

تصویر ابو عبد الرحمن الکردي

۱۲-۱۱

زنجیره‌ی هزری هاوچدرخی نیسانی

منتقى اقراء الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

کرکری

جایی عظیم

سغمبیران

له قورئانی پیروژدا

بنیاد هزری

مکتبہ الامان

ویرگین

کاووها و بزر

پۆدابه‌زاندنی چۆرمها کتێب: سهردانى: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

په‌رای دا‌ئ‌ل‌و‌د ک‌ت‌ا‌پ‌ه‌ای م‌خ‌ت‌ل‌ف مه‌راج‌عه: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

www.lqra.ahlamontada.com

www.lqra.ahlamontada.com

للکتاب (کوردی ، عربی ، فارسی)

لہ گل پنچہ مہ ران
لہ قورشان پیروزدا

سه به سس نه زنجیره‌ای هزری ها در هر یک

⊗ ده و نه مند کردنی کتبخانه‌ی کوردیه به گزنگترین و کاریکه ترین ده‌تی نه و کتبخانه

که مرشحه‌نی سه رینی هزری ها و چه ریشه‌سلا مین .

⊗ ناشنا کردنی خون نه رو لاوی موسلمانی کورده برده نه و کتبخانه‌ی

که سه پچاوه‌ن بو بروشنیری یسلا می و سازینه‌ری برابونی یسلا مین .

⊗ اشاره زاکردنی راسته و خوی لاوی کورد بهم سه پچاوانه ، نازادکردنی

گشت کوت و به ندو بوخونی ته سکی حزبیای تی و تاکره وی و به ونگه رایی .

⊗ بناغه یک بنی بونیا دنانی که سایه تیکی یسلا می به هتیر بوهر رتالکی

موسلمانی کورد ، ناتوانای نه بجا مدانی نه و گوزاکاریانه هبنی ، که خوی

په روه ردگارپنی ی سپار دوه .

ده که ل ریزو ته قدیرمان بوپرو برای نوسه رانی نه م زنجیره یه ، سه برهش نه

یتیمه پابه ندی هم مویر و بوخونه کایان یمن .

باده ستوریشمان له ده رگرتن فرمایسته که ی خوی په روه ردگارینت ؛

الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ۚ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ

هَدَاهُمُ اللَّهُ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾

والتفصيل

لہ گل پیغمبران

وزارہ

لہ قورئانی پیروڑدا

نوسینی

عفیف عبدالفتاح طبارہ

پیداچونہ وہی
نہوا محمد سعید

وہرگیپرائی
کاوہ ہاوپاز

بہشی یہ کہم و دووہم

چاپی سییہم

ماڻي لھ ڇاپڊانهوھي پاريزراوھ ٻو
نوسينگھي تھ فسير

ناوي ڪٽيٻ به عاره بي: مع الأنبياء في القرآن الكريم
ناوي نوسهر: عفيف عبدالفتاح طبارة
ناوي ڪٽيٻ به ڪوردي: له گهل پيغه مبه ران له قورثاني پيروردا
ناوي وهر گيهر: ڪاوه مصطفى محمد اهاورازا
پيت چنيهن: جمعه صديق ڪاڪه
نه خشه سازي ناوه وه: شنو حمدامين
پيداچونه وهي: نهوا محمد سعيد
بلاو ڪردنه وهي: نوسينگھي تھ فسير بو بلاو ڪردنه وهو
راگه يانندن/ هوليئر
خهت: نهوزاد ڪويي
به رگه: امين مخلص
نوره و سالي چاپ: سيئهم ۱۴۳۰ ھ - ۲۰۰۹ ز
تيراز: ۲۰۰۰ دانه

به ڪٽيخانهي بهريوه بهرايه تي گشتي روضنبيري و هونهر ژمارهي سپارڊني ۳۲۰ اي سالي ۲۰۰۴ دراوه تي

التفسير
هوليئر - شهماي دادگا

ت : ۲۲۳۰۹۰۸ - ۲۲۲۱۶۹۵

tafseerooffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

به خوشحالیه وه چاپی سییه م ئه م کتیه به به هایه
پیشکش به خوینه ری هیژای کوردستان ده کهین. به
باشمان زانی ههردوو بهرگه که ی چاپی یه که می له یه ک
به ره گی قه شه تک و به ته صمیمیکی نوئ وه بخهینه
به ردهستی خوینه ران.

دیاره له بهر داکوکی و داواکاری خوینه ران ههستاین به
چاپکردنه وهی، نه گینا عه ودالی ده رهینانی به ره هه مه
تازه کانمانین.

به هه ر حال ئیمه ره زامه ندی خوینه رانمان مه به سه ته.
هیواداریش ئه م کاره مان وه به ره ره زامه ندی خوا بکه وئ و
خوینه رانیش لیی به هره مه ند بن.

الکافی

لَقَدْ كَانَتْ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى
وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً
لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

سورة يوسف

أُولَئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَلْنَا بِهَا
قَوْمًا لَّيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَّتْهُمْ آفَتُهُ

سورة الانعام

پیشک

به پینووسی ماموستا " محمد شریف سکر "

الحمد لله والصلاة والسلام على رسوله محمد، وبعد..

بیگوومان لهسه رده می کۆن و نویدا زۆر کەس له نووسهران و زانیان دهریاره چیرۆک و بهسه رها ته پیغه مبه ران نووسیویانه... به لام هه ندیک جار شیوازو به رنامه ی نووسینه کانیان له یه ک چوو و وه ک یه ک بووه.

هه ندیک چیرۆکیشیان پڕ بوون له شتی نه فسانه و ده سه له به ستی جو له که و "إسرائيلیات". هه ر بۆیه ش هه موو نه و چیرۆکانه یان به به رار و ده له گه ل راستی یه کانی قورثانی پیرۆزدا نه و حه قیقه ته بۆ خوینهری ئاسایی ده رده خه ن که هه موویان له یه ک پله و ئاستدا بوون.

جۆی داخیشه هه ندیک له کتیبه پشت پڕ به ستراوه کانی ته فسیر و میژووش له و شته نه فسانه و پووچه لانه به ده رنه بوون. له به رنه مه ئه رکی دانه رو نووسه ره وردبین و ساغ که ره وه کان گران بووه.

نووسه ری ئه م کتیبه ش زۆر به په رۆش و سووربووه له سه ر نه وه ی که ده بیست ئه م چیرۆکانه چه ند چیرۆکیکی قورثانی بن.

بۆ ئه م کاره ش له کاتی نووسینی چیرۆکی پیغه مبه رانی خوا دا (دروودی خودایان له سه ر بیست) قورثانی پیرۆزی کردوو به تاکه سه رچاوه ی رۆشن که ره وه ی رێگای کاره که ی. چونکه هه ر ته نها قورثان نه و سه رچاوه راست و جێگیریه که له هیچ کاتیکی پێش خۆی و دوا ی خۆیه وه و له هیچ گۆشه و که نارێکیه وه شتی نابه جۆ - باطل - ی تێ نه که وتوو.

جگه له وه ش نووسه ر پشتی به میژوو ه راست و سه له تیراوه کان به ستوو. واته له هه ندیک شویندا (که زۆربه ی کتیبه که یه) ته نها پشتی به قورثانی پیرۆز به ستوو ه گه ر مه به ست و پێداویستی و ئاتاجه که ی تیدا به دی کرد بیست.. باشان پشتی به میژوو (تاریخ) یش به ستوو ه گه ر روون کرد نه وه و شیکاریکی له قورثان دا نه دی بیست. به م رهنه گه کتیبه که ی نووسه ری به رێزمان (عقیف طبارة) وه ک نه و کتیبه پشت به قورثان به ستوو هیه که دلو ده روون پێی شاد و ناسووده یه. کتیبی (له گه ل پیغه مبه ران... له قورثان دا) یه که مین کتیبیک نیه که ئه م شیوازه راست و دروستی وه به ر نابیت ، به لکو پێش نه وه ش ، (شیخ عبدالوهاب النجار) - خودا لێی خوشبیست - ئه م مه نه هه ی وه به ر ناوه که له کتیبه که یدا (قصص الانبیاء) - خودا

پاداشتی لہسہر بداتہوہ - داهینان (ابداع) ی تیدا نواندوہہ۔ بہ لām شہوہی نووسیویہ تی تہنہا زانیانی شارہ زاو پسپور توانای وردہ کاریو ساغ کردنہوہ بیان ہدیہ، چونکہ چندین لیدوان و وہ لām و پت دانہوہش ہلڈہ گریٹ، بیگومان خوینہری ہاوجہ رخیش بہ ناسانی شہو جوڑہ کتیبانہی بۆ ناخویندریتہوہ۔ سہرہ پای تہمہش - شیخ عبدالوہاب النجار - لہو کتیبہ یدا باسی ژیاننامہ (سیرۃ) ی پیغہ مہری نیسلام - محمد ﷺ ی نہ کردوہہ۔ بہ لām دانہری شہم کتیبہ بہ شیوازیکی تازہو نایاب لہ ژیاننامہ ی پیغہ مہری نیسلامی کۆلیوہ تہوہو خوینہری شہم پڑی لہ زور لایہنی دیکہی پلہو پایہ ی پیغہ مہر - محمد ﷺ بہرہ مہند کردوہہ۔ واتہ لہو لایہ نانہی ناگادار کردوہ تہوہ کہ لہ لای زور کہس نہ زانراو نادیاربون۔ جا لہو باوہرہ دام شہم کتیبہ بہ پوختی، نایا ترین لیکۆلینہوہیہ کہ تانہ مرۆ نوسراوہ، چونکہ ہہموو جوڑہ چین و تویشیکی خہلکی بہ (خاص) و عہوامہوہ خو شحال دہکات۔

دیارہ من لہ قوناعہ کانی نویسنی شہم کتیبہ ناگادار بوم و دہیان سہرچاوہ شہم لہ لای نووسہر بینوہ لہو سہرچاوانہی کہ سوودی لہوہر گرتوون لہ نووسین و بہرہم ہینانی شہم کتیبہ یدا کہہو لہو کۆششیکی زوری لہم پیناوہدا بۆ خستوتہ گہر تاکو بہم تہرزہ جوان و ریک و پیکہ بیخاتہ روو۔

دانہریش بہرنامہ یہ کی تایبہ تی خۆی لہ دانانی کتیب دا ہدیہ، ہہرہک لہ مہوہریش لہ کتیبہ کانی تری و ہک (روح الدین الاسلامی) و (اليهود في القرآن) و (روح الصلاة) دا رہنگی داوہ تہوہ۔

شہم بہرنامہ تایبہ تہشی بہروبوومی خۆی ہہبووہو بہ لگہش لہسہر شہم راستیہ شہوہیہ ہہر کتیبیکی زیاتر لہ جارتیک یان دوو جار چاپ کراوہ تہوہو تہنانہت کتیبیکیان (نۆ) جار چاپ کراوہ تہوہ۔ شہمہش نیشانہی شادمانی خوینہرانہ بہ بونیادو چہمکی کتیبہ کانی۔

نووسہر دہیہویت لہم کتیبہ یدا سنی نامانج بہ جی بگہیہ نیت:

یہ کہم / خوینہری شہم مرۆ فیری قورنانی پیروز بکات بہ گیارنہوہی چیرۆک و بہ سہرہاتی پیغہ مہران - چونکہ باس و خواس دہربارہی پیغہ مہران پروہرہریکی فراوانی لہ قورن دا گیر کردوہو، شہو نایہ تانہش کہ لہ مہر ہہر پیغہ مہریتک دہوویت بہسہر چہند سوورہ تیکدا داہش بوون۔

دانہریش ہاتوہ ہہموو شہم نایہ تانہی لہ یہ کیہ کی بابہ تیانہ (وحدة موضوعية) دا کۆکردوہوہو نینجا بہ شیوہیہ کی تہواو و ریکہیہ کی نوئی بئی گریو گۆل نایہ تہ کانی شی کردوہوہو تہفسیری کردوون۔

بە مەش بېجگه له گېژانه وهی چیرۆکه کان گەغینه یه کی پاشه که وتی دیکه ی له (لێکدانه وهی قورئانی پیرۆز) و (فەرمانه شه رعی یه کان) و (په وانبیژی ی قورئانی) دا خستۆته سه ر چیرۆکه کان.

دووه م / ده رهاو یشتنی چهنده ها په ندو وانه و حکمه ت له چیرۆکی پښه مېهران، چونکه مه به ست له گېژانه وهی به سه ره اتی پښه مېهران وه رگرتنی په ندو عیبه ته. ههروه ک خوداش له م باره یه وه فەرمو یه ﴿لَقَدْ كَانَتْ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ...﴾ یوسف / ۱۱۱. دانه ریش هه ولۆ ته قه لای زۆری داوه له ده ره ئیسانی شه و په ندو عیبه ت و ده رسانه دا وه ک چه ندین ده رسی په روه رده یی و گیانی و ده روونی و کۆمه لایه تی که ه یچ که سیکی تر پێش خۆی به زۆربه ی شه و ده رسانه نه گه یشتوه ، چونکه نو سه ره کۆنه کان هینده گرنگی یان به ده دهرس و په نده کان نه داوه مه سه له ی ده ره ئیانی شیان بۆ ناستی زیره کی و دانای و تیگه یشتنی خو یتهر به جی هیشتوه . دیاره شه مەش خو یتهر ان ده خاته سه ر چه ند ناستیکی جیاواز له رووی زانین و په ی پێ بردنی وانه و عیبه ته کانه وه، به لām نو سه ره تازه کان به ر ینمای یی خودا چه ندین وانه و په ندی ان له تیگه یشتنیان دا ده ره ئیانه وه. دانهری شه م کتیه ش به شیوازی تایبه تی ی خۆی ئاماره ی بۆ کاری شه وانیش کردووه چه ندین وانه و په ندو حکمه تی تازه ی خستۆته سه ری ان که په یوه ست به هه مو جوړه بواریکی ژیا نه وه شه و ده ردی فه سادی و گو مرای ییه ش چاره سه ر ده کات که شه مرۆ به راده یه کی گه و ره رووی له کۆمه لگه ی ها وچه رخ کردووه هه رپه شه ی فه وتان له شارستانی تی ی نو ی ده کات ههروه ک له وه به ریش له قوئاغه جیا جیا کانی میژوودا رووی داوه .

له و ده ردو په تا کوشنده نش که دانهر وانه و په ندی لیه هه لێنجان و ، وه ک: (بێ باوه ری به خودا- هاو ل بۆ خودا دانان - پێ نه زانین به نیعمه ت - پۆچوون له تاوان دا - لووت به رزی بێ په روا یی - تێکدان - به کۆیله کردنی گه لان - ده ست بلاوی و زیاده رپۆیی - فروفیل و ته رازووبازی - زینا کردن و هه تیوبازی - وچه ندان و چه ندان ده رد په تای تر...) له دێره زه مانه وه گه لانی شه و سه رده مانه ش شه م تا وانه کوشنده نیان ده رهق به خۆیان کردووه و له شه غجامیش دا که وتوونه به ر ق و توو په یی و سزای سه ختی خودا .

سێ یه م / سه لماندنی شه و راستی یه ی که قورئان سه رووشیکی خودایی (وحي إلهي) یه و پاشان سه لماندنی شه و راستی ی پښه مېه رتیی ی "محمد" ﷺ. دیاره دانهر به چاکی توانیوه تی شه م راستی یانه به به لگه ی زانستی و رۆشنه وه به سه لمی نیت، چونکه به رپێبازی شیکاری یه وه ئایه ته کانی قورئانی هیئا وه ته وه شی ی کردوونه وه ده رباره ی پښه مېهران دوا وه له م گۆشه نیگایه شه وه شه و راستی یه زانستیانه ی نیو چیرۆکه کانیانی روون کردووته وه که له سه رده می پښه مېه ری خودا - محمد ﷺ سه رده مه کانی دواتریش دا نه زانرا بوون ، به لām دوا یی

لہ سہ ردمی نوئدا مرؤفی ھاوچہ رخ پیان گہشت لہ دوائ پھی بردنی بہ نہینیی چائی و چۆلی و بۆشاییہ کانی زہوی بہو شوینہ وارانش کہ ہزاران سال لہ مہ ویرہوہ نہ زانراو و شارراوہ بوون و لہ ژیر زہوی ناخیدا حشارد رابوون. تیر دوائی زانایان توانیان ہمموہ ہیماو نیشانہ یہ کیان دہرخن و کرؤک و ناواخیان شی بکہ نہوہ. ہرہوہا شارہ زایی دانہری نہم کتیبہ لہوہشدا دہردہ کہویت کہ بۆ سہماندنی پیغہ مہریتی (نبوہ) ی - محمد ﷺ باسی ژیان و سیرہی پاک و پیروزی کردوہو نہو بہ لگہو دہلالہ تانہشی بہ دیار خستوہ کہ ہیچ گومانیکیان تیدا نامینیت لہ سہر نہوہی کہوا - محمد ﷺ بہ راستی پیغہ مہری خودایہ.

من لہ کوتایی نہم پیشہ کی یہدا ناتوانم ہمموہ لایہ نہ باشہ کانی نہم کتیبہ لہم چہند لاپہرہ سنوردارہدا (کہ نووسہر بۆ دیاری کردبووم) دہرہم...

بہ لام بہوہندہ وازدینم و تہواوکردنی نہم کارہ بۆ خوینہر جی دیلّم تا خوینہر خۆی بہ تہنیا ہست بہم کۆششہ گہورہیہ بکات کہ دانہر خستویتی یہ گہر ، پاشان باخوینہر ہەر خۆیشی لہو سوودو چیژہ روحی یہ ناگادارییت کہ لہم کتیبہ دایہ... خودا پاداشتی خیری دانہرہ کہی بداتہوہو ہەر بہم کتیبہش سوود بہ ہەر خوینہر یت بگہیہ نیت لہو خوینہر انہی کہ خوازیاری حہقیقہ تن و ہولّی رہ زامہ ندیی ی خوداش دہدہن.

وته‌ی وه‌رگێر

به‌ناوی خودای به‌خشنده‌و مېه‌ره‌بان

سویاس و ستایش بۆ خودای گه‌وره‌و بالاده‌ست.. درودو سلاو بۆ سه‌ر گیانی پێغه‌مبه‌رو هاوه‌لان و شوێنکه‌وتوانی به‌گشتی.

بێگومان (ژبانی پێغه‌مبه‌ران) هه‌ر ته‌نها وه‌ك چهند به‌سه‌ره‌اتیکی دێرین و چهند رووداوێکی مێژووی به‌شه‌ری ناماژه‌ی پێنه‌کراوه‌، به‌لكو له‌هه‌مان کات دا صیاغه‌ی عه‌قڵی مرۆف و چهن‌دین وان‌ه‌و په‌ندو شوێنه‌واری کاریگه‌ری ده‌روونی ی دیاری کردوه‌. ژباننامه‌و (سیره‌ت)ی هه‌موو پێغه‌مبه‌ران به‌گشتی و ژباننامه‌ی دوا‌ین پێغه‌مبه‌ری خوداش به‌تایبه‌تی نه‌و چ‌را پ‌ۆشنه‌یه که هه‌میشه له‌هه‌موو کات و سه‌رده‌می‌ک دا شه‌وه‌زنگی نه‌فامی و کف‌رو بێ‌باوه‌پیی ی ره‌واند‌ۆته‌وه‌و مرۆفه‌کانی له‌خه‌وی قوول‌ی جاهیلی و گوم‌پایی بێ‌دار کرد‌ۆته‌وه‌، هه‌تا به‌و پ‌ی‌بازه‌ راسته‌ش له‌مانا قووله‌کانی ژبان و پ‌یزو به‌های خ‌ویان ت‌ی‌بگه‌ن و، به‌چاکی‌ش په‌ی به‌و راست‌یه‌ دره‌شاه‌یه به‌رن، که‌ناردنی نه‌و هه‌موو پێغه‌مبه‌رو نوێنه‌رانه‌ی خودا بۆ لای سه‌رجه‌م گر‌ۆی ئاده‌می به‌مه‌به‌ستی بایه‌خ دانی ته‌واوه به‌رپ‌یک‌خستنی هه‌موو کاروباریکی ژبان و ئاوه‌دان کر‌نه‌وه‌ی زه‌وی و په‌ستنی نه‌و خودایه‌ش به‌ته‌نها که هه‌ر خ‌ۆی شایسته‌ی په‌رست‌ و به‌ندایه‌تی بۆ کرد‌نه.. ژباننامه‌ی پێغه‌مبه‌ران بۆ شیکاری هه‌ر مه‌سه‌له‌یکی ورد‌درشتی ک‌ۆمه‌لگه‌ی مرۆفایه‌تی یه‌و لایه‌نیکی هه‌ره دیاری نه‌و ر‌ینمای‌و هیدایه‌ته خودای‌یه‌شه بۆ به‌نده چاک و بۆ خوا سول‌حاه‌وه‌کانی، تا به‌م ره‌نگه‌ش ئاسووده‌و به‌خته‌وه‌رین و به‌ره‌حه‌ت و س‌ۆزو به‌زمی خوداش به‌ه‌ره‌مه‌ندن.. هه‌موو ئه‌مانه‌ش له‌م فه‌رمایشته‌ی خودادا ره‌نگ ده‌داته‌وه که

تیا‌ی‌دا فه‌رمویه: ﴿لَقَدْ كَانَتْ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصَدِّقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ

يُؤْمِنُونَ﴾ یوسف/ ۱۱۱.

دیاره له چهرخی نوټش دا چننډین لیکولینه وه دیراسات له کتیبه همه جوړه کان دا له سهر ژبانی پیغه مبه ران نووسراون و له سهر وو هم مووشیانه وه نه و کتیبانه ی که نووسره کانیاں بهراده یه کی زور پشتیان به سهر چاوه شهرعی یه کان به ستووه به تاییه تیش (قورثان و سوننهت) ..

نهم کتیبه ش وه له ناوینشانه که یه وه دیاره به پله ی یه که م پشتی به قورثانی پیروژ به ستووه و پوخته ی ژبان نامه ی پیغه مبه رانی باس کردووه، واته باسی نه و لایه نه گرنگانه ی بانگه وازو جیهاد و رینمایه ی کردنی گه له کانیاں کردووه نه و ثایهت و سووره تانه ی که چه قیان خستوته سهر نه و (مه سله چیروک نامیزانه) شی کردوته وه.

له راستیش دا له دیرزه مانه وه تا نه مروژ تا سبه ی نیش روالهت و بونیادی کوښه لایه تی و سیاسی و فرههنگی و سهر بازی و تابووری ی هر گهل و نه توه و کوښه لگه یه له چننډین بواری بنه رته تی و سهره کی یوه هاووشیوه ی یه کدی بوون و دهن، ساتیر له سهر هر بناغه یه کی عه قانیدی و نایدیولژیش بیت، که و ابو ده شیت بلین چاخ له دوا ی چاخ نهم به سهره اتانه ی نیو ژبان نامه ی پیغه مبه ران وه که چنده ها په ندو غیرهت و چاوگی و انه و دهرسی کاریگر گهلینک سوود و رینمایه ی و ناموزگاری به خه لکی و دانیش توانی هر شارو ناوچه یه له هر کات و زه مانیک دا ده گه یهن، هر بویه ش بانگه وازکاران و لیکولیاران و په روه ردیاران و سهر کرده کانیاں بایه خی شیاوی خو یانی پی ده دن. ته نانهت له سهر ناستی خویندن بالاش له چننډین زانکو په یانگه ی تاییهت به دیراساتی فیکری و مرویدی و هک مهنه جیک دیروست ده خوینرت، جا نهم کتیبه ی بهر ده ستیستان و هک سه چاوه یه کی سه نگین و گرنگ له سهر چاوه به سووده کانی نه و بواره جیگه یه کی تاییه تی ی له کتیبخانه و زانسته مرویی یه کاند دا گیر کردووه هر له بهر نهم بایه خ و سه نگ و به ها گه وره یه یی حه زمان کرد بیکه ی به کوردی. هه لته هر به رتیزیکی ناگادار له کاری نووسین و ته رجه مه ش چاک ده زانیت که ته رجه مه کردنی کتیبیک لهم قهواره و بارستای یه دا کاریکی نه ختیک دژواروپر به پرسیاریتی یه و منیش و تیرای نه وه ی چند سالتیکه و له ناوهنده پروناکیری یه نیسلا می یه کان دا و هک نووسه ریکی بواری فیکری و سیاسی ناسراوین به لام به هاندان و پیشیاری ماموستایه کی به رتیزو خو شه ویستی و هک جه نابی خاوه نی (نوسینگه ی ته فسیر) - مخلص یونس - و پاشان له بهر گرنگی و سوود مهنه یی ی کتیبه که ش نه و بایارمه تی و کوښه کی خودا کردمان به کوردی.

له م کارهش دا پړسای وه پږگيراني ده قواوده قی کتيبه که مان وهك خوی (بی زيادو که م و ده سکاری) په چاو کردوه و له شيکردنه وهی نايه ته کانش دا پشتمان به چنه د کتيبيکی ته فسيړی قورناني پيروز به ستوه، له هندیك جیگه شدا ته نها شيکاری نوو سه رمان ته رجه مه کردو ته وه، سه بارت به فهرموده کانش ته نها ماناو مه به سته گشتی يه کانی نه و فهرمودانه ی پيغه مبه رمان (محمد ﷺ) - به وردی نوو سيوه ته وه، نه گهر بيروړاو تيبينی يه کی تايه تی ی خويشمان له جیگه يه ك دا هه بوو بيت نه و له کوتايی ی تيبينی يه که وه و له نيوان دوو که وانه دا وشه ی (وه پږگير) مان داناوه.

جا وهك پيشتړ گوتمان له بهر گرنگی و تام و بوی تايه تی کتيبه که به پتيوستان زانيوه که ته رجه مه ی بکه ين بۆ سه ر زمانی شيرینی کوردی و پاشان بۆ نه وهی له کتيبخانه ی کوردی دا وهك سه چاوه يه کی به که لگ به کار به تيړت چونکه نه مه ژياننامه ی گشت پيغه مبه رانه به پوختی له يه ك بهرگ دا و نوو سه ر توانيو به تی به شيوازيکی نه کادیمی و پړسای توژينه وهی هاوچهرخ ناماده ی بکات و له هه موو ديارده يه کی نه فسانه کاری و - خرافات - ی جووله که و - اسرئيليات - خاوينی کاته وه وړو کاریکی جوان و راسته قينه ی ژياننامه ی نه و به نده هه لپيژ راوانه ی خودا بخاته وړو، جگه له کورت کردنه وه و پوخت کردنه وهی ژياننامه ی دوايين پيغه مبه ريش که دوا به شی کتيبه که يه و له سی قوناغ و لايه نی پوليّن کراوی دا داپرشتو ته وه.

خودای ميه ره بان پاداشتی ته وای نوو سه ر بداته وه و پاداشتی هه موو نه و خوينه ره باوه پرداره به پريژانه ش بداته وه که به ويه پړی دلسوژی و وفاداری يه وه پريزو به های ته و او به م جوړه کتيبانه ده دن و هه ردم دهرس و وانه و په نده دیاری کراوه کانيان ده که نه چرای پړوشن که ره وهی پړیگه ی سه فهری دنيايان و تويشووی ته و اویشی بۆ پاشه کهوت ده که ن، پاشان دا واکارم له خوينه رانی به پريژ نرای خيرو چاکم له لای خودای په وړه دگار بۆ بکه ن و خوداش هه موان بخاته بهر په حه متی فراوانی خوی و پله ی بهرزی شه هاده ت و خويه ختکاريمان پي به خشيّت.

بہشتی یہ کہم

دہ روازہ یک

۱. بیتابہ یہ کی پیغہ مہ ریتی

۲. ناما بچہ کافی چہرہ کہ کا پیغہ مہ ران

به ندى يه كه م

((پښتاسه يه كى پښتغه مبهريتى))

(هوالبهران و پښتغه مبهبران كين؟ پښتغه مبهبران و راستى و وجوديان - تاييه تمه ندييه كانى پښتغه مبهريتى -
فهرمانى پښتغه مبهريتى ژماره و هوالبهران و پښتغه مبهبران - پتويست بوونى باوه پښتنان به هوالبهران سپاكى
پښتغه مبهبران - پښتغه مبهبران پښتغنكى مرؤفن - موعجيزه كانى پښتغه مبهبران)

هوالبهران و پښتغه مبهبران كين؟

هوالبهران و پښتغه مبهبران (الانبیاء والرسل)^(۱) نو كه سانهن كه خودا هه لى بژاردوون
له نيو نووه كانى ناده مى دا تاكو بانگه وازى خودا به بنده كانى بگيه نن... مژدهش بدنه
به وانه و باوه ريان هيناوه و كرداری چاكه يان كړدووه كه باشتين پاداشت و خلات له ژيانى دنياو
له ناخيره تيش دا ودره گرن ، همره كه همره شهش بكن له وانه شى بى باوه و دهن و كرداری خراب
ده كمن كهوا سزاو چاره نووسى سخت و ناخوشيان تووش ده بيت ..... خوداى مهن له م پرووه
فهرموويه: ﴿وَمَا تُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا
هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ (الانعام/ ۴۸) .. واته: (نيمه پښتغه مبهبران تهنه و هك مزگيڼى دهر و ترسيڼه ورو
وريا كه ره وى خه لكى ناردووه كه مزگيڼى ي به هه شت به باوه پداران دده و گونا هبارو
نه زانانيش له سزاي دوزه خ ده ترسيڼ و وريايان ده كه نه وه. جا همر كه سيك باوه پښتيت و كرداری

(۱) ليره دا نيمه بهرامبر وشى (الانبیاء) زارواى (هوالبهران) مان داناه، نووسه رى نهم كتبه له م
په پراويزه دا دهر باره و وشى (الانبیاء) نووسويه:

(الانبیاء) كړى وشى (نبي) يه . (نبي) يش له وشى (نبا) - هوال - وه هاتوه. له (شه رحي
قاموس) يش داهاتوه: (النبي) به - هه مژه كه وه - نو كه سبه كه هوال له لای خوداوه به بنده كانى
ده گيه نيت، چونكه خودا خوى هوالى به و هوالبهره (نبي) يان بهو نيراره داوه، دهر باره خوا به يه ك دانان
(توحيد) و له ناديار (غيب) خويشى ناگاداري كړدووه پي يشى راگهياندووه كه (نو) نيراوو هوالبهره.
كاره كه شى به (نبوة) ناوبراوه. (نبوة) واته (رفعه) كه ماناي به رزى و پاى به بلندي ده گيه نيت. كه به
(نبي) يش ناوبراوه له بهر پاى به رزى يمتى له ناست سرجم خه لكى تردا. دياره پاى به رزى به كه ش له پرووى
كاروبارى دنياى يوه نى يه.

چاكي هه بێت نهوا نه ترسيكي له سه رهو نه خه م باريش ده بن).

نهو هه وال به ران و پيغه م به رانه ش زانستيان له خوداوه به هۆي عه قلاو هه سته جزربه جوړه كاني تريان و له چهند ريگايه كيشه وه وه گرگرتوه، لهو ريگايانه ش: گهيان دني به دلۆ مي شك و ئاسۆي بيريان، يان بيستني راسته خۆ له فرشته (مه لائيكه) يه كه وه كه له شي وه روخساريكي به شه ري دا خۆي ده نويني ت... . يان خه وي نين (رؤيا) راست له كاتي نووستن دا يان له هر حا له تي ك لهو حا له ته رۆحي يانه وه ي كه جگه له مرۆفي پيغه م به ر كه سي تر ده ركي پي ناكات. ئهم شيوازه فيركاري يه ش كه پيچه وانهي ري وشوينه ئاسايي يه كانه به س رروش (وحي) ناوده بري ت.

جياوازي نيوان هه وال به رو پيغه م به ر (نبي ورسول):

فرمانی (نبوة) پي ده چي ت كه ته نها به خا وه نه كه ي (واته به هه وال به ره كه ي خودا سپي ر رايي ت و لهو ساته ش دا به هه وال به ر (نبي) ناوده بري ت، واته " هه وال به ري كي ني تر راوي خودا"، له وانه شه ئهم فرمانه ئه ركي تري شي جگه له گهيان دني هه والي خودا پي وه لكيت رايي ت وه ك ئه ركي راست كرد نه وه ي هه لئس و كه وتي كۆمه ليك له خه لك ي، ئهم ئه ركي دي كه ش به پهيامي ك (رسالة) ناوده بري ت و خا وه ني پهيامه كه ش به پهيام به ر (رسول) ^(١) ناوده بري ت. له سه ر ئهم بنچينه يه ش هر پهيام به ري ك له هه مان كات دا ني ترا و هه وال به ر (نبي) يه ش، به لām هر (نبي) يه ك پهيام به ر (رسول) ني يه.

پيغه م به ران و راستي و جوديان

فه لسه فه ي مه تريالي زم چهنده ها گوماني له سه ر بنه ماي "پيغه م به ري تي" خرۆ شان دو وه نكو و لي ي له بووني پيغه م به راني ش كرد وه، به لكو ته نانه ت نكو و لي ي له جيهاني (رۆحاني) و گيان په روه ري ش كرد وه. به لām هر تو ئيژه روه وه لي كۆ له روه يه كي حقيقي ته "پيغه م به ري تي" كه به ورد ي له م راستي يه بكۆ لي ته وه چهندين نيشانه ي جيگير به دي ده كات كه بي هيچ شك و گومانيك قه ناعه تي له سه ر حقيقي ته ي پيغه م به ري تي پي دي تن.

(١) ماناي (رسول) به كوردي - پهيام به ر - به لām دياره ئه مرۆ وشه ي (پيغه م به ر) له ناو زمان ي كوردي دا جيگير بووه، وشه ي (پيغه م به ر) يش له وشه ي (پهيغام به ر) فارسي يه وه به كارها توه، چونكه (پهيغام) به فارسي واته (پهيام)... (وه رگيز)

بە واقعیش پووی داوه که لەزۆر ولاتی جیهان دا چەندین ئاین هەبوون و چەندین پېغەمبەریش (کە ژمارەیان نەزانراوه) بانگەوازیان بۆ کردوون. دانیشتوانی ئەو ولاتانەش ئەو ئاینەیان لە ژێانی ماددی و ڕۆحی یان دا پەڕە و کردووه، ئەو ئاینەش که لەمەسەلە ڕەمەکی (جەزنی) یەکانیان دا لێک جودابوون و که لەمەسەلە گشتی یەکانیشان دا لەسەر زۆر کاروباری بنەڕەتی ی وەک (باوەڕ بەخودایەکی کردگار - خالق و جود - و بوونی ژێانیکی دوا ی ئەم ژێانە) کۆک و ڕێکەوتوو بوون، وایان ڕاگەیان دووه بەخەلکی که بە پێی ئەو ئاینە مەروە پاداشتی لەسەر کاری دنیای پێ دەدرێتەوه، هەروەک سزاشی لەسەر بەدکرداری ژێانی دنیای دەدرێت.

ئەم چەمکە گشتگیرە بەلگە یەکی بنەڕە لەسەر ئەوەی، که (پېغەمبەریتی) ئاتاجێکی ڕۆحی بووه بۆ هەموو ئادەمیزادێک بەتایبەتیش لەسەر دەمەکانی ڕابردوودا، چونکە لەو سەردەمانەدا خەلکی جیهان ناگیان لە یەکتەر نەبووه بەهۆی ئەو ماوه دوورو درێژانەی رێگا کەنەوه که بە ئاسانی بۆیان نەبراو هەندێکیان ئاگاداری هەندێکیان نەبوون، پە یوهندی ئێوان گەلانیش لە ئارادانەبووه، نە ڕادیۆ تەلەفزیۆن هەبووه، نە ڕۆژنامە و گۆنار، نە ئامرازێ گەیانندی خێرا کەوێک ئەمەرو جیهان بە یەکدی بگە یەنێت.

ئەو ئاینە هەندێکیان، تائە مەروەش بەردەوامن و سەدان ملیۆن شۆتێکە تووشیان هە یە که ئەمەش خۆی لە خۆی دا شایەتی دانێکە لەسەر بوونی "پېغەمبەریتی"، چونکە — پېغەمبەریتی — سەرچاوە ی ئەم ئاینە یە، هیچ ئاینێکیش بە یی بوونی پېغەمبەریک نەبووه.

ئێلھام لە لای ئازەل

پېغەمبەریتی لە عەقڵەوه دوور نی یە، ئەمەرو لە دنیادا زانیاری لە لای هەندێک بونەوهر لەدەرەوێ ڕێگای هەستەوه هە یەو سەر بە خۆیشە لە (هەولۆ تەقەللای عەقڵی)، ئەمەش وەک "ئێلھامی ئازەلان" لەم ڕووه زانیانی "ئازەلئاسی" ڕوویان کردۆتەوه که ئازەلان، نە خاسە سادەو ساویلکەکان کاروباری خۆیان لە گەڕان بە دوا ی خۆراک و بنیات نانی خانە و کێکەوتن لەسەر هێلکەو لە ئامیزگرتنی کۆرپەدا بە ئێلھامیکی وەها ڕێک دەخەن کە لەسەر و ڕاددە ی تێڕوانین و تێگە یشتنەو هە یە.^(۱)

(۱) بۆ نمونە ئەو جانەوهرانە (حشرات) ی که بە (نیکرۆفۆر) ناودەبرێت یە کەسەر دوا ی هێلکەکردن دەمرن واتە هەرگیز وەچە ی خۆیان نابینن، بەلام پێش هێلکەکردن ئەو یەری بایخ بە دانانی چەند لاشە یەکی دیکە ی جانەوهران لە تەنیش جێگە ی هێلکەکانیەوه دەدات تا کو بێنە خۆراک بۆ ئەو بەچکانی خۆی لە هەرکاتێک دا که لە هێلکە کە دەچنە دەرەوه. جا ئێتر کێ زانین و ئێلھامی بەو جانەوهرانە داوه که لە هێلکەکانیان دا

جا نه گهر زانايان خوځيان دان بهم ديارده يه دا بنين كه ئيلهام بو ژاژه لان هه يه، نهوا هينده له عقله وه دوورو په نهانيش نى يه كه خودا چهند كه سيك له مرؤفه كان هه لېږت و به خواستى خوځى له چهند پرتگايه كى نه زانراو ناسايى يه وه فيتړى چهند شتيكيان بكات و بيانكات به پيغه مېهر و نيرراوانى خوځى بو لاي خه لگى.

ليكنوئينه وه روحي يه هاوچه رځه كان

زانستى نه مرؤش دان دهنيت به وجودى جيهانتيكى روحي و گيان په روه ريتى ي سهر به خو و دابراو له ماده ده دا، نه مېش كارى دانانى (پيغه مېهر ريتى) و (سرووش) مان به مه سله يه كى شياو بو ساغ و پوخت ده كاته وه.

زاناي ته له مانى دكتور (مسير) سالى (۱۷۷۰ز) — "خه وليخستنى موگناتيسى" ي دوزى يه وه و به تاقى كردنه وه ش سېماندى كه مرؤ هه ر تنها نامر ازيكى ماددى نى يه، به لكو گه غيښه و نامر ايكه بو رچي ك كه له هه موو پرويه كه وه پيچه وانه ي — ماده ده — يه و زاليشه به سهرى دا دواى نه وه ي كارى ياسا سروشتى يه كان پوچه ل ده كاته وه، پاشان ناوبراو به لگه ي پي هينا وه ته وه له سهر وجودى عه قلىكى شارراوه ي مرؤ كه بالاتره له عه قلى ناسايى و په يوه سته به جيهانتيكى گيان په روه ريبى "رؤحانى" يه وه.

نهم داهينانه ي زانا ته لمانيه كه هه موو زانا مه تر يالېسته كانى نهو سهر ده مه ي ترساندو بو ماوه ي يه كه سهدى ته واوېش به ربه ركانى و دژايه تى يان ده كرد، به لام نهو به هو ي راستى يه جتيگيره كانيه وه توانى به سهر هه موو ناحه زانى دا سهر كه وي و دان پيانانى زانستيش بو خوځى ده سته به ر بكات. نيت له نه نجامى سېماندن به به لگه ي هه ست پي كراودا ده ركه وت كه مرؤ ه تنها لهو لاشه ژينه وه رى (حيوانى) يه ي دا به ند نى يه، به لكو له ناخى دا چهندين هيزى شارراوه ي بالا هه يه، كه به ته واوى و راسته خو بو به پله ي هه مه جوړ په يوه ست به جيهانى رؤحى يه وه.

نهم په يوه ست بوونه رؤحى يه ي نيوان ده روونى مرؤ قايه تى و جيهانى نهو ديو سروشت نهو راستى يه له عه قله كانمان نريك ده كاته وه، كه خودا چهند رؤحتيكى په يوه ست به خوځى له م جيهانه دا هه لده بړتيت و سرووشى ويست و خواستى خوځى له گهياندىنى په يامى دا به (خه لگى

چهندين به چكه يان هه يه و نهو به چكه انمش كاتي ك له هيلكه دتېنده ر ناتاجيان به خوژا كه و؟ نهى چوڼ ده زانن كه خوژا كى پتيويستيان نهو چهند لاشه مردوه ي جانهورانى تره؟ خو نه گهر له بهر دريژبوونه وه ي بابه ته كه نه بوايه نهوا ديبان نمونه ي ديكه مان له م باره يه وه ده خسته روو.

خوی) یان پښه سپړتیت له پهیره وکردنی بیروباوهرو هم موو پړساو ناراسته په وشمته ندی یه کان، که خوشگوزهرانی یان تیدایه.

له دوایش دا نه وه ده خینه روو، که خه ودیتنی راست (الرؤيا الصادقة) یه کیکه له نامرازه کانی نه و سروشه ی که خودا پشتگیری پښه مبه رانی پښه کردووه، نه مهش له راستی یه دان پیدانراوه کانه که هندیک کهس بینویانه و زانایانیش دانیان به راستی ی روودانی دا ناوه.

تاییه تمه ندیبه کانی پښه مبه ریتی

(پښه مبه ریتی) به خششیکي خودایی یه و خودای مه زن به خواستی خوی به هندیک کهس له بنده کانی به خشپوه. نه م فرمانه به هوی عه قله وه ده ست مروؤ ناکه ویت، ههروه که کاروکاسبی و زوری ی گویا یه لئ (طاعة) یشه وه پیداناییت، ههروه ها به په چله که و بژماوهی (وراثه) یش چنگ نه که وتووه، به لکو نه م فرمانه سپړراوه به هندیک کهس له وانه ی که خودا پلا وتوونی و هه لیباردوون و په وانه ی کردوون بؤ لای کومه لیک کهس له خه لکی.

که سیش به م فرمانه نه گه یه نراوه تنه ها به سروشی خودایی و پښمایي خودای په روه ردگار خوی نه بوو ییت. خودای مه زن له م رووه وه فرمو یه: ﴿اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ (الحج/۷۵). واته: (خودا له نیو مه لایکه تان دا نیردراوانی وه که (جویرانیل) هه لده برتیت و له نیو خه لکیش دا نیردراوانی خوی هه لیباردووه. بیگومان خودا بیسر و بینره). ههروه ها خودا فرمو یه: ﴿إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾ آل عمران/۳۳. واته: خودا ناده م و نوح و نالی نیراهیم و نالی عیمرانی له نیو جیهانیان دا هه لیباردووه و پله و پایه ی پښه مبه ریتی پښه به خشپون).

نه و بانگه وازه ش، که پښه مبه ران گه یان دوویانه له زیره کی ی خویانه وه نه بووه یان له نازارچه شت و خه مباری یانه وه بؤ نه و بارودوخه ناهه مواره ی که کومه لکه که یانی تیدا ده ژیا، یان له ههستی ناسک و خاوتینیا نه وه، له هیچ هوی که له مانه وه نه بووه نه گهرچی خاوه نی عه قل و زیره کی و ههستی ناسکیش بووین، هیچ پالنه ریک له مانه به تهنیا هانده ریکی به گور نه بووه له سهریان بؤ چاکسازي، به لکو تاکه سهرچاوه و چاوگی کرداریان (سرووش) و (په یام) بووه، له بهر نه مه هه رگیز ناشیت که نه وان (واته پښه مبه ران) به (دانایان) یان پښه وایان یان چاکسازو راست که ره وان یان به بلیمه تان وه سف و به راورد بکهین...

خودای مەزن فرمویە: ﴿يُزِلُ الْمَلَكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ
أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ﴾ النحل/۲.. واتە (خودا فریشتە (مەلانیكە) کانێ بەرۆح
(بەسرووش و قورئان و پیغەمبەریتی) یەو و بەفرمانی خۆی و خواستی خۆی دەنیریت بۆ لای
هەر تاقم و هۆزو گەلیك و پرسیایان پێ دەگەیهنیت لەسەر ئەوێ کە خەلکی ئاگادارکەنەو لە
راستی یەئەزەلە جگە لەمن - لەخودا - هیچ پەرستراویکی دیکە نییە و کەسێ تر شایانی
پەرستن نی یە، لەبەر ئەوە لە من بترسن و لەسزای من خۆپاریزن).

لەبەر ئەمە پیغەمبەر ناکەوتیە بەر چەند هۆکاریکی دەروونی ی نەوێکی یەو،
پەیامە کەشی بەپێی بارودۆخە کۆمەڵایەتی یە کە بەرپێوە نابات... خوداش فرمانی بە
پیغەمبەری خۆی (عەمەد) کردووە، کە گەلە کەسێ بدوینیت: ﴿...قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ
مِنْ تِلْقَائِي بِنَفْسِي إِنْ أَتَيْتُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ﴾... یونس/۱۵. واتە: (ئەو - عەمەد - پێیان بڵێ
من بە هیچ شێوەیە کە مافی ئەوێ نی یە کە قورئان بگۆڕم بەشتیکی دی یان بە پەیامێکی تر
لە خۆمەو، بەلکو تەنها پەیرەویی ی ئەو سرووشە دەکەم، کە بۆم دەنیریت).

گشتگیری پەیام

پاشان بێگومان پەیامی خودایی بۆ هەموو مەزگەبێک نێرراوە. گشتیە بۆ سەرچەم
بەشەریت چونکە خودای پەرورەدگار خودای هەموو جیهان و جیهانیانە (رب العالمین) - کە ئەو
هەر خودای تاکە گەلیك بیت.. خودای پەرورەدگار فرمویە: ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ
رَسُولًا أَنْ يَأْمُرُوا بِاللَّهِ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ^(۱) فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ
عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ﴾ النحل/۳۶. واتە: (بێگومان لە هەر نەتەوێک پیغەمبەرێکمان بۆ ناردوون و
لەتەوێکێ ئەوێ داوامان لێ کردوون کە تەنها خودا بپەرستن و لەستەمکار دورکەنەو، لەو
نەتەوانەش دا هەندێک کەس شایستە ی پێنوینی ی خودا بوو و هەندێک کەسێ تریش بەهۆی
گوناه و سەربێچی ی خۆیانەو گومرایی و پێ لێ تێکچوونیان شایان بوو). ئەمەش
پێچەوانە ی ئەو بیروبوونە "بنو اسرائیل" - کە نەکوولێ، یان دەکرد لەوێ خودا بەخواستی
خۆی هەر بەندە یە کە خستبیت بەر نیعمەت و پەڕمەتی فراوانی خۆی، بەلکو ئەوان (واتە بنو
اسرائیل) فرمانی پیغەمبەریتی - یان تەنها تاییبەت کردبوو بەخۆیان وە ئەوێ گواپە ئێتر
گەلانی تر لە خەلکی دروستکراوی خودا نەبن.

(۱) طاغوت/ بەهەر شتێکی پەرستراوی غەیری خودا دەگوترێت، وە کە بت و شەیتان و ستەمکاران و هتد.

هه‌لمه‌تی بانگه‌وازو چاکسازی پێغه‌مبهران چه‌قی خستبووه سهر پێشه‌کی‌شکردنی نه‌و
 حاڵه‌تی (ب‌ت‌په‌رستی) یه‌ی که به‌ شیوه‌یه‌کی دیارو ئاشکرا له‌سه‌رده‌مه‌کانیان دا په‌ره‌ی
 سه‌ندبوو و له‌به‌رستنی هه‌ر ب‌ت و به‌یکه‌ریکی دا‌تاشا‌وادا ره‌نگی ده‌دایه‌وه وه وایان لی‌ هاتبوو

پیاوچاكان و بە پیرۆز راگیراوانیشیان لە زیندوان و مردوان دەپەرست) ^(۱) خۆ ئەگەر (عهقلی بەشەری) تەنھا راستی یەکانی هەست پێبکراو، ئەوا هەرگیز نیشانی خۆی نەدەپێکاوە بەداواکاری پێویست نەدەگەشت، بەتایبەتیش لەو مەسەلەو کاروبارە - غەیبی یانە - دا کە مرۆڤ نامادەیی بۆ زانین و پەڕی پێبردنیان نەدەبوو تەنھا بەو سرووشە (وەحی یە) نەبێت کە خودا بە پێغەمبەرائی گەیاند. فەلسەفەی گریکی (یۆنانی) و هەر فەلسەفەیەکی هاوشتووبوونی هەولێ گەرائیان بەدوای مەسەلەی پەرست و دۆزینەوەی خودایەکی پەرستراو و کاروباری (ئیلاهیات) دا داو و بەلام هەر تووشی کەم بینی ی عەقڵ و بیروبوونێ پووجەلۆ بیروپرای لێک جیاواز بوون. لەسەر دەمی نوێش دا زانایان بیروپرای لێک جیاوازیان لە تەفسیر و شیکاری خۆیاندا هەبوو کاتێک تەنھا پەشتیان بەعهقلی خۆیان بەستوو. بەلام پێغەمبەران و تەبی جیاکەرەوە یەکلایی کەرەویان بۆ تەفسیر و دیاری کردنی ئەو هێزە خودایی یە هیناوە، کە عەقڵیش دلتیا دەکات.

دووەم/ باوەڕ بە پۆژی دواپی:

ئەمەش هەر لەفرمانەکانی پێغەمبەرێتی یە، چونکە لەو مەسەلە غەیبی یانە یە کە عەقڵ بەبێ پێنمایی ی پێغەمبەران پەڕی بە حەقیقەتی نابات.

هەر مرۆڤێکێش هەستیێکی تەواو دەکات بەو مەسەلە یە کە ئەم ژيانە بە کۆتایی هاتنی تەمەن کۆتایی پێ نایەت بەلکو دیارە ژيانێکی دیکە هەیه، کە مرۆڤ بە شێوە یەکی تر تیبای دا دەژی و دەباتە سەر. ئەم هەستە گشتی یەش کە بەپرووبەندی هەزری زۆربە ی خەلکی یەو نووساوە بەگومرایی یەک لە گومرایی یەکانی عەقڵ دانانریت، هەروەها بە خەیاڵێک لە خەیاڵەکانیشی دانانریت وەک چۆن مەتریالیستەکان (ماددە پەرستەکان) وای دەگەیهنن.

پاشان گەر لەخانە ی عەقڵ دا باوەڕ بە ژيانێکی تر نەبێت ئەوا ئەمە لەپرووی دەروونی و کۆمەڵایەتیشەو دەبێتە هۆی پرووانی کارەساتێک بۆ پەرگەزی مرۆڤایەتی، چونکە هەر مرۆڤێک لەبەر ئەگەری چەندین پروداو و نەخۆشی و چەوساندنەو و زۆلم و لەدەست دانی خۆشەویستیێک دایە. باوەڕ هینانیش بە ژيانێکی دیکە ی باشتر لەم ژيانە ی دنیا کە تیبای دا بە رێسای دادگەری پاداشتی مرۆڤ یان سزای بدەریتەو و یاخود خۆشەویستان و پیاو چاكان پێکەو کۆبکاتەو و ئارامی و دلتیایی و هیمنیش بختەو و نیو دەروونە بریندارەکان، هەروەها باوەڕ هینان بەو ژيانە ی تر کە لە مرۆڤ دەپرسیتەو لەسەر کردەوکانی، و یژدانێکی زیندوو لە ناخی مرۆڤ دا

(۱) پروانە (حجة الله البالغة) ی - شیخ دهلوی

ده خولقي نيټ که هانی ددهات بڼو خيرو چاکه کاری و له شهر و خراپه شی دور ده خاته وه. ههروه ها مروژ له ناسینی باری پاستی و دوستی پاداشت و سزادا به بی پښموونی ی پیغه مبه ران ده ستوسانه هه رچنده به پیرو خه یالیش هه ولی ناسینی بدات.

سټیهم / پروون کردنه وهی شریعت:

هه ر له فمرمانه کانی تری (پیغه مبه ریتی) پښمایي کردنی خه لکی یه بڼو سه ر شه و نا کارو کرده وه جوانانه ی که به ختیار یو کامه رانی ی هه ردو و خانه ی "دنیا" و "ناخیره ت" یانی تیدایه، هم پښمایي یه ش له پړی شه و شهر و پښاو ده ستورانوه یه که له خودا وه و هریان گرتو وه. چونکه خه لکی به ته نیا و هه ر به عه قلی خو یان ناتوان شه و نا کارو هه لئس و که و ته شیا وانه ده سته به ر که ن و له سه ریان پرون چونکه هڅا کارو سه ر چا وهی په وشت و به ر ژو وه ندی و نا ره ژو وه کانیان به یله ی جیا وازن. بڼو نمونه له وانه یه (خراپه) لای هه ندیک که س به (چاکه) دابنریت گه ر ده سکوت و سوو دیکي تیدا بیسن، له وانه شه واز له چاکه بیسن گه ر دژی به ر ژو وه ندی و هه و او نا ره ژو وه تایه ته یه کانیان بیت. گه و ره ترین به لگه ش له م پروه وه شه و هه مو زو لئم و سته م و ده سد ریژی و پیشیل کاریه ی مافی بی هیزه کانه که شه مروژ دیارده یه کی دزیوه له م جیهانه دا و، که وای را ده گه یه نن گوا یه گه شتو ونه ته پله یه کی به رزی پیشکه و تن و شار ستانی تی.

له به ر شه م په یامی پیغه مبه ران پروون کردنه وهی شه و کاره چاکانه یه که مروژ سازو ناماده ده کات بڼو گه شت به په زامه ندی خودا و بڼو چا کردنی کو مه ل، پاشان وریا کردنه وهی له و کاره خراپانه ی که ده بنه هوی بیژاری و تو ورپی ی خودا و شیواندنی کو مه لگه ش.

بیگومان دیاری کردنی کاره چاک و خراپه کان و ده ستنیشان کردنی سوود و زیان و پاداشتو سزا کانیان مروژ هان ددهات بڼو کاری خيرو پالنه ری چاکه ی تیدا دوست ده کات.

ترساندنی خه لکیش له کاری خراپ هویه کی زور کاری گه ره له دهروونی ټینسانی دا و ناردنی پیغه مبه رانیش بڼو لای مروژه کان ری له سته مکاران ده گریټ و پاساو ټیکیان بڼو شه و ی خو یانی پی بیار یژن له وهی که خودا ری پاستی بڼو روون نه کرد بنه وه تا به پی پی پټویست له سه ری برو شت نایه. قورثانی ش هم پاستی یه ی نا شکر ا کردو وه، هه و ده ک خودا تیای دا فهرمو یه:

﴿رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ إِنَّمَا يَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾ النساء/ ۱۶۵ واته: (پیغه مبه رانمان وه ک مزگینی ده رو تر سیته ر بڼو ناردوون تا کو دوا ی ناردنی پیغه مبه ران برو ییانوویه ک بڼو خه لکی نه مینیټ له سه ر شه و ی خو یان به دو ورگرن له سزا. خودا ش به توانا و دانایه له پښمایي کردنی خه لکی و پښک خستنی سیستمی ژیانپان دا). له

نەریت و سوننەتى خوداش وا بووه كه هيچ كهسيك له بهنده كاني سزانه دات هەتا دواى ئەوهى
 پيڤه مبهريكيان بۆ دەنيريت، هەروەك فەرموشىيەتى: ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ
 رَسُولًا﴾ (الاسراء/ ۱۵)... واتە: (ئيمە هيچ كەس و تاقم و گەليكمەن سزانه داوه هەتا لە پيش
 ئەوهدا پيڤه مبهريكمەن بۆ نەناردین و هەولتي زۆري لە گەل دانە دا بن و ئەوانيش سەرييتجي، يان
 لە پەيامە كەي كەرد ييت).

ژمارەى هەوالبەرو پيڤه مبهران

هەوالبەرو پيڤه مبهران زۆرن ... بەلام ئەوانەى كه قورئان باسى كەردوون تەنها ييست و
 پيڤ (۲۵) پيڤه مبهرن كه دەييت باوەر بە هەمويان بهيترت:

۱- ئادەم	۲- ئيدريس	۳- نوح	۴- هود	۵- صالح
۶- ئيراهيم	۷- لوط	۸- ئيسماعيل	۹- نيسحاق	۱۰- يەعقوب
۱۱- يوسف	۱۲- شوعەيب	۱۳- ئەيوب	۱۴- ذو الكفل	۱۵- موسا
۱۶- هارون	۱۷- داود	۱۸- سولهيمان	۱۹- نيلياس	۲۰- ئەليه سەع
۲۱- يونس	۲۲- زەكرييا	۲۳- يەحيا	۲۴- عيسا	۲۵- موحەممەد

(دروودو سلاوى خودا لەسەر هەمويان ييت)...

جگە لەم پيڤه مبهرانەش چەندەها پيڤه مبهري تر هەبوون كە قورئان ناوى نەبردوون، بەلام
 ئامازەى بۆ كەردوون، ئەويش لەم فەرمایشتهى دا كە پيڤه مبهري خۆى (عەمەد ﷺ) پى
 دواندوو و فەرموويه تى: ﴿وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ
 عَلَيْكَ﴾ (النساء/ ۱۶۴)... واتە: (لە پيڤه مبهران هەندىكيانمان بۆ باس كەردوويت و لەمەو پيش
 چيۆكيكمەن بۆ گيتر اويته وه و چيۆكى هەندىكى ديكە شيانمان بۆ نەگيتر اويته وه).

پيڤه مبهرانيش هەمويان لەرووى فەزلى و گەورەيى يەوه لەبەك ناست و پلەدا نين، بەلكو
 خودا بەهۆى هەندىك بارودۆخ و سەر دەمەوه پلەو (فضل)ى هەندىكيانى لە هەندىكى تريانى
 زياتر داناه، وەك فەرموويه: ﴿وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَىٰ بَعْضٍ﴾ (الاسراء/ ۵۵)... هەروەها
 خودا پلەى دواين پيڤه مبهري (عەمەد ﷺ) لەسەر پلەى هەموو پيڤه مبهرانى ديكەى پيش
 خۆيه داناه چونكە بۆ هەموو خەلكى سەرزەوى (بى جىساوازي) ناردوو، لەكاتيك دا
 پيڤه مبهرانى پيشووى بۆ چەند گەليكى تايبەتى ناردوو. لەم ڤووه خودا كە ڤووى گفتمارى لە

پیغه مبهرا (محمد ﷺ) کردووه فەرموویه: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (السبا/ ۲۸.. واتە: (ئەمى محمد ﷺ) ئیمە تۆمان وەك مزگینىدەرى بەهەشت و وریاکەرەووە ترسینەرى خەلكى لە دۆزەخ بۆ سەرچەم گروى ئینسانى و هەموو خەلكى سەرزەوى ناردووە. بەلام زۆربەى خەلكى بەهۆى ڕوو وەرگێڕانیانەووە لەهەق ئەم راستى یە نازانن).

هەروەها پیغه مبهرى نیسلام (محمد ﷺ) دواین پیغه مبهرا بوووە كە كۆتایى پەيامى خودای پێ هێنارووە و شرع و ڕێساو دەستوورى تەواوو هەمەلایەنەى هێناوە، خودا فەرموویه: ﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ﴾ (الأحزاب/ ۴۰)

پیغه مبهراى خاوەن "عهزم"

هەندىك لە پیغه مبهراى له قورئان دا بە (أولوا العزم) ناوبراون، واتە خاوەنانى ئارامى زۆرو جیگىرو دەروون پتەو لەسەر ئاینەكەیان. خودا فەرمانى بە پیغه مبهرى نیسلامیش (محمد ﷺ) کردووە كە لە جیهاندا شوێن پێى ئەوان هەلبگریت و بیانكات بە پێشەنگ (قدوة) بۆ خۆى، هەروەك پێى فەرمووە: ﴿فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَأُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ﴾ (الأحقاف/ ۳۵... ئەوان بە (أولوا العزم) ناوبراون چونكە (عهزم) و ورەیان زۆر بەهێز بوووە تاقىكردنەووەكانیشیان زۆر سەخت و دژوار بوووە جیهادهكەشیان قورس گران بوو، ئەوان كە لە ئایەتەكەدا بەو سێفەتە ناوبراون (نوح، ئیبراهیم، موسا و عیسا) بوون جگە لەوێ كە -محمد- یەش ﷺ بە یەكێك لەوان دەژمێردریت و بە (أولوا العزم) دانراوە، چونكە لە نێو هەموو پیغه مبهراى دا جیهاد و ئارامى و قوربانىدانى زیاترى هەبوو. هەروەها خوداش ڕێزو ستایش و وەسفێكى وەهاى بۆ داناوە كە بەو ڕادەیه بۆ هیچ پیغه مبهرىكى پێش ئەوى دانهناوە.

پێویست بوونی باوەرهێنان بە پیغه مبهراى

نیسلام كاری (باوەرهێنان بە پیغه مبهراى) بە گۆشهیهك لە گۆشهكانى عهقیدهى نیسلامى داناوە، خودای مەزن فەرموویه: ﴿قُولُوا ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِمْ وَإِزْهَمُوا سُبُلَ الْإِسْمَاعِيلَ وَاسْتَقْبَلُوا الْقُرْآنَ وَمَا أَوْقَىٰ التَّيْبُوتَ مِنْ

رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿البقرة/۱۳۶﴾. واتە (بلىن باوەرمان هیناوە بەخوداوە بەوێ بەرمان نیراوەتە خوارووەووە بەوێ بۆ نیراهیم و نیراسمعیل و نیرسحاق و یەعقوب هاتۆتە خوارووە، هەروەها بەوێش کە بۆ موسا و عیسا هاتووە کە بۆ پیغەمبەرانی تریش لەخودای پەرورەدگاریانەووە هاتووە، ئیمە جیاوازی لەنیوان هیچ کەسیکیان داناکەین و تەسلیمی فرمائی خودا و مل کەچی ئەوین). هەروەها خودای مەزن لەدیاری کردنی عەقیدەى باوەرداران دا دەفرمویت: ﴿ءَامَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ ۚ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ۚ وَكُتِبَ عَلَيْهِمُ أَنْ يُقَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهِ ۚ﴾ ﴿البقرة/۲۸۵﴾. واتە: (پیغەمبەر باوەرپی بەوێ هیناوە کە لەخودای پەرورەدگاری یەوێ بۆی نیراوەتە خوارووە، هەموو باوەردارانیش تیکرا باوەریان بەخوداوە فریشتەکانی و کتیبەکانی پیغەمبەرانی هیناوەو هیچ جیاوازی یەک لەنیوان یەکیک و یەکیکی تر لە پیغەمبەرانی خودادا ناکەین).

موسلمانان باوەریان بەهەموو پیغەمبەرانی خودا هەبەو پێزی تەواویان دەگرن و حورمەت لە گەورەیی و پلەو پایەشیان دەنن، جا هەر کەسێک باوەر بە پیغەمبەرێک لەو پیغەمبەرانی نەهیتت یان قسەى سووک و نابەجێیان پێ بلیت ئەوێ باوەرپی بەو شەرعی -محمد- ﷺ نەهیناوە. خودای مەزن لەم بارەىووە فرمویە: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ۖ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ ۖ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ۚ﴾ ﴿١٥٠﴾ ﴿أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا﴾ ﴿النساء/۱۵۰﴾. واتە: (ئەوانەى باوەریان بەخوداوە پیغەمبەرەکانی نى یەوێ دەیانەوێت جیاوازی بگەنە نیوان باوەر بە خوداوە باوەر بە پیغەمبەرانی یەوێ دەلێن - باوەرمان بە هەندیکى هەبەو باوەر بە هەندیکى تریان ناهیتن و دەیانەوێت لەو نێوەندەدا دەربازێک بۆ خۆیان بدۆزنەو، ئەوا بە راستی ئەوانە کافرو پێ باوەرن).

ئیسلام بە پێى ئەم ئاراستەو پێنمایانە بناغەىەیکى بۆ یەکترناسن و برایهتى یەکیتى نیوان گەلانى سەر زەوى دارشتووە، چونکە (خەلکی) هەر کاتێک باوەریان بەهەموو پیغەمبەرانی هینا ئەوا لێک گەشتیان ناسان تر دەبێت لەوێ کە جیاوازی و ناکۆکی یان لەنیوان دا بێت. ئەمەش خاسیەتیکى جوان و بەهادرە لە خاسیەتەکانی ئیسلام کە ئەگەرى لێک نزیک بوونەوێ نیوان خۆی و نایەکانی دیکى ناسان و شیواکردووە، ئەویش لەکاتێک دا کە (باوەرپێتان بە پیغەمبەرانی خودا) و (پێزگرتیان) لەسەر شوێنکەوتوانی (واتە لەسەر موسلمانان) پێیست کردووە.

پاکي و بڼي کهم و کوربي پیغمبره ران

حیکمت و دانایی خدا و ابووه که پیغمبره ران کانی خوی به ته و او ترین کس دابنیت، چ له ورووی خولقاندن و چ له ورووی ټاکارو خولقه تیشوه، هروها باشتین زانستیان پښ به خشیته و له بهر پرتترین بنه ماله بن و راستگوترین کس یتو کوملش بن.. جگه له مانهش خدا ټه و پیغمبره ران د خوی له هه مو خوش و نهنگی یه کی ټاکاری و جهسته یی پاراستوه، وه نه خوشی یه (دوورخه روه کانی خه لکی)^(۱) یان ټه و نه خوشی یه (ساری) و هه میسه یی پانده کی خه لکی لی یان ده ترسن.

خودا پیغمبره رانی خستوته ژیر سره پرشتی خوی و له ژیر سایه ی (بایه خ و ړیتموونی) یشدا دایناون، بڼو غوونه له م باره یوه سه باره ت به محمد ﷺ فرموویه: ﴿وَأَصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا﴾ الطور/ ۴۸ واته: ټه ی پیغمبر بڼو فرماني پروه درگارت خوراگرو به نارام به و دلش به تڼو له ژیر چاودیری و سره پرشتی مان دایت و کس ناتوانیت نازارت پښ بگه یه نیت).

هروها ده باره ی سره پرشتی کردنی -موسا-ش (دروودی خودای له سهر بیت) فرموویه: ﴿وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي﴾ طه/ ۳۹. واته (من خوشه ویستی تاییه تیم به تڼو به خشی ټاکو له ژیر چاودیری و پاریزگاری ی من دا پروه ده بکرتیت). به م په ننگه خودای پاک و بڼه هاوتا ټهرکی پروه ده و پیگه یاندنی ټه و پیغمبره ران د خوی له ټه ستوگر توهو (له که و تنه یتو گوناوه و سره پښی) ی پاراستون، چونکه ژیان و گوزه رانیا ن هه بڼو خویان نه بووه، به لکوفوونه و پیشره و بوون و ړینمایي خه لکی یان پی کراوه و ړی زانستیان پشانی خه لکی داوه و په یرو ی بهر نامه یان کراوه و پاشان رهوت و سوننه تیان و یادو بیره و هری، یان له دوی کچی دوا یان بووه ته چراو، شهو زهنگی ژیانیا ن بڼو مرؤفایه تی روشن کردوه ته وه و ړینگای راست و به خته و هریان بڼو ړوون کردوونه وه، هه ټه و انیش (واته — هه پیغمبره ران) ټه و ړی پشانده رانه، که خودا فرماني شو ټنکه و تنیانی پی کردو وین. له م

(۱) نه خوشی یه دوورخه روه کانی خه لکی وه (به له کی یان نیفلیجی یاخو ده مانی ټه ندامی کی لهش یان هه خوش و عه یی کی دیاری جهسته) ... خودا پیغمبره رانی خوی له م کهم و کوربیانهش پاراستوه چونکه حیکمت له نارندنی پیغمبره ران ړینمایي کردنی خه لکی بووه و ټه م ړینمایي کردنهش ته نها به ټیکه لویون له گڼل خه لکی و چوونه ناو کومه لوه به نه بجام ده گات، بڼیه ده بیت ټه و پیغمبره ران ړینمایي کارانه ساغ و سه لیم بوونایه چونکه گهر وانه بوونایه و عه یب و نه خوشی یه کی دیاریان هه بویه لی یان دوور ده که و تنه وه.

پروەشەو دەربارەي كۆمەلتيك لە پيغەمبەرانی فرمويە: ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ﴾ (٨٩) ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فِيمُدَّتْهُمْ أَوْتَدُهُ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ﴾ (الأنعام/ ٨٩-٩٠) واتە: (پيغەمبەرانی کەسانیک کە کتیب (یاساوبەرنامە) و حوکم و فرمانپەرمانپەرمانی پيغەمبەریتیمان پي سپاردوون، جا ئەگەر ئەو کافرو بە درۆخەرەوانە باوەری پي نەهینن (واتە کافرانی مەککە) ئەوا گەلتيکی تر رادەسپيرين (وەک خەلکی باوەرداری مەدينە) یان هەر خەلکيکی دیکەي شويتکەوتووین کە بي باوەرپین. هەر ئەوانەش خودا ریتنموونی ی کردوون وری راستی پيشان دان و تۆش ريتبازی ئەو پيغەمبەرانی بەکە بە پيشرەو و سەرەشق).

ئەو پيغەمبەرانی لە بەرزترین پلەي گۆي راپەلتي و خواپەرستی و بەندابەتي و چاکە کردندا بوون، هەر وەک خودا دەربارەیان فرمويە: ﴿وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَبِيدِينَ﴾ (الانبیاء/ ٧٣) واتە (پيغەمبەرانیان کردووە بە پيشەرمانی کە بە فرمانی نيمە ريتوبيني خەلکی بەکە، هەر وەها سرووشمان پي داوون بە کاری چاکەو نويزکردن و زەکات و تەنها منيشیان- واتە خودای خۆیان- پەرستووە)

گەر بەوردی سەرخی نایەتەکانی قورشان بەدەین دەبين لە کاتی وەسفکردنی هەر: پيغەمبەرێک دا تەواوترين و بالاترين وەسف و سيفەتيان دەخاتە پال، نيمە لە کاتی باس کردنی بەسەرھاتی ھەريەکتيان دا ئامارەیان بۆ دەکەين. جا ئەگەر پيغەمبەرانی خودا لەو راددەو سنورە بەرزەي رتي و پتي و رەوشتمەندی ی ئينسانی دا نەبوون ئەوا بەھاو نەرزشيان لەبەرچاوي خەلکی بچووک دەبوو و کەشيش بەدەم بانگەوازيانەو نەدەچوو، خو ئەگەر (دوو ريت لەرووی ئەوان) راستگۆنەبوونايەو ناپاکی و خيانەتيان بەکرايە ئەوا رەوتی ژيان و (سیرەتي موبارەکیان) ناشيرين دەبوو و متمانەي خەلکيش پي بیان لاواز دەبوو و ئينجا گومراکارو سەرشيوتين دەردەچوون نەک ريتماي کار و رتي پيشاندەر، بەم رەنگە حیکمەت لەناردنيان دا نەدەما، لەبەر ئەمە خودا سيفەتي ناپاکی و خيانەتي لەھەموو پيغەمبەرانی دوورخستووەتەو، هەر وەک فرمويە: ﴿وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ﴾ (آل عمران/ ١٦١) واتە: (ھيچ پيغەمبەرێک مافی ناپاکی کردنی نەبوو چ لە بانگەواز و چ لە بەرژووەندی و دەسکەوت و بەروبوومەکانيش دا) ..

قورثانی پیرۆزیش به پیچه وانه ی سهرده مه دیرینه کانه وه بۆ پیغه مبهراڼی روانیوه، چونکه له وسهرده مه دیرینه نه دا خه لکی نه فام پیغه مبهراڼیان به سیفته ناشیرینه کانی وه (درۆ فریودان و سهر پیچی و تاوانی گه وه) وه سف کردوه، بۆ نمونه سیفته فریودان و چه واهه کاریان داوه ته پال (یه عقوب)، (لوط) یشیان به تۆمه تی (زیناکردن له گهل ههردوو کچه که ی دا) تاوانبار کردبوو، جگه له وهش گووتویانه گوايه (هارون) داوا ی له (نیسرائیلیه کان) کردوه که گویره که بپه رستن. ده باره ی (داود) یش گووتویانه گوايه زینای له گهل ژنی (نوریا) ی سهر کرده ی دا کردوه. له مه ر چه زه تی (سلیمان) یش گووتویانی گوايه نه و بۆ رازی کردنی ژنه کانی خۆی (بت) ی په رستوه.

به لām قورثانی پیرۆز به توندی نه و هه موو گومان و درۆ ده له سانه ی پوچه ل کردۆته وه، نه مه ش نا کاریکی جوانی قورثانه له بهرام بهر خه لکی سهرده مه دیرینه کان دا که پیغه مبهراڼی خودایان تیا دا به و وه سف ناشیرینه باس ده کرد. دیا ره وه سف کردنیان به و خه وش و شوو ره یی یانه کار دانه وه ی خراپی له سهر دهروونی مرۆفی (باوه ردار و خوا به رست و خۆ پارێز) هه یه وه له دلای خۆی دا ده لیت: (نه گه ر حالای پیغه مبهراڼی خودا ناوا بوو بیت، نه وای چی ده بیت گه ر نيمه ش هه مان په فتاری نه وان بنوینین؟).

نه مه ش که له بهریت که ده بیت که پێ ده چیت که سانی دهروون نه خۆش و نه فس نزم بيقۆزنه وه بۆ خۆ خستنه نيو گونا هه تاوانه وه، جگه له مه ش که نه مه خۆی له خۆی دا پیچه وانه ی راستی و واقعیشه، ههروه ک پیچه وانه ی پاکي و (عیصمه ت) و بێ که م و کوپی ی پیغه مبهراڼی خودا و دوو ره په رتزی یانه له گونا هه گه وه ره کان. چونکه له دیدی نیسلا مدا پیغه مبهراڼ (معصوم) ن، له گونا هه نه و دوو ره له تاوان و سهر پیچی. له وانه یه هه ندیک هه له ی زۆر به چو وکی په یوه ست به کاروباری دنیا و موماره سه ی پۆزانه له هه ندیک یانه وه رووی دا بیت که گله یی و سهرزه نشتیان له سهر کراوه، به لām هه رگیز نه و هه له به چو وکانه به کاروباری باوه رداري (اعتقادی) یه وه یان به کاروباری ره و شتمه ندی (خَلْقِي) یه وه په یوه ست نه بوون و، به م پێ یه ش که و تنه نيو هه له یه که له و هه له به چو وک و بێ بايه خانه وه به مه سه له یه کی زه ق و خو شبار دانان ریت.

بێگومان پیغه مبهراڼ هه می شه خۆیان به که مه تر خه م ده ره قی خودا زانیوه، چونکه له هه موو که س زیاتر له شان و شکۆ و گه وه یی خودا تینگه یشتوون. هه ر بۆ یه ش هه رده م داوا ی لیبوردن و (استغفار) یان له خودا کردوه له سهر که مه تر خه می و در یغی یه کیان، نه که له سهر گونا هه و تاوان که هه رگیز لێ یانه وه نه وه شاهه ته وه.

پیغه مبه‌ران پیښه‌نگی مروون

جا له‌بهر شه‌وی پیغه‌مبه‌ران (دروودی خودایان له‌سهر بیت) له‌و (پله بلنده‌ی خواپه‌رستی) و له‌و (ناسته خوږار‌یزیه‌ی دور له‌ه‌واو ښاره‌زووی د‌ه‌روون و گونا‌هان) دا بوون، شه‌وا خوداش ف‌رمانی پی‌کردوین که چاویان لی‌بکه‌ین و په‌یره‌وی ه‌لس و که‌وتی ژیا‌نیان بکه‌ین و لاسیا‌یان بکه‌ینه‌وه، ه‌روه‌ک ف‌رمو‌یه: ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ فِئْهُدَاهُمْ أَقْصَدَهُ﴾ الأنعام/ ۹۰ واته: (خودا هیدایه‌تی شه‌وانی داوه‌و توش شه‌و هیدایه‌ته بکه به پیښه‌نگ و م‌هنه‌جی کارت).

ه‌روه‌ها خودا ف‌رمان به‌موسلمانان ده‌کات که پیغه‌مبه‌ری خو‌ی -محمد ﷺ- بکه‌ن به پیښه‌نگ و پیښه‌وو (قدوة‌ی خو‌یان، ه‌روه‌ک ف‌رمو‌یه: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرٍ﴾ الأحزاب/ ۲۱ .. واته: له‌شه‌خصی پیغه‌مبه‌ری خودا دا پیښه‌وه‌ی پیښه‌نگی‌ه‌کی چاک ه‌ه‌بووه بزتان و بوشه‌وانه‌ی به‌ته‌مای په‌زامه‌ندی خودا و س‌ه‌رفرازی ریژی دوا‌ین و یادی خوا زور ده‌کن).

خوداش له‌سووره‌تی (فاتحه) دا، که‌موسلمانان روژانه له‌نوږه‌کانیا‌ندا چه‌ندین جار ده‌یلینه‌وه شه‌م نزایه‌ی داناوه: ﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ ﴿صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ﴾ الفاتحه ۶-۷ .. واته: (خودایه بما‌غ‌ه‌ره س‌ه‌ر ریگه‌ی راست .. ریگای شه‌وانه‌ی نیعمه‌تی خوت پی‌به‌خشیون که پیغه‌مبه‌ران و پیاوچاکان و شه‌هیدان و راست‌بیزان).

له‌م نزایه‌دا س‌رووشیک له‌خوداوه بوشه‌واوه‌اران ه‌یه که ده‌بیت له‌ه‌موو په‌فتارو گفتاریکیان دا پیغه‌مبه‌ران بکه‌نه پیښه‌نگی خو‌یان.

موع‌ج‌یزه‌کانی پیغه‌مبه‌ران

ه‌هرکه‌سیکی خاوه‌ن باوه‌پیش ده‌بیت بروابکات به‌وه‌ی که خودا پشتگیری پیغه‌مبه‌رانی کردووه و به‌چاود‌یری خودایی خو‌یشی به‌جو‌ره هوکارتیکی و‌ها یارمه‌تی داو‌ن که ه‌هرگیز عه‌قلی مروژ له‌وه‌وپیش به‌خه‌یالی دا نه‌هاتوه، شه‌مش تا‌کو راستی شه‌و وتانه‌ی خو‌یان بوشه‌واوه‌که به‌ملینن که بانگیان کردوون بوشه‌واوه‌یتنا‌یان به‌و په‌یامه‌ی پیاندا نیس‌راون بوشه‌واوه‌ه‌لایان. شه‌م (هوکاره یارمه‌تی پندراوه‌نه‌ی خودا بوشه‌واوه‌مبه‌ران به‌زاراوه‌کانی (معجزات یان آیات یان بینات) ناوبراون، واته موع‌ج‌یزه به‌لگ‌و نیشانه‌ی به‌ه‌یزو پروون که‌روه‌ه. شه‌م شتانه

وهك جوړه كړده وهيك دهر كه وتوون كه له سهر وو تواناي مروژ و له دهره وهی سنووری وزه و زانست و زانیاریشیانوه بوون، ههروهك پیچه وانوه دژی ریسا تاییه تی یه کانی ماده و یاسا سروشتی یه زانراو باوه کان بوون، له نیو زار او ه کانیس دا زیاتر وشه ی (معجزات) به کار هیئزوه، بویهش به (موعجیزه) ناوبران چونکه چهند کرداریك یان پرو داویکی ته و تو بوون كه مروژنی ناسایی توانای له نه غامدانی دا نی یه، زانایانیس (موعجیزه) یان وا پیناسه كړدوه كه (مه سه له یه کی تیپه ریئنه ری داب و نهریته و خودا له سر دهستی پیغه مبه ریکی نیترای خو ی نه غامی ده دات تاكو به هو یه وه به لگی ته واو له سر راستی ی پیغه مبه ریکی یه كه ی بخاته روو) ... ثم موعجیزانه له خودی خو یان دا شیوان و عه قلیش ریگری نه بوون و واقعیش پشتگیری ی كړدوون. نه وه بوو چهند پایو یك (واته پیغه مبه ران) هاتن و گو تیان كه نه وان پیغه مبه رانی خودان و له ری یی ثم شته دوور له ناسایی یانه وه كه نه غامیان ده دا به ربهره کانی ی نه ته وه کانیان ده كړدو خه لكیش به چاوی خو یان نه و شته ناسایی یانه یان لی بینین و به تیپه ربوونی كات زور كهس باوه ریان پی هیئان.^(۱) چونكه پیغه مبه ر (واته: هر پیغه مبه ریك) نه و په یامه به خه لكی ده گیه نیئت كه خودا فهرمانی پی كړدوه. خه لكیش له وه رگرتنی په یام و باوه ریئان دا چون یه ك نین... به لكو جیاوازن، بو نمونه خه لكانی وا هن كه سروشت و فیتره تیان ساغو هر كاتیك روونای حق بلاویتته وه په سندی ده كن و دانی پیداده نیئن، به لام كهسانی وا هن كه فیطره تیان شیوا وه به هو ی نكوولی و لوتبه رزی یه وه له ناست هق و روونای ی هیدایه ت - دا كو یرن.

له بهر نه مهش حيكه متی خودا وابوه كه به دیارده و نیشانه یه کی به هیزی و هها پشتگیری پیغه مبه رانی بكات تاكو زمانی سهر كهش و لووتبه رزانی پی لال بكات و بیانیان برپیت و به لگو شایه تی یان له سر دروست بكات. موعجیزهش له ری یی به کار هیئانی چهند زانستیك و وه به رنانی چهند هو یه كه وه دروست نابیت وهك نه و زانست و هو یانه ی كه له سیحربازی دا به كاردین و چهند هو ریسیاه کیان بو دانراوه هه ندیك كهس ده توان فیری بن و چهند سیحریکی وابكه ن كه به روا لث له كاری (خوارق) و تیپه ریئنه ری داب و نهریته ناسایی یه كان بجیت به لام نهك له وان بیت.

(۱) بیگومان زور كارومه سه له ی تیپه ریئنه ری عاده ت هه بووه كه خودا له سر دهستی هه ندیك كهس له پیاوچاكان به دی هیئان، به لام ثم كارانه به بانگه شو ده غوای پیغه مبه ری یه وه به ند نین به لگو به ناوی كرامت (الكرامة) هوه ناسراون، ههروهك نه و شتانه ی بو (مهریه می دایکی عیسا) به دی ده هات كاتیك له سر به رمالی نو یز كړنه كه ی میوه ی هاوینی له زستاندا بو ده هات و میوه ی زستانیسی له هاویندا بو ده هات.. ههروه ها دوی هوه ی (عیسا) ی لی ده بیست دارخورما كه ی ته نیشتی راده و شیتیت و خورمای (خسته وی) ی لی به رده بیته وه له كاتیك دا له وه و پیش یهك ده كه خورمای پیوه نه بوو بوو.

جۆرەكانى موعجيزە

موعجيزەكانى پېغەمبەران چەند جۆرىكن، ۋەك:

موعجيزەي گەردوونى (كونى) ۋەك تەقىنەۋى ئاۋ لەۋبەردەۋى كە موسا گۆچانەكەي خۇي پىي داکىشا كاتىك گەلەكەي داۋاي ئاۋى خواردنەۋىيان لى كەرد، يان ۋەك بەسىبەر كەردنى ھەۋر لەسەر (بنى اسرائيل) لە شىئىكى نادياردا، يان ۋەك دوۋكەرت بوونى دەرياكە بۆ - موسا - و پىرانى ئاۋ لەۋ كەرتەۋى كە موساۋ شىئىكەۋوتوانى لى ي پەرىنەۋە لىۋى دەرچوون بۆ پىرگار بوون لەدەست (فیرەۋن).

ھەندىك موعجيزەي پېچەۋانەي ياسا سىروشتى يە ناسراۋەكان، ۋەك ئەۋ ئاگرەي كە كافران بۆ سىۋوتاندىنى (ئىبراھىم) ھەلىيان گىرساندېۋ بەلام ساردو ھىمىن و بىۋ ۋەي بوو بۆ سەر ئەۋ پېغەمبەرەۋ زىيانى پىي نەگەياند.

چەند موعجيزەيەكى (كت و پىرى) كە بە پىي پىۋىست رادەي بۆ دانراۋە. ھەر لەخواست و دانايى خودا ۋابوۋە كە موعجيزەي ھەر پېغەمبەرەك پەيوست بىت بە دياردەيەكى باۋو بەرلاۋى ئەۋ سەردەمەۋ ئەۋ كۆمەلگەيەي كە پېغەمبەرەكەيان بۆ نىرراۋە تاكو كاريگەري زياترى ھەبىت لە پشتگىرى كەردنى پېغەمبەرەكەۋ كاريى بەھىزترىشى لە ۋابەستەبوونيان دا ھەبىت، ئەمەش ۋەك موعجيزەكەي (عيسا) - سلاۋى خوداي لى بىت - لەبارەي زىندوۋكەردنەۋى مردۋانەۋە چونكە لەۋ سەردەمەدا جۈلەكەكان نكۈلۋى يان لە گيان (روح) دەكەرد، يان ۋەك موعجيزەكەي (موسا) - سلاۋى خوداي لى بىت - كاتىك گۆچانەكەي بوو بە مارتىكى گەۋرەۋ ھەموۋ داردەست و گورىسەكانى ئەۋ سىحربازانەي قوت دا، ئەۋ سەردەمەش خەلكى مىسر لە (سىحر) و (سىحربازى) دا شارەزابوون و ئەۋ كەدارە بېۋو بە شىئىكى ئاسايى لە نىۋانىاندا.

موعجيزەي پېغەمبەرانى پىش (محمد ﷺ) بەۋ شىۋەيە بوۋە چونكە خەلقى خەللى لە زەمانەدا لە رادەيەكى پىگەيشتىنى ۋەھادا نەبوون تا بتۋان قەناعت بە غوۋنەۋ نىشانەكان بىتن و باۋەر بە (بەلگەي خەلقى) ىش بىتن. لەۋ قۇناغانەدا خەللى تەنھا باۋەرپان بەشتى ئاسايى و تىپەرئەرى عادەت بوۋە لەدىدگاي چاۋانىانەۋە باۋەرپان ھىناۋە بەۋ موعجىزانەي كە رىگاي رۋانىنى بۆ دەرختوون و پىي يان سەيرو سەمەرە بوۋە چاۋيان رۆشن كەردوۋنەۋەۋ بوۋەتە ھۆيەك بۆ قەناعت ھىنانيان بە راستى ي پېغەمبەرىتى.

موعجيزه‌ی "محمد" ﷺ

موعجيزه‌ی پښه مېهران بهو شپوهيه بوو تا به شهریه ت گه‌یشته ته‌مه‌نی تینگه‌یشت(سن الرشد) و عه‌قلی پنگه‌یشت و نیراده‌ی خوداش و ابو که نیتړ په‌یامه گشتگیره‌که‌ی له‌سهر ده‌ستی (محمد) ﷺ بگه‌یه‌نیت و به موعجيزه عه‌قلداری په نمره‌که‌ش پشتگیری بکات، واته بهو قورثانه‌ی که مرؤف عاجزو ده‌سته‌وسان بوو له دارشتن و ږه‌وانبیزی دا، جگه لهو هه‌موو ږتیمایی و زانست و مه‌عرفه‌یه‌ش، که تیای دا بوو، که (محمد) ﷺ به‌ره‌به‌رکانی عه‌ره‌بی پی کرد له‌سهر نه‌وه‌ی گهر بتوانن تاکه سووره‌تیکي وه‌ک خوی بینن و نه‌یشیان‌توانی، له‌کاتیک دا نه‌وان لهو سه‌رده‌مه‌دا به قسه‌زان و زمانپاراو له‌هونه‌ره‌کانی ناخوتن دا ناسراو‌بوون.

موعجيزه‌ی پښه مېهریش (محمد) ﷺ به‌وه له موعجيزه‌کانی پی‌نشو جیاده‌کریت‌هوه که موعجيزه‌یه‌کی به‌رده‌وام و نمر و هه‌میشه‌یی په تاکوتایی دنیا و هر لی‌کول‌ه‌ره‌وهو خوازیاریکی راستیش ده‌توانیت هه‌ستی پی بکات و نه‌نجامی ته‌واوی لی وده‌ست خات، به‌لام موعجيزه‌کانی پښه مېهرانی پی‌نشو چند رووداویکی نه‌وه سه‌رده‌مه‌ بوون و ته‌نها نه‌وه که‌سانه‌ی هاوچه‌رخي خویان بینویانه‌وه که‌سانی دواي خویان نه‌یاندیوه، هه‌روه‌ها ته‌نها له‌پړی گپړانه‌وهو بیستنه‌وه پی‌یان گه‌یشتوه، نه‌مه‌ش کاریگه‌ری لاوازی هیه، نه‌خاسه له‌م سه‌رده‌مه‌ش دا که گومان و شوبه له‌سهر ناینه‌کان زوړ‌بوون. له‌به‌ر نه‌مه هه‌لویتستی نیسلام به‌رام‌به‌ر موعجيزه‌کان (ړوو وه‌گپړانی خه‌لکی بووه له داواکردنیان) و له‌جیاتی نه‌مه‌ش هاندانیان بډ ورد‌بوونه‌وهو تی‌فکرین له په‌یامی نیسلام و لهو ږتیمایی و یاسا و ده‌ستوره‌ی که له‌قورثانی پېرژدا ږه‌نگیان داوه‌ته‌وه. هه‌ندیک که‌س له گوماندارانی نه‌وه سه‌رده‌مه‌ش داواي (چند موعجيزه‌یه‌ک) ^(۱)یان له -محمد ﷺ- ده‌کرد چونکه گومانیان له‌په‌یامه‌که‌ی هه‌بوو، له‌به‌رام‌به‌ر نه‌م داوايه‌ش دا وه‌لامی خودای مه‌زن نه‌وه بوو که سه‌رنج له قورثان بدن و لهو ړوون کرده‌وهو

(۱) خۆ سه‌ره‌رای نه‌وه‌ش هیتشتا خودای گه‌وره چند موعجيزه‌یه‌کی له‌سهر ده‌ستی -محمد- ﷺ پیشانی خه‌لکی داوه وه‌ک هه‌لقولاندنی ناو له‌نیوانی په‌نجه‌کانی‌یه‌وه کاتیک ده‌ستی کرد به کاسه‌ی ناوه‌که‌دا. هه‌روه‌ها تیرکردنی ژماره‌یه‌کی زوړ له خه‌لکی به‌خوداکی کم، جگه له‌پیشینیو ناشکراکردنی هه‌والی چند رووداویکی داهاتووو باس کردنی سه‌فده‌که‌ی بډ (بیت المقدس) له شه‌ره‌وی‌یه‌که (إسراء) داو چه‌ندین موعجيزه‌ی دیکه‌ش.

به لگه عهقلی یانهشی بکۆلنهوه که ده ربارهی سرووشی خودایی بوون. خودا فرمویه:
﴿ وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِّن رَّبِّهِ ۖ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِندَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٠﴾ أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً ﴿٥١﴾ وَذِكْرًا لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾ العنکبوت/ ۵۰-۵۱. واته (بئ باوه ران گوئیان: ئه ی بوچی
پیغه مبه ر له -خودا- که یه وه چند موعجیزه یه کی ههست پیتکراوی بو نایه ته خواره وه؟ تۆش
ئه ی پیغه مبه ر پئیان بلئ: به راستی بیگومان موعجیزات و به لگه ونیشانه گرنه گه کان ته نها
له لای خودان و منیش ته نها ترسینه رو وریاکه ره وه یه کی ناشکرام. ده ی ئایا هینده یان به س
نهییه که کتیبیکی گرنگی وه ک قورئانمان بو ناردوونه ته خواره وه بو یان ده خویندریته وه و یاساو
بنه ماکانیان تی ده گه یه نریت. بئ گومان له ناردنی ئه م کتیبه دا بو ئه وان په حمه ت و به زه ییی
خودا هه یه و یادخستنه وه و په ندو ئامۆزگاریش بو باوه رداران هه یه).

به ندى دووهم

((ناما نجه گانی داستانی پيغه مبهران))

(مبهست له چيرۆكى پيغه مبهران - مهنه جى قورئان له چيرۆكه كانيدا - شيوازي گيرپانه وهى چيرۆكى پيغه مبهران - رازى دووباره بونه وهى چيرۆكه كان - جياوازي نيوان قورئان و تهورات له چيرۆكه گانی پيغه مبهران دا)

مه بهست له چيرۆكى پيغه مبهران

چيرۆكى پيغه مبهران له گرنگرينى نهو هۆكارانه يه كه قورئان په نای بر دووه ته بهر له (مشت و مر له گهل سه رپيچى كارانى دا - و - له مژده دان به ره زامه ندى خودادا - و هوشدارى دان به خه لكى له سه ركيشى و ياخى بوون - و له ليك دانه وهى بنه ماكانى بانگه وازى ئيسلامى و ناما نجه كانيشى دا- و له سه قام گير كردنى دلئى پيغه مبهر ﷺ و نهوانهش كه شوينه كه وتوى بوون - وله به لگه هينانه وهش دا له سه ر راستى پيغه مبهريتيى - محمد ﷺ كه نهو له خوداى په روه ردگارى يه وه په يام به خه لكى ده گيه نيت)..

جا كاتيك پيغه مبهر (سلاو و درودى خوداى لئى بيت) بهم چيرۆكه نايابانهى پيغه مبهرانى پيش خويه وهو بهو شيكارو باس كردنه به پيژانه وه بۆ لای خه لكى هات و وهك پيغه مبهريكى نه خوينه وهاريش كه له سه ر ده ستى زانايان (احبار) يه هوودى و راهيبانى نه سرانى كه سانى تر هيچى نه خوينه دبوو، نهوا به مه گه روه ترين به لگه ي ده خسته پرو له سه ر نه وهى كه نهو په يامى هيناويه تى - سه رووشكى خوداى يه . هه نديك ثايه تى قورئانيش له پيشه كى و سه ره تاي هه نديك چيرۆكه وه يان له دامين و په راويزى چهند چيرۆكيكه وه ناماژه ي بۆ ئهم مبه بهسته كردوه ، هه روهك خودا له دواندن پيغه مبهرى خۆى - محمد ﷺ دا فەرموويه تى: ﴿ تَحْنُ نَقْصُ عَلَيَّكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ يَمَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ ﴾ يوسف/۳.. واته (ئيمه له رپى گای ناردنى ئهم قورئانه وه باشترين چيرۆكت بۆ ده گيرپينه وه هه رچهنده له مه وپيش تو لئى يان بئى ناگابوويت).

ههروه ها خودا فرمويه: ﴿تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَذَابَ لِلْمُتَّقِينَ﴾ هود/۴۹. واته: (باس و خواس و بهسهرهاتی پیغه مبهران لهو ههوالآتهی نادیار (غهیبن)، که بۆ تۆمان بهسروش ناردووو لهوو بهریش نه خۆت و نهگهله کهشت زانیاریتان دهباریهان نهبووه).

باشان مهبهست له چیرۆکی پیغه مبهران پروون کردنهوهی ئهو راستیهی تریشه که ئایینه کان هه موویان له خوداوه نیراون، ههر لهسهردهمی -نوح- وه تا سهردهمی پیغه مبهری ئیسلام- محمد- ﷺ، باوهردارانی که باوهریان به پیغه مبهرا نی خودا ههیه هه موویان تیکرا یهك نهتهوهن و خودای تاک و ته نهاش پهروهردگاری هه موویانه، له نیوان ئایینه ئاسمانیه کانی که (یه هوودی و مهسیحی و ئیسلام) هیچ دهغیهو شانازی بهسهر یه کترکردنیک نییه، بهلکو هه موویان ئایینی خودان و لهیهك سهرچاوه هه لقولاون. ههر پیغه مبهر و ههوالبهریکیش که هاتییت بۆ تهواوکردنی په یامی پیغه مبهره کهی پیش خۆی به په یامیکی تهواوکرده ههواتوه، خوداش له پرووی گفتاری دا بۆ - محمد- ی پیغه مبهری ﷺ فرمويه: ﴿سَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ﴾ الشوری/۱۳ واته: (خودا بۆ ئیوه ئایینیکی داناوه که به نوحیشی سپاردبو، ئهو سرووشه که بۆ تۆمان ناردووو ئهوهش که ئیبراهیم و موسا و عیسا مان پێ پاسپاردبو ئهوهیه که کاروباری ئایینی مه نهجهی ژیا تان به چاکی جی به جی بکه ن و نا کوک و لیک جودا مهب ن تیای دا).

مه نهجهی قورئان له چیرۆکه کانیدا

قورئان کاتیک چیرۆکی پیغه مبهران و چیرۆکی تر ده خاته پروو، (که ره سه و ماددهی چیرۆکه کان له پرووداوه کانی میژوو و کاره ساته کانیه وه درده گریت، بهلام به شیوازیکی شه ده بی دایان ده پێژیت و به پێبازیکی سۆزیه خشانه (عاطفی) یش ده یانه پێته وه که مانا کانی پروون ده کاته وه مهبهسته کانی به هیژده کات و ئهو کاریگه ری بهش له سهر دهروونه کان ده خو لقی نی ت که شوینه واریکی هه زی کردن و به کیشکاری به جی دیلت و لهویشه وه سۆزو ویزدان ده خرۆشینی ت).^(۱)

(۱) پروانه کتیی (الفن القصصی فی القرآن). د. محمد احمد خلف الله - ص (۱۲۲)

هەروەها لەبازنەى مێژوویی یەوە دەبێتە نێو بازنەى ئایینی یەوە.
 لەم سەمتەشەو (اتجاه)، کە قورئان مەبەستى (پاست نى یە و) لە قورئان بخوارىت کە
 چىرۆکەکانى لەهەموو ڕوو و لایەنەکانى یەوە وەرگر تايەو پۆلێن و خالەبەندى لەئامادەکردن و
 هێنانەوێ ڕووداوەکەدا بۆ ڕێک خستايەو تىگەيشتنى چىرۆکى لەقورئانەو بەتەنیا کارىکى
 گرانه گەر کەسێک لەوێ پێش لەسەرچاوەیەکى ترەو شارەزایى یەکى لەسەر چىرۆکەکە پەیدا
 کردبێت، چونکە قورئان هێندەى لەچىرۆکەکە وەرگرتووە کە نیازەکانى ئامۆژگارى و
 پەروردەکردنى بۆ بەدى دینیت. جارى واش هەيە پوختەى چىرۆکەکە بەلایەنە پێکەو
 بەستراوەکانى بەشە پێک گەيەنراوەکانى یەوە دەگێرێتەو کە هەموو ڕووداوەکانى لەیەک جێگا
 پێکەو بەستۆتەو سەرەتاو کۆتایى ی پێک گەياندووە تا دواى پێ دەهێنێت هەروەک لە
 سوورەتى (یوسف)دا دەبینین. بەلام لەزۆرەى جارەکان دا بەشێک لەچىرۆکەکە دەگێرێتەو
 چونکە لەو بەشەدا مەبەستەکە بەدى دیت. هەندێک جارى قورئانى پېرۆز بەکورتى ئاماژە بۆ
 چىرۆکێک دەکات کە پێویست بە درێژەدان نەکات، ئەویش بەپشت بەستن بەناسراوى و ئاوبانگى
 چىرۆکەکە... بۆ نموونە ئایا نەت دیوە کە جارى و هەيە وتاریک (خطیب) لەوتارەکەى دا
 چىرۆکێک دەکات بەبەلگەى چەند وتەيەکى، بەلام هەموو چىرۆکەکە بەجاریک لەو جێگایەدا
 ناگێرێتەو، بەلکو بەشێکى لە وتارەکەى دا باس دەکات، تەنانەت جارى واش هەيە تەنها
 ئاماژە بۆ ناوى چىرۆکەکە دەکات بەبێ ئەوێ لەو جۆرە باس کردنانەدا کەم و کۆرییەک
 بکەوێتە وتارەکەو یان بەرەلستى یەک بەرامبەر وتاریکە دەروست بێت.^(۱)

شیوازی گێرانەوێ چىرۆکى پىغەمبەران

دیاردەيەکى ڕۆشن کە سەرئەخى خۆتەر بەلای شیوازی قورئان لەگێرانەوێ چىرۆکەکان و
 باس کردنى هەر مەسەلەيەکى تر دا ڕابکێشێت ئاسەوارى نێودل و کارىگەرى یەتى لە
 دەروونەکان دا، ئەویش لە کارایى ی ئەو ڕەوانبێژى یەوێ کە لەجوانى ی بێژەکان (الفاظ) و
 قەشەنگى ی ڕێک خست و شکۆ بەهەى و اتاكانیەو سەرچاوە دەگریت، چونکە تۆ هیچ
 بێژەيەکى تر لە بێژەکانى قورئان ڕەوان تر و تێروتەسەل تر و شیرین تر نایینیت، هەروەها نە
 دارشتنێک لەو دانان (تألیف)ەى قورئان دەبینیت و نە دەقیک یان چەند رستەيەک دەبینیت کە
 وەک دەقەکانى قورئان لەو چىرۆکانەو غەيرى چىرۆکەکانیش دا ئەوەندە پێکەو لەکاو و ڕێکخراو و

پېك ھاتووبن. سەبارت بە ماناكانىشى ئەو لەھىچ خاوەن عەقلىك پەنھان و شارراوھ نى يە كە ھەر قورئانە ئەگەر عەقلى شايەتى ى لەسەر پېشكەوتنى بەشەكانى و بەرزى پلەكانى بەخشش لەوەسف و پېئاسەكانى دا بۆ بدات).^(۱)

(باقلانى) دەلالت:

(شىوازی قورئان شىوازىكى تايبەت بەخۆيەتى كە ھىچ شىوازىكى تر وەك ئەو نىيە، ھەر وەھا جودايە لە شىوازە باوو زانراوھكان)^(۲). پاشان دەلالت: (لە زمانى عەرەبى دا لەو وەبەر و لەمەودواش ھەرگىز دەقئەك نەبوو نايبت كە لەرووى پەوانبىزىو كارتىكرەنەو ھاوتاو ھاوشانى بىت و بتوانىت جوانى ى شىوازەكە لەگەل ئەو درىزى يەى بەش و بابەت و شىوازەكانى دا پيارىزىت و پەل بۆ ئەو ھەموو لايەن و مەسەلە ھەمەجۆرانەى (فەرمان بەچاكە) و (پىگىرى لەخراپە) و (بەلئىن) و (ھەرەشە) و (چىرۆك گىرپانەو) يە بەاويۆت).^(۳)

تايبەتمەندى يەكى ترى قورئان ئەو ئىقاعە مۆسىقى يەيە كە بەشىوہەكى تايبەتى لە (يەكگرتنى وشەكانەو) دىتە ئاراوھ ئاوازىكى ديارىكراوى جىگىر لەكۆى چەند بىرگەيەكى دەنگدار پېك دەھىنن وەك چۆن لەدوا وشەى كۆتايى ى ھەر ئايەتئەك و لە سەداى دەنگ و گۆرانی ھىماكانى سەريانەو سىستىمىكى ديارىكراو سەرھەلەدات. چونكە ئەو وەستانە كورتە(فاصلە)ى ئىوان كۆتايى ئايەتئەك و سەرەتاي ئايەتئەكى دى كلىلى سەنگى قورئانىو مۆسىقاى پەخشانەكەيەتى.

ئەم پەوانبىزى و بەلاغەتە قورئانى يەش ئەوئەندە چەمك و ماناى رېنمونونى لەئەستۆ ناوھ كەعەقلى و ھۆشى عەرەبى لەسەرەتاي ئىسلام دا بەلاى خۆى دا راكئشاو گەرەترىن ھاندەريشيان ھىدايەت بوو. نووسەران و شاعىرانىش لەو سەردەمەو ھەموو سەردەمەكانى تردا شايەتى، يان لەسەر بالادەستى و بى ھاوتايى ى قورئان و دەقەكانى داوھ كە مەحالە دەقئەكى ترى ھاووينەى ھەيبت.

پازى دووبارەبوونەو ى چىرۆكەكان لە قورئاندا

ئەو ى جى سەرنج و پامان بىت لە چىرۆكەكانى قورئان دا ئەوہيە ماناى چىرۆكئەك لەچەندىن شوئىنى سوورەتەكانى قورئان دا دووبارەبوونەو، بەلام ئەم جۆرە دووبارەبوونەوہيە بۆ ھەموو بەشەكانى چىرۆكەكە نى يە، بەلكو دووبارەبوونەو ى ھەندى ئەلقدەيەتى، ھۆى ئەمەش

(۱) بيان اعجاز القرآن. - الخطابي - ص ۲۸

(۲) اعجاز القرآن ص ۶۰ ومابعدها.

(۳) اعجاز القرآن ص ۶۷

نوهيه: (بيگومان واتا نده بې و هونهری يه كان مبه ستيکی قورئانه لهو چيرۆكانه داو نهو مه سه لانه شه كه به دوايان دا ده گيريت، ههروهك چهند مه سه له يه كي وايشن كه وايان لي كراوه هه رپووداويك به چهند شيويه كي جيا جيا وپنه يان بگيريت و به چهند برگه يه كي ليك جوداش به پتي بارودوخ و بونهو مونسه به كان گوزارشتيان لي بگريت)^(١).. كه وابوو مه به ست له چيرۆكه كان گيرانه وهی چهند مادده يه كي ميژوويی نی یه، به لكو پهن دو وانهو ناگادار كړدنه وهی له گوناو و سه رپيچي له فهرمانی خوداو مژده دانیشه به رپه زامه نديی خودا. ئه م كاروبارانه ش له هه ر جيگايه ك دا به شيويه ك باسكراون، ليژه شه وه هه مه رپه نكي هاتو ته كايه وه. چونكه هه مه رپه نكي و هه مه چه شنه يی ی مه به سته كانيش (بي هيچ گومان يك) ده بيته هو ی سه ره لئانی شيوه و فزومه نده بې يه هه مه جوړه كان. بۆ نمونه جاري واهيه شيوازی گيرانه وه كه له جيگايه كدا به دريژي هاتوه، به لام له هه نديك جيگايه ك تر دا به كورتي بووه جگه له جياوازی ماوهی نيوان نايه ته كان و هه مه جوړی برگه و ده سته واژه كاريگه رو شيرينه كان تاكو به لاغت و هونهره بالا كانيشی له ده ربرين دا رهنك به دنه وه. هه ر ئه م دووباره بوونه وه كاريگه ره ش به لگه يه كي رۆشنه له سه ر نه وهی كه قورئان سرووشيكي خودايييه و هه ر كه سيكي زاناو شاره زای نه يتي يه كانی (پاراويی زمانی عه ربه ي) هه ستي پي ده كات. چونكه شاعيريش يان نو سه ر گه ر و ته يه ك دووباره بكاته وه نه وا و ته ی دووه می به پله ی و ته كی يه كه می پاراو ناييت، به لكو نيشانه كانی لاوازی و گرانی و ليك ترازانی پي وه ديارد ه بيت. كه چي شيوازی قورئان له وپه ري پاراوی و (فصاحت) دايه و له هه مو نه و به شه دووباره بوانه ی چيرۆكه كان و له هه ر مه سه له و بابه تيكي تري دووباره بوودا، پيويسته ئاماره يه ك بۆ نه و راستي يه ي تريش بكه ين كه بيگومان له دووباره كړدنه ودا شويته واريكي گرنك هه يه و كارده كاته سه ر كۆمه ل و رۆله كانی كۆمه ليش، چونكه گه ر شتيك دووباره بييته وه به شيويه ك له بيو هو ش خه لكي دا ره ك داده كوتيت كه ده بيته هو ی و هه ر گرتن و په سندر كړدن. ئه مه ش راستي يه كي پرشن گداره.

جياوازی نيوان قورئان و تهورات له چيرۆكي پيغه مبه ران دا

(قورئان له م لايه نه وه رپيچكی-تهورات- ی نه گرتو ته به رو وهك -تهورات- تيكرای هه وال و به سه ره اتی پيغه مبه ران و هه وال به رانی نه گيراهه ته وه، به لكو هه نديكي لي هه لباردوون و چيرۆكه كان يانی گيراهه ته وه و ئيتر نه وانی تري لي نه گيراهه ته وه. ههروهك خوداش له پروی

(١) بروه (الفن القصصي في القرآن) - د. محمد احمد خلف الله.

گفتاری دا بۆ پیغه مبه‌ری خوی - محمد ﷺ - فرمویه: ﴿وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ﴾ النساء/۱۶۴ .. واته: (چیرۆک و داستانی هه‌ندیکی له پیغه مبه‌رانمان بۆ گیتراویتیوه و چیرۆکی هه‌ندیکی دیکه‌شمان بۆ نه‌گیتراویتیوه).

جا کاتیکی خودا گیتراوه‌ی به‌سه‌رهاتی هه‌ندیکی له‌م پیغه مبه‌رانمان هه‌لبێژارد به‌مه‌به‌ستی باس کردنی هه‌والی هه‌موویان نه‌بووه، به‌لکو ئه‌و به‌شانه‌ی له‌ چیرۆک و به‌سه‌رهاتی هه‌ندیکیان هه‌لبێژاردوه که له‌گه‌ڵ (بارودۆخی بانگه‌وازه ئیسلامی یه‌که‌و هه‌لوێستی پیغه مبه‌ره‌کان ﷺ) به‌رامبه‌ر گه‌له‌که‌یدا گونجا بێت. هه‌ر بۆیه‌ش که به‌هه‌مان درێژه‌پێدان و شیکاره‌ی - ته‌ورات - نه‌بووه، پاشان قورئانی پیرۆز ئاماژه‌ی بۆ ئه‌و سه‌رده‌مانه نه‌کردوه که پیغه مبه‌ره‌کانی تێدا ژیاون، ئه‌مه‌ش هۆکاریکی تری بنچینه‌یی یه‌ له‌پێک خستنی چیرۆکه‌کان و له‌جیاوازیی له‌گه‌ڵ -ته‌ورات- دا.. هه‌موو ئه‌مانه‌ش به‌لگه‌ن له‌سه‌ر جیاوازی ی هه‌ره‌گه‌وره له‌نیوان چیرۆکه‌کانی قورئان و چیرۆکه‌کانی (ته‌ورات) دا. (ته‌ورات) مه‌به‌ستی میژوویی هه‌بووه، به‌لام قورئان مه‌به‌ستی له‌په‌ندووعیبه‌رت و، مزگینی دان و هه‌ره‌شه‌و ریتنمایی و هیدایه‌ت و شی‌کردنه‌وه‌ی بنه‌ماکانی بانگه‌وازی ئیسلامی و په‌ت دانوه‌ی نه‌یاران و سه‌قام گیرکردنی دلی پیغه مبه‌ره‌کان ﷺ و شوێنکه‌وتوانی^(۱) بووه.

خوداش هه‌ر له‌قورئان دا مه‌به‌ست له‌ گیتراوه‌ی چیرۆکی پیغه مبه‌رانمان بۆ دیاری کردوین: ﴿لَقَدْ كَاتَبْنَا فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةً لِأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ یوسف/۱۱۱ ..

هه‌روه‌ها خودا له‌ناخواتن و فرمایشتی دا بۆ پیغه مبه‌ره‌که‌ی - محمد ﷺ - فرمویه: ﴿وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ هود/۱۲۰ .. له‌م ئایه‌ته‌دا پرسته‌ی (وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ) ئاماژه‌یه بۆ ئه‌وه‌ی که قورئان چهند پروداوێکی راست و واقعی ی له‌ میژووه‌ هه‌ناوه‌ تاكو وته‌ی جیاکه‌ره‌وه (القول الفصل) ی هه‌ق له‌ ناهه‌ق پرۆن کاته‌وه بۆ شوێنکه‌وتوانی ئایینه‌کان له‌و مه‌سه‌له‌و کێشانه‌یان دا که ده‌رباره‌ی حه‌قیقه‌تی پیغه مبه‌ران و په‌یامه‌که‌یان و به‌رگری لێکردنیانه له‌و تۆمه‌ت و درۆده‌له‌سانه‌ی که بۆیان دروست کرابوون.

(۱) (الفن القصصي في القرآن) - د. محمد احمد خلف الله.

به شى دووهم

ناده م وره گه کرىن
ئىل ديس وره گه کرىن

۱- دروستکردنى ناده م وره پزىلتاى

۲- ناده م وئىلېس

۳- چه ندوانه وپه ندىك

۴- بېقه مېرىتى ئىدرېس

به ندى يه كه م

((دروست كړدى نادهم و پړلینانی))

(دهرکه وټنى نادهم - پلهر پایه نادهم - پړلینانی نادهم - کړنووش بردنى مه لائیکه و سهرکیشی ی نیلیس.)

"دهرکه وټنى نادهم"^(۱)

چیرۆکی خهلق کړدى (نادهم) بهو گفټ و گو به ناولبانگى نیتوان خوداو مه لائیکه ته کانی دهست پې دهکات که له چهند جیگاهیه کی قورثان دا هاتووه... لهو گفتوگۆیه دا خودا هه والی نهوه به فریشته کان (ملائکة) ی خۆی ده دات کهوا له سهر (زهوى) جینشینیک بۆ خۆی داده نیټ، که (نادهم و وه چهو نهوه کانی یه تی) و بالا ده ستیان دهکات له زهوى دا و دهیانکات به خاوه نی دهسلات تیای دا، به لام فریشته کان له بیستنى هم هه واله سهرسام ده بن، چونکه نهوه ی ده بیته جینشینى خودا له سهر زهوى یه که ی، ناتوانیت ولات و مولکینکی گوره و فراوان دامه زرنیت و به ریوه ببات، که له پرووی په همت و پاکى یه وه وک مولکه فراوانه که ی ناسمان به ریوه بچیت، چونکه خودا پېش "نادهم" یش خه لکی تری له سهر زهوى دا دروست کردووه و به لام ههر کرده وه ی خراپیان له سهر زهوى دا هه بووه، له بهر نه مه فریشته کان دواى بیستنى هه واله که پرووده که نه خودای په روره دگاریان و ده لین: (تایا له سهر زهوى نهو مروثانه داده نیټ که به (خراپه و به دکارى) زهوى ده شیوتن و خویتی تیدا ده پړن له کاتیک دا نیمهش به پاک و بې گهر دو پړوزت راده گرین له ههر شتیکى وا، که شایسته ی شکو پړزت نى یه و بۆ شوکرانه بژیری و

(۱) تی بېنى: قورثان زاراوه ی (پښه مېریتى) ی بۆ - نادهم - به کار نه هیتاوه وک نهوه ی که بۆ پښه مېهرانى دواى - نادهم - ی به کار هیتاوه، به لام نهوه ی دیارى کردووه که خودا به بې میانگیر و (واسطه) یه ک وت و ویتى له گهلدا کردووه "فرمان به چاکه" و "پښگړی له خراپه" و "هلال" و "احرام" ی بۆ دیارى کردووه، نه مهش خۆی له خۆی دا مانای پښه مېریتى ده گیه نیټ. نیمهش له سهر نهو بناغیه چیرۆکی نادهم ده خهینه روو هه روهک چۆن له قورثان هاتووه، نه مهش ههر له چوارچیوه ی خسته پرووی هه موو چیرۆکه کانی تری پښه مېهران دا به پېنى چاخ و میژوی مروث.

سوپاسگوزاریشت به گه وره و مه زنت داده نیی؟ فریشته کان نه مه یان به خودای خو یان ده گوت چونکه به حوکمی پاکیزه یی ی خو یان، خو یان به با شتر ده بینسی له و مرؤفه دروست کراوه ی که ده بیته جی نشین، هه روه ها خو یان به شایسته ترو له پی شتر داده نا بؤ جینشینایه تی زه وی، به لام خودا له وه لامی پر سیاره قه تیس ما وه که یان دا رازونه یی شه شاررا وه که ی نه و مه سه له یه و حیکمه تی خهلق کردنی ناده میشیان پی راده گه یه نیته که (نه وه ی خودا خو ی ده یزانیته نه و فریشته نه یزانن). هه روه ک فهرمو یه: ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةًۭ قَالُوْۤا اَتَجْعَلُ فِیْهَا مِنْۢ نَفْسٍۭۨد فِیْهَا وَیَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ سٰۤیِحٌۭۨۙ﴾^(۱) بِحَمْدِكَ وَنَقْدِسُ^(۲) لَكَ قَالَ اِنِّیْۤ اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ البقره ۳۰.

پله و پایه ی نادهم

خودای مه زن دوا ی خهلق کردنی نادهم ناوی هه موو شتیکی له گه ل حه قیقه ت و خاسیه ته کانی دا فیرده کات تا کو له سه ر زه وی بالاده ست بیته و سوودی ته واویشیان لی بینیت. پاشان خودا ده یه ویته نه وه پیشانی فریشته کان بدات که نه م بونه وه ره تازه یی له کاروباریان که م ده کرده وه له وان زیاتر زانست و زانیاری ی هه یه و ده بیته به چاوی خو شیان نه و دیارده یه بیسن. هه ر بؤیه داوایان لی ده کات، ناوی چه ند شتیکی دیاری کراوو خاسیه ته کانیان پی بلیت گه ر نه وان به گومان و بؤچوونی خو یان وای داده نیی گوایه له نادهم زیاتر شایسته ی جی نشینایه تی سه رزه وین.. به لام له وه لام دا ده سته وسان ده بن و داوا ی لی بووردن له خودای په روه ردگاریان ده که ن و ده لئین (خودایه نیته هه ر به و پاک و بیگه ردی و پیروزی یه ت راده گرین که هه ر شایسته ی خو ته و هیچ به ره هلستی یه کیشته به رامبه ر خواستی خو ت ناکه ین چونکه هیچ زانستی که مان پی نی یه ته نها نه وه نه بیته که خو ت فیرت کردین و پیته به خشیبین، هه ر خو یشت زانا و ناگاداری له هه موو شتی که داو دانایت له هه ر کاریکدا که ده یکه یته).. پاشان خودای پاک و کاربه جی داوا له (شاده م) ده کات که فریشته کانیش فیر بکات و له و زانسته ی خو یان پی بگه یه نیته، بؤیه پی ده فهرمو یته: (نه ی نادهم هه والی نه و

(۱) نسبح: (تسبیح) واته دوورخسته نه وه ی سیفه تی جهسته داری له (ذات ی پاک ی خودا).

(۲) نقدس: (تقدیس) واته دوورخسته نه وه ی کرداره کانی خودا له سیفه تی خراب کردن.

راستی یانەیان پێ بۆی که من پرسیارم لێ کردبوون) شاده‌میش وه‌لام ده‌داته‌وه‌و پله‌ی خۆی له‌سه‌ر فریشته‌کان ده‌رده‌خات که‌خودا پێی به‌خشیوه‌. ئیتر لێره‌دا خوداش پرووی گفتار ده‌کاته‌وه‌ فریشته‌کان و ده‌فه‌رمووت: (نایا من پێم نه‌گوتن که هه‌ر خۆم ده‌زانم چی له‌ناسنامه‌کان و زه‌وه‌ی دا هه‌یه‌ له‌و شتانه‌ی که‌جگه‌ له‌خۆم که‌سی تر نایانزانیت، هه‌روه‌ها ئاگادارم له‌هه‌ر وتو و گفتاریکتان و له‌هه‌ر نه‌یتی یه‌کی نیو دڵ و ده‌روونه‌کانیشتان؟).

پوخته‌ی ئەم باسه‌ی پێش‌ووش له‌م نایه‌تانه‌وه‌ وه‌رگراوه‌ که‌ خودا تیا‌یان دا فه‌رموویه‌:

﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾ ^(١) ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢١﴾ قَالُوا سُبْحَنَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٢٢﴾ قَالَ يَتْلُوا آيَاتِهِمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنْني أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿البقرة/٣١-٣٣﴾.

پێزلینان له‌ ئاده‌م

قورئان باسی ئەو ماده‌یه‌مان بۆ ده‌کات، که‌ (ئاده‌م) ی لێ دروست کرا، هه‌روه‌ک خودا فه‌رموویه‌: ﴿إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَلِيقُ بَشَرًا مِّن طِينٍ﴾ ٧١. واته‌ (ئه‌ی پێغه‌مبەر ئەو چیرۆکه‌ بۆ بێ‌باوه‌ره‌ کانی -مه‌که‌- بگێڕه‌وه‌ که‌کاتی‌ک خودا له‌سه‌ره‌تاوه‌ پرووی کرده‌

(١) ﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾ واته‌ خودا ناوی هه‌موو شتیکی فێری ئاده‌م کرد، مه‌به‌ست له‌ وشه‌ی (أَسْمَاء) لێره‌دا ناوبراوه‌کان (المسمیات) -ه‌، واته‌ خودا زانیاری شته‌کانی به‌بێ‌دیاری کردن و ده‌ست‌نیشان‌کاری یه‌ک خسته‌ دلی - ئاده‌م - سه‌وه‌. خوداش به‌‌گۆڕه‌ی توانای ناماده‌یی خودی مرۆڤ زانستیکی پێوستی خستۆته‌ دڵیه‌وه‌ که‌ ده‌رباره‌ی راستی شته‌کان و پێساو ده‌ستوره‌کانی خودان که‌ له‌ژێر حوکمی زانست و یاسا‌کانی قازانج و زیان دان. واقیعی‌ش پشتگیری ئەم بیرو‌پایه‌ ده‌کات، چونکه‌ په‌‌گه‌زی به‌شه‌ری به‌ (میرات) ئەو ناماده‌یی یه‌ سروش‌تیه‌ی له‌ (ئاده‌م) ی باوکی یه‌وه‌ به‌تێپه‌ر‌بوونی چاخه‌کان بۆ ماوه‌ت‌وه‌. هه‌ر به‌مه‌ش نه‌یتی‌یه‌کانی ئەم زه‌وی یه‌و یاسا‌کانی شیوه‌ی پێکهاته‌ی رۆژه‌روژ به‌ی‌تی توانای کۆت‌ر‌پۆل کردنیان ده‌دۆزن‌وه‌ له‌گه‌ڵ به‌دی هێنانی فه‌رمایشته‌که‌ی خوداش (إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً) (من له‌سه‌ر زه‌وی جێنشینم داناوه‌).

هه‌روه‌ها ده‌رباره‌ی زانسته‌که‌ی ئاده‌م گوترا‌وی‌شه‌ خودا له‌ناخی ئاده‌مه‌دا زانستیکی خوێند‌ووه‌ ده‌رباره‌ی ناوی هه‌موو بو‌نه‌وه‌ران و گیانه‌وه‌ران و ناسنامه‌کان و زه‌وی نا‌ژه‌ل و رو‌وه‌ک و چیاو ده‌ریا‌کان و هه‌رش‌تیکی تر له‌و شتانه‌ی که‌ هاو‌زه‌مان و هاو‌زایی خه‌لکی دنیا ده‌بن و دانیش‌توی نیو دنیا ئاتاجی به‌ ناسینیان ده‌ی‌ت تاکو به‌ناسانی بتوانیت ژیا‌نی تیدا به‌سه‌ر به‌ریت. نه‌خاسه‌ ئەو که‌سه‌ش جێنیشینی خودا ده‌ی‌ت له‌سه‌ر زه‌ویه‌که‌ی خودا.

(٢) أَنبِئُونِي: (أخبروني): هه‌واڵم پێ‌بدن، ئاگادارم که‌ن له‌ناوه‌کان.

فریشته‌کان و پى گوتن ئەوا من مەرۆڤىك لەقور دروست دەكەم، قور واتە: (ئەو خۆلەى، كە بەئاو تىكەل كراوەو شىلراوە)... ھەروەھا خودا لەم ڕووەوە ھەرموویە: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَلٍ مِنْ حَمَلٍ مَسْنُونٍ﴾ الحجر/۲۶.. واتە: (ئىمە مەرۆڤمان لەقورىكى بۆش و ڕەنگ ڕەش و لەسەر شىو و تەرزى ئىنسانىك دا دروست كرد)... ھەروەھا ھەرموویە: ﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَلٍ كَالْفَخَّارِ﴾ الرحمن/۱۴ واتە (خودا مەرۆڤى لەو قورە وشكە دروست كرد، وەك ئەو قورەى كە تارپادەى ڕەقبوونەو دەسوتىتەیت)...

بەپى ئەم ئایەتانە خودا ئادەمى لەقورىكى ڕەش لەسەر پەيكەر و تەرزى مەرۆڤىك دروست كردووە تا ئەو كاتەى كەقورەكە بەراڤەى كى وەھا ووشك بووەتەو كە ئەگەر فووى پىابكرایە دەنگى دەھات، قوناغ بە قوناغیش گۆرانكارى ى بەسەر قورەكەدا ھىناوەو پاشان لەرۆحى خۆى فووى پىادا كەردووەو ئىتر بووەتە مەرۆڤىكى پىك ھاتوو لە گۆشت و خوین و ئىسك و ئەو ئەندامانى كە بزووتن و ھەست بەرھەم دىنن و بەخواستى خودا و تىفكرىنى مەرۆڤىش لە جەم و جۆلدا دەبن.. پاش ئەم خەلق كەردنە خودا ھەرمان بە فریشتەكانى دەكات كە كەرنووش بۆ ئادەم بەرن (كەرنووشى ڕێزلىنان) ئەك (كەرنووشى پەرستەن) چونكە خودا ھەرمان بەھىچ كەسێك ناكات كەجگە لەخۆى دروست كراوێكى تر پەرستەن. خودا ھەرموویە: ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَلِيقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَلٍ مِنْ حَمَلٍ مَسْنُونٍ﴾ (۲۸) فَإِذَا سَوَّيْتُهُ، وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَجِدِينَ﴾ الحجر/۲۸-۲۹. لەم ئایەتانەدا بەسێ خەلات خودا ڕێزى لە - ئادەم - نا:

یەكەم/ بەدەستى خۆى خەلقى كرد.

دووەم / لەرۆحى خۆى فووى و دەدەییەتانی پىدا كرد.

سێ یەم/ ھەرمانیشى بەفریشتەكانى كرد، كە كەرنووش(سوژدە)ى ڕێزى بۆ بەرن.

کړننوشی مه لانیکه و سهرکیښی ی "نیبلیس"

فریشته کان (مه لانیکه) ی خدا هر هه موویان بۆ به جی هینانی فرمانه که ی خودای په ورو دگاریان کړننوشیان بۆ -ئادهم- برد، تنها (نیبلیس) نه بیت که ملی نه داو به نوری خۆ بهزل زاین و نکوولی کردنه وه قایل نه بو کړننوش بۆ -ئادهم- بیات.. خودا لهم پروه له (نیبلیس) ی پرسی (هه چنده خودا خوی زانیو ناگاداری هه موو شتیکیشه) لئ ی پرسی دهر باره ی هوی سوژده نه بردنی بۆ -ئادهم- دوی نه وهی که فرمانیشی پی کردوه، که چی (نیبلیس) به وه پاساو بۆ خوی دینیتنه وه گوايه له پرووی پیکهاته و ماده دی جهسته یی یوه له -ئادهم- باشته و خوی له (ناگر) دروست کراوه به لام -ئادهم- له (قور) دروست کراوه و نیت به پای خوی ناگر له قور باشته و بهرتره، بهم په نگهش نه و په پری لووتبه رزی پیشان دا. لهم کاته داو به هوی هم بهزل زاینه وهی، خودا له به هشت دهری ده کات و نه فره تیکی نه به دی و هه میسه ییشی هر به هوی خۆ به گه وړه دانانیه و تا پژوی دواپی لئ ده کات. خودا لهم پروه وه فرمانیشی: ﴿ فَسَجَدَ ^(۱) أَلْمَلَكُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ^(۷۳) إِلَّا إِبْلِيسَ ^(۷۴) أَسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ^(۷۵) قَالَ إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِدَيِّ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ ^(۷۶) قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ^(۷۷) قَالَ فَأَخْرِجْ مِنْهَا ^(۷۸) فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ^(۷۹) وَإِنْ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ^(۸۰) ۷۸-۷۳/ص

(۱) کړننوش بردن (سجود) له بنچینه ی زمان دا صل که چی یه (تذلل) له گهل خۆدانه واندن به شیوه ی سهر خوار کردنه. پاشان له شعر دا به مانای (دانانی ناوچه و ان له سر زوی به مبه سستی په رستن و به ندایه تی) به کارهاتوه. به لام لهم نایه تانه دا مه به ست له کړننوشه که ریزلانه ..

(۲) ابلیس "نیبلیس" ناو یکی بیانی (اعجمی) ی غمیره غمربی یه بۆ (عدهم). به لام "ابوعبیده" گوته ویه تی که ناو یکی غمربه یی و له وشعی (ابلاس) وه وهر گراوه به مانای دوور خسته وه له خپرو چاکه یان بڼ نومیدی له رجه تی خودا (الأبعاد عن الخیر او الیأس من رحمة الله).

(۳) دیاری کردنی نه و چه مکه ی که ناگر له قور باشته له بهر نه ویه چونکه ناگر خاوه تیشکی هه لا تووی بهرز جوان و هاوشانی سروشتی نه ستیره و هسهاره ناسمانی یه کانه، به لام قور تاریکه، هروها چونکه ناگر کارو کاریگره یی ی بهرزی هیه، به لام خاک و خۆل تنها کارلیکراوی (انفعال) و په سندر کردنی له سره.

(۴) "منها" واته (من الجنة) واته له به هشت دهریچو.

(۵) (تییسی) / تفسیری هم نایه تانه ی پېشو له و پر گه یی پیښ نایه تانه کان و لیکدانه وهی هم وشانه ی پراوړه کانی نوو سهر دایه. "وهر گیر"

به‌ندی دووهم

((ئادهم و ئیبلیس))

(دەرکردنی ئیبلیس له‌به‌هه‌شت - خه‌لق کردنی (هه‌وا) - فریودانی ئادهم له‌لایهن ئیبلیس‌ه‌وه - هه‌له‌ی ئادهم - لی‌بوردن له‌ ئادهم و دەرکردنی له‌به‌هه‌شت - نه‌و به‌هه‌شته‌ی که خودا ئاده‌می تیا دانا‌بوو.)

دەرکردنی - ئیبلیس - له‌به‌هه‌شت

سزای ئیبلیس له‌سه‌ر سه‌رکیشتی و خۆ به‌گه‌وره‌دانان و سه‌رپیچی کردنی له‌کرنووش بردن بۆ ئادهم - "دەرکردنی بوو له‌به‌هه‌شت" به‌سه‌رشۆری و ریسواکراوی - به‌لام داواکاری ی ئیبلیس - له‌ به‌رامبه‌ر نه‌م سزایه‌-دا له‌ خودای په‌روه‌ردگار نه‌وه‌بوو، که تا پۆژی قیامه‌ت مۆله‌تی پی‌ بداو به‌زیندوویی بیهیاتیته‌وه، خوداش له‌به‌ر حیکمه‌تیک "که‌ته‌نیا خواست و ئیراده‌ی خۆی تیا‌دا‌بوو" داواکاری یه‌که‌ی -ئیبلیس-ی په‌سندکردو بۆی چی‌به‌چی‌کرد... (ئیبلیس) له‌مه‌ر هۆی داواکاری یه‌که‌ی گوتی (خودایه‌ له‌به‌ر نه‌وه‌ی له‌به‌هه‌شتت دەرکردم و سزات دام به‌و حوکه‌می که له‌ناوم ده‌به‌یت له‌ دۆزه‌خ دا، نه‌وا سویند ده‌خۆم که نه‌وپه‌ری هه‌ول و کۆششم بگه‌مه‌ کار بۆ گومرا‌کردن و له‌پێ‌لادانی نه‌وه‌کانی -ئادهم- و له‌ پێ‌گا‌راسته‌که‌ی تۆش دووریان خه‌مه‌وه، بۆ نه‌م مه‌به‌سته‌ش ده‌بی‌ت هه‌موو شی‌وا‌زو نامرا‌زیک به‌کاربینم، هه‌روه‌ها له‌هه‌موو پوو و ئا‌راسته‌یه‌که‌وه بچمه‌ سه‌ریان و کاته‌کانی بی‌ناگایی و غه‌فله‌ت بوون و لاوازییان به‌هه‌ل بزایم تا‌کو ده‌گه‌مه‌ نیازی گومرا‌کردن و تیکدانیان، ئیتر زۆریه‌ی به‌نده‌کانت وا لی بکه‌م پێ‌نه‌زان بن و سوپاسگوزار نه‌بن، به‌لام خودا به‌رپه‌چی دایه‌وه‌و فەرمووی: (به‌سه‌رشۆری و سه‌رگه‌ردانی و دەرکراو له‌په‌رچه‌تی خۆمه‌وه پڕۆ دهره‌وه له‌به‌هه‌شت، سویندیش ده‌خۆم که‌من دۆزه‌خ پێ‌ بکه‌م له‌ تۆ هه‌موو نه‌وانه‌ی شوینت ده‌که‌ون. نه‌مه‌ش ده‌قی و توو‌پێ‌ژه‌که‌یه هه‌روه‌ک له‌قورئان دا دیاری کراوه‌ خودا تیا‌ی دا فەرموویه: ﴿قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ﴾ (١٣) قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ (١٤) قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ (١٥) قَالَ فِيمَا

أَعُوذَنِي^(۱) لَا أَقْعُدَنَّ لَهُمْ^(۲) صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ^(۳) ثُمَّ لَا يَنْبَغُهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَنِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا يَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ^(۴) قَالَ أَخْرَجَ مِنْهَا مَذْمُومًا^(۵) مَذْحُورًا^(۶) لَمَنْ يَبْعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ^(۷) الأعراف/ ۱۳-۱۸..

قورئانی پیرۆز لە جیگایەکی تردا داوی هەڵخەڵەتاندنی -ئادهم- لەلایەن (ئیبلیس) هەوێ دەکردنی (ئیبلیس) لەبەهەشت و بەلێن دانای بەوێ گوايه لەسەر ئەو سزایە هەموو ئادەمیزادێک لەسەر پێ لادەدات، بەلام لێرەدا قورئان (واتە لەم جیگایەو چەندین جیگای تردا) بەلێن و سوربوونی (ئیبلیس) بەرامبەر بەندەراست و چاکەکانی خودا پووچەڵ دەکاتەوێ و ئەو مژدەیش بەبەرداران دەگەیەنێت کە فێل و تەلەکی -شەیتان- بەرامبەر خواناسان و بەندە باوەردارەکانی خودا هیچ کاریگەری یەکی نی یە، هەرۆک خودا لەم نایەتانهدا دەفرمویت: ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ قَالَ أَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا^(۱) قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ^(۲) ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا^(۳) قَالَ أَذْهَبَ^(۴) فَمَنْ يَبْعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاءُ كُلِّ جَزَاءٍ مَوْفُورًا^(۵) وَأَسْتَفْزِرُ^(۶) مِنْ أَسْطَعَتَ مِنْهُمْ^(۷) وَأَجْلِبَ عَلَيْهِمْ^(۸) بِحِيلِكَ وَرَجَلِكَ^(۹) وَشَارِكُهُمْ فِي

- (۱) (بەعشون) لە وشە (بەع) هەوێ هاتو، واتە ئەو رۆژێ کە خودا خەلکی لەگۆڕەکانیانەوێ زیندوو دەکاتەوێ.
- (۲) (أَعُوذَنِي) لەسەرچاوەی (إِغْوَاء) هەوێ بەمانای (تیاچوون). گوتراوێشە دانانی گومرايیه لەدەلدا کە ئەمەش بێروباوەری پووچەڵ دروست دەکات.
- (۳) (لَا أَقْعُدَنَّ لَهُمْ) پەسپۆزانی رێزمان لەوێراوەدان، کەنامپازی (علی) لێرەدا لابراوێ وای دادەنێن بنهپەتی رستە کە (لَا أَقْعُدَنَّ لَهُمْ عَلَى صِرَاطِكَ الْمُسْتَقِيمِ) بێت، واتە: (دەبێت لەسەر رێگارااستە کەت بۆسەیان بۆ دابنێم و لایاندەم).
- (۴) (مَذْمُومًا) واتە (مەقحوراً) سەرئۆر و بێ نەرخ.
- (۵) (مَذْحُورًا) واتە دەرکراو و دوورخراو.
- (۶) (أَرَأَيْتَ) واتە (هەوالم پێدە) ناگادارم کە... هۆیکەم پێ بێ.
- (۷) (لَأَحْتَنِكَنَّ) واتە رایاندهکێشم بەرەو گوناھ و یاخی بوون.
- (۸) (أَذْهَبَ) واتە برۆ بەلای کارو خواستی خۆتەوێ.
- (۹) (أَسْتَفْزِرُ) وشە (استفزان) لێرەدا بۆ بەکەم گرتنە، واتە فریویداو خستە ئەو داووە کە بۆی نابووێ.
- (۱۰) (بصوتك) واتە بو بانیگەشیەت بۆ سەپینچی کردن لەفرمانی خودا توانای فریودانی هەرکەسیکت هەبوو فریوی بدەو بیاخەرە ناو داوی خۆتەوێ چونکە هەر دۆزەخ جێی تۆو ئەوانیشە.
- (۱۱) (وَأَجْلِبَ عَلَيْهِمْ) واتە (هەرجی لەفرۆفیل و تەلەکەبازی دەیزانیت و دەتوانیت بۆیان کۆیکەرەوێ).
- (۱۲) (بِحِيلِكَ وَرَجَلِكَ) واتە (سوارە) و (پێساده) یەک بێن لەسەپینچی کردنی خودا لەشوێنکەوتوانی -ئیبلیس-

الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعِدَّتُهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿٦١﴾ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلًا ﴿٦٢﴾ (الْأَسْرَاءُ/ ٦١-٦٥ ...)

واته: (خودا به فریشته کانی گوت "هممو تان به شیوهی خوجه ماندنه وه بۆ - نادهم - سلاوی لی بکه ن وړیزی لی بنین"، فریشته کان هممو یان هم فرمانه یان جی به جی کرد تهنه - نیبلیس - نه بیت که به نکوولی کردنه وه گوتی (چون کړنوش بۆ که سیټک ده بهم که له قور دروست کردوه) خواجه تۆ هو ی نه وه پی بللی که بۆچی - نادهم - ت له سهر وو مننه وه داناهو داوای کړنوش بۆ بردنیم لی ده که یت؟ بۆچی له من به پزیز ترو باشرت داناهو له کاتی کدا من لهو باشرت؟ جا نه گهر به هو ی هم کړنوش نه بردنه مه وه - که فرمانی تۆم تیادا پشت گو ی خست - هم هیلی مه وه تا پوژی دوا یی تا کو هممو نه وه کانی هم مروقه (نادهم) به فریودان و گومرا کردن له ناو بهرم تهنه شو چه ند نه وه که مه نه بیت که به هو ی خواجه رستی و وریای یانه وه ده یان پارزیت و له گونا ه به دووریان ده که یت، نه گهر هم داوایم و هر گرت و بۆ هم مه به سته به یلی ته وه، نهوا منیش له سهر هم مه به سته م و ناکامه کانی شی سور ده بم).

خوداش له گهل و هلامی داوا که ی دا به هر چه شه کردنه وه لهو جوړه وه چه و نه وانه ی شاده میزاد فرمووی: (ده پو به لای کارو نیازه که ته وه و هر که سیټکیش له وه چه نه وه ی نادهم گو ی رایه لی ی تۆ بکات نهوا دوزخ سزای تۆ نه وانی شه، نه مهش سزایه کی ته و او پر به پیستی کرداره کانیانه).

پاشان خوی مهن له سهر هر چه شه که ی به رده و ام بو و فرمووی: (چهنده توانیت سور به له سهر له پړی لادان و هاندانی نه وه کانی نادهم له سهر گونا وه یاخی بوون، ههروه ها نه و په پړی کوړونه و هیان و فریودانیان دا بۆ فساد - هاو به شیان به - ههول و ته قه لا بده له هه مو جوړه شیوازیکی فریودان دا و له مالو سامانی حرام و بی باوه پکردنی کوړو نه و هیان و فریودانیان دا بۆ فساد - هاو به شیان به - پاشان به لینی درو پوچه لی شیان پی بده) ...

نینجا خودای په روره دگار بۆ روون کردنه وه شو و هلامی خوی ده فرمویت: (هر به لینی که شه یتان بیخاته دللی گونا هکارو یاخی یانه وه تهنه یان فریودان و رازانده وه کرداره نابه جی کانه. دنا بهنده خوا یست و دلسوزه کانی خودا، که باوه پړیکی به تینیان هیه هیچ بواریک به - شه یتان - نادهن و - نیبلیس - هیچ تواناو ده سه لاتیکی به سه ریاندانی یه، چونکه تهنه پشتیان به خودای خو یان به ستوه و هر خوداش به سه بۆ پشت پی به ست و به پشتیان دانان).

خەلق كۈردنى ھەۋا

خوداى مەزن كەئادەمى دروست كۈرد ھاسەرە ژیانىشى بۆ دانائو داۋاى لى كۈرد كە لە بەھەشت دا پىكەۋە دانىشن و ژيانى تىادا بەرنەسەر. زانايان ئىختىلاف و بىرۈپاى ھەمەجۈريان لەسەر كاتى خەلق كۈردنى ھاسەرەكەى ئادەم ھەيە، ھەندىكيان دەلەين: كاتىك خودا - ئىبلىس-ى لەبەھەشت دەرگۈردو - ئادەم-ى تىادا نىشتەجى كۈرد، ئادەم خۆى لەبەھەشت دا مابوۋە ھەو كەسەك نەبوو كە ھاۋژىن و ھاۋنشىنى بىت، بۆيە خودا خەۋى لى خەست و پاشان پەرەسۈۋەك لەپەرەسۈۋەكانى لاي چەپى لى كۈردەۋە لەجىگەيدا گۆشتى بۆ دانائو ئىتەر لەو پەرەسۈۋە ھەۋا-ى دروست كۈرد.

كاتىك ئادەم لەخەۋە ھەستا دىتى ئەۋا ئافرەتەك لەلاى سەريەۋە دانىشتوۋە. ئىنجا لى-ى پرسى: (تۆ كىيت؟) ئەۋىش گۈتى (من ئافرەتم). گۈتى (ئەى بۆچى دروست كراۋىت؟). ھەۋاش گۈتى (تاكو لەگەلم دا بۆيت).. لەقورئانىش دا ئامازەيك بۆ ئەم لايەنەكراۋە، ھەرەك خودا فەرەمۈۋە: ﴿الَّذِي خَلَقَكَ مِنْ نَفْسٍ وَطَحَ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا﴾ النساء/۱ واتە (ئەۋە خودايەى كە ئىۋەى لەيەك نەفسەۋە دروست كۈردو لەو نەفسەشەۋە ھاسەرە خۆى بۆ دروست كۈرد). ھەرۋەھا فەرەمۈۋە: ﴿وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا﴾ الأعراف/۱۸۹.

فرىۋدانى ئادەم لەلايەن ئىبلىسەۋە

كاتىك خودا ئادەم و ھاسەرەكەى لەبەھەشت دا دانا رىگەى دان كەتام و چىژ لەھەمۈۋە شىكىكى نىۋ بەھەشت ۋەرگىرن و بەئارەزۋۋى خۆيان لەھەمۈۋە بەرۋوبۈمىكى بىخۆن، تەنھا لەبەرۋوبۈمى درەختەك نەبىت و فەرمانىشى پى كۈردن ھەرگىز لى نىزىك نەبنەۋە تامى بەرەكەشى نەكەن، دەئا گەر ۋابكەن ئەۋا بەو سەرىپچى كۈردەى فەرمانى خودا سەمەمىكى گەرە لەخۆيان دەكەن و بەم پىيەش سزاي لەسەر ۋەردەگىرن. "ئىبلىس" لەدلى خۆىدا بەمە دلشاد بوو چۈنكە دەۋازەيەكى تىدادەبىنى كە لى يەۋە بىچىتە نىۋ دەروۋنى ئادەم و ژنەكەيەۋە، ئەمەشى كۈرد بەبابەتى گەت و گۆۋ ئاخاۋتن لەگەلئانداۋ دەستىكۈرد بە لىدوان بۆيان و فرىۋدانىيان تاكو لەبەرۋوبۈمى درەختە قەدەغەكراۋەكە بىخۆن و پاشان ئاكامى ئەۋەش دەرەكەۋتنى ئەۋ بەشانەى ەۋرەتيان بىت كە داپۆشراۋون و شارارۋەبوۋنەۋە. "ئىبلىس" زىادەۋىيەكى زۆرى كۈرد لەھاندانىيان و سۈرۋوبۈنى لەسەر خۋاردنى بەرۋوبۈمى درەختەكە بەۋ فىلەى گۈايە خودا بۆيە نەپەشتوۋە لەو درەختە بىخۆن تاكو نەبنە مەلايىكەۋە لەبەھەشتى

پرنازو نیعمت دا به نه مری نه میننه وه. ئینجا گه لیک سویندی بۆ خواردن له سه ر نه وه ی گوايه نه و زۆرو دلسۆزو به په رۆشه بۆیان و نامۆزگارییان ده کات.

خودای گه وه له م به سه رهاته دا فرموویه: ﴿وَيَاكَادُمْ أَتُكْفَرُونَ﴾ (۱۱) ﴿فَوَسْوَسَ^(۳) لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْءِ إِلَهُمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَائِكَةً^(۴) أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ^(۵)﴾ وَقَاسَمَهُمَا^(۶) إِنِّي لَكُمَا لِنَاصِرٍ ﴿الأعراف/ ۱۹-۲۱.

هه ئه ی ئاده م

دیاره - ئاده م و حه و- نه وه یان له بیر چووبو، که ئیبلیس "دوژمنیانه و فریویان ده دات، هه ر بۆیه ش که و تنه نیو داوه کانی پیلانه که وه و له دره خته که میان خواردو جا هه ر، که تامه که شیان چه شت یه که سه ر عه وه ته ی هه ردووکیان بۆ یه کتر ده رکه وت، چونکه له وه وپیش نه عه وه ته ی خۆیان و نه عه وه ته ی یه کترشیان نه دی بو، ئیتر له به ر زۆری ی شه رم کردنیان که و تنه کوژدنه وه ی هه ندیک گه لای دره خته کان و خۆیان پێ داده پۆشی. له و ساته وه خته ش دا خودا بانگی لی کردن و به توندی سه رزه نشتی کردن له سه ر نه و گونا هه یان و به گله یی یه وه فرمووی: (ئه ره ی نه وه من داوام لی نه کردن، که له و دره خته نه خۆن و پیتم پانه گه یاندن که شه یتان دوژمنیکی دیارو ئاشکراتانه)؟!

پیگومان "ئاده م و حه و" هه ستیان به راده و بارستایی نه و گونا هه یان کرد له ده ره چوونی له فهرمانی خودادا، بۆیه زۆر زۆر په شیمان بوونه وه و له خودا پارانه وه و به م نزایه وه رووی

(۱) ده رباره ی ناووچۆری دره خته که (الشجرة) خیلاف وجیاوازی بیروپا له نیو وته ی زانیان دا هه یه، هه ندیکیان گووتیانه (گه م) یان (دارخورما) بووه، گوتراویشه (داری هه نجیر) بووه، هه ره وک گوتراویشه که دره ختی خۆشه رستی بووه، جگه له چه ند بۆچوونیکي دیکه. به لام باشت رایه ناوی هه یج دره ختیکی بۆ دیاری نه که ی، چونکه خودای گه وه خۆی هه یج ناویکی بۆ دانه ناوه.

(۲) وه سه وه سی شه یتان لیته دا به مانای خوربه ی خراپ و چربه ی نه پێنی ده گه یه نیت، چونکه وه سه وه سی شه یتان بۆ مرۆ نه وه یه که خه لکی چه ند خوربه یه کی خراپ به دلایان دا دیت له و خوربه و خه یالانه ی که له رووی جهسته ییو گیانی و هه لئس و کهوتیشیانه وه زیانیان پێ ده گه یه نیت.

(۳) (تکونا ملکین) که مانای "بۆ نه وه ی بینه دوو فریشته" ده گه یه نیت، مه به ستی له وه بووه که چۆن مه لاتی که و فریشته کان چه نندین خاسیه ت و تایبه ته ندیی ی وه (هه یز و ته مه ندریژی و نه که و تنه به ر گۆزانی کارییه نازاره به خش و وه پسکاره کان یان هه یه تۆ و حه واش با وابن گه ر له دره خته که بۆن.

(۴) (قاسمه ما) واته سویندی گه وه ی بۆ خواردن که راستگۆ دلسۆزه بۆیان و به و سوینده فریوی دابوون.

دوعایان کرده پهروهردگارو گوتیان: (خودایه نیمه بهو سه‌پیچی کردن و ده‌چپونه‌مان له‌فرمانی تو سته‌مان له‌خومان کرد، جا تو‌ش لی‌مان خوش بهو به‌زه‌ییت پی‌مان دا بیته‌وه، خو نه‌گه‌ر لی‌مان خوش نه‌بی‌ت و به‌زه‌ییت پی‌مان دا نه‌یه‌ته‌وه به (لوطف) و به‌خششی خوت لی‌مان نه‌بو‌ریت ثوا له‌زه‌ره‌رمه‌ندان و ره‌نج به‌خه‌سار ده‌بین).

لهم پروه‌شه‌وه خودا له‌به‌سه‌ره‌اتیان دا فرمویه: ﴿فَذَلَّلْنَاهَا بِمُرُورٍ^(۶) فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهَا سَوءُ ثَمِّهَا^(۷) وَطُفِقَا^(۸) يَخْضِفَانِ^(۹) عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ^(۱۰) وَنَادَيْنَاهَا رَبُّهَا أَلَمْ أَتُكِّمَاهَا أَنْ تَقُولَ الشَّجَرَةَ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ^(۱۱) ۞ قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَنَا تَغْفِرٌ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ^(۱۲)﴾ الأعراف/۲۲-۲۳.

لیبوردن له‌نادم و ده‌کردنی له‌به‌هشت

خودای گه‌وره ته‌ویه و پاشگه‌زی‌بونه‌وی - نادم - ی په‌سند کرد: ﴿فَلَقَىٰ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَتٍ فَتَابَ^(۱۳) عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ البقرة/۳۷. واته (خودا) چند وشه‌یه‌کی نزاو پارانه‌وی خسته دل‌ی ناده‌مه‌وه و فی‌ری دا‌وای لی‌بوردن کردنی بو و خوداش دا‌وا‌ک‌ه‌ی په‌سند کرد و ته‌ویه‌ی لی و ده‌رگرت، بی‌گومان خودا هه‌ر خوی و ده‌رگری ته‌ویه‌وه می‌هه‌ره‌بان و به‌ره‌همیشه.

به‌لام د‌وای و ده‌رگرتنی - ته‌ویه - خودا (نادم و هه‌وا) ی له‌به‌هه‌شته‌وه بو سهر زه‌وی دابه‌زان‌دو هه‌وال‌ی ته‌وه‌شی پ‌چ‌دان که وه‌چه و نه‌وه‌یان ده‌ییت و له‌نیوان نه‌وه‌کانیان دا د‌زایه‌تی دروست ده‌ییت (گه‌ر خویان بدن به‌دهم خ‌په‌سندی و ئاره‌زو‌په‌رستی یه‌وه)، هه‌وره‌ها ته‌وان

(۱) (فدلاهما بغرور): لهم رسته‌یدا وشه‌ی (دلاهما)، که‌مانای (ری نیشاندانیانه بو خواردن له‌به‌ری دره‌خته‌که) مه‌به‌ست پ‌چ‌ی ته‌ویه که تامیان چه‌شته‌وه، گوترا‌ویشه (پ‌نیشاندانه‌که (الدالة)) جورته‌ته، واته جورته‌تی نا‌ونه‌ته‌به‌ر بو خواردن له‌به‌روبو‌وی دره‌خته‌که. وشه‌ی (بغرور) یان (غور) که‌کش به‌مانای فریودانه به‌شتی پ‌وچه‌ل و به‌تال... گوترا‌ویشه (واته: خست‌و‌نیه نیو د‌وخی تیا‌چ‌وون و هه‌لا‌ک‌ته‌وه).

(۲) ده‌رباره‌ی "فلما ذاقا الشجرة بدت لهما سواتهما"، شیخ رشید رضا- وای بو چوه‌وه که (ئاره‌زو‌وی جنسی له‌لای هه‌ردو‌کیان (نادم و هه‌وا) دروست بووه، ته‌ویش به‌کاری‌گه‌ری خواردن له‌ دره‌خته‌که، به‌لام خ‌پ‌را نا‌گادار بو‌ونه‌ته‌وه له‌وی که لی‌یان په‌نهانی بو‌وه به‌م په‌نگه‌ش له‌ ده‌رکه‌وتنی عه‌وره‌تیان شه‌رمه‌زار بو‌ون و هه‌ستیان به‌پ‌ت‌و‌یستی ی داپ‌و‌یشینی کرد‌وه.

(۳) (طفقا): ده‌ستیان کرد‌وه به‌شاردنه‌وی.

(۴) (يخضفان): واته گه‌لا به‌گه‌لا یه‌ک له‌سهر یه‌ک خست‌و‌یانه‌ته سهر عه‌وره‌تیان.

(۵) فتاب علیه: واته خودا ته‌ویه‌ی لی و ده‌رگرت، به‌لام -تاب العبد- واته به‌نده‌که گه‌رایه‌وه بو سهر گ‌و‌ر‌پ‌ایه‌لی خودای خوی، چونکه ریشه‌ی (توبه) -رجوع- واته گه‌رانه‌ویه.

له سهرزهوی نيشته جي دهب و ئاوه دانی ده كه نه وه و ماوه يه كي كه می تيا دا به سهر دهب ن كه ته مهنی ژيانی دنيا يانه و دواي نه وه ههر كه سه بۆ لای خودا ده گهریته وه. خوداش له ماوه ی ژيانان دا پری ی راست و هوشياريان پيشان ددهات، جاهر كه سينك دواي پريازی خودا بكه ويته نه و ناكه ويته نيو هه له و گونا هه كانی دنيا وه، ههروه كه به دبه ختيش نابيت تياي دا. خوداي مه زن پینی فهرموون: ﴿قَالَ أَهِيْطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَعٌ إِلَىٰ حِينٍ﴾ (۲۴) قَالَ فِيْهَا حَيَوْنٌ وَفِيْهَا تَمُوْتُوْنَ وَمِنْهَا تُخْرَجُوْنَ ﴿الأعراف/ ۲۴-۲۵.

ههروه ها پینی فهرموون: ﴿قَالَ أَهِيْطُوا مِنْهَا جَمِيْعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ﴾ (طه/ ۱۲۳.

نه و بهه شته ی، كه خودا ئاده می تیدا دانابوو

زانایان بیروپرای جیا جیا یان له باره ی نه و بهه شته وه هه یه كه له قورثان دا باس كراوه و خودا ئاده می تيا دا نيشته جي كرده بو و دوايش فهرمانی لی ده رجونی پی دابوو، بیروپایان وایه كه داخو له سهرزهوی یان له ناسمان دا بوو بیت؟ پای راسترو یه كلا كراوه تر نه وه یه، كه پی ده چیت نه و بهه شته له سهر زهوی بوو بیت، چونكه خودا ئاده می له سهر زهوی دروست كردوه ههروه كه فهرموویه: ﴿إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾ ئیتر خودا باسی گواستنه وه ی ئاده می بۆ ناسمان نه كردوه. پاشان له لایه كي تر وه خودا وه سفی بهه شته به لئین له سهر دراهه كي ناسمانی به بهه شتی نه مری (جنة الخلد) كردوه، جا نه گهر نه م بهه شتی نه مری به بوایه كه خودا ئاده می تيا دانابیت نه و "ئیبلیس" جور نه تی نه وه ی نه ده بوو كه به ئاده م بلیت: ﴿قَالَ يَكَاذُمُ هَلْ أَتٰكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَىٰ﴾ (طه/ ۱۲۰. واته: (نه ری - ئاده م - رینما ییت نه كه م بۆ خواردن له بهر و بوومی دره خستی نه مری كه ههر كه سینك بیخوات نامریت و بۆ مولكیتكیش كه ههر گیز له ناو ناچیت و كۆتایی نایه ت)؟. بهه شتی نه مری (جنة الخلد) یش خانە ی پر نازو نیعمه ته، نهك نهرك پی سپاردن، خوداش نه و نهركه ی به - ئاده م و حه و - سپارد كه له بهری نه و دره خته دیساری كراوه نه خۆن. (جنة الخلد) كه له ناسمان دایه وه ها بۆ شایسته بوانی وه سفر كراوه كه ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ سَعِدُوا ففِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيْهَا﴾، نه مه له كاتیتك دا كه ئاده م و حه و له بهه شتیك دا دهركراون كه تياي دا دانابوون، بهم ههش و پروون ده بیتته وه، كه (نه م بهه شته) نه و بهه شته به لئین پی دراهه نه بووه، كه له قورثان دا باسی كراوه له پڕۆزی

ئاخیرهت دا خودا بۆ باوه‌داره چاکه‌خواجه‌کانی داناوه. له روویه‌کی تریشه‌وه گهر نهم راستی یه بسم‌لینین ده‌بینین کاتیک (ئیبلیس) ئاماده نی یه کړنووشی ږیز بۆ (نادهم) بیات، نه‌فره‌تی لی ده‌کریت و له‌به‌هسته‌که ده‌رده‌کریت، جا نه‌گهر نهم به‌هسته‌ش به‌هسته‌تی نه‌مری (جته‌الخلد) به‌که بوايه، نه‌وا ههرگیز نه‌یده‌توانی له‌کاتی ږق و تووړه‌یی ی خوادا له‌سهری بگاته نه‌وا به‌هسته‌تی نه‌مری یه‌و به‌خوربه دروست کردن بۆ نادهم و هه‌وا وه‌سوه‌سه‌ی خۆی بکات و فریویان بدات.

له‌مه‌وه بۆمان ده‌رده‌که‌ویت نه‌وا به‌هسته‌تی که خودا ئاده‌می تیا دانابوو نه‌وا به‌هسته‌تی نه‌مری یه نه‌بووه، که له‌ئاسمان دایه. هه‌روه‌ها نه‌وا به‌هسته‌تی که خودا ئاده‌می تیا دانابوو له‌پارچه‌کانی تری زه‌وی به‌رزتر نه‌بووه داروده‌خت و به‌روبووم و سی‌به‌رو ههر نیعه‌تیکی دیکه‌شی ههر تیدا هه‌بووه، هه‌روه‌ك خوداش وه‌سفی کردوووه فرموویه: ﴿إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ۖ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا نَصْحَىٰ﴾ ھ/۱۱۸-۱۱۹. واته: (تۆ له‌م به‌هسته‌دا نه‌برسیت ده‌بیّت و نه‌بی به‌رگ و بی‌پۆشاک ده‌بیّت، نه‌ تووشی گهرماو تینویتی ده‌بیّت و نه‌به‌ر گهرمی خۆر ده‌که‌ویت).. که‌چی کاتیک ئاده‌م و هه‌وا به‌ پیلانه‌که‌ی شه‌یتان له‌دره‌خته‌که ده‌خۆن داده‌به‌زنه سهر خاکی به‌دبه‌ختی و ماندویتی و گرفتاری ته‌جربه‌ی سه‌ختی ژیان.

جا ههر که‌سیك بۆ به‌لگه‌ی بوونی (نادهم و هه‌وا) له‌به‌هسته‌تی نه‌مری ئاسمان داو فرمان پێکردنیا به‌دابه‌زین (ه‌بوط) بۆ سه‌رزه‌وی ئایه‌تی ﴿قُلْنَا أَهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا﴾ دیاری ده‌کات، واته گهر ههر که‌سیك وشه‌ی دابه‌زین (ه‌بوط) به‌که بکات به‌به‌لگه‌ی به‌هسته‌تی نه‌مری ئاسمان، نه‌وا له‌وه‌لام دا پێی ده‌لێن که وشه‌ی (ه‌بوط) به‌مانای گواسته‌وه دیت له‌ ناوچه‌یه‌که‌وه بۆ ناوچه‌یه‌کی دی، هه‌روه‌ك چۆن خوداش فرمانی به - موسا- (سلاوی خوی لی بیّت) و گه‌له‌که‌ی کردوووه، که له‌ ولاتیکی گه‌وره‌ بگه‌رسینه‌وه: ﴿أَهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَآسَأْنُكُمْ﴾ البقرة/۶۱. واته (رووبه‌که‌نه -یان- بگوازنه‌وه بۆ ولاتیکی گه‌وره‌ چونکه له‌وی پێویستی به‌ کانتان ده‌ست ده‌که‌ویت).. هه‌روه‌ها خودای مه‌زن کاتیک فرمان به‌ پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی خۆی (نوح) ده‌کات به‌که‌شتی یه‌که‌وه له‌و ناوچه‌یه‌ بگوازنه‌وه و ده‌ربچن پێیان ده‌فرمویت: ﴿قِيلَ يٰنُوحُ أَهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا﴾ هود/۴۸.

بەندی سێ یەم

((چەند وانەو پەندیك))

(پێزلینانی مرۆڤ - ئاکامی لوتبەرزی - داوايەك بۆ شكۆمەندیی گیان - ئادەم یەكەم كەس نەبوو كە نیشتهجێ زەوی بویت - روانینی زانست بۆ ماددەى مرۆڤ - وانەيەك بۆ خوپاراستن لەخراپە .)

پێزلینانی مرۆڤ

یەكێك لەو تیرو توانغانەى لەئىسلام دراوان ئەو یە گوايە پێزی لەمرۆڤ نەناو و پلەو پایەشى بەرز نەکردۆتەو، هەر وەك لەكتیپی "شارستانیى ئىسلام" ی خۆرەلاتناسى نەمسایی (ج. أ. گرۆنباوم) دا هاتوو كە نووسەر دەلێت: (ئىسلام لەسەرەتای سەرەلانی یەو دانى بە پێزی مرۆڤ دانەناو تەنھا بەنەختیكى دانەبێت. قورئانیى دەیهوێت مرۆڤ بەو قەناعەتە بگەیهێت كە بەچاوى سووك سەیری بنەپەرەتە جەستەیی یەكەى خۆى بكات). هەر كەسێك بەوردی سەرنج لەم وتەيەى - گرۆنباوم - یان هەر وتەيەكى هاوشتوێى بدات دەبینێت، كە بەسەرھاتى ئادەم لەقورئان دا ولە سەرەتایەو تە كۆتایی ی بەسەرھاتەكەى، وەلامێكى تەواو بەو جۆرە تیرو توانغانە، قورئانی پېرۆز بە پاددەيەك لە پلەوپایە و قەدرى مرۆڤى بەرزکردوو تەو، كەهیچ فەلسەفەيەك، یان ئاینێك، یان هیچ رێبازیكى كۆمەلایەتى بەو پاددەى پێزلینانە نەگەشتوو، سەبارەت بەو توانجەى دیکەش، كە گوايە قورئان دەیهوێت مرۆڤ قانع كات بەو سەركایەتى بەبنەپەرەتە جەستەیی یەكەى بكات، ئەو هەر خودى ئەو كەسە، كە بەوردی سەرنج لەقورئان دەدات دەبینێت چۆن قورئان مرۆڤ لەلاوازی و بێدەسەلاتى خۆى ئاگاداردەكاتەو، چونكە سەرنجى بەلاى ئەو راستى یەدا پادەكێشێت كە لە خۆل یان لەقورئان لە ئاوە (نطفة) دروست كراو و زانستیش دانى بەم راستى یەدا ناو. قورئان بۆیە ئەم راستى یە بەبیر مرۆڤ دەخاتەو تەكو ئارەزووى لەخۆیایى بوونى لى دابرنێت و بەم پێیەش لەسنوورى خۆى تێ نەپەریت و وای لى بێت باوەر بەخودای خالقى نەهێنێت و لەتاواندا رۆبجێت و خۆى لەسەر و هەموو ئەوانەى دەورەبەر یەو دابنێت.

خودای مه‌زن له‌به‌سه‌ره‌هاتی ئادهم دا هه‌والی نه‌وه‌ی پی‌داوین، که‌بۆیه‌ مرۆفی خه‌لق کردوه، تا‌کو جینشینیک بیت له‌ سه‌ر زه‌وی و ناوه‌دانی بکاته‌وه‌و گیان به‌به‌ر شته‌ بی گیانه‌کانی دا بکات و بیانجولینیت و مادده‌و که‌ره‌سه‌ خاوه‌کانی به‌کاریینیت و جوانکاری و داهینانیان تیدا به‌دی بینیت و به‌م په‌نگه‌ش، تا به‌رزترین ناست خۆی پیش خات پی‌یان ...﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً ۚ﴾ هاوکات له‌گه‌ل ئهم

هه‌والده‌ا پرووی گفتار له‌نه‌وه‌ی ئاده‌می ده‌کات وده‌فه‌رمویت: ﴿هُوَ الَّذِیْ خَلَقَ لَکُمْ مِّنْ اَرْضٍ جَمِیْعًا﴾، واته‌ (هه‌ر خودایه‌ که‌ هه‌موو شتیکی پیتیست و تایبه‌تی به‌ژیا‌تانی له‌زه‌وی دا بۆ خولقاندوون. گومانیشی تیدا نی یه‌ که‌ خدا هه‌موو ئه‌و نامیرو که‌ره‌سه‌و شت و مه‌که‌ پی‌ویستانه‌ی سازکردوه‌ که‌ پێگا بۆ مرۆف خوش ده‌که‌ن له‌کاری جینشینیی ی دا، ناوی هه‌موو ئه‌و که‌ره‌سه‌و نامپازانه‌شی فی‌رکردوه‌: ﴿وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَآءَ کُلَّهَا﴾ واته‌: (خودا ئه‌و شتانه‌ی فی‌ری ئادهم کردو په‌ره‌ی به‌میزاج و به‌هه‌رو هۆیه‌کانی زانیسی راستی یه‌کانی داو ناووسی‌فه‌تی هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی بۆ دیاری کرد که‌ ئاتاجی پی‌ یان ده‌بیت).

دوای ئه‌مه‌ دیه‌نیکی تری پێژلینانی -ئادهم-ی مرۆفمان دیته‌ به‌رچاو، نه‌ویش فه‌رمان کردنی خودایه‌ به‌ فریشه‌کان(ملائکه)، که‌ کپنووشی پێزی بۆ به‌رن وه‌ک سلاولیکردنیکی به‌شکۆیانوه‌ به‌گه‌وره‌دانان نه‌ک کپنووشی په‌رستنی و به‌ندایه‌تی بۆ کردنی. ﴿فَاِذَا سَوَّيْتُهُمْ وَنَفَخْتُ فِيْهِ مِنْ رُّوْحِیْ فَقَعُوْا لَهُمْ سٰجِدٰٓیْنَ﴾.. دیاره‌ له‌کاتی باس کردنی به‌سه‌ره‌هاتی پێژلینان له‌ئادهم دا هه‌مان پێزو ته‌قدیر که‌ له‌ئادهم نراوه‌ له‌نه‌وه‌کانیشی نراوه‌. خودا له‌م باره‌یه‌وه‌ فه‌رموویه‌: ﴿وَلَقَدْ کَرَّمْنَا بَنِیْٓ اٰدَمَ وَحَمَلْنٰهُمْ فِی الْاَلْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنٰهُمْ مِّنَ الطَّیِّبٰتِ وَفَضَلْنٰهُمْ عَلٰی کَثِیْرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِیْلًا﴾ (ال‌اسراء/ ٧٠..

واته‌: (پێگومان ئی‌مه‌ پێژمان له‌نه‌وه‌کانی ئادهم ناوه‌و هه‌موو که‌ره‌سه‌و نامپازیکی هه‌لگرتن و گواسته‌وه‌یان له‌وشکانی‌و ده‌ریادا بۆ فه‌راهم هیناوه‌و له‌خ‌زاک و خواره‌مه‌نی باش پ‌ژیمان بۆ ته‌رخان کردوه‌و به‌سه‌ر زۆریه‌ی مه‌خلووقاتی تریشان دا پ‌یزو -فضل-مان پی‌داوه‌). که‌وا بوو له‌م ئایه‌ته‌دا پ‌یزو ته‌قدیر بۆ هه‌موو تاکیکی گ‌رۆی نینسانی دیاری کراوه‌، چونکه‌ خودا به‌ (بنی‌ آدم) ناودێریان ده‌کات... واته‌: (ئاده‌میزاد)، یان (نه‌وه‌ی ئاده‌می)... ئیدی جیاوازی له‌نی‌وان په‌گه‌زیک و په‌گه‌زیتیکی دیکه‌دا نی یه‌، هه‌روه‌ک له‌نی‌وان په‌نگ و په‌چه‌له‌کیشیان دا نی یه‌، سپی پی‌ست بن، یان په‌شپیست، ئاری بن یان سامی ته‌نانه‌ت له‌نی‌وان نی‌رومی و به‌هیز و لاوازی دا جیاوازی نی یه‌.

هه روه ها وردبهره وه له م پرسته يه ي نيو نايه ته كه ﴿وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْوَحْشِ وَالْبَحْرِ﴾ نهمه وينه گرتنيكي ديمني پايه بلندي يه ومروځيش له هر شويتيك دايت خرمه ت كراوه، چونكه خورا هؤي گواستنه وه هات وچو كړدني له وشكاني و دهريادا بو بديده ست كړدوه. نه وه بوو له رابردودا ناژه لان بو وشكانيو پاپوري بچوك بو نيو دهريا نامرازي گهيانندن و گواستنه وه بوون. به لام نهمرو نيمه وشي (حملناهم) ي نايه ته كه له سهر رووبه ريكي فراوانتري واتاكه ي دهييني و زياتر لتي تن ده گهين، نه ويش بهو سرووش و نيلهامه ي كه خورا به مروځي به خشيوه به هؤيمه وه توانيو به فروكهو شه منده فهر و توتومبيل و كه شتي ي گه وه دروست بكات. پاشان وردبهره وه له م پرسته يه تري نايه ته كه ﴿وَرَزَقْنَاهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ﴾ نهمه ش وينه گرتنيكي نهو ناسته بالا يه مروځه له چونه تي خوراك و خواردنه وه دا، هه روه ها فرمايشته كه ي تري خوداش ﴿وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾ روون كړدنه وه يه كي جواني شان و شهوكه تي مروځه كه ريزو - فضل - ي به سهر هم موو گيانه وه ران و مه خلوقاتي ديكه دا هه يه .. به م په ننگه ش هه ستكردني مروځ بهو راستي يه ي كه جينشيني خودايه له سهرزه وي و فريشته كانيش كړنووشيان بو بردووه و شايسته ي ريزلينان بووه و شكؤو - فضل - ي به سهر زوريه ي مه خلوقاتي خودا دراوه، گرنگترين هانده رن بؤي له سهر به رزبونونه وي گيان و كه لك وه رگرتن له نامراره هتيزه خشه ناكاري و په وشتي يه كان. نيت نهمه له كوئو نه و فله سه فه تازه داتاشراوو نامويانه له كوئ كاتيك بو مروځ دهر وانن به چاري به دييني و په شييني يه وه سهيري ده كه ن و به نه گبه ت ترين و به دبه خت ترين مه خلوقي له قه لم دده ن و په چه لك و به نه چي بو جانوه ريكي بيزراو يان كرميكي پيس ده گيږ نه وه، كه له زيلخانه ي ژيان دا گوزه ران ده كات هه روه ك (سارتمر) گومان ده بات و وا ده لئيت ... يان وه ك (نيتشه) ده لئيت، كه گوايه مروځ مه يمونيكي بووه خورا خولقاندوويه تي بو نه وي له ژيانه نه به دي يه دريؤو جه نجالي يه كه ي دا گه مه ي پي بكات.

دياره نهم روانينه دهر ده دارانه هه موو نوميديك له ناخي مروځ دا ده كوژيت و دهيكاته نيشاني تيره كاني بي نوميد و په شييني، له كاتيكدا روانيني قورځان بو مروځ هه موو شاور و خواست و شكويه كي تيدا دروست ده كات و واي لي ده كات هه ست به واتا به رزه كاني سه ربه رزي و نابرومه ندي بكات.

ناكامي لوتبه رزي

هر لهو به سهرهاته ي - ناده م - وه وانه يه كي تر وهرده گرین دهر باره ي دوور كه وتنه وه له سيفه تي لوتبه رزي و خو لي لاداني، نه ويش دواي نه وي كه خورا ناکام و دهره نجامه كي بو

دیاری کردوین، چونکه -ئیبلیس- کاتیک خۆی به گهوره زانی و ملی به فهرمانی خودا نه داو سه‌ری بۆ که چ نه کرد، خوداش له بههشت دا به سه‌رشۆری ده‌ری کرد، هه‌روهه فهرموویه: ﴿قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ﴾ الأعراف/١٣. واته (ده‌برۆ ده‌روهه له بههشت چونکه بۆت نی یه لووتبه‌رزو خۆیه‌زلزان بیت تیا ی دا، له‌بر شه‌وه ده‌بیت لی ی ده‌رچیت وئیت تۆ له‌پیسواکراو و سه‌رشۆره‌کانیت). له‌م ڕوه‌وه پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فهرموویه ((مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَهُ وَهَمَّ تَكَبَّرَ وَضَعَهُ اللَّهُ)).. واته (هه‌ر که‌سیک له‌به‌رخودا خۆ به‌که‌م گرو له‌خۆبووردو بیت نه‌وا خوداش له‌ پله‌و پایه‌و پێزی به‌رز ده‌کاته‌وه، به‌لام هه‌ر که‌سیک خۆی به‌گه‌وره دانیت خوداش به‌چوک و سه‌رشۆری ده‌کات). هه‌روه‌ها پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌شیکارو لی‌کدانه‌وه‌ی واتای لووتبه‌رزی و کیه‌ر و خۆیه‌زل زانین دا فهرموویه: ((الْكِبَرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَغَمَطُ النَّاسِ)) اخ‌رجه مسلم.. واته (لووتبه‌رزی و خۆیه‌زل زانین لادانه له‌ هه‌ق و ماف پێشیل کردنه‌و به‌سووک سه‌یرکردنی خه‌لکیشه). له‌و فهرمووده‌یه‌دا وشه‌ی (غمط الناس) مانای به‌که‌م گرنتی خه‌لک و که‌م کردنه‌وه‌ی پۆل و وه‌و پێزیان ده‌گه‌یه‌نیت، که‌وا بوو (کیه‌ر) و خۆیه‌زل زانی (له‌سه‌ر شه‌م پێوه‌ره) خۆیه‌سندی و من گه‌رابی یه‌کی وه‌هاشه‌ که‌ خاوه‌نه‌که‌ی ده‌یه‌ویت خۆی به‌ په‌رستراویکی سه‌ر زه‌وی به‌چوینیت و مل به‌هه‌قیك نه‌دات و نامۆژگاریش له‌که‌سیک‌ه‌وه وه‌رنه‌گریت. چونکه به‌ (نی‌دی‌عی خۆی) نایه‌ویت سه‌ر به‌که‌سیکی تر بیت یان له‌ژێر فه‌رمان و راسپاردی له‌خۆی به‌رزتر دابیت. به‌م پێیه‌ش سته‌مکاریکی به‌زه‌برو زه‌نگیشه‌ ده‌ره‌قه‌ی هه‌موو شه‌و که‌سانه‌ی که‌ له‌ژێر ده‌ستی دا ده‌بن و که‌ هه‌چ پێزو خێرو بی‌رێکی‌شیان پێ پها نابینیت، چونکه خۆی له‌وان به‌شایسته‌تری هه‌موو شه‌و پێزو خێرو به‌رژه‌وه‌ندیانه‌ داده‌نیت.

هه‌ر بۆیه‌ش له‌قورئان دا ناکامیکی سه‌خت و دژوار بۆ لووتبه‌رزی و کیه‌ر دانراوه، چونکه بابای خۆ به‌زل زان له‌خوداوه بی‌زراوه: ﴿إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ﴾.. واته (بی‌گومان خودا که‌سانی خۆیه‌زل زان و لووتبه‌رزی خۆش ناویت) به‌مانای رقی لی یانه‌و دیا‌ره گه‌ر خوداش رقی له‌هه‌ر که‌س و تاقمیک هه‌بیت چاره‌نووسیان خراب ده‌بیت، هه‌روه‌ها شه‌م په‌وشته‌ ناپه‌سنده‌ سزایه‌کی سه‌ختی له‌به‌رامبه‌ردا هه‌یه جگه‌ له‌وه‌ش که‌ له‌کۆمه‌لی باوه‌رداران ده‌رده‌کریت بۆ نی‌و کۆمه‌لی نه‌فرت لی‌کراوان...

له‌به‌ر شه‌مه‌شه‌ خودا به‌م شی‌ویه‌ پوه‌ی هه‌ره‌شه‌ له‌ "ئیبلیس" ی خۆیه‌زل دانهر کردو فهرمووی: ﴿قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ۖ وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ﴾ ۷۷-۷۸. واته: (ئه‌ی ئیبلیس له‌به‌هه‌شت برۆ ده‌روهه چونکه ئیت تۆ له‌هه‌موو خێرو که‌رامه‌تیک داپراویت و تارۆژی سزاو لپه‌رسینه‌وه‌ی ناخه‌ره‌تیش نه‌فهرتی منت له‌سه‌ره‌). هه‌روه‌ها لووتبه‌رزی ده‌بیت‌ه هۆی که‌م بوونه‌وه‌ی عه‌قڵ. له‌م باره‌یه‌وه (ئیمام جعفر- ی صادق) خودا لی خوشبیت گوتویه:

(گەر چەندىك لەسېفەتى لووتبەرزى بچىتە دلى مرۆفەو بەو پادەيەش لەعەقلى كەم دەكاتهو).

داوايەك بۆ شكۆمەندىي گيان

لەبەسەرھاتەكەى ئادەم دا داوايەك لەمرۆف كراوہ بۆ شكۆمەندىي گيان و زال بوون بەسەر ھۆكارەكانى خراپە لەنيو دەروونی دا، چونكە خودا لە رۆحى خۆى بەئادەمى بەخشیوہ:

﴿إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّىْ خَلِىْقُ بَشَرًا مِّنْ طِیْنٍ ﴿٧٨﴾ فَاِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيْهِ مِنْ رُّوْحِیْ فَقَعُوْا لَهٗۤ سَجْدًا ۝ۙ﴾ ئىنسان ھەروەك - قورئانىش ئاماژەى بۆ کردوہ - لەماددەيەك دروست كراوہ، كە قورپو لەلاشەى مرۆفدا خۆى دەنوێنیت، لە ماسولكەكانىو ئەندامەكانى لەشى و لە گوشت و خوينى دا.. زانستیش دانى بەوہ داناوہ كەلاشەى مرۆف لەھەموو ئەو نۆرگان و ماددانە پێكھاتووہ كە لاشەى زەوىيان لى پێك دیت. پێكھاتنى مرۆف لەماددە چەند فاكترەيكي لى دەبێتەوہ، وەك ھۆگرېي مرۆف بەخود(ذات)سە مرۆفى يەكەيەوہ بۆ ھەزکردنى لەخۆراك و خواردنەوہو پۆشاك و نىشتگەو مال و سامان و پلەوپايەو چالاكى ى جنسى. ھەروەھا مرۆف لەسروشتى مادەكەيەوہ پەل دەھاوێت بۆ ئازاردان و لىدان و كوشتن و تۆلەسەندنەوہ و خوين سەندن و خۆ زال كردن و گەورەبوون. جا وەك چۆن مرۆف لەو ماددەيە دروست بووہ بەلام رازى فو(نفخە)يەك لە گيانى خودا(روح اللہ) بەبەردا كراوہ ﴿فَاِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيْهِ مِنْ رُّوْحِیْ﴾...

گيان بەبەردا كردنى مرۆف (نفخ الروح) رازو نھيتنى يەكە لەلايەن خودا خۆيەوہ، كە لەمرۆفدا دانراوہ تاكو بيبات بەرەو باوہرھيتان بەخوداى خەلقەندەى و بۆ سوپاسگوزارى و گەرانەوہش بۆ لاى. ھەروەھا بانگىشى دەكات بۆبەدى ھيتانى ئىرادەى خودا لەم دنيايەداو خۆپازاندنەوہ بەئاكارى بەھادارو جوانى وەك دادگەرى و راستگۆيى و چاكە كردن و خۆشويستنى ھەق و چاكە. خوداش دەربارەى بەندە باوہرەدارەكانى دەفرمويت: ﴿اُوَلٰٓئِكَ كَتَبَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ اَلْاِيْمٰنَ وَاَيَّدٰهُمْ بِرُوحٍ مِّنْهُ﴾ المجادلة/٢٢.. واتە (خودا بەرۆحى خۆى كە پووناكى يەكە و دەپخاتە دلى باوہرەدارانەوہ ئيمان و باوہر لەدلياندا جيگىرو بەھيز دەكات).. مەبەست لەگيانە، كە (رۆح)يش تەنھا ئەو ژيانە نى يە كە بەھزرى مرۆف دايت چونكە ژيانى زيندويىتى ئەندازەيەكى ھاويەشى نىوان مرۆف و ئاژەليشە. كەوابوو ئەوہ پلەى شكۆمەندى و گيان بلنديش نى يە گەر گيانەكە تايبەت بيت بەژيانى زيندويىتى(حيوانى)يەوہ و خوداش فەرمانى بە فرىشتەكان نەدەكرد كە كړنووشت بۆ مرۆفە گيان بەبەردا كراوہكە (ئادەم) بېسەن.. ھەروەھا

لەقورئانىش دا باسکردنى گيان بەبەردا کردنەكە بەمەبەستى دەسپيكردىنى ژيانى زىندەوهرى لەبەدەن دا نى يە. چونكە ئىنسان لە -چەمكى قورئان- دا بەفېطرەتى خۆى "ماددى و رۆحىشە" و (پازى ئيمان بەخودا و گەپانەو بە لاى خودا و شكۆى رەوشتمەندى)^(١) ى لەگەل (خۆ بەلكيش كردن بۆ زەوى و سەرکردنە سەر تام و چيژى زىندەوهرىتى ى) دا كۆكردووتەو.

لەم باسەى پيشووەو لەو چەمكى قورئانەو بەمان دەردەكەوئىت، كە باوەرو رەوشت (ئيمان و ئەخلاق) لەگشتگيرترين واتاكانيان دا شتيكى دابراو لەمرۆڤ نين هەروەك شتيكى واش نين كە لەدەرەوى قەوارەكەيەو بەسەرى دا سەپيئرايىت، بەلكو هەردووكان (واتە باوەرو رەوشت) لەقوولايى فېطرەت (سروشت) يەو سەرچاوە دەگرن، ئەويش بەهۆى ئەوى خودا لەپۆخى خۆى بەبەردا كروو. هەر لەمەشەو جودايى و پيچەوانەيى ى قورئانمان لەبۆچوونە گەندەلەكەى (دۆركايى جولهكە) وە بۆ پروون دەيىتەو كە -دۆركايم- دەلييت: (بيگومان كۆمەلەى ريسا رەوشتى يەكان هېچ وجوديكيان لەخودى خويان دا نى يە)، هەروەها پيچەوانەبوونى قورئانمان لەگەل تەفسيرە مەترىالى يەكەى ميژووش دا بۆ پروون دەيىتەو، (كە ئەو تەفسيرە ماددەگەرايى يە) دەلييت: (بيگومان بەها رەوشتى يەكان شتيك نين، كە لەقەوارەى مرۆڤەو سەرچاوەيان گرتبىت، بەلكو رەنگدانەويەكى ئەو گۆانكارىيە ئابوورى و كۆمەلەيەتى و مەترىالى يەن كەمرۆڤى تيا دا دەژى و لەدەرەوى قەوارە مرۆيى يەكەيەو بەسەرى دا سەپيئراو). جودايى و پيچەوانەبوونى قورئانمان لەگەل ئەم ريبازە مەترىاليانە دا مەسەلەيەكى سەيرو نامۆ نى يە، چونكە لەراستى دا ئەو جۆرە ليكدانەوانە بەبۆچوونى خويان سروشت و فېطرەتە چاكەكەى مرۆڤ و هەلس و كەوتيشى دەروختين، چونكە لەسەر بناغەى تەفسيرو ليكدانەويەكى زىندەوهرى و حەيوانيانەيە بۆ ئەو مرۆڤەى، كە رېچكەى -داروينيزم- رەچەلەكەى بۆ حەيوان دەباتەو لەزۆريەى ريبازە ئەوروپى يەكانى سەدەى نۆزدەش و بنەماكانى سەدەى بيستەميان دا پەيرەو كرا. ئەم تەفسيرە داروينى يەش مرۆڤ لە -مرۆڤايەتى يەكەى خۆى دادەبەيت و لە نيو چالە هەرە قوولەكانى حەيوانيىتى دا نەروى دەكات.

"ئادەم" يەكەم كەس نەبوو كە نيشتەجى زەوى بويىت

ئايىنى ئىسلام لەهېچ ماوە و سەردەميكى دا دژى زانست و بەتال كەرەوى نەبوو بەلكو هەميشە ئاميزى بۆ بريار و دەسكەوتەكانى كردۆتەو. زانستى (نەنشرۆپۆلۆژيا) ش باسى ئەو دەكات كە لەپيش -ئادەم- دا چەندان جۆرى تر لە مرۆڤ لەسەر زەوى نيشتەجى بوون. لەمەشدا

(١) هەر لەقورئان دا جەخت لەسەر ئەم راستى يە كراوە كە خودا تياى دا فەرمويە: ﴿فَأَمَّ جِهَكَ لِلدِّينِ جَنيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾.

پشتیان به ستووه به لیکۆلینه وه و پشکنینی نه و کهله سه رو ئیسقانه رهق بووه له بهر دچوانه ی کهله سه ران سه ری دنیا دا دۆزرا ونه ته وه و به مه زهن ده ی زانایان ته مه نی هه ندیکیان بۆ یه ک ملیۆن سال له مه بهر ده گێر نه وه و هه ندیکێ تریشیان بۆ سێ چاره که ملیۆن و هه ندیکێ دیکه یان بۆ که متر له و ته مه نه ده گێر نه وه .

بۆ نمونه مرۆفی (جاوه) به کۆنترین مرۆفی چال نشین دانراوه، دوا ی نه ویش مرۆفی (به کین) و ئینجا مرۆفی (سۆلۆ و)، پاشان مرۆفی (بیلطان) و دوا ی نه ویش (هیلتدبرج) و پاشان مرۆفی (رۆدیسیا). له کۆتایی ئهم بۆلینکاری یه زه مه نی یه جوړه کانی به شهردا مرۆفی (نیاندهرتال) دیت که وا پێ ده چیت بایره ی راسته وخۆی مرۆفی عاقل بوو بیّت، ئهم جوړه ی دوا ی له ماوه ی نیوان (١٣٠٠٠) سال تا (٧٠٠٠) سال پینش زایین ژیاوه و له زۆر شوینی دنیا ش دا بلا بوونه ته وه .

قورئانیش ئاماژه ی بۆ نه وه کردوه که له پینش ئاده م دا مرۆف هه بووه، ههروهک له م فرمایشته ی خوادایه ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً﴾، بۆ مانای وشه ی (خلیفة) له م فرمایشته ی نیو قورئان دا زانایانی ته فسیر دوو بۆچونیان هه یه:

یه که م/ بهر له خهلق کردنی ئاده م کۆمه لێک، یان پتر له کۆمه لێک له جوړی مرۆف هه بووه، به لām قریان تیکه وتوه، چونکه خراپه و فسادییان له سه ر زه ی کردوه و خوینی یه کتریان رشتوه. جا بۆیه فریشته کان کاتی که هه والی دروست کردنی مرۆفی جینشین (خلیفة) له خداه ده بیست یه کسه ر سه رسام ده بن، چونکه وایان گومان ده برد، که جینشین هه که ده بیّت هه ر له و مرۆفه ی نه وسای سه ر زه ی بجیت و له سه ر ته رزو هه یه ته ی نه وه ی پینشو بویت، هه ر بۆیه ش گوتبوویان ﴿... قَالُوا اَجْعَلْ فِیْهَا مَنْ یُفْسِدُ فِیْهَا وَیَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ سُبْحٰنُ مُحَمَّدٍ وَنُقَدِّسُ لَکَ ۚ﴾ البقرة/ ٣٠... واته: (ئایا نه و مرۆفه ی تیدا نیشته جی ده که یه ت و ده ی که یه ت جینشینی خۆت که خراپه و به دکاری ی تیدا ده کات و خوینی نا ره وای به سته م و دوژمنکاری تیدا ده ریت، له کاتی که دا ئیمه ی مه لانی که ت به پاک و به رزو بێ خه وش راتده گرین و به پیرۆزو گهره ت داده نیتین و به دوورت ده گرین له هه ر رواله تیک، که شایانی مه زنی و سهروه ریت نی یه؟!).

دووه م/ بۆچونی دووه می زانایانی ته فسیر له سه ر وشه ی (خلیفة) ی نیو ئایه ته که نه وه یه “خودا بۆیه ناوی (خلیفة) ی لی ناوه تا کو خه لافه تی خودا بکات (واته جینشینایه تی بکات له حوکم و فه رمان په وایی ناو خه لکی داو مافی هه لسه که وه تیشی له سه ر زه ی و بالا ده ستی به سه ر مه خلوقات ی تر دا په داوه. به م په نگه ده بینین چۆن قورئان شان به شان ی لیکۆلینه وه کانی نه و

زانىستە دەرواۋات كە ھەۋالى بۈۋى كۆمەللىك لەبەشەرمان لەپىش دروست كىردى ئادەم دا پى
دەدات كەلەسەر زەۋى نىشتەجى بۈۋى و دۈايش قىيان تى كەتۈۋە.

روانىنى زانىست بۇ ماددەى مەۋۇ

قورئان باسى ئەۋ ماددەيەشى بۆ كىردۈۋىن، كە ئادەم و نەۋەكانى لى دروست كىراۋن.
﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾، لەم نايەتەدا (طىن)-قورە-كە
بەنەرەتى ئەۋ شتەيە، كە مەۋۇ لىۋە دروست بوۋە، وىراى ئەۋەش قورە كە بەچەندىن قۇناغ دا
پۇشتىت تاكو مەۋۇ كەى لىۋە پەيداۋوۋە. قور(طىن)ىش ۋەك زانراۋە لە خۇلى تىكەل كىراۋ بە
ئاۋ گىراۋەتەۋە. خۇداى مەزن فەرمۈۋىە: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَلٍ مِنْ حَمَلٍ مَسْنُونٍ﴾
مەبەست لە (جەمأ مسنون)ىش ئەۋ قورە رەشەيە، كە بۇنەكەى دەگۇرپىت. (بىضاۋى)
لەتەفسىرەكەى دا دەللىت: (ئەۋ قورە گۇراۋە رەش داگىراۋەيە، كە بەھۋى دىۋۇخايەنى ى ئاۋەۋە
لەسەرى رەش بوۋەتەۋە. قورئان بەراشكاۋى دەللىت: كە خەلق كىردى ئىنسان و بەنەرەتىشى
لەخۇل و ئاۋە. خەلق بۈۋى ئىنسانىش لەخۇل مەسەلەيەكەۋ واقىع پىشتىگىرىى دەكات و
زانىستىش دانى پىدادەنىت. بۆ نمۇنە گەر پارچەيەك لەلاشەى مەۋۇ بگىرىت و چەند كىردارىكى
شىتەل كارى ى بەسەردا ئەنجام دەيت دەبىنىت پىك ھاتوۋە لەھەمان ئەۋ ئۇرگان و ماددانەى،
كە خۇلى زەۋى لى پىك دىت. ھەروەھا جگە لە خۇل دەربارەى ئاۋەكەش زانايانى
زىندەۋەرناسى لەۋ باۋەرەدان، كە ژيان لەناۋ ئاۋى سۈرى ئۇقيانۈۋسەكانى زوۋدا دروست بوۋە،
بەلام چەند كەسىكى كەم لەۋ زانايانە لەسەر بىردۆزەيەكن، كە دەللىت: ژيان لەناۋ ئاۋى شىرىن
دا دەست پىكراۋە. ژيان تەنھا لەنىۋ ئاۋدا دەست پى نەكراۋە، بەلكو بەبى ئەۋەى (زۆر لە
وردىنى ى زانىستىانە) لادەين دەتوانىن بلىن، كە ژيان ھەرگىز لەنىۋ ئاۋدا دەستى پى
نەكردۈۋە، چونكە ھەموو شىۋەكانى ژيان بەھۋى (پروتىلازم)ەۋە بەردەۋام دەبن و
مومارەسەى چالاكى خۇيان لەناۋى دا دەكەن. يەككى لەفەرھەنگەكانىش (پروتىلازم) بەۋە
پىناسە دەكات، كە (ماددەيەكى شىرىنى ئاۋى ى نىو شلەيى يەۋ بەبناغەى يەكەمى ئەۋ ژيانە
سروشتى يە دادەنرىت، كە ھەموو زىندەۋەرە گىانلەبەرەكانى تىرى لىۋە گەشە دەكەن) ئەۋ
ماددانەش، كە (پروتىلازم)يان لى پىك دىت لەناۋدا دەتۈنەۋە يان پىۋەى دەنۈسىن، چونكە
ئاۋ شىتىكى بىنچىنەيى يە بۆى. پروتىلازمىش شىتىكى بىنچىنەيى يە بۆ ژيان. ژيان و ئاۋىش
لەم ھەسارەيدە دوو شتى پىكەۋە لكاوو ھۇگىرى يەكترن ھىچيان لەۋى تر جىانايىتەۋە، خۇداش

ناماژهی بۆ ئهم راستی یه کردووه و فرموویه: ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ۝۳۰﴾
 الانبیاء/۳۰.. واته (ناومان وا لی کردوه که هر شتی که له دنیا دا ژیاڼ و هو ی ژیاڼی تیډا بیټ
 بهووه په یوه ست و زیندوو بیټ).

وانه یه که بۆ خوپاراستن له خراپه

له م چیرۆکه دا خدای مهزن هه والی دوژمنایه تی کردنی "ئیبلیس" بهرام بهر باوکمان
 "ئادهم" پښ ده گه یه نیټ، ههروه که روونیشی کردو ته وه که چۆن هه لی خه له تاندوه به خواردن
 له و دره خته ی که نه ده بوو هه ر لیټیشی نزیک بیټه وه، که چی به وه خستی یه ناو هه له و سه ریټچی
 کردن له فرمانی خدایه وه به درۆ و فرۆفیل وای لی کرد له به هه شت ده رب کریت، شه ویش وه که
 سزایه که بۆ سه ریټچی کردنی له فرمانی خدا. به لām له و کاته وه دوژمنایه تی یه که ی (ئیبلیس)
 بهرام بهر -ئادهم- بهر ده وام بووه نه پراوه ته وه.. تارۆژی ناخیره تیش له دژی نه وه کاڼی -ئادهم-
 بهر ده وام ده بیټ..

هه ر بۆیه خوداش نه وه کاڼی ئادهم له فیل و ته له که ی شه یتان ناگاره ده کاته وه: ﴿يَنْبَغِي ۤءَادَمَ لَا
 يَفْلِتَنَّكَ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكَ مِنَ الْجَنَّةِ ۝۲۷﴾ الاعراف/۲۷.. واته (هو نه وه کاڼی
 ئادهم وریاڼ شه یتان گو مریاتان نه کات و ته فره تان نه دات، وه که چۆن باوک و دایکتان -ئادهم و
 حه و- ی فریوداو له به هه شت ده ری په راندن).

دیاره شه یتان به و جوړه ئادهم و حه وای له به هه شت ده ره په راندوه که به هۆی فریودایا نه وه
 خستبوونیه بهر سزای خوداو له به هه شت ده ری کردن. وه که له مه و بیټیش باسماڼ کرد خودا له
 رۆحی خۆی ی کردوه به بهر ئادهم داو به م په نگه ش مرۆڤ په وشته کاڼی چاکه و داد په روه ری و
 خیر خوازی ی تیادایه. به لām که وتۆته بهر نه گه ری فریودانی نه و شه یتانه ی که هه ول ده دات نه م
 په وشته بهر زانه ی داپز شیت و به ره و خراپه ی بیات. له مه وه نا کوکی ی نیوان چاکه و خراپه
 (خیر و شهر) له مرۆڤ دا دروست بووه نه مه ش تا قی کرد نه وه یه که بۆی و هه لسه نگان دنی
 ناخیه تی. جا نه گه ر مرۆڤ بهرام بهر هه و او ئاره زوه کاڼی ده روونی بووه سیټ و به سه ریاندان زال
 بیټ نه وای به نیعمه ت و په زامه ندی خودا شاده بیټ و ده یخاته به هه شته وه. به لām گه ر خۆی
 بدات به ده م هه و او خراپه وه ده بیټ به یه کی که له زه ره مه ندان.

لیره شدا وا باشه نه ختی که ده رباره ی (شه یتان و وه سه هه کاڼی و کاریگه ری ی له سه ر مرۆڤ)
 بدوین، تا کو خوینه ری بهر پز سلی لی بکاته وه و جیهادی نه فسی خۆی بکات و نیتر بگاته پله ی
 شکۆمه ندی گیان و سه روه ری پۆج، که به خته وه ری دنیا و قیامه تی ی تی دایه.

سروشتي ئيبليس و شهيتانه كان

(ئيبليس) باوكى ھەموو شەيتانەكان و يەكەم رەگەزىشيانە. ئۇ خۆى نەو ھەچەكانى نەو ھەلگەراوانەن كە سەر بەجىھانى جۈكەن "جن". ھەروەك خوداش لەبارەيانەو ھەرموويە: ﴿إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ﴾ الكهف/٥٠. واتە (تەنھا-ئيبليس-كەلەكۆمەلەى-جن-بوو كړنووشى پړيزى بۆ ئادەم نەبردو لەفەرمانى خوداى خۆى دەرچوو). (جن) جورىكەن لەو پۇجە عەقەدارە ناديارو ياخى يانەى، كە وەك مەرۆف بەگوڤرايەلى و بەندايەتى پاسپىرراون، بەلام لە (مادەدى بەشەرى) داپراون و بەر ھەستەكانى مەرۆف ناكەون و بەشيوەى خۆيان ناينىرەن و بەويئە راستەقىنەكەشيان بەرچاوى مەرۆف نەخراون. خودا لەبارەى (ئيبليس) ھەو ھەرموويە: ﴿إِنَّهُ يَرْنَكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ﴾ الأعراف/٢٧. واتە (ئيبليس خۆى و كۆمەلەكەى بەنەو ھەو سەربازانەو ھەتەننن، بەلام ئىو ناياننن). ھەروەھا-جن-يش لەناگر دروست كراون، ﴿وَالْجَنَّ حَلَقَتُهُ مِنْ قَبْلِ مِنْ تَارِ السُّمُورِ﴾ الحجر/٢٧. واتە (جن-يشمان لەو ھەپش بەر لەدروست كردنى ئادەم لەناگرىكى گەشى بۆ دووكلە دروست كەردو ھەو). ھەروەھا لەچىرۆكەى قورئان دا (ئيبليس) پروو ھەكاتە خودا وەلەيت: ﴿خَلَقْنِي مِنْ نَارٍ﴾. واتە (مەن لەناگر دروست كەردو ھەو). (جن) چەند ھەستەو تاقمىكى جۆراو جۆريان ھەيە، لەنيويان دا چاكەخاوازو خواپەرست ھەيە، ھەروەك گومراو بۆ باو ھەپشيان تەدايە. ﴿وَأَنَّا مَتَّاءُ الصَّلِحُونَ وَرَمَاءُ دُونَ ذَلِكَ كُتَّاطَرِيقَ قَدَدًا﴾ الجن/١١.

(١) بىگومان ئىمە كە جن و شەيتانەكان نابىنن ماناى شەو نىيە كە ئىتر وجوديان نەبىت، چونكە لەسروش دا زۆر شت ھەيەو لەھەستەكانى مەرۆفش ناديارن، زانايانیش گەيشتونەتە ئۇ پادەيەى ھەندىك لەو شتە شارراوانە لەماو ھەيەكى كەم لەمەو ھەروە بەدۆزەو ھەك مىكرۆبەكان و كارەباو چەندان شتى تر. جا نايە ئۇ شتانە لەو ھەيە نەبوون و ئۇ كاتە ھاتوونە وجودەو كە مەرۆف دۆزباننەو؟ نەخىر... ھەرگىز ھىچ مەرۆفكى عاقل و نالەيت. ديارە ھىشتا چەندىن شتى دىكە ماون و مەرۆف نەى دۆزبونەتەو بەنھىتى يەكانى نەگەيشتو ھەو. جن و شەيتانەكانىش لەو جىھانە ناديارانەن كە قورئانى پىروژ ھەوالى وجوديانى پى داوين. ھەريەكە لەم دووانەش (جن وشەيتان) لەو بوونەوانەن كە نەكەوتوونەتە ژىر ھەستەكانى مەرۆفەو. واتە ھەستەكانى (بينن و بىست و بۆن كردن و ھەست لىدان و... ھتە).

(٢) نار السموم: بەبەلەسى گەشى ناگرىك دەگوتىت كە دووكلەى نەبوو گوتراویشە (دۆزەخ) چەند كونىكى بچووكى ھەيەو لەو كونانەشەو ناگر دەرەچىت. (وەرگىز).

(٣) طرائق قدا: واتە چەند پىچكەيەكى ھەمەچەشن و لىك جودا.

شه يتانه كان دوزمنانی مروئن

-نبيليس- چ خوی و چ نهو شه يتانانہی که له گهلۍ دان نهو دوزمنه سهرسه ختانهی مروئن که بده دوهام خوويان گرتوه به زياد کرن و به هيز کردنی هونامرازی خراپه و شه پانگيزی له دهروونی نينسان دا. خودای مه زن فهرموويه: ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ﴾ (١٦٩) إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿البقرة/ ١٦٨- ١٦٩﴾. واته (خهل کينه دواي پيچکهو ناسه وارو فهرمانه کانی شه يتان مه که ون، چونکه به راستی نهو دوزمنيکی ديارو ناشکر اتانه، ههروه ها نهو به چرپه و وه سوه سه کانی خوی هانتان ده دات بو به دکاری و ناشيرينترين کاری خراپ و واشتان لی ده کات شتيک دهر باره ی خودا بيلين که نايان). خودای پهروه دگار بو ههر مروئيک شه يتانيکی داناه که وه سوه سه ی بو ده کات. واته (له ناخه وه دهروونی ده دوييت و خه يالی ده خاته سهر نهو شتانه ی که هيچ سوودو بهر ژوه ندي يه کی ره وای تيداييه بو) و خراپه شی له بهر چاو دهر ازيني ته وه و به کاری ناپه سئو ناله بار فريوی ده دات، دياره نه که ههر مروئي ناسایی، به لکو پيغه مبه رانیش هه ريه که يان خودا شه يتانيکی بو داناه، له و تاقيرنه وانه ياندا. ههروه که فهرموويه: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَاطِئِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا﴾ (١١٢) الانعام. له پيغه مبه ريشه وه ﷺ گيراوه ته وه که فهرموويه: ((ما منكم من أحد إلا وقد وكل به قرين من الجن. قالوا: وایک یار سول الله؟ قال: وایای الا ان الله اعانني عليه فأسلم، فلا یأمرني إلا بخیر)) رواه مسلم، واته: (هيچ که سيک له نيوه جيانه کراوه ته وه له وه ی که هاوپړ يه کی له په گزی (جن وشه ياتين) بو دانه نراييت. گوتيان: ته نانه ت بو توش دانراوه شه ی پيغه مبه ری خودا؟ فهرمووی: ته نانه ت بو منيش ته نها به وه نه بيت که خودا يارمه تی داوم له سه ری و موسلمان بو و ته نها به خيرو چاکه فهرمانم پي ده کات).

شه يتانه كان سه رچاوه ی خراپه ن له دنيا دا

ههروه ها شه يتانه كان بانگ کمرانی شه رو تيکدانن له سه ر زه وی. ههر شه يتانه که نه فسی مروؤ ناره زووی له ههر شتيک بيت بو ی جوان ده کات و وخوشه ويستی ی جنس و پله و پايه شی له لا به هيز ده کات، جگه له خواستی خو سه پانندن و سته مکاری و شيواندنيش. ههر شه يتانه که دوزمنايه تی و رق و کينه له نيو خهلکی دا په ره پي ده دات و برا له برا جيا ده کاته وه و مي رد له زن ده کات و ته نانه ت هوزو تيره و کومه له هه مه جوړه کانی نه ته وه ی نيسلاميش له يه که

داده بږیت. خودای مهزن فرمویوه: ﴿وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ بَيْنَهُمْ﴾ (الأسراء/ ۵۳). واته (به بنده کاتم بلئی که باشتړینی قسه و گفتاریان هه بیت، چونکه به پراستی شهیتان له پړئی قسه ی نابه جی یانه وه نیوانیان تیک ددهات و شهرو فیتنه و نازاوه بیان له نیودا دهوروژنییت). جا شهیتانیش نیوانی پرواداران به وته ی رڼق و نازاردر تیک ددهات که هه ندیک جار له هه ندیک که سه وه ده بیسترتت بئ نه وه ی هوشیاری به کی هه بیت له سر زیان و ناسه واری نه و ته رڼق و ناخوشانه. هه روه ها نیوانی نیمانداران به وه لامی نه و ته رڼق و نازاربه خشانه ش تیک ددها که له بهرام بهریان دا ده گوترینه وه، نیدی که شی سوزو خوشه ویستی ده بیت به دوژمنایه تی و نا کوکی... به لام و ته ی خوش و جوان شهیتان دوور ده خاته وه و زامی دلانیش سارپژ ده کات.

هه ر شهیتانه نه و به دگومانی یه ده خاته دلی مرؤفه وه که گوايه به یارمه تی دانی هه ژاران و ده سگریو یی کردنیان مال و سامان له ناو ده چیت، به مه ش فرمائی به ده سگرینه وه و چا و چنوکي و به خیلی پڼ ده کات و وای لی ده کات سوورییت له سر به ندرک دنی پاره و مالی و نه دانی زه کات به وانه ی شایسته و نه دارن.. هه روه ک خوداش فرمویوه: ﴿الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ﴾ (البقرة/ ۲۶۸). واته: (بیگومان شهیتان به وه سه و سه کانی خوی و اتان تیډه که یه نییت گوايه خمرج کردنی پاره و سامان له پړئی خیردا ده بیت هه ی نه مانی سامان و هه ژاربتان بؤ په یدا ده بیت، هه روه ها شهیتان به و وه سه و سه فممانتان به کاری به دره فتاری و چا و چنوکي پڼ ده کات).

مه ی خواردنه وه و قوما رکردنیش له و کرداره هه ر گنده لانه که شهیتان فرمان به کردنیان ده کات و سووره له وه سه و سه کردنی دا بؤ خه لکی، چونکه دوو نامرزی دیارن له نامراره کانی سه ریپچی و تیکدان و دوژمنایه تی ی نیوان خه لکی و لادانیان له یاد و (ذکر) ی خودا.

له م باره یه شه وه خودای مهزن فرمویوه: ﴿إِنَّمَا الْخَلْقُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (۱۰) ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقَعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَيْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْهَوْنَ﴾ (المائدة/ ۹۰-۹۱)

واته: (بیگومان مه ی قوما رو په رستنی به ردو شتی به پیرؤز دانراو و به خت گرتنه وه چه ند کاریکی پیس و چه به لن له کاروباری شهیتان و نیوه ش ده بیت لی بیان دوورکه ونه وه تا کو له زهره ری دنیا و سزای ناخیره تیش رزگاربن. به پراستی شهیتان ده یه ویت له پړئی مه ی خواردنه وه و قوما رکردنانه وه دوژمنایه تی و رڼق و کینه بجاته نیوانتانه وه و له یادی خودا و نویوه کانتان

دابهریت. جا ئایا ئیتر ده‌ست لهم کارانه هه‌ل‌ده‌گرن؟ ده‌ست بلاوی و به‌فیرۆ خه‌رج کردنی پارو و پوولیش یه‌کیکه له‌سیفه‌ته‌کانی شه‌یتان و فه‌رمانی بۆ مرۆفیش پێ ده‌کات. چونکه ده‌ست بلاوی ده‌بیته هۆی پێ‌نه‌زانی به‌نیعمه‌ت و باوه‌ر‌نه‌مان به‌ به‌خششه‌کانی خودا، هه‌روه‌ک فه‌رموویه: ﴿إِنَّ الْمُبْدِرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا﴾ (ال‌أسراء/ ٢٧).. واته (به‌بێ‌شك كه‌سانی ده‌ست بلاو هاورێ و هاورێ‌بازی شه‌یتان، شه‌یتانیش له‌وه‌په‌ری سه‌له‌یه‌و نكوولی کردنی نیعمه‌تی خودا دابوه).

ئهو تێکه‌چوونه جنسیی یه‌ش كه نه‌م‌پۆ له‌دنیا دا بلاو‌پۆته‌وه به‌تایبه‌تیش به‌هۆی داهێنانی جل و به‌رگی ته‌نك و ته‌سکی وه‌هاوه كه شوێنه‌ پ‌روته‌کانی جه‌سته‌ی ئافه‌رت و جوانی یه سه‌رنج را‌کێشه‌کانی ده‌رده‌خات و خه‌لکیش بۆ به‌ده‌ر‌ه‌فتاری هانده‌دات هه‌ر له‌فه‌رمان پێدانی په‌نهانی ی شه‌یتان. هه‌روه‌ها ئهو تێک جوونی ره‌وشتی‌یه‌ی له‌جیهان دا بلا‌وه، كه له‌نه‌نجامی کردنه‌وه‌ی یانه‌کانی شه‌وانه و خانه‌ی ر‌ووت و ق‌ووتانه‌وه په‌ره‌ی سه‌ند‌ووه و پیاوان و ژنان تیا‌یان دا به‌بێ‌ پوشاك ده‌بهرن و ئهو به‌دکاری و زیناو داوین پیسی‌یانه‌ی نێو باره‌کان و تیاك کێشان و ره‌وتی شی‌وانکاریان هه‌م‌و‌ی له‌وه‌سه‌سه‌کانی شه‌یتان. خوداش پێش ر‌وودانی شه‌م هه‌م‌و به‌دکاریانه‌و پێش بلا‌بوونه‌وه‌و كه‌له‌که‌بوون و زۆر‌بوونی‌شان هه‌وائی پێ‌داوین و ئاگاداری کرد‌و‌ینه‌وه، هه‌روه‌ک فه‌رموویه‌تی ﴿يَبْنِيْٓ اٰدَمَ لَا يَفْنٰنَکُمْ الشَّيْطٰنُ کَمَا اَخْرَجَ اٰبَوٰیکُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْءَٔتِهِمَا﴾ (ال‌اعراف/ ٢٧).. واته: (ئهی نه‌وه‌کانی ئاده‌م و ر‌یابین شه‌یتان فریوتان نه‌داو گو‌م‌راتان نه‌کات وه‌ک ئهو فریودانه‌ی که دایک و باوکی ی ئێه "ئاده‌م و حه‌وا" ی پێ له‌به‌هه‌شت ده‌ر‌کردن کاتێک به‌ته‌فه‌ره‌دانیان له‌خواردنی به‌ری ده‌ر‌خته‌که جل و به‌ر‌گه‌که‌یانی له‌به‌ر دامالین و وایان لی‌ هات که ئه‌وان واته -ئاده‌م و حه‌وا- عه‌وره‌تی یه‌ک‌تر ببینن و شه‌یتان پێ‌ی بینن).

شه‌یتان هیچ ده‌سه‌لاتێکی به‌سه‌ر مرۆفی باوه‌ر‌داردا نییه

باوه‌ر‌ پ‌رۆ‌شناییه‌کی زۆر ده‌خاته ده‌رونه‌وه‌و دلێش پرده‌کات له‌نور. جا ئه‌گه‌ر دل‌و ده‌روون ر‌ۆشن بووه‌وه ئه‌وا هیچ وه‌سه‌سه‌و ته‌فه‌ره‌دانێکی شه‌ر‌خوازانه‌ی شه‌یتان له‌ئارا دا نامینیت، هه‌روه‌ک خوداش فه‌رموویه: ﴿فَاِذَا قَرَأْتَ الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ ﴿١٨﴾ اِنَّهٗ لَيْسَ لَهُٗ سُلْطٰنٌ عَلٰی الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَلٰی رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ﴾ (النحل/ ٩٨-٩٩).. واته (کاتێک

قورئانت خویند په نابگره به خودا له دهست شهیتانی ده رکراو و نه فرت لی کراو و بلئی (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم) چونکه شهیتان هیچ دهسه لاتیکی به سهر نه وانه دا نیسه که باوه ریان هیناوه و پشتیان به په روه ردگاری خویان به ستوه).

هه روه ها فهرموویه تی: ﴿إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ (الأعراف ۲۷. واته: هیتمه شهیتانه کاغان کردوه به دوست و هاوړئی بی باوه ران).

هیچ شتیکیس له ویردو یادو زیکری خودا به هیتر نی یه بۆ ده رپه راندنی شهیتان له ناو دل داو چاودیزی کردنی له ناشکراو نه یی دا. زیکرو یادکرنه وی خوداش چاو رۆشن ده کاته وه خو شه ویستی هق و هوکاره کانی چاکه شی له ده روون دا به هیتر ده کات. مهیلی خراپه و شتی پووجه لیشی تیدا لاواز ده کات تاوای لی دیت شهیتان هیچ ده روازه یه بۆ چونه نیو ده روونه وه به دی ناکات..

خودای مه زن فهرموویه: ﴿إِنَّكَ أَنتَ أَتَقَوَّا إِذَا مَسَّهُمْ^(۱) طَلِيفٌ مِّنَ الشَّيَاطِينِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ﴾ (الأعراف/ ۲۰۱.. واته: (ته قوا کارو خواپه رستان نه گهر خه یالیک یان وه سوه سه یه کی شهیتان یان تووش بییت لهو خه یالانه ی، که مرؤف هه لده نیتن به ره و یاخی بوون و سه ریچی، یه کسهر شه و یان به بیردیتته وه، که شم خه یاله له شهیتانی دوژمنانه ویه و نامراییکی گومراکاریه تی. شه و شیان به بیردیتته وه، که سزای خودا هیه بۆ هه رکه سیك گهر دوا ی شهیتان بکه ویت، به لام پاداشتی ته و او بۆ هه رکه سیك که گوپرایه لئی فهرمانه کانی خودا ده کات، نیتر له سهر بینایی و چاوپرۆشنی هه لس و کهوت ده کهن و خواونه ی شه و چاوه هق بینش ده بن که جیاوازی نیوان چاکه و خراپه و هق و ناهه قی پی ده کهن و دوایش خورپه و وه سوه سه ی شهیتان له خویان دوورده خه نه وه).

زۆر پیوستیسه لیته دا ناماژه بۆ شه و راستیه بکه ین که شهیتان هه رگیز ناتوانیت مرؤف له خسته به ریت تنها کاتیک نه بییت که مرؤف روو له یادی خوداو زیکرو ویرده کان و هه رده گپیت، له م باره یه وه خودا ده فهرمویت: ﴿وَمَنْ يَعِشْ^(۲) عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نَقِصَ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ﴾ (الزخرف/ ۳۶.. واته (هه رکه سیك خوی بی ناگاکات له زیکرو یادی خودا شه و خوداش

(۱) (مسهم) "وشمی (مس) به هه ر خراپه و نازارو زیانیک ده گوتريت که تووشی مرؤف ده بییت.

(۲) (یعش) له عه ره بیدا ده گوتريت (عشی الرجل) واته کاتیک به رچاوی خوی تاریک ده کات، لیته شدا مه به ست له تاریکیی دل و چاوه.

شەیتانیکی لی نزیك دەکاتەوه و دەبێتە هاوڕێی، دیاره بەپێچهوانەشەوه گەر کەسیک بەردەوام بێت لەسەر یادو زیکری خودا، خوداش شەیتانی لی دور دەخاتەوه).

* * *

پوختە قسان لێردا ئەوێهە لەجیهانی نادیاردا دروستکراویکی پەنھانی هەیهو ناوی "شەیتان"ە کە هەستە کامان دەرکی پێ ناکەن، بەلام کاریگەریکی لەسەر دڵ و دەرووگان هەیه، تەنانەت پەیهەندی پێوە دەکات و هۆکارو نامپازی خراپەشی تێدا بەهێز دەکات.. خوداش لەقورئاندا ئەم پەیهەندییە بە (وسواس-و-نزغ-و-مَس) ناوبردوووە لەمەوپێش مانای هەیه کە یانمان لێک دایەوه. ئێمە شۆینەواریان لەدەرووگاندا دەبینین ئەگەرچی سەرچاوە کەشی پێنەزانین. کاتی کردنی ئەو شەیتانەش لەپۆلەکان وە کاتی کردنی میکروبەکانە لەجەستەکاندا، میکروب هەلی هەرچۆرە لاوازی یەکی جەستە دەقۆزیتەوه، گەر مەژویش هەر سستی یەک لەخۆپاراستن و هەر بێ ناگایی بوونێک لەو میکروبەکاندا بنوێت، واتە کە مەترخەم بێت لەبەکارهێنانی نامێرە پزیشکی یەکان و دەرمانەکان دا، ئەوا میکروبەکان دزە بۆ ناو جەستە دەکەن و هەولێ لەناو بردن و کوشتنی دەدەن. دیاره شەیتانەکانیش بەهەمان شێوە هەول دەدەن، بەلام ئێمە دەتوانین خۆمانیان لی بپاریزین بەرپێگای بەهێز کردنی رۆح و گیانمان بە نامپازی (باوەری تەواو بەخودا و بەچاودێری لەسەرمان و بەپارێشەوه لی و بەندایەتی ی پوخت و پەرستنی تەواو هەر بۆ خودا وازەینان لەبەدکرداری بەهەموو جۆریکی ئاشکراو نادیار یەوه)، تاکو سیفەتە جوانەکانی چاکەو خۆشەویستی ی هەق و پەقەبەرایەتی ناهەق لەدەروون دا بجەسپێن.. بەم رەنگەش قەلاکانی دەروون پتەو دەکڕین بەرامبەر ئەو شەیتانەکانی کە بانگەشە بۆ خراپە و بەتال دەکەن. حیکمەتیش لەناگادارکردنەوهی قورئاندا بۆ ئێمە کە لەشەیتان بێ ناگا نەبین ئەوێهە چاودێری فیکر و خەیاڵ و حەزە کامان بکەین و لی یان بێدار بین وە کچۆن چاودێری جەستەمان و نەخۆشیەکانی دەکەین و لەگەڵ وجودی هەر نازاریکی جەستەیی دا پەنا دەبەینە بەر چارەسەر بەنامپازی پزیشکی. جا هەر کاتی کە هەستمان بەوجودی (مەیلیکی دەرووگان بۆ خراپە یان بەتال) کرد ئەوا پەنا دەبەینە بەر خودا و دەرووگان بەم فرمایشتە راست دەکەینەوه: ﴿وَأَمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ (الأعراف/ ۲۰۰). واتە: (هەر کاتی کە لەشەیتانەوه وەسوەسە فرمان بەگوناھێکت پێ درا یە کەسەر پەنا بەرە بەر خودا،

چونکه بن گومان خودا بیسه رو ناگاداری بارود و ختانه). ههروه ها خودا فرمویه تی: ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝ (۱) مَلِكِ النَّاسِ ۝ (۲) إِلَهِ النَّاسِ ۝ (۳) مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ۝ (۴) الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ۝ (۵) مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ﴾
 ﴿الناس/ ۱-۶. واته: (بلی پهنا ده به مه بهر خودای پهروه دگارو خالق و ههلسورینه ری کاروباری خه لکی. خودای حاکم و خاوه نی خه لکی. خودای په رستراوی راسته قینه ی خه لکی. په ناده گرم بهم خودایه له خراپه ی شه و هه سوه سه کاره ی دیت و ده پواته وه و دیته وه و خورپه و هه سوه سه ی فرمان به کاری خراپه ده خاته دلی خه لکی یه وه. سا نیتر شه و هه سوه سه کارانه له کومه له ی (جن) بن یان کومه له ی نیسان من هه پهنا به خوا ده گرم لوییان).

له قورئان دا ته نها شه یتان به سه رچاوه ی و هه سوه سه و خورپه ی نه فس دانه تراوه، به لکو چه ند مروفتیکش هه ن کت و مت وه که شه یتانه کان هه لئس و که وت و په فتاریان هه یه و له فریودانی خه لکی و هاندانی خراپه و شه پانگیزی دا وه که شه یتان وان، نه م جوړه مروفتانه ش به نه ندامانی حیزی شه یتان داده نرین، ههروه که خوداش فرمویه: ﴿أَسْتَعِذُّ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنْسَهُمْ ذَكَرَ اللَّهُ أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ (الحجراته/ ۱۹.. واته: (شه و موشریک و بن باوه پانه شه یتانیان به سه ردا زال بسوه و خودا و زیگری خودای بیردوونه وه، شه وانه له کومه له ی شه یتان، حیزی شه یتانیش بیگومان زه ره مه ندو په نجه پون).

ته و به کردن شه یتان راوده نی ت

بیگومان شه یتان توانی (نادم و حهوا) به هو ی (خواردن له دره خته که) وه هه لخه له تی نی ت و بیباخته چالی شه و کرده یه ی، که لی یان قده غه کرابوو. به لام ثاره زوه کانی خیر و چاکه خوازی له دلی (ناده م و حهوا) دا بیدار بوونه وه دوی شه و ی که وت بوونه نیو داوه که وه. هه رشه و ثاره زوه جوانانه ی چاکه خوازی شیان بوو که سه رکه وت به سه ر خورپه و هه سوه سه کانی شه یتان دا وای لیکردن بگه رینه وه بو لای خودا و تویه بکه ن و په شیمان بوونه و هیان رابگه یه ن و بلین: ﴿قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ (الأعراف/ ۲۳.. واته:

(خودايه ئيمه ستهمان لهخومان کرد و نهگهر توش ليمان نهبووريت و بهزهبيت پيمان دا نهيهتموه نهوا لهخهسارهقهندان و پهنجهرۆيان دهبين). خوداش (تهوبه)ی لى پهسندکردن و بهدهم نزاو پارانهوه کهشيانهوه هات و دووعای لى وهرگرتن: ﴿فَلَقَّيْءًا دُمٌ مِّن رَّبِّهِ كَلِمَتٍ فَنَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ النَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ البقرة/٣٧. واته: (کاتیک ئادهه پهشيمان بووبووهوه خودای پهروهردگاریشی نیلهامی چند وشهیهکی بو داواکردنی لیبوردن پی گه یاندو شهویش بهو وشانهوه تهوبه ی کردو گه پرایهوه بو لای خودای خو، بیگومان خوداش وهرگری تهوبه لیبوردووهو میهره بان و بهبهزهیی یه بو بندهکانی).

بیگومان هه به تهوبه پهژیوان بوونهوه چاکه بهسهه خراپه و خیر بهسهه شهردا زال دهبيت، هه کاتیک خیریش بهسهه شهرو خراپه دا زال دهبيت نهوا شهیتانیش دهبهزیت و مرۆفیش بههیدایهت و رینموونی خودا بههره مهند دهبيت. جا نهی مرۆفی باوهردار.. نهگهر هات و (خوانه خواسته) پیت هه لخلیسکاو گوناهیکت کرد تنها نهو رینگهیهت له بهردهم دایه که (ئادهه)ی باوکت پيش خوت وههههه ناو که رینگه ی تهوبه وه سپی کردنه وهی ژیانیکى باشترو پاکتره. هه بهم شیههیهش له دهسه لاتى شهیتان و وهسه وه خورپه فریودهه ییهکانی دههههه دهبيت.

به ندى چواره م

((چيروكى قابيل و هابيل))

"قابيل" و "هابيل" كه دوو كورې - ناده م - بون (سلاوى خواى له سهر) قورشان به سهر هاته كهيانى گيټراوه ته وه، چونكه چهندين پهنډو هيكمه تى به سووډى بؤ باوه رداران تيډايه.

(قابيل) خاوه نى كه سيټى (شخصيه) يه كى دهرده داربوو كه توخه كاني شه پرخوازى و خراپه كارى تيډابوو و نه ريته كاني (تعامه كارى و گونا هبارى و ياخى بوون له حوكمى هق) كوټروټى بيوه ووش و ناكارى كردبوو وله هق دوورى خستبوونه وه.

به لام (هابيل) ي براى، پياوځى چا كه خوازو له خواترس و هقپه روه ربوو، له نيوان هم و براكى دا مملاني يه كى عاده تى درووست ببوو كه زورچار له سهر شتيك ده كه ويته نيوان ناده ميزادانى ديكه وه و به دريځايى ژيانى به شهرى هم ميشه دووباره و چهنډباره ده يته وه، هم مملاني يه ش مملاني ي نيوان چا كه و خراپه يه و يه كه مين ناكامى به وه دهر كه وت كه "قابيل" براكى خوى "هابيل" بكوريت.

دهرباره ي هوى ناكوكى يه كى نيوان هم دوو برايه، دوو ته هيه:

يه كه م / ده لين - هابيل - خاوه نى پانه مريك بووه - قابيل - يش خاوه نى كيټلگه يه كى بووه. همره كه يان بؤ نزيك بوونه وه له خودا قوربانى يه كى پيشكه ش ده كن. قوربانى يه كى (هابيل) نه وه بوو كه باشتري مېرى له نيوان مېره كاني دا هلبژاردو كردي يه قوربانى. به لام (قابيل) خراپه ترين جوړى گه نى له كيټلگه كى هلبژاردو كردي به قوربانى. پاشان همردووكيان قوربانى كه يان پيشكه ش به خودا كرد. له ناسمانيشه وه ناگريك نيرايه خواره وه و قوربانى يه كى (هابيل) ي خوارد، به لام قوربانى يه كى (قابيل) ي پشت گوى خست. به مېش (قابيل) زانى ي كه وا خودا قوربانى ي براكى په سندرډ، به لام قوربانى يه كى خوى په سندرډ نه كرده وه. له بهر نه مې نيره يى (حه سووډى) ي پى برډو كوشتى ي.

دووه م / و ته ي دووه ميش دهرباره ي هوى ناكوكى يه كى نيوان (قابيل) و (هابيل) نه وه يه ده لين گوايه (ناده م) سلاوى خوداى له سهر يته - هم مو جاريك له كاتى منالېوونى (حه وا) ي هاوسهرى دا خودا دوو مندالتى پى ددها، واته دوانه يه كى كور و كچى پى دبه خشى. نه وه بوو يه كه م جار (قابيل) له گهل كچيكا به شيوه ي دوانه (توام) له دايكېوون، دواى نه وانيش (هابيل) له گهل كچيكي ترډا به دوانه له دايكېوون. هم كچه ي له گهل (قابيل) دا له دايكې بسوو جواترين

نافرەت بوو، ئادەمیش دەییست بیکات بە ھاوسەری (ھابیل)، بەلام (قابیل) ئەوێ پێ ناخۆش بوو، بەلکو گوتی (من زیاتر شایستەم ئەو کچەم دەبێت لە من مەرە بکریت، چونکە (ھابیل) دەبێت ئەو خوشکەم پێ بدریت، کە لەگەڵ خۆی دا لەدایک بوو. ئەم فەرمانەش لەخوداوە نییە بەلکو تەنھا بپرورای خۆتە^(۱)).

(ئادەم) ییش (سلاوی خوای لێ بێت) پرۆی کردە کۆرەکانی و پێی گوتن (کەوا بوو ھەریە کەتان قوربانی یەک پێشکەش بەخودابەکن و ھەرکە سیکتان قوربانی یەکەم لێ وەرەبگریت ئەوا منیش ئەو کچەم لێ مەرە دەکەم).

ئەوانیش قوربانی یەکانیان پێشکەش کرد و خودای مەزنیش تەنھا قوربانی یەکەم (ھابیل) ی پەسەندکرد، نیشانەم پەسەندکردنە کەش ئەو بۆ لەناسمانەو ناگریکی ناردە خواری و قوربانی یەکەم قووت داوبردی.

(قابیل) کەزانی قوربانی یەکەم پەتەرکراوە تەو لە داخ و ھەسوودی دا براکەم خۆی کوشت. سەبارەت بەو ھەرنەگرتنی قوربانی یەکەم (قابیل) قورئان لەناماژە یەکی دا ھۆیە کەم پرۆن کردۆتەو، ھەر وەک تیای دا فەرموویە: ﴿وَأَتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتَقَبَّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَنَّكَ إِنَّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾ إِنَّي أُرِيدُ أَنْ تَبْوَأَ بِإِثْمِي وَإِنَّكَ فَتَكُونُ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٨﴾ فَطَوَعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٩﴾ المائدة/ ٢٧-٣٠

واتە: (ئەم پێغەمبەر داستانێ ھەردوو کۆرە کەم ئادەم (قابیل و ھابیل) یان بۆ بخۆنەرەو ھەو ھەرستی بۆیان بگێرەو کاتی کە ھەردووکیان بۆ نزیک بوونەو لەخودا و لەرەزامەندی خودا قوربانی یان پێشکەش کرد، بەلام لەیەکیکیان پەسەندکراو لەوی تریان پەسەندەنەرا، ئەوێ لێ ی پەسەندەنەرا پرۆی کردە براکەم پێی گوت (دەبێت بۆتکوژم) ئەویش گوتی (من بێ تاوانم، ھیچ زیانی بۆ لێ نەداویت، خوداش تەنھا لەخواپەرستان و تەقواکاران قوربانی وەرەدەگرێ. جا ئەگەر دەست درێژکەیت بۆم و بۆکوژیت ئەوا من لەرەتدەنەوێ تۆ دا دەستم درێژناکەم بۆت تاب

(۱) لەھەندێک تەفسیردا و ھاواتووە کە پێی شەریعەتی ئەو سەردەمە سەرەتای ژیانی مەزناوەتی کۆرە بۆ نەشیاو ئەو کچە بخوازی کە بەدوانە لەگەڵ خۆی دا لە دایک بوو. (ھەووا) ش لەھەر جاریکی مەنالبوونی دا بەسکی کە دوانە یەکی کۆرە کچی دەبوو ئەم دووانە نێرومی بەش بەیەک نەدەشیان، بەلکو ھەریە کەیان دەبوو بە ھاوسەری یەکی کە لەدوانە یەکی تر، بەم پەنگەش (قابیل) بۆی نەبوو ئەو کچەم لەگەڵی دا لەدایک بوو بخوازی، بەلکو دەبوایە خوشکەم (ھابیل) بخوازی. بەلام وادیارە خوشکەم خۆی جواتر بۆو، بۆیە سووربوو لەسەری. (وەرەگێڕ).

کوژم، من بیگومان له خودای پهروه ردگاری جیهانیان ده ترسم، من ده مه ویت گوناھی کوشتنی من و گونا هه کی پیشو وشت له نه ستۆ بگریت که به هویه قوریانی یه که ت لی په سندنه کراو بهم پی شه بیته یه کیک له دۆزه خی یه کان، شهوش سزای سته مکارانه. تیر دهروونه شه خوازه کهی (قابیل) کاری کوشتنی برا که ی بۆ ئاسان کردو کوشتی ی. بهو تاوانه دزیوهش سه رگه ردا ن و زه ره رمه ند بوو و بووه یه کیک له خه ساره مه ندان).

با نه ختیک هه لوسته به کهن له به رده م شه م فرمایشته ی خودا دا: ﴿فَقَبِلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُقَبَلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَا قَوْلَ لَكَ قَالَ إِنَّمَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾ بیگومان هه ر خودی وشه ی "تقوی" ^(۱) له م فرمایشته دا که له سه رزاری (هابیل) هه وه له کاتی دواندنی برا که ی دا با سه کراوه و نا راسته یی کرد بوو، به س بووه بۆ نه وه ی خواستی شه خوازی و خرا په کاری له دهروونی (قابیل) دا ریشه کیش کات.. به لام شه م نه گره زۆر دوو ربووه له به دی هاتنی کرده یی ی نیو دهروونیکی یا خی ی وه ک دهروونی (قابیل) دا چونکه (قابیل) خاوه نی "تقوی" و "طاعة" نه بووه. واته "له خواترس" و "گو ی راپه لی فه رمان" نه بووه، هه ربویهش خودا قوریانیه که ی لی وه رنه گرتوه، ئیدی نه و چکۆسی و (هه سوودی) به ی که هه موو روو به ندی دلی دا گیر کرد بوو و دلی پر کرد بوو له رق و کینه، وای لی کرد بوو سوو ریت له سه ر کوشتنی برا که ی. دوا ی شه مه دینه سه ر فرمایشته که ی تری خودا که له سه ر زاری برای مه زلووم و بی چاره وه حال و هه لو یستی ده گیر ته وه ده فرموی ت: ﴿لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾ المائدة/۲۸. لیره ش دا دهروونه چا که خوازه که ی (هابیل) مان پیشان ده د ریت که نا ویت ته ی "تقوی" به و خواستی چا که و خیر خوازی کۆن ترۆ لی کردووه چونکه نایه ویت به خرا په به را مبه ر خرا په به جو لیت ته وه و (کوشتن) یش له ره وشت و سیفه ته کانی نه و نی یه، چونکه (هابیل) له خودای پهروه ردگاری جیهانیان ده ترسیت. هه ر که سی کیش له خودا بترسیت ده ستریزی بۆ سه ر که س نا کات. (ترسان له خودا ش) گه وه رترین رینگه له تاوان کردن له سه ر زه وی دا. جا نه گه ر پهروه ردیار و چا که سازی خوازان بزنان چۆن خه لکی رینمایه ده که ن بۆ (باوه ر هینان به خودا) و (به چاودیری و نا گاداری خودا له کاروبارو هه لئس و که وتیان) و (سل کرده وه له سه ریچی کردنی) شه وا کۆمه لگه یه کی پته وی و هایان بۆ نیات ده نریت، که ناشتی و ئا سووده یی با لی به سه ردا ده کیشیت. به لام (قابیل)، که

(۱) وشه ی "تقوی" مانایه کی زۆر گه وه به رفراوانی هیه و اتا کانی (ترسان له خودا) و (خپاراستن له سزای خودا) و (په پیره ی کردنی فه رمانه کانی) و (دوو رکه وتنه وه له و شتانه ی قه ده غه ی لی کردوون) و (وریایی و بیداری) و.. چه ندان واتای تری له م جۆره ده گریته وه (وه رگپ).

(پروشتی شهرخوازی) ی به سهردا زال ببوو کرداره چهپهل و ناشرینه که ی شه نجام دا: ﴿فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ المائدة/۳۰. ناکوکی یه کهش له نیوان (قابیل) و (هابیل) دا نه بووه، به لکو له نیوان (قابیل) و دهروونه شهرخوازه که ی دا بووه، شه دهروونه ی که فرمائی به خراپه پی کردووه، ناکوکی له نیوان خو ی و ناره زووه خراپه خوازی یه کانی و خواسته پیسه کانی دابووه. ئینجا هر ده بوو، که (قابیل) په نا بهریت بهر شه ههواو ناره زووه شهره نگیزانه یه تا کو دایاغر کیته وهو خو ی له دیلی ی و شه ساره تیان پی قورتارکات. وه لی له بهر ده م بی ده سه لاتی خو ی و پوچوونی ناره زووه کانی دا دهسته وه سان ده بیت و له نگره ی خو ی بو راناگیریت و تاوانکاریشی ده گاته پاده ی کوستنی براکی. شه تاوانهش توندوتیژترین غوونه ی هه سوودی یه. (هه سوودی) یش یه که م گونا ه بووه که سه ریچی خودای له ناسماندا پی کراوه، هه وره یه که م گونا ه ی سه ریچی لی کردنیشی له سه رزه ی دابووه. شه بووه له ناسماندا- ئیبلیس- هه سوودی به- ثادهم- برد، به لام له سه رزه ی دا- قابیل- هه سوودی به- هابیل- برد.

وانه یه که له قه له ره شه که وه

کاتیک (قابیل) براکی کوشت، نهیده زانی چی ی لی بکات و لاشه که ی له وئ دا که وتبوو. خوداش له وکاته دا دوو قه له ره شی ناره خواره وه که شهریان له گهل یه کتر دا ده کردو له شه نجامی شه روکوشتاری نیوانیان دا یه کیکیان شه ی دیکه یانی کوشت، دوا ی کوشتنی، به ده نووکی خو ی به هه ردوو قاچیشی چالکی بو هه لکه مندو هه لیدایه ناوی و ناشتی. جا کاتیک (قابیل) دیتی شه و قه له ره شه بکوژه که قه له ره شه کوژراوه که ده نیژیت، شه یش دلی نه رم بوو و قایل نه بوو که په حمی له و قه له ره شه که متر بیت و خیرا ته رمی براکی له ژیر خاک دا شارده وه و له هه مان کاتیش دا دلی پرپوو له هه سرده و په شیمانی له سه ر کرده وه نابه جی که ی ^(۱) بو یه له دلی خو ی دا گوتی (تو بلئی من به زه یم له و قه له ره شه ش که متر بیت؟!)." هه مان هه ست" له قورتانیس دا گیرا وده وه، که خودا ده رباره ی کوتابی به سه رهاته که ده فرمویت: ﴿فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِي سَوْءَ أَخِيهِ قَالَ يُوَلِّجُ أَعْجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوْرِي سَوْءَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ﴾ المائدة/۳۱.

(۱) گوتراویشه کاتیک (قابیل) براکی ده کوژیت و نازانیت چی له ته رمه که ی بکات، خودا قه له ره شیت ده نیژیت که چال هه لده که نیت و خو ی ده کات به سه ر ته رمی کوژراوه که دا. کاتیک (قابیل) ی بکوژیش ده بیینیت که چو ن خودا ریز له کوژراو ده نیت دوا ی مردنی، ئیتر دلته نگ و په شیمان ده بیت.

به ندى پښه م

((پښه مبه ریتی ئیدریس))

ئیدریس (سلاوی خوی له سهر) په کینه لهو پښه مبه رانه ی که ناویان له قورثان دا هاتووه. خودا له باره یه وه فهرموویه: ﴿وَأَسْمِعِلْ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ﴾ (الانباء/۸۵). ههروه ها فهرموویه: ﴿وَأَذْكُرِ الْكِتَابَ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صَدِيقًا نَبِيًّا﴾ (۵۶) ﴿وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾ (مریم/۵۶-۵۷). واته: (ههروه ها له م کتیه دا (قورثان) باسی (ئیدریس) به یاد پښه وه که به راستی نهو راستگو و سهر راست و پښه مبه ریتک بووه، ئیمهش له دنیاو له ناخبره تیش دا پلهو پایه یه کی بهر زمان پی داوه).

قورثان - ئیدریس - ی به ږهوشته جوانه کانی (ثارام گری و راستگوئی و پایه بهرزی) وه سف کردووه. پوخته ی و ته ی زانایان دهرباره ی تم پښه مبه ره نه وه یه که نهو یه کم کهسه (جبریل) ی مه لائیکه ت سرووشی بؤ هی ناو ته خواره وه به مبه سستی رښمونی و هی دایه ت دانی نه وه کانی (قابیل) تا کو له گومرایي و بی باوه رپیان پاشگه ز بڼه وهو بگه رښه وه بؤ لای خوداو - ته وه - بکه ن و پاشان به پی شریعه ته که ی مجو لینه وه. به لام قورثان به درژی باسی ژیان و بهرنامه ی پښه مبه رایه تی یه که ی نه کردووه. ههروه ها سهرچاوه یه کی پشت پی به ستراو و جیگری میژوویش دهرباره ی ژیانی نی یه. دیارترین سهرچاوهش دهرباره ی دوا بیت کتیبی (تاریخ الحکماء) ^(۱) یه که لیږدها چهند بره یه کی لی ده خینه روو، به لام نه که بهو پیودانگه ی که به چهند راستی یه کی جیگری دابنښن، به لکو تنه ا له دهرووی زانباری به خشینه وه: (حه کیمان بیروپرای لیك جوداو جیاوازیان دهرباره ی شوینی له دایک بوون و ژیانی - ئیدریس - هیه، هه نديك زانایان ده لښن: نهو له - میسر - له دایک بووه و ناوی (ههرمس - ی ههرمس) یان لی ناوه، واته (پادشای پادشایان) و له (منف) له دایک بووه. گوتووشیانه (به زمانی یونانی (ههرمس) - نهو له عهره بی دا کراوه به (ههرمس) ^(۲) له لای (عیرانی یه کان) یش به (خنوخ) ناوبراوه

(۱) (ورفعناه مکانا علیا) واته خستمانه پله یه کی بهرزه وه - پله ی بهرزه (مکانا علیا) واته: شهره ف و پله ی پایه ی پښه مبه ریتی و ریزی نریکی له خوداوه. خوداش ناو و ریزی - ئیدریس - ی له نیو خه لکیدا بهرزه راگرتووه، وه ک چون به پښه مبه ری خوشمان (محمد ﷺ) ی فهرمووه: (ورفعنا لك ذکرک). گوتراویشه مبه ست له (مکانا علیا) نه وه یه که خودا بهرزی کردو ته وه بؤ ناسمان. له ههردو کتیبی فهرمووده راسته کان (الصحيحین) دا به لگه ی پشتگیری کردن و به هیزکری تم و ته یه هیه.

(۲) لیږده له (مختصر الزوزني) یه وه وهرمان گرت که به (المنتخابات الملتقطات) ناوبراوه له کتیبی (اخبار العلماء) ی (جمال الدین ابی الحسن علی بن یوسف القفطي) یه وه یه.

(۳) هرمس: یان هورمس یان هورمیش نازناو ټکه وه ک چون دوگوتیت (قهیسه ر) یان (کیسه را).

لەمەرەيىشدا كراۋە بە (اخىوخ). خۇداش لەقورئانە پۇشنىە عەرەبى يەكەى دا بە (ادىرىس) ناۋى بىردوۋە.. ئىنىجا (ھىرمىس) واتە (ئىدىرىس) لە -مىسىر- دەرچوۋە ويەسەرانسەرى زەۋى دا گەپراۋە دۋاىى بۇ مىسىر گەپراۋەتەۋە و خۇداش بۇ لاي خۇى بەرزى كىردوۋەتەۋە، ئەمەش دۋاى ھەشتاۋ دوو سال لەتەمەنى).. كۆمەللىكى دى لە (ھەكىمان) دەلئىن: (ئىدىرىس) لەبابل لەدايك بوۋە لەۋى پىگەيشتوۋە ۋىساۋە. لەسەرەتاي تەمەنى دا زانستى لە (شىث)ى كۈپرى (ئادەم) ۋەرگرتوۋە كە باپىرى باپىرەى بوۋە. كاتىك-ئىدىرىس- گەۋرە دەيىت خۇدا ئەركى پىغەمبەرىتى ى پى دەسپىرىت، ئەۋىش پىگە بەخراپەكارانى نىۋ نەۋەكانى ئادەم نادات كەسەرىپچى لەشەرىعەتەكەى (ئادەم وشىث) بىكەن. ۋمارەيەكى كەمىيان گۈپراپەلى ى دەكەن، بەلام زۆرىبەيان بەقسەى ناكەن و پەپەرەۋىى نامۆڭگارىيەكانى ناكەن. ئەۋىش خۇى- شۈپنەكتەۋتوۋەكانى لەۋ ناۋچەيە دەرەچەن و مىلى پىگە دەگرنەبەر، تا دەگەنە مىسىر، لەۋىش خۇى و ئەۋانەى لەگەلى دابوون بانگەۋاز بۇ پى ى خۇدا دەكەن و خەللى بانگ دەكەن بۇ فەرمان بەچاكە و پىگىرە لەخراپەۋ گۈپراپەلىۋ بەندايەتى بۇ خۇدا. ھەرۋەك گۈتراۋىشە (ئەۋ بانگەۋازى بۇ (ئايىنى خۇدا)ۋ (پىبازى خۇابەيەك گىرتەن)ۋ (پەرىستىنى خۇداى خالىق)ۋ (پاكۇكردنەۋى دەرۋون لەسزاي ئاخىرەت بەكارى چاك لە دىيادا) كىردوۋە، جگە لەھاندانى خەللى لەسەر خۇگرتنەۋە (زۈھد) لەدىيادا و كاركردن بەدادگەرى، ھەرۋەھا فەرمانى پىكردوون بە جۆرە نۆپىتلىك كە خۇى بەچەند سىفەت و كىدارىك بۇ پوون كىردوۋنەۋە فەرمانى بەرۋۆگرتىش پىكردوون كە لە ھەرمانىگىك دا چەند رۆۋپىكى دىارىكراۋ بەرۋۆۋ بىن، پاشان داۋاى جىھادى لى كىردوون بۇ بەرنەنگار بوۋنەۋەى دۈۋمىنانى ئايىنەكەيان، جگە لە بەخشىنى زەكاتى مال و سامانىيان ۋەك كۆمەكىك بۇ نەداران. لەسەر نقىم (فەس)ى ئەنگۈستىلەكەشى نوسرابوۋ (باۋەرپەخۇدا سەرگەۋتەن دەستەبەر دەكات). لەۋ شۈپنەش دا كە نۆپۇى مردوۋى لەسەر دەكرد نوسرابوۋ (بەختىار ئەۋ كەسەيە كە بەخۇى دادەچىتەۋە، ھۇى شەفاعەت و تىككارى لاي خۇدايشى كىردەۋە چاكەكانىەتى) لەۋتەكانىشى:

- ھىچ كەسىك ناتوانىت بەراۋەى (نىعمەت بەخشىنى خۇدا بە عەبەدەكانى) سۈپاسى خۇدا لەسەر نىعمەتەكانى بىكات.
- ئەگەر نزانان لەلاى خۇدا كىرد، نىيازتان پاك بىكەنەۋە، ھەمان نىيازى پاكىستان لە نۆپۇكردن و رۆۋوگرتىتان دا ھەيىت.
- ھەسۋەدى بەخەللى مەبەن لەسەر خۇشەختىيان لەھەندىك شتى دىيادا چۈنكە چىۋوتامى ئەۋ شتانەيان ماۋەيەكى كەمە.
- ھەر كەسىك بەبەشى خۇى قەناعەت نەكاۋ لەۋە تىپەرپىت ھىچ شتىك دەۋلەمەندى ناكات.
- ۋىيانى مەۋۇ لەدانابى دايە.

به ششی سئیم

نوح و روی که بین

۱- هر ذکی نوح

۲- لافاده که

۳- چه ندوانه و به ندیک

به ندى يه كه م

((چيرؤكى نوح))

(پهرستنې بت و خواوهنده كان - بانگه واز يو لای خدا - خوښه زانينى بى باوه راڼ -
به رده وامى (نوح) له سهر بانگه وازه كى - نكورلى كوشنده - سكاله له لای خدا -
ناوه پيښدانه وديان به لای توانای خدا - هره شه كردنيان له نوح)

پهرستنې بت و خواوهنده كان

نوح (سلاوى خواى لى بيت) يه كه مين پيغه مبهره،^(۱) كه خدا به په يامى نيلاهى خويه وه
يو لای گه له كى نارد بيت كاتيك سهر يان كردو ته سهر بت پهرستنې و پوچوويون له كفرو
گومرايى دا. خودای معزن له قورثان دا ناوى شو بتانه شى هيناوه كه گه له كى - نوح -
ده يان په رست، نه ویش له سهر زارى گه وروه پيا و ما قوولا نيا نه وه كه ده يان گوت: لَا تَذَرْنِ الْهَتَكُ
وَلَا تَذَرْنِ^(۲) وَدَا وَلَا سَوَاعَا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾ وَقَدْ أَصْلَحُوا كَثِيرًا نوح/ ۲۳ و ۲۴. واته..
(نه كه نه ده سهر دارى خواوهنده كاتان بن، به تاييه تيش بته كانى وه - وه دد، سواع، يه غوث،
يه عوق، نه سر - فورا موش نه كه نه). جايي گومان بهم بتانه ش خه لكيتكى زوريان له پي لا دا وه
گومرايان كردوون).

گه له كى - نوح - چنه د خواوهنده ك (آلهه) يه كى ديكه شيان يو خويان داناوه، هه روه
له نايه تى (ولا تذرن آلهتكم) دا ناما ژه پي درا وه گوترا وه كه شو خواوهنده نه ستي ره
گه پو كه كان بوون، چونكه له بهر نه وهى هم نه ستي رانه به شه و درده كه وتن و بهر ژر بز ده بوون،
له بهر نه وه بته كانيان كردبو و بهر (واسطه)، تا له خواوهنده كانيان نزيك بكه نه وه.

(۱) نه مېش هه روه كه هه ردو و كتيبي (صحيح) دا جيگړه و له پيغه مبهره وه ﷺ له (حديث الشفاعة) وه
هاتو وه كه فەر موويه: (يي گومان - نوح - يه كه م پيغه مبهري كه كه يو خه لكى سهر زوى نيتراييت) هه نديك له
زانا يانيش له كاتى ليكده نه وهى فەر مووده كه دا په يامى - ناده م - به يه كه م په يام - هى - نيديرس - يش به دووم و
پاشان - نوح - به سي يه م پيغه مبهر داده نين.
(۲) (لاترن) واته ده سهر داريان مېن.

(نوح) ماوهیهکی ئیجگار زۆر له نێو گهلهکهی دا مابوووهو بانگی دهکردن بۆ په‌رستنی خودا. لهم بارهیهوه خودا ماوه زه‌مه‌نی یه‌که‌ی دیاری کردوووه و فرمویه ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ﴾ العنکبوت/ ۱۴. واته (بینگومان نێمه -نوح- مان نارد بۆلای گهلهکهی که ماوهی نۆسه‌دو په‌نجای ساڵ له‌نێویان دا مایه‌وهو بانگی ده‌کردن بۆ لای خودا). به‌لام ئهم ماوه زۆره‌ش به‌ریکی نه‌گرت و نه‌نجامیکی بۆ ده‌سته‌به‌رنه‌کردن، چونکه ژماره‌یه‌کی که‌م نه‌بی‌ت که‌باوه‌ری پێهێنا، زۆربه‌یان باوه‌ریان پێی نه‌هێنا، له‌نێو نه‌و گهله به‌دبه‌خته‌دا نه‌گه‌ر کو‌ر بگه‌یشتایه ته‌مه‌نی ژیری (سن الرشد) یه‌کسه‌ر باوکی نامۆژگاریی نه‌وه‌ی ده‌کرد که هه‌رگیز دوا‌ی -نوح- نه‌که‌و‌یت، به‌م په‌نگه‌ش میراتی سووری‌بون له‌سه‌ر (شیرک)یان بۆ یه‌کتر به‌جی ده‌هێشت و له‌سه‌ره‌پێچی و یاخی بوون دا نغزو ده‌بوون.

بانگه‌واز بۆ لای خودا

"نوح" به‌گه‌له‌کهی خۆی گوت: (من هۆشدار ی و ئاگاداریتان پێ‌ده‌ده‌م له‌سه‌ر سزای توندی خودا و ری ی رزگار‌بوونیشتان بۆ ڤوون ده‌که‌مه‌وه، جا ئێوه‌ش ته‌نها خودا به‌په‌رستی و هیچ شتی‌ک مه‌که‌ن به‌هاوه‌ل (شیرک) بۆی، چونکه من زۆر ده‌ترسم له‌وه‌ی گه‌ر ئێوه غه‌یری خودا به‌په‌رستی یان هاوه‌لی بۆ دانین خوداش له‌ڤۆژی دوا‌یی دا سزایه‌کی سه‌خت و توندتان بدات: ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِذْ لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٥﴾ أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنَِّّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمِ الْإِسْرِ﴾ هود/ ۲۵-۲۶..

هه‌روه‌ها (نوح) پێی گوتن: (گه‌ر ئێوه گو‌ت‌په‌ییه‌لی ی خودا بکه‌ن و له‌خه‌په‌و به‌دکاری دوور که‌ونه‌وه، خوداش له‌گونا‌هانی پێش‌ووتان خۆش ده‌بی‌ت و ماوه‌ی زیاترتان بۆ کاری چاکه‌و قه‌ره‌بوو‌کرده‌وه‌ی ڤا‌بردو پێ ده‌به‌خشیت و هه‌ر لهم دنیا‌یه‌ش دا نیعه‌تی خۆتان به‌سه‌ردا ده‌ڤژینی‌ت تا نه‌و واده‌یه‌ی که خودا بۆ کو‌تایی ژبانی داناون. ده‌نا گه‌ر هه‌ر سه‌ره‌پێچی له‌خودای په‌روه‌ردگارتان بکه‌ن نه‌وا چی دی مو‌لتەتتان پێ نادات، به‌لکو سزاکه‌تان پێش‌تریش ده‌خات و کت وپه‌ر هه‌ر لهم دنیا‌یه‌دا به‌شی‌وه‌یه‌ک نه‌و سزایه‌تان بۆ ده‌نیریت، که هیچ هه‌ستی پێی نا‌که‌ن و نازانن له‌کو‌ت‌په‌ هاتوه‌. ﴿قَالَ يَقَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٦﴾ أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ وَأَتَّقُوهُ

وَأَطِيعُوا ٱلَّذِينَ يُؤْتُونَكُم مِّن دُونِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُم إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ إِنَّ أَجَلَ ٱللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُونَ
كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿نوح/۲-۴﴾

خۆ به زل زانینی بى باوه پان

به لām گه له كهى -نوح- به دهم نامۆژگارى يه كه يه وه نه چوون و ئاورپىكى و ايان له هه پشه وه
ناگادارى خودا نه دايه وه، ته نه نه ت نکوولى ى نه وه شيان لى ده کرد كه نهو پىغهمبهرىك (واته
نېرراوىك) بىت بۆلايان، نه مهش له بهر چه نه هۆيك، وهك:

يه كههه: نهو بىش " واته نوح " مرۆڤىكه وهك خۆيان كه ههروهك نهوان ده خوات و
ده خواته وه نىتر (بهراى نهوان) چۆن كه سىك وهك نهوان مرۆڤ بىت پىغهمبهر ده بىت؟ چونكه
پىغهمبهر "له ديدوبۆچوونى نهو گه له دا" ده بوايه مه لانيكه يهك بوايه نهك له پره گه زى به شهر بىت.

دووهم: نهوانى دواى كه وتبوون له بى كهس و چه وساوان بوون، مه به ستیان له م كه سانهش
نهو هه ژارانهى نىتو چينه كانى كرپكاران و جوتياران و خاوهن پيشه ساكاره كان بووه. نه م جوړه
كه سانهش له لای نهو گه له وا وهسف دهكران گوايه به بى تىرامان و تىفكرين و بىر كرده وه دواى
-نوح- كه وتوون و دياره به كه سانى خاوهن هه بيهت و پياوماقووليان دانه ده نان.

سى يهه: خه تابهركردنى -نوح- و باوه پداران به تۆمه تى -درۆكردن- له م
خه تابهركردنه شياندا دلتيانه بوون چونكه له سهر " گومان" هه ليان چىنبوو.

﴿ فَقَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ مَا نَرٰكَ إِلَّا بَشَرًا مِّثْلَنَا وَمَا نَرٰكَ أَتْبَعَكَ
إِلَّا ٱلَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا أَن يَبْدُوا ٱلرَّأْيَ ۚ وَمَا نَرٰكَ عَلَيْكَ مِن فَضْلٍ بَلْ نَطْغَىٰكُم
كَذِبِينَ ﴾ هود/۲۷. له نايه تىكى ديكه شدا خودا وىتهى خۆ به زل دانانى نهو گه له لهو
به ته نگه وه نه هاتنى بانگه وازى (نوح) مان پيشان ده دات و روخسارى دزىوى گومرايشيان
ده رده خات، ههروهها وىتهى (نوح) يشمان وا پيشان ده دات كه پياووىكى به نارام و به سۆزه

(۱) زانايان نه م نايه ته يان كر دۆته به لگه يهك له سه ره وهى كه (به گوپرايه لى خودا و چاكه كارى و گه ياندنى
صله ي په م - ته مه نى مرۆڤ زياد ده بىت).

(۲) (الملا): واته كه سانى پياوماقوول و - نه شراف - و خاوهن يلهى كۆمه لايه تى.

(۳) (أرادلنا): واته هه ژاره ناست نزمه كانمان و بى هىزو لاوازه كانمان.

(۴) (بادي الرأي): بهراى سه رپى بى و بى تىفكرين دوات كه وتوون.

ههول ددهات نهو وههم وبچوونه ههلهيه لهعهقلیان دهریبنیت و پریان دهلیت: (گهلز برپوا بکهن من نهو گومرای یه تیدانی یه که ئیوه گومان دبهن لهسهری، من سهرم لی تیک نهچوه.. من نیراویکم) (رسول) لهپهروهردگاری جیهانییانهوه نهو پاسپاردوه فرمان و حوکمانهتان پئ دهگهیهنم که به من داناردوویه بۆ راست کردنهوی کاروبارتان.. من بهوه ناموزگاریتان دهکهه که بهختیاریتانی تیدایهوه هوشداریشتان پئ دهدهم لهسهر بهدیهختیتان، بیگومان نهو زانستهه که خودا پئی بهخشیوم ئیوه نایزانن). پاشان - نوح - نهوهیان بۆ پروون دهکاتهوه که هیچ شتیکی سهیرو سهمههه نی یه گهر (پیاویکی وهك خۆی) لهنیو نهوانهوه بییت بهپیغهمبهرو به پهندو ناموزگاری رینمونییان بکات و ناگاداریشیان بکاتهوه لهسزای سهختی خودا گهر سهریتیچی ی لی بکهن، ههروهها بانگیشیان بکات بۆ پئی شادیون بهرهههتی خودا وازی بوونی: ﴿قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرُّكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾ (۶۰) ﴿قَالَ يَنْفُورُ لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (۶۱) ﴿أَبْلَغُكُمْ رَسُولًا لَنْ يَسْمَعُوا لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ (۶۲) ﴿وَعَجَبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ (الأعراف/ ۶۰-۶۳).

بهردهوامیی نوح لهسهر بانگهوازهکە ی

-نوح- ههر بهردهوام بوو لهسهر بانگهوازهکە ی بهمههستی قناعت پیکردنی گهلهکە ی. نهوه بوو ههر وت و ویژی لهگهله دهکردن و دهیدواندن و پئی دهگوتن: (ههری باشه ئیوه بیروراتان چی دهییت لهسهر حال و بارودۆخی من لهگهلتان دا گهر خودا بهلگهه رۆشنم بۆ بنیريت و پیغهمبهریتی و پهيامم پئی بهخشیته و بهرهههت و بهخشی خۆی رینماییم بکات، بهلام ئیوه خۆتان لهم رینماییی یه هیدایهته خودایی یه کویرکهه و بهنهزانن و لهخۆایی بوونتان پرووی لی وهرگیرن و بهمال و سامان و پلهو پایهتانهوه بنانن، جا ئایا لهم بارودۆخهده دهشیت من بهزۆر ناچارتان بکهه لهسهر وهرگرتنی دین و رینماییی خودا لهکاتیکدا ئیوه ناتانهویت؟! ههروهها من داواتان لی ناکهه که لهبهرامبههه گهیاندهنی پهيامی خودا و پهندو ناموزگاری یهکانم دا (کری)، یان پاداشتیکی وهك مال و پلهو پایهه پئی بههه، بهلکو پاداشتی من تنهها لهلای خودای میهرههانه).

وادیاره گوتار (خطاب) ی - نوح - بۆ گهلهکە ی کاریگههه ههبووه، بهلام دیتیان کهوا

شوینکه وتوانی له هه‌زاران و بێ‌ده‌سه‌لاتان و له‌نیوان ئه‌مان و ئه‌و گه‌له‌ش دا چه‌ندین جیاوازی قه‌به‌ی دارایی و کۆمه‌لایه‌تی هه‌بوو، هه‌ربۆیه‌ش ئه‌و مه‌رجه گرا نه‌یان له‌سه‌ر -نوح- دانا که (بۆ ئه‌وه‌ی باوه‌ری پێ‌بینن ده‌بێت ئه‌و هه‌زارو بێ‌ده‌سه‌لاتانه له‌خۆی دوورخاته‌وه‌و له‌دینه‌که‌ش ده‌ریان کات)..

به‌لام -نوح- له‌وه‌لامی مه‌رجه‌که‌یان دا پێ‌یان ده‌لێت: (من هه‌رگیز که‌سیکیان -له‌و باوه‌رداران- ده‌رناکه‌م به‌هۆی داواکاری ئێوه‌ ورق هه‌لگرتنتان لێ‌یان، چونکه ئه‌وان نزیک له‌لای خوداو پۆژی دوايش به‌سه‌ربه‌ری ده‌چنه‌وه به‌رده‌م خودای خۆیان و پاداشتی خۆیانیان لێ‌ وه‌رده‌گرن. به‌لام ئێوه‌ وا ده‌بینم که گه‌لێکی نه‌زان و نازان مرۆڤ به‌چی لای خودا به‌خته‌وه‌ر ده‌بێت..

گه‌لۆ هه‌یج که‌سیکیش ناتوانیت من پزگاربکات و سزای خودام لێ‌ قه‌ده‌غه‌ بکات گه‌ر ئه‌و باوه‌رداران ده‌رکه‌م دواي ئه‌وه‌ی باوه‌ری راستیان به‌ په‌یامه‌که‌م هه‌یناوه‌.. مه‌گه‌ر ئێوه‌ نازان ئه‌م شوینکه وتوانه‌ی من په‌روه‌ردگاریکیان هه‌یه‌و سه‌رخه‌رو یارمه‌تیده‌ریانه‌؟.. پاشان من پیتان ناڵیم خاوه‌نی گه‌نجینه‌کان (خزائن)ی ئاسمان و به‌ناره‌زووی خۆم هه‌لس و که‌وتیان بۆیه‌ ده‌که‌م. ناڵیم له‌غه‌یب و نادیار ده‌زانم، هه‌روه‌ک ناڵیم من یه‌کیکم له‌ مه‌لانیکه‌ته‌کان تا‌کو دوام که‌ون، چونکه من ته‌نها مرۆڤم.

هه‌روه‌ها ده‌رباره‌ی ئه‌وانه‌ی که ئێوه‌ به‌چاوی سووک و بێ‌حورمه‌تیاں سه‌یر ده‌که‌ن - که‌باوه‌رداره‌کان- ده‌رباره‌ی ئه‌وان ناڵیم (خودا پاداشتی خه‌ریان ناداته‌وه‌) تا‌کو به‌م وته‌یه ئێوه‌ی پێ‌پازی که‌م، چونکه هه‌ر ته‌منا خودا خۆی به‌نیازی دڵسۆزی ئێو ده‌روونیان ده‌زانیت. جا ئه‌گه‌ر من به‌گوێه‌ی خواست و داواکاری یه‌کانه‌ی ئێوه‌ بچوولیمه‌وه‌ گومانی تێدا نه‌یه‌ که ده‌که‌ومه‌ ئێو گرووبی سته‌مکارانه‌وه‌: ﴿ قَالَ يَقَوْمِ اَرَأَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰی يَمْنَةٍ مِّنْ رَبِّيْ وَءَاٰتَنِيْ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِهٖ فَعُمِّيْتَ عَلَيْهِمْ اَنْزَلْ مُّكْمُوْهَا ^(۱) وَاسْتَرْهٰا كَرِهُوْنَ ^(۲) وَ يَقَوْمِ لَا اَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَا لَا ^(۳) اِنْ اَجْرِيْ اِلَّا عَلٰی اللّٰهِ وَمَا اَنَا بِطَارِدٍ اَلَّذِيْنَ ءَامَنُوْا اِنَّهُمْ مُّلْكُوْا رَبِّهٖمْ وَلَكِنِّي

(۱) (انزلمکوها): واته‌ نایا ناچاران به‌کین له‌سه‌ر وه‌رگرتنی؟! ئه‌مه‌ش یه‌که‌م ده‌قی ناشکرايه له‌نایانی خودادا که‌به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی هه‌گیز ناشیت ناین به‌زۆرکاریو به‌ناچارکردن بگه‌یه‌نریت.

(۲) (لا اسألکم علیه‌ مالا): واته‌ داوای کرێ‌یه‌کتان لێ‌ ناکه‌م. له‌م دووره‌ پێ‌زییه‌ی - نوح - له‌وه‌رگرتنی "کرێ‌ له‌سه‌ر بانگه‌وازه‌که‌ی" پروکاریکی پیرۆز هه‌یه‌و شایانی لێ‌ ووردبوونه‌وه‌یه، هه‌روه‌ها نیشانه‌یه‌ که‌له‌نیشانه‌کانی استه‌گزییوله‌خۆپانی و له‌خۆبوردنی بۆ خزمه‌تی پێ‌بازی په‌روه‌ردگاری، ئه‌مه‌ش په‌وه‌شت و په‌هتاری هه‌موو پیغه‌مبه‌رانی خودا و تیکرای پیاوچاکان و چاکسازانیش بووه‌.

أَرْبَكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٩﴾ وَيَقُولُونَ مَنْ نُنصِرُ مِنَ اللَّهِ إِنْ طَرَدْتَهُمْ أَفَلَا نَذْكُرُونَ ﴿٣٠﴾ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي ﴿٣١﴾ أَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ إِنِّي إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣١﴾ هود/ ۲۸-۳۱.

نکوولی کوشنده

قسه‌کانی -نوح- کاریگه‌ریی له‌سەر ده‌روونی گه‌له‌کی نه‌بوو، به‌لکو به‌ویه‌پی سه‌رکیشی و به‌به‌ره‌دکانییه‌وه په‌دیان دایه‌وه و گوتیان (هه‌ی نوح تو زور دژایه‌تیت کردین و درێژه‌شت پی‌ی داوه و جا نه‌گه‌ر له‌بانگه‌وازت دا راستگۆیت ده‌ ئه‌و سزایه‌مان بۆ بینه که هه‌ره‌شه‌مان لی ده‌که‌یت له‌سه‌ری. -نوح- یش له‌وه‌لامی ئه‌و به‌به‌رکانی یه‌یان دا گوتی (ئه‌م کاره‌ ته‌نها به‌ده‌ستی خودایه، چونکه هه‌رخۆی سزاکه‌تان تووش ده‌کات گه‌ر بیه‌وێت، گه‌ر ویستیشی وابوو ئه‌وا هیچ رێگریکی له‌به‌رده‌م دا نییه. هه‌روه‌ها ئه‌و نامۆزگارییه‌ی که‌من پێم گه‌ياندن سوودی نابێت بۆتان گه‌ر خودا خواستی وایبێت (به‌هۆی خراپه‌ی خۆتانوه که هه‌ق په‌سند ناکه‌ن) له‌سه‌ر گومرایییه‌که‌تان بانه‌یه‌ی ته‌وه ئه‌گه‌رچی من له‌ملاوه هیوای خێرو خۆشیستان بۆ بخوازم. هه‌رخودای پاک و بی‌هاوتاش په‌روه‌ردگارتانه و هه‌ر بۆلای ئه‌و له‌پۆزی دوایدا ده‌گه‌رێنه‌وه و ئه‌و کاته‌ش له‌سه‌ر کرده‌وه‌کانتان لێتان ده‌برسێته‌وه: ﴿قَالُوا يَسْخُفُّ قَدْ جَدَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدْلَنَا فَأَيْنَا بِمَا قَدَدْنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ﴿٣٢﴾ قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيَكُمْ بِهِ اللَّهُ إِنْ شَاءَ وَمَا أَنَا بِمُعْجِزٍ ﴿٣٣﴾﴾ وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ ﴿٣٤﴾ هود/ ۳۲-۳۴.

(۱) (تذکره‌ن): نه‌وێ ئه‌وه په‌ندو عیبه‌ت و نه‌راگه‌رن؟

(۲) (تزدری): واته به‌جاوی سووک و عه‌یب و عاره‌وه بۆیان ده‌روانن.

(۳) (بمعجزین): ئێوه زه‌فه‌رنابه‌ن و نه‌گه‌رچی زۆریش بن سه‌رکه‌وتوو نابن.

(۴) (یغویکم): گوتراوه (به‌مانای یه‌له‌که‌م - ه‌ واته له‌ناوتان ده‌بات) گوتراویشه: به‌مانای (یضللکم) واته

گومرێتان ده‌کات).

سکالا له‌لای خودا

دواى ټه‌وى نوح به‌ده‌ست گه‌له‌كه‌يه‌وه زۆر وهرس و زوير بوو، په‌ناى برده به‌ر په‌روه‌ردگار و داواى لىٰ كرد فرياي كه‌ويت له‌و نازارانده‌ا كه به‌ده‌ستيانه‌وه ده‌يچيټت، ټه‌وه‌بوو گوتى (خودايه بانگه‌وازي گه‌له‌كه‌مم كرد بۆ باوه‌ره‌يتان به‌ تۆ وازه‌يتان له‌بت په‌رست. زۆر رږدو سووريش بووم له‌سهر باوه‌ره‌يتان، له‌م پي‌ناوه‌ش دا هيچ بۆنه‌و موناسه‌به‌يه‌كم له‌كيس نه‌داوه و تيايدا ده‌عوتم كردوون، سائيتر به‌شهو بوويټ يان به‌ رۆژ، به‌لام له‌باتى ټه‌وى به‌و (رږدىو بانگه‌وازو داواكاريانم لىٰ يان بۆ په‌رستنى تۆ) بي‌نه‌ سهر پي‌ى راست و په‌وان، كه‌چى ياخى بوون و سه‌ريټچى كردنيان زياترېوه، من ههر جاريك بۆ په‌رستنى تۆ بانگم كردبن تاكو له‌ گوناغه‌كانيان ببووريټ، كه‌چى ټه‌وان له‌جياتى ټه‌وى گوټم بۆ راډيرن ده‌ستيان ده‌خسته ناو گوټچكه‌كانيانم ده‌ تا نه‌بادا گوټ يان له‌بانگه‌وازه‌كمم بيټ، له‌مه‌ش دا زياده‌رږي‌يان له‌روو وهرگي‌ران داكردوه و كراسه‌كانيان به‌سه‌روگوټي‌يان دا ده‌دا تا نه‌ميينن و گوټ يان له‌و بانگه‌وازه‌ش نه‌بيټ كه‌ بۆت ناردوون. بي‌گومان ټه‌وان سووربوون له‌سهر روو وهرگي‌رانيان له‌ بانگه‌وازي خودا وخويان زۆر به‌زل ده‌زاني له‌به‌رامبه‌ر شوټنكه‌وتنم و به‌دمه‌وه‌هاتنى په‌يامه‌كه‌مدا. پاشان خودايه من جار له‌دواى جار بانگم كردوون بۆ په‌رستنى تۆ، بانگكردنيشم به‌چه‌ندين شيوازي هه‌مه‌رېنگ و هه‌مه‌جور بووه، بۆ نمونه هه‌نديك جار به‌ناشكرا له‌ كۆرو كۆبوونه‌وه‌كانيان دا بانگم كردوون، هه‌نديك جاريش به‌جياجيا و يه‌ك به‌يه‌ك بانگم كردوون، پي‌م ده‌گوتن: (داواى لي‌خوشبوون له‌په‌روه‌ردگارى خۆتان بكن، ته‌ويه له‌كفو سه‌ريټچى يه‌كان بكن، چونكه خوداى مه‌زن ته‌ويه‌ي به‌نده‌كاني وهرده‌گريټ و له‌گوناهانيش ده‌بووريټ، پاداشتان له‌سهر ته‌وبه‌كانتان ده‌داته‌وه‌و زه‌وى و زارتان له‌دواى وشكاني و بي‌ى داهاتى بۆ ته‌رو پاراوو به‌پيټ ده‌كاته‌وه و به‌مال و سامانيكى زۆر رزق رږزيتان پي‌ى ده‌داته‌وه‌و ټي‌وه‌ش سوودو به‌خشى زۆرى لي‌توه ده‌سته‌به‌ر ده‌كن. هه‌روه‌ها خودا كورونه‌ويه‌كى زۆرتان پي‌ى ده‌به‌خشيت كه‌ پالېشتى به‌هي‌ز ده‌بن بۆتان، جگه له‌وى چه‌ندين باخ و دارستان و بي‌ستاني پر به‌روبووميشتان بۆ خوشگوزرانتان فراهه‌م دينيټ له‌گه‌ل چه‌ندين رووبارو جوگه‌له‌دا بۆ ناودانى زه‌وى‌يه‌كانتان:

﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ۝ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَايَ إِلَّا فِرَارًا ۝ وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصْوَعَهُمْ فِيْءَ إِذْأَنَّهُمْ ۝ وَاسْتَغْفُوا بِثَابَتِهِمْ ۝ وَاسْتَغْفِرُوا لَكُمْ وَأَسْتَغْفِرُوا لَكُمْ ۝﴾

(۱) (واستغفوا ثيابهم): واته كراس و پو‌شاكه‌كانيان به‌سهر هه‌موو لاشه‌يان دا ده‌دا به‌تاييه‌تى سه‌ريان، تاكو گوټ بۆ - نوح - نه‌گرن و شه‌رمه‌زاري بكن.

ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾ ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٩﴾ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَيَبْنِ وَجَعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ ﴿١٢﴾ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا ﴿١٣﴾ نوح/ ۵-۱۲.

ناوهر پیدانه وهیان به لای توانای خوادا

نوح- دواى نهوئى سوودى "داواى لیخوشبون لهخودا-استغفار" ی بۆ گه له کهى پروون کرده وهو جگه له وهش ناکام و به رویوومى له به خته وهى ی نیو دنیاش دا بۆ به دیار خستن، سه رنجی پاکیشان به لای قودرهت و توانای خوادا تا کو به میان باوه بیین، نه وه بو پى گوتن: (نه رى ئیوه چۆن له گه وهیى و ده سه لاتى نه و خودایه ناترسن که به چنده قوناغیك و له ریگه ی پله کانی -هر له- ناو لینجه که وه تا خوینه مه ییوه که و، تا گوشتباره هیناونى و خه لقی کردوون پاشان له ویشه وه نیسقان و گوشتى خستونه سهر ﴿مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا﴾ ﴿١٣﴾ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿١٤﴾ نوح/ ۱۳-۱۴.

پاشان (نوح) به رده وام ده بیته له سهر دواندنیان و ناوهر پیدانه وهیان به لای قودرهتی خوادا له سه روویانه وه که چۆن نه ستیره گه پۆکه کانی دروست کردووه مانگی له ماوه ی سووپانه وه کانی خۆیدا سووپاندۆتموه تا کو زه وییان له شه ودا بۆ پرووناك بکاته وه، هه روهك چۆن خۆریشى کردووه به چرای پۆزگارو ئیوه ی له سهر زه وی نیشته جی کردووه خۆراکیشتانى له و پرووه کانه وه ده سه به ر کردووه که له و خاکه وه ده پوین، پاشان هه ر ده تاغاته وه ئیو نه و خاکه له پاش مردنتان وه پى ناست و (دفن) کردنتانه وه، دوايش له پۆزى قیامهت دا بۆ حساب و لیپرسینه وه زیندووتان ده کاته وه هه روه ها سه یرکه ن چۆن زه وی ی بۆ ته خت و ناسان کردوون تا کو ریگای فراوانی بۆ به ده ست هینانی رزق و به دى هینانی نامناجه کانی ترتان لیوه پاکیشن:

﴿الَّذِينَ تَرَوُا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَوَاتٍ ﴿٣﴾ طِبَاقًا ﴿٤﴾ وَجَعَلَ الْقَمَرَ ﴿٥﴾ فِيهِ نُورًا وَجَعَلَ

(۱) (مدراراً): واته يەك بەدواى يەك (متتابع).

(۲) (جنات): که کۆ (جمع) ی (جنه) یه، لیژده دا واته (چهند باخ و بیستانیک).

(۳) (سموات): له مه ره بیدا وشه ی (سماء) به وه ده گو تریت که له سه روو مرۆشه وه بیته و سیبه ری له سهر بکات و به و فهزا فراوانه ش ده گو تریت که چواره وه ری زه ویی گرتوه.

(۴) (طباقاً): ده گو تریت (طابق طباقاً مطابقة) واته هه نگاویک لیى نزیک بووه شه وه بیان وای لی کردووه که له سهر يەك پێره وین.

الَّتَمَسَ سِرَابًا ۝ وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ۝ ثُمَّ يُعَذِّبُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ۝
وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ۝ ۱۸ ۝ لَتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ۝ ۱۹ ۝ نوح/ ۱۵-۲۰

هه‌ره‌شه‌کردنیان له نوح

کۆمه‌لێکی کهم نه‌بیت هیچ کهم له‌و ماوه‌ درێژه‌دا به‌دهم بانگه‌وازه‌کە‌ی -نوح- هه‌وه نه‌چوو، هه‌روه‌ک قورئانی‌ش ناشکرای کردوه ۝ وَمَا أَمِنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ۝ هود/ ۴۰ .. که‌واته زۆریه‌یان به‌ده‌نگیه‌وه نه‌چوون و بگه‌ به‌درۆشیان ده‌خسته‌وه‌و ته‌نانه‌ت وه‌سفی (شیتی)یان ده‌دایه پال - نوح - و به‌جۆره‌ها ترساندن و نازاردانی‌ش ڕێیان له‌گه‌یاندنی په‌یامه‌کە‌ی ده‌گرت.. ۝ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ مَّكَذِبُوا عَبْدًا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدَجَرٌ ۝ ۱۲ ۝ القمەر/ ۹. هه‌روه‌ها هه‌ره‌شه‌ی به‌ردباران (ره‌جم کردن)یان لی کرد: ۝ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَنُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ ۝ الشعراء/ ۱۱۶. به‌لام - نوح - هیچ باکی له‌م هه‌ره‌شه‌و گوهره‌شه‌یه نه‌بوو، به‌لکو به‌باوه‌ره‌ پته‌وو پۆلاینه‌که‌یه‌وه به‌روه‌رویان بووه‌وه‌و گوته‌ی: (گه‌لۆ.. نه‌گه‌ر وجودی من له‌نیوانتان دا (بۆ گه‌یاندنی په‌یامی په‌روه‌ردگارم بێتان) بووه‌ته‌ شتیکی ناره‌حه‌ت له‌ سه‌رتان، نه‌وا من وای نابینم و، به‌لکو هه‌ز به‌رده‌وام و جیددیم له‌سه‌ر بانگه‌وازه‌کهم و پشتم به‌خودا به‌ستوه‌. جا ئیوه‌ش چیتان بۆ ده‌کریت بیکه‌ن و له‌سه‌ر کاری خۆتان سوورین و شه‌وه‌ی به‌خه‌یاڵتان دا دیت پی‌م بکه‌ن و به‌سه‌رمی بێنن، ئیتر پشت به‌هاوبه‌شه‌کانیشتان به‌سه‌ت له‌وانه‌ی باوه‌ریان به‌وه خاوه‌نده‌ باطل و بێ‌ناوه‌رۆکانه‌ هه‌یه، باهیچ په‌نهایی یه‌کیش له‌دژایه‌تی کردنم و نازاردانم دا نه‌بیت، به‌لکو به‌ناشکرا پی‌ی به‌ره‌و رووم بینه‌وه‌و هیچ مۆله‌تیکی دواخستنم بۆ دامه‌نین. به‌لام دلنابین هه‌رگیز ئیوه ناتوانن نیازی خۆتان له‌ دژی من به‌دی بێنن، چونکه‌ خودای په‌روه‌ردگارم به‌ره‌مه‌تی خۆی سه‌ره‌رشتی ی من ده‌کات، جا ئه‌گه‌ر هه‌ر ڕوو له‌و بانگه‌وازه‌م وه‌رگێرن شه‌وه هیچ زیانی‌ک به‌من ناگه‌یه‌نیت، چونکه‌ من بۆ مه‌سه‌له‌ی (به‌ده‌ست هیسانی پاداشتی خۆم له‌ ئیوه‌) ئهم کاره‌م رانه‌په‌راندوه‌وه، به‌لکو پاداشتی ی من هه‌ر له‌لای خودا خۆیه‌تی که‌ فه‌رمانی

(۱) (فجاجاً): واته فراوان، کۆی (فج) که به‌ری‌گه‌یه‌کی فراوان ده‌گوتریت.

(۲) (ازدجر): واته ڕێی لی گیرا به‌جینیولیدان و هه‌ره‌شه‌ی په‌ه‌مکردنی گه‌ر واز نه‌هینیت.

پیکردووم ته‌نھا ملکه‌چ و فرمانبرداري خوئی یم: ﴿وَأَنۢتَ عَلَیۡہِمۡ نَبَآءٌ نُّوحٌ إِذۡ قَالَ لِقَوۡمِہٖ
 یٰقَوۡمِ إِنۡ کَانَ کَبُرَ عَلَیۡکُمۡ مَّقَامِیَ ^(۱) عَلَیۡکُمۡ مَّقَامِیَ ^(۲) وَتَذِکْرِیۡ یٰسَیِّدَ اللّٰہِ فَعَلَی اللّٰہِ تَوَكَّلْتُ فَأَجۡمَعُوا
 أَمۡرَکُمۡ وَشُرَکَآءَکُمۡ ثُمَّ لَا یَکُنۡ أَمۡرُکُمۡ عَلَیۡکُمۡ غُمَّةً ^(۳) ثُمَّ أَقۡضُوا إِلَیَّ وَلَا تُنۡظِرُونِ ^(۴) ﴿۷۱﴾
 فَإِنۡ تَوَلَّیۡتُمۡ فَمَا سَآئِلُکُمۡ مِنۡ أَجۡرٍ إِنۡ أَجۡرِیۡ إِلَّا عَلَی اللّٰہِ وَأُمِرْتُ أَنۡ أَکُونَ مِنَ
 الْمُسَلِّمِیۡنَ ﴿ یونس/ ۷۱-۷۲.

-
- (۱) (کَبُرَ): لښه‌دا واته: (ګهر ټکرکی پیغه‌مبریټی ی من له‌سرښتووه قورس و نارپه‌حت بووهو پئی وه‌پس بوون، نه‌وه من باکم له‌وه نی یه).
- (۲) (مقامي): واته (اقامتې) به‌مانای ژيان و گوزه‌رانم له‌نیوتان دا.
- (۳) (غمّة): واته هیچ ناتاج‌یکم به‌وه نی یه که کاردانه‌وه‌تان شارراوهو نادیار بیټ وپیویست به‌دل‌ه‌پاوکئ و واق وړمانیش ناکات.
- (۴) (اقضوا الي ولا تنظرون): واته به‌رده‌وام بن له‌سمر به‌دی هیټنانی نه‌و نیازانه‌ی نیو دل‌شان به‌رامبر به من و چی ده‌که‌ن بیکن و هیچ دوام مه‌خن.

به ندى دوه م

((لافوه كه))

(نزاكردن له به دروځه ره وان - دروست كردنى كه شتى پرگار بوون - ده سپي كړدنې لافوه كه - پروودانى لافوه كه - سمرنگووم بوونى كوره كې (نوح) - (نوح) داواى پرگار بوونى كوره كې ده كات - كوټايي پها تنى لافوه كه - دابه زين له كه شتى يه كه - دوزينه وهى چمند شوينه واريكى لافوه كه له عيراقدا)

نزاكردن له به دروځه ره وان

دواى شهوى (نوح پښه مېهر) (سلاوى خواى لى بيت) شهوپړى كوششى له پيتناوى پښمايى كړدنې گه له كه ى دا خسته گهر و دواى شهوش هم موو پښگيه كې به رده مى بو راست كړدنه وه يان ته نگ ده بووه وه، ثبتر په ناي برده وه بهر په روه ردگارى خوئ و سكالاي له ده ست گه له كه ى له لا كړدن: ﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي قَوْمِي كَذَّبُونِ ۝ قَافَتَحَ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتَحًا وَيَجْنِي وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ الشعراء/ ۱۱۷-۱۱۸. واته: (-نوح- گوتى: خودايه گه له كه م به درويان خستو ومه وه، جا تو ش حوكمى خوئ له نيوان من و شهوان دابدهو خوم و شهو پروادارانى له گه لم دان پرگار يكه).

هروه ها نزاى تياچوونى لهو گه له ى كړد: ﴿وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَبَّارًا﴾ (۱) ﴿إِنَّكَ إِن تَذَرَهُمْ يَضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فِاجِرًا كَفَّارًا﴾ نوح/ ۲۶-۲۷. نزاكې - نوح - هروه كه لم نايه ته دا هاتوه ماناي شهو ده گيه نيئت داوا له خودا ده كات كه تاكه كه سپي كيش له كافران له سه رزه وى نه هيتيت، چونكه گهر خودا واز له كافران بينيت و شهوانيش له گومرايى خوئان دا رويجن شهو كه ساني تريش له سه ر هق لاده دن و گوناهاى خوئان له هه موو شويتيك بلاوده كه نه وهو فسادو خراپه يان به ميراث بو وه چهو كوپرو نه وه كانيشيان به جى ديلن، چونكه شهوان هه ر مندال و شهوى كافرو به ر هفتار ده خه نه وه.

(۱) (دبّار): واته هه كه سيك كه نيسته جيتى خانويه ك بيت، واته كه سيان لى مه هيله روه.

دروستکردنی که شتی پرگار بوون

خودا نزا که ی نوح-ی په سندر کرد و دوو عاکه ی به جی گه یانند... به لام پیش نه وه ی گه له به در و خه ره وه سه رکه شه که ی له ناو بیات خواستی په روه ردگار و ابو که به په یامی خو ی هویه کانی پرگار بوون بو (نوح) و باوه رداران سازکات..

نه وه بوو خودا سروشتی بو نارد که نیتړ که سی دی باوه رنایه نیت و ناییت به هو ی په فتاری به در و خستنه وه ی کافران و نازار به ده ست چه شتیانه وه دلته نگ بیت، چونکه خودا هه موویان سه رنګوم ده کات. هه ربویه ش خودا فرمانیډا به (نوح) که با که شتی به کی پرگار بوون دروست بکات. هه والی نه وه شی پېدا که له کاتی دروست کردنی که شتی به که دا له ژیر سه رپه رشتی و پاریزگاری خودا خو ی دایه، هه روه ها داوای لی کردبانگی هیچ که سیګ له کافران بو پرگار بوون نه کات دوا ی نه وه ی پرژدبوون له سه ر کفو بی باوه رپه یان، چونکه حو کمی سه رنګوم بوونی به سه ردا داوون. (نوح) ده ستی کرد به دروست کردنی که شتی به که هه نانی ته خته و دارو بزمارو، وه دارتاشیک کاری ده کرد. نه م گوزرانکاری به ش له هه لئس و که وتیډا که له (بانګه وازکاری کی دینی خودا) وه ببوو به (دارتاشیک) هویه که بوو بو سه رسام بوونی کافران و پاشان گالته پی کردنی. (نوح) یش له به رامبه ر گالته پی کردنیان دا پی ی ده گوتن (نه گه ر نیوه گالته به من و به و باوه رداران هی له گه لم دان ده کهن، نه و نیتمه ش به م زوانه گالته تان پی ده کهن، چونکه من نه زام چیتان به سه ر دیت و چ سزاوتیا چوونیک چاوه ریتان ده کات، نی دی نه وسا ده زانن کی به تووشی سزایه کی و ه ها ده بیت که له دنیا دا سه رشوړو سه رګه ردانی ده کات و له ناخیره تیش دا تووشی سزایه کی هه می شه یی و نه براه ده بیت:

﴿وَأَوْحِ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ ءَامَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ (٣٦) وَأَصْنَعِ الْفُلَکَ بِأَعْيُنِنَا (٣٧) وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ (٣٧) وَنَصْنَعُ الْفُلَکَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأْ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا

(١) (فلا تبتئس): واته "هینده دلته نگ و په ریشان مبه".

(٢) (بأعیننا): واته له ژیر چاودیری و سه رپه رشتیمان دایت.

مَنَا إِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ ^(۱) وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ^(۲) ﴿٣٩﴾ هود/ ۳۶-۳۹.

ده سپیکردنی لافاوه که

(نوح) له دروست کردنی که شتی یه که بسووه وه نینجا نیشانه کانی ده سپیکردنی سزا ده رکه و تن، که ته قینه وه ی ناویو له ژیر زه ی یه وه، خوداش خیرا فه رمانی به (نوح) کرد که له هه ر جوړیک ی گیانه وه ران و ناژه لآن جووتیک (واته: نپرو مپیه ک) له گهل خوی له که شتی یه که دا هه لگرت تاکو دوی سه رنگوم بوونی هه موو زینده وه رانی سه رزه وی بمیننه وه زاووزی بکه ن و به م په نگه ش جوړو ره گه زیان له سه ر زه وی بمینت و قریان تی نه که ویت. هه روه ها خودا فه رمانی نه وه شی به (نوح) دا، که هه موو که س و کاروخ زمان و ناشنایانی له باوه رداران له گهل خوی له که شتی یه که دا هه لگرت ته نها دوو که سیان له و (که س و کاره نزیکانه ی) هه لنه گرت چونکه باوه رپان به خودا نه هی نابوو، نه و دوو که سه ش یه کیکیان هاوسه ره که ی (واته ژنه که ی خوی) و دوو ه میشیان یه کیک له کو په کانی بوو. بیکگومان دیاره خودا فه رمانی پپا دابوو نه و چه ند باوه رداره ی تریش هه لگرت که له خزم و که س و کاری نه بوون و ژماره شیان که م بسو، (نوح) یش که شتی یه که ی ناماده کردو به نیم انداران ی گوت (سواربن و خوتان به یادی خودا سه رفراز که ن وله کاتی رۆشتنی که شتی یه که و له کاتی وه ستانیشی دا ناوی خودا بینن، ته به روک به ناوه پیرۆزه که ی بکه ن) چونکه خودی که شتی یه که تاکه هوی ده سه که و تنی رزگاری نییه، به لکو هه موو دلایان ناراسته ی خودا بکه ن و هه ر خوداش لیخوړو راگیرکاری که شتی یه که یه. جگه له مه شه (نوح) به یادی خستنه وه، که خودا زۆر لیبوردو و به په همه به رامبه ر به بنده باوه رداره کانی، به تاییه تیش کاتیک له و تیاچوونه رزگاری کردوون، پاشان دوی نه وه ی ناوه که

(۱) جوان وردیه ره وه له ده سه ته واژه ی (عذاب یخزیه) واته: (سزایه که سه رشوړی ده کات) هه ندیک سزا (عذاب)، که پیغه مبه ران و مواهی دانی پئی خودا به ده ست سه ته مکارانه وه ده یچپوون نه و هه ر نه و سزایه یه، که (سزادراوان) ده گیه نیتته پله ی به رزی ینسان ی و هه ر نه م سزایه ش سزایه کی شیرین کراوو سه ربه رزی یه له لای نه و نالوده بوانه ی، چونکه له دوی نه م سزایه ژیا نیتکی خوشیو شادمانی هه می شه بی له ناخیرت دا هیه، به لام نه و سزایه ی، که تووشی سه ته مکاران ده بیست سزایه کی سه رشوړکره وه له نیادا په رده یان له سه ر روو هه لده مالت. جگه له وه ش، که له رۆزی دوا ییش دا سزایه کی نیجگار سه خت ترو کاریگه رتریان تووش ده بیست.

(۲) (مقیم): واته (دائم) به مانای سزایه کی هه می شه بی نه گوړ.

گهیسته ناوه‌راستی شه‌پژیک‌ی زور توندی وه‌هاوه که‌له قه‌به‌یی و به‌رزی دا له‌ناست قه‌به‌یی و به‌رزی چیاکان دا بوو، که‌شتی یه‌که ده‌پوشت:

﴿ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ ^(۱) قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ^(۲) ۞ وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ جَحْرُهَا وَمُرْسَاهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ^(۳) ۞ وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ ۖ هود/ ۴۰-۴۲.

بوودانی لافاوه‌که

هه‌وره‌ها قورشان هه‌والی شه‌و‌شی بۆ گ‌یرا‌وینه‌وه که کاتیک -نوح- نزای له‌کافران کرد له‌لای خودا دا‌وای لی‌کردبوو که تۆ‌له له‌گه‌له‌که‌ی بسی‌نیت، خوداش نزاکه‌ی گ‌یرا‌کردو له‌ناسمانه‌وه بارانیکی زۆرو به‌لیش‌وای وه‌های ناره‌خواره‌وه که هه‌رگیز له‌وه‌پیش زه‌وی بارانی وای به‌خۆ‌وه نه‌دی بوو، هه‌روه‌ک خودا فه‌رمانی به‌زه‌ویش کرد که‌له‌ه‌موو به‌شه‌کانیه‌وه ئاو به‌ته‌قی‌نیت‌ه‌وه ئیدی ئاوی ئاسمان و ئاوی زه‌ویش یه‌کیان گ‌رت و کۆ‌بوونه‌وه تا شه‌و لافاوه گه‌وره‌یه‌ی لی‌پیش بیت که خودا به‌و شه‌ندازه‌یه داینا‌بوو بۆ له‌نا‌و‌بردنی بی‌با‌وه‌پان، شه‌ه‌ش له‌سه‌ر دا‌وا‌کاری ی پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی خۆی، جگه‌ له‌ساز‌کردنی ر‌ئی‌ی ر‌زگ‌اربون بۆ (نوح) و شه‌و با‌وه‌پ‌دارانه‌ی له‌گه‌لی دا بوون به‌هۆی شه‌و که‌شتی یه‌وه‌ی که‌به‌چا‌ود‌یری و پا‌ری‌زگ‌اریی خودا ده‌پوشت. خودا شه‌ه‌سره‌اته‌ی دیاری کردوه‌و فه‌رمو‌یه:

﴿ فَدَعَا رَبُّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَأَنْصِرْ ^(۱) ۞ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ ^(۲) ۞ وَفَجَرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ فَرِدَ ^(۳) ۞ وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ الْوُجْهِ وَدُسِّرَ ^(۴) ۞ تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا ^(۵) ۞ جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرَ ۖ القمر/ ۱۰-۱۴.

(۱) (وفار التنور): سه‌رچا‌وه‌ی شه‌م فه‌رمان (فعل) به‌که له (فور) و - فوران - هه‌وه‌یه مانای به‌رزبو‌نه‌وه‌ی به‌ه‌یز ده‌گه‌یه‌نیت، شه‌م و ته‌یه‌ش کاتیک بۆ ئاو به‌کا‌رد‌ین‌ریت شه‌گه‌ر هه‌لقولیت و پرواتو به‌رزیت‌ه‌وه. و شه‌ی (تنور) یش مانای سه‌ه‌رو‌ی زه‌وی ده‌گه‌یه‌نیت، که‌واته (فار التنور) واته: (زه‌وی له‌هه‌موو ج‌یگه‌ جۆ‌ره‌جۆ‌ره‌کانیه‌وه ئاوی هه‌لقولاند).

(۲) (ماء منهمر): بارانیکی نیجگ‌ار زۆری خ‌یرا و به‌لی‌زمه.

(۳) (ذات الواح ودسر): مه‌به‌ست له‌م وه‌سفه که‌شتی یه‌که‌یه. (دسر) کۆی (دسار) هه‌و مانای ی‌زم‌ار ده‌گه‌یه‌نیت. گو‌تر‌ا‌و‌یشه (دسر) لایه‌نه‌کانی که‌شتی یه‌که‌یه.

(۴) (تجری باعیننا): واته: که‌شتی یه‌که له‌سه‌ر نا‌وه‌که به‌چا‌ود‌یری و پا‌ری‌زگ‌اریی شه‌مه ده‌پوشت.

سه رڼگوم بونی کوره که ی "نوح"

(نوح) له سه ره تاي لافاوه که دا کوره که ی خوی بیر که و ته وه و سۆزی باوکایه تیش وای لی کرد بانگی لی بکات بۆ سواربونی نیو که شتی یه که له گهل ته وای که س و کاری دا، بیگومان نه و کوره ش به هۆی سوربونی یه وه له سه ر کفر دووربوو له که شتی یه که وه، بۆیه (نوح) پی پی گوت (کورم سواربه له گهل مان دا تا کو له سه رڼگوم بوون پزگار بیت، له گهل نه و کافرا نه دا مبه که دانیان به دینی خوادا نه ناوه). .. به لām نه و کوره به دهم هاواری باوکی یه وه نه هات و سووربوو له سه ر یاخی بوون، سه به رت به رووداوه که ش وای گومان ده برد که نه وه چه ند کاره ساتی کی ناسایی سروشتی بیت، له به ر نه وه به ته ما بوو به بی سواربونی که شتی یه که پزگاری بیت، ئینجا به باوکی شی گوت (من په نا ده به مه به ر چیا یه که که ناوی لافاوه که ی پی ناگات و له سه رڼگوم بوونیش پزگار بيم) به لām باوکی وه لāmی دایه وه و پی پی گوت (هیچ هیژیک نی یه بتوانیت که سیک له و سه رڼگومی یه پزگار بکات، که خودا وه ک سزایه ک بۆ بی باوه پانی داناوه). وه لی کوره که هر نه یو یست به دهم هاواره که ی باوکی یه وه به جیت، گومانیشی وابوو، که به ته قه لای گه یشتنه سه ر لوتکه ی چیا که له غه رق بوون پزگار ده بیت. به لām هیژی ناوه که وه له چوونی شه پوله کان نه و کوره گومراو بی باوه پی لول دا:

﴿وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَبْنَىٰ أَزْكَبَ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ﴾^(۱) ﴿١١﴾ قَالَ سَاوِيَ إِلَىٰ جِبَلٍ يَْعَصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ ﴿١٢﴾ وَقِيلَ يَتَاَرْضُ أَبْلِغِي مَاءَكَ وَاسْمَاءَ أَقْلِي وَغِيْضَ الْمَاءِ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٣﴾ هود/ ٤٢-٤٤.

(۱) لهم باره یه وه گوتراوه: (نوح) به کفر و بی باوه پی ی کوره که ی خوی نه زانیبوو، واته کاتیک بانگی ده کرد بۆ نیو که شتی یه که نه یه زانی، که باوه پی نه یه ناوه، چونکه کوره که ی نه و بی باوه پی تی و کافریتی یه ی خوی له لا ناشرکا نه کردبوو. ده نا نوح پی پی نه ده گوت (لاتکن مع الکافرین)، واته: (له گهل کافراڼ دا مبه).

(نوح) داوای پژگاربوونی کوره‌کهی دهکات

سۆز و به‌زه‌یی یه‌کی زۆر له‌دلی - نوح - دا خرۆشا کاتیك دیتی شه‌وا خه‌ریکه‌ کوره‌کهی له‌ناوده‌چیت. بۆیه به‌ملکه‌چی یه‌وه له‌خودا پاراپه‌وه که کوره‌کهی پژگار بکات.. شه‌ی مه‌گه‌ر له‌وه‌پیش خودا خۆی به‌لێنی پژگارکردنی خۆی و که‌س و کاریشی پی نه‌دابوو؟ ئی خۆ کوره‌که‌شی یه‌کیکه‌ له‌و که‌س و کاره‌ی و خوداش به‌لێن له‌سه‌ر هه‌ر شتیك بدات ده‌بیاته‌ سه‌ر، چونکه‌ دادخوازترینی حاکنه‌. به‌لام خودا له‌وه‌لامی - نوح - دا هه‌والی شه‌و راستی یه‌ی پی ده‌دات که (کوره‌کهی پی‌باوه‌په‌و مادام پی‌باوه‌پیشه‌ شه‌وا به‌یه‌کیت له‌که‌س و کاری دانانریت له‌وانه‌ی که خودا به‌لێنی پژگاربوونییانی پی‌داوه‌، چونکه‌ کوره‌کهی نه‌ک هه‌ر باوه‌پری نه‌هیناوه به‌لکو سووریش بووه‌ له‌سه‌ر کفرو پی‌باوه‌پری، جگه‌ له‌وه‌ش چه‌ندین کرداری ناهه‌مواری هه‌بووه‌). پاشان خودا رینگه‌ له‌ (نوح) ده‌گریت، که داوایه‌که نه‌کات نه‌گه‌ر دلنیانه‌بیته‌ له‌ شیای و په‌وایی ی شه‌و داواکاری یه‌ی، هه‌روه‌ها ناگاداریشی کرده‌وه له‌وه‌ی نه‌که‌وتیه‌ نیو کۆمه‌لی نه‌زان و سته‌مکارانه‌وه (شه‌وانه‌ی شه‌فاعه‌ت له‌سه‌ر سزای خودا ده‌که‌ن نه‌گه‌رچی تاوانباره‌که‌ کورپیشیان بیته‌) هه‌روه‌ک نابیت، که - نوح - وه‌ک شه‌و جوژه‌ که‌سانه‌ (سۆزی باوکایه‌تی) یه‌کهی به‌سه‌ر خواستی حوکی خودا له‌سه‌ر زالی له‌پیشتر بیته‌، بیگومان -نوح- به‌م نه‌هی و ناگادارکردنه‌وه‌یه‌ی خودا په‌شیمان بووه‌وه له‌و (داواکاری یه‌ی تایه‌ت به‌پژگارکردنی کوره‌کهی) و دانی به‌ گوناوه‌کشی داناو گوتی (خودایه‌ من هه‌ر په‌نا به‌ تو ده‌گرم و خۆم ده‌خه‌مه‌ ژێرسایه‌ی پشتیوانی و پارێزگاریی تووه‌ گه‌ر له‌مه‌ولا داوای شتیك لی بکه‌م که پی‌ی رازی نه‌بیته‌. جانه‌گه‌ر لیم نه‌بووریت و به‌ فضل - و به‌خششی خۆت په‌هم پی نه‌که‌یت شه‌وا له‌ که‌سانی خه‌ساره‌مه‌ندو په‌نجه‌پۆیان ده‌م):

﴿وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ، فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْمَكِينِ﴾
 ﴿١٥﴾ قَالَ يَنْتُحِ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ ﴿١٦﴾ فَلَا تَنْتَلِنَ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي

(١) (انه عمل غير صالح): شه‌مه وه‌لامی خودایه‌ له‌به‌رامبه‌ر نزای - نوح - دا ده‌رساره‌ی پژگاربوونی کوره‌کهی هه‌ر له‌مه‌شدا ناماژه‌یه‌کی ناشکرا هه‌یه له‌سه‌ر شه‌وه‌ی ناشیت مروتی باوه‌ردار داوای شه‌و شتانه‌ له‌ نزادا بکات که‌پێچه‌وانه‌ی رێساکانی خودان له‌نیو مه‌خلووقاتی دا، هه‌روه‌ک ناشیت داوای شتیك بکات که به‌پیتی (شه‌رع) حه‌رام کرابیت.

أَعْظَكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٦٨﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَشْكَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ
وَالَا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَسِرِينَ ﴿٦٩﴾ هود/ ۴۵-۴۷.

کوتایی هاتنی لافاوه که

کاتی که به هوی سهختی و کاریگری ی لافاوه که وه هه موو کافران له ناوچوون و نه مان،
خودا فرمانی به زهوی کرد که ناوه که ی قووت بداته وه و فرمانی به ناسمانیش کرد که چیدی
باران نه باریتیت و دهستی لی هه لگرتیت، بهم په نگهش ناو له زهوی دا نه ما دوی شهوی خودا
برپاری له ناو بردنی سته مکارانی داو که شتی یه کهش له سهر چپای ناو براو به (چپای - جودی -)
گیر سایه وه. لهو چرکه ساتانه دا به زمانی "قودره تی خودایی" یه وه بهو کافره له ناوچوانه گووترا:
(هه ره له ناوچوو و دوورین له په حمهت و لیخوشبوونی خودا، شهی کافرانی گوویرا)) هه روه ک
خوداش له وه سفی شهو چرکه ساتانه دا فرمانویه: ﴿وَقِيلَ يٰۤاَرْضُ اٰبَلٰی مَآءٍ لِّیْ وَنَسَمَآءَ اَقْلَیْ
وَعِیْضَۃَۤ اَلْمَآءِ وَفِیْهِۤ اَلْاَمْرُ وَاَسْرَوْتَ عَلٰی الْغُودٰی ﴿٦٨﴾ وَقِیْلَ بَعْدَۤا لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِیْنَ ﴿٦٩﴾ هود/ ۴۴. واته
(فرمان کرا به زهوی و پئی گووترا (شهی زهوی ناوه که ته هه لمزه وه شهی ناسمان توش دهست
هه لگره له باران). ئیدی ناو کهم بووه وه و چوو ژیر زهوی یه وه و کاری ته فرو توونا کردنی
بئی باوه پان نه نجام درا، پاشان که شتی یه که له سهر چپای (جودی) گیر سایه وه و جیگیر بوو،
له دواپی دا گووترا: (هه ره قرقراوو له ناوچوون گه لی سته مکار).

دابه زین له که شتی یه که

دوی شهوی که شتی یه که له سهر چپاکه پراوه ستاو زهوش ناوی لافاوه که ی هه لمزی، خودا
فرمانی به (نوح) کرد، که له که شتی یه که دابه زیت و بجیتته سه زهوی. شهوش له سهر خاکی
"موصل" دابه زی و خیر و بهر که تهی خوداش به سهر خوی و شهو باوه پدارانه ی له گه لی دابوون
پژاو به سهر شهو و هه مونه و به پاکانهش دا پژاوه که چه ندین نه شهوی باوه پداریان لی بۆته وه و
به رده وام لیشتیان دروست ده بیته وه، هه ندیک نه ته وهش ته نها له دنیا دا تام و چیژی خوشی یه کانی

(۱) (جودی): که چپا به که له کوردستانی تورکیا، به لام دانه ری شه م کتیبه شه په راویزه دا ده لیت: (جبل
الموصل کان معروف فی القدییم). (وه رگیتی)

ژيان ده چيژن، به لّام به پيت و بډره كه تي خودا شاد نabin چونكه له سهر پړي راس ت لاده دهن وشه يتان فريويان ده دات و ده يانبات بهرو سزاي خودا چ له دنياو چ له پړوي دوايش دا. هه روهك خوداش فرمويوه: ﴿قِيلَ يٰنُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِّنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ أُمَمٍ مِّمَّنْ مَعَكَ وَأُمُّهُمْ سَتُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ هود/۴۸.. واته: (فرمان كرا به نوح و پي گوترا: (نه ي نوح به ناشتي و ناسايشي نيّمه وه له كه شتي يه كه دابه زه و به چهنډ خيرو بډره كه تيكي جينگريشه وه بڅو ت و نهو گل و نهوانه ي كه له تزه پيداده بنه وه. چهنډ گه ليكي ديكه ش له نارادا دهن كه خو ش و نازو نيعمه تيان پي ده دهن و به لّام به هزي بڼ باوه ري و ستمكاري خويانه وه تووش سزايه كي سه ختيان ده كه ين).

پوخته ي چيرؤكه كه

خودا له كو تايي چيرؤكه كدا روي گوتار (خطاب) ي ده كاته دواين پيغه مبهري خوي - محمد ﷺ - و ده فرمويت (نم چيرؤكه ي كه ده رباري (نوح) و گه له كي بؤمان گي رايته وه له هه والكاني نايار (اخبار الغيب) ه.. توش نه خو ت و نه گه له كه شت نم چيرؤكه تان بهم شي وه راس ت و دروست و ليك دانه وي ي له مه وي تش نه يسي تبو كه وا به سروش بؤمان نار دوييت، جا توش نه ي (محمد) له سهر نازارداني گه له كه ت نارام بگره وهك چؤن (نوح) له پيش تودا نارامي گرت، چونكه بينگومان سهره نجامي كاري توش هه ر سهر كه وتنه وهك (نوح). سهره نجامي باشي هه ميشه بڅ خوا به رسته تانه): ﴿تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَذَابَ لِلْمُتَّقِينَ﴾ هود/۴۹.

بينگومان خودا به لي نه كي به جڼ گه ياندو پيغه مبهري خوي (محمد ﷺ) ي به سهر دوژمنانيدا سهر خست وهك چؤن له وه و پيش -نوح- ي سهر خستبو. نهو به لي ني سهر خسته له گه وږه تريني نهو به لي نانه يه كه ده رباري قورنان ده هينري نه وه كه وا سرو شيكي خودايي (وحي الهي) يه و نار دني -محمد- يش ﷺ راس تي يه كي ته واو حقيقه تي كه، چونكه خودا له و سروشه دا (كه قورنانه) هه والي چهنډ كاروباريكي نايارو نه زانراي را گه ياندوه كه رو ده دهن و دوايش به راس تي رويان داوه، دياره نايار (غيب) يش كه س ناي زانيت ته نها خودا نه بيت.

(۱) (العاقبة): سهره نجام و عاقبه تاته سهر فرازي له دنيا داو سهر كه وتني ناخيره ت.

نهوې له قورئان و فرموده دې پټغه مېر وه زانراوه دهر باره دې به سره هاته كه ده لالت له سره
 نهو ده كات كه لافاوه كه تنهها گه له كې (نوح) ي گرتو ته وه، نه مهش وا ناگه يه نيت كه
 لافاوه كه به گشتي هم مو ناوچه كاني سر زه وي گرتي ته وه، چونكه هيچ به لگه يه كيش نيه
 له سر نهوې سرؤ له هه مو ناوچه كاني زه وي دا ژباين، به لكو له ناوچه يه كي تايه تي و
 سنو رداردا ژباون، نهو يش نهو ناوچه يه كه بهر لافاوه كه كه وتوه. هيچ كه سيكي ش له زانايان
 جوړ نه شي نهو تيرواين و بؤ چونه ي نه بووه له سر نهوې ده شيت گهر به لگه يه كي مادي
 به ده ست خريت بؤ سه لماندني پرو داني فيعلي ي لافاوه كه، چونكه وا دياره (دؤ زين نهوې چه ند
 ناسه واريكي ميژوويي بؤ سه لماندني پرو داني لافاوه گوره كه) له مه حال و نه شياوه كان بيت.
 كاتيك (سيړ ليونارد وولي) يش له سره داي سالي (١٩٢٠ ز) دا هات بؤ عيراق و
 سر كرده تي وه و فديكي نيرواي ده كرد كه موزه خانه ي بهر تانياو زانكؤي "په نسلقانيا" ي
 نه ميري كاش به شدار بوون تياي دا به مه به ستي بير كرده وه له چؤ نيته تي و شؤينه واري لافاوه كه
 نه بوو، به لكو مه به ست له ناردني نهو وه فده گه ران بوو به دواي به شيك له ميژووي رابرد وودا. نهو
 چالانه ي له چند به رزايي يك هلي كه ند بوون كه ماوي چوار ميل له سورو (سور) هوهن
 له جيگايه ك دا كه به ناوي (تل العبيد) ناسراوه هوره ها نهو چالانه ش كه له شاري (سور) دا
 هلي كه ندن لهو جيگايه ي كه چند گوړ ستانيكي شاهانه ي تيدا بوو، هه مو نهو چالانه بوونه
 هؤي دؤ زين نهوې چند چينيك له قوراو به قولايي يه كي گوره، كه بريكي زؤري له قاپ و
 دفره گلينه كان و كه ره سه بهر دينه پاريز راوه كاني داپؤ شي بوو، لهو نامپازو ناميرانه ي كه
 له چاخي بهر دين (العصر الحجري) دا به كار هينراون، هه روه ها چند په يكه ريك له قورې سوور كراو و
 چند پارچه يه كه لهو ديواره به قور سواغ دراوانه ي كه شؤينه واري داري چيغيان پؤ هه بووه به
 پاله په ستؤ له سوريان دانراون. پشكيني ميكرؤ سكؤيش دهر خستوه كه هه راوه كه نهو
 قورو ليتاوانه ي (به تهرې يان بهوشكي) خستو ته ژير چند چينيكي زه وي يه وه و
 كؤي كرده ونه ته وه، نه مهش چند ماده يه كي تيدا بووه كه شاو له ناوچه ي ناوه راس تي پروباري
 (فورات) هوه راي مائيون. هه مو نه مانه ش به لگه يه كه دروست ده كهن كه دؤي وجودي
 لافاويك ني يه كهوا له سر ده ميكي دور له وه بهر وه هه مو نهو ناوچانه ي داپؤ شي بوو.
 تويزينه وه كاني (سيړ ليونارد) ناماژه بؤ نهو ده كهن كه به رزايي لافاوه كه له (بيست و پينج

پښ) که متر نه بووه.

هر بهرې (سیر لیونارد) لافاوه که هه موو دنیای نه گرتو ته وه، به لکو لافاوینکی به هیزی باران بووه که سهرتاپای دۆلی نیوان (دیجله) و (فرات) ی گرتو ته وه هه موو نه و ناوچه قهره بالغه ناوه دانه ی که وتو ته نیوان چیاکان و بیابانه وه سهرنگوم کردووه. نه م ناوچه یه ش به نیسبه ت دانیش توانه کانیه وه به هه موو دنیا دانراوه. دانیش توانی نه و دۆله ی نیوان دوو رووباره که ش دوا ی لافاوه که به سهرهاتی لافاوه که یان له سهر دوازه ته خته (یان تابلو) نوو سیبووه وه وتیایدا باسی سهرنگوم بوونی گشت دانیش توانی نه و ناوچه یه یان کردووه که ته نها پیاوینکی خواپهرست و کهس و کاری و چند که سیکی که م و هه ندیک له گیانه وه ران و ناژه لان پرگاریان بووه به هزی نه و که شتی یه وه ی که پیاوه خواپهرسته که (واته -نوح-) دروستی کردووه و سواری بوون، هر نه مانیش به ته نها پرگار بوونیان بو نوو سرابوو.^(۱)

(۱) نه م چند دیره که مه ی دوا ی له کتیبی (نه و زهوی یه ی له سه ری ده ژین) - روژ موژ - وه رگپرانسی (اساعیل حق). ل. ۲۶-۳۵ وه رگپراوه

به‌ندی سییه‌م

((چهند په‌ندو وانه‌یه‌ک))

(په‌وانبیژی قورئان له‌وه‌سفی لافاوه‌که‌دا - چهند راستی‌یه‌کی زانستی قورئان -
یه‌کسانی له‌ننوان چینه‌کان دا - وانه‌یه‌ک له‌هیزی خوراگری - کوده‌تا به‌سهر
په‌یوه‌ندی‌یه‌ نادرسته‌کانی که‌سایه‌تی و خزمایه‌تی دا)

په‌وانبیژی قورئان له‌وه‌سفی لافاوه‌که‌دا

لافای "نوح" دیارترین پرودای میژوی یه‌و توندترین کاریگه‌ریشی له‌ده‌روونی
نینسانی دا هیه، نه‌خاسه له‌و پرووه‌ی دژوارترین سزایه له‌و سزایانه‌ی که‌وا خودا توشی
کافرانی کردووه، هه‌روه‌ک له‌نیشانه‌کانی قودره‌تی بی‌هاوتای خوی گه‌وره‌شه: ﴿وَقَوْمَ نُوحٍ لَّمَّا
كَذَّبُوا الرَّسُولَ أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً ۖ وَأَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا
أَلِيمًا﴾ الفرقان/۳۷.. واته (هه‌وره‌ها گه‌لی(نوح) کاتیک پښه‌مبه‌ریان به‌درڅسته‌وه به‌ناووباران
سه‌رنگوومان کردن و کردمان به‌په‌ندو عیبه‌ت بو‌خه‌لکی وسزایه‌کی سه‌ختیشمان له‌ناخیره‌ت دا
بو‌سته‌مکاران ناماده‌کردووه).

﴿كَذَّبَ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدَجَرَ ۖ﴾ (۱) ﴿فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ
فَانصُرْ ۖ﴾ (۱۰) ﴿فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُّثَمَرٍ ۖ﴾ (۱۱) ﴿وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ
قُدِّرَ ۖ﴾ (۱۲) ﴿وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ الْأَوْجِ وَدُسِّرَ ۖ﴾ (۱۳) ﴿تَجَرَّى بِأَعْيُنِنَا جَزَاءُ لِمَن كَانَ كُفِرَ﴾ القمر/۹-۱۴.
واته: (پیش نهم بی‌باوه‌رانه‌ی سه‌رده‌می تو (نه‌ی پښه‌مبه‌ر) گه‌له‌که‌ی -نوح- نه‌و به‌نده
نیراوه‌ی منیان به‌درڅسته‌وه باوه‌ریان پی نه‌هیناو گوتیان نه‌مه کابرایه‌کی شیت‌وه ده‌ریان
کرد و نه‌یان‌ه‌شت، که‌ په‌یامی خودایان پی بگه‌یه‌نیت. نه‌ویش(واته نوح) هاواری له‌خودای

په‌روه‌دگاری کردو گوتی ئەوا من به‌زێنراوم و تۆلەم بۆ بسێنەرەوه، ئیمەش له تۆلە ی دا ده‌روازه‌کانی ئاسمان (واته هه‌وره‌کاغان) به‌گه‌رخست و ئاوێکی زۆرو بارانیکی به‌لێزمه‌مان به‌سه‌ردا باراندن، هه‌روه‌ها چه‌ندین کانیمان ته‌قاندەوه‌و زه‌ویان لێک هه‌لته‌قاندو ئیتر ئاوی زه‌ویو ئاوی بارانه‌که‌ش پێک‌گه‌یشت له‌سه‌ر به‌جێهێنانی فه‌رمانێک که‌له‌وه‌پێش ده‌رمان کردبوو بۆ سزادانی ئەو گه‌له‌ سه‌تم‌کاره‌ به‌ سه‌رنگووم کردنیان. (نوح) یشمان سواری ئەو پاپۆره کرد که‌به‌ته‌خته‌و بزمار به‌شێوه‌یه‌کی مه‌حکەم دروست کرابوو، به‌لام که‌شتی یه‌که‌ له‌ ژێر سه‌ره‌رشتی و چاودێری ئیمه‌دا ده‌رۆشت. ئەو سه‌رنگووم کردنه‌ش سزایه‌ک بوو بۆ ئەو که‌سانه‌ی کافر بووبوون. چه‌ند قه‌شه‌نگه‌ ئەو وێنه‌یه‌ی، که‌ قورنان بۆ لافاوه‌که‌ی کێشاوه‌.. بارانیکی له‌ئاسمانه‌وه‌، به‌لام نه‌ک وه‌ک باران بێت، به‌لکو ئاوێکه‌ ئیجگار زۆر که‌ لافاوێکی به‌هێزو لool ده‌ری هه‌ر شتێک بێت، له‌ملاوه‌ زه‌ویش ئاوی به‌خوڕ لێوه‌ هه‌لقولیت، نه‌ک هه‌ر له‌یه‌ک جی‌گایه‌یه‌وه‌، به‌لکو له‌ چه‌ندین جی‌گای هه‌مه‌جۆری یه‌وه‌، هه‌روه‌ها ته‌نانه‌ت هه‌ر له‌و زه‌وی یه‌وه‌ چه‌ندین کانی‌او به‌هێز به‌ته‌قیته‌وه‌و لافاوه‌که‌ به‌هێزترکه‌ن.. جا نه‌گه‌ر له‌قورنان دا وا به‌هاتبایه‌، که‌ (ئیمه‌ کانی یه‌کانی زه‌ویان ته‌قاندەوه‌- وفجرنا عیون الأرض) ئەوا مانای خوازرای نده‌به‌خشی، چونکه‌ "زه‌وی" هه‌مووی یه‌که‌پارچه‌ ببوو به‌ چه‌ند کانی یه‌ک... پاشان بپوانه‌ ئەوا: ئاوی زه‌وی و ئاوی ئاسمان به‌یه‌ک ده‌گه‌ن تاکو له‌ئاکامی ئەوه‌وه‌ لافاوه‌ گه‌وره‌که‌ رووبدات. به‌ناو‌راستی ئەو لافاوه‌ش دا پاپۆره‌که‌ به‌ئیمانداره‌ سه‌رنشینه‌کانی یه‌وه‌و به‌هیمنی و چاودێری و ئاگاداری ی خودا پێگاده‌پریت.

پاشان خوێنهری به‌رێز.. سه‌رنجی ورد بده‌ له‌شیوازی ئەو ئایه‌تانه‌و ئەو ئیقاعه‌ موسیقی یه‌ی تی‌یدان و چۆن (به‌ئاسانی ی بێژه‌) (لفظ) و شیرینی ی قالبه‌کانی) ئاخاوتنی پێ رێک ده‌خریت، هه‌روه‌ها به‌وردی سه‌رنج بده‌ له‌دانان و پێک‌خستنی نێوانه‌ جیا‌که‌ره‌وه‌کانی^(۱) کۆتایی ئایه‌ته‌کانی که‌ له‌سه‌ر سیستمیکی دیاری کراوه‌ هێزێکی دیکه‌ی له‌ده‌رپڕین و کارتی‌کردنی ده‌روون به‌قورشان داوه‌.

پروانه‌ چۆن خودا وه‌سفی کۆتایی هاتنی لافاوه‌که‌ له‌م ئایه‌ته‌دا به‌و ده‌ریرینه‌ نه‌ده‌یه‌ی ده‌نیته‌وه‌ که‌ گه‌شتۆته‌ بلندترین پله‌ی په‌وانبێژی (بلاغه‌)، هه‌روه‌ک فه‌رموویه‌: ﴿وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَكَسَمَاءُ أَقْلِي وَغِيضَ الْمَاءِ وَقُصِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ

(۱) نێوانی جیا‌که‌ره‌وه‌ (فاصله‌): زا‌روه‌یه‌که‌ به‌و وشه‌یه‌ ده‌گوتریت که‌ ئایه‌تیکی قورنایی پێ کۆتایی دیت. پله‌ی نه‌مه‌ش له‌ئایه‌ته‌که‌دا وه‌ک پله‌ی سه‌روا (قافية‌) ی شیعرو کارایی موسیقی ی خۆی له‌پێک‌خستنی گوتاردا هیه‌.

الْظَّالِمِينَ ﴿ه٤﴾. واته: (فهمان کړاو به زه وی گوترا ناوه کهی خۆت قوت بدیره وه و هلمژره وه، به ئاسمانیش گوترا تۆش دهست له باران بارین بگره وه. ئیدی ناو کهم بووه وه نه ماو فرمانه کهش جی به جی کړاو سته مکاران سهرنگوم بوون و پا پوره کهی -نوح- یش له سهر جیای -جوودی- راوه ستاو جیگیربوو، له وساتانه دا به گهلی سته مکاران گوترا: هر له ناوچن و نه مینن).

نمو که سهی لهم نایه ته ورد ده بیته وه ده بینیت، که دیمه نی لافاوه که به کورت ترین بیژوه کاریگرترینی وه سف ده کات، بۆ نمونه جوانی به سته وه (حسن النسق)^(۱) ی تیدا به دی ده که یت چونکه خودا پرسته کانی پیکه وه گری داوه به پیتی (وا) ی گه یاندن و له سهر شه ریک خستنه ی که رهوانی بی پیه که ناتاجی پی ده بیته. خوداش به دیاری کردنی گرنه ترین دیارده ی لافاوه که دهستی پی کردوه نه ویش دهرچوونی خه لکی نیوکه شتی به که یه بۆ سهر وشکانی، نه مهش تنه ا له کاتی نه مانی ناو له سهر زه وی دا ده شیته، هه ریژه ش خودا فرمان به زه وی ده کات که ناوه کهی هلمژره وه، هه روه که له فرمانی شته کهی دا هاتوه: (ابلعی ماءک)^(۲).. پاشان دیاره گهر هه ر ته نیا زه وی ناوه که هلمژره ویت و به لام بارانه به لی شاوه زوره که نه بریت نهوا خه لکی که شتی به که له کاتی دهرچوون و دابه زینیان دا نازاریان پی ده گه یشته، له وانیه نهوا ناوه ی له ئاسمانه وه دهاته خواره وه قهره بووی نهوا ناوه بوویته که زه وی قووتی ده دا، له بهر نه مهش خودا بهم فرمانی شته ی (ویا سماء اقلعی)^(۳) فرمانی به ئاسمان کرد که (به سهو راوه سته له ناردنی باران). لیره ش دا به جوانی رامینه لهو جیناس و ثیقاعه مؤسیقی یه ی نیوان هه ردو و شه ی (ابلعی) و (اقلعی) که قورثان بیژوه ی (ابلعی) ی له جیاتی (ابتلعی) هه لژاردوه چونکه کورت و زیاتر ریکه وتوه له گهل و شه ی (اقلعی) دا.. هه روه ها سه یرکه چۆن قورثان کاتی که فرمانی (هلمژره -ابلعی) ی هیناوه به دوا ی دا نه یگوتوه (نیتر نه ویش هه لیمژی) یان بۆ ئاسمانیش هه ر بهم شتیه یه، واته نایه ته که بهم جوړه نه بووه (یا أرض ابلعی

(۱) جوانی به سته وه (حسن النسق) / نهویه، که بگۆ (متکلم) چهند وشه یه که له پخشان و چهند ډیره شیریک بیته که هه موویان یه که له دوا ی یه که یه که گرتوو و پیکه وه به ستروین به شتیه یه کی ساغ و جوان کړاو، نه که دزیو و پر له خهوش بن و تیکه ده ی سیمو ناوه رۆکی مه به سته کان بیت.

(۲) (ابلعی ماءک): لهم فرمانه دا پروانه چۆن قورثان ناوی خستو ته پال زه وی، نه مهش له بهر په یوه سته ی ناو به زه وی یوه له بهر نه ویش که له بهر ډه دا له زه وی یوه یوه خور ده یکات به هه لم و ده بیته هه وریک و پاشان وه که باران دهر ژیته وه زه وی.

(۳) (یا سماء اقلعی): لهم فرمانه دا نهوه دهر ده که ویت که له زانستی رهوانی بی پیه دا به (مه جاز) ناسراوه، حقیقه تی و ته کهش نه میه (یا مطر السماء اقلع) واته: (نه ی بارانی ئاسمان به سه خۆت بگره وه و مه بارئ).

فبلعت، ویاسماء اقلعی فآقلعت)، چونکه ئەمە خەیاڵی ئەوە دەخاتە هزری مرۆڤەو کە ئەگەری سەرپیچی و یاخی بوون لەشان و شکۆی بەرزی ئیلاهی لەئارادا دەبێت، بەلکو قورئان تەنها هێندە فەرمووە (یا أرض ابلعی)... (ویاسماء اقلعی)، چونکه فەرمانی ئیلاهی ڕەت ناکرێتەووە گەردوونیش سەرپا هەمووی ملکهچی ئەم وشەییەتی (کن فیکون) واتە (ببە.. دەبێت).

لەوای ئەمە خودا ناماژە بۆ ئەنجامی پێویستی ئەو فەرمانە دەکات بەم ڕستە خەبەرییە (وغیض الماء)^(١) واتە (ئاوێکە ڕۆشت و بزیو)، وشە (غیض)یش ناماژەییە بۆ پرانی ماددەیی ئاو لە ناخی زەوی و پرانی بارانی ئاسمانیش، دەنا گەر وانهبواوە ئاوێکە بزیو بەند نەدەبوو. پاشان خودا ئەو نیازەیی لەلافاوەکەیی هەبوو بەم ڕستەییە (وقضي الأمر)^(٢) ڕوون دەکاتەووە ماناکەشی ئەوێکە کە هەر کەسێک خودا بپاری لەناوچوونی داو، لەناوچوو و هەرکە سێکیش کە خودا قەدەری ڕزگار بوونی بۆ دانابوو ڕزگاری بوو. ڕستە "وقضي الأمر" ئەو شعورە پەخش دەکات کە لەناو بردن و ڕزگار کردن بە پێی فەرمانێکی جێبەجێ کرار و ڕیار (قضاء) بکەیت ئەو خودایە بوو کە هەرگیز ڕیار و فەرمانی ڕەت ناکرێتەووە.

هەورەها قورئان ڕاوەستان و لەنگەرگرتنی پاپۆرە کە لەسەر چیای (جودە) بە بێژە (استوت) وەسف دەکات، واتە (بەڕێکی جێگیر بوو) چونکه لە ڕێک جێگیربوون (استواء) دا هەوایی دانیشتیکی تەواوی وای تێدایە کە هیچ خواری ولاری و جوولەییەکی تێدا نییە، (بەو جێگیربوونەشی) دلی خەلکی نێو کەشتییە کەش هێمن بۆتەووە و دەرچوون و دابەزینیشتیان بەبێ ترس ئاسان کرار، ئەمەش بە پێچەوانەی وشەیی لەنگەرگرتنە چونکه مانای لاریوون هەڵدەگرێت. لەدوایش دا قورئان ئایەتە کە بە ڕستە (وقیل بعداً للقوم الظالمین) کۆتایی دینیت کە نزا کردنی کە لە دژی قەڵاچۆیان و وەسف کردنیشتیان بەستم (ظلم) تاکو ئەو کەسانەیی دواي ئەوان دەژین بزائن کە هەموو ئەوانەیی قەڵاچۆکران شایستەیی لەناوچوون بوون، ئەمەش بۆ ئەوێ نەبادا وە هەمێک بێتە کایەو لەمەر ئەوێ لەناوچوون (بەبارە گشتییە کە) ئەو کەسانەش دەگرێتەووە کە شایستەیی سزا کە نەبوون.

(١) (وغیض الماء): ئەمەش لەزانستی ڕەوانبێژی دا بەهونەری (ئیشارەت) ناسراوە ئەوێ دەبێت بێژە کەم دەلالەت لەسەر مانای زۆریکات.

(٢) (وقضي الأمر): ئەمەش لەزانستی ڕەوانبێژی دا بەناوی هاوواتاکان (الأرادف) ناسراوە ئەوێ بەگۆ (متکلم) مانایەکی بۆت وەو شتوێ بە تعبیری لێتە کات بەلکو بەبێژەیی کە دی تەعبیری لێ بکات کە هاوواتای مەبەستە کەو و شتێکەوتە بێت.

چهنډ راستي يه کي زانستي ي قورنان

قورنان له وه سفر کړنې توانای خدا به سهر نهم گهر دوونه دا گوزارشت (تعبير) يکي ورد به و سغه د به خشيت که گه لي عه رب چواره سده له مه پيش به جزړيک تي ده گه شستن و شو تيگه يشتنه يان گونجاو بوو له گهل شو پهي بردن (ادراک) ه يان دا که عه قلپان پي گه شستبو، کت و مت وه چون مرؤفي مه د نه يت خوازي نه مرؤ به ف ه ميکي تازه به پيشوازي ده کات و نهم ف ه هم و تيگه يشتنه يشي به زانست و زانياري ه هارچه رخه کانيه و يه تي، ه هروک به و داهيتانه زانستپانه شهويه که له بوازي نهم گهر دوونه دا پي گه شستوه. غوونه ش له م باره يوه له قورنان دا زوره، به لام ليره دا تنها دوو غوونه ي زانستي ده خينه روو که دهر باره ي چيرؤکي (نوح) هاتوون:

يه که م/ نايه تي ﴿وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيْهِ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا﴾ نوح/ ۱۶. واته (خودا له نيو ناسمانه کان دا مانگي کردوه به رووناک که ره وه ي زه وي له کاته کاني تاريخي داو، خوريشي کردوه به چرايه کي روژن که ره وه ي له ناو به ري تاريخي).

له م نايه ته دا خودا شو راستي يه دهرده خات که خور له چرايه کي پرشن گدار (السراج الوهاج) ده چيت، واته چرايه کي روژن که ره وه ي دا گير ساو به بليسه يه که به (روژن زه يت) و (کحول) دهر يسي کيته وه، چراش رووناک يه کي خويي (ذاتي) ي ه يه، زانست (علم) يش رووني کردو ته وه که (خور) توپه له (کته) يه کي گازي گر گرتوه و زه ي خوي له چهنډ کار ليک و ته قينه وه يه کي ناوک يه وه دهر گرتوه. له مه دا زانست له گهل قورنان ته باو ه اوپايه که خور له بليسه يه کي ناگرين پيک هاتوه. نهم بليسه يه ش و زه ي خوي له چه قي ناو خويي خويه وه ورده گريت.

ه هرو ه ها قورنان وه سفي مانگ (قمر) ي به "رووناکي" کردوه، که و ابو نه ميش توپه له يه کي تاريخي و روژن ابي يه کي وهر گيراو (مکتسب) ي ه يه و لي يه وه په نگ ده داته وه، زانستيش نه مه ي سملاندوه که مانگ ه ساره يه کي تاريخي و روژن ابي ي خوي له خوره وه ورده گريت.

دووم/ غوونه ي زانستي ي دووم له چيرؤکي - نوح - وه شو نايه ته يه که له قورنان دا له سهر زار - نوح - خوي دا هاتوه ﴿وَاللّٰهُ اَنْبَتَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ نَبَاتًا﴾ نوح/ ۱۷. له م نايه ته دا واپراگه نه راوه که خودا نيتم ي له روو کيشه وه (نبت) دروست کردوه و به رده و امي ژيانيشمان له سهر روو که به بنده. نه م نايه ته ش حقيقه تيکي زانستي يه، ه هروک له کتيبي (ساو موعجيزه ي سروشته) ي نووسهر (تؤمسؤن کينگ) دا هاتوه و تيای دا ده ليت: (زانا ياني زينده وهر ناسي گه شتونه ته شو دان پيانانه ي که هه مو گيانه وهران له نيوانيان دا من و تو ش و

گشت به کتربایه که لهسه خواردنی پروه و بهرهمه رووه کی یه کان ده ژین، یان لهسه خواردنی گۆشتی نهو گیاندارانهی که پروه کیان خواردوه، بۆ نمونه ماسی یه که ده خۆین و نهو ماسی یهش لهسه خواردنی چهند ماسی یه کی بچوک ژیاوه، نهو ماسی یه بچوکانهش لهسه خواردنی ماسی ی بچوکتر یان لهسه خواردنی چهند کرمیک ژیاون یان لهسه زینده وهرانی ترو، که نهو زینده وهرانهش به پروه ژیاون.. ئیدی لههر شتیک وردینه و نهو نهلقه به نهلقه زنجیره کهی ژیاونی لیکه دینه و ده بینین لهسه ری کۆتایی یه که یه و نهو ده چیته و نهو پروه کهوا بوو پروه که کان بنکه و بناغه ی ههرهمی ژیاون، که ره گهزی مرۆیی (جنسی به شه ری) لوتکه ی ههرهمه کهی داگیر کردوه). بهم رهنگهش ده بینین قورشان به کورتی و سهفی خۆراکی مرۆ و نهو ره گهزو نۆرگانه خۆراکی یانهشی کردوه که پێ یان ده ژێ. ههره که زانستیش له چهرخی نوێ دا دانی پێداناهه)...

یه کسانێ له نیوان چینه کان دا

قورشانێ پیرۆز ههر له سهرده می - نوح - وهه سروشتی کۆمه لگی به شه ری به سهر دوو چین دا دابهش کردوه، چینی یه کهم چینی دهوله مهندان و گهوره پیاوان و دهسه لاتداران که له سهرده می نوێ دا به دهره بگ و بۆرژواکان ناوبراون، چینی دووه میش کریکاران و هه ژاران و چهوساوه کان، که نهوانیش لهم سهرده مه دا به چینی - پرۆلیتاریا - ناو دهبران. جا قورشانیش له به سه رهاته کهی - نوح - دا وینه ی نهو دیاره راسته قینه یه مان پیشان ده دات، که ههر چینی هه ژاری زه جمه تکیش و کارگر به دهم بانگه وازی پێغه مبه رانه و نهو چون، چونکه لهو بانگه وازه دا دادگه ری و یه کسانێ و سۆز و به زه بیان به دی کردوه و بهم پێسایانهش یه کسانێ ده خریشه نیوان نهوان و دهوله مهندانه و نهو هه موو شتیکیان له گه ل زالمان و زهوت کاران دا پێ ده کهن به دوو به شه و نهو ناهیلریت بی بهش و مه حرووم بن. دیاره چینی نه شراف و دهوله مهندان له بانگه وازی - نوح - یاخی بوون و بهم جۆره وتانهش به ربه رچی بانگه وازه که یان داوه ته و نهو: ﴿وَمَا زَنَّاكَ أَتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا بِكَادِي﴾ ههود/ ۲۷.. واته: (نهو که سه به ناو پیاو ماقوول و گهوره پیاو دهوله مهنده بی باوه رانه ی گه له کهی (نوح) له وه لامی بانگه وازه که ی دا پێ یان گووت: بۆچی باوه رت پێ بیین، ناخر ئیمه ده بینین مرۆ قیتیکت وه که خۆمان و ده شبینین ته نه نا که سه بچوو و گه مژوه بی دهسه لاته کا ئمان باوه ریان پێ هیناویت له وانه ی که بی بیر کردنه و نهو تیفکرین دوات که وتوون).. شه م وته یه ی نهو که سه بی باوه ره دهسه لاتدارانهش

وه سفینکی شتواری بیر کردنه وه یان ده کات که ئاویتته ی لووتبه رزی و بئ باکی یه، ئه وان (ههروهه) قورئان له سه ر زاریان ده یگێرته وه) له کاتی دواندنی چینی هه ژارو نه داریش دا بئ یان گوتسون: ﴿وَمَا زَيْ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَنْظُرُكُمْ كَذِبًا﴾ هود/۲۷.. واته: (ناشبین ئیوه فه زلیکتان به سه ر ئیمه ی ده وه له مه ندو نه شراف دا هه بیته، به لکو ته نانه ت واگومان ده به ین ئیوه درۆزن و هه له خه له تینه ر بن). به مانای گوایه ئه م ده وه له مه ندو خۆبه نه شراف دانهرانه له وه هه ژارو نه دارانه باشترو به رتیزترن و ئیدی ده رفه تیک نی یه بۆ به یه کدی گه یشت له هه ر بیروبا وه پرتک یان خه باتیککی هاوبه ش دا.

واش ده رده که ویت، که چینی بالاده ستان به لئینیان به -نوح- دا بیته له سه ر ئه وه ی گه ر ئه و کریکارو ره ش و پروت و بئ ده سه لاتانه له کۆرو ئه نجومه نی خۆی ده رکات ئه و ئه مان له گه لی دا داده نیشن و بانگه وازه کی په سنده کهن.. به لام ئه م ره فتاره هه رگیز له پیغه مبه رتیککی وهک (نوح) نه وه شاهه ته وه به لئینه که یان له تهر ناگرت و پێشینهاره که شیان ره ت ده کاته وه ئه م وته یه یان به رو دا ده دات: ﴿وَيَقُولُ لَا اسْتَلْكُمْ عَلَيْهِ مَا لَا إِن آجَرَى إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّهُمْ مُلْكُوا رَبِّهِمْ وَلَكِنِّي أَرَىٰ قَوْمًا يَجْتَهُلُونَ ﴿٣٠﴾ وَيَقُولُ مَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ طَرَفْتُهُمْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ هود/۲۹-۳۰. واته (من هه رگیز ئه وانه ده رناکه م که با وه پریان بئ هی ناوم، سانیتر له هه ر چینیک بن، چونکه به راستی ئه وان به خودای په ره وردگاریان ده گهن، به لام ده بیسم ئیوه گه لیکی نه فام و نه زانن. جائه ی گه لی خۆم گه ر له به ر خاتری ئیوه ئه و با وه رداره هه ژارانه ده رکه م دوا بی کئ ده توانیت من له سزای خودا پرزگاریات، ده ی، ئایا بیرناکه نه وه تئ ناگهن؟). پاشان (نوح) به رده وام ده بیته له سه ر پووچه ل کردنه وه ی بیرو بۆ چوونه کانیان: ﴿وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي أَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ﴾ هود/۳۱. واته: (ههروهه ها نا ئیم ئه وانه ی که ئیوه به چاوی سووک و بئ پرتزی بۆیان ده روان و که له چینی هه ژارو که م ده ستانن، نا ئیم خودا پاداشتیکیان ناداته وه، تا کو ئیوه به م قسه یه م رازی بکه م، چونکه هه ر خوداش ناگاداری نی دۆل و ده روونیانه)..

قورئانی پیرۆز له چواره سه ده له مه وه به ره وه کاری کردوه بۆ رووخاندنی ئه و جیاوازی یه نابه جئیه کۆمه لایه ته یانه، ئه ویش له و رێسیانه دا که به چه ندین ئایه ت دیاری کردوون و داوای یه کسانێ ی نیوان خه لکیان کردوه. بێگومان خودای مه زن له به سه رهاتێ (نوح) دا

ويستويوه تی نهوه پروون بکاتهوه که دهوله مهندان و دهستړیشتوان هیچ سیمایه کی باشترو جیاکه هرویه یان له کهسانی دی زیاتر نی یه، چونکه شه و کومه لگه مروځی یه کی که خودا خواز یاریه تی کومه لگه کی چه سپاندنی یه کسان کی نیوان خه لکی یه له ماف و نه رکه کان دا. به باشتردانانی هندی که س له خه لکییش له هندی کی تریان ته نها له سهر بناغه ی زانست و ته قواو له خواترسانه، ههروه که له سهر بناغه ی شه و خیر و چا که زیاده یه شه که هه ر تاکینکی کومه له بۆ کومه لگه کی بکاته دیاری..

خوداش له قورناند لسم باریه وه فهرموویه: ﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ﴾ الحجرات/۱۳. واته (بینگومان به یریزترین کهستان له لای خودا به ته قواترین تانه). ههروه ها فهرموویه تی: ﴿هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ الزمر/۹. واته (ثایا وه کی یه که یه کسانن نهوانه ی ده زانن و زانست و باوه یریان هه یه له که له نهوانه دا که نه زان و بی زانست و بی باوه یرن)؟!.

جا قورنان وای داناوه گهر پیاوانی خاوه ن سامان و دهوله مهند گوئ بیستی دهنگی هه ق بن، په یره کاری هه ق بن شه و ململانی و نا کوکی نیوان چینه کانی کومه له له نارادانه ده بو.

وانه یه که له هیزی خورا گریدا

له و سیفه ته جوانانه ی که مروځ خویان پی پرازیښته وه شه و خواست و نیراده ی خورا گری یه به هیزه که به هیزه به هرو پرووی هه موو کوښ و ناره حه تی یه کی سهر ریگه ی پی ده بیته وه، پیغه مبه ره کی خوداش (نوح) (سلاوی خوی لی بیت) پله یه کی به رزی له هیزی خورا گری و سوور بوون و به رده وامی شه و بانگه وازه یمان پیشان ده دات که ماویه کی زور دریشی خایاندوه بی شه و نیراده یه کی لاوازیت یان عه قیده یه کی بلهرزیت. له و وینه دیارانه ی شه به سهرهاته ش که قورنان ده رباره ی شه نیراده پولا یینه ی خورا گرتنی ده دویست به رده وامی بی پسانه ویه تی له بانگ کردنی گه له کی دا بۆ سهر ریازی خودا به شه و به پروژ و به ناشکراو نه یینی، به لام شه گه له زوری هه ره زوریان بانگه وازه که یان په سند نه کردو به ده میه وه نه ده چون، ته نانه ت وایان لی هاتبوو که تو زقالتیک گوئ یان بۆ پانه ده گرت و ته ماشاشیان نه ده کرد، دیاره شه مه ش دواپله ی پروولی و ه یرگیران و نازاردانی هه ست و شعوری بووه.. جگه له مه ش له که داریان ده کردو به شیت

و بئـ عـ قـ لـ یـ و هـ سـ فـ دـ هـ کـ رـ دـ: ﴿إِنَّ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ﴾^(۱) فَتَرَىٰ صُورَهُ حَتَّىٰ حِينَ الْمُنْمُونِ/۲۵.. واتـه: (گه‌له‌که‌ی نوح- به‌و پێغه‌مبه‌ری خۆیان ده‌گوت ئەم کابرایه‌ شیتـه (یان جنۆکه‌ شیتیان کردوو) و جائیوه‌ش پـاوه‌ست و دان به‌خۆدا بگرن تا ئەو کاته‌ی چاک ده‌بیتـه‌وه‌و واز له‌م شیتـی یه‌ دینیتـ).

هه‌ر سه‌باره‌ت به‌ پته‌وی و تۆکه‌میی خواستی خۆپـاگـری ی (نوح) وینه‌یه‌کی دیکه‌مان له‌م پـووه‌وه‌ دیتـه به‌رچا و که‌کاتـی هه‌ره‌شه‌ی زۆری له‌گه‌له‌که‌یه‌وه‌ لـی ده‌کرا، که‌چی ئەو به‌چه‌له‌نگی و نازایه‌تی یه‌وه به‌رامبه‌ر هه‌ره‌شه‌کانیان ده‌وه‌ستا و له‌ بانگه‌وازی خۆی پاشگه‌ز نه‌ده‌بووه‌وه ﴿قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَنُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ﴾ الشعراء/۱۱۶. واتـه: (ئـه‌ی (نوح) گه‌ر وازنه‌هینیت و کۆتایی به‌م بانگه‌وازەت نه‌هینیت ئەوا به‌شیوازی به‌ردباران کردن ده‌تکوژین، که‌ ناشیرینترین و درندانه‌ترین شیوازی پیاوکوشتنه‌). به‌لام بێگومان نوح- له‌به‌رده‌م ئەو هه‌ره‌شه‌یه‌دا پاشگه‌ز نه‌بووه‌وه، به‌لکو په‌نای برده به‌ر خوا‌ی په‌روه‌ردگاری ﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي قَوْمِي كَذَّبُونِ﴾^(۱۷) فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ الشعراء/۱۱۷-۱۱۸. واتـه: (خودایه‌ وای ده‌بینیت گه‌له‌گه‌م به‌درۆیان خسته‌وه، جاتۆش حوکمی خۆت له‌نیوان من و ئەوان دا بکه‌و خۆم و ئەو باوه‌پـدارانه‌ی له‌گه‌لم دان پزگاریکه‌ له‌زۆلم و سته‌میان). له‌لایه‌کی تـریشه‌وه‌ هه‌ر ده‌رباره‌ی هینزی نیراده‌ی به‌ئارامی و خۆپـاگـری ی "نوح" وینه‌یه‌کی پۆشنی دیکه‌مان له‌هه‌لس و که‌وتی ده‌که‌ویتـه به‌رچا، ئەویش له‌کاتی دروست کردنی که‌شتییه‌که‌دا که‌گه‌له‌که‌ی گالتـه‌ی پـی ده‌که‌ن، که‌چی ئەو زۆر به‌هینمی سینه‌فراوانییه‌وه‌ چاوپۆشیان لـی ده‌کات و به‌په‌ری ئارامی و دلتیاییشه‌وه‌ به‌ته‌مای سه‌رکه‌وتنی خودایه‌که‌ که‌ پـی بیه‌خشیت: ﴿وَصَنَعَ الْفُلَّكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأَ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ﴾^(۲۸) فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُغْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ﴾ هود/۳۸ و ۳۹.. واتـه: (نوح- سه‌رقالی دروست کردنی که‌شتی پزگاریبون بوو و هه‌ر جاریکیش چەند که‌سێک له‌بـی باوه‌پـان به‌لای دا تـیپه‌رینایه‌ گالتـه‌یان پـی ده‌کردو سه‌ریان باده‌دا له‌سه‌ر ئەوه‌ی که‌ تادوینتی هه‌ر بانگه‌وازی بۆ ئیمان ده‌کردن و ئەمـپۆش بۆته‌ دارتاش و که‌شتی

(۱) (به‌جـنـه): واتـه (شیتـی)یان (شیتیتـی) یه‌کی هه‌یه... وشه‌ی (جنـه) له‌ (جنون)ـه‌وه‌ هاتوو ه‌یان له‌ (جن)یشه‌وه‌، واتـه (جنۆکه) .. که‌وابوو وازی (به‌جـنـه) مانای ئەوه‌ش ده‌گه‌یه‌نیت، که‌ (جنۆکه‌ی له‌گه‌لدایه‌وه‌ شیتـی ده‌که‌ن).. (وه‌رگێڕ)

دروست ده کات.. -نوح- یش له وه لامي نه و گالته پیکردنه یان دا ده یگوت (گهر ئیوه گالته مان پی ده کهن نه و ییگومان له راستیدا ئیمه گالته به ئیوه ده کهن و ده زاین بهم زوانه چیتان به سهر دیت، نه و ساش چاک ده زانن که کئی به تووشی سزای سهر شوپکر ده بیست و پاشان له ناخیرهت دا سزایه کی هه میسه بی ی شایسته ده بیست)؟!.

جا داخو هۆکاری دروست بوونی نه و خواسته به هیزه ی خۆراگری و سووربوونی و نه و ره گ و ریشاله تونده ی خۆراگری ی نیو دهروونی (نوح) ی پیغه مبهری خودا له کوئوه هاتبن؟ ییگومان چاوگی هه مرویان نه و باوه ره به هیزو پته وه ی بوو به خودای په ره وردگاری و پشت پی به ستنی بووه که له هه موو ته نگزه و بارگرانی و نازار چه شتینکدا پشتی پی به ستوه.

کوده تا به سهر په یوه ندی یه نادروسته کانی که سایه تی و خزمایه تیدا

ییگومان "په یوه ندی که سایه تی و لیک نزیکی ی خانه واده یی و خزمایه تی" هه میسه و هه رده م له گرنگترین نه و هۆکاره بزویته رانه ی مرۆډ بووه که جئی بایه خ و به تنگه وه هاتنیان بووه و بریکی گهره ی سۆزی شه خصی و قوربانی دانیشی بو ته رخان کردووه، ئیسلامیش بایه ختیکی فره و دیاری بهم لایه نی په یوه ندی که سایه تیه داوه چونکه میزاجی مرۆډ و به رزه وه ندی په کانیشی له سهر ئاوړ لی دانه وه واپه راندنی نه رکه کانی نه م په یوه ندی په هه ساسه هاتونه ئاراهه.

وه لی مه رجیکی به ره تی له په یوه یی کردنی په یوه ندی خزمایه تی و که سایه تی دا هه به تاکو مافه ته وای خۆی پی بدریت، نه ویش باوه ره ئینان به خودا و جی به جی کردنی فره مانه کانی شه ریعه ته که یه تی، چونکه مرۆڤی موسلمان نابیت که سانی بی باوه و په سهر پیچی کارو گونا هبار بخته ریزی خۆشه و یستانی یه وه و خۆشی ی بوین ته نانه ت گهر نه و جوړه که سانه له نزیکترین که سو کاری یان خزمانی بن.. هه ره وک خوداش له م باره یه وه له قورئان دا فره موویه:

﴿ لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ^(۱) اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ ۖ وَالْمُحَادَّةُ^(۲) .. واته: (نابیت که سانی که گهر باوه ره یان به خودا و رۆژی دواپی هتینابیت بی باوه ره ان و سهر پیچی کارانیان خۆش بویت ته نانه ت گهر نه و جوړه که سانه باوکیان یان کوپیان

(۱) (حاد الله): واته: (عصی الله) به مانای (سهر پیچی یان له فره مانی خودا کردووه).

یان بریایان یان له هژوزو عه شیره تیان بن، چونکه کهسانی خاوه ن باوهږ خدا نیعمه تی نیمانی پښ به خشیون و له دل و دهر و نیان دا نهو نیمانه ی به هیژو جیگیر کردوه، هر که سیکیشیان خوش بویت تنها له پیتناوی خودا و سرخستنی دینی خودا خوشیان دهوین).

له داستانه که ی "نوح" یش دا نمونه یه کی دیارو و زیندو و وژر گرنګمان پیش چاو ده خات له کاتیک دا سؤزو به زه یی پیاها تنه وه یه خه ی - نوح - ده گریټ کاتیک ده بینیت نهوا خه ریکه کوره که شی له لافاوه که دا نغرو بیت و بهو سؤزو عاتیفه ی باوګانه یه داوا له خودای مه زن ده کات و لی ی ده پار پتیه وه نهو کوره ی له تیاچوون قوتار کات، به لام خودا له سر نهو داواکاری یه گلهمی ی لی ده کات و کاری پارانه وه که شی بهو جهل و نه فامی یه داده نیت که هه رگیز ناشیت به ناوینم ی ره فتاریه وه بلکیت، وه که دیگیژ پتیه وه ده فرموویت:

﴿وَأَدَّٰى نُوحٌ رَّبَّهُ، فَقَالَ رَبِّ إِنَّ أَبْنَىٰ مِنْ أَهْلِی وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِیْنَ ۝۱۵﴾ قَالَ يٰنُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَتَّبِعْ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ۖ إِنَّیْ أَعْظَمُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِیْنَ﴾ هود/ ۴۵-۴۶. واته: (کاتیک لافاوه ستابوو - نوح -

هاواری بؤ خوا برود داوای پژاربوونی کوره که ی ده کرد و گوټی: (خواهه بینګومان کوره که م له کهس و کارو خانه واده ی منهو توش به لیتن هه ریه جی گیه نه و ده رباری پژاربوونی که سو کاری من. هر خوشت داد گه رترین حاکمیت)، به لام خودا له وه لامی هاوارو داواکه ی دا فرمووی (ته ی نوح نهو کوره که سی تۆ نییهو له نه هلی تۆ نییه، چونکه خاوه نی کرده وه ی خراپه که بی باوهږ یه، تیر داوای شتیکم لی مه که که زانست له سهری نییهو نازانیت ره وایه یان نا؟ من ناموژگاریت ده که م که نه بیت به یه کیټک له وانه ی نازانن). نیاز لهو بنه ما جوان و بی وینانه ی که قورئان له پشت نه م نایه تانه وه دایانده ریژیت نه ویه پینمای ی مرؤف بکات بؤ کردارو هه لس و که وتی چاک و پیویست که هر نه م کردارانه ش به دی هینهری به خته وهرین له ناخیرت دا، واته: هیچ شفاعت و پدیوه یندیه کی که سایه تی و لیکنزیکی، کارایه کیان نییه له پژار بوون له سزای خودا گه نه وکه سه شفاعت بؤ کراوه تریکه بی باوهږ یاخی بیت، هر له قورئاندا ته نکید له سر نه م راستیه ش کراوه ته وه، وه که خودای مه زن فرموویه:

﴿ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِیْنَ كَفَرُوا أَمْرَاتٍ نُّوحٍ وَأَمْرَاتٍ لُّوطٍ کَانَتَا تَحْتَ عَبْدَیْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَیْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ یُعْنِیَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَیْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّٰخِلِیْنَ﴾ التحريم/ ۱۰. واته: (خودا بؤ نمونه ی نه وانه ی بی باوهږ بوون ژنه که ی - نوح - و

ژنه که ی - لوط - ی به وینه هیئاوه تهوه بۆیان، شو دوو ژنه له ژیر عیصمهت و سه ره رشتی هاوسه ری دوو بهنده پیغه مبه ره که مان دابوون، به لام ناپاکیان لی کردن و هاو بیرو باوه پریان نه بوون، شو دوو پیغه مبه رش نه یانتوانیوه له لای خودا شتیك له سزایان کهم که نهوه یان شه فاعهت و سوودیکیان پی بگه یه نن، چونکه ژنه کانیان دوژمنی خوداو په یامه کانیان بوون، له سزای شه وهش دا ناگر به قیسمه تیان بوو و پی یان گوتراوه برۆنه نیو ناگری دۆزه خه وه له گه ل دۆزه خی یه کان دا).

له پروداوی له ناو وچوونی هاوسه ری (نوح) و هاوسه ری (لوط) به هۆی گونا هباری و سته م و لادانیان له ریگای راسته وه په ندیکی کاریگه ری قورنانی هه یه و شه یه که: (که سایه تی و لیك نزیک هه چه ندیک پته وو سۆزدارو مه حکه م بیت به لام ناشیت بۆ مرۆف سوودمه ندییت شه گه ر مرۆفه که بی باوه رو به دکار بییت.. زۆر جاریش خه لکی به هه له له چه مکی ریگای رزگار بوون تیگه یشتوون و به مهش تووشی گومرایی بوون، چونکه وایان زانیوه گوایه رزگار بوون له خویشتنی پیاوانی نایینی و خو لی نزیک کردنه و یان دایه به (دیاری بۆ بردن و گو پرایه لی کردنی کویرانه ی فه رمانیان) بی شه وهی شه رکی خو چا کردن و لیپرسینه وهی ویژدانیان له شه ستۆ بگرن. شه م تیگه یشتنه هه له یهش خراپه ی ده ره قی دین کردووه و بووه ته هۆیه که له هۆیه کانی دواکه و تن و مت بوون و تیك دان، له جیاتی شه وهی له گرنگ ترین پالنه ره کانی چاکسازی و پیشکه و تن و شکۆمه ندی بییت.

بہشتی چوارہم
ھوٹ و روک کرین
صالح و روک کرین

- ۱- ھیرؤکی ھور
- ۲- ھیرؤکی صالح
- ۳- ھہ ندوانہ و بہ ندیک

سەرەتایەك

داستان گێڕه‌وان و شارەزایانی میژوو و دەنگ و باسی گەلان میلله‌تی عەرەبی دێرینیان بۆ سێ چین دابه‌ش کردوو:

عەرەبی "بائدة" عەرەبی "عاربة" عەرەبی "مستعربة"
له‌عەرەبی "بائدة" دا چەندین گەلی وه‌ك (عاد) و (ثەمود) هەبوون. گەلی (عاد) له‌وه‌چه‌ی (عاد-ی کورێ -عوص-ی کورێ -إرم) بوون.

گەلی (ثەمود)یش له‌وه‌چه‌ی (ثەمود-ی کورێ -جاثر-ی کورێ -إرم) بوون. ئێره‌م-یش کورێ (سام)ی کورێ (نوح) بووه. هۆی ناوبردنی‌شان به‌ عەرەبی "بائدة" له‌به‌ر ئەوه‌یه‌ ئه‌وان ئیبادە‌بوون و له‌نیوجوون و هیچ که‌سیکیان له‌و وه‌چه‌یه‌ له‌سه‌ر زه‌وی نه‌ماوه، هه‌روه‌ها هۆی ناوبردنی (عاد) و (ثەمود) به‌عەرەبی "عاربة" له‌مانای جێگیریه‌و پرەگ داکوتانیان له‌ (عروبه‌)دا وه‌رگیراوه. ^(۱) به‌پێی راوی‌چوونی داستان گێڕه‌وان (رواة) دوو چین له‌گەلی "عاد" هەبوون به‌ناوی عادی یه‌که‌م (عاد الاولی) و عادی دووهم (عاد الثانية).

- عادی یه‌که‌م به‌ سامترین و به‌ هیژترین نه‌ت‌ه‌وه‌ بوون و له‌ چەندین هۆز و تیره‌ پێشک هات‌بوون و ماوه‌ی پتر له‌ هه‌زار ساڵ ژیاون. قورئانی‌ش ئاماژه‌ی بۆ نه‌و پروداوه‌ کردوو، که‌ خدا "عاد یه‌که‌م" و "ثەمود"ی له‌ نێو بر‌دوو: ﴿وَأَنذَرْتُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ ۖ وَتُومَدًا ۖ فَأَبَقَىٰ ۖ﴾ النجم/ ۵۰، ۵۱.

خودای مه‌زن پېغەمبەرێکی به‌ناوی (هود) وه‌ه بۆ گەلی (عاد) نارد که‌ له‌خێلی (عبدالله-ی کورێ -خلود-ی کورێ -عاد-ی کورێ -عوص- ی إرم) بسووه. (خلود) یه‌کی‌ک بسووه له‌و

(۱) ده‌رباره‌ی هۆی ناوبردنی چینی سێ‌یه‌می عەرەب به‌عەرەبی (مستعربة)ش دوو مانا هه‌یه‌: یه‌که‌میان ئه‌وانه‌ن که‌بوون به‌عەرەب وه‌رچه‌له‌کیان له‌نێو میلله‌تی عەرەب دا ون بووه، دووه‌میش: مانای نه‌و ئەوه‌یه‌ ده‌گه‌ینی‌ت که‌ له‌کوپانی (اسماعیل)ی کورێ (إبراهیم) بوون. (سلاوی خودایان له‌سه‌ر بی‌ت). بر‌وانه‌ (المعجم الوسیط) ص ۵۹۱. (وه‌رگێت)

ھۆزانەى (عاد) كە ژمارەيان (واتە ژمارەى ھۆزەكان) بەپاى ھەندىك لەشارەزايانى ئەم بوارە يازدە ھۆز بوو. ھەروەھا خوداى پەروەردگار پىغەمبەرىكى بەناوى (صالح) ھەو بەگەلى (ئەمۇد) پەوانە كرد كە لە خىلى (صالح) ى كۆپى-عبىد-ى كۆپى-ئسف-ى كۆپى-ماسخ-ى كۆپى-عبىد-ى كۆپى -خادر-ى كۆرى -ئەمۇد-ى كۆپى -جاثر-ى كۆپى -ئرم) بوو.

به ندى يه كه م

((چیرۆكى هود))

(خانووه كانی (عاد) و خواوهنده كانیان - بانگهواز بۆ خدا - بهیر خستنه وهی
به خشه كانی خودا - وت ویز له گمل بت پرستان دا - بانگهوازیك بۆ گه رانه وه -
پرگار یونی باوه داران و له ناوچونی بڼ باوه ران)

خانووه كانی (عاد) و خواوهنده كانیان

له قورثان وا ده فامریته وه كه خانوو و شوینی نیشته چی گه لی (عاد) له دژلی (أحقاف) ی
ناوچه ی (حضر موت) دا بووییت. خودا فهرموویه: ﴿وَأَذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ
بِالْأَحْقَافِ﴾ (الأحقاف/ ۲۱). وشه ی (أحقاف) كۆی (حقف) به ومانای ناوچه ی لماوی ده گیه نییت.
له قورثان دا ناوی مهوقیه كه ی دیاری نه كراوه. به لام زانیانی هه والی گه لان ده لئین:
(مهوقیه كه ی له نیوان - یه مهن - و - عومان - دا تا - حضر موت - و - شحر - ه).
گه لی (عاد) شارێکیان بنیات نابوو ناوی (نیره م)^(۱) بوو كه له قورثانیشت دا باسی
كراوه: ﴿الَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ﴾ (۱) ﴿إِرمَ ذَاتِ الْعِمَادِ﴾ (الفجر/ ۶-۷). واته (نایا نه ت زانیوه
خودای پهره ردگارت چی ی كرد به گه لی (عاد)؟ واته بهو گه له ی كه - هود - ی پښه مېریان
بۆ په وانه كراوه و ناوی باوکیان (عاد) بووه و هۆزێك بوون له (نیره م) واته لهو شاره ی به بینا و
ساختمانی بهرز و مه حكه م ناوبانگی ده كردبوو، خانووه كانیان به چه نندین سستوون (عه موود) ی
پته و راگیرابوو.

زانایانی شوینه واره كان به پێی چه نندین کرداری پشکنین و لیکۆلینه وه ی وردیان پێ له سه ر
نه وه داده گرن كه شوینی (نیره م) چپای (ره م) بیست كه وا (۲۵) میل له خۆره لاتی شاری
(عه قبه) به وه دووره، چونكه بیگومان له ته نیشت چیا كه وه چه نندین شوینه واری دیرینی

(۱) "ابن خلدون" له میژوووه كه ی دا رای وایه، كه گوایه شارێك به ناوی (نیره م) به وه له كایه دا نه بووه، به لكو
نه مه له شته ته فسانه یی به كانی نیو دستانه كانه و ته فسیرنووسه كم ته زمونه كان باسی ده كهن، ده نا وشه ی
(نیره م) كه له فهرمایشتی خودا (إرم ذات العماد) داهاتووه مانای هۆز ده گیه نییت نه ك شار و ولات.

سهرده مى جاھیلی دۆزراوہ تہوہ .

ھەر وہا زانیانی ھوال و کاروباری گهلانی کۆن دهلین که گهلی (عاد) سئ بتيان پهرستوه، يه کيکیان ناوی (صداء) بووه و دووه ميش ناوی (صمود) بووهو سئ يه ميشيان ناوی (ھباء)^(۱) بووه . ئەمەى پيشوو کورته باسێک بوو دهربارەى گهلی (عاد) تاکو بيکەينه دەروازە يەکی ليدوان دهربارەى پيغەمبەرى خودا (ھود).

بانگه‌واز بو خودا

(ھود پيغەمبەر) بانگی گەلەکەى کرد بۆ پەرستنى بەتەنھا و وازھينان لە پەرستنى بته‌کان، چونکە ئەمە پيگای خۆپاراستنە لەسزای پۆزى قيامەت . لەم بارە يەوہ خودا فەرموويە :

﴿وَالِى عَادِ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَنْقُورِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنِّ إِلَهٍ غَيْرُهُ ۚ أَفَلَا تَنْقُورُونَ ۝ ٦٥﴾ (الأعراف/ ٦٥)

واتە : (بۆ لای گهلی - عاد -، ھودى برايانمان بۆ پەوانە کردن، کە پەيامى خودايان پئى بگەيەنيت و پئى يان بليت : (گەلۆ تەنھا خودا پەرست چونکە جگە لەو ھيچ پەرستراويکی دیکەتان بەھەق نى يە، دەى نایا لەخوا ناترسن و خۆتان لەسزای سەختى ناپاريزن؟). ھەر وہا خودای مەزن فەرموويە : ﴿وَإِذْ كُنَّا عَادَ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَّتِ النُّذُرُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ ۚ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۝ ٢١﴾ (الأحقاف/ ٢١) . واتە :

(ھەر وہا باسى داستانى براى گهلی عاد (ھود) بەبیربێنەوہ کاتيک پەوانەکرا بۆ لايان و گەلەکەى خۆى لە پيش خۆى و دواى خۆى بۆ ھۆزو گەلەکانيان نيرابوون و ھەميان داويان ئەوہ بوو کە : تەنھا خودا پەرست و بەراستى من ترس و نيگەرانيم لەسزای پۆزىکى گەورە ھەيە بۆ ئيۆہ). گهلی (عاد) بېروابوہريان وابوو گوايە بته‌کان چەند ھاوہلێک (شرکاء) ى خودان و لەلای خودا نزاو شەفاعەتيان بۆ دەکەن . بەلام (ھود) لەوہ لاميان دا پئى پادەگەياندن کە (ئيۆہ لەم ئيديعايەتان دا درۆ دەکەن، چونکە کەس شايانى پەرستنى يە تەنھا خودا نەبيت، ھەر وہک لەسوورەتى (ھود) دا خودا فەرموويە : ﴿وَالِى عَادِ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَنْقُورِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنِّ إِلَهٍ غَيْرُهُ ۚ إِنَّا أَنزَلْنَاهُ إِلَّا مُمْفِرُونَ﴾ (ھود/ ٥٠) . واتە : (بۆ گهلی عاد، ھود-ى برايانمان بۆ ناردن کە پئى گوتن : ئەى گهلی خۆم تەنھا خودا (اللہ) پەرستن، چونکە بيچگە لەو ھيچ پەرستراويکی دیکەتان نى يە، بيگومان ئيۆہش کە ھاوہلتان بۆ خودا داناوہ درۆتان

(۱) ميژووى (طبري)، تاريخ الطبري / بەرگی يەکەم .

هه لېه ستووه له سر نه وهی که گوايه خودا هاوه لیکي هه بیت). به لام داخو کارایی شم بانگه وازه له سر گه لی (عاد) چند بو بیت؟

بیگومان نه وان به چاوی سوک سهیری - هود - یان ده کرد و ریزیان لی نه ده گرت و به (شیت و گه مژه و درو زنیان وه سف ده کرد). دیاره - هود - یس نه و سیفت و تومه تانه ی رت ده کرده و به چاکسی بزی روون ده کرده وه که نه و خوی پیغه مبه ریکي ره وانه کراوی خودای په روره دگاری جیهانیانه و تنها ناموزگاری و رینمایی یان پی ده گه یه نیت و به تهمای هیچ ده سکه و تیکي تاییه تی نی یه لی یان. هه روه ک خوداش به سهراته کمي له قورئان دا گیراوه ته وه و فرمویه: ﴿ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِيَّاكَ لَنَزِلَنَّكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَنْظُرُكَ مِنْ الْكَذِبِينَ ﴾ (۱۱) قَالَ يَقَوْمُ لَيْسَ بِ سَفَاهَةٍ (۱) وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ

الْعَلَمِينَ ﴿۱۷﴾ أُلَيْغُكُمْ رِسَالَتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿۱۸﴾ الأعراف/ ۶۶-۶۸. واته: (گه روه پیاوان و ده سله تداره چاوسوره که روه بی باوره کانی نه و گه له به (هود) یان گوت (نیمه به گه مژه ده تبیین و واش گومان ده بین درو بکهیت). نه ویش پی گوتن (نه ی گه لی خوم هیچ گه مژه یی یه کم تیدانی یه، به لکو من پیغه مبه ریکم له خودای په روره دگاری جیهانیانه وه بو لای نیوه نیراوم و په یامه کانی خوداتان پی ده گه یه شم، هه روه ها من پندو ناموزگاریتان به نه مانه ته وه پی راده گه یه شم و پی پیشانده ریکي سر راستم).

به بیر خستنه وه ی به خششه کانی خودا

"هود" (سلاوی خودای له سر بیت)، له هه ولدانی زوری دا بو قایل کردنی گه له کمي به گه رانه وه بو سر پی ی راست، به رده وام بوو له سر دواندنیان و له به شیکي دیکي نه وه هه ولانه ی دا ده بیست نیعمه ت و به خششه زوره کانی خودایان به بیر پی نیته وه .. نه وه بو پی ده فهرمون: نه ری نه وه لاتان سهیرو سه مبه ریه گه رینمایی و ناموزگاری یه کانی خودای په روره دگارتان له سر زمانی یه کینک له خوتانه وه - که منم - پیتان بگه یه نیت و له نا کامی خراب وریاتان کاته وه به هو ی نه و گومپایی یه وه ی نیوه تی کوه توون؟ نایا به بیرتان دا

(۱) (لیس بی سفا هه): که ماناکه ی (واته: هیچ گه مژه یی و عقل سوکی یه کم نی یه) وه لامی پیغه مبه ری خودا - هود - ه بو گه له کمي، شم وه لامه ش له پهری به نه ده پی ریزداری دایه چونکه نه یی ستووه وه ک خو یان بدویت و بهو شتویه وه لامیان بداته وه له کاتیک دا هر خودی نه و نه یارو ناحه زانه شی له و پهری نه فامی و گه مژه یی دابون، له هه لئس و که و ته ی (هود) دا خو رپه وشی گه و ره و پی شه ری (قدوة ی چاک به دی ده کریت.

نايهتموه خودا کردوونی به میراتگری زهوی له دوی گهلی (نوح)، که خودا بههوی گوناهاهه کانیانهوه لهناوی بردن، یان سهیر کهن چۆن خودا هیزی زیاتری له جهستهتان و لهدهسه لاتیشتان دا پی داوان، ثم نیعمهتش نهوهتان لی دهخاوتی که باوه بهخودا بینن و سوپاسی لهسهر بکهن نهک سپلهو پی نهزان و بیباوه رین. جا ناموزگاری من بوتان نهویه که نیعمهت و بهخششی خودا بهیاد بیننهوهو له بیریان مهکن تاکو بهختیاری دنیاو ناخیره تیشتان دهستهبر کهن، ﴿أَوْعِبْتُ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنذِرَكُمْ وَأَذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَضْطَةً فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (الأعراف/ ۶۹).

بهلام گهلهکی (هود) مافی سوپاسگوزاریان بهرامبر نهو ههموو بهخشش و نیعمهتهی خودا بهجن نهگیاندا، بهلکو لههواو نارهزوه کانیان دا نغزبوون و لهسهرزهویش دا لوتبهرزو بی پهروابوون. (هود) بیش پی گوتن: (باشه ئیوه، که لهسهر ههر بهرزایی یهک ساختمانیکی گهوره بو شانازی بهخووه کردن و بی هوودهیی بنیات دهنین و جوانترین کوشک و تهلاریش دروست ده کهن وه نهوانهیی بهتهمای نهمری و ژبانی ههمیشهیی ی سهرزوهین و نهگهر پهلاماری خهلهکیش بدن زور بوتوندو تیژی و زۆرداری یهوه پهلامار دهدهن و زهبر دهوهشینن لهکاتیک دا تووره دهن و پهحم ناکه، بچی لهخواناترسن و ناگهرینهوه بو سهر پی ی راست؟ دهبیته لهخوا بترسن و گوئ رایهلی ی فرمانهکانی بکهن و پهیرهوی نهو پینگارپاستهش بکهن، که من ئیوهی بو بانگ دهکهم. گهلی خویم بترسن لهو خودایهی که نهو ههموو خیرهویه فرهیهی بو فراههم هیناون چ لهمال و منال و نهوه بیته یان لهولاخ و گیانداران و نهو ههموو باخ و بیستان و جوگوو کانی و پروبارانه. جا ئیوهش چی دی بهرامبر بهو ههموو نیعمهت و بهخششانهی خودا بیباوهرو پی نهزان و بیباک و لووتبهرزو زۆردار مهن، دهنه گهر واین نهوا سزای سهختی پوژی دواپی شایستهتان دهبیته و لهناوتان دهبات):

﴿ أَتَنْبُونَ يَكُلٍ رِيعٍ ^(۱) ءَايَةً ^(۲) تَعْبَثُونَ ﴿۱۲۸﴾ وَتَخْذُونَ مَصَافِحَ ^(۳) لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ^(۴) ﴾

(۱) (ریع): واته شوینی بهرزو.. بهرزایی.

(۲) (آیه): واته کوشکیکی بهرز و پتهو که له نالا (علم) بهجیت. (علم) بیش بهیداخه یان منارهیه یان چیاو ههر شوینیکی بهرزایی یه.

(۳) (مصافح): واته ههوزو نهستیکی ناو، گوتراوه کهمانای قهلاکانیش دهگریتهوه.

(۴) (تخلدون): واته بویه وا دهکهن تاکو لهدنیا دا بهتهمای نهمری و ژبانی ههمیشهیی بن.

﴿۱۱۸﴾ وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَارِينَ ﴿۱۱۹﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ﴿۱۲۰﴾ وَاتَّقُوا الَّذِينَ آمَدُكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿۱۲۱﴾ آمَدُكُمْ بِأَنفُسِهِمْ وَبِئْسَ وَحْنًا وَعِيبُونَ ﴿۱۲۲﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿الشعراء/۱۲۸-۱۳۵﴾.

وتووێژ له گهل بت په رستان دا

گهلی (عاد) به پیر بانگه وازه کهمی (هود) - هوه نه چوون، سه رکړده کانیشیان سووربوون له سهه په رستنی بته کانیان، هه ربه به (هود) بیان گووت: (تو به لگه یه کی پرووت له سهه راستی نهو به رنامه یه بۆ دهر نه خستووین، ئیمهش واز له په رستنی خواوهنده کاغان نا هیئین و باوړت پی ناکهین، لهو باوهرهش داین که وا دیاره هه ندیک له خواوهنده کاغان خراپه یان دهرهق کردبیت، بویه تو ش قسه ی نابه جی یان پی ده ئییت) .. (هود) له وه لامیان دا گوتی: (خودا ده کهم به شایهت (شاهد) له سهه راستی وته کاغ، ئیوهش ده کهم به شایهت له سهه نه وهی که بی تاوانم لهو شیر کهمی ئیوه تی کی وهوتوون، ده ئیوهش خوتان و خواوهنده کاغان هاو کار و پشتگیری ی به کتر بن له سهه پیلان گیران له من و له سهه سزادانم پاشان بۆ ساتیکیش سزاکه م دوا مه خه ن گه ر توانیتان، منیش هیچ تر سیکم لهو پیلان و فروفیلانه ی ئیوه نییه چونکه پشتم به ستوه بهو خودایه ی که خاوه نی من و ئیوه شه، ته نانه ت هه ر گیانه وه ریک و هه ر بوونه وه ریک ی زیندوو روو له م بانگه وازه ی من وه رگیر نه وه هیچ زیانیکم پی ناگه یه ئیت، چونکه ناگادارم کردوون و نه وهی خودا پی سپاردووم پیم گه یاندن، خوداش توانای له سهه له ناو بردنتان هه یه وه ده توانیت گه لیک تر جگه له ئیوه بیئت و له خاکی ئیوه ده نیشته جی بکات. بیگومان خودا تواناو ده سه لاتی له سهه هه موو شتیک هه یه):

﴿قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٥٢﴾ إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ ^(۱) بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٣﴾ مِنْ دُونِهِ فَيَكْذِبُنِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُونِ ﴿٥٤﴾ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٥﴾ إِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ

(۱) (اعتراك): (مَسَك) واته تووشت بووه. خراپه ی هه ندیک خواوهنده مانت تووش بووه.

حَفِیْظٌ ﴿ هود/۵۳-۵۷.

پاشان نهو گهله داخ و نیگهرانی یه کی زوریان له (هود) و له بانگه‌وازه که شی ده‌ری‌ری و تنانته له زوری ی ناموزگاری یه‌کانی بیزار ببوون، بهم ره‌نگه‌ش وازیان له‌په‌رستنی خواوه‌نده‌کانیان بو په‌رستنی خودای په‌روه‌دگار نه‌هینا که (هود) بانگی ی ده‌کردن بو نهو پینگه‌یه، به‌لکو به‌ره‌به‌ره‌کانی ی نه‌و‌ه‌شیان ده‌کرد که مه‌حاله هه‌ره‌شه‌ی نهو سزا سه‌ختانه‌یان به‌سهردا به‌یتریت، (هود) یش له‌و ساته‌و‌ه‌ختانه‌دا پی‌ی گوتن: (هه‌ر ده‌بیته‌ پق و‌تو‌وره‌یی خوداتان به‌سهردا بیاریته و چاره‌پیی سزای خودابن، نه‌وا منیش له‌گه‌ل نی‌وه‌دا چاره‌پروانم):

﴿ قَالُوا اٰجِثْنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَاؤُنَا فَلَا نَرٰكَ بِمَدِيْنَةٍ اٰمِنَةٍ ۝۷۰﴾ قَالَقَدْ وَقَعَ عَلٰیكُمْ مِّنْ رَّبِّكُمْ رَجْسٌ وَغَضَبٌ اَتُجَدِلُوْنَ فِیْ اَسْمَاءٍ سَمَّیْتُمُوهَا اَنْتُمْ وَاٰبَاؤُكُمْ مَّا نَزَّلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ فَاَنْظِرُوْا اِنِّیْ مَعَكُمْ مِّنَ الْمُنْتَظِرِ ﴿ الاعراف/۷۰ و ۷۱.

له‌م ده‌قه قورئانه‌دا ده‌بینین جو‌ره به‌ندکاری یه‌کی رۆحی بالی به‌سهر گه‌له‌که‌ی (هود)‌دا کیشاوه، چونکه لاسایی کردنه‌وه‌ی کویرانه‌ی باوو‌یا‌پیرانیان هه‌موو سه‌ره‌به‌ستی یه‌کی تیروانیت و‌بیر کردنه‌وه‌ی لی زه‌وت کردوون، هه‌روه‌ها ده‌بینین هی‌زی به‌لگه‌که‌ی (هود) له‌چ ناستیکی بالادایه‌ کاتیک هه‌موو خواوه‌نده‌کانیان ده‌کات به‌چهند ناویتی به‌تال که له‌جیهانی راستی‌دا هیچ شتیکی ناوبراو (مسمیات)‌یان تیدا به‌دی ناکریت، هه‌روه‌ه له‌را‌ده‌ی نه‌و شتانه‌ش دا‌نین که ناوه‌کانیان لی بنریت، چونکه هیچ به‌لگه‌یه‌که له‌سهر خواوه‌ندی (ألوهیه‌ی) نه‌و بتانه‌نی یه‌و هی‌زیکیشیان نی‌یه، که وجودی په‌رستنیان به‌سه‌لمینیت.

بانگه‌وازیك بوگه‌رانه‌وه

گه‌له‌که‌ی (هود) تووشی سی سالی له‌سهریه‌کی بی‌بارانی بوون دواي بانگ کردنیان بو سهر پی‌ی راست و‌روو لی وه‌رچه‌رخانیان. ثم سی سالی وشکانی و باران نه‌بارینه‌ش وه‌ک نامه‌یه‌کی ناگادار کردنه‌وه بوو ده‌باره‌ی نزیک بوونه‌وه‌ی هاتنی سزایه‌ک له‌سه‌ریان. له‌و ساتانه‌ش دا (هود) پی‌غه‌مبه‌ری خودا هه‌ر به‌رده‌وام بوو له‌ناموزگاری کردنیان و هوشیار کردنه‌وه‌یان و، پی‌ی گوتن: (نی‌وه له‌خوداتان بیارینه‌وه و نزا له‌لای خودای خالقتان بکه‌ن که‌له‌و گونا‌هانه‌ی پیش‌ووتان خوش بیته، پاشان به‌تۆبه‌کردن بگه‌رتنه‌وه بو لای خودا، گه‌روا بکه‌ن نه‌وا تۆبه‌شتان

﴿وَيَقَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدَّكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا جُنُومَكُمْ﴾ ٥٢. هود

دەربارەى چۆنەتى پزگارپوونى -ھود- يىش قورشان ئەۋەى بۆ پوون نەكردووينەتەۋە، بەلام ھەندىك لەمىژوونوسان پىيان وايە كە مەسەلەى پزگارپوونى -ھود- بەھۆى دوروكرەوتنەۋەى لەگەلەكەى بوۋە دواى بىھىوا بوونى لىيان لەۋەرگرتنى بانگەۋازەكەيان و رۆشتنى لەگەل ئەوانەى باۋەريان پىي ھىتابو بۆ شارى(مەككە) و ژيان تىياى دا بۆ ماۋەيكە تا كاتى كۆچى دوايى لى لەۋى بەخاك سپاردنىشى ھەر لەۋى^(۲). سزاش بۆ سەر گەلى(عاد) ئەۋە بوو خودا بۆ ماۋەى ھەوت شەۋو ھەشت رۆژى لەسەرىك پەشەباۋ زىيانىكى سەختى بۆ ناردن و ھەمويانى تەفروتنا كرد و لاشەكانيان بەسەر زەۋى دا بىلاۋبوۋەۋە ۋەك چۆن دارخورماى ناۋەتال لەرەگ و پىشەۋە ھەلدەكەنزىت و ھىچيان لى نامىنىت، نىدى لەۋ گەلەى كە لەناۋچوون ھىچ نەدەيىنرا تەنھا خانو و نىشتگاكانيان نەيىت..خوداى مەزن دەربارەى ئەم سزايش فەرموۋىە: ﴿وَأَمَّا عَادُ فَاهْلِكُوا بِرِيحِ صَرْصَرٍ^(۳) عَاتِبَةٍ^(۴)﴾ سَخَرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَنِيَةً أَيَّامٍ

(٤) (عاتية): واته نهوپهري توندو بههيز.

حُسُومًا^(۱) فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى كَأَنَّهُمْ أُعْجَازُ^(۲) نُخْلٍ خَاوِيَةٍ^(۳) فَهَلْ تَرَى لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ﴿الْحَاقَّةُ/ ۶-۸﴾ هەر لہم بارہیہ وہ خودا مہزن لہ نایہ تیکی دی دا فہرموویہ ﴿وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿۱۱﴾ مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَنْتَ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلْنَاهُ كَالرَّمِيمِ ﴿۱۲﴾﴾ الذاریات/ ۴۱-۴۲ . واتہ: (بۆ سزادانی گہلی-عاد-بایہ کی بہ ہیزی لہ ناویہ رمان بۆناردن، کہ توخو وہ چہشیانی لی نہ ہیشت و بایہ کی وہ ہابوو، کہ ہیچ شتیکی نہ دہ ہیشتہ وہ، تا لہ ناوی دہ بردو لیکی ہہ لڈہ وہ شانند).

(۱) (حسوما): یہک لہ دوا ییہ کی لہین ہیئہر.

(۲) (اعجاز): واتہ رگ و لق و پۆپ.

(۳) (الرمیم): وشکی وردیوو وک پروہ کی زہردی و ہریو.

(١) بروانه (تأريخ العرب قبل الإسلام. للدكتور جواد علي. ج ١).

که له خاک دروستی کردوون و یارمه‌تی داون، که نهو خاکه شاهه دان بکه‌نهوه و هـو
نامراره‌کانی ناوه‌دان کردنه‌وشی بۆ سازکردوون. جاکه‌وا بوو مادام خودا خاوه‌نی نه‌ویه‌خشش و
(فضل) و چاکانه‌یه له‌سهرتان، ده‌بیت نیتوه‌ش وه‌ک نه‌رکی سه‌رشانتان داوای لی‌خوشبوونی لی
بکه‌ن له‌سهر نهو گوناوه سه‌ریچی یانه‌ی پی‌شووتان و تۆیه‌ی له‌لابکه‌ن و دل‌نیش بن خودا
لی‌تان نزیکه‌و نزای نزاکار گیراده‌کات و له‌گونا‌هی تۆیه‌کار ده‌بووریت گهر باوه‌ری پی‌هینابیت و
له‌نزا‌ک‌ه‌ش دا دلسۆزو پاستگو بیت: ﴿وَالِیْ نَمُوْدَۙ اٰخَاهُمْ صٰلِحًاۙ قَالَ یَقَوْمِۙ اَعْبُدُوْا اِلٰهَ مَا
لَکُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَیْرُهٗ ۚ هُوَ اَنْشَاَکُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَاسْتَعْمَرَکُمْ فِیْهَاۚ فَاسْتَغْفِرُوْهُ ثُمَّ تَوْبُوْا اِلَیْهِۚ اِنَّ رَبِّیْ قَرِیْبٌ
مُّجِیْبٌ﴾ هود/۶۱.

زیاده‌پرسی ی کوشنده

گه‌لی - نه‌مود - پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی خودایان به‌درۆ‌خسته‌وه‌و به‌ده‌م بانگه‌وازی خوا‌په‌رستی‌و خوا
به‌یه‌ک‌گرتن و له‌خواتر‌سانه‌وه نه‌چوون له‌کاتیک دا نه‌و (واته: صالح) پی‌غه‌مبه‌ریکی سه‌ر‌پاست و
ده‌سپاک بوو و هیچ پاداشت و کرۆ یه‌کی له‌سهر گه‌یاندنی په‌یامه‌که‌ی لی‌یان نه‌ده‌ویست.
یه‌ک‌یک له‌داب و نه‌ریته‌کانی نه‌و گه‌له نه‌وه بوو زیاده‌پرسی یان کرد له‌تام و چیژه هه‌ست
په‌رستی یه‌کانی خۆیان دا وه‌ک خواردن و خواردنه‌وه دانیشتن له‌خانوی گ‌رنگ و قه‌شه‌نگ دا.
(صالح) ی پی‌غه‌مبه‌ریشیان به‌ره‌ه‌لستی ی نه‌و داب و نه‌ریته‌یانی ده‌کرد و پی‌ی ده‌گوتن: (نایا
واگومان ده‌که‌ن گوایه خودا ده‌سبه‌ردارتان ده‌بیت له‌سهر نه‌و حاله‌تی نازو نیعمه‌ته زیاد
له‌پرا‌ده‌یه‌و له‌خۆشتان دل‌تیا‌ن که سزای خوداتان توش نابیت؟ نایا هه‌روا به‌نا‌ره‌زووی خۆتان له‌و
باخ و بیستان و کاریز و پروبارانه و له‌و به‌روبووم و خورما شیرین و پی‌گه‌یشتوانه بخۆن و خانوو
نیشته‌گای جوان و گ‌رنگ له‌به‌ردی داتاشراوی چیا‌کان دروست بکه‌ن و به‌بی‌باکی و نامه‌ستولانه
تیایان دا بۆین و پاشان سوپاسی خودا نه‌که‌ن له‌سهریان و ک‌پ‌نووشی به‌ندایه‌تی ی بۆ نه‌به‌ن
له‌سهر نه‌و هه‌موو نیعمه‌ته گه‌ورانه؟ ده‌نیت له‌خودا بترسن و گو‌پ‌رایه‌لی ی من بکه‌ن له‌و
فه‌رمانانه‌دا، که پ‌تنمایی ی نیتوه‌ی پی‌ ده‌که‌م. هه‌روه‌ها گو‌پ‌رایه‌لی ی فه‌رمانی نه‌و ده‌ست
بلا‌وانه مه‌که‌ن که زیاده‌پرسی له‌سهر خۆیان به‌که‌فو سه‌ریچی و یاخی بوون ده‌که‌ن، نه‌وانه‌ی
که‌خراپه‌و به‌دکاری له‌زه‌وی دا بلا‌وده‌که‌نه‌وه‌و پ‌نگایه‌کی چاکسازی نازانن: ﴿كَذَبَتْ نَمُوْدُ
الْمُرْسَلِیْنَ ﴿۱۶۱﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ اٰخُوهُمْ صٰلِحٌ اَلَا نُنْفِقُوْنَ ﴿۱۶۲﴾ اِنِّیْ لَکُمْ رَسُوْلٌ اٰمِیْنٌ ﴿۱۶۳﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ

(۱) (والی نمود): واته بۆ‌لای گه‌لی نه‌مود - صالح - ی بریا‌مان بۆ ناردن. واته له‌که‌س و کاری خۆیان.

وَأَطِيعُوا (۱۱۱) وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجِرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ (۱۱۵) أَتُرْكُونَ فِي مَا هُنَا ءَامِنِينَ (۱۱۶) فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ (۱۱۷) وَزُرُوعٍ وَحُلِيِّ طَلْعُهَا هَضِيمٌ (۱۱۸) وَتَجْنَحُونَ مِنَ الْجِبَالِ يُّوْتًا فَرَهِينَ (۱۱۹) فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا (۱۲۰) وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ (۱۲۱) الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿ الشعراء/ ۱۴۱-۱۵۲

هر له وته کانی دیکه ی (صالح) نه وه بوو که پې ی ده گوتن:

﴿ وَأَذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ فِي الْأَرْضِ تَتَخَذُونَ مِنْ سَهُولِهَا قُصُورًا وَتَتَجَنُّونَ الْجِبَالَ يُّوْتًا فَأَذْكُرُوا ءَالَآءَ (۱) اللَّهِ وَلَا تَعْتَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴾ الأعراف/ ۷۴.. واته (هدهوها نه وه بیداد پیښنه وه که خدا دواي گه لی عاد نیوهی نیشته جی کردو له زه ویش دا جی چاکی بژ کردنه وه که له قه دیال و دهشتاییه کانی زهوی دا کوشکی جوان دروست ده کهن و له چیاکانیش خانوو دروست ده کهن و له بهردی شاخ دایده تاشن. جا نیوهش نیعمه ت و چاکه ی خدا به یاد پیښنه وه و له سر زهوی خرابه و ناشووب مه نیته وه و له سر فساد و خرابه به رده وام مه بن).

"نه مود" داوای موعجیزه یه که ده کهن

نه مودی په کان باوه رپان به و بهرنامه یه نه هینا که (صالح) ناموژگاری ی پښ ده کردن، نه و ریگه راسته شیان نه گرت بهر که پیشانی دابون، به لکو هر به خه له فاویان داده ناو گوايه عه قلی تیک چوه و سحریش هه موو هوش و هه ست و نه ستی داگیر کردوه و وای لی کردوه تا خوی به پیغه مبه ریکی ره وانه کراوی خود ابرانی ت. نه وان داوایان لی کرد موعجیزه یه کیان بژ به لگه له سر پیغه مبه ریتی په که ی پیشان بدات و بیسه لمینیت که به راستی پیغه مبه ره. نه ویش له بهر امبه ر نه و داوایه دا حوشت ریکی هینا که خودا به شیوه یه کی نااسایی و ناوازه (غیر

(۱) (طلعها هضيم): واته بهروبوومه که ی نه رم و گه یشتوه.

(۲) (فارهين): واته شاره زان له داتاشینی به ردو بیناسازی داو زیاده و لوو تبه رزن.

(۳) (ولا تطيعوا أمر المسرفين): له م فرمانده ناما زه یه که بژ نه و راستی په گرنگه هیه که باشتر وایه له دنیا دا به راده ی پیوستی ی ژبان سرؤ هه ول بدات نه که هه موو هه ولیکی هر بژ بهر ژوه نندی سه دنیا یی به کانی بیت و تام و چیرزی خواره مبه نیو هه و او نارزه ووه نه فسی به کانی زیاده بکات.

(۴) (آلاء الله): واته به خشش و نیعمه ته کانی خودا.

مألف^(۱) خدای کردبوو و فرمائی پی کردن، که خراپی دهرهق نه کمن و نابیت نازار بدریت و دهریکریت و سواری پشتی بین و سهری برن، ههروه ها خودا رۆژیک دیری کردبوو بۆ ئاودانی حوشره کهو بۆ نهوانی تریش رۆژیک تری دانابوو، هه ره شهی سزای سهختیشی لی کردن گهر دهسدریژی بکه نه سهر و تنی ی گه یاندن، که ساغی و سه لامه تی ی حوشره که بهنده به سه لامه تی ی نهوانه وه: ﴿قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ۝۱۵۳﴾ مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا فَأْتِ بَآيَةٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿۱۵۴﴾ قَالَ هَذِهِ نَاقَةٌ لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿۱۵۵﴾ وَلَا تَسْهَوْا إِسْوَءَ فَيَأْخُذْكُمْ عَذَابٌ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿الشعراء/ ۱۵۳-۱۵۶﴾ ههر لهم بارهيه وه خودای مه زن فرمويه: ﴿إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةَ فَمَنْ لَّهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ۝۱۵۷﴾ وَنَبِّئَهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ ﴿۱۵۸﴾ القمەر/ ۲۷-۲۸. واته (نیمه حوشری کمان داناهو و ناردوه) بۆ تاقیکردنه و بیان و توش (نهی صالح) چاوه روان و چاودیری سهره نجامیان بهو ئارامیش له سهر نازارو نه شکه نجهمیان بگهره و پهله مه که. پتیشیان راگهینه ناوی نهو بیرهی لوتیان ده خوارده وه دابهش کراوه له نیوان نهوان و حوشره کهدا (رۆژیک بۆ نهوان و رۆژیک بۆ حوشره کهیه) و ههر لایه نهش له رۆژی سهره (نۆبه ی خوی دا ناماده بیت).

ته قینه وهی دوژمنایه تی

حوشره که بۆ ماوه یه که له نیوان دا مایه وه له گز و گیای سهره زهویی ده خوارد. به لام رۆژیک ده چوو ههر ئاوه کهو رۆژیک تریش پیتی لی ده گیرا. بینگومان راگرتنی له سهر نهه حالهش به پیی ویستی زوربه ی خه لکی بوو له گه له که ی (صالح) چونکه له وه دا راستی پیغه مبه ریتی (صالح) بیان بۆ ده رکه و تیبوو. نه مهش چینی پیما و قوولان و ده سه لاتدارانی نهو گه له ی ترساندبوو و له نه مان و تیاچوونی مولک و ده سه لاتیان ده ترسان. ههر بۆیهش له ناخمه و رقیان له حوشره که هه ستاو هه لویستی رکه به ری و دوژمنایه تییان به رامبه ر (صالح) و باوه رداران گرته به ر، (صالح) یش ههستی بهو هه لویسته شه رخوازیانه ی نهوان کردو پییشی گوتن: (نه ی

(۱) ههر دهریاری نهو شیوه نااسایی یه ی خهلق کردنی حوشره که گوتراوه که نهو حوشره له بهردیکی گهره وه دهر چوو.

(۲) (کل شرب محتضر): واته (ههر بهشه ناویک خاوه نه که ی بهندی ده کات بۆ خوارده وه ی لهو رۆژی دا که بۆی تهرخان کراوه). واته له رۆژی سهری خوی ناماده ده بیت.

گهلی خۆم بۆچی پهله له داوای ئه و سزایه ده کهمن که پێش تهویه کردن هه ره شه تان پێی لێ کراوه؟ بۆچی داوای لێخو شنبوون له خودای ههروه ردگارتان ناکه ن تاکو په هه یکه تان پێ بکات؟!... که چی ئه و گه له به ده بخته له وه لām دا وتیان (ئیمه تهووشی نه گبه تی و شوومی بووین به هۆی تۆ ئه وانه ی باوه رپان له گه لته هی ناوه، ههروه ها تهووشی بێ یارانی و په نه ره وێی بووین له و پۆژه وه ی که به و بانگه وازه وه ها تهوینه لمان).. (صالح) یش گوئی: (له راستی دا شتیکی تهو تۆ بۆ نه گبه تی و شوومی له ئارادا نی یه، چونکه هه موو هۆیه کانی چاکه و خراپه و خێر و شه ر له لای خودا وه یه، خوداش به م نا په هه تی یه تا قیتان ده کاته وه تاکو باوه رپێتن و بزانن هه ر خودا پشت و په ناتانه: ﴿قَالَ يَنْفُورُ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالْأَيَّاتِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ (١) ﴿قَالُوا أَطِيعْنَا بِكَ﴾ (٢) وَبِمَنْ مَعَكَ قَالَ طَاعُواكُمْ عَنِ اللَّهِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّفْتَنُونَ﴾ (٣) ﴿النمل/ ٤٦- ٤٧.. ده سه لاتنداره پایه داره لووتبه رزه کانی ئه و گه له ش سه رزه نشتی باوه ردارانیان ده کرد له سه ر باوه ره یانیان به -صالح- و به رنامه که ی به لām ئه و باوه رداره بێ ده سه لاتانه ش له چینی هه ژاران و چه وساوان بوون و دا کوکی یان له هه لۆیستی خۆیان ده کرد و بۆشیا ن دوویات ده کرد نه وه که ئه وان باوه رپان به په یامه که ی -صالح- هه ناوه:

﴿قَالَ أَمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتَضَعُوا لِمَنْ ءَامَنَ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا مُّرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ﴾ (٧٥) قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي ءَامَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿الأعراف/ ٧٥- ٧٦.

سه ره برینی حو شتره که

ده سه لاتنداران و سه رانی ئه و گه له چی دی به و حال ته دا چاویان به دیتنی باوه رداران هه لته ده ها ت. ته نه نه ت به و جودی حو شتره که ش له نیویانیان دا. له وانه شه هه ینده زل بووییت که ناژه له کانی ئه وانی ترساندیییت، یان ئاوه که ی لێ زهوت کردب له کاتی زۆر بوونی ئا تاج دا به ئاو، هه وره ها وادیاره له وه ش ترسا بن ژماره ی باوه رداران به هۆی ئه و حو شتره وه زۆر بییت، وادیاریش بووه ئه مه نه هه مووی وای لێ کردب هه ولێ کوشتنی حو شتره که به دن سه ره رای ئه و ناگاداری و هۆشدار یه یی له لایه ن پیغه مبه ره که یانه وه ئا راسته یان کراوه ده رباره ی سزادانیان و

(١) (اطیعنا بك): وات ئیمه شووم و نه گبه ت بووین به هۆی تۆوه.

(٢) (تفتنون): واته تا قی ده کرێنه وه.

﴿ فَعَقَرُوا النَّمَاةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَصْلِحُ أَثْنَانَا إِنَّمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴾ [الأعراف: ٧٧].. هدر دهر باره‌ی واده‌ی سزاگه‌یان خودا فرمودیه: ﴿ فَعَقَرُوهَا ﴾^(۱) فَقَالَ تَمَتُّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿هود/ ۶۵﴾.

نەو نۆ پیاوھ دەسەلاتدارە کە سەرانی گەلی - ئەمەسوود - بوون نەخشە کە بیان و دارپێژابوو تا بەشیوەیەکی کت و پێری (صالح) و کەس و کارو خانەوادەکی بکوژن، بەلام خودا ناگاداری ئەو

(۱) خودا کاری سه‌رپرینه‌که (عقرب) خستۆته پال هه‌موو ئه‌و بێ باوهره‌ خۆبه‌زل دانهرانه، خۆ ته‌گهر هه‌ر ته‌نیا يه‌ك كه‌سه‌شيان كاره‌كه‌ی شه‌نجام دايبست يه‌كيكه‌ له‌وان چونكه‌ خودا له‌جی‌گايه‌كه‌ی تری قورئان دا فرمويه: (فتناداو صاحبهم فتعاطی ففقر) واته: (ئه‌وان كه‌سه‌یكی سه‌رشیت و بێ‌هه‌روایان له‌خۆیان بانگ كردو كاره‌كه‌یان بێ‌سپاردو نه‌ویش حوشرته‌كه‌ی خسته‌ ژێر شمشیره‌كه‌یه‌وه‌و به‌جۆره‌ته‌وه‌ سه‌ری پێ)، جا نیت ئه‌و بێ‌باوه‌رانه‌ به‌ییلان دانان و قایل بوونیان به‌پارهندانی كاره‌كه‌ به‌شدان له‌جی‌به‌جی‌کردنی تاوانه‌كه‌دا. له‌مه‌ش دا په‌ندێك و هه‌رده‌گرین ده‌رباره‌ی ئه‌وه‌ی گه‌لیك هه‌موویان هاوكارو پشتیوانی یه‌ك‌ترن له‌چاكو خراپه‌دا و هه‌ر كاتێكیش له‌خراپه‌یه‌ك بێ‌ده‌نگ بوون و له‌تاوانشيان دا هه‌بوو پروویه‌رووی بنه‌وه‌ ئه‌وا خودا به‌سزای تێك‌رایه‌ی و گشتگیر سزای هه‌موویان ده‌دا له‌سه‌ر ئه‌و بێ‌ده‌نگی ... له‌و باره‌یه‌شه‌وه‌ خودا له‌قورئاندا فرمويه: (واتقا فتنه لاتصين الذين ظلموا منكم خاصة) -الأنفال/ ۲۵..

نیزه چه په لېان بوو و نیراده ی وا بوو نهو پښغه مېهره ی خو ی و خانه واده که شی پر زگار کات لهو پیلانه، تیا چوونیش هر بړ نهو پیلانگړانه بوو که نه یا ترانیبوو له کوئوهو چو ن له ناو ده برین:

﴿وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ﴾ (۱۸) ﴿قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ (۱) لَنُبَيِّتَنَّهُ (۲) وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَدِيقُونَ﴾ (۱۹) ﴿وَمَكْرُؤٌ مَكْرًا وَمَكْرُؤًا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ (۲۰) ﴿فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْرِهِمْ إِنَّا دَمَرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ (۲۱) ﴿فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةٌ بِمَا ظَلَمُوا إِنَّا فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ النمل/ ۴۸-۵۲.

له ناو چوونی گه لی "شه مود"

له ناو بردنی - شه مود - به چه خاخه (صاعقه) بووه، همدروک خدا لهو باره یوه فمرموویه:

﴿فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُونَ﴾ (الذاریات/ ۴۴). وشه ی (صاعقه) بهو دهنکه گوره یه ی ناگرکی ناسمان ده گو تریت که پیک دیت له شورشیکی کاره بایی ی نیوان دوو بارگه ی جیاوازی کاره بایی ساردو گهرم یان پوزه تیف و نیگه تیف (موجب و سالیب)، جا نه گهر هه ورکی بارگه ی (موجب) ی کاره بایی ی له زوی نزیک بیته وه، شهوا ته زویه کی کاره بایی ی بهو کارتی کړنه دروست ده بیت و بهر بارگه ی (سالیب) ی کاره بایی ی ده که ویت و به تال بوونه وه (استفراغ)، یان یه کگرتن (اتحاد) له ته نیکی سهر زوی دروست ده بیت و یه کسهر ههر شتیکی سهر نهو شوینه ده سوو تینیت، درخت بیت یان مړو، همدروها گهر بهر دی گوره شی لی بیت وردی ده کات و گهر بیناو ساختمانی شی لی بیت ده پرووخت.

پاده ی شهوی که چه خاخه (صاعقه) ویرانی ده کات په یوه سته بهر پیژهی بری به تال کړدنه وه کهو پاده ی هیزی همدروو بارگه کاره بایی یه که شه وه. قورئان له همدیک شوین دا له بریتی وشه ی (رجفة) واته: زمین له زوی توند) و وشه ی (طاغیة) واته: دهنگی بهرزی به هیزی و وشه ی (صیحة) واته: دهنک و هاواری زور گوره ی به کار هیناوه ﴿وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّاعِقَةَ﴾ هود/ ۶۷. ﴿فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ﴾ الحاقه/ ۵۰. ﴿فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جِثَمِينَ﴾ الأعراف/ ۷۸.

(۱) (تقاسموا بالله): (حلفوا الیمن) - سوئندیان خوارد.

(۲) (لنبیتنه): به شهو همدرو کوبینه سهری.

جا له بهر ئه وهی چه خماخه (صاعقة) دهنگیکی گه وره دروست ده کات به وشه ی (صیحة) ش
 ناویراوه، له وانه شه له رزه یه کی وای له گه لدا بیت که لیه بوممه له رزه بجیت و هه موو دلیک
 به پروودانی له رزینه که ی به رزینیت و پاچله کینیت. له وانه شه له جی ی خۆیه وه پهل بهاویت و
 زیاده پۆیی بکات (یطغی) تا کو جی یه کی دیکه ش بگریته وه، به مه ش ناویریت به (طاغیه). جا
 ئه وه سفانه ی تر/ که قورئان به چه ند گوزراشتیکی دی بو (صاعقة) ی داناوه ده برینیکی
 دروست و ته واهه که وه سفی شوینه وار و هۆکارو دیارده کانی ده کات.

(صالح)ی پیغمبره‌ری خوداش - گه‌له‌ک‌هی وریا ده‌کاته‌وه‌و نیعمه‌ته‌کانی خودایان بیرده‌خاته‌وه‌و به‌تاییه‌تیش نیعمه‌تی شاره‌زایی له‌س‌ر دروست کردنی خانو له‌ چیاکان داو له‌ داتاشینه، ب‌وردی نه‌و چیا‌بان‌دا، ه‌روه‌ها سه‌ره‌زنشتیان ده‌کات له‌س‌ر پی نه‌زانینیان نکو‌ل‌ی

کردن لهو نیعمه ته، چونکه بهو په فتاره یان خوځیان بهزل وگه وړه ده بیښی، خودای زاناو کار به جی
 هه موو شهو مانایانه ی له یهک وشه ی وهک (فارهیڼ) دا کوکړدووه ته وه، وهک فهرموویه تی:
 ﴿أَتُكْرُونَ فِي مَا هَاهُنَا ءَامِنِينَ﴾ (۱۶) فِي جَنَّتٍ وَعِیُونٍ (۱۷) وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ (۱۸)
 وَنَجَّاتٍ مِنْ أَلْجَبَالِ یُوتَا فَرِهِیْنِ (۱۹) فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الشُّعْرَاءَ ۖ ۱۴۶-۱۵۰.

نه مړېش له م سدرده مه مان دا چهند زوړن شهوانه ی بؤ فخر و شانا زی و پروپامایی کوڅشک و
 ته لاری بهرز بهرز و گه وړه بنیاد ده نین و به بی باکی و بی هودهی ده جوړلینه وه. چهند زوړیسه
 شهو پاره و مالیه کی که له بهر ده سستی شهو ده ست بلا وانه دایه. چهنده ش ناتاجیان به راویشکار و
 تی گه یه نره تا کو پړی به به ده ردانی شهو پاره و سامانه یان لی بگرن و نه هیلن شهو هه موو
 عده سیه ت و زیاده وړی یه یان لی بووه شیته وه. ناخر میلله ت چ سوو دیک کی پی ده گات بهو
 کوڅشکه گه وړه و رازینراوه ی که ملیونه ها دینار و دؤلاری تی ده چیت و ته نها پیاو ویک
 ده و له مه ندیش خوڅی و هوانه وه ی لی ده بینیت و به به زاران خه لکی دیکه ش له کرک کاران و
 پشه گهران له چوارده وری دا خزمه ت بکن و خوځیان بره تینن. به لآم هیچیان خوځراکی ته واو و
 خانویه کی باش و بهرگی ریک و پیکیان نه بیت، شه ی وا باشر نه ده بوو گهر شهو پیاه
 ده و له مه نده خاوهن کوڅشکه له خانویه کی مام ناوه ندی دا بڑیایه و هه موو شهو پاره و سامانه
 زوړه ی له کاروباری ژیا نی میلله ت دا به کار بیڼایه بؤ به گه پر خستنه وه ی کشتوکال و پشه سه زی و
 پیویستی یه گرنه گه کانی تری خه لکی. نایینی نیسلام شه م چه مکه داد گهر یتیه کوژه لایه تیه ی
 له دل و دهر وونی شو ینکه وتوانی و په پره و کارانی دا جیگیر کردووه تا کو کوژه لگه ی نیسلامی
 له سره کوژه که راست و دروسته کانی داد په روه ری کوژه لایه تی بنیات بنریت و پاشان تا کو
 ده سه لاتداران و حاکمانی کوژه لگه ی نیسلامی له و په پری شه و غوونی و بیداری دا بن بؤ
 ناگادار بوون له هر فهد و ده سته و تاقمیک که پاره و مائی میلله ت بؤ هه واو هه وه س و
 ناره زووه گهنده له کانیا ن به کار بیڼن، چونکه مال و سامانی ده و له مه ندان (به تیروانین و یاسای
 قورنان)، شه گهر چی له مولکداریتی ی تاییه تی دا بیت، به لآم سوو ده که ی سوو دیک کی گشتی یه

(۱) (فارهیڼ): له ده بریرین (تعبیر) دا به (اسمی - فاعل - ی فارهیڼ) شهو نیعجازیک کی مه عنه ویی تیدایه،
 چونکه فهران (فعل) به پی پی گورانی دهر وازه (باب) به که ی ده گورتیت، بؤ نمونه فیعلی (فهر) له دهر وازه
 (باب) ی (کرم) شهو مانای زاناییو شاره زایی (حذق) ده گه یه نیت، له دهر وازه ی (فهر) ی شهو مانای (أشرو بطر)
 واته (لوتبه رزی و خو بهزل زانین) ده گه یه نیت. شه مه ش هه وړه که له قاموس دایه، ناوی بکه ر (اسم
 الفاعل) به که ش ده لاله ت له سر هه ردوو مانا که ده کات.

بۆ میللەت، چونکە خودا لەرەسپاردەیدا بۆ باوەرداران دەفرەموویت: ﴿وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ^(۱) أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَمًا^(۲)﴾ (النساء/۵). واتە (پارەو سامانی گەمژەو نەفامەکان - کەپارە ی گشتی ی هەموانە - مەدەنە دەست خۆیان کە بە ئارەزووی خۆیان هەلس و کەوتی پێوە بکەن، چونکە خودا ئەو پارەو سامانەیی کردۆتە هۆی بەرپێوەردنی ژیان و گوزەرانتان).

بانگەواز بۆ شۆرش لەدژی زۆردارانێ ملهۆردا

خودا لەسەر ئەوە سەرزنەشتی گەلی (هود) دەکات کە پەڕەویی ی فەرمانی زۆردارە ملهۆرەکانی خۆیان کردووە بەو کردارەشیان شایستەیی تەفرۆتوونابوون و بێ بەشی لەرەحمەتی خودا بـوون: ﴿وَلَقَدْ عَادُ جَحْدُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ^(۳)﴾ (٥٩) ﴿وَاتَّبَعُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِعَادِ قَوْمِ هُودٍ﴾ (هود/۵۹-۶۰). ئەم نایەتە بانگەوازی کە بۆ ڕزگاربوون لەژێر پکیفی زۆردارە ملهۆرەکان کە قورئان لەبەر گوێی پەڕەوکارانی دا سەدای بەهێزی پێدەزرنگینیتەوه تاکو خۆیان لەژێر دەسلەلاتی هەر خۆسەپینێکی بێ ڕەحم و بەزەبروژنگ و هەر زۆرداریکی بەرهەڵستکاری هەق ڕزگارکەن کە دان بەمافیک دانانین. فەرمايشته کە قورئانی پیرۆزیش (کل جبار عنید) تەعبیریکی وردو گرنگە، چونکە خودا دوو سیفەتی بۆ زۆرداری خۆسەپین تیایدا کۆکردووەتەوه، سیفەتی (جبار) و سیفەتی (عنید).. (جبار)یش بەو کەسە زۆردارە خۆبەزل زان و دلێرە قە دەگوتریت کە (دیارتەین نەرتی) نکوولی کردن (عناد) بە لەپێناوی بەرگری کردن لەناهەق (باطل) و پۆچوون و سەرنگووم بوون تیا دا.

ئیسلا م قایل ناییت کە شوینکەوتوانی خۆی جێهوی ژیا نیان بدەنە دەست چەند سەتەمکاریکی لووتبەرزو ئەوانیش بیانکەن بەکۆیلەیی خۆیان و هەموو جۆرە

(۱) (السفهاء): (گەمژەو نادان و نەفامەکان) ن بەو دەست بلۆه پارەدارانەش دەگوتریت کە پارەمائی خۆیان لەرەگای نادروستەوه خەرج و پەرش و بلاو دەکەن، ئەویش، یان بەهۆی تیکچوونی خوڕپەوشتیان و لاوازی ی عەقڵیانەوه یان بەهۆی خرابی و ناراستی ی شێوازەکانی بەکارهێنانەوه.

(۲) (قیاماً): واتە خودا ئەو مال و پارەیی کردووە بەهۆی ڕاگرتنی لەنگەر و هاوسەنگی بۆتویی گوزەرانتان و بنیات نانی بەرژووەندییە کانتان.

(۳) (جبار): مرۆفی دەسلەلاتاری لووتبەرزو پەتکەرەوی هەق و پەسند نەکەری. گوتراییشە ئەو کەسە یە کە لەکاتی هەڵچوون و تووڕەیی دا لەخەلک دەدات یان دەیکوژیت.

(۴) (عنید): نکوولی کار لەهەق و خۆبادان بەو هیژو دەسلەلاتەوی کە هەیهەتی.

سزاو نه شكه نجه يه كيشيان پي پچيژن و به پي ي هه واو ناره زووه كانيان به كار يان بي سن، به لكو به پي چه وانه وه نيسلام شو ينكه وتواني خو ي هان ده دات له سر نه وه ي كه به پرو ي نه وه سته مكارانه دا راپه رن و گو ي به هيزو ده سه لاتيان نه دهن، چونكه به جي هيناني ناره زو ي زور داران پي چه وانه ي باوه ري راسته قينه يه، باوه ريش ريزو كه رامه ت به ده روون ده به خشيت و مرؤ له همر ده سه لاتيكي ملهور (غشيم) رزگار ده كات، باوه رداران يش هيچ پاساويكيان بو ژي ده ستي و لاوازي ني يه، چونكه زورن، به لام ده سه لاتداراني سته مكار و بي باوه ر كه من، خو نه گهر به راستي باوه رداران خوازياري رزگاري بن نه وا له پيناوي دا قورياني ده دهن و ده ستي شيان ده كه وي ت، بي گومان خوي مهن و بالاده ستيش له قورشان دا مژده ي نه وه ي به باوه رداران داوه، كه چاره نووسي سته مكاران همر زهره رمه ندي و له نيو چونه: ﴿وَحَابَ﴾^(١) كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿١٥﴾ ابراهيم/

بي گومان گه لي (عاد) يش بزيه فه وتان، چونكه گو ي له مست و په يره واري فه رماني همر (جبار) و (عنيد) يك بوون، به نه فره ت ليكراوي ي دنياو رؤ ي دوايشيانه وه له ناو چوون و هه موو كه سيكيش نه وه چاره نووسي تووش ده بيت گهر ملكه چي هه واو ناره زووه كاني همر سته مكارتيكي لووتبه رزو دوژمنيكي هق بيت.

وانه يه ك له بو يري دا

همر له داستانه كه ي (هود) دا وانه يه ك له سر بو يري و جوړنه ت و خو به خت كردن له پيناوي بيرو باوه ردا به دي ده كري ت، نه م وانه يه چرايه كه بو همر چا كه خوازو چا كسازي ك كه نه فسي خو ي ته رخا ن (نذر) كر دي ت، بو بيرو باوه ر كه ي نه وه تا (هود) پر به گه رووي هاوار له گه له كه ي ده كات و پي يان ده لي ت: ﴿...إِنِّي أَشْهَدُ اللَّهَ وَأَشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ﴾^(٥٤) مِنْ دُونِهِ فَكِدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظَرُونَ ﴿٥٥﴾ هود/ ٥٤-٥٥. واته: (من خودا ده كم به شايه ت له سر به رائه ت و بي تاوانيم له و شيرك و هاوه ل بو خوادانانه ي نيوه، نيوهش ده كم به ناگادارو شايه ت له سر نه وه بي به ريتي و به رائه تهم له رفته ركه تان، ده نيوهش خو تان و خواوه نده كانتان به هه موو هيزو تواناتانه وه چيتان پي ده كري ت به رامبه ر به من، بيكه ن و ته نانه ت بو تاكه ساتيكيش لي م رامه وه ست). به چاكي سه رنج بده له وه فرمايشته ي خودا له سر زاري (هود) (فكيديوني جميعا)، كه (هود) ده يه وي ت نه وه راستي يه بخاته گو ي يانه وه كه وا نه وه به هيچ

(١) (حاب): زهره رمه نديو فه وتاوه.

شپوهيك لى، يان ناترسيت و باكى نى يه لهو هممو فروښليان گهر هممويشيان پيکه وه کښېنوهو پيلان وفرښل رتيک خمن، ههروها له سزاو نازاردانيان ناترسيت سپره راى شهوى که نهوان به هيترو زورتريش بن، ثم بوږى و چاونه ترسى يه شنه يه کى جوانه له نيشانه کاني نهو باوهردارانه دلبيان پره له نيمان و هممو ههست و نه نديشه يه کيشيان بو خوشويستنى چاکسازى يه .. نيدى هيچ ترس و بيمکيان له شاگرداني ناههق نى يه، چونکه باوهرداران عه قيديه کى وهايان هيه که ده توانن هر مه ترس و زولم و زوردارى يه کى پي لا بدن. رازى ثم بوږى يه (هود) يش نهويه که نهو پشتى به خوداى خوى به ستووه و به گه له کيشى ده ليت: (إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ) دياره هر که سيکيش پشت به خوداى پهروه دگارى به ستيت و په نا بو خالقي خوى به ريت که سپره چاوهى گشت هيتيکه له وجوددا نهو شايسته ي نهويه خودا ترسه کى به نارامى بو بگوږيت و لاوازيه کيشى به (هيتز) بو بگوږيت. مروښى خاوهن باوهري چاکسازو بانگه وازکار ناتاجيکى هيتگجار فرهى به خوداو بهو پشت به خوا به ستنه هيه چونکه دلنيابي و خو راگرى و رازى بوونى به هر جوړه قورباني يه کى له پينايى په زامه ندى خودا پي دبه خشيت.

شاکامى خويه زل دانان تياچونه

ههروها له چيرؤکى (هود) دا بهروونى سپره نجامى دژواى نهو گهل و نه ته وانه ديارى کراوه که بي باوهرو لووتبه رزو له ستم دا رچو بوون .. به کيک لهو گه لانه (عاد) بووه که قورنان سپره نجامه ناخوشه که يان بو وهسف ده کات: ﴿فَأَمَّا عَادُ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أُولَئِكَ بَرُوا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾ فَارْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ مَّحْسَبَاتٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٦﴾﴾ فصلت/ ١٥-١٦. واته: (گهلى عاد به ناههق له سر زوى خويان به زل داناو گوښان (داخو کى له نيمه به هيتزه؟ به لام نکولى يان له به لگمو نيشانه روښنه کاني نيمه ده کرد. له سر نهو نيمه ش په شهبايه کى توندى ساردو و په سپکه رمان بو ناردن له چمند روژيکى شوم و زور ساردو پر تهپ و توژدا تاکو سزاي سپره شوري و بن ده سلا تيان له زيانى دنيدا پي بچيژين، بينگومان سزاي روژى دوايشيان توندتر و سپره شوري کارتره و هيچ سپره خرو يارمه تى ده ريکيشيان ناييت).

گهلى (عاد) يش له زوى دا لوته رزو خو به زل زان ده رچوون و به هيتزى خويان فريويان خواردبو، بهم پي يهش روښان له پښمايى ي خوداو پي ي راست و هرگيپراو خوداش

سەرشۆڕو ریسواو سەرگەردانی کردن. لەناوی بردن و تەفروتناوی کردن. ئەمەش بێگومان پەندێکی کاریگەر و قورئان دەبێت بەر چاوانمان تاكو بەتێنترین وانەی لێ وەرگیرین.

ئەو ئیدیعاو خۆهەلکێشانی ئەو سەردەمە گەلی (عەد)یش هەمان ئیدیعاو خۆهەلکێشانی دەوڵەتە گەورە و زەهێزەکانی ئەمڕۆشە کە بەپرۆیاگەندە زانست و مەدەنیەتەوه لەخۆیان بایی بوون، ئەو دەوڵەتەکانە کە بەهۆی دەست پۆشتووی و هێزی ماددی یانەوه فەریوان خواردوو و بەهۆیەوه لەپێتێ هەق لایان داوه گەلە کەم دەست و بچووکەکانیان کردوو بەکۆیلەیی خۆیان و سەرۆت و سامانیان زەوت کردوون و تەنانت لەپێناوی دەست بەسەرداگرتنی ئەو سامانەدا هەموو شێوازیکی نابەجێ و ناپەرەیان گرتۆتەبەر چ لەشیوازهکانی فیتنەگیر و نازاوەنەوهوه، چ لەشیوازهکانی کپینی و یژدانی چەند کەسیکی نەفس نزم، یاخود پەرتەوازهکردن و لێک داپڕینی دەستەو کۆمەڵە تێکشەرەکان تەنها لەپێناوی دەسکەوتەکانیان و بەرژەوهندی یە ئیمپرایستەکانیان دا، زمانی حالیشیان دەلێت: (مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً) هەرۆک کە لەناوەتی ژمارە (١٥)ی سوورەتی (فصلت)یش دا هاتوو.

بەلام دەبا نەختیک چاویلک نێن و بیربەنەوه و ئارێک لەمێژووی نزیک بەدەنەوه کە کاریگەرترین پەندی لەخۆگرتوو... ئایا دەرسیکیان لەو سەرەنجامە تالەئە ئێلمانیای - هیتلەر - ئەوه وەرەگرتوو کە سەرەپای دروشمەکانی خۆبادان بە هێزو قووەتەوه و خۆبەزل دانان لە زەوی دا دەشیان گوت: (ئەلمانی لەسەروو هەموانەویە) کەچی ئاکامیان دواي ئەو هەموو دروشمانە هەر مالتۆیرانی و لەناوچوونی زۆریە لاوانیان بوو جگە لەو بەزین و سەرشۆرییەش کە لەلایەن سەرکەوتوانی جەنگی جیهانیەوه تووشیان بوو.

داوای لیخوشبوون و تۆبەکردن و... شۆینەوارەکانیان

خودای پەرورەدگار چەند یاسایەکی بۆ جیهانی ماددە داناه تا بەگوێرەئە ئەو یاسایانە کاروباریان بەرێوە بچێت، هەرۆهە چەند یاساوپرسیایەکیشی بۆ جیهانی کۆمەڵگەئە بەشەری داناه تاكو بەپێی سیستمیکی تۆکمەو مەحکەم ژبانی کۆمەڵایەتی بەرێوە بێت... لەو پرسیایانەش ئەوانەن کە قورئانی پێرۆز جەختی لەسەرکردوون و کەوا: (ئەگەر گوناھان و کەمتەر خەمیەکان و سەربێچی کردن لەنێو هەر نەتەویەک دا تەشەنە بستیئن دەنە هۆیک بۆ بەدبەختی و لەنیوچوونی ئەو نەتەویە هەرۆک چۆن بەسەر گەلی (هود) و (صالح) داھات. خوداش لەپێتێ نێرراوان و بێغەمبەرائی یەوه هەمیشەو چاخ لەدواي چاخ و ئەوه لەدواي ئەوه فەرمانی بەگرووی ئادەمی کردوو، کە دەست لەتاوان هەلگرن و داوای لیخوشبوون بکەن لەسەر

نډو خه تاو گونا هاندې پيشوويان و تويې له لا بكن تاكو به خشش و نيعمه ته كاني خودايان ده سكه ويټ و بهر همت و بهر هې بهر همد بن و خزيان له پق و تووړه يې ي بپاريزن. نه وهش (هود) ي پښه مېهرې خودايه ناموزگاري گه له كهي ده كات بهو شيو هيدې، كه قورځان بزمان ده گير پته وه و دهيكاته پښ نموني يه ك بؤ نيمه ش: ﴿وَيَقَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ﴾ هود/۵۲. واته: (نهي گه لي خوم داوا له خوداي په روه ردگارتان بكن كه له گونا هاندې پيشووتان خوش بيت وپاشان بگه رښه وه بؤ لاي و تويې له لا بكن، نيوه گهر واپكمن نهوا خوداش بارانيكي زورتان بؤ ده باريتيت و له مېترسي يه كاني وشكاني و بې باراني دهر باز دهن و خپرو پيري كشت و كال و بزيويتان زور ده بيت و هيرتيكي زياتريستان بؤ ده خاته سهر نم هيزه ي نيتستان).

هه روه ها قورځان چونه تي ناموزگاري كردني (صالح پښه مېهر) بؤ گه له كهي ديارې ده كات: ﴿قَالَ يَنْقَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ النمل/۴۶. واته: (بوچي داواي ليخوشبون له سهر گونا هه كانتان له په روه ردگارتان ناكمن هه تاكو بهر ره همت و بهر هې ي خودا بكه ون)؟! هه روه ها (صالح) پييان ده ليت: ﴿فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ﴾ هود/۶۱. واته: (داواي ليخوشبون لي بكن و، پاشان بگه رښه وه بؤ لاي خودا چونكه گه رانه وه داواي ليخوشبون نامپارزيكن بؤ گيرابون وپه سندردي نزا وپارانه و هتانه). گونا هيش نه ك ههر ناره وان، بهلكو زيان به جهسته و عه قل و سيستمې كومه لايه تيش ده گه به نيت. كاتي ك زيانيشي زوره كه گونا هه كاره كه سووريت له سهرې، جانه گهر گونا هبار خيرا هوشيار پته وه داواي ليخوشبون له خودا بكات له سهر نه و گونا هاندې پيشووي و نه و خراپه و بهدكاري ياندې نه غامي داون وليشيان په شيمان پته وه نه و نه و فساد و ناهه مواريه ش بنېر دهن و شوينه واريان ده سر پته وه، له سهر بناغي نه وهش چاك بووني تاك و كومه ل مهيسره ده بيت.

(۱) دانهرې نم كتيبه نم ثايه تي وهك خوي نه هيتانه، بهلكو له نيوان دوو كهوانه ي گه ورده رسته يه كي وهك (واستغفروا ربكم انه قريب مجيب) هيتانه و له دواي كهوانه كه شوه ماناشي بؤ ليك داو ته وه و نازام هه لي چاپ بيت يان به ثايه تي دانابيت بهو جوړه صياغيه، به لام دواي پشكيني ته و له (مفردات القرآن) (سيوطي) بزم دهر كهوت كه صياغي ثايه ته كه وهك نه و به شهي ثايه تي (۶۱) ي سوورتي هووده. (وه رگير)

ئەمەش پىساو سۈننەتى خۇدايە دەربارەى خەلكى خۆى وبەپۇشنى بۆ ھەر لىكۆلىارىكى
 مېژووى دەولەتان دەرەكەوئىت گەر بىھەوئىت لەھۆيەكانى پرووخان و بەزىنى دەولەتان بکۆلىتەوہ.
 ئەو دەولەتانەش، كە رۇدن لەسەر ستم و خراپەكارى، ئەوا خوداش ھەر لەدنیدا بەلاوازی و
 پەرتەوازەبى و وئىران بوونى خانوبەرەو نىشتگایان سزایان دەدات، ئىدى دەسلەت و
 سەرەوریش لەدەست دەدەن و كۆمەلىشیان لىك ھەلدەوہشىت و تەماعاران و چاۋچنۆكە
 داگیركەرەكانیش دەستیان بەسەردا دەگرن و لاوازی و سەرشۆپى و ژىردەستەبیان پىدەچىژن.

به شش پنجم

نبراهیم — ندوی حمای لڑنے

یسماعیل — ندوی حمای لڑنے

لوط — ندوی حمای لڑنے

- ۱- نبراهیم و بستہ رستی
- ۲- نیما فی نبراهیم
- ۳- جبرؤکی یسماعیل
- ۴- له خاسیہ تہ برزہ کافی نبراهیم
- ۵- چہ ندوانہ و بہ ندیک
- ۶- جبرؤکی لوط
- ۷- چہ ندوانہ و بہ ندیک

بهرايي: -

"نيراهيم... باوكي پيغه مبهران"

نيراهيم (سلاوى خدای لى بېت) له لای شويڼكه وتوانى هر سى ناييڼى (يههودى - و- مېسحي - و- نيسلام) پلهو پاڼه يه كى گوره ي هديه و ناوه كېشى هميشه به ريزليټان و نزاو شكودارى يهوه به ستر او ته وه... چونكه يه كيكه له پيغه مبهرانى خاوه - عهزم - وله پيټناوى بانگواز بؤ پرستنى خداو به يه ك دانانى دا جهادى كردووه و خوى خستووه ته بهر مردنيس له پيټناوى نهو يروباوهره ي كه نيماڼى پى هينابوو. ژيانيشى زنجيره يه ك قوربانى دان سووه بؤ خدای په روره دگارى ولهم پروه شه وه نمونده يه كى زيندوى بؤ هم موو گهلانى دواى خوى له سهر دلسوژى و فنانابون بؤ خوشه ويستى خدا خستو ته پروو.

ههروها پلهو پاڼه ي "نيراهيم" به ريزى شان وشكوى له وهش دا ددوره وشيټه وه كه (باوكي پيغه مبهران) و هر كتبيټك له ناسمانه وه بؤ سهر پيغه مبهريك له پيغه مبهرانى دواى خوى نيرايټه خواره وه له وه چه و په يره و كاران و په چه له كى خوى بوون^(۱). نه مهش جى و مه قاميكي وه هايه بؤ - نيراهيم - كه هيچ جى و مه قاميكي ديكه ي پيټناغات، چونكه نه و (واته نيراهيم) دوو كورى هه بووه و خدا كردوونى به پيغه مبهرو ناويان (اسماعيل) و (اسحاق) بووه. (نيسماعيل) باپيره گه وره ي پيغه مبهري نيسلام (محمد) ﷺ و باپيره ي عهره بى "حجاز" ه و عهره بى - حجاز - يش بنه چه و (نه سه بيان) بؤ هه ردو و كوره كى - نيسماعيل - (واته بؤ - نابت - و - قيذار -)^(۲) ده گه رپټه وه.

قورناني پيروزيش نامازى بؤ باوكاڼه تى (ابو) - نيراهيم - له عهره ب دا كردووه، ههروكه خدا تياى دا پرووى گفتارى كردووه ته نيماڼدارانى عهره ب و فهرموويه ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِّلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ ۚ﴾ الحج/۷۸.. واته: (خدا له بهرنامه ي نه م دينه دا هيچ كاريكى قورس و زياد له تواناى خوتانى پى نه سپاردوون، بهلكو ههروكه شهريعه ته كه ي (نيراهيم) ي بابره گه ورتانه و له موه بهر ههرو خوى ناوى (موسلمان) لى ناون). (نيسحاق) يش خدا كوريكى پى داوه ناوى (يهعقوب) بووه كه

(۱) بروانه كتيبى "البدایة والنهاية" لى - ابن كثير - بهرگى يه كه م. لاپره (۱۶۷).

(۲) شاهه زايانى په چه له كه (نه سه ب ناسان) په چه له كى پيغه مبهرو ﷺ به راى تيكرابى و يه ك دهنگى ي خويان - ده نه نه بؤ (عدنان) - كورى - (أدد) - و - عدنان - يش په چه له كى ده چيټه وه سهر (نيسماعيل) - كورى - (نيراهيم).

(۳) بروانه: (تاريخ الطبري) بهرگى (۱) لاپره (۲۲۱).

به نازناو (لقب)ى - ئيسرائيل - ئاوده برىت و هممو پۆلەو نەوہ خواپەرستەکانى (بنى اسرائيل) یش به نەوہ وەچەى ئەو دادەنریت، لەو نەوہ خواپەرستانەش دا چەندین پێغەمبەر ھەبوون (عیسا - کورێ - مریەم) دواىینیانە و ھەرۆک (ئینجیل) دەگێرێتەوہ کە بە شۆپنکەوتوانى خۆى گوتوہ: (ئىبراهيم باوکتانەو دلخۆش بووہ بەوہى کەنەم پۆزگارەى من بىینیت جا بىنیویەتى و خۆشال بووہ پى).^(١)

قورئانى پیرۆز ئاماژەى بۆ ئەوہش کردوہ، کە - ئىبراهيم - باوکى پێغەمبەرانى دواى خۆیەتى، ھەرۆک خودای مەزن لەم پوہوہ فەرموویە: ﴿وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَى وَهَارُونَ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٤﴾ وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَى وَعِيسَى وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِّنَ الْأَنْبِيَاءِ ﴿٨٥﴾ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيُوشَعَ وَلُوطًا ﴿٨٦﴾ وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْآلَمِينَ﴾ الانعام / ٨٤-٨٦...

واتە: (کورانى صالح و بەرپێزى وەک - ئىسحاق - و - یەعقوب - مان بە ئىبراهيم بەخشیوہ و پێنمایشمان بۆ خوا پەرستى کردوون، وەک چۆن پێنمایى ی - نوح - مان لەوہەر (بۆ ھەمان مەبەستى خواپەرستى و بانگەواز بۆ کارى چاک) کردبوو، لە نەوہکانى (نوح)یش - داود و سولەیمان - کورێ و - ئەییوب - و - یوسف - کورێ - یەعقوب - و موساو - ھارون - ی براگەورەى و، پێنمایى کراوانى چاکە خوازو چاکەکارىش پاداشتیان ھەر لای ئێمە، ھەرۆھا لە نەوہکانى دیکەى - نوح - پێغەمبەرانى وەک - زەکەریا - و - یەحیای کورێ زەکەریا - و (عیسا - ی کورێ - مەریەم) - ئیلیاس - ھەبوون، کە ھەمویان بە چاکەخوازى و زوھدو خواپەرستى ناسزابوون، ئینجا دواى ئەوان - ئىسماعیل - ی کورێ ئىبراهيم و - ئەلیەسە - و - یونس - و - لوط - ی برازای - ئىبراهيم - ھاتوون. خوداش ھەموویانى بەمەقامى (پێغەمبەریتى) لە خەلکى تر جیاکردوونەوہ فەزلى ئەوانى بەسەر خەلکى تردا بەوہ داوہ).

لەم دەقە قورئانى یەوہ ئەوہمان بۆ پوون دەبیتەوہ کە "ئىبراهيم" باپیرەى ھەموانە، باپیرەى جوولەکو و گاورو، موسلمانیشە... پێغەمبەرانى ئەم سى ئاینەش لەبنەچەدا پێک دەگەنەوہ، چونکە لەبنچینە و ئەسلىکى جیگین و بۆ یەک نیازیش ھەول و تەقەللایان داوہ، ئەویش کارکردن بووہ بەو فەرمان و راسپاردانەى، کەخودا بۆیانى ئاردووتە خواریوہ و کەپیش ھەر شتیکی دیکەش دەربارەى پەرستنى خودا بووہ بەتەنھا.

(١) (یوحەننا / ٨ : ٥٦).

(٢) (لوط) برازای ئىبراهيم بووہ. ھەر بۆیەش بە دەلالەتى ئەو تیکەلایى یە لەنێو ئەو نەوہ وەچانەدايە.

به‌ندی یه‌که‌م

((ئیبراهیم و دیارده‌ی بته‌رستی))

(پێگه‌یشتنی "ئبراهیم" له‌ خاکی "بابل" دا - "ئبراهیم" و خواوه‌نده‌کانی "بابل" - ئبراهیم دا وا له‌ باوکی ده‌کات واز له‌ بته‌رستی بێنیت - ئبراهیم بته‌کان تیک ده‌شکینیت - دادگایی کردنی "ئبراهیم" - فه‌تخیک زانستیانه‌ی قورئان)

پێگه‌یشتنی ئیبراهیم له‌ خاکی - بابل - دا

به‌به‌راورد له‌ نێوان شه‌وی له‌ (سفر التکوین)^(١) دا هاتوووه‌ شه‌و شوینه‌وارانه‌ش، که‌ زانیانی (شوینه‌وارناسی) دۆزیانته‌وه‌ ده‌گه‌ینه‌ شه‌و ده‌ره‌نجامه‌ی، که‌ سه‌رده‌می (ئبراهیم) ناگه‌رپێته‌وه‌ بۆ هه‌زاره‌ی دووه‌می پێش زاین هه‌روه‌ک چه‌ندین ساڵ و عه‌وام واگومان ده‌برا، به‌لکو بۆ سه‌ده‌ی نۆزده‌ (یاخود باشتەر بلین) بۆ سه‌ده‌ی هه‌ژده‌^(٢). شارۆچکه‌ی (نور - کلدانی) یش لانکه‌ی - ئبراهیم - بووه‌ که‌ شه‌مپۆ به‌ ناوی (مغیر) ناسراوه‌ ده‌که‌وێته‌ ده‌شتی باشووری نێوان هه‌ردوو پروباری (دیجله‌) و (فورات) سه‌وه‌. پاشان (سفر التکوین) شه‌ومان بۆ ده‌گێڕێته‌وه‌ که‌وا ئبراهیم له‌ گه‌ل باوکی دا چون بۆ نزیک شاری (حاران)، که‌ ده‌که‌وێته‌ شه‌وپه‌ری خۆزناوای نێوان هه‌ردوو پروبار.

سه‌رچاوه‌ عه‌ره‌بییه‌کانیش وای باس ده‌که‌ن که‌ شوینی هاتنه‌ دنیای (ئبراهیم) له‌ (بابل)^(٣) بووه‌. میژوونووس (یاقووت)^(٤) یش له‌ وه‌سف کردنی خاکی بابل داده‌لێت: (که‌وتۆته‌ نێوان - دیجله‌ و - فورات - سه‌وه‌ شه‌و خاکیه‌ که‌ پێی ده‌گوتریت: سواد.^(٥) له‌ دایک بوونی

(١) (سفر التکوین) یه‌که‌م به‌شه‌ له‌و پێنج به‌شیه‌که‌ی - موسا - . (وه‌رگێڕ).

(٢) (دائرة المعارف) - للبه‌ستانی - ماده‌ (ابراهیم).

(٣) تأریخ الطبری - (ج ١ - ص ١٦٢).

(٤) معجم البلدان (بابل).

(٥) "سواد" به‌و گوندو شارۆچکانه‌ ده‌گوتریت که‌ له‌ چواره‌وری شاریکی گه‌وره‌ دایه‌. بۆ نمونه‌، که‌ گوتراوه‌ (سواد العراق) واته‌ شه‌و خاکی نێوان (بصرة) و (کوفة) و گوندو کۆمه‌لگه‌کانی چواره‌وری. (وه‌رگێڕ)

(ئىبراهيم) يىش له سەردەمى حوكمراڭى ى - نەرد - ى كورى - كنعان - ى كورى - كوش - دا بووه).
مىژووش سەلماندوويهى كه لهو زەمانەى - ئىبراهيم - ى تىدا ژياوه لەعیراق دا، شارستانیەتى
"بابل" له - عیراق - دا بالادەست بووه.

ئىبراهيم و خواوەندەکانى بابل

بەلام داخۆ بیروباوەرى خەلکى - بابل - چى بوویت؟ زانینى ئەو بیروباوەریان یارمەتیمان
دەدات بۆ تىگەيشتن لەو ئایەتە قورئانیانەى كه باسى بیروباوەرو عەقیدەى گەلەكەى -
ئىبراهيم - دەكەن. لە كەتیبى "قصة الحضارة" داهاووه كه: (خەلکى بابل چەندەها خواوەندیان
هەبووه، چونكه - بەراى خۆیان - لەهەر شارێکیان دا خواوەندیکیان بۆ پاراستنى شارەكه
هەبووه. لەكەرت و ناوچەو دێهاتەکانیشیان دا چەند خواوەندیکی بسچوکیان هەبووه بۆ
پەرستنى دۆسۆزى بۆ نواندنیان سەرپرای ئەوێش كه بەشیوەیهكى پەسىى ملكەچى خواوەندى
گەورەترینیان بوون. پاشان وردە وردە ژمارەى خواوەندەکان كەم بوونەوه دواى ئەوێ خواوەندە
بچكۆلەکان وایك دەدرانەوه كه ئەوان چەند روخساریكى خواوەندەگەورەكەن یان چەند
سيفەتیکین. بەم پەنگەش خواوەند (مردك) بوو بە خواوەندى (بابل) و گەورەى خواوەندە بابلى
یەكەنى تریش. پادشاکانىش هەستیان بە ئاتاجىكى هێجگار فرە دەکرد بۆ لیخۆشبوونى
خواوەند، هەربۆیهش چەندین پەیکەریان بۆ دەتاشىو تفاقى ناوماڤ و خوارەمەنى و شەربەتیان
له دەورى دادەنا).^(١)

جا لەو ژینگەیدا كه (فرە خواوەندى) بالئى بەسەر داكیشابوو و چەندەها پەیکەریان بۆ
چەسپاندبوون و دەیانپەرست، خودای پەرورەدگار هۆشى ساغ و پاستى ى تەواوى بە
"ئىبراهيم" بەخشى بوو، ئەویش بە پای پاست و سرووشى (وەحى) پەرورەدگارى خۆى
زانىبوو كه بىگومان خودا (الله) یەكەو هەرخۆى كاربەدەست و دەسەلاتدارى سەر ئەم
گەردوونەیه. لەبەرئەمە دیەویت پێنمایى گەلەكەى بكات و پزگاریان بكات لەوشتە پوچەل و
بەتالانەو بە ئامۆژگارى و پەندو وتەى جوان رووى ئاخوتنى تى دەکردن و داواى واز هێنان لەو
حالتە نابەجى یەى لى دەکردن.

خوداش ئەم بەسەرھاتەى له قورئان دا باس کردوووه فرمویوه: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ
رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ﴾ (٥١) إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلَ الَّتِي أُنْتَبَهَتْ لَهَا

(١) قصة الحضارة - ول ديورانت - ج ٢ - ص (٢١١) وما بعدها.

عَكْفُونَ^(۱) ﴿۵۲﴾ قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عَيْدِينَ ﴿۵۳﴾ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿۵۴﴾ قَالُوا أَجِئْنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِينَ ﴿۵۵﴾ قَالَ بَلْ زَكَّرُكُمْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُمْ^(۲) وَأَنَا عَلَىٰ ذَلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿۵۶﴾

واته: (پیگومان نیمه بۆ پوچه ل کردنه وی بت پرستی و بنپر کردن کفر و شریک له وه بهر واته: بهر له پیغه مبه ریتی - موسا و هارون) شیراهیمان بۆ شو کاره هه لباردو شه و ژیری و عقل و فه همه پیوست و شایسته یه مان پی دا که هه ر شایانی پیغه مبه رانه، شهویش بهم عقل و فه همه ناوازه یه وه، که هه ر نیمه ده زانین شایانی پیغه مبه ریتی یه پرووی کرده باوکی و گه له بت پرسته که شی و پی ی گوتن: (نه ری شه بۆ واز لهم بت پرستی یه ناهین و سه ر قالی بوون که هیچ سوودو زیانینکیان نی یه)؟ شه وانیش گوتیان (نیمه هه ر له زووه دیومانه که باب و باپیراغان پرستوویان و شوین پی ی شه وانان لهم کاره دا هه لگرتوه)، شیراهیمیش پی ی گوتن: (دهی کهوا بو نیوه خۆتان و باب و باپیراننان له گومرایی یه کی پروون و دیاردان) گه له که ی له وه لام دا به تورره یی یه وه پی یان گوت: نایا تو په یامیکی راست بۆ هینا وین یان گالته مان له گه ل دا ده که ییت؟ شهویش گوتی: (نه خیر به راستی ده و پیم و خوداتان خودای شه و ناسمانانو زه وی یه که دروستی کردون و منیش بۆتان ده سه ملینم)). کهوا بوو پاساوی شه و گه له بۆ پرستنی بته کانیان شه بوو: شه وان باب و باپیرانی خۆیان و دیوه که هه ر پرستوویان و نیدی شه مانیش ده ییت شوین پی یان له مه دا هه لگرن و لاسایی یان بکه نه وه. شه مهش هه ر شه و بیانووه نا به جی و لاوازه یه که تیکه ده ران و خراپه کاران له هه مووزه مان و سه رده میک دا له بهر بهر کهانی کردنی چاکسازان و راستکه ره وان دا ده ری ده برن، به لام چه ند لاوازه شه م بیانووه! که عه قلی خۆیانی پی یه که ده خه ن و وه ک ناژه لانیش جله وی کاروباری خۆیان ده ده نه ده ست کهسانی پیش خۆیان !!

(شیراهیم) ویستوویه تی گه له که ی له بت پرستی قوتار کات، ههروه ها له و شه فسانه و شته گه نه دل و پوچه لانه ی له نا کامی شه و بت پرستی یه وه سه ر هه لده دن، تا کو بیانگه یه نیّت به و حه قیقه ته گه وره یه ی که پیوسته گشت مرۆفیتی که سه ر شه م هه ساره یه خوازیاری بیّت، واته پرستنی خودای تاك و ته نیا و هیچ شتیکیشی به هاوه ل بۆ دانه نیّت، هه ر بهم حه قیقه ته ش شیراهیم گه له که ی خۆی ده واند: ﴿قَالَ أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ﴾ ﴿۷۵﴾ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ

(۱) (عاکفون): (به رده وام بوون له سه ر خه ریک بوون به پرستنیانه وه).

(۲) (فطرهن): (خلقه ن) - (دروستی کردون).

أَلَا قَدْ مَوَّعَ ۖ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّي إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ ۖ (۷۷) الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ۖ (۷۸) وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ ۖ (۷۹) وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ۖ (۸۰) وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ ۖ (۸۱) وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خِطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ ۖ (الشعراء/ ۷۵-۸۲ .. واته: {ئىبراهيم} دواى پرون كرده وى بى كه لكى و پوچەلى ى بت و دياردهى بته رستى، به گهله كهى گوت: (نەرى ئىوه به وردى سەرنجەتەن لەو پەرستراوانەتان داوه كه خۆتان و باب و باپیرانتان پتووى خەرىك بوون لە دێر زەمانەوه؟) خۆ ئەگەر منیش به تكاو داواى ئىوه ئەو جۆره شتانه بپەرستم و به گەورەو پەرۆزیان بگرم ئەوا دوژمنى سەرسەختم دەبن و لە پۆزى قیامەتیش دا سوودى نىكم پى ناگەيەنن، تەنها خوداى پەرورەدگارم (الله) دەپەرستم چونكه هەر خودا دروستى كردووم و پىنەمى كردووم بۆ پى راست و هەر خوداشە پزق و پۆزىم لە خواردن و خواردنەوه پى دەدات و هەموو جۆره نىعمەتێكى بۆ مەيسەر كردووم، ديسان هەر خودايە لە كاتى نەخۆشوى ناساغى يەكم دا شىفاو هۆيەكانى چارەسەرم بۆ داين دەكات. ئىنجا هەر خوداش خۆى لە دىناو لە پۆزى تەواو بوونى ژيانى دىنام دا من دەمرىت و پاشان لە پۆزى دواى دا زىندووم دەكاتەوه، هەرەها هىواو تكام هەر لە خودايە كه لىم خۆشەبىت و لە گوناھم ببوریت لە پۆزى دواى دا}.

نەمەيه باوەرى -ئىبراهيم- باوەرى ئەو كەسەى كه به هەموو گيان و هەست و هەوش و جەستەيهوه خۆى به خوداى پەرورەدگارى سپاردووه .. ئەم باوەرەشە هەموو خەم و پەژارەيك لە دڵ دەردەكات و دلتىيائى و كامەرانى ى زۆرى پى دەبەخشیت. ئەم باوەرە نەفس (دەروون) لە (خۆتەسليم كردن بە ئەفسانەكان) پزگاردەكات و ناھىلەت پەنابەریتە بەر وەھم و خەيال .. چونكه هېچ رازق و پۆزى دەرو شىفابەخش و ژىيەنەرو مەرىنەرىك و لىخۆشەبوىيەكى تەواو و گوناھانىش نى يە تەنها خوداى پەرورەدگارى جىھانىيان نەبیت.

(ئىبراهيم) داوا لە باوكى دەكات واز لە بت پەرستى بىنیت

باوكى ئىبراهيم لەبت پەرستى دا لەپىشەوهى هەموو بت پەرستان دا بوو، تەنانت يەكێك بوو لەوانەى بتیان دەتاشى و دەیانفرۆشت. ئىبراهيم ئەم پەتەهارى باوكى ى لەلا ناخۆش و قورسەش بوو، چونكه نزىكترىن كەس بوو لى يەوهو خۆشەويستەرىن كەسىش بوو لە دلى دا، هەر بۆيەش بەئەركى خۆى دەبينى، كه دەبیت بەتايبەتى ئامۆژگارى بكات و لەسەرەنجامى بى باوەرى يەكەى ئاگادارى كاتەوه. بەلام داخۆ (ئىبراهيم) بەچ شىوازيك قەسەى بۆ باوكى

کردییت؟ بیگومان به زمانیکی خوش و بهیږه پری نه ده ب و نهرم و نیانیو به به لگهی عه قلی یه وه
 بوی دواوه و بپه رستی یه که ی به کاریکی پوچه ل و بی هوده بو خستوته پروو. ههروهك خوداش
 به سه رها ته که ی له قورناني پیرۆزدا گپړاوه ته وه و فهرموویه: ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَتَّبِعْ لِمَ تَتَّبِعُ مَا لَا يَشْمَعُ وَلَا يَبْصُرُ وَلَا يَفْقَهُ عَنْكَ شَيْئًا ۖ يَتَّبِعْ
 إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ۖ﴾ يَتَّبِعْ لَا تَتَّبِعِ الشَّيْطَانَ
 إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا ۖ﴾ يَتَّبِعْ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمْسَكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمَنِ فَتَكُونَ
 لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ۖ﴾ قَالَ أَرَأَيْتَ أَنْتَ عَنْ ءَالِهَتِي يَتَّبِعُهُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْهَ لَأَرْجُمَنَّكَ وَأَهْجُرَنِي
 مَلِيًّا ۖ﴾ قَالَ سَلِمْتُ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ فِي حَفِيًّا ۖ﴾ وَأَعْتَرِ لَكُمْ وَمَا
 تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُوا رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ۖ﴾ فَلَمَّا اعْتَرَلَهُمْ
 وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ۖ﴾ مریم: ۴۱-۴۹..

واتاو شیکاری نایه ته کان: به پراستی و ته یه که و سۆزو و یژدانی بیسه رانی ده هژیتیت. سه رنج
 بده له وه ی چۆن - نیبراهیم له سه ره تای هه ر نامۆزگاری یه کی دا و ته کانی به نامرازی
 بانگکردن (نداء) ی (بابه گیان: یا اُبت) ده ست پی ده کات بو خو لی نزیک کردنه وه ی زیاترو
 بزواندن دلی له گهل به کاره ی نانی نه ده بیکی زۆرو هه لئس و که وتی جوان.

(نیبراهیم) سه ره تا به لگهی عه قلی ده خاته بهر چاوی باوکی و پی ی ده لیت: {بوچی
 شتیکی بی گیان و بو په ست و نه ست ده په رستیت که نه (ده بیستیت) و نه (ده بینیت) و نه
 (توانای نه وه شی هیه چاکه یه ک یان خراپه یه کت تووش بکات}؟! پاشان هه ر نامۆزگاری
 ده کات و به نه ریتی هاوسۆزی نواندنیشی بانگی ده کات بو لای هق و باوکی به نه فامی ره ها
 وه سف ناکات، نه بادا باوکی نه وه به (سووکایه تی به بیروپراکانی) دابنیت و له سه ر نه وه ش پروی
 لی و هه رگپیت.

ههروه ها نیبراهیم خو ی به خاوه ن زانستیکی زۆر دانانیت تا کو خو ی له سه روو باوکی یه وه
 ده رنه خات و به مه ش لی ی ته ره نه ییت. به لکو پی ی گو توه: (من هه ندیک زانستم پی یه که
 له خودای په روه ر دگار مه وه بۆم ها توه و به لām هه مان شت بو تۆ نه ها توه و به پی ی نه و زانست و
 زانیاریانه ش په یه وه یی نامۆزگاری و پینمایی یه کام بکه، چونکه من ریگای راست پيشان
 ده ده م. شه ی تانیش که سه ریچی ی له فهرمانی خودا کردوه نه و تا که دوژمنه ته که دوو چاری
 نه م گو مپایی یه ی کردوویت و به مه ش ده تگه ی نه ییت به سزای سه ختی خودا).

كەچى باوكى بەپەلەو سەرسورمانەو پى ى دەلئىت: (ئاي چەند سەيرە! ئەرى ئەو (ئىبراهيم) تۆ پرووت لە بتهكان وەرگىزراو و بەتەمانىت بىيانپەرستىت. دەسا ئەگەر لەم ھەلەس و كەوت و بىروراپەت پاشگەز نەبىتەو كە دەربارەى پىگرتن لەبەت پەرستى يە، ئەوا بەردبارانت دەكەم. جا بۆ ئەو ى زىانت پارىزراو بىت، ئەوا ون بە لەبەرچاوم و لىم دوور كەو بۆ ماوئەكى زۆر ئەگەر رزگار بوونت دەوئت)..

ئىبراهيم لەبەرامبەر ھەرەشەى باوكى و دەرکردنى دا تەنھا بە وتەى (سلام عليك) وەلامى دايمەو بە ماناى: (لەمنەو ھىچ ناخۆشى يەكت پى ناگات و ھىچ نازارتيكىشت تەووش نايت، بەلكو لەلايەن منەو ساغ و سەلىم دەبىت، لەخوداش دەپارتيەو لىت خۆش بىت و سزات نەدات. ھەرەھا خوداى پەرورەدگارم ھەردەم واى راھىناوم كە رىزم لى بنىت و نزاو پارانەووم گىرابكات. جا ئەگەر بە ھۆى (ئەو ى بانگت دەكەم بۆ باوەر ھىنان بە خودا) نازارت پى بگات، ئەوا نىدى خۆم لە تۆو مىللەتەكەشت دوورەپەريز دەگرم، ھەرەك خۆم لەو خواوەندانەشتان بە دوور دەگرم تاكو ھەر تەنھا خوداى پەرورەدگار بپەرستم نەو ك بە پەرستنى ئەو خواوەندانە وەك ئىو بەدبەخت و پەنج بە خەسار ب).

بىگومان ئەم نزاو لە خودا پارانەوئەى (ئىبراهيم) بۆ لىخۆشبوون لە باوكى، لەكاتىكدا بوو كەبەلئىنى پەسەندكردن و گىرابوونى نزاكانى پى دراوو، كە ھىشتا (ئىبراهيم) بى ئومىد نەبوو لە باوكى و وا بە تەما بوو باوەر بىنئىت، بەلام دواى ئەو ى بە پروونى بۆى دەرەكەوت كەوا باوكى دوژمنى خودايمەو نايەوئىت دەسبەردارى بت پەرستى بىت، نىدى ئەوئىش (واتە - ابراهيم) بۆلايەنىو بۆبەرى بوونى خۆى لى راگەياند، ھەرەك لەقورئانىش داھاتوو: ﴿وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا بَيَّنَّ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ﴾ التوبة/١١٤.

"ئىبراهيم بتهكان تىك دەشكىنئىت"

-ئىبراهيم- لەدلى خۆى دا بىرارىتىكى پەنھانى ى بۆ شكاندنى ئەو بتانە دانا بوو كە گەلەكەى دەيانپەرست، ئەو بوو سوئىدى لەسەر تىك شكاندنىان خواردو ئەمەش رىگەيەكى كەدەى (عملي) بوو كە وىستى گەلە چەواشە كراو كەى تى بگەيەنئىت و بەلگەى پەوانى خۇيان بختە روو لەسەر ئەو ى كەوا ئەم بتانە ھىچ زەرەرو قازانچىكيان نى يەو تەنانەت ناتوانن نازارى كەسكىش بەدن گەر زىانىكيان لى بدات. ديارە (بەلگەى كەدەى) ىش كاريگەرى يەكى گەوئەى لەسەر دەروونى خەلكى ھەيەو زياترئىشە لە گارىگەرى

ناموژگاری و پښنمایي به‌زمان. (نېبراهیم) بۆ ده‌رفه‌تښکی گونجاو ده‌گه‌را تاكو نیازه‌کسی خوی به‌دی بیښیت، نه‌و ده‌رفه‌ته‌ش له‌ پوژښکی وادا هاته‌ پښه‌وه‌ که‌ به‌ (جه‌ړنی گه‌له‌کی) داده‌نراو له‌ شار ده‌چوونه‌ ده‌روه‌ بۆ ناهه‌نگ گي‌ران. له‌و روژه‌دا باوکی پی‌ی گوت (نېبراهیم) شه‌مړۆ جه‌ړنه‌و بۆچی له‌گه‌لمان نایه‌یته‌ ده‌روه‌و به‌شداریی ناهه‌نگه‌که‌مان ناکه‌یت و خۆت دل‌خۆش ناکه‌یت؟، نه‌ویش چنه‌ هه‌نگاوێک له‌گه‌لښان دا پوژښت، به‌لام هه‌ر زوو بیانویه‌کی په‌وای بۆ په‌یدابوو تا به‌هۆیه‌وه‌ بتوانیت خۆښان لی‌ دوا بخات و نه‌چیت له‌گه‌لښان، شه‌وه‌بو ته‌ماشایه‌کی شه‌ستیره‌کانی کردو گوتی: (من له‌ده‌رکه‌وتنی شه‌ستیره‌دا شه‌وه‌ ده‌خوښمه‌وه‌ که‌ له‌سه‌ر لی‌واری نه‌خۆشی —تعاون—م وخه‌ریکه‌ تووشم بییت)، گه‌له‌کشی له‌وه‌ ده‌ترسان که‌ (نېبراهیم) به‌م نه‌خۆشییه‌ شه‌وانیش تووش کات، جا بۆ شه‌وه‌ی میکروبه‌کسی شه‌وانیش نه‌گریتشه‌وه‌ وازیان لی‌ هی‌نا تا له‌گه‌لښان دا نه‌چیته‌ ده‌روه‌و بۆ ناهه‌نگی پوژي جه‌ړنه‌که‌یان.

نه‌ویش له‌مړی‌یه‌ی لی‌وه‌ی پوژښتنبوو گه‌رایه‌وه‌ بۆ شه‌و جی‌ یه‌ی بته‌کانیانی لی‌ بوو و سووریش بوو له‌سه‌ر تیک شکاندنیان. چاکه‌ ده‌رفه‌تی بۆ په‌خسا چوو بۆ شه‌و په‌یکه‌رخانه‌یه‌ی بته‌کانیان لی‌ دانا بوو. بته‌کان هه‌ندیکیان له‌ ته‌نیشته‌ یه‌کته‌روه‌و بوون و گه‌وره‌ترینیان واته‌ (گه‌وره‌که‌یان) له‌پیش هه‌موایانه‌وه‌ بوو.

(نېبراهیم) بینیی له‌به‌رده‌م بته‌کان دا برښکی زۆر له‌خواردن و خواردنه‌وه‌ دانراوه‌ که‌گه‌له‌کسی به‌نیددیعیای قوربانی و خۆ لی‌ نزیک کردنه‌وه‌یان پیشکه‌شیان ده‌کردن، شه‌ویش به‌گالته‌ پښکردنه‌وه‌ پووی کرده‌ بته‌کان و لی‌ ی پرسین: (شه‌ری بۆچی ناخۆن؟) کاتیک هیچ بتي‌کیش له‌وانه‌ وه‌لامیکي نه‌دایه‌وه‌ دووباره‌ لی‌ ی پرسینه‌وه‌: (شه‌وه‌ بۆچی ده‌نگتان نایه‌ت؟) ئینجا ده‌ستی راستی بۆ لار کردنه‌وه‌ هه‌موایانی به‌ته‌وریک شکاندو وردوخاشی کردن. ته‌نها بته‌ گه‌وره‌که‌یانی هی‌شته‌وه‌ (واته‌ گه‌وره‌ترین خواوه‌ندیان) وته‌نانه‌ت ته‌وره‌کشی به‌ده‌ستی شه‌و بته‌ گه‌وره‌یه‌دا هه‌لواسی و دوايي په‌یکه‌رخانه‌کسی به‌جی‌ هی‌شت.

شه‌م به‌سه‌ر هاته‌ی پښشوو شیکاری شه‌م نایه‌تانه‌ بوون که‌ ده‌بخوښنه‌وه‌:

﴿وَإِن مِّن شَيْعَةٍ﴾ ^(۸۲) ^(۸۱) ﴿لَا بُرْهَانَ﴾ إِذْ جَاءَ رَبَّهُ، يَقْلِبُ سَلِيمٍ ﴿٨٤﴾ إِذْ قَالَ لِأَيُّهَا وَقَوْمِي، مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨٥﴾ أَيُّهَا إِلَهَةُ دُونِ اللَّهِ تُرِيدُونَ ﴿٨٦﴾ فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ فَظَنَرَ نَظْرَةً فِي

(۱) (من شیعتی) — له‌ کۆمه‌لی —نوح—، واته‌ له‌وانه‌یه‌ که‌ په‌په‌وی مه‌نه‌جی (نوح)یان کردوه‌ له‌ خوا به‌دیک‌ گرتن و ئیمانداري دا. (ضمیر)ی (ه‌) له‌ (شیعتی)دا بۆ (نوح) ده‌گه‌ریتشه‌وه‌، چونکه‌ چنه‌د نایه‌تیکی پیش شه‌م نایه‌تانه‌ باسی به‌سه‌ره‌اتی (نوح) ده‌که‌ن.

التَّجُورِ ﴿٨٨﴾ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾ فَنُوحُوا عَنْهُ مِذْرَيْنَ ﴿٩٠﴾ فَرَاعَ إِلَّا إِلَهُهُمْ ﴿٩١﴾ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩٢﴾ مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿٩٣﴾ فَرَاعَ عَلَيْهِمْ صَرَبًا يَالِيمِينَ ﴿٩٤﴾ الصافات/ ۸۳-۹۳... ههروه ها له قورنان داهاتوه: ﴿٩٥﴾ وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ ﴿٩٦﴾ فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا كَبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٩٨﴾ الانبياء/ ۵۷-۵۸..

(ئىبراهيم به تىك شكاندنى ئەم بتانە بەلگەيەكى ھەستدارى لەسەر پوچەلئى و بى ھودەيى بت پەرستى خستە بەرچاوى گەلەكەى كە: ئەگەر چەند خواوەندىكى راستەقىنە بوونايە ئەوا بەرگرييان لەخۆيان دەكردو زيانيشيان بە ھەر كەسێك دەگەياند كەنيازيكى خراپى لى يان ھەبوايە).

ئىمپراتۆر (ھىدىوشى)ى ئىمپراتۆرى پيشووترى - ژاپون- لەم حەقىقەتە تىگەشت و لى ئاگادار بوو، ئەو ھەموو ناوبراو پەيگەرێكى زلى بۆ (بووزا) بنيات ناو ھىشتا كارى بنيات نانى بەتەواوئەتى بەئەنجام نەگەيشتبوو كە سالى (۱۵۹۶ز) بومەلەرزەيەك ڕووىداو يەكسەر ئەو بەتەشى بۆ وردوخاش كرد. لەم بارەيەو گىراويانەتەو كە (ھىدىوشى)ى ئىمپراتۆر بەتە وردوخاش بوو كەى داىە بەر تىرو بەسووكايەتى پى كردنەو پى گوت: (خو من پارەو پوولتيكى ھىجگار زۆرم تيدا خەرج كردیت و كەچى نەت توانى ھەر تەنھا پەرستگاكەى خويشت بپاريزیت) (۳).

دادگايى كردنى ئىبراهيم

ئەو گەلە دواى ئەو ھى ناھەنگيان بەرپۆژى جەژنەكەيانەو گىرا گەرانەو بۆ نىو شارو ديتيان بەتەكانيان چى بەسەر ھاتو، بەمەش ترسيان لى نىشت و لە نىو خۆيان دا پرسىاريان دەربارەى زانىنى ئەو دەست و ھەشتە ستمەكارە دەكرد كە شتە پىرۆزەكانيانى پيشىل كەردو. ھەندىكيان گوتيان: (بىستومانە لاوتك بە خراپە باسى بەتەكان دەكات و ناوى -ئىبراهيم- و نەرىتى واىە كە عەيب و عاريان لى بدۆزىتەو و گالتيان پى بكات، ھەر ئەويشە گوماني ئەو كەردارەى لى بكەين). ھەوالتي دەستريۆي كردنە سەر بەتەكان بە حاكمان گەيشت و ئەوانيش بەسەربازەكانيان گوت: خىرا - ئىبراهيم - بىنن تا لەبەر چاوى خەلكى دادگايى ي بكەين. ئەو

(۱) (فراغ الى اهتمهم): واتە بە پەلە و پەنھانى چوو بۆ لای خواوەندەكانيان.

(۲) (جذاذا): واتە چەندىن پارچەى وردو بچووك، وردوخاش كراو.

(۳) قصة الحضارة / ول ديورانت ج ۵ / ص ۱۳۳.

که سانهش با بېنه پېش و شايه تي بدن له سسر نهو قسانه ی - نيراهيم - کاتيک لای نهوان خوش و عهبيی له بته کان دوزيوه ته وهو به لئینی سهره نجامي خراپی پي داون) ..

-نيراهيم- هيتراو حاکمان لي يان پرسى: (نري نهو جه نابت وات له م خواوه ندانه مان کردوه نهی -نيراهيم-؟!) له وه لامي نم پرسياړه دا - نيراهيم - ههست بهو دهکات که نیدی دهره فتی پتويست هاتوته ناراه بو گهياندى مهبه ستی خوی و گهيشتن بهو حقيقه تهش که داواي دان پيانانی لي ده کردن. بويه به شتوازيکی دانايانه وه لامي پرسياړه که يان ده داته وه بهو رسته يه ی: (که تیک شکينه ري بته کان بته گه وړه که يانهو شايه تيش له سسر نهو کرداره پاشاوه ی بته کانی دیکه يه، پيشيان ده لیت ﴿فَسَلُّوْهُمْ اِنْ كَانُوْا يَطْمُوْنَ﴾ ... (ده لي يان بپرسن گهر نهوان قسه ده کهن)، چونکه (بتی گه وړه) تووړه بسوه له وه ی نهو هه موو بته به چوکانه بپدرست و له کاتيکدا نهویش له هه موويان گه وړه ترييت، هه بويه شکاندوونی).

نهو گه له ش بي بيرکردنه وهو تي فکرين ده که ونه نيو نهو دوخی بي ناگايی يه وه ی که به په له به يه کدی بلين: (تيوه به پدرستنی نهو بتانه ی ناتوان قسه بکه ن زولمتان کردوهو به تاوانبار کردنی -نيراهيم- يش سته متان کردوه)، به لام دواي نه مهش لووتيان به راستی يه که داده ژه نييت و خيرا سهریان له شهرمه زاری دا باده دهن و ده گه رپنه وه سهر مشتومړيکی تر له گهل -نيراهيم- داو پي ده لين: (تو خوت ده زانيت نم بتانه دهن گيان ليوه نايه ت و ناتوان قسه بکه ن، تير چون داواي نه وه مان لي ده که يه پرسياړی ناخاوتنيان لي بکه ين و داوايان لي بکه ين بزمان بدوين دهر ياره نهو ی به سهریان دا هيتراوه ؟) ...

له وکاته ش دا به لگه و پاساوی نيراهيم به جوانی دهن گ ده داته وهو له زهنگی گوچکه کانيان ده دات و زمانيان لال دهکات و بهم وه لامه کاریگه ره قسه يان پي ناهي ليت:

﴿ قَالَ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ ﴾ (۱۱) أَفَرَأَيْتُمْ لَكُمْ

وَلَمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۱۲﴾ الانبياء/ ۶۶-۶۷. واته: (تایا تيوه له جياتی خوا پهرستی و عيباده تی خودای په وړه دگاری جيهانيان نهو بته بي ههست و بي گيان و بي ده سه لاتانه ده پهرست که توانای سوودو زيانتيکیان بتان نی يه ؟ به راستی من زور په ست و به داخم لهو کاره پيس و ناهه مواره تان و له خوتان و نهو بتانه ی، که له جياتی خودا (الله) ده يان په رست. ده ی تير توزقاليک عه قلتان نی يه که بير بکه نه وهو په شيمان بنه وه ؟).

نم نايه ته له هه چاخ و سرده ميک دا بي نرخی و نفس نرمی نه وانه دهره دات که بت و په يکه ره کان به پيروز داده نين وله جياتی خودا ده يان په رست. به لام نه گهر نه فامی (جهل) له دهر وونی خه لکی دا خوی بچه سپينيت و ده مارگیری ی کويرانه ش دلان داگيرکات، نیدی

دەروونەکان دەگەنە ناستیکی بیزراو لەهەلسەنگاندنی باری راستی ی شتەکان دا. لە بەر ئەوە کاتێک دەبینن گۆلەیان دەکوێتە لێژی و پەردە لەسەر ڕوویان هەڵدەمالرێت و هیچ بەلگە و بیانویەکیان بەدەستەووە نامێنێت، یەكسەر واز لە وت و ویژو دەمەتەقی و موناقدەشی بەرامبەر دێنن و پەنادەبنە بەر ئەو هێزە ی کە ڕیسوایی و شەرمەزاری یەکانیان بۆ دادەپۆشێت. ئەو گەلە بێ باوەڕەش دواى وت و ویژو لەگەڵ (ئیبراهیم) و دواى نەمانی ڕووبیانوویان، حوکمی مەرگیان (بە سوتاندن) بەسەردادا و ویستیان بیسووتێنن. بەلام خودا بە تواناو قودرەتی خۆی ڕزگاری کردو فەرمانی ساردی و سەلامەتی ی بە ناگرەكەش کردو پسی ی فەرموو: ﴿كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَيَّ اِبْرَاهِيْمَ﴾ ناگرەكەش بە فەرمانی خودا ساردو سووک و ئاسان بوو لەسەری، واتە هیندەش ساردنەبوووە کە سەرمای بییت.

خودا لەم بارەیدووە فەرموویە: ﴿قَالُوا فَاتُوا بِهِ عَلَيَّ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ﴾ (١١) ﴿قَالُوا اَنْتَ فَعَلْتَ هَذَا بِآلِهَتِنَا يَا اِبْرَاهِيْمُ﴾ (١٢) ﴿قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبْرُهُمْ هَذَا فَتَشْكُرُوهُمْ﴾ (١٣) ﴿فَرَجَعُوا اِلَآئِ اَنْفُسِهِمْ فَقَالُوا اِنَّكُمْ اَنْتُمْ الظَّالِمُونَ﴾ (١٤) ﴿ثُمَّ نَكِسُوا عَلَي رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَؤُلَاءِ يَنْطِقُونَ﴾ (١٥) ﴿قَالَ اَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ اِلَهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ﴾ (١٦) ﴿اَفِ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اِلَهِ اَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ (١٧) ﴿قَالُوا حَرِّقُوْهُ وَانصُرُواْ آلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ فَعٰلِينَ﴾ (١٨) ﴿قُلْنَا يَبْنَازُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَيَّ اِبْرَاهِيْمَ﴾ (الانبیاء/ ٦١-٦٩).

لە جێگەیەکی دیکە ی قورئان داو لە دەسفی ئەو شیوە دادگایی کردنەوێ (ئیبراهیم) دا خودا بە شیوەیەکی کورت و کاریگەر فەرموویەتی: ﴿فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَرْفُوقَ﴾ (١٤) ﴿قَالَ اَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ﴾ (١٥) ﴿وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ (١٦) ﴿قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْفُوْهُ فِي الْجَحِيْمِ﴾ (١٧) ﴿فَارَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْاَسْفَلِيْنَ﴾ (الصافات/ ٩٤-٩٨).

جا خوێنەری بەرێز نەختیک لە ناست ئەم نایەتەدا هەلویستە بکە: ﴿قَالَ اَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ﴾. . . واتە (ئەوی ئەوێ ئێوە ئەو بتانە دەپەرستن کە بەدەستی خۆتان دایاندەتاشن و دروستی دەکەن؟) . . . (بە کورتی یەکی سەرسۆڕهێن) و (باسکردنیکێ ئاشکرا) قورئان پوچەلێ و بەتالێ ی بت پەرستی ڕوون دەکاتەووە. ئەمەش وەك دەبینیت هیچ نووسەر و ئەدیب و ڕاگیانەرێک ناتوانێت بەو ڕوون کردنەووە کورت و پوختە مەبەست بییکی، ئەمەش تەنها لەتایبەتەندێهەکانی قورئانە. لەم ڕووەشەووە و تەبەكە هەبە کە لەپەندە بەناوبانگەکانی (چین)ەو

ده لیت: (هیچ که سیک له وانوی په یکه ره کان داده تاشن خواوړنده کان ناپه رستن، چونکه ده زانن له چ مادده یه که داده تاشرین)!! به لام جیاوازی یه کی نیجگار زور له نیوان هه ریه که له رپه وان بیژی قورثان و په نده چینی یه که دا هدی، چونکه قورثان هه مان مانای به کورت کړدنه وه بڼوینه که ی خوی پروون کړدووه ته وه و هم کورت کړدنه ویهش بدلگه یه که له سهر نه وه ی که قورثان سرووشیکی خودایی یه.. دواى نه مېش سهرنج له م فرمایشته ی تری خدا بده ﴿وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ واته: خدا خوځان و کاره که شیانی دروست کړدووه، به مانای نه وه ی خدا له مرؤذ دا ناماده یو توانای بۆ کار کړدن تیدا خهلق کړدووه، هه روه که نه و مادده یه شی خهلق کړدووه که بته کانی لی دروست ده کرا، نیت چۆن (مرؤذ) ی خهلق کراوی خدا مه خلوقیکی دیکه (که بته گانه) ده پهرستیت؟ نه ی وا راسترو شایسته تر نی یه که نه و خودای خالقه ی به رستیت، نه که بتيکی دروست کراو و داتشراو؟!

فه تحیکی زانستیانه ی قورثان

هه رکس به وردی سهرنج له و نایه ته قورثانیانه ی پیښو بدات ده بینیت باسی چهند پرو دواویکی واقعی و راسته قینه ی میژووی ده کات که زانست (علم) یش ده رکی پو کړدوون و دانی به حقیقه تیان داناوه. بۆ نمونه قورثان نه وه باس ده کات که (تیراهیم) بۆ ناسمانی روانیوه: ﴿فَنظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ﴾ (۸۸) ﴿فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ﴾ واته (ته ماشای نه ستیره کانی کړدووه له هه لاتیان دا نه وه ی خویندو ته وه بۆ گه له که ی که و خه ریکه تووشی نه خوشی یه کی ترسناک ده بیت). له م نایه ته دا نه و راستی یه میژووی یه تیده گه ین که خه لکی نه و زه مانه به نه ستیره خویندنه وه و خه ریک بوون، (تیراهیم) یش نه و پاکانه یی به گویره ی بیرو بۆ چوونه کانی خوځان بۆ هیتاونه ته وه له سهر نه وه ی له گه لیان دا نه چیته ده روه ی شار بۆ ناهه نگه که یان تا به مېش ده رفه تی شکاندنی بته کانی بۆ مه سهر بیت.

(ویل دیورانست) له کتبه که ی دا (قصة الحضارة) ده لیت: (بابلی یه کان دیراسه ی نه ستیره کانیا ن بۆ نه وه نه کړدووه تا کو نه خشی پتگا کانی کاروان و پاپوره کانیا ن بکیشن، به لکو زیاتر دیراسه یان کړدووه، که یارمه تی یان بدات له پیشبینی کړدن داهاتووی خه لکی و چاره نو سیان دا. به مېش وا دیاره نه وان (نه ستیره خویندنه وه) بوون زیاتر له وه ی گه رددونناس بن. جا نه و کوشش و ته قه لایانه ش که بۆ زانینی داهاتو له ری زانینی جم و جوول و هات و چوی نه ستیره کانه وه ده خریته گه ر تنها ناره زوویه که له و ناره زوانه ی بابلی یه کان).^(۱)

ھەرۋەھا قورئان دەر بارەى داب ونەر تەھ کانی گەلەھەى (ئىبراهيم) دەدوئیت کە چۆن قوربانى يەکانيان لە خۆراك پێشکەش بە خواوەندەکانيان دەکەن: ﴿قَرَأَ^(۱) إِلَیَّ إِلَهِیْمَ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ﴾.. بە مانای -ئىبراهيم- کاتێک گەیشتە ئەو پەرستگایەى خواوەندەکانى گەلەھەى تێدا بوون و (دیتى خۆراکیان لەلایە) ئەو خۆراکەى پێشان دان وداوای لێکردن بیهۆن لەکاتێکدا دەیشى زانى ئەوانە بۆ گیان و ھەست ونەست، بەلام لاسایى گەلەھەى دەکردەووە گالئەى بەو داب ونەر تەھ نالەبارە دەھات. (ویل دیوران) لەو کتیبەى پێشوو دادەلێت: (پادشاكان وا ھەستیان دەکرد، کە ئاتاجیکى زۆریان بە لێخۆشبوونی خواوەندەکان ھەبە، بۆیە پەیکەرى زۆریان بۆ دادەمەزراندن و ناو پەرستگاكانیشیان پرده کرد لە نوێن و تفاقى ناومال و خواردەمەنى. خواردن و خواردنەوھش زۆرتەرىنى ئەو نامرأى قوربانى کردن وخۆ لێتەزیک کردنەوھى خۆیان بووھ لە خواوەندەکانیان)^(۲).

پاشان قورئان باسى ئەوھمان بۆ دەگێرێتەوھ کە (ئىبراهيم) ھەموو بتەکانى شکاندووە تەنھا بتەھەرە گەورەکیان نەبێت ﴿فَجَعَلَهُمْ جَذًا إِلَّا كَبِيرًا لَهُمْ﴾، لەم دەقەى قورئانیشەوھ تێدەگەیت کە گەلەھەى -ئىبراهيم- چەندەھا خواوەندیان ھەبوو، لەگەڵ ھەموو ئەو خواوەندانەش دا خواوەندیکی گەورەیان ھەبوو کە (ئىبراهيم) ھێشتوئیتىیەوھ نەیشکاندووە. ھەرۋەھا (ویل دیوران) لەو کتیبەى دا دەلێت: (مردک- بەگەورەى خواوەندەکان لەلای خەلکى -بابل- دادەنرا، لە تەنیشت ئەو خواوەندەشیانەوھ چەندین خواوەندى دیکەیان ھەبوو).

بێگومان ئەم راستیانەى کە قورئان ھەرخۆى بەتەنیا باسى کردوون و زانستیش لە نزیکەوھ دانى پێداناون، سەرکەوتنیکی زانستیانەى قورئانە، چونکە لە سەردەمى پێغەمبەرى ئىسلام (محمدﷺ) داو لە ژینگەو دەورەبریشى دا نەزانرابوون. (راستى و نەیتى یە شارراوھکانیشى) ماوھەکی کەم لەمەوبەر دۆزراونەتەوھ، ئەویش دواى ئەو زانایان لە خاکی (بابل) دا چەندین چالان ھەلکەندو بەدواى ئاسەوارى کۆن دا دەگەران و پاشان چەندین تابلۆیان دۆزییەوھ لەو تابلۆیانەى کە بە زمانى (مسمارى) پیرویاوەرەکانى خەلکى ئەو سەردەمەى (بابل) یان لەسەر نووسرابووھ، ئینجا ھێما و نیشانەکانى سەر ئەو تابلۆیانەیان لێک جیا کردەوھ و شیکاریان کردو لە ناوھەرۆکەکانیان تیگەیشتن.

(۱) (فراغ الى الھتھم): واتە بە پەلە و پەنھانى چو بۆ لای خواوەندەکانیان.

(۲) ھەمان سەرچاو.

به ندى دووهم

((نيماني نيبراهيم))

(به لگى (نيبراهيم) له سر پوچهللى فره خواوه ندى - به لگه له سر پوره دگارتى)

خوداى تاك و ته نيا - تواناى خودا له سر زيندو كړنه وى مردوان)

به لگى " نيبراهيم " له سر پوچهللى فره خواوه ندى

ليکولینه و مېژووى يه کان دهريان خستوه که لهو زه من و ژينگه يى نيبراهيمى تيدا ژياوه خه لگى (خوړ و مانگ و نه ستيره کانيان) پرستوه. - نيبراهيم - يش (سلاوى لى بيت) که نيماني به خوداى تاك و ته نيا هېناوو هېچ هه لگى فراموش نه ده كړد بؤ قسه كړدن له گهل گه له كى و دهر باره ي پرستراوه كانيان دهمه ته قى ي له گهل داده كړدن و بيا ددهوا، يه كيك لهو دهمه ته قى و وت و ويزانه ي له گهلان دابونه و بوو ده يوست بهروونى باسى پوچهللى و به تالى كارى پرستنى خوړومانگ و نه ستيره كانيان بؤ بكات و بوشيان درخت كه پرستراوى راسته قينه همر خوداى تاك و ته نهايه ..

له م باره يوه خوداى مهن فرمويه: ﴿وَكَذَلِكَ نُرِيْ اِبْرٰهِيْمَ مَلَكُوْتَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلَيَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝۷۵﴾ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَا كَوْكَبًا قَالْ هَذَا رَبِّيْ فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا اُحِبُّ الْاَفْلٰكَ ﴿۷۶﴾ فَلَمَّا رَا الْقَمَرَ بَازِعًا قَالْ هَذَا رَبِّيْ فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَّمْ يَهْدِنِيْ رَبِّيْ لَآكُوْنَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضّٰلِّيْنَ ﴿۷۷﴾ فَلَمَّا رَا الشَّمْسَ بَازِعَةً قَالْ هَذَا رَبِّيْ هَذَا اَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالْ يَقُوْمُ اِنِّيْ بَرِيْءٌ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ ﴿۷۸﴾ اِنِّيْ وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِيْ فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ خَافًا وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۷۹﴾

(ماناو شيكاري نايه ته كان: بېگومان خودا هه نديك لهو نه نيتيانه ي (مولكى گه وروه گه ورونى به فراوانى ژير ده سلا تى خوى) که به لگن له سر پوره دگارتى يه كى، پيشانى (نيبراهيم) دده تاكو لهو باوهر داره دلنياو به يه قين گه يشتوانه بيت كه نيمان له دليان دا جينگير بوو به لگه ش بخاته به رده مى گه له كى له سر راستى ي نهو باوهره پوخته ي. به سر هاته كه ش ناو ابووه: نهوا شه و داهاتووه پهرده كاني داداوه ته و (نيبراهيم) يش له نيتو كومه له

كەسكى گەلەكەي دا دانىشتوۋە پىنكەۋە سەرگەرمى قىسەۋاس وگفت وگۆى شەۋانەن. لەو شەۋەدا (ئىبراھىم) بە سوۋكە نىگايەكەۋە تەماشاي ئەستىرەيەك لەو ئەستىرە گەرۆكانە دەكات كە لەئاسمان دا دەرەۋەشەنەۋە گەلەكەي دەيانپەرست، ئىنجا پرويان تىدەكات و بەگرمانىكەۋە پىيان دەلەيت (ئەۋە خۇدامە) واتە با ھارپاي ئىۋە ېم و واى دانىين مەن لەسەر بىرپاي ئىۋەم، بەلام ھىندەش ناخايەنەت ئەۋ ئەستىرەيەك لەگەل داھاتنى پۇژدا لەبەرچاۋ ون دەبىت و ئاۋا دەبىت، خىرا لەۋ ساتەدا (ئىبراھىم) بەھاونشىنانى شەۋى دەلەيت (مەن باۋەر بەپەرستراۋىك ناھىنم كە دەرگەۋىت و پاشان بىز بىت). ئەمەش شىۋازىكى دانايى يە كە -ئىبراھىم- ھەلى بىژاردوۋە، ئەۋ لەۋ شىۋازەي دا پەرستراۋەكانىيانى بەسۋوك وبىى نىرخ دانەناۋە بىرۋاۋەرەكانىشىيانى لەسەرەتادا بەخراب و ناھەموار لەقەلەم نەداۋە نەبادا لىى بتەكنەۋە دۇزايەتى بكن و گوئى خۇيان بىخەن لەئاست بىستىنى بەلگەكەي دا، بەلگو (بەگرمان) خۇي كەردە ھارپاۋ ھابىرو بۇچۈنەيان تاكو مەنەيان دەستەبەر بىكات و جىى و تەكانىشى لە نىۋ دىل و دەرۋونەيان دا بىكاتەۋە بىتۈنەت لەۋىۋە دىيان بىكاتەۋە شۋىنەۋارى ھەلەيان لە بىرۋاۋەرەيان دا بۇ دىيارى كات، ئەۋ بىرۋاۋەرەي لەدەرگەۋىتى ئەستىرەيەك دا بەندە كە بىزدەبىت و ئەمەش گۇرۋانى تىدەيە، گۇرۋانىش لەھالەتى ھاتن و نەمانى ئەستىرەكەدا پىچەۋانەي خۋايەتى كەردن و پەرستراۋىتى يە.

ھەرۋەھا (ئىبراھىم) لە نىۋ كۆر و كۆمەللىكى دىكە لەگەلەيان دا كۆدەبىتەۋە دەبىنەت ئەۋا مانگ لەبىشت ئاسۋەكەۋە ھەلەيت و (بە پۇشنايى خۇي) تارىكى شەۋ راۋ دەنەت، ئىنجا بەھەمان گرىمانى پىشۋو دەلەيت: (ئەۋە خۇدامە) ۋەك پىشانەدانى ھارپايىيەك بۇيان لەۋ بىرۋاۋەرەيان دا كە (باۋاي دانىين ئەمەيان خۇدايە)، بەلام مانگىش ھىندە ناخەيەنەت كە لەبەر چاۋان گوم دەبىت. لەۋ كاتەش دا خىرا (ئىبراھىم) دەلەيت: گەر بىتۈ ئەۋ خۇدايەي خەللى كەردوم رىنەمىم نەكات ئەۋا لەكۆمەللى گومرپايان دا دەم). ئەۋ لەم دان پىنانەدا دوۋا مانغى رەچاۋكەردوۋە: يەكەم: پۇچەل كەردنەۋەي پەرستىنى مانگ.

دوۋەم: بەلام لەراستى دا پەرستراۋىكى دىكە ھەيە كە خۇدا (الله) تەنىياۋ بىى ھاۋەلەۋ دەرۋونى خەللى رىنەمىم دەكات و ناھىلەت گومان و پارايى بىگاتە قوۋلايى دەرۋونەكانىيان.

ئىنجا لە كاتى سەرلەبەيانى دا، واتە لە پۇژى دواتردا خۇر ھەلەيت ۋەلە ناۋجەرگەي ئاسماندا بەجۋانى دەرەكەۋىت و پىرەشەك و تىشكى زىرىنى پەخش دەكات، -ئىبراھىم- ىش بەۋ كەسانەي لەگەللى دانىشتون دەلەيت: (هَذَا رَأْيِي هَذَا أَكْبَرُ) ئەمەيان خۇدامە، ئەمە گەرەترە لە ئەستىرەكان و لە مانگ.. بەم بىى يە ھىدى ھىدى ۋايان لىى دەكات گوئى لىى بگرن و ھارپاۋ ھابىرو بۇچۈنەي بىن لەدۋاي ئەۋ و تەۋ گرىمان رەت كەردنەۋەيەي پىشۋى و نكۆلى

کردن له پەرستراویتی (الوھییە)ی ئەو شتانە ی تر. ئیدی لە کاتی ئاوابوونی خۆریش دا - ئیبراهیم - ئەو بەرەنجامە ی نیازی بوو پێ یان پادە گەنیت کە (خۆ بە دوور گرتنە لە پەرستراوە کانیان) چونکە ئەو هەسارانە ی دەر دە کە ون و پاشان ون دە بن هەر دە بیست خولقێنەرێکیان هە بیست، ئەویش خودای پاک و بێ خەوشە.

جا دوا ی ئەو ی - ئیبراهیم - خۆ ی (بەری و بە دوور دە گریّت) لە پەرستراوە کانیان ڕوویان تێ دە کات و بێ یان دە لیّت: (من هه‌موو نیازو مەبە ستیکی خۆم بۆ پەرستنی خودای تاک و تەنیا تەرخان کردوو، ئەو خودایە ی ئاسمانە کان و زەوی ی دروست کردوو، هەروە ها من خۆم لەو گومرایی یە دوور پەریز گرتوو و ئەو پەرستراوە پڕ پوچ و بە تالانە تا ئم فەرماوێش کردوو و هاوێڵ بۆ خودا دانایم و لە پاڵ خودا شتێکی تر ناپەرستم. لە لایە کی دیکە و ئەو ی لەو ئایە تانە ی پێشو و رد بێتە و پاستی یە کی ڕۆشنی زانستی لە قورئان دا بە دی دە کات، ئەو یە قورئان دەر بەرە ی ئەو شتە پەرستراوانە ی سەر دە می (ئیبراهیم) دە ویت وەک (ئەستێرە کان و مانگ و خۆر) کە چەند پەرستراوێکی کۆن بوون و زانست دانی بە وجودیان دانا و دوا ی ئەو ی بە هۆ ی ئامرازە کانی گە ران و هە لکەندن و دۆزینە و ی چاڵ و ئاسە واره دیرینە کانه و لە میژووی گە لان و نە تە وە کانی کۆ لیۆ تە وە. هەر لە سەر دە می - ئیبراهیم - دا دەر کە و تە وە کە پەرستنی مانگ لە شاری (ئور)، واته لە شارە کە ی - ئیبراهیم - دا بوو و ناوی (نانار) یان لە مانگ ناو. هەروە ها خۆریش پەرستراوە ناوی (شماس) یان لێ ناو، پەرستنی ئەستێرە کانیش لە کایە دا بوو و ناو دار ترینیان ئەستێرە ی (زۆرە) بوو کە ناوی (عەشتاری) لێ نراو، ئەستێرە ی - مەریخ - یش ناوی (مەردوخ) ^(١) ی لێ نراو.

قورئان - وەک تێ یینی دە کە ی - ئامازە بۆ چەند ڕووداویکی راستە قینە ی میژووی دە کات لە سەر زمانی (ابراھیم پیغه مبه ر) - ئەو ڕووداوە میژووی یانە ش بە هە ندیک لەو هە وێڵ و چیرۆکە نە زانراوە غە بیی یانە دادە نرێن کە بۆ پیغه مبه ری خودا (عەمد ﷺ) هاتوون و شایە تی بۆ قورئانیش دە دە ن لە سەر ئەو ی سرو شتێکی خودای (الهی) یە.

بە لگە لە سەر پەرە دگاریتیی خودای تاک و تەنیا

لە سەر دە می - ئیبراهیم - دا (نە مروود) پادشا بوو، ئەم پادشایە ئیددیعیای خوا یە تی و پەرستراویتی بۆ خۆ ی کردوو. بانگە وازی (ئیبراهیم) یشی پێ گە یشتی و لە سەر ئەو ی دە بیست تەنھا خودای تاک و بێ هاوێڵ پەرستریّت و هەر پەرستراوێکی دیکە ی غە یری خودا (الله)

(١) ڕوانە کتیبی "ابراھیم ابو الانبیاء" ی - مامۆستا (عباس عمود العقاد) ص (١٦٨، ١٦٩) هەروە ها کتیبی (قصة الحضارة) ی ویل دیورات - ج ٢ - ص ٢١٤.

﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّي
الَّذِي يُبْعَثُ وَإِمْيُتُ قَالَ أَنَا أُخِي - وَإِمْيُتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالسَّمَسِ مِنَ الْمَشْرِقِ
فَأَتَتْ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِينَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴾ البقرة/ ٢٥٨

واتا و شیکاری نایه ته کان: (نایا نه ت بینووه هه والی نهو کهسه ت نه بیستووه که له ناست به لگه کانی تیمان دا کوژیووهو کهچی مشتومری له گهل - نیبراهیمیش - دا کردوو ده رباری په رستراویتی و تاک و ته نهایی خودا، هوکاری مشت و مړه کهشی، نهو مولک و سامان و دهسه لاته دنیایی یه یو که خودا پی ی دابوو و ببوو مایه ی له خو بیایی بوون و لووتبه رزی و خو به زل دانان و شانازی به قودره تی یه وه. نه م پادشایه داوای له نیبراهیم - کرد سیفه ته کانی نهو خودایه ی خو ی پی بلیت که به انگه واز بو په رستنی ده کات، نهویش له وه لام داو ده رباری سیفه تیکی خودا گوتی که خودای خو ی نهو خودایه یه خه لکی ده ژیه نییت و ده مرینییت ﴿رَفِیْ اَلَّذِیْ یُحِیْءُ وَیُمِیْتُ﴾ خودای پاک و بی خهوش بناغه دارژی ژیان و به دی هی نه ریه تی، هه ر نهویش به فیعلی ژیان له مرؤ ده سی نیته وه. به لام پادشای (فریوخواردو به هیزی خو ی) به جوړیک نکوولی لی کرد که گوتی: من خه لکی ده ژیه نه م و ده یانمرینم ﴿اَنَا اُحِیْءُ وَ اُمِیْتُ﴾، (نیبراهیم) یش گوتی: (چو نه ده توانیت)؟ پادشا گوتی: (دوو پیوا که شایانی کوشتن دینم و یه کیکیان ده کوژم و بهو کوشته شی مانای وایه مراندوومه، پیوا ی دووه میش لی ی ده بورم و نایکوژم و به مهش مانای وایه ژیان دوومه). بیگومان نه م قسه یی پادشاکه به هه له داچوون و شیواندن ی حه قیقه ته چونکه کرداری ژیان دن ی راسته قینه ته نها به هی نانه نارای مه خلوقیکی زیندو له نه بو (عدم) ه وه ده بییت. له بهر نه وهش ده بین (نیبراهیم) له سر نهو و ته یی پادشا که ناتاجی به لوژیک (منطق) ه مشتومری له گهلدا ناکات، به لام بو یه کلایی کرد نه وهو براند نه وهی نهو مشتومړه دم کوت کردنی پادشا رینگیه کی به سو دترو پته وتر ده گریته به رو پی ی ده لیت: (ده ی باشه نهو خودا خو ر له پوژ هه لاته وه هه ل دینییت تو ش نه گهر راست ده که میت له خو ر ناواوه هه لی بیته). ئی خو نه م پادشایه پروپاگنده ی نهو ی بو خو ی ده کرد هاوبه شی خودایه، هاوبه شی و شهرا که تیش ده بییت یه کسان ی قودره ت و توانای تیدا ره نگ بداته وهو مادام واییت ده بییت نه م پادشا ئیددیعاچی و خو به خودا د نه ره توانای خو ی له سر گوژی نی رهو تی خو ر نو نییت، که چی له ناست نه م داوایه ی - نیبراهیم - دا راچله کی و وه لام میکی نه درکاند.

له م ده قه پيشووی قورثان دا که به راشکاوی باسی نيسدي يعای خو به خوادانانی پادشايه، فتحیکی زانستیانہی بۆ قورثان به دی ده کریت، له مؤزه خانہی (اشمولی) - ټینگلته را- شدا ناوی نهو. خانه وادانه ههیه که حوکمی - بابل- یان کردووه له دواي (لافاهه کی سهرده می نوح) - هوه. له و تابلویانه ش دا که پاریزراون وله نیو شوینه واره دیرینه کان دا دوزرا بونوه هاتووه که گوايه: (نم پادشایانه له ناسمانوه هاتوونه خوارئ بۆ سهر زهوی و حوکم کردنی سهر زهوی، دواي نهوی خودا زهویی پاک کردۆته وه له خراپه و شیواندن پالآ و توویه تی، ههروه ها نم پادشایانه چهند خواوه نديکی ناسمانین و پیوسته خه لکی بیانپه رستن، دیاره وه زانراویشه (نیراهیم) له پوژگاری حوکمی به کیک له پادشاکانی - بابل- دا ژباوه. نه مه ش بیگومان فتحیکی زانستیانہی بۆ قورثان چونکه له ژینگه یه پيغه مبهړی خودا (عهد) ی تیدا ژباوو و له چواره سه ده وه نه زانراوه، که (نیراهیم) له ناوچه یه دا ژباوه و پادشایانی نهو ناوچه په پروپاگاندی خوایه تی و په رستراویتییان بۆ خوین کردووه. نه مه ش به لکه یه کی پوژنه له سهر نه وهی که قورثان سرووشیکی خودایی یه.

توانای خودا له سهر زیندو کردنه وهی مردوان

باوه پ به پوژی دوايي بهو پاداشتی چاکه و سزای خراپه یه ی نهو پوژوه به زیندو کردنه وهی مردوان که خودا تیای دا زیندوویان ده کاته وه، به رده وام تا نه مپوژو تا کوټایی دنياش له گرنه گرتین مه سه له کانی باوه په ینانن. مه تر یالیسته کان (ماده په رسته کان) پش چهند گومانیکیان له سهر نم باوه پوچه قیدیه خرۆشان دووه که هندیک کهس له باوه پلا وازه کان والئ ده که ن کوولئ له بوونی ناینه کان بکه ن. قورثانیش له چندنین جیگادا وه لاسی نهو که سه دوو دل و گوماندارانه ی داوه تمه وه که به دی هاتنی پوژی دوايي (اليوم الآخر) به دوور داده نین و گوايه خودا له وه ده سته و سانه، له کاتیکیدا خودا توانای به سهر هه موو شتيک له گه ر دووندا هه یه و هپ شتيکی له لا گران و ناسه نگ نی یه، چونکه وه چۆن مروشی له سه ره تادا خه لق کردووه تواناشی له سهر زیندو کردنه وهی بۆ پوژی قیامت هه یه، وه لامیکی قورثان بۆ نهو جوړه که سانه له وه سف کردنی قودره تی خودا دا نه وه یه: ﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾.

نیراهیمیش - سلوی لی بیت- هه رچه نده باوه پری هه بوو به توانای خودا له سهر زیندو کردنه وهی مردوان له پوژی دوايیدا، به لام داوای نمونه یه کی به رچاو و هه ست پیکراوی له و باره یه وه له خودای په روره دگار کرد تا کو نارامی و دلنیا یی له ده روونی دا بچه سپین، خوداش نهو داوایه ی بۆ به جی هیناو توانای خو ی پیشان دا، هه روه ک قورثانیش به م جوړه بۆ مان ده گپرتنه وه: ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أُولَئِمُ تَوَمِّنٌ قَالَ بَلَىٰ

وَلَكِنْ لَّيَطْمِينَ قَلْبِي قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ أَجْعَلْ عَلَى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ أَدْعُهُنَّ يَأْتِيَنَّكَ سَعْيًا وَاعْلَمَنَّ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿البقرة/ ۲۶۰﴾

واتە: (ھەرۋەھا - ئىبراھىم - داۋاكارى يەككى لەخۇدا ھەبوو و گوتى: (خودايە پىشانم بدە تا بزانم چۆن مردوان زىندوو دەكەيتەو؟) خوداش لىۋى پرسى: ئەى مەگەر باۋەرەت بەۋە نەھىتاۋە؟ ئەۋىش گوتى: بەلى چۆن باۋەرم نەھىتاۋە بەلام ھەر بۆ ئەۋەى دلتىاۋ ئارام بىم). خوداش بۆ ۋەلامى داۋاكەى پىۋى فرمىۋو: (دە كەۋا بوو چۈر بالئەدە بىئەۋ پارچە پارچەيان بىكەۋ ھەر بەشىك لەۋ پارچانەش بىخەرە سەر چىايەك، ئىنجا بانگيان كەرۋە دەبىنىت بەخىراى دىئەۋە بۆ لات و زىندوو بوۋنەتەۋە. بىم رەنگەش بزانە خودا بالادەست ودانايە).

ھەر كەسىك بەۋردى سەرنج لەم فرمايشتەى خودا بدات بۆى دەرەكەۋىت كەۋا (ئىبراھىم) ھىچ گومانىكى لە (باۋەر بە قودرەتى خودا و زىندوو كەرنەۋەى مردوان بۆ پۇژى دۋاى) نى يە، بەلكو داۋاى ۋىئەيەكى لە ۋىئەكانى دلتىايى (يەقىن) كەردوۋە لە خوداى پەرۋەردگارى خۆى پرسىۋە (چۆن مردوان زىندوو دەكەيتەۋە: كىف تىمى الموتى) نەك (ئايە) مردوان زىندوو دەكەيتەۋە: ھەل تىمى الموتى؟)، پرسىارەكەشى ۋەك پرسىارى ئەۋ مەۋقەيە كە دەيەۋىت دلارام ودامەزراۋ بىت وىۋارىك بۆ گومان ۋاپاىى لە نىۋ دەرۋونى دا نەھىلتەۋە. ھەرۋەھا پرسىارى عەقلىكەۋ دەيەۋىت خواست ۋەزى خۆى لە داۋاكارى پۈۋن بوۋنەۋەى ئاشكرائى حەقىقەت دا تىر بىكات، ھەر بۆيەش لەم داۋاكارى يەدا بە ناۋى عەقلمەۋ پرسىار لە پەرۋەردگارى دەكات و ھەر بە ناۋى عەقلىشەۋە ۋەلامەكەى چىنگ دەكەۋىت. ئەى داخۇ ۋەلامى پەرۋەردگارى چى بىت؟ بىگومان خوداش لە ۋەلام دا فرمانى پىكرەۋوۋ پىۋى فرمىۋە: (چۈر بالئەدەى زىندوو بىئەۋ لائى خۆت رايانگرە تا بە تەۋاۋى دەيانناسىت ۋە بالئەدەى تىران جىادەكەيەۋ، پاشان دۋاى سەر برىنيان پارچە پارچەيان بىكەۋ ھەر بەشىكىشىان لەسەر چىايەكى نىزىك لەيەك دابنى، ئىنجا بانگيان كەرۋە دەبىنىت زۆر بەپەلەۋخىراى بە فرىن ۋە پىادە دىئەۋە بۆ لات ۋىانيان ۋەك جارى پىشۋو بە بەرداكرۋەتەۋە، ئەۋەش بزانە خودا ھىچ شتىكى لە دەست دەرناچىت ۋە تۋاناۋ بالا دەستە، ھەرۋەك خاۋەن ھىكمەتىكى بۆيئەشە لە ھەموو كارۋارىكدا).

(تىمام پازى) ۋتەيەكى بەپىزى لەسەر ئەم بەسەر ھاتە ھەيەۋ تىيىدا گوتۋىە: (مەبەست لەۋە دىيارى كەرنى نمونەيەكى ھەست پىكرۋە لە گەراندەۋەى گىانەكان دا بۆ جەستەكان بەپىنگايەكى ئاسان). كە لائى خودا زۆر ئاسانە..

بەندی سێ یەم

((چیرۆکی ئیسماعیل))

(کۆچ کردنی "ئێبراهیم" بۆ میسر - خودا "ئیسماعیل" بە (ئێبراهیم) دهبەخشیت - کۆچ کردنی (ئێبراهیم) بە "ئیسماعیل" ی کۆریهوه بۆ دۆلی (مەککە) - هەلقولانی ناوی (زمزم) - قوربانیدان بە "ئیسماعیل" - "ئێبراهیم" و هاوسەرەکەی "ئیسماعیل" - "ئێبراهیم" و "ئیسماعیل" - کەعبە بنیات دەنێن)

پېغه مبه ریتیی " ئیسماعیل "

خودای مەزن بە دەقیکی قورئانی ناماژە ی بۆ پېغه مبه ریتیی ئیسماعیل - کردووه و فرمویه: ﴿وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا﴾ مەڕیم/ ۵۴.. "ئیسماعیل" لەنێو ئەو ھۆزە عەرەبی یانە دا کە تیاياندا ژیاوه بانگهوازی خەلکی ی بۆ خواپەرستی کردووه. لە بەسەرھاتی لە دایک بوون و ژیاانی "ئیسماعیل" دا ھەندیک پووداوی گرنگ و سەرنج ڕاکێش ھەبووه و لەم پڕگانی "بەندی سێ یەم" ی ئەم بەشە کتیبە کەدا باسیان دەکەین.

کۆچ کردنی "ئێبراهیم" بۆ "میسر"

(ئێبراهیم) - ماوہیک لە شارۆچکە (حەرران) دا مایهوه و لەو ماوہیەدا (سارە) ی کچی مامی خواست. بەلام لەو شارۆچکە زۆر وەرس بوو لەبەر ئەوەی دانیشتوانەکی بە دەم بانگهوازه کەبەو نەچوون و باوەڕیان پێ نەھێنا تەنها (لوط) و چەند کەسیکی کەم نەبیّت، ھەبۆیەش بریاری دا ئەو شارە بەجێبێلێت، ھەروەک قورئانیش ناماژە ی بۆ ئەمە کردووه: ﴿فَقَامَ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَى رَيْحٍ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ العنکبوت/ ۲۶.. واتە: (لەو شارۆچکەیدا تەنها - لوط - و چەند کەسیکی کەم باوەڕیان پێ ھێناو بە درۆیان نەخستەو. ئەویش (واتە - ئێبراهیم) بریاری جێ ھێشتنیانی داو گوتی: ئەوا لەبەرخودا من ئەم شارۆچکە لە - عێراق - جێ دێلم و کۆچ دەکەم بۆ شوێنیکی دیکە کە خودا فرمانی کۆچ بۆ کردنی پێ داوم (واتە بۆ شام). ھەر خودای پەروەردگاریشمە کە بە تواناو دانایە).

ھۆى ئەم كۆچەش ئەو دوژمنايەتى يە سەخت وتوندو تيزەى بت پەرستان بوو بەرامبەر (ئىبراهيم) و ئەو چەند كەسە ئيماندارەى لەگەلى دابوون چونكە بت پەرستەكان بەدەم بانگەوازەكەى (ئىبراهيم)سەو نەدەچوون و ئىبراهيميش خۆى لى بەرىو بە دوور گرتن و پروى لىۆەرگىران.

خودا ستايشى ئەم ھەلۆستەى (ئىبراهيم)ى بەرامبەر گەلەكەى كردووەو لە قورئانى پىرۆزدا باسى كردووەو ھانى باوەردارانىشى لەسەرچاويلەكردن وشوین پى ھەلگرتنى داوەو فەرموویە: ﴿قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءُؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحَدُّهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبْنَيْهِ لَا اسْتَعْفِرَنَّ لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ

أُنَبَّأْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾ الممتحنة/ ۴.. (لە ھەلۆست و ئاكارى (ئىبراهيم) ـ و ئەو ئيماندارانەى لەگەلى دابوون سەر مەشق و پێشەنگىيەكى چاك بۆ ئێو ھەيە لە خۆبەرى كردن و بە خۆ دوورگرتنتان دا لە گومرايان كە كاتىك بە گەلەكەى خۆيان گوت: (ئيمە بى تاوان و بەرپىن لە خۆتان و ئەو بتانەى ھەيانپەرست، ھەروەھا نكوولئ لەو كارەتان دەكەين و خۆماتنان لىدەدەپرين. بەمەش دوژمنايەتىو پق و كينەى ھەميشەى كەوتۆتە ئىوانمانەو ھەتا ھەتايە ناحەزتائين مەگەر تا ئەو كاتە نەبێت كە پەشيمان ببنەو ھەو بەرپە خوداى تاك و تەنيا بێنن).

ئىدى "ئىبراهيم" و ئەو ئيماندارانەى لەگەلى دا بوون بەرەو خاكى (شام) كەوتنە پى كە بە خاكى (كنعان) ناو دەبراو ماوھەكى كەم تىاي دا مانەو، چونكە تەنگانەيەكى سەختى و ھەا پروى لەو ناوچەيە كرد كە ھەرەشەى برسیتى ی لە خەلكەكە دەكرد، زۆربەى دانىشتوانەكەشى دوور كەوتنەو ھەو پرويان لە شوئنانى تر كرد بۆ پەيدا كردنى بژىوى خۆيان بىان بۆ دۆزىنەو ھى گژوگىاو شوئنى لەو ھەراندى ئازەلەكانيان. لەگەل ئەو خەلكەش دا (ئىبراهيم) لەوئ دەرچوو و بەرەو ولاتى (میسر) پڕۆشت و ماوھەك تىاي دا ژيا.

خودا "ئىسماعيل" بە "ئىبراهيم" دەبەخشیت

(ئىبراهيم) لە "میسر"سەو گەرايەو ھەو "فەلەستین" و ژنەكەشى لەگەل دابوو، ھەروەھا كەنیزە (جاریە)یەكى ژنەكەشيان لەگەل بوو ناوى (ھاجر) بوو. ئىبراهيم لە ناخەو ھىوای ئەو ھى دەخواست كە كورپكى ھەبێت، ھەر بۆيەش لە خودا پارايەو كورپكى صالح و چاكى پىبەخشیت: ﴿رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ الصافات/ ۱۰۰.. واتە: (خودايە بەسۆزو بەزەبى

خوت کورپېکم له کورپه چاک و گوړایه ل و صالحه کان پي بېه خشه). وادياريو (ساره) ی هوسه ریشی هستی بهو خه یال و نه ندیشه یی "ئبراهیم" ی میړدی کردبوو، بویه پی ی گوت: (خودا منالی به من نه داوه و له بهر نه مه وای به چاک ده بینم - هاجره - ی که نیزه م بخوازیت، به شکم خودا کورپکت لهو ژنه پی بېه خشیت، بیگومان (ساره) ی هوسه ری، ژنیکی به سالو چوو و به ته من و نه زوکیش بوو و به ته مای نه وه نه بوو کورپ بیت. (ئبراهیم) یش، هاجره - ی خواست و بووه هوسه ری. لم هوسه رهش (ئیسماعیل) یان بوو که له (سفر التکوین) دا وه سفی بهم جوړه کراوه: (و اما اسماعیل فقد سمعت قولك فيه وهاعندا ابارکه وانغیه واكثره جدا جدا و ولد اثني عشر رئيساً واجعله أمة عظيمة)^(۱). واته: (سه باره به - ئیسماعیل - نهوا نزاکه تم په سند کردو گوی بیستی داوا کاریه که ت بووم و وا پېرۆزو به پیت و بهره که تی ده که م و گه شه ی پی ده که م و زور زور زیادی ده که م و دوازه سه رۆکیشی لی ده بیته وهو ده یکم به نه ته وهیه کی گه وره). نه مه مزگینیه که سه باره به نه ته وه (امه) که ی (محمد) یش ﷺ چونکه (محمد) له وه چدی (اسماعیل) هوه عه ره بی (حیجان) یش هر لهو وه چیه ن هر چنده نهو به لیته ی (ده باره ی بوون به نه ته وهیه کی گه وره) له نهو ی (اسماعیل) دا تنه نا له سه ر دهستی (محمد) ﷺ و نه ته وه که ی به دی هات.

کوچکردنی "ئبراهیم" به "ئیسماعیل" ی کورپه وه بو دۆلی "مه که"

دوا ی نهو ی خودا کورپکی وه (ئیسماعیل) به (ابراهیم) ده به خشیت له (هاجره) ی هوسه ری دووه می، ئیتر نم هوسه ره (واته هاجر) ده ست ده کات به خو هلنن و شانازی بهم کورپه وه، به مهش په ژاره و ده مارگیری له دهروونی (ساره) ی هوسه ری یه که می دا ده بزوینت و (ساره) داوا له (ئبراهیم) ده کات که نهو دوانه (هاجره) - و - ئیسماعیل له بهر چاوی دوور خاته وه چونکه وای لی هاتووه ناتوانیت ژیان له گهل (هاجره) دا به سه ر به ریت. ئبراهیم یش به فهرمانیکی جی ی خواست و ئیراده ی خودا نهو داوایه ی (ساره) ی خیزانی به جی دینیت. نهو یش له کاتیکدا که خودا نهو فهرمانه به سرووش بو - ئبراهیم - ده نیریت و که ده بیت (هاجره) و (ئیسماعیل) له گهل خوی دا ببات بو (مه که)، لهو کاته ش دا (ئیسماعیل) مندالیکشی شیره خوړه بوو. (ئبراهیم) نهو مندالو دایکه که ی بو سه فهر سازداو له گه لیان دا کهوته ریو تنه نا خواست و ئیراده ی خودا ش ریگه ی پیشان ددها. هر ریگایان ده بریو هینده رۆشت. تا کو خودا فهرمانی پیدان به پاوهستان له خاکیکي چۆلی دور له بینا و نه ودانی، واته لهو جیگه یه ی که ده بوو له ناینده یه کی نزیک دا مالی خودا (بیت الحرام) ی تیا دا بنیاد بنریت.

(ئىبراهيم) منداڭلەكە (هاجر)ى گەياندا ئەو شۆينە چۆل و وشك وبرينگەى كە نەكەسى لى بوو ئەناو و دارو درەخت و گژوگيا. پاشان بەجى ھىشت وگەراپەو. لەو كاتەدا (هاجر) بەپەلەو بەھەلەداوان داوى كەوت و پىي گوت: (نەرى بۆ كۆى دەجىت؟ بۆ كىمان جى دىلىت لەم دۆلەچۆل و وشك وبرينگەدا؟) .. ئەم پرسىارانەى چەندەھا جار لى دووبارەو چەندبارە دەكردەو داواى سۆزو بەزەيى لى كردو ئەوئىش لەھەنگاوانى خۆى بەردەوام بوو. نىنجا (هاجر) لى ي پرسى: (نايا خودا فەرمانى بەمە پى كردوويت؟) (ئىبراهيم) گوتى (بەلى)، ئىتر (هاجر) ھىمن بوو ەو وگوتى: (كەوابو خودا فەرامۆشان ناكات)، لەگەل ئەم وتەدەدا گەراپەو بۆ ئەو شۆينەى كە (ئىبراهيم) خۆى و كۆرەكەى تىادا دانابو.

(ئىبراهيم) خۆشى زۆر خەمبار بوو وبەدەم رېئە خەرىك بسو دلى پارەپارە بىت لەبەر دووركەوتنەو لى ھاوسەرىو كۆرەكەىو لە خەفەت وپەژارەدا. خواستى خوداش لەسەروو خواستى ئىبراھىمەو بوو. ئەوئىش خۆى داو بەدەم گەرانەو لى دەپاراپەو بەم وشانەى كە قورئان بۆمان دەگىزىتتەو دووعا و نزاى لەلاى خودا دەكرد:

﴿ رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الشَّرْعِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾ رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا تُخْفِي وَمَا تُعْلِنُ وَمَا يُخْفِي عَلَى اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴾ ابراهيم/۳۷-۳۸ ..

ماناو شىكارى ئايەتەكان: (خودايە ئەوا من ھەندىك لەكەس و نەو ەم لەدۆلى (مەكە)دا نىشتەجى كردوو ە كە ھىچ سەوزايى و كشتوكالىكى لى نى يەو لەلاى ئەو مالتەو ە كە لەمەولا بۆت بنىاد دەنىم و كەپزەو بەھاى گەورەى دەبىت و كەس ناتوانىت بەچاوى سووك وبى حورمەتى بۆى پروانىت خودايە من تەنھا بۆيە ئەوانم لىرەدا نىشتەجى كرد تاكو نوۆىكەن لەلاى ئەو مالتەو ە ئەرەكانى پەرستش تەنبا بۆ تۆى تاك وتەنھا جى بەجى بكەن. جا خودايە دل و دەروونى ھەندىك كەسيان بەلادابەرەو باسۆزو رەھمان بۆيان ھەبىت و رۆزىشىان لەم شۆينەدوورە دەست وچۆلەوانى يەدا بە ھەندىك جۆرى ميوەو بەروبووم پى ببەخشە تاكو لەسەر نىعمەتەكانت سوپاسگوزارو شوكرانە بۆىرت بن... خودايە تۆ لە نەينى و ناشكرامان ئاگادارىت و دەزانىت چەندە خەم وپەژارەم بۆ كەس و كارو نەو ەكەم لەدل داحەشارداو، ھىچ شىكىشت لى پەنھان وشارراو نى يە گەر ھەر چەند بچووكىش بن وتەنانەت لەزەوى يان ئاسمانىش دابن).

هه نقولانی ناوی "زمزم"

"هاجر" خوی دایه بهر فرمانی خودا نارامی گرت. بهر دعوام لهو خوراک وئاو هشی ده خوارد که - شیراهیم - بوی بهجی هیشتهبوو تا تهواو بوو و هیچی پی نه ماو تینووی بیوو، کوره کهشی تینوو بوو، نهویش ههر بوی دپروانی کاتیک کوره کهی تینویتی زوری بۆ هینا بوو و پاده چله کی له تینوان دا. بیگومان هم دیمه نه دلته زینهی زور له لا ناخوش بوو وچی دی خوی بۆ پانه گیراو وای لی هات سهرسام وپی چاره بیست وبهم لاولادا بپروات وبسورپینهوه بی شهووی بزانیست بۆ کوی دهچیت، ههر ههنگای دهناو پای ده کردو خه ریک بوو له هوش خوی بچیت و بیورپینهوه. لهو ساتانه دا (هاجر) چوه سهر شوپنیک کی بهرز- که به (صفا) ناسراوه - وده پروانی بۆ شهو شوپنه تاکو ناو بیینیت، بهلام هیچ شتیکی نه دی، ینجا هاته خوارهوو وهک مرؤفیک کی شپرزوه ماندوو ههول و تهقه لایه کی زوری دا تاکو چوه سهر شوپنیک کی دیکه کی بهرز، که به (مهروه) ناو دهریت ولهویش زوری پروانی و ناوی دهست نه کهوت، دواپی گه پرایهوه بۆ (صفا) ش ههر ناوی بهدی نه کردهوه... هم هات وچیهی نیتوان (صفا و مهروه) حهوت جاری خایاند^(۱). پاشان له دوا جارد که پروی کردبووهوه (مهروه) گوی لی له دهنگیک بوو وئاو پی بۆ دایهوه دیتی شهو فریشته یه که له فریشته کان (ملانکه) له مهو قیعی (زمزم) دایهوه به بالی خوی زهوی ی هه لکه نه تا ناو دهر کهوت.^(۲)

(هاجر) ههر که هم دیمه نه گرنگی بینی زور خوشحال و شادمان بوو و خیرا خیرا مشتی له ناو پر ده کردو دهیکرد به دهمی کوره که یهوه خویشی لی تیر کرد. کاتیک ناو هه لده قولا مهله کانیش پرویان تیر کرد.. کۆمه له که سیکیش له هۆزی (جورههه) له نزی که شهو شوپنهوه ده پویشتن و دیتیان شهو (بالنده به سه ریا و لهو دهو روبه رده ده سورپینهوه) و له یه که تریان پرس ی: (شهو بالنده به سه ر ناو یک دا ده سورپینهوه، شه ری زانیوتانه ناو له م دۆله دا هه بیست)؟ گو تیان: (نه خیر).. ینجا یه کیکیان نارد بۆ زانینی هه وال که وه گه پرایهوه بۆ لایان ومؤده ی بوونی ناوی پیدان. نهوانیش چوون بۆ لای (هاجر) و پی یان گوت: (گهر بهو یت له گه لته دا ده بین و به خوشی له گه لته دژین و ناوه کهش با ناوی خوت بیت). نهویش به خیرهاتنی لی کردن و ئیدی له ته نیشتیهوه جی نشین بوون هه تا (نیسماعیل) گهوره بوو و بالغ بوو و نافره تیکی (جورههه می) ی لی خواستن و ههر لهوانیشهوه زمانی (عه ره بی) فی ربوو.

(۱) پیغه مېهر (ﷺ) فرمویه: (له بهر نه مهش خه لکی له حه ج- دا هات وچ ی له نیتوان دا ده که نه).

(۲) گوتراویشه: (نیسماعیل به هه ردوو پی ی خوی یان به هه ردوو دهستی زهوی یی ده پشکنی و لهو کاتانه دا ناو له ژیر هه ردوو پی یان دهستی یهوه هه لقولاوه).

قوربانى دان به " ئىسماعيل "

(ئىبراهيم) نەگەر چى "ئىسماعيل" ى لہ - مەككە - جى ھىشتىبوو، بەلام لەبىرى نەچوو بوو و پشت گوئشى نەخستبوو، بەلكو جاروبار سەردانى دەکردن و دەگەرپايەوہ. (ئىبراهيم) لە يەكێك لەو سەردانانەدا خەونێك دەبینیت كە تىباىدا خودا فرمانى پێدەكات (ئىسماعيل) ى كورپ سەربەرپەت. خەو بینین (رؤيا) ى پێغەمبەرانىش راستە چونكە وەك (سەرووش) و لە پلەو پایەى (نەمرێك) دایە كە لەخوداوە بوى بێت. لەبەر ئەمە (ئىبراهيم) برپارى دا سوور بێت لەسەر راپەراندنى فرمانى خودا، ھىچ ھۆيە كیش لەو برپارەى پاشگەز نەدەكردەوہ، وەك ئەو ھۆيەى كە (ئىسماعيل) تاقە كورپەتەى، يان وەك ئەو ھۆيەى كە خۆى كەوتۆتە تەمەنى پىرى يەوہ، ھىچ شتێك لەمانە پاشگەزى نەدەكردەوہ.

قورئانىش بەسەرھاتە كە مان بەم شىوہ يە بۆ دەگێرێتەوہ: ﴿٩٨﴾ وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيِّدِينَ ﴿٩٩﴾ رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٠﴾ فَبَشَّرْنَاهُ بِعَلِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعَىٰ قَالَ يَبْنَؤُ إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَىٰ ﴿١٠٢﴾ قَالَ يَتَّبِعُكَ أَفْعَلُ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿١٠٣﴾ فَلَمَّا أَتَمَّ وَلَّهُ وَلَلْجَبِينِ ﴿١٠٤﴾ وَتَدْنِيهِ أَنْ يَتَابَرَهُمْ ﴿١٠٥﴾ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَلِكْ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٠٦﴾ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ﴿١٠٧﴾ وَتَدْنِيهِ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ ﴿١٠٨﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٠٩﴾ سَلَّمَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿١١٠﴾ كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١١١﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

الصَّالِحِينَ ﴿الصفات/ ٩٩-١١٢..

(واتاو شىكارى نایەتەكان): لەم نایەتانەدا خودا لە بەشىكى چىرۆكى "ئىبراهيم" ئەوہ باس دەكات كاتێك خاكى گەلەكەى جى دێلێت داوا لەپەروردگارى دەكات كورپكى (صالح) ى پێدات، خوداش داواكارى يەكەى پەسەند دەكات و مژگێنى ى كورپكى ھىمەن (غلام حليم)^(١) ى پى دەدات كە (اسماعيل) ى يەكەم كورپەتەى. جاكە ئەم كورپەش پى دەگات و گەشەدەكات و دەچێتە ئەو تەمەنەوہى كە دەتوانیت خۆى ھەول بەدات و توانای كارکردنى

(١) (حليم): لە وشەى (حلم)ەوہى، (حيلم) دژى بى عەقلى و جەھل و گەمژەى يە.. ھەرەھا (حيلم) مانای بەئارامى و شكۆمەندى و سەلارى دەگەيەنیت لەگەڵ وجودى ھىزو توانادا.

هېښت، (ئیراهیم) له نووستنی دا خهون به ووه ده بېښت نهوا خودا فرمانی پښه کات کورپه کهی خوی (واته: ئیسماعیل) سهرپریت هر چنده تهنه نهو کورپه تاقانه یه شی هیه، (ئیراهیم) پش مهسه له که ده خاته بهرچاوی (ئیسماعیل) تاکو نیمانی تاقی بکاته وهو بهم شیوهش له بهر دلای دا کاره که له بارترو ناسان تریش بیت له وهی که به زور وستهم سهری بریت.. (ئیسماعیل) -سلاوی لی بیت- له وه لایمی باوکی دا ده لیت: (بابه گیان نهو فرمانه ی خوداپی ی داویت نه نجایم بدهو به پشیتوانی خودا -ان شاء الله- ده مېښت یه کیکم له خورپاگران وقایل بوان به ویست ونیراده ی خودا.. نیدی که همدو وکیان خویان ده ده نه ده ست فرمان وپریاری خودا به تمای پاپه پاندنی نه مری خودا دهن، (ئیراهیم) کورپه کهی به پرودا ده خات (واته) دهم وچاوی ده خاته سهر زهوی و به سک دا ده یخات) تاکو له پشته وه سهری بریت و پوخساری کورپه کهی له حالته ی سهرپرینی دا نه بېښت، نینجا چه قوکه به ملی دا دیتیت، به لام نایریت (واته: چه قوکه نایریت)...

لهو ساته حساسه میژوویی یه دا خودای په روه ردگار بانگی ئیراهیم ده کات وپی ی ده فرمویت: (نه ی-ئیراهیم- ده ست هه لگره له سهر برینی کورپه که ت چونکه مه به سستی تاقیکردنه وه که تمان ده ست کهوت ولیمان رادیت، که گوپرایه لیت و فرمانی خودای خوت به چاکی راده پرنیت، نه مه نهو تاقیکردنه وه گه ووه دیارو پښنه بوو که باوه پوئیمانی تۆمان پی هه لسه نگاند وتوش تیای دا سهرکه وتوو بوویت، جاله بریتی کورپه که ت نه م به رانه ی بۆمان داناویت سهربرپه ویکه به فیدای کورپه که ت).

سهربرپراو کی ده بوو؟

به گویره ی ده قی قورئان سهربرپراوه که (ئیسماعیل) ده بوو، چونکه به سهرهاتی سهربرپراوه که ی باس کردوه و، پاشان خودا مژده ی کورپکی تری به -ئیراهیم- به خشیوه که ناوی (ئیسحاق) ه: ﴿وَبَشِّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ﴾ هاتنی مژده ی کورپکی تر (اسحاق) دوی دیاری کردنی به سهرهاتی سهرپرینه که به ناشکراو راشکاوی یه که (ئیسحاق) کورپکی دیکه یه و جودایه لهو کورپ پیشو که (ئیراهیم) به سهرپرینی تاقی کراوه ته وه. به لام جول که کان ئیددیعیای نهو ده که ن گوايه سهربرپراوه که (ئیسحاق) بووه چونکه له لای نهوان (سفر التکوین) -ئیسحاق- به سهر برپراوه که داده نیت و لهو به سهر هاته دا سهره تا باسی پیناساندنی ده کات و فرمایشتیکی خودا دیاری ده کات گوايه به (ئیراهیم) ی فرموییت

(كۆپ تاقانەكەي خۆت كە خۆشت دەوئەت و (ئىسحاق) لەگەڵ خۆت دا بىبە بۆ خاكى - مۆريە-).^(١) ئىمام (ابن كئير) -پەحمەتى خوداى لى بىت- لەو ئەلامى ئەو ئىدىيەيەى جوولەكەكان دا گوتوويەتى: (لەو ئىدىيەيەيان دا بىتە (لفظ) ي -ئىسحاق- بەناپەجى دانراوە، چونكە -ئىسحاق- كۆپى تاقانەو كۆپى يەكەم نەبوو، بەلكو -ئىسماعيل- بوو، بەلام جوولەكەكان ئەويان بەپىچەوانەو باس كردوو لە بىر ئىرەيى (حەسودى) بردنيان بە -عەرەب-، لەبەرئەو-ى -ئىسماعيل- باوكى ئەو عەرەبانە، كە لە (حىجاز) دا نىشتەجى بوون ويەك ئەوانىش (عەمەد-ى پىغەمبەرى خودايە ﷺ)، (ئىسحاق) يىش باوكى -يەعقوبە- واتە (ئىسرائىل) كە جوولەكەكان لەپەچەلەكى ئەون وىستوويانە ئەو پلەو پايدە بۆخۆيان بەكەشكەن، بەم پەنگەش دەسكارىيى^(٢) فەرمايشتى خودايان كردوو بۆيان زياد كردوو^(٣).

ئىبراهيم و ھاوسەرەكەي ئىسماعيل

پۆتەكەيان (ئىبراهيم) لەسەردانىك لەو سەردانانەى دا كە دەچوو بۆ - مەككە- چوو بۆ مالى (ئىسماعيل) و بەلام ئەو لەمالەو نەبوو، بەلكو تەنھا ھاوسەرەكەي بىنى و ئەويش نەيدەزانى ئەم ميوانە باوكى مێردەكەيەتى (خەزوريەتى)، (ئىبراهيم) ھەوالى -ئىسماعيل-ى لى پرسى و ئەو ئەش لە وەلام دا پى ي راگەيانە مێردەكەي چوو بۆ راو، پاشان دەربارەى حال و بارودۆخى گوزەرانىان لى ي پرسى، ئەويش گوتى (ئىمە لەبارگرانى و نارەحەتى داين) واتە سكالای ناخۆشى ي گوزەرانىانى لەلا كرد. ئىبنجا -ئىبراهيم- لى ي پرسى: (ئايە ميوان پادەگرىت؟ ئايە خواردن و خواردنەو ئەلا ھەيە)، ئەويش گوتى: (نەخىر ھىچم نىيە و كەس شىم لەميوان لەلا نى يە) .. واتە ميوانم ناوئەت. (ئىبراهيم) ئەم ئافەتەى بە كەيبانويەكى چاك پەسند نەكرد چونكە ئەو لى بىنى كە نارازى يە بەو بەشەى خودا پى ي داووە وەپس بوو لەزىان لەگەڵ مێردەكەى دا. جگە لەو چاوپنۆكى يەش كەواى لى كرد رێز لەو ھاتن و ميواندارىتى يەى نەگرێت. ھەريۆش دواجار "ئىبراهيم" پى ي گوت: (ئەگەر مێردەكەت ھاتەو سلاوى منى پى بگەيەنەو پىيشى بلۆ با شوئى بەر دەرگاگەى بگۆرێت) .. (ئىبراهيم) پۆشەت و (ئىسماعيل) بەجيا ھاتەو و ايشى دەبىنى كە لەماوەى دەرچوونى لەمال دا شتەك

(١) الفصل (٢٢) آية (٢).

(٢) قورئانى پەرز لە زۆر ئايەتدا باسى ئەو نەرىتە ناھەموارەى جوولەكەكانى كردوو كە زۆرەى كئىبى خودا و فەرمايشەكانيان دەسكارى كردوو. واتە (تەورات) دەسكارى كراو.

(٣) البداية والنهاية. ج ١. ص ٥٩.

پرووی دابیت، بویه له هاسره که ی پرسى: نه ری نه مړو که سیك نه هات بؤ لات؟ شهویش له وهلام دا گوتى: (بهلى پیاوړى پیر هات و ناواو ناواوو و پرسى یاری دهر باره ی تۆ لى کردم و منیش پتم راگه یاند که له ماله وه نییت و دهر چووبوویت) .. ههروه ها له هاسره که ی پرسى: (نه ی باشه هیچ راسپارده یه کی پى نه داویت)؟ گوتى: (بهلى زور سلاوى لى ده کردیت و داواى لى کردم پیشت بلیم که پیش دهرگاه که بگوریت) .. نینجا (نیسماعیل) گوتى: (ده کهوا بوو نه وه باوکم بووه و فهرمانیشی پى کردووم لیّت جیابمه وه نیدی توش برؤ بؤ مالى باوکت) .. بهم رهنکه ته لاقى داو ژنیکى تری هینا. دواى ماوه یه کی تر (نیبراهیم) هاته وه بؤ مالى (نیسماعیل) ی کور یو نه و جارهش له مالى خو ی دا نه ی بینى، بهلام هاسره تازه که ی بینى که به گهرمى پیشوازی لى کردو زور به خیرهاتنى کرد، (نیبراهیم) لى ی پرسى (میوان راده گریت)؟ گوتى (بهلى) و به میوانی په سندرکو و ریژی له هاتن و میوانداریتى ی گرت، نینجا پرسى یاری دهر باره ی بارو دؤخى ژيان و گوزهرانیان لى کرد، شهویش له وهلام دا گوتى: (نیمه حالمان زور باشه وله فهره خو رزق و رؤزى فراوان دا ده ژین و سواس بؤ خودا). سواس وستایشی زوری خوداشی له لا کرد (نیبراهیم) یش پى ی گوت: (نه گهر میړده که ت هاته وه زور سلاوى منى پى بگه یه نه و پییشی بلى با شوینى پیش دهرگاه ی جیگیر کاو بیه یلیت هوه) .. نینجا مالتاوا یی لى کردو رؤشت. نیواره ی شه و رژه (نیسماعیل) گه راپیه وه بؤ ماله وه و هاسره که ی هوالی هاتنى پیاوړى به سالاچووی پى گه یاندو و سفى شیوه و پوخسارى بؤ کردو راسپارده که شى پى گوت، (نیسماعیل) یش پى ی وت: (نه وه باوکم بووه و فهرمانى پیکردووم تۆ له لای خوم به یلتمه وه و همرگیز لیّت جیانه مه وه). نیتر به دریژایى ته مهنى ژيانى له گهڼ دا برده سهر و بووه دایکى مندا له کانى.

"نیبراهیم" و "نیسماعیل" - که عبه - بنیات ده نین

(نیبراهیم) ماوه یه کی دوورو دریژ (نیسماعیل) ی نه دیوو، دواى شه م ماوه زوره بؤ کاریکى پېرورزو گه وړه هاته وه بؤ لای. شه هاتنه وه یه شى به فهرمانیتکى خودای مه زن بوو بؤ بنیاد نانى "که عبه" له - مه که - تا کو بېته یه که مین مال بؤ خواپه رستى.

(نیبراهیم) له و ناوچه یه دا به دواى - نیسماعیل - دا ده گه را تا بینى یه وه له نزیک ناوى (زمزم) هوه که خهریکى تاشینى تریک بوو، بهره و پرووی رؤشت و (نیسماعیل) ی کوریشى به په له راپیکرد بؤ بهره و پیره و چوونى و توند باوه شیان به یه که دا کردو هه ریه که شیان بلیسه ی گری خوشه و یستى و خوشحالى ی گه وړه یان بؤ یه کتر دهر پری.

ئیبراهیم دواى ئەوەى بە دیداری کۆرەکەى گەیشت و جى وېرى ی بۆ خوۆش بوو، هەوالى ئەوەى پى گەياند کەوا خودا فرمانى پى کردووە خانوویەک بۆ عیبادەت و پەرستنى خودا لەو جیگەیدە دروست بکات، ناماژەى بۆ جیگەکەشى کرد که لەسەر گردیكى بەرزى نزیک خۆى بێت. (ئىسماعیل) یش گوتى: (ئەوەى خودا فرمانى پى کردوویت ئەنجامى دەو منیش لەم کارە پێرۆزو پرپایەخەدا یارمەتیت دەدەم).

ئینجا (ئیبراهیم) دەستى کرد بە بنیات نانی خانووەکەو-ئىسماعیل-ى کورپىشى بەردى دەدایە دەست، پاشان (ئیبراهیم) پى ی گوت: (بەردىكى چاکم بەرى تايیخەمە سەر گوۆشەکەو جى ی زانیارى و ناگادارى بێت بۆ خەلکى. لەو ساتەدا (جیریل) سرووشى بەردەپەشەکە (الحجر الاسود)ى پى پادەگەینەت، ئەویش هەلى دەگریت و لەشوینى خۆى دا دايدەنیت، لەگەڵ هەر بەشیکى کارى بنیات نانەکەشیان دا دەیانگوت: (خودایە ئەم کارەمان لى قبوول که بەراستى تۆ خۆت بيسەرو زانایت). ﴿رَبَّنَا قَبَلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾.

کاتیک چینهکانى خانووەکە بەرز بووبوووە (ئیبراهیم)ى پیرەمێردى بەسالاچوو نەیدەتوانى بەردەکە بەرز بکاتەو، بەلکو چوو سەر بەردىک کەبە (مەقامى ئىبراهیم)^(۱) ناو دەبریت و ئیتر هەر کە لایەكى دیوارەکەى تەواو دەکرد ئەو بەردى ژێر قاچى دەگواستەو بۆ تەواو کردنى لایەكىتر ولەسەرى دەووستا. که لە بنیاتنانى هەر دیوارىکیش دەبوو، دەستى دەکرد بە دروست کردنى دیوارىکى تر..

بەم پەنگە تا کارى بنیات نانی هەموو دیوارەکانى (کەعبە) تەواو بوو، ئەو بەردە پەشەش لەدێر زەمانەو بەدیوارى پێشەوێى کەعبەو نووسابوو هەتا سەردەمى جێنشینی (خەلافەت)ى (عمرى کورپى خطاب) -خودا لى ی پازى بێت- که دواجار نەختیک لە مالهە بەردى یە دواو تاكو نوێوخوینان لە کاتى نوێژدا سەرغیان بەلای دا نەچیت.

قورئانى پێرۆز لەم ئایەتە پۆشناندا ناماژە بۆ کارى بنیات نانی کەعبە دەکات: ﴿وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمَّا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهْرًا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْمُكَافِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾ وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا ءَامِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ ءَامَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾ وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ

وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿البقرة/ ۱۲۵-۱۲۷﴾.

لهم نايه تانه دا خودا شو نعيمه ته ده خاته وه يادي عه ره به موسلمانان كان كهوا ماله حورم دت داره كه (البیت الحرام) ی بؤ کردوونه ته چا وگيک (مثابه)^(۱) واته سرچاوه ی جی نزرگه يه ك بؤ خه لکی كه به مده بستی عيبادت و خواهرستی سهردانی بگن. ههروه ها خودا کردوويته ی به شوینتيکی دلنیا یو هیمنی بؤ هه ترساویك (خائف)، چونكه هه ر كه سيك بچيته ناو شو (حه ره مه) وه هيچ كه سيك ناتوانيت نازاری بدات. شم مه سه له يه ش له دير زه مانه وه چه سپاوه و پيرؤزی و قودسيه تيکی وه ها بهو ماله ی خودا دراوه كه هيچ كه سيك بؤی نه بووه و بؤی نی یه په رؤینی پيرؤزی یه كه ی به زینيت.

ده ربه رهی مه قامی ئیبراهيمش واته شوینی تیا راوه ستانی، كه خودافه رمانی داوه (بکريته جیگایه ك بؤ نوږکردن) گوتراوه شو به رده يه كه (ئیبراهيم) له سه ری وه ستاوه بؤ بنيات نانی كه عبه، گوتراویشه هه مو شو حه ره مه يه كه له چواره دوری كه عبه دايه.

ئینجا خودا لهو نايه تانه دا ناماژه بؤ راسپارده (وصية) ی خوی ده كات بؤ (ئیبراهيم) و (ئيسماعيل) ده ربه رهی پاكو كړنه وه ی ماله كه له پیسی ناكاری یی وه ك به دكرداری و به دخوویی، ههروه ها له پیسی مه عنه ویی وه ك هاوه ل بؤ خوادانان (شرك) و بت په رستی، تاكو به پاك و خاوينی بؤ ته واف كارانی (به چواره دورا سوورپاوانی) و، خه لوه ت نشینانی خوا په رستیو، مل كه چ و كړنوش بؤ خوا به رانی بمینيته وه.

پاشان قورنان ناماژه بؤ نزاكی (ئیبراهيم) ده كات، كه تیای دا له خودا ده پاریته وه شو شاره ی كه ماله كه ی خودای تیا دا ده بیت بكات به شاریکی هیمن ودانیشتوانه كه شی كه باوه رپان به خوداو پؤزی دوا یی هیئاوه به ره مه ندكات له رزق و پؤزی ی به روبووم و خیروفه ره كانی زه وی. خوداش نزاكی گیرا كړدو هه والیشی پی داكه ته نانه ت رزقی شو كه سانه ش ده دات كه له م دنیا يه دا به رزقی خودا نازان ودانی پیدانانین و سپله و پئنه زان و شوكرانه بؤیری رزق و نعيمه ته كانی نین، به لام له پؤزی قیامت دا ده یاغاته به ر سزای دؤزه خ و دژوارترین چاره سه ر.

به لئ... خودا نزاكی -ئیبراهيم- ی گیرا كړدو داواكاری یه كه ی به جی گه یاندو شاری

(۱) (مثابه) زاروايه كه و مانای (مه به ست) و (جی نزرگه) ش هه لده گريت له گهل بؤ گه رانه وه ی دا. به هو ی (بوون به چا وگ بؤ خه لکی) یشه وه كاریکی زانراوه برپار له سه ر راستی و (تصدیق) ی سهردانی سهردانكارانی ده دات، جگه له مه يل و هو گری ی رځحیان بؤی و هه كړدنی كه سانی تر له سهردان كړدنی و هیوا خواستیان به گه شت بهو نه رکی سه رلئ دانه.

(مەككە)ى كرده ولاتىكى ئارام وھيىمن و ھەر كەسك ويستىتى دەسدرىزى ى بكا تە سەر،
خودا لەناوى بردووه ھەروھە ئەو نزايشى گىراكرد دەر بارەى بەخشىنى رزق وپوزى يەكى زۆر
بەدانىشتوانەكەى ھەموو جۆرە ميوەو بەروبووميك كە لەگشت ولاتىكەوہ بۆى دەر بريت. لە
كۆتايى ئايەتەكان دا خودا باسى ئەو دەكەكات چۆن (ئىبراهيم وئىسماعيل) مائەكە بنىات
دەننن ويناغەو ديوارەكانى بەرز دەكەنەوہو، بەدەم ئەو كارانە شەوہ لەخودا دەپارپنەوہ كە ئەو
ئەركە پىرۆزو گەورەيدىان لى قبوول وپەسندكات.

به ندى چوارهم

((له خاسيه ته بهرزه كانی ئیبراهیم))

(پله و پایه ی " ئیبراهیم " - له نزاكانی " ئیبراهیم " -
" ئیبراهیم " موسلمانى نایینه روه - به خشنده یی " ئیبراهیم ")

به اورديك له نيوان ته ورات و قورئان دا له سهر چيرۆكى ئیبراهیم

هه ره كه سيك به راورد بكات له نيوان نه و شيوه گيرانه وه يه ی چيرۆكى (ئىبراهيم) له (العهد القديم) و نه و شيوه هاتنه ی چيرۆكه كه له قورئانى پيرۆزدا، جياوازي يه كى گه وه رى تيدا به دى ده كات، بۆ نموونه گه ره له (العهد القديم)^(١) دا هه ره ته نها (ژيانى ئىبراهيم و گه شت و پروودا وه كانى و به لئىنى خوداش بۆ خۆى و نه وه كانى ده رباره ی كردنه جينشينيان له زه وى دا) باس كرابيئت، به لام قورئان چهند ناماژه يه كى كورت بۆ ژيانى شه خصى و تاييه تى ی "ئىبراهيم" ده كات و له كاتى نه و ناماژه كورئانه شى دا چهند لايه نيكي گرنگترى داستانى (ئىبراهيم) ديارى ده كات، وه ك باس كردنى پله و پايه و ريزى "ئىبراهيم" له لای خودا و جيهاد كردنى له پرى خودا و شيكردنه وه ی بونى ادى نه فسى ی و تيشك خسته نه سه ره ره و شتى به رزى و قوربانى دانى .. هه روه ها قورئان ده رباره ی نه و په يامى خوايه يه ك گرته نه ی كه (ئىبراهيم) بانگه وازى بۆ ده كردو نه و به لگه - عه قلى - يانه ی بۆ پوچه لكردنه وه ی كارى بت په رستى ده بخسته نه روو، ده دويت. جگه له وه ش ده رباره ی خۆپاريزى و له خواترسانى ئىبراهيم و له خواپارانه وه ی و باوه رى قوول و دلسۆزى و خوا ويستى يه كه ی ده دويت كه نه و جوژه باس كردنه هه رگيز له (عهد القديم) دا نابينريئت. نه مه ش تاييه تمه ندى يه كى ته نها ی قورئانه له باس وليدوان دا ده رباره ی ژيانى (ئىبراهيم) و ريزو پايمه كى واى بۆ داده نيئت كه له وه و به ره هيه چ كتيبيكى ديكه له كتيبه ئاسمانى يه كان به و ئاقاره نه گه يشتوه .

(١) (العهد القديم) به ته ورات و نه و كتيبه كوئانه ده گوئريئت كه پيش هاتنه دنيای (عيسا) - سلاوى ئىيئت - نووسراونه ته وه، (عهد الجديد) يش به و كتيبانه ده گوئريئت كه له دواى نه و نووسراونه ته وه.

پلەو پایەى "ئىبراهيم"

لېرەدا بۇ خوتنەرى بەرپىز ھەندىك لەو سىفەت و پەوشتە بەرزانەى (ئىبراهيم) دىارى دەكەين كەلە قورئانى پېرۇزدا باس كرارون و خودا بە ھۆيانەوہ نمونەىەكى پۇشنى بۇ پېنمايىو گوى پايەلىو سوپاسگوزارى وينا دەكات..

خوداى مەزن فرمويە: ﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۝ شَاكِرًا لِّأَنْعُمِهِ ۖ أَحَبَّ إِلَهُهُ ۖ وَهُدًى إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝﴾ وَآتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّا فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿النحل/ ۱۲۰-۱۲۲﴾ لەم ئايەتەندا خودا ھەسفى "ئىبراهيم" ۋەھا دەكات كە نەتەوہىەك (ئومەتەك) بوو، واتە بە تەنھا خۆى نەتەوہىەك بوو لە نەتەوہكان چونكە ھەموو خاسىەت و نەرىتە جوانەكانى تېدا كۆ ببوونەو، ھەر ئەم وشەىەش وەك وتارىكى درىژى دەگمەنە لە ستايش كردنى كەسىتى ى "ئىبراهيم" دا، چونكە ھەموو ئەو پەوشتە جوان وئاكارە پاك وخواپنەنى كە بەرپەى جىاجيا لە نېو خەلكى دا بلاون خودا لە پېغەمبەرەكەى دا (ئىبراهيم) كۆى كردوونەوہ بەمەش بووہ بەو پېشەنگەى شوين پى ى ھەلبگىرىت و پەپەوى سوننەت وئاكارى بكريت. ھەرۋەھا خودا واشى ۋەسفى دەكات ﴿حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ بەماناى "ئىبراهيم" ئەو خواپست وخوا بەىەك گرەبووہ كە تەنھاوہ بوختى ھەر خوداى خۆى پەرستوۋو ھېچ كەسىكى نەكردوۋو بە ھاوہەش و ھاوہلى خودا. پېش ئەم سىفەتەش بە ﴿قَانِتًا لِلَّهِ﴾ دايانەو، واتە مل كەچ و گويپايەلى ھەر فرمانىكى خودا بوو، لەگەل ئەمانەش دا ﴿شَاكِرًا لِّأَنْعُمِهِ﴾ واتە شوكرانەبرىژو سوپاسگوزارى بەخششەكانى خودا بوو، لەبەر ئەوہ شاىستەى ئەو پلەىە بووہ: ﴿أَحَبَّ إِلَهُهُ ۖ وَهُدًى إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ واتە خودا ھەلى بژاردوۋو بۇ لەئەستۆنانى پەيامەكەى سازو نامادەو پېنمونوىى كردوۋو بۇ گرتنەبەرى پىگای راستى ھەق كە گەىنەرىتى بەرەزامەندىى خودا.. تا ئەو شوينەى خودا دەفرموىت ﴿وَمَا آتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّا فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ﴾، واتە خودا لە دىيادا ناوويادو زىكرىكى باشى بۇ داناوو لەئاخىرەتەش دا لەو پياو چاكە نىعمەت پى بەخشاوانە دەبىت كە نىعمەتى بە ھەشتى خودا و پەزامەندى يەكەى دەست دەكەويت.

ھەر دەربارەى ۋەسفى پەوشتە بەرزەكانى "ئىبراهيم" خودا لە قورئان دا فرمويە: ﴿وَإِذْ أَبْلَىٰ إِبْرَاهِيمُ رَبَّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ ۖ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا ۖ قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ

عَهْدِي الظَّالِمِينَ ﴿البقرة/ ۱۲۴﴾. لهم نایه‌ت‌ه‌ش دا خودا وه‌سف‌ی ئه‌و حاله‌ته‌ی "ئیه‌راهییم" ده‌کات کاتی‌ک (به‌چه‌ند راسپارده‌یه‌کی شه‌رعی و چه‌ند فرمانکاری‌یه‌ک به‌چاکه‌و به‌ربه‌ستکاری‌یه‌ک له‌خراپه‌) تاقی کردۆته‌وه‌و ئه‌ویش هه‌مووی به‌ته‌واوی جیه‌جی کردووه‌و مافی ته‌واوی تیدا گه‌یان‌دوون، داوی ئه‌م هه‌لسه‌نگاندنه‌ خودای په‌روه‌ر‌دگاری پئی ده‌فرمویت: (ئه‌وا من ده‌تکه‌م به‌ پیشه‌وایه‌کی خه‌لکی و ئه‌وانیش پابه‌ندی سوننه‌ت و پرستات ده‌بن) له‌و ساته‌دا -ئیه‌راهییم- داوا له‌ خودا ده‌کات که هه‌ندی‌ک له‌ نه‌وه‌کانیشی بکات به‌پیشه‌وا، خوداش له‌وه‌لامی داواکه‌ی دا ئه‌وه‌ی پئی راده‌گه‌یه‌نی‌ت که هه‌رگیز سته‌مکاران ئه‌و پیشه‌وایه‌تی‌یه‌یان ده‌ست ناکه‌ویت، له‌م فرمایشته‌دا ئاماژه‌یه‌ک بۆ ئه‌و راستی‌یه‌ کهراوه‌ که له‌نی‌و ئه‌و نه‌وانه‌ی دا چاک و خراپ هه‌یه‌.. لی‌رده‌دا سه‌رنج ده‌ له‌چۆنیه‌تی ئه‌و هه‌واله‌ی خودا به‌ (ئیه‌راهییم) ده‌گه‌یه‌نی‌ت سه‌باره‌ت به‌وه‌ی که پیشه‌وایه‌تی (امامه‌) ده‌ست سته‌مکاران ناکه‌ویت چونکه‌ شایانی ئه‌وه‌ نین که خه‌لکی جله‌وی خۆیان‌یان ده‌نه‌ ده‌ست و به‌پیشه‌وا و سه‌رکاری خۆیان‌یان بزائن. هه‌روه‌ک ئیراده‌ی خوداش وایه‌ هه‌موو خه‌لکی رقیان له‌سته‌مکاران بی‌ت و کاروباری خۆیان نه‌خه‌نه‌ به‌ر چنگیان. زولم و سته‌میش له‌دید‌ی قورئان دا به‌زاندنی سنووری یاسا‌کانی خودا و په‌یره‌ونه‌کردنی فرمانه‌کانیه‌تی، هه‌روه‌ک خودای مه‌زنیش فرموویه: ﴿وَكُنَّا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأَذْنَ بِالْأَذْنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ المائدة/ ۴۵..

هه‌روه‌ها خودای مه‌زن ده‌رباره‌ی خاسیه‌ته‌ به‌رزه‌کانی "ئیه‌راهییم" فرموویه: ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا﴾ مريم/ ۴۱.. به‌ مانای: (ئه‌ی محمد باسی داستانی ئیه‌راهییم بۆ گه‌له‌کات بگێژوه‌ به‌شکم په‌ند و وان‌ی لێ‌وه‌ریگرن، ئه‌و پیغه‌مبه‌ره‌ی به‌ (صدیق) وه‌سف کهراوه‌ که راستگویی (صدق) یکی زیاده‌ له‌ راده‌و ئیجگار زۆری هه‌بووه‌)، بێگومان "ئیه‌راهییم" یش شایانی ئه‌م وه‌سف و نازناویه‌ له‌به‌ر راستگویی ی زۆرو فره‌ی خۆی، جا سه‌رنج ده‌ له‌ چۆنیه‌تی ئه‌و وه‌سف‌ی خودا که پیش ئه‌وه‌ی به‌ پیغه‌مبه‌ر وه‌سف‌ی بکات به‌ راستگویی وه‌سف‌ی کردووه‌ تا‌کو به‌های راستگویی‌مان پیشان بدات، چونکه‌ له‌ کۆمه‌له‌ به‌هێزو پته‌وه‌کانی راگیرکاری پیغه‌مبه‌ریتی‌یه‌... له‌ وه‌سف‌ینکی دیکه‌ی (ئیه‌راهییم) دا خودا فرموویه: ﴿وَابْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى﴾ النجم/ ۳۷.. واته‌: "ئیه‌راهییم" هه‌موو فرمان و کارو باریکی

سەرشارنى كە خوداپىتى سپاردووه بەجى ھىناو ھەموو خەسلەتتىكى باوەرو لىقەكانى تەواو كرد، ھىچ فەرمانىكى گرنگ فەرمانىكى سوپاسگوزارىيى لە بىرنەدەبردەووه ھىچ كارىكى گەرەش لە كارىكى بىچووكترى دانەدەپرې. ھەروەھا خوداى مەزن (بە فەرمايشتىكى دىكەى) پلەوپايەى - ئىبراهيم - ديارى دەكات و دەفەر مویت: ﴿وَأَتَّخِذَ اللَّهُ بُنُورَ هِمْ خَلِيلًا﴾ النساء/ ۱۲۵.. واتە: خودا ئىبراهيمى بەتايبەتى ھەلبىئاردووه پالائوتوويەتى و پىزو كەرەمەتتىكى واى پىنداوه وەك پىزو كەرەمەتى ئەو (ھاوپى يانەى كە زۆر يەكتريان خۆش دەوێت) بەيەكتىرى دەبەخشن. دەربارەى ماناى ھاوپى (خليل) گوتراوه: ئەو خۆشەويستەى كە ھىچ (خەلەل) و كەلەبەرىك لەخۆشەويستى يەكەى دا نى يە. گوترايشە ئەم ھاوپى يەتى يە تەواو خۆشەويستى و كۆتايى و ئەوپەرى دەگرێتەو، خوداش لەنۆبەندەكانى دا ھەرە چاك وپوختەكانى خۆش دەوێت، (ئىبراهيم) يىش خۆشەويستى ي تەواو و بى كەم وكووپى بۆ خودا ھەبووه خوداى خۆى زۆر زۆر خۆش ويستووه، لەبەر ئەمەش بەرھەلستى ي باوكى و گەلەكەى خۆى لەپىنناوى خوداى پەرورەدگارى دا كردووه، خوداش بۆ ئەمە خۆشى ي ويستووه بە (خليل) واتە: (ھاوپى ي دەسپاك و ئەمىن)ى داناو.

لە نزاكانى "ئىبراهيم"

دووعا و نزاكردن لە ئىسلام دا وا ناسراوه كە كرۆك و موخى بەندايەتى يە، جاوەك چۆن مەژۆ بە مۆخوھە بەندە، خواپەرستى و بەندايەتپىش بەنزاو پارانەووه بەندە. چونكە نزاو (داواكردنى پىويستى) لەخوداى پەرورەدگار يەكەمىن روالەتى مەژۆ و بەندايەتى بۆ خوداكردنى و جەلەودانە دەست فەرمانىيەتى، ھەر لەسەر جۆروشيوەى نزاكەش حەقىقەتى مەژۆ دەردەكەوێت كە داخۆچى لەخودا دەوێت؟! چەند دەسكەوتىكى ماددى و دىيائى ي دەوێت يان پلەوپايەى پۆخى و مەعنەوى؟!

قورئانىش ھەندىك لەو نزاينەمان بۆ دەخاتە روو كەلەسەر زارى (ئىبراهيم) ھاتوون و خوێنەريش لەو نزاينەو بەرزىو گيان بلىندى (ئىبراهيم) و ئەو پلەوپايە مەعنەوىيەى بۆ دەردەكەوێت كە ھەللى بژاردبوو و واى لى كرەبسو لەلاى خوداى پەرورەدگارى خۆشەويست بىيەت، چونكە ئەو (واتە ئىبراهيم) لەنزاكانى دا داواى كەرەسەيك لەكەرەسەكانى دىنا ناكات، بەلكو نزاى ئەو، نزاى مەژۆتىكى باوەردارە كە خوداى خۆى ناسىووه ئىدى ھەموو شتىكى دىكەى لەبەر چا و بچووك بووه، ھەر كەسيكىش تامى باوەرى چەشتبىيەت ئەوا ھەر زياتر داوادمەكات (واتە باوەرى زياتر) داوا دەكات..

ئەمەش هەندیک لەو نزایانە "ئیراهیم" ه که نووئە وانهیه کی نایابن بۆ بڵندیی گیان.. ﴿رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَالْخِفَتِي بِالْأَمْرِ﴾ (۸۳) ﴿وَجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ﴾ (۸۴) ﴿وَجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ﴾ (۸۵) ﴿وَأَغْفِرْ لَأَيِّئِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ﴾ (۸۶) ﴿وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ﴾ (۸۷) ﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ﴾ (۸۸) ﴿إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾ الشعراء/۸۳-۸۹..

لەم نایەتانه‌دا (ئیراهیم) لە خودای خۆی پاراوه‌تەوه‌هیکمەت و دانایی‌یه‌کی وای پێبەخشیت که به‌هۆیه‌وه‌ پیرویاو‌ه‌و قیه‌می راستی بۆ دەرکه‌وێت و له‌ ناراست و ساخته‌کانی جیاکاته‌وه‌، وشە (حکم) له‌ نایەت‌ه‌که‌دا مانای ئەوه‌ش ده‌گه‌یه‌نێت که‌داوای له‌خودا کردبێت بیکات به‌ حه‌که‌م (دادوهر)ی نیتوان خه‌لکی له‌سه‌ر هه‌ق، هه‌روه‌ها لێ ی ده‌پاریته‌وه‌ ریتیموونی بکات بۆ کاری چاک و چاکه‌خوای تاکو له‌پیزی پیاوچاکان دا دابنرێت و له‌داوای مردنی به‌باشی باسی بکریت و له‌و که‌سانه‌ش بێت که‌په‌زاهه‌ندیی خودایان له‌پۆژی دوا (ناخه‌رت) دا ده‌ست ده‌که‌وێت و به‌هه‌شتی پر نازو نيعمه‌ت شاده‌بن، هه‌ر له‌و نزایانه‌دا داوای له‌خودا کردووه‌ که‌ له‌باوکی خۆش بێت و له‌و بێ باوه‌ری و گوهرایی یه‌ی ببووریت^(۱). ئینجا له‌په‌روه‌ردگاری داوا ده‌کات له‌ پۆژی حساب و زیندوو کردنه‌وه‌دا به‌سزاو چاره‌نووسی خراپ سه‌رشۆرو سه‌رگه‌ردانی نه‌کات، له‌و پۆزه‌دا که‌هیچ مال و سامانیکی فریای گوناها‌ر ناکه‌وێت هه‌رچه‌ندی لێ کۆکردبێته‌وه‌، هه‌روه‌ک که‌ کوڕونه‌وه‌کانیشی ناتوان سوودیکی پێبگه‌یه‌ن نه‌گه‌رچی خواناس و پیاو چاکیش بووب، به‌لکو له‌و پۆزه‌دا ته‌نها دڵیکی ساغ و سه‌لیم و (پاریزراو له‌ بێ باوه‌ری و دوو پوویی و له‌نه‌ریته‌ بێزراوه‌کان) سوودمه‌ند ده‌بێت و مروتی باوه‌ردار به‌و دله‌ساغ و خاوتنه‌وه‌ به‌ خودای خۆی بگات...

هه‌روه‌ها (ئیراهیم) و (ئیسماعیل) پێکه‌وه‌ به‌م جۆره‌ له‌خودای په‌روه‌ردگاریان ده‌پارانیه‌وه‌: ﴿رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةٌ مُسْلِمَةٌ لَكَ وَآرِنَا مَنَاسِكَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ (۱۲۸) ﴿رَبَّنَا وَأَنْعِثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ البقرة/۱۲۸-۱۲۹..

واتای نایاته‌کان: (خودایه‌ ریتیموونیمان بکه‌ بۆ شه‌وی دووکه‌سی دلسۆزو ملکه‌چی فرمانت بین، نه‌وه‌ و هه‌چه‌کانیشمان بکه‌ به‌کۆمه‌لێکی دلسۆز بۆ خۆت، هه‌روه‌ها شیوازی

(۱) هه‌روه‌ک له‌به‌ندی یه‌که‌می ئەم به‌شه‌دا (به‌شی پێنجه‌م) ناماژه‌مان کرد بۆ چۆنیه‌تی ئەو نزو داواکاریی لێخۆشبوونە (ئیراهیم) له‌خودا بۆ باوکی له‌کاتیکی دا بووه‌ که‌ هه‌شتا لێ ناویمێد نه‌بووه‌ (واته‌ له‌ باوکی ناویمێد نه‌بووبو) و هه‌ر به‌ته‌مای ئەوه‌بو به‌ده‌م بانگه‌وازه‌که‌یه‌وه‌ بێت، به‌لام له‌دوا یی دا که‌زانی ی دوژمنی خودایه‌ خۆی لێ به‌ری کردو دووعای لێخۆشبوونی بۆ نه‌کرد. (وه‌رگێڕ).

عیبادەت و بەندایەتی کردمان فێرکەو تۆیەو گەرانبەمان لێ پەسەندکە، بێگومان تۆ لەبەر ئەوەی بەرەحم و میهرەبانیت لەگەڵ بەندەکاندا (تۆیە) لە هەڵەکارو گوناھبارە تۆیەکارەکان وەرەگرت. ئەو خۆدای پەرەردگارمان لە نێو ئەو وەچەو نەوانەمان دا پێغەمبەرێکیان بۆ پەوانە بکە تاکو ئەو نایەت و بەلگەو نیشانانەیان (دەربارە بون و تاک و تەنایی تۆو گەرەویی شان و شەوکهتی تۆ)یان بۆ بخوێنیتەووە ئەو شەریعەتە نێو کتیبە بە سروش بۆ نێراوە کەشتیان فێرکات و ئەو حیکمەتەشیان فێرکات کە پازنەتیی ی فەرمانە شەریعی یەکان و مەبەستەکانی و سوود و کەڵکەکانیان لە خوگر تۆو و ئینجا بەم پەنگەش دڵ و دەروونیان لە هەموو داب و نەڕیتیکی خراپ و گشت سیفەتییکی ناپەسەند پاک بکاتەو.

بێگومان خۆدای بەرەحم و پەرەردگار ئەو نزایە (ئیبراهیم-و-ئیسماعیل)ی گیرا کردو ئەو بوو لە نێو وەچەونەوانەکانیان دا پێغەمبەرێکی لەخۆیان بۆ ناردن کە (محمد ﷺ) بوو، لەم پرۆووە فەرموویە: ((أنا دعوة إبراهيم وبشارة عيسى))^(۱).. واتە: (من بانگەوازی کە - ئیبراهیم- و مزگینیی یەکە - عیسا-م).. (محمد ﷺ) ئەو پێغەمبەرە بوو کە دڵ و دەروونی عەرەبی لەسیفەتە ناپەسەندەکان پاک کردووە و فێری کتیبە کە کردن (کە -قورئان- بوو) و فێری حیکمەتیشی کردن، کە (سوننەتی پێغەمبەریتی بوو)، لە ماوەی چەند سالیکی دیاری کراویش دا کردنی بەنەتەو یەکی یە کەگرتو و پێکەو بەسراوی وا کەچاکەو پەروەستی جوانیان لەسەرانسەری گیتی دا بلاو کردووە دواي ئەوەی لەو دەوێر (لەپیش ئیسلام دا) ئەو نەتەو گومراو بێ بەرنامەییە بون کە کەوتبوونە نێو قورەپەشی بەدکاری و لەمەیدانەکانی شەڕخاوەش دا وێڵ بووبون.

نزایەکی دی لە نزاو دوو عاکانی -ئیبراهیم- ئەمە بوو: رَبَّنَا عَلَيْنَا نَحْنُ وَإِلَيْكَ مُّؤْتِنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٤﴾ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاعْفِرْ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿الممتحنة/ ۴-۵﴾.. واتە: (ئەو خۆدای پەرەردگارمان کاروبارمان هەر بەتۆ سپاردووەو پشتمان هەر بەتۆ بەستوووە و تەنها بۆ لای تۆ گەرایی نەتەو لەعیبادەتمان دا چونکە چارەنوومان لەروژی قیامت دا هەر بۆلای تۆیە... خۆدایە گیرۆدەیی ئەو فیتنەو بەلایەمان نەکەیت کە بێ باوەڕان ئازارمان پێ بگەینەن و لەڕێی تۆ لا مان دەن، یان ئێمە خۆمان مایەیی فیتنەو بەلایین بۆ بێ باوەڕان بە هۆی ئەوەی پێشەنگ و نمونەییەکی خراپ بین بۆیان و لاسایی ی کوێرانەمان بکەنەو و ببیتە هۆیک بۆ لادانیان لەو هەق و ڕێگە راستەیی کە پێویستە پەرەویی بکەن... خۆدایە لیتمان خۆش بەو لەو گوناھیی زیادە ڕۆیی یانەمان ببورە، بەراستی تۆ بالادەست و دانایت).

"نیراهیم" موسلمانان ئاینپه‌روهه

زۆر کەس لەخەلکی عەوام وای تێگەشتوون کە وشەی (ئیسلام) ناویک بێت پیغه‌مبه‌ری خودا (محمد ﷺ) له ئاینه‌که‌ی نابیت و خۆی یه‌که‌مین کەس بێت ئەم ناوه‌ی داهێنا بێت، بێگومان ئەم بۆچوون و تێگەشتنه‌ هه‌له‌یه، چونکه‌ به‌پێی ئەو حه‌قیقه‌ته‌ی که‌قورئان ئاشکرای کردووه پیغه‌مبه‌رانی خودا هه‌موویان موسلمان^(۱) بوون له‌سه‌روو هه‌مووشیا نه‌وه (نیراهیم) که ئەم ناوه (واته‌ ناوی ئیسلام) ی بۆ ئاینه‌که‌ی هه‌لبژاردوووه وشه‌ی (موسلمان) ییشی بۆ شوێنکه‌وتوانی داناوه وه‌چه‌وه‌ نه‌وه‌کانیشی پێڕاسپاردوون. جا ئەو عه‌ره‌بانیه‌ی باوه‌ریان به‌ په‌یامه‌که‌ی (عه‌مد ﷺ) هێنا بوو و ئیسلامیان له‌نه‌ستوونا له‌م نایه‌ته‌دا ته‌نکید له‌سه‌ر (موسلمانیت) یه‌که‌یان کرایه‌وه، هه‌روه‌ک خوداتیایدا فه‌رمویه: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِّلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَعُكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ﴾ الحج/۷۸.. واته‌: (خودا له‌م ئاینه‌دا هیچ ته‌نگی و بارگرانی یه‌کی وای به‌سه‌ردانه‌داون که تواناتان له‌سه‌ری نه‌بیت، جا ئێوه‌ش پایه‌ندی شه‌ریعه‌تی خوا به‌یه‌ک گرته‌که‌ی (نیراهیم) ی باوکتان بن که‌له‌وه‌و پێش له‌زووه‌وه ئێوه‌ی باوه‌رداری به‌ (موسلمان) ناوبردووه).

(محمد) پێش (ﷺ) فه‌رمانی پێکرا بوو په‌یره‌ویی (شه‌ریعه‌تی خوا به‌یه‌ک گرتن) ی - نیراهیم - بکات که‌له‌سه‌ر بنه‌مای (په‌رستنی خودای تاک و ته‌نها) پێک دێت، هه‌روه‌ک خودا له‌ ڕووی گفتاریدا بۆ (محمد-ی پیغه‌مبه‌ری خۆی) ﷺ فه‌رمویه: ﴿ثُمَّ أُوحِيَ إِلَيْكَ أَنْ أَنْتَ مِلَّةُ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا^(۲) وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ النحل/۱۲۳.. واته‌: (پاشان سه‌رووشی ئەوه‌مان به‌تۆش داوه که په‌یره‌ویی شه‌ریعه‌تی پوختی (نیراهیم) ی ئاین په‌روه‌ری خوا وه‌ن تاکه‌ ئاینی ڕاست بکه‌ که هه‌رگیز هاوبه‌ش و هاوه‌لی بۆ خودا دانه‌ناوه‌وه هه‌رده‌م خودای تاک و ته‌نها ی خۆی په‌رستووه).

مانای ئیسلام

ئهی باشه (ئیسلام) چی یه؟ حه‌قیقه‌تی مانا که‌ی له‌چی دایه که هه‌موو پیغه‌مبه‌رانی خوداش چه‌مک و مه‌فه‌ومه‌که‌یان په‌یره‌و کردووه؟ (ابن تیمیمه) -خودا لی ی خۆشبیته- له پێناسه‌کردنی -ئیسلام- دا ده‌لێت: (ئیسلام ئەوه‌یه مڕۆژ ته‌نها خۆی ته‌سلیم به‌ خودا بکات ئەک به‌ غه‌یری خودا، هه‌ر خودا به‌ په‌رستیت و هه‌یج شتێک نه‌کات به‌ هاوبه‌ش و هاوه‌لی، هه‌روه‌ها

(۱) ڕه‌وانه‌ کتیبی (روح الدین الاسلامی) که‌کتیبێکی دیکه‌ی نووسه‌ری ئەم کتێبه‌یه / به‌شی (معنی الاسلام) له‌کتیبی ناوبراودا.

(۲) (حنیفا): واته‌ ڕوو و هه‌رگیز له‌هه‌ر ئاینێکی به‌تال و بێ‌ناوه‌ڕۆک به‌مه‌به‌ستی په‌یره‌وکردنی ئاینی ڕاست.

بىشت بەخوداى تاك وتەنيا بىبەستىت وتەنھا تىكاو داواكارى وترسى لەو ھەيىت.. بەتەواویش خوداى خۆش بویت وتەو خۆشەويستى يەى لە راددەيەك دابىت كە ھىچ مەخلوقىتىكى بەو جۆرە خۆش نەوېت، تەننەت خەلگىشى لەبەر خودا خۆش بویت ولەبەر خوداش رقى لەھەندىكىان بىيىت، دۆستايەتیش لە پىناوى خودا و سەرخستنى دىنەكەى دابىكات، ھەرەك چۆن دوژمنايەتیشى لەگەل ھەندىك كەس دا لەپىناوى خودا و سەرخستنى رىيازەكەى دابىت. جا ھەر كەسك خۆى بەزل بزانىت و پروو لەخواپەرستى وەرگىرېت ئەو ھە موسلمان نىيە، ھەرەكەسكىش لەگەل پەرستنى خودادا شتىكى دىكە بپەرستىت نەوېش ھەر موسلمان نى يە^(۱)..

ئەمەيە ئىسلام و ئەو ھە ماناكەى. ئىدى سەير نى يە گەر خودا بەم مانايە ستايشى ئەو كەسانە بىكات كە رەچاوى دەكەن وسىفەت وناكارو كرداريان پى دەرازىننەو ولەو بوارەش دا شۆيىن پى باپىرەگەرەيان (ابراھىم عليه السلام) ھەلدەگرن: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا﴾ النساء/۱۲۵، مانا مەبەستى ئەم ئايەتەش ئەو ھە ئەو كەسەى پروو عىبادەت تەسلىم بە خودا دەكات ئەو ھە عىبادەت و بەندايەتتى خۆى تەنھا تايبەت بە خودا دەكات ولەكارو بارى عىبادەت دا تاكە مەبەستى (رەزامەندى خودايە)، چاكەكار (مەسن)ىش ئەو كەسەيە كارەكانى چاك دەكات و كارى باش ئەنجام دەدات. كارى باش (حەسنات)ىش كارى چاكسازىو كەردەو ھى شىاوە. ئىسلامىش ئەو پەيمان و پروانامەيەيە كە (مرۆڤ بەگيان و دەروون دل و گفشارو ئارەزوو كەنىو تورپەيىو قايىل بوونىيەو) لەتەرازووى خودادا دادەنېت.. (ئىبراھىم)ىش بە گەلەكەى دەلېت: ﴿وَبَدَأَ يَنْتَأَمِيْنَكُمْ الْعَادُوْهُ وَالْغَضَاءُ اَبَدًا حَتّٰى تُوْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَحَدُّهُ الْمَتَحْنَةُ ۚ﴾ ھەرەھا دەلېت: ﴿إِنِّىْ وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِى فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ حَنِيفًا وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ﴾ الانعام/۷۹، ئىسلام بوون و موسلمانىتى "ئىبراھىم" - سلاوى لى بىت - ناوا بوو، لەبەر ئەمەش خودا بە ھۆى ئىسلام بوونىيەو ھەلى بژاردو ھە فەرمويە: ﴿...وَلَقَدْ أَصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّٰلِحِيْنَ﴾ ﴿۱۳﴾ إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْتُ

(۱) پروانە (كىتاب النبوات)، ص (۸۷).

(۲) مەبەست لەوشەى پروو (جە) لەم ئايەتەدا دەم وچاۋنى يە، بەلكو پروو دلە، چونكە پرووگە دەم وچاۋو پروخسارى گۇناى مرۆڤ ھەربە دلەو بەندەو دلەى مرۆڤ پروو لەكوۋى بىت ئەو گۇناو دەم وچاۋىشى پروو لەو شۆيەيە.

لَرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿البقرة/ ۱۳۰- ۱۳۱﴾. واته: (پێگومان نێمه - ئیبراهیم- مان بۆ گه‌یانندی پهیامان هه‌لبژارد له‌دنیادا، له‌پڕۆژی دوايش دا له‌پیارچاكان و صالحانه، چونكه كاتێك خودای په‌روه‌ردگاری فرماني پێ کردو پێی فرموو: (عیبادەت بۆ من پوخت و ته‌رخان كه‌و جله‌وی خۆتم پێ‌بسی‌پێره)، ئه‌ویش گوتی: (ئه‌وا خۆم دایه ده‌ست خودای په‌روه‌ردگاری جیهانیان و ئیسلام بووم راگه‌یانده).

به‌خشنده‌یی "ئیبراهیم"

خواستی خودا وابوو گه‌له‌كه‌ی (لوط) له‌ نێو به‌ریت له‌سه‌ر ئه‌و به‌د‌په‌فتاری یه‌یان كه‌پێش خۆیان كه‌سی تر له‌خه‌لكی پێی نه‌گه‌یشتبوو، له‌و گه‌له‌دا پیاوان خۆیان توشی خوویه‌کی ناپه‌سندو نااسایی ی جنسی ی وه‌ك نێربازی (لوط) كردبوو، له‌به‌ر ئه‌م خوه‌شیان سزای سه‌ختی خودایان له‌سه‌ر شایسته‌ بوو، ئه‌وه‌بوو خودای بالاده‌ست چه‌ند ملائیکه‌یه‌کی نارد بۆ ته‌فروتنوئاكردنیان، به‌لام ئه‌و مه‌لائیکانه فرمانيان پێ كرابوو پێش ئه‌وی سزاكه‌ جێ به‌جێ كهن وه‌ك چه‌ند میوانێك له‌شی‌وه‌و پوخساری چه‌ند كورپێکی گه‌نج دا سه‌ردانی (ئیبراهیم) بکه‌ن.

(ئیبراهیم)یش ناسرابوو به‌ به‌خشنده‌یی و به‌سۆزی و نازه‌لگرتنی میوان، گه‌ر تا‌پازده‌ پڕۆ میوانێکی نه‌بوايه دلی ته‌نگ ده‌بوو، ئه‌م میوانانه‌ش دواي ئه‌و ماوه‌یه سه‌ریان لێ‌دا‌بوو، بۆیه به‌دیتیان زۆر دلشاد‌بوو وچوه‌ ده‌روه‌ بۆ لای خانه‌واده‌كه‌ی و گوێره‌كه‌یه‌کی قه‌له‌وی سه‌ره‌پ‌ری به‌ناگر سووری ی کرده‌وه، تا په‌نگی گۆشته‌كه‌ی له‌ئاكامی كولاویی دا سوور هه‌لگه‌پا‌و پاشان خسته‌ به‌رده‌میان. به‌لام ده‌ستی ئه‌و میوانانه نه‌گه‌شته‌ گوێره‌كه‌ سوور‌كراوه‌كه‌، (ئیبراهیم)یش دیتی ئه‌م میوانانه هه‌یج ئاره‌زوویه‌کیان له‌خۆراك نی یه، به‌مه‌ش كه‌وته‌ گومانه‌وه‌ لێ یان و ترسی لێ نیشته‌ كاتێك هه‌یچیان له‌گۆشته‌كه‌ نه‌خوارد، هه‌ر بۆیه‌ش له‌م پروه‌وه له‌گه‌لیان دا دواو په‌رسیاری هۆی نه‌خواردنی لێ كردن، ئه‌وانیش له‌وه‌لام دا هه‌والیان دایه‌ كه‌ئه‌مان چه‌ند مه‌لائیکه‌یه‌ك و خودا ناردوونی بۆ تۆله‌سه‌ندنه‌وه‌ له‌خه‌لكی به‌د‌په‌فتاری (س‌ل‌وم) و (عاموره)، كه‌ له‌قورئان دا به‌ گه‌لی (لوط) ناویان هاتووه. له‌وساته‌دا (ساره‌ی) هاوسه‌ری "ئیبراهیم"یش پێكه‌نی كاتێك میوانه‌كانی ناسیو كه‌هینده‌شی نه‌برد ئه‌و میوانانه‌ مزگینیی كورپێکیان پێ‌گه‌یانده‌ كه‌وا خودا كورپێکی به‌ناوی (ئیسحاق) پێ ده‌به‌خشیت و ئه‌م كوره‌ش (واته‌ ئیسحاق- یش) خودا كورپێکی به‌ناوی (یعقوب) پێ ده‌به‌خشیت.. كه‌چی (ساره‌) له‌م مژده‌یه سه‌ر‌سام بوو وپێی گوتن: (چۆن من به‌م پیری یه‌ مندا‌لم ده‌بیت كه‌په‌ره‌ژنێكم و ئه‌م مێرده‌شم (ئیبراهیم)

ھەر پىرو بەساللا چۈۋە؟ مەلانىكەكان لەۋەلام دا گوتيان: (چۆن تۆ لەم مژدەيە سەرسام وواق و
 ڤماو دەييت؟ ئەمە بەقودرەتتى ئەو خودايدەيە كەھيچ شتتەكى لا ئاستەنگ وگران نى يە ۋەھەر
 خوداش ئىۋەي (بنەمالەي ئىبراهيم)ى بەتاييەتتى خستۆتە بەر ڤەھمەت و بەرەكاتى خۆى.
 پاشان ئىبراهيم كە دلتيا بوو لە ھەقىقەتتى سەردانى ئەو ميانانەو لەو مەزگىنى يەي بەخشىنى
 (ئىسحاق)ى كۆڤى و (يەعقوب)ى كۆڤەزەي پى، ئىنجا دەستى كرد بەگفتوگۆ لەگەلىان
 دەربارەي لىكۆلىنەۋەي ھۆى سزاي خودا بۆ گەلى (لوط) بەو ئومىدەي بەشكەم خودا بەچاۋى
 سۆزو بەزەيى بۆيان برونيت، قورئانىش ئامازەي بۆ ئەو دەمەتەقى يە كردوۋە ۋەدەريئيش لە
 (سفر التكوين)دا ھاتوۋە.

خوداى مەزن لە قورئان دا پوختەي ئەم بەسەرھاتەشى لەم چەند ئايەتەدا گىڤاۋەتەۋەو
 ڤەرموۋىە: ﴿وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ
 بِعِجْلٍ حَنِيفٍ ﴿٧١﴾ فَمَأْرَءَا أَيْدِيَهُمْ لَا تُصِلُ إِلَيْهِ نَكْرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا
 تَخَفْ إِنَّا أَزْسَلْنَا إِلَىٰ قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٢﴾ وَأَمْرَانَهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَا فَفَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَقَ وَمِنْ وَرَاءِ
 إِسْحَقَ يَعْقُوبَ ﴿٧٣﴾ قَالَتْ يَنْوِلْنِي أَلَدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ
 عَجِيبٌ ﴿٧٤﴾ قَالُوا أَنْعَجِينَ مِنَ أَمْرِ اللَّهِ رَحِمْتُ اللَّهَ وَبَرَكْنَاهُ عَلَيْهِمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ
 مَجِيدٌ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ الْبُشْرَىٰ يُخَبِّرُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٦﴾ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ
 لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ ﴿٧٧﴾ يَتْلُوهُمْ أَغْرَضَ عَنْ هَذَا إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ لَفِي عَذَابٍ عَدِيبٍ
 مَرْدُودٍ ۝ ٦٩ - ٧٦.

به ندى پيښه م

((چه ند په ندو وانه يه ك))

(دلفراوانى "نيراهيم" - وانه يه ك له نازايه تى - قورئاني دان به خؤ و
به كور له پيښاوى خوا دا - بت په رستى و هاوشپوه كانى)

دلفراوانى "نيراهيم"

(نيراهيم) ټو سهرمه شقه رښنايى به خشه بووه كه هه ميشه پيغمبرانه ديكه خدو و
باوه دارانيس له هه مو چاخ وسهرده ميك دا په پره وكارى رپيازو شوين كه وتوى رپيازه كه ي
بوون. ته نانه ت ټو غوونه و پيشه نكه جوان و به هاداره شه كه خدا خستوي تى يه بهرچاوى هه موو
ناده ميزاديك. خو ټه گهر بمانه وي ت و سفيكي وا بو (نيراهيم) دانين كه هه شايانى خوى بيت
ټو له وه سفي (دلفراوانى) باشترو وردتر له دربرين دا به دى ناكه ين، ټو دل ه فراوانه دى كه ثايت و
نيشانه دى به رزى و ناسكى و نهرم و نيانى و به سوزى بووه و، ساغ و پاريزراو يش بووه له هه
رق و كينه و نهرى تيكى بيزراو. ټى چؤن (نيراهيم) هه لگري ټم و هسف و نهرى ته جوانانه نى يه
كه هه ر خوى بانگه وازى بو ساغى و سلهامه تى دل كرده و و دهر باره دى چاره نووسى مرؤف ش
له رږزى قيامت دا گوتوويه: ﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ﴾ (۸۸) ﴿إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾
الشعراء/ ۸۸-۸۹... به راستى گفتارى كى قه شه نكه و له پله يه كى شكودارى ټو ټو دايه كه
هيچ تيؤرى كى فله سفي بى ناگات و هيچ (رپيازى كى په و شتمه ندى) يش ناتوانيت لى
به رتر بيت، چونكه ټو گفتاره دى باوكى پيغمبرانه (نيراهيم) (كه خدا له سهرزاري ټو
له ثايتى (۸۸-۸۹) سوورته دى (الشعراء) دا هيناويه تى) ټو نياز په پاكه بو ناده ميزاد ديارى
ده كات كه پيويسته بيخه نه بهر گلي نه دى چاوانيان له پيښاوى ريزو شكوى مرؤفايه تى و به ختيارى
ي هه ميشه يى دا و ته مه ش بايه خ دانه به ساغى و سلهامه تى دل ه كانيان و پاك تاو كرده يان
له خراپه و گونا هكارى.

بيگومان ناوه ندى گوره يى له -نيراهيم- دا دل ه گوره كه ي بووه كه جيگه ي سهرجه م
خه لكى ي تيدا بو ته وه، چونكه خوى بو به ختيار كرده يان ته رخان كرده بو به بى جياوازي سا نير
له خزم و كه س و كار ه نزيكه كانى بوو ين يان هيچ په يوه ندى يه كى خزمايه تى ي پيوه نه بوونايه،

ئەم دۆلەت گەورەيەي جەگە لەمەش وای لێ دەکات داوا لەخودا بکات هەردەم بەراگيرکاري نوێژو نوێژ خوينی دابنیت، چونکە نوێژ گەنگرتین هۆکاری نزیک بوونەوهی مەژووە لەخودای بەروەردگاری. وە ئەبێت ئەمە هەر بۆ خۆی داوا کات، بەلکو داوا دەکات خودا ئەو رۆژەو کۆرۆ

نهوانه ییشی له سهر هه مان کرداری نوێژکردن ږاگیو دامه زراوکات: ﴿رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءً﴾...

ئینجا دلّه گه وره کەمی (ئیهراهم) سۆز بۆ گه له کەشی ده پێوێت سهره پای شه وهی نازاریکی زۆریشی ده ده ن و خۆیانی لێ دوور ده خه نه وه، به لām شه وهی فەوتانیان له سهر یاخی بوون لێ ناکات و داوای سزای په له شیان بۆ ناکات، به لکو ده یان سپێریت به ره حمه ت و لێخو شېبوونی خودا: ﴿رَبِّ اِنَّهُمْ اَصْلَحْنَ کَثِیرًا مِّنَ النَّاسِ فَمَنْ یَّعْنٰی فَاِنَّهٗ مِنِّیْ وَمَنْ عَصٰنِیْ فَاِنَّکَ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ﴾.

نهم دلّه گه وره یه ی -ئیهراهم- هه ز ناکات سزا بهر کەس بکه ویت ته نانه ت گهر شایسته شی بیت شه تا چه ند مه لاتی که یه ک هاتوونه لای و هه والی گه یان دنی سزا به گه لی (لوط) ی پی ده گه یه نن. به لām شه وه خیرا ته له کانی دلّی ده له رینه وه وه خه م ده خوات بۆ شه وه کاره ساته ی که تووشی شه وه گه له ده بیت، ههر بۆیه ش گه ت و گۆیه ک له وه به ره یه وه له گه ل خودا ده کات، تا کو به شکم ره حمه تیک به و یاخی یانه بکات به وه پاشگه زینه وه و تووشی شه وه کاره ساته توندو تیژه نه بن، هه وه ک خودا ش له به ره یه وه فه رمو یه: ﴿یُجَدِّدُنَا فِی قَوْمٍ لُّوطٍ﴾ (٧٤) ﴿اِنَّ اِبْرٰهٖمَ لَحَلِیْمٌ﴾ (٧٥) ﴿اَوَءَٰهٌ مُّنِیْبٌ﴾ (٧٦) وه د/ ٧٤-٧٥.. واته: (ئیهراهم - ده به ره ی سزاکه ی سهر گه لی (لوط) له گه لمان دا ده ودا تا به نه ریتی مروّ ده ستانه ی خۆی بواریک بۆ هه لگرتنی یان داخستنی سزاکه به دی بکات، به راستی -ئیهراهم- له سه رخۆ خه م هه لگرو گه ږاوه یه)، بۆ شیکاری شه م سی سیفه ته ته ماشای په راوێژه کانی نایه ته که بکه.

وانه یه ک له نازایه تی

پینگومان له ژبانی -ئیهراهم- دا وانه یه کی کاریگهر له نازایه تی و بویری و فیداکاری له پیناوی عه قیده و بیروباوه ږدا هه یه، چونکه شه وه ږو به ږووی شه وه گه له ی ده وه ستیت که کرداری به ته په رستی یان تیدا بلاو بووه شه وه، بیروباوه ږیان به نادانی داده نیست و به به لگه وه غوونه ی

(١) (حلیم): واته (به نارامه وه هه ز به زووسزادان و سزای خیرا ناکات).

(٢) (أواه): واته (ناه ونالو وه می زۆره له و ږوداو ونا ره حه تی یانه ی که تووشی که سانی تر ده بیت وه تاوانی خۆیان سزابد رین سهره ږای شایسته بوونی شیان، به لām - ئیهراهم - به و نه ریتی هه ست ناسکی یه ی خۆی به زه ییشی پی یان داده یته وه).

(٣) (منیب): واته له ههر مه سه له و کاروباریک دا بۆ لای خودا ده گه ریته وه و تۆیه ده کات.

بەھىزەۋە داۋاي ۋازھىنان لەۋ بت پەرستى يەيان لى دەكات، ئاي چ داۋايەكى گرانەۋ
 بانگەۋازىكى چەند قورسە !! خۆ ھېچ شتىكىش لەلاي مەۋلە كارى گۆزىنى (شەۋ بىرۋاۋەرە
 بۆ ماۋەيىيە) گرانتر نى يە كە لەدل ۋەرۋونى خۆى دا ئەۋسەپى بايەخى بەپىرۋزدانان و
 شەۋدار كەرنى پىداۋە، ھەرۋەك ھېچ شتىكىش ھىندەي (بەپۈچەل دانانى بىرۋاۋەرەكانى)
 تەۋرەي ناكات.. لەبەرئەمە ئەركەكەي "ئىبراهيم" زۆر سەخت ۋەژۋار بۈۋە ئاتاجى
 بەئازايەتىۋ سەنگىنىۋ ئارامى يەكى ۋەھابۈۋە كە بەھۆيانەۋە تەۋانىت بەرگەي رۋ وكىنەي
 ئەۋ گەلەي خۆى بگىت كە يەكەم كاردانەۋەي لەباۋكى خۆيەۋەيەتى ۋ بە ھەرەشەۋ تەۋرەي
 يەۋە پى ى دەلەت: ﴿ئەگەر ۋاز لەم قەسەۋ باسانە نەھىتت بەردبارانت دەكەم ۋ، دەپرۆ تا
 ماۋىت لىم دورور كەۋەرەۋە: ﴿لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَأَهْجُرْفِي مَلِيًّا﴾ مەرم/۴۶.. (ئىبراهيم)
 ھېچ گۆي يەكى بىسەرى لەنئو گەلەكەي دا بەدى نەكرد، بەلكو لەبرىتى ئەۋەي گۆيى بۆ بگرن
 ۋ پەپەرۋىي پەيامەكەي بگەن بەرھەلستىۋ دۋژمنايەتايان كەرد دەرەيان كەرد، بەلام ھەمۋ
 ئەمانە لەۋ مەستەي خۆيىي پاشگەزەنە كەردەۋە ۋ ھېچ ترس ۋلاۋازىيەك بەدللى دا نەھات،
 بەلكو چەكىكى كاريگەرترۋ بەھىزترى بەرۋويان دا ھەلگىشا، چەكىك كە بىرۋاۋەرەيان
 لەنئوبەرىت ۋ بونىادى شتە بەپىرۋزگىراۋە كانىشيان ھەلئەكىتت.. ئەۋەش چەكى بەرەنگار
 بۈۋنەۋەي (باطل) بە بەدەست ۋ بازوۋ كەشۋىنەۋارىكى قەۋل تەرى لەبەرەنگار بۈۋنەۋەي زەمان
 ھەيە، چۈنكە بەرەنگارى بەقەسەۋ ۋ ۋىژ بە تەنيا سۈۋدى نى يە لەگەلەيان دا، چەكى
 (بەدەست ۋ بازوۋ بەرەنگار بۈۋنەۋە) ئەۋ چەكە كەردەيى (عەمەلى) يە بۈۋ كەبتە كانىيانى
 پىشكاند.. بىگومان ئەنجامى ئەم كارەش لەبەر چاۋان ديارە: يان مەردنى زانراۋ، يان قەناعەت
 پىتەننى قەۋمەكەي بە ۋاز ھىنان لەبت پەرستى.. ئەمەش شىۋازىكى كەردەيى ۋ (عەمەلى)
 بۈۋ كە (ئىبراهيم) ۋە بەرى نا تاكو ئەۋ پاستى يە بۆ گەلەكەي بىسەلەيتت كە ئەۋ
 پەرستراۋانەيان ناتوانن بەرگى لەخۋىشيان بگەن، نىدى چۈن دەتوانن بەرگى لەۋان بگەن ۋ
 چاكەۋ خراپەيەكيان پى بگەيەنن (ۋەك عەقىدەيان ۋابۈ).. تاكە شىۋازىكى بىۋىنە بۈۋ كە
 "ئىبراهيم" ۋىستى ئەۋە بۆ گەلەكەي دەرەخات كەئەۋ پەرستراۋانەيان نەدەيىست ۋ نەدەيىنن ۋ
 نەدەۋىن، كاتىك پەرسىيارىشى لى دەكرىت دەرەبارەي ئەنجامدەرى كارەكە (ۋاتە كارى شكاندن
 بتەكان) ۋەلاميان دەداتەۋە بەۋەي كە (ئەنجامدەرى كارەكە بتە ھەرەگەۋرەكەيانەۋ پەرسىيارىشيان
 لى بگەن گەر ئەۋ بتانە قەسەدەكەن): ﴿قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَاسْتَأْذِنُوا﴾
 ﴿كَأَنَّهُمْ يَطْفُلُونَ﴾. ديارە ئەم كارەش رەقىكى نىجگار تۈندى گەلەكەي تەقاندەۋەۋ گىيانى

تولهيان تيدا وروژاو حوكمي (سوتاندن تا مردن) يان به سهردادا، به لام (تيبراهيم) له م ساته دا نه په شوكاو توشي سه غلته يه كي وهاش نه بوو كه له هوش خوي بچيت و بپوريتوه، به لكو له بهردهم شو كومه له نه فام و بي مه بده شه باطل خوازي گه له كهي دا (به دلتيابي له چارهنووسي و به گياني پر له ورو متمانه به خودا) وهستا. به راستي نه مه دهرسيكي گه ورو به هاداره بو بانگواز كاراني چاكسازي تاكو خوياني پي به هيتزكن و خانه كاني گومان و ترس و لاوازي ي تيدا بتويننه وه و بيانكهن به چهند دهروونيكي چاواقيم و بويرترو به هيتزتر.

قورباڼيدان به خو و به كورپوه له پيناوي خوادا

نو قورباني دانهي كه خودا فرماني پي به "تيبراهيم" كرد "واته سهربريني كورپه كهي خوي -نيسماعيل- و، به دمه وه هاتني (تيبراهيم) و (نيسماعيل) يش بو جيبه جي كردني فرمانه كه به وپهري قايل بوون و له خويور دنه وه، له گه وره تريني رووداوه كاني ميژووي قورباني دان وله به هادار ترين شيانه، نه خاسه گهر لهو گوشه نياغيانه وه بو ههر دو كيان (تيبراهيم و نيسماعيل) پروانين كه خستبوني يه نيو واقعيكي چاوه پروان نه كراوه وه. بو نمونه سهرنج بده له (تيبراهيم) ي په روش بو كورپوه كه له تمه مني پيري دا له كهنيزه يهك (هاوسهري دووه مي) منالتيكي بووه و نه م مندلش گيان و خويني دل و هيواي ژيانو ميراتگري ناوو ناو نيشانيه تي و كه چي شو خودا فرماني پي ده كات بيكات به قورباني تاكو باوه و نيماني پي تاق بيكات هوه و را ده ي به دمه وه هاتني فرمانه كهي وپله ي گويپه ايله شي بينيت. (تيبراهيم) يش له م باره يوه و بو جيبه جي كردني نه م كار ترسناكه له گهل كورپه كهي دا ده و پي و دلشي خهريكه له خه م وپه ژاره دا له جي خوي دهر چيت، به لام (نيسماعيل) ي كوري به سانايي وه لام ي ده داته وه و ده ليت: (تي بابيه گيان چ فرمانيتك پي دراوه بيكه، (ان شاء الله) ده بينيت من خو راكرم): ﴿يَتَابِتْ أَفْعَلٌ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾. قه له ميش ده سته وسانه له ناست وه سفي ناوه ژوكي نه م و ته يي دا كه پازي بووني ته ووي (بو قورباني دان به نه فس له پيناوي خوادا) تيدا په نگ ده داته وه. قورباني داني كورپه كه ش به خوي.

به راستي نه مه بلندين وپنه ي باوه و شكودار ترين شيانه له ميژووي مرؤفايه تي دا، چونكه باوه چهند پرويا گانده و شيدديعا يهك ني يه كه زمان بياخويته وه و بو خه م به باكردي ماوه يهك ني يه، ههروه ها تيوريك لهو تيوزانه ش ني يه كه عه قل به دواي دوزينه وه ي په نهان و

نادياره كانى دا وىل بىت، بەلكو باوهر (الايمان) جىگىرى و خۆ مەحكەم كىردنى تەواوہ لہو ئىرادەيەى خوادا كەبەندە بەجىبە جى كىردنى پاسپاردەو فەرمانە كانىو قورىانى دان بە ھەر شتىكى بەنرخ و گەورەو گران بەھا لەپىناوى خودادا. ئاى ئەمىرۆ چەند پىتويىستمان بەم دەر سە گەورانىيە لە زەمانىك دا كەمال و كورپو ئافرەت جى ي بايەخى تەواوى مەرۆف و لە ھەموو شتىك لەلای خۆشەويستىر و تەنانەت لەلای ھەندىك كەس وەك پەرستراويان لى ھاتووہ لەجياتى خودا.. ئاى مەرۆف شى چەند بچوك و بى نر خە گەر كاتىك پەيوەست بىت بەباق و بىرىقى دىناى فانىو براوہو و چاو لەو راستى يە نەمرە بپوشىت، كەھۆى وجودو سەرچاوى بەردەوامى ي ژيانى يەتى.

بىتپەرستى و ھاوشىوہ كانى

ھاوارىك بابلى ھەژاندو نزيكەى سى و ھەوت سەدە لەمەوبەر (ئىبراھىم) سەداى پى دايەوہ بۆ پىشە كىش كىردنى بىتپەرستى.. ھاوارىك بەردەوام لە ھەموو چەرخىك و ھەموو ژىنگەيەك دا سەداى خۆى دەر زىنگىنىتەوہ، چونكە بىتپەرستى، ئەو پەرستشە بىنرخ و پوچەلەيە كە سووكايەتى و بىخۆرمەتى كىردنى بەعەقلى ئىنسانى تىدايەو دەرەنجامى ئەفسانەو و ھەم وشتە بەتال و پوچەلەكانەو ئاسەوارە كانى لەدەر وونى چەند كۆمەلگەيەك دا تا كۆتايىيە كانى (سەدەى بىستەم)ى ئاسراو بەسەدەى زانست و پروناكى ھەرمابوو. بۆ نمونە ھىشتا تا ئەمىرۆش ھەندىك ئاين لەجىھان دا برىارى چەسپاندنى چەند بىتىكى وەك ھىمايەك بۆ شتە بەپىرۆز گىراوہ كانى داوہ، ھەر لەئەستىرە كانى ئاسمانەو تا ئاژەلە كانى كىلگەو ئالندە كانى ئاسمان و تەنانەت تا مەيموون و مارو فىل و مانگا كە بەپىرۆزىان دەرگىر و بىتيان بۆ دادەتاشن و دەيانپەرست..

جا داخۆ شىكارو پاساوى بەردەوامى ي بىتپەرستى لەم زەمانەمان دا چى بىت كەعەقلى ئىنسانى تىاىدا بە چاورۆشتىو پەي كىردنى رىگاي راست گەيشتوہ؟! گەر بە دواى زانىنى ئەو ھۆكارە شارراوہ پالئەرانەى مەرۆف دا لەسەر (بت پەرستى) بگەرپىن دەبىنين بەندىن بەھۆكارى لاسايى كىردنەوہى باب وىاپىرانىانەوہ. قورئانىش بە راشكاوى لەچواردە سەدە لەمەوبەرەوہ ئەم پاستىيەى جىگىر كىردوہ كاتىك دەر بارەى ئەو سەردەمەى (ئىبراھىم) دواوہ كەبت پەرستى ي تىدا بلاووتەوہو كە گەلە بت پەرستەكەش ئەو شىكارو پاساوانەى لاسايى كىردنەوہى كۆيترانەى باب وىاپىريان لەپەرستنى بتەكانيان دا خستۆتە پروو، ھەروەك خوداى مەزن لە بارەيانەوہ

فهرموویه: ﴿وَأَتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ﴾ (٦٦) إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَّلُهَا مِنْ عِبَادِنَا ﴿٧١﴾ قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكَ إِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾ أَوْ يَنْفَعُونَكَ أَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾

قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿الشعراء/ ٦٩-٧٤﴾. واته: (نهی- محمد- تۆش چیرۆکی - نیبراهیم - بۆ بێ باوه ریه کانی نیتو گهله که ی خۆت بگێره وهو بۆیان باس که کاتی که (نیبراهیم) بانگهوازی باوکی و گهله که ی کردووه و پێ ی گوتوون: (نهم شتانه چین که ده یان په رست-؟) نهوانیش گوتوویه (نه مانه چهند بیتی که ده یان په رستین و به رده وام خوومان به په رستنیانه وه گرتوه)، نهویش لێ ی پرسییون (ده ی کاتی که دوو عایان لا ده که و لێ یان ده یان په رستنه وه گوتی بیستی دوو عا و پاپانه و تانن؟ نایا هیچ سوودی که تان پێ ده گه یه ن و هیچ زیانی که تان بۆتان هه یه گهر نه یان په رست و وازیان لێ بێنن)؟، نهوانیش له وه لام دا گوتوویه: (بۆیه نهم بتانه ده په رستین چونکه باب و باپیرانی شمان ههر وا دیوه)، واته جا نیت هه ش ده ییت لاسایی نهوان بکه ینه وه) بێگومان ههر ته نها نهو وه لامه ی گهله که ی نیبراهیم ده رباره ی بت په رستی هه که یان کهوا به (هۆکاری لاسایی کردنه وه ی باب و باپیرانیانه نه که به هۆکاری که ی دی)، دان پیا نانی که ی ناراسته و خۆیه بهو حه قیقه ته دا که به تان کانیان هیچ سوود و زیانی که یان نی یه. ههروه ها قورئانی پیرۆز ناما ژه بۆ پاکانه یه که تری بت په رستی هه که یان ده کات: ﴿وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ ﴿العنکبوت/ ٢٥﴾. واته: (نیبراهیم - دوای رزگار بوونی له ناگره که - به گهله که ی خۆی گوت: نیتوه که نهو بتانه له جیاتی خودا ده په رستن بۆ نهو نی یه باوه ریه که تان پێ یان هه بیته یان قه ناعه تی که تان پێ یان هینا بیته، به لکو بۆ پاراستن و هیشته نه وه ی نهو په یوه ندی و خۆشه ویستی یه ی نیوان خۆتانه له سه ر حسابی حه ق و بیرو باوه ریه ی راست کاتی که لهو په رستگایانه پیک ده گه ن و کۆده بنه وه له ژیا نی دنیا دا چاوتان به یه کدی ده که ویت) دیاره نهم روال ته کۆمه لایه تی یه له نیتو نهو ده سته و تاقم و کۆمه لانه دایه که عه قیده و بیرو باوه ریه گرنگ و به جیددی نا گرن.

مرۆفی نه مرۆی شار نشین و شارستانی خوازیش چه نده ها جوۆی تازهی له بته ره مزو- هیماداره کان داهیتا وهو له جیاتی خودا ده یان په رستیته، لهو بتانه ش (که سیستی په رستی) یه که سه روک و پیتشه واکان له وانه ی که هیزو ده سه لات و پر و پا گان ده که سیستی (شخصیه) یانی وه که چهند په رسترا ویک بۆ دار شتو نه وه، تا له جیاتی خودا به په رست رین و چه ند وه هم و ته فسانه یه کیشی بۆ هۆنی وه که وای لێ کردوون خۆیان له پله ی خوا به تی دا بپینن و قسه و گفتاری شیان به چهند راستی یه که وها دابریته که هیچ بواریک بۆ به ره له سته و به ناراست دانیان نه بیته.

يەككىكىتەر لەو پىئانەي كە مرۇڭ خۇي نەمپۇڭ دروستىيى كىردوۋە (بتى نەتەۋە دىياردەي نەتەۋە پەرسىتى) يە ۋەك نەو كىردەۋەيەي (نازى يەكان) كاتىك (نەتەۋە) يان بە سەرچاۋەيەكى پەھاي ياساۋ قىيەم دادەناۋ ئىنتىماي يەكەم و سەرەكى يان بۆي ھەبوو و تەنەت دروشىكى دژ بە ھەق و دادگەرىي مرۇڭايەتتيان بۆ دانا بوو ۋەك دروشى (ئەلمانىا لە سەرۋو ھەموانەۋەيە) و بوۋە ھۆي ھەلگىرسانى جەنگى دوۋەمى جىھانى و لەم جەنگەش دا نىزىكەي ھەفتا مىليۇن مرۇڭ بوۋنە قورىبىنى. خۇ ديارە نىشتىمان نىرخ ۋەھاي خۇي ھەيە، بەلام نەك تا پادەي بە پىرۇزدانىنى پەھا (مطلق) و نىيازى بالاۋ سەرەكى. چونكە نامانجى بەرزىترو بەھادارتىر كە پىيۋىستە مرۇڭ ھەول ۋەتەللەي بۆ بدات تەنھا پەرسىتىنى خوداي تاك و بى ھاۋەلەۋ پەپىرەۋى كىردىنى نەو پاسپاردەۋ فەرمانانەيەتى دەرپارەي (پىزىگرتن لە مرۇڭ و خۇشەۋىستىنى و ھەلس ۋەكەوت لەگەل ۋەكەوتى بەدادو مافىەرۋەرى، بى گۆي دانە پەنگ ۋەگەز).

بهندی شه شه م

((چیرۆکی " لوط "))

(به د رەفتاری گەلە کە ی " لوط" - - پەيامی " لوط" - فریشتەکان
له ڕینگەیان دا بۆ " سەدوم" - - فریشتەکان له میوانداریی " لوط"
دا - - سزای خودا بۆ گەلە کە ی " لوط")

به د رەفتاری گەلە کە ی " لوط"

له مە و پیتش باسی ئەو هەمان کرد (ئێبراهیم - سلۆی لی بیئت) له شاری (هەرپان) - مە و
(کە دە کە ویتە باکووری ولاتی دوو پرویار واتە - عیراق - مە و) کۆچی بۆ (فەلەستین) کردووە له گەل
هەوسەرە کە ی و ئە و کە سانە ی باوە ڕیان پێ ی هینا بوو له سەر ووشیانە و برازا کە ی خۆ ی (لوط) -
ی کورپی - هاران). پاشان (ئێبراهیم) و (لوط) دوا ی بلۆ بوونە وە و تە شە نە سە ندنی برسیتی له
فەلەستین، چون بۆ (میسر). ئینجا له پاش ئە و ی بارگرا نیی برسیتی یە کە سووک دە بیئت
و هە و ئە کە بە وانی ش دە گات، له (میسرە وە) دە گەر پێ نە وە و ئازە لێکی زۆریشیان پێ دە بیئت کە
پادشای (میسر) پێ ی بە خشی بوون.

دیاره ئە م ئازە لاندە ش پیتیستیان بە میترگ و لە مە و ڕگایە، جالە بەر ئە و ی لە مە و ڕگە کان کە م و
تە سک دە بن و ئازە لە کانی هەردووکیان بە تە و اوە تی جێ یان تیا دا ناییتە وە، ئیتر بە هۆ ی ئە مە وە
چە ندین هەرا و نا کۆکی لە نیوان شوانە کانی (ئێبراهیم) و شوانە کانی (لوط) دا پروو دە دات،
(ئێبراهیم) وای بە باش دە زانی ت بۆ نە هیشتنی ناتە بابی، زە و ی یە کە له گەل (لوط) دا دابە ش
بکات، لە م پروو شە وە دا و له (لوط) دە کات کام لایە ی دە ویت هە لێ بژیریت، ئە ویش پارچە
زە و ی ی (نە ر دە ن) هە ل دە بژیریت کە له هەردوو شاری (سە دووم) و (عە موورە) و ناوچە کانی
دە ورو بە ڕیان پێک هاتبو و خۆشی له شاری (سە دووم) دانیش ت. خە لکی ئە م شارە بە دکارترین
خە لک و بێ باوە ڕترینیان بوون، هەروە ک کە بێ ویژدان ترین و بێ شەرم ترین خە لکیش بوون،
جە ر دە و پێگە ی بوون بۆ دزی و پاو پرووت، بە کۆ مە ل له شوونی کۆبوونە وە ی خۆیان دا کاری
نابە جێ و نا شیرینیان دە کرد، له هێچ کاریکی نا شیرین نە دە گە ڕانە وە، بە دکرداری یە کی تازه شیان
دا هێنا بوو کە لە مە و بەر هێچ کە سیک له نە وە ی ئادە م نە ی کردبوو، ئە وە ش نیریازی (لیواط) بوو.
خودا ش بۆ ڕێ نمایی کردن و ڕینگای راست پیشان دانیان پیغمبەری خۆ ی (لوط) ی بۆ ڕە وانه کردن
تا کۆ له ناکامی خراپی کردە وە کانیان ناگاداریان بکاتە وە و بیانترسی ئیت له سزای سەختی خودا.

پەيامى " لوط "

(لوط) گەلەكەي خۆي بانگ دەکرد بۆ باوەرهينان بە خودا و بەسزاي خودا دەيترساندن و هانى دەدان لەسەر وازەينان لە گوناھ و بەدکاری.. ھەرۋەھا پىي گوتوون: {مَنْ يَتَّبِعْهُ مَبْعَرى خودام بۆ لاي ئىتوھ، دەسپاک و ئەمىنم لەگەياندننى پەيامى خودا، جا ئىتوھش لەسزاي خودا وريابن و ئەوھى مەفرمانتان پىي دەكەم جى بەجىي كەن، ئىي خۆ مەن ھىچ كرى و پاداشتىيەك ناويت لەسەر بانگ كردنى ئىتوھ بۆ پىنگاي راست و دروست، چونكە پاداشتى مەن تەنھا لاي خوداي خواھنى (مالىكى) جىھانيان و پەرۋەردگاربانە، ئىتەر بۆتان پەوانى يە سروشت و مەيزاجى خۆتان تىك بەدەن وىھ پىچەوانەي ژيانى ناسايى يەوھ پەفتارىكەن و كاري ناشىرىن و بەدكردارى لەگەل (نەيرىنەدا) بىكەن وىھم پەنگەش ئەو ژنەھاوسەرانەي خۆتان فەرامۆش كەن كە خودا بۆي خولقاندوون، چونكە داخووزى راستەقىنەو ناسايش ئەوھىيە (نەير) پەيوەندى بە (مى) وەبكات لە (پەيوەندىيەكى شەرعىي ھاوسەرى دا). ئىدى چۆن ئىتوھ نەريت و مەيزاجى خۆتان دەشتوئىنن و ئەم بەدكردارى يە ئەنجام دەدەن؟ بەراستى ئىتوھ بەم سەرىپچى يە گەورەيە لەسنوور تىبەرىپون}.. بەلام ئەو گەلەش لە جىياتى ئەوھى بەدەم داوا و بانگەوازي پىنغەمبەرەكەيانەوھ بچن، ھەرەشەيان لىي كەردو پىي يان گوت: (ئەي لوط - گەر واز لەم گەلەيىو سەرزەنشەت كەردنەت نەھىتتە ئەو لەم ولاتەت دەردەكەين).. (لوط) يىش گوتى: (مەن دژى ئەو كەردارەتەم، پەم لەم كارانەتان دەبىتەوھ)..

ئەمەي پىتەشو شىكار و واتاي ئەم ئايەتەنە بوون كە خودا تىيان دا فەرموويە:

﴿كَذَبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ﴾ (۱۶۰) إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطُ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿۱۶۱﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿۱۶۲﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا أَمْرًا وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۶۳﴾ أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿۱۶۴﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿۱۶۵﴾ قَالُوا لَنْ لَمْ نَنْتَه يَلُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ ﴿۱۶۶﴾ قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿۱۶۷﴾ الشعراء/ ۱۶۰-۱۶۹..

سەرەرای تاوانى (نەيرىزى ئەم گەلە چەندىن تاوانى دىكەشيان ئەنجام دەدا، وەك كەردارە ناشىرىنەكان بە ناشىكارا لە نىو كۆرپ كۆمەلەكانيان دا و پىگىرتن لە گەشتىاران و پروت

(۱) (عادون): واتە (دەسدرىژكارو تىبەرىنەرى ياساكانى خودا).

(۲) (القالين): واتە (زۆر پەم لىي دەبىتەوھ).

کردنه ويان و زهوت کردنی پارهو مالیان و پاشان ده سدریژی کرده سهر شاپروو و نامووسیان، دیاره (لوط) یش به توندی بهریره کانی ی نهو هه موو تاوان و به دره فتاری یانه ی گهله کهی ده کردو له سزای سهختی خودا ناگادارو وریای ده کرده وه. به لآم نهو گهله هه لگه رابوونه وه و خۆیان بهزل ده زانی و لووتبهرز بوون و به (لوط) یان گوت: (نه گهر راست ده کهیت و راستگۆیت لهو هه ره شهیهت دا ده باره ی هاتنی سزا بۆمان نهوا ههر زوو به په له بۆمان بینه)..

نه مه ی پيشووش واتای نه م نایه تانهیه که خودا تیا یان دا فره موویه: ﴿وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّكُمْ لَأَنْتَوْنَ الْفَاحِشَةُ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ﴾ (۲۸) ﴿إِنَّكُمْ لَأَنْتَوْنَ الرِّجَالُ وَقَتَّعُمُونَ السَّبِيلَ وَتَأْتُونَ فِي نَادِيَكُمُ الْمُنْكَرَ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَأَنْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ﴾ العنکبوت/ ۲۸-۲۹...

فریشته کان له ریگه یان دا بۆ "سه دوم"

له مهو پيش له داستانی (ئیراهیم) دا باسی نهوه مان کرد که فریشته کان (ملانکه) کاتیک وه که چند میوانیک لای نهو لایان دا، له پوخساری چند کورپکی نهوجهوان داخۆیان پیشان دابوو، به کیک لهو ههوالانهش که به (ئیراهیم) یان گه یاند نهوه بوو نهوان بهرپوهن بهره وه له ناو بردنی گهله کهی (لوط) به هۆی رۆچوونیان له به دره فتاری دا. نهویش بهم ههواله دلته نگ بوو کاتیک زانی ی نه م فریشته نه خه لکی شاری (سه دوم) له نیو ده بهن چونکه (لوط) ی برازای خۆی تیدایه. ههر بۆیهش به فریشته کانی گوت: (نۆ خۆ-لوط-ی لی یه)، نهوانیش گوتیان (به لی)، نیمهش ده زانین -لوط-ی لی یه، به لآم تیاچوونه که ته نها بۆ نهو کافرانهیه که باوه ربه خودا ناهیتن. ده نا -لوط- و کهس و کاری و نهو تیمانداران هه له گه لی دان هه موویان پاریزراوو رزگار کران له وسزایه ته نها هاوسهره کهی-لوط- نه بیته که تووشی هه مان سزای کافران ده بیته سهره پای نهوه ی ژنی-لوط-یش بیته ههر رزگاری نابیت، چونکه کرده وه ی به دو ناهه مواری هه بووه، خیانته ی له میرده کهی کرده وه، زۆر سوور بووه له سهر بهریره کانی و بۆ باوه ری)..

نه م گف و گۆیه ی پيشووی نیوان (فریشته کان) و (ئیراهیم) واتای نه م نایه تانهیه که خودا تیا یان دا فره موویه: ﴿وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا^(۱) إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى^(۲) قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُوا أَهْلَ

(۱) (رسلنا): واته: (مه لانیکه کانان).

(۲) (البشری): مه بهست مرگینی دانه به (ئیراهیم) کهوا خودا کورپکی به ناوی (نیسحاق) پی ده به خشیته.

هَذِهِ الْقَرْيَةُ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنِ فِيهَا لَنَنْجِيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا أَمْرًا تُهْ كَانَتْ مِنَ الْغَيْرِ ﴿٣٢﴾ العنكبوت/ ۳۱-۳۲..

فرىشتهكان له ميواندارى - لوط - دا

فرىشتهكان (ئىبراھىم)يان جى ھىشت وبەرهو شارى "سەدووم" كەوتنە پىۆ لەوئىش بوونە ميوانى (لوط) بەلام ئەو نەيدەزانى ئەمانە چىن و كىن.. ھەرەھا ھەستى بەشەرمەزارى و بارگرانىيەكى زۆرىش دەکرد لەو ھاتنەيان دا، چونكە ئەوان (واتە ئەم ميوانانە) زۆر جوان و پرووگەش بوون و دەترسا لەوھى گەلەكەى دەسدرىژى بكنە سەر ئابروويان، ديارە نەركى ميواندارىتييش وادەخوازىت كە بيانپارىژىت لە ھەر ئازارو سستەمىك و، لە ھەر كارىكى ناخۆش وناپەچىش بە دوورىان كات. ئەو مەترسى يانەشى بە بىرداھات كەلە نەنجامى ميواندارىتى يانەھە تووشيان دەبىت، ھەر بۆيەش لەدلى خۆى دا گوتى: (نەمپۆ پۆژىكى سەخت وناخۆش وپرلە ئازارە). بىگومان ھەوالى ھاتنى ئەو ميوانە جوان وقۆزانە بۆ لای (لوط) لە نىۆ ئەو گەلە بەدكردارەدا بۆلۆبووبووە وخىراو بەھەلەداوان بەرەو مالىەكەى (لوط) دەچوون ولەچار دەورى گردببونەو و بەتەماى نەنجامدانى بەدپەفتارى بسون لەگەل ئەو ميوانانەدا. (لوط)يش دىتى ئەوا بەدكرداران تىكپالە دەورى مالىەكەى كۆبوونەتەووە لەنەيازە گەندەلەكەشيان تى گەيشتبوو، لەبەرنەمە داواى لەسەرانى گەلەكەى كرد كچەكانى خۆى بخوازن (وھە پيشاندانى مامەلەيەكى باش لەگەلئيان دا) لە جياتى ئەوھى توخنى ميوانەكانى بكمون بۆ مەبەستى بەدپەفتارى، ھەرەھا ھىواى ئەوھى لى خواست كەلە نىۆ ئەو گەلە بەدكارەو سەرانى ملھورپان دا پىاوئىكى ژيرو عاقل ھەبىت ومل بە ھەق بدات ولە ناھەق پاشگەزىيەتەووە يارمەتیشى بدات لەسەر ھوشيار كۆرنەوھى گەلەكەى ودوورخستەوھيان لەو گومرايى يە.

كەچى ئەو گەلە بە وتەكانى (لوط) قايل نەبوون، بەلكو پى يان گوت: (تۆ چاك دەزانىت نىمە ھىچ ئارەزوويەكمەن لە خواستنى كچەكانت نى يەو بەتەماى زەواج نىن لى يان، بەلكو - خۆت بى شك - چاك دەزانىت چىمان دەوتت). ئىنجا -لوط- ناچاربوو بەناشكرا ھەوالى ئەو مەترسىيە بە ميوانەكانى بگەيەنەت كە خەرىكە پروويان تى دەكات، بۆيە بە راشكاوى پىسى گوتن: (نەگەر بە ھۆى مانەوھى زياترتان لەلام ھىزو تواناى ئەوھە ھەبوايە بۆ بەرەورپوو بوونەوھى ئەو بەدپەفتارانە، ئەوا سى ودووم لى نەدەكردو بەرگرىم لى دەكردن، خۆ نەگەر

(۱) الغابرين: واتە يەكێك لەوانەى ماونەتەووە شايستەى سزاكەن.

کۆمهڵیکى بههیزیشم له خزم و کەس و کارو لایهنگر ههبرایه بۆ پشت پى بهستنیان له کارى پاراستنى ئیوهدا نهوا پهنام بۆ دهبردن، بهلام بهداخهوه ههچ تهگهبرو ڕینگهچارهیهکی نهوتۆ بهدی ناکهم بۆ بهرهنکاربوونهویان و بههرگرى کردن له ئیوه)..

ئهم ناخاوتن و دهمهتهقی یانهی پيشووش تهفسیرو شیکاری ئهم نایهتانهی ترن که خودا تیايان دابهشیکی بهسهر هاتهکهی تیدا گێپراوهتهوهو فەرموویه:

﴿وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِئَیْهِمْ^(۱) وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا^(۲) وَقَالَ هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ^(۳) وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ^(۴) إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَتَقَوْمٌ هَؤُلَاءِ بَنَاتٍ هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ^(۵) فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تَخْزُونِ فِي ضَعِيفٍ^(۶) أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ^(۷) قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ^(۸) قَالَ لَوْ أَنِّي لِي بِكُمْ قُوَّةٌ أَوْ آوِي إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ^(۹) هود/۷۷-۸۰.

(۱) (سە ئی بهم): واتە (هاتنی فریشتەکان بۆلای - لوط - بووه هۆی ئەوی ناخۆشی یەکی بۆ دروست بێت چونکە وای بۆدەچوو ئەمانەش مەزۆف و لە مالی ئەودا دەکەونه بەر دەسدریژی بەدەرەفتاران ، بەلام لەپاستی دا فریشتە (ملائکە) بوون).

(۲) (ضاق بهم ذرعاً): واتە (دلتەنگ و پەڕێشان بوو).. بۆ نمونە لە زمانی عەرەبییدا گەر بگوتریت: (ضقت بالامر ذرعاً) واتە (لە وزو تواناتانەبووهو دەرەقتی نەهاتوویت). (لوط)یش بۆیە دلتەنگ بووه چونکە نەیتوانیوه میوانەکانی بپاریزێت.

(۳) (يهرعون): (یسرعون): واتە (بەپەلەو هەلەداوان دەهاتن بەمەبەستی بینینی ئەو میوانە جوانانەو دەسدریژی کردنە سەر ئاڤروویان).

(۴) (هؤلاء بنات): (لەوانەیه هەندیک کەس پرسیارێک بەخەیاڵیان دا بێت دەرپارەیی ئەوی چۆن - لوط - کچەکانی خستۆتە ڕوو بۆ زەواج لەو بەدەرەفتارانە و پێشنیازی ئەوی بۆ کردوون، لە وەلامی ئهم جۆره پرسیارانەش دا گوتراوه (لوط - بۆیە وای کردووه تەنها وە مامەڵەیهکی جوانی سەرزارهکی، نەک بەمەبەستی گەشتنە سنووری عەمەلی یەکی، ئەمەش بۆ ئەوی شەرمەزاری و تەریق بنهوه و دەست لە میوانەکانی هەلگرن)، گوتراویشە (مەبەست لە کچەکانی خۆی "بناتی" واتە نافرەتانی نەتەوهکە بە تیکرا) چونکە هەر پیغمبرێک باوکێکە بۆ نەتەوهکە.

(۵) (هن أطهر لکم): واتە خواستنی ئەو کچانەو ژنەتێنان پاکترە لە کردەوهی (نێریازی).

(۶) (لا تخزون في ضيفي): واتە بە هۆی میوانەکاڤهوه عەیب بارو لەکەدارم مەکن.

(۷) (آوي إلى ركن شديد): واتە پەنا بەرمە بەر بەهێزێک و خۆمی پێسەرخم. پیغمبری ئیسلام ﷺ سەرسامی ی خۆی لەم وتەیهی (لوط) پێشان داوه، هەر وەک لەو فەرموودهیدا کە (بخاری) گێپراوتی یهوه پیغمبر ﷺ فەرموویه: (خودا لە - لوط - خۆش بێت لەسەر ئەوی پەنای دەرپەرە بەر (بەهێزێک) لە کاتیێک دا بەهێزەکە هەر خودای پەروردگارو خالقیشی بووه) ((یغفر الله للوط انه كان لياوی الى ركن شديد وهو ربه وخالفه)).

سزای خودا بۆگه له کهی - لوط -

له کاتی که دا ههراو هوریاو بهیت و بالۆره له بهردهم مائی (لوط) دا په ره ی ده سهند و نه ویش نهیتوانی بوو نه و گه له ی خۆی قایل کات به پاشگه زبونه وه له و نیازه خراپه یان، له و ساتانه دا فریشته کان (که له پوخسارو سیمای چهند مرۆفیتیکی گهنج و جوان دا خۆیان دهواندو میوانی - لوط-بوون) هه موو نه و به دره فتارانه یان تووشی کویری و نابینایی کرد، شه وهش دوا ی شه وی خه ریک بوون نیازه نا ره واکه یان جیبه جی بکه ن وهیته دی نه مابوو که توخنیان که ون، به لام هه ر که کویریان کردن ئیتیر په رش و بلا و بونه وه و لیک جیا بونه وه و به سه ر شو ی و پرسیوایی گه رانه وه بۆنه و شوینه ی لی یانه وه هاتبوون، هه ره وک خوداش فهرموویه: ﴿وَلَقَدْ زَادُوهُ عَنْ صَیْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذِرِ﴾ القمر/ ۳۷.. واته: (نه و گه له به دره فتاره دا وایان له - لوط- کرد ری یان بدات به د کرداری له گه ل میوانه کانی دا بکه ن، به لام ئیمه کویرمان کردن له سه رده ستی نه و میوانانه و کاریگه ری و شوینه واری روانینی سه ر چاوانیانان سپییه وه، ده ئیتیر نه ی به دکاران بهیژن نه و سزایانه و ناگامی ناگاداری و وریا کردنه وه کان).

پاشان هیته دی نه بر د که فریشته کان خۆیان به (لوط) ناساندو په رده یان له سه ر حه قیقه تی نه رک و که سیته یی خۆیان لادا وهۆی هاتنیشیان بۆ نه و شاره پی راگه یاند له دوا ی شه وی چاوی خه لکه به دره فتاره یان کویر کرد به فهرمانی خودا، تا کو نه توانن ده رازو قوتارین، جگه له پر زگار کردنی (لوط) یش له شه پو خراپه یان، له م باره ییه به (لوط) یان گوت: (ناتوانن هیچ ئازاریک به خۆیش بگه یه نن، ته نانه ت ناتوانن له سه ر ئیمه ش سه رزه نشت و خه تابارت بکه ن، جا تۆش خۆت و کهس و کارو نه وانه ی ئیمانیان هیناوه نه مشه و له م شاره ده رچن و کهستان ناوړ بۆ دوا وه نه داته وه تا کو را ده ی شه و سزا سه خته به چاوی خۆی نه یینیت و زیانیکی پی نه گه یه نیت، به لام هاو سه ره که ت که نا پاکی ی لی کردوویت ناییت له گه لتان داییت، چونکه هه ر ده ییت بهر نه و سزاسه خته ی تیا چوون بکه ویت که تووشی نه و گه له ده کریت، واده ی جی به جی کردنی سزای له ناو بردنیشیان به ره به یانی سه به ینی یه و شه م واده یه ش نزیکه). کاتی که شه و سزایه ی که خودا داینا بوو بۆیان و پیری جی به جی کردنی دابوو هاته دی، ئیتیر به رزی و نزمی ی نه و شاره ی که گه له که ی (لوط) ی تیدا نیشته جی بوو وه که یه ک لی کرا و به سه ریه ک دا ته خت کرا، هه ره وها له ئاسمانی شه وه به ردباران کران به جوړه به ردیک که له قوړی توندو کوښو وه له سه ریه ک وړه ق و به ردین پی که هاتبوو ویه ک له دوا ی یه ک و به شیوه یه کی وردو ریک خرا و وه ک باران به سه ریان دا ده باری به پی ی نه و سزادانه ی که خودا پیری دابوو، دیاره سزای خوداش

نزیکه له ستمکارانی به د کردارو لی یان دورنی یه ..

خودای گوره فهرموویه: ﴿قَالُوا يَلُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِ^(۱) بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ^(۲) وَلَا يَلْنَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَمْرًا نَكُ إِتَهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ^(۳)﴾ فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا^(۴) جَعَلْنَا عَلَيْهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنضُوبٍ^(۵) مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ

بِعَیْدٍ هود/ ۸۱-۸۳ .. نهو پارچه زهوی پیهش که بهر نهو سزا سهختهی خودا که وتوو هه مپړ به ده ریای مردوو (البحر المیت) ناسراوه، یان به ده ریای (لوط) (بحیرة لوط).

هه نډیک له زانایان رایان وایه گوايه نهه (ده ریای مردوو) به پیش نهو پرووداوه له نارادا نه بووه، به لکو له ناکامی نهو بومه له زهیه بووه که سه روخوارو باکو وروباشووری نهو ولاته ی وهک یهک لی کردوو هه ته ختی کردوو هه بهم هویه وه نزیکه ی (چوار سه د مه تر) نرم تر بووه ته وه له پرووی ده ریای. لهه سالانه ی رابردووش دا چهند هه والیک بلا وکرانه وه ده ریای دوزینه وه ی چهند ناسه واریکی شاره کانی گه له که ی (لوط) له سه ر لیواری ده ریای مردوو.^(۶)

(۱) (أسر): واته شه وره ییان پوښکه. له (سري) وه هاتوو، واته له بهشی یه که می شه وداروی.

(۲) (بقطع من الليل): واته له بهشیکې تاریکی شه ودا، یان له دوا یین به شیدا.

(۳) (جاء أمرنا): ای (عذاب الله): واته کاتیک واده ی سزادانان هاته پیشه وه.

(۴) (منضود): واته یهک له دوا ی یهک، خیرا خیرا ده نییران لهو به رده گلینه پته وو په وه.

(۵) (بروانه کتیبی) (قصص الانبیاء) ی ماموستا (عبدالوهاب النجار).

به ندى جهوتهم (چند په نندوانه يه ك)

(ناگادار كړدنه وه له نيربازي- زيانه ته ندروستي په كاني نيربازي-
سزای خودا بۆ نيربازان- بهرگري كردن له ميان)

ناگادار كړدنه وه له نيربازي

له چيرؤكي -لوط-دا تاواني (نيربازي) به كاريكي زور دزيو ناشيرين دانراوه وه پرهشې
تونديشي له خوداوه تيدايه له سمر سزای سخت له دنياو پرؤي دوايي دا بۆ نه نجام ده راني.

(نيربازي) يش له ناشيرين ترين و گهنده ليريني بهد پرفتاري يه كانه، چونكه به لگه يه كي پروون
ودياره له سمر وجودي فسادو نه خوشي له ميزاجي مرؤفايه تي دا... مه ترسي يه كي گه وره شي
له سمر كؤمه لگي به شهرى هيه وه مرؤؤ شوړده كاته وه بۆ ناستيكي نرمي ثاره زووي ناژه ليانه وه
ته نانت خوار ناژه ليانه ش.

قورثاني پيرؤز بايه خيكي زوري به باس كړدني مه سه له كه داوه له چه ندين شويندا
سمر زه نشتي نه نجام ده راني نهو تاوانه گه وره يه ي كړدوه و ريسواي كړدوون. گه له كه ي -لوط- يش
كه نيربازي (لواط) يان تيدا بلاو بوو بووه وه، به چه ندين سيفه تي بي زراو و ناشيرين له قورثاندا
وه سف كراون. خودا له شويتيك دا به ده سدرؤژ كارو ته جاوزكار وه سفيان ده كات: ﴿أَتَأْتُونَ
الذِّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ﴾ ٥٥ ﴿وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ﴾
الشعراء ١٦٥/ -١٦٦.. له مانايه تاندا سمرنج له وشي (قوم عادون) بده، به ماناي نهوان
ته جاوزكارو تپه پرته رى سنوره كاني شهر يه تي خودان، هه روه ها ده سدرؤژكارو تپه پرته رى
هر به هاوقيه ميكي راست و دروستن، بهم پي يه ش بوون بهو تاوانبارانه ي كه ده بيت
تاوانه كيان بنبر بركيت بهو سزايه ي بهر پرچيان پي ي ده دريتسه وه... له شويتيك ديكه ي
قورثان دا خودا به جهل وه سفيان ده كات: ﴿أَيُّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ﴾ بَلْ أَنْتُمْ
قَوْمٌ يَجْهَلُونَ ﴿النمل ٥٥﴾، جهل وه چون ماناي نهو نه فامي يه ده گريته وه كه دزي زانست
(علم) ه، ماناي بهد كاري و شهره نكي زيش ده گريته وه، مرؤفي بهد كارو لاسار يش نا بيت

بواریکی له بهردهم دا بمینیت بۆ ئه‌وه‌ی به‌ئاره‌زووی خۆی هه‌لسوورپیت و په‌لاماریدات و ته‌پو و شک پیکه‌وه بسووتینیت، به‌لکو ده‌بیت ری له هه‌لس وکه‌وتی بگپیت و له‌سه‌ر به‌دکاری و لاساری یه‌کانی سزابد‌ریت. هه‌روه‌ها خودا به‌ سیفه‌تی (زیاده‌پۆی) و سه‌فی کردوون: ﴿إِنَّكُمْ لَأَقْوَنَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّنْ دُونِ الْبَسَاءِ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ﴾ (الاعراف/ ۸۱)...

به‌مانای له هه‌واو ئاره‌زوودا زیاده‌پۆی یان کردووه و له‌و سنووران‌ه‌ش تیپه‌پیون که خودا بۆ به‌نده‌کانی کیشاون. زیاده‌پۆیانیش نه‌و‌دۆست و هه‌ورپ‌یانیه‌ی شه‌یتانن که‌وا کۆمه‌لگه‌که‌یان ده‌شپۆین و، که‌ پێویسته به‌ره‌و پ‌وویان به‌وه‌ستین و پ‌یگه‌له زیاده‌پۆی یان بگ‌رین.

کاتیک ده‌بینن قورئان به‌توندی دژی ئه‌م به‌د‌په‌فتاری یه‌یه، که‌چی ده‌بیسین و ده‌بینن (مرۆفی پ‌یشکه‌وتووخواز و شارنشین) له‌کۆتایی سه‌ده‌ی بیست داو له (سی یه‌کی دوا‌یی ی ئه‌م سه‌ده‌یه‌دا) له‌هه‌ندیک ولاتانی خۆرئاوا دا به‌ئاشکرا ده‌ستی کرده‌وه به‌ نه‌ج‌ام دانی ئه‌و به‌د‌په‌فتاری یه‌ به‌پاسا‌وی سه‌ره‌به‌ستی ی تاکه‌که‌سی و به‌قۆستنه‌وه‌ی چا‌وپۆشی ی (ده‌سه‌لات‌داریتی ی یاسا‌دانانیش له‌و ولاتانه‌دا)، که‌ به‌پاستی له‌لای ئی‌مه‌ جی‌گای سه‌رس‌وپ‌مان و سه‌یر لی هاتنه‌.

جا نایا سه‌ره‌به‌ستی ی شه‌خصی و تاکه‌که‌سی مانای (پ‌ی پ‌ی دان به‌و جۆره ئاره‌زووه‌ی (ن‌ی‌ربازی) ده‌گه‌یه‌نیت)، که‌ ئاکاری ناهه‌ت‌انیش تیک بدات به‌هۆی پ‌وو و هه‌رگ‌ی‌رانی پ‌یاوان لی یان و، ئینجا سیستمی خ‌یزانیش تیک بدات؟ ئه‌و سیستمه‌ی که‌ ستوونه‌که‌ی له‌سه‌ر به‌ر‌پ‌س‌پاریتی و سۆز و به‌زه‌یی پ‌اوه‌ستاوه‌.

نایا سه‌ره‌به‌ستی شه‌خصی مانای په‌ک خستنی ئه‌و تۆوه ده‌گه‌یه‌نیت که‌خودا بۆ ئاوه‌دان کردنه‌وه‌ی گه‌ردوونی داناوه و هه‌ست و ئاره‌زووه‌کانیش به‌ب‌ی پ‌یکه‌ه‌ریک پ‌شت گوی خ‌یرین؟ ب‌ی‌گومان نه‌مه‌ش بونیادی کۆمه‌ل و ئاسایش وه‌یمنی یه‌که‌ی به‌ ته‌واوه‌تی له‌ناو ده‌بات.

زیانه ته‌ندروستییه‌کانی ن‌ی‌ربازی

(ن‌ی‌ربازی) سه‌ره‌پ‌ای زیانه کۆمه‌ل‌یه‌تی یه‌کانی، چه‌ندین ئاسه‌واری خراپی له‌سه‌ر ته‌ندروستی ی مرۆف هه‌یه، چونکه وه‌کو زینا چه‌ندین نه‌خۆشی تووشی مرۆف ده‌کات، وه‌ک نه‌خۆشی یه‌کانی (زوه‌ری- و- سیلان- و- زامی نه‌رم وشل) و نه‌خۆشی یه‌کانی پ‌یست وه‌ک هه‌ساسیه‌تی پ‌یست و خورانه جۆرا‌وجۆره‌کانی تری. هه‌روه‌ها (ن‌ی‌ربازی) چه‌ند نیشانه‌یه‌ک له‌سه‌ر (کۆم) دروست ده‌کات وه‌ک لاوازی ی ماسوله‌کی گوشین تا ئه‌و پ‌اده‌یه‌ی که‌ توانای خۆپ‌ا‌گرتن له‌سه‌ر پ‌یسایی کردنی نام‌ینیت و به‌ب‌ی خواست و ئیراده خۆی پ‌یس ده‌کات، جگه له‌د‌رانی کۆم و نه‌مانی ئه‌و ده‌ز‌ووله خ‌وینانه‌ی چواره‌د‌وریان گرت‌وه، پ‌اشان قوول ده‌ب‌یت‌ه‌وه تا له‌ ش‌یوه‌ی قو‌وچه‌ک‌یک ده‌چ‌یت. کۆمیش پ‌ره له‌ چه‌نده‌ها میک‌رۆبی وه‌ها، که‌ ده‌چه‌ ن‌یو نه‌ندامه‌ جنسی

یه کەمی تاوانباری نێریازەووە لەسەر بۆری وکونی میزکردن ئاوسان (التهابات) دروست دەکەن. لهوانەشە کارلێکراوە کە (مجنی علیه) نێره مووک بێت گەر له کاتی مندالی یهوه ئەم خووه ناشیرینهی گرتبێت، هەر بۆیهش پیاوهتی ی زیاتر له خۆی دا پیشان دەدات تاکو ئەو کەم و کوپی یهی خۆی پسی داپۆشیت.. بەم پەنگەش بۆمان دەردەکهوێت خودای مەزن هەر فەرمانێکی به مرۆڤ کردبێت لەسەر هەر کاروبارو مەسەلهیهک تەنها بۆ ساغی و بهختیاری ی خودی مرۆڤ بووه، هەر شتێکیش زیانی مرۆڤی تێدا نهبووبێت لی ی حەرام نهکردووه.

سزای خودا بۆ نێریازان

جۆی باسیشه قورئان بهروونی باسی ئەو سزا سەخت وتوندو تیژەوی کردووه که تووشی ئەنجامدەرائی ئەم جۆره بەدەرەفتاری یه هاتووه تاکو گهل ونهتەوه کانی دیکەش له مەترسی ئەو کرداره ناشیرینه وریابینهوهو خۆیان لەشەرپو خراپه کانی بپاریزن.. (سەدووم) واته ئەو نارچەیهی که ئەم بەدەرەفتاری یهی تێدا بلأو ببوووه کهوتە بەر ئەوسزا سەختەمی که له قورئان دا کارەساتەکیان دیاری کراوه، هەر وه که خودا تی ی دا فەرموویه: ﴿فَجَعَلْنَا عَلَيْهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حَجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ﴾ الحجر/ ۷۴. واته: (ولاًته که یانمان ژێرهو ژوور کردو سەر وو خوارمان وه که یهک لی کردو له ئاسمانیشموه به بەردی گلینی به ناگر سوور کراوه بهردبارانمان کردن).

بێگومان قورئانی پیرۆز هەموو گهلانی سەرزەوی لەم کرداره پیس و گەندەله ناگادار دەکاتەوهو داوایان لی دەکات لی ی بێ دەنگ نەبن و بنێری بکەن تاکو تووشی هەمان سزای سەختی گەله کەمی (لوط) نەبن، چونکه قورئان له کاتی که دا باسی داب ونه ریتی گەله کەمی (لوط) وسزا تونده که یانی کردووه، دواي ئەوهش ئەم پرستەیهی هیناوه: ﴿وَمَا هِيَ مِنْ أَطْطِلَمِيْنَ بِبَعِيْدٍ﴾ هود/ ۸۳. به مانای "بێگومان سزا دوورنی یه لهو که سانهی هەمان رەفتاری گەله کەمی (لوط) دەکەن، به لکو سزای خودا شایستهی هەر که سیلک ده بێت گەر هەمان کرداری ئەوان ئەنجام بدات."

ئەم هەر پەشه خودایی یه به تێپەرپوونی چاخ و سەردەمه کان کارایی و مەودای فراوانی خۆی هەیه و پێسایهکی نه گۆرە بۆ ناگادار کردنهوی گهلان له ئاکامی فەسادی و به دکاری، ئەو هەموو به لآو کارەساتەمی له سەردەمی نوێش دا به سەر هەندیک له گهلانی سەرزەوی دا هات به هۆی مەینه تی یه کانی هەردوو جەنگه جیهانی یه که وه هیشتا له بیر نه چوونهوه و سام و ترسیان له هزری دنیا دا ماوه، هەر وه ها ئەو هەموو کارەساته سرووشتی یانهی (وه که بومه له رزهو لافاوو گەردەلول و گپکان ... هتد) پەندی زۆریان بۆ (پەند وەرگران) تێدا یه.

ئىسلام و سزای نیربازی

لەم ڕوودووە ئىسلام سزای توندی بۆ ھەر کەسێک داناووە گەر کرداری (نیربازی) ئەنجام بدات. ھەندێک لە زانایانی ئىسلامیش بیروپایان وایە کەوا مەزھووی (لیواط کار) دەبێت بەردباران (پەجەم) بکەیت سا ئیتر ژنی ھیناییت یان نا، ئەم ھۆکەمەش رای ھەریەکە لە پێشەوایانی بەرپرێز (ئیمامی شافعی - و - ئیمام ئەحمەد - ی کوری - ھەنبەل - و کۆمەڵێکی زۆر لە پێشەوایانی تریشی لەسەر، بەلگەشیان لەم بارەیدووە ئەو ھەرموودەیدە (امام احمد) و پەسپۆرانی سوننەت (أهل السنن) لە (ابن عباس) ھەووە ئەویش لە پێغەمبەرەو ﷺ گێڕاویانەتەو کە تیای دا ھەرموویە: ((من وجدقوه بعمل عمل قوم لوط فاقتلوا الفاعل والمفعول به)) واتە: (ھەر کەسێکێتان بینی خەریکی ھەمان کرداری گەلەکەى - لوط - بوو ئەو لەو ھالەتەدا بکەرو کارلێکراویش بکۆژن). بەرای ئیمام - ابو حنیفە - (پەجەمتی خودای لى بێت) دەبێت لیواط کار لەسەر لوتکەى بەرزى چیاپەکەووە بەریدریتەووە پاشان بەردباران بکەیت وە کە چۆن گەلەکەى (لوط) ئاویان بەسەرداھات، ئەمەش بۆ جێبەجێ کردنی ھەرمایشتەکەى خودا: ﴿وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ﴾ ھود/۸۳.

بەرگری کردن لە میوان

ھەر لەم بەسەرھاتەى "لوط پێغەمبەر" دا - سلاوی خۆی لى بێت - وانەیکە بە کەلکی دیکە ھەبە لە پێزلینان لە میوان و بەرگری لى کردن بە ھەموو جۆرە ھۆکارو نامپازینکی شیاو. بێگومان میوانیش لە ژبانی ئینسانییەمان دا بڕایە کمانە کەبە شیوەیکە کاتی پەنامان بۆ دینیت بە مەبەستى بەدی کردنی نیشگایەك بۆ تێدا ھەوانەوێ و پشوو دانى لەناو ھەتەى و ماندویتی ی سەفەر، یان بە مەبەستى داواکردنى ژەمەخۆراکێک بۆ قوتار بوون لە ھالەتەى برسیتی، یاخود داواى پارێزگاری دەکات لە دەسدریژی یەك کە خەریکە دەکەیتەسەرى. ئەو (واتە میوان) بڕایە کمانە لەلایەنى مەزھووی یەووە جەلەوێ کاروباری خۆی و ھەموو گرفت و کێشەیکە خستۆتە بەردەستمان. جا ئیتر ئەو کە کارێکی جوامیری و مەزھووی دەستى سۆز پەروەرى یە گەردەرکەیت و دەرگاگان بەرووی دا دا بخرین؟ - لوط - ی پێغەمبەرى خوداش لەکەسیتی (شخصیەتى) خۆی دا ئاکاری بەرزى (پێز لەمیوان نان و بەرگری لى کردن و قوربانى بۆدانى بەنرخترین شت) پێشان دەدات، ئەویش کاتێک دەبینیت کەوا میوانەکانى (کەمەلایەکە

بوون) وبه لām له شتوه وړوخساری چهند لاوێك دا خۆیان ده‌رخستبوو، هه‌ست به‌دروست بسوونی نه‌و گرفت وبارگرانی یه ده‌كات كه‌به هۆی میوانداریتی كردنیانه‌وه تووشی ده‌بیئت، هه‌ر چه‌نده بێگومان ده‌یتوانی هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه به‌میوانیان په‌سندنه‌كات وده‌رگای ماله‌كه‌ی به‌روویان دا داخات وخۆی له نه‌گه‌ری هاتنه‌ ئارای نه‌و گرفت وته‌نگ و چه‌له‌مانه به‌ دووربگریت كه‌ تا نه‌وكاته له‌و جوژه نا‌ره‌حه‌تیانه به‌ دووربووه، كه‌چی وێرای نه‌وه‌ش ده‌بینین چۆن پێشوازی له‌ میوانه‌كانی ده‌كات و ده‌روونیشی زۆر بێ ئارام و نیگه‌رانه‌و چاوه‌په‌ی‌ی رووداوی زۆر ده‌كات وله‌ دلی‌ خۆیشیدا ده‌لێت: (به‌راستی نه‌مه‌ پۆژیکی زۆر سه‌خت وناخۆشه‌): ﴿هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ﴾ هود/۷۷. وه‌ك چاوه‌روانی‌ش ده‌كرا نه‌و گه‌له به‌ده‌ره‌فتاره به‌په‌له خۆیان ده‌گه‌یه‌ننه‌ لای ماله‌كه‌ی به‌نیازی ده‌سدزیی كردنه‌ سه‌ر ئابرووی میوانه‌كانی.. (لوط)یش بۆ به‌رگری كردن لی‌ یان گرنگ‌ترین و به‌نرخ‌ترین قوربانی یان بۆ ته‌رخان ده‌كات كه‌ كه‌چه جگه‌رگۆشه‌كانی خۆیه‌تی و نه‌و پێشینیاره ده‌خاته به‌رچاوی هه‌موو نه‌و به‌ده‌ره‌فتاران‌ه‌ی كه‌ هاتوونه به‌رده‌رگای ماله‌كه‌ی و به‌راشكاوی پێ‌ یان را‌ده‌گه‌یه‌نیئت كه‌وا ناماده‌یه كه‌چه‌كانی خۆی (به‌ پێسای زه‌واج و به‌شودان) ماره‌ به‌رپێت لی‌ یان له‌ جیات‌ی نه‌وه‌ی به‌و شتوازه‌ نا‌ئینسانی و به‌دکاری یه‌ ده‌سدزیی بكه‌نه‌ سه‌ر ئابرووی میوانه‌كانی.

پاشان كه‌ ده‌بینیئت نه‌و به‌ده‌ره‌فتارانه هه‌ر سوورن له‌سه‌ر نیازه خراپه‌كه‌یان، به‌ر ده‌كات‌ه‌وه چۆن به‌رگری یان لی‌ بكات وبه‌هێز به‌ره‌رچیان بداته‌وه، بۆ نه‌م مه‌به‌سته‌ش ده‌یه‌ویئت هێزی خۆی و هێزی میوانه‌كانیشی یه‌ك خات و به‌رگری یه‌کیان پێ‌ بكات. پاشان ده‌یه‌ویئت به‌راوردیان پێ‌ بكات له‌گه‌ل هێزی دوژمنه‌كانی دا وده‌بینیئت هێزه‌كه‌ی خۆیان نه‌وه‌نده‌ نی‌ یه‌و ده‌سته‌وسانن له‌ به‌رگری، ئیتر له‌وێ دا ئومید ده‌خوازیئت گه‌ر هێزیکی گه‌وره‌تری هه‌بوا‌یه‌و به‌رگری ی له‌ میوانه‌كانی پێ‌ بكدرا‌یه.. ﴿لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوَى إِلَىٰ زُكْنٍ شَدِيدٍ﴾ هود/۸۰.

كه‌وا بوو له‌مه‌دا وانه‌یه‌كمان بۆ دیاری كراوه ده‌رباره‌ی رێژ له‌ میوان نان و پاراستنی و به‌رگری لی‌ كردنی.. هه‌ر له‌م پروه‌شه‌وه نه‌و را‌سپارد‌ه‌و ئاكاره به‌رزی پێغه‌مبه‌ری خۆشان (محمد ﷺ) به‌بیردییته‌وه كه‌ چۆن به‌وه‌په‌ری په‌رۆشی و سووربوونه‌وه جه‌ختی كردووته سه‌ر رێژنان له‌ میوان و نه‌وه‌شی به‌ باوه‌رداریتی یه‌وه په‌یه‌وست كردووه، هه‌روه‌ك فه‌رمویه‌: ((مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ)). واته‌: (هه‌ر كه‌سێك با‌وه‌په‌ری به‌خودا و پۆزی دوا‌یی هێنابیئت ده‌بیئت رێژ له‌ میوانی بگریت).

بہشتی شہ شہ

یٰسحاق — ندوی سہیل ڈبے

یہ عقوب — ندوی سہیل ڈبے

یوسف — ندوی سہیل ڈبے

۱- جہر ذکی یسحاق و یہ عقوب

۲- یوسف و فنیٰ براگانی

۳- یوسف و جہر دایہ کاری رزنہ کہ

۴- یوسف لہ زیندا ندا

۵- یوسف .. دوزیری بادشا

۶- یوسف و ناسینہ دوی براگانی

۷- بہرہ ک کہ بستہ دوی یہ عقوب و یوسف

۸- جہر ندوانہ و بہ ندیک

به ندى يه كم

((چيروكى "ئيسحاق" و "يه عقوب"))

(پيغه مبه ريتى ى (ئيسحاق) و (يه عقوب) - كورته يه له ژيانى
(ئيسحاق) و (يه عقوب) - نه وه كان - پيغه مبه ريتى ى (يوسف))

پيغه مبه ريتى ى "ئيسحاق" و "يه عقوب"

ئيسحاق - سلاوى خوداى لى بيت - كورپى (ئيراهيمه) - سلاوى خوداى لى بيت - له
"ساره" ى هاوسه رى يوه، له كورپ و نه وه كانى (ئيسحاق) يشه وه پيغه مبه رانى (به نو ئيسرائيل)
هاتوون، له پيش هه مووشيانه وه (يه عقوب) ى كورپى - سلاوى لى بيت.
پيغه مبه ريتى (نبوة) يش له نه وه كانى "ئيراهيم" وه (واته له هه ردوو كورپه كى خوى - له
ئيسماعيل و ئيسحاق - وه بووه)، هه روه كه خوداش فهرموويه: ﴿وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ
وَالْكِتَابَ﴾ العنكبوت/۲۷..

هه روه ها خودا له قورئان دا باسى پيغه مبه ريتى ى (ئيسحاق) ى كردووه كه له پيغه مبه ران و
له چاكان (صالحين) - وه خودا په حمه ت و به ركه تى خوى به سه ردا رشتووه وه چوڼ باوكيشى به وه
به هره مه ند كردووه مه لانيكه كانيش مژده يان به (ئيراهيم) داوه له سه ر بوون به باوكى نه وه
كورپه، هه روه كه فهرموويه: ﴿وَبَشَّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ﴾ ﴿وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَى
إِسْحَاقَ وَمِن ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ مُبِينٌ﴾ الصافات/۱۱۲-۱۱۳.. واته: (دواى
نه وه ى خواستى خودا و ابو كه نيعمه تى خوى بى ئيراهيم زور و ته واو كات و - ئيسماعيل - ى
پى ببه خشيت، دواى نه مانه مژده ى به خشينى (ئيسحاق) مان پى گهياند كه خودا نه ویش به
يه كيك له پيغه مبه ره صالح و چا كه كانى داده نيته. هه روه ها نيته به ركه تى دين و دنيا مان به -
ئيسماعيل و ئيسحاق - به خشى، له نه وه كانى هه ردوو كيشيان دا پياو چاك و مرؤفى صالح
هه بووه له هه مان كات دا مرؤفى به دكارو زورداريش هه بوون كه به ناشكرا به هوى

به دکاري يوه ستميان له خويان کړدوه).

هروه ها خدای پروه دگار باسی پیغه مبریتی ی (یه عقوب) یشی کړدوه و لهم باره يوه پروی گفتارو فرمایشتی کړدو ته پیغه مبره که ی (محمد ﷺ) و فرمویه: ﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ﴾ النساء/۱۶۳. واته: (نیمه سرووشی (وه چی) ی پیغه مبریتییمان بۆ تۆ (نهی محمد) ناردوه، وهك چۆن له موبیش بۆ (نوح) و نهو پیغه مبرانه ی دواي- نوحمان - ناردوه، هروه ها بۆ (نیراهیم) و (نيسماعيل) و (نيسحاق) و (یه عقوب) و هردوا زده (کړو) نهو کانی) - یه عقوب - یش ناردوه).

هروه ها خدای مه زن لهم فرمایشته ی دا ستایشی "نیراهیم" و "نيسحاق" (۱) و "یه عقوب" ی کړدوه و فرمویه: ﴿وَأَذْكُرْ عَبْدَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُولَى الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ﴾ إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿٦١﴾ وَإِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنِ الْأَخْيَارِ ﴿٤٥﴾ ص ۴۵-۴۷. خدای مه زن لهم نایه تانه دا فرمان به (محمد) ی پیغه مبره ی خوی - ﷺ - ده کات که بنده کانی تری خودا له پیغه مبرانی وهك (نیراهیم و نيسحاق و یه عقوب) - ونهوانی تر به یاد بینیته وه، له گڼل باس کړدنې نهو سیفته بهر زانه یان له هیرو له خوا پهرستی و له هم مو نهو نیعمه تانه ش که له پیدامی پیغه مبریتی یوه پی ی به هره وه ربوون. بهراستی خوداش هم مو نهو پیغه مبرانه ی پالا وتووه به هوی سیفته ټیکی جوان و بهرزه که وه هلپېژاردوون که زیکړو یادی بهر ده و امیان بووه له سره پوژی ناخیره ت و هه رده م به یادی خویان هینا وه به یادی خه لکیشان هینا وه ته وه خویان و خه لکیان لی ناگادار کړدو ته وه، له بهر نه مه پیغه مبران له نیتو هم مو پو له کانی په گهزی خویان دا هلپېژاردو ده سنیشان کراوی خودا بوون. لهو ده قه قورئانی یه دا وانه یه کیش بۆ باوه رداران به دی ده کړیت له سر نه وه ی ده بیت پوژی دواپی (ناخیره ت) چی نومید ی بهرچاوانی بیت و به کاری چاک و په غبی بهر ده و ام بوی تی بکوشیت تا کو نریک بوونه وه له خوداو په زامه ندی و په حمت و میهره بانی یه که ی ده سگری بیت.

(۱) بهر زمانی (عبری) - یصحک - یشی پی ده وتریت، بهرمانای (یضحک) واته (پتده که نیت)، بزیه ش وانا و نراوه چونکه دایکی (اسحاق) له دلی خوی دا پیکه نیوه کاتیک فریشته کان مژده ی کړی کی پتده دن و نهویش پیره ټنیکه و پیره ووه و له تهمنی منالوون تیپه پیره، تمانه ت لهو کاته دا تهمنی خوی گه شتو ته نهو ده (۹۰) سال و تهمنی میرده که شی سد (۱۰۰) سال بووه.

کورته یه که له ژبانی "ئیسحاق" و "یهعقوب"

قورثان شتیکی نهوتوی دهربارهی ژبانی شهخصی وتایهتیی "ئیسحاق" باس نه کردووه، ههروه که دهربارهی (یهعقوب) ی کورپشی ههچ شتیکی وای باس نه کردووه تهنها شهوه نه بیته که (یهعقوب) له ژبانی دا (یوسف) ی کورپی لی ون ده کریت، له گڼل تهواوی شهو پروداوو به سهه هاتانه دا که له چیرۆکی (یوسف) دا (سلای لی بیته) هه مووی باس ده کهین، به لام لیته دا پوخته ی شهو باسانه ی (اهل الکتاب) ده خهینه پروو که چۆن شهوان (واته شوینکه وتوانی نایه کانی تری وه ک نایینی یههودی ومهسیحی) دهرباره ی (ئیسحاق) و (یهعقوب) دیارییان کردووه:-

(کاتیک - ئیبراهیم - ههست به نزیک بوونه وه ی واده ی کۆچی دواپی خۆی ده کات، هیشتا - ئیسحاق - ی کورپی ژنی نه هینابوو و باوکیشی نهیده ویست ئافرهتییکی - که نغانی - ی جاھیل و نامۆ به هۆزه که یانی بۆ بخوازیته. له بهر شهوه - ئیبراهیم - خزمهتکار (خادم) یکی خۆی که جیسی متمانه ی بووهو کاروباری ناوماله که ی پی سپاردووه، راده سپیژیت به وه ی بجیت بۆ شاری (حاران) له - عیراق - و کچیکی له هۆزه که ی خۆی بۆ بهینیت. خزمهتکاره کهش به چاودیری و سهه پرشتری خودا به پرئ ده که ویت تاکو ده گاته (حاران) و کچی (بتوئیل) ی کورپی (ناحور) ی برای (ئیبراهیم) ی بۆ هه لده بیژیت که ناوی (رفقه) بووهو کچی برای ئیبراهیم (کچه برازا که ی ئیبراهیم) بووهو له گڼل خۆی دا ده بیتهیت و ده گه پتتهوه، ئینجا له (ئیسحاق) ی ماره ده کهن. (ئیسحاق) دوا ی بیست (۲۰) سال له زهواجی خۆی دوو کورپی (دوانه) ی له ژنه که ی ده بیته، یه کیکیان ناوی (عیسوو) بووه که عه ره به کان به (العیص) ی ناوده بهن، دووه میشیان له کاتی له دایک بوونی دا وا دیتته ده ره وه که دهستی به قوله پی ی قاچی برا که یه وه گرتووهو ناوی ده نیین (یهعقوب)، ههروه ها به ناوی (ئیسرائیل)^(۱) یش ناسراوه.

(ئیسحاق) - سلای لی بیته - (عیص) ی له (یهعقوب) زۆرتتر خۆش ده ویست چونکه

(۱) (ئیسرائیل) وشه یه کی لیکدراوه له (ئیسرا) و (ئیل)، (ئیسرا) به مانای (بهنده) یان - هه لپوژراو - یان - مرۆ - یان کۆچه ر، دیت، (ئیل) یش به مانای خودا، که وابوو وشه ی (ئیسرائیل) مانای بهنده ی خودا (عبدالله) یان هه لپوژراوی خودایه، گوتراوشه مانای جهنگاوه ر، یان سه ربازی خودایه، ههروه ها گوتراوه مانای فرمانده ی موجهید له گڼل خودایه.

نږهه بوو و له پيش نهودا له دايك بووه، كه چي دايكيان (رفقه) يه عقوبى زياتر خوشيستوه چونكه نهو بچووكتر بووه. له باره ي نهو دوو كوپه وه به سهرهاتيكيش ده گپړنه وه كهوا جاريكيان (ئيسحاق) ناره زووى له خوراكيك ده بپت و داوا له (عيص) ده كات نهو خوراكي بڼ بهيښت. بهلام (يه عقوب) له گهل دايكي دا له سر نهوه ريك ده كهون كه پيش (عيص) خوراكيه بڼ (ئيسحاق) ببات، نهو يش ده بخوات و دوعاى بڼ ده كات. (عيص) به مه ده زانيت و له براكي زوير ده بپت و هره شه ي لى ده كات، دايكيان هه ست بهم حالته ي نيوانيان ده كات و فرمان به "يه عقوب" ده كات سهرداني براكي خوى (لابان) بكات، واته: براى (رفقه) وخالى (يه عقوب) له خاكى (حاران) له -عيراق- و لهوى لاي نهو بميښته وه تاكو رڼ و تورپه يي براكي هپور ده بپته وه، هره وه كچيك له كچاني نهو خاله ي بخوازيښت. (رفقه) داوا له (ئيسحاق) ميږديش ده كات كه نهو يش له لايه ن خويه وه هه مان فرمان به (يه عقوب) كورپان بكات و بهو نيازه راپسيپيښت و دووعاشي بڼ بكات.

(يه عقوب) پش كار بهم فرمانه ده كات و ده چپت بڼ لاي (لابان) خالى و له لاي ده ميښته وه و خزمه تي ده كات تا له بهرامبر نهو خزمه تكدنه ي دا (راحيلى) كچي پيښدات، بهلام خالى له جياتي نهو كچه، (ليڼه) كچه گوره ي پى ده دات. سر له به يان ي پوژي دواي به خالى ده لپت: (من -راحيلى- م لى خواستبوويت)، چونكه چاكترو جواڼر يش بوو، خاليش پى ده لپت: (نيمه عاده ت و داب ونه ريمان واني يه، كه كچي بچووك پيش كچي گوره به شوو بدين، خو نه گره هره نهو خوشكهيانت ده وپت نهوا ده بپت هوت سالى تريش له لام كاريكهيت نينجا پپت ده دهم). نهو يش هوت سال كارده كات وجگه له (ليڼه)، (راحيلى) يش ده خاته پالى، واته هره دوو خوشكه كه پيڼكه وه له يه كات دا هاسه ري دهن، نهو ديارده يش له ريساو شه ريعة تي نهو كاته يان دا هه بووه.

(لابان) يش (كه خه زوورى يه عقوب و خاليش بووه) دوو كه نيزه به هره كه لهو دوو كچه ي خوى ده به خشيښت، نهو كه نيزه يي به (ليڼه) ده به خشيښت ناوي (زلفا) بسوه و نهو شيان كه به (راحيلى) ده به خشيښت ناوي (بلهه) بووه، كچه كانيشي (واته هره دوو ژنه كى يه عقوب) هره يه كهو كه نيزه ي خوى به (يه عقوب) ميږديان ده به خشن. بهم پنه گهش (يه عقوب) چوار ژني ده بپت و لهو ژنانه دواژه كوپي ده بپت:

■ بڼ نمونه له (ليڼه) ژني نهو كوپانه ي هه بووه (پاښوين) و (شه معون) و (لاوي) و (يه هوزا) و (يه ساكر) و (زوبولون).

■ له (راحيلى) يش، (يوسف) و (بنيامين) ي هه بووه.

■ له (بلهه)ش، (دان) و (نفتالي)ی بووه.

■ له (زلفا)ش، (جاد) و (نمشير)ی هه بووه.

دواي تپه رپووني بيست سال به سهر مانه وهی (يه عقوب) له لای (لابان)ی خالي، داواي لی ده کات موله تي بدات که بگه رپته وه بۆ لای کهس وکاری خۆی، خالیشی موله تي شه وهی پی ده دات. (يه عقوب) بۆ نهو مهبسته خۆی بۆ گه رانه وه ناماده ده کات، به لام هه ر که له خاکی (کهنعان) واته: له - فه له ستين - نزیک ده بپته وه هه والی شه وهی پی ده گات کهوا (عيسوی برای، (به چوار سه د پيا وه وه له دژی وه ستا وه خۆی بۆ ساز کرد وه)، نهویش له مه ده ترسي ت و دووعای سه لامه تي ده کات، نينجا ديارى يه کى گه وه بۆ برا که ی ناماده ده کات و به چه ند پياويکی دا بۆی ده ني ريت. (عيسو) کاتيک نهو ديارى يه جوان و گه وه يه يه برا که ی ده بينيت دلی نه رم ده بيت، هه ر بۆيه ش ناو چه که بۆ برا که ی چۆل ده کات و ده روا ت بۆ چياکانی (سعر). ئيت ر (يه عقوب) دپته وه بۆ لای (نيسحاق)ی باوکی و له شارۆچه کی (حبرون) له گه لی ده ژى که نه مړۆ به شاری (الخليل) ناو ده ريت.

(نيسحاق) سه دو هه شتا سال ژيا وه وه لهو نه شکه وته دا ني ژرا وه که (نيبراهيم)ی باوکی تي دا ني ژرا وه له شارۆچه کی "خليل".

نه وه گان

نه وه گان (الاسباط) نهو دوازه کوړو کوړه زايانه ی (يه عقوب)ن کهوا به (اسباط) ناسراون و به هه ريه که يان (سبط) ده گو تریت، واته کوړ، يان کوړی کوړه که ی. (سبط) له جووله که دا وه ک تيره يه کی عه ره به و هه ر نه وانیش (واته - جووله که گان) خۆيان بۆ يه ک باوک ده گي رنه وه. هه ر کوړيکيش له کوړانی (يه عقوب) باوکی نه وه (سبط) يکه له نه وه گانی (بني اسرائيل)، چونکه هه موو (بني اسرائيل) له دوازه کوړو نه وه که ی (يه عقوب) نه وه په يدا بوون و ژۆر بوون.

له م نه وان هه ش دا به م شپوه يه پيغه مبه ريتی ده رکه وته وه:

■ له نه وه ی (لاوی) دا پيغه مبه ريتی له (موسا و هارون و نه لياس و نه ليه سه ع) دا

ده رکه وته وه.

■ له نه وه ی (يه هو زلا) دا پيغه مبه ريتی له (داود و سوله يمان و زه که ريبا و يه حيا و

عيسا) دا ده رکه وته وه.

■ له نه وه ی (بنيامين) دا پيغه مبه ريتی له "يونس" دا ده رکه وته وه.

پیغه مبهریتی ی - یوسف -

یه کیڅک لهو کورپو نهوانه ی - یه عقوب - که خودا نه رک وپله ی پیغه مبهریتی ی پی سپاردووه "یوسف" ه، له قورثان دا له زاری یه کیڅک له باوه پدارانه وه که ناموژگاریی گه له که ی کردووه بهم جوړه ئاراسته یان ده کات و پیغه مبهریتی ی (یوسف) یان به بیردینیتسه وه، هاتووه که: ﴿وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنَیْبِعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا ۚ فَغَافِرٌ ۚ ۳۴﴾. واته: (نه وه ی که له بنه مالیه ی فیرعه ون) باوه پری هینابوو به گه له که ی گوت: ئه ری له یادتانه له مه پویش پیغه مبهریتی وه که - یوسف - یش بۆ لای باب و بایرانتان به چندنین به لگه و ده لاله تی ناشکرا (له سر پاستی ی په یامه که ی و پاستگویی ی خو ی) نیړرابوو و بانگی ده کردن بۆسر ری پاست، که چی به رده وام له گومانیککی شارراوه ی نیو ناخی خو تان دا بوون له سر نه و په یامه ی بۆی هینابوون، ته نانه ت کاتیک مردیش نه و گومانه ی نیو ناخی سیننه تان ده پری و نیفاق و دووړوویی ی خو تان ناشکرا کردو نکوولیتان له و په یامه کردو گوتتان: ئیدی له مه ولا خودا هیچ پیغه مبهریتی دیکه نانیرت).

همروه ها خودا سووره تیککی قورثانی به سووره تی (یوسف) ناو بردووه تیای دا به پروونی باسی ژیا نی و مهینه تی و تاقیکردنه وه ی له گهل براکانی دا ده کات، جگه له تاقی کردنه وه ی به ژنه که ی (عهزیز - ی میصر) و، چوونه نیو زیندان و، بانگه وازکردنی بۆ خودا و، پاشان ده رچوونی له زیندان و، لیکدانه وه ی خه ونه که بۆ پادشا و، له نه ستوگرتنی پۆستی وه زاره تی دارایی و ئینجا هاتنی براکانی بۆ - میسر - به هو ی وشکانی و بی بارانی یه وه، دواتر ناسینه وه ی براکانی جگه له ساته کانی دوا یی ی به سر هاته که، همروه ک له م به ندانه ی داهاتوودا به دریژی له به سه رهاته که ده وین.

﴿١﴾ قَالَ يُسُفُّ لِيهِ يَتَابَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ رَأَيْتَهُمَا لِي سَاجِدِينَ ﴿٢﴾ قَالَ يَبْنَئِي لَا نَقْصُصُ رُءُوكَ عَلَىٰ إِخْوَانِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ

لِّلْإِنْسَنِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٥﴾ وَكَذَلِكَ يَجْنِبُكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ ﴿٦﴾ وَيُؤْتِيكَ نِعَمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبْنَائِكَ مِنْ قَبْلُ ۖ إِنَّا زَكَّيْنَاهُمْ وَأَسْفَحْنَا لَكَ عَلَيْكَ ﴿٧﴾ لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ ءَايَاتٌ لِّلسَّالِكِينَ ﴿٨﴾ ﴿يوسف/ ٤-٧﴾

پیلان گێڕان لە "یوسف"

کۆرەکانی "یەعقوب" دیتیان باوکیان نیجگار زۆر (یوسف) و (بنیامین)ی برا گچکەیان خوش دەوێت، بەشیوەیەک کە هیچ کۆرپێکی تریان هێندە لای باوکی خوشەویست نەبێ، هەر بۆیە بەمە پەست و توورە بووبوون، چونکە (بەراویۆچوون و نێدیدیعی خۆیان) ئەمان چەند کەسیکی بەهێزو بازوون و یارمەتی باوکیان دەدەن و ئەو پیت و بەرەکەت و سوودە بۆ باوکیان پەیدادەکەن زۆر لە سوودی ئەو دوو کۆرە بچووکە زیاترە بۆی، هەر وەها بەو نێدیدیعی خۆیان گواپە باوکیان بەهەڵدا چوو و لە هەق و راستی دورکەوتۆتەو بەهۆی ئەوەی یوسف و برابچووکەکی پیش ئەوان خستوو لە سۆزو خوشەویستی دا.

لەبەر ئەمەش نیازی خراپ لە دەروونیان دا سەری هەڵدا و یەستیان بە پەنھانی گێچەلێک بۆ (یوسف) بنێنەو و لە نێو خۆیان دا پێک کەوتن لەسەر ئەوەی لەناوی بەرن و خۆیان لێ قوتارکەن، سا ئێر بە کوشتنی راستەوخۆی بێت، یان بەجێ هێشتنی لە خاکێکی دوروی وەها کە هەرگیز پێی گەرانیوەو هاتنەو نەزانیت (ئەمە گەر هاتو لەمەردن پزگاری ببوو لەو شوێنە دوروە)، ئەو کۆرانی و گومانیان دەبرد کە بەم کارەیان دەکەوێت بەر خوشەویستی باوکیان و هیچ نەیارو پیشەپێکێکێکی دیکەیان لەم پرۆوە نامینیت، ئەویش دوا ئەوەی لەپاش ئەنجامدانی کارە خیانەتکاری یەکەیان تۆبە دەکەن و بێن بە چەند کەسیکی چاک و پیاو ماقوول، دیارە رایان و بوو کە خوداش تۆبەیان لێ وەرگرت و باوکیان پاساویان لێپەسند دەکات.

(١) (تأویل الاحادیث): واتە (شیکارولی کداندەوی خەون)... تەئویل کردن پروون کردنەوی هۆکارو عیللەتەکیە. (أحادیث) — ئەو پروداوو بەسەر هاتاندەش دەگرتەو کە لەکاتی خەوتن یان بێداریش دا دێنە کایەو. مەبەست لەوانە "کاتی بێداری" تێگەشتن و زانینی مەبەست و چەمکی کتێبە ناسمانیەکان و وەتە خەلکی و رێبازو یاساکانە.

(٢) (آیات للسانلین): واتە بەسەر هاتی (یوسف و براکانی) چەندین پەندو نیشانە تێدایە لەسەر قودرەتی خودا و سۆزو بەزەیی بۆ بەندەکانی، بۆ ئەو کسانە پرسیار دەربارە پروداو و مێژوویی یەکان دەکەن و لەناکامە و سەرەنجامەکانی دەکۆلنەو بەدوای پەندو عییرەت و وانەکانی دا دەگەڕێن.

یه کیک لهو کوړانه پیشنیاریک ده خاته بهرده می براكانی سه بارهت بهوهی با (یوسف) نه کوژین، به لکو دوور له چاوانی خه لکی فری ی دینه بنی قوولایی ی بیریکه وه، به شکم نهو ساش کاروانیک بیت و ده ری بیننه وه له گهل خویان دا بیبهن، بهم پی یهش نیازی خویان (که دابرینی یوسف له باوکی) به دی بینن وله گوناھی کوشتنیش به دوورین..

براکانیسی نهم رایه یان په سندرک وده ستیان کرد به جیه جی کردنی کاره که یان.. شه وه بوو سهرتا چوونه لای باوکیان و به فروفیل داوی نهو هیان له باوکیان ده کرد ږینگیان بدات (یوسف) له گهل خویان دا بیبهن دهروه، نه مهش داوی هه ست کردنیان بهوهی که باوکیان یوسفیان لی دوور ده خاته وه..

نهوان به باوکیان گوت: (نهری بابو تۆ چ گومانیکت له نیمه پیدا کردوه کهوا یوسفمان لی دوور ده خه یه وه هه ست به نارامی و دهوانه وه ناکه کت کاتیک له گلمان دایه؟ نیمه بۆتی دوویات ده که یه وه که خوشمان ده ویت و سۆز به زه ییمان بۆ هه یه، جا سبه ینی له گهل نیمه دا بیبیره بۆ شه و میترگانه تاکو لهوی یاریمان له گهل دا بکات و نه ختیک ببزویت و وه نیمه چیو له خواردن و خواردنه وه و هرگریت. خو نیمه ش ناگامان لی یه تی و وه خو مان ده یاریزین و زیاتریش سوورین له سر پاراستنی).

باوکیان که زیاد له راده شه کوړه به چووه کی خوی خوشده ویست، وه لامی بۆ کوړه کانی نهو بهو که زور خه مبارو دلته نگ ده بیت گهر (یوسف) لی ی دوور که ویته وه ترسی نهو هشی هه یه گهر بی خه و دلیابیت لی یان (واته لهو کوړانه) شهوا له وه ده ترسیت نهوان لی ی بی ناگا بن و گورگ بیخوات.

نهوانیش سویندیان بۆ باوکیان خوارد له سر نهوهی نه هیلن شه جوړه کاره ساتانه روویدات و هه ناخوشیه کیش به دی بیت مایه ی عیب و شهرمه زاری ده بیت بویان. له بهر شه زور سوور بوون له سر پاراستنی یوسف و وه باوکیان خویان به په رۆش پیشان ده دا (ته ناهت له ویش به په رۆشتر) تاکو له بهر چاری خه لکی وه کۆمه لیک شکت وړه نهمه ږو درنه که ون..

نهمی پیشو پوخته ی مانای نهم فهرماشته ی خودایه لهم نایه تانه ی سووره ته که دا:

﴿ إِذْ قَالُوا لِيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِمَّا نَحْنُ عُصْبَةٌ ^(١) إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ أَقْبَلُوا يُوسُفَ وَأَوْطَرَحُوهُ أَرْضًا يَحُلْ لَكُمْ وَجْهَ آيِكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ ^(٢) قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَالْقَوْهُ فِي غِيَبَتِ الْجُبِّ يَلْقَاهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ ^(٣) إِنْ كُنْتُمْ

(١) (عصبة): (جماعة) "کۆمه لیک"، کۆمه له که ستیک.

(٢) (السيارة): له (سیر) هوه هاتووه، واته نهوانی به ږی دا ده ږون.

فَعِلَيْنَ ﴿١٠﴾ قَالُوا يَبْنَائَنَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَصِحُونَ ﴿١١﴾ أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبَ وَإِنَّا لَهُ لَحَفِظُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ إِنِّي لِيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذَا لَخَاسِرُونَ ﴿يوسف ٨-١٤﴾

"يوسف" له پيره كهدا

"یہ عقوب" پری به کوره کانی ددهات که (یوسف) له گهل خویاندا بهرنه دهشت ودهر، نهوانیش برديان و به پری شو پیلانه وردونه خسه بو کیشر اوهی که له نیو خویاندا له سهری ریکه وتبون فری یان دایه نیو بیره که وه. لهو ساتهش دا خودای گه ورو میهره بان شهوی خسته نیودل و زهینی - یوسف - وه که لهو حالته رزگاری دهکات و بی نارام و نیگه ران نه بیته، ههروه ها رۆژیکش دیت که نهم ههواله به براکانی بگهیه نیته وه سه بارهت بهو رهفتاره نائینسانیهی دهرهقی کردیان، له کاتیکش دا پی یان ده گهیه نیته، که نهوان هه موویان له بهرده می دا راهه ستیتران و شهوپری ئاتاجیشیان پیته تی و به خه یالی شیان دا نایهت که نهمه (یوسف) خویه تی، شهویش له بهر پایه به رزی ی (یوسف) لهو رۆژه دا.

براکانی (یوسف) دواي نهمام دانی کاره کیان سه رله نیواره ی شو رۆژه ده گه رینه وهو خویان به دلته نگ و غه مگین پیشان دده دن و دهنگی هاوارو گریانیشیان لی به رزه ده بیته وهو ده چنه لای باوکیان و پی ده لئین: (باه گیان نه مپرو ئیمه سه رگه رمی پی شپر کی ی پاکردن و تیره ندازی بووین و (یوسف) مان له لای کهل و پهل وشت و مه که کاغان دانا بوو تا کو پاریز گاریان لئیکات به لام گورگ خوارد بووی و ئیمهش لئی دوور بووین. هه رچه نده تو باوه ره قسه کانیشمان ناکهیت، چونکه به وه تاوانبار مان ده کهیت، که رهمان لی ی بوو بیته گه رچی شهوی دهیلین راست و رهوانیش بیته).

ئینجا کراسه که ی (یوسف) ی وانیشان دده دن که به خوین رهنگ کراوه، به لام کاتیک (یہ عقوب) چاوی به کراسه که ده که ویت، ده سه به جی درۆکه یانی بو درده که ویت، چونکه شو خوینه ی به سه ر کراسه که دا کراوه خوینه ی کوره که ی نییه و کراسه که ش نه دراپوو، یان ده شیت (یہ عقوب) به حوکمی ناسین وشاره زایی ی له (ناخی کوره کانی) شو درۆو ده له سه یه یانی بو

(۱) (لناصحون): له (نصح - و - نصوح - و - نصح) هوهیه، به مانای ساغ کردنه وهو پاکو کردنه وهی کردار و گفتار. واته ئیمه له گهل - یوسف دا - بی نیازو پاک و سه ر راستیین.

ناشکرابوویت، هه‌ریۆیه پێ یان ده‌لیت: (بیگومان نیوه ده‌روونی خۆتان کاریکی ترسناکی بۆ مه‌یسهرکردن و ئهمه‌ی پێ کردوون. منیش به‌شیوه‌یه‌کی پێک و پێک نارام ده‌گرم که هیچ وه‌پس بوون و بی‌ئومیدی‌یه‌کی تێدانه‌بیته‌. ته‌نها له‌خوداش داوای یارمه‌تی ده‌که‌م بۆ ده‌رخستنی باری پاسته‌قینه‌ی ئه‌و قسه‌وباسه‌ پووجه‌له‌تان، جگه‌ له‌ خۆپراگرتن له‌بهر باری گرانی ئه‌م تاقیکردنه‌وه‌یه‌ی دووربوونم له‌-یوسف-..

ئهم به‌شه‌ی پیشووی داستانه‌که‌ش پوخته‌ی لێکدانه‌وه‌ی ئه‌م نایه‌تانه‌بوو که خودا تیا یان دا ده‌فه‌رمویت: ﴿فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَاجْمَعُوا أَن يَجْعَلُوهُ فِي غَيْبَتِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۝١٥﴾ وَجَاءُوا آبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ ﴿١٦﴾ قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتْلَعِنَا فَآكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ وَجَاءُوا عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمُ الْفُسْكَمُ أَمْرًا فَصَبِرْ جَمِيلٌ ۚ وَأَلَّهُ أَلْأَسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ ۝١٨﴾ یوسف/ ۱۵-۱۸.

ڕزگارکردنی "یوسف" و فروشتنی به وه‌زیره‌که‌ی پادشا

کاروانێک له‌به‌رده‌م بیره‌که‌وه‌ تێ ده‌په‌رپێت (که به‌ره‌و-میسر- ده‌چوون) و که‌سیکیان بۆلای بیره‌که‌ ده‌نێرن تاکو ئاویان بۆ بێنیت، ئه‌ویش سه‌تله‌که‌ی ده‌ستی شوێده‌کاته‌وه‌ بۆ خواره‌وه‌ و (یوسف) یش خۆی پێ دا هه‌له‌ده‌واسیته‌ و له‌بیره‌که‌ ده‌یه‌وه‌. ئه‌م پیاوه‌ ناوده‌ره‌یتنه‌ش زۆر زۆر دلشاد ده‌بیته‌ و به‌په‌له‌ ده‌گه‌ڕێته‌وه‌ بۆ نیۆ هاوڕێکانی تا به‌خۆشحالی‌یه‌وه‌ پێیان بلیته‌: (مژده‌ مژده‌ ئه‌وه‌ کوپێکی نه‌وجه‌وانه‌ "غلام"). ئه‌وانیش -یوسف- له‌ناو که‌ل و په‌له‌کانیان دا ده‌شارنه‌وه‌ به‌شت و مه‌کیکی خۆیانی دا ده‌نێن له‌وشت و مه‌کانه‌ی که‌ ده‌یانفروشته‌. کاروانچه‌ی یه‌کان (یوسف) له‌-میسر- به‌چه‌ند دره‌مه‌ییکی که‌م ده‌فروشن تا خێرا له‌کوڵ خۆیانی که‌نه‌وه‌ نه‌بادا که‌س و کاری پێیان بگه‌ن و لێیان به‌ستێنه‌وه‌. کڕپاره‌که‌ش وه‌زیری پادشا^(۱) ده‌بیته‌، هه‌ر که‌ ده‌یکرپێت ده‌بنێرته‌وه‌ بۆ ماله‌که‌ی خۆی و هاوسه‌ره‌که‌شی (که‌ناوی زوله‌یخا) یه‌ راده‌سپێریت به‌وه‌ی چاک بیت له‌گه‌ڵی داو پێ ی ده‌لیته‌: (به‌چاکی هه‌لس و که‌وتی له‌گه‌ڵ دا بکه‌و ریزی زۆر لێ بگره‌ تاکو ژیا و گوزه‌رانی له‌لامان خۆش ده‌بیته‌ و بۆ ئه‌وه‌ی سوودمان پێ بگه‌یه‌نیت، یان بۆ ئه‌وه‌ی بیه‌که‌ین به‌کوپی خۆمان و کوپیمان بیت).

(۱) ئه‌م وه‌زیره‌ ناوی (فوطیفار) بووه‌ و ئه‌و کۆگادار (عه‌زیز)ه‌ی سه‌ر کۆگا و گه‌نجینه‌کانی (میسر) بووه‌ له‌سه‌رده‌می یه‌کێک له‌پادشاکانی (هه‌یکسۆس) دا.

بەندى سىيەم

(("يوسف" و نەرىتى چەواشەكارىي ژنەكە))

(ژنەكەى "عزیز" يوسف فریودەدات - يوسف ونافرەتەكان)

ژنەكەى "عزیز" يوسف فریودەدات

خودای مەزن پرىكى زۆرى لە جوانى و قەشەنگى بە "يوسف" بەخشىبوو، ئەم جوانى يەش ھۆيەكى بەلاومەینەتى تاقىكارى يەكانى ژيانى بوو. (زولەيخا)ى ژنى (عەزیز)، (واتە ژنى وەزیری پادشا)ش بەچاوى مەیینەى خۆى ئەم جوانى يەى (يوسف)ى دەبینى و دلئى بۆى لى دەداو ھەست و نەستیشى گرى گرتبوو. نەخاسە كە ئەم كۆرە جوانەى بەبەندە (عەبد)ى خۆى دادەناو ملەكەچى فەرمان و ئیشارەتى خۆى بوو، ھەربۆيەش ئەو ھەموو سۆز و نەوین و ئارەزووى لە دلئى دا بەرامبەرى دروست ببوو بەلاوہ ئاسان بوو. بىگومان ئەم ژنە خۆيشى ژنىكى گەنج و نەرم و نىيان و لەسەرەتای تەمەنى لاوى و جوان و شوخ و شەنگ بوو.

ماوہيەك لەو حالەتى ئالوودەبوونەىدا ماہووە و دوودل ببوو لەدەرخستنى ھەست و سۆزى خۆى بۆ "يوسف". بەلام ھىندەى نەخايند كە عاتيفە و سۆزى بەجۆشى بەسەردا زال بو و لاوازی سىروشتیشى ھەموو شعور و ھەست و نەستىكى لى داگىركرد و لەھەليك دەگەرا كەجامى سۆزو ئارەزووى بەسەردا قەلپ كاتەوہ.

ھەربۆيەش پۆڤىكيان ھەلى وجودى (يوسف)ى بەتەنھا لە ماڵ دا قۆستەووە دەستى كرد بەجیبەجى كردنى نيازەكەى. سەرەتا كەوتە فریودانى بەئال و گۆر كردنى خۆشەويستى و جوولاندنى ئارەزووى و خستەرووى جوانى يەكانى و ئەندامە ھەست بزوینەكانى جەستەى (نەمەش دواى ئەو كە ھەموو دەرگاكانى ماڵەكەى توند داخستبوو) و پىشى گوت: (دەى پروم تىبەكو وەرە بە لام دا ئەوا منیش خۆم بۆ سازكردوويت).

(يوسف)یش بەنەرىتى لەخواترسانى خۆى و ەك كەستىكى زۆر پەست و توورە لى دوروكەوتەووە و نكۆلى لى لەو كردارەو سەرپىچى لى لەفەرمانەكەى كرد و پى گوت: (من پەنام

برده بهر خودا تاكو له گونا هېم پارټيټ. ئيدى چۆن گونا هېم ده كېم له كاتيك دا خودا ميړده كې توى بۆ په خساندم كه نه وېش گوره ي منه و پړي لى ناوم وشوېنى هوانه وه و پله و مه قاميكي چاكي له نيو ماله كې دا پي داوم. نه خير شتى وانا كېم چونكه بهر پاستى هېر كه سيك ستم و خيانت بكات له بهر امېهر چا كېه ك دا كه له گهڼى دا كراوه سهر كه وتوو و سهر فزاي نايټ).

به لام خودا دلى نه و ژنه ي كويړ كړد بوه وه و هېچ بايه خيكي به و ته كاني يوسف- نه دا، به لكو هېر سور بوو له سهر نه وه ده ستي له گهڼ دا تيكه لاو بكات. ته نانه نه فسي سهر كيشي خوى فھرمانى نه وه ي پي كړد كه په لامارى بدات (له وساتېش دا -يوسف- پروناكي ي پاسته قينه ي خوداي به دي كړدو خوى به نووړي خودا پارټيزاوو به هره مېند كړدو مهيل وه وای نه فس نه يتواني زه فېرى پي ببات و بهر بهر كاني (گونا وياخي بوونى) پيشان دا بهم په ننگش خودا خراپه ي زينا كاري و ناپاكي (خيانت) ي لى دوور خسته وه، چونكه له و بهنده خوايست و خواپه رستانه بوو كه (به پوختي و بى گري و گول و پيچ و په نا) و به دل سوzy يوه خوداي خويان ده په رست.

له گهر مې خوراپسكاني -يوسف- دا و بۆ دهر باز بوون له چنگي نه و نافرته جوش سهندوه، خوى گهيانده لاي دهر گاي ژووره كه تا به په له له ژيړده ستي هليټ، نافرته كېش خيرا به دواي دا پاي كړد تا نه هليټ له و ژووره دهر چيټ و كراسه كې له دواوه راكيشا بۆ هيئانه وه نيو ژووره كې، به لام كراسه كې دپاو تواني ي دهر چيټ بۆ دهر وه..

له و چركه ساتانه ش دا كت وېر هېر دوو كيان لاي دهر گاكه ميړده كېيان بيني كه ده هاته وه بۆ ماله وه. له و ساته دا خيرا ژنه كه ده سپيڅه ربي ي كړد بۆ تومته بار كړدى (يوسف) به تاواني هېولې په لامارداني و د سدر يزي كړنده سېرى، نينجا داواي زينداني كړدى ده كړد. (يوسف) يش نكوولې ي له و تاوانه كړدو گوتى كه وا ژنه خوى هېولې په لامارداني داوه ويستويه تى خيانت له ميړده كې بكات و نه مېش (واته يوسف خوى) بهر گري له خوى كړدوه و هلامى داواكې نه دواوه ته وه.

له كاتيكدا (يوسف) وژنه كې (عه زيزي ميسر) خه ريكى تاوانبار كړدى يه كدى بوون، كه سيكي نزيك (ناسياو) ي نافرته كه به سهر نه و قسه وباس ومشت و مېه يان دا هات و دواي تيگه يشت له ووداوه كه، حوكميكي خوى تيا دا داو گوتى: (نه گهر كراسه كې نه م كورپه له پيشه وه "له بهر وكيه وه" درايټ نه وه بيگومان ژنه كه پاست ده ليټ له م ئيدد عايه ي دا، چونكه ماناي وايه كورپه كه هيرشى بردو ته سېرى و بهر و پروي چووه و ژنه كېش بهر گري له خوى كړدوه و كراسه كې بۆ دراندوه. خو نه گهر كراسه كې نه م كورپه له دواوه درايټ نه وه ماناي وايه ژنه كه په لامارى داوه نه و ته نها بهر گري له خوى كړدوه و هېولې دهر باز بوونى داوه بهم پي يه ش ژنه كه درو ده ليټ له و ته كاني داو هېر كورپه كه پاست ده ليټ و راستگويه.

میږدی ژنه که ته ماشای کراسه که ی (یوسف) ی کردو دیتی کهوا له دواوه دراوه و گه یشته نهو راستی یه به ژنه که ی خوی بلیت: به راستی نه م کرده ویه له فروفیل و مه کری ژنانه و مه کرو ته له که بازیشیان گه ورو گرانه). دیاره نه میږده حه زی کردووه نهو کرداره شه رمه زاری و نابرو و به رانه یه په رده پوښ بکریت و بشاریتته وه، هر بویه خیرا به یوسف ده لیت: (نهمه ی که تووشت هات له بیرخوتی به روه و بشاره وه و له لای که س باسی مه که). به ژنه که ی خویشی گوت: (توښ داوای لیخوښوون له خودا بکه بژ نه م گونا هه ی که کردت و توبه ی ته واو له لای خودا بکه، به راستی له م کاره ت دا له گونا هه کارانیت).

نهمه ی پیښو ته فسیری نه م نایه تانه ی لای خوا ره وه ی به شیک ی تری سووره ته که یه که خودا نیای دا فرموو یه: ﴿وَرَوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَعَلَقَتْ الْأُتْرَبَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ﴾ (۲۳) وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَنَ رَبِّهِ كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ (۲۴) وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (۲۵) قَالَ هِيَ رَوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَتْ قَمِيصُهُ قَدْ مِّنْ قُبْلِ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِّنْ

(۱) (انه ربي): گوتراوه نهمه دوولیکدانه و ی هه یه، یه که میان: مبه سستی له و گه و ریه ی خویته ی که (عهمیزی میسره) واته (وه ذیری گه ښه و دارایی ی ولاته که یه) و نه م له مالی دایه و جی ی کردو ته وه، دوو د میشیان: مبه سستی له خودای په و رده د گاریته که نه و هو کارانه ی بژ خولقاندووه.

(۲) (ولقد همت به وهم بها): زانایان له م باره یوه چمند بیروایه کیان هه یه، سه باره ت به (همت به) که بژنه که یه و (ویستو و یه ته کاره که ی له گهل دابکات یان زوری لی بکات تا نه و کاره ی له گهل دابکات) ئینجا یوسفیش (لولا ان رای برهان ربه) واته گه نه و پوښنایی ی ریگاراسته ی خودای به دی نه کردایه و به پینمایی ی خودا هه لئس و که وتی نه کردایه و سام و گه و ریه ی خودا و نه رمان و چاودیزی ی هه میشه یی ی خودای له بیر کردایه نه و (هم بها) نه و کرداره ی له گهل داده کرد. واته به دی کردنی رووناک ی پینگی راستی خودا که لیرده ا به (برهان ربه) گوزارشی لی کراوه نه یه پشته و نه و خه یال و (همم) و بژچونه پیچنه وانه یی هه ییت. رایه کی تریش له رای زانایان نه و یه: (یوسف) به پالنه ی خوی سروشتی ی خوی (که خو یه کی ناسی ی هه موو مروتیکه) خه ریک بووه هه مان خه یال په پیره و کات، به لام به دیتنی (برهان ربه) پی ی که وتنه نیو هه له و سه رینچی ی لی به ستراوه. مبه ست له (برهان ربه) یش واته چاودیزی هه میشه یی ی خودا له سه ری و ده رکه وتنی چاودیزی یه که به عیصمه ت و باراستنی. ماموستا (محی الدین بن عربی) یش له م رووه وه ده لیت: ("همت به" بژ به کیش کردن و "هم بها" بژ به رگری کردن) ماموستای (علامه) ش (ابن حزم) ده لیت: (همت به) مبه سستی کوشتن و (وهم بها) ش هه مان مبه ست بووه.

الْكَاذِبِينَ ﴿٢٦﴾ وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَأَى قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾ يوسف/ ۲۳-۲۹..

یوسف و نافرەتەکان

هەواڵ و قسەو باسی (ئالودەبی ئەو ژنە بە یوسف) کەوتە سەرزاری کۆمەڵە ئافەرەتیکی ناشارو لە کۆرپو کۆمەڵەکانی نیوخۆیان دا دەیانگوتەووە لەلای یەکتەر باسیان دەکردو دەشیان گوت: (ژنەکە ی "عزیز" کۆرە خزمەتکارەکە خۆی هەلناوە بۆ کاری نابەجێ و ویستوویەتی بەدکاریی لەگەڵ دابکات، بەلام ئەو کۆرە بە دەم داخوای یەکیەووە نەچوو. وادیارە ئەو ژنە هیندە حەزی لەو کۆرە یە کە ئارامی لەبەر بریووە دڵی پارەپارە کردووە و گەشتۆتە قولاڵی دڵی، جا تۆبڵۆی پێویست بەو هەموو بێ ئارامی و خۆشیت کردنەبکات و پەلاماری بدات، بەراستی بەگرتنەبەری ئەم شێوازە، کەوتۆتە نیو گومرایی یەکی تەواوو دوورکەوتنەووە لەهەق)..

ئەم قسانە ی چینی ئافەرەتان کە لە نیو خۆیان دا ئاوا باسی ژنەکە ی (عەزیز)یان دەکرد و بەنەریتی ژنانە ی خۆیان توانج و پلاریان تێ دەگرت بەخودی ژنەکە ی (عەزیز) گەشتەووە پێی راگەیهێنا کە لە نیوژنان دا چۆن باسی دەکرێت.. دیارە ئەویش بەمە پەست دەبێت و دەیهوێت (یوسف) و (جوانی یوسف) پیشانی ئەوانیش بدات تا چیدی بەناهەق لەخۆرا سەرزنەشتی نەکەن و پاکانەش بۆ هەلوێستی خۆی بهێنێتەووە..

بۆ ئەم مەبەستە پۆژێک داوەتیان دەکات و شوێنیکی نەرم و خوشیان بە (سەرین و دۆشەک) و (کەرەسە ی جێ ی پالداوەووە قاچ پاکێشان و ئەنێشک دادانەووە) بۆ رێک دەخات و زیاده پۆی یەکی دیاریش لەشیوازی رێزێنن و ئامرازی هەواندنەووەدا پیشان دەدات، هەر وەك چۆن ئەمە هەمیشە داب و نەریتی دەست رۆیشتوان و دنیاپەرستانە.

بانگێراوانیش دوا ی ئەو ی دین دادەنێشن و لەجێ ی خۆیان دا جێگیر دەبن، ژنەکە ی (عەزیز) فەرمان بەکەنیزەکانی دەکات خۆراکیان بۆینن، خۆشی چەند چەقۆیەک دینیێت و هەر ژنیێک و چەقۆیەکی پێ دەدات تاکو بە دەستی خۆیان گوشت و خۆراک و میووە سەوزەکانیان لەت لەت بکەن بەپێچەوانە ی ئەو عادیەتە ی کە دەبوا یە چەقۆکان لەسەر مێزێک بوونایە بۆ لەت کردنی خۆراکەکان و دەشبوایە کەنیزەکانی بۆی لەت بکردنایە، بەلام دیارە لەمەدا مەبەستیکی گرنگی هەبووە.

نافرته ميوانه کانيش چه قو کانيان به دهسته وه ده گرن و خوارده مهنی يه کانيان پی لهت و پت ده کهن و به دهم نان خواردين شه وه خهريکی قسه ی خوش و پيکه نين و گالتو گپ دهن. لهو ساته ناسکانه دا (زوله يغا) ی ژنی (عه زيزی میسر) خیرا فهران به (یوسف) ده کات که بچیت بولای نافرته کان و خو ی پيشانيان دات تا له نزيکه وه بييين. شه وانیش هر که چاويان به "یوسف" ده که ویت ته زوويه کی توند ده يانگریت و راده چله کن به و جوانی يه له راده به دهر و بی وینه يه ی (یوسف)، هر بويه ش له و ده خته دا کت و پر هه مويان بی شه و ی ناگيان له خويان بیت دهستی خويان به چه قو کان بريندار ده کهن له بهر زوری ی سرسوپرمان و له هوش خو چوونيان به ديتنی (یوسف) له کاتی لهت کردنی خورا که کانيان دا. ته نانت له بهر پامان وورد بوونه و هيان له جوانی ی شه و کوره و سهرنج لی دانی زوریان هه ست به نازاری زامه کانی ده ستیان ناکه ن. شه وان به م شيويه شه و جوانی يه به گه و ره ده گرن چونکه له سه روو جوانی ی ناسایی ی مرؤشه وه بووه. پاشان ده لئن: (شه م مرؤفی يه، به لکو فريشته يه کی به ريزه به جوانی ی ناخی و ته وایی و بی که م و کوړی ی په وشته کانی).

ژنه که ی (عه زيز)، که ده بينیت ميوانه کانی ها وديدو ها و به شى بوون له سه رسوپرمان و هوگريی يان دا به "یوسف" و که هه مان هه ست و غه ريزه يان هه يه، خیرا له و ساته دا (ناخی دلی خو ی) شى ده کات وه بويان و به ناشکرا نیازی خويان پی ده گه يه نيیت و پيشيان ده لیت: شه م نا شه و کوره نه و جه وانه (فتی) يه يه که سه رزه نشتی منتان له سه ر خو شويست و حه زلی بوونی ده کرد. ئی خو ئيوه شى به و جوانی يه ی خو ی مه ست و سه رسام کردو شیتی کردن و له بير خوتانی برنده وه تا وای لی هات خوتان زامدار کرد... نا شه م شه و نه و جه وانه يه که ويستم په لکيشی که م بو رابواردن و که چی نه يه شت... ئيستاش له سه ره مان نیازی خوم سوورم و سويند ده خوم له سه ر شه و ی گهر گوپرا يه ليم له م فهرانم دا نه کات شه و له زيندانی توند ده که ين تا کو- سه رکزو ئيه انه کراو- بیت).

به لام (یوسف) له بهر دهم شه و هر په شه و گوره شانه دا و ره ی به رنه دا و ته نانت له هيج يه کيک له و نافرته انه شى رانه ده بينی گهر له و باره يه وه ناموژگاريان بکات تا شه وانیش گو ی لی بگرن و سوودی لی و هر گرن. بويه په نای برده بهر خودای په روه ردگاری ولی ی پارايه وه که زيندانه که ی بو بره خي نيیت، چونکه ژيانی نيو زيندانی به باشتر ده بينی وه که له سه ريپچی کردنی خودا. پاشان دا وای له په روه ردگاری کرد، که هر خراپه و زيانتيکی شه و مه کرو ته له که بازی يه ی نافرته کانی لی دوور خاته وه تا کو نه که ویت به رمه ترسی ی مه يل کردن له دا واکاری يه کانيان و به م رنه گش بيت به يه کيک له نه فام و گه مژه له ری لاده ره کان. خوداش نزا و پارانه وه کانی گيرا کردو گونا و تا وانی لی دوور خسته وه، چونکه هر خودايه که بيسه ری نزا و پارانه وه ی په نابه رانی يه تی...

نه مهش دهقی نایه ته کانی تایبته بهم به شهی داستانه که یه:

﴿ وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرْوَدُ فَتَنْهَى عَنْ نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا ^(۱) إِنَّا لَنَرِّيْهَا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ^(۲) فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ ^(۳) لهنَّ مَتَكًا وَآتَتْ كُلَّ وَجْدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ^(۴) قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدْنَهُ عَنْ نَفْسِهِ فَأَسْتَعْصَمَ ^(۵) وَلَئِنْ لَّمْ يَفْعَلْ مَا ءَامُرُهُ لَيَكُفَّنَ لِيَ الصَّغِيرَ ^(۶) قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ الْجَاهِلِينَ ^(۷) فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾ يوسف / ۳۰-۳۴.

(۱) (شغفها حبا): واته: (خۆشه ویستی ی نهو کوره په رده دی دل ی بریوه و گه شتو ته قوولایی یه کانی).

(۲) (أعتدت): واته (ساز ی کردو پټکی خست).

(۳) (استعصم): واته (خوایاری - عیصمهت - پټ نه دان بوو و به توندی بهرگری کردو نه بهیشت).

(۴) (الصاغیرین): واته: (ملکه چ و ئیهانه کراوان).

بەندی چوارەم

(("یوسف" لە زیندان دا))

(تۆمەتبار کردنی "یوسف" و زیندانی کردنی - "یوسف" بانگەواز بۆ پەرستنی خودای تاک و تەنھا دەکات - "یوسف" خەونی هەردوو هاوێڵەکی لێک دەداتەوێ)

تۆمەتبار کردنی "یوسف" و زیندانی کردنی

کاتێک هەوالتی ژنەکی "عەزیز" و -یوسف- لە سەرانی سەری شاردا بلایووهو، عەزیز و بێ مالهەکی راپان وابوو کە بۆ ئەوێ لە عەیب و عار و قسەو باسی سەر زمانی خەلکیش پزگارین، تەنھا کاری زیندانی کردنی "یوسف" پێگە چارەبەر دەبێت تاوانە کەش بخریتە پال ئەو، سەرەپای ئەوێ کە بە شێوەیەکی ڕوون و ئاشکرا بێ تاوانی و دەسپاکی و داوین پاکی ی-یوسف- یشیان بۆ دەرکەوتبوو.

بارودۆخی "یوسف" لە کاتی چوونە نێو زیندانی دا تێکەڵەیهکی پێکھاتوو لە "خەم" و "شادی" بوو.. خەمەکی بۆ ئەو بوو چونکە بەستم و بێ مالهەق دەخریتە زیندانەوێ و لە دەرەنجامی ئەم گرتەش دا لەوانە یە لە پێژو حورمەتی کەم بێتەو، بە تەبایەتی لە لای ئەو کەسانە ی لە حەقیقەت ئاگادارین.. شادی و خوشحالییشی بۆ ئەو بوو کەوا لە مالتی گەورە ی خۆی (عەزیزی -میسەر) دەرەچیت و لە مەکر و ئاشووب دوور دەرکەوتەو.. بەلام چوونە نێو زیندانییشی سەرەتای خێر و چاکە یە کە بوو بۆ: (وَرَبِّ مَحَنَةٍ صَنَعْتُهَا مَنَحَةً).. (لەوانە یە لە ناخی مەینەتی یە کە دا خەلاتێک هەبێت)، ئەو بوو هاوکات لە گەل زیندانی کردنی یوسف دا دوو کۆری ئەوجەوانیش لە دارو دەستە ی پادشا دەخرینە زیندانەو، یە کێکیان: سەرۆکی ئاوکیشەکان بوو و ناوی (نەبۆ) بوو، دوو مەیشیان سەرۆکی ئاوەکان بوو، کە ناوی (مەلەب) بوو. ئەم دوانە بە تاوانی - پیلان گیران لە دژی پادشا گیرابوون.

دوای ماوەیە کە لە زیندان وناسینی (یوسف) هەریە کە یان خەونێک دەبینیت و بۆ (یوسف) دەگیرنەو.. یە کە میان دەلێت: لە خەونم دا دیتم تریم دەگوشی تا (مە ی) لێ دروست بکەم، دوو مەیشیان دەلێت: (منیش خەونم بەووەدی کە ناو لە سەر سەرم هەلگرتبوو و ئالندەش لێ ی دەخوارد).. ئەم دوو کۆرە داوا لە یوسف دەکەن هەردوو خەونەکیان بۆ لێک داتەوێ دوای ئەوێ

له سرخه لکیش کاتیک نیمه ی بولای خه لکی نارد تا کو رېنمونوی یان بکهین بۆ سهر ئایینی راست. به لام زوربه ی خه لکی نهم فزل وبه خششه خودایی یه به سوپاس وشوکرانه بژیری و باوه رېنانه وه وهرناگرن، به لکو به بی باوه پی و نکوولی کردنوه به ربه رکانی ی ده کهن)...

پاشان "یوسف" له دواندنې هردوو هاورپی نیوزیندانی به رده وام ده بیت وپی یان ده لیت: (تایا چند خودایه ک بۆ مرؤڅ باشته که مل بۆ هه ریه که یان که چ کات، یان شه و خودا تاک وپی هاوه له ی که به سر هه موو شتیک دا بالاده ته؟ شه خواوونده هه مه چه شن ولیک جودایانه ی نیوه ده یانیه رستن له جیاتی (الله) ته نها چند ناویکن که نیوه خوتان و باب و باپیرانتان بۆ شه و هه م و خه یالانته تان داناون که هه یچ وجودیکیان له واقع دانی یه، ته نانه ت هه یچ بیانوویه ک یان به لگه یه کی (عه قلی) یشان له سر شه رعیه تی په رستیان به ده سه ته وه نییه بۆ قه ناعه ت پی ینانی هه ر که سیکن که له جیاتی خودا (الله) بیانیه رستی. لیره ش دا حوکی جیا که ره وه له سر (زانینی خودای هق ونه وه ی شایسته ی په رسته نه) هه ر بۆ خودا (الله) خویه تیو فره منی کردوه که ئیدی غه یری خوی نه په رستری و مل بۆ هه یچ شتیکی تر که چ نه کریت. جا هه ر نه مه یه ئایینی راست و په وان که به چه نده ها ده لاله ت وبه لگه وه بۆ مرؤڅ پروون بووه ته وه. که چی زور کهس له خه لکی نایانه ویت به م به لگه رپوشنانه رینمایی بکرین وپه ی به م راستیه پرشنگداره ش نابه:

﴿وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِيْ اِذْ هَمُّوا۟ بِاِثْرِ يٰۤسَیْرِ وَاِسْحَاقَ وَيَعْقُوْبَ مَا كَاٰتَ لَنَا اَنْ نُّشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَیْءٍۭۙ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَیْنَا وَعَلٰی النَّاسِ وَلٰكِنْ اَكْثَرُ النَّاسِ لَا یَشْكُرُوْنَ ﴿٣٨﴾ یَصْحٰحُ السِّجِّیْنَ ؕ اَزْبَابٌ مُّتَفَرِّقُوْبٌ خَیْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٣٩﴾ مَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖۤ اِلَّا اَسْمَاءٌ سَمَّیْتُمُوْهَا اَنْتُمْ وَاَبَاؤُكُمْ مَّا اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍۭۙ اِنْ اَلْحُكْمُ لِلّٰهِ اَمْرٌ اِلَّا تَعْبُدُوْا اِلَّا اِیَّاهُ ذٰلِكَ الدِّیْنُ الْقَیِّمُ وَلٰكِنْ اَكْثَرُ النَّاسِ لَا یَعْلَمُوْنَ﴾ یوسف/ ۳۸-۴۰.

- یوسف - خه ونه کانی هه ردوو هاوه له که ی لیک ده داته وه

یوسف دواى نه وه ی په ندو ناموژگاری یه کانی بۆ هه ردوو هاورپیکه ی نیو زیندانی ته و او ده کات، دپته سهر وه لامی پر سیه ره کانیان له سر لیکدانه وه ی خه ونه کانیان، بۆ ته فسیری خه ونی سه روکی ناوکی شه کان، پی ی ده لیت: (تۆ هه ر خو شبی ت وچاوت پروون بیت شه و من مژده ی زرگار بوونت پی ده دم ومژده ت لی بیت پادشا له ژیا نته ده ته یلته وه له به ر به رانه ت وپی

تاوانيت لهو پيلاندهدا که تۆشی تېدا تاوانبارکړابوويت، بېم زوانهش نازاد ده کړييت و له سهر کاری جارانت وه که ناوکيشی پادشا ده مينيه وه... ده ربارهی ليکدانه وهی خهونی سه روکی نانه واکانیش، ده لييت: (به لآم تو ټهی سه روکی نانه وایان ده بيت ليم ببووريت گهر به راستی و راشکاوانه خهونه که تې ته فسیر بکېم، چونکه ده بيت له کاروبارو چاره نووسی خوت ناگدار بکړييت، ټه ویش ټه ویه به پېی ټه و خهونه دیوته پادشا حوکمی کوشتنت به سهردا ده داو له دار ده درييت و بالندهش دواپی له سهرت ده خون، چونکه بویان پروون ده بيته وه که تو به شداریت کردوه لهو پيلاندهدا له دژي پادشا)...

پاشان "يوسف" پرووده کاته همدو وکیان وپی یان ده لييت: (ټيتر خودای مه زن پرياری خوی بېم په ننگه داوه که من بوم پروون کردنه وه، ټم پريارهش هيچ ريگرو به ربه ستيکی له به رده صدا نابيت. منيش له خومه وه به ناره زووی خوم نادویم، به لکو به پی ی سرووش وئيلهامي خودای په روه دگرم ده دویم له مهر ليکدانه وهی همدو و خهونه که ییوه)...

سه روکی ناوکيشان پرياری نازاد بوونی بؤ ديت وله کاتيکدا خريک بوو له زيندان ده رده چوو، (يوسف) داوای ليکد به سهرهاتی خوی (واته: به سهرهاتی يوسف ومه سه له ی زيندانی کردنی) به پادشا بگه يه بيت کاتيک پی ی ده گات، له گه ل باس کردنی ټه و زولم وستهمه ی لی ی کراوه تاکو له کاروباری بکو ليته وه و چاو به کيشه که ی دا بخشيتته وه بؤ پادشا پروون بيتته وه، که - يوسف - بی تاوانه و پاشان ټه و زولم وستهمه ی له سهرلابات که به ناره و ده رهقی کراوه. به لآم سه روکی ناوکيشه کان له بهر خوشحالی ی له راده به دهری خوی به بونه ی له زيندان ده رچوونی يه وه له بهر کاروباری زوريشی له بيري ده چيت، که باسی (يوسف) وگرفته کانی له لای پادشا بکات. دياره ټه مه ش خو به که مو له زور به ی خه لکی دا هيه کاتيک له دواي ته نگانه يه که ده که ونه خوشی و شادی و ناسوودهی يه وه و هاوړی يانی ته نگانه يان بيرده کهن. بيگومان به هوی ټه و له بير چوونه و هیه ی سه روکی ناوکيشه کان يشه وه (يوسف) چهند ساليکی تريش له زيندان دامايه وه، همدو و له نايه ته که دا وشه ی (بضع سنين) هاتووه و مانای نيوان (٣-٩) سال ده گه يه بيت...

ټم ديرانه ی پيشووش پوخته ی مانای ټم فرمايشته ی خودايه له م نايه تانه ی به شيکی دیکه ی سوورته ی "يوسف" دا: ﴿يَصْغِي السَّجْنَ أَمَّا أَحَدُكُمْ فَتَسْقِي رَبَّهُ خَمْرًا وَأَمَّا الْآخَرُ فَيُضَلَّبُ فَأَكُلُ الطَّيْرِ مِنْ رَأْسِهِ﴾ فُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ ﴿١١﴾ وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنَسَهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السَّجْنِ بِضْعَ ^(١) سِنِينَ ﴿يوسف ٤١-٤٢﴾.

(١) (بضع): واته (چهنديک) که بؤ ماوه ی نيوان (٣ - ٩) سال ده گه يه بيت.

به ندى ينجهم

((یوسف.. وھزیری یادشا))

(خهونی پادشا - سه‌رۆکی ئاوکیشه‌کان له‌لای "یوسف" - "یوسف" خه‌ونه‌که‌ی پادشا لێک ده‌داته‌وه - لێکۆلنه‌وه له‌سالنه‌که - پادشا وه‌زاره‌تی دارایی به "یوسف" ده‌سی‌پێت)

خهونی یادشا

دواى ئەو چەند سائەى، كە (يوسف) لەزىندان دا بەسەرى برد خواستى سەرپەرشتى ى ئىلاھى وابو لەزىندان دەرېچىت و بەرزترىن پلەى دنيايىشى پى بسپېرىت، خوداش گەر ئىرادەى لەسەر شتىك هەبىت ھۆكارەكانى بۆ دەستەبەردەكات. پادشا^(۱) جارىكيان لەكاتى نووستىدا، خەونىك دەبينىت و بىئارامى دەكات و ترس و بىمى لىدەنشىت، ديارە خەونىكى سامناك بوو، بۆيە چەندىن (كاهىن) و حەكىم كۆدەكاتەو و پىيان دەلىت: (من لە خەونم دا دىتم حەوت مانگاى لەرو لاواز حەوت مانگاى قەلەو دەخۆن. ھەروەھا حەوت گولەگەنى سەوزو حەوتى و شكم بىنى، گەلۆ ئىوھش ماناى ئەم خەونەم بۆ شى بكنەو گەر تواناى تەفسىر كەردنى و روون كەردنەوى مەبەستە كەبتان ھەبە)..

ئەو كۆزمەلەش كە گوئى يان بۆ پادشا گرتبوو بەو خەونەى ناوبراۋ پەشۈكان وسەريان لىتىك چوۋ و ئەو سەر لى تىكچۈنەشيان پىتوە دياربوو. لەنىۋ خۇشيان دا راۋىژىتيكان كردو دوايى ۋەلامىكى وای پادشايان دايەۋە كە لەجەھل و نەقامى ى خۇيانەۋە سەرچاۋەى گرتبوو، ۋەلامەكەشيان ئەۋەبۈ گوايە ئەم جۆرە خەۋانە ھىچ پىۋدانگىتيكان بۆ دانانىت لەكاروبارو ھەلس و كەۋتى پۆژانەدا، بەلكو تەنھا چەند تىكەلەيەكى ھەندىك لەخەۋە بۆش وبىئ ناۋەرۆكەكانە كە لەئەنجامى چەند خەۋخەيالىتيكى پادشا خۇيەۋە دروست بوون وناماژە بۆ ھىچ شتىك ناكەن.. كەچى لەگەل ئەمەش دا ئەو كاھىن و ھەكىمانە دانيان بەۋەدانابوو كە ئەۋان

(۱) نهم پادشاهی لهو بیانیا نه بووه، که-میسر-یان داگیر کردووه لهوانش بووه، که ناوی (هیکسوس)، بیان لئی نراوه، واته: (پادشاهانه کان)، هندیک میژوونووس به عمره بیان داده نین، هندیکی تریش به (فینیقی) بیان داده نین.

وێرای ئه‌و قسانه‌شیان هیچ زانستیکیان له‌باره‌ی لێکدانه‌وه‌ی خه‌ونه‌وه‌ی نه‌یه‌.

﴿وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعٌ سُتُلُكٌ خُضِرٍ وَأُخْرَى يَأْتِيهَا الْمَلَأُ أَفْتُونٌ فِي رُءُوسِي إِن كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ﴾ (٤٣) قَالُوا أَضْغَنْتُ أَحْلِمَ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالَمِينَ ﴿يوسف/٤٣-٤٤﴾

سه‌رۆکی ئاوکیشه‌کان له‌لای یوسف

سه‌رۆکی ئاوکیشه‌کان کاتیکی گۆی ی له‌پرسیاری پادشا بوو ده‌رباره‌ی خه‌ونه‌که‌ی و ئاگاداری وه‌لامی کاهین و ده‌سته و دایه‌ره‌که‌شی بوو له‌شیوازی لێکدانه‌وه‌ی خه‌ونه‌که‌یدا که جگه‌ له‌ پیشاندانی نه‌فامییان له‌بابه‌ت ته‌فسیری خه‌ونه‌وه‌ ته‌عبیریان له‌هیچ شتیکی دی نه‌ده‌کرد، خێرا ئه‌م (دیه‌نی گه‌ف و گۆو لێدوان له‌خه‌ونه‌) یادگاره‌کانی رابردووی به‌بیریه‌ینایه‌وه‌ و روخساری (یوسف)ی که‌وتبووه‌وه‌ به‌رچاو. هه‌روه‌ها له‌و ساته‌دا سه‌رۆکی ئاوکیشه‌کان لێها‌توویی و شاره‌زایی ی (یوسف)ی له‌ ته‌فسیره‌کانی خه‌ون دا بۆ ده‌رکه‌وت، هه‌ر بۆیه‌ش کت و پر روو ده‌کاته‌ ئه‌و کۆمه‌له‌ی که‌ چوار ده‌وری پادشایان داوه‌ پێیان ده‌لێت: (من ده‌توانم که‌سیکتان بۆ ده‌سنیشان که‌م که‌ ئه‌و خه‌ونه‌تان بۆ ته‌عبیر کات ئه‌ویش کورپێکی نه‌وجه‌وان (فتی)یه‌یه‌ و ناوی -یوسف- ه‌و من و سه‌رۆکی نانه‌وايان له‌گه‌ڵ ئه‌ودا له‌زیندانه‌دا بووین، ئه‌مه‌ش به‌و به‌لگه‌یه‌ی ئێمه‌ هه‌ردووکه‌مان (واته‌ خۆی و سه‌رۆکی نانه‌واکان) هه‌ریه‌که‌مان خه‌ونیکه‌مان دیو بۆمان گێڕایه‌وه‌ و ئه‌ویش که‌ بۆی لێکدانه‌وه‌، راستگۆو زیه‌رک بوو له‌لێکدانه‌وه‌ی خه‌ونه‌کا‌مان دا، چونکه‌ هه‌ردوو خه‌ونه‌که‌مان وا ده‌رچوون و به‌پێی لێکدانه‌وه‌که‌ی ئه‌و به‌دی هاتن. جا ئه‌گه‌ر جه‌نابی خاوه‌ن شکۆی (پادشاه‌مان) ده‌منی‌رێت بۆ لای -یوسف- ئه‌وا ده‌چم بۆ لای و ته‌فسیری هه‌ره‌ راست و دروستی له‌سه‌ر خه‌ونه‌که‌ی بۆ دێنمه‌وه‌).

پادشاو هه‌موو ئه‌وانه‌ی چوار ده‌وریشی قایل بوون به‌وه‌ی ئه‌و کابرایه‌ (سه‌رۆکی ئاوکیشه‌کان) بنێرن بۆ لای (یوسف) له‌زیندان دا. ئه‌ویش سه‌ردانی یوسفی له‌زیندانه‌که‌ی دا کرد دوا‌ی ئه‌و ماوه‌ درێژه‌ی که‌ لێی دا‌برابوو و له‌زیندان ئازاد کرابوو جارێکی تر دیداری کرده‌وه‌، به‌لام گومانی ئه‌وه‌شی هه‌بوو که‌ گله‌یی لێ بکات له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی دوا‌ی له‌زیندان ده‌رچوونی باسی -یوسف-ی له‌لای پادشا نه‌کردوه‌وه‌ گرفته‌که‌ی پێی نه‌گه‌یاندوه‌وه‌، له‌به‌ر ئه‌مه‌ خێرا پاساوی ئه‌وه‌ی بۆ دێنینه‌وه‌ که‌ به‌هۆی چهند رووداویکی تایبه‌ت به‌خۆیه‌وه‌ بیرى چو بوو باسی کێشه‌و گرفته‌کانی -یوسف- بۆ پادشا بکات. دوا‌ی ئه‌م پاکانه‌یه‌ش هۆی سه‌ردانه‌که‌ی بۆ روون ده‌کاته‌وه‌ و پێی ده‌لێت: (ئهی ئه‌و که‌سه‌ی له‌هه‌موو وته‌یه‌کت دا راستگۆ بوویت

خەونێکمان هه‌یه که خه‌لکیکی تر دیویانه‌و بۆمان لێک به‌ده‌روه، خه‌ونه‌که‌ش ته‌مه‌یه "حه‌وت مانگای قه‌له‌ویان له‌خوا دیوه، که حه‌وت مانگای له‌رولاواز ده‌یاغخۆن، هه‌روه‌ها حه‌وت گوڵه‌گه‌می سه‌وزیان له‌گه‌ل گوڵه‌ گه‌می وشک دا پێکه‌وه‌بینیوه له‌هه‌مان خه‌ون دا. جا یوسف تۆش حه‌قیقه‌تی ته‌م خه‌ونه‌و هه‌واله‌ شاراوه‌که‌یان پێ بلێ تا منیش به‌خواه‌نه‌که‌ی بگه‌یه‌مه‌وه‌و به‌شکم ته‌وانیش گرنگی ی ریزو په‌لو پایه‌ی تۆ له‌ زانست دا بزائن)...

ته‌م چه‌ند دێره‌ی پێش‌ه‌وش شیکارو واتای ته‌م دوو نایه‌ته‌ی سووره‌ته‌که‌یه که خودا تیا‌یان دا
 فەرمووێ: ﴿وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ^(۱) أَنَا أَنْتُمْ كُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ ۖ﴾^(۱۵)
 یوسفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعُ عِجَافٍ^(۲) وَسَبْعِ سُبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿یوسف/ ۴۵-۴۶.

یوسف خه‌ونه‌که‌ی پادشا لێک ده‌داته‌وه

"یوسف" که گۆی له‌م جو‌ره‌ خه‌ونه‌ ده‌بی‌ت بۆی ده‌رده‌که‌وێت ته‌وه‌ هه‌والی چه‌ند کاره‌ساتیکی ناخۆشه‌ له‌داهاتو‌دا. ته‌ویش وێرای ته‌وه‌ی له‌سه‌ره‌تای لێک دانه‌وه‌ی خه‌ونه‌که‌دا هه‌والی ته‌و کاره‌ساتانه‌یان پێ ده‌لێت، به‌لام له‌هه‌مان کاتدا چه‌ند چاره‌سه‌ریکی پێویست و شی‌اویشیان بۆ ده‌خاته‌ روو، تا بتوانیت له‌و قه‌یرانه‌ کوشنده‌یه‌ی ته‌و پۆژگاره‌ی (میسر) ده‌ربازبن. "یوسف" بۆ ته‌فسیری خه‌ونه‌که‌ی "پادشا" به‌سه‌رۆکی ناوکی‌شه‌کان ده‌لێت: (به‌گوێره‌ی ته‌م خه‌ونه‌ ولاتی "میسر" حه‌وت سالی پر له‌داهاتی ده‌غل و دان و خێرو پێری کشتوکالی ی به‌سه‌ردادیت، به‌لام ده‌بی‌ت ته‌و زه‌وی و زارانه‌تان سال له‌دوای سال به‌رده‌وام بکێلن و گه‌نم و جو‌ی تێدا بجینن و کوششیکی زۆر بجه‌نه‌ گه‌رو ته‌وه‌شی ده‌یدروونه‌وه‌ له‌نیو گوڵه‌گه‌مه‌کانیان دا بیانیه‌یلنه‌وه‌و ده‌ستی‌ان پێوه‌ بگرن و هینده‌ی لی مه‌خۆن ته‌نها که‌میکی وای نه‌بی‌ت که سه‌غله‌تی و نا‌ره‌حه‌تیا‌ن نه‌هێلێت، چونکه‌ دوای ته‌م حه‌وت سالی پر خێرو خۆشیو داها‌ته، حه‌وت سالی (وشکا‌نی و بێ‌داهاتی)یتان تووش ده‌بی‌ت و ته‌وه‌ی له‌وه‌پێش هه‌لتان گرتوه‌و پاشه‌که‌وتتان کردبوو به‌کاری دینن و هیچی وای لی نا‌هێلیته‌وه‌ مه‌گه‌ر ته‌نها ته‌وه‌ندی نه‌بی‌ت که ببی‌ت به‌ تۆو بۆ چاندن‌تان. دوای ته‌م حه‌وت سالی نه‌هاتی و نه‌بونی یه‌شتان سالیکی به‌داهات و پر خێرو بی‌رتان بۆ دیت که خه‌لکی به‌ (باران) ده‌بووژینه‌وه‌و زه‌وی و زاریش به‌

(۱) (ادکر بعد أمة): واته: (دوای ماوه‌یه‌کی زۆر پیری که‌وته‌وه).

(۲) (عجاف): کۆ(جمع)ی (عجفاء)و (عجف)ه،واته: ته‌و نا‌ژه‌له‌ هه‌ره‌ له‌رو لاوازی، که وینه‌ی نی یه‌ له‌ لاوازی دا.

بهرهم و داهاتي زور دهبوژيټه وه و خوراك و همر شتيكي وهك (تري و زهيتوون) كه روڼ وشه ربه تيان هه بيټ بو خه لكي دهسته بهر ده كات.

همه روه كه خوداش فهرموويه: ﴿قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِۦ﴾^(١) **إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا نَأْكُلُونَ** ﴿١٧﴾ **ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا تَحْصِنُونَ** ﴿١٨﴾ **ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصُرُونَ** يوسف ٤٧/٤٩.

ليكولينه وه له پيلانه كه

سه روكي ناوكيشه كان ته فسيري خه ونه كه ي بو پادشا برده وه و پادشاش زوري پي شادمان بو و زانيشي كه نهو ليكده انه وديه له گهل خه ونه كه ي دا ده گوځيټ و نه وهش به لگه يه له سه ر ته واري و كاملي ي عه قلي ليكده روه وه كه ي، بويه فهرماني كرد بيهينن بو لاي خو ي تا داواي روون كرده وه ي چهنه لايه نيكي گرنكي نهو خه ونه ي لي بكات. نيرواي پادشا چوو بو لاي - يوسف- و نهو خواسته ي پادشاي پي گهيانده، به لام (يوسف) زور په روشي چوونه دهره وه ي زيندان نه بو، به لكو داواي كرد نهو تومه ته نارواهيه ي له سه ر لاهريټ كه به ناهه ق خراوته پالي، دهنه همر سوره له سه ر مانوه له زيندان دا. داواكاريشي له نيرواوه كه نهو بسو بگه ريټه وه بو لاي پادشا و داواي لي بكات لهو پيلانه بكو ليټه وه كه له دري هه ليه سترابوو و نهو ناره تانهش بانگ بكات كه له داوه تي ژنه كه ي (عه زيزي ميسر) دا ناماده ببون و ده ستي خويان تيډا بريوو لي يان بپرسيت هويه كاني زينداني كردني چي بوون تاكو چهنه شاهيديكي نهو كيشه يه ي بن.

تيرواوه كه ش گه رايه وه په يامي -يوسف- ي به پادشا گهيانده. دياره پادشاكه ش سي و دووي نه كرده وه له ليكولينه وه ي نهو ي داواي كرد بوو. بو نه م مه به سته ش نوينه ري خو ي بو لاي نهو ناره ته داوه تكاروانه دهنريټ و داواي روون كرده وه ي حقيقي ته ي نهو مه سه له يه ي -يوسف- يان لي ده كات، لهو كاته دا ژنه كه ي (عزيز) يش له گه ليان دا ناماده ده كريټ. نهو (واته: نوينه ري پادشا) به ناره ته كان ده ليټ: (نهري بوچي نيوه ويستوتانه -يوسف- فريويده ن و تووشي هه له ي بكهن؟ ثايا ديوتانه مه يليكي به لاي نيوه دا هه بويټ؟ ثايا پيكه نيوه بو تان؟ ثايا هيچ

(١) (فذر وه في سنبله): (كه ماني نهو ديه له نيو گوله گهغه كه ي دا بيهيټنه وه) نهو ي نه م ثايه ته باسي كرده وه زانستي نويش پي گه يشتوه كه هيشتنه وه ي دانه ويټ له نيو گوله گهغه كانيان دا له كاتي هه لگرتن و پاشه كهوت كردنيان دا شيوازيكي پاراستيانه له فاكته ره سره شتي يه كان و له ميرووه زيانبه خشه كان، جگه له مدهش دانه ويټله كه به م شيوازه هه موو سيفه ت و ماده ده خوراكيه كاني ده پاريزريټ. جا كه و ابو و (عمد پيغه مبهراڼ) كه قورئاني خوداي بو هاتوه له كو ي نه م راستيه زانستيانه ي له خو وه هيناوه گه ر خودا بزي نه نارديټه خواره وه؟ نه خو (ته ورات) يش باسي نه م ي نه كرده وه تا بگو تريټ له ته وراته وه هيناوي ته، به لكو به راستي نه م موعجيزه يه كي زانستي قورئانه و به لگه يه له سه ر راستي پيغه مبهريټي يه كه ي محمديش (ﷺ).

گالتەو گه‌پیکى له‌گهل کردوون هه‌تا ئیوه‌ش به‌ته‌مای فریودانى بن و جورئه‌تى داوا‌لی‌کردنى ئەو کاره‌تان هه‌بویت که بۆ ئیوه‌ جوان و شیاو نى یه‌؟..

له‌وه‌لامى ئەم پرسیارانه‌دا ئافره‌ته‌کان گوتیان: (پاک و بێگه‌ردى هه‌ر بۆ خودایه‌و ماشا‌للا له‌پاکى و ئاب‌روومه‌ندى -یوسف- ئیحه‌ هیچ خراپه‌یه‌ کهمان لى نه‌بیستوه‌ و نه‌دیوه‌).. له‌و ساته‌وه‌خته‌دا (زوله‌یخا)ى ژنى (عه‌زیزى میسر) وای به‌چاک زانى که بێگومان ژیرى و دانای له‌وه‌دایه‌ دان به‌ واقع دابنیت، چونکه هه‌ر سووربیت له‌سه‌ر نکو‌لی کردن ئەو ئافره‌تانه‌ شایه‌تى له‌سه‌ر ئەو وه‌و هه‌لو‌سته‌ی پیشووى ده‌ده‌ن که به‌راشکاوى گوتبووى (من) داواى به‌دکردارىم له‌ -یوسف- کرد و گه‌ر خواسته‌که‌م جى‌به‌جى نه‌کات زیندانى ده‌کریت).

یان له‌وانه‌شه‌ ویزدانى خۆى له‌دواى ئەو شایه‌تى دانەى ئافره‌ته‌کان له‌سه‌ر پاکى و پاکداوینى ی -یوسف- بێدار بووبیته‌وه‌و هیچ رێگه‌یه‌کیشى له‌و بارو‌دۆخه‌دا له‌به‌رده‌م نه‌ما‌بیت ته‌نها دان نان به‌راستى دا نه‌بیت که‌وا (ئەم - خۆى) هه‌ولئى له‌خسته‌بردنى -یوسف-ى داوه‌ تا هه‌لینیت بۆ کارى ناشه‌رعى، به‌لام -یوسف- له‌به‌رامبه‌ر ئەو جو‌ره هه‌وله‌دا خو‌پراگرو سه‌نگین بووه‌و به‌م پى‌یه‌ش راستگۆیه‌ له‌تۆمه‌تبارکردنى ژنه‌که‌دا به‌و جو‌ره هه‌ولانه‌.

پاشان ژنه‌که‌ى -عه‌زیز- به‌لگه‌ى بۆ ئەم دان پیا‌نانه‌ى به‌وه‌ش هینایه‌وه‌ که ده‌یه‌ویت (یوسف) تى‌بگه‌یه‌نیت و بزانیته‌ که‌وا (ئەم ژنه‌ خۆى) هه‌رگیز چه‌زى نه‌کردووه‌ زیندانى کردنى (یوسف) بکات به‌هۆیه‌ک بۆ تۆمه‌تبارکردنى بۆ هیشته‌وه‌ى تۆمه‌ته‌که‌ پتویه‌ و بۆ خیانه‌ت لى‌کردنى له‌کاتى نادیار بوونى دا، چونکه خودا رى به‌سه‌رگرتنى پیلانى خائىنان نادات.

له‌دوا‌یشدا ژنه‌که‌ى (عزیز) ده‌یه‌ویت داواى لى‌بوردن له‌سه‌ر ئەوه بکات که نه‌فسى مرۆڤ خوازیارو په‌رۆشى خراپه‌کارى یه‌، ته‌نها ئەو نه‌فسه نه‌بیت که خودا ده‌یاریزیت و چاودیرى ی ده‌کات به‌ره‌حم و به‌زه‌یى خۆى.. خوداش لى‌بوردو میه‌ره‌بانه بۆ ته‌ویه‌کاران..

﴿وَقَالَ الْمَلِكُ أَتُؤْتِنِي بِهٖ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الَّتِي قَطَعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴿٥٠﴾ قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ ﴿٥١﴾ إِذْ رَوَدْتَنَّهُ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ قُلْتُ حَسَّ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ النَّحْنُ حَصَّصَ ﴿٥٢﴾ الْحَقُّ أَنَا رَوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٥٣﴾ ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ ﴿٥٤﴾ وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٥﴾﴾ يوسف / ٥٠-٥٣.

(١) (ما خطبک): (ماشانکەن) واتە (کارتان بەو جی بوو)؟... چ پەيوەستیەکتان پێوەی هەبوو؟

(٢) (حصص): واتە دەرکەوت و جێگیربوو.

پادشا وهزاره تي دارايي به -يوسف- ده سپيريت

پادشای -میسر- راستی ی بی تاوانی ی -یوسف- و داوین پاکي یشی بۆ روون بووه وه، بهمهش متمانه ی زیاتر بوو پئی و ههزی کرد زیاتریش لی ی نزيك بېته وه، بېگومان پېشتریش زیره کی و تیگه یشتوویی -یوسف- ی بههوی لیكدانه وهی خهونه كه یه وه بۆ دهركه وتبوو، جگه لهو راوێژو تهكبرهش كه بۆی كردهو سهبارهت به پرزگار بوون لهو تهنگزه نابووری یه ی كه لهو رۆژگاره دا تووشی -میسر- ببوو. پادشا كه (به ره گهز- ناسیایی- بوو) وای ده بینی كه وا له نیوان خۆی و -یوسف- دا په یوه ندی یه کی خزمایه تی له پرووی په گهزه وه هیه... هه موو نهو هۆکارانهش ناسه واریکی بههیزی له دهروونی پادشادا جی هیشتبوو وای لی كردهو (یوسف) ی زۆر زۆر خوش بویت و هه لی پیریت بۆ هه ندیک کاروباری گرنگی خۆی.

نیراوی پادشا چوو بۆ لای -یوسف- تا (نه غامی لیكۆلینه وه دان پیا نانی -زوله یخا- ی به بی تاوانی یه كه ی دا) پئی بگه یه نیت جگه له گه یانندی نهو مه به سته ی پادشاش به یوسف سهبارهت به وهی كه ده یه ویت جلهوی کاریکی پئی بسپیریت. (یوسف) یش بئی هیچ گومان و پارایی یه كه خواسته كه ی پادشای جی به جی كردهو چوو بۆ لای.. له و دیداره دا پادشا پئی گوت: (بېگومان من زۆر سه رسام و شاد مام به تۆ). ئینجا به گوتاری به لێن و دلنیا كرده وه پرووی كرده یوسف و پئی وت: (تۆ -ئه ی یوسف- به راستی له لای ئیمه رێزو پلهو پایه یه کی گه ورت هیه وه له هه موو شتكیش دا متمانه ت پئی ده كه ی).

(یوسف) بهم پلهو پایه گه وریه وه هه سته ی به لی پیرسراویتی ی سه رشانی ده كرد له ناست هه ر تهنگانه یه كه دا كه به سه ر هاوولاتیانی -میسر- دا بێت له سالانی بی بارانی و نه داری دا (وهك ئه وه ی نه با دا كه سانی بههیزو ده ست رۆیشتهو ستهم له هه ژارو بئی هیزه كان بكه ن) وهك چۆن پېشتر ستهم له خۆی كرابوو، یاخود (سووكایه تی یان پئی بكه ن) وهك ئه و سووكایه تی یه ی به خۆی كرابوو.. له بهر ئه مه هه زی كرد كه کاروباری دا هاتووی نهو خه لكه بئی هیزو كه م ده سته له نه ستۆی خۆی بگریت و خۆی راسته وخۆ له خزمه تیان دا بێت تاكو زو لم و سته میان له سه ر لا ببات. ئینجا داوای له پادشا كرد بیکات به باوه ر پێكراو (نه میندار) ی گه غچه كانی ولات، تا ئه رکی (سه ره رشتی كردن و هه لگرتنی خۆراك و پاشه كه وت كردنی بۆ سالانی وشكانی و نه هاتی) بگریته ده ست. چونكه ئه م كاری سه ره رشتیاری یه ئاتاجی به ده سپاکی و زانست و شاره زایی یه و نه میش (واته -یوسف-) هه موو ئه م مه رجانیه ی تێدا یه و پادشاش لی ی

پاديون. له سهر نهو بنچينه يه ش پاشا قايل بوو بهو سهر په رشتياري تي يه و ئيدى -يوسف- هم موو كاروباريكي ثابووري ي -ميسر-ى له نه ستو گرت و ده سه لاتي شي بو دانا له سه رخاكي -ميسر- تاكو به ويست و داخوازي ي خوى هه لس و كه وتى تي دابكات و بهر ژوه نديي گشتي پاري زي ت. دياره نه مه ش خواستي خودا خويه تي له كاري بنده چا كه كاني داو ني عمه تي خوى بهو بنده چا كه نه ي ده به خشيت كه ده يانپاليوي ت و هه ليان ده بري ت بو شهو كار ه گرن گ و مه زنانه، له دنياش دا پاداشتيان له سهر شهو كار ه چاك و به نه مه كانه ده داته وه كه شه نجاميان داوه، پاشان له روژي دوايي (ناخيره ت) دا پاداشتيكي چا كتر له وه ي دنياشيان ده داته وه، شهو پاداشته ي روژي دوايي بو نيمانداران و خواپه رستانه كه نيماني راستيان پي هيناوه و له خوداي خويان ده ترسن و خويان له هه موو جوړه گوناوه و سهر پيچي يه ك و سزاي خودا ده پاريزن..

﴿وَقَالَ الْمَلِكُ أَتُؤْمِنُ بِهٖۤ اَسْتَخْلَصُهٗ لِنَفْسِیۡ فَلَمَّا كَلَّمَهٗۙ قَالَ اِنَّكَ الْیَوْمَ لَدَيْنَا مَكِیْنٌ اَمِیْنٌۙ ۝۵۴﴾
 قَالَ اَجْعَلْنِی عَلٰی خَزَاۤیِنِ الْاَرْضِۙ اِنِّیۡ حَفِیْظٌ عَلِیْمٌۙ ۝۵۵ وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِیُوسُفَ فِی الْاَرْضِۙ یَتَّبِعُوْهُ مِنْهَا حَيْثُ یَشَآءُ نُّصِیْبُ بِرَحْمَتِنَا مِنْ شَآءٍۙ وَلَا نُضِیْعُ اَجَرَ الْمُحْسِنِیْنَ ۝۵۶﴾ وَلَا اَجْرُ
 الْاٰخِرَةِ خَیْرٌ لِّلَّذِیْنَ ءَامَنُوْا وَكَانُوْا یُقَوُّنَ ﴿یوسف/ ۵۴-۵۷...﴾

به ندى شه شه م

((يوسف و ناسينه وهى براكانى))

(براكانى "يوسف" له ميسر - گهړانه وهى براكان بۆ لای "يعقوب" ى باوكيان - "يوسف" بنيامين" ى براى به بارمته ده گړيت - براكانى "يوسف" داواى په حم و به زه يوى لى ده كهن)

براكانى "يوسف" له - ميسر -

ليكدانه وه كهى (يوسف) بۆ خهونى - پادشا - وا ده رچوو كه راسته و ده بيت شه و ماوهى خوښى و ناخوښى و بارگرانى يه به دى بيت، شه و بهو يه كه م جار حهوت سالى پر له داهاتى كشتوكالى و پر له خيروبهره كهت هاته پيشه وه (يوسف) يش به سه ليقه و ته گيبرى خوى سه ربه رشتى كاروبارى ثابورى و دارايسى ده كړدو به روبومى زړو زياد له پيوستى نامار ده كړدو له گه غينه دا دايدنه. ئينجا وهك چاوه پروان كړاوبو حهوت سالى وشك و بى بارانى و بى داهاتى پرووى تى كړدن و برسيتيى و گرانى ى خسته وه، به تاييه تيش له چهنه و لا تيكي دراوسى يان دا (وهك له هه ستن)، چونكه خه لكى شه و لا تانهى ده روبه ريان خويان بۆ شه و جوړه سالانه ناماده نه كړدبو و هه والى قات و قرييان نه زانيبو. بيگومان (يعه عقوب) و كوپه كانيشى وهك هه ر خه لكى تى تر تووشى بارگرانى ته نگانسه ى ژيان بوون، به لام - يعه عقوب - بيستى كه رزق وړوزى له لاي خه لكى ميسر هه يو له وه و پيش خويان بۆ پوژگاريكى ناوا ساز كړدوه، هه ربويه ش هه موو كوپه كاني بانگ ده كات (ته نها - بنيامين - ى كوپه بچووكى نه بيت) و داوايان لى ده كات بچن بۆ ميسر و شه وى هه يانه له كهل و پهلې بازارگانى و له زيو و له شتى تريش له گهل خويان دا بيبنه تا له وى بيگوپنه وه به گه م و جو.

براكانى - يوسف - به دهم شه داواكارى يه باوكيان وه دين و ده چن بۆ "ميسر". دياره چهن كه سيكي شيان بۆ چاوه پروانى كړدى گه يشتيان دانراوه كاتيگ شه وان بهو شيويه نااساييه و بهو ژماره به كه م دانه نراوه يانه وه (كه جنى سه رنج و پامان و هوى دروستبوونى به دگومانيشه لى يان (خويان ده كهن به ناوشاردا، بويه ده سه جنى ده يانگرن و ده ياننه بۆ لاي - يوسف - له كوژكه كهى دا. (يوسف) يش لهو كاته دا ده يان ناسيته وه به هوى پوخسارو په ننگ و

پرويان و قسه و گفتاريان و جل و بهرگه فله ستينيه کانيانوه. بهلام ثوان (يوسف) ي برايان ناناسنوه، نوپيش له بهر زوري نو جياوازي و گور انکاريانې به سهرې داهاتووه له بهر زوري تيپه پووني ماوه ي له يه کتر داپرانيان و گوراني پړنگ و روخساريشي... بي جگه له وهش به هوي وجودي -يوسف- له وه زاره تي -دارايي- و بهو جل و بهرگه تايه تي يه شيه وه، ههروه ها به زماني ديريني -ميسر- له گه ليان دا ده دواو ناويسي گورپرابوو، چونکه له جياتي -يوسف- پادشاي ميسر ناويکي تازه ي بؤ دانابوو و ناوي لي نابوو (صفنا ت فعيغ).^(١)

(يوسف) براکاني خوي به ميوان دانا (له جياتي نه وي به شيويه کي دي هه لس و که و تيان له گه ل بکات) و دواي ريزلي نانيان و گهم جوي به زياده وه و پتر له مافي شياري خويان بؤ کيشان (واته لهو سه ننگي تاي ته رازووه که زياتري بؤ کيشان) و ته نانه ت خوراکي رپگاشي پي دان و هه مو پيداويستيه کي سه فري بؤ ده سته بهر کردن. کاتيک براکاني خويان بؤ رويشتن سازه کرد، پي گوتن: (برايه کي بچو وکتان هيه که له باو وکتانوه براتانه، بؤم بهيئن له جاري داهاتووتان دا که دين بؤ ميسر ﴿اَتُونِي بِأَخٍ لَّكُم﴾^(٢) يوسف/ ٥٩. گهر براکاتان نه هيئن نه وه کو سپ و ته گهره دينمه سهر نه م کارانه تان و جاري کي تر بيئنه بؤ -ميسر- هيچ دانه وي له يه وکتان بؤ ناکي شتم، ههروه ها ناگادار يشتان ده که موه له وي گهر نه م داوايه م جي به جي نه کمن پي نادم پي بنيئنه ناو ولا ته که م).

کاتيک يوسف نهو داوايه ي له ميوانه کاني (واته براکاني) کردو ناگاداريشي کردنه وه له ناکامي جي به جي نه کردني داواکي و نه هيئاني براکيان له لاي باو کيانوه، نوپايش پي بيان

(١) (صفنا ت فعيغ): دوو وشي کوني ميسري يه ماناي (خوراکي ژيان) يان "خوارده مني زيندوده کان" ده گه يه نيئت، به ليکنده ويه کي تريش ماناي "رژگار کري جيهان" ده گه يه نيئت، ههردو ليکنده وه که ش نهو مبه سته ده به خشن که - يوسف - هوکاري ده سته بهر پووني پوزي زيندوان و خوراکيان و رژگار پوونيان بووه له مردن، نوپيش بهوکاره ي خوي که گهم و جوي هه لگرتووه له گه نجينه ي ناوه بؤ زه مني نه داري و بي باراني. (٢) نه م رسته يه (اَتُونِي بِأَخٍ لَّكُم من ابيکم) ههر که به باو کيان گه يان دوه يه کسهر هزره نه نديشه ي (يہ عقوب) ي باو کياني جو ولا ندوه و خستوتي يه گومان و پرسيا روه له وي که ناخو نه م پياوه ميسري يه ي سر بهر رشتياري سر گه نجينه کاني (ميسره) چ نيازتي کي له م داوايه ي دا هه بيئت؟ دنا کي پي ي گوتوه که نه م کوران به را به کيان له باو کيانوه هيه؟ نه ي نه م ش چ به يوه ندي يه کي به ووه هيه؟ نه ي باشه نهو هويانه چين که هاندهري بوون بؤ نه م داواکاري يه؟ له وه ده چيئت نه م داواکاري يه - يوسف - وه برو و سک ه نامه يه ک بيئت له خويه وه بؤ باو کي يان هيمايه ک بيئت و که س نه زانبيت شي بکاتوه تنها - يه عقوب - نه بيئت، نه م جگه له وي که - يوسف - هه مو پيداويستيو که ره سيه کي سه فري بؤ براکاني دابين ده کات و ته نانه ت نهو پره زياده يه ي له گهم و جو بزي کيشايون به خورايي ده يان داتن. (يہ عقوب) له م هه مو هيماو نيشانانه نه وه تي ده گات کهوا - يوسف - ي کوري له - ميسر - ه، به لگه ش بؤ نه م جو ره تي گه يشته ي - يه عقوب - نه ويه کاتيک کوره کاني (بؤ جاري سي يه م) به ته ماي سهر داني - ميسر ده بن. پي يان ده نيئت: (يَبْنِيْ اَزْهَبُوا فَتَحَسَبُوا مِنْ يُّوسُفَ وَآخِيهِ)، واته: (کوره کاني خو م پرؤ نه وه به دواي هه والي - يوسف - و براکي دا بگه رين) ..

گوت: (ئیمه‌ش به‌شیتوازیکی وردو دانایانه له‌گهل باوکمان دا خەریک ده‌بین تا له‌و خواسته‌ی خۆی وازدنیت و پیمان ده‌دات برا بجوکه‌که‌مان بۆ (میسر) بێنن. دلنیاشت ده‌که‌ین له‌وه‌ی ئیمه‌ نه‌و داواکاری یه‌ت جی‌به‌جی ده‌که‌ین)... جا له‌ساتیکدا به‌ته‌مای پۆشتن بوون. (یوسف) فهرمانی به‌کارمه‌ندانی خۆی کرد که به‌ په‌نهانی نه‌و نرخه‌ی بۆ گه‌نم و جۆکه هینابوویان بجه‌نه‌وه نیتو که‌ل و په‌له‌کانیان بپه‌نه‌وه‌ی نه‌وان (واته‌ براکانی) له‌و ساته‌دا هه‌ست به‌وه بکه‌ن که‌وا وه‌زیری دارایی ی میسر به‌خۆرایی نه‌و هه‌موو گه‌نم و جۆو پیداوێستی‌یه زۆره‌ی پش‌داون، به‌مه‌ش -یوسف- ده‌یویست براکانی هه‌ر کاتیک ده‌گه‌نه‌وه بۆ فه‌له‌ستین و نرخه‌گه‌رێتراه‌که له‌ نیتو شتومه‌که‌کانیان دا ده‌بینن، هه‌ست به‌گومان باشی (حسن‌الظن) ی لی بکه‌ن و بزنان که به‌را‌ده‌یه‌کی هینگجار زۆر به‌خشنده‌و ده‌ست بلا‌وبوه له‌گه‌لیان دا. (یوسف) بۆیه نه‌م کاره‌ی دوا‌یی ی کرد تا‌کو براکانی هان بدات له‌سه‌ر نه‌وه‌ی بگه‌رێنه‌وه بۆ لای و بشزانن نه‌و به‌سۆزو به‌زه‌بی یه‌ بۆیان و با نه‌وانیش خێرو چاکه‌ی زیاتری لی پابینن...

نه‌م نایه‌تانه‌ش پوخته‌ی نه‌م به‌شه‌ی به‌سه‌ره‌اته‌که‌یه، که‌ خودا تیا‌یان دا فه‌رموویه:

﴿وَجَاءَ إِخْوَهُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ﴾ (٥٨) ﴿وَلَمَّا جَهَّزَهُم بِحَافِظِهِمْ قَالَ أْتُوتِي بِأَخٍ لَّكُمْ مِّنْ أَيْكُمُ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ﴾ (٥٩) ﴿فَإِن لَّمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَّكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرُبُونِ﴾ (٦٠) ﴿قَالُوا سُرُودٌ عَنْهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَعْلُونَ﴾ (٦١) ﴿وَقَالَ لِفَتْنَيْنِهِ اجْعَلُوا بَصُعْتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ (يوسف / ٥٨-٦٢).

گه‌رانه‌وه‌ی براگان بۆ لای - یه‌عقوب- ی باوکیان

براکانی -یوسف- به‌و خۆراک و داهاته‌ی هینابوویان گه‌رانه‌وه بۆ لای باوکیان و ده‌نگ و باسی سه‌فه‌ره‌که‌یان و نه‌وه‌ی له‌نیتوان خۆیان و وه‌زیری دارایی نه‌و ولاته‌دا پروی دابوو بۆ باوکیان گێرایه‌وه، جگه‌ له‌باس کردنی نه‌و هه‌موو میوانداریتی و ریزلیتان و بایه‌خ پێ‌دانه‌شیان. پاشان داواکاری یه‌که‌یشیان پێ‌گه‌یاند که نه‌گه‌ر جاری داها‌توو نه‌و برا بجوکه‌که‌یان (بنیامین) له‌گهل خۆیان دا بۆ میسر نه‌هینن نه‌وا هیچ خۆراک و ده‌غل و دانیکیان بۆ ناکیشیت. له‌به‌ر نه‌م ناگادار کردنه‌وه‌یه‌ش داوا‌یان له‌باوکیان کرد پێ‌یان بدات له‌گه‌شتی دووه‌میان دا (بنیامین) یش له‌گهل خۆیاندا به‌رن تا‌کو نه‌و خۆراک و گه‌نم و جۆیه‌ی ناتاجیان

(١) (أوفي): واته‌ (زۆری ده‌که‌م، زیاد‌ی ده‌که‌م)...

(٢) (المنزلين): میوانداران، واته‌ من (چاکترینی میواندارانم و میوان به‌چاکی راده‌گرم)...

پټی ته د هسټیان که ویت. نه وه شیان بۆ باوکیان دوو پات کرده وه که نه وان چاود پټی و پارټیزگاری لى ده کهن.

له کاتى بیستنى هم داوايه دا (یه عقوب) چهند یاداوهری یه کی راپردوی له دلدا ژیايه وه و رۆژگاری داواکردنى -یوسف- ی که و ته وه بیر، بویه له وه لامى هم داوايه ش دا جارى کی دی خه و په ژاره دلى بريندار کردو پرووی تى کردن و گوتى: (چون متمانه تان پى بکه م؟ وه ک جارى پشوو؟ که -یوسف- ی برای بچو وکتان ون کرده و پابه ند نه بوون به به لینه که تانه وه بۆ پارټیزگاری کردنى و نه تانپاراست؟ له مه ش دا هه ر په نا به خوا ده گرم بۆ پاراستنى کوړه که م چونکه خودا به هیترتین و چاکترین پارټیزه وه میهره باترینى میهره بانانیشه).

براکانى -یوسف- هیشتا به وه شیان نه زانیوو که وه زیری دارایی ی میسر نرخى ده غل و دانه که ی بۆ رت کردو نه وه و پاره و ماله که یانى له هه گبه کانیان دا داناه، به لام دواى کردنه وه یان دیتیان که هه موو پاره و مالى نرخى ده غل و دانه که شیان لى وه رنه گیراوه، ئیت نه مه یان کرده هویه کی له بار بۆ دلته رم کردنى باوکیان تا کو قایل بیت به ناردنى (بنیامین) له گهلان داو بۆ هټننى خۆراک له (میسر). به ته و اویش دلنیا یان کرد له وه ی زۆر سوورده بن له سره بایه خ پى دانی، له سه روو نه مانه شه وه بوونى کوړه بچو که که له گهلان دا به نه فره ی کی تر داده نریت و بارى حوشتی کی دی له خۆراک زیاد ده کات بزیان، چونکه وه زیری دارایی برپاری دابوو هه ر پیاوټک له بارى حوشتی کی زیاتری پى نه دات له و داهاته.

به لام نه و مه رجه ی خسته سه ر کوړه کانی که له کاتیکدا (بنیامین) ده نریت له گهلان ده بیت په یان به خودای په روه ردگار بدن له سه ر نه وه ی هم کوړه بچو که ی بۆ به ټنه وه وه هیه به ره به سټیکش پى نه وه یان لى نه گریټ مه گه ر مردن نه بیت یان مه گه ر دوژمن چواره وریان بگریټ و پى نه وه یان لى بگریټ، نه وانیش مه رجه که ی باوکیان په سندرکوړو سویندیان خوارد به خوا که بیپارټن.

(یه عقوب) به و په یانه ی کوړه کانی هیور بووه وه دواى نه وه ی جوړه راستیه کی له وته کانیندا به دی کرد، به مه ش وای لى هات قایل بیت به ناردنى (بنیامین) له گهلان دا، پاشان به زه یی به هه موویان داهاته وه هم به زه یی یه وای لى کرد نامۆزگاریان کات به وه ی کاتیک ده چنه ناو (میسر) وه له چهند ده روازه یه کی جیا جیا وه بچنه ناوه وه تا کو سه رنجی خه لکی به لای خویان دا رانه کیشن و چاوانی پاسه وانان چاود پټریان نه کهن، چونکه له وانه یه نه مه دلته نگیان بکات گه ر به کو مه ل پټکه وه له یه ک ده روازه ی شاره وه بچنه ناوه وه، نه ویش (واته یه عقوب) توانای نه وه ی نیه زه ره و زیانیتکی له و چه شنه یان لى دوور بخاته وه، به لکو ته نها خودای تا ک و بالاده ست توانای دوور خسته وه ی نازارو زیانى هیه ...

نهمه ی پیتشو پوخته ی واناو شیکاری نهم چند نایه ته ی تره له به سه رها ته که دا که خودا
 تیا یان دا فهرموویه: ﴿ فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أٰبِهَيْهِمْ قَالُوا يٰۤاَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَاَرْسِلْ مَعَنَا
 اَخَانًا نَّكْتُلْ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ ﴿٦٣﴾ قَالَ هَلْ ءَامَنُكُمْ عَلَيْهِ اِلَّا كَمَا ءَامَنُكُمْ عَلٰى
 اَخِيهِ مِنْ قَبْلُ فَاَللّٰهُ خَيْرٌ حٰفِظًا وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّحِيْمِ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَعُهُمْ وَجَدُوْا
 بِضَلْعَهُمْ رُدتْ اِلَيْهِمْ قَالُوا يٰۤاَبَانَا مَا نَبْغِیْ هٰذِهِ بِضَعْنٰ رُدتْ اِلَيْنَا وَنَمِیْرُ اَهْلِنَا ^(۱)
 وَنَحْفَظُ اَخَانًا وَنَزِدَادُ کَيْلٍ بَعِیْرُ ذٰلِكَ کَيْلٌ یَّسِیْرٌ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنْ اُرْسِلَهٗ مَعَكُمْ حَتّٰی
 تُؤْتُوْنِ مَوْثِقًا مِّنَ اللّٰهِ لَآ تَأْتِنِیْ بِهٖ اِلَّا اَنْ یُّحَاطَ بِكُمْ فَلَمَّا ءَاتَوْهٗ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ عَلٰی مَا نَقُوْلُ وَکِیْلٌ
 ﴿٦٦﴾ وَقَالَ یٰۤبَنۡی لَا تَدْخُلُوْا مِنْۢ بَابٍ وَّحِدٍ وَّادْخُلُوْا مِنْۢ اَبْوَابٍ مُّتَفَرِقَیْمٍ وَمَا اُغْنِیْ عَنْکُمْ مِّنَ اللّٰهِ
 مِنْ شَیْءٍ اِنْ الْحُکْمُ اِلَّا لِلّٰهِ عَلَیْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَیْهِ فَلِیَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ﴿٦٧﴾ وَلَمَّا دَخَلُوْا مِنْ
 حَبِثٍ اَمَرَهُمْ اَبُوْهُمۡ مَا کَانَ یُغْنِیْ عَنْهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ شَیْءٍ اِلَّا حَاجَةً فِیۡ نَفْسٍ یَّعْقُوْبَ
 فَضَّلَهَا وَاِنَّهٗ لَذُوْ عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنٰهٗ وَلٰکِنَّ اَکْثَرَ النَّاسِ لَا یَعْلَمُوْنَ ﴿یوسف/ ۶۳-۶۸﴾

"یوسف" - بنیامین - ی برای به بارمته ده گریت

براکانی - یوسف - چوونه وه بۆ (میسر) و گه یشتنه وه لای "یوسف" له دیوانی خو ی داو
 (بنیامین) ی برا گچکه شیان له گهل دابوو، شه ویش میوانداری کردن، پاشان به ته نیا و به جیا
 له براکانی دیکه ی له گهل (بنیامین) ی برای دا دانیش و به راشکاو ی خو ی پی ناسانده وه پی
 گوت که نهو (یوسف) ی برای ونبوویه تی.. ئیدی شادی و خوشحالی یان بهو دیداره ناوازه یه
 له راده یه کی وادابوو که به هیچ شتیک گوزارشتی لی ناکریت.. نهوان همر دووکیان باسی
 رابردووی خو یان بۆ یه کدی کرد، که تووشی چ خهم و خهفت و نازاریک بوون به هو ی رق و
 کینه و فرویتلی براکانیا نه وه..

(یوسف) لهو دیداره دا به براکه ی گوت: (له مه ولا هیچ په ست و تووړه مه به له سه ر نهو
 په فتاره نامرویی یانه ی دهره قی ئیمه کردوویانه، چونکه نه وه تا خودای مه زن ده سه لات و پلهو
 پایه و ریژی پی به خشیوم و نه وه توش ئیستا له بهر سایه ی چاودیری و سه ر په رشتیاریی من
 دایت)..

(۱) (غیر اهلنا): واته: خوړاک بۆ کس و کارمان دیتین.

ئینجا (یوسف) وای پێخۆش بوو ئەم بڕایەیی لای خۆی بەیئێتەوه وەك پێخۆشکردن بۆ ئەو مەرجەیی كە دەبیئت دایك و باوكیشی بەیئین بۆ میسر. شیوازی و بەرئارویشی بۆ ئەو مەبەستە (واتە بۆ هێشتنەوهی بڕاکەیی لەلای خۆی) ئەو بوو كە تۆمەتی دزی كردنی بختە پال و بەو هۆیەوه دەسبەسەری كات تاكو هەر لای خۆی بیئت و هاوڕێی تەنهاییی بیئت، (بنیامین)یش بۆ رازی كردنی (یوسف)ی بڕای ئەو تۆمەت خستنه پالەیی پەسند كرد. دیارە تۆمەتباركردنی (بنیامین)یش بە (دزی كردن) تۆمەتباركردنی هەموو بڕاكانە، چونكە ئەو سەرشۆریان دەكات و كلاویان لار دەكات و بۆ تەمەن كردنیشان لەكەسێتی و گەورەیی، یان كەم دەكاتەوه، هەروەها ئەم تۆمەتباركردنە (بنیامین) ئەو بڕایانەیی دەخاتە نیو تەنگۆیەكی شەرمەزاریی ی بەردەم باوكیانەوه، جگە لەوهی خەم و پەژارەییەكی زۆریشان تروش دەكات بۆ تۆلە لی كردنەوهیان لەسەر ئەو بەدكارەییە (یوسف) كردبووان، ئەو تەمەن ویش بەفێلێك لەسەر ئەو فێلەیی زوویمان سزایان دەدات. بۆ دروست كردنی ئەم فێلەش (یوسف) وەك جاری پێشوو گەم و جۆیان بۆ دەكێشێت و باریكی زیاتریان بەهۆی وجودی كەسێكی ترەوه (كە بنیامینە) بۆ دادەنێت. بەلام بەدەستی خۆی ئەو تەرازووه رەسمی یەكی كە خۆراك و دانەویڵەیان پێ دەكێشا دەخاتە نیو كەل و پەلەكانی (بنیامین)ی بڕایەوه، واتە (بەئانقەست و نی دەكات و لە فەرمانبەرەكانی خۆی دەشارێتەوه تا بەدوای دا بگەرێن و بزائن كۆ دزیبێت).

فەرمانبەرانی (یوسف) بەدوای تەرازووه كەدا گەران و ونەیاندۆزی یەوه، جا لەبەر ئەوهی لەو ساتانەدا تەنھا شتیان بۆ ئەو بڕایانە پێكێشابوو، خێرا بێهێج گومان و دوو دلی یەك ئەوانیان بەدزینی تەرازووه كە خەتبار كرد، بۆ ئەم مەبەستە یەكێك لەو فەرمانبەرانی (یوسف) هاواری لی كردن و پێی گوتن: (هۆ كاروانەكە راوەستن ئێوه دزیتان كردووه)، ئەو بڕایانە بەیستنی ئەمە ترسیان لی نیش و بەرهو رووی هاواریەكە رۆشیت و لییان پرسین كە داخۆ چیان لی ون بوویت، هاواریەكەش پێیگوتن (بەدوای تەرازووه رەسمی یەكەدا دەگەرێن و خەلاتێكیش دانراوه بۆ ئەو كەسەیی دەیدۆزیتەوه، خەلاتەكەش باری حوشتێكە لەخۆراك). بڕاكانی - یوسف - سۆتیدیان خوارد لەسەر ئەوهی بێتاوان و بێئاگان لە دزی و بەدکاری، فەرمانبەرانی -یوسف - لی یان پرسین (سزای ئەو كەسە چي یە كە تاوانی دزی كردنی ئەنجام دایت؟)، كۆرانی (یەعقوب) لەبەر بێتاوانی ی خۆیان لەو ئەلامدا گوتیان: (سزای ئەو كەسەیی تەرازووه كەیی دزی بیئت ئەوهی وەك بەندەیهك (رقیق) بگێریت، چونە ئەمە سزای عادیلانەیه بۆ ئەو گوناھكارەیی دزی لەو كەسە كردووه كە چاكەیی لەگەڵدا كردووه).. بێگومان ئەم سزایەش لەشەریعەتی بنەمالەیی (یەعقوب)دا بۆ دز دانرابوو.

ئىنجا دواى ئىم وت و ويژه فرمانبره كان دهستان كرد به پشكینی كهل و پہلی براكان پیش (بنیامین) تاكو وا دهرنه كهویت كه نه خشه كه بو (مهسه لهی دزی یه كه) دارپژراوه، پاشان كهل و پهله كانی (بنیامین) یان پشكنی و ترازوووه كه یان تیدا بینى و لی یان دهره یئا.

براكانی (یوسف) كاتیک ترازوووه كه یان له ویدا دوزی یه وه، یه كسه ر پاچله كین و واقیان ورما، چونكه وایان ده زانی كه توشی چه خا خه کی ترسانك بوون. بهم په ننگه ش فیله كه ی (یوسف) سه ری گرت و به پیری براكانی مافی ئه وه ی هه بوو كه (بنیامین) به بارمته بگریت، واته بهو پیریو مهرجه ی كه به پیی شه ریه تی خو یان (ئهو كه سه ی ترازوووه كه له كهل و پهله كانی) دا بیت وه كه بنده كه ده گریت).

خوداش بهم شیوهه کاره‌که‌ی بۆ (یوسف) رێك خست، چونکه نه‌یده‌توانی براکه‌ی خۆی به‌پێی شه‌ریعه‌تی (میسر) بگه‌یت، به‌لكو له (میسر) به‌یاسایه‌كه‌ی تر سزای دزیان ده‌دا، به‌لام بێگومان خودا پێنمای (یوسف)ی كرد نه‌و جوژه‌ پێو شوێنه‌ بگه‌یته‌به‌ر بۆ هه‌شتنه‌وه‌ی (بنیامین)ی برای له‌ لای خۆی.. بهم پێیه‌ش خودا به‌ ویست و خواستی دانایانه‌ی خۆی هه‌ر كه‌سیكه‌ی بویت به‌زانست و دانایی و راوێژی جوان پایه‌بڵندی ده‌كات، وه‌ك چۆن نه‌و به‌هرانه‌ی به‌ یوسف دا‌بوو، له‌سه‌روو هه‌موو زانسته‌ن‌دێك‌یشه‌وه‌ كه‌سیكه‌ی له‌و زاناترو داناتر هه‌یه‌، خوداش له‌سه‌رووی هه‌مووبانه‌وه‌یه‌، ده‌با هه‌یج مرۆفكێك له‌خۆبایی نه‌بێت به‌و زانسته‌ی هه‌یه‌تی.

﴿وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ ءَاوَىٰ إِلَىٰ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾ فَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَّازِهِمْ جَعَلَ السَّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَتَيْتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا وَأَقْبِلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقَدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوا تَفْقَدُ صُوعَ الْمَلِكِ وَلِمَن جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْتَنَا لِنُغِثَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ ﴿٧٤﴾ قَالُوا جَزَاؤُهُ مَن رُحِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ ۖ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَّن نَّشَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ﴾ يوسف/٦٦-٧٦.

(۱) (کدنا لیوسف): مەبەست لەم رەستەییە ئەوەیە لەبەرانبەر ئەو فێلە زوودا کە لە -یوسف-یان کردبوو. خۆدەش بەفێلێکی ئەو جەشە سزای دان.

براکانی - یوسف - داوای رهم و به زه یی لیږده کهن

به دهره یینانی ته رازووه ره سمی یه که له گهڙ وپه له کانی (بنیامین) دا براکانی یوسف زور شرمه زار بوون، به لام به پاکانه یه کی ناهه مواری وها خویان په رانده وه که ته نها (بنیامین) نه بیت هه موو کومه له که ی خویان به بی تاوان دانین، پاکانه شیان توانج دانیک بوو له و برا گچکه یه یان و له - یوسف - یش، به وه ی گوتیان (شتیکي سهر و سه مهره نییه گهر شم کوره بچو که ی له گه لمانه، دزی بکات (چونکه (زپریرایان بووه) شه وه بیگومان برایه کی تریشی^(١) له موه بهر دزی ی کردبوو (واته یوسف که له دایک و باوکوه برای بوو نه ک زپرا).

(یوسف) بهم تواخه په نهایی یه یان بیډار بووه وه له دلی خوی دا پی ی گوتن: (شیوه خوتان خرابترین رفته تاران هه بووه و که مترین ریتان هه بووه به وه ی هه لبه ستنی شم درو یه تانه وه، ههر خدا خوی ناگادار یشه له و پرو پا گهنده و ئیدیعایانه تان).. واته (یوسف) به ناشکرا وه لامی نه دانه وه له دهر وون و ناخی دلی دا ناوا وه سفی ده کردن. شمی نایا وانی یه؟ نایا شه برایانه خویان چهند دزیک نه بوون که (یوسف) یان له باوکیان دزی و فری یان دایه نیو بیره که وه؟

لهم کاته ش دا (براکان) هیچ رینگه چاره کیان له بهردهم دانه بوو بۆ رزگار کردنی (بنیامین) ته نانه له حیاتی هیچ باج و شتیکی تریش بویان دهر باز نه ده کرا تا بتوانن پابه ندبن به و په یمانه به خودایان دابو له بهردهم باوکیان دا. ههر بویه ش ده ستیان کرد به داوای رهم و به زه یی له (یوسف) و زور تکایان لی کردو پی یان گوت: (شم کوره نهوجه وانه ی له گه لمان دایه باوکیکی به سالا چووی پیری هه یه و زوری خوش ده ویت و نه گهر به بی شه و بچینه وه زور خه مبارو دلته نگ ده بیت بوی، نیمه ش په یمانان به خودا دابو که بیپاریزین، جا له حیاتی شه و یه کی کمان بگروه له جیکه ی داینی شه و بهر له لاکه، نیمه لهم پرووه ههر چاکه و یارمه تی و به خشنده بیت لی راده بینین)..

(١) گوتراوه: (راحیلی دایکی - یوسف - کاتیک له گهڙ (به عقوب) دا ولاتی نیوان دوو پروباری (واته عیراقی نه مړی جی هیشتووه و بهرو (فله ستین) ریشتونن په یکه ریکی بچو کی له گهڙ خوی دا بر دوه که له زپر دروست کراوه هی (لابان) ی باوکی بووه لی ی ون بووه (واته لابان) ی باپیری یوسف لی ی ون بووه) و گه راوه به دوا ی دا و نه یدوزیه ته وه نه له لای (راحیلی) ی کچی بووه نه له لای که سیکی دی، چونکه (دایکی یوسف) شه و په یکه ره زپرنه ی له کورتانی شه و حوشترده ا حه شار دابو که سواری پشتی بیوو. کاتیک (به عقوب) و خیزانه که ده گنه (فله ستین) شه و په یکه ره به ده ست یوسف وه ده بیت و یاری پی ده کات چونکه له و بوو که شوشه یه ده چوو که مندا لان یاری پی ده کهن، گووتووشیانه گوايه (یوسف) په یکه ره زپرنه بچو که له کی له مالی باپیری دزیوه. به لام له راستی دا (یوسف) هیچ رفته ریکی له و چه شنه ی به مندا لیش نه نواندوه و هیچ شتیکی له کمس نه دزیوه.

(يوسف) له وه لامي داواكهيان دا پني گوتن: (پهنا ده گرم به خودا له وهی كهستم له بي تاوان بكه م و يه كيكي تر تاني له جي دا دانيم، شهوش هه مه حاله گهر به پيچه وانهی حوكمي شريعه ته كه تانه وه هلئس و كهوت كه م كه سزای به (به نده دانانی) شه جوړه تاوانكاره ی داناه، جگه له مانهش ياسای پادشای (ميسر) يش پړئ نادات بي تاوانيتك له سهر تاواني كه سيكي دي سزا بدهم. خو نه گهر وا بكه م نه وا يه كيك ده بم له سته مكاران)..

براكاني دواي شه وهی له قناعت پي هينانی (يوسف) بي ثوميد بوون و نه يانتواني يه كيكي تريان له جياتي - بنيامين - دابنين، به جيا له نيو خويان دا كوډه بنه وه و ده ست ده كهن به راويز كردن دهرباره ی هه لويسي خويان به رامبه ر باوكيان. له شه نجامي راويزه كهيان دا قايل دهن به و بيروپايه ی (رائوئين) ي براگهوره يان كه گوتبوي: (نابيت شه مه سه له يه تان له بير بچيت كه پهيانتان له سهری به خودا دا له به رده م باوكتان دا دهرباره ی پاراستنی - بنيامين - و گهراندنه وهی به ساغ و سه لامه تی.. چونكه دهرباره ی - يوسف - يش له مه وپيش په يانی پاراستنيان پي داو به لام به ون كردنی شه كوپه (هه ره خو شه ويسته ی) خم و خفه تيكي زورتان پي دا. ئيستاش من خوم له ناست مه سه له يه كي شه رمه زاركاری ناوا دا ده بيت له - ميسر - بي نمه وه به ملاولا دا نه چم هه تا شه كاته ی باوكم له پوي راسته قينه ی بارودوخه كه مان تي ده گات و مؤله تي گهرانه وم پي ده دات، يان خودا به حوكمي ئيلاهی ی خوی ئيراده ی گهرانه وم بو دهره خسينيت و، هه ر خوداش دادگهر ترين حاكمه).

برا گهوره كهيان دواي دهر پرينی شه رايه به براكاني تري ده ليت: (ئيو به بي من بگه رپينه وه بو لای باوكم و حهقيقه تی رووداوه كي پي بلين و هه والي شه وهی پي بگه يه نه كه - بنيامين - ی كوري (تهرازوي په سي ی ميسر) دزيوه به ياسای (به عه بددانان) حوكم دراوه. هه موو شه شمان به چاوی خو مان دی، خو نه گهر له (غهي ب) مان بزانيبایه و هه والي شه رووداوه مان پيش (روودانی) پي بگه يه نزيه شه هه رگيز له گه ل خو مان دا نه مان ده برد).

هه روه ها پي بلين: (بابه گيان نه گهر تو گومانتم له هه والانه هه يه كه پيمان گهيانديت شه و ده توانيت بو ليكو لينه وه به دوا داچوونی و ته وه واله كامان چهنه نير اوپيكي خوت په وانه ی - ميسر - بكه يت تاكو شا په تي شه خو خلكه ی شه ويشت بو بيننه وه، هه ر خو يشت به ته نيا ده توانيت شه هاوپري يانه ی سه فه ري شه جار هه مان بانگ كه يت كه له كار وانه كه دا له گه ليان دا بووين و گه راونه ته وه و پريسياريان له و باره يه وه لي بكه تاكو راستی قسه ی ئيمه ت بو روون بيته وه)..

تا ئيره پوخته ی ليك دانه وهی شه چهنه نايه ته ی ديكه ی تاييه ت به چيروكي (يوسف) بو كه خودا له م به شه ی سووره ته كه دا فه رمويه: ﴿قَالُوا إِن يَسْرِقَ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَّهُ مِنْ قَبْلُ﴾

فَأَسْرَهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرُّ مَكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴿٧٧﴾ قَالُوا يَتَّيْنُهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مِنْ وَجَدْنَا مَتَاعًا عَنْدَهُ إِنَّا إِذَا لَطَلِمُوا ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا اسْتَيْسَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا ^(١) قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ آبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوثِقًا مِنَ اللَّهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٠﴾ ارْجِعُوا إِلَىٰ آبَائِكُمْ فَقُولُوا يَتَا بَنَاتِ ابْنِ ابْنِكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلَّمَنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ ﴿٨١﴾ وَشَلَّى الْقَرْيَةَ ^(٢) الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ ^(٣) الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَدِيقُونَ ﴿٨٢﴾

یوسف/ ۷۷-۸۲.

(۱) به جوانی سهرنج بده له پړه وانبیژی نیو شم پرسته یه: (فلما استیأسوا منه خلصوا نجياً)، واته: (کاتیک براکان له-یوسف- نانو میډ بوون له نیو خویان دا به جیا راوړیوان کرد)، (استیأسوا): واته (نانو میډی که وته قوولای دهر وونیانه وه و تیا دا جیگیر بوو)، (خلصوا) ش واته (له گۆشه یه که دا هه موو براکان به جیا و دوور له خه لکی کږ بوونه وه بږ راوړتیک له سر نهو مه سه له یه)، (نجیاً) واته: (به نه پنی که و تنه بیرو را گۆزینه وه) .. که و ابو نهو پرسته یه له ترویکې پړه وانبیژیو نیعجازی کورت کردنه وه دایه، چونکه به چنده وشه یه کی که و یتنه ی حاله تی نهو برایانه ده گرت که نانو میډی و پر شیبینی له ده ورونیان دا چه سپاوه و خه لکی لویان دوور که و توتسه وه، خویان بیرو را کانی خویان تاوتوئ ده که و، نهو هه لویسته ش ناماده ده که و بږ چاوپیکه و تنه وه ی باوکیان. جا نیتر وشه کانی نیو شم پرسته یه وه که و نهو گوهرو مرواری یه وایه که هېچ ویتنهو هاویشویه کی نیه و به لگوو ده لاله تیشه له سر پاراوی ی زمانی قورثان و توکمه یی و هیژی مه منطقه که ی، له گم شوینی قورثانیان دا (پاراوی پړه وانبیژی) له پرسته یه کی وه شم پرسته قورثانی یه دا پیکه وه کږ بوونه وه. (۲) (القرية): له قورثان دا وشه (قریه) به هر ناوچه یه کی ناو دهانی ی بچوک یان گه وره ده گورتیت لیر دس دا واته دانیشترا نی ناوچه که. چونکه (عمر هب) ناوی شوینه که ده بن و ده شبانه ویت بزانی کتی تیدایه. (۳) (العیر): واته کاروانیک له حوشر، لیر ده واته نهو کاروانچی یانی که نهو حوشرانه یان به کار هیناوه له کاروانه که یان دا.

به ندى حوتهم

((به يه ك گه يشتنه وهى " يه عقوب " و " يوسف "))

(" يه عقوب " نيچيرى خهم و په ژاره - براكان " يوسف " ده ناسنه وه -
 " يه عقوب " هوالى ساغى و سه لامه تى " يوسف " ي دى ده گات -
 پټك گه يشتنه وهى پر شوق و و شادى و .. به دى هاتنى خه ونه كى " يوسف ")

" يه عقوب " نيچيرى خهم و په ژاره

براكان (ته نها - بنيامين - و برا گه وړه كه يان نه ييت) نه وانى دى هه موويان هاتنه وه بؤ لاي
 " يه عقوب " ي باوكيان و هوالى شو وړوداوه تازه يى به سريان دا هاتبو پى گياند، شم
 هه والى ش سهرله نوئ خهم و خه فته كانى نيو دلى و وروژانده وه، نازاره د هرونيه كانيشى دوو
 هينده دى زياتر بوو بؤ له ده ست دانى كورې دووه مى، باوه ريشى پى نه كردن، چونكه درؤو
 ده له سهى زؤرى لى بيسستبوون، هه ر قسه يه كيان بؤ بكر دا يه لاي شو و جى باوه ر نه بوو، ته نانه ت
 گه ر به راستبى زيش بدوانايه چونكه د هره دارو مهينه تبارى كار ه ساتيكى پيشتر بوو به هؤى
 سهرنگوم كردنى براكهى تريان (يوسف) هوه، هه ر بؤ يه ش (يه عقوب) له كاتى بيسستنى شم
 هه والى تازه يه دا به راشكاوى تاوانبارى كردن و پى گوتن: (بينگومان هه واو ثاره زوى نه فستان
 كارى له كؤل كردنه وهى (بنيامين) بؤ رازاندوونه وه، و ك چؤن له مه و به ر هه مان به لاتان به سه ر
 براكهى ترى دا هينا، (واته به سه ر - يوسف - دا). د ه نا شو وه زي ره دى ميسر (واته - يوسف -
 له كوى ده يزاني - بنيامين - له به رام به ر وه ها تاوانيكداو به شه ري عه تى ئيه به به نده (عه بد)
 ده گيريت گه ر ئيه بريارو فه تو اى واتان له وئ بؤ نه دا يه و پيلاتان به سه ر نه گيرايه) ..
 هه و هه (يه عقوب) به كور ه كانى ده لئيت: (من له به رام به رى شم كيشه يه ش دا هيج ته گيرو
 ريگه چاره يه ك شك نابم ته نها شو نه ييت به جوانى و دانايانه شارام بگرم و هه ر به ته ماي
 ره حم و به خشنده يى خودا بم و داواى لى بكه م هه موو كور ه كام بؤ بگير پته وه، چونكه هه ر
 خودايه كه به زانست و عيلمى خؤى له هه موو شتت ك ناگاداره و حيكمه تى له هه موو كاروباريك
 دا هيه).

نېنجا (يـهـعـقـوب) پړوی لی وەرگيتران و خەم و پەژارەش هەموو جەستەي داگر تـبـو و داخ لەدوای داخیش پړوی تی دەکرد.. کارەساتی (بنیامین) کارەساتی -یوسف- ی بیردەخستەو و دەيگوت: (نای چ داخ و حەسەرت و ماتەمی بـهـکـم بـۆ -یوسف- هەیه). ږهـشـنـهـی چاويـشـی لەزۆری و توندی ی خەم و پەژارەدا سپی بوو بوو و نەمابوو، جگە لەو ږق و توورپهیی که لەکوپه کانی ی هەبوو بـۆ نـهـوـی دـهـری بـرـیـت و قـسـهـیـهـکی ناخۆشیان پـیـلـیـت..

پۆزان هات و ږۆشت و (يـهـعـقـوب)یش خووی بەنەحزان و خەماکانی هەو گر تـبـو و بـبـو بەهاوړپـیـان. کـوـپـهـکـانـیـشـی ترسی نـهـوـیـان هـهـبـو کـه بـهـم هـهـمـو خـەم و خەفەتـهـو تووشی ږووداوتیکی ناخۆش ببیـت، بـۆـیـه پـیـان گوت: (گەر نـهـوـنـدە بـیـرکـهـیتـهـو له (یوسف) نـهـا خـەم و نازارو نـاـرـهـحـتـیـت زیاد دـهـکـات تا وای لـیـدـیـت خەم و خەفەت هەموو جەستەت دـهـتـوـیـنـیـتـهـو و بەرهو مردنت دـهـبـات)..

نـهـم و تـهـیـهـی کـوـپـهـکـانی هـیـچ کارایی یهکی لەسەری نەبوو، بەلام وەلامی دانەو و پـیـی گوتن: (من سکالای خۆم لەلای نـیـتـه نـهـکـرـدـوـه. بەلکو سکالای نـهـو خـەم و پـهـژـارـهـو داخانەم تـهـنـهـا لەلای خودا دـهـکـم و هەر لەخودا دـهـپـاـرـیـمـهـو، چـونـکـه نـهـو ږهـحـمـهـتـه زۆرو فراوانی که لەخوداوه بەدی دـهـکـم و دـهـیـزـانـم نـیـتـه نـاـیـزـان)..

بـیـگـوـمان باوهر و متمانە بەخودا هیوا دـهـژـیـهـنـیـتـهـو، خەم و پەژارەش نـهـیـتـوانـی (يـهـعـقـوب) بـۆ هـیـوا کات لەگەرانهوی هەردوو کـوـپـهـکـی بۆ لای، چـونـکـه نـهـوـی لـهـزـردا جـیـگـیـرـبـیـو کـه هەردووکیان زیندوون و ماون، بۆیە فەرمان بە کـوـپـهـکـانی دـهـکـات بـگـهـرـپـنـهـو بۆ -میسـر- و بـگـهـنـهـو بە برا گەورەکیان و لەگهل نـهـودا هـهـمـوـیـان بەدوای (یوسف) و براکەیدا بـگـهـرـپـن و له سۆزو ږهـحـمـهـتی خوداش بـۆ نـوـمـیـد نـهـبن، چـونـکـه تـهـنـهـا بـۆ باوهران و سەرگەردانهکان لەرهـحـمی خوا بـۆ نـوـمـیـدن..

نـهـمـهـش نـایـهـتـهـکـانی تـایـبـهـت بـهـم بەشەي داستانەکیه که خودا تـیـایـان دا دـهـفـهـر مـوـیـت:

﴿ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ ^(۱) أَنْفُسُكُمْ أَمْ أَفَضَبَرُّ جَمِيلٌ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾ وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَأْسَفُ عَلَيَّ يُوسُفُ وَأَبِیضَتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزَنِ ^(۲) فَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾ قَالُوا تَاللَّهِ تَفْتَوْا تَذَكَّرُ يُوسُفَ حَتَّى تَكُونَ

(۱) (سولت لکم): واتە (بۆی جوان و ئاسان کردوون).

(۲) (وابيضت عیناه من الحزن): واتە لەخەم و خەفەت دا پەردەیهکی سپی ی وها ږهـشـنـهـی چاوی داپۆشی که گلێنەکەشی سپی بوو، نـهـوـیـش لەبەر زۆری ی فرمیسک).. بـیـگـوـمان لەناکامی پەژارەي قوولدا حالەتیکي دـهـروونی (نفسی) وا پـیـدا دـهـیـت کـه بەهـۆـیـهـ پـالـهـپـهـستـۆ (ضـغـط) لەسەر هەردووچاوی مـرـۆـڤ زیادهـبـیـت و

حَرَضًا^(۱) أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ ﴿٨٥﴾ قَالَ إِنَّمَا أَشْكُوا بَثِّي^(۲) وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ^(۳) وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾ يَبْنِي أَذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَأْسَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ^(۴) إِنَّهُ لَا يَأْتِيَنَّكَ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٧﴾ يوسف/ ۸۳- ۸۷

براکان - یوسف - دهناسنه وه

کورپه کانی (بمعقوب) بؤ به جی هیڼانی فرمانه کي باوکیان و بهمه بهستی گهړان به دواي (یوسف) و براکي دا، چوونه وه بؤ (میسر) بؤ دوزینه وه یان و دهسکه وتنی شو دانه ویل شو خوراکهش که پیوستان پئی ته. دیاره هر چوونه وه بؤ لای وه زیری دارایی و گه نجینه کان (واته بؤ لای یوسف) له دیوانی وه زارته کي دا، بؤ شهوی داوای په حم و به زهیی ی لی بکه له کاری نازاد کردنی (بنیامین) ی برا بچوکیان دا، له سره تاي شم داخوای یانه شیان دا، باسی شو هه ژاریو که ساسی و مینه تیانه ی خویان بؤ کرد که خه لکی ناوچه که یانی تنگه تاو کردوه، شمهش بهمه بهستی شهوی دلې نهرم بیت بویان و شمایش به نامانجه کي خویان بگن، شهو بوو پئی یان گوت: (شې شازاده (شې عیززی میسر) .. شیمه خومان و خه لکو کهس و کارمان تیکرا تووشی بارودوخیکی سهختی برسیتی هه ژاری بووین، شم جارهد شهوی هیناومانه بؤ لاتان (بهمه بهستی نرخی خوراک و دانه ویل) چهند شت و مکیکی که مه شهوی ماومانو شایانی ټال و گورپش نی یه له بهر ناسازی و گونجانیان، به لام شیمه هر به ته مای سنگ فراوانی و خیرومه ندیی تویین و لیت راده بینین که شم جارهد گنم و جوی تهواومان

(گلوکوما) به سر دا دینیت، یان که له نیو خه لکی دا به (ناوی شین) ناوده بریت، بهمهش پرونی وبریقه و پرشنگی هه موو پروکاری بیستی چاو نامینیت و چاوه که ورده ورده بی هیژ ده بیت تا به ته واووتی هیژی نامینیت و دهک سپی دهرده که ویت، جا پروانه قورنان چون وه سفی حالته ی (بمعقوب) دهکات به شپوهیه که زانستی شه مرؤش پشتگیری دهکات. دیاره ته نه ا له بهر شهوی سرووشیک (وحی) ی خوداییه نهک دهسه له بهستی مرؤشیک بیت.

(۱) (حرضا): واته (خهریکه له سر لیواری تیاچون بیت).

(۲) (بثي): وشي (بث) به مانای سهخترین خه که خاونه کي نارامی له سر ناگریت و له نیو خه لکی دا باسی بکات.

(۳) (انما اشکو بثي وحزني الى الله): بزانه هارپکی و پتکه وه گونجانی وشه کانی شم نایه ته له سانای دارشت و شیرینی بیژه کانیان که چ شوینه وارنکی گهری له دهر وونی مرؤ و چ کاریگری یه کیشی له دلاندا هیه.

(۴) (رَوْحِ اللَّهِ): واته (دهرگای رزگاری په حمتی خدا) ... هیواو شویدو متمان به خدا...

بؤ بکیشیت و نهو هی زیاد له مافی خۆشمانه وهك به خشش و (صه ده قهیهك) پیمان بدهیت، ییگومان خودای میهره بانیش پاداشتی خیر و مه ندو به خشنده كان به چا کترین خه لات ده داته وه). (یوسف) بؤی دهرکهوت براکانی سکالای حالی بارگرانی ی خویان به جوریک ده کهن که گوزارشت له بارودوخی تن گانه و ژیا نیککی پر له زه حمت ده کات و نهو دلؤ دهر وونه پهق و بی په حمانه شیان بؤ چهند دل و دهر وونیککی نهرم و ناسک و هیمن گورپراون، نهویش بهم خه م و مهینه تی و بی چاره یه یان دلئ نهرم بوو و لیبور دن و له خوبرانی تیدا خرؤشا، ههر بؤیهش برپاریدا که سیستی راسته قینه ی خویان بؤ دهر خات و خویان پی بناسییتتوه تاکو نهو انیش و دایک و باوکیشی بخاته پال خوی و وایان لی بکات له مه ولا بکه ونه نیو شادی و کامهرانی و خوشگوزهرانی یه وه، جا خیرا که سیکی له فهرمان به رانی نارد به دوا ی (بنیامین) ی برای دا، پاشان پرووی تی کردن و گوتی: (نایا ده زانن وهه ستان به گه وره یی نهو تاوانه کردو وه که دهره هق (یوسف) و براکه ی کردتان؟ نایا گهنده لی و چه په لی ی نهو کاره ناشیرینه ی خۆتان بؤ دهرکهوتوه که له سه رچاوه ی جه هاله ت و زورداری و که وده نی یه وه نه غامتان دا؟ نایا له یاد تانه (یوسف) تان له باوکی داپری و فریتان دایه ناو تاریکایی بیره که وه؟ دهر بهاری (بنیامین) یش نهو دیاره چۆن دلته نگ و خه مبارتان کرد به هو ی له ده ست دانی براکه ی (شقیق) یه وه (واته برای له دایک و باوکی یشیه وه) و چیژی شیرینی ی ژیا نستان لی زهوت کرد تاکو له و کاره ساته دا هاو بهش و هاو خه می بیت...)...

براکان له کاتی بیستنی قسه کانی (یوسف) دا فیکری خویان له چه قی مه به سته کانی نزیک کرد بو وه وه به وردی سه رخیان له هیماو نیشانه کانی گۆنای ده داو به جوانی گویان له نه غمه ی دهنگی گرتبو و تا وایان لی هات له و قۆناغی نه ناسینه یانه وه گومان له که سیستی نهو که سه بکه ن که بۆیان ده دویت و ناخو یوسفه یان نا؟! له بهر نه مه خیرا به په شوکاوی یه وه لی یان پرسى: (نایا تو یوسفیت)؟ (یوسف) یش له وه لامدا بؤ به راست دانانی گومانه که یان گوتی: (به لی، من یوسفم، نه م کوره ش (واته بنیامین) براکه مه، خودای په روه ردگار به نیعمه ت و به زه یی خوی له و مه ترسی یانه پاراستوینی و به هه موو به خششیککی (پرزو ده سه لات و ده وله مه ندی) به هره مه ندی کردو م. نهو هه هه مووی پاداشتی خودا خۆیه تی له سه ر نهو ته قوا و خۆپاریزی و خۆپاگری یه م له و تا قیکرد نه وه و مه یه نه تیانه دا، خوداش ییگومان پاداشتی چا که کاران ون ناکات)..

(یوسف) هیشتا دوا یی ی به م وتانه ی نه هی نا بوو که بۆیان دهرکهوت نه م بیا وه به راستی برا ون بو وه که یانه و یه کسه ر له و ساته وه خته دا په نگیان زه رد بوو له ترسان و سه ریان داخست و شه ره زار بوون، پاشان ویستیان پاکانه یه ک ریک خه ن تاکو خویان بی تاوان که ن و له سزای

براکه يان پزگار بن، به لآم هيچ پاکانو و پاساويکيان بۆ رتيک نه خرا. به لکو تنه نھا پښکاي دان پياناني راسته قينه يان له بډر دم دابوو که پي يان گوت: (ده سا وه لآهي خودا توي به هو ي خورپاري زي و خورپاگري و چاکه خوازي و پله و پايدی به رزه وه له نيمه به چاکتر داناوه و فه زلي توي به سر نيمه دا به و رهوشانه ت داوه له کاتيکدا نيمه گونا هکاري و خورپاري (به ته قوا) و (خوراگر) و (به نارام) نه بوو و له گفتارو کردارمان دا هله مان دهره ق کردو ویت. داواي ليوردن له خوداو له خوښت ده کمين، توش به سوزو نهرم و نيان به له گه لمان داو له م تنه گانه يدا سزامان مده)..

(يوسف) يش پي گوتن: (نه مړو هيچ گله يو سهرزه نشيکتان له سره کرداره کانتان لي ناکريت، مينش داواي ليوردن و په همتان له خودا بۆ ده کم، خوداش به په همتيني به په همانه). نينجا -يوسف- هه والي ته ندروستي باوکی لي پرسين و نه وانيش گوتيان که باوکی چاوي له دست داوه (واته کويز بووه) به هو ي سهختي و زوري ي نه وه موو خه م و په زاريه يوه که له رووداوه کاني (يوسف) دا به سهر ي هاتووه. (يوسف) يش کراسه کي خوي به براکاني داو داواي لي کردن بيخه نه سر ده م و چاوي، چونکه به وه چاوي چاک ده يته وه.. جگه له موش داوا له براکاني ده کات جاري داهاتو له گه ل تيکپاي که س و کاريان دا بينه وه بۆ (ميسر).

نه مه ي پيشو شیکاري واتاي نه م نايه تانه ي به شيکی دیکي به سهراته که بوو که خودا له سووره ته که دا گيراييتي يه وه و فمر ويه: ﴿ فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسْنَا وَأَهْلُنَا الْأَنْزَرُ وَجِئْنَا بِضَعَفٍ مُّزْنَتِهِ ^(١) فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ ^(٢) قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ يَوْسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ ^(٣) قَالُوا أَيْ نَافِكَ لَأَنْتَ يَوْسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَن يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ^(٤) قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ ءَاثَرَكَ اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَطِئِينَ ^(٥) قَالَ لَا تَثْرِيْبَ ^(٦) عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ^(٧) أَذْهَبُوا بِقَمِيصِي ^(٨) هَذَا فَالْقَوْهُ عَلَىٰ وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُوفِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ^(٩) يوسف / ٨٨-٩٣.

(١) (مزجاة): واته (خراب و بي که لک)

(٢) (لا تثریب): واته: (هیچ گله یو گازانده یه نه ماوه).

(٣) (قمیصی): بۆ نه م وشه یه ته فسیریکي دیکه ش له پړوي زمانه واتی یه وه هیه، بۆ نمونه وشه ی (قمیص) به و پله به رزه به هاداره ش و اتاکراوه که (يوسف) له (وه زاره تي دارایی) یه وه ده ستی که وتووه یان به و

"یہ عقوب" هه والی ساغی و سه لامه تی ی - یوسف- ی پنه گات

براکانی "یوسف" گوتی پاه لئی ئه وه فرمانه ی (یوسف) یان کردو ئه رکی جیبه جی کردنیشیان له نه ستوگرت. بۆ ئه م مه به سه ش سوارپشتی و لاخه کانیان بوونه وه زۆر به په رۆشی و خیرایشه وه به ره وه فه له ستین (بۆ لای باوکیان) ده رۆشته وه، هاوکات له گه ل ئه وه دا کراسه که ی (یوسف) یشیان بۆ هه لگرتبوو، جگه له هه لگرتنی مزگینیی ده ست به کاربوونی له پۆستی وه زاره تی دارایی ی ئه و و لا ته دا.

جا کاتی ک کاروانه که یان له خاکی (میسر) نه ختی ک تی به ری بوو (یبه عقوب) یش هه ستی کی شاراره ی له لا خولقا بوو له سه ر نزی ک بوونه وه ی واده ی چاوی بیکه و تنه وه ی به (یوسف) ی کوپی .. (واته وه ک چۆن له غه یبه وه ئه و هه واله ی به دلا هات بیت) هه ر بۆیه ئه م هه واله به که س و کاری خۆ ی و به نه وه کانی (کوپی زا کانی) ده گه یه نی ت و پێ یان ده لیت: (من هه ست به بۆن و به رامه خۆ شه که ی - یوسف - ده که م و پێ م وایه هه مو گیان و جه سه تی دا پۆشیوم، خۆ نه گه ر له به ر ئه وه ش نه بی ت که له م قسه یه م دا به شتی ک خه وشبارم که ن ئه و له به ری یوسفه وه هه والی زیاترم پێ ده و تن. به لām نی ستا ئه و زیندو وه و واده ی به یه ک گه یشتنه وه شمان نزی ک بۆ ته وه) ..

دیاره تا ئه و ساته کو په کانی (یبه عقوب) نه گه یشتنبوونه وه بۆ لای که (یبه عقوب) ئه م هه واله ی به که س و کارو نه وه کانی دی که ی ده گه یاند ... به لām هی شتا له قسه کانی نه بوو بو وه وه که نه وه کانی به گله بی و سه رزه نشته وه سو یندیان بۆ خوارد له سه ر ئه وه ی گوا یه ئه و (واته یبه عقوب) هه ر دو وه له واقیع و به رده وام له خه و و خه یال دا نه رۆ بو وه به هۆ ی زیاده رۆ یی کردنی له خۆ شو یستنی (یوسف) و خو وگرتنی به با س کردنی هه می شه یی به وه .

که چه ی (یبه عقوب) و پێ ی ئه وه ی په حنه و سه رزه نشتی نه وه کانی شی له لا گران بوو بی ت، هین ده با یه خی پێ نه دان و چاوی لی پۆشین و گو یی به و ناخا و تنه وشک و کو رتبینی یه یان نه دا، به لکو له ناست ئه و قسه ره ق و ناخۆ شانه یان دا بی ده نگ و خۆ را گری بوو، خۆ را گری و بی

پاسپارده ی ش و اتا کرا وه که له پاشا که ی (میسر) به وه وه ری گرتو وه .. له عه ره یدا گه ر بگو تریت (من قمصک هذا القميص) واته: کێ ئه م پله و پایه به رزه ی پێ دا ویت؟ مه به ست له (فالقوه علی وجه أبي) یش (کراسه که به دن به دم و چاوی باوکم دا) مه به ست له مه ش واته (زانبا ر و ناگا دار ی بکه ن له حا له ت و پله و پایه ی هه نو که ی من و هه مو و زانیاری یه کی له سه ر من پێ بگه یهن). مانای وشه ی (بصیرا) یش (هه روه ک له کتێ به کانی زمانه وانی و فه رهنگ) دا ها تو وه مه به ست له چا و ساغی و بینایی (دله) یان به مانای زانسته که زانستی له سه ر یوسف ده بی ت .. واته له سه ر چا و رۆ شنی (بصیره) ده بی ت به حا لی (یوسف) ی کو پی و ناگا دار ده بی ت له بارو دۆ خه کی.

د ننگيښه کښی وهک وه لاميک و ابو بؤيان. (يہ عقوب) هر له سر نهو ههسته پاک و پرهيوایه
بوو بؤ چاوه پوانی کردنی کاتی چاوپيکه وتنه وهی کوره کوی تا نهو ساتهی هه لگري کراسه کوی
(يوسف) هات و مزگینتی ساغی و سه لامه تنی (يوسف) ی پي گه یاند.

جا کاتیک کراسه که به سر گونای دا درا خوښی و شادی یه کی و هها پروی تی کرد که
ژیانیکي نوی به گیانی به خشی یه وه به خواستی خوداش چای بؤ گه پرایه وه و چای هه لپاته وه
به دیت. پاشان مزگینتی دهر (البشیر) هه موو حالت و کاروباریکی (يوسف) ی بؤ باس کردو
پیشی گوت که یوسف داوای لی ده کات (يہ عقوب) ی باوکی به خوئی و کس و کارو سه رجه م
نه وه کانی یه وه بچن بؤ لای له میسر.

لهو ساته دا (يہ عقوب) پروی کرده وه کس و کارو نهو نه وه و کوره زایانه ی له چوار ده وری
بوون وپی را گه یاندن که بیرک نه وه له راستی ی پیشینی یه کوی و حقیقه تنی هه ست
کردنه کوی به وهی نهو به جوړیکي و هها له رجه مت و میهره بانی ی خودا تیگه یشتوه و ده رکي
پي کرده که نه وان ناوا ده رکي پي ناکه ن. نه وانش زور داوای لیبوردنیان لی کرد له سر نهو
هه لپسته ناله بارو قسه رهق و ناخوشانه یان و تکاشیان لی کرد له لای خودا داوای
لیخو شبورنیان له گونا هه کانیان بؤ بکات، (يہ عقوب) یش به لپینی پی دان له سر نه وهی داوای
لیبوردنیان له خودا بؤ بکات و بؤیان پیاړتته وه که خودا لهو گونا هه یان خوښ بیت چونکه
ته نه ا خدای تاک و ته نیاو بی هاو ل لیبوردوه و به رجه م و میهره بانه ...

﴿وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ^(١) قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِبْحَ^(٢) يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ
تُفْنِدُونِ^(٣)﴾ ﴿١٢﴾ قَالُوا تَاللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ﴿١٥﴾ فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقَاهُ عَلَى
وَجْهِهِ فَازْتَدَّ بِصِيرٍ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ قَالُوا يَتَّبِعَانَا
أَسْتَغْفِرَ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ ﴿١٧﴾ قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ
الرَّحِيمُ ﴿يوسف/ ٩٤-٩٨﴾.

- (١) (ولما فصلت العير): واته (کاتیک کاروانه که له باره گای - یوسف - ده چوون له - میسر - وشه ی
(فصلت) له جیابونه وه (فصل) هوه هاتوه، بؤ نمونه ده کوتريت (فصل القوم عن المكان و انفصلوا عنه)
به مانای (فارقه) واته (نهو که سانه لهو جیگه یه جیابونه وه، لی ی نه مان).
(٢) (ربح): به مانای (هیزو پلهو پایوه دوه لمت و سه رکه وتن) یش دیت.
(٣) (تفندون): (واته به گه مژده داده نیت، یان خه لفاو، یاخو به دروم ده خه نه وه). چاوگی فرمانی (تفند)
بؤ تیک چوونی عه قل و بیرو هویش به کار دیت.

پيښه گهڼه وهی پر شهوق و شادی و بهدی هاتنی خهونه کهی -یوسف-

دوای نه وهی (یه عقوب) نه و داوایه پيښه گهڼه، خیرا فرمانی به کوره کانی کرد هه موو کهره سهو نامپازیکي سه فهری بۆ ناماده کهن تاکو به خوشی و شادی و به زووترین کات به دیداری (یوسف) ی کورپی بگات، نه و انیش به پهل خویان و سه رجه م کهس و کاری نیو بنه ماله کهیان که ژماره یان هفتا (٧٠) کهس بوو ناماده کرد بۆ سه فهر به هه موو کهره سهو نامپازیکي پيښه وه، کاتیک (یوسف) یش له لای خویه وه هه والی هاتنیان و به پری کهوتنیانی پی گهڼه یش خیرا خوی و چه ندين پیاوماقولی نه و گه لهی ساز کرد بۆ پيښوازی کردن و به پیره وه چوونیان له سه ر سنووری (میسر).

بنه ماله کهی -یه عقوب- که یشته (میسر) و دیتیان نه و (یوسف) له پيښوازی کردنیان دایه .. (دیاره لیږه دا ناتوانین را دهی نه و خوشی و شادی یه "یه عقوب" وه سف کهین له ئاست چاوپيښه کهوتنه وهی کوره کهی دا، چونکه نه م وه سف له سه رووی وزه و توانای نوسه ره وه یه وه له وزه تینیدا نییه باسی بکات و مافی ته واری پی بدات، نه خوازه لا له پاش نه و ماوه دوو روډیڙه ی لیک داپران و دوای هاتنه نارای نه و رۆژگاره ش که (یوسف) تیای دا خاوه نی ده سه لات و پله و پایه و دارایی یه).

(یوسف) دایک و باوکی خسته پال خوی و له جیگه یه کی به رزو به هاداردا داینیشاندن و داواشی لیڅ کردن ئیدی له (میسر) دا به هیمنی و ئاسووده ییو به یارمه تی و کومه کی خودا گوزهران به رنه سه ر. پاشان که ژاوه که به نیو -میسر- دا ده رۆشت تاکو گهڼه یشته بنکه و باره گای حکومه ت و چوونه ژووره وه. له ویش -یوسف- باوک و دایکی له ته نیشت خویه وه له سه ر کورسی فهرمانه وه یی دانیشاند وه ریزلینانیکی زیاتر و بایه خ پی دانی شایسته یان. (یه عقوب) و کوره کانیشی له و خوشی و شادی یه دا هه ستیکی گه ورو فره یان به و هه موو ریزو شکویه کرد که خودا له سه ر ده ستی (یوسف) بۆ به دی هیئابوون. له به رامبه ر نه مه دا به عاده ت و رپسای ره چاوکروای خویان سلاویکیان لی کرد، سلاوه کهش جوړه خو چه ماندنه وه یه ک بوو که به گوږه ی دابو نه ریتی نه و سه رده مه خه لکی ئاوا به و جوړه سلاویان له سه رۆک و فهرمانه وایان ده کرد. نه م سلاوه ش یادگاری خهونه کهی له ده روونی (یوسف) دا وروژانده وه که به مندالی بینیبوی، بۆیه له دوای وه بیر کهوتنه وهی خهونه کهی، به باوکی گوت: (نه مه ته فسیر و لیڅدانه وهی نه و خهونه مه که به مندالی بینیم و بۆم گیرایته وه و پیښه گوتیت (من له خه وغم دا

دیتم ئەوا (یازده ئەستیره) و (خۆر) و (مانگیش) کړنووشم بۆ دهبەن).. جا ئیستاش خودای پەرورددگارم ئەم خەونە ی بۆ بەدی هیڤام، هەروەها خودا پرسی زۆری لێنام و چاکە ی له گهل دا کړدم، ئەویش بەو شیوه یی که بێتاوانیی می سه مانندو له زیندانیش ئازادی کړدم و ئیوهشی له دهشت و ژيانی بیابان نشینیوه بۆ ئیره هیڤا تا له -میسر- پیک بگهینه وه دوا ی ئەوه ی (شەیتان) په یوه ندییی نیوان من و برا کانی تیک دا.. هه موو ئەمانهش به بێ و یست و ئیراده ی خودای میهره بان به ئەنجام نه ده گه یشت، چونکه خودا به سۆزو به لوطفه له گهل بهنده کانی داو زاناو ئاگاداره له هه موو شتیک دا، ههروهک داناو به حیکمه تیشه له هه لسو و پاندنی هه موو کاروباریکی مه خلوقات ی دا)...

(یوسف) دوا ی ئەوه ی قسه کانی ته واو کړدو به تیرو ته سه لی دهرباره ی هه موو ئەو نازو نیعمه تانه ی خودا دوا که پێ ی به خشیوه، پرووی کړده خودا و به زمانی شوکرانه بژیرو سوپاس گوزاری یه وه له خودا پاراپه وه گوته: (ئه ی پهرورددگار من چه ند منه تبارو قه رزاری به رباره گای تۆم!! من ده ییت دان بنیم به و چاکه و به خششه زۆرانه ت دا، تۆ بیکومان حوکم و ده سه لاتیکی وات پێ به خشیوم که پیتیسته سوپاست بکه م له سه ریان.. ئه ی ئەو خودایه ی که بێ ئەوه ی نمونه یه کی پیشترت له لای بوویت (ئاسمانه کان و زه و یشت) به م شیوه جوان و بێ پینه یه دروست کړدوه، تۆ خاوه نی کاروبارو سه ره ره شتیاری نیعمه ت و پاداشتی منی له دنیا و ناخیره ت دا، جا به و شیوه یهش بۆ لای خۆتم بگێره وه که له سه ره هه ست و گیانیکی قایل بو و ته سه لیف بوو به وه ب که بۆ هه موو پښه مېهران و بهنده چاکه کانی دیکه ت داناوه، ئەوانه ی ته نها سه ربۆتۆ داده نه ویتن و ته نها ملکه چی فه رمان و شه ریعه تی تۆن. ههروه ها بمخه ره نیو کۆمه لی ئەوانه ی رینما ییت کړدوون بۆ چاکه و چاکه خوازی له بهنده خواویست و دلۆزه کانت)...

﴿فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ ءَاوَىٰ إِلَيْهِ أَبْوَتُهُ ۖ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِن شَاءَ اللَّهُ ءَاْمِنِينَ ۗ وَرَفَعَ أَبْوَتَهُ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَأْتُوبُ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَاكَ مِنْ قَبْلُ قَدْ

(١) (أبويه): واته (دایکی و باوکی).. به لām داخۆ دایکی "یوسف" کۆ بوویت که له و کاته دا چوه بۆ (میسر)? گوتراوه: (را حیل) دایکی بووه، به لām له (سفر التکوین) دا و اباسکراوه که له و پۆژه دا دایکی نه بووه، چونکه (یوسف) ته مه نی ده سالان بووه که دایکی وه فاتی کړدوه، گوتراویشه: (ئه و دایکه ی له گهل یان دا چوه بۆ میسر و به دایکی دانراوه ناوی -بلهه- بووه که له وه پیشت که نیره یه کی دایکی بووه دایه نی -یوسف- بووه له ماوه ی ژيانی دایکی و دوا ی مردنیشی. دایان (مریبه) ش له عورف و داب و نه ریتی عه ره ب دا به دایک بانگ ده کړت له بهر ئەوه ی ئه رکی دایک را ده په رتیت.

جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُم مِّنَ الْبَدْوِ ^(۱) مِنْ بَعْدِ أَنْ
 نَزَغَ ^(۲) الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِّمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ^(۳)
 رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيِّ
 فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿يوسف/ ۹۹-۱۰۱...﴾

(۱) (البدو): البادية.. واته (دهشت و میږگیتی فراوان که خه لکی خپله کی و دپهاستی تیدا بږین)..

(۲) (نزغ): (واته: شیانوی و فیتنه یی و گیره شتوینیی کرد).

(۳) بدم نایه ته ی دواپی (واته به نایه تی ژماره (۱۰۰) ی سوره ته که) قورئان شو چیرۆکه ی کورت و پوخت
 کردۆته وه و تیا ی دا ناما ژه ی بۆ گرنگترین رووداوی نیو شو چیرۆکه کردووه.

بهندي هه شتمه

((چه ند پهن دو وانه يهك له چيروكي - يوسف - هوه))

(وانه يهك له سهر باوهر له "يهعقوب" هوه - بهلنگه له سهر تاك و تهنيايي ي خودا -
زيانه كاني تيكه لاوبووني همدوو ره گمز - وانه يهك له سهر داوئين پاكي - بهره نجامي نارام گرتن
- سوودي چاكه كردن - نابروومندي وناكارى جوان - ليبوردين له كاتي دهسه لاتداريتي دا -
دادگريتي ي باركان له نيوان روله كانيان دا)

وانه يهك له سهر باوهر له (يهعقوب) هوه

باوهره ينان به خودا گموره ترين شوينه واري له دهر ووني نينساني دا هه يه و له كاتي پرووداني
كاره ساتيك دا سه بوروي نارامي ي پي دبه خشيت، ههروه ها دلنيايشي بو دهره خسي نيت
تاكو به هوي نه ووه خوراگرو به وره بيت له بهر دم هه پرووداو مه ترسي يهك دا كه تووشى
بييت. ثم باوهره له هه لس و كه وتي (يهعقوب) دا به جواني رهنگي داو ته ووه، نه ويش
له زنجيره يهك كارو هه لو يستي دا له ماوه ي ژياني و له شيوازي ريتمايي كردني روله كاني دا... بو
نمونه كاتيك هه والي له ناوچووني خوزه ويست ترين كوري خوي پي ده گات كه گوايه گورگ
خواردويي، (پروانه قورسا ي خفه تي ثم پرووداو له سهر ي چه نده) و داخوچ زام و
كاردانه و هه كيش له دهر ووني دا دروست بكات؟!

بيگومان ديتمان و بومان دهر كه وت (يهعقوب) له بهرام بهر نه و پرووداو دلته زينده دا په نا
بو خودا ده بات و نارام له سهر نه و به لايه ش ده گريت، به لام به چ شيويه كي نارام گيري؟
بيگومان به و نارامه جوانه ي كه هيچ نيگه راني دلته راوكن و سكالايه كي تيكه ل نايت...
ده بينين بهم وته نايابه ش ده ري ده برييت: ﴿فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ﴾...
واته: (سه بريكي جوان و هيچ ورس بوون و پرته و بوله يه كي تيدا نه بيت و خوداش په ناو
پشتيوانم بيت له ناست نه و نديعاو درو ده له سه ناشكرايه تان دا)...

له لايه كي ديكه شه وه (يهعقوب) هه روا ده بينين كه به باوهره يكي قول و پر له سوزي
سه ره رشتي ي ئيلاهي يه وه باوهره داره وه به متمانه و دلتي اي يه وه خوي پي سپاردووه، نه خاصه

کاتیک کورپه کانی داخوای یه کی دیکه ده خه نه وه بهرچاو و داوای لئه ده که ن پریان بدات (بنیامین)ی (زبرایان) و (کورپه بچوکی خۆی) له گهل خۆیان دا بهن بۆ (میسر)، شهویش هیشتا مارانگزه و دهروونی زامداره بهو کاره ساته ی پششوی -یوسف- و، گومانیشی له هه مو جم و جوول و هه لئس و کهوتیکیان دا هه یه و، له خه م و نازاری جودایی -یوسف- دایه، داخۆ چۆن وه لامی ئەم داواکاریه تازه یان بداته وه؟ بئگومان به چهند وشه یه که وه لامیان ده داته وه که هه ره که یان باوه ری به هیزی لی په خش ده بیته ... باوه ری به سۆزو لوتفی خوداو متمانه به دادگری و په هه متی خودا له کاتی قایل بوونی دا به ناردنی (بنیامین)ی جگه رگۆشه ی له گه لیان دا، واته به م وشانه وه لامیان ده داته وه: ﴿قَالَ اللَّهُ خَيْرٌ حَفِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾ .. واته: (خودا به هیزترین و باشتترین پارێزهره و هه ر خۆشی به ره هه ترینی به ره هه مانه).

هه ره وه ها ده بینین (یه عقوب) پشته به خودا به ستوه و به مهش نارامی و هیمنی یه کی دهروونی له فه رمان و بریاری خودایی یه وه بۆ دهسته به ره ده بیته، شهویش کاتیک کورپه کانی پاده سپی ریت به وه ی له گه شتی دووه میان دا بۆ (میسر) ته نها له یه که ده رازه وه نه چنه نیو شه و لاته وه، به لکو له چهند ده رازه یه که وه تاکو سه رنج و ناوړی پاسه وانانی شار له سه ریان جیگیر نه بیته و گومانیان لی نه که ن و خراپه یه کیان ده ره ق نه که ن، نه خوازه لا ئەمان خه لکی (فه له ستین) و له نیوان خه لکی (فه له ستین) و خه لکی (میسر) یش دا دوژمنایه تی هه بووه.

(یه عقوب) هۆی ئەم راویژو ته کبیر بۆ کردن و هۆشداری پێدانە ی وا لیک دایه وه که شه و ناتوانیته هه چ قه زاو قه ده ریکی خودایان له سه ر لابات: ﴿وَمَا أَغْنَىٰ عَنْكُم مِّنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ﴾، چونکه گه ر خودا خواستی ناخۆشی یه کی له سه ریان هه بیته، شه و ئەم راویژو نامۆژگاری کردنه شی سوودمه ند نابیت بۆیان.

پاشان (یه عقوب) له سه ر نامۆژگاری یه که ی به رده وام ده بیته و به م رسته یه ده یان دوینیته که (باوه ری زۆرو خۆدانه ده ست ئیراده ی خودا)ی لی هه لده قو لیت: ﴿إِن أَلْحَكُم إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ﴾ ... لی رده دا (یه عقوب) وانیه که مان فی ر ده کات له سه ر شه وه ی ده بیته له پشت به خوا به ستینیش دا هۆو نامپاز بگرینه به رو وریاو ناگاداریش بین له زه ره وزیان، چونکه سروشت له ره وتی خۆی دا سیستمیکی بۆ داناهه که پاده و ژماره ی (هۆخولقی نه کانی) به پیی هۆیه کان بیته. مرۆفی ئیماندار و خاوه ن باوه ریش شه و که سه یه که هۆیه کانی رزگار بوون به کار بییته و له هه مان کاتیش دا متمانه ی به قه ده ری خودا هه بیته .. ناگاداری و وریایو خۆپاریزیش شه و ئۆقره و نارامی به ده روونی به شه ری ده به خشن له کاتی روودانی ناخۆشی یه که دا.

ناموزگاري يه کهي (يه عقوب) يش بؤ کوره کاني نارامي و هيمني ي به (يه عقوب-خوي) به خشي و وای لي کرد نه و نه داخ و حسرت هه لته کيشيت و به بي نوميديش خفست نه خوات له پروداويکي کت و پري ي (قه زاو قه در) گهر تووشي کوره کاني بيت، به تايه تيش که نهو له پروده هينده لاوازو رهشين نه بووه هيچ سستيو دريغي يه کيشي له وه به رناني هؤو نامرازي گونجاودا نه کردووه، چونکه کاتيک نرکي خوي به جي گهيانده، نیدی کاریگهري پروداوه کت و پري يه کهشي له سهر کم و سوک بووه.

سهرنج بده له حاله تيکي ديکهي ... (يه عقوب) هه والي کت و پري (به بنده گرتني - بنيامين-ي کوره کچکه ي له -ميسر-وه پي ده گه يه نريت.. نه پروداوه له ناکاوه تازه يه ش کاره ساته کهي (يوسف) ي بيرده خاته وه و بنداوي خه م و په ژاره کاني ده ته قينيته وه. کاتيک کهس و کاره کانيشي گله يي نه وي لي ده کهن گوايه بووه به هاورئ و هاوده مي خه م، ده بينين و ايان تي ده گه يه نيت که سکالاي هه ر خه م و درديکي به نازاري ته نها له لاي خودا ده کات: ﴿قَالَ إِنَّمَا أَشْكُوا بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ﴾ ... له م پرسته يه ش دا جوان ترين واتاي "باوه پرو خوراگري" له بهرام بهر نهو کاره ساتانه دا درده وشينه وه که زور جار خه ريکه بيرو هوشي مروؤ له ناوده بهن يان که مروؤ بهر وه هرهس و پروخان ده بهن... به لام مروؤ تيکي نيمنانداري وه (يه عقوب) له کاتي بيستني هه والي نه هاته نه وي دووه کوري بچووکي دا به وانهي ده و روبهري ده ليت: ﴿إِنَّمَا أَشْكُوا بَثِّي﴾ واته (من خه مي هه ره گه و ره گرانم ده خه مه به رده مي خودا سکالاي کاروبارم هه ر لاي نهو ده کم، چونکه خودا هه رخوي به رده م و ميهره بانه و تواناي له سهر لابردي خه مه کم هه يه، جا نيت من سکالاي خوم نابه مه به رده مي نهو به ندانه ي که له ناست کيشه کيشي پروژگارو ناره حه تي يه کاني دا هيچ هيزو توانايه کيان ني يه) ..

دوا جار هه ر له لايانه وه ديمه نيکي تر له گه شبيني نوميده واري (يه عقوب) به باوه ره پسته وه که يه وه به دي ده کهين، نه ويش کاتيک کوره کاني راده سپيريت به سؤراغ کردني (يوسف) و (بنيامين) و هه ولي دوزينه وه يان، نه وه تا پي يان ده ليت: ﴿يَبْنِي أَذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَأْيَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَأْتِشُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ﴾ ..

(يه عقوب) به م وتانه (باري ده ووني) ي مروؤي نيمناندار دياي ده کات و داواي لي ده کات له ره همت و به زه يي ي خودا بي نوميده نييت، چونکه بي نوميدي (ياس) پي نه زانين و بي باوه ري يه به نيحه تي ژيان و به خاوه ني نيحه ته کهش (که خودايه)، چونکه ژيان و نيراده ي مروؤ فيليج ده کات و ده سته وسانيشي ده کات له خوخته سهر ريي کارواني ژيان، به لام باوه ر (نيمنان)

دوژمنی سەر سەختی بێ ئومیدی یە، بگرە ئیمان هەرخزی ئومێدو هیاوایە بەرەحمەتی خودا، سائیتەر تەنگانەو بگرەو بەردە هەرچەندێک زۆرو چرپیت و، بارودۆخ و زەمانەش هەر چەندێک گران و ئالۆز بن، ﴿فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا﴾ لەدوای هەر ناخۆشی یەك خۆشی هەیە لەدوای (تەنگانەو بارگرانی) یش ئاسوودەیی و ئازادی هەیە..

بەلگە لەسەر تاك و تەنیا یی خودا

یەکیەتی و تاك و تەنیا یی (وحدانیه) ی خودا یە کەمەن ئامانج و پیرۆزترین و بالا ترینی ئەو ئامانجەنە کە ئیسلام لە پێناوی بەدی هێنانی دا هاتوو.

هەر کەسیك بەوردی و بەدیراسە یەکی گشتگیری و هەمەلایەنە لەقورئانی پیرۆز بکۆڵێتەو سەرئەو بەلای چەندین بەلگە ی هەمەجۆر و هەمەچەشن دادەچیت لەسەر تاك و تەنیا یی خودا، جگە لەو بەلگەنەش قورئان پەخنی لەهەموو ئەو بیروباوەرە دەسکردو مەژگەردانەش گرتوو کە دانیان بە تاکیتی و یەکیەتی خودا دانەناو و لە جیاتنی ئەو تیکەلی (شیرک) و ھاوێش بۆ خودا دانان بوون و بایەخیکی گەورەیان بەخەیاڵ و ئەفسانەو شتی پووج و بێ ناوەرۆک داو.

قورئان هەر تەنها پەخنی لە پووجەلی ئەو بیروباوەرە دەسکردو داتاشاروانە نەگرتوو، بەلکە بەچەند بەلگە یەکی (عەقڵی) و لۆژیکی (منطقی) یش پەخنی خۆی دەسەلمێت و عەقڵی مەژو و الێدەکات جگە لەدان پێدانان هیچ دەربازێک بەدی نەکات.

قورئانی پیرۆز کاتێک دەبارە ی ئیاننامە ی پێغەمبەرەن دەدوێت کە خودا پەوانە ی کردوون بۆ پێنمای کردنی خەلکی، لەسەر زاری ئەوانەو ئەو پەندو ئامۆژگاریانە یانمان بۆ دەگێرێتەو کە لەبانگەوازیان دا بۆ تاك و تەنیا یی خودا ئاراستە ی گەلەکانیان کردوون و بۆ وازھێنانیان لە (ھاوێ بۆ خودا دانان - شرک) و پاشان خستەنەرووی ئەو بەلگە روون و ئاشکرایانە ی گەواھی لەسەر وجودی خودا دەدەن..

بەم پەنگەش قورئان چیرۆکەکانی کردوو بە ئامرازێک بۆ چەسپاندنی عەقیدە یی یەك خوا پەرستی (توحید) لەدۆ و دەروونەکان داو دەرھێنانی ئەو بیروباوەرە دەسکردانەش لێیان و ریشە کێش کردیان.

لێرە دا نمونە یەك لەسەر زاری "یوسف" دێنێنەو کاتێک ئامۆژگاریی هەردوو ھاویری زیندانێ یە کە دەکات و پێیان دەلێت: ﴿ قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلَّا نَبَأُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ

قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ذَلِكَ مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٧﴾ وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانُوا لَنَا أَنْ نَشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ يَصْصَحِي السَّجْنَاءُ أَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ أَلَوْ جَدُّ الْقَهَّارُ ﴿٣٩﴾ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءً سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مِمَّا أُنْزِلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنَّ الْحُكْمَ لِلَّهِ أَمَرَ إِلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَائِمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿يوسف/ ٣٨-٤٠﴾

لهم نايه تانه دا (يوسف) چق ده خاته سهر ريبازي راست و ده لیت که شه و خوی ناینیکی دانه هیناوه، به لکو له سهر ريبازو بیروباوه پری شه و باب و باپیره خواهرستانه یته که خودا رینمایي کردوون بۆ سهر عقیده و بیروباوه پری راسته قینه، واته بۆ خوا به یه گرتن و پهرستنی خودای تاک و تهنیاو بڼ هاوړل. شه عقیده یه شه له زه مانیکه وه بۆ زه مانیکي دی ناگوړیت و هره یه عقیده یه، چونکه ناشیت و ماقوول نی یه له ههر پوړو سهرده میک و عقیده یه هه بویت، خودای مه زنیس عقیده یه کی وای بۆ پیغمبره رانی خوی دانه ناوه که له پیغمبره ریکه وه بۆ پیغمبره ریکی دی گوراییت. چونکه یه کیه تی و تاکیتی ی خودا بانگه وازی که هه موو پیغمبره ران تیکرا به شداربوون له جهخت کردنه سهری و داکوکی لی کردنی دا، ههر بیروباوه ریکیش دژو پیچه وانه ی عقیده ی پیغمبره ران بویت شه و له ناینه که شیان دا نامو یه.

ئینجا ده بینین یوسف به ههر دوو هاوړل زیندانی یه که ی ده لیت: (ده ی نایا شیرک و هاوبه ش بۆ خوادانان (به و هه موو بیرو دیدو بۆچونه دژبه یه ک و به و خواوړنده هه موو جوړو هه مه رنګانه وه) باشتره یان خوا به یه گرتن و پهرستنی خودای تاک و بڼ هاوړل؟) بیګومان بوونی (فره خواوړندی) عه قلی مروژ تیک ددهات و هه موو شتیکی بۆ تیکه ل و پیکه ل ده کات و ده یخاته نیو گیزاوه بڼ سهر و بڼه کانی نه فسانه و خرافات و پوښه و پڼ و په سمه و هه می یه کانه وه، هه وړه ها کومه لی مروژایه تییش لیک داده بریت و خه لکی ده کات به دوژمنی یه کتر، نه ویش له نا کامی شه ی ههر هژو ده سته و تاقمیک خواوړندیکی بۆ پهرستن دیاری ده کهن که جودایه له خواوړنده کانی گهل و هژو تیره کانی دی، له کاتیکدا "خودا به یه گرتن و یه ک خواپهرستی" مروژ له کوژ و پپوهندی شتی پروپوچ و نه فسانه رزگار ده کات و نامانچ و کاری هه موو ده سته و کومه له کانی خه لکی یه ک ده خات و هه وړ و ته قه لا بۆ یه ک نیازی پیروز ریک ده خات، نه ویش خویه کلا کردنه وه بۆ خودای تاک و دل سوژی له شوینک و وتنی خوداو به رنامه که ی و پیاده کردنی ههر کاریکی چاکی پیویست بۆ شه و مه به سته.

پاشان (یوسف) له سهر قسه کانی بهرده وام ده بیټ و پټیان راډه گه یه نیټ و ده لیت: (نه و بتانه و هم موو نه و شتانه ی کردو و تان به خوا و هند ی په رسترو اتان که له هر دیارده یه کی سروشتی بن و هم موو نه و کردارو ده سه لاتانه ش، که بوټان داناون، هم موویان زاده ی بیر ی خوټان و ناولینراوی خوټان... جا چوڼ ده بیټ خوټان چند شتیځ بکه ن به خوا و هند له و شتانه ی داهینراو و داتاشراوی ده سټی خوټان و هیچ به لگو و نیشانه یه کی گونجاویان له سهر نییه تا کو شه رعیه تیځکی پی ټو بده ن..

ئەو خودا پەرستراوەش کە پێویستەو هەقە بپەرستێت هەر (الله) خۆیتى بەتەنیا .
پەرستنى خودا(الله)ش بەتەنیا، ئەو رێگا راست و دروستەیه کە پێویستە سەرجم گروۆ
بەشەری بپێگرێت. وهلى محابن زۆربەى خەلکی ئەم راستى یە نازانن و لى ى ئاگادارن،
ئەویش بەهۆى ئەو نەزانن و گومراپى یەوێه کە (ئەوانەى جەلەوى فیکرو بیرو هۆشیانیان
لەدەستدایە) بەسەریان دا هێناون.

زیانہ کانی تیّکھ لّاوبوونی هه ردوو ره گهز

له چیرۆکی (یوسف) دا لهم ږووه شه وه دیمه نیک به دی ده کهین، دیمه نی همولدانی نافرته تیک بو به هله دابردنی پیاوړیک، ته نانه ته هول و خووی هه میشه یی ئه و نافرته بو به ده ست هنانی نیازه نارپه واکه ی، نافرته تیش هه رچه نده مه خلوقیکی لاواز و بی هیژ بیته، به لام به حوکمی جوانی و فروغی فیرودان و ږاکیشانی پیاو به لای خو دی ده شیت بیته ئه و که سه به هیزه ی که ناه زینرته.

ئەي نايانە ھۆيانە چى بوون كە وای لە ژنەكەي -عەزیزی ميسر- كەرد ھەولێ لەخەشتەبەردنی "يوسف" بەدات؟ بێگومان تێكەلاوی ژنەكە لەگەڵ -يوسف- و جەودى ھەمیشەیی (يوسف) لەناو كۆشكەكە لەلاى ئەو ژنە لەو ھۆكارو پائەنرانە بوون كە گەرى خۆشەويستییان بەردايە نینۆ دلی ژنەكە.. لەبەر ئەوە دەبینین مەیل و ئارەزووی دەچیتە سەر ئەو كۆرە جوان و بەویقارەو دەیەوێت بە لەش و لاری خۆیو دەرخستنی جوانیەكانی جەستەي ھەلێ خەلەتینیت، بۆ ئەم مەبەستەش داوای ئەغامدانی ئەو كەردارەي لی دەكات، كە ھەرام و ناپەروایە بۆ ھەردووکیان، ئەویش (واتە يوسف) پێی نادات و لەبەر سەربەرزى و پێزى خۆی و ترسان لەخودا خۆی نادات بەدەم ھەواو ئارەزووەكەيەو.. كەوابوو پێكەوہەبوونی پیاوو ژنی نامەحرەم لەجینگایەكدا دوور لەچاودێری كەس و كارو كۆمەڵ دەبێتە ھۆی ئەو زیانە گەورانەي كە ئاكامی نالەباریان ھەيە، ھەروەك كاریگەری خراپیشی لەسەر دواپۆژی پیاوو ژن دەبێت، لەبەر ئەمە ئایینی ئیسلام بەتوندی خەلكی ئاگادار و وریا دەكاتەوہ لەپێكەوہ مانەوہی پیاوو ژن لەجەنێ چۆلدا بەبێ جەودى كەسێكى نزیکى ژنەكە وەك باوكی، یان مامى، یا خالێ..

وانه يهك له سهر داوین پاکی

له م پرووه شهوه له چيړوکی (يوسف) دا خږاگری و خږاړيزی که م وينه ی گه نڅيکی جوان و قوژی وهك (يوسف) به دی ده کړيت له بمرده م نه و تاقيرکړدنه وه سهخته ی که و تنه بهر ته ماعی شهوه ت و له خشته بردن دا، له م ه ش دا وانه يه کی کاريگر هه يه له سهر داوین پاکی و بهر نه نگار بونه و ی نار ه زوو و سهر که و تن به سهر ی دا، نه وه ش به گوره ترين په ندو نمونه داده نريت بڼ نه و ی چنده ها کور ی لاوی دی شوین پي ه لېگرن، له وانه ی مبه ستیان گه يشتنه به (ناستيکی بالای شکو و ريزی ټينسانی). "نار ه زوو ی جنسی" يش نه و هيژه توندو سهر شيتانه يه که چنده ين گه و ره پياو ی ميژووی کون و نو ی له پادشايان و سهر و کان و سهر کړده کانی سوپا به چوک داهاتوون له بمرده می داو ملیان بڼ که چ کردوو، به لام سهر که و تن به سهر نه م هيژه ی نار ه زوو ی جنسی دا کليلی گه و ره یی و شکو ی راسته قينی گه و ره پياوانه، نه خاصه گه ر نار ه زوو که هاوکاتی نه و جوړه (بارودوخ) و (له خشته بردن) و (هه ر ه شانه) بيت، که به سهر (يوسف) داهات.

سهرنج بده و بير که ره وه... نه و ا ژنه که ی وه زيری پادشا دهر فته ی مانه وه له گهل (يوسف) دای چنگ که و تووه و خویشی ژنيکی زور جوان و جه حیل و هه موو جوانی و نه دنامه سهرنج پاکيشه کانی جهسته ی و هه موو شيوازو ريساکانی مه کربازی و فريودانیش به کار ديتيت، ټينجا به ناشکرا داوای به جی هينانی نار ه زوو که ی لی ده کات. نه و جوړه بارودوخ و هه ل و مهرجه ش که -يوسف- ی تی که و تېوو وای ده خواست گوپړا په لی ی ژنه که بکات و به په له له و سووربون و په روشي په وه به دهم نار ه زوو جه ش سهندووه که ی نه و ژنه وه بجيت، چونکه (يوسف) خو ی له و کاته دا له هه ر ه تی لاوی و سهر تای والا بونی ده روون بڼ خو شه ويستی و کلپه سهندنی نار ه زوو ش دايه.. له سهر و نه مانه شه وه نه م لاوه له مائی ژنه که دايه و له ژير ده سلا ت و هيژيشی دايه و نه گه ر گوپړا په لی ی نه کات مه ترسی ی نازاردانی هه يه، واته نار ه زوو و ترس (رغبه و رهبة) ی پيکه وه له يه ک کات دا خرابووه بمرده م.. ديسان له لايه کی تره وه ترسی نه وه شی نابيت نه گه ر ژنه که نارازی بيت يان سهر زه نشی بکات، چونکه نه و ژنه خو ی داواکار و ده سپيشخه رو نار ه زو بازو هه موو ده رگا کانی داخستووه و چاودترو سيخوړا نيشی دوړ خستووه ته وه. و تیرای نه مانه ش (يوسف) بڼ نه و ژنه کړا بو و بهنده و (ملوک) ی بو و مافی چوونه ژوره که ی و چوونه ده ره وه له گهل دا مانه و هشی هه بو، بڼ نه و ی که سيک نکوولی له و مافانه هه بوايه..

دياره نه و مافانه ش هاوړی يه تی و هاوسوژی و خو شه ويستی زياد ده که ن و گرنه گرين و به هيژ ترين هوکاري به جی هينانی نار ه زوو ی ژنه که بووه، که چی له ناست هه موو نه م هوکار و پالنه رو زه مينه سازی يه دا (يوسف) پروی لی و ده رده گيريت و به پي ی نه رکی پاراستنی شه ر ه ف و

نواندنې د لښوړي و وه فاداري بڼ مېرډه کهي که (نابيت خيانه تي لي بکات) پښي ده ليت: ﴿مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ﴾.. هاندري وه فاداري يه که ليردها به ستراوه به چاوديري ي خودايي يه وه، هر هم چاوديري يه ش واي له ده وروونه پاک و ته ميره کهي (يوسف) کرد، که خوي به پاکی به يليتته وه توخني نه و گوناوه گوره يه نه که ویت له گهڼ ژني به پر سه گوره کهي دا. هرو هه ها لويستيتيکي دیکهي هاوشيو ي نه مه ي پيشو له چير که که دا به دي ده کين که پله و پايه ي -يوسف- ي پښ به رزده بيتته وه، نه وه بو کاتيک خانم کهي (واته ناغاژنه کهي) جاريکي دي وبه شيوازيکي بي شهرمانه پيلان ده گيريت و له گهڼ چند ژنيکي داوت کراوي هاوړي دا ده يانه ویت مهيل و ناره وړي به لاي خويان دا به کيش کين و دوايش هره شه ي ده سگير کردن و زينداني کردني لي ده کين گهر داواکي يان رت کاته وه، هه لويستي ره و شتمه ندانه ي (يوسف) له بهرامبر نه وه هره شه و گور شهانه ش دا هر واده بيت، که به وپه ري پاکدا ويني و سهر بلندي يه وه پرويان لي ورده گيريت و ژياني نيو زيندان (که ژياني سهرکزي و ژيرده سته يي و نازار چه شته) هه لده بريت له جياتي (ژياني نيو نازو نيعمه تي بي باکي و دنيا په رستي و رچون له هه واه ناره وړو دا) له خواش ده پاريتته وه، که نه و ژيانه ي نيو زينداني له جياتي نه و ژياني سهر کردن سهر ناره وړو بازي يه بڼ مه يسه رکات و زينداني له چاره بنو سيټ.. ﴿رَبِّ السَّجْنِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ﴾..

بهره نجامي نارام گرتن

په نديکي دي له و په ندو وانه به سوودانه ي له چير وکي -يوسف- وه دري دين نارامگري و خو چاک کردن به سهر نارامي، تا کو نارام گرتن (صبر) بيت به تويشو ي مرؤ له گه شتي ته مه ني دا و پاشان بهره نجامي چاک و به پيري ليت ده ست که ویت. بيگومان ناده ميزاد که ديتته خانه ي ژياني دنيا وه چندين گرفتيش له (ده رده سهر ي و پرو داو و نيش و نازار و هه ژاري و نه خو شي) تووش ديت، جگه له مانه ش له ده ست داني خو شه ويستيتک له که س و کارو ناشنبا يان، يان به دي نه هاتني ناواتيتک، ياخو د زيان کردن، بڼ هه مو هم گرفت و ده رده سهر ي يانه و هاوشيوه کاني دیکه شيان نا تاجي هر به نارام گرتن و دان به خودا گرتنه تا کو به سهر يان دا زال بيت، بهم پي يه ش سهر که و تن و سهر فرازي و به ختيا ربي ده سته به رکات.

ژياني -يوسف- زنجيره يه که گرو گرفته که ناکام و بهره نجامه کهيان سهر که و تن و شويني شايسته و پايه به رزي و ژياني کامه راني يه. سهر تاي ژياني (يوسف) به وه ده ست پښ ده کات که له که س وکاري دو ورده خريته وه فرې ده دري ته ناو بير هه وپاشان له وي پر زگاره دري ت و

بازرگانی ی پټوه ده کړیت و دوور له کس و کاری ده ژی، جه لهو هم موو خه م و نازاره په نگ خواردووهی نښو دلی له سر دابرانی له کس و کاری و له سر فرویتلی براکانی، ښجا ده که ویته نیو قونغاغی کی تفت و تالوه کاتیک به زولم و زورداري له پاداشتی داوین پاکو نه مانه تپاریزی دا له زندان توند ده کړیت، له وانه یه هم جوړه نازارو مهینه تی یانه هندی کهس به ره و بی نومیدی و بی باوه ری به یاساکانی هق و ادپه روه ری هه لیت و وای لی بکات خوی بخاته ناوباوه شی به دکاری و خراپه وه، به لام خه یالی (یوسف) به لای هیچ شتیک لهو خه سلته ناشرینه دا ناچیت، به لکو به رده وام جیگیر ده بیت له سر ریسو و بیرو باوه ده کی به نارام و له خور و دوو ده بیت له سر به لاو مهینه تی یه کانی، به ته مای په حمتی خودای میهره بانیه تی و چاوه پروانی په وینه وهی قهیرانه که یه تی که به زورو ستم بوی خولقینر ابو، باوه رو قه ناعه تیشی به خوداو عه داله تی خودا هه بو، له هه مان کات دا، له تاریکایی یه کانی زندان دا بانگه وازی بو په رستنی خودای تا ک و ته نیا ده کرد، نیدی هه موو نه و ناخوشی و ده رده سر یانه توزقالتیک له (باوه رو متمانه ی به خودا) پاشگه زی نه کرده وه. له پاداشتی نه و جوړه باوه رو متمانه یه ش دا خودا به ره ری لیکدانه وهی خه ون (تفسیر الرؤی) ی پی به خشیبوو، تا نه و به ره یه بکاته هویک بو رزگار بوونی له زندان و له نه ستوگرتنی به رزترین پله و پایه ی دنیا ییش، که له پرتو شکو ده سلات و خوشی یه کانی ژیانیشی به ره مه ندبو، بیگومان (یوسف) خویشی نه و به ره می نارامگرتنه ی دیاری کردوه (که ناکارو که سی تی ی خوی پی رازنده وه) و به م چند و شیه گوزارشتی لی کردوه، که (خودا له سر زاری نه و له نایه ته که دا فره موویه تی): ﴿إِنَّهُ مَن يَتَّقِ وَيَصْرِ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعَ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾...

سوودی چاکه کردن

له چیروکی (یوسف) دا به هادار کردن و خوشه ویست کردنی (نه ریتی چاکه کردن) به دی ده کړیت له گهڼ دیاری کردنی شوینه واره جوان و به که لکه کانی له به ده سته یانی به ختیار ی دنیاو ناخیره تیشدا.. به لام چاکه کردن (نیحسان) چی یه؟ نیدی چ مانایه کی هیه؟ چاکه کردن (احسان) پیچه وانه ی خراپه کردن (إساءة) یه، هه روه ها مانای به تین کردنی کارو جوان کردنیه تی.. یه که م سوودی چاکه کردن که خودا له چیروکی (یوسف) داو ده رباره ی (یوسف) دیاری کردوه، نه ویه که فره موویه تی: ﴿وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ ؕ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾.. که و ابو به پی نه مانیه ته (یوسف) نه م عیلم و حیکمه تی له به رامبر په فتاری

چا که کردنی پیشتی دا پی دراوه، نه که له بهر خوشه ویستی یه کی ناسایی. دیاره نیعمه تی عیلم و حیکمه تیش باشتی نیعمه تی ژبانن بۆ که سانی خاوهن دهروونی گه وړه و هه رگیز له گهل نیعمه تی مال و سامان دا به راوردنا کریت.

خودا چی ی به (یوسف) به خشی؟ بیگومان پله و ده سلات و فرمان په وایی له پاداشتی نیحسان و چا که کردنی دا پی به خشی... ﴿وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَّبِعُوا مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾ یوسف/۵۶. هم نایه ته به لینیکی نیلاهییه له سهر نه وهی هه که سیک چا که کار (محسن) بیت خودا ده سلاتی حوکی له سهر زه وی پی ده به خشی و ده بخت به هر په حه تی خوی له و پوه وه، هم به خشی (عطا) هه به که سیک دیاری کراوه وه په یوه ست نی یه، به لکو به و سغه که وه به ستر اوه.

هه له و نایه ته دا به جوانی سه رغی هم رسته یه ش به ده: ﴿وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾ سه بر که چ ته سیر و شوینه واریکی شیرینی له سهر نه فسی به شهری هه یه، نه مه ش مه ره میکی ساریز کاری زام و برینه کانه بۆ نه و مرؤفه چا که کارو له خو بوردو و دلگه و رانه ی نارامیان له سهر مهینه تی یه کانیان گرتو وه هوی کی هانده ریشیانه بۆ به رد و ام بوون له سهر خه بات و تی کو شانیان له پی چا که کردنیان دا، جا مرؤف به و کاره چا که و خزمه ته به سوودو جوانانه ی که بۆ کو مه لگه ی خوی نه غامیان ده دات ده گاته پله ی بلندو ناویانگی جوان و پی زانینی خه لکی له وانه ی که چا که که یان له گهل دا کراوه، هه که سیکش کاری خوی به چا کی بکات، واته پته ووو ریک و پیک و بی خهوش نه غامی بدات نه و خه لکیش زیاتر روو ده که نه سهر کارو به ره میو متمانهی پی ده که ن و ریزیش له هه ول و پیشه کانی ده نین، ده ی نایا پاداشتی چا که هه ر چا که نی یه؟ ﴿هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَنِ إِلَّا الْإِحْسَنُ﴾...

نه وه ده رباره ی سوودی چا که کاری له دنیا دا، به لام گومانی تیدا نی یه که خلات و پاداشتی چا که کاری له رؤزی دواپی (ناخیره ت) دا زور له و سوودو به ره مه مانه ی دنیای زیاترو گه وړه ترن، هه وړه که خودای په وړه رگا ر خوی له پاشا وده ی مه به سته که و له و نایه ته ی دواتر دا نه مه روون ده کاته وه و ده فرمویت: ﴿وَلَا جَزَاءُ الْآخِرَةِ حَيْرٌ﴾، چونکه پاداشتی ناخیره ت پیروز تر و گه وړه تریشه له پاداشتی دنیا.

ئابرومه‌ندی و ئاكارى جوان

هه‌روه‌ها له‌چیرۆكى "یوسف" دا ده‌رسیكى كارىگه‌ر هه‌یه‌ ده‌باره‌ى پارێزگارى له‌ ئابرووى چاك و به‌رگرى كردن له‌ ره‌وشت بۆ ئه‌وه‌ى هه‌یج په‌له‌یه‌كى ناشیرینی پێوه‌ نه‌لكێت و توشى خراپه‌یه‌كه‌ نه‌بێت. كاتێك (یوسف) وه‌ك ئه‌و مڕۆڤه‌ سه‌نگینه‌ى كه‌ چه‌وساوه‌و سته‌م لێكراوبوو و بۆ ماوه‌یه‌كى زۆریش له‌تاریكاییه‌كانى زیندان دا بوو بێ ئه‌وه‌ى گوناھێكى كردبێت، كاتێك بریارى ئازادبوونی پێ ده‌گات و داواى ئه‌وه‌ى لێ ده‌كرێت به‌دیدارى پادشا بكات، هه‌نده‌ په‌رۆشى ده‌رچوون نابێت و به‌و مژده‌یه‌ش شاگه‌شكه‌و شادمان نابێت، به‌لكو قایل نیه‌ له‌زیندانه‌كه‌ ده‌رچێت هه‌تا ئه‌و تۆمه‌ته‌ى له‌سه‌ر لاده‌به‌ن كه‌ به‌ ناهه‌ق داویان خستبوو، هه‌ر بۆیه‌ش به‌نۆینه‌ره‌كه‌ى پادشا ده‌لێت: (من هه‌رگیز له‌زیندان نایه‌مه‌ده‌ر هه‌تا داواى ئه‌وه‌ى له‌كێشه‌كه‌م ده‌كۆڵێته‌وه‌و ئه‌و بوختانه‌ى بۆم هه‌لبه‌ستراوه‌ به‌درۆ ده‌خړێته‌وه‌).. كێشه‌كه‌شى له‌ترفه‌دان و مه‌كر بازى ئافه‌ته‌كان دا به‌ندبوو.. ﴿وَقَالَ الْمَلِكُ أَتُؤْمِنُ بِهَٰذَا فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَسْأَلْهُ مَا بَالُ الْمَسْئُورِ الَّذِي قَطَّعَ أَيْدِيَهُنَّ﴾.. جا كاتێك پادشا كه‌ له‌و ئافه‌تانه‌و له‌ ژنه‌كه‌ى (عه‌زیز-ى میسر)یش ده‌كۆڵێته‌وه‌و له‌نه‌جامى لێكۆڵینه‌وه‌دا به‌رائه‌ت و داوین پاکی و ڕووسپێتى ئه‌م لاوه‌ى بۆ ده‌رده‌كه‌وێت ئه‌وسا (یوسف) قایل ده‌بێت به‌ده‌رچوون له‌زیندان به‌سه‌ربلندی و به‌ئابرووى به‌رزو بێ‌تاوانى یه‌وه‌، ئه‌مه‌ش تاكو له‌باره‌یه‌وه‌ نه‌گوتریت گوايه‌ له‌سه‌ر تاوانێك گیراوه‌و پادشاش به‌ لوتفى خۆى لێ ى خوشبوه‌و فهرمانى ئازادبوونی له‌زیندان بۆ ده‌ركردوه‌. هه‌روه‌ها به‌پێى لێكۆڵینه‌وه‌ له‌و كێشه‌یه‌ ئابروومه‌ندى و په‌وشته‌رزى (یوسف) ڕوون بۆته‌وه‌و ته‌نانه‌ت پادشای پێ سه‌رسام و خوشحاله‌ بووه‌.

له‌جارى یه‌كه‌م دا كاتێك پادشا زانیویه‌تى ئه‌م لاوه‌ى نێو زیندان شاره‌زایه‌ له‌ ته‌فسیرکردنى خه‌ون و له‌پاویژو دانانى ڕۆژو شویى گه‌نگ دا بۆ به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ى كاره‌سات و لیقه‌ومان، ده‌لێت: ﴿أَتُؤْمِنُ بِهَٰذَا﴾، واته‌ (ئه‌و كابرایه‌م بۆ بێنن). به‌لام كاتێك داواى لێكۆڵینه‌وه‌ (له‌كێشه‌و تۆمه‌ته‌ بۆ هه‌لبه‌ستراوه‌كه‌ى) به‌رائه‌ت و پاکی -یوسف-ى بۆ ڕوون ده‌بێته‌وه‌و ده‌لێت ﴿أَتُؤْمِنُ بِهَٰذَا أَسْتَخْلَصَهُ لِنَفْسِي﴾، واته‌ (ئه‌و پیاوه‌ پاك و بێ‌تاوانه‌م بۆ بێنن تاكو به‌تایبه‌تى بۆ خۆمى هه‌لبۆیڕم و ده‌سنیشان كراوى خۆم بێت).. به‌مانای تاكه‌كه‌سى سه‌رراست و جێى متمانه‌ى خۆى بێت. ئه‌وه‌ به‌و كاتێك (یوسف) گه‌یه‌نرایه‌ لای، یه‌كه‌سه‌ر (وه‌زاره‌تى دارایی و گه‌نجینه‌كان)ى پێ سپارد داواى ئه‌وه‌ى شاره‌زایی و بێ‌تاوانى و داوین پاکی لێ به‌دى كردبوو.

لیبوردن له کاتی دهسه لاتداریتی دا

ھەروەھا لەداستانی -یوسف-دا دەرسێک ھەیە بۆ چاوپۆشیی ولێبوردن لە گوناھکارو سەودا لەگەڵکردنی بەچاکەو لەگەڵدا جوولانەوێ بەباشی لەجیاتی ئەوێ خراپەێ دەرھەق بکریت یان تۆلەێ لی بکریتەوہ . (یوسف)یش کاتیێک براکانی ناسینی یەوہ و پێیان گەیشتەوہ دەیتوانی تۆمەتباریان کات بەھەر جوړە تاوانێک تاکو بیاخاتە زیندانەوہ و ھەموو جوړە ئازارو ئەشکەنجەییە کیشیان لەبەرامبەر ئەو پیلانەیان دا پێ بچێت، بەلām بەشکوێ بالāی دەرروونی و بەسنگ فراوانی و خۆلادان لەفیکری تۆلەسەندن نەییست خۆی بچاتە نیو ئەو ئاستە نزمەێ کە کەسانی سادەو ساکار بەپنی داب و نەریتی خۆیان تیایدا سەرنگوم دەبن. بێگومان خۆ (یوسف) دەسەلāt و حوکمی لەدەست دابوو، ژيانی ئەو کەسانەش کە خراپەیان دەرھەق کردبوو لەبەر ئیشارەتیێک و تەبیەکی دابوو، دەیتوانی بەفەرمانیێک تۆلە لە ھەموو ئەو کەسانە بکاتەوہ کە ھەریەکەێ بەجوړیێک خراپەیان دەرھەقی کردبوو. بەلām لەبەرامبەر خراپەکیان دا (ئەو) بە چاکە لەگەڵیان دا ھەلس و کەوتی کردبوو.

سەبارەت بە براکانیسی ھەر بە چاکە لەگەڵیان دا دەجووڵیتەووە زیاد لە مافی خۆیان گەم و جوو خۆراکیان بوو دیکشیت و نرخە کەشیان بە پەنھانی بوو دیکپیتەووە، ئەمەش لە کاتیکدا بە کە خۆی پێنەناساند و نەتەووە براکانی نازانن ئەم وەزیرە میسر (یوسف) ی برايانە. لە دواییش دا کە یوسف خۆی پێیان دەناسن پیتەووە براکانیسی دەزانن ئەمە وەزیری پادشایە، خێرا لەو ساتە داو لەو دۆخە ترسناک و بەسامە دا ھەست بەرا دەو بارستایی ئەو تاوانەیان دەکەن کە دەرھەقی ئەو برا بچووکەیان ئەنجامیان دا بوو، ھەر بۆیە دان بە ھەڵکەیان دا دەنێن و پێی دەلێن ﴿تَاللّٰهِ لَقَدْ ءَاثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَاِنْ كُنَّا لَخَطِئْٖنَ﴾: واتە (دەسا بەخودا بێگومان دەرکەوت کە خودا خۆی تۆی بەھۆی تەقواو خێرازیی و خۆراگری و چاککردنەووە لەئێمە بەباشتر و بەرێزتر دانوو کەچی ئێمەش تاوانمان دەرھەق کردیت و تەقواو سەبر و ئارامان لەگفتار و پەفتاردا نەبوو).. لەبەرەمبەر ئەم دان پێدانانە روون و ئاشکرایە براکانی دا دەبینن (یوسف) بەچەند و تەمبەکی شیرین وەلامیان دەداتەووە کە پەڕن لە سوۆز و ھەستی برايانە و چاوپۆشین لەو تاوانە بەرامبەری کردوویانە، ھەر وەك (دەلێت): ﴿قَالَ لَا تَخْزِيْٓبَ عَلٰیكُمْ

.. واته (نه مړو هېچ گلہ یو گازنده په کتان لی ناکم و داوا له خوداش ده کهم لیټان ببوریت).

دادگه ریتیی باوکان له نیوان روژه کانیان دا

دواچار له چیرۆکی (یوسف) دا وانه یه که له سهر (چۆنیه تی ی مامه له ی باوکان له گمډ رۆله کان دا به دوا دویه کسان ی به دی ده کریت.. مندا لیش به سروشتی خوی ده مارگیرو حه سه ده کاره و ئاتاجیشی به سۆزو نازی باوک و دایک به تی، جا پشتگویی خستنی له ههر بارود و خیکدا و که مته رخمی له لا واندنه وی هه ست و نه ستی دا رقیکی شاراهوی به رامبه ر براکانی له دل دا ده خو لقی نی ت. خۆپه سندی و ده مارگریش به خیرایی له نیوان براکان دا په دیا ده بی ت، چونکه گهر دایک و باوک تاکه رۆله یه کیان به جیا له رۆله کانی تر خوش بویت و نازی زیاتری پی یه دن شه وه ده بیته هوی هه لگرساندنی ناگری دۆژمنایه تی له نیوانیان داو به رده وام به در یژایی ته مه ن له کلپه سه ندن دایه، دوا یش ده بیته هوی پچرانی په یوه ندی له نیوان خیزانه کان دا. له م چیرۆکه ش دا (یوسف) به تاییه تی نزیکه له دلی (یه عقوب) ی باوکی یوه چونکه (یه عقوب) نیشه انه کانی پیغه مبه ریتی ی له -یوسف- دا به دی کرد بوو، ههر له بهر نه مه ش له براکانی دیکه ی به باشت ر داد ه نا و فزلی ته وی به سهر دا ده دان. ته مه ش رق و کینه ی براکان له و پرووه وه ده ورو و ژینی ت و نیشه انه کانی شی له وه دا ده رده که ون که دوا ی شه وی (یه عقوب) گو ی بو -یوسف- ی کو ره گچکه ی ده گری ت له کاتی کدا خه ونه که ی بو ده گپ ر ی ته وه وه که چه ندین پی شبینی و موع جیه له سهر پایه به رزی و شکۆمه ندیی ی ناینده ی له و خه ونه دا به دی ده کات، داوا ی لی ده کات هه رگیز ته م خه ونه بو براکانی نه گپ ر ی ته وه نه با دا فی ل و ته له که یه کی بو ریک خه ن: ﴿قَالَ يَبْنَئُ لَا تَقْصُصْ رُءُوكَ عَلٰی اِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوْا لَكَ كَيْدًاۖ...﴾

بہ شہ و تم

شوعہ یب / ندوی خلیفہ
 یسویب / ندوی خلیفہ
 ذوالکفل / ندوی خلیفہ

- ۱- جہر ذکی شوعہ یب
- ۲- جہر ندوانہ و بہ ندیک لہ شوعہ یب وہ
- ۳- جہر ذکی یسویب
- ۴- جہر ندوانہ و بہ ندیک لہ یسویب وہ
- ۵- یغہ مہریتی ذوالکفل

به ندى يه كه م

((چیرۆكى شوعه یب))

(گومرایی خه لکی "مه دیهن" - گالته کردنی گه له که به (شوعه یب) - هه ره شه کردن له "شوعه یب" - له ناوچوونی خه لکی "مه دیهن" - گه لی نیتو دارستانی چر "اصحاب الایکه")

"شوعه یب" یه کیکه له چوار پښغه مبهره عه ره به که (هودو صالح و شوعه یب و محمد ﷺ). له وه سفی (شوعه یب) دا وا گیتراوه ته وه که به وتارییژ (خطیب) ی پښغه مبهراڼ ناوبراوه به هوی زمانپاراوی و ره وانپیژی و راست پیکانی نیاز و مه به ست له بانگ کردنی گه له که ی دا بۆ باوه ره پینان به په یامه که ی.

گه له که یشی خه لکی (مه دیهن) بوون که شاریکه و ده که ویتته ناوچه ی (معان) به وه له ده وره ی (شام) وله سه ر پئی (حیجاز) و نزیک ده ریاحه ی (لوط).

خه لکی نه و گونده عه ره ب بوون و رچه له کیان ده چیتته وه سه ر - مه دیهن - ی کوری (ابراهیم الخلیل). کارو پیشه ی پۆژانه شیان بازرگانی به وه چونکه شاره که یان و ینستگه یه کی دیاری بازرگانی و مه له ندی هات وچۆی کاروانه کان و بازرگانه کان به وه.

گومرایی خه لکی مه دیهن

خه لکی - مه دیهن - باوه ریان به خودا نه ده هیناو، شتی تریان ده په رست، له سه وداو ئالویری و کرپن و فروشتن دا خراپترین خه لک بوون. نه گهر شتیکیان بفروشتایه، له کیشان به وه ته رازووه که یان که م ده کرده وه به ناته وای ده یانکیشا.

خودای مه زن پیاویتی له خۆیان بۆ ناردن که (شعیب) ی پښغه مبهرو نیردراوی بو، نه ویش بانگی کردن بۆ په رستنی خودای تاک و ته نها. بیگومان خوداش به چه ند موعجیزه یه ک پشتگیری ی کردبوو. هه ره ها (شوعه یب) رینگه ی نه و کرداره ناشیرین و نا به جی یانه ی لی

گرتن و فهرمانی پیکردن به دادگه‌ری و ده‌سپاکی و، له‌سه‌ره‌نجامی سته‌مکاری ی ناگادارکردنه‌وه و بۆی دووپات کردنه‌وه که نه‌و مال و سامانه‌هه‌ل‌له‌ی خودا پی‌یان ده‌به‌خشیت باشته‌ بۆیان له‌و مال و سامانه‌ی به‌هرامی کۆی ده‌که‌نه‌وه گهر به‌ چاکی بپروا به‌م وتانه‌ی بکه‌ن و باوه‌ر به‌و په‌یامه‌شی بێنن که بۆ نه‌و مه‌به‌سته‌ پی‌یان ده‌گه‌یه‌نیت. پی‌یشی راگه‌یانندن، که نه‌و خۆی توانای نه‌وه‌ی نی یه‌ له‌و به‌دکرداری یانه‌ بیانپاریزیت، به‌لکو نه‌و ته‌نیا تیگه‌یه‌نه‌ر و نامۆزگاریکی سه‌رپاسته‌ بۆیان.

له‌م پر‌وه‌وه خودا فهرموویه: ﴿وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُ شُعَيْبًا قَالَ يَتَقَوَّمُ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ وَلَا تَنْقُصُوا أَلْمِيزَالَ وَالْمِيزَانُ إِنِّي أُرْسِلُكُمْ بِخَيْرٍ وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُّحِيطٍ ﴿٨٤﴾ وَيَتَقَوَّمُوا أَلْمِيزَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾ يَقِئْتُ اللَّهَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ۝﴾ هود/ ۸۴-۸۶.

واته: (بۆ خه‌لکی-مه‌دیه‌ن- که به‌دکارو سته‌مکاریبون (شعیب)ی براییانمان بۆ ناردن، که‌پێی ی گوتن: (ئه‌ی گه‌لی خۆم ته‌نها خودا بپه‌رستن چونکه‌ جگه‌ له‌و هیچ خودایه‌کی په‌رستراوی راسته‌قینه‌تان نی یه‌، هه‌روه‌ها له‌کڕین و فرۆشتن دا فروفیل مه‌که‌ن و کاتی‌ک خۆراکی‌ک یان هه‌ر پێویستی یه‌ک بۆ خه‌لکی ده‌کێشن له‌ ته‌رازوه‌که‌ مه‌گره‌وه‌ و به‌ناته‌واوی مه‌یکێشن، چونکه‌ من به‌راستی بۆم ده‌رکه‌وتوه‌، که ئێوه هیچ ناتاجیکتان به‌و فروفیل و گزی و ته‌رازوبازی یه‌ نی یه‌، به‌لکو له‌خێرو خۆشی و دارایی دا ده‌تانبینم. گه‌روا بکه‌ن نه‌وا ده‌ترسم تووشی سزای سه‌ختی رۆژێکی پر ترس و بیم و له‌ناوه‌ر بن که نه‌و رۆژه‌ له‌هه‌ر چوار لاوه‌ ترس و بیم گه‌مارۆی خه‌لکی ی داوه‌. جا ئه‌ی گه‌لی خۆم ته‌رازوو و کێشانه‌و پێوانه‌ به‌ریکوییکی و دادگه‌ری و هاوسه‌نگی جێ‌به‌جێ‌که‌ن و شت و مه‌که‌ی خه‌لکی به‌سووک و که‌م سه‌یر مه‌که‌ن و نرخ‌ی که‌ره‌سه‌کانیان مه‌شکێنن، چونکه‌ به‌مه‌ شێواندن و فه‌ساد‌ی به‌دی دێنن و ناشیبت ئێوه له‌سه‌ر زه‌وی کاری تیکده‌رانه‌ی وه‌ها توندوتیژ نه‌نجام بدن. به‌لکو له‌راستی دا نه‌و پارو پووله‌ هه‌ل‌له‌ی که خودا به‌قیسمه‌تی کردوون باشته‌ بۆتان له‌و پارو پووله‌ هه‌رامه‌ی که‌به‌و کاره‌ نا‌په‌وايه‌ی ته‌رازوبازی په‌یدای ده‌که‌ن گهر باوه‌رتان به‌م وته‌یه‌و به‌و قیسمه‌ت و به‌شه‌ دیاری کراوه‌شتان هه‌بی‌ت. جاتی‌تر منیش نه‌و پارێزه‌رو چاودێره‌ نیم که هه‌موو تاوانه‌کانتان بپێژیم و سزاتان بده‌م له‌سه‌ری، به‌لکو ته‌نیا نێر‌راویکی خوداو نامۆزگاری کاریکتانم).

هر لم باره يوه خدا له گټېرانه وي چيرې كه كيان دا فېرموويه:

﴿وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَبْقَوُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِّنْ إِلَهِ غَيْرُهُ ۖ قَدْ جَاءَ تَكْثُفُكُمْ بِئِنَّهُ^(١) مِّن رَّبِّكُمْ فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ﴾ (الأعراف/٨٥..)

واتای نهم نایه تهی سوورتهی (أعراف) یش واتای نایه ته کانی پیشووی سوورتهی (هود) ه- .
به دکاری و گومرای یه که ی نهو گله نهو بوو له سهر رټگای مالی (شوعه یب) و ههر ږنگایه کی دی ږاده وهستان وچاودیری ی هات وچوی نهو که سانه یان ده کرد که ده چوون بولای (شوعه یب) تا کو له رټبازی خودایان دورخه نه وه. ههروه ها پلارو تیروتوانجیان له په یامه که ی ده داو پاشان هه ر هه یان له باوه ږداران ده کرد. (شعیب) یش له سهر نهو ږه فتارانه سهر زه نشتی ده کردن و ناماژی بول ناله باری و ناشیرینی ی ږه فتاره کانیان ده کردو، دوی نه مهش نیعمه ت و به خشه بی پایانه کانی خودای به بیر ده هیئانه وه، وه که نهو نیعمه ته هه ره دیارو بهرچاوه ی له دوی که می ژماره یان خدا زوری کرد بوون و چننن کورو نه وه ی دیکه یان لی پیدا ببوو و پاشان له دوی هه ژاری و نه داری خدا ده وله مه ندی کرد بوون..

له به ناگا هیئانه وه یاندا--شوعه یب- سهرنجی نهو گله ی به لای نهو راستی یه دا پاکیشا که ده بیت په ندو دهرس وهرگرن لهو سزا سه خته ی خودا تووشی به دږه فتارانی پیش نه وانی کردوه.

نینجا به ږاشکاو ی پېرورای خوی بول دهر ږپین و پټی گوتن: (نیوه دابهش بسوون به سه ردوو تا قم دا، تا قم ټکتان باوه ږتان به خودا هیئانه و بانگه وازه که ی من به راست داده نیئ، تا قم ټکی دیکه شتان باوه ږ به خودا ناهینن و بانگه وازه که ی به درو ده خه نه وه، نیدی منیش خودا ده که م به حه که م و دادوه له نیئوانان دا له سهر نهو مه سه له یی تیای دا ناکو کین، خوداش باشتړین حاکمه له مه سه له یه دا..)

نهم نایه تانه ی ده یخویننه وه به شیکی تری به سه ره اته که یه که له م دیرانه ی پیشودا شیکارو واتایان خرایه ږوو: ﴿وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ

(١) (بینه): لیردها مه به ست له وشه ی (بینه) - موعجیزه- یه. چونکه (شوعه یب) موعجیزه یه کی وای بول دانراوه که به لگه بووه له سهر راستگویی یه که ی، به لام قورنات جوړو چوینه تی و ماهیه تی نهو موعجیزه یه ی (شوعه یب) ی بول باس نه کردوین.

مَنْ آمَنَ بِهِ وَتَبِعُونَهَا عِوَجًا وَاذْكُرُوا إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَرَكُمْ
وَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨٦﴾ وَإِنْ كَانَ طَائِفَةٌ مِنْكُمْ آمَنُوا
بِالَّذِي أُرْسِلَتْ بِهِ وَطَائِفَةٌ لَمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ
الْحَاكِمِينَ ﴿الأعراف/ ٨٦-٨٧﴾

گالته کردنی گه له که به "شوعهیب"

ئهو گه له گالته یان به قسه کانی "شوعهیب" دههات و لووتبهرز بێ پهروابوون و به دهم بالۆره وتن و گالته جاری یهوه بێ یان دهگوت: (ئه ری کابرا ئهم نوێ و دیانه تهی خۆت ناوا کاری تێ کردوویت و کردووتی به پابه ریک بۆ ئیمه و تا داوای وازهینانی ئهو بتانه مان لێ بکهیت، که باب و باپیرانمان له مه ویشت هه ر په رستوویانن، پاشان سووریش بیت له سه ر ئه وهی نه هیتیت به ئاره زووی خۆمان هه لسوکه وت و مامه له به یاره و سامانمان بکهین، ئه ری تۆ چۆن ناوا له گه لمان ده جووتییه وه له کاتیکدا به سیفه ته کانی ئارامی و ژیری و هۆشه مندی له لای ئیمه ناسراویت؟).

له وه لامیان دا (شوعهیب) پێی گوتن: (ئه ی گه لی خۆم هه ر خۆتان بیربکه نه وه له وهی ئه گه ر من له سه ر پێ یازیکی روون و ناشکراو دلتیایی ی باوه رداریتی به خودای پهروه رداگار بم و خوداش رزق و پۆزی ی باش و ته واوم پێ بدات، ئایا بۆم هیه له گه ل ئهو هه موو نیعمه تانه ی خودا خیانه ت له په یامه که یو سه ری پێچی له فه رمان و پێگری (أمر و نه یی) یه کانی بکه م؟ من بێگومان به م په ندو ئامۆزگاریانه م بۆ ئیوه ته نه ا چاکسازی و خۆش کردنی باری ژیا نی خۆتانم مه به سه ته و هینده ی له ته وانام دا بیت له م پروه وه هه ولێ چاک کردنی ئیوه ده دهم، دیاره گه ر به یارمه تی و پشتیوانی ی خوداش نه بیت من له گه یاندنی هه ق دا سه رکه وتوو ئام، هه ر بۆیه ش پشت به خودای تاک و ته نه ا ده به ستم و هه ر بۆلای ئه ویش ده گه ریمه وه).

پاشان له به شێکی تری وته کانی دا (شوعهیب) پێی گوتن: (ئه ی گه لی خۆم نابیت ئهو ناکوکی و دژایه تی یه ی به رامبه ر من هه تانه هانده رتان بیت بۆ پێ ددی و نکوولێ و سوور بوون له سه ر بێ باوه رپێ به مه ش هه مان سزای سه ختی گه له که ی (نوح) یان گه لی (هود) یان گه لی (صالح) یان گه له که ی (لوط) تان تووش ببیت، ئێ خۆ کات و شوینی له ناوچوونیشیان هینده له ئیوه وه دوور نی یه، ده ئیتر په ندو عیبه رتیا ن لێ وه ربگرن تا کو هه مان سزای ئه وان تووشی ئیوه ش نه بیت. ههروه ها داوای لیخۆشبوون له خودا بکه ن تا له گونا هه کانتان ببوریت. دوا ی

ئەوێش بەپەشیمانی یەوێ بگەرێنەوێ بۆلای و بۆ سەر رێبازە راستەکەیی، داوای لێبوردن لەسەر ئەو رەفتارە نادروستانەو ئەو تاوانە ناشیرینیانەتان بکەن. بێگومان پەروەردگاری من رەحمەت و بەزەیی ی زۆرە بۆ بەندە تۆبەکارو گەرێاوێکانی:

﴿قَالُوا يَسْعَيْبُ أَصْلُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ تَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾ قَالَ يَنْقُورُ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيْنِهِ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَخْلِفْكُمْ إِلَيَّ مَا أَنَهَيْتُكُمْ عَنْهُ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿٨٨﴾ وَيَنْقُورُ لَا يَجْرِمُكُمْ ﴿١﴾ شِقَاقِي ﴿٢﴾ أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ ﴿٨٩﴾ وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ ثَابِرُوا إِلَيْهِ إِنْ رَبِّي رَجِيمٌ وَدُودٌ﴾ هود/ ۸۷-۹۰..

هەردەشە کردن لە -شوعەیب-

ئەوێ هەلێست و حالەتی (شوعەیب) بوو لەبانگەواژەکەیی و بانگکردنی گەلەکەیی، بەلام کەسانی خۆبەزەل زان و لووتبەرزێ نێو گەلەکەیی هەردەشیان لێ کردو بەرقی کوێرانەو توورەییەوێ پێیان گوت: (ئێمە خۆت و ئەوانەیی باوەریشیان پێ هیناویست لەم شارەمان دەرەدەکەین و هەردەشەبێت دەرەتان کەین، مەگەر لەکاتیگ دا نەبێت کە پەشیمان بنەوێ بگەرێنەوێ بۆ سەر ئەو ئایینەیی خۆمان کەوازتان لێ هیناوە).

(شوعەیب) بەرپەچی دانەوێ پێی گوتن: (ئەرێ چۆن دەرەپێنەوێ بۆ سەر ئەو ئایینەیی کەلەبەر (ناتەواوی و شێواوی و ناشایستەیی) رێمان لێی دەبێتەوێ. ئەوێ مەحەلەو هەرگیز نابێت، چونکە گەر بپێنەوێ سەر ئەو ئاین و رێبازە چەوتەیی ئێوێ ئەو درۆ دەلەسە بۆ خۆدا هەلەدەبەستین و درۆ لەگەڵ رێبازە راستەکەیی دا دەکەین دواي ئەوێ کەخودا هەر خۆی ئێمەیی خستۆتە سەر پێی راست. لەبەر ئەوێ بۆمان ناشیت بەخواست و ئارەزووی خۆمان بپێنە سەر ئاینی ئێو، تەنھا بەخواست و ئێرادەیی خودا نەبێت، کە (ئێمەش لەکاتی گومرایی و پرو لەهەق وەرگێران دا) بپێنەوێ بۆ سەر ئاینەکەتان، ئەمەش هەر زۆر زۆر دوورەو هەرگیز ناشیت ئێمەیی ئیماندارو خواپەرست پێی گومرایی بگرێنە بەر و بپێنە سەر دینی دەستکردی ئێو،

(۱) (لایمەنم): (لایکسەنم) واتە هاندەری تاوانکاری و گوناھکاریان نەبێت.

(۲) (شقاقي): (معاداتي) واتە بەرێدەکانی کردنتان بەرامبەر بە من.

قايم و به هيزيشي له گهل دابو (كه به هوره تر يشقو به بومه له رزه كاش) واي لي كړدن تيكره هم موويان به سهردهم و چاويان دا تهخت بن و بكهون و له ناوېچن. ئيدى كوتايي به مسه له كهيان هات و ناسه واري شيان نه ماو ته نانت له ناكام دا واده زانرا كه هه رگيز لهو خاكه شدا نه ژياون. دهى هه ته فروتونا بن خه لكى مهديه و هه دووربن له پره حمت و سوزى خدا وه چون گه لى (ته مود) يش پيش خويان له و په حمته دووربون: ﴿وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِئَرِهِمْ جَنِيحًا ۖ﴾ ۹۱ ﴿كَانَ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا أَلَا بُعْدًا لِمَدِينٍ كَمَا بَعْدَتْ شُعُودُ ۖ﴾ هود/ ۹۴-۹۵.

كاتيك-شوعه يپ-حالي له ناوچوونى نهو گه لى خوى بينى و سه يري كرد چييان به سه رها تووه به دم خويه ري كردن له سستى نه نواندن و دريغى له گهل نه كړدنيانه وه گوتى: (ئاي گه لى خوم... خو من به ته واوى بى تم ومژ فرمانه كاني خوداو په يامه كى په روه ردگار تانم پېر اگه يانندن و گهر ئيوه كارتان پې كړدنايه نهوا به خته ورو شادمان ده بوون، هه روه ها زياد له پاده ش ناموزگاريم كردن، كه چى ئيوه هه رله سه ر چه وتى و گومرايى مانه وه، ئيدى چون خه متان بى بخوم و چون له پيناوتان دا دلته ننگ ده م دواى نه وهى هه ر سوور بوون له سه ر بى باوه رپى ياخى بوون؟! ﴿فَقُولِي عَنْهُمْ وَقَالَ يَ قَوْمُ لَقَدْ أَتَلَعْتُكُمْ رَسُولًا مِّن رَّبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ فَكَيْفَ ءَاسَىٰ عَلَىٰ قَوْمٍ كَافِرِينَ﴾ الاعراف/ ۹۳.

گه لى نيودارستاني چر (اصحاب الايكة)

خوداى مه زن دواى نه وهى خه لكى -مهديه-ى ته فروتونا كړدو (شوعه يپ) و باوه رداره كاني قوتار كړد، (شوعه يپ)ى په وانه كړد بولاى (اصحاب الايكة) كه گه ليك بوون له پارچه زهوى يه كى به پيت دا ده ژيان و دارو دره ختيكى زور و چريان هه بوو و ناويكى زورى هه لثولاوى ژيرزه ويشيان هه بوو، ناوچه كهيان له نزيك شارى -مهديه- وه بوو و لهم خاكه ش دا كومه له كه سيك له خه لكى ي هه بوون له سه ر هه مان پېچكه ي خه لكى (مهديه) بوون له به دكارى و تاوانبارى دا.

(شوعه يپ) پى گوتن: (بيگومان من له خوداى په روه ردگارى جيهانيانسه وه نيرراوم بى پيښموونى و پى پيشانداني ئيوه و به ته مانته و ده سپاكى يوه په يامى خوداتان پى ده گه يه نم و پى پاستى خوداتان پيشان ده دم. ئيوه ش خو بپاريزن له سزاي سه ختى خودا و گوپرايه لى ي من بكه ن به و شيوازه ي فرمانه كاني خودا په پره و بكه ن. هه روه ها من له به رامبه ر شم كارى پى پيشاندانه دا هيچ كړى و پاداشتي كم له ئيوه ناويت، چونكه پاداشتى من ته نها له لاي خوداى

پهروه ردگاری جیهانییانه)..

یه کیکی تر له و نامۆزگاریانه ی (شوعه یب) بۆ ئه و گه له ئه وه بوو پێی ده گوتن: (به چاکی و به رێکوپێکی کیشانه و پێوانه به جێ به گیه نه ن و به داد گه ری و ته رازووی هه ق کاروباری خه لکی به رپێوه به رن و هه یج شتیک له مافه ر ه واکانیان که م مه که نه وه، به دکاری و خراپه ش له زه وی دا مه که ن و تیای دا رۆمه چن، له سزای خودا به ترسن که ئێوه ی دروست کردووه و که نه ته وه به هه زه کانی پێش ئێوه شی دروست کردووه)..

ئهم پهندو نامۆزگاریانه کاریان نه کرده سه ر دڵ و ده روونی ئه و گه له، به لکو له وه لامي (شوعه یب) دا گو تیان: (تۆ پێغه مبه ر نیت، به لکو ته نه ا یه کیکی ته له و که سانه ی به ر سیه رو جادوو که و ته و ن و وات لی هاته وه به م جو ره و رپنه بکه یت و ئهم قسا نه هه ل به ز رکی ته یت.. تۆ ته نه ا که سیکی ته وه ئی مه و له ژیا نی به شه ری دا وه که ئی مه مرۆقی ته، چا چۆن خۆ ته له ئی مه ی مرۆف به و په یامه جو ئی ده که یه وه؟ هه ر بۆ یه ئی مه به درۆ زنی کت داده نی ئین له رپو پا گان ده و ئی دی عاکانت داو، به راست گۆت دانانی ئین له و مه سه لانه دا که بانگمان ده که یت بۆ لایان. خۆ نه گه ر بانگه واز کاریکی راسته قینه و بێ گری و گۆل بیت له و په یامه دا که بانگه وازی ئی مه ی بۆ ده که یت ئه و له خودای خۆ ته داوا بکه له ئاسمانه وه سزایه کمان بۆ بنی ری ته خواره وه)..

(شوعه یب) له وه لامیان دا گو تی: (خودای پهروه ردگارم هه رخۆی زانا و ناگاداره له و به دکاری و سه ری پچی یانه تان و هه رخۆیشی ده زانی ته شایسته ی چ سزایه کن که له کاتی دیاری کراوی خۆی دا بۆ تان بنی ری ته خواره وه)..

دیاره ئه و گه له به ره ده وام بوون له به درۆ خسته نه وه ی (شوعه یب) و با وه ر پێ نه هی تانه ی به دکاری دا، له به رامبه ر ئه وه ش خودا گه رمایه کی توندو تیژی به سه ردا هی تان که هه ناسه یان ته نگ بوو و ته وشی ته نگه نه فه سی یه کی ته تۆ بوون وایان لی هات را که ن و ده ر به چن بۆ ده شت و ده ر تا کو هه ناسه بدن و هه وایه کی باش و فێنک هه ل مژن، له ویش هه ورێک با لی به سه ردا کیشان و مژده ی خێرو خۆشی یان لی چا وه ر و ان ده کرد و خێرا هه مو یان له ژیری دا کۆ بوونه وه تا کو له به ر سی به ره که ی دا به مۆینه وه، به لام هه و ره که چه ند بروسکه و چه خما خیه کی توندی تی گرتن و له ناوی بردن، ئه و رۆژه ش رۆژی کی به سام و پڕ له سزای سه خت و پڕ له ترس و بیمی زۆر بوو...

﴿كَذَّبَ أَصْحَابُ لَيْكَةِ^(١) الْمُرْسَلِينَ ﴿٧٦﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا نُنْقِوْنَ ﴿٧٧﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ

(١) (الأيكة) یان (الأيك) مانای دارو دره ختی زۆرو دارستانی چر ده گه یه نی ته که لق و بی زیان تی که لی یه کتر بو یی ته، ئهم وشه یه کۆ (جمع) ی (تکسیر) ه و تاک (مفرد) ه که ی (أیکه) یه.

﴿۱۷۸﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ﴿۱۷۹﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجَرْتُ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۸۰﴾
 أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿۱۸۱﴾ ﴿۱﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿۱۸۲﴾ وَلَا تَبْخَسُوا
 النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿۱۸۳﴾ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِلَّةَ ﴿۱﴾ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۸۴﴾
 قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿۱۸۵﴾ وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَإِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿۱۸۶﴾
 فَاسْقِطْ عَلَيْنَا كِسْفًا ﴿۳﴾ مِنَ السَّمَاءِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿۱۸۷﴾ قَالَ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۱۸۸﴾
 فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابٌ يَوْمِ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۱۸۹﴾ إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ وَمَا
 كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۱۹۰﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿الشعراء/ ۱۷۶-۱۹۱..﴾

(۱) (المخسرین): واته ثوانی له کیشان و پیاوړه د دوزن و که می ده که نه و و به تهاوی شته که ناکیشن.
 (۲) (الجبلة): واته خه لک و گه لانی پېش نته.
 (۳) کسفا: واته چوند به شیک له سزا.

به ندى دووهم

((چهند په ندو وانه يه ك))

(بنه ماكانى چاكسازى - كاريگري نوږو - هاندان له سر د سپاكى)

بنه ماكانى چاكسازى

له به سره هاته كې "شعيب" دا قورناني پيروز شو شپوازه جوان و دروسته مان بو دهرده خات كه پيوسته مروځي چاكه خوازو چاكساز بيگرېته بهر تاكو كاريگريه كې به ته وژمى هېښت له چاكه كړدن وراست كړدنه وهى كومه لگه كې دا. خوداى مه زن له زارى (شعيب) - هوه ده گيرېته وهوه د هغه مويټ: ﴿وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَمْلِكَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنهَلَكَكُمْ عَنْهُ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾ .. نه ختيك هه لويسته بكه له ناست نهم فهرمايشتهى خودا: ﴿وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَمْلِكَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنهَلَكَكُمْ عَنْهُ﴾ كه له سر زارى (شعيب) - هوه هيتاويه تىو شو وېش لىم و ته يه دا شووه بو گه له كې دوو پات ده كاته وه كه هه مان په فتارو هه لس و كه وتى شو ان نانوښن له كاتيك دا داواى نه هيشتنى ده كات لى يان.

ليړه دا وانه يه كې بو مروځي راست كېر وهوه چاكه خواز تېدايه دهر باره ي شووهى ده بېت زور به وردى و هوشيارى يوه ناگادارى هه ر گفتارو په فتاريكي خوى بېت و گفتارى به په فتاري يه وه بيه ستيت و پېچه وانه ي يه كتر نه بن. چونكه په فتارو هه لسو كهوت كاريگري زياتريان له قسه ي پروت و سر زاره كې هه يه، هه ر وتارو حيكمت و په ندو ناموزگارى يه كې كاريگريش كه عه قلى خه لكى و هه ست و نه ستيان به كيش ده كات ناسه وارى گه وروه كارايى يه كې شه وتويان له دل و دهر وونى گوي بيستانى دا نايبت گه ر شو خه تيب و وتاريږو بانگه وازكاره خوى يه كه مين كه سى په پيره وكاريان نه بېت و كار به رېساكانى نه كات و يه كه م فهرمانكاريان به چاكه و رې له خراپه گريان نه بېت، هه ر بويه ش خودا سر زه نشتى گه ليك ده كات له سر شووهى له كاتيك دا فهرمان به خه لكى ده كهن بو چاكه كړدن، كه چى خويان به و فهرمانه وه پابه ند نابن، هه وروه فهرموويه تى: ﴿أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ﴾ البقرة/ ۴۴ ..

له‌به‌شی دووه‌می نایه‌ته‌که‌دا له‌زاری (شوعه‌یب) هه‌وه ﴿إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ﴾ خواستی -شوعه‌یب- به‌دی ده‌کریت له‌چاکسازی و نیصلاح دا که تاکه خواستی‌که ته‌نها له‌به‌رخاتری خوای گه‌وره‌یه‌و دووره له‌هر نیازیکی ماددی یان به‌رژه‌وه‌ندی‌یه‌کی تایبه‌تی و شه‌خصی. ئامانجه‌کانی پیغه‌مبه‌ران له‌هه‌موو قوناغه‌کانی میژوودا ئاوا بووه، هه‌ر ئه‌مه‌ش ئامرازی به‌ده‌ست هیئانی سه‌رکه‌وتن بووه هه‌ر ئه‌مه‌ش ئه‌و ریگا راست و دروسته‌یه که ده‌بیت مروّفی چاکه‌خوازو بانگه‌وازکاری (چاکسازی) بیگریته به‌ر بۆ گه‌یشتن به‌سه‌رکه‌وتن و بۆ هه‌لبژاردن و به‌جی‌گیانندی چه‌ندین به‌ها و بنه‌مای جوان و بالا له‌وانی باوه‌ری پێیانه. جا بیگومان هه‌ر مروّفی چاکه‌خواری راستگۆو دا‌پراو له‌هه‌ر نیازو ئاره‌زوویه‌کی نه‌فسه، که له‌ئه‌نجام دا سه‌رکه‌وتوو. به‌لام نیازو ئاره‌زووه تایبه‌تی یه‌کان زۆرجار هه‌ر خوێان په‌رده له‌سه‌ر پرووی خاوه‌نه‌کیان لاده‌دن و شکست دینن و ده‌گۆرپین و دوا‌یش په‌نجه‌پووی و خه‌ساره‌مه‌ندی یان تووش ده‌بیت.

ئیدی چۆن حه‌قیقه‌ت سه‌رناکه‌ویت له‌کاتی‌ک دا هه‌ر خودای (خالقی گه‌ردوون) و (به‌رپێوه‌به‌ری ئاسمانه‌کان و زه‌وی) دارپێژه‌ری بووه هه‌ر حه‌قیقه‌تیشه که نایه‌ته‌که له‌کو‌تایی ی دا ئاماره‌ی بۆ ده‌کات: ﴿وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾.

کاریگه‌ری نوێژ

هه‌روه‌ها له‌به‌سه‌ره‌اته‌که‌ی (شوعه‌یب) دا ئاسه‌واری نوێژ له‌سه‌ر هه‌لسوکه‌وتی مروّژ دیاری کراوه، وه‌ک چۆن گه‌له‌که‌ی (شوعه‌یب) هۆی بانگه‌وازه‌که‌ی ئه‌و پیغه‌مبه‌ره‌یان بۆ نوێژه‌کانی ده‌گێڕایه‌وه: ﴿قَالُوا يَشْعَبُ أَصْلُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ تَتْرَكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ﴾.

بیگومان گه‌له‌که‌ی (شوعه‌یب) تیپینی کاریگه‌ری ی نوێژیان له‌سه‌ر (شوعه‌یب) و شوێنکه‌وتوانی کردبوو که چۆن ئه‌و نوێژه‌یان بارودۆخی بۆ گۆرپیوون و له‌په‌رستنی غه‌یری خودا پزگاری کردبوون بۆ په‌رستنی خودا و له‌فروفتلی سه‌ودا و مامه‌له‌ی کێشانه‌و پێوانه‌ش دووری خستبوونه‌وه و بۆ ده‌سه‌پاکی و دادگه‌ری، هه‌ر بۆیه‌ش به‌لووت به‌رز و پلارو بالۆره‌گوتنه‌وه ئه‌م قسه‌یه‌یان پێگوتن: (ئه‌ڕی ئه‌وه نوێژه‌که‌تان داواتان لێ ده‌کات واز له‌په‌رستراوه‌کانی خۆمان و باوو باپیرانمان بێنین؟) چونکه له‌هه‌زی خوێان دا بریاریان وایه که نایانه‌ویت ئه‌و حاله‌ته‌ی خوێان به‌گۆرن.

به‌ئێ بیگومان نوێژ باری ده‌روونی و نه‌فسی ی شوێنکه‌وتوانی (شوعه‌یب) ی گۆرپیوو،

چونکه نوێژکردن و په‌یره‌ندی به‌خواوه به‌ستن (صلاة) بۆ مه‌به‌ستی دروست کردنی ویژدانیه‌کی پاک و بیه‌گه‌رده له‌نیۆ مرۆڤدا، ئهم ویژدانه خاوینه‌ش هه‌ست و نه‌ستی پارێزکاری (تقوی) و چاودێری (مراقبه‌)ی نه‌فس له‌مرۆڤدا ده‌بزوێنێت و به‌رده‌وام پۆژی دادگاییو لیپرسینه‌وه‌ی بیرده‌خاته‌وه، ئهو پۆژه‌ی که‌ خودای مه‌زن له‌باره‌یه‌وه فه‌رمویه: ﴿يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا﴾ آل عمران/ ٣٠.. واته: (پۆژی لیپرسینه‌وه‌و قیامه‌ت ئهو پۆژه‌یه هه‌موو مرۆڤێک ده‌زانێت چی‌کردووه‌و چ جۆره مه‌حکمه‌و سزایه‌کی بۆ ئاماده‌کراوه؟ ئه‌ویش به‌هۆی ئهو نامه‌و په‌راوی کرده‌وانه‌یه‌تی، که‌ پیشانی ده‌دریت و که هه‌موو خراپه‌و به‌ده‌رفه‌تاری یه‌کانی تیا‌دا نوسراوه، ئیدی له‌و کاته‌دا هه‌زه‌کات له‌نیۆان ئهو پۆژه‌و خۆی دا ماوه‌یه‌کی زۆر دوور هه‌بی‌ت و هه‌رگیز پێی نه‌گات)... له‌به‌ر ئهمه نوێژ به‌ربه‌ستی گونا‌ه و به‌دکاری یه‌و پێگه‌ری کاری ناشیرین و ناپه‌سهنده، نوێژ مرۆڤ له‌م جیهانه‌ پڕ له‌شه‌پۆلی فیه‌تنه‌و گونا‌هه‌وه‌ پزگار ده‌کات و ده‌یه‌گه‌یه‌نیته ئاسۆی فراوانی په‌حمه‌تی خوداو هه‌واری پان و به‌رینی دلتیایی. له‌م پروه‌شه‌وه قورئان به‌م فه‌رمایشته‌ی خودا کاریه‌گه‌ریی نوێژی دیاری کردووه: ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ﴾ العنکبوت/ ٤٥.. واته: بیه‌گومان نوێژ به‌رگه‌ری ده‌کاو پێ نادات (به‌کاری نابه‌جێ و هه‌ها که ده‌گاته‌ پاده‌ی زیناو شه‌روال پیسی) و کاری نابه‌جێ و هه‌هاش که (هیچ یاساو داب و نه‌ریت و عه‌قڵیه‌کی ساغی به‌شه‌ری پێی پێ‌نا‌ده‌ن وه‌ک کوشتن و تیه‌کدان و ئاشووب نانه‌وه)... جا داخۆ له‌پۆژگاریه‌کی وه‌ک ئه‌مرۆشدا کۆمه‌لگه‌ی به‌شه‌ری چه‌ند ئاتاجی به‌و نوێژه‌ راست و دروسته هه‌بی‌ت که مرۆڤ له‌خودای خۆی نزیک ده‌کاته‌وه‌و له‌ژێر چنگی هه‌موو په‌رستراویه‌کی پووجه‌ل و به‌تا‌ل و له‌ژێر چه‌پۆکی هه‌موو ده‌سه‌لاتیه‌کی سته‌مکار پزگاری ده‌کات و پاشان له‌هه‌موو به‌دکاری و فه‌سادیه‌کیش ده‌پیارێزێت که ته‌شه‌نه‌ی سه‌ندوووه‌و چاره‌سه‌رکردنی ئالۆز بووه.

هاندان له‌سه‌رده‌سپاکی

هه‌ر له‌و ئامۆژگاری یانه‌ی له‌چیرۆکه‌که‌ی-شوعه‌یب-دا به‌دی‌ی ده‌که‌ین بانگکردنی گه‌له‌که‌یه‌تی بۆ ده‌سپاکی و پاراستنی سپارده (أمانة) و دادگه‌ری له‌ کپین و فروشتن و وازه‌یتان له‌گزی و ته‌رازووبازی و که‌م کردنه‌وه‌ی سه‌نگی که‌ل و په‌لی فروشاروو، ده‌ست هه‌لگرتن له‌خراپه‌و شه‌یتان له‌سه‌ر زه‌وی. چونکه ئهو ته‌رازووبازی و خراپه‌کاری یانه‌ ده‌بنه‌ هۆی رق و تووره‌یه‌یی خودای تۆله‌سێن و خۆخه‌ستنه به‌ر سزای توندوتیژی، وه‌ک چۆن خودا سزایه‌کی توندی بۆ گه‌له‌که‌ی -شوعه‌یب- ئاردو به‌هۆی به‌دکاری خۆیانه‌وه ته‌فروتوونای کردن. دیاره هه‌میشه

(شوعه یب) گه له که ی وریا ده کرده وه له و کاره ناهه مواران، ههروه که خوداش له سه رزاری نه و پیغه مبه ره یه وه له فیه رمایشته که ی دا ناگاداریان ده کاته وه .. ﴿..نَنْقُصُوا أَلْمِکَالَ وَالْمِيزَانَ﴾^(١) إِنِّي أَرَأَيْتُمْ بَخْتِيرَ وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ تُحْجِطُونَ ﴿٨٤﴾ وَيَقْعُونَ أَوْقُوا أَلْمِکَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾ هود/٨٣-٨٥.

ئه وه ی شایانی باسیشه زۆریه ی ده وه ته پیشکه وتوه کانی ئه مپۆ زۆر سوورن له سه ر پارگرتنی کێشانه و چاودێری ی سه نگه کان و سزادانی یاری پێ کارانی به سه ختی .. نایینی ئیسلامیش هه میشه له دانانی پێساو سیستمه پێویست و شیاهه کانی کۆمه له گه ی به شه ری دا ده سپێشکارو پێشه نگه ی هه موو یاسایه کی دی بووه، سه ره رای ئه مه ش ئیسلام هه ر به وه نده وازی نه هێناوه، به لکو به رزترین به هاو شکۆی به کاروباری سه وداو ئالوێریی نیوان خه لکی داوه و داواشی لی کردوون به چاری سووک سه یری که له په لی یه کتر نه که ن و به نا په و له نه رخ و سه نگه ی که مه نه که نه وه ..

﴿وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ﴾. وشه ی (أشياء) لێره دا هه موو جوړه هه ست و نه ستیکی به کارهاتووی نیو گشت مامه له یه کی خۆبه خۆی خه لکی ده گرتیه وه و هه موو شتیکی ده گرتیه وه له و شتانه ی بو کێشانه و پێوانه به کاردین، ههروه که چه مک و واتا مه عنه وه یه کانی پێزگرتنی خه لکی و پێزلینانیشان ده گرتیه وه به پێی پۆل و به خه ش و ئه و قوربانی یانه ی خۆیان له کۆمه له دا. پاشان دانانی هه ر که سێکیش له و په لیه دا که شایسته یه تی به گوێره ی پسپۆری و وه و توانا زانستی یه کانی.

﴿وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ﴾ پاسپارده یه که له خودا وه که خێرو به ره که ت له هه موو لایه که وه کۆده کاته وه له بو ته ی په ندو وانه به رزه کانیش دایه. چه ند پێویسته یه ئه مپۆ هه موومان هه میشه ئه م په ندو به رزه بلیینه وه و به پێی ئا راسته و پێنمایی یه کانی بجوولێنه وه تا کو به روو بوومی شیرینی ده سه که وت و چا که سازی یه کانی کۆمه لی لی بچینه وه و هه موو ئه و به ره هه مانه ی لێوه ده ست خه ین که له ناخی خۆی دا بو ی هه لگرتوین.

(١) هه ره ها له فوونه کانی فیل و گزی بازی له ته رازو داو له کرین و فروشتن دا ئه وه یه ئه مپۆ هه ندیک سه وه زه فروش و دوو کانه ر له سه روو سندوقه کانی میوه و سه وه زیانه وه میوه ساغ و جوانه کانیان دانا وه له وێریشیا نه وه ئه و میوه سه وه رزیو شتوا وانه یان دانا وه که که س نایه و پێ تا کو کرپاره کانیان چه واشه بکه ن، جا زۆر پێویسته ده سه لاتداران و حکومه تی هه ر ولات و ناوچه یه که به ده ستیکی به هێزو ئاسن له و که سانه بده ن و ئه و فروفیل و ته رازو و بازی یانه شیان بنێ بکه ن که ته شه نه ده ستی و داب و نه ریتیکی ته قلیدیش داده هێنیت و ئابرووی وولاته که ش ده رووشینیت، جگه له و وروژاندنی خه ش و قینی خودای بالا ده ست له خۆیان.

به ندى سى يه م

((چیرۆكى نه یوب))

(مهینه تی ی "نهیوب" - "نهیوب" له قورئان دا - سوینده که ی "نهیوب")

مهینه تی "نهیوب"

"نهیوب"^(۱) لهو پیغمبرانه یه که قورئان ناماژهی بۆ پیغمبره ییتیان کردوه، ههروه که خودا له روو کردنه گفتاری دا بۆ محمد ﷺ باسی کردوه و فرموویه:

﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَىٰ نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ﴾ النساء/۱۶۳.

"نهیوب" زۆر پارێزکارو به تهقوا بووه به پهرحم و به سۆزبووه بۆ ههژاران و، خه عۆزو له خۆگری بیوه ژنان و ههتیوان بووه، پێزی زۆری له میوان دهگرت و بانگی گه له کهشی بۆ په رستنی خودای تاک و تهنیا دهکرد. زانایانی "تهفسیر" و "میژوو" وای دهگێر نهوه که "نهیوب" خاوهنی مال و سامانیکی زۆر بووه له هه موو چهشن و جۆرێک له نیعمهت و بهنده و که نیه و له ناژهل و مهرومالات و لهزه و زاری فراوان، که له خاکی (بشینته)ی ناوچهی (حوران) بووه. جگه له مانهش خاوهنی کوڕو نهوه و کهس و کاریکی زۆر و بنه ماله یه کی گه ورهش بووه.. له ناکاودا هه موو ئهم نیعمهت و مال سامان و کوڕو کهس و کارانه ی لێ دهستینرێته وه و لهش و لاریشی تووشی چه نندین جۆره دهردو به لا ده بیته. هیچ نه ندامیکی ساغ له جهسته ی دا نامینیت ته نها دلێ و زمانی نه بیته که زیکرو یادی خودای گه وره ی پێ بکات، بێگومان ئه ویش له هه موو ئه و به لا و میحه نه تانه ی دا به تارام و خۆراگر بوو و باوه ری به پادا دشته ی ئه و خۆراگری

(۱) "نهیوب" له وه چه ی "ابراهیم" به (سلاوی خودای له سه ربیته)، دایکیشی (کچی لوط - سلاوی خودای لێ بیته، هاوسه ریشی ناوی (لیا) بووه که کچی (یه عقیوب) بووه و گوتراویشه ناوی (په جه) ی کچی (نیفرانیم) بووه، ههروه ها گوتراوه (مه نشا-ی کچی -یوسف- ی کوپی یه عقیوب) هاوسه ری بووه. (ابن جریر- ی طبری- یش) وای دیاری کردوه که و "نهیوب" کاتێک کۆچی دوا یی کردوه ته مه نی نه وه دو سێ (۹۳) سال بووه، گوتراوه که له وهش زیاتر ژیاوه. (ابن عباس) له م باره یه وه گووتیه: (بۆیه به "نهیوب" ناوبراوه چونکه له هه موو حالهت و بارودۆخێک دا هه ر بۆ لای خودا گه راوه ته وه و هه ر په نای به خودا گرتوه).

یهی هه بوو... شهوو پۆژ له بادی خودادا بوو و ئیوارو به یانی بۆساتیک خودای له بیر نه ده کرد... نه خۆشی یه کهشی به جۆریکی وا پهری سهند که هیچ کهسیک نهیده توانی له لای دانیشیت. به لکو وه که له ریوایه تیکی میژوویی دا هاتوو هه موان لی ی دورو کهوتنه وه و تاکه هاونشینیک و هاوخه میکی نه ما. ته نانه ت له شاره کهی خۆی براهی ده ره وه له سه ره نوێلکه یه کی ده ره وه ی شار فری دراو خه لکیشی لی دابراو، کهسیک نه مابوو تا سۆزیک بۆ بنوینیت، ته نها هاوسه ره کهی خۆی نه بیته که هه رده م چاودیری ده کردو بایه خی ته وای پی ده داو، چاکه و له خۆبوردوویی و سۆزی له وه وه به ری "ئه ییوب" ی میتردی له یاد نه کردبوو و، به وه به ری پێزو پێزانینه وه له خزمه تی دابوو. هه روه ها به رده وام هات و چۆی ده کردو فرامۆشی نه ده کردو کاروباری بۆ راده په راندو یارمه تی ی ده دا له سه ره به چی که یاندنی پیوستیه کهانی به پیی به رژه وه ندیی نه و ده جولا یه وه، له گه ل نه وه ش دا نه م هاوسه ره ی "ئه ییوب" له حالیکه هه ژاری که م ده رانه تی دابوو و بۆ چاره سه ری نه م گرفته ش په نای ده برده به ر ئیش کردن و خزمه تکاری خه لکی به کری، تاکو خۆراک بۆ میترده نه خۆش و په ککه وه ته کهی په یداکات و باره قورس و گرانه کانی له نه ستۆ بگریته، بیگومان نه م ژنه شی (وه که خۆی) به نارام و خۆراگر بووه له سه ره نه و کاره ساتی له ده ست چوونی ما و کوپو نه وه یه و له سه ره نه و هه موو ده ردو په تایه ش که تووشی میترده کهی بووبوو، جگه له ده سکورتیو نه بوونیو خزمه تکاریش بۆ خه لکی له وای نه و هه موو نیعمه ت و به ختیا ری یه ی پێشوویان.

هه موو نه م ده ردو نه بوونی و مهینه تی یانه ش وره و خۆراگری پتری بۆ "ئه ییوب" زیاد کردو به (احتساب) و باوه رو قه ناعه ت به پادا شتی مهینه تی یه وه خۆی راده گرت و سوباس و شوکرانه بژی ری خودای ده کرد، ته نانه ت به شیوه یه که خۆی راگرتوو که هه میشه نمونه له سه ره خۆراگری یه کهی له هه ر مه سه له و کاروباریکی له و جۆرانه دا ده هیتریته وه. هه روه ها نمونه ی له سه ره هه موو نه و به لا و میخنه ته هه مه چه شانه ی پی ده هیتریته وه.^(۱)

ده رباره ی ماوه ی مهینه تی یه کهشی، زانیان وته و بیرو پای لیک جودایان هه یه، هه ندیکیان ده لێن (۳۰) سی سا ل له و مهینه تی یه دا بووه، هه ندیکیشیان ده لێن (حه وت سا ل و چه ند مانگیک بووه)، هه ندیکه دیکه شیان ده لێن (هه ژده سا ل له و مهینه تی یه دا بووه).

ده رباره ی به سه ره تیشی نه وه گیرا وه ته وه که هاوسه ره کهی پیی گوتوو: (نه ی "ئه ییوب" گه ر له خودای خۆت بپاریتته وه نه وازگارت ده کات له م به لایانه).. نه ویش له وه لامیدا گوتوویه تی: (من حه فتا سا ل به ساغ و سه لامه تی ژیاوم و نه گه ر حه فتا سا لی دیکه دوای نه مه به نه خۆشی و نا ره حه تی بژیم نه وازگارت نه ییای دا).

هر له باره یی شو حالته ته یوه گټې راوړه وه که هر جاريك نازاريك يان به لایه کی نوی پرووی تی کرديت گوتوویه تی: (خوډایه تو خوت لیټ سه ندوومه وه وخت پیت به خشیوم). هره وه میژوونووسه کان چندها رووداوو داستانیان له "نهیوب" گټې راوړه وه له هم پروه سوودیان له (کتیپی نهیوب- سفر ایوب) وهرگرتوه یان له (تفسیری یه هوود بو ته ورات که به (هجاده) ناوډه بریت و هم سرچاوانه ش جی پست پی به ستان و متمانهی زانیانی نیسلام نین، چونکه چندنین شتی نابه جی و ناراستیان تی که لکراوه و چندها روودای هله به ستراویشی تی ناخراوه.

هندیک له رافه کاران (مفسرون) ی قورنانش په خنه یان گرتوه له میژوونووسانه کی که جوری شو دوردو به لایانه ی "نهیوب" یان دیاری کردوه. له باره یوه ماموستا (احمد المراحی) له تفسیره کی دا ده لیټ: (هرچی گټې راوړه وه له راده و نندازه یی شو مهینه تی یه ی تووشی- نهیوب- بووه که گوايه گه شتیته راده یی شو هی خه لکی لی ی دوورکه ونه وه، خو یانی لی بیاریزن و، له پله و پایوه شکوی پښه مېریتیان دابه زانديت و برديتیان بو دهره وه ی شارو، له سر نویکه فری یان دایټ و، نیتر جگه له هاوسره کی خوی که سی دی سهردانی نه کرديت و هر نهویش خوراک و که ره سی پیوستی بو برديت، هه موو هم قسه و باسانه له وهاله درو دله سه هوزراوانه ی جووله که کانه، که به (اسرائیلیات) ناوډه بریت و که جی هیچ پروا پیکردن و متمانه پی بوونیک نین، چونکه هیچ به لگه یه کی پست پی به ستراوی به هیزیان نی یه که راستی یه کی به ملینیت، هره وه، چونکه یه کی له مېرجه کانی پښه مېریتي نهو یه نایټ پښه مېره که شو جوړه نه خو شوی دهردانه ی هه بیت، که دهنه هوی دوورکه و تنه وه ی خه لکی له دوری، له بهر نه وه ی هر کاتیک حال و تهنروستی ی ناوایټ ناتوانیت په یوه نندی به خه لکه وه بکات و پړساو حوکه کانی خودایان پی بگه یه نیت).^(١)

"نهیوب" له قورنان دا

قورناني پېرؤز به گوږه ی پیوست باسی نه خو شی یه کی "نهیوب" ی کردووه و ناماژه ی بو شیوازی له خوا پارانه وه که شی کردووه که چو له لای خودا نزای کردووه و پاشان خوداش نزاکه ی گیرا کردووه و چاره ی نه خو شی یه کی کردووه و شیفای پی به خشیوه و روله و که س و کاره کانیسی بو گټې راوړه وه، له باره یوه خودای مهن فهرموویه:

﴿وَأَتُوبُكَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسْكِينٌ﴾^(٢) وَأَنْتَ أَزْهَمُ الرَّحِمَاتِ ﴿٢٧﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ

(١) تفسیر المراحی، للأستاذ احمد مصطفى المراحی.

(٢) (الضر): به (ضمة)، به دوردو نارېحه تی ی نیوده روون و هره بارگرانی یه کی هاوشیوه یان ده گوتیت.

فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ^(۱) رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرَى
لِّلْعَالَمِينَ ﴿الأنبياء/ ۸۳-۸۴..

هروه‌ها خدا فرموده: ﴿وَأَذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ^(۲) وَعَذَابٍ ﴿۴۱﴾ أَزْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿۴۲﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرَى لِأُولَى الْأَلْبَابِ ﴿۴۳﴾ وَخَذَ بِيَدِكَ ضِغْثًا^(۳) فَأَضْرَبَ بِهِ وَلَا تَحْنُثُ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعَمَ الْعَبْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ^(۴)﴾ ص/ ۴۱-۴۴..

لهم نایه‌تانه‌ی سورته‌ی (ص) دا خودا ناماره بۆ به‌سهرهاتی "نه‌یوب" ده‌کات و له‌زمانی نه‌ویشه‌وه به‌مه‌به‌ستی له ﴿أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ﴾ نه‌و وه‌سوه‌سه‌و خورپه ساته‌وه‌ختی یانه‌یه که له‌کاتی نه‌خۆشی یه‌که‌ی دا به‌دلی دا ر‌هت بوون و په‌نای به‌خودا گرتوه‌وه له (قورسی ی نه‌و به‌لاو مه‌ینه‌تی یه‌و)، له (بئ نومی‌ندی له‌په‌حه‌تی خودا) و له (وه‌پس بوون له ژان و نازاری نه‌خۆشی) که نه‌مانه هه‌مووی چهند وه‌سوه‌سه‌یه‌کن به‌دلی مرۆڅ دا ر‌هت ده‌بن له‌کاتی نازارو نه‌خۆشی دا، هه‌ریۆیه‌ش له‌به‌رامبه‌ر نه‌مانه‌دا په‌نای به‌خودا گرتوه‌وه که له‌وانه بیپارێژیت و به‌دووری کات، سا نیت به‌هۆی ل‌بردن به‌لاو مه‌ینه‌تی یه‌کانیه‌وه بیت یان به‌ئاسان کردنی هۆیه‌کانی ل‌بردن و ده‌رکردنی نه‌و وه‌سوه‌سه‌و خورپه له‌ناکاوانه به‌سه‌برو ئازامی یه‌کی جوانه‌وه.

بۆ چۆنیه‌تی و شیوازی چاک بوونه‌وه و شیفا وه‌رگرتیشی، خودا به‌م شیوه‌یه ر‌ینمونی‌ی کردوه‌وه، پێ‌ی فرمویه: ﴿أَزْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ﴾. واته: (نه‌ی نه‌یوب به‌قاچت له‌زه‌وی بده‌و پیت بکیشه به‌زه‌وی داو نه‌وه‌ی خودا فرمانی پێ‌کردوویت جێبه‌جێ‌ی که)، نه‌وه‌بوو هه‌رکه پێ‌ی دا به‌زه‌وی دا خودا کانیاویکی ساردی بۆ هه‌لقول‌اندو فرمانی پێ‌کرد له‌و ئاوه‌ خۆی بشوات و لێ‌ی بخواته‌وه، "نه‌یوب" نه‌و فرمانانه‌ی به‌جێ‌گه‌یاندو خوداش به‌و

(۱) (و‌آتیناه اهلہ ومثلهم معهم): گوتراوه که‌وا ک‌س و کارو خانه‌وادی "نه‌یوب" هه‌موویان له‌ ناکا‌ودا مردوون ته‌نها هاوسه‌ره‌که‌ی نه‌بیت، دوا‌ی خودا زیندوو‌ی کردوونه‌وه هیتند‌ه‌ی نه‌وانی ت‌ریش ک‌وپ‌و که‌سوکاری ت‌ری پێ‌به‌خشیوه. گوترا‌ویشه خودا پادا‌شتی له‌سه‌ر نه‌مانی نه‌و ک‌س و کاره‌ی به‌چهند پۆله‌یه‌کی دی داوه‌ته‌وه له‌دنیا‌دا له‌جیات‌ی نه‌وان چهند مندال‌یک‌ی دیک‌ه‌ی پێ‌به‌خشیوه.

(۲) (بنصب): واته به‌ماندویتی وگرانی.

(۳) (ضغثا): واته ده‌سک‌یک گیای وشک یان ده‌سک‌یک په‌مانه.

(۴) (أواب): (واته زۆریه‌نا ده‌باته به‌رخودا و بۆ لای خودا ده‌گریت‌ه‌وه)، بێگومان خودای مه‌زن به‌فرمایشتی (نعم العبد) ستایشی "نه‌یوب"ی کردوه‌وه، چونکه سیفه‌تی (أواب)ی داوه‌ته پال، نه‌م ستایشه هه‌ر مرۆڤ‌یک‌ی خاوه‌ن باوه‌ری وه‌هاش ده‌گریت‌ه‌وه که به‌شیوه‌یه‌کی زۆر په‌نا به‌خودا بگریت و بۆلای خودا بگه‌ریت‌ه‌وه.

هۆیه وه هممو نازارو نه خوځی یه کی له سهر لابرډ لهو نه خوځی یانه ی که دهره وهو ناوه وی جهسته ی تهنیوو.

مامؤستا (المراغی) له تفسیره که یدا ده لیت: (له م نایه ته دا ناماژه یه ک بؤ جوړی شهو نه خوځی یه کراوه که له نه خوځی یه کانی پیست (الأمراض الجلدية) بووه، وه نه خوځی یه کانی نه کزیا و گهړیو گولی وپیست ناوسان و... هتد، نه ک نه خوځی یه کی ناوه کی بوویت وه نه خوځی یه کانی گده و گورچیلو سی و... هتد، دیاره شهو نه خوځی یانه ی پیستیش له م ماندوو ده کهن و توندترین نازاریشی ده دن، به لام نه خوځی ی کوشنده نین.

هر لهو نایه ته دا ناماژه و پیناسه یه که هیه بؤ جوړی شهو ناوه ی له ژیر پی یه وه هه لقاوه که له ناویکی کبریتی بووه و سووډیکی زؤرو شیفابه خشی بؤ هم جوړه نه خوځی یانه هیه. پاشان هروکه له فرمانی به کاربردنې ناوه که دا هاتووه باسی لی خواردنه وه شی کراوه، وه چؤن نه مړؤش چندان جوړ له م کانیوانه له نه وروپاوه (میسر) و ولاتانی دیکه دا هیه و گرماو (همام) یان لی دروست کراوه چنده ها زستانه هوار (مشتی) و نه خوځانه ی بؤ نه خوځی یه کانی پیست و نه خوځی یه ناوه کی (باطنی) یه کانیشیان لی بنیات نراوه.

سوینده که ی "نه یوب"

جاریکیان "نه یوب" له ماوه ی نه خوځی یه که ی دا سویندیک ده خوات له سهر شهوی گهر له نه خوځی یه که ی چاک بووه وه سه د قامچی له هاوسهره که ی بدات، له بهر شهوی جاریکیان له هه نندیک نه کی سهرشانی دا سستی ی نواندبوو، به لام دوا ی چاک بوونه وه دلې نه رم ده بیت، چونکه ژنه که ی به چاکی خزمه تی کردبوو و سستی یه که یشی هینده نه بوو، خوداش سوینده که ی "نه یوب" ی به سووک ترین سزای هاوچه شن بؤ برده سهر، شهویش بهو جوړه ی داوا ی لی کرد ده سکیت له گؤوگیای وشک یان ده سکیت په یحانه به ده سته وه بگریت و به یه ک جار له ژنه که ی بدات، نه مه له پراده ی شهو سه د قامچی یه دا بووه به م هویه ش سوینده که ی بردؤته سهر بی شهوی نازاری هاوسهره که ی بدات، نه م شیوازی سویند بردنه سهره دهر بازیک ی بی وه به بؤ هر که سیک له خوا بترسیت و به ته قوایت و گوپرایه لی ی فرمانه کانی خودای خو ی بکات، به تایه تیش له هه لسوکه ووتیکی له م چه شنه ی سویند بردنه سهر دا دهره ق بهو هاوسهره به نارام و راستگؤو هاوزام و چاکه خوازه ی...

هر بویه ش خودا به "نه یوب" ی نه رموو: ﴿ وَحُذِّ بِرِكَ صَغَةً فَأَضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَتْ ﴾... (نه ی "نه یوب" ده سکیتکی بچوک له گؤوگیای وشک - یان په یحانه - به ده سته وه بگروه به یه ک جار له ژنه که تی پی بده و سوینده که ت مه شکینه)...

به ندى چوارهم

((چهند وانه يهك له "ئه يوب" هوه...))

(خۆراگرتن له سه ر ميه نه ته - په نابردنه بهر خودا - تيمار كردن - نه رمى له گهل هاوسه ردا)

خۆراگرتن له سه ر ميه نه ته يى

له داستانى "ئه يوب" وشو ميه نه ته ي تووشى بووه وشو شىوازى له خواپارانه وه و داوا كردنى چاك بوونه وه يه ي، نه و نيعمه ته ي خوداش له هه لگرتنى به لاو چاك بوونه وه ي له نه خو شى ي دواى نه و ماوه يه و پاشان له و به خشش و نيعمه ته چه ندان هينده پى دراوانه ي دواى چاك بوونه وشى دا، له هه مو نه مانده ا چه ندين ده رس و وانه بۆ باوه رداران هه يه تاكو "ئه يوب" بكه ن به پيشه نگ (قدوة) ي خۆيان له هه ر به لاو نا په حه تى يه ك دا كه تووشيان ببيت، چونكه پيغه مبه رانيش له به لاو ميه حه ت بى به ش نه بوون، ته نانه ت هه ر پيغه مبه ران تووشى سه خت ترين به لاو كار ه سات ها تون، پاشان جو ره كا نى دى له خه لكى، هه ر وه ك پيغه مبه رى خوداش - محمد ﷺ - فه رمويه ((أشد الناس بلاء: الأنبياء، ثم الصالحون، ثم الأمثل ثم الأمثل، يبتلى الرجل على حسب دينه، فإن كان في دينه صلابة زيد في بلائه))^(١) .. واته (له نيرو خه لكى دا پيغه مبه ران به پله ي يه كه م تووشى توند ترين به لاو كار ه سات بسون، دواى نه مانيش پياو چاكان، پاشان چاكتران و چاكتران، مرو فيش به گو يره ي ناين و را ده ي ديندارى يه كه ي تا قى ده كر يته وه، هه تا را ده و پله ي ديندارى و نيمانه كه ي زياترو به هيز ترييت، نه و به لاو نا په حه تى يه كا نيشى زياتر ده بن) ..

له م فه رمو ده يه وه بۆ مان ده ر ده كه وي ت كه به لاو كار ه سات مانا ي نه گبه تى و به ده ختى نا گه يه ني ت، چونكه چ (به ختيا رى) وچ (به ده ختى) يش له م دنيا يه دا په يوه ست نين به كرده وه چا كه كان، يان خرا په كا نه وه، بيت گومان دنيا ش خانه ي خه لات و سزا دان نيه، به لكو خانه ي تا قى كرده وه، كينلگه يه كى رۆژى دوا بيشه، به ره م و ئا كا مى خۆرا گرتن يش به ده ست هينانى پا داشت و خه لاتى كرده وه چا كه كا نه به چه ندان هينده، "ئه يوب" يش كا تي ك به وه تا قى

کرایه وه که هه موو مال و سامان و کس و کاری لی سه نرایه وه و چه ندین نازارو نه خوشی پروی له جه سته ی کرد، خو ی راگرت و شوکرانه بژییری خودای ده کرد، له ناکامی نه مه دا خوداش په حمی پی کردو به زه یی پی دا هاته وه و ساغی و تهن دوستی ی بو گپرایه وه و چه ندان هینده ی تر له مال و سامان و کوپروکس و کاری پی به خشی یه وه ... هه ر بویه ش خودا له دوی چیرۆکه کی "نه یوب" وه فرموویه: ﴿وَذَكَرَ لِلْعَبْدِ﴾ (نه وه یادخستنه وه یه که بو خواپه رستانی دی تا کو نارام بگرن وه "نه یوب" و نه و پاداشته گوره یه شیان وه که نه و له دنیا و ناخیره ت دا ده سگیر بیت). جا نه گه ر بنده کانی خودا و خواپه رستان مهینه تی و نارامی "نه یوب" به یادی خو یان بیننه وه که باشتین نینسانی سه رده مه که ی خو ی بووه، نه و خو یان به (نارام گرتن له سه ر نا په حه تی یه کانی دنیا) پاده هیئن.

هه روه ها نارام گرتن له په وشتی پیغه مبه ران و چه کی پاریزکاران و چاکسازان بووه و هه ر پیغه مبه رو، پیشه و او، چاکسازیک ته نها به نارام گرتن سه رکه و تون. جی ی باسیشه قورنانی پیرو ز بایه ختیکی زوری به نارام گرتن و وه سف و ستایش کردنی داوه و له پله و پایه ی به رز کردو ته وه و ستایشی زوری خاوه نانی نه م په وشته به رزه ی کردوو به م پاده یه ش ستایشی هیچ په وشتیکی دیکه و خاوه نانی هیچ په وشتیکی دیکه ی نه کردوو، له قورن دا نزیکه ی حه فتا جار باسی نه م په وشته به رزه کراوه و، که چی ناوا گزنگی به باسی په وشتیکی باشی دی نه دراوه. پیغه مبه ری پیشرویشمان - محمد ﷺ - به م په وشتی نارامگرتنه ی پاسپاردوین و فرموویه: (الصبر نصف الإيمان) ... واته: (نارام گرتن نیوه ی باوه ره). هه روه ها فرموویه: ((ومن يصبر يصبره الله وما أعطي احد عطاء خيراً وأوسع من الصبر)).. واته (هه ر که سیکی خو ی به نارام گرتن پا بهیئیت و به رگه ی باره گرانه کانی بگریئت، نه و خوداش یارمه تی ده ری ده بیت له و نارام گرتنه دا، هیچ که سیکیش نی یه، که جگه له (نارام گرتن) به هره یه کی به سوودترو گه وره ترو زورتی ده ست که و تبیئت). په ندیکی به ناوبانگ و پر مانای عه ره بیش ده لیئت: (الصبر مطية النصر).. واته: (نارام گرتن جله وگری سه رکه و تنه).

په نابردنه بهر خودا

هه روه ها له به سه ره هاته که ی "نه یوب" دا وانه یه کی به سوود هیه ده رباره ی په نابردنه بهر خودا و نزاو پارانه وه لی ی، وه که چون "نه یوب" نزا ی له لا کرد.. ئینجا مل که چ کردن بو خودا و دووعا کردن به ناوه جوان و پیروزه کانی و به سیفته به رزه کانی تا کو نه و به لایه ی که تووشمان بووه لایبات له سه رمان.

تيمار کردن

هر لهو به سه راه ته ی "نه یوب" وانه یه کی دی به دی ده کریت دهر باره ی پیویستی ی تيمار کردن و به کاره یتانی دهر مان چونکه خودای مه زن فهرمانی به "نه یوب" کرد لهو ناوه بخواته وه خو ی لی بشوات که له ژیر پی یوه هه لقولا، بیگومان خودا به بی نه وهش له توانای دا هه بووه شیفای بۆ بنیریت له جیاتی نه وهی داوای گرته به ری نه و شتوازو نامراره ی تيمار کردنی لی بکات.

نهرمی له گهڼ هاوسه ردا

ديسان له م داستانه ی "نه یوب" دا وانه یه کی تر دهر ده هاو پیژریت له باره ی پیویستی هه ل سوکه وتی چاکه وه له گهڼ هاوسه ردا، "نه یوب" له کاتی دهوله مهن دی و ساغی و تهن دروستی دا باش و به نه مه ک بوو له گهڼ ژنه که ی دا. ژنه که شی له ماوه ی نه و نه خو شی و نار هه ته ی یانه ی دا به چاکی هه ل سوکه وتی له گهڼ دا کردو وه له زۆر به ی هه ره زۆری ساته وه خته کانی دا به هانایه وه چو وه، ته نه ا چهن ده له یه کی که م نه بو بیت که وه ک هه ر مرۆقینکی دی جۆره سستی یه کی که می نواندو وه نه وهش به به راور د له گهڼ نه و هه موو نارام و هه ول و به ته نگه وه اته نه ی دا جی سزادانیکی نه وتو نه بو وه... به لام له کاتی نه و هه له وردو به چو وکانه ی دا "نه یوب" سویندی لی خواردو وه که وا داوای چاک بوونه وهی ده بیت ته می ی کات، به لام هه ر داوای چاک بوونه وهی له نه خو شی یه که خودای گه وره فهرمانی پی کردو وه که سزایه کی نازار به خشی نه دات وه ک وه فاداری یه ک بو ی، له جیاتی نه وهش خودا مؤله ته ی ری وشوینیکی ناسانی پی دا وه بۆ نه شکاندنی سوینده که ی، نه ویش وه ک پیشت ر گوتمان نه وه بو وه که ده سکینکی گز وگیا یان په یحانه ی به چو وکی پیکه وه به ستو وه به یه ک جار داویتی له ژنه که ی بی نه وهی نازاری پی بگه یه نیت.

پیغه مبه ریتی ی "ذوالکیفل"

خودای مه زن فهرموویه: ﴿وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِّنَ الصَّابِرِينَ ۝٨٥ وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِّنَ الصَّالِحِينَ﴾ (الانبیاء/ ٨٥-٨٦. واته (پیغه مبه رانی وه ک نیسماعیل-ئیدریس-ذوالکیفل-هه ری که یان له پیغه مبه رانی به نارام و خۆرا گر بوون، ئیمه نه وانمان خستوته بهر سایه ی سۆزو په هه تهی خۆمان و نه وان له چاکان و صالحان بوون).

ههروه ها خودا فەرموویه: ﴿وَأَذْكُرْ إِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِنَ الْأَخْيَارِ﴾ ص/ ۴۸. واتە (ئەو پێغه مبه رانه ی تریش به یادی بێنه وه، وهك (اسماعیل) و (الیسع) و (ذوالکیفل) كه هه موویان له چاكان و هه لێبۆتیراوان بوون).

(ابن كثیر) - خودا لێ ی خوشبێت - ده لێت: (له و ئایه تانه دا وا ده رده كه وێت كه - ذوالکیفل - پێغه مبه ر بووێت ئه ویش به پێی ئه و ناوه یان و جۆره ستایش كردنه ی كه قورئان له گه ل ئه و پێغه مبه رانه ی تر دا ناوی هێناوه، تاكه به لگه ی به ناویانگیش له م پرووه ه هه ر ئه وه یه). به لام قورئان نه به كورتی و نه به درێژی باسی چۆنه تی بانگه واژو به یامی ئه م پێغه مبه ره و باسی ئه و گه له ی نێراره و بۆ لایان نه كردوه و باسی ژیا نیشی هه ر نه كردوه. شاره زایانی میژووش وای داده نین كه ئه م پیاوه كوپی "ئه یوب" بووێت - سلاوی خودای لێ بێت - و، ناویشی له بنه رته دا (بیشر) بووێت و خودا وای "ئه یوب" كردبێتی به پێغه مبه ره و ناوی (ذوالکیفل) ی لێ نا بێت چونكه مه رجه هه ندێك عیبادت و فەرمانی له ئه ستۆ گرتوه و مه رجه كانیشی بردۆته سه ر.^(۱)

(۱) گوتراویشه ئه و - واته ذوالکیفل - پێغه مبه ر نه بووه، به لكو عه بدێکی صالحی خودا و بانگه وازكارێکی چاكه بووه ئه رکی دادوه ری كردن و به جێ گه یاندنی هه قی له نێو گه له كه ی دا له ئه ستۆ گرتوه و ئه و ئه ركانه شی به چاکی راپه راندوه و به م هۆیه شه وه ناوی (ذوالکیفل) ی لێ نراوه، چونكه كه فاله تی ئه و ئه ركانه ی كردوه. وهك چۆن (یونس) به (ذوالنون) ناویراوه و (ذوالنون) یش مانای (ذوالحوت) یان (ذوالسمكه) ده گه یه نیت، چونكه ماسی یه گه وره كه (واته نه هه نگه كه) له ده ریادا قووتی داوه، هه روه كه له به شه كانی داهاتووی ئه م كتیبه دا (إنشاء الله) به ته وای ئاماژه ی بۆ ده كه ی ن. (وه رگێت)

بہشی ہشتہم

موسا — ندوی خلیفہ

ہارون — ندوی خلیفہ

- ۱- مریا نامہ ی موسا پریش پیغمبر ریتی
- ۲- پیغمبر ریتی موسا و ہارون
- ۳- تیکوستانی موسا و کہ کہی
- ۴- چارہ نوس خرابی فیروہ و کہ کہی
- ۵- لہ بیگاداہرہ و خاکی روان
- ۶- چہ ندوانہ و بہ ندیک لہ چیروکی موسا و
- ۷- چیروکی موسا و عہدہ صافہ کہی خورا

سه ره تايه ك:

پيغه مبهريتي-موسا-و-هارون-

موسا پيغه مبهريكو، يه كيكيشه له پيغه مبهيراني خاوهن (عهزم). خدای مهزن فهرموويه:

﴿وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَى إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا﴾ مريم/۵۱. واته (ههروه ها له- قورئان-دا به سه رهاتي-موسا-به ياد پيښه وهو بيخوينه وه كه ښو (واته: موسا) هه لېږاردهو پالاوته كراوى خدا بووهو هه وروه ها (پيغه مبهريكي هه والېهر-بووه). ښم پيغه مبهيره نازناو (لقب) ى دويئراوى خدا (كليم الله) يه، چونكه خدا به بې (ښامپازو هوكاريكي ناراسته وخو) دواندوويه تېو قسه ى له گهلدا كړدوه. هه روهك فهرموويه: ﴿قَالَ يَمُوسَى إِنِّي أَصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَتِي وَبِكَلِمَى فَخُذْ مَا آتَيْنَاكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ﴾ الأعراف/۱۴۴. واته: (ښى-موسا-من توهم هه لېږاردهو وه له نيو خه لكى دا پالاوتوميت بهم په يامه ى كه به سروسو بوم ناردوويت و به وتهو دواندنې راسته وخو له گهلئا، جاتوش ښه وى پيم داويت له په يام و پاسپاردهو لاپه ره كانى-ته ورات-وه ربگړه و سوياس گوزارى خدای په روه ردگارت به).

(هارون) يش (سلاوى خدای لى بيت) به رپه چهل لك براى -موسا- يهو خودا ښه ويشى په وانه كړدوه وهك پالېشت و ياريده ده ريك بو (موسا)، به تايبه تى له كاتيك دا (موسا) ى دهنارد بو لای فيرعون تا په يامى خدای پې راگه ينيئت. دانانى (هارون) به ياريده ده ر و پالېشت له سه ر داواكارى يه كى (موسا) بووه كه ناراسته ى خدای په روه ردگارى كړدوه:

﴿وَأَجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِ﴾ ٢٩ ﴿هَارُونَ أَخِي﴾ ٣٠ ﴿أَشَدُّ بِهِ أَزْرَى﴾ طه/۲۹-۳۱. واته: (موسا داواى كړد خدایه له كهس و كارى خوم يه كيك بكهيت به پالېشت و هاوكارم كه ښه ويش (هارون) ى برام بيت تاكو خومى پې به هيژبكم و لهم كاروباره م دا به شدارى كم و هاوبهش و هاوخه مى كاره گرانه انى پيغه مبهريتيم بيت).

خوداش داواكه ى -موسا- ى جيښه جې كړدو (هارون) ى له گهلدا ناردو، به رپه جهمت و به خشنده يى ى خو ى پهلې پيغه مبهريتېشى پېدا، (واته: به- هارون)..

﴿وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا﴾ مريم/۵۳.

چه وسانه‌وی (بنو اسرائیل)

له‌مه‌وپیش له‌چیرۆکی (یوسف) دا (سلاوی خودای لی بیئت) نه‌وه‌مان باس کرد چۆن (یوسف) که‌وتبووه پیش (باوکی و کوپو نه‌وه‌کانی باوکی) بۆ گوزهران کردن له‌ولاتی (میسر)، پاشان ههر له‌و سهرده‌مه‌ی خۆیان دا داوای له‌پادشای (میسر) کردووه باوکی و خانه‌واده‌که‌ی له‌خاکی (جاسان) دا نیشته‌جێ بکات که ده‌که‌وێته باکووری (به‌لبیس) هه‌وه‌و یه‌کیک له‌شاره‌کانی ناوی (سقط الحنة) یه... دیاره ئهم داواکاری یه‌ی (یوسف) به‌هۆی نه‌وه‌وه بووه که ئه‌و خاکه شیاو بووه بۆ له‌وه‌پانندی ناژه‌ل. نه‌وانیش (واته: که‌س و کاره‌که‌ی یوسف) به‌کاروباری به‌خێوکردنی ناژه‌ل و له‌وه‌پانندی یه‌وه خهریک بوون، ئهم بارودۆخه له‌سهرده‌می (پادشا شوانه‌کان) دا بووه له‌و رۆژه‌گاره‌دا خه‌لکی به‌شوانکاره‌یی یه‌وه سهرقال بوون...

له‌دوای نه‌وانیش رۆژگار گۆرراوه (أحمس-ی یه‌که‌م) هات که یه‌که‌م پادشای (خیزانی هه‌ژده پادشایی) یه‌که‌م بووه که هه‌موو (پادشا شوانه‌کان) یان ده‌رکردووه. پاشان (رع‌مسیس-ی دووهم) هاتووه و کاتیک دیتی (بنی اسرائیل) به‌ره‌و زۆریوون ده‌چن و ژماره‌یان زیاتر ده‌بیئت و ده‌چه‌و نه‌وه‌یان زیاد ده‌کات، ترساوه له‌وه‌ی بینه پالێشتیک بۆ دوزمنانی (میسر)، له‌به‌ر ئه‌مه هه‌ولێ وه‌پس کردنیانی داوه له‌قورستین کاردا به‌کاری هێنان و تاكو هیزیان که‌م و لاوازا کاته‌وه، جگه له‌وه‌ی ته‌قه‌للایه‌کی هێجگار زۆری داوه له‌په‌رته‌وازه کردنیان دا بۆ چهند ده‌سته‌و تاقمیک، له‌م باره‌یه‌وه گوتراوه: (کاهین و جادوگره‌که‌نی ئه‌و سهرده‌مه هه‌والی نه‌وه‌یان به‌فیرعه‌ون داوه که له‌ داها‌توودا ئه‌و مو‌لک و ده‌سه‌لاته‌ی هه‌یه‌تی له‌سهر ده‌ستی یه‌کیک له‌کوره تازه له‌دایک بووه‌کانی ئه‌و ماوه‌یه‌ی که تیای دا ده‌ژیان له‌ناو ده‌بریت)...

فیرعه‌ونیش به‌بیستنی ئهم هه‌واله ده‌ترسیت و فرمان ده‌دات به‌کوشتنی ههر کوپێکی تازه له‌دایک بووی (بنو اسرائیل)، هه‌تا ژماره‌یان زۆر نه‌بیئت... دیاره پیرانیش له‌و ماوه‌یه‌دا زۆریان لی ده‌مرد به‌هۆی ماندوو بوونی زیاد له‌توانایان له‌کاردا. له‌به‌ر ئه‌مه سه‌رانی (قیبتیه‌کان) چوونه لای (فیرعه‌ون) و پێ‌یان گوت: (ئه‌وا مردن به‌زۆری رووی کردۆته پیره‌مێردو به‌سالا‌چوه‌که‌نی نه‌وه‌ی ئیسرائیل (بنی اسرائیل) وتۆش مندا‌له‌ کۆریه‌کانیان ده‌کۆزیت و، به‌م پێ‌یه‌ش خه‌ریکه کاره‌کانیان بکه‌ونه سه‌رشانی ئیهمه‌و جگه له‌خۆمان که‌سیکیان لی نامینێته‌وه بۆ به‌رده‌سته‌یو خزمه‌تکاری)...

ئینجا (فیرعه‌ون) یش فرمانی دا که سالتیک مندا‌لان بکۆژن و سالتیکی تریش وازیان لی بێنن، تاكو هه‌موو نه‌وه‌که‌نی (اسرائیل) له‌نیو نه‌چن، له‌و سالا‌ه‌ش دا که (نۆره‌ی نه‌کوشتنی

مندالّه تازه له دایک بووه کان بوو، (هارون) له دایک بوو، بۆیه وازی لێهێنراو نه کوژراو له نامیزی باوک و دایکی دا به خێو کرا.

به لām (موسا) لهو سالددا له دایک بوو، که تۆره ی واته سالی سه ربړینی مندالان بوو، له بهر نه مه هه ر که هاته دنیاوه، خێرا دایکی له بهر چاوان شاردی یه وه، ئیتر هه وائی له دایک بوونی به (فیرعه ون) نه گه یشت.

خودای مه زن ئاماژهی بۆ نه م سته مه گه وه یه ی فیرعه ون کردوه که ده رهه ق نه وه ی (ئیسرائیل) و سه ربړینی مندالّه کانیاڼ نه گامی داوه... ههروهک فیرمویه:

﴿تَنَلُّوا عَلَیْكَ مِنْ نَبِیِّ مُوسَى وَفِرْعَوْنَ﴾ ^(۱) بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۲﴾ إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِی الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِیعًا یَسْتَضِعُّ طَائِفَةً مِّنْهُمْ یُدْرِجُ أَبْنَاءَهُمْ وَیَسْتَحِیْ نِسَاءَهُمْ ^(۲) إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِیْنَ ﴿۳﴾ وَنُرِیدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِیْنِ اسْتَضِعُّوْا فِی الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أِیمَةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِیْنَ ﴿۴﴾ القصص/ ۳-۵.

واته: (لهه وائ و به سه رهاتی موسا و فیرعه ون باری حه قیقه و پرسته قینه ی پروداوه کانی نیوانیاڼ بۆ ده گێرینه وه تاكو هۆیه کی په ند وه رگرتن و پرنمایه ی زیاتر بیټ، بۆ شه و که سانه ی باوه رپان پێ هیناویت و شه وانه ش له مه ولا باوه رت پێ دینن. بێگومان فیرعه ون کاربایه کی سته مکارو رۆچووی نیوزۆلم و کفرو تاوان و خۆبه زل زانیڼ بوو و جیاوازی ده خسته نیوان دانیشتوانی ولاته که یه وه وه که یه ک سه وداو مامه له ی له گهل دا نه ده کردن، به لکو کردبوونی به چه ند ده سته و تاقمیکه وه، نه وه بوو هه موو میسری یه کانی له خۆی نزیک کردبووه که چی گه لی (به نوئیسرائیل) ی ده چه وسانده وه و کوپه کانیاڼی سه رده بړی و ئافره ته کانیاڼی بۆ کۆیلایه تی و به دکاری لای خۆیاڼ ده هیشته وه، تاكو شه و گه له قریکات، به راستی فیرعه ون به م په فتاره گهنده لانه ی له دژی (بنو اسرائیل) یه کتیک بووه له و زۆرداره تیکده رو گومرایانه ی که کاروباریان هه ر شێواندن و گێره شیوینی بووه. به لām ئیمه ش له دژی شه و زۆرداره خواستی پێویستمان له سه ر شه و بووه که چه وساوان و بێ ده سه لاتان به هیژکه یڼ و فه زلی سه ره بړزی و ده سه لاتیاڼ پێ به خشین و پاشان بیانکه یڼ به پادشاو سه رکرده و پێشه وایان، ههروه ها بیانکه یڼ به جیگیره وه و میراتگری ته ختی فیرعه ون و مولک و مه مله که ته که ی).

(۱) (فیرعه ون): نازناریک بوو به کارده هێنرا بۆ هه ر پادشایه ک له پادشا کۆنه کانی (میسر).

(۲) (یستحی نساءهم): واته (ئافره ته کانیاڼ ناکوئیت و ده یانه یلێته وه تاكو بیانکات به چه ند کۆیله یه کی

خۆیاڼ).

بەندی یەكەم

((ژياننامەی -موسا- پيش پېغەمبەریتی))

(بە خێوکردنی "موسا" لە کۆشکی شاهانەی "فیرعون" دا -

"موسا" بەهانی (نیسرائیلییهك) هه دهچیت -ناشکرا بوونی "موسا" و ڕاکردنی - "موسا" لە خاکی "مەدین" - ژنهنانی "موسا")

بە خێوکردنی "موسا" لە کۆشکی شاهانەی "فیرعون" دا

"موسا" لەدوای هاتنه دنیای، چەند مانگیك لە نامیزی دایکی دا مایهوه. پاشان کاتیک دایکی ترسی نهوهی لی نیشتبو که فیرعون به نهینیی ی هاتنه دنیای نهو کورپی بزانییت و بیکوژییت و نه هیلیت لە نامیزی دا بیهینیتهوه، خیرا به سرووش و نیلهامی خودا سندوو قیتی سازکرد تاكو "موسا" ی کورپی ساوای تی بجات و به (زفت) پهنگی سندوو قهکی گورپی و بۆیهی کرد تا بیناسیتهوه، وئینجا به سندوو قهکهوه "موسا" ی هه لدایه پروباری نیلهوه، نه مهش له ساتهوه ختیکیدا بوو که خودا ترس و نیگه رانی لی دوورخستبووه و مژدهی تهواری پی دا بوو، که "موسا" ی جگرگوشه ی بو ده گیریتهوه، له نایندهش دا دهیکات بهیه کیك له پێغه مبهران. جا لهو ماوهی دا، که سندوو قهکه به ناو ناوه که دا ده رۆشیت چەند که سیک له دهست و پیوهندی (فیرعون) به دییان کردو ده ریان هی ناو بر دیانهوه بو مالی (فیرعون)، له ویش سندوو قه که یان هه لپچری، ژنه کی (فیرعون) چاوی به مندالیک کهوت تیای دا (واته "موسا" ^(۱)) و یه کسه ر خوداش لهو چرکه ساتانه دا خو شه ویستی نهو مندالهی ده خاته دل هوه و ده زانییت گهر (فیرعون) ی می ردی بیینیت و بزانییت (کورپه) ده سه بجی دهیکوژییت، وهک چۆن هه موو کورانی (بنی اسرائیل) ی کوشتبوو، ههر بۆیهش بهو می رده سته مکارهی ده لییت: (ئه م کورپه ده بیته هوی خو شی و شادی من و تو، له بهر نهوه مه یکوژه به شکم سوودمان

(۱) سه بارهت بهوشمو ناوی (موسا) گوتراوه که وشه یه کی (لیکدراوه) له دوو برگی (موو) و (شا) پشک دیت، (موو) له زمانی میسری یه کۆنه کان دا مانای (ناو) ده گه یه نییت و (شا) مانای (درهخت) ده گه یه نییت، بۆیهش وا ناو نراوه، چونکه کاتیک دایکی پیی گه یشتۆتهوه له نیوان (ناو) و (درهخت) دا بیهراوتهوه، ههروهها گوتراوه ئه م ناوه (موسا) له وشه ی (مس) هوه وه رگیراوه، که وشه یه کی کۆنی میسری یه و مانای (مندال) ده گه یه نییت.

پېښگه نېټ يان تاكو بېكهين به كورې خومان و چي تر ناوا بې كور و هجاخ كوږ نه بين).
(فیرعهون) ی میړدیشی بهو پایه قایل بوو و بو ژنه کهی خویی هیشتهوه.

بهم په ننگه "موسا" لهو مهرگه ساته پرزگاری بوو، بیگومان فیرعهون و (هامان) ی وه زیږیشو سرباره کانیشیان نه یانده زانی که قه دهر چ شتیکی له ناخی خوی دا بو هشارداون و نهو مندا لهی که له ناوه که یان دهر هیثاوه ده بیټ به دوژمنیان و به سرچاوه یه کی خه م و نیگه رانیان و، به هوکارنکی له ناوچوونیان له نا کامی بې باوه وریو پوچونیان له ستم دا.

نهمه بوو حالی "موسا" له ساته کانی هه لډانه نیو پروبارو دهر هیثانه وه یدا، نهی داخو حالی دایکی چوڼ بوو بیټ؟! بیگومان دایکی ههر که نهم کورپه یه ی هه لډه داته نیو پروباره که وه، خیرا کچه کهی خوی (واته: خوشکه کهی موسا) به دوا ی ناسه واری سندو و قه که دا ده نیټ و له مه و دایه کی دوروه چاودیری ده کات تاده بینیت چوڼ هه لډه گیریته وه بو مالی (فیرعهون) ده بریت، بویه به هه لډه داوان هه وال که به دایکی ده گه یه نیت و نهویش به بیستنی نهو هه وال و له ترس و بې نارامی دا هو ش و عه قلی له لا نامینیت و دلای له هه موو شتیکی خالی ده بیته وه و هیچی تیدا نامینیت ته نها یادو فیکری موسا نه بیټ و خریک بوو لهو په پړو شوی و بې نارامی یه یدا نه یینی هه که ش ناشکراکات و پهرده له سر مه سه له کهی خوی هه لډاته وه، به لام خدا دلای جیگیر ده کاته وه و ده یکات به مرو فیکری نیماندارو پشت به ستو و به په یانی خوداو دلایا ده بیټ له وهی که خدا کورپه کهی بو ده گیریته وه.

جا کاتیک "موسا" له مالی فیرعهون دابو چه ندین شافره تی دایه ن و خاوه ن کورپه ی شیره خوره ی بو دینن تاكو له مه مه کی خویان شیر ی پې بدنه، به لام نهم مندا له شیر ی هیچ که سیکیان ناخوات. لهو ماوه یه ش دا خوشکه کهی ده گاته لایو به ده ست و پیوانده کهی (فیرعهون) و ژنه کهی ده لیت: (من ژنیک ده ناسم که ده توانیت شیر بهو مندا له بدات و ریم بدنه بانگی بکه م بۆتان). نهوانیش ری ی پې دده ن و قایل دهن به وهی بینیرن به دوا ی دا، (دیاره مه به ستی نهم کچه (دایکی موسا) بووه)، ینجا خیرا ده چیت به دوا ی دایکی داو ده یه یټیت بو لایو-موسا-یش زوو هوگری ده بیټ و مه مه کی ده گریته دم و هه موو دایه نه کانی تر پرت ده کاته وه. بهم په ننگه دایکی "موسا" به ته وای بوی پروون ده بیته وه که په یانی خدا راست و په وانه، دوا ی نه وهی ساوا جگه رگو شه کهی بو ده گیریته وه.

نهمه ی پیشو و شیکاری نهم نایه تانه یه که ده بخویننه وه خودا تیا یان دا فرموویه:

﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ إِذًا خَفَتْ عَلَيْهِ فَأَلَيْمٌ فِي الْبَرِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا

تَخَرَّفَ إِنَّا رَأَوُهُ إِلَيْكَ وَجَعَلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ^(٧) ۞ فَأَلْقَطَهُ ءَالُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَرْنًا ۚ إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَمَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ^(٨) ۞ وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرْتُ عَيْنَ لِي وَلَكَّ لَا نَقْتُلُوهُ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ^(٩) ۞ وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أَرْمُوسَىٰ فَدِرْعًا ۚ إِن كَادَتْ لَتُبْدَىٰ بِهِ لَوْلَا أَن رَبَّنَا عَلَّٰنَ قَلْبِهَا لَإِتُّكِتُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ^(١٠) ۞ وَقَالَتِ لِأُخْتَيْهِ فَصِيَّةُ قُبُصَتْ بِهِ عَنْ جُنْبٍ ^(١١) ۞ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ^(١٢) ۞ وَحَرَمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِن قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَصِيبٌ ^(١٣) ۞ فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝ القصص/۷-۱۳.

شتێکی سروشتی و ئاساییشه کهوا-موسا- دواى ئەوێ ماوێ شیرخواردنی تەواو بوو، هەر لەمالی-فیرعەون-دا بووێت و هەر لەوێش واتە (لەکوشتی شاهانەى فیرعەونیشتا) بەخێوکراییت. جا کاتێک گەرە بوو و پێگەیشتوو و هێزێکی گەنجی ی بۆ خوڵقاو خودا زانست و حیکمەتیشی پێ بەخشبوو. خودا ئەم جۆرە پاداشته هەر بە چاکەکاران و باوەردارانى چاکەخواز دەبەخشیت، هەرەك فەرموویە: ﴿وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ ءَايَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۝ القصص/۱۴.

- موسا - بەهاناى ئیسرائیلی یەك-هوه ده‌چیت

موسا تا هەرەتى لاوی لەمالی-فیرعەون-دا بەسەبردو جەستەیه‌کی بەهێزو توانایه‌کی زۆری هەبوو. لەو حەقیقەتەش بێ‌ناگا نەبوو کە ئەو خۆی نامۆیه‌که لەمالی فیرعەوندا، چونکە ئیسرائیلییه‌که‌و یەکیکە لەو گەله‌ چه‌وساوێه. لەبەر ئەمەش هەردەم پالێشتیک بوو بۆ ئیسرائیلییه‌کان و شەڕو خراپەى گەله‌که‌ى فیرعەونى لێ دوور دەخستنه‌وو بەرگری لێ دەکردن.. بۆ نمونە: (پۆژێکیان-موسا-لەکوشتکه‌ى فیرعەون ده‌چیتە دەرەوه‌و لەناکاودا

(١) له(أصمعي)یوه گیراوه‌تەوه کە ئەو گۆیى له‌ کەنیزه(جاریه)یه‌که‌ بوو له‌زمان پاراوی و په‌وانبێژیدا زۆر لێها‌توو بوو، پێی گوتوو (بەراستی جێی ستایش و سەرسۆرمانى و، ماشەللاً چەند ره‌وانبێژیت). کەنیزه‌که‌ش پێی گوتوو (ئەرێ داخۆ دواى ئەم فەرمايشته‌ى خودا هیچ پله‌و ئاستێکی په‌وانبێژی ماییت: (واو‌حینا الی أم موسی.. تاوه‌كو(وجاعلوه من المرسلین) کەله‌یه‌ك ئایه‌ت دا دوو فەرمان (أمر) و دوو قەده‌غه(نهی) و دوو هەواڵی(مرگێنى دار) و مژده‌ به‌خشى پێکه‌وه‌ کو‌کردۆتەوه‌.

(٢) (عن جنب): (عن بعد) واتە (له‌مەودایه‌كى دوورەوه‌).

خۆی ده کات به ناو شارد بڼه وهی که سیک پڼی بزانیست و له وی ده بینست دوو پیاو له گه له یه کدی به شهر هاتون و له یه کتر ددهن، یه کیکیان نیسرائیلی یه له گه له کدی خۆیه تی و، نه وی تریشیان له گه له کدی فیرعه ونه، له و کاته دا نیسرائیلی یه که هانا بڼه-موسا-ده بات و داوای یارمه تی و به هانا وه هاتنی لی ده کات. موساش به هانا یه وه ده چیت و مشته کۆله یه کی و هه توند به کابرای (فیرعه ونی) دا ده دات که یه کسر له ناوی ده بات و هه ناسه ی لی ده بریت، به لام زو و له و کرده وه یه پشیمان ده بیته وه و به کرداریکی-شهیتانی داده نیت-وداوای لی خو شوبون له خوداش ده کات له سر نه و گونا هه ی که کردی ولی ی ده پارپته وه تۆبه و پشیمان بوونه وه ی لی وهرگریت و نه ی کات به یاریده ده ریکی تاوانباران. خوداش لی ی ده بووریت و تۆبه ی لی وهرده گریت، هه روه که لم به شه ی به سه رهاته که ی دا فهرموویه تی:

﴿وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينٍ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَذَا مِنْ شِيعَةِ هَذَا وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَعَاذَ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَرَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ ^(۱) قَالَ هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ ^(۲) قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ^(۳) قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا ^(۴) لِّلْمُجْرِمِينَ﴾ القصص/۱۵-۱۷.

ناشکرا بوونی "موسا" و پا کردنی

بۆ پۆزی دووه (واته پۆزیک له داوای کوشتنی کابرای فیرعه ونی)، "موسا" ده چیتته وه بۆ ناو شارو له ناشکرا بوونی کرداره که شی ده ترسیت، به لام ده بینست نه و پیاوه (نیسرائیلی یه) که دوینی به فریای گه یشتبو و کابرای سر به خیللی فیرعه ونی له پیناودا به مشته کۆله یه که کوشتبو، نه و خه ریکی شه پرکرنه له گه له پیاویکی تری فیرعه ونی داو دووباره داوای به فریا که وتنی لی ده کاته وه تاسه ری خات به سه ریا.

(۱) (فوکزه موسی فقی علییه): له سه ر نه رسته یه هه ندیک له خۆره له لاتناسان چه ند گوما نیکیان دروست کردوه ده رباره ی نه و رودا وه ی گوایه-موسا-گونا هه یکی گه وه ی به هۆی کوشتنی که سیکه وه نه بچام داوه له کاتیک دا نیسلام نی دیعای پاک و بڼه گونا هه ی (عیصه تی) پیغه مه بران ده کات، نی شه له وه لامیان دا ده لئین: قورئان به پرونی باسی نه و کاره ساتی کردوه که موسا مشته کۆله یه کی له کابرای سر به هۆزی (فیرعه ون) داوه تا که نه هیلیت ده سترپۆی بکاته سه ر پیاوه (نیسرائیلی یه که). مشته کۆله ش له پیرمان دا لیدانیکه به مه چه ک. موساش به مه چه ک لی ی داوه مه به ستی کوشتنی نه بووه، جۆی باسیشه بۆ زانیاری پتر (موسا) له و کاته دا هیشتا نه بوو بوو به پیغه مه بر (رسول) یان هه والبه ر (نبی) یه کی خودا.

(۲) (ظهیرا): (معینا) واته (یارمه تی ده ر)، (پشتیوان).

(موسا)ش رقی لهو کرده وه شهرانگیز یانې پیاوه نیسرائیلیه که ده بیته وه که هه موو رږژنیک هزی له شهرو ههراو هوریا به له سهر نه وه سهر نه شتی ده کات و گله یی به کی زوری لی ده کات. نینجا ده که ویته نیوانیان هه و ناوېزیان ده کات بز پراننده وهی نا کوکی به کیان و پال به هه ردو کیانه وه ده نیت و لمیه کتریان دوورده خاته وه، که چی کابرای (نیسرائیلی) که سهر به هوزه که ی -موسا- یه و رږژنیک له وه و بهر پیاویتی له سهر کوژراوه و ا گومان ده بات گوايه (موسا) ده یه ویت نه و (واته نیسرائیلی یه که) بکوژیت، هه ر بویه پیی ده لیت: (شهری) ده ته ویت منیش بکوژیت وه ک چون دویتی که سیکت کوشت).

پیاوه فیرعه ونیه که ش هه ر که شم و ته یه ده بیست و وه دان بیانانیکي راشکاوانه بهر گوئی ده که ویت، چونکه له رږژی پېشو وه تا نه و کاته گه له که ی خزی نه یانده زانی کی پیاوه که ی دویتی یانی کوشتوه، بهم شپوهیه کابرای نیسرائیلی هه والی ته وایان پیی ده دات و خیرا پیاوه فیرعه ونیه که ش نه و هه وال به که س و کارو نیو هوزه کیان ده گیه نیت. شه وانیش هه موو خزیان سازده که ن و به گورچی ده که ونه خۆ بۆ گهران به دوا ی -موسا- داو له ناو بردنی.

له و ساتانه دا پیاویتی دلسوژی -موسا- له و په ری شاره وه به په له و به هه له داوان خزی ده گیه نیتته لای (موسا) ی هاوړپی و له و خۆ سازدانه ی گه له که ی (فیرعه ون) ی ناگادار ده کاته وه و ناموژگاریشی ده کات له سهر نه وه ی خزی قوتار کات و له -میسر- در چیت تاکو ده ستیان پیی نه گات. (موسا) ش ناموژکاری یه که ی لی و هره گریت و به ترس و نیگه رانی یه کی ناسای و وریای یانه وه هه لدیت و نزاش له لای په روه ردگاری ده کات که له ده ست گه لی سته مکاران رزگاری کات.

شم نایه تانه ی خواره وش به شیکي تری به سهراته که یه که لم دیرانه ی پېشودا لیکدرانه وه: ﴿ فَاصْبِرْ فِي الْمَدِينَةِ خَافًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الَّذِي اَسْتَنْصَرُ بِاَلَامِسِ يَسْتَصْرِحُ ۚ ﴾^(۱) قَالَ لَهُ مُوسَى إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُبِينٌ ﴿١٨﴾ فَلَمَّا اَنْ اَرَادَ اَنْ يَطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا قَالَ يَمُوسَى اَتُرِيدُ اَنْ تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْاَلَامِسِ اِنْ تُرِيدُ اِلَّا اَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْاَرْضِ وَمَا تُرِيدُ اَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾ وَجَاءَ رَجُلٌ مِّنْ اَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعَى قَالَ يَمُوسَى إِنَّكَ اَلَمَلَأُ يَأْتِمُرُونَ بِكَ لِتَقْتُلُوْكَ فَاَخْرِجْ اِنِّيْ لَكَ مِنَ النَّاصِحِيْنَ ﴿٢٠﴾ فَخَرَجَ مِنْهَا خَافًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِيْ مِنَ الْقَوْرِ اَلْظَّالِمِيْنَ ﴿٢١﴾ القصص/ ۱۸-۲۱.

(۱) (یستصرخه): (یستنصر به) واته (له دوورده و به دهنګ و هاوړتیکی بهرزه وه هانای بز ده بات و داوای به فیریا که یشتنی لی ده کات).

موسا له خاکی "مه دین"

دوای ماندوویونیکی زور-موسا-له میسر وه گه یشته خاکی "مه دین" و پروی کرده سهرچاوه ی ناوه که ی تاکو تینوتی یه که ی خوی بشکینیت و تیر ناو بخواته وه، لهو کاته ش دا دیتی نهوا خه لکینکی زور قهره بالغی یان له سهری دروست کردو وه پاله په ستوی له سهر ده کهن و هر که سهو پستی به هیزی جهسته یی خوی به ستوه له پیشبرکی و نوره پری دا بۆ سهر کانیاوه که، له تهنیشت ناوه که شه وه دوو کچی بینی که پانه مپر که یان ده له وه پاندو تی یان ده خورین تاکو له ناوه که نریک نه بنه وه. جا کاتیک نریک بو وه تا لی یان بیرسیت بۆچی ناتوان مپر که کانیاو ناو بدن؟ نهوانیش له وه لام دا پی یان ووت: (ئیمه بۆیه هاتووینه ئیره تاکو مپر که گانان ناو بدین، به لام له بهر نهو قهره بالغی یه زوره ی پیاوان ناتوانین ناویان بدین تاکو شوانه کان ده پۆن)...

نهو وه لامه ش ده لاله تیکی پروونه له سهر وجودی نهو جوړه لاوازی و شهرم و نابرووه ی له نافرته تان دایه وایان لی ده کات که خویان دواجنه له به جی گه یاندنی کاروباریان لهو جوړه بارودخانه ی پاله په ستوو قهره بالغی و تیکه لاوبوونی پیاوان و نافرته تان دا، ئینجا همدوو کچه که هو ی نهو حالته ی خویان باس ده کهن و ده لئین: (بۆیه ئیمه خومان هاتووین بۆ له وه پاندن و ناودانی نهو ناژه لانه چونکه باوکمان پیاویکی پیرو به سالاچوه). نهو قسه یه ش له وه کانیاو دا وه که نهو یه که ویستبیتیان ره حم و به زهی له دلی-موسا-دا بچولئین. دیاره خیرا غیره ت و جوامیری (موسا) خرؤشاوه مپر که کانیاو بۆ ناوداون و هیچ که سیکیش نه یوانیوه ری لی بگریت، چونکه له گهرمه ی نهو پاله په ستوو قهره بالغی یه دا هیزو توانیه کی وهایان تیدا به دی کردو وه، که نه یان توانیوه به رهنگاری ببنه وه ری تی چوونه پی شه وه ی ناوه که ی لی بگرن.

دوای نه مه (موسا) چۆته به رسی به ری ک تاکو به سیته وه وه هیزی به به ردا بیت ه وه. به ده م پشوودان و خو حه ساندنه وه شه و سوپاسی خودای له سهر نهو هیزو بازو وه به تینه ی کردو وه گو تویی ته: (خودایه من سهره رای نهو هه موو هیزو توانا جهسته یی یه ی بیت به خشیوم ههر هه ژارو فقیری بهر قاپی تۆم و، ههرده م ناتاجم به تویه).

دوای ماوه یه کی که م یه کیک له کچه کان به پروو سوری و شهرم و شکوزه دیت بۆ لای (موسا) و پی دی ده لیت، که باوکی بانگی ده کات بۆ لای خوی تاکو پاداشتی نهو کاری ناودانه ی بداته وه له یارمه تی دانی کچه کانی دا... (موسا) ش به خوشی و سووربوونه وه داواکاری یه که ی باوکیان

جېبه جې ده کات. نهی مه گهر لهو کات و شړینه دا هر خوی نامو وه ژار نی یه؟ که و ابو دها ریگا که له گهل نهو کچه دا بېچیتته وه و بگا ته لای نهو باو که به سالآچو و دیان. هر و اشی کرد، نهو و بوو گه یشته لای نهو پیره میرده و له گه لی دانېشت و وت و ویشکی زوری له گهل دا کردو هه موو رازو نهی تنی یه کی خویشی بژ باس کرد، پیره میردی دنیا دیتته و به سالآچو و ش هه لو یستی کی ناوازی جوا نه ردی و به خشنده ی له ناست دا هه بوو و دلنیا شی کرده وه له سه ر رزگار بوونی له ده ست گه لی سته مکاران..

نهم نایه تانه ی ده یو ښه نه وه قوناغی کی تری ژیا ننامه ی-موسا-یه له پیش و هر گرتنی په یامی خودا دا.. ﴿٢١﴾ وَلَمَّا تَوَجَّهَ تَلَقَّاهُ مَذْيَبٌ ^(١) قَالَ عَسَى رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ ^(٢) ﴿٢٢﴾ وَلَمَّا رَدَّ مَاءَ مَذْيَبٍ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِّنَ النَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِّن دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّى يُصْدِرَ الرِّعَاءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ^(٣) ﴿٢٣﴾ فَسَقَى لَهُمَا ^(٤) ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ^(٥) ﴿٢٤﴾ فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ ^(٦) قَالَتْ إِنَّكِ آتِي يَدْعُوكَ لِجَزْيِكَ أَجْرُ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَبَوْتُ مِّنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥﴾ القصص/ ٢٢-٢٥.

(١) (مدین): ناوچه یکه له ده ورو بهری که نداوی (عه قه به) وله نزیك کوژایی باکووری یه وه.

(٢) (عسی ربي ان يهديني سواء السبيل): واته: (تکا کارم له خودای پوره ردگارم که ږتیماسیم بکات بژ سه ر ږئی راست).

(٣) له م نایه ته دا کورت کرده وه (ایجاز) هه یه، کورت کرده وه ش واته که م و پوخت کرده وه ی هه ندیک له میزه کان (الفاظ) تا کو فرمایشته که کورت و کاریگر بیت، پوخت کرده وه ش بهو شتویه ی که نهو ی چیرۆک ده گپ ږتته وه چند که رتیکشی لی بږیت بی نهو ی هیچ شتیک له بنچینه و ناو ده ږکی بسږیتته وه و پوخته ی چیرۆکه کش له چند ده سته واژه یکه دا کورت کاته وه، به لام گهر لهو ده سته واژه بږیت نهو ا هه مان هیژی تری له مانا به خشیندا نامینت، وک له م نایه ته دا به کورتی فرمایشته که ی خودا هاتو وه (وجد علیه امة من الناس يسقون)، واته (دیتی کو مه له که سیک له سه ر ناو ده که بوون و ناو له و مه ره کانیا ن ناو ده دا): (يسقون: أي يسقون أغنامهم ومواشيهم).. مه به ست له (تذودان) یش واته (کچه کان مه ره کانی خویان له ناو ده که دوورده خسته وه) (أي تمنعان مواشيها عن الماء)، هر لهو فرمایشته ی خودا (فسقى لهما) واته (موسا) خیرا مه ره کانی نهو دوو کچه به شه رم و بږ ده سه لاته ی ناو دا: (يعني سقى لهما غنهما).

(٤) (تمشي على استحياء): چند شیرینه نهم ږسته یه و چند سانشه له بهر گوئ یه کاند!! نهم ږسته یه ده لاله ته له سه ر بوونی با شترین سیمای (جوانی) له کچه کان دا که جوا نی شه رم و هه یایه، قورثانی پیرۆزی ش نهم سیفه ته ی دیاری کرده وه بژ وه سف کردن و ستایشی نهو کچه به شه رم و شکو یانه ی که خویان بهو سیفه ته بهرزه رازاندو ته وه.

ژن هیئانی-موسا-

له بهر نهو هی-موسا-کورپکی گهنج و ژيرو رهوشتهرز بوو، چ نهو پیره میتردهو چ ههر دوو کچه کهیشی پیی دلشادو و خوشحال بوون، ههر بویهش یه کینک له کچه کانی گوتی: (بابه نهم پیاه به کری بگره بۆ له وه پاندنی ناژه له کافان تا کو به ده رамه تی نهو کاره بریویان بۆ دابین کات، چونکه به راستی پیاوکی به هیژو ده سپاکیشه).

باوکه پیره کهشیان وای ده بیینی که ئیدی به مه بهستیکی خوازای خوئی ده گات، بویه به په له کهوته جیه جی کردنی خواستی کچه کانی و بۆ نهم مه بهستهش مهرجیکی داناو داوای له (موسا) کرد که ماوهی ههشت سال کاریان له لاکات و شوانی مهره کانیان بیت، له بهرام بهر نهم کارهش دا یه کینک له کچه کانی لی ماره ده کات، خو نه گهر دواي نهو ماوهی ههشت ساله دوو سالی تریش زیاد بکات و له خزمه تیان دا بیت نهوه چاکه یه کی جوان و خیریکی زیاده یه که بۆ خوئی ده کات.

موسا نهو مهرجه ی په سند کردو داواکارییی پیره میترده که ی به جی هیئانو سه رپشکی کرد له سه ر نهو هی له ههر ماوه یه کیان دا ناماده یه له خزمه تیان دا بیت واته له ههشت ساله که یان له ده ساله که دا. نیتر ههر دو کیان له سه ر مه سه له که ریکه وتن...

خودای مهزن فرمویه: ﴿قَالَتْ اخَذْتُهُمَا يَتَأْتِيَنَّكِ اسْتَجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ٢٦﴾ قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ ٢٧ اخَذَى ابْنَتِي هَتَيْنَ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ٢٨ ثُمَّ جِجَ ٢٩ فَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ٣٠ قَالَ ذَلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ وَاللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ٣١ القصص/ ٢٦-٢٨.

(١) (أنكحك): (أزوجك): واته (لبيت ماره ده برم)، (دهيكه به هاوسه رت).

(٢) (تأجرتني): (تكون أجيرا لي): (واته کارمه نديکم بيت له کاری له وه پاندنی ناژه له کافان دا) نیشی شوانکاریان بۆ بکهیت.

(٣) (جج): سنين: سالان، (ههشت ساله که).

بەندی دووەم

((پێغەمبەرێتی "موسا" و "هارون"))

(سەرەتای پێغەمبەرێتی - خودا فەرمان بە "موسا" دەکات بچیت بۆ لای "فیرعمون" - موسا و هارون پەیامی خودایان دەگەیەنن - وت و ویژیکی نێوان "موسا" و "فیرعمون" دەربارەی پەرودەگاریتی خودا - "فیرعمون" فەرمان دەکات بە بنیات نانی کۆشکێک بۆ سەرکەوتن بۆ ئاسمان.)

سەرەتای پێغەمبەرێتی

(موسا) ماوهی ئەو چەند ساڵە دیاری کراره‌ی لەخزمەتی (پیرەمی‌رد) - ئەکەدا برده‌سەر، پاشان بەخۆی و هاوسەرەکیەوه بەره‌و باشوور بەرپێکەوتن تا گەیشتنە کێوی (سینا). لەوێ لەشەوێکی موبارەک دا خودا خواستی وابوو کە بە (رێزو شکۆ) (پێغەمبەرێتی) و (فەرماشتی خۆی) - موسا - بەهەرەمەندکات. لەو کاتەش دا (موسا) پێی لێ هەڵە بوو بوو و شەوی بەسەردا هاتبوو ونەیدەزانی ڕوو لەکوێ بکات، هەر لەو جۆرە حالەتە دا لەدووڕه‌وه ناگرێکی بەدی کردو بەهاوسەر و خێزانەکی خۆی گوت: (لەجێ خۆتان بێننەوه‌و لێره‌ جێگیربن، چونکە وا لەدووڕه‌وه ناگرێکم بەدی کردووه‌و دەچم بۆئەوه‌ی گرێکەتان بەکۆتەرە دارێکەوه‌و بۆ بێنم تاکو (بەرپۆشایی یەکە) رێگای خۆمان بدۆزینه‌وه‌، یاخود خۆمانی پێگەرم کەینەوه‌، یان پرسیار لەکەسانی نزیک ناگرە بکەم دەربارە رێگامان و رێنماییمان بکەن بۆ سەر پێی خۆمان).

ئینجا (موسا) بەره‌و لای ناگرەکە ڕۆشت و هەر کە نزیک بووه‌و یەکسەر گوێی لەبانگیکی خودایی بوو کە پێی فەرموو: (راوه‌سته‌ ئێ - موسا - ئەوه‌ من (خودای پەرودەگارت) لەگەڵتا دەدویم، تۆش دەبیت لەم جێگەیه‌دا پێلاوه‌کانت دا بکەنیت (لەبەر رێزی شوینەکە) وەک بەئەدەبی و لەخۆبوردنیکیش لەتۆوه‌، چونکە تۆ لەدۆلی پاککراوه‌ی (طوبی) دایت).

هەر لەوێش دا - موسا - ئەم فەرماشتە گەورەیه‌ی لەخودای خۆیه‌وه‌ بیست دەربارە مژدە‌ی بوون بە پێغەمبەر و لەئەستۆنایی کاروبارە سەنگینه‌کانی، هەرەک خودا پێی فەرموو: (ئێ - موسا - من تۆم بۆ کاری پێغەمبەرێتی هەلبژاردووه‌و گوێ بگرە بەچاکی لەمە‌ی بەسرووش بۆت دیت: من هەر خۆم خودام و ناوم (الله) یه‌و هیچ خودایه‌کی پەرستراوی دیکە جگە لەمن نی یه‌و تۆش هەر تەنھا من بپەرسته‌و گوێڕاپه‌لی من به‌، ئەوه‌ش بزانه‌ کە ڕۆژی قیامەت به‌بێ هیچ

گومانیک دیت و ده بیت هم موو که سیک عاسه بهو دادگایی له سهر کرده و کانی بکریت، توش نه هیلیت هیچ شتیک نهو رۆژت له بیرباته وهو پئی کارو کرداری چاکت له پیناوی دا لئ بگریت. ههر که سیکیش باوهر به هاتنه دی و هها رۆژیک نه کات نهوا خۆی شایسته ی سزا سهخته که ی ده کات)..

پاشان خودا هه ندیک له موعجیزه کانی خۆی پیشانی - موسا - دا، وه که نهو ی داوای لئ کرد که گۆچانه که ی دهستی (واته داره دهسته که ی) فری داته سهر زهوی و خیرا بییت به ماریکی راسته قینه ی گه وهو خۆی لوول کات و بچوولیت و بزویت و ترس و بیم بخته دلی بینهرانیسه وه. ههروه هها خودا داوای لئ کرد دهستی بخته گیرفانی یه وهو دوایی دهری بینیتته وهو سهیری کات چۆن رهنگی دهستی سپی هه لگه راوهو به شیوه یه که دهروه شیته وهو پرشنگ ده دا که وه مانگ و خۆر رهونه قتیکی تاییه تی وهرگرتوه ..

ئینجا خودا فرمانی پئ ده کات که ده بیت بهم دوو موعجیزه گه وه یه وه (داره دهسته که ی و دهستی نیوگیرفانی) یه وه بچیت بۆلای فیرعه ون و په یامی خودا و پئی راستی پئی راگه یه نیت، چونکه به راستی نهو پادشایه له سنووری خۆی تی په ریوهو له زولم و ستم دا پۆچوه .

جا له بهر نهو ی کاری به رهو روو بونه وه ی ستم مکاریکی وه که (فیرعه ون) ییش پیو یستی به وه پری نازایه تی و چاوقایی و چه له نگی یه، (موسا) داوای له پهروه ردگاری کرد که سینه ی فراوان کات بۆ وهرگرتن و له نه ستۆنانی نهو په یامه گه وهو گرانه و ده رکردنی ههر خه م و په ژاره یه که له سینه ی و یاریده ده ریشی بیت له زمان رهوانی وه ده برینی وته کانی دا، ههروه هها (هارون) ی براشی له گه ل دابنریت و بیکاته پالشتیک بۆی له گه یاندنی نهو په یامه قورسه دا، خوداش نه م نزاو داواکاریانه ی (موسا) ی په سند کردو ههرچی داوای کردبوو پئی به خشی بۆ ناسان کردنی کاره که ی.

له م نایه تانه ی خواره وهش دا که (خوینه ری خۆشه ویست) ده یاغوییتته وه، خودا وه سفی سه ره تای په یام و بوون به پیغه مبه ری موسای تیدا ده کات و به شیوه یه که له گوزارشت و ده برینی بی وینه وه سفی ده کات که سام و شکۆی مقامی به رزی پهروه ردگاریتی (ربوبیه ی) خودا ده ره دخت:

﴿وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى ۚ إِذْ رَأَىٰ نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجْدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ۖ فَلَمَّا أَنهَا نُودِيَ بِمُوسَى ۖ إِنِّي أَنَا رَبُّكَ ۖ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ ۚ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ۚ وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ ۚ إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا ۚ فَاصْبِرْ ۚ إِنَّكَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ۚ﴾

إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴿١٤﴾ إِنَّ السَّاعَةَ ^(۱) آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا ^(۲) لَتَجْزِيَّ
كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَى ﴿١٥﴾ فَلَا يَصُدُّكَ عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَتَرْدَى ﴿١٦﴾ وَمَا
تِلْكَ يَمِينُكَ يَمْسِكُ يَمُوسَى ﴿١٧﴾ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي وَلِيَ
فِيهَا مَنَازِلُ أُخْرَى ﴿١٨﴾ قَالَ أَلْقَاهَا يَمُوسَى ﴿١٩﴾ فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَبَّةٌ تَسْعَى ﴿٢٠﴾ قَالَ خُذْهَا
وَلَا تَحْزَنْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَى ﴿٢١﴾ وَأَضْمَمُ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ تَخْرُجُ بَيضَاءَ مِنْ غَيْرِ
سَوَاءٍ آيَةً أُخْرَى ﴿٢٢﴾ لِنُرِيكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى ﴿٢٣﴾ أَذْهَبَ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ
أَسْرِخْ لِي صَدْرِي ﴿٢٥﴾ وَفَسِّرْ لِي أَمْرِي ﴿٢٦﴾ وَأَحْلِلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾ وَاجْعَلْ لِي
وَزِيرًا ^(۳) مِنْ أَهْلِي ﴿٢٩﴾ هَارُونَ أَخِي ﴿٣٠﴾ اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي ﴿٣١﴾ وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي ﴿٣٢﴾ كَيْ تَسْحَكَ كَثِيرًا
﴿٣٣﴾ وَتَذَكَّرَ كَثِيرًا ﴿٣٤﴾ إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾ قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَمُوسَى ﴿٣٦﴾

خودا فه‌رمان به (موسا) ده‌کات بچیت بۆ لای فیرعه‌ون

خودای مه‌زن (موسا) ی سازو ئاماده کردبوو بۆ پێ‌سپاردنی په‌یامه‌که‌ی وه‌موو ئه‌و نزاو
داواکاریانه‌شی بۆ جێبه‌جێ کرد له‌ئالیه‌تی گه‌یاندنی بانگه‌وازا، ئه‌وه‌ بوو (هارون) ی برایشی
له‌گه‌ل دا ناردو فه‌رمانی پێ‌کرد که (موسا) خۆی و ئه‌وه‌ برایشی بچن بۆ لای فیرعه‌ون به‌و
موعجیزه‌ و به‌لگه‌ به‌هێژانه‌وه‌. هه‌روه‌ها وریای کردنه‌وه‌ له‌وه‌ی که هیچ سستی و
که‌مه‌ترخه‌می یه‌ک له‌ زی‌ک‌ر و یادی خودا و گه‌یاندنی په‌یامی دا نه‌نوینن. به‌لام داوا‌ی لی‌کردن
که‌ بۆ مه‌به‌ستی گه‌یاندنی په‌یام و بانگه‌واز بۆ سه‌ر ئایین و رێبازی پاستی خودا یه‌که‌م جار
به‌تایبه‌تی بۆ لای-فیرعه‌ون-بچن چونکه‌ هه‌ر ئه‌وه‌ که‌ له‌سته‌م و زۆرداری‌دا پۆچوووه‌ و
زیاده‌په‌ویی کردوووه‌ سه‌رچاوه‌ی هه‌موو به‌دکاری و گو‌م‌رایی یه‌کیشه‌.

ئینجا خودا نێ‌روا‌نی خۆی (واته‌ موسا و هارون) ی راسپارد به‌وه‌ی که‌ زۆر به‌نه‌رم و نیانی و
به‌گفتاری ساده‌ و شیرین (فیرعه‌ون) به‌دوینن تا‌کو به‌م شیوه‌ ئاخاوتنه‌ له‌میزاج و سروشتی
زۆرداری یه‌که‌ی که‌م بێته‌وه‌ و ئه‌ویش به‌نه‌رمی گو‌ی بگریت، به‌شکم و ته‌کان به‌دڵ و ده‌روونی
بگه‌ن و ئه‌وانیش به‌وته‌ی جوان و ناسک بچنه‌ ناخی قولایی بیرو هۆشی یه‌وه‌ و به‌م په‌نگه‌ش

(۱) (الساعة): رۆژی قیامه‌ت.

(۲) (أ‌کادُ اخف‌یها): نامه‌وێت کاتی هاتنی دیاری بکه‌م و خه‌لکی بزانه‌ ک‌می دیت.

(۳) (وزیراً): پالێشتیک، یاریده‌ده‌ریک.

(۴) (اشدد به‌ ازري): پشتم به‌هێژ بکه‌ به‌هۆی ئه‌وه‌وه‌.

لهخودا بترسیت، نهوهبوو (موسا و هارون) بهخودایان گوت (ئیمه لهدلرّهقی ودرندهیی ی-فرعهون-دترسین و گومانان وایه گهر ئهم پهپامه ی پیبگهینین لهوانهیه بههوی رقی و تورپهیی زوریوهه سزیمان بدات یان زووتر دهستمان لی بووهشیئت). خوداش لهولهلامی نهو وتهیهیان دا فهرموی: (مهترسن لهو کارهساته ی کهوا گومان دهبن بهسهرتان بیت، چونکه من خوم لهگهلتانم و دهبیستم و دهبینم و لهزولمی نهو دهتانپاریزم)..

پاشان خودا داوای لی کردن به "فرعهون" بلین: (ئیمه دوو نیراوی نهو خودایهین که توش بهندهیهکیت لهبندهکانی، نکه بهپیتی ئیددیعیای خوت خواوهندیک بیت. جا بۆت رهوا نییه که نهوی "ئیسرائیل" بهدیل و کۆیله دابنیتی و نازادیان لی زهوت بکهیت، بهلکو دهبیت نازاد و سهربهستیان کهیت، تاکو بتوانن به نازادی و بهخواستی خویان لهگهلت ئیمه دا بپن، ههروهها مافی نهووت نییه نازاریان بهدیت لهکاری قورس و گران دا و بیان چهوسینییهوه. ئیمهش بهلگه ی تهواوو روژشمان پییه لهسر نهوی که راسپیرواین بهگهیانندی ئهم وتانه بهتۆ.. ناشتی وبهختیاریش بۆ نهو کهسهیه که دوا ی ههق دهکهویت و پهپرهوی دهکات و باوهر بهخودای تاک و تنها دینیت)..

ئهمه ی پيشووش بهشیکی دیکه ی بهسهرهاته که بوو ، که خودا فرمانی خۆی بهوان دهکات و، دهفهرمویت: ﴿ أَذْهَبَ أَنْتَ وَأَخُوكَ بِآيَاتِي وَلَا نَبِيًّا فِي ذِكْرِي ۚ ﴾ (۱۲) أَذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿۱۳﴾ فَقُولَا لَهُ، قَوْلًا لِّسَانًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ﴿۱۴﴾ قَالَ رَبَّنَا إِنَّا نَخَافُ أَنْ يُقْرَطَ عَلَيْنَا أَوَّانٌ يَّطْفِئُنَا ﴿۱۵﴾ قَالَ لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَىٰ ﴿۱۶﴾ فَأَنبَاَهُمَا فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ وَلَا تَعَذِّبْهُمْ قَدْ جِئْنَاكَ بِآيَاتٍ مِّن رَّبِّكَ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ ﴿طه/ ۴۲-۴۷﴾.

"موسا" و "هارون" پهپامه ی خودایان دهگهیهنن

"موسا" و "هارون" بهدهم فرمانی پهروهردگاریانهوه چوون و پهپامه کهیان گهیان، لهو وتانه ی، که "موسا" به-فرعهون-ی گهیان نهو بوو نهو بیجگه لهوته ی ههق دهبراره ی خودا، هیچی تر نالیت. خوداش بهچهند(تاییه تمهندی و موعجیزهیهکی بهدهر لههیزو توانای مروژ)پشتگیری کردوه بوشایهتی و بهلگه لهسر نهوی، که بهراستی نهو پیغه مبهری خودایه، ههروهها داوای له-فرعهون-کرد ری بدات(بنو اسرائیل) لهگهلی دا برۆن بۆ (فهلهستین)..

خودای مه زن لسم باره شهوه فهرموويه: ﴿وَقَالَ مُوسَىٰ يٰۤاِفْرَعَوْنُ اِنِّیْ رَسُوْلٌ مِّنْ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ﴾ (۱۰۶) حَقِیْقٌ ^(۱) عَلَیْ اَنْ لَاْ اَقُوْلَ عَلٰی اَللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنٰتٍ مِّنْ رَبِّكُمْ فَآرِیْسِلْ مَعِیْ بَنِیْ اِسْرٰیِلَ ﴿الاعراف/ ۱۰۴-۱۰۵﴾

(فیرعهون) وته کانی (موسای-به خپو کراوی پیشووی خویان) ی له لا سه یرو سه مه ره بسو، بویه له وه لآمی وته و داواکاری په که ی دا دهستی کرد به منعت باران کردنی-موسا-و باس و خواسی چاکه له گهل کردنی و به خپو کردنی نیومالئی خوی له کاتی مندالئی ی دا، دیاره شم هم مو منعت و پیاهو تی یانه ش وای لیّ ده خوازن که ده بیّ به وه فاو به شم مک بیت بؤ (فیرعهون) و له جیاتی شم بانگه وازه خوی به دوور بگریّت له هر هویه که وه پسی بکات.

پاشان (فیرعهون) وه ک هر زوردار ټکی هه لپه رست و خپه سندی دی (موسا) ی به وه تاوانبار کرد که پیاو ټکی له گهل ی (فیرعهون) کوشتووه وبه و کارهش که تاوان ټکی کوشتنه گونا هبار بووه ناکه ویتته بهر په حمه تی شو و خودایه ی داوای په رستنی لیّ ده کات و شایانی نه وه ش نیه که پروپاگهنده ی (له نه ستونانی نه رکی په یامی خودا) بؤ خوی بکات و خوی به پیغه مبهرو نیروای نه و دانیت.

موسا-له وه لآمی شو قسانه ی-فیرعهون-دا نه وه ی دووبات کرده وه که شو هر گیز مبه سستی کوشتنی کابرای (فیرعهونی) نه بووه، به لکو تنه نا مشته کوله یه کی پیادا کی شاهو نه یزانیوه شو ده بیته هوی مردنی، پاکانه ی خوی له هه لآتنی دا نه وه بوو پیی گوت: (نیدی من ده ترسام سزام بدنه له سهر کوشتنیک که هر گیز له وه پپش خوم بؤ ناماده نه کردووه. هر بویه ش له-میسر- ده رچووم و هه لآتم له ده ستان. دواي شمه ش خودا حیکمه ت و زانستی پی به خشیم و هه لی بژاردم بؤ کاری پیغه مبه ریتی).

له وه لآمی شو منعت بارانه ی (فیرعهون) دا، که گوايه به مندالئی به خپو یان کردووه، گوتی: (نه ری تو منه تی چیم به سهر دا ده که ی ت؟ نایا تنه نا به خپو کردنی من له مندالئی دا به نازو نیعمه ټیک داده نییت له کاتی که دا ټیکرای نه وه کانی (بنو اسرائیل) ت دیل و یه خسر کردووه؟ خو نه گهر له تافی مندالیم دا چاکه یه کتان له گهل من دا کردیبت شو له هه مان کاتدا تا نه مړو سهر جه م و لآله کانی گه له که ی من (بنو اسرائیل) به ده ست سهر شوړی و ژیرده سته یی ژیر حوکمی توه ده نالینن، منیش به و دیارده یه دلته نگم و هاو زام و هاو تا زاریام و سوورم له سهر چا کردنی بارود وخیان) ..

نهم وت و ویزهش به شیکمی دیکمی چیرۆکه که بوو که شیکاری نهم چهند نایه ته بوو:
 ﴿قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِتْنًا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِتْنًا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ۝۱۸﴾ وَفَعَلْتَ فَعَلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ
 وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ۝۱۹﴾ قَالَ فَعَلْنَاهَا إِذَا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ۝۲۰﴾ فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ
 فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝۲۱﴾ وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَى أَنْ عَبَّدَتْ بَنِي
 إِسْرَءِيلَ ﴿الشعراء/ ۱۸-۲۲.

وتووێژیکمی نیوان "موسا" و "فیرعهون" ده‌رباره‌ی په‌روه‌ردگاریتی-خودا-

(فیرعهون) په‌یامی (موسا) ی به‌شتیکمی نامۆ و غه‌ریب داناو ده‌ستی کرد به‌دهمه‌ته‌قی و
 مشت و مړ له‌سهر په‌روه‌ردگاریتی (ربوبیة) ی خودا و له‌موسای پرسى: (ما ربّ العالمین)،
 موساش به (فیرعهون) و ده‌ست و پتیه‌نده‌کانی گوت: (په‌روه‌ردگاری جیهانیان په‌روه‌ردگاری
 ناسانه‌کان و زه‌وی و هه‌موو نه‌و شتانه‌ی له‌نیوانیان دایه‌ گهر ئیوه‌ په‌ی به‌پرازی توانای خودای
 تیا‌دابهنه‌).

له‌و کاته‌دا فیرعهون ناوړیکمی به‌لای لایه‌نگرا‌ئیدا دایه‌وه‌و به‌سه‌رسامی‌یه‌وه‌ گوتی: (نه‌رئ
 گویتان له‌و قسانه‌یه‌؟) (موسا) ش به‌ره‌ده‌وام بوو له‌وته‌کانی‌داو گوتی: (په‌روه‌ردگاری ئیوه
 په‌روه‌ردگاری باب و با‌پیرانی پتشی‌نیش‌تانه‌) که نه‌و کاته (فیرعهون) هه‌ر له‌نا‌راش دانه‌بو‌وه.
 له‌وه‌لامی نهم وتیه‌ش دا (فیرعهون) خۆی بۆ پانه‌گیراو وای له‌قه‌له‌م دا، که (موسا)
 شیته‌، چونکه‌ ده‌رباره‌ی چهند مه‌سه‌له‌یه‌کی نا‌دی‌ار ده‌و‌یت. به‌لام (موسا) له‌ری‌ژه‌ی وت‌ه‌کانی دا
 گوتی: (خودا په‌روه‌ردگاری خۆره‌له‌ات و خۆرنا‌واو هه‌موو نه‌و نا‌وچانه‌ی نیوانیشیانه‌ گهر ئیوه
 ژیرو هۆشه‌ندبن).

نهمه‌ش به‌شیکمی دیکمی به‌سه‌ره‌اته‌که‌یه‌ له‌قورنان دا، که خودا تیای دا ده‌رباره‌ی نه‌و
 ده‌مه‌ته‌قی‌یه‌ی نیوان (فیرعهون) و (موسا) ده‌فه‌رم‌ویت: ﴿قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ۝۲۳﴾
 قَالَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ۝۲۴﴾ قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْمَعُونَ ۝۲۵﴾
 قَالَ رَبُّكُمْ رَبُّ آبَائِكُمْ الْأَوَّلِينَ ۝۲۶﴾ قَالَ إِنْ رَسُولُكُمْ أَلَّذِي أَرْسَلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ۝۲۷﴾ قَالَ رَبُّ
 الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ تَقُولُونَ ﴿الشعراء/ ۲۳-۲۸.

جا (موسا و هارون) کاتیک دیتیان نه‌وا فیرعهون به‌ده‌م بانگه‌وازه‌که‌یانه‌وه‌ نا‌چیت و پرووی
 لی و‌رده‌گیریت هۆش‌دارییان پێ‌دا له‌سهر نه‌وه‌ی که‌وا خودا سرووشی بۆ نا‌ردوون له‌سهر هه‌والی
 سزادانی هه‌ر که‌سێک له‌وانه‌ی به‌ره‌ره‌چی بانگه‌وازه‌که‌یان ده‌داته‌وه‌و په‌سندی نا‌کات.

له‌و ساته‌دا (فیرعه‌ون) ده‌رباره‌ی حه‌قیقه‌تی په‌روه‌ردگاره‌که‌یان په‌رسیاری لێ کردن، نه‌وانیش تی‌یان گه‌یانده‌ که‌ خودای په‌روه‌ردگار نه‌و خودایه‌ که‌ هه‌موو شتیکی دروست کردوه‌و ژیا‌نی به‌هه‌ندیک له‌دروستکراوان و مه‌خلووقاتی داوه‌ و پاشان رێنموونی کردوون بۆ پاراستنی نه‌و ژیا‌نه‌یان به‌پێی نه‌و شیوا‌زو خواست و غه‌ریزه‌ تایبه‌تیانه‌ی که‌له‌ناخیان دا خوڵقاندوونی.

پاشان فیرعه‌ون په‌رسیاری ده‌رباره‌ی حال و کاروباری نه‌ته‌وه‌کانی پێش خۆیان کرد که‌ داخۆ چی‌یان په‌رستبێت و نایا ده‌که‌ونه‌ به‌ر په‌حه‌مت یان سزای خودا؟ دیاره‌ (فیرعه‌ون) به‌م په‌رسیاره‌ ویستویه‌تی به‌به‌تی گه‌ت و گوکه‌ بگۆرێت به‌وه‌ی، تا (موسا) دوورخاته‌وه‌ له‌ناوه‌رۆکی مه‌به‌سته‌ بنچینه‌یی‌یه‌که‌ی خۆی، یان بۆ نه‌وه‌ی داوای زانست و زانیاری له‌سه‌ر هه‌ندیک مه‌سه‌له‌ی غه‌یبی لێ بکات. به‌لام (موسا) له‌وه‌لامی نه‌و په‌رسیاره‌دا کاری زانیسی بارودۆخی نه‌ته‌وه‌کانی پێش خۆیان ده‌باته‌وه‌ بۆ عیلمی خودا که‌ هه‌ر خودا خۆی ده‌زانیت چی‌یان په‌رستوه‌و چاره‌نووسیان به‌کوێ گه‌یشته‌وه‌؟ چونکه‌ زانست و زانیاری له‌و باره‌یه‌وه‌ ته‌نها له‌لای خودایه‌و له‌ (لوح المحفوظ)دا نووسراوه‌و خوداش له‌حوکم و بریاری دا هیچ هه‌له‌یه‌که‌ ناکات و (سبحان الله-له‌هه‌موو نه‌و جووره‌ شتانه‌) هه‌روه‌ها هیچ که‌سیش له‌به‌نده‌کانی خۆی له‌بیرناکات له‌هه‌ر کات و شوێنیک دا بووبن.

پاشان (موسا) هه‌ندیک له‌نیشانه‌کانی قودره‌تی خۆی بۆ ژماردن که‌ هه‌موویان به‌لگه‌ن له‌سه‌ر وجودی خودا هه‌موو که‌سیکی ژێرو هۆشه‌ند ده‌رکی پێ‌ده‌کات، وه‌که‌ پاخستنی زه‌وی و به‌یده‌ست کردنی بۆ خه‌لکی و باراندنی ناو له‌و ئاسمانه‌وه‌و سه‌وزبوونی چه‌نده‌ها جوۆری پروه‌که‌ و گۆگیا‌و دارو دره‌خت به‌و ناوه‌و ژیا‌نی مرو‌ڤ و ئازهلێش به‌و به‌روبوومانه‌ی زه‌وی و به‌ ناو به‌زه‌وی یه‌که‌ش..

﴿ إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَنْ كَذَّبَ ۖ وَتَوَلَّىٰ ۚ ۝١٨ قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَمُوسَىٰ ۝١٩ قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَىٰ كُلَّ شَيْءٍ حَلْقَهُ ۖ ثُمَّ هَدَىٰ ۝٢٠ قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَىٰ ۝٢١ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي ۖ فِي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنسَى ۝٢٢ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا ۖ وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا ۖ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّن نَّبَاتٍ شَتَّى ۝٢٣ كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَمَكُم ۖ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَىٰ ۝٢٤ ٥٤-٤٨ طه﴾

(١) (مه‌دا): واته‌ رام و ئاسانی کردوه‌و وه‌که‌ بێشکه‌و جو‌لانه‌، واته‌ خودا زه‌ویی وه‌که‌ پێخه‌ف و شوینی نووستن بۆ مرو‌ڤ په‌خساندوه‌.

"فیرعهون" فرمان دهکات به بنیات نانی کۆشکیک بۆ سه رکه وتن بۆ ناسمان

"موسا" به پەپەری پێژدی و سووربوونهوه زۆر ههول و تهقه‌للای دا که (فیرعهون) بانگ بکات بۆ باوه‌په‌ینان به‌خودا له‌نیۆ کۆر و کۆمه‌لی خۆی دا و له‌م ڕوه‌وه زۆر له‌گه‌لی دا خه‌ریک بوو. به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی (فیرعهون) به‌پۆچوونی خۆی وای گومان ده‌برد، که ئه‌م باوه‌په‌ینانه له‌شان و شه‌وه‌که‌تی داده‌به‌زینی و ترس و سامی له‌لای خه‌لکی که‌م ده‌کاته‌وه‌و پێزو شکۆی کال ده‌کاته‌وه‌، بۆیه فرمانیکی بۆ وه‌زیره‌که‌ی خۆی (هامان) ده‌کردو داوای لێ‌کرد ته‌لاریکی به‌رزی بۆ بنیات بنی و تاکو ٲروانی و بۆ (خودا که‌ی موسا) و بیناسی و.

دیاره (فیرعهون) به‌و ٲاده‌یه‌ش نه‌فام و ساویلکه نه‌بووه که هه‌یوای ئه‌وه به‌خوای و به‌ساختمانیکه‌ی بلند ناسمان به‌یده‌ست کات، به‌لام به‌م کاره‌ی و یستویه‌تی ئه‌و گه‌له‌ی خۆی فیه‌و بدات و چه‌واشه‌یان بکات تاکو هه‌یج شک و گومانیکیان له‌توانای -فیرعهون- بۆ دروست نه‌بی و. ئه‌ی ناخۆ فیرعهون دوا‌ی ته‌وا‌وبوونی کۆشکه‌که‌ و دوا‌ی سه‌ره‌که‌وتنه سه‌ری و ٲروانیسی بۆ ناسمان چیی به‌و خه‌لکه‌ی چواره‌وری خۆی ٲاگه‌یانده‌بی و ٲا‌فه‌کاران و خاوه‌نانه‌ی (ته‌فسیر) له‌م ٲوه‌وه ئه‌وه‌یان باس کردووه کاتی (هامان) ئه‌و کۆشک و ته‌لاره بلنده‌ی ته‌وا‌و کردووه هه‌ینه‌ی له‌توانای دا بو‌ی و به‌رزی کردۆته‌وه‌، (فیرعهون) ییش دوا‌ی ئه‌وه چۆته سه‌ر بانیزه‌ی دوا‌ین با‌له‌خانه‌ی کۆشکه‌که‌و تیره‌کی ئا‌راسته‌ی ناسمان کردووه و گوایه له‌کاتی ها‌تنه‌وه‌ی تیره‌که‌ی دا (سه‌ری تیره‌که‌) خۆینه‌وی بووه^(۱)، ئه‌ینجا (فیرعهون) ها‌واری کردووه گو‌تویه‌تی: (ناگادارین ئه‌وا خودا که‌ی موسام کوشت).

ئه‌م چه‌ند دیره‌ی ٲیشووش قۆناغیکه‌ی داستانه‌که‌ بوو و ته‌فسیره‌ی شیکاری ئه‌م چه‌ند نایه‌ته‌ش بوو که ئه‌و به‌شه‌ی داستانه‌که‌ ده‌گه‌یه‌نه‌وه و خودا تیا‌ی دا فه‌رمویه‌تی: ﴿الَّذِينَ يَحْدِلُونَ فِيَّ ءَايَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَتْهُمْ كَبْرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ ءَامَنُوا كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبٍ مُّتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ۝٣٥ وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَنْهَمْنُنْ أَبْنِي لِي صَرْحًا لَّعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ ۝٣٦ أَسْبَابَ السَّمَوَاتِ ۝٣٧ فَأَطْلِعْ إِلَّآ إِلَهُ مُوسَى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَذِبًا ۝٣٨ وَكَذَلِكَ زَيْنُ لِفِرْعَوْنَ سُوءَ عَمَلِهِ وَصَدَّ عَنِ السَّبِيلِ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ ۝٣٩﴾ غافر/ ٣٦-٣٧.

(۱) ٲه‌گومان فیرعهون له‌وه ٲیش به‌ده‌ستی خۆی تیره‌که‌ی به‌خوین ٲه‌نگ کردبوو تا بنجینه‌و ئه‌سلی مه‌سه‌له‌که‌ له‌و گه‌له‌ به‌شاریته‌وه.

(۲) (اسباب السموات) به‌مانای (ابواب السموات)، واته ئه‌وه ده‌رگایانه‌ی ناسمان و ئه‌و ٲه‌نگایانه‌ی به‌ره‌وه‌ی ده‌چن.

(۳) (تباب): واته: (له‌ناوچوون و خه‌ساره‌قه‌ندی).

به ندى سى يه م

((ټيکوشاني "موسا" وگه له که ی))

- (موعجيزه کاني "موسا" وياوه پښتاني سحر بازه کان - خو راگرتنى "موسا" و شونتکه وتوانى -
 باوه رداريکى بڼه مالئى (فيرعون) هزه که ی به ناگا ديتيټه وه - باوه رداره که بانگه واز يو رزگارى ده کات -
 به خوزه نازينى فيرعون.)

موعجيزه کاني "موسا" وياوه پښتاني سحر بازه کان

مشتومړى نيوان "فيرعون" و "موسا" له سهر (مه سله لى په يامه خودايى يه که ی)
 که وته قوناغيکى توندتره وه (فيرعون) داواى له "موسا" کرد به لگه يه که يو سله ماندى
 راستى قسه کاني بخاته روو. "موسا" ش خيرا له و کاته دا دارده سته که ی ده ستى فرى دا به سهر
 زه وى يه که سهر بوو به و ماره گه وره يه که به راستى ده جو لا يه وه و که س گومانى له جو له
 ويزاوتنى نه بوو، هره وه ها "موسا" ده ستيشى له گيرفانى دهره يئاو به و سپيټى و پرشنکه
 به تينانه ي پيشانى دان که ته ماشاچياني سهر سام ده کرد.

فيرعون و ده ست و پيوهنده کانيشى نه وه يان بينى و به لام به نانقه ست و به ده مارگيرى
 خو يان به رده و ام بوون له سهر به درو خسته وه ی "موسا" و، نه و دوو ديارده يه شيان به سيحرو
 نه فسانه بازى دانا، له نيو خو شيان دا راويژيان دهر باره ی "موسا" کرد و پي يان له سهر نه وه
 داده گرت گوايه نه و يش سيحربازيکى شاره زايه و مبه سستى له م سيحربازى يه ش ده رکردنى
 نه مانه له خاکی (ميسر) تا کو خوى بکات به پادشاي ولاته که يان.

ئينجا (فيرعون) له و راويژکارانه ي خوى پرسى که يو مه سله لى "موسا" چى بکه ن؟ نه و
 راويژکارو پياوماقو ولائى چوار ده وریشى ناماژى نه وه يان يو فيرعون کرد که يو ماويه که ی
 تريش (موسا ويرا که ی) له لای خو يان به يتلنه وه هتا ده نيرن به دواى سيحربازه کاني خو يان داو
 له سهر انسه رى (ميسر) ه وه کو يان بکه نه وه تا له به رده م (موسا) دا هه مان سيحرى وه که نه و
 پيشان به دن. چونکه گهر نه و موعجيزه يه ی "موسا" پيشانى دابوون و که نه وان به سيحريان
 داده نا، هر که سيکى دى هه مان هونرى ناوا پيشان بدات و تواناي نه وه ی هه بيت، نه وه
 بيگومان موعجيزه که ی (موسا) له بار ده بات و بانگه وازه که شى پووچل ده بيته وه.

(فیرعهون) به پیتی ئهو بیروپایه هه موو لایه نگر و کارگوزارانی بۆ سهرانسهری (میسر) نارد به دوای سیحربازه کانی وولات دا و ژماره یه کی زۆریان لی گه یاندنه کۆشکی پاشا بۆ به ربه ره کانی کردنی (موسا). به لام پیتش ئه وه داوایان له فیرعهون کرد که کری یه کی زۆریان پیدات گهر به سهر (موسا) دا سهر که وتوو بن له کاری سیحربازی دا. (فیرعهون) بهو مهرجه قایل بوو و په یانی پیدان که تنانهت ده یانکات به کهسانی نزیک له خۆی.

جی پی باسیشه لهو سهرده مه دا (سیحرو ئه فسانه کاری و جادوو گهری) بایه ختیکی گه وره یان له وولاتی (میسر) دا هه بووه و پادشاو سهر کرده کان گرنگی یه کی تاییه تییان پی ده داو خه لاتیان به سیحربازان ده به خشی. ئاسه واری ئهم دیاردانه لهم دوایانه دا له لایهن ده زگای شوپنه وارناسی (میسری) یه وه دۆزارونه ته وه.

واده ی پۆزی دیاری کراو بۆ پیک گه یشتنی (سیحربازه کانی فیرعهون) و (موسا) هاته پیتشه وه و جه ماوه ریکی زۆریش له خه لکی ئهو وولاته بانگ کرابوون بۆ مهیدانی پیک گه یشتنه کهو بینینی سیحرو جادوو، ئهو پۆزهش به پۆزی خۆرازانده نه وه (یوم الزینه) ناسرابوو، واش داده نریت که به پۆزی (وه فاداری ی رووباری نیل^(۱)) ناوبراییت، ئهم پۆزهش گه وره ترین جه رنی ئهو گه له بووه لهو زه مانه دا، (موسا) که سیحربازه کانی بینی له وت و ویی کی کورتی نیوانیان دا لی یان پرسی: (ئایا یه کهم جار ئیمه ده ست به غایشی سیحره کاغان بکه ین یا تو؟) (موسا) سووربوو له سهر ئه وه ی ده بیت ئه وان یه کهم جار سیحری خۆیان پیشان بدهن.

که ره سه کانی ئه وانیش چهنه گوریس و دارده ستیک بوو و هه موویان فری دایه سهر سه کۆی شانۆکه و ئهو جینگایه یان (به پیتی سیحری خۆیان) پرکرد له ماری هه مه جۆر به نیرو می و گه وره و بچوکیانه وه، هه تا موساو ئهو جه ماوه ره ی له وپیتش ئاماده بوون وایان ده زانی دین و ده چن و ده جوو لینه وه و نازار ده گه یهن، ههر بۆیهش خه لکه که له دیمه یی ئهو هه موو ماره زۆر ترسان و سام و دله راوکی یه کی زۆریان لی نیشته.

دیاره فیرعهون و گه له کهشی به وه شادو دلخۆش بوون و دلنیا بوون له سهر کهوتنی سیحربازه کان و (به دیدو بۆچوونی خۆیان) وایان ده زانی موسا ناتوانیت به رامبه ریان بووه ستیت و بیانبه زینیت... به لام خودا سروه ی به -موسا- دا که دوای ئه وان دارده سه ته که ی خۆی فری داته سهر زهوی، ئه ویش فری دی داو ده سه به جی له و دی دا بوو به ماریکی گه وره و خیرا خیرا کهوته قوت دانی هه موو ماره کانی ئه وان و له ماوه یه کی کهم دا هه موو درۆ چاوه ستی و فروفیلنکیان له کاری سیحربازی دا پووجه ل کرده وه.

(۱) یان به پۆزی (شکاندن یه ربه سه ستی که نداو له -میسر-) داده نریت، بروانه قاموسی (المعجم الوسیط) به رگی یه کهم. (وه رگیر).

فیرعه ون و گه له که ی زور سهریان سوږماو سیحربازه کانیش بزیان دهرکهوت که به پراستی نه وې (موسا) نه نجامی دا همرگیز سیحر نی یو سیحر ناتوانیت پوځی ناوا بگیتیت، به لکو همر ته نیا هیژیکې خودایی یه که دیمه نی ناوا غماش ده کات، همر بویه ش سیحربازه کان له وې دا کړنووشیان بو خدا بر دو گوئیان (نه و) نیمه باوه پمان به خودای په ورده گاری جیهانیان هیئا، به خودای موسا و هارون).

فیرعه ونیش به چاکو و دلنایی یوه بو پرون بووه و که بڼگومان له م پوځو په سمه ی پوځی چوژنی (زینة) دا (موسا) ی بو نه به زینراوه، به لکو له پراستی دا - موسا - نه وې به زاندوه، به لام ویستی که به زین و شکستی په رده پوځ کات و لاری ی له سهر بکات، بو نم مبه سته ش بڼ شه رمانه به هه موو سیحربازه کانی گوت: (موسا خوی گوره و ماموستای نیو یه له سیحرداو همر خوی فیری سیحربازی یی کردون، بویه به سهرتان دا سهرکهوت و به سیحره که ی خوی سیحری نیو ی له ناو برد) ... (فیرعه ون) و پرای نم قسه یه ش چاک ده زانی، که (موسا) همرگیز نه وانی نه ناسیوه، تا نه و روژه سیحربازه کانی نه دیوو. جا دیاره گومانیشی تی دا نی یه که مروځی به زیو و دژاو هه میسه پاساوکی سهر و سهره بو خوی دینیته وه.

(فیرعه ون) دوا ی نه و قسه یه به توندی همره شعی له سیحربازه کان کردو هیژو زه بری کاریگه ری خوی پیشان دان و پی ی گوتن (نهری چون باوه پتان به - موسا - هیئا پیش نه وې داوا ی مؤلت له من بکن).

به م قسه یه ی دواش خوی وا ده له نگاند گوايه مافی هه لسوکهوت و هه لسوورپاندنی په وتی ئیدراک و مه عریفه یانی هه یه و همر خوی په فتار به ناخی دهرووونی نه وانیسه وه ده کات، همره ها خویشی وا دهرده خست گوايه خهریک بووه پوځی نه و باوه په یتانه یان پی بدات، به لام نه وان به و باوه په یتانه یان تاوانیان نه نجام داوه، چونکه پیشتر مؤله ټیکیان له (فیرعه ون) نه خواستوه. پاشان همره شعی ده ست برین و قاچ برینی لئ کردن، جگه له هه په شعی له قه ناره دان و هه لواسینیان به لقه کانی دارخورماوه.

سهره رای نم هه موو هه په شعو گوړه شیه ش سیحربازه کان توژقالتیک له و باوه په یتانه یان پاشگه ز نه بوونه و، به لکو گوئیان: (نیمه بو لای په روره دگارمان ده گه پښینه وه و سزای توښ تنه لاهبر نه وېه که نیماغان به موسا هیئا و پرومان پی کرد و ملکه چی به لگه و نیشانه پروون و هق دهرخه ره کانی خودای خومان بوین) ..

نینجا نه و باوه پرداره تازانه به دهستی دوعاو پارانه ووه و پرویان له قاپی باره گای خودا کردو له نزاکانیان دا گوئیان (نه ی خودای په روره دگاری نیمه نارامی یه کی زور و گه وره مان پی بیه خشه بو به رگه گرتمان له سهر سزا کانی فیرعه ون و به ملکه چی ته و اوو خوته سلیم کاری هه موو پساو ریبازه کت باغریتیت).

نمهی پیشووش گیرانمودی نهلقهیه کی تری داستانه کهو شیکاری نم نایه تانه بوو که نم بهشی داستانه که ده گیرنده ووه که خودای پوره دگار تیایان دا فمرصویه: ﴿ قَالَ إِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِآيَةٍ فَلَا تَكُنْ مِمَّنْ يَدْعُوا إِلَىٰ مَا لَا يَأْتِيهِمْ بِهِمْ آيَاتُ اللَّهِ وَلَئِنَّهُمْ كَانُوا هَادِينَ ﴾ (۱۰۶) ﴿ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتُمْ لِيَوْمِ هَذَا ﴾ (۱۰۷) ﴿ قَالَ الْمَلَأُ^(۱) مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴾ (۱۰۸) ﴿ يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴾ (۱۰۹) ﴿ قَالُوا أَزِجُّهُ^(۲) وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴾ (۱۱۰) ﴿ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحِيرٍ عَلِيمٍ ﴾ (۱۱۱) ﴿ وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴾ (۱۱۲) ﴿ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴾ (۱۱۳) ﴿ قَالُوا يَمُوسَىٰ إِمَّا أَنْ تُلْقَىٰ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ ﴾ (۱۱۴) ﴿ قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّا أَلْقَوْا سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرِ عَظِيمٍ ﴾ (۱۱۵) ﴿ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴾ (۱۱۶) ﴿ فَوَقَّعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ (۱۱۷) ﴿ فَغُلِبُوا هُنَاكَ وَانْقَلَبُوا صَغِيرِينَ ﴾ (۱۱۸) ﴿ وَأَلْقَى السَّحَرَةُ سَجْدِينَ ﴾ (۱۱۹) ﴿ قَالُوا ءَامَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ (۱۲۰) ﴿ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴾ (۱۲۱) ﴿ قَالَ فِرْعَوْنُ ءَاْمَنْتُمْ بِهٖ قَبْلَ أَنْ ءَاذَنَ لَكَ إِنَّ هَذَا لَمَكْرٌ مَكْرَتُهُمْ فِي الْمَدِينَةِ لِيُخْرِجُوا مِنْهَا أَهْلَهَا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴾ (۱۲۲) ﴿ لَأَقْطَعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خَلْفٍ ثُمَّ لَأَقْبِلَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴾ (۱۲۳) ﴿ قَالُوا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴾ (۱۲۴) ﴿ وَمَا نُنْقِمْ مِنْكَ إِلَّا أَنْتَ ءَامَنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْ رَبَّنَا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَوَقِفْنَا مُسْلِمِينَ ﴾ (۱۲۵) ﴿ الأعراف/ ۱۰۶-۱۲۶..

(۱) (الملأ): (الاشراف) واته (بیاو ماقولان و کهسانی ناسراو و خاوهن پلهو پایهی کومه لایه تی).

(۲) (أزج): واته کاره کی دواجمو بییه لوه.

(۳) (انقلبوا صاغرين): بهسه رشوری زهلیلی گه رانه دواوه و دۆراندنیان.

(۴) (المکر): الخداع: واته فرویل، تفره دان، چهواشه کاری.

(۵) (من خلف): له هدر لایه که له لایه کانی جهسته وه، وه برینی دهستی راست له گهل برینی قاجی چهپ

دا، بیان به پیچه وانه وه.

(۶) (مسلمين): لهوشه ی (اسلام) هویه واته خوته سلیم کردنی مرؤفه به گیان و جهسته و ههست و نهسته کانه وه به خوداو خویه کلا کرده ووه ی بۆ خودا و هیچ خوداو په رستراویکی تر جگه له (الله) نه په رستیت و له هیچ روویه که وه دانیا ن پین دانه نیت.

خۆراگرتنی-موسا- و شوێنکه‌وتوانی

(فیرعه‌ون) به‌چاوی خۆی نه‌و به‌لگه‌و نیشانه‌ به‌هێزانه‌ی که‌ (موسا) پیشانی‌دان، بینێو به‌لام هه‌ر به‌رده‌وام بوو له‌کفر و بێ‌باوه‌ریی داو سووربوو له‌سه‌ر لاری و نکوولی کردن. که‌سانی به‌ناو پیاوماقوولۆ (اشراف)ی گه‌له‌که‌شی سه‌ره‌نشتیان کرد له‌سه‌ر نه‌وه‌ی چاوی نوقاندوه‌و له‌و دیارده‌یه‌ی که‌وا (موسا و شوێنکه‌وتوانی) ته‌نها خودا ده‌په‌رستن و به‌م هۆیه‌شه‌وه‌ (په‌رستنی فیرعه‌ون و خواوه‌نده‌کانی)یان فهرامۆش کردوه‌و. به‌رای نه‌و (گه‌وره‌ پیاوانه‌) نه‌وه‌ هۆکارێکی تێکدان و فه‌سادی سه‌ر زه‌وی بوو.

فیرعه‌ونیش نه‌وانی هێمن کرده‌وه‌و به‌لێنی دا له‌سه‌ر نه‌وه‌ی، که‌ گوتی: (چۆن چاویان لێ ده‌نوو قیتم؟ ده‌بیته‌ هه‌موو کۆره‌کانیان بکوژم و ئافه‌ته‌کانیشیان بۆ کۆیلايه‌تی به‌یلمه‌وه‌). ئیتر ده‌ستی کرد به‌جێبه‌جێکردنی نه‌وه‌په‌شه‌ ناله‌باره‌ی و توندتر که‌وته‌ سزادان و چه‌وساندنه‌وه‌ی خه‌لکی.

بێگومان (بنو اسرائیل)یش سه‌کالای حاڵی خۆیان له‌لای (موسا) کرد له‌سه‌ر نه‌وه‌ی چه‌نده‌ که‌وتوو نه‌ته‌ به‌ر زوڵم و سه‌تمی له‌پاده‌به‌ده‌ری-فیرعه‌ون- "موسا"ش داوای لێکردن ئارام بگرن له‌سه‌ر نه‌و به‌لایه‌ی تووشیان بووه‌و ته‌نها په‌شت به‌خودا بیه‌ستن و داوای کۆمه‌ک و یارمه‌تی لێبکه‌ن. په‌یمانیشی پێدان که‌ نه‌گه‌ر نه‌وان به‌ته‌قواو پارێزکارو له‌خواترس بن نه‌وا سه‌فرازو ئازاد ده‌بن. به‌لام نه‌مه‌ له‌نازاری به‌لاو نا‌په‌ته‌یه‌کانیانی که‌م نه‌کرده‌وه‌، به‌لکو به‌غه‌مبارییه‌وه‌ گووتیان: (ئێمه‌ له‌پێش نه‌وه‌دا به‌م په‌یامه‌وه‌ بیته‌ بۆ لامان، ئازار ده‌دراین، وه‌ک چۆن دواي بوونیشته‌ به‌ پێغه‌مبه‌ر هه‌ر ئازار ده‌درێن). (موسا)ش هاوخمیو هاوسۆزی بۆ ده‌رپه‌ین و پێی گوتن: (ئێوه‌ به‌و ته‌قواو (خۆپارێزی یه‌تان له‌کوفرو گومپایی) تکه‌او نزا له‌ لای خودای په‌روه‌ردگارتان بکه‌ن به‌شکه‌م خودا دوژمنه‌که‌تان له‌ناو به‌ریت و بتانکاته‌ به‌ جێنشین له‌سه‌ر زه‌وی و له‌و ولاته‌ی به‌لێنی پێداون، پاشان دواي ئه‌مه‌ش تاقیتان بکاته‌وه‌و به‌بینیت و (ببینن) چ کارو کرده‌وه‌یه‌ک نه‌ه‌جم ده‌ده‌ن و، تا پاداشتتان بداته‌وه‌ یان سزاتان بدات له‌سه‌ریان..

﴿وَقَالَ الْاَلَاءُ مِنْ قَوْمٍ فِرْعَوْنُ اَنْذَرُ مُوسٰی وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوْا فِي الْاَرْضِ وَيَذَرُكَ وَاَلِهَتَكَ قَالَ سَنُقْبِلُ اٰتٰىهُمْ وَنَسْتَحْيٰى نِسَاءَهُمْ وَاِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُوْنَ ﴿١٢٧﴾ قَالَ مُوسٰی لِقَوْمِهِ اَسْتَعِينُوْا بِاللّٰهِ وَاَصْبِرُوْا اِنَّ الْاَرْضَ لِلّٰهِ يُورِثُهَا مَنْ يَّشَاءُ مِنْ

عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾ قَالُوا أَوَإِذَا نَاوَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عُدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَ كُفْرَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾ الأعراف / ١٢٧ - ١٢٩.

باوه‌رداریکی بنه‌مالهی (فیرعه‌ون) هۆزه‌که‌ی به‌ناگادی‌نیته‌وه

(فیرعه‌ون) چی دی له حه‌وسه‌له‌و توانای دا نه‌ما که-موسا-و شوینکه‌وتوانی به‌و شیوه‌ بی‌نیته، بۆیه‌ خۆی هۆزه‌که‌شی ده‌ستیان کرد به‌پیلان دانان بۆ کوشتنی "موسا" و له‌ریشه‌ هی‌نانی نه‌وی به‌تی‌کدان و فه‌سادیان ناوده‌برد. خ‌ودای مه‌زن له‌م باره‌یه‌وه فه‌رموویه:

﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ﴾ غافر / ٢٦.

جا کاتی‌ک هه‌موویان سه‌رقالی ئال و گۆڤ کردنی بی‌روپا و دانانی پۆ و شوین بوون له‌خۆسازدان دا بۆ کوشتنی (موسا)، پیاویکی ئیمان دار له‌بنه‌مالهی (فیرعه‌ون) که ئیمان‌ه‌که‌ی شار‌دبووه‌وه، ویژدان و غیره‌تی ج‌وانمه‌ردانه‌ی ده‌بزویت و به‌وپه‌ری چاوقایی و نازایه‌تییه‌وه به‌روونی به‌رگری له‌-موسا-ده‌کات و به‌ناشکرا پی‌یان راده‌گه‌یه‌نیته که (نابیته پیاویک بکوژن له‌به‌ر نه‌وی ده‌لیته (الله په‌روه‌ردگارمه) به‌تایبه‌تیش که بۆ ئه‌م (وته‌یه‌ی) چه‌ندین موع‌جیزه‌ی له‌سه‌ر راست‌گۆزیی خۆی هی‌ناوه‌ته‌وه، خۆ گریمان-وا‌ی دان‌یین-گه‌ر نه‌و درۆش بکات نه‌وا زیانی‌ک به‌ئیه‌ نه‌گه‌یه‌نیته، به‌لام نه‌گه‌ر راست‌گۆزیته نه‌وا تووشی هه‌ندی‌ک له‌و سزایانه‌ ده‌بن که هۆش‌داریی پی‌داون له‌سه‌ریان).

هه‌روه‌ها نه‌و پیاوه باوه‌رداره به‌هۆزه‌که‌ی گوت: (ئیه‌و نه‌گه‌رچی ئه‌م‌پۆڤ خاوه‌نی ده‌سه‌لات و هی‌زیش بن له‌زه‌وی دا، نه‌ی ک‌ی ده‌توانیته سزای خ‌ودا مان ل‌ی دوورخاته‌وه کاتی‌ک به‌ره‌و پرومان ده‌بیته‌وه).

که‌چی (فیرعه‌ون) به‌ره‌ه‌لستی ئه‌م پیاوه باوه‌رداره‌شی کردو ئیدی‌عای نه‌وی بۆ خۆی ده‌کرد گوایه‌ ر‌یتنمایی ی گه‌له‌که‌ی ده‌کات بۆ سه‌ر ر‌یی راست و به‌ج‌ی.

پاشان پیاوه باوه‌رداره‌که‌ی نی‌و بنه‌ماله‌ی-فیرعه‌ون-له‌در‌یژه‌ی وته‌کانی دا سزای سه‌ختی خ‌ودا و زه‌بری کاریگه‌ری له‌م دنیا‌یه‌دا به‌بیر ده‌خستنه‌وه، وه‌ک چۆن هه‌ر له‌دنیا‌دا گه‌لانی پیش خ‌ویان به‌هۆی کرد‌وه‌وه ناب‌ه‌ج‌ی و ناشرینه‌کانیا‌نه‌وه تووشی نه‌و سزا سه‌خته‌ بوون و که‌وتونه‌ به‌ر رق و خه‌شی خ‌ودا. ج‌گه‌ له‌مه‌ش له‌ سزای د‌ژواری ر‌ۆژی ناخ‌یره‌تی‌شی ناگادار کرد‌وه‌وه، نه‌و پ‌ۆژه‌ی که‌ بی‌باوه‌ران هه‌ول‌ی هه‌لاتن له‌ده‌ست سزای خ‌ودا ده‌دن و به‌لام هی‌چ ده‌روازه‌یه‌کی‌ش بۆ

هه‌لاتن له‌و سزایه به‌دی ناکهن.

ئهم پیاوه باوه‌ڕداره له‌به‌شیتکی دیکه‌ی وته‌کانیدا ئه‌وه‌شی به‌یاده‌یتانه‌وه که بانگه‌وازی پێغه‌مبه‌ران به‌دریژایی میژوو له‌ئارادا‌بووه و ئهم بانگه‌وازه‌ی (موسا)ش مه‌سه‌له‌یه‌کی تازه‌و ریزبه‌ڕ نی‌یه، به‌لکو له‌وه‌یه‌ر (یوسف)یش به‌و به‌لگه‌و نیشانه‌نای پێغه‌مبه‌ریته‌ی سه‌لمانندی رێگای راسته‌وه بۆ لای باوو با‌ی‌رانتان نێ‌رراوه و ئه‌وانیش گومانیان له‌راستی وته‌کانی ده‌کردو ته‌نانه‌ت کاتێک کۆچی دوا‌یی کرد، ده‌یانگوت (ئێ‌تر له‌مه‌ولا دوا‌ی-یوسف-خودا پێغه‌مبه‌ریکی تر نانێ‌یت)، له‌دوا‌ییدا ئه‌وه‌ی بۆ روون کردنه‌وه که ئهم هه‌لوێسته خراپه‌یان ده‌بیته هه‌وی گومرا‌یی و سه‌ر لی تێک چوون. چونکه کاتێک له‌پێ‌ی راست لاده‌دن خوداش ده‌روونیان به‌پروناکی ی هیدایه‌ت ڕۆشن ناکاته‌وه و دلیان له‌وه‌ها رێگایه‌ک وه‌رده‌گیرێ‌ت.

ئهمه‌ی پێ‌شوو گیرانه‌وه‌ی به‌شیتکی تری ئهم چیرۆکه‌و واتا و شیکاری ئهم ئایه‌تانه‌ش بوو که خودا تیا‌یان دا فەرمو‌یه: ﴿وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ وَإِنْ يَكُ كَذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِيبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾ يَقَوْمِ لَكُمْ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللَّهِ إِنْ جَاءَنَا قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٢٩﴾ قَالَ الَّذِي آمَنَ يَوْمَئِذٍ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِّثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ ﴿٣٠﴾ مِثْلَ دَابِ ﴿٣١﴾ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعِبَادِ ﴿٣٢﴾ وَيَقَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ﴿٣٣﴾ يَوْمَ تَوَلَّوْنَ مُدْبِرِينَ ﴿٣٤﴾ مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِرٍ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِّمَّا جَاءَكُمْ بِهِ حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ نَبْعَثَ اللَّهَ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ ﴿٣٦﴾﴾

(١) ب‌اس (عذاب): سزای سه‌خت و که‌وتنه‌به‌ر توو‌په‌یی ی خودا.

(٢) د‌اب: (جزاء): سزا (سزا له‌سه‌ر ئه‌و د‌اب و نه‌ریته ناهه‌مواره‌یان له‌به‌درو خسته‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ران دا).

(٣) یوم التناد: (پو‌ژی قیامه‌ت). (تناد) واته‌ بانگ کردن بۆ پو‌ژی هه‌شرو بۆ کۆبوونه‌وه‌ی خه‌لکی و عاسه‌به‌کردن‌یان.

(٤) (تولون مدبرین): واته‌ ئێ‌وه دوور ده‌که‌ونه‌وه و ته‌قه‌للای را‌کردن ده‌ده‌ن.

باوه‌داره که بانگه‌واز بۆ پزگاریی ده‌کات

فیرعه‌ون و گه‌له‌که‌ی زیاتر پۆچووبوون له‌گومپایی داو ئەو پیاوه باوه‌داره‌ش به‌رده‌وام بوو له‌بانگ کردنیان بۆ سەر پێگهی هه‌ق و راست و په‌وان، بۆ ئەم مه‌به‌سته ئامۆژگاری کردن که به‌م دنیا بپاوه‌و فانی یه‌ ته‌فره‌نه‌خۆن و کار بۆ (پۆژی دوایی و خانە‌ی مانه‌وه‌ی هه‌میشه‌یی) بکه‌ن، چونکه له‌وێ خودا ئەگه‌ر سزای کاری خراپ وه‌ک خۆی و به‌پاده‌ی خۆی بدات، به‌لام بپگومان به‌باشترین شتیه‌ پاداشتی کاری چاکه ده‌داته‌وه‌و مرۆفی چاکه‌خواز هه‌ز له‌ هه‌ر شتی‌ک بکات پێ‌ی ده‌به‌خشیت.

پاشان ئەو پیاوه ئیمانداره گله‌ییی لێ‌کردن له‌سەر ئەوه‌ی که له‌کاتی‌ک دا ئەو بانگیان ده‌کات بۆ سەر پێ‌ی ئیمان و خواناسی، که‌چی ئەوان داوا له‌م ده‌که‌ن بپته‌ سەر پێ‌ی کفرو بپاوه‌پری یه‌که‌ی خۆیان. ئەو خواوه‌ندانه‌ی که ئەوان بانگه‌واز بۆ په‌رستنیان ده‌که‌ن هه‌یج سوودی‌کیان له‌دنیا‌دا پێ‌ ناگه‌یه‌نیت و، له‌پۆژی قیامه‌تیش دا شه‌فاعه‌تی‌کیان بۆ ناکات، چونکه هه‌موان هه‌ر بۆ لای خودا ده‌گه‌ڕێنه‌وه‌.

ئینجا ئاگاداریشی کردنه‌وه له‌وه‌ی که وه‌ختی‌ک دپته‌ پپشه‌وه و یادی ئەو په‌ندو ئامۆژگاریانه‌ی ئەم ده‌که‌نه‌وه‌و، ئەمیش کاروباری خۆی هه‌ر به‌خودا ده‌سپێریت.

دیاره ئەو گه‌له له‌سته‌مکارو بپئیمانه‌ بیران له‌کوشتنی ئەمیش کرده‌وه، به‌لام خودا له‌و کرده‌وه خراپه‌یان پاراستی و چاره‌نووسی‌شی هه‌ر سه‌فرازای و به‌ختیاری بوو له‌کاتی‌کدا چاره‌نووسی بنه‌ماله‌ و هۆزی فیرعه‌ون به‌ده‌بختی و چاره‌په‌شی بوو.

قورئانی پیرۆز ئەم بانگه‌وازو هاواری پیاوه باوه‌داره‌که‌ی به‌شیوازی‌کی وه‌ها قه‌شه‌نگ و جوان دارشتوه که دله‌سۆزی و راستگۆییی لیه‌ په‌خش ده‌بی‌ت و وات لێ ده‌کات (به‌قه‌ناعه‌تی‌کی ته‌واوو به‌باوه‌پری زۆر به‌سه‌رچاوه‌ خودایی‌یه‌که‌ی) سه‌وه بپه‌خوێنیه‌وه‌و پاشان (هه‌ستپێ‌کردنی‌کی پۆحی) و (ته‌وژمینکی به‌کی‌شکردنی ئاسمانی بۆ گه‌یشتن به‌خودات) تیدا ده‌خروشینیت..

فهرموو جارێ هه‌مو ئایه‌ته‌کان بخوێنه‌وه که ئەو دایه‌لوگه‌ت بۆ ده‌گێرنه‌وه: ﴿وَقَالَ الَّذِي
ءَامَنَ يَنْقُومُ أَنْبَعُونَ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ﴾ (٢٨) يَنْقُومُ إِنَّمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا

مَتَّعٌ^(۱) وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ^(۲) مَن عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِنْهَا وَمَن عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أَنفَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ^(۳) وَيَنْقَوِي مَا لِيَ أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجْوَةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ^(۴) تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْغَيْرِ الْغَفَرِ^(۵) لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ وَأَنْ مَّرَدًّا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ^(۶) فَسَتَذَكَّرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأُفَوِّضُ أُمُورِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ^(۷) فَوَقَّهَ اللَّهُ سَيِّئَاتٍ مَا مَكُرُوا وَحَاقَ بِقَالٍ فِرْعَوْنُ سُوءَ الْعَذَابِ^(۸) غافر/ ۳۸-۴۰.

به خۆوه نازینی-فیرعهون-

فیرعهون هەر پێژدو ده‌مارگیر بوو له‌سه‌ر نه‌فامی و گومرایی یه‌که‌ی و (ده‌سه‌لاتی پادشایی) یش هۆش و هه‌ست و نه‌ستی لێ داگیر کردبوو، له‌م پێناوه‌شدا هه‌موو بنه‌ماله‌و هۆزه‌که‌ی کۆکرده‌وه‌و جاری به‌ناویان دا داو پێی گوتن: (ئه‌ه‌رئێ گه‌لۆ من پادشای میسرو خاوه‌نی ئه‌مرو نه‌هی (پێپێ‌دان و قه‌ده‌غه‌کردن) نیم؟ نایا روبراری (نیل) و لق و جۆگه‌له‌کانی به‌نیو کۆشک و ته‌لارو باخه‌کانم دا نارۆن؟ نه‌ی من باشت‌نیم له‌م پیاوه‌ بجووک و بێ‌ده‌سه‌لات و بێ‌که‌سه‌ی که‌هیچ خزمه‌تکارو به‌رده‌ستییکی نی‌یه‌ (مه‌به‌ستی له‌-موسا-بووه‌-سلأوی خوای لێ‌بی‌ت-)؟ من باشت‌نیم له‌م پیاوه‌ لال و زمان گیراوه‌ی که‌ خه‌ریکه‌ نه‌توانی‌ت ته‌عبیر له‌ واته‌و مه‌به‌سته‌کانی خۆی بکات؟

(۱) (انما هذه الحياة الدنيا متاع): واته (ئه‌م دنیایه‌ تام و چێژێکی که‌مه‌و خه‌لکی بۆ ماوه‌یه‌کی که‌م ده‌بچێژن. پاشان به‌کۆتایی هاتنی ته‌مه‌نتان ئه‌م تام و چێژه‌ش کۆتایی دێت، یان به‌ نه‌مانی هۆیه‌کانی به‌ده‌ست هێنانی ئه‌و تام و چێژه‌، وه‌ک نه‌بوونی مال و سامان یان له‌ده‌ست دانی ته‌ندروستی و هاو‌شیوه‌کانیان.

(۲) (دار القرار): واته‌ خانه‌ی جێگیربوون و مانه‌وه‌ به‌ونه‌مری تیایدا).

(۳) (وان المسرفين هم اصحاب النار): واته‌ ئه‌وانه‌ی له‌ (زوڵم و زۆرداری و هابه‌شی بۆ خوا‌دانان) دا له‌سنوور تێپه‌ریبون و پۆچوون تیایدا ئه‌وانه‌ن که‌ خودا ده‌یانخاته‌ نیو ناگری دۆزه‌خه‌وه‌.

پاشان (فیرعهون) له درێژهی جاپو هاواره ناسازه که ی دا دهیگوت: (نهم کابرایه هیچ سیمایه کی سهروکایه تی ی تیا دیار نی یه، نیتړ چون ده تانه ویت شوینی کهون بئ شه وهی چهند باز نه یه کی زپړی بۆ نیتړا بیهته خواره وه و خوی پئ پرا زینیت شه وه و هک خورازاندنه وهی پادشایان؟ نه ی بۆچی فریشته کان (ملانکه) له گه لئ دان نایه ن تا پۆل پۆل له دوایه وه برۆن و نالوده ی بن و گه واهی (شایه تی) له سهر راستگویی ی بدهن و پالېشت و یاریده ده ری بن، و هک چون دهسته و دایه ره ی پادشاو کارگوزارانی له دوایه وه ده پۆن؟).

(فیرعهون) بهم قسه پووجهل و به تالانه عه قل و هۆشی شه و گه له ی بهیده ست کردو شه و انیش گوپرایه لیبان کردو ملکه چی بوون، چونکه گه لیک ی دوور له خوا و نه فام بوون و گوپرایه لئ ی فرمانی خودایان نه ده کرد...

نهم چهند دیره ی پینشووش ته فسیرو راڤه ی نهم چهند نایه ته یه که خدا به شیک ی داستا که ی پئ گپراوه ته وه و فهرموویه: ﴿٥٠﴾ وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَنْقُومِ آلِيَسَ لِي مُلْكٌ وَمِصْرَ وَهَٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِن تَحْتِي أَفَلَا بُصِرُونَ ﴿٥١﴾ أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مِثْلِي وَلَا يُكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾ فَلَوْلَا أَلْقَىٰ عَلَيْهِ آسُورَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾ فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿٥٤﴾ الزخرف/ ٥١-٥٤..

بهندی چوارهم

((چاره نووس خراپی فیرعه ون و گه له که ی))

(نهو کاره ساتانه ی که خودا تووشی کردن - دهرچوونی (بنو اسرائیل) و له ناوچوونی "فیرعه ون" و
 گه له که ی - چاره نووسی هۆزه که ی "فیرعه ون" له رۆژی دواپی دا)

نهو کاره ساتانه ی که خودا تووشی کردن

په ندو نامۆزگاری ی جوان و وتهی به سوودی (موسا) کاری نه کرده سهر (فیرعه ون) و
 نه یو یست سوودی کیان لی ببینیّت، به لکو (فیرعه ون) خوی و گه له که شی زیاتر له خویان بایی
 بوون و لوت بهرز بوون له زهوی داو باوه پردارانیشیان زیاتر نازار ده داو له زولم و ستم دا
 رۆچووبوون.

له بهرامبه ر نه م ره وشته دا (موسا) پروی کرده خودای پهروه ردگاری و لی پاریه وه و گوتی:
 (خودایه بیگومان تو هه موو هوو نامرانیکی خوشگوزهرانی دنیات به فیرعه ون و
 گه و ره پیاوانی هۆزه که ی به خشیوه هه ر له که ره سه و که ل و په لی جوانکاری و خورازاندن وه ی نیو
 دنیاوه تا مال و سامان و جل و بهرگی گران به ها و کۆشک و باخچه ی هه مه په نگ و ده سه لات و
 حوکمداری. به لام نه ی پهروه دگار شه وان له جیاتی سوپاسگوزاری و پیزانین به م نیعمه تانه،
 گومرابطوون و پرویان کردۆته کفر و بی باوه ری، له هه مان کات دا خه لکیشیان له باوه ره یتان و
 نیمانداری دوور خستۆته وه، ده ی خواجه تووش پارو مالیان له ناویه ره و ناپووتیان و دلّیان ره قتر و
 په شترکه تا شایانی نیمانداری نه بن و تا به چاوی خۆشیشان سزای سه خت ببینن).

(موسا) به م وتانه دووعا و نزای له لای خودا لی کردن و (هارون) ی برایشی به جی ی
 متمناه ی خوی دانابوو، له کاتی خورتندی دووعا کانی دا نه ویش ها ورازو ها و بیرو پای ته وای بوو
 له و داواکاری بیانه دا. خوداش له وه لامی دوعا کانیاندا پی ی فرمومن: (نه و دوعا کانتانم گیرا
 کردو داواکاریه کانتان بۆ به دی ده یتنم، یتوه ش بهر ده وام بن له سه ر رۆیشت به و پښگا راسته دا و
 پښچکه ی نه و نه فام و بی باوه رانه فرامۆش که ن که پښگه ی راست و هه قی پروون کراوه ی یتوه
 نازانن، واته (نه و رښگه یه ی که بۆ یتوه پروون کراوه ته وه شه وان پروی لی ورده گیږن و نایه نه ویت
 هیچی لی بزائن)..

﴿ وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَا إِنَّكَ ءَاتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوهُ عَن سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَىٰ أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ۝۸۸ ﴾ قَالَ قَدْ أُجِيبَت دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَانِ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿يونس/ ۸۸-۸۹..﴾

خودای میهربان نزاکی-موسا-ی گیرکردو دووعاو داواکاری یه کانی بهدی هیئناو دهستی کرد بهسزادانی فیرعهون و گهله‌کی، نه‌وه‌بوو سه‌ره‌تا به (وه‌ری بی‌بارانیو وشکه‌سالی) و (که‌م کردنه‌وی به‌روبوومی کشتوکال و دارودره‌خت) سزای دان بهو نه‌می‌دهی که نه‌مه بی‌ته هویه‌ک بو به‌خودا چوونه‌وهو به‌ناگاهاتنه‌وه‌یان له لاوازی و بی‌دهسته‌لاتییان و له‌دهسته‌وسانیو بی‌چاره‌یی (فیرعهون) ی پادشای خویه‌خواه‌وند دانه‌ریان له‌به‌رام‌به‌ر هی‌زی خودادا، تا به‌م ره‌نگه‌ش په‌ندو عبیره‌ت وه‌ریگرن و به‌دهم بانگه‌وازه‌کی-موسا-وه بچن، به‌لام به‌سروشت و نه‌ریتی لوتبه‌رزیان هیچ په‌ندو عبیره‌تییکیان ره‌چاو نه‌ده‌کرد له‌و کاره‌ساتانه‌ی تووشیان ده‌بوو. نه‌وان گهر بکه‌وتنایه‌ته نیو خوشیو زوری داهات و به‌روبوومه‌وه ده‌یان‌گوت: (نی‌مه خومان شایسته‌ی نه‌وه‌ین، چونکه له‌خه‌لکی تر چاکترین) خو نه‌گهر تووشی وشکه‌سالی و نه‌داری و بی‌بارانی ببونایه یاخود کاره‌ساتییکیان لی‌بقه‌ومایه خیرا به‌و پهری ره‌شبینی‌یه‌وه (موسا) و شوینکه‌وتووه‌کانی-یان تا‌وانبار ده‌کرد و نه‌وانیان به‌شووم و نه‌گه‌ت داد‌ه‌نا له‌نیو خویان داو گوایه هدر تووشی شوومی و نه‌گه‌تییان ده‌کهن. به‌لام نه‌وان نه‌یانده‌زانی که (نه‌و خیروبیره‌ی روویان تی‌ده‌کات) یان (نه‌و شه‌پرخراپه‌یه‌ی تووشیان ده‌بی‌ت) هم‌صوری له‌لای خوداوه ته‌قدیر کراوه‌و راده‌و ماوه‌ی بو دانراوه.

﴿ وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقَصْنَا مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ ۝۱۳۰ ﴾ فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ ۚ أَلَا إِنَّمَا طَّيَّرَهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿الاعراف/ ۱۳۰-۱۳۱﴾

به‌لام نه‌ریته شه‌پرخوازه‌کی فیرعهون و گهله خراپه‌کاره‌کی ری‌ی پی‌نه‌دان ملکه‌چی نه‌و ری‌ساو ده‌ستوره‌و ری‌شنه‌ی (موسا) و به‌لگه‌و نیشانه‌کانی بن، که راستی ی په‌یامه‌کی ده‌سه‌لماند. به‌لکو هدر به‌رده‌وام بوون له‌خراپه‌و تا‌وانکاریاندا.

له‌م قوناغی سزادانی‌شیان دا خودای مه‌زن چندن جو‌ره کاره‌ساتیکی تری بو ناردن، بو نمونه لافاویکی گه‌وره‌ی بو ناردن که هم‌موو که‌لوپدل و کی‌لگه‌کانیشیان داپوشیت، هه‌روه‌ها

کولله زهردیکی زۆریشی بۆ ناردن تاكو بهرهمه كانی دهغلّ ودانیان بۆ بخۆن. ههروهها سن وکیسه لهشی بۆ ناردن (که جانه وهێکه بهروبوومی کشتوکالی دهشیوینیت و زیان به مڕۆڤ و به ناژه لیش دهگهیه نیت)، پاشان بۆ قیچی ئیجگار زۆری بۆ ناردن، که له هه موو جیگه یه کی گشتی و تایه تیپیان دا بلاو بوو بونه وه و ژیا نی لى وه رس کرد بوون و ئارامی و هیمنی لى تیک دابوون، دواى ئه مه ش دهردو په تایه کی وای بۆ ناردن، که وای لى کرد بوون خوین له ده م و لوتیان ه وه ده رچیت و به م هۆیه شه وه ئاوه کانیان پیس ده بوو له ش و لاریشیان له رو لاواز بوو بوو.

ئه وان هه ر جارێك سزایه ك له و سزایانه یان توش ببوایه خیرا به (موسا) یان ده گوت: (نه گه ر خودا ئه م سزاو به لایه مان له سه ر هه لگرت ئه و باوه ری پى دینین و (بنو اسرائیل) ی له گه لدا ده نیڕین و نازادیا ن ده که یین)، که چی هه ر که خودا سزا که ی له سه ر لاده بردن ئه و به لینه ی خویان ده شکاندو باوه ریا ن پشت گوێ ده خست.

ههروهك خوداش له گیرانه وى ئه م به سه رهاته یان و باس کردنی قوناغه کانی سزادانیان دا فهرمویه: ﴿وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لَتَسْحَرَنَّ بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ فَارْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالْذَّمَ أَيْتٍ مُفْصَلَةٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَمْسُوا آدَعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ لِيَن كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ ﴿١﴾ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هُم بَلَّغُوهُ إِذَا هُم يَنْكُتُونَ ﴿١٣٥﴾﴾ الأعراف/ ١٣٢-١٣٥.

دهرچوونی (بنو اسرائیل) و له ناوچوونی (فیرعه ون) و گه له که ی

خودا فهرمانی به (موسا) کرد، که ده رچن له -میسر-، شه ویش له گه ل گه له که ی خو ی (بنو اسرائیل) دا شه ویک به نه یینی له خاکی -میسر- ه وه به ره و (فه له ستین) رۆشتن. (فیرعه ون) به وه ی زانی و خیرا کار به ده ستانی خو ی بۆ هه ریتمه کانی تری ولاته که ی نارد بۆ کۆکردنه وه ی خه لکی به زۆرو سه تم تاكو سوپایه کی گه وره پیک بپنن و دوا ی (بنو اسرائیل) که ون و بیانگر نه وه پپش شه و ی بۆ (فه له ستین) رابکه ن.

(فیرعه ون) له م کاره ی دا هپچ ترس و نیگه رانییه کی پیشان نه داو ته نها شه وه ی له نیو خه لکی -میسر- دا بلاو کرده وه گوایه: (هه لاتوه کان چه ند که سیکی که من و هپچ حساییکی

وايان بۆ ناکریت و مه ترسی یه کی نهوتۆیان نی یه. به لّام تووړه یان کردوین و به هۆی نهوه ی مالّ و سامان و زیرو خشلی ثافه ته کاغمانیان دزیوه ده بیت تۆلّیان لئکه ی نهوه و دوايان کهوین. نیمه ش هه رده م به وردی و وریایی یه وه چاودیری ی جم و جووّل و هه لّسوکه و تیاغان ده کرد).

(فیرعه ون) به خۆی و سه ربازانی سوپا که شیه وه که و تنه دوا ی (موسا) و (بنو اسرائیل) و میسریان به هه مو باخ و بیستان و گه غینه کانی ئالتوون و خانووه خو ش و رازاوه کانیانه وه جی هیش تاکو نه و باوه ردارانه بگر نه وه، به لّام بیگومان هه مو نه و شتانه یان بۆ (هه تاهه تابه) و به هه میشه یی جی هیش ت گهر چی و اشیان زانییت گوايه به شیه وه کی کاتی به جی ده هیلن، چونکه هه رگیزا و هه رگیز نه گه رانه وه بۆ نیشتمانه که یان و له جیاتی خویشیان (بنو اسرائیل) بوون به خاوه نی هه مو نه و نیعمه تانه له (فه له ستین) دا.

چونکه هه روه که له م دیرانه ی دوا یی ی چیرۆکه که دا باس کراوه (بنو اسرائیل) کاتی که گه یشتنه که ناری (ده ریای سوور) له سه ر که ندای (سویتس)، (فیرعه ون) و سه ربازه کانی شی له گه لّ هه لّتنی خو ر له ده مو به یانی نه و پۆژه وه به دوا یانه وه بوون، له و کاته ش دا نه مان (واته بنو اسرائیل) وایان زانی له ناوده چن و فیرعه ون ده یانگریت، هه ر بۆیه ترس و دلّرا وکی یه کی ته وایان لئ نیش ت و به (موسا) یان گوت: (نه ا نه و فیرعه ون پیمان ده گاته وه هیه چ توانا و ده سه لّاتی که مان له به را مبه ری دا نه یه و ده ریاش له به رده مان دایه، جا چی بکه ین؟) ..

له وه لّامیان دا- موسا- گوتی: (هیچ ترسی که تان نه بیت چونکه خودای په روه رگا ر له گه لّ دایه و پښگای پزگا ربوونم پیشان ده دات).

له وساته وده خته ش دا خودا سروشی نه وه ی به (موسا) دا که دارده سته که ی به ده ریادا بکیشت، نه ویش وای کردو ئای ده ریا که پارچه پارچه بو و درزی تی که و ت و دوا زده پښگای و شکانی لئ پهیدا بو، واته به ژماره ی هه ر دوا زده کوړو نه وه که ی (بنو اسرائیل). ئاوه که ش له نیوان نه و پښگایانه و ده ک چیا ی به رزی لئ ها تبوو. ئیدی (بنو اسرائیل) به و پښگه کراوه ته خت کرا وانه یان دا پۆشتن و له ده ریا په رینه وه.

هه ر له و ساته دا خه ریک بو فیرعه ون و تاقه که ی بگه نه نه و جیگه یه ی که (بنو اسرائیل) لیوه ی رۆشت، و رښگه یه کیان له ده ریا که دا به دی کردو خو یان پیا کرد تا دوايان که ون، به لّام ده سه جی (ئاوه که) یه کی گرتو وه و پښگه کان دا خرا نه وه و ئای ده ریا فیرعه ون و سه ربازه کانی لول دا و هه موویانی خنکاندو سه رنکووم کرد، به م په نگه ش خودا- موسا- و هه مو نه وانه ی له- بنو اسرائیل- له گه لی دا بوون پزگا ر کرد.

قورثانی پیرۆز باسی له ناوچوونی فیرعه ون و سه ربازه کانی له چه ندین ئایه ت دا کردو وه، که له و ئایه تانه دا چه ندین په ندو عیبه رت هیه، جگه له وه ش ئایه ته کان به چه ندین شیوازی دا رشتن و په وانبیۆی و هونه ری خراونه روو، بۆ نمونه له هه ندیک جیگه ی قورثان دا وه سفی

کاره ساته که به چنده نایه تیکي کورت و پرمانا دیاری کراوه، که به خیرایی به دواي یه کدا دین، له هندی که جیگه دیکه ش دا به چنده نایه تیکي دريژ وه سفي کاره سات و به سهره اته کان و قوناغه کانیاں کراوه تاكو مروژ لی یان وردیته وه وه لویسته له ناستیان دا بکات و به فیکری خزی چهق بخاته سهریان و سهر شو مانا جوان و قولانهش که له خوین گرتوون.

هه ندیک لهو نایه تانهش ماناکت به پوختی و به کورتی پی ده دات و له شیکارو ته فسیری دريژ دوورت ده خاته وه. جا بهم هه مېرهنگی و هه مېرهنگی یه شیان (ثیقاعی کی موسیقی) ی هاشیوه ی شیعرو په خشانی سهروادار (سجع) ^(۱) ده خو لقی نیست که نه شیعرو و نه په خشانی سهروادار یسه.

نهم نایه تانهش که ده یو نییه وه به شیکي نهم داستانه بهو شیوه هونه ریانه وه سف ده که ن:
 ﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعَبَادِي إِلَيْنَا مَثْبُوتُونَ ﴿٥٢﴾ فَأَرْسَلْنَا فِرْعَوْنَ فِي الْمَلَأَيْنِ خَشِيرَتَيْنِ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ ﴿٥٤﴾ وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَائِظُونَ ﴿٥٥﴾ وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ ﴿٥٦﴾ فَأَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامِرٍ كَرِيمٍ ﴿٥٨﴾ كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿٥٩﴾ فَأَتَبَعُوهُمْ تُشْرِكِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا تَرَاءَ الْجَعْمَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَىٰ إِنَّا لَمُدْرِكُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٦٢﴾ فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾ وَأَزْلَفْنَا ثَمَ الْآخِرِينَ ﴿٦٤﴾ وَأَنْجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٦٦﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿الشعراء/٥٢-٦٧﴾..

هه روه ها (قورشان) له جیگه یه کی دیکه ی دا به شیوه دهر پرنی کی تر وه سفي نهو گور انکاری یه یه حالی فیرعه ون و گه له که ی ده کات له ژیا نی پر نازو نیعه مه وه بژ له ناوچوون و تفروتوونا بوون، هه روه که له نایه تانه دا به دی ده کریت:

-
- (۱) وشه ی (سجع) له زمانی عمره یی دا بهو رستانه ده لپن که کو تاییه کانیاں سهر او (قافیه) ی هاورپکی یه کدیاں هیه وه سهر او ی (شیعر) به لام کیش (وزن) ی دیره کان وه یک نین.
 (۲) (مقام کریم): واته (خانوی خوش و دیار وازاوه له هه موو روویه که وه).
 (۳) (کل فرق کالطود العظیم): واته: (هه به شیکي ناوه که له نینو ریگانان دا وه شاخیکي گوره بوو).
 (۴) (وآزلفنا ثم الآخرین): واته: (لهم کاته دا فیرعه ون و کومه له که یان له موساو گه له که ی نریک کرده وه و بهم پی یه له ده ریاکه ش نریکمان کرده وه) تاكو ریچکه ی خوین وهرگرن و به هه مان ریئی موسا و گه له که ی دا برژن. به لام موساو گه له که ی دهرچوون و فیرعه ون و کومه له که یان له ناوه که دا هیشته وه خنکانه مانن).

﴿ فَأَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴾ (۳۲) وَاتْرِكِ الْبَحَرَ رَهْوًا (۳۱) إِنَّهُمْ جُنْدٌ مُّغْرَقُونَ (۳۱)
 كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ (۳۵) وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ (۳۶) وَنَعْمَةً كَانُوا فِيهَا فَكَهِنَ (۳۷)
 كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ (۳۸) فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ (۳۹)
 وَلَقَدْ بَجَعْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ مِنْ الْعَذَابِ الْمُهِينِ (۴۰) مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَلِيًّا مِّنَ
 الْمُفْسِرِينَ ﴿ الدخان ۲۳-۳۱ ..

نینجا قورئان باسی ناکامه چاکه کی خۆراگرتنی (بنو اسرائیل) دهکات که له شه نجامی
 چهوسانه وه یان و خۆنه دانه دهست فیرعهون و ږهت کردنه وهی زولم و سسته مه وه خودا سه ری
 خستبوون و دوژمنانی بو له ناویردوون، ههروهک له م نایه تانهی قورئان دا فهرموویه:

﴿ وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضَعُونَ مَشْرِقَ الْأَرْضِ وَمَكْرِبَهَا أَلَيْسَ
 بَرْكًا فِيهَا وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ بِمَا صَبَرُوا وَدَمَرْنَا مَا كَانُوا
 يَصْنَعُونَ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴾ (۴۱) (الأعراف/ ۱۳۷ ..

پاشان قورئان که سیستی ی (فیرعهون) دهرده خات و په رده له سه ر ناخی دهروونی هه لده داته وه
 له کاتی سه رن گوم بوونی دا و ئاماژه بو هیشتنه وه و مانه وهی ته رمه که شی دهکات له دنیا دا، که
 تا شه مړوش شه و ته رمه وهک خۆی ماوه ته وه ..

شه وه بوو فیرعهون پیش شه وهی گیانی ده رچیت ئیمان هه شار دراوه کی نیو دلی خۆی ناشکرا
 دهکات و باوه ر دینیت تاکو خودا له و مه رگه ساته ږزگاری کات، به لام خودا له وه لام دا شه وهی
 پی ږاده گه یه نیت، که چۆن ږزگاری دهکات له کاتی کدا شه و ژورداره تا شه و حال ته هه ر له یاخی
 بوون و سه رپیچی دا بووه باوه ری به په یامه کی موسا نه هی ناوه و دژایه تیشی کردوه .

به لام خودا هه والی شه وهی پی ددهات، که ده بیست شه و ته رمه ی به یل تیه وه و لاشه کی
 به مړدوویی وبی شه وهی هیچ گوړانکاری یه کی به سه ردا بی پیشانی خه لکی بدات تاکو بی ته
 به لگه و نیشان ه بو که سانی دوا ی خۆی. ژور که سیش له خه لکی بی ناگان له و به لگه و نیشان ه و
 عیبه ر تیان لی و ه ر ناگرن!

(۱) (رهو): واته (ساکن). .. به مانای (هیمن و کراوه ده بیست وهک باری ئاسایی خۆی دوا ی شه وهی موسا،
 به دار دهسته که ی خۆی لی ددهات ولی ی ده په رنه وه)

(۲) (نعمة کاناو فیها فاکهین): واته: له خوشگوزهرانی و حالیکه پر له نازو نیعمهت و ئاسوده بی دابوون.

(۳) (وما کاناو منظرین): واته (مۆله تیان پی نه درا بو کاتیکی تر و هیچ تویه دوو عایه کیان لی و ه رنه گیرا).

(۴) (یعرشون): واته (شه و کوشک و ته لارو خانووبه ره هه مه رنه گ و پاراوا نه شی مان بو تی کدان، که بنیاتیان

﴿وَجَوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَءِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدُوًّا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْعَرْقُ قَالَ ءَأَمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي ءَأَمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَءِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩٠﴾ ءَأَلْكَنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٩١﴾ فَأَلْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلَقَكَ ءَايَةً وَإِنَّ كَيْدًا مِنَ النَّاسِ عَنَّا لَغَفُلُونَ﴾ یونس/ ۹۰-۹۲.

لهم نایه‌ته‌دا سەرنج بده لهو فهرمایشته‌ی خودا: ﴿فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلَقَكَ ءَايَةً وَإِنَّ كَيْدًا مِنَ النَّاسِ عَنَّا لَغَفُلُونَ﴾.. ئەم بەلگەو نیشانە (آیە) یەش موەجیزە یەکی زانستیانە (قورئان) هەو شایەتی دانیکە بۆ قورئان لەسەر ئەو راستی یە، کە سرووش (وحی) یکی خودایی یەو بێگومان (محمد) یش ﷺ پیغه مبه‌ری خودایە، چونکە ئەم نایەتە ناماژە بۆ (هێشتەنەوی لاشە ی مردوو- فیرعەون- بە پارێزایی) دەکات تاکو خەلکی بیینن و بەبیینی ئەم تەرمەش عیبرەت و دەرس وەرگرن، نەخاسە ئەوانە ی کە خۆیان بەخواوەند دادەنێن.

بۆ ڕوون کردنەوی زیاتری ئەم لایەنە ناماژە یە بۆ (تەورات) یش دەکەین کە باسی ئەم ڕووداوە ی کردوو و دەیگێڕیتەوه چۆن (فیرعەون) ی- میسر- بەتوندی (بنو اسرائیل) ی چه‌وساندۆتەوه بەکاری هێنان و لە بنیات نانی هەردوو شاری (فیتۆم) و (رەعمسیس) ^(۱) دا. ئەمەش لەناسەواری ئەو چالە دێرینانەوه دەرکەوتوو و زانراوه کە دوو شاری ئاوا هەبوون و بەفەرمانی شا (رەعمەسیسی دووهم) بنیات نراون.

دوای ئەمەش (تەورات) دەلێت: (پادشای- میسر- مرد). ^(۲)

دیاره ئەمەش لەکاتی هەڵاتنی (موسا) بۆ (مەدینە) و لەپیش بوونی بەپیغه مبه‌ردا بووه. دوای مردنی ئەو (شایە) کۆرەکە ی چۆتە سەر حوکم، واتە (مینفتاح- ی کۆری- رەعمسیس- ی دووهم). بەم پێیەش (مینفتاح) ئەو فیرعەونە بووه کە لە میسر دەرچوو و دوای (موسا) کەوتوو و خنکاوه دوای ئەوی (موسا) لەلایەن خوداوە نێررابوو بۆ لای بەمەبەستی بانگەواز بۆ نایینی خودا و نازادکردنی (بنو اسرائیل) و ڕی پێدانیان بۆ- فەلەستین-.

لاشەکەشی تا ئێستا پارێزراوه وە کە چۆن قورئان باسی کردبوو. بەلام تا سالی (۱۹۰۰- ی زاینی) ئەو تەرمە نەدۆزرا بووه، واتە دوای سیازدە سەدە لەهاتنی قورئان ئەو مەسەلە یە

(۱) سفر الخروج: الفصل الأول - الآية: ۱۱

(۲) سفر الخروج: الفصل الثاني - الآية: ۲۳.

زیاتر بۆ خەلکی سەرزه‌مین پۆشن بووه‌وه تهرمه‌که‌ی له‌ناوچه‌ی (الأقصر) له‌نیو چاله‌کان وله‌گۆزی (المنحطب الثاني) دا دۆزرایه‌وه، شه‌مپۆش شه‌و تهرمه‌ی (فیرعه‌ون) له‌مۆزه‌خانه‌ی (میسر) دایه‌.

شه‌وه‌ی شایانی باسیشه‌ وه‌ك له‌ شوینه‌واری گۆزه‌که‌ی (منفتاح) شه‌وه‌ ده‌رکه‌وتوه‌ به‌و شیوه‌یه‌ گۆزه‌که‌ی سازو ئاماده‌ نه‌کراوه‌، که‌ شایسته‌ی پادشایه‌کی وه‌ك شه‌و بووبیت، چونکه‌ (مردنی شه‌و) پروداوینکی چاوه‌روان نه‌کراو بووه‌ که‌ به‌م شیوه‌یه‌ بجنکیت وه‌ه‌موو سه‌ربازه‌کانی له‌ناوچن، تا گۆزی تایبه‌تی ی بۆ ئاماده‌ بکه‌ن.

چاره‌نووسی هۆزه‌که‌ی (فیرعه‌ون) له‌رۆژی دوا‌یدا

شه‌مه‌بوو ئاکام و سه‌ره‌نجامی هۆزه‌که‌ی-فیرعه‌ون-له‌دنیا‌دا، که‌ له‌ده‌ریادا خنکیتنران و سه‌رنگووم کران. به‌لام له‌رۆژی دوا‌ی (آخرة) دا سزای زۆر سه‌خت تریان بۆ دانراوه‌ و قورسانی پیروژ باسی شه‌و سزایه‌ی قیامه‌تیشی فه‌رامۆش نه‌کردوه‌ که‌ سزای شه‌به‌دی دۆزه‌خه‌و شه‌و و رۆژ به‌هه‌میشه‌یی له‌سه‌ریان ده‌بیت، دیاره‌ هه‌ر که‌سیکی باوه‌ر‌داریش به‌سه‌رنجی ورد په‌ندو عیبه‌رتی زۆری لێبه‌دی ده‌کات، هه‌روه‌ك خوداش له‌باره‌یانوه‌ فه‌رمویه‌:

﴿ فَوَقَّعَهُ اللَّهُ سِجَّاتٍ مَّا مَكَّرُوا وَحَاقَ بِقَالٍ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ ﴿٤٥﴾ النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾ وَإِذْ يَتَحَاجَّبُونَ فِي النَّارِ يَقُولُ الْأُصْغَرُ لِلْكَبِيرِ اسْتَغْبِرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِنَ النَّارِ ۖ غافر/٤٥-٤٧.. ﴾

به ندی پښجه م

((له ریگادا به رهو خاکی ژوان - ارض الميعاد -))

(پاشماوهی بته پرستی له نیو (بنو اسرائیل) دا - نیعمه ته کانی خودا بو (بنو اسرائیل) - واده دی دیداریکی (موسا) له گهل خودادا - (بنو اسرائیل) و پرستی گویره که - سزادانیکي (بنو اسرائیل) و... پاشان لیبورده نیان - بهر زکړدنه وهی چپاکه به سر (بنو اسرائیل) دا - روو وهرچهر خاندنی (بنو اسرائیل) له چوونه نیو خاکی پېرژوهه -
پښ لى ون بوونی (بنو اسرائیل).)

پاشماوهی بته پرستی له نیو (بنو اسرائیل) دا

بیگومان "موسا" چندين مه ترسی ی به هو ی (بنو اسرائیل) و له پښاوی بانگ کردنیان دا بو پرستی خودای تاک و ته نیا توش ببوو. به لام ته نیا شو موعجیزانه ی که خودا شو ی پی به یز کردبو بهس بسوون بو شو وهی هر گهردو خلته و پاشماوهیه کی بته پرستیان تیدا بنېرېکړت.

وه لى سهر پای نه مهش جاروبار سهریان ده کرده وه سهر شو دیارده ی بته پرستی به ی که وه وه بهر له گهل میسری به کان دا خوویان پیوه گرتبوو.

بو نمونه کاتیک له ده ریا که پرینه وه به لای گه لیک دا تپه پرین که سهرقالي بته پرستی بوون، جا داویان له "موسا" کرد بتيکیان بو ترخان کات وه کچون شو گه لهش (بت) یان هه یه وده به پرستن.

"موسا" له سر شو داواکاریه یان سهرزنشستی کردن و شو راستی به ی بو دوو پات کردنه وه کهوا شو گه له ی به لای دا تپه پرېوون و (بته پرستن) له سر ثابتيکی ناته و اوو پووجه لن و له هر کارو کرده وهیه کی به ندایه تییان دا په نجه رږو زهرمه ندن، بهم په نگهش چاره نویسیان هر تیاچوون و سزای سهخته.

پاشان "موسا" سهرسامی ی خو ی دهرېری له سر شو ی چون ده بیت شو وان داوی پرستراویکی دی جگه له خودای په ودرگاری جیهانیان بکن که به تاییه تی ریزی لی ناون و

فەزلى داۋن بەسەر نەتەۋە كانى تىرى ئەو زەمانەيان داۋ بەتايىبە تەندى يە كانى (سرووش بۆ ناردن) و (سەرپەرشتى كردنيان) لەنەتەۋەو گەلانى تىرى جيا كردبوونەو..

ئەم ئايەتەنى دەپيۆننەو ناماژە بۆ ئەو نەرىتەيان دەكات، وەك خودا تىايدا فەرمويە:

﴿وَجَنُوزَنَا بِبَنِي إِسْرَءِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ^(۱) عَلَى أَصْنَامٍ لَهُمْ قَالُوا يَمْؤُوسَى أَجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ^(۱۳۸) إِنَّ هَؤُلَاءِ مُتَّبِعُونَ مَا هُمْ فِيهِ وَبِطُلَّ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ^(۱۳۹) قَالَ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِيكُمْ إِلَهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾ الأعراف / ۱۳۸-۱۴۰.

نیعمەتەکانی خودا بۆ (بنو اسرائیل)

(بنو اسرائیل) بەردەوام بوون لەپۆشتن تا گەشتن بەشی خۆرەللات و بەلام ناویان دەست نەدە کەوت بۆ خواردنەوی خۆیان و ئاودانی ئاژەلەکانیان. بۆیە خێرا سکالای خۆیان بە "موسا" راگەیانند بە دەم پرتەو بۆلەو داوی ناویان لێ کرد. ئەویش بۆ ئەو مەبەستە فەرمانی لەخوداوە بۆ هاتبوو کە بەدارەکە دەستی لەبەرد بدات و، کاتیکی لێ دا، دوازدە کانیای لێ تەقییەو^(۲) و هەر تیرەیکە کانیایوکی بەرکەوت و کاروباری خۆیانیان پێ بەجێ هێنا.

داوی ئەمەش گەشتن دەشتەکانی نیمچەدورگە (سیناء) و لەوێش خۆر گەرمیەکی هێندە بەتینی هەبوو و هیچ خانووبەرە و نیشتگەیه کیش نەبوو کە تیایدا دانیشن و تەنانەت هیچ دارو درەختیکیشی لێ نەبوو تا لەژێر سیبەرەکەیدا و چانیکی بدەن. بۆ ئەمەش سکالای حالی خۆیان لەلای "موسا" کردەو کە چەندە ماندوو و ناپەڕەت بوون، "موسا"ش لەخودا پاراێهەو بۆیان و خوداش هەورێکی سپی پاک و بێگەردی بۆ ناردن و لەگەرمای خۆر پاراستنی.

لەبەر ئەوەش، کە خۆراک و تۆیشووی پێگەیان بەرەو تەواو بوون دەچوو "موسا" داوی لەخودا کردەو کە جاریکی دی خۆراکیان بۆ دا بین بکاتەو، خوداش گەزۆو بالتەدی بۆ ناردن

(۱) (یعکفون): واتە: سەرقاڵی بوون، لەوشی (عکوف) دەیه بەمانای پووکردنە کاریک و خەریک بوونی هەمیشەیی پێوە بەمەبەستی (بەگەوردەدانی).

(۲) ئەم کانیانە کەوتوونە بیابانی خۆرەللاتی کەنالی (سوئس) و نزیکیشتن لەشاری (سوئس) و بە (کانی یەکانی موسا) ناسراون، ئەمرۆ ئاوی هندیکیان کە مەبەوونەو هەندیکیشیان کویریونەو.

که له قورثان دا به (مَن) و (سلوی) ناوبراون. (مهَن = مَن) که ماده یه کی شیرینه و له ناسمانه وه دهباریته سهر بهردو گهلای درهخت و وهک بارانیکی سووک و کهم به هیواشی دیته خواره وه بۆ سهریان (واته بۆ سهر بهردو درهخت) و، وتامیشی وهک ههنگوین شیرینه، (سهلوا = سلوی)ش بالداری (کورکوپه) یان (شهلاقه) (سومانی)یه و به شیویه کی چرو پۆل پۆل یهک له دوا ی یهک دین و به هوی زۆری ژماره یانه وه زهوی داده پۆشن.

جا خواش کاتیك به فزله به خششی خوی نهو نیمه تانه یان پیدان فهرمانی پئ کردن لهو خۆراکه باش و خۆشانه بخۆن، به لام نهوان بهو نیمه تانه یان نه ده زانی و له جیاتی شوکرانه بژی ری له سهریان که چی داوای خۆراکی تریان ده کرد و هه زیان له وانه نه بوو. بهم پئی ههش زوتم و سته میان له خۆیان کرد، ههروهک لهم نایه ته ده ده بخۆنیه وه:

﴿وَقَطَعْنَهُمْ أَثْنَى عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَمَهُ قَوْمُهُ أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْبَجَسَتْ^(۱) مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عِیْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرِیْهِمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَمَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنِّ وَالسَّلَوى كُلُوا مِن طَبِیْتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ وَمَا ظَلَمُوْنَا وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ الأعراف / ۱۶۰

واده ی دیداریکی "موسا" له گهل خودادا

"موسا" هه والی به (بنو اسرائیل) له- میسر- گه یاندبوو کهوا خودای مهزن- فیرعه ون- له ناو ده بات و کتیپیکیش بۆ نه مان ده نی ریت ده باره ی (فه رمان پیکردنیان به چه ند کاریک) و (پیکرتنیشیان له چه ند کاریکی تر) وهک به رنامه یه که پئویسته په پیره ویی بکه ن و له سه ری برۆن.

جا کاتیك خودا- فیرعه ون- ی له ناوبرد، "موسا" داوای له خودای پهروه دگاری کرد نهو کتیبه یان بۆ بنی ریت. خوداش بۆ نهو مه به سته فه رمانی به "موسا" کرد به جیت بۆ لای راستی قه دپالی چیا ی (طوور) و سی (۳۰) رۆژ له وی بمینیتیه وه خه ریکی به ندایه تی وخوا په رستی بی ت.

"موسا" نه م فه رمانه ی جیبه جئ کردو کاتیك سی هه م رۆژی ته واو کرد، خودا فه رمانی پئ کرد ده (۱۰) رۆژی تریش له وی بمینیتیه وه به رۆژوو بی ت بۆ مه به سستی ته واو کردنی خوا په رستی و عیبا ده ته که ی.

(۱) (انبجست): (انفجرت) به مانای: ته قینه وه، یان هه لقولا...

ههروه‌ها "موسا" به‌له‌وه‌ی به‌ره‌و شه‌و کاری خواپه‌رستی‌و له‌ خواپارانه‌وه‌یه‌ برپات، (هارون) ی‌برای له‌جی‌ی خۆی داناو له‌پاسپارده‌یه‌کی پیتیست دا پیتی گوت: (برام تۆ له‌نیو گه‌له‌که‌م دا جینشینم به‌و کاروباریان به‌رپۆه‌به‌ره‌و کاریان بۆ چاک و پتیکۆپتیک به‌کو، وریاش به‌ له‌وه‌ی په‌یره‌ویی پتیبازی تیکده‌ران و گومرپایان بکه‌میت وهوشیاربه‌ له‌فوفیل و ته‌له‌که‌بازیان). دوا‌ی شه‌وه‌ی "موسا" چل پۆژه‌که‌ی ته‌واو کرد، خودا به‌فهرمایشتی دیرین و شه‌زه‌له‌ی خۆی دواندی و به‌م دوانده‌ش پله‌و پایه‌یه‌کی وه‌های پتی داوه‌ که له‌خه‌لکی جیاکردۆته‌وه‌.

موسا له‌کاتی بیستنی فهرمایشتی خودای په‌روه‌ردگاری دا خواستیکی هینگجار توندو به‌جۆشی تیدا خروشابوو بۆ دیتنی خوداو، داوا‌ی له‌په‌روه‌ردگاری کرد خۆی پیشان بدات تاکو (بیبینیت)، خوداش پیتی فهرموو: (هه‌رگیز نامبینیت) (لن ترانی).

پاشان خودا له‌سه‌ر شه‌و داواکارییه‌ ویستی به‌پرونی "موسا" ناگادار کاته‌وه‌ له‌وه‌ی بێگومان شه‌و داوا‌ی شتیکی گه‌وره‌ی شه‌وتۆی کردوه‌ که چیاکانیش به‌رگه‌ی (هه‌لگرتنی شه‌و داوا‌یه‌) ناگرن و ناتوانن خودا ببینن، جا بۆ شه‌وه‌ی زانیاری ته‌واو له‌م باره‌یه‌وه‌ بۆ "موسا" ناشکرکات پیتی فهرموو: (تۆ ناتوانیت بۆ من برپوانیت و هه‌رگیز وه‌ی (بۆ من پوانینت) نابیت، به‌لام برپوانه‌ بۆ شه‌و شاخه‌ که تیتستا نه‌ختیک له‌نوری خۆمی پیشان دده‌م و، که زۆر له‌تۆش به‌هێزتر و توندتره‌و، سه‌یری که چی به‌سه‌ردیت و گه‌ر له‌جی‌ی خۆی مایه‌وه‌و، توانی خۆی راگریت له‌به‌ر دیتنی نوری من و هه‌یه‌ت و شان و شکۆم دا، شه‌وا تۆش ده‌توانیت بمبینیت، خۆ شه‌گه‌ر چیاکه‌ وزه‌و توانای شه‌وه‌ی نه‌بوو تۆش واز له‌مه‌ بینه‌).

کاتیک خودا نه‌ختیک له‌نوری خۆی پیشانی چیاکه‌دا به‌کسه‌ر وردوخاش بوو و له‌گه‌ل زه‌ویشدا ته‌خت بوو، له‌م ساته‌وه‌خته‌دا "موسا" که‌وته‌ سه‌ره‌وه‌ی له‌هۆش خۆی چوو وه‌یچ هه‌ست و نه‌ستیکی له‌به‌ر سام و بیمی شه‌و پروداوه‌ گه‌وره‌یه‌ تیا نه‌ما، به‌لام که هۆشی به‌به‌ردا هاته‌وه‌ گوتی (خودا‌یه‌ شه‌ی په‌روه‌ردگار من هه‌رده‌م به‌پاک و بێ‌خه‌وش و گه‌وره‌ت راده‌گرم به‌ شیوه‌یه‌ک که هه‌ر شایسته‌و قابیلی مه‌قامی به‌رزی شکۆی تۆبیت و داوا‌ی لیبوردن و وه‌رگرتنی تۆبه‌ت لێ‌ده‌که‌م، جا وا من خۆم به‌یه‌که‌م باوه‌رپه‌ی به‌گه‌وره‌یی تۆ له‌م زه‌مانه‌دا داده‌نیم).

دوا‌ی شه‌مه‌ خودای بالاده‌ست و په‌روه‌ردگاری جیهانیان له‌به‌شیکی دیکه‌ی ناخواتنی دا بۆ "موسا" پیتی راگیانده‌ که هه‌لێ‌بژاردوه‌ له‌نیو هه‌موو خه‌لکی داو سیفه‌تی زیاتری پتی‌به‌خشیوه‌ بۆ له‌نه‌ستۆنانی ته‌رکی پیغه‌مبه‌ریتی، بۆ شه‌م مه‌به‌سته‌ش په‌یامه‌کانی خۆی (واته‌ - اسفاری ته‌وارت) ی‌پتی ده‌دات که پرن له‌ په‌ندو نامۆزگاری و پيساو نه‌حکامی پیتیست بۆ (بنو اسرائیل).

فهرمانیشی پسی کرد که گه له کهی خوی به چاکترین و گه وره ترین ریساو نه حکامیه وه پابه نکات، واته له سهر نه خشی داریژرایی باشتین ریسایان برون، بۆ نمونه گهر ریسایه که لهو ریسایانه بۆ دوو کار بوو و به لām کامیان پاداشتیکی زیاتری هه بوو با نه وه یان نه بجام بدن. پاشان خودا نهو گه لهی "موسا" واته (بنو اسرائیل)ی له وه ناگادار کرده وه که له فهرمانه کانی دهر نه چن، دهنه ده که ونه بهر سزای سهخت وه که چون کهسانی تری له یاخییان و له فهرمان دهر جوانی سزا داوه و ته فروتونای کردوون...

نهمی پېشوو ته فسیرو شیکاری نهم نایه تانهی لای خواره وهیه که به شیکاری تری داستانه که ده گیریتهموه خودا تیا یان دا فهرمویه: ﴿وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتَمَمْنَاهَا بِعَشْرِ قَتْمٍ مِيقَتُ رَبِّهِ أَزْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ أَخْلِفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ﴾ (۱۲۲) وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ، قَالَ رَبِّ ارْنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَنِي وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ، فَسَوْفَ تَرَنِي فَلَمَّا تَبَلَ رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَنَكَ ثَبَّتْ إِلَيْكَ وَانَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ (۱۲۳) قَالَ يَمْوَسَىٰ إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَتِي وَبِكَلَامِي فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَكُن مِّنَ الشَّاكِرِينَ (۱۲۴) وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَابِ مِن كُلِّ شَيْءٍ مَّوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ ﴿الأعراف/ ۱۴۲-۱۴۵﴾

(بنو اسرائیل) وپه رستنی گویره که

وه که پېشتیش باسمن کرد ناسه وارو خلتهی-بته رستی-له نیو دلی (بنو اسرائیل) دا مابوو، نهویش به هوی به سه ربردنی ته مه نیکی زوریان له گهل میسری به کان دا، رواله تیکی نهم سیفه ته شیان له گویره که په رستی دا رهنگی ده دایه وه، گویره که په رستراوه کانیشیان گهر بمردنايه له-میسر-دا، لاشه یان مؤمیا ده کردو له گورستانیکي تابه ته نزیکه له (شوینیکی گهر مرکراو) یان له (کووره که) که به (سرابیوم) ناوده برا ده نیژران.

پیاویتیکی فیلبازیش له نیو (بنو اسرائیل) که له قورثاندا به (سامری) ناوبراوه نهم دیاردهیه به دهر فته تیک ده زانیت بۆ نه وهی فربویان بدات، نه وه بوو ناوبراو گویره که یه کی بۆ

هینابوون و پئی گوتبوون: (ئەمە خوداتانەو خودای "موسا" شەو لیڤرەدا لەبیری چوووە و پوشتوو بە دیداری و لەم ماوە درێژەی بزرپوونی دا بەووە خەریکە).

بیگومان "موسا" بەر لەپۆشتنی بۆ دیداری خودا بەگەلەکی خۆی راگەیانداو کەوا لەسی پۆژ زیاتری پێناچیت، بەلام ئەو کاتەی خودا (دە رۆژی تریشی بۆ دەسپێکردنەوێ رۆژوو لەسەرداناو و ماوەی بزرپوونی درێژی کیشابوون، ئەوانیش لەو وەرە عەزمە پێشویان تیدا نەماو و، بەدواکەوتنی موسا سست و لاوازیو بوون و گوتبووشیان: (بەرپاستی) (موسا) لەوادی خۆی دواکەوت و بەلێنەکی بۆ نەبردینە سەر).

ئێتر لەم ساتە وەختەداو کە (سامری) نیازی خراپ لەدەلی دا جوولاًو ئەم هەلە قۆزتەووە بۆ جێبەجێکردنی نیازە خراپەکی چەند خشلو گەوهریکی لەو ژنانە (بنی اسرائیل) سەند کە لە-میسر-ەو هینابوویان و بەخۆیانەو کەردبو و هەموو خشلەکانیان هەڵدایە ناگەرەو تا توانەووە ئینجا پەیکەری گۆیەرەکی لێ دروست کردن و بەرپێگایەکی تایبەتی ئەندازەبیش دایتاشیو کۆنیکێ لەم سەرییەووە بۆ ئەو سەری تێکرد تا ئەگەر (با) پیاویدا برۆشتایە دەرگەیکێ وەک دەرگە مانگا لەدەمیەو دەردەچوو. (سامری) کە دیتی (بنو اسرائیل) گۆی بۆ دەرگە و لێی کۆبوونەتەو خێرا فەرمانی پێکردن کە بپەرستن.

لەو کاتەدا (هارون) بەپەلە بەرەنگاریان بوووەو تێی گەیاندن کە ئەوان فریودران و زۆر هەول و تەقەلایشیدا بۆ ئەوێ تا لەپەرستنی گۆیەرەکە پاشگەزیان کاتەو، بەلام نەیتوانی و ئەوانیش پێیان راگەیان کە سوور دەبن لەسەر پەرستنی هەتا "موسا" دیتەو بۆ لایان.

لەولاشەو "موسا" لەماوەی دیدار و تۆیۆی لەخەمەت خودا ئەو هەوالە لەخوداوە پێ دەگات کەوا (سامری) گەلەکەتی تەفرەداو لەئایینی خۆیانێ دوورخستوونەو گومرای کردوون.

"موسا" بەمە زۆر زویر و پەست دەبیّت و لە توندترین حالەتی دڵشەنگی و توورپیی دا دیتەو بۆ لایان و پێیان دەلێت: (ئەری خودای پەروردگار تان بەلێنیکێ پیرۆزو گەورە پێنەدان دەربارە ئەوێ-تەواری-تان بۆ دەرپێت کە پێی راست و پووناکی تیدایە بۆتان؟ ئەم ئایا نازان خودا ئەو بەلێنە بەدەپێناو، یاخود بەهۆی دەرپوونەوێ ماوەی بزرپوون لێتان ئیمانەکەتان بەکوفرو بێباوەری گۆیەرەو؟ یان هەر ویستوتانە کرداریکی خراپ ئەنجام دەن و خودا لەخۆتان زویر بکەن و، بەمەش ئەو پەیمانەتان بشکێنن کە بەمەتان دا دەربارە خۆراگری و مانەو لەسەر ئیمان و باوەرداری؟).

ئەوانیش لەو لایە ئەو پرسیارانەدا بە "موسا" یان گوت: (ئێمە بەخواست و ئارەزووی خۆمان ئەو پەیمانەمان نەشکاند کە بەتۆمان داو، بەلکو (سامیری) هات و گومرای کردین و

بېرورايه کي دهرېري و پټي گوتين گوايه به هوې نهو نالتون و خشلې که پتمان و له ميسري يه کاغان سهندووه که وتوينه بهر ړق و توورپي ي خودا، چونکه نه م خشله هم مووي بووه به چنډ گونا هنيک له سر شامان و له سرمان لاناچيت هه تا نه گهر پسته وه بو لامان، به لکو هه تا نه م گونا هانه مان له سر بوايه گهرانه وي توش دوا ده که وت، بېروراي نه ویش وابوو که ده بيت هم موويان فرې ديه نه ناو ناگره وه تاکو خودامان رازي بکهين و توش بگه پسته وه بو لامان، نيتر باوه رمان پېر کرد و هم موو خشله کاغان فرې دايه ناو ناگره وه، (سامري) به م رهنه گه له گهل مان جوو لايه وه و خویشي هر چي هه بوو له زير زيو فرې دايه ناو ناگره که وه، نينجا له و هم موو خشلې نيو ناگره که وه په يکه ري گوړه که يه کي بو دهره نيانين و پټي گوتين: (نه مه نه و خودايه تانه که ده بيت بپه رست، هوره ها خوداي موساشه که نيستا لي ي بي ناگايه و چووه له کيوي (طور) بيدوژسته وه و نازانيت ليره يه).

داخو عه قلي نه و گله چنډ که م و سووک و ناته و او بوويت، تو بلې نه يان زاننييت که نه و په يکه ره هيچ سوودو زيانکي نسي يه و ناتوانيت سووديان پي بگه يه نييت يان زيانيان لي دوور خاته وه؟ ته نانه تواناي وه لام دانه وي قسه يه کيشيان نه بووه چونکه ماده يه کي بي گيان و بي دهنه گ بووه.

پاشان "موسا" رووي کرده (هارون) ي براي به توندي راي ته کاندو توند ريش و قشي را کيشا و به توورپي يه وه پټي گوت: (نه ري بوچي کاتيک نه و خه لکه ت له و حاله تي گومرايي يه دا بيني و ديت نه و ما بيليان به لاي په رستني گوړه که که دايه و ته فره دراو، بوچي خيرا نه هاتيت به دوام دا و پيم بگه يته وه هه والي نه و بارودو خه يانم پي بگه يه نييت؟)

(هارون) يش له وه لامدا پټي گوت: (له وه ده تر سام که و ازانيت من گه لي - بنو ئيسرائيل - م بهش بهش کردو وه به شيکيان دواي تو که وتين و به شيکي تريشيان دواي سامري که وتين، هره وه له وهش تر سام تو پيم بلې نييت: من تو م له نيويان دا جي هينشتووه که چي توش هاتوويت به دوام دا. له کاتيک دا فرمانت پي کردم که له نيوياندا بمينمه وه و نيتر مينش چاوه ريم کرديت هه تا گه رايته وه.)

دواي نه م "موسا" گله يي و گازانده يه کي هينگجار فره ي له - سامري - کرد که ببوه هوې ري لي تيک دانيان. که چي - سامري - له وه لامې دا گوتي: (من له هه موو که س زياتر ده مزاني تو له سر هه قيت و په يره ويم کرد بوويت و هه نديک له ديه نه که شتم و هر گرتبوو، به لام دوايي و ازم لي هيناو گه رامه وه بو سر - گوړه که په رستي - نه مه ش نه فسم پټي کردم و بزي جوان کرد بووم تا و ام لي هاتبوو که نه و کرداره نه نجام بدهم) ..

نیت "موسا" پیی گوت: (دهبرۆ وا کهوتیتته بهر سزای خودا و سزاکهش نهوهیه له دنیا دا ههتا ماویت دهییت بلیت - لا مساس - (واته دهستم لئمه ده))، چونکه بهوه نازاریکی زۆری ده چهشت گهر ههر که سیک دهستی لئ بدایه یان دهستی بهر ههر جیگهیه کی جهسته ی بکهوتایه. سامیری - له دنیا دا وای لئ هاتبوو بههر که سیک بگهیشتایه ده بوو پیی بگوتایه (لا مساس) - واته دهستم لئ نه دهیت -.

دهرباره ی سزای ناخیره تیش "موسا" پیی گوت: (رۆژی دوایش واده ی سزایه کی کاریگهرتر ههیه بۆت و ناتوانیت لئی ده رباییت). پاشان "موسا" بهرهو پهیکهری گویره که که رۆیشت و سووتاندی و هه موو خۆله میشی پاشاوه ی سووتاوییه که ی به نیتو ده ریادا بلاو کرده وه.

له ملاشه وه (بنو اسرائیل) زۆر په شیمان بوون لهو گونا هه گهره یه ی کرد بوویان و له خودای مهزن پارانه وه لئ یان خوش بیته و لئ یان ببوریت. خوداش بۆ وه رگرتنی نهو نزایه یان سرووشی بۆ "موسا" نارد که ده بیته بۆ به جی گه یاندنی تۆبه که یان خۆیان بکوژن، واته خۆکوشتنه که یان بهو جۆره بیته که هه موو ئاره زویه کیان کپ که نه وه ده روونیان له خراپه و به دکاری پاک که نه وه خۆیان له ههر حمزه ئاره زویه کی نهفس دا برن، به مانای نهفسی خۆیان له وه دا بکوژن نهک به جهسته خۆیان له ناو بهرن، نهوسا خوداش تۆبه و په شیمانیان لئ وهرده گریت و نزاکانی لئخۆش بوونیان گیرا ده کات.

نه مه ی پیشوو قۆناغیکی دیکه ی نهو داستانه پر دهرس و پهنده ی قورنان و شیکاری نه م نایه تانهش بوو که خودای زاناو کار به جی تیا یان دا فهرموویه:

﴿ قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ۚ ﴾ (٨٥) فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ يَقَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعَدًّا حَسَنًا أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي ۚ ﴿٨٦﴾ قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلَكِنَا (١) وَلَكِنَّا جُمَلْنَا أَزْوَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْتَهُمْ فَكَذَلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ ۚ ﴿٨٧﴾ فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُورٌ فَقَالُوا هَذَا إِلَهُكُمْ وَإِلَهُ مُوسَىٰ فَنَسِيَ ﴿٨٨﴾ أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِنْ قَبْلُ يَقَوْمِ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي ﴿٩٠﴾ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّىٰ يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَىٰ ﴿٩١﴾

قَالَ يَهْدُونُ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا ﴿٩٢﴾ أَلَّا تَتَّبِعَنِ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِي ﴿٩٣﴾ قَالَ يَبْنَؤُمْ لَا تَأْخُذْ بِلِحْجِي وَلَا يَرَأِيهِ إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَءِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي ﴿٩٤﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يُسْمِعُ ﴿٩٥﴾ قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ أَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذَلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي ﴿٩٦﴾ قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَاةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَنْ تُخْلَفَهُ، وَانْظُرْ إِلَى إِلَهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾ إِنَّكُمْ إِلَهُكُمُ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾ طه/ ٩٣-٩٨

بۆ مهسه لهی خو کوشتنه کهشیان بهو رهنگه ی که لههمموو ناره زوویه کی نفهس خو یان دابرن و نهو ناره زوانه بکوژن له جینگه یه کی تری قورئان دا ناماژهی بۆ کراوه و خودا تیا یی دا فهرموویه:

﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَفْقَهُمْ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَى بَارِئِكُمْ ۚ﴾ (١) ﴿فَاقْنُتُوا أَنْفُسَكُمْ ۚ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ البقرة/ ٥٤...

سزادانیکی "بنو اسرائیل" و پاشان لییوردنیان

(بنو اسرائیل) بۆیان ده رکهوت که به راستی نهوان زولمیان له خو یان کردوو و گونا هیکه گه رهشیان به هوی په رستنی گویره که کهوه نه غام داوه، "موسا" ش هفتا پیاوی لی هه لپواردن تا له گهل خو یی دا بیانیات بۆ چیا ی (طوور) - واته بۆ نهو شوینه ی که خووی پیوه گرتبو له کاری په رستنی زیکرو یاد کرد نه وه ی دا - نه م پیاوانه شی بۆیه برد بۆ نهو ی تاکو ملکه چی و گو پراهه لی بۆ خودا پیشان دهن و په شیمانی خو یان ده رپرن له سر گونا هه کانیان. جاکاتی که گه شته نهو جینگه یه خودای مه زن له گهل "موسا" دا قسه ی کردو دواندی. که چی تا قمتیک لهو پیاوانه باوه رپان بهوه نه هینا که نهوه (خودایه) - لهو له گهل - موسا - دا ده دویت، به لکو هه لگه رانه وه یاخی بوون و گو تیان (نه ی - موسا - نیمه باوه رت پی ناهینین هه تاکو خودا به چاوی خو مان و به بی وجودی به ره ستیک ده بینین) ..

هەر دوای ئەم داواکاری یە نابەجێ یەشیان خودا بەدەنگی هەورو بروسکەیهک سزای دان و خستنی بەزەوی داو کوشتنی، پاشان دوای ئەو مردنەیان زیندووی کردنەوه، چونکە بێگومان "موسا" زۆر بۆیان پاراێهوه و داوای لەخوا کرد چاوپۆشی بکات لەوکارە ناهەمواری هەندێک کەسی بێ عەقل و گەمژەیی نێو خۆیان و بابەهۆی ئەو پەفتارە نادروستەیی ئەو چەند کەسە نادان و سەرکێشەوه سزای هەمووان نەدات، ئەوهەبوو خوداش لێ یان خۆش بوو و ژیانی پێدانهوه.

ئینجا لەم ساتەدا "موسا" داوای پەحمەت و میهرەبانایی خودای بۆ گەلەکەیی کرد، لەوهلامی ئەم داواوەدا خودا هەوالی ئەوهی پێگەیاند کە مەسەلەیی (لێبوردن و پەحمەت بۆ ئەوان) بەندە بەخواستی ئیلاهییی خۆیهوه. هەروەها هەوالی ئەوهشی پێگەیاند کە پەحمەت و بەزەیییی خۆی بۆ کەسانی لەخوا ترس و بەتەقوا نووسیوه، ئەوانەیی کە زەکاتی مāl و سامانیان دەدەن و باوەڕ بە ئایەتەکانی خودا دێنن و پێساو فەرمانەکانی پەیرهو دەکەن.

خودای مەزن فەرموویه: ﴿وَاخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُ^(۱) سَبْعِينَ رَجُلًا لِّيمِيقَاتِنَا^(۲) فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ^(۳) قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم مِّن قَبْلُ وَإِنِّي أَتْلِكُهُم بِمَا فَعَلَ السَّفَهَاءُ مِنَّا إِن هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَن تَشَاءُ وَتَهْدِي مَن تَشَاءُ أَنتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ^(۴) وَكُتِبَ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُنَا إِلَيْكَ قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَن أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿الأعراف/ ۱۵۵-۱۵۶﴾.

هەروەها خودا دەربارەیی دەنگە بەهێزەکەیی ئەو هەورە تریشقەیهش کە لەشاخەکەیی داو لەرانەبویەوه و ئەوانی بەسەرزهوی داخستبوو، فەرموویه: ﴿ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ^(۵) وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿البقرة/ ۵۵-۵۶﴾.

(۱) (قومه): واتە لەقەومەکەیی، لەهۆزەکەیی چەند کەسیکی هەلبژارد.

(۲) (لمیقاتنا): واتە بۆ ئەو کاتەیی کە خودا داينابوو تێبین و داوای لێبوردن بکەن لەسەر ئەو کاری گوێزەکە پەرستەنی کە هەندێک کەسی نەفام و گەمژەیی نێو خۆیان ئەنجامیان داوو.

(۳) (الرجفة): واتە لەرزینەوهی بەهێز، مەبەست لەلەرزینەوهی چیاکەیه بەو دەنگە بەهێزەیی هەورە بروسکەکە.

به‌رزکردنه‌وه‌ی چیاکه به‌سه‌ر (بنو اسرائیل) دا

"موسا" هه‌ر به‌رده‌وام بوو له‌سه‌ر راست کردنه‌وه‌ی (بنو اسرائیل)، به‌لام جار له‌ دوا‌ی جار به‌ره‌ه‌لستی و د‌ل‌په‌قی زیاتری ل‌ی ده‌بین، تا وای ل‌ی ه‌ات خودا هه‌ره‌شه‌ی له‌ناو بردنی ل‌ی کردن و شاخی (طووری) له‌سه‌ر سه‌ریان به‌رزکرده‌وه، نه‌وانیش ه‌ینده‌ ترسان وایان ده‌زانی ده‌که‌وێته‌ خواره‌وه به‌سه‌ریان دا، ب‌ۆیه ده‌سه‌به‌ج‌ی په‌نایان به‌رده‌وه به‌ر خوداو ل‌ی ی پارانه‌وه که نه‌و مه‌ترسی یه‌شیان له‌سه‌ر هه‌ل‌گرت.

خوداش فه‌رمانی پ‌ی کردن که به‌چاکی و به‌وپه‌ری د‌ل‌سۆزی‌یه‌وه نه‌و فه‌رمان و نه‌حکامه‌ی ب‌ۆی ناردوون پا‌ه‌ند بن پ‌یانه‌وه ب‌ی نه‌وه‌ی ه‌یچ نا‌په‌زایی و پ‌رتو و ب‌ۆله‌یه‌کیان ل‌یوه ب‌یست، هه‌روه‌ها د‌یراسه‌ی هه‌موو نه‌و شتانه‌ی ن‌یو کت‌یب‌ی خودا بکه‌ن و ل‌ی ب‌کۆلنه‌وه‌و ل‌ی تی‌بگه‌ن و کاری پ‌ی بکه‌ن و، ناب‌یست ل‌ی ی ب‌ی‌ئاگاو غافل بن، تا‌کو به‌م ش‌یوه‌یه بگه‌نه پایه‌ی پار‌یزکاران (متقین) و خواپه‌رستانی راست.

جا کات‌یک خودا نه‌و خه‌مه‌شی له‌سه‌ر لا‌بردن دووباره له‌ ر‌ی خودا لایان دا‌یه‌وه. خو نه‌گه‌ر فه‌زل و ره‌جه‌تی حه‌کیمانه‌ی خودا نه‌بوا‌یه نه‌وا هه‌ر په‌نجه‌پ‌ۆو خه‌ساره‌تمه‌ند ده‌بوون: ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِمَّا بَعْدَ ذَلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ البقرة/٦٣-٦٤..

پ‌وو وه‌رچه‌رخانی (بنو اسرائیل) له‌چوونه‌ ن‌یو خاکی پ‌یرۆزه‌وه

خودا فه‌رمانی به‌ "موسا" کرد که (بنو اسرائیل) بب‌ات ب‌ۆ خاکی پ‌یرۆز (واته ب‌ۆ- فه‌له‌ستین)، تا له‌و‌ی ن‌یشته‌ج‌ی بن.

"موسا" ب‌ۆ ج‌یبه‌ج‌ی کردنی نه‌م فه‌رمانه سه‌ره‌تا به‌چه‌ند وته‌یه‌کی پ‌یویست گه‌له‌که‌ی دواندو هه‌موو ن‌یعمه‌ت‌ی‌کی خودای به‌ب‌یر ه‌ینانه‌وه، وه‌ک نه‌و ن‌یعمه‌ته د‌یاره‌ی که چه‌ندین پ‌یغه‌مبه‌ریان له‌ن‌یودا ده‌رکه‌وتوه‌و خودا ب‌ۆی په‌وانه کردوون تا‌کو له‌گومرایی پ‌زگاریان کات و ر‌ی‌ی راستیان پ‌یشان بد‌ات، هه‌روه‌ها ن‌یعمه‌تی ئازاد‌یی ی پ‌ی‌داون و پ‌زگاری کردوون د‌وا‌ی نه‌وه‌ی له‌ژیا‌ن‌ی‌کی ک‌ۆیلا‌یه‌تی و به‌ندایه‌تی ژ‌یر ده‌سه‌ل‌اتی (ف‌یره‌ون) و تا‌قه‌که‌ی دا بوون، جگه له‌هه‌موو نه‌و ن‌یعمه‌ته ز‌ۆرانه‌ی که به‌تایبه‌تی پ‌یان دراوه له‌خه‌ل‌کی تری زه‌مانی خ‌ۆیا‌نی پ‌ی

دياره هميشه له هر کومه له و دسته و تاقميك دا جگه له وجودي که ساني خراب له هه مان کات دا چهند که سينکي به نه دهب و ريکوپيکيش هه بوون. له نيو شه و خه لکه ش دا دوو پياو (له وانه ي که خودا له سر ته قواو به نديا به تي راست به هره مه ندي کردوون و هيدايه تي داوون) پرو ده که نه گه له کهيان و ناموزگاري يان به وه ده کهن، که پي يان ده لين: (تي شه بچنه سر شه گه له واته له خاکي بيروزدا) و هه لکوتنه سر ناوچر گهي شاره کهيان له ده روازي شاره وه و ندي

کتوپر نهوان ده ترسن و سام و بيمیکی زۆر ده که ویتته نیتودلیانه وه و ده بز، نیتوهش به سهریان دا سهرده کهون، به لام لهم کاره دا ده بیت پشت به خودا بههستن گهر نیتوه به راستی باوه رتان پیی ههیه).

وهلی (بنو اسرائیل) نهو نامۆزگاری یهشیان پهسند نه کرد و له وه لام دا قسه یه کی هینده نابهجی و ناشیرینیان درکاند که بونی پیسکه می ی و یاخی بوون و ترسنۆکی ی لیتوه ده هات، قسه کهشیان نهوه بوو که قورئان له نایه ته به ناوبانگه که ی دا بۆی گیرا وینه ته وه و گوتبوویان ﴿فَاذْهَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَتِلُودُونَ﴾. واتسه (نه ی موسا تو خۆت و خودا کهت برۆن و بجهنگن له گهل نهو گه له ی ناو خاکی پیرۆزدا، نيمهش وا لیږه دانیشتوین). نه مهش دواين (ویستگهی سووپی ژيانی موسا له گهل گه له که ی) دا بوو، دواين هه ول و ته قه لای نهو سه فهره درێژه ی بوو که نه وه ی به چاوی خۆی دیتی: پوو وهر چه رخانه گه له که ی بوو له چوونه نیتو خاکی پیرۆزه وه.

نه ی داخو "موسا" (له دوا ی نهو هه موو کۆشه قورس و پیر له زه هه ته ی دا بۆ راست کرد نه وه ی گه له که ی) و له ناست یاخه بوونی به رده وامیان دا چ هه لویست و کار دانه وه یه کی بوو بیت؟ نایا جگه له باسی حا لی خۆی له لای خودا هه یج رینگه یه کی تری گرتۆته بهر؟ نهو هه رده م لهو جوړه حا له تانه و به تابه تیش له دواين حا له ت دا وپاش بیستنی نهو قسه نابهجی به پروه ده کاته خودا و لی ی ده پا ریتته وه و ده لیت: (نه ی په روه ردا گار به راستی من هه یج ده سه لا تیکم له سه ر کهس نی یه ته نه ا له سه رخۆم و برا کهم نه بیت. ده تو ش نه ی خودایه به حو کم ی دادوه ری و عه دا له تی خۆت دادوه ری له نیوان من و نهو به دکارو یاخه یانه دا بکه.) خوداش به ده م نه م داوا کاری یه وه دیت و نزای گیرا ده کات و هه والی نه وه شی پێ ده دات که ده بیت خاکی پیرۆز (الأرض المقدسة) هه تاکو (چل سا ل) حه رام بیت لی یان و ده بیت له بیابانی (سیناء) و لهو ماوه درێژه دا بین و بجن و پړیان لی تیک چیت و ناوه دانی نه بینن. هه روه ها خودای مه زن دا وای له "موسا" کرد که هه یج دلته نگ و خه م بار نه بیت بۆ نهو گه له نه فامه ی له فرما نه کا نی خودا ده رچوون و گوێ پرا به لیان نه کردوه.

نه م بهر گه یه دوایش شیکاری نه م نایه تانه بوو که نه م به شه ی دوا یی داستانه که ده گیر نه وه خودا تیا یاندا ده فرمویت:

﴿ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أُنْعِمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ عَلَيْهِمْ وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾ (۲۳) قَالُوا يَمْوَسَىٰ إِنَّ لَنَا

نَدْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرِقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿المائدة/٢٣-٢٦..﴾

بەندى شەشەم

((چەند پەندووانەيەك لەچىرۆكى "موسا" وه))

- (راست کردنەوى گەلان دواى تىكچونيان - ناکامى بىباوەرى و ستەمكارى -
 تۆکمەيى و پتەويى بىروباوەرى - سەرکەوتنى هەق بەسەرناھەق دا - نازادىي گەلان -
 بانگەواز بۆ خەبات - لەپىشە ھىنانى ستەم - نازادىونى بڕواداران - دەرچوون لەژێر پکێفى داب و نەرىت -
 ناخوتن بەوتەى نەرم - باوەرھىنان لەرێى عەقلەو - پووچەلکردنەوى عەقىدەى مىسرى يە کۆنەکان -
 پېرۆز راگرتنى خودا و پێرلێنانى تەواو و شایستەى)

راست کردنەوى گەلان دواى تىكچونيان

بىنگومان ئەو گەلانەى كە ژيان لەژێر چنگى زولم و ستەمكارى دا بەسەر دەبەن و مامەلەى توندو ناخۆشيان لەلایەن حاکمەکانیانەو لەگەڵدا دەکرێت، ئەوا رەوشت و ئاکاریشیان تىك دەدرێت و فێرى سەرشۆرى و زەلیلەى دەبن، بەم پێیەش زیاتر حوکمى ستەمکاران بەرقەرار و بەھێز دەکەن.

خۆ ئەگەر ئەو حوکمە پر لەغەدرو ستەمە بۆ ماوەیەكى دوورو درێژ بخایەنێت، ئەوا خوو و رەوشتە شیناوەکانى نێو خەلكییش زیاتر ڕەگ دادەکوئن و دەچەسپێن و، بەمیراتیش بۆ نەوەکانى دواى خۆیانى دەھێلنەو، تەنانەت ھەرئەم جۆرە خوو نەرىتە تىك چوانەش سروشت و کەسێتى ى خۆیان و ھەر مەزۆفیکى دى دادەپێژنەو.

سىماى ژيانى(بنو اسرائيل) و بارودۆخى گوزەرانىان ئاوابوو، زولمى فیرعەونەکان سروشت و فېطرەتى ئەوانى تىك داوو لە-میسر-دا و مۆركى سووکایەتىو سەرشۆرى و ترسنۆكى پێوھ نابوون، تا ئەو کاتەى خودا "موسا"ى بۆ رەوانە کردن و بانگى کردن بۆ جیھاد و تىكۆشان لەکارى چوونە نێو خاكى پىرۆزەو، بەلام دەرروونە زەلیل کراوەکانیان کە بەمەلکەچى و بەندایەتى پراھاتبوون پێى جیھادى پێ نەدان، ھەر بۆیەش قورئان باسى ئەو سزایەمان بۆ دەکات کە خودا خستىە سەریان و ماوەى چل ساڵ لەو بیابانەدا ھىشتنێو ھەو ڕىیان لى ون ببوو و داواى لە "موسا"ش کرد ھىچ خەفەتیکیان بۆ نەخوات: ﴿ قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ

عَلَيْهِمْ^(۱) أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٤﴾. ئەمەش ئەو پەرورەدە خەدایەتیە کە پەرورەدەگاری جیهانییان ئەوانی پێ گۆش کرد، واتە بۆیە ماوەی ئەو چل ساڵە لەبیابان دا هێشتنێوە تاکو سیفەتە جوانەکانی (نازایەتی و دلێری و بەهێزی و متمانە بەخۆکردن)یان تێدا دروست ببێت، ئەو ئەوە (جیل)ە کۆنە بپۆن و نەمیتن کە (ملکەچی سەتەمکاری ببوون و کۆیلایەتیان لەلا شیرین و ئاسایی ببوو) و دواى ئەمان نەوێهەکی نوێ گەشەبکەن کە (خو نەریتی جوامیری و نازایەتی ی خێلەکی و چاوقایمی)یان تێدا بچەسپێت و لەهەمان کاتیش دا بەدادگەری و پێنمایى شەریعەت بەختەوهرین.

خودای داناو بالادەست بەم شێوەیە پەرورەدەى کردن تا توانای ئەوێان پێ بدات و سازیان کات بۆ چوونە نیو خاکی پیروزووه، بەم رەنگەش توانای خۆکوژتۆڵ کردن و بەدەمەو هاتنی خێرای ئەرك و فەرمانە شەریعیەکانیان هەبێت و تامی ژيانى راستەقینەش بچێژن.. ژيانى مەروڤڤێکی نازادو بەپێزو بەهێز، ئەک ژيانى کۆیلەیهکی سەركزو داماو.

ئێمەش دەبێت پەندو عیڕەت لەم پەرورەدە خەدایى یە وەرگرتن و ئەوەش بەچاکی بزانی، کە بێگومان راست کردنەوێ گەلان دواى تێک چوونیان بەپێنگەیانندی نەوێهەکی نوێی وەها ئەنجام دەدرێت و دەبێت ئەم ئاكارە بەرزانیان تێدا بچەسپێت:

۱/ یەكەمیان نازایەتی ی كەسانى دەشت و دەر، واتە وەك دانیشتوانى دەشت و چیاكان نازاو دلێرو نازادى خوازو خاوەن بازووی پۆلایین بن.

۲/ دووهم ئاكارى هەمە بەرزو جوانیش كارکردنە بەشەریعەتی خوداو خۆپراگرتن لەسەر پێگە راستەكەى و پیادەکردنى رێبازە عادیلانەكەى.

با لێرەدا نەختێك چاو لێك نیتن و بەوردی بێرێكەینەو لەبارودۆخی كۆمەلگەى ئەمپرومان و ئینجا بەچاوی تیفكرینەو پڕوانین بۆ ئەو فەسادو گومراپی یەى كە سەرچەم گەروى بەشەرى و كۆمەلگەكانیانى تێك داوه و داخۆ چ هۆكارێكى ئەوەندە تێكدر و گیرەشیوین بۆ ئەم مەبەستانە بەگەر خرابن؟

بێگومان دیارترینى ئەو هۆكارانەى كە لاوان و ئەوێ نوێی بەرەو ئەم فەسادى ئە ئاراستە كەردووه ئەمانەن: (فێلمە سینەمایى یەكان، بەرنامە هەست ورووژینەكانى تەلەفزیۆن، پۆژنامەو گۆڤارە تێكدرەكان)، (جگە لەو هۆكارە دیارەنى كە پۆژانە بەكاردیترین و لەخەلكی پەنەیانین)..

جا نایا كارێكى راستە گەر چاو لە هەموو ئەو هۆكارانە بنووێتین و واز بێتین تا بەرەم

(۱) (عمره عليهم): واتە (حەرامە لى یان)، مەبەستى لە (بیت المقدس) بە كەتا ئەوچل ساڵە نەچنە ناوی یەوہ.

هێنەرەن و دەرھێنەرانی فیلمە کوشتەکان و، کاربەدەستانی سەر پڕۆژنامەو گۆڤارەکان بەهەواو ھەوەسی خۆیان ھەلسوکەوت کەن و ھەر خەریکی تێکدان و زیادکردنی داھاتی مادیی کێشەنەوی پارەو پوول بن، تەنانتە کە لەسەر حسابی گومرا کردنی نەتەو و لاوازکردنی پۆلەکانی و خاوەن خلیچک کردنیان بێت؟

ئەو ئایا کارێکی راست و دروستە گەر لاسایی فیلمە بیانی یە سەرشیۆینەکان بکەینەو، واتە: ئەو فیلمانی، کە زۆریە کۆمپانیا بەرھەم ھێنەکانیان لەژێر دەسلاتی جوولەکەدا یە؟ ئایا دەشیت پەپەرھەیی ئەو پێپازو شتێزانە ی ناوەرۆکی فیلمەکانیان بکەن و وەختێکی زۆر بەتەماشاکردنی فیلمە چەواشەکاری یەکانیانەو بەسەربرەین؟

ئەو بۆچی حکومەت و کاربەدەستانی ولاتە عەرەبی و موسڵمانەکان ھەولێ بەرھەم ھێنانی فیلم و شانۆگەری ی بەسوود و پەرورەدەیی نادەن و، پاشان ئەو فیلمە نابەجێیانەش قەدەغەکەن کە عەقڵ و ھۆشی خەلکی تێک دەدەن و ناکاریان دەشیۆین؟

بۆچی حکوماتی ولاتە عەرەبی و موسڵمانەکانی تر سانسۆر (چاودێری) یەکی توندو شیواو ناخەنە سەر ئەو فیلمانی کە لەدەرەووی ولاتەکانیانەو دەھێنرێن و بانگەشە بۆ رووت و قووتی فریودان و تێکدانی پەشتی پۆلەکانی نەو ی نوێ دەکەن؟

بۆچی ئەم حکومەتانە ی ولاتانی (موسڵمان نشین) ئەو پڕۆژنامەو گۆڤارانە تەمە ناکن بیان داناخەن کە عەیب و عاری خەلکی دەرەخەن و چەند مەسەلە یەکی ئاپرووچوون دەقۆزنەو و وێنە ئافەرەتی رووت و نیمچە پۆشتە لەلاپەرە ی یەکەم دا بلاو دەکەنەو تاکو لەلایەکەو ھەواو ھەوەسی چەند کەسانێکی بەدەرەفتار تێرکەن و لەلایەکی تریشەو بەرەو بەبازرگانی یە ھیچ و پووج و بێ بەھاکە ی خۆشیان بەدەن؟

بۆچی حکوماتی عەرەبی سەمای خۆرەلاتی (الرقص الشرقي) و سەمای بیانی لەبەرنامەکانی تەلەفزیۆن لاناخەن کە تەنھا بۆ خرۆشانندی ئارەزووی جنسی خەلکی یە؟ ئەم جۆرە سەمایە تەنھا بۆ بزوانندی ئارەزوو ناژەلێ یەکانی کەسانی نەفامە، بەتایبەتیش ئارەزووی لاوان کە لەناکامی نەو ی زانیکی زۆر بە دەروون و شتێازی ھەلسوکەوتیان دەگات. یان بۆچی ئەو فیلمە پۆلیسی و جاسوسیانە قەدەغە ناکن کە دەوری کوشتن و تاوانکاری زۆری تێدا دەبێنرێت و بەم ھۆیەشەو کار لە فیکرو ھەلسوکەوتی گەنجەکان دەکەن و ھێستریای دزی و تاوانکاری و پاوو رووت لەبێرو ھۆشیان دا پەرە پێ دەدەن؟

ھەورەھا بۆچی حکوماتی ولاتە موسڵمانەکان بەرەبەستێکی پێیست ناخەنە بەردەم ئەو ھەموو مۆدیلی جل و بەرگانە ی کە لەدەرەووی ولاتەکانیانەو دەھێنرێن و شوێنە ئاپروودارەکانی جەستە ی ئافەرەتان و ئەندامە سەرنج راکیشەکانیان دەرەخەن و کە ھەموو ئاینێک دژی ئەو ریسواکردنە بوون؟ بێگومان ئەم جۆرە جل و بەرگانە بە مۆدیلە ھەمە

چەشنەكانيانەو ە گېرى ئارەزووى لاوان و ەست و نەستيان خۆش دەكەن و دەرس و دەورى قوتابخانەشيان لى تىك دەدەن و تواناكانيان ئىفلىج دەكەن لەكارى سوودبەخش بۆ خۆيان ونەتەو ەكەشيان و پەكيان دەخن..

ئەرى توخوا ئەمە شارستانىيەتە!! نەخىر، بەلكو چەند لايەنىكى دەردەدارو بۆگەنى ئەو شارستانىيەتە شىواو ەى خۇرناو ەيە كە ەپەشەى خراپترىن كارەسات لەكۆمەلگەى ئادەمىزاد دەكات.

ئاكامى بىباو ەرى و ستەمكارى

مرۆڧ ەندىك جار چەند پرسىيارىكى بەخەيال دادىت لەسەر كارەساتى سروشتى و ناسروشتى و ەموو ئەو رووداوو پىشەتاتەنى تووشى دەبن، لەو كارەساتانەش وەك: (ئەو بومەلەرزەنى كە ەموو شتىك لەناودەبن، ئەو لافاوانەى كە سامانى نەتەو ەيە لەدەست دەدەن و پەرش وىلاوى دەكەن و ەزاران كەس دەكوژن و ئاوارە دەكەن، ئەو گەردەلوول و گىژەلووكە توندو يەك لەدواى يەكانەى كە ەرچى مرۆڧ بىياتى ناو ە تەمەنى تىدا بەسەر بردو ە تىك دەدەن، ئەو جەنگ و شەپو شۆپانەى كە سەركردە بەتەماع و چاۋچنۆكەكان ەلىيان دەگىرسىنن و جگە لە ئاكامى وىرانى و مالىكولى ەپچى تريان لى بەدى نايەت)..

مرۆڧ لەدلى خۆى دا پرسىيار لەهۆو فاكىترى ەموو ئەم رووداوو كارەساتانە دەكات و ەلامى بىرندە (قاطع)ى و ەي چىنگ ناكەوئى-كە قەناعەتتىكى پىيىنىت. ديارە ئەمەش بەرەو پەشپىنىى دەبات و ەي لى دەكات كە لە كۆشەنىگايەكى رەشەو ە بۆ ژيان پروانىت و خۆشى كۆزەرانى لى سەنىت و ئارامىى دەروونىشى لى بشىۋىنىت.

ەلامى ئەم پرسىيارەنى مرۆڧ دەبارەى ئەو سزاو ئازارەنى كە تووشى مرۆڧ دەبن لەقورئان داىو ەەر قورئان تواناى ەلام دانەو ەيانى ەيەو لەچەند جىگايەكى دا ئەم ەلامانە بەرچاودەكەن، بەتايىبەتىش لەچىرۆكى "موسا"دا، كە بەروونى ئامازە بۆ ەوكارەكانى ئەو كارەساتانە دەكات و جەخت لەسەر ديارترىنى ئەم ەوكارانە: (بىباو ەرى) و (ستەمكارى) و (گوناه كەردن) دەكات.

ستەمكارى و بىباو ەرى (ظلم و كفر)ىش دوو زاراو ەن لە قورئان دا بۆ كوزارشت (تەبىر) لە (باو ە نەهتەن بەخودا) يان (هاو ەل بۆ خوادانان) و روو ەرچەرخان لەشەرىيەتىو، دەرچوون لە سنوورى پىساكانى ئەو شەرىيەتەو ئەنجام دانى گوناھى زۆرو ەمەجۆرو تاوانكارىو شەرخوازى، ەروەك خوداش لەقورئانەكەى دا دەفەرموئىت: ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَعَذَّبْنَا

شَكِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَّاصِرِينَ ﴿٥٦﴾ آل عمران/ ۵۶. واته: (ئهوانه ی بێ باوه ربوون سزایه کی سهختیان ددهم چ له دنیا داو چ له رۆژی دوایش دا).

همه روه ها ده فهرمویت: ﴿وَتِلْكَ الْأَمْثَلُ أَهْلَكْتُمْ لَمَّا ظَلَمْتُمْ وَجَعَلْنَا لَمِيزَكُمْ مَوْعِدًا﴾ (الكهف/ ۵۹، واته: (خه لکی شه و ناوچانه-گوند بن یان شار-به هوی خراپه و به دکاری و بێ باوه رپی ی خۆیا نه وه له ناومان بردن و واده ی له ناو بر دنی شیانمان دیاری کردبوو).

خودای مهزن جوړه کانی له ناو بردن و نامراره کانی شی باس کردووه و فهرمویه:
﴿فَكَلَّا أَخَذْنَا بِذُنُوبِهِمْ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ (العنکبوت/ ۴۰..)

خودای گه ووه و بالا ده ست له م نایه ته دا چه ند جوړیک له و سزایانه ی خوی دیاری ده کات، که داینا بوون بۆ گهلان و نه ته وه یاخی یه کانی پيشوو، یه کیک له و گهلانه ی به گهر ده لولو لیکي توند له نیو بر دووه که ورده زیخ و چه وی پیوه بووه، گهلنکی دیکه شی به چه خماخه و هه ووه بروسکه ته فروتو نا کردووه، هه ووه که نه ته وه یه کی تری به قوولایی زه وی دابر دووه تیای دا رۆچوون. جگه له وه ی که چه ند کهس و گهلنکی به (له ناو دا خنکان و نغرو بوون) سزاداو وه له ناوی بر دوون. له داستانه که ی "موسا" ش دا خودا به سه رهاتی شه و سزادانه مان بۆ ده گیر یته وه که تووشی (فیرعه ون) و گهل که ی بوو به هوی سته مکاریان و پرو و ه چه رخیان له ئیمان و باوه رهیئان، هه ووه که ده فهرمویت: ﴿وَاسْتَكْبَرُوا^(۱) وَجُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُوا أَنَّهمْ إِلَینَا لَا یَرْجَعُونَ﴾ (۲۹) فَأَخَذْنَاهُ وَجُودُهُ، فَنبَذْنَاهُمْ فِي الْآلِیِّ فَأَنْظَرْ کَیْفَ کَانَ

عَلَقِبَهُ الظَّالِمِينَ﴾ (القصص/ ۳۹-۴۰.. واته: (فیرعه ون خوی و س هه رازه کانی شی له زه وی دا لوت به رزو خۆ به زل زان بوون و به نا په و خۆیان فهرز ده کرد و وایان ده زانی بۆ لای خۆمان نا گه رن یتر یته وه، ئیمه ش له تۆ له ی شه و نه ریته ناله بارانه ی سته مکاری و بێ باوه رییان دا خوی و سه ر یازه کانیان سزادا و له ده ریادا خنکاند مانن، جا بپروانه سه ره نه جانی سته مکاران چۆن بووه ؟).

هه ووه ها قورثان وه سفی نا کامی بارو دۆخیان ده کات کاتی که له ده ریاکه دا سه رن گووم ده بن و یه که یه که هه موو شه و بیستان و کۆشک و ته لار و که ره سه نامراره زانی خۆشگوزه رانییان

(۱) (استکبر هو): مه به ست له فیرعه ونه، واته شه و خوی به زل گرت.

ده بئيريت تاكو پەندو نامۆزگارىي لى بختە پروو: ﴿كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾ وَنَعْمَ كَانُوا فِيهَا فَنَكِيمِينَ ﴿٢٧﴾ كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ﴾ الدخان/ ۲۵-۲۹.. واتە: (ئاي چەند باخ و بېستان و كانياوو جۆگەلەي سازگاربان بەجى ھىشت.. ئاي چەند كىلگەو زەوىو زارو كۆشك و تەلاريان بەجى ھىشت.. جگە لەو ژيانە پرلەنازو نىعمەتەي كە بەخۆشى و شادمانى بەسەريان دەبرد، بەلام ديارە بەھۆي بەدكارى وبى ئيمانى خۆيانەو ھەموويان لى سەندنەو ھە دامانە دەست گەلەكى دى- واتە (بنو اسرائيل) بۆ ئەم چارە رەشىو سەرەنجامەشيان ھىچ كەسيك نە لەناسمان و نە لەزەوى بۆيان دلەنگ و خەمناك نەبوو، ھەر ھە سزاكەشيان لە وادەي خۆي دوانەخرا)..

بەوردى بپوانە بۆ ئەم پستەيەي دوايىي قورئان دەربارەي ﴿فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ﴾ و سەرنج بەدە لەو ديمەنە رەوانبىژىيەي قورئان دەربارەي چارەنووسى ئەو ستمەكارانە: (نە ئاسمان و نە زەوى بۆيان نەگريان) ئەم ديمەنە رەوانبىژىيەش ئەو كۆتايىيە پر لە بەدبەختى و ئازار بەخشەي ستمەكاران بەرجەستە دەكات كە تىاي دا ھىچ مەخلوقتيك خەمبار نەبوو بۆيان تەنانەت گەر بۆ گيان (ھجاد) یش تواناي ئاخاوتن (نطق) ي ھەبوايە بۆيان پەست و دلەنگ نەدەبوو.

جا كاتيک قورئان ئەم پرووداوانە لە ميژووي ديريەن دەگيرتەو ئەم نيازەنەي ھەيە:-

- ۱- داوا لە خەلکي دەكات تەماشاي ميژووي كەسانى پيش خۆيان بکەن و بەچاوي سوودبينين و دەرس لى وەرگرتنەو ميژوو بخوينەو.
- ۲- لىكۆلینەو دیراسە کردنى ھۆکارەکانى لەناوچوونى چەند نەتەو ھەيەك و مانەو ھەي چەند نەتەو ھەيەكى دى لە پرا بردوودا.

۳- پۆشن کردنەو ھەي ئەو حەقیقەتەي كەوا بەختيارى و سەرفرازیي مەرۆف تەنھا بە ئيماندارى و کردەو ھەي چاك بەدى ديت، گوناه و تاوانكاريش سەرنجامتيكى خراب و كوشندەيان ھەيە لەسەر پەگەزى ئادەمیزاد.

قورئانى پيرۆز بەشيو ھەيەكى گشتى ئەم نيازەنەي دووبات کردۆتەو، ھەر ھەك لەم فەرمايشتەي خوداش دا پەنگ دەدەنەو:

﴿أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَءَانَارًا فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ يُدُونِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ

واقی^(۱) ځغافر/۲۱.. واته: (نمری) باشه شو خه لکه به سمر زهوی و ولات و ناوچه کانی تردا نه گپاړون تاكو پروانن بڼ ناسه واری گهلانی ستمکاری پیش خویان که به چ سهره نجام و چاره نوو سیک گیه نراون؟ خو شو هژو نه ته وانه ی پیش نهوان هیزو توانا دهسه لاتیان له مانیش زیاتر بووه و شوپنه واری بیناسازی و ناوه دانیشییان لهوان دیارترو گرنګ تر بوون به لام به هو ی گونا هه کانی بی شماني و به دکاریانه وه خودا سزای داو و له ناوی بردوون بی شه وه ی پاریزه ریکیان هه بیت و له سزای خودا به دووریان کات).

توکمه یی و پته و یی بیروباوه

بیروباوه ی ساغ و عه قیده ی راست گهر به چاکی له ده روون دا به چه سپیت و له دل دا جی گېر بیت شووا هیچ هیژیک ی ماددی جی ی پی له ق ناکات و لای نابات. نه مه شه ده رسیکو له سحر بازه کانی فیرعه ونی ورده گرین کاتیک به قه ناعه ته وه باوه به په پیامه که ی "موسا" دین و، له کاتیکیش دا هه ر شه تر سنا که که ی فیرعه ونیش ده بیست له سمر شه وه ی گهر نه گه رینه وه شووا هه ریه که وقاچ و ده ستیان ده ریت و پاشان هه لیان ده واسیت به داردا:

﴿لَا قُطْعَنَ أَيْدِيكُمْ وَأَرْجُلُكُمْ مِّنْ خَلْفٍ ثُمَّ لَأُصْلِبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ﴾ (الأعراف/۱۲۴).

ناخو چو و له لمی فیرعه و نیان دایته وه؟ تو بلوی له هه ر شه که ی تر ساین؟ نه خیر به لکو به م و ته گه ورو گرنګه و له میان دایه وه که ده روونی مرؤفی تیدا راده چله کیت به هو ی شو قوربانی دان و له مردن نه تر سانه وه که له پیناوی بیروباوه و له دوو توئی خوی دا هه لی گرتوه: ﴿قَالُوا إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿۱۲۵﴾ وَمَا نُنْقِمُ مِنْهُ إِلَّا أَنَّا أَمْنًا بِأَيْدِي رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْ رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَقَّنَا مُسْلِمِينَ﴾ (الأعراف/۱۲۵-۱۲۶.. واته: (له بهرام بهر هه ر شه که ی فیرعه ون دا سحر بازه کان گو تیان نیمه هه ده بیت بڼ لای خودا به گه رینه وه و برین، توش بویه خه تبارمان ده که ی چو نکه باوه رمان به موسا هیناوه، که به لگه و نیشانه رو شنه کانی خودای بڼ هینا وین و ملکه چی شو به لگمو موعجیزانه بووین، پاشان پرویان کرده خودا و گو تیان: شی په ورو رد گاری نیمه نارامی یه کی زوړو به تینمان پی به خشه تاكو به هو یه وه به رگی سزای فیرعه ون بگرین و بهو سزایه له بیروباوه په که مان په شیمان نه کاته وه، هه وروها له سمر شو باوه په بماغرینه که به ته واده تی خو مان ته سلیمی هه موو حوکم و فرمانه کانت کردیت).

(۱) (واقی): واته پاریزه ریک که له سزای خودا بیان پاریزیت.

با هه‌لۆیسته‌یه‌کی کورت له‌به‌رده‌م ئهم نایه‌ته‌ پێرژه‌ و اتا به‌رزه‌کانی دا بکه‌ین، سه‌یرکه‌ چۆن سه‌یحرابه‌زه‌کان ده‌دوین و ده‌لین: ﴿إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ﴾.. واته‌: ئی‌مه‌ بۆ لای خودای په‌روه‌ر ده‌گه‌رمان ده‌گه‌رێینه‌وه‌-ئهم بیروباوه‌ڕه‌ش نازارو کاریگه‌ریی کاره‌سات که‌م ده‌کاته‌وه‌، چونکه‌ زوو بێت یان دره‌نگ مڕۆڤ هه‌ر بۆ لای خودا ده‌گه‌رێته‌وه‌، خۆ ئه‌گه‌ر زووتر بۆ لای خودا بگه‌رێترێته‌وه‌، ئه‌وا هه‌یج زیان و که‌م و کووپی یه‌کی تێدا نی یه‌، مادام ئه‌وه‌ به‌خواستی خودا خۆیه‌تی و بۆ گه‌یه‌شتنه‌ به‌دیداری خودا و به‌ده‌ست هه‌ینانی ره‌زامه‌ندی و پاداشتی.

ههروه‌ها به‌وردی بپوانه بۆ ئەم وتەییە تریان که نزی تێدا ده‌که‌ن و ده‌لێن: ﴿رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَقَّنَا مُسْلِمِينَ﴾ چونکه به‌پراستی هه‌ندێک جار ئەو ژان و ئازاره ناخۆشانه‌ی که مرۆڤ به‌هۆی نه‌خۆشی‌و هه‌ژاری و چه‌وسانه‌وه‌وه ده‌یچیژێت یان به‌هۆی له‌ده‌ست دانی که‌سیکی خۆشه‌یوستی‌یه‌وه له‌وانه‌یه له‌سه‌ر راسه‌هێڵی (باوه‌رو یه‌قینی به‌خودا) ی لابده‌ن و به‌هه‌رچوار په‌ل دا بیخه‌نه دۆزه‌خی بێ‌باوه‌ری و په‌شبینی یه‌وه. جا نزاکه‌ی ئەو سیحریازانه‌ی که تازه ئیمانیان هێنا‌بوو له‌بنج و بناوانی دا وره‌و تینیکی پۆلایینی هه‌شارداوه له‌سه‌ر به‌رگه‌گرتنی تیش و ئازاری سزاکانی فیرعه‌ون و له‌سه‌ر به‌رده‌وام بوونی بێ‌پسانه‌وه له‌و پێ‌په‌وه ئیمانی و باوه‌ردارێتی یه‌ی که هیچ باکی له‌ئاكام و نه‌هجامی نی یه‌ گه‌ر هه‌رچی یه‌ک و هه‌ر چۆنیکیش نۆت.

ئيش و نازاره كاريگهره كانيش توندترين و قورسترين نهو شيوازانيه كه نه فسي به شهرى
پى تاقي ده كرتيه وه. نه وه نه زمونيك و تاقيكرده وه يه كي خودى جه وه هرو ناوه روكى
عه قيديه و خويندنه وه پله ي جيگير بوونيه تى له ده روون دا.. هر بويه ش قورشان به جى دى
ئيمانداران وريا ده كاته وه له و ئيمانه روكه ش و لاوازه ي كه خوى ناگريت له بهرده م رووداو
گورانكارى به كانى سهرده م داو هيچ سوودى كي نه له دنياو نه له روكى دوايى دا پى ناگيه نيته،
نه وىش له م نايه ته دا:

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ ^(۱) فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَهُ فِتْنَةٌ أُنْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ﴾ الحج/۱۱.. واته: (هه‌ندیک کەس کاری خواپەرستی بەدلتیاری و یەقینەو ناکات، بەلکو لەسەر بارێکی بەرژووە‌ندیه‌رستانە‌ی خۆی پەڕە‌ویی ئایینی خودا دەکات، بۆ نمونە گەر بەهۆی باوەڕ و

(۱) (علی حرف): واته لمسه رووکاریکی ثابنه که به نارام و جیگینی یه و به بهو و کترین تافیکردنموی وه رووداویکی کاتی یان نازاریک دهرووخت و لمه لادهدات.

خواهبرستی یهوه سوودو بهرژه وهندی یه کی تاییه تی دهست کهویت تهوا شادو دلنیا دهییت، بهلام گهر توهی تاقیکردنهوهو نارهه تی یه کی بیت لهسهر ئیمانه کهی، تهوا لهو باوه پداریتی یه ی پهشیمان دهییتهوهو رهشبینی دهردبریت. بهم رهنکه دنیاش و پوژی دواشی لهدهست دهچیت ولهخپرو بیرو همدوکیان بی بهش دهییت، تهمهش خهساره تمهندی و رهغه پوژی یه کی ناشکرایه بو نهو جوړه دهروون لاوازانه).

سهرکهوتنی ههق بهسهر ناههق دا

چپوکی "موسا" راستی یه کی دیکه مان بو دووپات دهکاتهوه دهبراره ی تهوهی ناههق "باطل" هه رچه ندیک بالادهست بوو بیت و دوست ولایه نگر شوینکه وتوانی زوری لهدهوری خو ی کوکریتهوه، هه ر دهییت لهدواپی دا لهبردهم ههق دا بههزیت.

جا نهو سیهربازانه ی لهوهو بیت شتیکی بهتالو ناههقیان پیشان دهداو خه لکیان پی چواشو و چاوهست دهکردو عهقل و هوشیان داگیر کردبون، نهیاند هزانی که خودا پشتگیری "موسا" ی پیغه مبهری بهموعجیزه یه کی بههیزتر لهو سیهری تهوان دهکات، ههروه قورئان بوی گیراوینهوه: ﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ إِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿١١٧﴾ فَوَقَّ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٨﴾

تهوهش ساتهوهختیکی کورتهو قورئان تیای دا ململانی ههق له گهل ناههق دا پیشان دهکات که هیتهدی پی ناچیت ناههق (باطل) که لهبردهمیا بهچوکا دیت و دهکویت. دیاره سیهربازه کان خو یان لهههموو کهس زیاتر دهیانزانی لهسهر ناههقن و تهوهی دهیکه ن پووچه له، ههروهه لهههموو کهسیکیش زیاتر تهگیشتبون، که تهوهی "موسا" هیناویه تی بویان ههقهو راسته، هه ر بویهش تهوان لهپیشهنگی تهو کهسانه بوون که باوه پریان بهخودای موسا هیئا.

دیاره (فیرعهون) یش هه رهشهی تهمی کردن وسزای سهخت و نازار بهخشیان لی دهکات. تهوانیش هیچ بایه خیک بو هه رهش کهی دانانین، بهلکو بهدل و دهروونی پر لهباوه پیا نهوهو بهگیانیکی بهری باوه پداریتی یهوه که هیچ بواریکی بو گومان لیکردنی تیدا نهماوه وهلامی دهده نهوهو دهلین: ﴿إِنَّا ءَامَنَّا بِرَبِّنَا لِنَعْفَرَ لَنَا خَطِيئَتَنَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ ۚ ۷۳﴾. واته: (ئیمه باوه پیمان بهخودای پهروه دگاری خو مان هیئا تاکو له گونا ه و خه تا کاغمان خو شبیت و لهو سیهره شان ببوریت که تو بهزورو ستهم ناچار کردبوین بو به کارهینانی).

(أخفش)^(۱) ی زانا له وه سفینکی جوان وړه وانی خوی دا دهر باره ی (ړووداوی باوهره یتانی سحر بازه کان) گووتویه: (له کاتی ړووبه ړوو بونه وه که ی نیوان - "موسا" و سحر بازه کان-دا دوو دیمه نی خو غماش کردن (القاء) ی سحر بازه کان دهینریت، یه که میان: نه ویه کاتیک گوریس و دارده سته کانیان فرې دده نه زه ی ﴿فَالْقَوَا جِبَاهُمْ وَعَصِيَّتُهُمْ﴾ که بۆ پیشان دانی بی باوهری و نکوئی کردن بووه له پهمه که ی "موسا". دووه میشیان: له کاتیک دا باوهر دینن به موسا که نه واره گه وره یی له دارده سته که یه وه پیدا ده بیت و هم موو ماره کانی نه وانه ده خوات و نه وانیس سوژده بۆ خودا ده بن: ﴿فَالْقَوَا السَّحَرَةُ سَجِدِينَ﴾، (واته له و کاته دا سهریان بۆ سوژده بردن و سوپاسی خودا داده نه وینن).. جا به وردی تیبینی ی نه و جیاوازی یه فره گه وره یی نیوان همدوو حالتی خو نیشان دانان و نماش کردن (القاء) ی سحر بازه کان بکه).. واته: جیاوازی ی نیوان همدوو نایه تی ﴿فَالْقَوَا جِبَاهُمْ وَعَصِيَّتُهُمْ﴾ ﴿فَالْقَوَا السَّحَرَةُ سَجِدِينَ﴾^(۲).

نازادی گه لان

هر له و چیرۆکه ی "موسا" دا بریاردانی (مافی چاره نووسی و نازادی گه لان و مافی رزگار بوون له ده ست کویلا یه تی و ژیان ژیر حوکی سته مکاره ده سله تداره کان) به دی ده کریت. نه و هس له و فرمایشته ی خوا دا رهنګ ده داته وه دهر باره ی (بنو اسرائیل) و نیعمه تی له سهریان و یارمه تی دانیان کاتیک له سهر شوړی به ندایه تی فیرعه ون رزگاری کردن، نه و به ندایه تی یه ی که ماو یه کی زۆرو دریژ زوخوا و تالو یان لی چه شت، وه که ده فهرموی: ﴿وَرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ﴾ القصص/۵۰. واته: (خواستی دانایانه ی نیلاهی نیمه و ابو که فزلی رزگار بوون و سهر به رزی به و چه وسوانه به دین و بیانکه دین به پیشه وایان و میراتګر و جیګره وانی فیرعه ون له مولک و ده سله تاتی دا).

نهم ده قه قورناتی یه جاری نه و رتسا به رزه شهرعی یه به گوئی دنیا داده دات که هیچ نه ته و یه که مافی به کویله کردن و سهر شوړ کردنی گه لیک تری نیسه و هیچ ناتاج و پاساو یکیشی نی یه، که بیخاته ژیر هیژو هژموون و کونترولی خو یه وه و سامان و داهاتی

(۱) (الأخفش): له زانا به ناویانګه کانی زانستی رتزمانه له زمانی عهره بیدا.

(۲) (بروانه هر دوو نایه تی (۴۴ و ۴۶) له سووره تی (الشعراء).

زهوت کات. خو نه گهر واکات نهوا خودا له کومه ک و پشتيوانی کردنی شوو گله ستم لیکراوه دایه و سرخه ری ده بیت و له کوت و پیوهندی کزیله کردن و ستم کاری پزگاری ده کات. میووش له لاپه کانی دا چنده ها به لگمی تومار کردوه له سر شوو گهل و نه ته وانه کی له ژیر رکیتی ستمکاران دهرچوون و نازاد بوون، بیگومان سه ره نجامی شوو ستمکارانه ش سهخت و دژوار بووه، به تاییه تیش کاتیک چه سواوه ستم لی کراوان به پرویان دا راپه ریون و په لاماریان داون و به توندترین شیوه توله یان لی کردوونه وه.

هر له سر زاری "موسا" ش نیدانه و نارېزایی له سر سیاسه تی به کزیله کردن دهربرپراوه، نه ویش لم نایه ته ی قورشان دا ﴿وَلَا تَكُ نِعْمَةٌ تَعْمُكَ عَلَىٰ أَنْ عَدَّتْ بِحَىٰ إِسْرَءِيلَ﴾ الشعراء/۲۲.. "موسا" کاتیک نهم و ته یه ی به فیرعه ون ده گوت که شو باسی به خیکو کردنی (موسا) ی ده کردو منته ی به سر دا ده کرد گوايه مندالیکې بی که س بووه له کوشکی شاهانه ی دا په روه رده کراوه، بویه "موسا" ش پی ده لیت: (ناخر تو چون منتم به سر دا ده که هیت له کاتیک دا هه موو پوله کانی گله که مت به عه بدی خو ت داناوه سزایان ده دیت و ده یان کوژیت؟)..

له و اتاو مبه سستی نهم و ته یه ش دا هه لمه تیکې بویرانه هیه له سر دیارده ی به ندایه تیو به کزیله کردنی خه لکی و، پاشان وریا کردنه وه ی فیرعه ونیشه لهو خیزه زل زانین و خو فهرز کردنه و، په خنه یه کی توندو کاریگه ریشه له رفتهاره نائینسانی یه کانیی.

بانگه واز بو خه بات

له داستانی باوه رهیثانی گله که ی "موسا" و خوراگرتیان له بهر نازارو نه شکه نه ی فیرعه ون "داو، له و پاسپارده و ناموزگاریانه ی "موسا" ش بویان له سر (نارمگری و خه بات گیران) وانه یه ک بو باوه رداران هیه تا کو له پیناوی عه قیده یان دا به رده وام بن له سر خه بات و تیکوشان، جا شو که سانه ش که باوه ریان به پیامه که ی "موسا" هیثابو (فیرعه ون) زیتر هه ولی نازاردان و کوشتنی ده دان، "موسا" ش هاوسوزی و هاوخمی بو شو باوه ردارانه ی هوزه که ی دهرده بریو هانی ده دان له سر نارام گرتن و مژده ی سرکه و تنی پی ده دان: ﴿اَسْتَعِينُوا بِاللّٰهِ وَاَصْبِرُوا اِنَّ الْاَرْضَ لِلّٰهِ يُورِثُهَا مَنْ يَّشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ له نایه ته دا "موسا" لایه نگر و شوینکه و توانی خو ی راده سپیریت له سر خوراگری کوژ نه دان و به پی ی شو سیفته تانه ش به لینی سرکه و تنیان پی ده دات گهر به ته قواین و خویان له سر پیچی ی فرمانه کانی خودا بیاریزن. به لام شو ان له ژیر باره گرانه کانی نازارو ژان دا ده نالینن و به دم هاوارو ناله یانوه سکالای حالی خویانی پی ده گه یه نن چ له پیث

کاتی بوون به پیغمه مبهری داو چ دواى نه وهش، ههروهك خودا له سهر زارى نهوان گيژاوتى يه وه له قورئان دا: ﴿أَوَدِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا﴾، "موسا"ش له وه لامى نهو هاوارو نالعو ساكالا يه يان دا باسى نه گهرى له ناوچوونى دوژمنه كانيان بۆ دهكات: ﴿عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عُدُوَّكُمْ﴾... له م وه لامه دا له خوږوردنيكى پوون و ناشكرا ههيه له وهى كه نابيت په له قاژه بۆ رزگار بوونى خيراو سهركه وتنى كتوپرى بكريت، چونكه له ناوچوونى دوژمن به دهستى خودا يه و گهر خودا خواستى وا بيت زوو له ناوچيت نهوا نهو كاره پيش دهكات، گهر خواستيشى له سهر نهوه بيت درهنگ له ناوى بهريت نهوا كاره كه دوا دهكات، به لام خودا به ليتنى نهوه يان پچ دهكات كه زوو بيت يان درهنگ ههر له ناويان دهبات تاكو نه مان واته چه وساوه كانى (بنو اسرائيل) له سهر كارو كرده وهى خويان لهو ماوه يه دا هه لسه ننگينيت، ههروهك له پاشا وهى نايه ته كهش دا ده فهرمويت: ﴿وَيَسْتَخْلَفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴾ الأعراف/ ۱۲۹.

جا نه گهر نهو بوچوونه جوانه بكه ويته نيئو دلى پروا دارانه وهو پووبه ندى بيروبوچوونيان داگيركات له سهر نهوهى كه به بى هيچ گومانيتك خودا به سهر دوژمنانيان دا سهريان دهكات گهر له خهبات و جيهاديان بهردهوام بن و كوژ نه دهن. گهر نه م بوچوونه ناوا رهگ داكويتت له كانگاى هزرو بيريان دا نهوا گه وره ترين كاريگهري پوژلى دهبيت له بهتين كردنى هيممهت و به هيز كردنى وره و عهزم و سپينه وهى ترس و له رز له نيئو دهروون و، رهواندنه وهى بى ئوميدى له نيئو دل دا.

له ريشه هينانى سته م

سهركه وتنى "موسا" به سهر-فيرعهون-دا نمونده يه كى ناشكرايه له سهر ريشه كيش كردنى سته م و قورئان ده بچاته بهر ديدى ههر نه ته وه يهك كه حاكمه كهى سته مى زور بكات و نه ريتى (له سته م دا پوچوون) (طغيان)ى هه بيت.

ديارده كانى (له سته م دا پوچوون)ى (فيرعهون)يش له م خالانه دا رهنگيان داوه ته وه:-

۱- (فيرعهون) جارى خواهيتى و په رستراوتى (الوهية)ى خوى به نيئو ولات و گه له كهى دا پاگه ياندبوو: ﴿يَأْتِيَهَا أَلْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهِ غَيْرِي﴾ القصص/ ۳۸.

۲- (فيرعهون) كوژ و زنجيرى خستبووه سهر بيروباوه ره كانى خهلكى و ئابلوقه ي عقل و هوشيانيشى دابوو و هيچ كه سيك له خهلكى بوى نه بوو باوهر به شتيتك بينيت ته نها به

رېگه دانې - فیرعه ون - خوی نه بیټ: ﴿... اَمَنْتُمْ بِهِ قَبْلَ اَنْ اٰدَنْ لَكُمْ...﴾ [الأعراف/ ۱۲۳].

۳ - (فیرعه ون) ټو گه له ی بهش بهش کړدبوو و خه لکی کړدبوو به چنډ تاقم و کومه لیکه وه تا کو به ناسانی ده ست بگریټ به سهریان دا وه ک چون نیمپریالیزم و داگیر که رانی ټه مړو هه مان سیاسه تی (پهرت کهو زال به) به سهر نه ته وه لاوازه کان دا پیاده ده که ن یان وه ک چون حاکمی سته مکارو دیکتاتور په نا بو ټم سیاسه ته ده بات له پینا و بهرده و امی حوکمه زالمانه که ی دا: ﴿اِنْ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْاَرْضِ وَجَعَلْ اَهْلَهَا شِيعًا...﴾ [القصص/ ۴].

۴ - (فیرعه ون) هه ردو و گوی خوی له ناست بیستنی وشه ی (هه ق) دا که ر کړد: ﴿وَأَسْتَغْبِرُ هُوَ وَحُودُهُ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾ [القصص/ ۳۹].

۵ - (فیرعه ون) به و زولم و سته مه له پرا ده به دهره ی خوی وای لی هاتبوو هه موو هؤکارو نامراییکی زه بر و زنگ و قړ کړدن و بهر نیټ و کورنی (بنو اسرائیل) و پیوانی بکوژیټ و ثافره تانیشیان به زیندووی له لای خوی به یلیټه وه: ﴿سَنَقُولُ اٰنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ﴾ [الأعراف/ ۱۲۷].

قورئانی پېرژویش دهره نجامی ټو (له سته م دا روچوونه ی فیرعه ون و ټو خو به زل زانین و به درو خستنه وه ی به لگو و نیشانه کانی خدا ی دیاری کړدووه که چی ی به سهره ات و چ به رو بو میکی لی چنی یه وه: ﴿كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَآخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ ۗ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾... [آل عمران/ ۱۱].

ټه مه ش په ندو عیبه ر ټیکه بو ټو حاکمه زالمانه ی که له زولم و زور داری دا روچوون و، دهرس و وانه یه کیشه بو گه لانی ژیر ده سته وچه و ساوه تا کو خو را گر ابن و به ره و پروی زولم و زور داری بېنه وه و کو ل نه دهن چونکه له دوا یی دا به یار مه تی و پشتیوانی خدا سه ر که وتن به ده ست دینن.

نارادېونی بر واداران

پزگار بوون و نارادیی باوه ردارانمان له وه دا بو روون ده بیټه وه که خدا چون مؤلّه ت ده دات به "موسا" و ټو باوه ردارانه ی له گه لیدابوون تا دهرچن له - میسر - و پاشان چون (فیرعه ون) سهریازه کانی سازده کات و له گه لیان دا دوا ی "موسا" و باوه رداران ده کون و له نزیک که ناری دهریا که وه به دییان ده کهن، له و ساته ش دا هاوه لانی "موسا" نا ورده دهنه وه و ترسیان لیدنه نیشت و بواری هه لاتی زیاتریشیان له به رده م دا نابیت، چونکه ده بینن ته نها دهریا یان

له بهردهم دا ماوهو دهرياش همر شه پۆل دهدات و ئیدی وا گومان ده بهن گوايه دوا ساتيانهو له نیتو ده چن.

به لام "موسا" زۆر خۆراگرو بى خەم ده بىت له بهردهم ئەو جوړه ترسەى كه هه موو ههست و نهستىكى هاوه له كانى داگير كردبوو و هيچ بهستى و ماته ميني به كيش ده رنابريت، بهلكو ئەم پرسته به جۆشەى پر له بليسهى باوه پردارى دهرده پریت بۆيان و ده ئیت: ﴿إِنَّ مَعَ رَبِّي سِبْطًا﴾.

ئەم پرسته يش غمونه به كى زيندوو و قورئان ده بخاته بهرچاوى ئەو موجهيدانهى له پيناوى خوادا تیده كوژن و هانيان دهدات كه هيچ زويرو بى نوميده نه بن له كاتى رووداوو كاره ساته كان دا، بهلكو هه موويان به كه بهيه كه له ناخى دهره ونيانه وه به وه پرى دلنيايي سه وه ئەم پرسته به بليته وه دلنيا بن له سهركه وتنى بهرى ههق به سه رناهق داو، متمانە شيان بهو پاستيه به هيژ بيت كه خودا سه رخره يانه. وهك چۆن "موسا" له ململاننى له گهـل (فیرعهـون) دا به وره و متمانەو دلنيايي به وه رهفتارى كرده وه قورئانیش ده قسى به سه رهاته كهى بۆ گيراپونه وه خوداى مهـزن فهـرمويه: ﴿وَأَنجَيْنَا مُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٦٦﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ الشعراء/ ٦٥-٦٧.

دهرچوون له ژيړكيفى داب و نهريت

قورئان له جى به كى ترى ئەم چيړكهـدا وينهى زال بوونى داب و نهريته باوه كان به سه رگهـلى (فیرعهـون) دا دهرده خات، ئەويش كاتيك "موسا" بانگيان دهكات بۆ سهـرپرى پاست و ئەوانيش له وه لامى بانگهـوازه كهى دا پسى دهـلين: ﴿قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَلْفَنَّا ﴿١﴾ عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ ءَابَاءَنَا﴾ يونس/ ٧٨. واته: (ئايا بۆ ئەوه هاتوويت بۆلامان و بانگهـوازمان ده كهيت تاكو له سهـر داب و نهريتى باب و باپيرانمان نه هيلىت و بامخهـيه سهـر عاده تىكى دى؟).

بينگومان ده سه لاتى داب و نهريت له لايهـنى كۆمهـلايهـتى سهـوه نرخ و سهـنگى تايبهـتى خۆى له لای همر نه ته وهيك هديه، له وانده ئەم ده سه لاتەى داب و نهريت ههـنديك جار كۆسپ و بهـربهـستىك دروست كات له سهـر پرى گهـشهـكردن و پيشكهـوتنى ئەو نه تهـوانهـو وايان لى بكات ههـردهـم ملكهـج و وابهـستهـى ئەو داب و نهريـتانه بن كه بهـميرات له كهـلهـپوورى باب و باپيران و پيشينه ديريـنه كانيانهـوه بۆيان ماوه تهـوه، تهـنانهـت گهـر دژ و پيچهـوانهـى پاستى به كانيش بن!

(١) لفتنا: واته تاكو (پرومان پى وهرچهـرخينيت بۆ سهـر داب و نهريـتىكى تر).

له م پوهه بېگومان عادات و داب و نمریت چنه هڅه کی دواکه و تن و وشک هه لآتن و دځگاموونی همر گه لیکه وای لی ده کات توانای جم و جوول و ههنگاونانی نه بیت له مهیدانی پیشبرکی نه ته وه کان دا و ناهیتیت هاوره و ت و هاوره مانی گورنکاری یه کومه لایه تی یه کان بیت، چونکه گهره ترین زیانیش که پرو ده کاته کومه لگه به شری یه کان و ری گرتنه بهری ریگای سهرکه و تنیان لی ده گرتیت، (لا سایي کردنه و هی کویرانه ی باب و باپیرانه).

لا سایي کردنه و هس له هه نديک کومه لگه دا بوته ته هڅی ده سدریژی کردنه سهر بانگه وازکارانی هق و نه شکه ددانیان، وه چو زو له پیغمبران و کهسانی چاکه خواز و پیاوچاک ناویان به سهره تاهو و ده سدریژیان کراوته سهر و توشی نه شکه ددانیان بوون له و کومه لو گه لانه ی که نه دانتوانیوه له ژیر رکيفی داب و نمریته کانیان دهرچن وله داوو کزته کانی قوتارین.

ههروه ها لایه نیکی تری جوانکاری قورشان له ده پیرین و دارشتنی پرسیارو هڅه کانی سهرسورمان دا نه و یه باسی بی سله یقه یی و نایینایی خه لکی ده کات له شویته کوه تنی کویرانه ی داب و نمریته کانی باب و باپیرانیان داو به کارهی نانی نه و داب و نمریتانه ش بو دزایه تی کردنی چاکساز یخوزان و بانگه وازکارانی ری هق، قورشان ده پرسیت: (چو نه ده بیت مروؤ جلوه ی ژین و بیرو هوشی بداته ده ست نه و باو و باپیرانه ی که به ده قلی ساغ نه جوو لا ونه ته و هو ریگای هوشمه نديیان نه گو توت بهر یان له سهر نه فامی و گومرایی بوون؟) نه م پرسیاره ش واتای نه م فهرمايشته ی خودا به رجه سته ده کات:

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَنبَغُ مَا أَفْلَيْنَا عَلَيْهِ ءَابَاءَنَا أَوَلَوْ كَانُوا ءَابَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ سَيِّئًا وَلَا يَهْتَدُونَ﴾ البقرة/ ۱۷۰.

ناخاوتن به و ته ی نهرم

کاتیک "موسا" و (هارون) فهرمانی خودایان پی گه یشتبوو دهر باره ی بانگ کردنی (فیرعه ون) بو خوا به رستی، تاتاجیشیان به شیوازیک بوو بو ناسان بوونی نه و بانگه وازه و نهرکه کانی، به لام چ شیوازیک؟ چو فیرعه ون بدوینن؟ بېگومان خودا نه مه شی بوو مهیسه ر کردن و فهرمانی پی کردن که بهو بهری نهرم و نیانو گفتاری شیرینه و (فیرعه ون) له بهیامی خودا تی بگه یه نن: ﴿فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لِّنَا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى﴾.

به راستی ریتمایي یه کی گه ورو به سووده، که قورشان دیاری کردووه تا کو بیتنه نمونه یه کی به پره وکراو له همر چاخ و زه مان و بارود و خیک دا، چونکه گهر هاوکات له گه ل فهرمان به چاکه و قده غه کردنی خرا به (الأمر بالمعروف والنهي عن المنکر) دا نهرم و نیانییش

هه‌بیت ئەوا کارایی و شوینه‌واری لەسەر دەروونی مەرۆژ زیاترە تاكو لەگومرایی خۆی بگه‌ڕێتەوه و دەست هه‌لگریت، هه‌روه‌ها دەرڤه‌تی بیرکردنه‌وه له‌و بارودۆخه‌ی بۆ دەرپه‌خسینیت، که‌ تیای دا ده‌ژێ و به‌وردیش له‌و ئامۆژگاریانه‌ ده‌کۆلێتەوه، که‌ پێی گه‌یه‌نراون.

هه‌ر ئهم شێوازی نهرم و نیانی یه‌ش رێزو گه‌وره‌یی ی بۆ دهرخینیت و له‌پله‌ی شیاوی دا دایده‌نیت و ایشی لی ده‌کات ئاماده‌ و گوترايه‌ل بێت بۆ بیست و وه‌رگرنتی ئەو رێبازه‌ جوان و پر له‌ خێره‌ی که‌ ده‌خړیته‌ به‌رچای، به‌تایبه‌تیش گه‌ر نیشانه‌ی قایلکاری و قه‌ناعت پێهینانی تێدارپه‌نگ بداته‌وه (واته‌ له‌ شێوازه‌ نهرم و نیانی یه‌که‌دا)، به‌لام دیاره‌ شێوازی (زۆرکاری و دل‌په‌قێ قسه‌ی په‌ق و توورپه‌ی) ئاسه‌واری ئاله‌باریان هه‌یه‌و مەرۆڤی بانگکراو بۆ رێی راست زویرده‌کات و زیاتر هانیشی ده‌دات له‌سەر یاخی بوون و ته‌کینه‌وه و دوورپه‌رێزی و پاشان وه‌رنه‌گرنتی ئامۆژگاری.

باوه‌ره‌ینان له‌رێی عه‌قله‌وه

هه‌ر له‌و چیرۆکه‌ پر له‌په‌ند و دهرسه‌ی "موسا" دا (شێوازی نایابی به‌لگه‌هینانه‌وه له‌سەر وجودی خودا) پێشان دراوه، بۆ ئه‌وه‌ له‌م چیرۆکه‌دا بینیمان چۆن (موسا) ده‌چیته‌ لای (فیرعه‌ن) و بانگی ده‌کات بۆ (باوه‌ره‌ینان به‌خودا) له‌رێی عه‌قله‌وه‌ خستنه‌گه‌ری فیکرو هۆشیه‌وه، واته‌ له‌ رێی سه‌رنج دان له‌سروشت و له‌هه‌موو ئەو مه‌خلوقات و گیانه‌به‌ر و شته‌ سه‌رسوهره‌ینانه‌ی که‌ وای لی ده‌که‌ن به‌هۆی لێکدانه‌وه و سه‌رنج دان و پاشان به‌قه‌ناعت هینانی ته‌واوه‌وه (ئیمانی به‌خودا) بۆ دروست ببیت.

سه‌یرکه‌ن ئەوه (موسا) یه‌ له‌گه‌ل (هارون) ی برای دا له‌لای (فیرعه‌ون) دانیشتون و ئەویش ده‌یه‌وێت بزانی‌ت کێ خودایانه‌و لی یان ده‌پرسیت: ﴿قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَمُوسَى﴾، (موسا) له‌وه‌لامدا ئاسنامه‌و ئه‌رك و گه‌وره‌یی ی خودای بۆ پێناسه‌ ده‌کات: ﴿قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ، ثُمَّ هَدَى﴾، له‌م ئایه‌ته‌دا قورئان راپه‌ده‌گه‌یه‌نیت، که‌ هه‌موو دروستکراوه‌کان و مه‌خلوقات خودا دروستی کردوون و به‌سیستمیکێ تایبه‌تی هیناونه‌ ئاراهه‌. هه‌ر دروستکراو (مخلوق) یتکیش به‌چه‌ند تابه‌ته‌ندی یه‌کی ئاشکراو په‌نهانی که‌ خودا پێی به‌خشیون، جودایه‌ له‌وانی دی، پاشان ئیله‌هامی به‌هه‌ر مه‌خلوقیکێ زیندوو داوه‌ که‌ به‌و ده‌ستوره‌ تایبه‌تی یه‌ی بۆی داناوه‌ گوزهران بکات.

هه‌ر خودی ئهم ئایه‌ته‌ش چه‌ندین کتیب به‌ زنجیره‌و به‌رگه‌کانیانه‌وه کورت ده‌کاته‌وه له‌و کتیبانه‌ی دهرباره‌ی زانستی زینده‌وه‌رناسی (ئاژه‌ل و جانه‌وه‌ر و میرو و وبالنده‌و گیاندارانی نیو ئاو) نووسراون. نووسه‌رانی ئهم کتیبانه‌و زانا شاره‌زاو پسپۆره‌کانی ئهم به‌واره‌ش وای ده‌کات

بهوردی لهو هه موو زینده وهرانه بکۆلنه وهو سه رسامیش بن لهو هه موو رازو نهیتییهی که له ناخی ژانیان دا دانراوه کاتیك بهوردی بو ژانیان ده روانن و، له شیوازی زاووزی ژوربونیشیان ده کۆلنه وهو دیراسهی (خپاراستنیان) و هیشته وهی ره گه زیان) و (به ده سه تهینیانی پۆزی) و (هه لسوکه وتی نیوان خۆیشیان) ده کهن، بیگومان شه و ئیلهامهی که ژانی شه و زینده وهرانه به پتوه ده بات، یان باشت وایه (به زاراوهی قورشان بلین) شه (هیدایهت) و پینماییهی که ژانی ههریه که یان به شیویه کی تایه تی به پتوه ده بات به هیزترین به لگه یه له سه ر (مه به ست له وجودی سروشت و شه و گه ردوونهی که ده سکردی خودایه) و له سه ر (پوچه لئی شه و تیوری-پیکه وت-هی که ماده په رست و مه تریا لیسته کان ده یکه نه پاسای لنگدانه هی به دابوونی گه ردوون).

دوای نهمه با بگه پینه وه سه ر خویندنه وه ی ره وتی دیداری نیوان (موسا) و (فیرعه ن) و بیینین چۆن (موسا) دوای خسته نه رووی نه و نایه ته ی بوونی خودای ده سه لماند، چه ندین جوړی تری له دروستکراوانی خودادیار ی ده کرد: ﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّن نَّبَاتٍ شَتَّىٰ﴾ ﴿۵۳﴾ ﴿كُلُوا وَارْعَوْا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ طه/۵۳-۵۴. واته: (خودای په ورده گارمان نه و خودایه یه که زهوی و ده کو بی شک وه پیخه فی مندا لآن بو راخستوون و کردویه به جی ی حه سانه وه تان، هه ر له م زهوی یه دا چه ندین ریگاو جاده ی بو ساز کردوون تا کو پیویستی یه کانی خو تانی پی به جی به یین و، له ناسمانی شه وه بارانی بو ناردوونه خواره وه به هو ی ناوی بارانه وه چهنده ها جوړ له گزو گیاو ده غل و دان و به ربو وومی کشتو کالی ی بو ده سته به ر کردوون، نیوه ش له و به ربو ومانه بخو ن و، له گزو گیای زه ویش ناژده کانتان بله وه پین، به راستی له هه مو نهم دروستکراوانه دا چه ندین به لگه ونی شان ی رو شن هه یه له سه ر بوونی خودا و په ورده گاری تی ی خودا بو نه وانه ی خاوه نی عه قلو تی فکری ن و هوشم ندو ژیرن).

جا ٽيپيني بکمو سهرنج بده لهوۍ چؤن ٿايه ته که بهم پرستيه ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي
الْأَبْصَارِ﴾ کوٽايي پي هيٺاوه واته (بهراستي لهو هه موو دروستکراوانه و لهو ديمه نه گرنگانه دا
چهندين بهلگهۍ روون و پرشنگذار ههيه بؤ ٺهوانهۍ خاوهۍ عه قلن (أولى النهى). چونکه
خولقاندني ٺم زهۍ يه و هه موو ٺو شتانهۍ تيای دان چهند بهلگهۍ کي ديار ده خه نه روو بؤ
سهلماندني ٺو راستي يه حاشا هه ٺنه گرهۍ که هيچ گومانتي کي لي ناکريت، واته بؤ سهلماندني
وجودي خدا، وجودي خالقي زهۍ و بونه وهر که هه موو عاقل و هو شه نيکي خاوهن هو شي
ساغ قه ناعهت بهم راستي يه دينيت.

کاتیک (فیرعهون) یش نهم راستییی به درۆ ده خسته وه و لاری و سرکیشی ی ده کرد و دانی بهو به لگه عه قلی یاندا ندهنا، خوداش موعجیزه ی دارده سته که وشته کانی دیکه ی پیشان دا. جا قورثانی پیروز بۆیه سهرنج و پروانینمان به لای تیفکرین و وردبوونه وه لهو به لگه و نیشانانهای نیو گهردوون دا راده کیشت تاکو به هۆی ته مانه وه ههست به قودره تی داهیتان و جوانکاری خودا له خولقاندن دا بکهین و پاشان باوه ر هینانیشمان به خودا به قناعت و ته سلیم بوونیک ی راست و هه ق خوازانه ی واوه بیت که به وردی دیراسه ی بوونه وه رو به لگه و نیشانه کانی تایبهت به وجودی خودا بکهین، نه وهش دیاره ریگایه که بۆ به لگه هینانه وه له سه ر خودا و پینمای ی خه لکی بۆ ناسینی خودا و هه ر ته نیا نیسلامیش گرتی تی یه بهر. که چی هه ندیک ثابینی تر شوینکه وتوانی به فهرمانی (باوه ریپنه، پاشان بیربکه ره وه) راده سپیریت و، ئینجا بۆ قناعت پچ هینانیشیان په نا ده به نه بهر نه و موعجیزه وشته سه یرو سه رسور هینانه ی که له پیغه مبه رانیانه وه ده رکه وتوون و بۆیان ده گپ نه وه بهو شیوازه ی له گه ل بهرژه وهندی یه کانیاندا بگوئیت، له کاتیکدا نیسلام ریگه ی قناعت هینانی عه قلی کردۆته بناغه یه که بۆ باوه ر هینانی خه لکی.

"پووچه ل کردنه وه ی عه قیده ی میسرییه کۆنه کان"

ههروه ها لهو دیالۆگ (حواره ی نیوان "موسا" و (فیرعهون) دا ده رباره ی په وه ردگاری تی (ربوبیه ی خودا جوانترین و به هیترین وه لام له سه ر دیارده و داب و نه ریته کانی (هاو به ش بۆ خوا دانان) ی میسرییه کۆنه کان به دی ده کهین، نه وهش له م ثایه ته ی قورثان دا که خودا له سه ر زاری "موسا" دیاری کردوه و له به شیکی گفت و گو که یان دا فهرموویه:

﴿ قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ۝۳۳ قَالَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ۝۳۴ قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْمَعُونَ ۝۳۵ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ۝۳۶ قَالَ إِنْ رَسُولُكُمْ أَرْسَلَ إِلَيْكُمْ لِتَمَجَّنُوا ۝۳۷ قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ۝۳۸ قَالَ لَنْ اتَّخَذَ إِلَهًا غَيْرِي لِأَجْعَلَكَ مِنَ الْمَسْجُورِينَ ۝۳۹-۲۹..﴾ الشعراء

نه وه ی له م ده قه قورثانی یه وردیته وه له یه که م چرکه سات دا وه سفیکی تیکرایی وه هه مه گیر (شامل) بۆ (پهروه ردگاری تی ی خودا له سه نهم گهردوونه) به دی ده کات، که هه ر خودا خۆی نه و تاك و ته نیا (واحد) یه که هه چ که سیکی دی رکه بهرو به ره له ستکاری فیعلی نییه له مولکی دا. بیگومان هه ر زانایه کی لیکۆل یارو لیکده ره وه ی (عه قیده دیرینه کانی میسرو بیروباوه ری خه لکی نه و سه رده مه) له ری تی نهم ده قه قورثانی یه وه ده بینیت چۆن قورثان وه لامیکی پوخت و

پرمانای بۆ سه رجهم نهو بیروباوهره دیرینانهی خهلکی میسری کۆن دیاری کردووه نه مهش خۆی له خۆی دا نامازهیه که بۆ نهو راستی یهی که قورثان هه والی چه ند شتیکی میژووویی راسته قینهی به دنیا گه یاندوه پیش نهو ی زانست (علم) په ی پچ بردیت.

سه بارت بهو نایه تانهی پیشووش ده بینین حیوارة که به پرسیاریکی (فیرعه ون) ده ست پی ده کات: ﴿وَمَا رَبُّ الْعَالَمِینَ﴾، (موساش) وه لامسی ده داته وه: ﴿قَالَ رَبُّ الْمَسْمُورِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَیْنَهُمَا إِنْ کُنْتُمْ مُوقِنِینَ﴾. نهو وه لامه ی (موسا) (یان نهو وه لامه ی قورثان له سر زاری "موسا") رت دانوهیه کی دیاری نهو عه قیده و بیروباوهره کۆنانهیه که لهو سه رده مه دا باو بوون و له نیو خهلکی دا بلاو بوون.

بۆ نمونه ش لهو سه رده مه دا خواوه ندیکیان به ناوی (نووت) بۆ ناسمان دانابوو و بیرو بۆچونیشیان وابوو گوایه نهو خواوه نده ئافره تیکی زۆر زل و گه وره یه وه جه سته ی له گه وره یی دا لاریژته وهو شیوه ی نیمچه که وانه یه کی وه گومه زی وهرگرتووه به سه ر زه ی دا شۆر بۆته وه. هه روه ها خواوه ندیکیان به ناوی (غیب) بۆ زه ویش دانابوو (که به رای خۆیان میردی- نووت-) بووه.

خواوه ندیکی دیکه یان به ناوی (شو) هه بوو که نوینه رایه تی نهو پانتایییه وشکه (الفضاء الجاف) هی نیوان ناسمان و زه وییی ده ی کرد^(۱).

(مانگ) یش لای نهوان خواوه ندیک بوو و دیرینه ترین خواوه ندی په رستراویان بووه له (میسر) دا. به لام به یه یی نایینی په سمی نهو زه مانه یان (خۆر) گه وره ترین خواوه ندیان بووه^(۲). پاشان له گه رمه ی گفت و گو که دا (فیرعه ون) به وپه یی واق وپمان و شانازی به خۆکرده وه و ته کانی (موسا) ده داته بهر توانج و به شیوازیکی گالته جاری یه وه پروده کاته که سانی چواره وری خۆی و لی یان ده پرسیت: نه ری گۆتتان له م قسمو باسانه یه ؟ ﴿أَلَا تَسْمَعُونَ﴾؟! وه لی "موسا" وپرای نهو ی له ئاخواتنی خۆی به رده وامه و خودایان وا پی ده ناسیتیت که بیگومان خودای خۆیان و خودای باب و باپیرانیشیانه: ﴿رَبِّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِینَ﴾..

نهو و ته یه ش به ره ره ج دانوهیه کی بویرانه ی دژی خواوه ندیتی ی فیرعه ونه هه ره وه رت دانوهیه کی عه قیده ی دیرینی میسری یه کانیسه، نهو عه قیده باطله ی که چه ند خواوه ندیکی بۆ مردوه کانیش دانابوو وهک: (خواوه ند (سکر) خواوه ندنی گۆرستانی (منف/ سقاده) و (ختنی

(۱) پروانه کتیبی (میسر- مصر) له دانانی (دریوتون) و (جاک فاندیهه)، وهرگیرانی بۆ عه ره یی (الاستاذ: عباس بیومی).

(۲) پروانه (قصة الحضارة) ی (ول دیورانت) ج ۲ / ص ۱۵۶.

ئەمىنەت)ى خواۋەندى گۆرستانى (ايچو).^(۱)

ھەر ھەھە ئەو وتەيەي نىۋ ئايەتە كە (كەلەسەر زارى "موسا" ھاتوۋە) رېنگە بەپەرستىنى پادشا مردوۋەكانىش نادات: (چونكە لەكاتى مردنى پادشادا پەرستگايەك لەتەنىشت گۆرەكەيەو بەنيات دەنراو فەرمان بەبەردەامىي پەرستىنى دەكرا بەوپىتودانگەي خواۋەندىكى مردوۋە).^(۲)

بەلام (فیرعەون)ى خۆبەزل زان بەربەرەكانىي (موسا)ى دەکردو بەم ۋەلامە گالتەجارىيە ۋەسفى (موسا)ى پىتغەمبەرى خوداى بۆ دەست و پىتوۋەندو كەسانى چواردەورى خۆى وا دەکرد گوايە (نیرراۋىكى شىت) ھاتوۋە بۆ لاتان: ﴿إِنَّ رَسُولَكُمْ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ﴾!.. (موسا)ش بىگۆي دانە ئەو گالتەجارى يەي فیرعەون و بىئەوۋى باكى لەو وتە نابەجىيانەي ھەبىت بەردەوام بوو لەسەر ناساندنى زىاترى خودا و بەرپەچ دانەوۋى (فیرعەونىش)، ھەر ۋەك خودا لەسەر زارى دەيگىرپتەو: ﴿رَبِّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنَّ كُنُتُمْ تَقُولُونَ﴾.

لەم ئايەتەدا وشەي (مەشرىق) و (مەغرب) بۆ دەلالەت و گوزارشتە لەخۆرو رۆشنايىيەكەي، لەو سىستەمە ديارەي جىھان لەخولانەوۋى زەوى بەدەورى خۆردا كە وا لە لە خۆر دەكات لەجىگەيەكى ديارى كراۋى خۆيەو ھەلبىت و پىي بگوتريت (خۆرھەلات/ مشرق) و لەجىگەيەكى بەرامبەريشەو ھاۋايىت و پىي بگوتريت (خۆرناۋا/ مغرب). وشەي (وما بينهما)ش لەو ئايەتەدا دەرپىنكە بۆ ھەموو ئەو شار و دىھات و گژوگياو پرووۋەك و گيانلەبەرانەي كە خۆريان لەسەر ھەلدت و سوود لە پرووناكى و وزەي گەرمىيەكەي ۋەردەگرن. كەۋابو ھەموو ئەو وتانەي "موسا" رەت دانەوۋەيەكى سەرچەم ئەو ديدوبۆچوون و بىروباوۋەرە چەسپاوانەي ئەو سەردەمەي خەلكى مىسرى دىرينەكە بۆ ھەر ناوچە وشارۆچكەيەك خواۋەندىكى (تاييەت بەخۆى)يان بۆ دانابو، ۋەك خواۋەندەكانى (أمن) و (اونورىس) و(اونويس) و (اوزيريس) و (باست) و (ھورىس) و (عنقت)^(۳).

بەلام (فیرعەون) دواى ئەوۋى ھىچ ۋەلامىكى پىي نامىنيت ھەر شە دەكات لە "موسا" و پىي دەلتيت: (گەر جگە لەخۆم ھەر خودايەكى دى بپەرستيت ئەوا لەزىندانە توند دەكەم): ﴿لَئِنْ أَخَذْتُ إِلَٰهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ﴾.

(۱) لەكتىبى (مصرى) (دريوتون و جاك فاندییه) ۋە، ۋەرگىترانى (عباس بىيومي).

(۲) ھەمان سەرچاۋە.

(۳) ھەمان سەرچاۋە.

قورن ان له م نايه ته دا ناماژه بؤ (خواوه نديتي فيرعه ون) ده كات و باسي نه وه ده گير پته وه كه بېگومان، فيرعه ون خوي به خواوه ندي پهرستراو داناو، هم ناماژه قورنانيه ش حه قيقه تيكي ميژوويييه و كتيبه كاني ميژووش ناماژه ريان بؤ كردووه، هه روه كه له كتيبي (قصة الحضارة) دا باس كراوه كهوا (پادشا) له لاي ميسري كونه كان خواوه نديك (اله) بووه و هه رده م پهرستراوه، بؤ نمونه كوري (آمون - رع) هه ر ته نها به گويره ي (مافي خواوه نديتييه كه ي) حوكمي - ميسري نه كردووه، به لكو به پي مافي (به خواوه ندي له دايك بسوني) حوكمي كردووه كه گوايه نه وه (خواوه نديك) هه راژي بووه به وي زه وي تا ماوه يه كه نيشتماني خوي بيت^(۱).

له م باسي پيشووه ده ده گينه نه وه به رنجامه ي كهوا ميسرييه كاني سه رده مي زوو چه ندين خواوه نديان هه بووه جگه له به خواداناني پادشايانيشيان، قورناني پير ژيش به پرووني به وردی ناماژه ي بؤ نه وه حاله تهيان كردووه، هه روه كه خودا ده فره موي: ﴿وَقَالَ الْكَلْبُ مِنْ قَوْمِ قِرْعَوْنَ أَنْذَرُ مُوسَى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ...﴾ الاعراف/ ۱۲۷. واته: (راويژكاران و پياوماقوواني فيرعه ون پي ريان گوت: (نه ري تو موسا و گه له كه ي نازاد ده كه يت و وازيان له ديتيت كه زه وي تيك بدن و كاروبارمان بشيوين و توش پشت گوي خن و نه خوت و نه خواوه نده كانيش نه پهرستن؟)

بيگومان نه وه راستي يه گرنگانه ي كه قورن ان باسيان ده كات و ده ياخاته روو خوي له خوي دا ده سپشكه رييه كي زانستiane قورانه و پيش هه موو زانست و عيلميتي دي باسي كردوون و به ر له قورن ان نه زانراون و ته نانه ت (تا ماوه يه كي كه م) ي ميژوويي له مه ويپش كه س نه يزانيبون، واته تا نه وه كاته ي كه چاله كان له (ميسر) دوزران هه وه هه لدرانه وه و له نه نينييه كاني نه وه شوينه واران هه كولرايه وه و زانكان هيماو ره مزه كانيان ناسييه وه و ليكيان جودا كرده وه و شيان كرده وه.

پير ژو ر اگرتني خوداو ريزلناني ته واو و شايسته ي

به راستي به شه ريته زور جار له قوناغه جياجيا كاني ميژوودا تووشي گومرايي و هه له ي زوري ده ره هق به خودا بووه له مه سه له ي عيباده ت دا دوچاري لادان و سه ره رويي بووه. بؤ نمونه هه نديك جار به شه ريته و ره وتي كارواني مروبي (خالقي خوي) به چهنده خه يال و وه هميك وينا كردووه و هه موو بيدعه و شتيكي داهيتراويان تيكه لي شان و شكوي خودا كردووه به چهنده روخساريكي وايان چواندووه، كه هه رگيز عه قلي ساغ په سندي ناكات، به م پي يه ش بيانوو و به هانايان داوه ته ده ست بئ باوه رو مولحيان تا به هه واو ثاره زووي خويان

هیرش بکه نه سهر ناینه کان.

قورئانی پیروژ هدردهم دژی نهم دیاردانه یه و پاستی ی په های دهر باره ی خودای خالق هیناوه و خودای به پاک و پیروژ و بی خهوش راگرتوه و به هیچ مه خلوقیکیشی نه چواندوه:
﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ الشوری/ ۱۱۰.. ﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ﴾ عِلْمًا طه/ ۱۱۰..

له چیرۆکی "موسا" له قورئان دا وه سفیک و ردو تیروته سله ی "گه وره یی ی خالق" و به دیهینره گه ردوون به دی ده کین، وه سفیک دووره له و جوره سیفه تانه ی، که جاروبار به (نه رک ی خولقاندنی) یه وه ده لکینن، (لاوازی) و (سستی) له هه ندیک پرووه ده دهنه پال..

نه و هه سفه تیرو ته سه له ش دهر باره ی گه وره یی خالق له و ناخاوتنه ی نیوان (خودا) و (موسا) دا ده بینن کاتیک "موسا" داوا له په روه دگاری ده کات (خۆی) پیشان بدات و خوداش وه لآمی داواکاری یه که ی به وه ده داته وه، که نه و (واته "موسا") هه رگیز ناتوانیت (خودا) ببینیت، به لآم خۆی بۆ چیا که ده رده خات و... تا پاشماوه ی پروداوه که هه روه ک قورئان بۆمان ده گپیتنه وه که: ﴿قَالَ رَبِّ ارْنِيْ اَنْظُرْ اِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرٰنِيْ وَلٰكِنْ اَنْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ فَاِنْ اَسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرٰنِيْ فَلَمَّا تَحَلَّىٰ رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًا فَلَمَّا اَفَاقَ قَالَ سُبْحٰنَكَ بُنْتَ اِلَيْكَ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُؤْمِنِيْنَ﴾ الأعراف/ ۱۴۳.

نیدی نه مه له کوئ و نه و کتبه شیواوانه ی جووله که کان له کوئ، که خودایان له وه پری بی ده سه لآتی و ده سه وه ستانی دا داناوه و، که (بۆ نمونه) و به بی ی کتبه کانی نه وان: (گوایه خودا تا کو سهر له به یانی زۆرانبازی ی له گه ل-یه عقوب-دا گرتوه و نه به زاندوه. ^(۱)

هه روه که له کتبی (قصة الحضارة) ش دا هاتوه: (بیگومان "یه هوه") ی خواوه ندی نه ته وه یی جووله که کان (به رای خۆیان) نازاو به زه بر بوو، به لآم وا نه ده بینرا که له هه له به دوور بیت، گومانیشیان وابوو که گوایه ناشیرینترین کاری هه له ی نه وه یه مرۆقی خهلق کردوه. هه ر بۆیه ش ده بینیت دوا ی له ده ست دانی ده رفه ت په شیمان له سه ر خهلق کردنی ئاده م و، له سه ر رازی بوونیشی به وه ی (شائول، واته -طالوت) پادشا بیت و، پاشان ده بینن سات له دوا ی سات په ست و توپوه و، تینو بۆ خوین و، دوودل و ئاشارام و گۆراوه... نه مه له کاتیک دا نه و (واته خواوه ند) زیندووشه و ناهیلیت هیه به شیک خۆی ببینیت ته نها پشته نه بیت، پخته ی گفتاریش له م باره یه وه نه وه یه هیه که له نه ته وه دیرینه کان (خواوه ندیک ئاده می ی بۆ هه موو شتیک) وه ک نه م خواوه ندی-جووله که-نه بووه. ^(۲)

(۱) بڕوانه (سفر التکوین) هه ردوو (فصلی (دووه م) و (سی یه م). لاپه ره (۲۴-۳۰).

(۲) بڕوانه (قصة الحضارة)، به رگی دووه م، لاپه ره (۳۴۰) نووسینی (ویل دیوران) گۆرینی بۆعه ره بی (م. محمد بدران)

به ندی حه و ته م

((موسا و عه بده صالحه که ی خودا))

(گه یشتنی "موسا" به عه بده صالحه که - "موسا" داوای زانست ده کات - "موسا" به ره لستی ی عه بده صالحه که ده کات - پازو مه به لستی عه بده صالحه که له کرداره کانی - چهند وانه یه که لم چیرۆکه وه.)

گه یشتنی "موسا" به عه بده صالحه که

جاریکیان (موسا) له وتاریکی دا بۆ گه له که ی دهر باره ی خوا به رستی و گو پرایه لئی کردنی فره مانه کانی خودا بۆیان ده دویت و له کۆتایی وتاره که ی دا پیاویک لی ی ده پرستی: (له نیتو خه لکی دا کئی زاناره)؟ (موسا) ده لیت: (من). خوداش له سه ر شه م وه لاهه ی سه زه نشتی ده کات چونکه زانستی هه ر به و نه داوه، به لکو عه بدی وای هه یه که له ویش زاناره له و سه رده مه دا، له بهر شه مه خودا سه روشی شه و راستی یه ی پی ده گه یه نیت و ده فره مویت: (عه بدیکم له ناوچه ی - پیک گه یشتنی هه ردوو ده ریا - هه یه و له تو زاناره). (موسا) ش لی ی ده پرستی و ده لیت: (ئه ی پهروه ردگار چۆن پی ده گه م؟) خودا له وه لاهه ی داوا که ی دا پی ی ده فره مویت: (ماسی یه که له گهل خۆت هه لگه وه بیخه ره زه میله یه که وه له هه ر شوینیک شه و ماسی یه لی ون بییت شه و عه بده صالحه ش له وی یه)...

(موسا) بۆ جی به جی کردنی شه و کاره ماسی یه کی هه لگرت و که و ته پئی و کورپکی نه و جه وانی کارگوزاری خۆشی له گهل دا بوو، جا کاتی که گه یشتنه (ناوچه ی پیک گه یشتنی هه ردوو ده ریا) (موسا) دانیش ت و چانی که بدات، به لاه له و و چانه دا وه نه و زی که گرتی و نه ختی که خه وی لی که وت، له و ماوه که مه ی خه وه که ی دا بارانی که باری و ماسی یه که یان ته ربوو و که و ته وه جم و جوو و، به مه ش ژیا نی ده ست پی کرده وه گه راپه وه بۆ نیتو ده ریا.

"موسا" داوی بیدار بوونه وی له وخه وه که مه ی فره مانی به کورپه خزمه ت گوزاره که ی کرد که پیکه وه ده ست به رۆیش ت بکه نه وه تا کو ده گن به و مه به سه ته ی خۆیان، اته: به عه بده صالحه که، بیگومان کورپه که ش له بی ری چوو بو هه والی له ده ست دانی ماسی یه که ی پی بگه یه نیت. به لاه کاتی که هه ستیان به برستی کرد (موسا) داوای لی کرد خۆرا که که ناماده

کات(واته - ماسی یه که - که له وه و پېش برژاند بو و شیان)، ئینجا لهو ساته وه خته دا کوږه که ماسی یه که ی به بیر دیته وه وه هه والی ون بوون و له ده ست دانی به - موسا - ده گه یه نیت.

(موسا)ش ئهم هه والی وه که مژده یه کی خوش بهرگوئی ده که ویت و به کوږه کارگوزاره که ی ده لیت: (ئه مه بوو ئامانجی ئیمه، ده بویه ئهم ماسی یه مان لی ون بیت، ده با بۆ ئه و جی یه بگه پښینه وه که ماسی یه که ی لی ون بووه) ..

جا کاتیک گه یشتنه وه بۆ ئه و جی گه یه ی که ئامانجی سه ره کی سه فهره که یان بوو ئه و عه بده صالحه ^(۱) یان بینی که به پئی به لئنی خودا وا بریار بوو (موسا) پئی بگات.

ئه مه ی پېشوو پوخته ی ماناو شیکاری ئهم ئایه تانه بوون که ئه و به شه ی سه ره تای چیرۆکه که ده گێڤنه وه که خودا تیایان دا فرمویه: ﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتْنِهِ لَا آتِبْرَحُ ^(۲) حَتَّىٰ أَتْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقْبًا ^(۳)﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نِسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ^(۴)﴾ فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتْنِهِ إِنَّا نَدْعَاكَ لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا ^(۵)﴾ قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ ^(۶) وَمَا أَنَسِينِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ، وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ^(۷)﴾ قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبِغُ فَارْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا ^(۸)﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا ءَاتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ^(۹)﴾ الكهف/ ۶۰-۶۵.

(۱) لێره دا مه به ست له عه بدی صالح مرۆڤیک ی به نده و کۆله ی که سیکی دی نی یه، به لکو مه به ست له به نده یه کی خودایه که هه رده م به نده یه تی بۆ خودا ده کات، مرۆڤه کانی ش هه موویان به نده و عه بدی خودان.

(۲) لا أبرح: واته به رده وام ده م له رۆیشتن.

(۳) أمضی حقباً: واته (بۆ ماویه کی زۆر له زه مه ن) به رێگادا ده رۆم.

(۴) سرباً: واته (ده ربا زیک) ی دۆزی یه وه بۆ ده رچوون لێوه به ره و ده ریا که.

(۵) نصباً: واته: مانه ویتییو بارگرانی.

(۶) (حوت): هه رچهنده له زمانی کوردی دا مانای (نه هه نگ) ده گه یه نیت، به لام له زانستی رێزمانی عه ره بیدا به هه موو جۆره ماسی یه کی گه و ره و بچوو کیش ده گو تریت، له م چهنده ئایه ته ش دا بۆ ماسی ی بچوو که به کاره ی نه راوه، یان بۆ جۆری که له ماسی. - ره رگێڤر -

(۷) فارتد علی آثارهما: واته: هه ردوو کیان گه رانه وه بۆ سه ر ئه و رێگایه ی پېشوو یان و شوین پئی خویان هه لگرته وه.

(۸) وعلمناه من لدنا علماً: واته: زانیاری یه که مان ده ریا ره ی خۆمان که (هه ندیک زانستی غه یب زانی یه) پئی به خشیبوو.

موسا داواى زانست ده‌کات

"موسا" کاتیک به‌عه‌بده صالحه‌که‌ی خودا گه‌یشت داواى لى کرد قایل بیټ به‌وه‌ی که له‌گه‌ل‌دا بگه‌ریت و یاوه‌رو هاوسه‌فه‌ری پښت، تاكو زانستی لى وه‌رگړیت، عه‌بده صالحه‌که له‌وه‌لام دا پښی گوت: (تو ناتوانیت نارام له‌سهر هاوړئ‌یه‌تی و چند کرداریکی من بگړیت له‌کاتیک دا هاوسه‌فه‌ری پښگامیت)، هه‌روه‌ها پښی گوت: (ناخر تو چوڼ خوټ راډه‌گړیت و بښ‌ده‌نگ ده‌بیټ له‌ناست چند هه‌لسوکه‌وتیکی وه‌ها‌دا که به‌روالت پیچه‌وانه‌ی پښاو شه‌ریعه‌تی تون؟)

(موسا)ش گوتی: (پشت به‌خودا ده‌مبینیت به‌نارام له‌سهر هه‌لسوکه‌وته‌کانت و سه‌رپیچیش له‌هیچ فه‌رمانیکت ناکم).

دووباره نه‌و پیاو چاک و عه‌بده صالحه‌ی خودا داواى لى کردو پښی گوت: (نه‌ی-موسا- نه‌گه‌ر له‌گه‌ل من ده‌گه‌رپیټ نه‌و نه‌و مه‌رجه‌ت له‌سهر داده‌نیم که نابیت ده‌رباره‌ی هیچ کارو کرده‌وه‌یه‌کم پرسیارم لى بکه‌یت و بلیت-بو وات کردو بو وا چوویت-ونابیت هیچ جوړه قسه‌یه‌که له‌مانه بکه‌یت هه‌تا خوټ له‌دوايیدا رازو نه‌پښی‌یه‌کانیت پښ ده‌لیم و مه‌به‌ستی هه‌لسوکه‌وته‌کانت بو پروون ده‌که‌مه‌وه:

﴿قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ أَتَّبَعَكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا﴾^(١) ﴿٦٦﴾ قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ نَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْتَلِنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾

ذکر/الکھف/۶۶-۷۰

موسا به‌ره‌لستی ی عه‌بده صالحه‌که ده‌کات

"موسا" و عه‌بده صالحه‌که‌ی خودا به‌سهر پوڅی ده‌ریادا که‌وته‌نه‌ پښ و که‌شتی یه‌که به‌لایان دا تپپه‌ری، نه‌وانیش هه‌ردوکیان داوایان له‌خواه‌نانی که‌شتی یه‌که کرد هه‌لایانگرن له‌گه‌ل خوږیان دا. داواکه‌یان په‌سندکراو سواری که‌شتی یه‌که بوون. به‌لام له‌ماوه‌ی سواربوونیان داو له‌ناکاو عه‌بده صالحه‌که به‌ثانقه‌ست کونیکى کرده دیواریکی که‌شتی یه‌که‌وه که له‌ته‌خته دروست کرابوو و ده‌کرا له‌دوايی دا به‌ناسانی چاک بکړیت‌مه‌وه.

(۱) رشد: واته فی‌ری زانستیکم بکه له‌و زانستنه‌ی که خپرو چاکه‌ت لی‌وه ده‌سگیر بوون.

(۲) خبرا: واته زانینی شت له‌پښی تاقیکاری و ته‌جره‌به‌وه.

(موسا) بهم کرداره‌ی عه‌بده صالحه‌که په‌شۆکاو ئه‌و په‌یمانه‌شی بیرچوه‌وه، که دهرباره‌ی نارام گرتن و به‌ره‌ه‌لستی نه‌کردنی بوو له‌سهر ههر کردارینکی ئه‌م پیاوه چاکه‌ی خودا. بۆیه به‌ته‌وسه‌وه له‌ی پرسی: (چۆن کون ده‌که‌یته که‌شتی ی ئه‌و که‌سانه‌ی ریزیان لی گرتوین؟ ئایا ده‌ته‌ویت سهرنگوومیان که‌یت؟ به‌راستی ره‌فتارینکی نابه‌جیت نواند).

به‌لام له‌وه‌لامدا ئه‌و به‌نده چاکه‌ی خودا په‌یمانه‌که‌ی نیتوانیانی بیرخسته‌وه. "موسا"ش خیرا هه‌ستی به‌هه‌له‌ی خۆی کردو داوای لی کرد چاوپۆشی له‌و هه‌له‌یه‌ی بکات، چونکه بیرى چووبوو.

داوای ئه‌مه له‌سهر رۆیشتن و هاوڕێیه‌تی ی یه‌کدی به‌رده‌وام بوون و له‌رێگایان دا کوپینکی می‌ردمندالیان بینی که له‌گه‌ڵ هاوه‌له‌کانی دا یاری ده‌کرد. به‌نده چاکه‌که‌ی خودا ئه‌و می‌ردمنداله‌ی به‌فیل له‌ هاوه‌له‌کانی جیا کرده‌وه، تا گه‌یاندى یه‌ شوینیکى دوورو له‌وئ کوشتی.

"موسا" له‌داخی ئه‌م کرداره‌ش خه‌ریک بوو دلێ له‌ت له‌ت بی‌ت و به‌تاوانینکی درپدانه‌ی ده‌بینی، ههر بۆیه به‌وپه‌ری په‌ستی و توورپه‌ی یه‌وه به‌ره‌ه‌لستی پیشان دا و لی یشی پرسی: (ئه‌رئ بۆچی نه‌فسینکی پاك و بی‌تاوانت کوشت بی‌ئه‌وه‌ی تاوانینکی کردی‌ت؟ به‌راستی تاوانینکی دزیوت نه‌بجام دا).

عه‌بده چاکه‌که‌ی خودا له‌ناست گفتارینکی وه‌ها توندی "موسا" دا ههر هینده‌ی بی‌کرا به‌ وته‌ی پر ناره‌زایی و سه‌ره‌نشکاری یه‌وه بی‌ی بلیت: (ئه‌رئ پیم نه‌گوتیت تۆ هیچ نارامی‌کت بۆ ناگیریت له‌ناست ئه‌و هه‌لسوکه‌وتانه‌م دا که له‌کاتی یاوه‌ری و هاوڕێیه‌تی کردنی رینگام دا به‌رچاوت ده‌که‌ون؟!)

دووباره "موسا" په‌شیمان بوونه‌وه‌ی خۆی له‌سهر ئه‌م به‌ره‌ه‌لستی یه‌ی دواشی دهرپری و گوتی: (گهر له‌مه‌ولا پرسیارم له‌سهر ههر شتیک لی کردیت، ئیدی هاوڕێیه‌تیم مه‌که‌و خۆم لی دا‌بره‌، چونکه به‌راستی پاساوی خۆجیا کردنه‌وه‌ت هه‌یه‌و ناهه‌قت ناگرم).

پاشان به‌رده‌وام بوونه‌وه له‌ رۆیشتن و هینده‌ گه‌ران هه‌تا ماندوو و برسی بوون و، خۆیان کرد به‌ گوندیک داو، داوای خواره‌مه‌نی یان له‌خه‌لکی گونده‌که کرد، به‌لام خه‌لکی گونده‌که ئاماده نه‌بوون می‌وانداریان بکه‌ن، به‌لکو به‌شیوه‌یه‌کی ناشیرین ده‌ستیان به‌روویانه‌وه ناو خۆراکیان بی‌نه‌دان. که‌چی له‌کاتی گه‌رانه‌وه‌یان له‌و گونده دیوارینکیان بینی خه‌ریک بوو هه‌ره‌س بی‌نیت، پیاوه صالحه‌که‌ش چاکى کرده‌وه و بنیاتی نایه‌وه.

"موسا" له ناست نه م هلو تېسته شي دا نه يتواني بې دهنگ بيت، بهلكو به پهل پي گوت: (بؤجي چاكه و پياو ته له گهل گه ليكي تاوا دا ده كه يت و ديواريان بؤ راست ده كه يوه؟ سي خو د هت تواني كړي نه و كار هيان لي وه گر يت تاكو به شي خورا كه كماني بكر دايه).
ثيتر دواي نه م بهر هلو تې يه عه بده صالحه كه له "موسا" جيا بو وه و پيش مالتا وايي لي كړ دني رازو نه يني يه كاني نه و كردارانه شي پي را گهيانند، كه له م برگه يي دواي ي دا ده يخه ينه روو.

نه مه شه نهو نايه تانه ي تاي بهت به م به شه ي چيرؤ كه كه يه:

﴿فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ أَخَرَقْنَاهَا لِنُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا^(۱)﴾ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا^(۲) قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا^(۳) فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقْتَلْتَنِي نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا^(۴) ﴿۷۱﴾ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا^(۵) قَالَ إِن سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصْنِجْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا^(۶) فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا أَنَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطَعْنَا أَهْلَهَا فَاذْبَأْنَا أَنْ يُضَيَّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ فَأَقَامَهُ. قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا^(۷) قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِمَا أُوِيل مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا﴾ الكهف/ ۷۱-۷۸.

رازو مبه به ستي عه بده صالحه كه له كردار ه كاني

نهو بهنده خوا به رست و پيا و چاكه ي خودا پيش نهو ي له "موسا" جيا يته وه، رازو نه ينيو مبه به ستي هه مو نهو كردارانه ي خوي بؤ روون كرده وه كه "موسا" - نه يتواني لي يان بې دهنگ بيت - ..

عه بده صالحه كه گوتي: (س به ر هت به كون كړ دني ديوا ري كه شتي به كه له بهر نهو بوو كه نهو كه شتي به مولكي چهند هه ژاريك بوو و جگه له وه هيچ شتي كي تريان نه بوو، زاني بووشم پادشاهي كي دل رهق هه يه و به دواي هه ر كه شتي يه كي چاك و بي خواهوش دا ده گه ريت تا زه وتي كات و ده ست بگريت به سه ريا. منيش ويستم نهو كه شتي يه خواهوش بار بكم بهو

(۱) شينا ايمرا: واته شتي كي ناله بارو كاري كي نارهوا.

(۲) نكرا: كړ داري كي ناشي رين و نا نينسان ي.

أَشَدُّهُمَا^(۱) وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِن رَّبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ، عَن أَمْرِ ذَٰلِكَ نَأْوِيْلُ مَا لَمْ نَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا^(۲) ﴿الكهف/ ۷۹-۸۲﴾.

چهند وانهيك له‌م چیرۆكه‌وه

له‌م چیرۆكه‌دا چەندین پەندو وانه‌ی به‌سوود بەدی ده‌کړین، وه:

* هاندان له‌سەر داواکردنی زانست و فێربوون و به‌ده‌ست هیئانی زانیاری پتر... له‌م به‌سه‌ره‌اته‌دا "موسا" داوی پیاویکی صالح له‌بەنده‌کانی خودا که‌وتوو، چونکه زانیابووی زانستیکی وای هه‌یه که خۆی نی یه‌تی و نایزانیت. دیاره پله‌و پایه‌ی (پیغه‌مبه‌ریتی یه‌که‌شی) ړی ئه‌وه‌ی لی نه‌گرتبو که بجیت به‌داوی زانست و زانیاری دا بگه‌ریت.

* وانه‌یه‌ک له‌سەر هێزی ئیراده‌و سووربوون له‌سەر گه‌یشتن به‌ئامانج ته‌نانه‌ت گه‌ر به‌ربه‌سته‌کان هه‌رچه‌ندێک و هه‌ر چۆنیکیش بن، هه‌روه‌ک چۆن "موسا" باکی نه‌بووه له‌وه‌ی گه‌ر بگاته ناوچه‌یه‌کی دووری وه‌ک (ناوچه‌ی پێک گه‌یشتنی هه‌ردوو ده‌ریا) و یان به‌رده‌وام ماوه‌یه‌کی زۆر دوورو درێژیش به‌ریت: ﴿لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا﴾^(۳). واته: (هه‌ر ده‌ییت به‌رۆم و هه‌نگاو هه‌لینم، تا‌کو ده‌گه‌مه بنچینه‌ی مه‌به‌ستم له‌ناوچه‌ی پێک گه‌یشتنی هه‌ردوو ده‌ریا، یاخود گه‌ر ته‌نانه‌ت سه‌رده‌میکی زۆریشم له‌زه‌مه‌ن به‌رپیت).

* وانه‌یه‌ک له‌سەر ئه‌ده‌بی فێرخواز له‌گه‌ل مامۆستاکی دا، ئه‌م ئه‌ده‌به‌ جوانه‌ش له‌م وته‌یه‌ی "موسا" دا ره‌نگ ده‌داته‌وه: ﴿هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رُشْدًا﴾ له‌م وته‌یه‌ی دا (موسا) خۆی ده‌خاته ئاستی خویندکارێکی ئه‌و عه‌به‌ه صالحه‌ی خوداوه و مافی سه‌ره‌رشتیاری و پێشپه‌وايه‌تی ی بۆ داده‌نیت که نه‌گه‌ر له مه‌سه‌له‌یه‌ک به‌ئاگای بینیته‌وه ئه‌ویش زوو ئاگادارو بیدار بپته‌وه‌و، یان نه‌گه‌ر هه‌له‌یه‌کی بۆ دیاری کردو له‌سه‌رپێچی یه‌کی وریاکرده‌وه، خێرا داوی لی‌بووردن بکات و به‌لێنی گوێپایه‌لی کردنی پێ‌بدات و سه‌رپێچی لی نه‌کات.

(۱) یی‌لغا أشدهما: واته: تا‌کو پێ‌ده‌گه‌ن و هوشیار و عاقل ده‌بن.

(۲) پوخته‌ی ئه‌م چیرۆکه ته‌نها له سووره‌تی (که‌ف) دایه له ئایه‌تی ژماره (۶۰ تا ۸۲) ی ئه‌و سووره‌ته که له‌م به‌نده سه‌ربه‌خۆیه‌و له‌و به‌رگه‌یه‌ی دا باسی لێ‌وه‌کرا.

(۳) له‌زمانی عه‌ره‌بی دا وشه‌ی "حقب" به‌ماوه‌یه‌کی درێژی زه‌مه‌نی ده‌گوتریت، که هه‌شتا ساڵ یان زیاتر بیت. (وه‌رگێڕ)

* وانهیهك لهسەر ئهوهی بێگومان خودا باوهڤی مرؤف دهپاریزیت و ناهیلیت بههوی بارودۆخی ژیانهوه کز ببیت یان لهناو بجیت وهك لهپروودای کوشتنی ئهوه میردمنداله دا دهردهکهویت که لهبهر ئهوهی لهسەر کفرو ستمکاری گهوره دهبوو و ههر بهو کفرو ستم و یاخی بوونهشی ههر یهکه لهباوک و دایکی خۆی ههراسان دهکردو ئیمانیانی دهشیواندو لهوانهیه ناچاریشی بکردنایه بۆ پاشگهز بوونهوه لهئیمانهکهیان.

* وانهیهك لهسەر ئهوهش، کهوا خودا ههرگیز ههژاران پشت گوێ ناخات، بهلکو لهههر جهورو تەنگ و چهلمهیهکی رۆژگار دهیانپاریزیت و دواي بارگرانی تووشی خوشگوزهرانیان دهکات، وهك لهپروودای کون کردنی دیواری پاپۆرهکه دا پروون دهبیتهوه تاکو بهوه کهشتی یهکه خهوشبارو عهیبدار بکات، بهم پێیهش پادشا زۆردارهکه دهستی بهسهردا نهگریت.

* وانهیهك لهسەر ئهوهی، که بهراستی خودا (بۆ رێزلیتێان لهباوکه چاک و پیاوباشهکان) سامان و نیعمهتی گهوره بهرۆلهکانیان دهبخشیت و لهسەر ههندیك بهدکاری و لادانی کۆمهلگهکانیان نهوان سزا نادات. بهلکو ژیانی خوش و ئاسوودهیان بۆ مهیسەر دهکات. وهك لهکاری راست کردنهوه و بنیات نانهوهی ئهوه دیواره دا دهکهوت، که لهژیری دا گهغینهیهکی بهنرخ ههبووه و موڵکی دوو مندالی ههتیو بوون و باوکهکانیان ئهوه سامانه بهنرخهی بۆ پاراستبوون.

به شى تويم

داود — نډۍ خملۍ ژبڼه
 سوله يمان — نډۍ خملۍ ژبڼه
 ئيليه سع — نډۍ خملۍ ژبڼه
 ئيلياس — نډۍ خملۍ ژبڼه
 يونس — نډۍ خملۍ ژبڼه

- ۱- طالوت و داود
- ۲- چيرزکى داود
- ۳- چيرزکى سوله يمان
- ۴- سوله يمان و بخارنى سه به
- ۵- چه ندوانه و په نديک
- ۶- پينغه مېرېتى ئيلياس و ئيليه سع
- ۷- چيرزکى يونس
- ۸- چه ندوانه و په نديک له يونسه وه

سەرەتایەك

(داود) پېغمبەرێكە لە پېغمبەرانی (بنو اسرائیل) و خودا لە یەك كات دا پېغمبەرێتی و دەسلەلات و پادشاییشی پێ بە خشی بوو، هەروەها خێروبێری دنیا و ناخیرەتیشی پێ دا بوو. ئەو كە پېغمبەر و پادشاش بوو، یەكێكیشە لەو پېغمبەرانی كۆتیبە ئاسمانی یەكانیان لە دوای (موسا) بۆ هاتووەتە خوارەو و بۆ خودی (داود) كۆتیبی (زەبوور)^(۱) نێراوەتە خوارەو، هەروەك خوداش لەم بارە یەوێهە فەرموویە:

﴿وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَىٰ بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا﴾ (الاسراء/ ۵۵)

(سولهیمان) یش كۆری (داود) ئەو خودا ئەویشی بە پلهی (پېغمبەرێتی و پادشایی) گەیاندووە، دانایی و حێكمەتی زۆریشی پێ بە خشیو، تەنانهت لە بەر زۆری دانایی و حێكمەتیشی نازناوی (سولهیمانی حێكم) ی بۆ دانراوە.

(داود) یەكەم جار كە ناوی دەرکەوت و ناویانگی پەیدا كرد ئەو كاتە بوو كە سەربازێك بوو لە سوپای طالوت (شاول) داو ئەم سەركردە یەش (واتە طالوت) لەو زەمانەدا بەرەنگاری سەركردە ی دوژمنان (جالوت-جلیات) بووئەتەو و بە زۆرانبازی و شەپری دەستەو یەخە بەزاندوویەتی و كوشتوویەتی.

(بەلام داخۆ (طالوت) كۆ بیئت؟ ئەو (جالوت) كۆ یە؟ باشتەر وایە بەر لەوێ دەست بکەین بەباسی پېغمبەرێتی ی (داود) و (سولهیمان) ئەم دوو سەركردە یە (طالوت-و-جالوت) بەخوێنەرانی بناسین و سەرەتایەکی پێ خوشکاری تەرخان کەین بۆ گێڕانەوێ ئەو پرووداوانە ی كە هاوژەمانی ژیانی هەردووکیان بوون.

(۱) (زەبوور) كۆتیبێكە دەربارە ی پەندو ئامۆژگاری و سوپاس و ستایشی خودا.

به ندى يه كه م

(("طالوت" و "داود"))

(به زینی (بنو اسرائیل) و سەندنى داره مه یته کهش لى یان - (بنو اسرائیل) داواى پادشایه که ن - بوونى "طالوت" به پادشا-نیشانه کانی پادشایى "طالوت" - "طالوت" سرباکه ی هله ده سه نگی نیت - سهرکه وتنى "طالوت" - "داود" و کوشتنى "جالوت" - مردنى "طالوت" و بوونى "داود" به پادشا)

به زینی (بنو اسرائیل) و سەندنى داره مه یته کهش لى یان

داواى مردنى "موسا"، (یوشع-ى کورې-نون)، که له نه وه کانی (یوسف) بوو کاروبارى (بنو اسرائیل) ى گرته ده ست و همر له گهل نه ویش دا (بنو اسرائیل) چوونه نیو نه و خاکه پیروژه وه ی که نه وسا به لینیان پې درابوو، واته (خاکى-فه له ستین).

کاتیک چوونه نیو نه و ولاته وه یه که مین شاریک داگریان کرد (شهریحا) بوو، گوتراویشه (نورشلیم) بوو، خدا فرمانى پې دابوون کاتیک له ده رگای شاره که وه ده چنه ناو وه به و پېرى (ملکه چى و سهرکزی بۆ خدا) وه بچنه ناو شاره وه و هروها بلین: (حطه) واته: (نه ی پېروه ردگار داواى لیبور دنت لى ده که مین و گونا هه کاغان بۆ بسره وه). به لام نه و گه له ی (بنو اسرائیل) سهر پېچییان له فرمانه که ی خدا کردو و له ووتبه رزی و خۆ به زل زانینه وه چوونه نیو شاره که وه له جیاتى نه وه ی داواى لیبور دنیس له خدا بکه ن به د رپه تارى یان نواند. خوداش لى یان زویربوو و له ناسمانه وه سزایه کى له سهر نه و سهر پېچى یه بۆ ناردن و به و سزایه نازاریکى زۆری دان...

ههروهك خوداش دهقى نهم پړووداوه لم دوو نایه ته دا ده گپړېته وه: ﴿وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَتَكُمْ وَسَتَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ

فَأَنزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٥٨﴾ البقرة/ ۵۸-۵۹.

(یوشهع) کاروباری (بنو اسرائیل)ی له (فهلستین)دا گرتنه دهست و حوکم و دادوهریی ی له نیوان دا ده کردن تا نهو کاتهی کۆچی دوايي ی کردو دواي خۆیشی تا ماوهیهک چهند دادوهر(قاضی)یهک حوکم و دادوهریی ی له نیوانیان دا کرد بئنهو پادشایهکی به هیژو خاوهن دهسه لاتیان هه بیئت.

دیاره لهو ماوهیهش دا (بنو اسرائیل) هه میشه ده کهوتنه بهر شالای گهلانی دراوسییان و ده بوايه بهرگری له خۆیان بکهن، بۆ ئهم مه بهستهش داب و نه ریتیکی تایبه تییان هه بوو که نه گهر جهنگیان له گهل دوزمنانیاں دا بگێژایه داره مهیتی په یان(تابوت العهد)یان له بهردهم خۆیان داده نا تاكو بیکه نه هۆیهک بۆ سه رکهوتنیاں له جهنگ داو بهرز کردنهو ی وره و عه زمیاں. جارێکیان له جهنگی خۆیناوی دا پووبه پرووی فلهستینی یه کان ده بنهوه، به لām له بهر نهو ی لهو ماویه دا خودا رقی له (بنو اسرائیل) هه ستابوو به هۆی نهو هه موو تاوان و خه تایانه یانه وه، لهو جهنگه دا به زین و خراپترین شکستیان تووش بوو و فلهستینی یه کان ئافره ته کانیاں به کۆیله گرتن و پیاوه کانیشیاں له خاکی خۆیان شاربه در کرد و ته نانهت (داره مهیتی په یان)یشیاں لوتسهندن و بردیاں بۆ مالی (داجون)ی خواوه ندیاں.

(بنو اسرائیل) له سه رده می دادوهران دا له ژیا نیکی ده شته کیانه (بدوی)دا ده ژیا ن و ده مارگیری یه کی هۆزه رسته شیا ن تیدا بوو، ئهم حاله ته تاكو سالی (۱۰۴۰) پ. ز- ی خایاندو لهو کاته دا پێشه وایه کیان تیدا هه لکهوت که هه موو هۆزو تیره کانیا ن یه ک خست و له ژیر یه ک ئالادا کۆی کردنه وه و جلهوی فهرمان په وایی و حوکمدارییا ن ی گرتنه دهست خۆی و بووه یه کهم پادشا له نیو (بنو اسرائیل) دا، ئهم پادشایه له میژووی-جووله که-دا به ناوی (شاوول) ناسراوه و له قورئانی ش دا به (طالوت) ناوبراوه.

(بنو اسرائیل) داوای پادشایهک دهکن

(بنو اسرائیل) دواي نهو شکسته یان و له دهست دانی (داره مهیتی په یان) تووشی لاوازی و سه رشۆری ببوون، بۆ رزگار بوون له دهست نهو حاله ته چهند که سیکی ناسراوو پیاو ماقو لیا ن ده چنه لای (ساموئیل)، که پێغه مبه رێک و دادوهر تکیش بوو و داوای لی ده که ن پادشایه کیان بۆ هه لژیریت تاكو له ژیر ئالای دا کۆبینه وه و بتوانن جهنگ و کوشتاری دوزمنانیا ن بکهن، (ساموئیل)یش گه له که ی خۆی چاک ده ناسی و له ره وشت و کرداریا ن ئاگا دار بوو و ده یزانی له جهنگ دا چهند بچ ده سه لات و لاوازن، هه ر بۆیه لی ی پرسین: (له وانه یه نه گهر جهنگتا ن

له سهر فهرز بکريټ شهر نه کهن، ثايا وانی يه؟) نه وانیښ نکولۍ، يان لهو بڅوونه کردو گوتيان: (چون شهر ناکهين له کاتيک دا مافه کامان زهوت کراوه، دوژمنانمان له نيشتمانی خومان دهريان کردووين و، پږلو نهوه کانين لي جيا کردووينه وه؟).

بيگومان نهو بڅوونه ي (ساموئيل) راست دهرچو، نهوه بوو کاتيک خودا نهو خواسته ي بڅ به دی هينان و جهنگيشی له سهر فهرز کردن پرويان لهو فهرزه وهرگيږا تنها کډمه ليکي که ميان نه بيت، ههروه که خوداش دهر باره ي نهوه حالته يان فهرموويه:

﴿ اَلَمْ تَرَ اِلَى اَلْمَلِئِ مِنْ بَنِي إِسْرَءِيْلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى اِذْ قَالُوا لِنَبِيِّ لَهُمْ اَبْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ اِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ اَلَّا تُقَاتِلُوْا قَالُوْا وَمَا لَنَا اَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَدْ اُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَاَبْنَاءِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا اِلَّا قَلِيْلًا مِّنْهُمْ ۝ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِالظّٰلِمِيْنَ ﴾ البقرة/ ۲۴۶.

بوونی "طالوت" به پادشا

(ساموئيل) هوالی نهو ی به (بنو اسرائيل) گهياند کهوا خودا داواکاری به که یانی جبهه جی کردووهو پادشایه تی بڅ داناون، نهویش "طالوت" هو له نهو ی (بنیامین) ه، به لام نهو گه له دهستان کرد به پرتهو بږلو به رهه لستی یان له سهر (هه لږاردنی "طالوت") بڅ پادشایی کرد، چونکه (پایان و ابو) "طالوت" خاوهنی بنه مالیه کی ناودار نیه، به لکو (هر به پای خویان) ده بویه که سیکی شایسته تر لهو هه بیت، دیاره نهوسا له نیو (بنی اسرائیل) دا ده بوو پادشا له نهو ه کانی (یه هووزا) بیت و (پیغه مبه ریتی) یش له نهو ه کانی (لاوی) بیت، به لام "طالوت" یه کینک بوو له پږله کانی (بنیامین) که به پږله کانی گهل و به خه لکی عهوام داده نران.

هڅیه کی تری به رهه لستی کردنیان له سهر دانانی نهو پادشایه نهوه بوو "طالوت" هه ژار بوو و مال و دارایی ی نه بوو، له لای جووله کهش مال و سامان به گه وړه ترین هڅی پایه به رزیو پیاو ماقوولی داده نریت.

(ساموئیل) لهو لامي به رهه لستکارانی دا گوتی: (خودا "طالوت" ی بڅ هه لږاردوون و چهند سیفه تیکی ودهاشی پی به خشیوه که شایانی پادشایه تی بیت، بڅ نمونه سیفه تی زانایی زوری پی داوه دهر باره ی زانینی کاروباری سیاسی و بهر پوه بر دنی کاری فهرمانږه وایی به حیکه مت و چاوساغي یوه، ههروه ها خودا هیزکی جهسته یی و اشپی پی داوه که بتوانیت خوی

له‌جەنگ دا راگریت و به‌ره‌نگاری دوژمنان ببیته‌وه، پاشان بئگومان نه‌و خودایه‌ی که "طالوت" ی بۆ هه‌لبژاردوون هه‌رخۆی ناگادارو زاناتره له‌کاروباری به‌نده‌کانی داو، هه‌ر خوداش خۆی هه‌لسۆپینه‌ری کاروباره هه‌مه‌جۆره‌کانی گه‌ردوونه به‌پێی خواستی ئیلاهی ی خۆی و، هه‌ر خۆشی مافی پاشایه‌تی به‌و که‌سه ده‌دات که شایسته‌یه‌تی و له‌به‌ر حیکمه‌تیکشه که جگه له‌خودا هیچ که‌سێک نازانیت چی یه‌..)

ئه‌مه‌ی پێشوو پوخته‌ی ته‌فسیری ئه‌م نایه‌ته بوو که خودا له‌به‌شیکی ئه‌و به‌سه‌رهاته‌دا فه‌رمویه: ﴿وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوا أَنَّى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ الْمَالِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ البقرة/۲۴۷.

نیشانه‌کانی پادشایی ی "طالوت"

قورنانی پێرۆز له‌به‌شیکی تری ئه‌م به‌سه‌رهاته‌دا ئه‌وه‌مان بۆ ده‌گێڕێته‌وه که (ساموئیل) ی پێغه‌مبه‌ر ده‌رباره‌ی نیشانه‌کانی پادشایی ی "طالوت" به (بنو اسرائیل) ی گوتوه: (له‌نیشانه‌کانی پادشایی "طالوت" ئه‌وه‌یه به‌ره‌و سه‌رکه‌وتنتان ده‌بات و، ئه‌و داوه مه‌یه‌شتان بۆ دینیته‌وه که سومبۆلی سه‌ره‌به‌زیتان و ئارامی دڵانتان و چه‌ند ئاسه‌وارێکی به‌جیماوی موسا و هاروون-ی تێدا به‌وه‌ک ئه‌و تابلۆ نووسراوه (الواح) ی که راسپارده‌کانی خودایان له‌سه‌ر تۆمار کرابوو، ئه‌و داوه مه‌یه‌ش مه‌لانیکه‌کان هه‌لی ده‌گرن و ده‌یه‌یتنه‌وه).

له‌م باره‌یه‌وه خودا فه‌رمویه: ﴿وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَن يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ آلُ مُوسَىٰ وَآلُ هَارُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلَائِكَةُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ﴾ البقرة/۲۴۸.

"طالوت" سوپاکه‌ی هه‌له‌سه‌نگینیت

"طالوت" گه‌له‌کی بانگ کرد بۆ جیهادکردن له‌پێناوی خودادا و هه‌نای دان له‌سه‌ر جه‌نگ و کوشتاری ئه‌و دوژمنانه‌ی له‌وه‌وێش ژێرده‌سته‌و زه‌لیلیان کړه‌بوون، دوا ئه‌م بانگه‌وازه‌ی بۆ جیهاد، سوپایه‌کی گه‌وره له‌ژێر به‌یداخی "طالوت" دا کۆبووه‌وه و ئه‌ویش بره‌نی

بۆ جه‌نگ له‌گهل شو وه‌له‌ستینی یانه‌ی، که (جالوت)^(۱) سه‌رکردایه‌تی ی ده‌کردن و به‌سه‌رکرده‌یه‌کی شازاو چه‌له‌نگیش ناسرابوو، ته‌نانه‌ت هه‌وال و ده‌نگوباسی پاله‌وانیتی و سه‌رکه‌وتنه‌کانی له‌نیو هه‌موو گهلانی دراوسی‌یان دا بلا‌وبوووه‌وه و هه‌موویان لئی ده‌ترسان و خۆیان لئ ده‌پاراست و توخنی نه‌ده‌که‌وتن.

"طالوت" سه‌ربازه‌کانی بردو له‌ولاتی خۆیان دووری خستنه‌وه‌وه له‌ناوچه‌ی دوژمن نزیک بوونه‌وه‌وه له‌وئدا "طالوت" ویستی شو سه‌ربازانه‌ی خۆی تاقی بکاته‌وه‌وه پله‌ی (وره‌و خۆراگریان له‌سه‌ر جه‌نگ) هه‌له‌سه‌نگینیت ورا ده‌ی نارامی و گوئ‌پایه‌لی کردنیان بزانی‌ت، بۆیه له‌و کاته‌دا که نه‌وان تووشی ماندویتی و تینویتی یه‌کی زۆریش ببوون پئی گو‌تن: (نیوه له‌م سه‌فه‌ره‌دا به‌رووباریک دا تیپه‌رده‌بن و خوداش به‌م رووباره تاقیتان ده‌کاته‌وه تاکو (گوئ‌پایه‌ل) له‌(سه‌رپیچی کار) جیاکاته‌وه، بۆیه هه‌ر که‌سیک له‌ناوی شو رووباره نه‌خواته‌وه‌وه تامی‌شی نه‌کات شه‌وه له‌ شوینکه‌وتوانی منه، به‌لام هه‌ر که‌سیکتان زۆر تینووی بوو شه‌وه بۆی هه‌یه که پر هه‌ردوو ده‌ستی بخواته‌وه تاکو تینویتی یه‌که‌ی پئی بشکینیت، جا هه‌ر که‌سیک له‌و پره‌ ناوه زیاتر بخواته‌وه شه‌وه له‌ شوینکه‌وتوانی من نی‌یه).

که‌چی شه‌وان کاتیک گه‌یشته‌وه لای رووباره که زۆره‌یان سه‌رپیچی‌یان له‌فه‌رمانه‌که‌ی "طالوت" کردو به‌جۆرتیک سه‌ریان نا به‌ناوی رووباره که‌وه‌وه لئ‌یان ده‌خواردوه که هه‌ناسه‌یان له‌سه‌ر نه‌ده‌دا بئ‌شه‌وه‌ی بایه‌خیک بۆ فه‌رمانه‌که‌ی "طالوت" دانین که پئی شو خواردنه‌وه‌ی ته‌واوی پئی نه‌دا‌بوون.

خودای مه‌زن له‌م باره‌یه‌وه فه‌رمویه: ﴿فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ ۖ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۚ﴾ البقرة/ ۲۴۹.

(۱) له‌ته‌ورات (العهد القديم) دا به (جلیات) ناوبراوه.

(۲) پارزو حیکمه‌ت له‌و فه‌رمانه‌ی طالوت -دا که (نه‌ده‌بوو سه‌ربازه‌کان زیاتر له‌چنگیک شو له‌و رووباره بخۆنه‌وه‌وه ته‌نها تینویتی یان پئی‌بشکینن) شه‌وه به‌رگه‌گرته‌ی هه‌موو جۆره نا‌په‌ه‌تی مه‌ترسی‌یه‌کی کوشنار راپه‌ینیت، له‌وانه‌شه بۆ نه‌خشه‌یه‌کی جه‌نگی و نیازیک پی‌ویستی له‌پشته‌وه بووینت، هه‌روه‌ک مامۆستا (محمد ابو زهره) ش ده‌لێت: (شو رووباره به‌ریه‌ستیک جیاکه‌روه‌ی نیوان (بنو اسرائیل) و دوژمنانیان بوو، (بنو اسرائیل) یش زۆر به‌ماندووپی و تینویتی و نا‌په‌ه‌تی‌یه‌وه گه‌شتبوونه سه‌ر رووباره‌که، (طالوت) له‌وه ده‌ترسا گه‌ر بیت و له‌لای رووباره که بمیننه‌وه هه‌موو که‌ره‌سه‌یه‌کیان پرکه‌ن له‌ناو و تی‌ری‌شی لئ بخۆنه‌وه‌وه سک و گه‌ده‌شیان پئی‌قورس که‌ن و پالئ لئ بده‌نه‌وه‌وه پیکه‌وه به‌و جۆره خپرونه‌وه‌یه‌ی نزیک ناوچه‌ی دوژمنه‌وه‌وه لئ دانیشن و به‌م ره‌نگه‌ش کتوپر دوژمن پئی یان بزانی‌ت و له‌رووباره که بۆیان بیه‌په‌نه‌وه‌وه دووریان

سەرکەوتنى "طالوت"

"طالوت" لەگەڵ (ئەو ئيماندارانەى خۆيان لەسەر تێنويىتى و ماندويىتى راگرتبوو) لەرووبارە کە پەرينەووە خويشيان بە چەند کەسيىكى كەم و كۆمەلنىكى بچوك دەبينى، لەناست ئەو كۆمەلە زۆرانەى دوژمنانيان دا دواى ئەوێ لەمان (واتە لەم ئيماندارانە) زۆر كەس خۆيان دواخستبوو و لەگەڵيان نەچوووبون.

چەند كەسيىكىشيان كە بەهۆى ئەو حالەتە نااسايى و نابەرابەرى يەو لەژمارە زۆرەكەى دوژمن ترسابون گوتيان: (ئەمرۆ ئيمە دەرەقەتى -جالوت- و ئەو هەموو سەربازەى ناھين).

بەلام پۆلىكى ديكەيان لەزۆرى ژمارەى دوژمن نەترسان چونكە بەدلىيائىيەو دەيانزانى كە هەر دەبىت بمرن و بەخوداى خۆيان بگەنەو، هەر بۆيەش گوتيان: (ئەرى نەتانزانيو كە چەندەها جار چەند كەسيىكى كەم كۆمەلنىكى زۆريان بەزانندە و بەيارمەتى خودا بەسەريان سەرکەوتون. دەبا ئيمەش لەسەر حالەتى رووبەروويونەوێ دوژمن خۆراگرو بەئارام بين، چونكە خوداش بىگومان هەر لەگەڵ ئارامگرتوان دايەو پالېشت و سەرخەريان دەبىت).

جا كاتيك ئەو ئيماندارانە بەرەو مەيدانى كوشتارى (جالوت) و سوپاكەى دەچوون لەخودا پارانەو دلىان پرىكات لەسەبرو ئارامى و لەمەيدانى شەرىش دا چەسپاويان كات و، سەريان خات بەسەر دوژمنانيان دا.

خوداش ئەو نزاو پارانەووەيەى موحاھيدانى گيراكردو سەرى خستى، (داود)يش (جالوت)ى كوشت و خودا كارى پادشايى (بنو اسرائيل)ى پى سپاردو زانست و دانايى ي پى سپارد.

بىگومان خودا هەر خۆى سەرخەرى عەبدە صالح و سەر راستەكانىتى، خۆ ئەگەر خودا صالحان و چاكەخوازانى بەسەر تىكەدەران و بەدەرەفتاران دا سەرنەخستايە و تەنانەت گەر خودا هەندىك لەشەرخوازانى بەسەر هەندىكى ديكەيان دا زال نەكردايە ئەو زەوى ئاوەدان نەدەكرابو، بەلكو سەرانسەرى زەوى يان دەشيان و خەلكيان گومرا دەكرد، بەلام خودا چاكەو فەزلى هېجگار زۆرو بەردەوامى بەسەر گشت خەلكى يەو هەيەو هەموانى بەنازو نيعمەتى هەمەجۆر بەهەرەوەر كردووە.

خەنەو. جا بۆيە (طالوت) ويستويە لەيەكەم ساتەوختى لەناكاودا بىراووەستان و پشوووان لەرووبارەكە بپەرنەو پيش ئەوێ دوژمنەكانيان هەست بەوجودى ئەوان بکەن. ئەم پى وشوینەش زۆر گونجاو لەگەڵ تەكتیکە جەنگیەکان دا، چونکە (پەلاماردانى غەفلەت گیرانەو لەناکاو) بەهێزترین و کارترین چەكە.

نهم بر گه یه ی پشوش ته فسرو شیکاری نهم چند نایه ته یه، که شهو به شه ی به سه رهاته که ده گیر نه وه و خودا تیا یان دا فهرمو یه:

﴿... فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ ۚ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلْكُوا اللَّهَ كَم مِّن فِتْنَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةٌ كَثِيرَةٌ بِإِذْنِ اللَّهِ ۖ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَءَاتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥١﴾﴾ البقرة/ ٢٤٩-٢٥١.

(داود) و کوشتنی (جالوت)، یان (جولیات)

(قورئانی پیروژ) به در یژی باسی (چۆنیه تی کوشتنی) (جالوت) ی به ده سستی "داود" نه کردوه، به لام له کتیبی (العهد القديم) دا به در یژی باسی نهم پروداوه کراوه. ئیمهش لی ره دا پوخته یه که لهو باسه ی نیو شهو کتیبه (واته کتیبی العهد القديم)^(١) ده خهینه پروو: (فه له ستینی یه کان سه ربازه کان یان کۆکرده وه بۆ جهنگ له دژی (بنو اسرائیل). (شاوول) و پیاوانی (به نو ئیسرائیل) یش به ره و پرویان وه ستان و ههر پۆلیکیان له سه ر چیا یه که جیگیر بووه و له نیوانیشیان شیو یه که هه بووه، چند روژیک تیپه پری شهو دوو سوپایه هیچ لایه یکیان جورته تی هیژ کردنه سه ر شهو دی ی نه بوو.

(١) (کم من فئة قليلة غلبت فئة كثيرة باذن الله): واته: (چهندین جار واروی داوه که کۆمه لێکی کهم به یارمه تی خودا سه رکه ون به سه ر کۆمه لێکی زۆردا). کۆمه لێ که میش هه رده م خودا به وه یارمه تی دا ون که وا به تارام و له سه رخو یون و وه یان به زبووه و پابه ندی فه رمانی سه رکرده که یان بوون و، به م په وشانه یارمه تی خودا و سه رکه و تیا ن به ده ست هیتا وه و سه رکه و تون به سه ر شهو کۆمه له زۆردا که ناتا وه یی کهم و کوو پیان هه بووه له تارامی خوژاگری و یه کتیی ریزه کان و پابه ندی به فه رمانی سه رکرده یانه وه، به لگه ش له سه ر نهم راستیه زۆر لهو جهنگه نابره به رانه ی میژووی کۆن و نوێی جهنگه کانه که زۆریی ژماره (کثرة) گرنگترین هۆکار نه به وه له سه رکه و تنی سوپایه که به سه ر سوپایه کی دیکه دا. ئه مهش سونه ت و داب و نه ریتی خودایه بۆ به نده کانی و، قورئانی ش ده یخاته به ریده ی ههر گه لێکی چه وساو وه ژێرده سه ته لهو گه لانه ی که ده یانه ویت سه ره وه یی سه ریه سستی ی خو یان به دی بیتن.

(٢) کتیبی (العهد القديم) بهو چند کتیبه گه ورانه ده گو تریت که پیش له دایک بوونی (عیسا) سلای لی بیت-نوسرا ونه وه، دیاره (العهد الجدید) یش به وانه ی دوا ی (عیسا) ده گو تریت، هه ره ها له لای (نه سرائیه کان) و شه ی (العهد القديم) به-ته ورات-ده گو تریت. (وه رگیر)

دواى ئەو ھەسەر بازگەي فەلەستىنى يەكانەوھ پىياوئىكى كەلەگەت و زەبەللاھ كە ناوى (جوليات) بوو و خۆى چەكدار كەردبوو، ھاتە دەرەوھ و پمىكى گەورەي بەدەستەوھ گرتەبوو و لە ناوھ پراستى شىوھ كەدا پاوھ ستاو بە رەو پرووى (بنو اسرائيل) ھاوارى كەردو بانگى لى كەردن با پىياوئىكى خۆيان بۆ زۆرانبازىي ى ئەو ھەلپۆئىرن و بىنپۆرنە مەيدانەوھ بۆى، مەرچىشى ئەوھ بوو گوتى: (ئەگەر ئەو پىاوه ھەلپۆئىراوھى ئىتوھ بىتوانىت مەن بىسە زىننىت ئەوادە بىنە كۆيلەو خزمەتكار تان، خۆ ئەگەر مەن زەفەرى پى بىسەم و بىكۆژم ئەوا ئىتوھ دەبنە كۆيلەو خزمەتكارانى ئىتەم).

كاتىك (شاوول) و سەربازەكانى گوى يان لەم قسانەي (جوليات) بوو، ترسيان لى نىشت و نەيانوئرا بەرەو پرووى بىنەوھو كە سىشيان تواناي زۆرانبازىي ى ئەوى نەبوو، ئەویش بەردەوام بۆ ماوھى چل رۆژ بىانيان و ئىتواران خۆى بادەدا بەسەريان داو بەر بەرەكانى ى دەكەردن. (شاوول) پىيارو بەلئىنى دا لەسەر ئەوھى ھەر كەسىك لە (بنو اسرائيل) بىتوانىت ئەو كابرەيە (واتە جوليات) بكوژىت، پارەو مالىكى زۆرى پى بىسەخشىت و كەچەكەي خۆيشى لى مارەبكات.

لەشارى (بىت لەم) پىياوئىك كەناوى (يەسسى) بوو سى كورپى خۆى بۆ نىو سىپاكەي (شاوول) ناردەبوو تاكو بىجەنگەن لەدۆى فەلەستىنى يەكان، كورپى چوارەمىشى كەناوى (داود) بوو ناردەبوو بۆ لای براكانى بەمەبەستى زانىنى باروودخيان. ئەم كورپە (داود) كاتىك سەردانى سىپا و براكانى دەكات دەبىننىت ئەو پىاوه كەلەگەت و بەسام و زەبەلاھە (واتە جوليات) پۆژانە داواى زۆرانبازى و پىمبازىيان لى دەكات و خەلكى نىو ئەم سىپاىەشيان خۆى لى بىدەنگ دەكەن و دەترسەن و ناوئىرن وەلا مىكى ئەو ھەموو جىئو و وتە ناشىرىنانەشى بەدەنەوھ. ھەر بۆيە غىرەت و نازايەتى لەدلى (داود) دا دەجوولئىت و داوا لە (شاوول) دەكات رىئى بەدات كە بچىت بۆ زۆرانبازى لەگەل ئەو دوژمنەدا.

(شاوول) ىش ھەسوودى پى دەبات و بەتوندى لەنەرىتى بىپاكى و بىپەرەوايى ى ناگادار دەكاتەوھ، بەلام لەدوايى دا مۆلەتى زۆران لەگەلدا گرتنى ئەو كابرەيە پىدەداو قەلغانىكىشى دەكاتەبەر ھەرچەندە نازانىت پىئوھى پىروات، چونكە بە پۆشين و داكەندى ئەو جۆرە قەلغانە پانەھاتبوو، پاشان گۆچانەكەي بەدەستەوھ دەگرىت و پىنج بەردى لوس و خىر لەشىوھە ھەلەدەبۆئىت و دەيانكاتە نىو تىئوشوھە كەيەوھو، قۆچەقانى يەكيش بەدەستەوھ دەگرىت.

كاتىك دەگاتە لای (جوليات) و دواى مشتومر لەگەللى دا، (جوليات) خىرا ھەلەدەكوتىتە سەر (داود) و دەيەوئىت پمىكى تى سەرەوئىننىت، بەلام (داود) لەو بەدەست وىرەدتر دەيەت و زووتر بەردىكى لەقۆچەقانى يەكەيەوھ تىدەگرىت و دەيدات بەناوچەوانى دا (بەتەوئىلى) دا وئىدى كابرە زەبەلاھەكە دەكەوتىتە سەرزەوى و دەچەمىتەوھ. (داود) ىش دەسبەجى پرووسك ئاسا

بازده‌داته سه‌ری و به‌شمشیره‌که‌ی رینگای لی ده‌ته‌نیت و سه‌ری له‌جه‌سته‌ی جیا ده‌کاته‌وه. فه‌له‌ستینی یه‌کان له‌وساته‌دا که ده‌بینن نه‌وا سه‌رکرده به‌زه‌برو زه‌نگه‌که‌یان کوژرا، ترس و بیمیکی زۆر دایانده‌گری‌ت و ئازاوه و پشیتی ده‌که‌ویته نیو ریزه‌کانیان‌ه‌وه، پاشان هه‌ل‌دین و هه‌ریه‌که‌ی به‌لایه‌ک دا راده‌که‌ن، به‌لام (شاوول) و سه‌ری‌بازه‌کانی دایان ده‌که‌ون و ژماره‌یه‌که‌ی زۆریان لی ده‌کوژن.

مردنی "طالوت" و بوونی "داود" به‌پادشا

"داود" دوا‌ی نه‌وه‌ی (جولیات)‌ی کوشت، حال‌و گوزه‌رانی له‌لای (شاوول) (واته له‌لای طالوت) خوش بو و له‌پیش‌ه‌وه‌ی هه‌موو پیاوانی سوپای (بنو اسرائیل) داده‌نرا، به‌لام (حه‌سوودی) دلی (شاوول) داده‌گری‌ت و وای داده‌نیت گوايه (داود) رکه‌به‌ریکی ترسناکی بی‌ت، نه‌خاسه که خۆشه‌ویستی و سۆزی هه‌موو رۆڵه‌کانی گه‌لی (بنو اسرائیل)‌ی بۆ خۆی ده‌سته‌به‌ر کردبوو. بۆیه هینده‌ی پێ ناچیت نه‌م هه‌سوودی و چکۆسی یه‌ی (شاوول) ده‌بیته رقیکی کو‌شنده و چهند جاریک هه‌ولێ کوشتنی ده‌دات، به‌لام له‌و هه‌ولانه‌ی دا تووشی نوشوستی ده‌بی‌ت.

دوا‌ی ماوه‌یه‌ک جه‌نگی (جلبوع) له‌نیوان (بنو اسرائیل) و (فه‌له‌ستینی‌یه‌کان) دا به‌ریا ده‌بی‌ت و ئیسرائیلیه‌کان پشت هه‌ل‌ده‌که‌ن و راده‌که‌ن و، له‌دواوه سی‌کۆری (شاوول) ده‌کوژین، پاشان تیره‌اوێژه فه‌له‌ستینی یه‌کان (شاوول) به‌دی ده‌که‌ن و تیریکی تی‌ده‌گرن و به‌سه‌ختی برینداری ده‌که‌ن. (شاوول) یش فه‌رمان به‌ هه‌ل‌گری چه‌که‌که‌ی (واته: به‌چه‌کداره پارێزگاره‌که‌ی) ده‌کات که‌خێرا شمشیره‌که‌ی ده‌ری‌نیت و یه‌ک شمشیری لی بدات و بیکوژیت تا‌کو دو‌ژمنه‌کانی نه‌یکوژن و سووکایه‌تی به‌لاشه‌که‌ی نه‌که‌ن، به‌لام (چه‌ک هه‌ل‌گه‌ره پارێزگاری کاره‌که‌ی) نه‌و فه‌رمانه‌ی بۆ جی به‌جێ ناکات و نایکوژیت. ئیتر (شاوول) یش له‌وساته‌دا خۆی شمشیره‌که‌ به‌ده‌سته‌وه ده‌گری‌ت و ده‌یچه‌قی‌نیت و خۆی به‌سه‌ر نووکه‌ تیه‌که‌ی دا ده‌دات و خۆی ده‌کوژیت.

(داود) دوا‌ی نه‌مه‌ چووه بۆ (حبرون) واته شاری (الخلیل)‌ی نه‌مپۆ و له‌وێ پیاوانی (یه‌هووزا) هاتوون بۆ لای و کردوویانه به‌ پادشای مالی (یه‌هووزا). خه‌ل‌که عه‌وامه‌که‌ی (بنو اسرائیل) یش گوێزپه‌لێ و پشتگیریان بۆ کوپه‌که‌ی (شاوول) که‌ناوی (نه‌شبۆشت) بووه، پیشان داوه، به‌هۆی نه‌مه‌وه چهند جه‌نگێک له‌نیوان پیاوانی (داود) و پیاوانی (نه‌شبۆشت) دا به‌ریا بووه تا له‌ناکامی جه‌نگه‌کان دا کوپه‌که‌ی (شاوول) کوژراوه و دوا‌ی نه‌و کاره‌ساتانه (داود) بووه به‌ پادشای هه‌موو گه‌لی (بنو اسرائیل) و نه‌و رۆژه‌ی که‌بووه به‌پادشا (هه‌ر به‌پێی -العهد

القديم) تەمەنى سى سال بووه، ماوهى پادشايى يەكەشى چل سال بووه... لە شارى (حبرون) جهوت سال و شەش مانگ پادشا بووهو لەشارى (نۆرشەليم) سى وسى سال پادشای هەموو گەلى (ئيسرائيل) و-يەهووزا-ش بوه..

پاشان (داود) پيش ئەوهى بمریت (سولهيمان)ى كورپى خوێ کردوو بهجینشینی خوێ، جا کاتیک-سولهيمان-چۆته جیى باوکی و دەسبه کار بووه کاروبارى باوکی تهوا کردوو بهردهوام بووه له (فەتحي) ولاتان و مەملەكەتى ژێردهسه لاتى خوێ لهسەر شیوازیكى نوێ پێك خستوووتهوهو پهيكەر(هیکل)-هكەى بنیات ناوهو حيكمهتیشی پێ به خشراوه..

به ندى دووهم

((چيرؤكى "داود"))

("داود" ى دادوهر - حوكمندان له مەسەلەى كښلگه كەدا - "داود" ى خواپەرست -
مولك و حكيمه تى "داود" - موعجيزه كانى "داود" - كتيبه كەى "داود")

"داود" ى دادوهر

"داود" سلاوى لى بيت - رۆژگارى خوى بۆ چوار رۆژ دابهش كړدېوو: رۆژيك بۆ به نډايه تى و عيبادەت.. رۆژيك بۆ دادوهرى و قەزاوۀت.. رۆژيك بۆ نامۆژگارى و رښوونى ى خەلكى.. رۆژيكش بۆ كاروبارى تاييه تى خوى.

جاريكيان له رۆژيك لهو رۆژانهى دا كه نۆرهى كاروبارى تاييه تى ى خوى بوو كتوپر دوو كەس به بى ناگاداربوونى پاسه وانانى له هه موو ديارو دەرگاو په نجه ره كانى ماله كەى تى دپه رن و دچنه ژورووه بۆ لای له ميحرابه كەى دا، ئويش لهو حالته له ناكاو وكتوپرى يه دا لى يان دترسيّت و واگو مان دهبات نه مانه نيازىكى خراپيان لى ى هه بيت.

به لام نه وان به "داود" ده لىن: (مه ترسه، ئيمه دوو كەسى ناكۆك و ناحەزى يه كترين و يه كيكمان مافى ئهوى ترى خواردووهو بۆيه هاتووينه لات تاكو به ههق و دادگه رى حوكمى خۆت له نيوانان دا بدهيت، جا تۆش زولم له كەسمان مه كهو رښموونيمان بكه بۆ سهر رښگای راست و پرووناك).

ئينجا ئه وهى مافى خورابوو سكالای خوى خسته پروو و گوتى: (ئەم كابرايه "واته هاورپكهى" هاورپ و براى ئاينيمه و خاوه نى نه وه دونۆ (۹۹) سهر مهره و، منيش ته نها يه ك سهر مهرم هه يه و چاوى برپوه ته ئه و تاكه مهره ى من و، ده يه ويّت ليمى بسه نيّت و بيخاته پال مهره كانى خوى، دياره منيش زۆر ته قه للام داوه ئه و داوايه ى به ناروا دانيم به لام له وه دا شكستم خواردووه، چونكه به زمانى رهق و مشتومرى زۆر كۆلى پى داوم).

"داود" دواى بيستنى ئه و قسانه و به و شيوه گيړانه ويه واى لى هات گله يى له خاوه نى مهره زۆره كان بكات له سهر ئه وهى مهرىكى هاورپكهى داگير ده كات، برپارو حوكميشى وابوو كه ئەم كابرايه سته مى كردووه له داواكردى ئه و تاكه مهره داو ئويش وهك چندين هابهش و

شەرىكى دى رېڭاي ستمى گرتۆتە بەرو گوايه زۆر كەس ئاوا رەفتار دەكەن لەكاتىكدا ئەركى راستەقىنەيان ئەوئەبە كە بە عەدالەت بچوولتەو.

هەروەها "داود" لەدرێژەى ئامۆژگارى يەكانى دا گوتى: (ئەو تەماع و چاو تى پرىنەش نەرىتى زۆر كەس لەخەلكى يە تەنها باوەردارانى بەويژدان و چاكەخواز نەبىت- كە ژمارەيان لەكۆمەلگەى ئىنسانى دا كەمە-).

هاوكات لەگەڵ وتنى ئەم وشانەدا "داود" خيرا بىدار بوووەو بەناگا هاتەو لەوێ كەوا بىگومان (ئەم دووپاوه ناحەزەى يەكەى) خودا خۆى بەم جۆرە ناردوونى بۆلاى تاكو تاقىبى كاتەو پىيان و ئاگادارىشى كاتەو لەو جۆرە حوكم و بريارانەى كە لەگەڵ پلەو مەقامى ئەودا ئاگوئجىت و (ناىت تەنها گوئ بۆ يەككىيان رادىرت و ئەوى دى فەرامۆش كات و يەكسەر بەبىستنى سكالای لاىك، لاىكەى دى خەتبار كات)، هەر بۆيەش كاتىك لەم هەقىقەتە هوشيار دەبىتەو خيرا داواى لى خوشبوون لە پەرەردگارى دەكات و كپنوش و سوژدە بۆ خودا دەبات تاكو خودا تۆبەو پەشيمانى يەكەى لى وەرگرىت، خوداش تەوبەى لى وەرەدەگرىت و سەر لەنوئى لەوێش دلىياى دەكاتەو كە ئەو هەر نزىكە لى يەووە پاداشت و چارەنووسىشى هەر بەهەشتە.

هەروەك لەم ئايەتانەش دا دەقى بەسەر هاتەكە هاتوووە خودا فەرموويه: ﴿وَهَلْ أَنتَكَ نَبُؤًا الْخَصْمِ﴾ ^(١) إِذْ سَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ^(٢) إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمَانِ بَعَثْنَا عَلَى بَعْضِ فَاحِكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ ^(٤) وَأَهْدِنَا إِلَى سَوَاءِ الْصِّرَاطِ ^(٥) إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَجَةً وَلِي نَجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا ^(٦) وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ^(٧) قَالَ لَقَدْ

(١) نَبَأُ الْخَصْمِ: واتە (چىزۆكى ئاكوۆكەكان)

(٢) تَسَوَّرُوا بِالْمِحْرَابِ: واتە لەسەر ووى شوورای ماله كەو دابەزىنە خواریوەو خۆيان كرد بەناو مالاذا. وشەى (تسوروا) كە فەرمان (فعل) يكى (ماضى) يە لە وشەى (سور) -هەووە هاتوووەو (سور) بەدیواری شوورایەكى بەرز دەگوتىت. وشەى (مىحراب) بىش لىرەدا مانای ژوور (غرفة) دەگەيەنیت.

(٣) بَغَى: ستمى كردوو، لەسنورى هەق تى پەريو.

(٤) لَا تُشْطِطْ: واتە لەهەق تى مەپەرەو سنورى مەبەزىنە.

(٥) سَوَاءِ الطَّرِيقِ: پىئى راست.. بەرنامەى هەق.

(٦) أَكْفِلْنِيهَا: واتە بىكە بەمولكى من.. دەستى لى هەلگەرەو تەنازولى لەسەربكەو من دانى بەخواوەنى (بەكەفلى) كەلەنەستۆى خۆى داىت.

(٧) عَزَّنِي فِي الْخِطَابِ: واتە بەقسەى زۆر و مشت و مپ كۆلى پى داوم و هەموو رىگەيەكى لى بەستوووەو.

ظَلَمَكَ سُؤَالَ نَجِيكَ إِلَى نَجَاحِهِ وَإِنْ كَبِيرًا مِنَ الْخُلَطَاءِ ^(١) يَنْبَغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ ^(٢) فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ﴿٢١﴾ فَعَقَرْنَا لَهُ ذَلِكَ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٢٢﴾

دواى نهمه خدا ويستوييه گه وره يى شو به خششه بو "داود" دهر خات، كه پيى بههره مند كړدوو، كه نه ويه كړدوييه به جينشين (خليفه) ى خو ى له سر زهوى، نهم جينشيني و خه لافه تش هه نديك جار وا له مروژ ده كات تووشى سته مكارى يه ك بيت و هه واو نار زوى خو ى بكات به حاكم و دادوهر، هه بويه شو داوى مهن داوى لى ده كات، كه به تهر ازوى هه ق و داد گهرى له نيوان خه لكى دا داد وهرى بكات و ده بيت له هه واو نار زوه كاني نه فس دور كه وپته وه، چونكه (نار زوى نه فس) پروى مروژ لهو ريگا راسته ى خدا وهر ده گيريت كه له سر دادو عهدالته په را گير او، جا شو كه سانه ى له پيى راستى خدا لاده دن نه وه بينگومان سزايه كى سه ختيان له پوژى دواى دا بو دانراوه. نهمه ش به هو ى نه وه (ناكامى زولم و ستم و له پيى لادانيان) له بير چوه ته وه...

نهمه بوو پاسپارده ى خدا بو "داود"، هه روك فهرموويه: ﴿يَدَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ يَوْمَ الْحِسَابِ﴾ ص/٢٦.

حوكمدان له مه سه له ى كيلگه كه دا

شه ويكيان رانه مه پيك ده كه ونه نيو كيلگه كه يه كه وهو شوانه كه شيان له گهل دا نابيت، به ته واوى شو كيلگه يه ده شيوتين، خاوه ناني كيلگه كه لاي "داود" سكالاي خويان ده كهن و پيى ده لين: (نمى پيغمبه ره كه ى خدا، نيمه زهوى خومان كيلاوه چاندووه چا كړدوه تا نه

(١) الخلطاء: واته هاو به شاني يه كدى، نه وانه ى شهريكى يه كترن له كاروبارى مولك و مالداريتى دا.
(٢) وظن داود انما فتناه: واته (داود زانى كه نيمه تاقيمان كړدو ته وه). دهر بارى نهم تاقير كړدو ته وه گوتراوه: (داود شو پوژه خو ى له خه لكى شار دوتو، له كاتيك دا باشتر و ابو وه كه دادوهر (قاضي) هه رده بو كارى دادوهر ى ناماده بيت و له نيوان خو ى و ناكو كه كان دا هيچ شور او بهر بهرستيك داننيت، نهمه ش بو وه هوى نه وي دوو پياوه ناكو كه شور ى مېحرا ببه زينن و بجه ژور وه بو لاي- داود -) هه ر دهر بارى نهم تاقير كړدو ته وه گوتراوه: (بويه به تاقى كړدو ته دانراوه چونكه گو ى له يه كيكيان گرتو وه گو ى لهوى تريان نه گرتو). به گوتيه كى دى دهر بارى نهم تاقى كړدو ته يه: (داود نه كاته زانيويه ته نهمه (تاقى كړدو ته يه) كه هه ست ده كات بهوى له موقيعى پادشايى و ده سه لاتداريتى دايو نهمه ش تاقيكارى و هه لسه نگانديت كه له خوادو و ترساوه لهوى نه بادا بكه وپته هه له وهو زولم و ستم بكات وه زوړه ى حاكماني دى).

پۆژەى وادهى درويتهى بووه، بهلام پانه مهري ئهو هۆزه به شهو تىي كه وتوه وتى دا
بلاوبونتهوه هه موويان خواردووه، هيجيان لى نه هيشتوه.

"داود" خاوه نه كانى ئهو پانه مهريه بانگ ده كات و لى يان ده پرسيت: (ئهرى قسهى ئهو
جوتيارانه راسته؟)، ئهوانيش ده لىن: (به لى).. ئينجا له جوتياره كان ده پرسيت: نرخى
بهروبومه كه تان به چهند مه زنده ده كهن؟ (ئهوانيش نرخه كهى خويان پى ده لىن. پاشان له
ئاژه لداره كانيش ده پرسيت: (ئهى ئيوه نرخى مهريه كاتان به چهند مه زنده ده كهن؟) ئه مانيش
به نرخيك مه زندهى ده كهن.

"داود" ده بينيت ههردوو نرخه كه لىك نزيكن و بريارى دادوهى كردنه كهى له نيوانيان دا
ئهو بوو، كه به ئاژه لداره كان ده لىت: (ده بيت ئيوه بو قه ره بوو كردنه وى زيانى كىلگه كهيان ئهو
پانه مهريه تان بدن به جوتياره كان).

لهو كاته دا (سولهيمان)ى كورى نامادهى دادگايى كردنه، كه ده بيت و پيشنياريك ده خاته
به رده مى باوكى (واته به رده مى دادوه) پى ي ده لىت: (من بپروا پيه كم له سهر ئهم كيشه يه
هه يه و واى به چاك ده زانم، كه با ئاژه لداره كان مهريه كانيان بده نه ده ست جوتياره كان به و
مه رجهى ئهم جوتيارانه سوود له خورى و شپرو به ره مه كانى وه رگرن، له به رام به ريش دا
كىلگه كهيان لى وه رگرن و بيكيئل و بيجيئن و ناوى بدن و بژارى به كن تاكو كشتوكاله كه
پى ده گات، جا كاتيك وادهى درويته كردنى هاته پيشه وه با ئاژه لداره كان كىلگه كه بده نه وه
به جوتياره كان و له هه مان كاتيشدا مهريه كانيان لى وه گر نه وه)...

هه موويان تىكرا به (جوتياره كان و ئاژه لداره كانيشه وه) به و حوكمه پازى بوون و
مه سه له كهيان پى برانده وه.

"داود" يش گوتى: (كوپم چاك بوى چوويت، به و حوكمه ت راستيت پىكاوه).

ئيت "داود" به پى ي ئهو فه توايه (سولهيمان) بريارى خوى له نيوان ههردو ولايه نى ناكۆك دا
ده كرد.

خوداى په وه ردگار له قورئانى پيرۆزا ناماژى بو ئهم سه گوزه شته يه ي مه سه له ي كىلگه كه
كردوه و له باره يه وه فه رمويه:

﴿وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَخْتَصِمَانِ فِي الْحَرْثِ^(١) إِذْ نَفَسَتْ فِيهِ^(٢) غَنَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا

(١) الحرث: الزرع: واته (كىلگه كه).

(٢) نفست فيه: واته (به شهو تىي دا له وه پان به بى ئه وى شوانىكيان له گه لدا بوويت).

"داود"ی خواہہ رست

﴿وَأَذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ﴾ (١٧) إِنَّا سَخَرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ، يُسَبِّحُنَ بِأَلْعِشَى (١)
وَالْإِشْرَاقِ (٢) ﴿١٨﴾ وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ ﴿١٩﴾

(۱) (فقه‌مناها سلیمان): واته: (سوله‌یان-مان له‌حوکه‌ه‌کی تی‌گیانده‌بوو و شاره‌زای کاروباری حوکمرانی بیوو). نه‌م‌ش ناما‌زیه‌ به‌ بۆ‌ ئه‌وه‌ی که -سوله‌یان-ه‌قی پیکاره‌وه‌ گهر وانه‌بویه‌ خودا به‌تایبه‌تی فه‌م و یتیکه‌بیشتنی بۆ نه‌ده‌به‌خشی. دیاره به‌خشینى ئه‌و فه‌مه‌ه تاییبه‌تی یه‌ش به -سوله‌یان-ده‌لاله‌ت له‌سه‌ر به‌ه‌له‌داچوونی "داود" ناکات، چونکه هه‌ریه‌که‌و لای خۆیه‌وه‌ راستی ی پێ‌کابوو و مانای فرمایشته‌که‌ی خوداش (و کلا آیتنا حکماً و علماً) نهم حه‌قیقه‌ته ده‌گه‌یه‌نیت. لهم سه‌رگه‌روه‌تیه‌وه‌ ئه‌و راستی یه‌ش به‌دی ده‌کریت، که پێگومان کۆششکاران (مجتهدین) مه‌رج نی یه له‌هه‌موو مه‌سه‌له‌یه‌ک دا به‌توان هه‌ق به‌پێکن. به‌لکو پێویسته گهر له‌کاتی حوکم دان له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌یه‌که‌دا حوکمێکی راست (یان نزیک تر له‌راستی) یان خرایه به‌رچاو مشتومر نه‌که‌ن و له‌سه‌ر حوکمێکی خۆیان سوورنه‌بن، به‌لکو هه‌مان ره‌فتاری "داود" یان هه‌بیته کاتێک له‌حوکمی خۆی پاشه‌گه‌زده‌بێته‌وه‌و دان به‌و حوکمه‌ی (سوله‌یان)ی کوری دا ده‌نیت، هه‌روه‌ها له‌م به‌سه‌رهاته‌وه‌ شیایی کۆششکاری (جواز الاجتهاد)مان له‌ ئه‌ه‌حکام و بێباردا بۆ روون ده‌بێته‌وه‌و زانای کۆششکاریش (موخته‌هید) له‌وانه‌یه‌و دوور نی یه له‌هه‌ندیک مه‌سه‌له‌دا هه‌له‌بکات، به‌لام له‌به‌رامبه‌ر هه‌له‌کردنیش دا یه‌ک پاداشتی هه‌ر هه‌یه، خوداش هه‌رچه‌نده‌ وای راگه‌یانده‌وه‌، که (سوله‌یان) هه‌قی پێکاه‌وه‌، به‌لام ستایشی هه‌ردووکیشیانی پێکه‌وه‌ کردوه‌. واته (ستایشی داود و سوله‌یان)ی پێکه‌وه‌ کردوه‌و ره‌خنه‌ی له‌ "داود" نه‌گرتوه‌.

(۲) العشی: بهو کاته ده گوتریت کهله کاتی خورئاو ابوون، تا بهر به یانه وهیه.

(۳) الأشراف: واته کاتی خوره لاتن.

ههروه ها خودا به سيفه تي (اواب) وه سفي ده كات، واته (داود) بهرده وام (تهوبه) و داواي ليخوشبون ده كات و له سهر بهچوكترين ههله (تهوبه) ده كات و بولاي خوداي خوي ده گه پرتسه وه له هه موو كاتيكي (ناخوشي و خوشي) و (نهيني و ناشكرا) په نا ههر به خودا ده گريت. بيگومان خودا (به پي پي هم نايه تانه) شاخه كاني بو بهيده ست (تسخير) كردو وه نهو شاخانهش له گهل "داود" دا شهو و رور به (زمانيني تاييه تي) كه مروفي ناسايي پي نازانيت ته سبيح و زيكری خودايان كردو وه و خودايان به پاك و پيرور و بي خهوش راگرتوه، شيوازي به پيرور زدانان و ته سبيحاتي شاخه كان كه - مروفي ناسايي پي نه زانيوه - و كه "داود" پي زانيوه به هوي نهو (نه نداده هه ستيارانه ي جهسته ي) و نهو زانست و به هره تاييه تي به يوه بووه كه خودا پي به خشيوه.

ههروه ها بالنده كانيش له دوری "داود" كوده بوونه وه له كاتي ته سبيحات و به پاك و بي گهر داناني خوادا و به شداري نهو زيكر و ته سبيحاتانه ي نهويان ده كرد.

ههروه ك خوداش له نايه تيكي ديكه دا بهم فهرمايشته ي ناماژه ي بو كردو وه: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا يَجِبَالٌ اَوْيٰ مَعَهُ، وَالْطَّيْرُ...﴾ السبا/ ١٠.

مولك و حيكه تي "داود"

له جي به كي تري قورناندا خودا باسي نهو نيعمه تانه ي تري ده كات كه به داودي به خشيون و له باره يانه وه فهرموويه: ﴿وَسَدَدْنَا مَلَكُوهَ، وَعَيْنُوهُ الْحِكْمَةَ وَفَصَّلَ الْخُطَابِ﴾ (١) ص/ ٢٠. واته ئيمه مولك و مهمله كه تي "داود" مان به (سام و پشتيواني خومان و زوري سهر بازو نيعمه تي زياتر) به هيز كردو پله و پايه ي پيغه مبه ريتيمان پي به خشي و زانست ي تهواو و زانياري له سهر ياساو شهريعت و ريساي حوكمداريان بو دهسته بهر كردو تواناي دادو هري و قهزاوه تيشمان بو مسوگه ركرد كه به هويوه بتواني هق له ناهق جيا بكاتوه و كيشه ي نيوان ناكوك و ركه بهر كه يه كلايي كاتوه و برياري پيويستييان له ههر جوړه مهسه له يه ك دا بو بدات.

موعجزه كاني "داود"

پاشان خودا ههر سهر بهرته به چيرويكي "داود" باسي چهند لايه نيني گرينگ و تاييه تي ديكه ي ژياني ده كات و ناماژه بو چهند كاريكي ناسايي و سهرسوپهيني ده كات كه مروفي ناسايي ناتواني ته نجاميان بدات، ههروه ك فهرموويه: ﴿وَأَلْنَا لَهُ الْحَدِيدَ﴾ (١) ﴿أَنِ اعْمَلْ

(١) (فصل الخطاب): واته زانستي براننده وي ناكوكي به كان. نه مهش بهو وتهيه ده گوتريته كه پوخته ي مهسته كه (به پي كورت كردنه ويه كي ناتهواو) يان (به پي دريژ كردنه ويه كي نارتيك) به خشيته.

سَيَغْتِ وَقَدَّرَ فِي السَّرِّ وَأَعْمَلُوا صَاحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿سبأ/ ۱۰-۱۱﴾. مانای شم
 نایه ته شه ده گه یه نیت که وای بیگومان خودا ناسنی بۆ "داود" به بی ناگر نهرم و شل کردو ته وه
 (یا خود شه موعجزه یه یه ده ده ستی خوی فیتر کردوه) و هیئنده ناسنه که نهرم بووه ته وه له بهر
 ده ستی دا تا وه که مؤمی لی هاتو وه ئیدی به بی شه وه ی چه کوش یان ناگری بۆ به کار بی نیت ئیشی
 پی کردو وه، چند قه لغانیکه وای لی دروست کردو وه که به توندو تو لی دایر شتو ونه ته وه و
 نه لقه کانی به قه ده ریه که و به سه ننگ و چیه ی یه کسان پیکه وه به ستوون، دیاره شم جوړه قه لغانه
 ری خی جم و جوول و بزواندنن جه سته له پو شه ره که ی ناگریت و وه شه جوړه قه لغانه
 ناسایی یه تر نه بووه که له یه که پارچه ناسن پیک هاتبوون.

قورثانی پیرۆز له جیه کی تر دا ئیشاره تی بۆ شه مش کردو وه: ﴿وَعَلَّانَهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ﴾^(۱)
 لَكُمْ لِيُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ^(۲) ﴿الانبیاء/ ۸۰﴾. واته (نیمه "داود" مان فیتری دروست کردنی
 پو شاکیکتان کرد که قه لغانه و له ناسن دروست ده کریت تا کو هو ی خو یار ستنتان بیت له و
 شمشیر و پمانه ی دوژمنانتان له کاتی جه ننگ و کوشتر دا).

کتیبه که ی "داود"

خودای گوره له قورثان دا ناوی شه و کتیبه شی دیاری کردو وه که بۆ "داود" ی ناردو وه به
 (زه بور) ناوی بردو وه: ﴿وَأَتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا﴾.
 به لام لای-اهل الکتاب-به وشه ی (مزامیر) ناوده بریت و شم وشه یه به چند قه سیده یه که
 ده گو تریت که له چند شیعرو و هونرا وه یه کی ئایینی دا ده که وتوون و ناوازیان بۆ دانرا وه وه که
 سروودو به سته ی رۆحی ده و ترینه وه و باسی گه و ره یی ی خوداو دروستکرا وه عه جیب و
 سه رسو پ هیئنه کانی ده که ن، هه ندیکیشیان بۆ فیربوونی پاسپارده کانی خوداو باسکردنی پاداشت و
 سزا کانیه تی، زۆریه ی شه سروودو نزا یانه (مزامیر) بۆ "داود" ده گه ر پترینه وه، هه ندیکیشیان
 دوا ی خوی دانراون، هه ندیکه دیکه شیان به بی ی پو لین کردن و ریکه خستنی (همان) و (اتهان) و
 (سلیمان) و (اساف) و (جدوتهن) و (موسا) و (کورپانی قورح) ن.

(۱) لبوس: به پو شاکي جهنگي (قه لغان) و به هه موو جوړه چه کیکیش ده گو تریت.

(۲) باسکم: جهنگ و شهرو شوړتان.

به ندى سى يه م

((چيروكى سوله يمان))

("سوله يمان" و بيستنى قسه ي ميړوله كه - تاقيردنه وه ي "سوله يمان" -
به يده ست كردنى (با) و (جن) له خزمه ت "سوله يمان" دا - نه سپه كانى "سوله يمان")

"سوله يمان" و بيستنى قسه ي ميړوله كه

خوداى پهروه ردگار "داود" و "سوله يمان" ي به چه ندين شت به هره مه ند كرد بوو، به
تاييه تيش زانستى حوكم و پړساكان، هم دوو پيغه مبه ره ش هه ستيان به پاده ي گه وره يى و
زور يى نه و نيعمه تانه ي خودا كړد بوو و ده يانگوت: (سوپاس و ستايشى زور بو نه و خودا يه ي،
كه به خشش و- فضل- ي ته ووى رشتووه به سهرمان داو له هه موو بنده باوه رداره كانى ديكه ي
به هره مه ندر كړدووين و زانستى كى فره ي پي به خشيوين).

كاتيك "داود" كوچى دوايى كړد، "سوله يمان" به ته نياو له نيو هه موو كوپه كانى ديكه ي دا
ميراتگرى- پيغه مبه ريټى و- مولك- ه كه ي بوو، "سوله يمان" يش كاتيك كاروبارى مولك و
ده وله ته كه ي باوكى گرته ده ست هه موو سهره ك هوزو پياوماقوولان و زانايانيشى كوكړده وه و
وتاريكى بو خوښنده وه و تيايى دا به تاييه تى باسى هه موو نه و نيعمه ت و به خششه زورو
گه ورانه ي كړد كه خودا پي داوه دانى به هه موو (فضل) و چا كه يه كى خوادا دانا.

"سوله يمان" گوتى (به راستى خودا به (فضل) و ميه ره بانى ي خوى له زور شت به هره مه ندى
كړدووم. فيرى زمانى ناژول و بالنده ي كړدووم و تواناى نه وه شى پي داوم كه له هه موو قسه و
باسيكيان تنبگه م، نه مه جگه له مولك و پيغه مبه ريټى و پادشايى، بېگومان هم هه موو
نيعمه ته گه وره بى هاوتايانه ش هره له فزل و به خشنده يى خوداى پهروه دگار وه يه و، له كه س
به نهان نى يه).

هه ره ها رويكيان "سوله يمان" داوا ده كات كه هه موو سهر بازه كانى بچن بو لاي..
سهر بازه كانيشى به هه موو چين و تويزو ره گه زه جيا جيا كانيانه وه له (مروځ) و (جن) و

(بالتنڊه كان)، لای کۆده بنه وه و گوێرایه لای خۆیانی له سههر ههر فهرمانیک بۆ دووپات ده که نه وه. "سولهیمان" بهم سهربازانه یوه ده که ویتیه پئی و ده پۆن تا ده گهنه دۆلیک که میرووله یه کی زۆری تیا دا بوو. له و دۆله دا "سولهیمان" گوئی بیستی میروله یه که ده بیست که به گشت هاوریکانی ده لیت: (هۆ میروله کان وریابن نه وه "سولهیمان" و سهربازه کانی به ناوچه ی ئیوه دا ده پۆن و خیرا خۆتان له کونه کانتان دا به شارنه وه تا کو پیتان پیا نه ئین و پانتان نه که نه وه له کاتی که دا به سهرتان دا ده پۆن و ههست به وجودی ئیوه نا کهن).

کاتیک "سولهیمان" گوئی له قسه کانی نه و میروله یه بوو زۆر شاد و خوشحال بوو به و ئیلهامه ی میروله که و به و قسانه شی که باسی به خششه کانی خودای له "پیغه مبه ریتی" و "داد گهری" و "ره حمت" تیا دا بوو.

ههروه ها دلشاد بوو به و تاییه ته ندیانه ی که خودا پئی داوه، چ له مولک و ده سه لات و چ له ههست کردن به قسه و ناخواتنی نه و میروله یه که هیچ که سیکی تر ههستی پئی نا کات و قسه یان ناییستیت.

ههر بۆیه ش دهستی کرد به نزاو پارانه وه له خودا و گوئی: (ئه ی پهروه ر دگار هه می شه وام لی بکه که به ر ده وام بم له سوپاسگوزاری و شوکرانه بۆیری له سهر نیعه ته کانت و، ههر به و فه زل و سۆزو به زه ییه ش بمخه ره ریزی نه و به نده چا کانه ته وه که په زامه ندیی تو یان به ده ست هینا وه).
 نه م پر گه یه ی پیشووش و اتاو شیکاری نه م چهن د ئایه ته یه که خودا تیا یان دا نه و لایه نه ی چیرۆکی "سولهیمان" ی پئی گیرا ونه وه و فره موویه:

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾ وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ وَقَالَ يَأَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾ حَتَّى إِذَا أَتَوْا عَلَى وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَأَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسْكِنَكُمْ لَا يَحْطُمَنَّكُمْ

(١) یوزعون: سهربازه کانی "سولهیمان" که دهاته نه لای، له یه که م سهربازه وه له لای خۆی ده یه یشتنه وه و پاید هگرت تا کو هه موو نه وانی تر دهاتن و خرده بوونه وه تا که سیان لی دوانه که ویت له گه شته که دا.

سَلِمَتْنُ وَجُودُهُ وَهُوَ لَا يَشْعُرُونَ^(۱) ﴿۱۸﴾ فَبَسَّ صَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي^(۲) أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَلَدَتِي وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴿النمل/ ۱۵-۱۹﴾

تاقیکردنه وده یه کی "سوله یمان"

جاریکیان خودای مهزن "سوله یمان" به نه خوښی یه کی سهخت تاقی ده کاته وه وای لی دیت گهر بپوښتایه له سر کورسی یه کی دانیشت وک جهسته یه کی بی گیان ده که ویت، به لام له دواپی دا چاک ده بیته وه.

له وانه یه هو توشو بوونی "سوله یمان" به نه خوښی یه له ناکامی سستیو که مته رخه می یه کی بوویت دهره ق به نه نفسی خوښی وه چوڼ (هه نديک کهس له وانه ی زیده پړوی له تندرستیان دا ده کهن و بایه ختیکی پی نادهن) توشی ده بن. جا ههر کاتیک مروؤ توشی نه خوښی یه که بیته و هو سهره کی ی نه خوښی یه کهش زیده پړوی بوویت له تندرستی ی دا

(۱) (لا یحطمنکم سلیمان وجوده وهم لا یشعرون): واته: (با "سوله یمان" و سهر یازه کانی پیتان پیانه نین و نه تاشیلن له کاتیکدا هه تیشی پی ناکهن و له وانه یه نه تانیسن)، شم و ته یه میرو له که پاکانه کردنیکه له جیاتی "سوله یمان" و سهر یازه کانی، چونکه گریان گهر نهوان میرو له کانیان بکوشتایه نهوا (به هله کوشت) ده بو و به نانه قست نه ده بوو. بپگومان "سوله یمان" یش نهو گومانه میرو له که ی بهراست داناوه که له وانه یه نه تانیسن و پیان پیانین. دنا ههر به پی گومان و بچوونی میرو له که نهوان بهرهم و بهزه پی بوون و ههر گیز نه تانیستوه میرو له بکوژن، ههر یوه "سوله یمان" به بیستنی قسه کانی میرو له که له خوا ده پارتیه وه که وای لی بکات زیاتر سوپا سگوزارو شوکرانه بژیرو خودا بیت..

له م به سهراته ش دا تینیسی یه کی جوان به دی ده کریت له سر نهوی که پیو یسته (به هیز) بهزه پی به (پی هیز) دا بیته وه. له م ده قه قورثانی یه شوه نه وه مان بۆ پوون ده بیته وه که میرو له ش له چنده خانویه کی تایهت به خوښان دا ده ژین، واته کومه لگه ی تایهتی ی خوښان هیه. ههروها نه وه شان بۆ دهره که ویت که (وریایو بیداری) له پرهو شته گرنه کانی میرو له. ته نانهت زمانیک تایه تیشیان له نیو خوښان دا هیه. جگه له مانه ش نهوی تانه مرو دهر باره ی کومه لگه ی-میرو له-زانراوه نهویه نهوان کومه لگه یه کی ریکو پینک و ریکخواریان هیه و به راده یکی زوړش زیره ک و به سه ليقه ن و زوړ حه زیان له کارکردن و تیکوشان و گرته بهری شتوای دانا یانه به له کاروباردا، کومه له جیا جیا کانی میرو له ههر دم حه زده کن له جی یه ک دا به یه ک بگهن و له کاتیکه وه بۆ کاتیک تر جاروبار به دیداری یه کتر بگهن و پیکه وه وتو یو بگهن و پرسیار له سره گهلنک مه سه له ی په یوه ست به کاروباریان له یه کدی بگهن، جا بۆ نهوی زوړ له ناوه وکی باسه که مان دهره چن به و نه وازدینن، دنا گهلنک زانیاری ترمان دهر باره ی میرو له دیاری ده کرد.

(۲) اوزعني: وام لئیکه، هام بده، راگیرم که له سر.

ئەوا پێویستە داوای لێبوردن لەخودا بکات و بایەخی تەواویش بەباری تەندروستی و خەوو خۆراک و پۆشاکى بدات..

دیاره "سوله‌یمان" یش داوای ئەو نەخۆشی یە داوای لێبوردنی لەخودا کردووە هەر پەنای بۆ پەرورەدگاری بردووە، وەك خوداش لەم بارەیه‌وه فەرموویه: ﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا^(١) سُلَيْمَانَ^(٢) وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَداً ثُمَّ أَنَابَ^(٣)﴾ ٣٤-٣٥. قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي ...

ئەو نعیمة‌ته تاییه‌تیانه‌ی کە خودا بە "سوله‌یمان" ی بەخشیوه

(با) و (جن) لەخزمەت سوله‌یمان دا:

"سوله‌یمان" لەگەڵ ئەوێدا کە داوای لێبوردنی لەخودا کرد لەسەر کەمەتەرخەمی نواندنی بەرامبەر تەندروستی و جەستەیی، لەهەمان کاتدا نزایەکی تریشی کردو داوای لێ کرد مۆلک و سامانیکی وەهای پێ ببەخشییت کە هەرگیز بەهیچ کەسیکی تری نەبەخشیبێت، خوداش دووعاو پارانەوه‌ی گیراکرد و ئەم نعیمة‌تانه‌ی پێ بەخشی:

یەكەم: قودرەت و دەسەڵاتی لەسەر (با) پێ بەخشی و (با) ی بۆ بەیدەست کرد کە بەفەرمانی "سوله‌یمان" خۆی پروات بۆ ئەو شوێنە‌ی دەیه‌وێت.

دووەم: پام کردن و بەیدەست کردن (تەسخری (جن) و کۆمەڵە‌ی (جن و شیاطین)^(٤) لەخزمەتی دا بۆ راپەراندنی چەند کاروباریکی گەرنگ کە هەندیکیان وەستای بیناسازی کۆشک و قەلای پتەو بوون و، هەندیکیشیان بۆ چوونە نیو قوولایی ی دەریاکان بەکارهێناوه تاکو گەوهەر و بەردی بەنرخ و دورو مەرجانی بۆ دەربێنن، خودا لەهەمان کاتدا جنۆکە بێ باوەرەکانیشی خستبوو ژێردەسەلات و کۆنترۆلی "سوله‌یمان" -ه‌وه‌و ئەویش هەموویانی دەبەستەوه بۆ بەرگرتن لەشەرو خراپەیان.

وێرایی هەموو ئەم مۆلک و دەسەڵاتانەش کە خودا بۆ "سوله‌یمان" ی پێک خستبوو، مافی ئەوێتی پێدابوو بەئارەزووی خۆی هەلسوکه‌وت و رەفتاریان پێوه بکات و بەشی هەر کەسیکی تریشی لێبدا یان لەهەر کەسیکی بگریته‌وه‌و بەشی کەسی لێ نەدات..

(١) فتننا: واتە تاقییمان کردووه.

(٢) أَنَابَ: واتە گەڕایه‌وه بۆ سەر تەندروستی و بایەخ دان بەباری تەندروستی جەستەیی.

(٣) وشە‌ی (شیاطین)، یان (شیطان) لەهەندیک مانای رافە‌کراوی نیو فەرهنگە عەرەبی یەکان دا بەواتای (جن) و هەر مەخلوقێکی یاخییش هاتووه.

له گهل هم مو نه مانهش دا پلهو پایه یه کی بهر زیشی له لای خودا له دنیا دا هه بوو، له پړوژی دوايشدا باشتړین پاداشت و شویتی حووانه وهی هیه که بهه شته، هه روهك خودا فەر موویه:

﴿ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴾ (۳۵) فَسَخَرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ مُتَاءَمَّةً ^(۱) حَيْثُ أَصَابَ ^(۳۶) وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَعَوَّاصٍ ^(۳۷) وَآخِرِينَ مُقَرَّبِينَ ^(۳۸) فِي الْأَصْفَادِ ^(۳۹) هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ ^(۴۰) أَوْ امْسِكْ ^(۴۱) بِغَيْرِ حِسَابٍ ^(۴۲) وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَى ^(۴۳) وَحُسْنَ مَثَافٍ ^(۴۴) ص/ ۳۵-۴۰.

قورئان له جیگه یه کی تر دا به شپوه یه کی گرنگ تر باسی چۆنیه تی بهیده ست کردنی (با) بۆ سوله یان ده کات که پڼگه یه کی مانگی بۆ ماوهی (له به یانی یه وه تا خورشا و ابونی تاکه پړوژنیک) کورت کردو ته وه و به فەرمانی (سوله یان) خوی بۆ کوئی بیه ویت گواستویه تی وه و به فهری پی کردوه.

نهم مه سه له یش له پړوژگاری نهم سه ده مه ی نهمه دا هیئنده غه ریب نییه و مروژ نه مړو زانستی بۆ سه فهری دووریش بهیده ست کردوه و له پړی داهینان و دروست کردنی فرۆکه وه له ماوه یه کی کهم دا له مسهری دنیا وه بۆ نه و سهری ده چیت، جگه له داهینانی نه و مووشه کانه ی که مروژ پیان گه یشته سه رمانگ.

هه روه ها قورئان باسی نه وه ش ده گپړتیه وه که خودا کانیایکی له زه وی بۆ (سوله یان) ته رخان کردوه و مسی تواوه ی لیه هه لقولاوه... جگه له بهیده ست کردنی (جن) له بهر ده ستی دا به فەرمانی خودا بۆ هه ر کارنک ویستبیتتی. هه ر که سیکیش له (جن) و خه لکانی بهر ده ستی پروییان له به جی هیئانی فەرمانی خودا وه گپړا بیت (واته: گوپړا یه لی ی (سوله یان) یان نه کرد بیت) نه و خودا له پړوژی دواپی دا ده یا ختاته ناو ناگره بلتیه داره که دی دوزه خه وه. بیت گومان نه و (جنی) یانه له سه ر خواستی (سوله یان) هه موو جوړه کارنکی بینا سازیان نه نجام ده دا وهك

(۱) رخاء: واته کزو هیواش و رام کړاوه... خودا لیره دا وه سفی هه موو جوړه (با) یه کی به نه رم و هیواش (رخاء) کردوه، واته: ته نانه ت بای به هیژو گرده لوولیشی سوک و له سه ر خۆ کردو ته وه بۆ "سوله یان" ی خوښ و ناسان کردوه.

(۲) مقربین: به زنجیرو پتوهند به ستراونه وه به شپوه یه کی هه ریه که و به وی دی یه وه به سترا بیتتیه وه هه موویان به یه کی زنجیره پتوهند کړا بن.

(۳) أصفاد: کۆ (جمع) ی-صفده، واته (پتوهند، زنجیر).

(۴) فامنن: به ناره زووی خۆت به شی هه ر که سیکی لوتیده.

(۵) امسک: به ناره زووی خۆت له هه ر که سیکی بگره وه نه یدیت پی ی گهر شایسته ی نییه.

(۶) لزلفی: واته (نزیک خراوه لیئمان و به پړتیه).

بنیات نانی پەرستگەو کۆشک و تەلارو، داتاشینی پەیکەرەو، کیشانی وینەى ئاژەلێ درندهو
 بآئەدهش، جگە لە دروست کردنی چەند قاپێک بۆ خۆراک وەك حەوزە گەورەکان و چەند
 قابەلمەیه کیش بۆ چیشت لێنان کە لەبەر گەورەیی و بارستاییان نە دەجووڵان.

خودای مەزن دواى باسکردنی ئەم نیعمەتانە، کە بە بنەمائەو نەوێهەکانی (داود) ی
 بەخشیبوو داواى سوپاسگوزارییان لێ دەکات و پێى یان دەفەرموێت: (ئەى خێلێ (داود) هەر
 گوێرایەلێى خوداتان بکەن و بپەرستێ وەك شوکرانەبژێرى و سوپاسگوزارى یەکتان لەسەر ئەو
 هەموو نیعمەتەى پێى بەخشیون) ..

﴿وَلَسَلِّمَنَّ الْرِّيحُ غُدُوهاَ شَهْرًا وَّرَوْاحُهاَ شَهْرًا ۖ وَاسَلَّنَا^(١) لَهُ عَيْنَ الْقَطْرِ^(٢) ۖ وَمِنَ الْجِنِّ مَن
 يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهٖ ۖ وَمَن يَزِغُ^(٣) مِنْهُمْ عَن آمْرِنا نَذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ^(٤) ۖ يَعْمَلُونَ
 لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَّحْرَبٍ^(٥) وَتَمْثِيلِ وَحِفَانٍ^(٦) كَالْجَوَابِ^(٧) وَقُدُورٍ^(٨) رَّاسِيَتٍ^(٩) أَعْمَلُوا ءَالَ
 دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ۝ سبأ/ ١٢-١٣.

ئەسپەکانی - سولهيمان -:

نیعمەتێکی دیکەى خودا بۆ -سولهيمان- ئەو ئەسپە پەسەنانه بوو، کە هەییوون و کە جاروبار
 دەبخستنه بەرچاوی خۆی...

پۆژێکیان (سولهيمان) داوا لە کارگوزارانی دەکات کە هەموو ئەسپەکانی بۆ بهێننه
 بەردەستی. جا کە دیانھێتێن پوو لەو کەسانەى چواردەوری خۆى دەکات و بەزمانی
 سوپاسگوزاری و شانازی کردنەو دەلێت: (من بۆیە ئەم جەلەبە ئەسپەم خۆش دەوێت تاكو
 یادو زیكری خودایان پێى بکەمەووە دینی خودایان پێى بەرز پارگرم، چونکە من لەپیناوی دنیا دا
 خۆشم ناوێن و بۆ دەوڵەمەندى و سامانداری نى یە).

پاشان دەست کرا بە پیشاندانی ئەسپەکان و هەموویان بە بەردەمی دا روشتن تاكو

(١) اسلنا: واتە (تواندوو مانەتەرە).

(٢) القطر: واتە (مسی)

(٣) یزغ: واتە (لابدات)

(٤) محارب: کۆی وشەى (میحراب) هەلیڕەدا مەبەست لە کۆشک و تەلار، یان لەپەرستگە، یان

لەنیشتگەیه.

(٥) جفان: کۆی (جفن) هەو بەو قاپە دەوترێت کە خواردنی تیا دا دەنرێت.

(٦) کالجواب: واتە (وەك حەوزە گەورەکان)

(٧) قدور: کۆی (قدر) هەو بەو مەجەلە سەردا پۆشراوە دەگوترێت کە چیشتی تیا لێ دەنرێت.

(٨) راسیات: واتە جیگەرەو نەجووڵاو.

له بهرچاوان نه مان، به لامل (سوله يان) به ودهش گري خوشه ويستی ی بؤ ديتنی نه سپه کان دانه مرکايه وه، به لکو بؤ جاري دووه ميش فهرمانی دا که نه سپه کان به بهر ده می دا بهيترينه وه، ثم جارهيان (سوله يان) زياتر له نه سپه کان نزیک بؤ وه ده يلاواندنه وه و دهستی به ممل و سهر و گوئو قاچيان دا دهينا.

ثم کارهش بؤ چند مبه ستیک بوه، وهک:-

▪ بؤ بايهخ پيدانی ته وایان له بهر شهوی له و سرده مه دا گه وره ترين نامراز بووه له بهر ننگار بوونه وهی دوژمنان دا.

▪ سوله يان له هه لس و کهوته ی دا وا درده که ویت، که زور بايه خي به ریک خستنی کاروباری سیاسی و ده ولت داوه و زور بهی کاره کانیشی هر خوی پاسته وخو نه غامی داون.

▪ وا دياريشه شه و خوی زانتر بووه له که سانی دی له بواری زانینی بارودوخی نه سپ و خوش و نه خوشی يه کانينان. به و پيشان دان (استعراض) ه ی نه سپه کانیش ويستويه تی ناگاداری بارودوخی ته ندروستیان بیت و بيان پشکنیت تا ناخو هيچ نيشانه يه کی نه خوشيان پيوه يه؟!

دهر بهری ثم نه سپانهش له چيرؤکی سوله يان- دا خودا فهرموويه :-

﴿وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمٰنَ نَعَمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ﴾ (٣٠) إِذْ عَرَضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّفَوٰتَ (١)
 اَلْجِيَادُ (٢) فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ (٣) عَنْ ذِكْرِ رَبِّي (٤) حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ (٣٢)
 رُدُّهَا عَلَيَّ فَطْفِقَ (٥) مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ (٥) ص/ ٣٠-٣٣.

(١) الصافات: به و جوره نه سپه ده گورتیت که ده ستیکی ده خاته سهر پیی (به سی جار) بؤ ههستان، نه مهش له نيشانه کانی ره سنی يه له نه سپدا.

(٢) الجياد: به و نه سپه تير ره وانه ده ورتیت که به خیرایی ده رۆن و ههنگای دريؤ ده نين.

(٣) الخير: ليره دا مبه ست له وشي (خير) نه سپه کانه، (عه رب) له کۆن دا نه سپيان به وشي (خير) ناو ده برد و (خير) يشيان بؤ مال و سامان به کار دهينا. واته خودی (خير) يان به مال و سامان ناوده برد.

(٤) (احببت حب الخير عن ذکر ربی): واته: (دل من پر بووه له خوشه ويستی جوره باوهرو خيرخوازی يه که له زیکرو ياد کرده وهی پهروه درگاموه سهرچاوهی گرتوه، چونکه ثم نه سپانه نامرزی خير و چاکه له جيهادی پئی خودا).

نه مهش وانه يه که بؤ مروفي باوهردار دهر بهری شهوی ده بیت تنها خودای تاك و ته نیای خوش بویت، خو نه گهر همر شتيکشی له نيدا دا خوش بویت ده بیت له پيناوی خودا خوشی بویت، چونکه ده بیسته هیی به ياده يتانه وهی خودا سوپاسکردنی، ههروه ده بیت رقی له هه مو شه و شتانهش بیت که له پئی پاستی خودای لاده دن.

(٥) طفق: وای لی کرد، دهستی پی کرد.

به ندى چوارهم

(("سوله يمان" و شارژنى "سه بهء"))

(مەملەكەتى "سه بهء" - گفتوگۆيەك له نيتوان (په پو) و "سوله يمان" دا - نامەيهك له "سوله يمان" هوه بۆ "بهلقيس" - وهلامى "بهلقيس" بۆ نامەكهى "سوله يمان" - تهخت و تاراجى بهلقيس له بهردهم "سوله يمان" دا - "بهلقيس" تهخت و تاراجى خۆى ده ناسته وه - "بهلقيس" له كۆشكى "سوله يمان" - كۆچى دوايى "سوله يمان")

مەملەكەتى "سه بهء"

پيش نهوهى بچينه نيو به سه رهاتى "سوله يمان" له گهل (شارژنى سه بهء) هوه، پتيويسته چه ندى زانيارى يه كى گشتى ده ربارهى شانشىنى (مەملەكەت) ي "سه بهء" بچينه روو. "سه بهء" خاكىكه له (يه مەن) و شارى (مه تره ب) ي تيدا بووه دوورى نيتوان نهم شاره و شارى (صنعاء) ماوهى سى رۆژ له رۆيشتنى پيادهيه. نهم خاكەش بۆيه به "سه بهء" ناوبراوه، چونكه شوينى نيشته جي بوونى كورو نه وه كانى (سه بهئى كورى - يه شجوب - ي كورى - يه عروب - ي كورى - قه حطان) بووه، نهم پياوه (واته: "سه بهء" ي كورى يه شجوب) بۆيه نهم ناوهى لى نراوه چونكه يه كه م كهس به له پادشايانى عه رب كه ديل و كۆيله ي راگرتوه^(١) و بۆ يه مەنى هيتاوان.

هەندىك له ميژوونوسان ده لئين: (نهم پادشايه شارى "سه بهء" و به ربه ست (سد) ي (مه تره ب)^(٢) ي بنيات ناوه). كاتيك: به ربه ستەكهى (مه تره ب) يش به هوى لافاوه تونده كه وه هه لچووه و هه ره سى هيتاوه، خه لكى نه و ناوچه يه به ناوچه كانى ترى ولات دا بلا بوونه ته وه و هه ر هۆزىك رووى كردۆته لايه ك. (عه رب) ده ربارهى نه و په رته وازه بوونهى دانىشتوانى "سه بهء" په ندىكيان دا هيتاوه بۆ هه ر گه لىكى په رته وازه و لىك دا برا و ده لئين: (ذهب القوم ايدى سبأ) يان (ايادى سبأ)، واته: (نه و ميلله ته په رته وازه بوون)^(٣).

(١) معجم البلدان: لياقوت.

(٢) تاريخ العرب قبل الاسلام للدكتور جواد علي

(٣) معجم البلدان لياقوت.

له كتيبي (العهد القديم) دا ناوي ناوچه كه به "شبهه" هاتووو سهنته ريكي بازرگانيش بووهو، بازرگانه كانيان له گهل عيبراني يه كاندا سهوداو مامه له ي بازرگانيان كردوو، ههروه ها به ساماني زورو وجودي ئالتون تياي دا ناسراوه^(١).

ههه له (عهد القديم) (له تهورات) دا نهو چيرۆكه يان وا گيپراوه تهوه گوايه شاژني "سهبهه" به كه ژاوه يه كي زور گهروهو سهرداني (سولهيمان) ي له (ئوزشليم) كردووو لهو كه ژاوه يه ي دا باري چهندين وشترى له (بون وبه رامه) و (زيرو خشلي به نرخ)^(٢) له گهل خوي دا بردووو كردوووني به ديارى بو (سولهيمان) و شاژني (شبهه ن واته: سهبهه) به (ماقده)^(٣) ناو ده بن.

بيگومان قورئاني پيرۆزيش به شيويه كي كورت و پيوست چيرۆكي سهردانه كي شاژني (سهبهه ن) بو لاي (سولهيمان) بو گيپراوينه تهوه بئ نهوي ناوي (شاژنه كي) ي ديارى كردب، به لام تهفسيركاراني قورئان ده لئين ناوي (به لقيس) بووهو يه كي ك بووه له كچاني (توبه عي يه كان)^(٤).

گفتوگويه كه له نيوان - په پو - و (سولهيمان) دا

له مه وپيش باسي نهوه مان كرد كه خودا چهند به هره يه كي گرنگي به - سولهيمان - به خشيپوو يه كي ك له وانهش تواناي تيگه يشت له زماني بالنده بوو. بالنده ي (په پو) يش يه كي ك بوو لهو گيانله به رانه ي كه (سولهيمان) له لاي خوي به ختوي ده كردن و به زماني تايه تي ي خويان ده يدواندن.

رۆژيكيان (سولهيمان) به دواي (په پو) هه كي دا ده گه ريت، به لام نايدوزيته وهو ناسه واريكي شي به دي ناكات، بويه هاوار ده كات و ده لئيت: (ئه ري بوچي ئه مرۆ په پو) (هدهد)^(٥) له نيو بالنده كان دا نابنم؟ تو بلئي بهس ته نيا لهم كاته دا بزر بووييت كه من هه والي ده پرسم؟ يان له زوه وه بزهو من ههستم به نا ديار بووني نه كردوو؟ ئه ي باشه چۆن به بئ ئاگادار بووني من بزر ده بيت؟.

(١) حزقيال _ الاصحاح (٢٧) _ الاية (٢٢) _ الاصحاح (٣٨) _ الاية (١٣).

(٢) سفر الملوك الثالث، الاصحاح (١٠)، الاية (٢).

(٣) تاريخ العرب قبل الاسلام للدكتور (جواد علي). (ج ٢) - ص ١٠٤.

(٤) (توبه ع) نازناوي پادشاگه و ره كانى (يه من) بووهن، ئه م وشه يش له ناوي (أبو كرب - ي حيمه ري) ي پادشاي يه من وه داهاتوه، خه لكي (مه كه) چاك ده زانن كه ئه م گه له ي (أبو كرب) چيان به سه رها ت. (وه رگي).

(٥) هدهد: به كوردي (په پوسليمانكه) ي پي ده لئين: ئه م بالنده يه ده نو كيكي باريك و دريژي هه يه و پۆنه يه كه به سه ري وه يه و له بارستايي كۆتر دايه و په ريكي خه ت خه ت و په نگيني هه يه. (وه رگي).

(سوله‌یمان) له گەل ئه‌و پرسیارانه‌ی دا تووره‌ش بوو بوو و بریاری دا سزای (په‌پو) هه‌که‌ ب‌دات به‌و شیوه‌یه‌ی که له‌په‌ره‌کانی به‌رپیت یاخود له‌ قه‌فه‌سێکدا به‌ندی ب‌کات، یان ته‌نانه‌ت گه‌ر گوناوه‌که‌ی گه‌وره‌بیت سه‌ری به‌رپیت، به‌لام گه‌ر (په‌پو) پاساوێکی شیایوی هه‌بیت و به‌لگه‌ی پتویست له‌سه‌ر هۆی دیارنه‌بوونی ب‌جاته‌ پوو ئه‌وا لی‌ی ده‌بووریت.

ماوه‌ی ب‌زربوونی باڵنده‌که‌ش هێنده‌ی نه‌بر‌دو دوا‌ی چه‌ند ساتی‌کی که‌م گه‌راپه‌وه‌ بۆ لای (سوله‌یمان) و هۆی دیارنه‌بوونی پێ‌ راگه‌یان‌دو گوتی: (بێ‌گومان من زانی‌ایم له‌سه‌ر دیارده‌یه‌که‌ی نامۆ ده‌ست که‌وتوه‌ که‌ هێشتا تۆ هێچ‌ی له‌باره‌وه‌ نازانیت. ئه‌م جاره‌ش وا هه‌واڵێکی راست و ته‌واوم ده‌رباره‌ی (مه‌مله‌که‌تی سه‌به‌ء) بۆ هێناویت... به‌راستی له‌وئ دیت‌م ئافه‌ره‌تێک حوکه‌می ئه‌و مه‌مله‌که‌ته‌ ده‌کات و پادشایانه‌و خاوه‌نی هه‌موو جووره‌ هێزو ئامرازێکی جه‌نگی و ده‌سه‌لاتداری‌تی‌یه‌و له‌نازو نیعمه‌ت دا ده‌ژی، هه‌روه‌ها ته‌خت (عرش) ی‌کی گه‌وره‌ی هه‌یه‌و به‌گه‌وه‌ره‌و مرواری بۆ‌ی پازێنراوه‌ته‌وه‌، جا سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی که‌ خودا ئه‌و هه‌موو نیعمه‌تانه‌ی به‌لێشاو به‌سه‌ر خه‌لکی ئه‌و مه‌مله‌که‌ته‌دا رشتوه‌، که‌چی هێشتا دانیان به‌وه‌دا نه‌ناوه‌ که‌ ئه‌وه هه‌مووی نیعمه‌ت و به‌خششی خودایه‌و ته‌نانه‌ت باوه‌ریان به‌خوداش نه‌هێناوه‌و نایه‌رست، به‌لکو له‌جیات‌ی ئه‌وه‌(خۆر) ده‌په‌رست و کړنووشی به‌ندایه‌تی‌ی بۆ ده‌به‌ن. دیاره‌ شه‌یتانی‌ش فریوی دا‌ون و دڵیانی له‌سه‌ر پێ‌ی راست و په‌وان لاداوه‌. ئه‌وانیش پێ‌نموونی نه‌کرا‌ون بۆ سه‌ر پێ‌ی راست و په‌رستنی خودای تاک و ته‌نیا. ئه‌وان شه‌یتان گومرای ک‌ردو‌ون و دووری خست‌و‌ونه‌وه‌ له‌ سوژه‌ده‌ر‌دن بۆ ئه‌و خودایه‌ی که‌ هه‌ر ئه‌و شایسته‌ی په‌رستنه‌و هه‌ر خوداشه‌ ده‌زانیت چ‌ پروه‌ه‌ کێک له‌ناخی زه‌وی‌دا هه‌شار‌دراوه‌و چ‌ گه‌نجینه‌یه‌کی بۆ خه‌لکی تێدا‌یه‌و، بارانی‌ش له‌ئاسمانه‌وه‌ ده‌نێرت‌ه‌ خواره‌وه‌، هه‌ر خۆیشی ده‌زانیت چ‌ پازو نیازت‌ک له‌ دڵ و ده‌روونی خه‌لکی دایه‌و له‌هه‌موو ک‌ردارێکی ئاشکرا و نه‌هێنیان ئاگاداره‌. بێ‌جگه‌ له‌م خودایه‌ش هێچ په‌رستارێکی دی نی‌ی هه‌و خاوه‌نی ته‌خت‌ی گه‌وره‌(العرش العظیم) هه‌.

کاتێک (په‌پو) قسه‌کانی ته‌واوک‌رد. (سوله‌یمان) ده‌رباره‌ی ئه‌و مه‌مله‌که‌ته‌ پێ‌ی گوت: (ئێمه‌ له‌و مه‌سه‌له‌یه‌ ده‌کۆڵینه‌وه‌و به‌دوا‌ی باری راستی‌ی قسه‌کانت دا ده‌چین و ده‌بیت بۆمان پ‌وون بێته‌وه‌ که‌ داخۆ تۆ راست ده‌لێیت له‌م وتانه‌ت دا یان له‌ درۆزنانیت، حوکه‌م دانی‌شمان به‌سه‌رتا به‌گۆیه‌ی ئه‌و حه‌قیقه‌تانه‌یه‌ که‌ له‌مه‌ولا بۆمان پ‌وون ده‌بیت‌ه‌وه‌)...

ئهم گ‌فت و گۆیه‌ی پێ‌شوی نیت‌وان (سوله‌یمان) و (په‌پو) هه‌که‌ی، شیکاری ئه‌م ئایه‌تانه‌ی لای خواره‌ویه‌ که‌ ئه‌و به‌شه‌ی به‌سه‌رهاته‌که‌ ده‌گێرت‌ه‌وه‌و خودا تیا‌یندا فه‌رمویه‌:

﴿وَتَقَعَّدَ الظَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدًى أَمْ كَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٠﴾ لَاُعَذِّبُهُ﴾

عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَا أَذِيعَنَّهٗ أَوْ لِيَأْتِيَنِي بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ^(١) ﴿٢١﴾ فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ مَحْطُ بِهِ ^(٢) وَجِئْتُكَ مِنْ سَبِيلٍ يَنْبَغِي ^(٣) ﴿٢٢﴾ إِنِّي وَجَدْتُ أَمْرًا تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيتُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَمَّا عَرَّشُ ^(٤) عَظِيمٌ ^(٥) ﴿٢٣﴾ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَلَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ^(٦) ﴿٢٤﴾ أَلَا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ ^(٧) فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ^(٨) ﴿٢٥﴾ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ^(٩) ﴿٢٦﴾ قَالَ سَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿النمل/ ٢٠-٢٧﴾

نامه يه كه له "سوله يمان" دهو بو "به لقيس"

"سوله يمان" بو دهر خستنی شو حه قيقه تهی كه (په پو) ناشكرای كرد، نامه يه كي پی داو فرمانی پی كرد فری داته بهر دهستی "به لقيس" ی شازنی "سه به" ، داواشی لی كرد له نزيكه وه چاودیریی شو ژنه و گه له كه شی بكات و گوئیان لی بگریت و بزانیته شاخو چی ده لئین و چ وه لامیکیان بو نامه كه ی هه به .

(په پو) بو چی به چی گه یاندنی شه فرمانه نامه كه ی "سوله يمان" ی هه لگرت و بهر وه مهمله كه تی "سه به" فری و هه لیدایه بهر دهستی (به لقيس). شه ویش نامه كه ی هه لگرت وه و كردی به وه و خویندی یه وه ، پاشان هه موو پیاو ما قوولانی گه له كه یو سه ركرده كانی مهمله كه تی كۆكرده وه و پی گوتن: (گه لو من نامه يه كم له (شا سوله يمان) سه وه بو هاتوه و شه مه

(١) سلطان مبین: واته (به به لگه یه كي پروون و ناشكراوه).

(٢) أحطت بما لم تحط به: واته شه و ی تو نه تزانیه من زانیومه.

(٣) عرش: واته كورسی ی پادشا، تهخت و سه كۆی فرمانره وایی.

(٤) يسجدون للشمس: واته: (شوان سوژده یان بو (خۆر) دهبرد). سه بهرته به حاله تی (خۆر بهرستنی سه بهنی یه كان) چهنه لیکۆلینه وه یه كي زانستی ی نویش راستی ی شو حاله ته یان سه لماندوه ، و هك دهر كه وتوه هه ندیک لهو خواوه ندانه ی سه بهنی یه كان ناویان (عه شتر) و (ئیلیقه) و (هیس) و (ذات حمیم) و (ذات بوعدان) بووه ، (عه شتر) یش كوری خۆر بووه ، خۆریش به (دایکی عه شتر) ناسراوه به خواوه ندی بهر ده كه ت و پیست و فەر دانراوه ، (ذات حمیم) یش مانای (ذات الاشعة) ی بووه ، واته خواوه نی تیشكه كان، شه و تیشكانه ی كه له ناویکی هیجگار گهرم دهچن، (ذات بوعدان) یش مانای ماوه یه كي دووری هه به ، مه به ست له وه ش شو خۆر به ، كه له زه و ی یه وه دووره ، بو زانیاری زیاتر له م باره یه وه پروانه كیتی (تاریخ العرب قبل الاسلام) ی دكتور جواد علی - بهرگی دووم و بهرگی پینجه م. شه مه ش واته: (شه م باسه میژوویی یه ی نیو قورشانیش) به لگه یه كي زانستی ی دیرینی قورثانه و ده چینه پال هه موو شو موعجیزانه ی تر له دهر خستنی شو راستی یانه ی، كه له لای خه لگی نه زانراون.

(٥) الخبء: واته (گه نجینه) و (پوهه و چیتر او ده كان) ی زه و ی.

دە قە کە یە تێ: (بە ناوی خودای بە خشن دە ی میهرە بان... تکیا به له ناست من خۆتان به گه‌وره مه‌گرن، به‌ لکو ده‌ بیته‌ باوه‌ر بیتن و به‌ دل و به‌ گیان خۆتان ته‌ سلیمی به‌ رنامه‌ ی راستی خودا بکه‌ن)...

جادوای ئەوێ "به‌لقیس" نامه‌ کە ی بۆ خۆیندنه‌ وه‌ پرۆی ناخاوتنی کرده‌ ئەو که‌ سانه‌ ی چوارده‌ وری خۆی و داوای پاوێژو ته‌ گبیری ده‌ رباره‌ ی ناوه‌ روکی ئەو نامه‌ یه‌ لێ ده‌ کردن و، پێی گوته‌ن: (گه‌ لو خۆتان رینگه‌ یه‌ کم بۆ دانین و ته‌ گبیری کم بۆ بکه‌ن، چونکه‌ به‌ راستی من هیچ حوکمی که‌ نادهم و هیچ فه‌رمانێکی ته‌ به‌ ننی ناکهم ته‌ نها به‌ پرس و پاو پریری ئێوه‌ نه‌ بیته‌).
نامه‌ ده‌ بانیش له‌ وه‌ لامی دا گوته‌ن: ئێمه‌ خاوه‌ نی هێژیکێ تونده‌ کاریگه‌ رو ژماره‌ یه‌ کی زۆرین، به‌ ته‌ واوه‌ تیش نامه‌ ده‌ ی جه‌نگ و کوشتارین، به‌ لام خۆتمان سه‌ ریشک کرده‌ وه‌ له‌ هه‌ر فه‌رمانی که‌ دا که‌ به‌ ئێمه‌ ی ده‌ که‌ ی، ئێمه‌ ش گوته‌ راپه‌ له‌ ی هه‌ر فه‌رمانی که‌ ته‌ ده‌ یین).

ئهم نایه‌ تانه‌ ی قورئانی که‌ پرس و پا ناوخۆی یه‌ ی نیتوان پادشا ژنه‌ که‌ وه‌ گه‌ له‌ که‌ یان بۆ ده‌ گێر نه‌ وه‌... ﴿ اَذْهَبْ بِكِتَابِي هَذَا فَاَلْقَهُ فِي النَّهْمِ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴾ (٢٨) قَالَتْ يَأْتِيهَا الْمَلَأُ اِىَّ اَلْقَى اِلَى كِتَابِ كَرِيمٍ ﴿٢٩﴾ اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمٰنَ وَاِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ﴿٣٠﴾ اَلَّا تَعْلَمُوْا عَلٰى وَاَتَوْنِ مُسْلِمِيْنَ ﴿٣١﴾ قَالَتْ يَأْتِيهَا الْمَلَأُ اَفْتُوْنِيْ فِيْ اَمْرِىْ مَا كُنْتُ قَاطِعَةً اَمْرًا حَتّٰى تَشْهَدُوْا ﴿٣٢﴾ قَالُوْا نَحْنُ اَوَّلُوْا قُوَّةً وَاَوَّلُوْا بَاسٍ شَدِيْدٍ ﴿٣٣﴾ وَاَلَا تَمُرُّ اِلَيْكَ فَاَنْظُرِيْ مَاذَا تَأْمُرِيْنَ ﴿النمل/ ٢٨- ٣٣﴾.

وه‌ لامی "به‌لقیس" بۆ نامه‌ کە ی "سوله‌ یمان"

داوای ئەو پرس و راپه‌ ی "به‌لقیس" له‌ گه‌ ل سه‌ ران و فه‌رمانده‌ کانی گه‌ له‌ که‌ ی دا بۆی ده‌ رکه‌وت که‌ گه‌ له‌ که‌ ی مه‌ یلی جه‌نگ و پرۆبه‌ پرۆ بوونه‌ وه‌ یان هه‌ یه‌ زیاته‌ر له‌ وه‌ ی حسابی که‌ تر بۆ ناوه‌ روکی نامه‌ کە ی "سوله‌ یمان" بکه‌ن، به‌ لام ئهم ئافه‌ رته‌ پادشایه‌ مرۆفی که‌ ی ژیره‌ ی تێگه‌ یشتوو بوو و به‌ جیدی بۆ ئه‌ نجامی گشت کیشهو کاروباری که‌ ی ده‌ روانی، بۆیه‌ ویستی

(١) کتاب کریم: (نامه‌ یه‌ کی گرنه‌ گ)، (نامه‌ یه‌ کی پیرۆز) بۆیه‌ به‌ وشه‌ ی (کریم) ناوبراوه‌ چونکه‌ مۆرکراوه‌ .
گوته‌ راویشه‌: شازنه‌ که‌ بۆیه‌ وا وه‌ سفی نامه‌ کە ی کرده‌ وه‌ چونکه‌ وته‌ ی نه‌رم و نامۆزگاری له‌ شیوازی بانگه‌ وازه‌ که‌ دا تێدا بووه‌ .

(٢) قاطعه‌ امرا: هیچ فه‌رمانی که‌ به‌ جه‌ نه‌ گه‌ یاندوه‌... هیچ کاری که‌ پانه‌ به‌ پاندوه‌ .

(٣) تشه‌ دون: واته‌ (نامه‌ ده‌ ده‌ بن بۆ پرس و پاو پاوێژکردن).

(٤) اولو باس شیدی: واته‌ زۆر زۆر نازاو به‌ جه‌ ره‌ زه‌ و دلته‌ رن.

زيانه كانى جهنگيان بۆ روون كاتهوه، نه خاسمه له سهر لايهنى تىكشكاو، لهم بارهيه شهوه پى گوتن: ئهى گهلى خۆم... ئهى پياو ماقوولان و فهرماندهو سهر له شكرانى سوپا. بىنگومان سوپاو له شكرى پادشايان گهر پى بىننه نىو شارىك، يان (لادىيه كهوه) ويران و خاپورى ده كه و هممو بيناو ساختمانىكى به سهر يهك دا ده ده و به تهواوى دهيشيوتنن، تهنا ته سووكايهتى و بى حورمهتى به دانىشتوانه كهشى ده كه، خۆ نه گهر شه وانىش (واته له شكرى سولهيمان) رويه پرووى خۆمان كهينه وه جهنگيان له گهلا بكهوين شهوا هه مان كاره ساتمان به سهردينن له كاتىك دا گهر سهر كهون به سهرمان دا).

ئىنجا دواى ئهم قسهيه (به لقيس) بىروپاى خۆى لهو بارهيه وه دهرده برىت و پىيان ده لىت: (به راستى من نياز م وايه كه با سهرتا چهند نىراو تىكمان به ديارى يهكى گه وره وه ره وانى لاي "سولهيمان" و گه له كهى بكهين و بزائين رادهى كارى گهرى شه ديارى يه له دلۆ دهر وونيان دا چهنده؟ چونكه هه ميشه ديارى و شتى جوان كارايى يهكى زۆرى له دلى پادشايان دا ههيه واز له شهروشه ر دىن و رىز له خاوهنى ديارى يه كهش ده گرن، جا نه گهر "سولهيمان" ئهم ديارى يه مان لى وه برىگرت شه دياره كه شه و خۆيشى پادشايه كهو بهم جۆره شتانه قايل ده كرىت كه پادشايانى پى قايل ده بن، خۆ نه گهر پىغه مبه رىش بىت شهوا به هيج شىوه يه كه به ديارى رازى نابىت و هه موو خواست و نيازىكى شهويه هه رده بىت په ريه وى دىنه كهى بكهين، كه و ابو ناردنى ئهم نوينه رانه مان بۆ شه وى بهو مبه ستهيه كه شهوان (واته نوينه ره كانان) هه والىكى راست و دروست و دلنبايمان له سهر سولهيمان و ممله كه ته كهى رادهى هىزو له شكره كهى بۆ بهىننه وه).

وه فده كهى "به لقيس" به ره وه فله ست كه و تنه رى و چهند ديارى يه كيشيان بۆ "سولهيمان" پى بوو، كاتىك گه يشته شه و لا ته. دىتيان ممله كه تىكى گه وره وه چهندين كۆشك و ته لارى تىدايه و سوپايه كى به هىزى و اشيان ههيه كه ممله كه تى (سه بهء) له ناستيان دا شتىكى جى باس نىيه، وه فده كه به ديدارى "سولهيمان" گه يشته و ديارى يه كهى "به لقيس" يان پى گه ياند، به لام "سولهيمان" ره تى كرده وه و پى را گه ياندن كه شه و كاتىك نامه كهى بۆ نارد وه به مبه ستهى چاو تىر پىن له (مال و سامان)، يان (ناردنى ديارى) نه بوو، به لكو داواى شه وى لى كرده وه كه بىت بۆ لايو باوه ر به خودا بىننيت و په ريه وى به رنامه كهى بكات و واز له (به رستنى خۆر) بىننيت.

لهم پرووه وه "سولهيمان" به وه فده كهى گوت: (ئايا نىوه بۆ شه وه هاتوون كه مالۆ سامانىكم به ديارى به دى له كاتىك دا خوداى مهن لهو مالۆ سامانهى نىوهى باشت ر پى به خشىوم؟ خودا ممله كه تىكى ناواى خستۆته رىز ده سه لائى منه وه تهنا ته -جن- و-مروؤ- و با- و- بالنده-

شی بۆ بهیده ست (تسخیر) کردووم، ههروهها خودا پلهو پایه ی پیغمه مبه ریتی پی به خشیوم. ئیتر ته ماعم له هیچ مال و سامانیک نی یه، به لکو هیوای هیدایه ت و دۆزینه وه ی ری پاستان بۆ ده خوازم، ئیوه خۆتان دلتان به دیاری خۆشه و له بهر په یوه ست بوونی زۆرتان به خۆشویستی دنیاو شته سه یرو سه مه ره کانیه وه هه ز له وه رگرتنی دیاری و مال و سامان ده کهن، به لام من وانیم و له و جوړه پادشایانه نیم که چاوم بری بیته دیاری ی ئهم و ئهو).

پاشان "سوله یان" له کۆتایی قسه کانی دا به وه فده که ی گوت: (بگه رینه وه بۆ لای گه له که تان و دیاری یه که یان بۆ به رنه وه هه موو ئهو دیاردانه ی لیتره چاوتان پی که وت له (مولک) و ده سه لات و خوا په رستی مان بۆ یان بگه رنه وه. خۆنه گه ر به ده م بانگه وازه که مانه وه بی و گو پرایه لی مان بکه ن و با وه به خودا بی ن ئه وازگارو سه رفراز ده بن، به لام ئه گه ر له سه ر کوفرو بی با وه ری بی ننه وه ئه و قسه م به خودا سو پایه کی وایان ده که ی نه سه ر که هیچ توانایه کی به رگری له خۆ کردیان نه بی ت و ده ره قه تی نه یه ن و، له شاری (سه به ئیش) به دیلی و سه رگری و کۆ یله ی دیانه ئی نه ده ره وه).

ئهم بر گه یه ی پیشوش گیرانه وه ی قۆ ناغی کی تری چی رۆ که کو ته فسیری ئهم نایه تانه ی تایه ت به و به شه ی به سه رهاته که به که خودا تیا یان دا فه رمویه:

﴿قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَءَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ﴾^(٢١) وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٢٢﴾ فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَنُ قَالَ أُمِيطُوا هُنَا بِمَالٍ فَمَا أَتَانِي اللَّهُ خَيْرٌ مِّمَّا أَتَاكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٢٣﴾ أَرْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا^(١) وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا أَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ^(٢) ﴿النمل/٣٤-٣٧﴾

تهخت و تاراجی "به لقیس" له بهردهم "سوله یان" دا

وه فده که به ری خۆیان دا گه رانه وه خه به ری هه موو شتیکیان به شازن "به لقیس" گه یاند، چ ده رباره ی هیزی سوله یان و له شکره که ی و، چ ده رباره ی هۆی رت کرنه وه ی دیاری یه که ی. "به لقیس" به بیستی ئه و ده نگ و با سانه تی گه یشت که بی گو مان "سوله یان" پیغمه مبه ریکی نی تراوی خودایه و راستگۆشه له و هه ره شه و گو ره شانه ی دا، ئه می ش، واته "به لقیس" ناتوانی ت هیچ سه ری چی یه که له فه رمانی "سوله یان" بکات، بۆیه به خۆی دا هاته وه و خۆی ریکه خست تا له گهل پیاماقوولانی گه له که ی دا بچن بۆ لای.

(١) لا قبل لهم بها: واته هیچ وزه و توانایه کیان له پوه به روو بوونه وه ی دا نی یه.

(٢) صاغرون: واته ملکه چ و زه لیلن.

"سولهيمان" لای خۆیهوه زانیوی کهوا "بهلقیس" به پتویه بۆ لای، لهم پرووه شهوه ویستی هه ندیک لهو موعجیزه تاییه تی یانه ی (که خودا پئی داو) پیشانی بدات تاکو به لگه یه کی دیاربین له سهر پیغه مبه ریتی یه که ی.

بۆ ئەم کارهش پرووی کرده ئەو (جن) سه چالاکانه ی له چوارده وری بوون و پئی گوتن: (کامتان تهخت و سه کۆی فه رمان په وایی ی - بهلقیس - م بۆ دینن پیش شه وه ی، که خۆی و گه له که ی بگه نه لام و باوه رپیتن، تاکو به وه تواناو قودرته تی شه و خودایه یان ببینن که بانگم کردوون بۆ په رستنی و ههروه ها تهخت و تاراجی پادشایی ی خۆیشیان لیږه ببینن، که چۆن گه یه نراوه ته ئیږه له پیش خۆیان دا).

له وهلامی ئەم داخوازی یه دا (عیفریت - یك له جن)، که هه ره به هیڙو چالا که که یان بوو گوتی: (من تهخت و تاراجیت بۆ دینم پیش شه وه ی لهم کۆبوونه وه یه ی شه مپۆت هه لسیست، که دادوه ری و حوکی تیدا ده که یست). - جئی باسی شه کۆبوونه وه و مه جلیسی دادوه ری و فه رمان په وایی ی "سولهیمان" رۆژانه له به یانی یه وه، تاکاتی نیوه رۆ بووه بۆ راپه راندنی کاروباری خه لکی.

ههروه ها ئەم (عیفریته) گوتی: (من توانام له سهر هه لگرتنی شه و تهخت و تاراجه هه یه و ده سپاکم له سهر پاراستنی هه ر خشل و گه وره ریکی به نرخ، که تی داییت). به لام یه کیک لهو فریشته (مه لایکه ت) انه ی، که خودا یارمه تی "سولهیمان" ی پئی ده دان و زانستی له سهر کتیه ئاسمانی یه کان هه بوو به "سولهیمان" ی گوت: (من له ماوه یه کی که می خیراتر له چاوتروکانیک دا شه و تهخت و کورسی حوکم رانی یه ی بهلقیس بۆ ده هیتم).

ئینجا ده سه جی شه و تهخته ی گه یانده لای "سولهیمان". لهو کاتهش دا "سولهیمان" که دیتی شه و تهخت و تاراجی شه و شازنه له به رده می دا دانراوه سوپاس و ستایشی خودای کردو گوتی: (ئهم سه رکه وتن و پشتیوانی کردنه له ناماده کردنی خیرای تهختی "بهلقیس" له به رده مدا هه ر له فزله و بهخششی خودایه و تاقیکردنه وه کیشیه تی بۆ من سه به رته به وه ی، که نایا له سهر شه و نیعمه تانه سوپاسی ده که م، یان حاشا و کوفرانه ی لی ده که م؟ جا من به راستی هه ر سوپاس و شوکرانه بژیږی په روه رداگرم ده که م له سهر شه و هه موو به هره و بهخششانه ی. دیاره و بئشک سوودی شوکرانه بژیږیش هه ر بۆ سوپاسگوزاره که یه و هه ر که سیك سوپاس بکات، خۆی قازانج ده کات)، چونکه سوپاسگوزاری مانای به ده سته ینانی نیعمه تی زیاترو به رده وام بوونیشی ده گه یه نیت بۆ عه بدی شوکرانه بژیږ. خۆ هه ر که سیکیش سوپاسگوزاری خوداو شوکرانه بژیږی نه بیت شه و دیاره بئگومان خودا بئباک و بئخه مه له به نده کانیو هیچی لی

که م نابیتته وه و هەر خوداش به خشنده و دهست بلآوه به فەزلو به خششی بۆ تیکرای مه خلوقاتی خۆی:

﴿ قَالَ يَتَأَتِبُكَ الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴾ (٣٨) قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ الْجِنِّ أَنَا ءَانِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَّقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ ﴿٣٩﴾ قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا ءَانِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ﴿٤٠﴾ فَلَمَّا رَأَاهُ مُسْتَقَرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِن فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي ءَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَن شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿النمل/٣٨-٤٠﴾

"به لقیس" تهخت و تاراجی خۆی ده ناسیته وه

"سوله یان" فەرمانی دا نهختیک گۆرانکاری به سهر سیمای تهخت و تاراجه که ی "به لقیس" دا بیسن بۆ نه وهی کاتیك دیت و دهخریته بهرچاوی و لیبی ورد ده بیته وه، ده ناسیته وه یان نا؟ یان نازانیت که نه وه عهرش و تهخت و کورسی ی پادشایی یه که یه تی؟ جا که "به لقیس" هات و تهخت و تاراجی خۆی خرایه بهرچاوی، نهختیک راوه ستاو ههلو یسته یه کی به سه رسامی و دوو دلی یه وه له ناستی دا کردو دلتیا نه بوو له وهی ئاخۆ ئهم عهرشه هی خۆیه تی یان نا؟ چونکه چهند نیشانه یه کی وای تیدابوو که وای لی بکات گومانی هه بیته له وهی که ئهمه عهرشه که ی خۆیه تی.

له وساته وه خته دا پرسیری لی کرا: (ئایا ئهم تهخت و عهرشه ی بۆی دهروانیت له وه عهرشه ت ده چیت، که له ولاته که ی خۆت به جیت هیشتوه؟).

ئه ویش له وه لامدا گوتی: (وه که ئهو وایه)، ئینجا دوا ی سه رنجی ته واو و، لیو ربوو نه وه ی به چاک، به دلنایی یه وه بۆی ده رده که ویت، که ئهمه ههر عهرشه که ی خۆیه تی و هی نانیسی بۆ ئهم جیگه یه موعجیزه یه که له موعجیزه کانی "سوله یان"، چونکه ئهم تهخت و تاراجه به شیوه یه کی توندو مه حکمه له و کۆشکه داخرا وه ی دا هه لگیرابوو و کۆشک و ته لاره که شی به چاک قفل درا بوو.

ههر بۆیه خیرا دوا ی دیتنی ئهم موعجیزه یه "به لقیس" به "سوله یان" ی گوت: (بیگومان ئیمه له مه و پیشیش توانای خوداو راستی ی پیغه مبه ری تی ی تۆمان زانیبوو، ئه ویش به هۆی ئهرکی (په پو) که وه له ری ی ئهو هه واله تازانه شه وه که نوینه ره کاغان بۆیان هی ناینه وه دوا ی

(١) قبل ان يرتد اليك طرفك: واته خیرتر له چاونوو قانیکت.. بیان له هه لته نانه وه ی پیتلوی چارت دوا ی

ناردنيان بۆ لاي ئيئوه. ئو هوالآنهش چند به لگه يه كي دى بوون له سه ر ئهم راستى يه و ئيمه له و كاته وه با وه پمان هيناهه، به لام ئه وهى كۆسپ و به ربه ست بوو له پرى ئاشكر اكر دنى ئيمان كه مان و ده ر خستنى دا ئه وه بوو ئيمه له نيو گه ليكي بى با وه پدا ده زين كه تا بينه قاقايان له كفرو بى با وه پى دا پۆچوو و نه مانده توانى تاكاتى ئاماده بوغان له لات ده رى برين. بۆيه شارد بوو مان وه تا گه يشينه لاي تو...)

ئهم برگه يه ش و اتاو پاشه ئى ئهم چند ئايه ته ئى تر بوون كه ده رباره ئى ئهم به شه ئى چى رۆكه كه يه و خدا فەر موويه: ﴿قَالَ نَكِرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَنْهَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ﴾ (٤١) ﴿فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكِ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ﴾ (١) ﴿مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ﴾ (٤٢) وَصَدَّهَا (٢) مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿النمل ٤١-٤٣.

"به ئقيس" له كۆشكى "سولهيمان"

"سولهيمان" بۆ ئه وهى جوان ترين شيوه ئى بيناسازى و شاكارى ئى ئه ندازيارى ئى وه هاش پيشانى "به ئقيس" بدات كه هه رگيز جگه له "سولهيمان" كه سى تر نه يبو وه كه ئه و شار نه ش نه يبو وه نه يديو، فەرمانى به وه ستايانى شاره زا پسپۆرانى بيناسازى كرد كۆشكى ئى بۆ دروست بكه ن. ئه وانيش ئه و جۆره كۆشكه يان بۆ دروست كردو، (هۆلىكى ميو اندارى) يشى به تايبه ئى بۆ بنيات نرا كه رووبه ندى زه وى به كه ئى له شووشه يه كي ته نك و ته خت و لووس دروست كرابوو و ئاويشيان به ژي ردا برد تا وه ك هه وژى ئى ئاو ده ركه وى ت.

"سولهيمان" له به شى سه ره وهى هۆله كه و له سه ر كورسى ئى پاشايه ئى ئى دانيشت و ناردى به دواى "به ئقيس" دا بۆ چاوپۆكه و تنى له كۆشكه كه دا. جا كه به ئقيسيان هينا پى يان گوت: (برۆ ئيو ئهم كۆشكه وه بۆ ديدارى "سولهيمان").

ئو و يش كاتى ك كۆشكه كه ئى به و شيوه ئى دى سه رى سوپما و واى ده بينى گوايه پر ه له ئاو، بۆيه كاتى ك پى ئى نايه ژو ره وه هه ر دوو قاچى هه لكر د تاكو جله كانى ته پ نه بن (به پراى خۆى)،

(١) واوتينا من العلم: گوترا وه ئهم پسته يه له قسه كانى (سولهيمان): وه (زانستمان پى درا وه ده باره ئى خوداو توانا ئى خودا پيش ئه وهى "به ئقيس" ئه و زانسته ئى پى درا يى ت) گوترا و يشه ئه مه قسه ئى "به ئقيس" بو وه مانا ئى ئه وه ده گه يه نى ت گوايه له پيش ئه و مو عجزه يه دا زانستى له باره ئى و جودى خودا وه هه بو وه.

(٢) و صدها: (پرى ئى لى گرت) ئا وه ئنا و (ضمير) ئى (ها) له وشه ئى (صدها) بۆ فەرمانه كه ئى "سولهيمان" ده گه ر پسته وه واته سولهيمان پرى پهرستنى خۆرى لى گرتو وه حه قيقه ئى ئه و رى گايه ئى بۆ روون كردۆ ته وه كه ده بى ت بى گرتى ته به ر كه (پهرستنى خودا ئى تاك و ته نايه). خۆ ئه گه ر ئا وه ئنا وه كه (ها) بۆ فەرمانى "به ئقيس" بى ت ئه وه مانا ئى وا يه هۆى ده ر نه خستنى با وه ركه ئى له وه و پيش ئه وه بو وه كه له نيو گه له بى با وه ركه ئى دا بو وه.

ئينجا به هوله كېدا رږشت و "سوله يان" يش خيرا دنياى كرد له وهى، كه نهرزى ژووره كه تهر نى يه و هه ولئى دا نهو سهر سوړمانه ي تيا نه هيليت و پښى گوت: (نهم هوله له شووشه يه كى ته نك و ساف دروست كراوه) دياره "به لقيس" له وهو پيش نهو جوړه شوينانه ي نه دي بوو و پيشيان رانه هات بوو.

پاشان كه نهو هه موو ريزلينا نه زوړو بڼ وينه يه ي "سوله يان" ي بينى نهو حه قيقه ته رږشنه شى دهر باره ي خودا بڼ روون بووه وه كه لئى ي په نهان ببوو، يه كسهر به زمانى پارانه وه وه پرووى كړده په روه ردگارو گوتى: (نهى خوداى په روه ردگارم، به راستى من به وهوى په رستنى خوړه وه سته مم له خږم كړد، جا وا له گهل سوله يان داو (وهك نهو) ملكه چى هه موو فهرمان و بهرنامه كه تم، چونكه نهى په روه ردگارى جيهانيان ههر خږت شايسته ي نه وهى بپه رستريت)...
﴿قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقِهَا قَالَتْ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِّنْ قَوَارِيرَ ۖ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ النمل / ٤٤.

كوچى دوايى ي "سوله يمان"

قورثان بهم فهرمايشته ي خودا باسى مردنى "سوله يان" ده كات: ﴿فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّمُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةٌ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ ۖ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَن لَّو كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ﴾ سبا / ١٤..

رافه كاران و خاوه نانى ته فسير چه ندين وتوو بيروپايان دهر باره ي ته فسيري نهم ده وه قورثانيه هه يه كه هه نديك بيروپايان دووره له وهى عه قل په سندی بكات. به لام نه وهى كه شايانى باسه و له عه قله وه نزيك بيت نهم گيړانه وه يه ي ماموستا (عبدالوهاب النجار) ه، كه بهم شيويه رپوداوه كه ي له چنند سهر چاوه يه كى په يوه سته وه گيړاوه ته وه:

("سوله يان" كاتيک ده مریت، (جن) پښى نازانن، دواى ناشتن و به خاك سپاردنى، كوره كه ي خوى كاروبارى ولات ده گريته ده ست، لهو كاته شدا (جن) كه ان له شوينيتكى دوورى وهك (ته دمور) ده بن و سهر گهرمى كارى خويان ده بن و هيچ سستى يهك له كاره كانياندا ناكهن له ترسى نه وهى نه بادا "سوله يان" سزايان بدات.

به لام دواى ماوه يه كه يه كيك له (جن) به مردنى "سوله يان" ده زانيت چونكه ده بينيت نهوا گوجه كه ي له سهر زهوى^(١) كه وتووه و خيرا هه لئى ده گريته وهو سهر ده كات كرم لئى خوار دووه،

(١) هه لگرتنى گوجه ان لهو سهر ده مانده به نيشانه يه كى سهر و كايه ي دانراوه. جا هه كه سيك (وهك

ئىدى بەھۆى كرمە پىزىبونى (كرم تى بونى) ى گۆچانە كەيەو ەئو ەئە لىك دەداتەو ە كەوا ديارە "سولهيمان" ماوہىە كى زۆرە ئەم گۆچانەى لى كەوتۆتە سەرزەوى و، ئەمەش بەھۆى پووداوىكى تاييەتى يەو بوو، يا بەھۆى مردنەو ياخود لەبەر نەخۆشى يەك جى ەي ەشتوو.

ئىنجا ئەو جنى يە بەدواى ەۆى پووداوە كەدا دەچىت تا ەەوالى مردنى "سولهيمان" دەزانىت. بەمەش ەموو جەكان بەيەقن و دلئايى يەو ئەو راستى يە حاشا ەلنە گرەيان بۆ پوون دەبىتەو ە كە ئەگەر ئەوان لە ناديار (غەبب) يان بزانيبايەو زانستى پووداوە نەبىنراوە كانيان ەبوايە ئەوا لەو سزاي بى دەسەلاتى بارودۆخى زەلىلى يەيان دا نەدەمانەو). (واتە: سزاي كارى سەخت و مانەو لەو كارەدا لەماوہى مردنى سولەيماندا).

ەروەھا دەبارەى ئەم پووداوەى مردنى "سولهيمان" گوتراو:--

(پۆژىكيان "سولهيمان" لەمىحرايە كەى دا دەبىت و مردن يەخەى پى دەگرىت و ئەويش لەو كاتەدا شانى دابوو بەسەر گۆچانە كەى دا. پاشان كرم دىت و دەست دەكەن بەخواردنى گۆچانە كەو بەشىكى لى دەخۆن و ئەو بەشە خوراو ەش ەەرەس دىنىت و ەاوسەنگىيە كەى تىك دەدات و دەكەوتە^(١) سەرزەوى. ئەمەش دەلالەت لەسەر مردنى دەكات. ئىنجا كەسو كارى دىن و ەللى دەگرن و بەخاكى دەسپىرن.

بەلام پىش ئەو ەھۆى مردنە كەى دەكۆلنەو ە دواى لىكۆلنەو ە كەيان بۆيان دەردەكەوت كە ماوہىە كى (نەكورت و نەدرىزىشە) كۆچى دوايى ى كردوو. كاتىك ئەو (جنى) يانەى (لەكاروبارە قورسەكان دا بەكار دەهيتران) ەەوالى مردنى "سولهيمان" دەبىستە تى دەگەن كە ئەوان ئەگەر ەەوالى ناديارو (زانستى غەبب زانى) يان ەبوايە تا ئەو ماوہىەى نىوان (مردنى سولەيمان) و (زانينى ئەوان بە ەوالە كە) لەو سزاي تەسخىر بوون و سووكايەتى پى كراوىيەدا نەدەمانەو)...

و ەك لەمىژووى بەسەر ەاتە كەشەو پوون بۆتەو "سولهيمان" كاتىك بۆ ناو مىحرايە كەى خۆى بچوايەو خەلۆەتى تىدا بگرتايەو بەتەن ەا گۆشەگىرى ى بۆ خواپەرستى بكىشاىە، ئەوا كەس نەيدەتوانى بچىتە لای، مەگەر كەس يك خۆى پى ى پى بدايە، وا ديارە كاتى مردنىشى لەمىحراپ دا زۆرى خاياندوو ەتا لەدوايى داو لەپاش ماوہىەك بەو ەالى لەدنيا دەرچوونەيان زانيو ە بەخاكيان سپاردوو.

سولەيمان پادشا بوويىت، ەمىشە گۆچانە كەى پى بوو ەقت فپى نەداو ئەگەر ساغ و تەندروست بوويىت. (١) (دەكەوتە سەرزەوى) ئەم رستەيە لەشىكارى ئايەتە كەدا بۆ ماناي وشەى (خرى ناو ئەو ئايەتەيەو ماناي (موت) واتە - مرنىش - دەگەيەيت.

بەندی پێنجەم

((چەند پەندو وانهیهك))

(وانهیهك لەسەر دادگەری - کاتە بەباش دانراوەکانی خواپەرستی - هەولێدان بۆ دنیاو ناخیرەت - لەخۆپرسینەوه - پیادەکردنی سیستمی پراوتۆکاری - خۆپراگرتنی عەقیدە لەناست تەفرەداریتی مائ و سامان دا - وانهیهك دەربارەی لەخۆبوردوویی)

وانهیهك له سەر دادگەری

لەچەرۆکی "داود" دا دەرسیك لەسەر دادگەری هەیه، جگە لەدیاریکردنی ئەو چەمکانە کەدەبیەت دادگەرتییان لەسەر پیادەبەکریت تاكو حاکم و دادوەر نەکەونە نێو زوڵم و ستمەوه. ئەمەش لەو هاواری بەئاگاھێنانەوهی خودا بۆ "داود" دا دەردەکەوێت کەبەو پێغەمبەرە ی خۆی دەفەرموێت: ﴿يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ٢٦﴾.

لەم نایەتەدا (وەك لەبەندی دووهمی ئەم بەشە کتیبەکەدا ڕاڤەکرا) خودا پێغەمبەرە ی خۆی (داود) ڕادەسپێریت بەحوکم و دادوەری کردن لەنێوان خەلکی دا بەرپێبازی(حەق). واتە بەو رێبازی دادگەرانیە، کە هەموو کاروباریکی پێ راست دەکرێتەوه و نەتەوهی باوەردارانیش ئیصلاح دەکات.

بەلام ئەو ھۆکارو فاکتەرانی چێن، کە وا لەحاکم دەکەن لەپێی ھەق لابادات؟ بێگومان دیارترین ھۆکاری ئەو لەھەق لادانە شوێنکەوتنی ھەواو ئارەزوو، ئارەزووپەرستییەش لەم خوونەریتە نالەبارانەدا ڕەنگ دەداتەوه:

(١) حەزکردن لە تۆلە سەندنەوه لەناحەزی خۆی.

(٢) خۆشیستنی دەسەلاتداران و خزمان.

(٣) زوڵم کردن لە بێھێزان و پرکەبەرانی خۆی.

(٤) تيّرکردنی ته ماع و ئاره زووه کانی خۆیه سندی و زیادکردنی ناوبانگ.

نهم چوار نهريتهش ديارترين خاسيه تي هه نديك له قازي و حاكمه كانه. ههر بۆيهش خودا دواي پاسپاردني (داود) به وهی، كه (بهرييازي (ههق و دادگهري) حوكم له نيوان خه لگي دا بكات) پێی ده فهرمويّت: (دواي ههواو ئاره زووي خۆت نه كه ويّت = ولا تتبع الهوى). له دوايشدا قورناني پيرۆز ئاسهواره كاني ههواو ئاره زووي ديارى كردووه و تيشكى خستۆته سهر نهو ئاكامه ي كه مرۆڤ له پێی خودا لاده دات، پێی خوداش به دى هينهرى به ختيارىو سهر كه وتنى گه وره يه له دنياو قيامهت دا.

ههروهها ئاسهوار يكي تری شويكه وتنى ههواو هه وهس، ده رچوونه لهو ريبازه راسته ي كه خودا نه خسه ي بۆ كيشاوه و بهم پێيهش كه وتنه بهر سزاي سهختي رۆژي دوايييه. نهم راسپارد هيهي خوداش بۆ (داود) جوانتريني نهو راسپاردانه يه كه قورشان ديار ييى كردوون و، كه حاكم و قازي له كهوتنه نيۆ ههله وه ده پاريزن و ناهيلن حوكمي توندو ناعاديلانه دهركن لهو حوكمانه ي كه سهره نجاميكي ناله باريان بۆ سهر سيستمى ده ولت و پريزوشكۆي دادوهرى (قضاء) ههيه و ته نانهت بونيادي شيان له بناغه وه ههله ده ته كيئيّت.

كاته به باش دانراوه كاني خوا په رستي

ههر له چيرۆكه كه ي "داود" وه چهند وهختي ك ده سنيشان كراوه بۆ عيبادهت، ههروهك له دهسته واژه ي ئايه ته په رۆزه كه وه ده فامر يته وه: ﴿إِنَّا سَخَرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ، يُسَبِّحْنَ بِالْعِشِيِّ وَالْأَشْرَاقِ﴾ ص/ ١٨.

لهم ئايه ته دا ههردوو وهختي (العشي و الأشراق) به تاييه تي جيا كراونه ته وه بۆ ته سبيحات و زيكرى خودا و نوێژ و به خۆدا چوونه وه، كاتي (العشي) له وهختي خۆر ئاوابوونه وه دهست پێ دهكات، تا به ره بهيان و كاتي (اشراف) كه وهختي خۆر هه لاته، واته چيسته ننگاو (ضحى). ته رخان كردني نهو دوو كاته بۆ يادي خودا ده لاله ته له سهر شكۆ و گرنگي پێ دانيان، بۆيه شايس ته ي ده سنيشان كردنيش چونكه هۆيه كه بۆ سوور بووني مرۆڤي باوه ردار له سهر عيبادهت و خوا په رستي لهو دوو وهخته دا.

دياره چ (وهخت) و چ (شوین) يش كاريي ته واويان له چاكي و (فضل) ي نهو عيباده ته دا ههيه كه تياياندا نه نجام ده دريّت. چونكه له كاتي ئاوابووني خۆرو دريژبوونه وه ي شه وگاردا دهروونه كاني خه لگي پوخت و ساف ده بنه وه و بهوردی بۆ نهو سروشته ده روان، كه چۆته باوه شي هيمنى يه وه نه ستيره كانيش له ئاسمان دا به تيشكه رۆشن كه ره وه كانiane وه ده بينرين،

هه‌موو ئه‌مانه‌ش د‌ل‌و ده‌روون له‌و ک‌و‌ت و پ‌ی‌وه‌ندانه‌ی (پ‌و‌ژگاری جه‌ن‌ج‌ال و پ‌ر له‌زه‌حه‌ت و بارگ‌رائی کارکردن) ن‌از‌اد ده‌ک‌ات و و‌ای ل‌ی ده‌ک‌ات به‌ گ‌ورجی پ‌وو ب‌ک‌اته باره‌گ‌ای په‌وه‌ردگاری به‌ ته‌س‌بی‌حات و شوکرانه‌ب‌و‌یری و به‌رزراگ‌رتنی شک‌و گ‌وره‌یی ی خ‌وداوه‌.

هه‌م‌ی‌سان ک‌اتی هه‌ل‌اتنی خ‌ۆر له‌به‌یان‌یان دا، که‌ س‌رووش‌ت له‌دره‌وش‌اوه‌ترین پ‌وال‌ته‌تی دا ده‌رده‌که‌و‌یت و ت‌یش‌ک و پ‌رشن‌گی خ‌ۆی به‌هه‌موو ل‌ایه‌ک دا ده‌ر‌ژین‌یت و هه‌موو گ‌ر‌ۆی م‌رو‌ؤ و ب‌ال‌نده‌و ن‌از‌ه‌ل‌ی ل‌ی به‌هره‌مه‌ند ده‌بی‌ت، هه‌موو ئه‌مانه‌ش هه‌ست‌یک‌ی پ‌و‌ح‌ی له‌د‌ل‌ی م‌رو‌ؤ دا ده‌ب‌زو‌یی‌ت و دا‌و‌ای ز‌یک‌ری خ‌ود‌ای کرد‌گار و په‌رستن و به‌رز پ‌راگ‌رتنی ل‌ی ده‌ک‌ات.

هه‌ول‌ دان ب‌و‌ دنیاو ناخ‌یره‌ت

ز‌ۆر که‌س له‌خه‌ل‌کی وا ت‌ی‌ده‌گه‌ن گ‌و‌ایه‌ ناش‌یت م‌رو‌ؤ (شان به‌شانی هه‌ول‌دانی ب‌و‌ پ‌و‌ژی د‌و‌ایی) هه‌ول‌ ب‌و‌ دن‌ی‌اش ب‌د‌ات، چ‌ون‌که‌ د‌ین‌داری (ت‌د‌ین) به‌پ‌رای ئه‌وان پ‌وو له‌دن‌یا و ه‌رگ‌ی‌پ‌ان و نه‌وی‌ست‌ن‌یه‌تی‌و، م‌انه‌وه‌ی هه‌م‌یشه‌یی ی ن‌ی‌و م‌زگ‌ه‌وت و شو‌ینه‌کان‌ی به‌ند‌ایه‌تی یه‌و، پ‌ه‌ت کرد‌نه‌وه‌ی به‌ش و (ن‌ص‌ی‌ب)ی دن‌ی‌ایه‌.

ئ‌ه‌م ج‌ۆره‌ وه‌هم و ب‌و‌چ‌و‌نه‌ ن‌ا‌ر‌استانه‌ش له‌هه‌ند‌یک ک‌ات و ج‌ی‌گ‌ه‌دا به‌ج‌ۆر‌یک ب‌لا‌و‌بو‌وه‌ته‌وه‌ تا گ‌ه‌یش‌ت‌ۆته‌ ئ‌ه‌و پ‌اده‌یه‌ی که‌ (بان‌گ‌ه‌شه‌چیانی ک‌ف‌رو ب‌ی‌با‌وه‌ری) ناش‌یر‌ین‌ترین (وه‌س‌ف) ب‌و‌ (د‌ین) د‌اب‌ن‌ین و ب‌ل‌ین (ن‌این ئ‌ه‌فی‌ونی گ‌ه‌ل‌انه)...

به‌ل‌ام مه‌تری‌الی‌سته‌کان ن‌از‌انن که‌ن‌ی‌سلام دن‌یاو ناخ‌یره‌ت پ‌یک‌ه‌وه‌ ده‌به‌ست‌یت‌ه‌وه‌و به‌ته‌وا‌و‌کاری یه‌ک‌د‌ییان د‌اده‌ن‌یت. به‌پ‌ی‌ی پ‌ی‌سا‌کان‌ی ئ‌ی‌سلام م‌رو‌ؤ ده‌بی‌ت به‌شی پ‌ی‌وی‌ستی خ‌ۆی له‌ (دن‌یا) و ه‌رگ‌یت و ت‌و‌یش‌وی ته‌وا‌و‌یش ب‌و‌ سه‌فه‌ری پ‌و‌ژی د‌و‌ایی ی پ‌اشه‌که‌وت ب‌ک‌ات. هه‌روه‌ک له‌م فه‌رم‌ای‌شته‌ی خ‌ودا‌دا پ‌و‌ون ده‌بی‌ته‌وه‌: ﴿وَأَبْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنَ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ﴾.

هه‌روه‌ها ئ‌ی‌سلام فه‌رمان ده‌ک‌ات به‌د‌اب‌ین کرد‌نی ئ‌ه‌و ن‌ام‌پ‌ازو که‌ره‌سه‌ پ‌ی‌وی‌ست‌انه‌ی ب‌نی‌ات نانی ه‌ی‌ز وه‌ک چ‌ه‌ک و ت‌فا‌قی جه‌نگ‌ی ب‌و‌ پ‌اراست‌نی ن‌ی‌شت‌مان له‌د‌و‌ژم‌نان، ئ‌ه‌مه‌ش هه‌ر به‌پ‌ی‌ی فه‌رمان و فه‌رم‌ای‌شت‌ی خ‌ودا ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾.

ئ‌ه‌مه‌یه‌ وات‌او مه‌فه‌وومی (د‌ین) له‌د‌یدی ئ‌ی‌سلام‌دا و هه‌مان ر‌اس‌پ‌ارد‌ه‌ی خ‌ودا‌شه‌ ب‌و‌ "داود" ده‌رب‌اره‌ی چ‌ه‌ک و ته‌قه‌مه‌نی‌و، وه‌ک پ‌ن‌یم‌ونی‌و ف‌ی‌ر‌کاری یه‌ک (ب‌و‌ ئ‌یم‌ه‌ش): ﴿أَنِ اعْمَلْ سَابِغَةً وَاقِدِرِي فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا﴾. خ‌ودا له‌م فه‌رم‌ای‌شته‌دا فه‌رمان به‌ "داود" ده‌ک‌ات که‌قه‌ل‌غان در‌وست ب‌ک‌ات. له‌و سه‌رده‌مه‌ش دا جه‌نگ و ک‌وش‌ت‌ار به‌ت‌ی‌رو پ‌م و ش‌م‌ش‌یر بو‌وه،

قەلغانىش گىرگىزىن ئامراز بووه بۆبەرگىرى لەخۆکردن.

ئەمپۇش لەم سەردەمەدا داوی داھىنانى چەكە کوشندەکان پەرە بەچەكى بەرگىرىش دراوه، پىتويستە دىندارانىش ھەولتى دروست کردن و بەکارھىنانى ئەو چەکانە بدەن و بەرگىريان لەخۆيان پىبکەن لەبەرامبەر ئەو چەكە پىشکەوتوو و یتىرانکارییەى دوژمنان دا.

پاشان بەوردی سەرنج بدە لە داواین پاسپاردەى ئەو فەرمايشتە ﴿وَأَعْمَلُوا صَالِحًا﴾ كە چۆن خودا داوی پاسپاردنى "داود" بەدروست کردنى قەلغان فەرمان بەخۆی و شوپىنکەوتوانىشى دەکات پابەندى بەکارى چاکەو بۆ بەرژەوندی دىناو ناخیرەتيان. چونکە دىناو ناخیرەت لەدیدو تىراوینى (دىن) دا پىکەو گىرئى دراوون و یەکتىرىش تەواو دەکەن. بىگومان (ھىزى سەربازى) نەتەو لە دوژمنان دەپارزىت و ناھىلىت بکەوتە ژىر چنگى داگیرکەرەن. (ھىزى پۆحى) یش کە لەباوەرھىتان و کارى چاکەدا رەنگ دەداتەو رېنمىوونى نەتەو دىندار دەکات بۆ سەر چاکەخوازى و ناھىلىت خراپەو بەرکردارىيان تىدا بلاوپیتهو.

لەخۆ پىرسىنەو

ھەر وھا لەچىزىكى "داود" دا وانەىك دەربارەى لەخۆپىرسىنەو ھەيە لەسەر ئەو ھەلەو گونا و خەيالە خراپانەش کە بەدلى داھاتوون. ھەر وکە لەفەرمايشتەكى خوداش دا بۆمان رىوون بوو: ﴿وَلَقَدْ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ، وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ﴾. جا تۆ بلى مەبەست لە (فتنا) ئەو بىت کە خوداى مەزن تاقى کردیپتەو یان گىرۆدەى فیتنە (واتە بەلایەك) ى کردیپت؟ مانای ھەموو ئەمانە لەئارادایە. بەلام مەبەستى بنچىنەى لەفەرمايشتەكى خودا ئەو ھەيە "داود" ھەر کە گومانى کەوتنە نىو ھەلەى لەخۆى کردووە خىرا داواى لىخۆشبوونى لەخودا کردووەو گەراوەتەو بۆ لای خودا.

ئەى داخۆ حالى ئەو دادووە چى بىت کە تەواو لى رىوونە بەھەلەدا دەچىت یان لەھەق لادەدات؟ لەمەش دا وانەىكى کارىگەر ھەيە دەربارەى سوور بوون لەسەر لەخۆپىرسىنەو و خۆ گرتەو و خۆنەوىستى لەکاتى پەیدا بوونى خەيالىكى نابەجى لەھزدا، چونکە دەسبەردارى دەروون و جەلەو بۆشل کردنى دەبىتە ھۆى شىوان و تىك چوونى ئەو دەروونە.

جا ئەى مەزى خاوەن باوەر ھەر جارێك دەروونت داواى ئەنجامدانى کارىكى نابەجى لى کردیت یاخود خەيالى تىرەبى پى بردن یان رق و کىنەى بەرامبەر مەزىكى برات بەدل داھات ئەو پىتويستە پەيەو ى "داود" ى پىغەمبەرى خودا بکەیت و خىرا داواى لىخۆشبوون لەخودا بکەیت و بەملکەچى و کىرەوش بۆ بردنەو بگەپىتەو بۆ لای و تۆبەى

له لا بکهیت تا کو خوداش لیت خوش بیت، چونکه خودا له هه موو بیروخه یالیکیش ده پرستته وه،
ته نانت لهو خورپه و خه یال په نهانیو شارواو نهی نیو دلش ده پرستته وه که مروؤ وا ده زانیت
کهس لی یان ناگادارنی یه: ﴿وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ﴾.

بیگومان شه وهش شیوازیکی دانایانه یه له شیوازه کانی قورئان بو چا کردنی دل و دهر وون.
دیاره کاری نابه جی و خه یالی خراپ گهر هه روا بی چاره سهر کردن فهراموش بکړین زیانیکی زور
له هه لسوکه وتی مروؤ دده دن و له سهر په فتاره کانیشی پرهنگ دده نه وه.

لهم باره یه وه (عوسمان-ی کورې-عه فغان) (خودا لی ی رازی بیت) گووتویه تی: (ههر
که سیک نیازیکی ناله بار له دلی دا بشاریته وه و به ته مای به دکاری یه که بیت، خودا پهرده له سهر
پرووی هه لده مالیت و به زمانی خویشی پیی ناشکرا ده کات).

شاعیر (زهیر بن ابی سلمی) ش لهم پرووه له دیره شیعړیکی دا ده لیت:

ومهما تکن عند إمريء من خلیقه   وإن خالها تخفی علی الناس تعلم

واته: (مروؤ ههر سروشت و میزاجیکی هه بیت و به ههر جوړه خه یالو خیلقه ټیکیشی وا
بزانت له خه لکی په نهانه شهوا ههر ده زانیت).

پیاده کردنی سیستمی راپوژکاری

نه گهر حاکمان و داده وهران ته نه پشته به بیروپرای خویان به ست و راپوژو پرس و را له گهل
کار به ده ست و په یوه نندیداران و شاره زو زانایان دا نه کمن شهوا دوور نییه شم نهریته یان بیته
هوی دهر کردنی چهند حوکیکی وا که کهم و کورپی یان تیدا بیت و زیانیکی زوریش
به بهر ژه ونډی یه کانی گهل بگه یه نیټ، میژوو چنډین نمونه ی لهم باره وه له خوگرتوه. ههر
دادوهر ټیکیش ته نه به پرای خوی حوکی دابیت شهوا بوو ته سهر چاوه یه که له سهر چاوه کانی
ټیکدانی گهل.

شورواو راپوژکردنیش سیستمی له باری وایه که هوی به دی هیئانی خیرو چاکسازی یه له
نیو گهلان دا، چونکه (بیروپرای به کومه ل) و (رای ټیکرای) پیک تر و راستره له بیروپرای
تاکه کهس و، چهند عه قلیکی یه گرتووش به سوود تره له تاکه عه قلیک.

قورئانی پیروز لهم پرووه دهر سیکیان بو پیاده کردنی سیستمی راپوژکاری پیشکه ش
ده کات، شهویش کاتیک به سهر هاتی شاژنه که ی "سبهء" مان بو ده گیر ټته وه به تایه تیش لهو
ساته وه ختانه دا که هره شه که ی "سوله یان" ی پی ده گات له مهر هیرش بو سهر
مهمله که ته که یان و، داخو چ هه لویستیکی بو و به رنیت؟ نایا ته نه به پرای خو یه وه پابه ندبووه

داواى جى به جى كردنى لى كى روون؟ نه خىر به لىكو هم مو پياوماقوولان و ريش سپيانى كه له كهى كۆكردۆته وه پى گوتوون: (به ريزينه له م باره يه وه راويژيكم له گه لدا بكن و فهرمانى كم بو ده سنيشان كن، چونكه به راستى من هه رگيز به بىروپراى خۆم ره فارم نه كرده وه به پى پرس و راو ناماده يى ئيوه پىرايىكى سه ره به خۆم نه داوه): ﴿يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي أَمْرِي مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّى تَشْهَدُونِ﴾، له مهش دا چهق خراوه ته سه ره شو پرنسيپى راويژكارى يه كه ريساو ده ستوره كانى حوكم له جيهانى پيشكه وتنخوازا پدپه ويى ده كه ن. به لام چهند ناويكى جوړاو جوړيان لى ناوه وهك-نه نجوومه نى نوينه ران-په رله مان-نه نجوومه نى پيران، نه نجوومه نى گهل و چنده ها ناوى ديكه..

راويژكردن كۆله كه يه كى پته وه له كۆله كه كانى حوكمى راست و دروست و خىرو بىريكى زۆر بو ميللەت به ده ست ديئيت و له هه مان كات دا به دووريشى ده گريت له و زيانانه ي كه زۆر جار به هۆى هه واو ئاره زوو و ته ماعكارى چهند سه ركرديه كه وه تووشى ده بن، له و سه ركردانه ي كه به نياز و نامانجى شه خصى و تاكه كه سى ي خويان ده جوئيته وه.

"پرانسيپى شوورا" شازنه كهى "سه بهء" يشى پابه ندردبو به خۆيه وه هه ره ته مه شه كه ئيسلام داواى پساده كردنى كرده وه و كردوشيه تى به بنه مايه كه له بنه ماكانى حوكمى ئيسلامى.. نه وه تا هه ره له قورئان دا خودا روى فهرمايشتى ده كاته پيغه مبه ره كهى خۆى (محمد ﷺ) و داواى راويژكارى و پرس و پراى له گه ل هاوه لانى دا لى ده كات: ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾. هه روه ها له جى يه كى ترى قورئان دا خوداى په روه ردار ستايشى نه و ئيماندارانه ده كات كه شوورا راويژكارىيان كردۆته ريسايه كى حوكم و ده فهرموت: ﴿وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ يَبْنُهُمْ﴾.

خوڤاگرتنى عه قیده له ناست ته فره داريتى مالو سامان دا

خوڤاگرتنى عه قیده له و ته يه سولهيمان دا ده رده كه وي ت كاتيك نى رواوانى "به لقيس" ديارى يه كانى ده خه نه به رده ست و نه وىش به و كه ره سه ده گمه ن و به نرخانه ته فره ناخوات و پىيان ده لى ت: ﴿أَتَيْدُونَنِي بِمَالٍ فَمَا أَتَلَنُ ۚ اللَّهُ خَيْرٌ مِّمَّا أَتَاكُم﴾، به ماناى نه وهى كه خودا پى به خشيوم له ره هه تى زۆرى له پله و پايه ي پيغه مبه ريتى و له زانست گه لىك چاكتر و باشتن له و مال و سامانه ي كه ئيوه بۆم دىتن. چونكه -مالو سامان- كه ره سه يه كى كاتى يه و ديارده يه كى دىباى پراوه يه.

مه به ستى "سولهيمان" له مه دا به گرن گتردانانى لايه نه رۆحى يه كانه له لايه نه مادى يه كان،

بۆ نمونه شو پټی نه گوتون: (شوهی خودا پټی به خشیوم زۆرتره لهوهی که ئیوه بۆتان هیانوم) به لکو گوتویه: (باشته لهوه): ﴿خَيْرٌ مِّمَّا آتَاكُمْ﴾، بېگومان له مهش دا مه بهستی لاینه روحيه کانيه تی، چونکه له گوشه نیگای باوه دارانه یوه زور زور باشترو چاکره له لاینه مادی یه کانی، بېگومان له سهرتای ژيانی مرؤفایه تی یوه خه لکی به مال و سامان تاقی کراونه وهو گیروده ی بوون، هر شو مال و سامانهش پړپیشانده ری هه موو په فتارو هه لس و که وتیکیان بووه.

"به لقیس" یش گومانی وابوه گوايه "سوله یان" وه هر خه لکیکی دی ده که ویتته بهر کاریگه ریی مالو سامان و بهوه ته فره ده دریت، هر بزیهش دیاری یه کی تاییه تی بۆ ده نیریت تاكو له ناخوه هه لیس نه گینیت و په رده له سر که سیتی و نامانجی بنچینه یی ی هه لدا ته وهو پاشان ناسه واری شو تاقیکاری یه له ده روونی دا بزانیته.. جا نایا شو دیاری یه هوکاریک بوو بۆ بې ده نگ بوونی "سوله یان" و چاوپوښی کردن له بانگه واز بۆ پړی خوداو، وازه ینان لهو هیرشه ی که هه رده شه ی له سر پړده کرد؟!

نه خیر!! به لکو "به لقیس" ته نها شم وه لامه ی له "سوله یان" وه پټی گه یشته وه: ﴿فَمَا آتَاكَ اللَّهُ خَيْرٌ مِّمَّا آتَاكَ﴾.. شم وه ته یه که بووه له زاری "سوله یان" ه وهو، پاشان تاكو بېته ده ستوریک بۆ که سانی دوا ی خوی و بۆ شوه ی هر چا که خوازیکی تری دوا ی خوی ی به دل و به زمان بیلیته وهو، گشت پېشه و او قازی یه کیش له بهر امبه ر شو ینکه وتوانی -باطل- و به رتیل ده ران دا خویانی پړ راگرن و بې ده نگ نه بن له بهد کاری و خراپه کانیان و سه ربۆ ناهقی و -باطل- یان نه له قین.

شم وه ته یی "سوله یان" بۆ جیگیر کردنی هه موو به هایه کی به رزو شکودارو، پابه ندی به هه قه وهو، ړوو وهر چه رخان له هه موو سیمایه کی ته فره داری دنیا یه، سا ئیتر سیمای به زل دانان یان مال و سامان یان پایه ی به رزوگران بیت.

دیاری یه که ی "به لقیس" یش له راستی و بنج و بناوان دا ته نها به رتیلک بووه و یستویه تی کارتیکردنیکی له سر "سوله یان" پټ دروست کات تاكو وازیان لی بېنیت و، له سر شو کوفرو گومراییو (خوږه رستی) یه له مه مله که تی خو یان دا بېننه وه. وه لی "سوله یان" سه رزنشیشیان ده کات له سر شو دیاری یه و ناخی شو ان ده خو ینیته وهو پړیان راده گه یه نیت، که (شوان خو یان) بهم دیاری یه یان دلخو شن، (نه که سوله یان): ﴿بَلْ أَنْتُمْ بَدِيعُكُمْ نَفَحُونَ﴾.

"سوله یان" به ړواله ته کانی شم دنیا یه و شته فریوده ره کانی ته فره ناخوات و ته نانه ت کاریشی تی نا کهن، چونکه شو له هه ولی به دی هینانی حه قیقه تیکی هینده گه ورو پېرژدایه، که هیچ به هایه کی (مه تریالی) هاوسه نگ و هاوتای نی یه.

وانه يەك دەربارەى لە خۆبوردويى

لەم داستانەى "سولهيمان" لە گەڵ "بەلقيس" دا وانەى كى پۆشنیش لەسەر (لەخۆبوردويى) هەيهو سەربارى ئەو هەموو پلەو پایەو دەسەلاتەش تووشى خۆبەزل زانین نايیت و لەسەر ئەو زانستە زۆرانەش لەخۆى بایى نايیت..

ئەم نەريتهش لە وتەى پەپو-ەكەدا دەردەكەوت دواى ئەوێ ماوه يەك بەزده ييیت و دەگەرپیتەو و پێى دەلێت: ﴿أَحْطَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَحِثْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بَنِي يَمِينٍ﴾... بەودى سەرنج بەدە لەو حالەتە و سەيركە "سولهيمان" ی پێغەمبەر كە خودای مەزن ئەو هەموو داناییو زانستە زۆرو جۆر بەجۆرانەى پێ داو و كەچى هەندێك هەوال كە پەپو-ەكە زانیویەتى، ئەم لى یان بى ئاگابوو، ئەم بەلێندە لاوازی كە بەو وتەى قسەى لەگەڵ دا دەكات وەك بەرەبرەكانى (تەخى) يەك وایە لەبەرامبەر "سولهيمان" داو مانایەكى زۆریش دەگەيەنیت لەبەرامبەر زانستى ئەودا، جگە لەوێش وانەى كى گەورەى بۆ باوەردارانیش دیارى کردوو و لەسەر ئەوێ كە هەرچەندە مەزۆ بگاتە هەر ئاستێكى دیارو بالا لەزانست و زانیاریدا، هەر دەبێت لە بى دەسەلاتترین مەخلووقاتى خوادا زانیاریەكى بالاتر لەهێ خۆى بەدى بكات، سائیتەر لەهەر جۆرە بواریك لەبوارەكانى مەعریفەدا بێت.

بەلام ئەى داخۆ هەلویستى "سولهيمان" لەبەرامبەرى پەپو-ەكەدا چى بوویت؟ تۆ بلى توشى لەخۆیایى بوون بوویت و ئەو هەوالەى پەپو-ەكەى فەرامۆش کردییت "ئەى ئایا (پایەبێندى و دەمارگیری شاهانە) وەك ئەو سیفەتانەى كە پادشاکان خۆیانى پێو دەلەنگێنن- وای لە "سولهيمان" كرد كە لەسەر ئەو بەرەبرەكانى پەپو بەدات؟

نەخیر.. بەلكو تاكە وەلامى "سولهيمان" لەكاتى بیستنى ئەو هەوالەدا كە پەپو پێى دەگەياند ئەو بۆو كە لەبارى راستىو دروستى قسەكانى دەكۆلنەو تا بزائن وایە یان نا؟! ﴿سَنْظُرُ أَصْدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ﴾. ئەمەش وتەى كى پەوانە بۆ پەسەندکردنى زانست لە پەپو-ەكەو بەدوادا چوونى راستى یەكان. چونكە "سولهيمان" لەناخى خۆیەو هەستى بەهیچ كەم و كوێو شووێى یەك خۆى نەكردوو و گەر بەچاكى گوێ بۆ دەنگ و پاسەكەى ئەو بەلێندە لاوازو بى دەسەلاتە بگرت ئەگەرچى خۆشى پێغەمبەرىك بێت و برێكى زۆریشى لەزانست و زانیارى پێ بەخشیایت، هەر وەك خوداش وەسفى عیلمەكەى "سولهيمان" و "داود" ی لەم فەرماشتهى دا کردوو و فەرموویە: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ﴾...

ئهم ئايه تهش به لگه يه، که له سهر بايه خي زانست و گه وره يي و پايه به رزيي ي زانسته ندان و زانياران، ههروهک ئاگادار کردنهويه، که بو زانايانيش تاکو سوپاسي زوري خوداي مهزن بکهن له سهر نهو زانست و حیکمه ته ي، که به (فضل) ي خوي پسي به خشيون و، په ي به گرنگي و به هاي به رزي زانستيش بهرن و تي بگهن کهوا زانست له ئاستي کي بالاي وادايه، که هيچ هاوتاو هاووښه يه کي ني يه. له به شي کي تري ئايه ته کهدا باسي به چاکتر داناني زانسته نداني وهک "داود و سوله يمان" کراوه له ئاست زور کهس له بهنده کاني تري خوادا و هم به چاکتر دانانه (تفضيل) هس دياره ئاماره يه که بو نه وه ي کهوا که ساني تر له خوار نه وانه وه دانراون، نه مهش هه به پي ي پايه بلندي و به هادارايي ي زانسته که يه، بهم پي يهش سه رنجي زانايان به لاي نهو ئاکاره جواني له خو بو ردوويي دا راده کيشي ت و پيوسته نه و په ري خو به کهم گرو له خو پراو بن چونکه هه له ني تو عه به ده کاني تري خوداو مه خلوقاتي دي که شي دا که ساي تر هه يه که له بواري زانست و زانياري دا له وان له پيشتر و ئاگادار ترن، وهک چو ن - په پو - له بواري کي خو يه وه ئاگادار تر بو له "سوله يمان" ده باره ي حالي نهو گه له ي خو ريان ده په رست.

به ندى شه شه م

((پيغه مه ريتي ئيلياس))

گهلى ئيلياس-يش له نه وه كانى گهلى (بنو اسرائيل) بوون، واته له وانسه د دور كه وتوونه وه بو نو شارهى كه نه مړو به ناوى شارى (به علمه بك) ناسراوه، شم گه له ش بتيكيان به ناوى (به علمه) ^(١) ده پرست. خوداش پيغه مبه رى خوئ (ئيلياس)ى بو ناردن تا بانگيان بكات بو پرستنى خوداى تاك و بى هاو له.

(ئيلياس) پيامى خوداى به گه له كهى گهياندو پنى گوتن: (نهرئ بوچى خوستان له سزاي خوداو له رڼ و تووړه پى ناپاريزن و په پيره پى-فهرمان به چاكه و پڼگرى له خراپه- ناكهن؟ ئايا (به علمه) ب-ت-ده پرست و واز له پرستنى نو خودا په روه ردگار تان دينن، كه هه موو جيهانى به جوانترين شيوه دروست كړدوه؟ تاكه خوداى شايانى پرست هه (الله) يه و، په روه ردگارى خوستان و باب و باپره پيشينه كانيشته: ﴿رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأُولِينَ﴾.

به لام نو گه له بانگه وازى پيغه مبه ركه يان به دروخته وه و به ده ميه وه نه چوون. سزاي نو كاره شيان نو ميه كه خودا له دنياو ناخيره تيش دا خستونيه بهر خشم و قينى خوئ به هوئ به درو دانانى بانگه وازى پيغه مبه ركه يان وه ته نها نو به نده چاك و دلسوزانه ي لوجيا كړدونه وه كه به راستى باوه ريان پى هينابو و نه چووبونه ريزى ياخى و بته پرستانه وه.

بيگومان خودا به ريزيكي زوره وه باسى (ئيلياس)ى كړدوه و له سه رزاري نه وانسه دواى خوئ هاتون ستايشى هه ول و ته قه لاي كړدوه چونكه له باوه رداره دلسوزو چالاك و په وشته رزه كان بووه، خوداى مهن لم نايه تانده هه هينده باسى ژيان و پيام و بانگه وازى شم پيغه مبه رى كړدوه و فهرموويه:

﴿وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ (١٣٦) إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٣٧﴾ أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَلْقِينَ ﴿١٣٨﴾ اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأُولِينَ ﴿١٣٩﴾ فَكَذَّبُوا فَأْتَهُم مِّنْ حَضْرُونَ ^(٢)

(١) دهر يارهى نو ميه كه گوتراييت: (ئيلياس له شارى -به علمه بك- دا بووه به پيغه مبه ر) به وتيكي راست و ساغكراوه دانانزيت. هه روه ك گوتراو يشه: (به علمه-ناوى نافره تيك بووه كه له جياتى خودا ده يان پرست).
(٢) محضرون: واته بو سزا ناماده دهر كريت چ له دنياو چ له پوژى دوايش دا.

﴿١٣٧﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٣٨﴾ وَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٣٩﴾ سَلَّمَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿١٤٠﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤١﴾ إِنَّهُ مِن عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٢﴾ الصافات/ ١٢٣-١٣٢.

((پيغه مبهريتي ي نه ليه سهع))

(ئه ليه سهع) يش له پيغه مبهرانی (بنو اسرائيل) بووه و قورناني پيروز هيچ شتيكي وای له سر ژياني باس نه کردووه تنهها نه وندنه نه بيت که ناوی له گهل کومه لیک پيغه مبهري تردا هیناوه، واته لهو پيغه مبهرانهی که ده بيت باوهریان پي بهيتریت-ههروه که له دوو شويی وه که نایه تی ژماره (٤٨) ی سوورتهی (ص) و نایه تی ژماره (٨٦) ی سوورتهی (الانعام) له گهل چه ند پيغه مبهريکی تردا ناوی هاتووه:

﴿وَأَذْكُرْ إِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِنَ الْآخِرِينَ﴾ ص/ ٤٨.

﴿وَأِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُوشُ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ﴾ الانعام/ ٨٦.

گوتراوه شه پيغه مبهره شاموزای (ئيلياس) بووه و دواي کوزچی دوايی ی (ئيلياس) بانگه وازی بۆ پئی خودا کردووه و دواي خواپهرستی ی له خه لکی کردووه له سر نه و بهرنامه و شهریه تهی، که (ئيلياس) پئی سپیترابوو، له سهرده می نه ودا تاوان و گونا هکاریش زۆربووه.

به م رهنگه ده بین قورشان به شیکي که می له به سه رهاتی -ئيلياس- دیاری کردووه و ناماژه کیشی به پيغه مبهريتي ی "ئه ليه سهع" داوه، له کاتي کدا کتیه کانی میژوو به شیکي زۆریان له به سه رهاتی -ئيلياس- به شيوازی ده سه له بهستی جووله که کان باس کردووه و پرین له نه فسانه ی (ئيسرائیلیات).

به لām له م باره یه وه ماموستا (طبري) پریاوه تیکي به سه رهاته که ی دیاری کردووه و ئیمهش له نیو چه نده ها ریوايات و گیرانه وه ی تردا کورته ی شیوه گیرانه وه که ی نه و (واته: طبری) هه لده بژیرین، شه مش نه که به و پیودانگه ی، که حه قیقه تیکي پوخت و بی گری و گول بیت، به لکو تنهها له کلاو رۆژنه ی ناگادار بوونه وه ده یخه نه روو:

-ئيلياس- "سلاوی خوی لی بیت" کاتیک دواي له (بنو اسرائيل) کرد که واز له بته پرستی بینن و پابه ندی باوه رو خواپهرستی بن، به لām نه وان به دهم بانگه وازه که یه وه نه چوون و

(١) الیاسین: کۆ (جمع) ی (ئیلایاس) سه و مه به ست له (ئیلایاسین) يش نه و کومه له باوه رداره دلسوزانه یه، که له گهل (ئیلایاس) دابوون، هه ر بۆیه ش به کۆ (جمع) ناوی (ئیلایاسین) واته ئیلایاسه کان) یان بۆ دانراوه، چ بۆ (ئیلایاس) خۆی و، چ بۆ شوینکه وتوانیشی.

وه‌لامێکی داواکاری یه‌که‌یان نه‌دایه‌وه‌، -ئیلیاس- یش دووعاو نزای له‌لای خودا کردو گوتی: (خودایه‌ نه‌وا) (بنو اسرائیل) به‌رپه‌رچی بانگه‌وازه‌که‌یان دایه‌وه‌و ته‌نها پریگای باوه‌پنه‌هیتان به‌تۆ پهرستنی غه‌یری تۆیان هه‌لبژارد. جاتۆش شه‌ی خودای گه‌وره‌ و بالا‌ده‌ست شه‌و نیعمه‌تانه‌ی پیت به‌خشیون و شه‌و بارودۆخی خوشگوزه‌رانییه‌ی بۆت دابین کردوون بیگۆره‌ به‌باریکی تردا) ..

خوداش سرووشی پێ‌داو وه‌لامی وابوو که: (ئیمه‌ له‌مه‌ولا کاروباری رزق و رۆزیان ده‌ده‌ینه‌ ده‌ست تۆ و، خۆیشت سه‌ربه‌ست به‌ که‌ چۆن له‌وه‌دا فرمانیان ده‌ده‌یت).

-ئیلیاس- یش گوتی: (ده‌ی خوايه‌ بارانیان لی‌ بگه‌روه‌ و ئیتر هیجیان بۆ مه‌بارینه‌). خوداش بۆ ماوه‌ی سی ساڵ بارانیان لی‌ ده‌گرێته‌وه‌و به‌هۆی نه‌مه‌شه‌وه‌ هه‌رچی ئازله‌و کشتوکاڵیکیان هه‌بوو له‌ناو ده‌چیت و خه‌لکیش ده‌که‌ونه‌ نیو زه‌حه‌مت و نا‌په‌حه‌تی یه‌کی زۆره‌وه‌.

-ئیلیاس- دوا‌ی نه‌وه‌ی دووعای لی‌ کردبوون، له‌به‌ر چاویان وون بوو بوو و له‌هه‌رجێ‌یه‌کیش بوايه‌ رزق و رۆزیی خۆی بۆ ده‌هات... ته‌نانه‌ت له‌م روه‌وه‌ کار گه‌یشتبووه‌ راده‌یه‌که‌ له‌هه‌ر مالتیک بۆنی (نان)یان بکرا‌دایه‌ ده‌یانگوت: (ئیلیاس- لێ‌ره‌یه‌) و به‌دوا‌ی‌دا ده‌گه‌ران و خراپه‌یان ده‌ره‌ق خاوه‌ن ماله‌کان ده‌کرد.

جاریکیان -ئیلیاس- روه‌ ده‌کاته‌ مالی ژنی‌که‌ که‌ کوپێکی هه‌بوو به‌ناوی (ئه‌لیه‌سه‌ع-ی کوپێ -ئوخطوب) و شه‌م کوپه‌ش نه‌خۆشییه‌کی هه‌بوو، -ئیلیاس- دووعای خێرو چاک بوونه‌وه‌ی له‌لای خودا بۆ ده‌کات و کوپه‌که‌ش چاک ده‌بیته‌وه‌و شه‌و نه‌خۆشی یه‌ی تیدا نامینیت، به‌م هۆیه‌شه‌وه‌ باوه‌ر به‌ -ئیلیاس- و په‌یامه‌که‌ی دینیت و په‌ی‌ره‌وی ده‌کات و پا‌به‌ند ده‌بی‌ت پی‌وه‌ی، بۆ هه‌ر شوێنیکیش بچیت له‌گه‌لی دا ده‌بی‌ت.

-ئیلیاس- ده‌که‌وێته‌ ته‌مه‌نه‌وه‌و پیرده‌بی‌ت، به‌لام (ئه‌لیه‌سه‌ع) هیشتا گه‌نجه‌وه‌ له‌هه‌ره‌ته‌ی لاوتی دا ده‌بی‌ت، رۆژیکیان -ئیلیاس- به‌گه‌لی (بنو اسرائیل) ده‌لێ‌ت: (ئه‌گه‌ر وازتان له‌ بته‌په‌رستی هیتا شه‌وا منیش له‌خودا ده‌پا‌رێمه‌وه‌، که‌ بارودۆخی ژیان و گوزه‌رانتان خۆش کات و له‌و ته‌نگانه‌یه‌ رزگارتان کات)...

ئه‌وانیش هه‌موو بت و په‌یکه‌رو په‌رستراوه‌ داتا‌شراوه‌کانیان فری ده‌ده‌ن و له‌ناویان ده‌به‌ن، ئینجا -ئیلیاس- بۆیان ده‌پا‌رێته‌وه‌و داوا‌ی خوشگوزه‌رانییان له‌خودا بۆ ده‌کات. خوداش ته‌نگانه‌یان له‌سه‌ر هه‌ل‌ده‌گریت و به‌هانا‌یا‌نه‌وه‌ دیت و بارانیان بۆ ده‌بارینیت.

بەم پەنگە ولاتيان دەبووژیتەووە دەکەونەووە نیو خێرو خۆشی. بەلام بە تەواوەتی پاشگەز نەبوونەووە لەو حالەتی بێباوەری یەمی تیسی دابوون و لەسەر باوەری پاست و پەیرەوکردنی شەریعەتی خودا جێگیر نەبووبوون، -ئیلیاس-یش، کە ئەو نەریته نالەبارە ی لێ بینین لەخودا پارایەووە، کە رۆحی بکیشیت و بیباتەووە بۆ لای خۆی تاکو قوتارییت لەدەستیان و چى دى بەدەستیانەووە نەتلیتەووە. خوداش ئەو دووعایەى گیراکردو رۆحی کیشاو بەرزى کردەووە بۆ لای خۆی.

بەلام دواى ئەو (ئەلیهسهع)ى بۆ پەوانە کردن وەك پیغەمبەریك تاكو لەسەر بانگەوازه کەى بەردەوام بیت.

بهندی جهو ته م

((چیرۆکی یونس))

("یونس" بانگهواز بۆ خودا دهکات - "یونس" لهسکی نههنگ دا - چاره نووسی گهله که ی "یونس" - رزگار بوونی "یونس" و پیتمونی کردنهوی گهله که ی.)

"یونس" بانگهواز بۆ خودا دهکات

" نهینهوا" لهخاکی - مووسل - دا پایتهختی دهولتهتی (ناشوری) بوو، واته شه دهولتهتی دهسهلاتی بهسەر زۆری و لاتانی کیشوهری "ناسیا" دا هه بوو، پایتهخته کهشی دهولته مهندترین و گههرهترین شاری خۆرههلات بوو لهو سهردهمه دا.

زۆری ی رزق و رۆزی و، دهولته مهندی ی زیاد لهرا دهو بی سنووری شیان ببونه هۆی گومرایی و لهخۆبایی بوون و بهدکاری و گونا هکارییان... سه رباری ته مانه ش خه لکی (نهینهوا) بتههرست بوون و باوهریان به خودای مهزن نه دههیتنا. ههر بۆیه ش شایسته ی سزای له ناوچوون ده بوون گهر خودای میهره بان به رهحه مت و سۆزی خۆی فریایان نه کهوتایه، بۆ شه مه بهسته ش خودا "یونس"^(١) یان بۆ رهوانه دهکات، "یونس" ییش (سلأوی خوای لی بیست) بانگیان دهکات بۆ سه رتیمان و باوه رهیتان به خودا و تهو به کردن و په شیمان بوونه وه له بهدکرداری په کانیان. به لآم شهوان ههر رۆد ده بن له سه ر شه حالته ی بتههرستی و گومرایی و بهد رهفتاری یانه یان و به ده م بانگهوازه که یه وه ناچن. ئینجا "یونس" ههره شه ی هاتنه خوارهوی سزا بۆ سه ریان لی دهکات، که دوا ی ماوه یه که ده کهونه بهر شه وسزایه.

"یونس" لهو بره وایه دا بوو که ئیدی به تهواوه تی په یامی خودای گه یاندووه شه نه رکه ی، که خودا پی ی سپارد بوو به جی ی گه یاندووه. بۆیه به دلته نگی لهو شاره یان ده رده چیت و به هۆی (یاخی بوون و سوور بوونیان له سه ر بی باوه ری) یه وه به جی یاندی لیت...

(١) "یونس" کوپی (مهتتی) یه، گو تراره (مهتتی) ناوی باوکیه تی، گو تراویشه ناوی دایکیه تی، هه ندیک له (اهل الکتاب) ییش به (یۆنان - ی کوپی ته متای) ناوده بن.

"يونس" پيى وابوو كه نهگهر ئهم شاره به بي مؤلّه تينكى خودا جى بيلّيت ئهوا خودا لىى ناپرسيتته وه سزاي له سهر نادات، بۆيه ههر دهرؤشت و ريگه ي ده بري تا گه يشته سهر كه ناري دهر ياو له وى پاپؤر يكي بينى كه ئاماده ي سه فهربوو و خريك بوو دهر ده چوو، ئه و يش خي را داوا له سهر نشينانى ده كات جيگه يه كي بؤ بكه نه وه و له گه لّ خويان دا بيبهن، ئه وانيش داوا كه ي جي به جى ده كه ن و له گه لّ خويان دا ده بيه ن.

"يونس" له سكى نه ههنگ دا

پاپؤره كه ده ستي به رؤيشتن كرد و چوه ناوه راستى دهر ياوه، له و كاته دا خودا گهر ده لولويكى به هيزى له سهر دهر يا هه لّ كرد و واى لى كرد شه پؤ له كانى به توندى به لر زى نيت و مه ترسى سهر نگووم بوون بخولقي نيت، كه شتى يه وان هه كانيش له گه لّ هه موو سهر نشينه كانى تر دا زؤر ترسان و گو تيان: (به راستى كه سيكى گونا بهار مان له گه لّ دايه، بۆيه وامان به سهر ديت). ئينجا له نيو خويان دا راويزيان كرد له سهر ئه وه ي يه كيكيان له پاپؤره كه وه هه لّ ده نه ناو دهر يا تاكو خويانى پيى بهار يزن، بؤ ئهم مه به سته ش به شيوازي تيروپشك (قورعه راكي شان) كه سيكيان هه لّ ده دايه ناو دهر ياوه، ئه وه بوو له نه نجامى ئه و تيروپشكه دا ده بوايه پيغه مبه رى خودا "يونس" بجه نه دهر يا كه وه، "يونس" يش باسى به سه ره اتى خؤى بؤ گي را بوونه وه، ئه وانيش گو تيان: (ئهم كا بر ايه پيا وچا كي كه وه هه رگيز ماقو و لّ نى يه، كه گونا بهار بيت و به هؤى ئه وه و تووشى ئهم گهر ده لولوله بووين، تيروپشكه كه ش به ري كه وت بهر ئه و كه وتوه). له بهر ئه وه جار يكي تريش تيروپشكيان كرده وه و دووباره ههر كه وتوه سهر "يونس".

ئيتّر "يونس" يش خؤى ئاماده كرد بؤ دا كه ندنى جله كانى و خۆه لّ دانه نيو دهر ياوه، به لّام ئه وان پييان خؤش نه بوو خؤى فر ئى دات. ههر بۆيه ش بؤ جارى سى يهم تيروپشكيان را كي شاو ئهم جاره ش ههر كه وتبه سهر "يونس"، دياره ئه وه به خواست و ئيراده ي خودا بووه بؤ مه به ستيكى گه و ره بووه، دوا جار هه لّ درايه ناو دهر يا كه وه، له و ساته دا خودا نه هه نكيكى بؤ ناردو "يونس" ي قووت دا.

خودا له قورئان دا باسى ئهم به سه ره اته ي "يونس" ي گي را وه ته وه و فهر موويه:

﴿وَإِنْ يَنْشَأْ لِمِنَ الْمُرْسَلِينَ (١٣٨) إِذْ أَبَقَ (١) إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ (١٣٩) فَسَاهَمَ (٢) فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ (١٤٠)﴾ فَالْقَمَهُ الْحَوْثَ وَهُوَ مَلِيمٌ (١٤١) الصافات/ ١٣٩-١٤٢.

(١) أبق: واته (ههلات.. راى كرد) ماناى به نه نه ي (أبق) ئه و جؤ ره را كرده يه كه كه سيك بؤ قوتار بوون

چاره نووسی گه له کهي "یونس"

کاتیک "یونس" گه له کهي خزی به جی هیشت، نهوانیش لی یان پروون بوو، که گیرژوده ی سزایه ک دهن و نیشانه کانی دهر که وتبون، خوداش نیازی ته و به کردنی خسته دلپانه وه تا بگهړینه وه له گوناگان. نهوانیش له و کردارانه ی پیشوویان په شیمان بوونه وه و بهرگی پاکی باوړو شکواریان پوښی و له خدا پارانه وه لی یان خوش بیت. ههروها پیاوان ژنان و رژه کانیان تیکړا دهر گریان و مافی خورای هه موو که سیکیان ده گه یانده وه و ناسه واری زولم و سته می یه کتریان دهر پی پوه، نه مهش به راستی بارودوختکی بی وینه و به سام و گه وړه بوو که به سهریان داهات و وای لی هات خوداش بهر همت و به زه یی خزی سزای له سهر هه لگرتن. ههروه که دهر باره یان فرموویه: ﴿فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ ءَامَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَنُهَا إِلَّا قَوْمٌ يُّوسُسُ لَمَّا ءَامَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ﴾ یونس/۹۸.

به مانای دانیشتوانی هه راوایی و شارو شارو چکه یه که باوهرپان به خداو رژه ی دوایی هیثابیت نهوا باوهرپنهانه که یان سودمه ند بووه بویان، به لام هیچ گه لیک و ه کو گه له کهي "یونس" باوهرپان نه هیناوه که هه دوی باوهرپنهانیان خوداش سزای ژیر ده سته یی و سرگهردانی ی ژیانی دنیای له سهر لابر دوون و نازو نیعمه تی ژیانیشی تا کوتای ته مه نیان پی به خشیون.

رژگار بوونی "یونس" و پښه موونی کردنه وه ی گه له کهي

کاتیک نه هه نگه که "یونس" ی قووت دا، خدا نیلهامی بهو گیانداره دا که هیچ نازاریکی "یونس" نه دات، "یونس" یش له بوشایی سکی نه هه نگه که دا ته خت بوو و وایشی زانی ژیر ده مریت. به لام ورده ورده هه چواره لی که و ته وه هه جوو و و نینجا بوی دهر که و ت

له ده ست ناغایه کی یان له ده ست کزیلایه تی هه لیت.. بویه به "یونس" کوتراوه (أبق) چونکه به بی فرماني خودا دهر چوه یان له ده ست به ندایه تی (عبودیه) هه لاتوه. ، به لام به ندایه تی هه بؤ خودا بووه و به ندایه تی راسته قینهش نهویه مرژئی خواهرست واز له هه ر جوره هه زو ناره زوویه کی بیتیت و خزی بؤ خودا و خر مه تی رپبازه کهي ته رخا ن بکات.

(۱) الفلك المشحون: واته پاپوری پر له بار.. یان پر له خه لک.

(۲) ساهم: واته تیروپشکی کرد. به شدایی قورعه را کیشانی کرد.

(۳) المدحضین: واته له وانه بوو که تیروپشکیان به سهر دا ده شکیته وه.

(۴) ملیم: واته نهو کرداره ناهه مواره ده کات که هژی گله یی و گازانده یه و پویه پرووی په خنه ده بیته وه.

كهوا هيشتا زيندووه، خيرا كړنوشي بو خدا بردو لي ي پاپايه وهو گوتي: (خودايه پهرستگيه كي وات بو وه برده نيم، كه بي وينه بيت و هيچ كه سيكي دي ناوا نه پهرستبيت). پاشان تاجه ند پوژنيك له سكي نه ههنگه كدا مايه وهو بهر دهوام هه موو نان وساتي ك له زي كرو يادو به پاك و پيروز راگرتني خدا (ته سبيحات) دابوو و له سوژده گاي خوي دا ده پهرست. دواي نه مه نزي لاي په روه رد گاري كرد و داني كزولي و به ندايه تي ي به پهره رد گارتي ي خوداي خوي دا نايه وهو داني به وهش دانا كه سته مكار بووه له كاري به جي هيشتني گه له كه ي دا به بي مؤلت داني خدا.

خوداش نزي اگردو ته وبه و په شيمان بوونه وي لي په سند كرد و سرووشي به نه ههنگه كهش دا، كه "يونس" فرې داته دهره وه له سهر زه وي به كي وشك و چوله واني دا بينيت.

"يونس" كاتي ك له سكي نه ههنگه كه هاته دهره وه نه خوش و دهره دار و ماندوو بوو، خوداش دره ختيكي چو پ گه لاي وه كوله كه (يقطين) ي بو رواند، واته لهو گه لايانه ي، كه زور پان و دريژن وه گه لاي كالك و نهو پروه كانه ي له سهر زه وي به رزنا به نه وه، داريكي به م جوړه گه لايانه وه بو ده سته بهر كرد، كه سي به ريكي شي بو خوپاراستن له گهرماي خور بو په خساندوو. له م حاله دا ماو به يك مايه وه تاكو چاك بووه وه و ترس و نازاري نه ماو دهره وني هيمن بووه وه، ئينجا خدا فهرماني پي كرد بگه رپته وه بو لاي نهو گه له ي خوي، كه به جي ي هيشتبوون و ژماره يان پتر له سه د ههزار كه س ده بوو، نه و يش گه رايه وه بو لايان و بانگي كردنه وه بو سهر رپنگي ئيمان و خواناسي و په يامي خوداي پي گه يانندن، نه و انيش پري هيديايت و خوناسييان گرته بهر، ئيدي خودا نهو گه له ي خسته ژيانتيكي به خته وهرو ناسوده وه، تا له ژيان دابوون.

ههروه ك فهرموويه تي: ﴿فَقُولَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ﴾^(١) ﴿لَيْتَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ﴾^(٢) ﴿فَبَنَدْنَاهُ بِالْعَرَاءِ﴾^(٣) وَهُوَ سَقِيمٌ^(٤) وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّنْ يَقْطِينٍ^(٥) وَرَأْسُنَّهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ زَيْدٍ وَكَ^(٦) فَتَأَمَّنُوا فَمَزَّجْنَاهُمُ إِلَى حِينٍ ﴿الصافات/ ١٤٣-١٤٨﴾.

(١) من المسبحين: واته له نويز خوځنتان.

(٢) يوم يبعثون: واته پوژي دوايي.

(٣) فبندناه: واته هيئامانه دهره وه، هه لمان دايه دهره وه.

(٤) العراء: واته چوله واني.. بيابان.. دهشت و سارا.

(٥) سقيم: واته نه خوشي.

ههروهها خودا له باره یانهوه فهرموویه: ﴿وَذَا النُّونِ^(١) إِذْ ذَهَبَ مُغْضِبًا^(٢) فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ^(٣) فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ^(٤) أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٧﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُشَوِّجُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾﴾

- (١) ذا النون: یان (ذوالنون) واته نازناوه کە "یونس" وشە ی (نون) یش واتە (نەهەنگ) بۆیەش بە (ذا النون) ناوبراوه چونکە نەهەنگە کە قووتی داوهو بەسەر هاتە کە ی له گهل ئەودا بووه.
- (٢) مغاضباً: واتە له پێناوی خوادا زویر ببوو لێیان. بێگومان مرۆفی باوهردار ته نهها له پێناوی خوادا تووڕه و زویر ده بێت له خه لکی یاخی و بێ باوهڕ.
- (٣) لن نقدر علیه: گوتراوه مانای ئەوهیە گوایه ("ئیبلیس" له خشته ی بردووه و ئەوه ی خستۆته دلی "یونس" هوه که هەرگیز ناتوانی سزایه کی بدریت و له توانای ئیتمه دا نی یه) ئەمەش و تهیه کی ناپه سندن و ناماقوڵه و دووره له هزری پاک و نهریتی بهرزی پیغمبرمان، چونکە هەر وتنی ئەم قسه یه کفر و بێ باوهری یه که، به لām زۆریه ی زانایان له باره ی مانای ئەم فهرمایشته وه (لن نقدر علیه) گوتوویانه: (واته یونس گومانی وابوو که ئیتمه تووشی بارگرانی و سزایه کی تهنگانه ی ناکهین، گوتراویشه: (مەبەست لە پرستە ی (لن نقدر) ئەو قودرەت و توانایه و ئەو قەدەرەشە که دادوهری و قەزاوهری پێ ته نجام ده دریت). واته: ("یونس" لهو برۆایه دا بوو، که ئیتمه به سزایه ک حوکمی نادهین و داگایی ی ناکهین).
- (٤) الظلمات: واته: "تاریکایی یه کانه": (تاریکایی شه و- تاریکایی نیو سکی نەهەنگە که- تاریکایی ده ریا).

به ندى هه شتەم

((چەند پەندو وانە يەك له "يونس" هه))

(خواپەرستی) مروۆ له تەنگانه پژگار دەکات - پەنابردنه بهر خودا له کاتی

تەنگانه دا - نارام گرتن له کاری بانگه وازدا .

(خواپەرستی) مروۆ له تەنگانه پژگار دەکات

یه کێک لهو وانەو دەرسانە ی له چیرۆکی "یونس" دا ههیه ئهوهیه (به ندایه تی و خواپەرستی) له بارودۆخی شینهیی و هیمنی دا ئامرازێکی گرنگی پژگار بوونه له (بارودۆخی تەنگانه و نارەحه تی) دا.

خودای مهزن لهم به سه رهاته دا ئه وه مان بۆ پروون ده کاته وه، که "یونس" پێش ئه وه ی نه ههنگ قووتی بدات وتووشی ئه و تەنگانه یه بپیّت، هه میشه هه ر له یادی خودا و ته سبیحات و عیبادت دابووه، خودا له باره یه وه فرمویه: ﴿قُلْ لَا أَنَّهُ، كَانَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ (١١٣) لَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ، لهم فرماشته دا وشه ی (من المسبحین) مانای (من المصلین) = واته له نوێژ خوێنان و کهسانی ده م به زیکرو دووعا) ده گه یه نیّت، چونکه "یونس" له کاتی خوشی و نارامی دا نوێژی زۆری ده کردو هه رده م پرووی له قاپی باره گای خوا بووه، خوداش له و تەنگانه یه پژگاری ده کات.

له م باره یه وه فرمووده یه کی به ناو بانگی پیغمبه ریش (محمد ﷺ) هه یه و له (ابن عباس) سه وه و گیراوه ته وه که پیغمبه ر ﷺ ئامۆژگاری ی ئه و ی (واته - ابن عباس) ی کردو وه و فرمویه: ((إني معلمك كلمات: احفظ الله يحفظك، احفظ الله تجده تجاهك، تعرف الى الله في الرخاء يعرفك في الشدة)). واته: (من چەند وشه یه کت فێرده که م و به په یه وه ی کردنیان پات ده سپێرم: - مافی خودا بپاریزه خوداش دت پارێژی... مافی خودا بپاریزه و له هه مو و هه ختی کا بپه رسته (خودا له پشتیوانی ی خۆت دا ده بینیت)... خودا له کاتی شینه یی دا بناسه و به رزو پیرۆزی راگه ر خوداش له کاتی تەنگانه و باگرا نیته دا ده تناسیّت و ئاگای لیته و به هاته وه دیت).

به لّام بېنگومان له بير كردنى خودا له حالته تى خيرو خوښى و پر له نازو نيعمهت دا و پرو وەرگيران له پريگا راسته كې، ده بېته هوى زویر كردنى خوداو به ته نگه وه نه هاتنى له حالته تى ته نگه وه نا نارامى دا...

وهك له به سه رهاته كې (موساو فيرعه ون) يش دا قورنان ناماژه ي بهو راستى يه داوه، كه فيرعه ون له كاتى ناسايش و نارامى ي دا سته مكارى كې بې وینه و بې باوه پر بووه و بهو هه موو خيرو خوښى و نيعمه تانه ي خوداى نه زانيوه و كاتيك ده كه وېته ده ریا كه وه و تووشى چاره پر هشى ي خوى ده بېت و خهريكه سه رنكوم ده بېت، خيرا خوداى بيرده كه وېته وه و باوه پرې پى ده هيتيت، هه روهك خوداى مه زن له سه ر زارى فيرعه ون (خويه وه) قسه كانى هي ناوه و باسه كې گيراپرته وه: ﴿ءَاَمَنْتُ اَنْهٗ، لَا اِلٰهَ اِلَّا اَللّٰهُ ؕ ءَاَمَنْتُ بِهٖ بَنُوۡا۟ اِسْرَٰٓءِٰٓءِلَ وَاَنَا مِنَ الْمُسْلِمِيۡنَ ۝﴾، نهى تو بلسى نهو باوه پرې لى وەرگيراييت؟ نه خير... به لكو پى ي راده كه يه نريت، كه نهو جوړه باوه پرې په سندنه و تو له وه و پيش له كاتى خيرو خوښى و كهيف و سه فات دا هه ر ياخى و گيره شيوين بوويت، نيدى چون ده توانيت خودا ته فره بدهيت؟! ﴿ءَاَلَيْكَ وَقَدْ عَصٰٓيْتَ قَبْلَ وُكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِيۡنَ ۝﴾.

په نابردنه بهر خودا له كاتى ته نگانه دا

هه روه ها له م به سه رهاته ي "يونس" دا وانه ي كې تر بو نينسانى باوه پر دار به دى ده كريت دهر باره ي په نابردنه بهر خوداو دووعاو پارانه وه له حالته تى ته نگانه و خه م و بارگرانى دا تاكو خودا نهو حالته تى له سه ر لا بات.

"يونس" له نيئو سكى نه هه ننگه كدا هه ر په نا به خودا ده كريت و لوى ده پارېته وه و ده لّيت: ﴿اَنۡ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنْتَ سُبْحٰنَكَ اِنِّىۡ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِيۡنَ ۝۸۷﴾ فَاَسْتَجَبْنَا لَهُۥ وَجَعَلْنٰهُ مِنَ الْغَمْرِ وَكَذٰلِكَ نُنۡشِىۡ الْمُؤْمِنِيۡنَ ۝.

له م نايه ته دا كه له سه ر زارى نه م پيغه مبه ره وه هاتووه، نهو (واته "يونس") وه سفى په روه ردگارى به م پرسته يه ده كات ﴿اَنۡ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنْتَ سُبْحٰنَكَ﴾ نه م هه ش وه سفى كى تيرو ته سمل و ته واوى په روه ردگاريتى ي خوداو پاك و بې خه وش راگرتنيه تى له هه ر كه م و كووپرى و دريغى و بې ده سه لاتى يهك، هه ر له دواى نهو پرسته يه شه وه وه سفى خوى ناواده كات: ﴿اِنِّىۡ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِيۡنَ ۝﴾. واته: (من يه كيئك بووم له سته مكاران، كه سته مم له خوم كردووه به هوى لاوازى نه ريتى مزيو كه مته ر خه ميشم له به جى گه ياندنى مافى په روه ردگاريتى ي خودا)

نهم پرستيه له ههمان کات دا دان نانه به گوناځي دا و پاگه يان دني په شيماني و تهوبه کردنه تاکو خودا نمو خد مه گوره يه و نمو بارگراني يه له سر هه لگريټ، خوداش نزاو داواي لي وهرگرتوه و پرزگاري کردوه.

دواي نهم پرستانهش بړوانه بو شيوازي لکاندني نهم هه والته به کوټايي نايه ته که وه: ﴿وَكَذَلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ﴾، نهم په راويزه قه شهنگي نايه ته که به ليتنيکه له خوداوه بو باوه پرداران له سر نه وي که له خد مه و تنگانه پرزگاريان ده کات گهر به ندايه تي و عيباده تيان همر بو خوداييت و همردهم په نابهرنه بهرخودا، وهك چون "يونس" پرزگار کراوه به و خواپه رستيه راس ته قينه يه ي.

لهم باره يه شهوه فرموده يه كي پيغه مبهراڼ هه يه كه (سعد-ي كورې ابو وقاص) گيراپوتسيه وه و پيغه مبهراڼ تيايدا فرموده يه: ((دَعْوَةُ ذِي النُّونِ فِي بَطْنِ الْحُوتِ: ﴿إِنِّ لَأَنذِرُكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الْغَالِيينَ﴾، ما دعا بها عبد مسلم قط وهو مكروب الا استجاب الله دعاءه)). واته: (زاکه ي "يونس" له سكي نه ههنگه که دا ﴿إِنِّ لَأَنذِرُكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الْغَالِيينَ﴾ نزيه كي هيته گوره يه و كاريگهره كه نه گهر همر به ننده يه كي خواپه رستي موسلمان له کاتي تنگانه يه كي دا بيخوتنيټ و په ناي بيټاته بهرخودا نهوا خوداش نزاو پارانه وي گيرا ده کات و به هانا يه وه ديت).

نارام گرتن له کاري بانگه وازدا

وانه يه كي دي له به سره هاته که ي "يونس" دا نه ويه مروځي خاوه ن باوه ده بيت به چاكي هه موو پرتمووني و ناموژگاري يه كي خودا جيبه جي بکات و به وپه پي نارامي و دان به خودا گرتنه و بانگه واز بو پي خودا بکات، تاكو خودا گيروده ي تنگوه و نارحه تي يه كي ترسناكي ناواي نه کات كه همرگيز له وه وپيش به خه يالي دا نه ده هات گهر خودا به هو ي بي نارامي يه وه نه وي به سر بيټ.

"يونس" په له ي کردوه له هه لاتن له و مهيدانه ي كه خودا بو ي دياي کردوه و خو ي نه خستوه بهر چهند نه ركيكي تر له نارام گرتندا. نه مهش په فتاريكي نا ناسايي ي و ابووه كه شاياني نه وه نه بووه پيغه مبهراڼ بيگريته بهرو په ناي بو بسات له يه كه م هه لويسي خراپي گه له که ي دا، كه رووي لي وهرده گيرن و خراپه ي دهره هق ده کن.

كهواته هەر ده‌بوايه وانديه‌كى وا له‌ خوداوه وه‌رگريت، كه‌ بارى پاستى ي مه‌سه‌له‌كه‌ى بۆ ده‌ركه‌ويت، هەر ده‌بوو خودا ده‌رسىكى ترى دابات به‌و په‌نگه‌ى، كه‌ له‌ ته‌نگانه‌يه‌كه‌وه بيبات بۆ ته‌نگانه‌يه‌كى تال‌ترو توندتر، كه‌ (ني‌و سكى نه‌هه‌نگه‌كه‌يه‌) و پاشان په‌حه‌تى خودا فرياي كه‌ويت و له‌و تاريكايانه‌ى ني‌و سكى نه‌هه‌نگه‌كه‌وه ده‌رى بي‌ني‌ته‌وه بۆ سه‌ر زه‌وى يه‌كى وشكاني و له‌وي‌وه بگه‌رپته‌وه بۆ نه‌و شاره‌ى به‌جى‌ى هيشتبوو و ده‌ست بكاته‌وه به‌بانگه‌واز بۆ سه‌ر پى‌ى پاستى خودا به‌وره‌و متمانه‌يه‌كى به‌هي‌زتره‌وه‌و به‌ده‌رووني‌كى كراوه‌و سنگفراوانى يه‌كى زياتره‌وه.

ئيدى خوداش يارمه‌تى ي ده‌دات له‌و ئه‌ركه‌ پيرۆزه‌ى دا، خوداى مه‌زن له‌فه‌رماني‌كى دا بۆ دواين پيغه‌مبه‌ريشى ﷺ داواى لى‌ ده‌كات به‌ئارام و له‌سه‌رخۆ بي‌ت له‌بواى بانگه‌واز كردن بۆ خوادا و وه‌ك "يونس" له‌ده‌ست گه‌له‌كه‌ى پانه‌كات و به‌بى‌مۆله‌تى خودا به‌جى‌يان نه‌هيلىت:

﴿فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿١٨﴾ لَوْلَا أَن تَدْرَكُهُ نِعْمَةٌ مِّن رَّبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿١٩﴾ فَاجْنِبْهُ رَبُّهُ، فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٠﴾﴾ القلم/ ٤٨-٥٠.

به شى ده يه م

زه که ریا / ندوی خملای ژبته
یه حیا / ندوی خملای ژبته
عیسا / ندوی خملای ژبته

- ۱- چه رزکی زه که ریا و یه حیا
- ۲- چه رزکی مه ریم و له دایک بونی مه سنج
- ۳- به یامی عیسا
- ۴- چه ندوانه و به ندیک

بەندى يەكەم

((چىرۆكى - زەكەرىيا - و - يەحيا -))

به ندى يه كم

((چيرؤكى - زه كه ريبيا - و - يه حيا -))

"زه كه ريبيا" داوا له خدا ده كات كه كورپكى پې ببه خشيت -

مزگينى به خشينى "يه حيا" به "زه كه ريبيا" - پښه مبهه ريتيى "يه حيا" و سيفه تكانى)

"زه كه ريبيا" داوا له خدا ده كات كه كورپكى پې ببه خشيت

"زه كه ريبيا" يه كېكه له پښه مبهه رانې خداو ته مهنې خوى له بانگه واز بؤ خداو خزمه تى (په يكه رى پېرؤزى نيو - قدوس - به سه ربردوه، نهو هه رده م هيو اى شه وى ده خواست خدا كورپكى پې ببه خشيت تاكو له دواى خوى به رده وام بيت له سه ر بانگه واز كه ي بؤ پړى راستى خداو، پاشان له ترسى شه وى نه بادا گه له كه ي له دواى خوى گومر اېن. چونكه چهنه نيشانه يه كى گومر اېيان له سه ر ده ركه وتبوو، به لام "زه كه ريبيا" به هوې پېرى و به سال اچووبى خوى و به هوې پېرى و نه زوكى ي هاوسه ركه شيه وه هيو او ناواتى كز بوو بووه وه به ته ماى شه و نه ما بوو، كه مندا لېكيان بيت. كه چى سه ربارى شه وى "زه كه ريبيا" ي خاوه ن باوه ر و متمانه ي زور به خداى په وره دگارى، ده زانې، كه هيچ كوسپ و به ريه ستېك له به رده م قودره تى خدايى دا نى يه و له ناراداييت، سا ثير كوسپى پېرى و په كه كه وته يى بن، يان هه ر جوړيكى تر. هوې دروست بوونى نه م متمانه يه ش زياتر له وه وه بووه كه رؤژيكيان "زه كه ريبيا" ده چي ته نيو په يكه ركه وه بؤ لاي (مهر يه م) كه شه و رؤژى له وى به سه ر ده بردو ده بينيت خواردن و خوار دنه وه و ميوه ي ناوه ختى له لايه و لى ده پرسيت: (مريم تؤ نه م هه موو نيعمه ته ت له كوئ بوو)؟ شه وىش له وه لامدا پيى ده لئيت: (نه مه له لايه ن شه و خدايه وه بوم ديت كه رزق و رؤزى ي خوى به بى حساب و ته قدير به هه ر كه سيك دده له وانه ي كه به خواستى نياهي ي خوى پييان ده به خشيت).

"زه كه ريبيا" كه نه م به لگه و نيشانه روشن و پرشن گدارانه ي خداى گه وره ي بؤ ده ركه وت و ديتى چؤن خدا به كه رهم و به خشنده يى خوى رزقى (مريم) كچ و بى هاوسه ر ده دات، به مه زياتر هانى خوى ده دات له سه ر به تين كردنى هيو او توميدو، له خداى گه وره ده پارېته وه و

ده لیت: (نه ی پوره ردگار بیگومان وه که ده بینیت من پیاویکی به ته مهن و به سالآچوم و تووشی نه خوشی یه کانی پیری و که نه فتی بووم و شهوه هه موو نیسقانه کانیشم بی هیژو لاواز بوون و، شهوهش سهرم که نیشانه ی پیری لی داوهو، ویرای هه موو شه مانهش به وپه پری په روشی یهوه به ته مای تکاکردنم له تو که نم داوا یه م په سنده کیت و کوریکم پی به به خشیت، من له م نرایه مدا خوم به بی نومیدو بی بهش دانانیم، به لکو خوم به که سیکی به به ختیارو (نزا وهر گیارو) ده بینم، خودایه من به م دو عایه م هیچ ته ماعیکم له دنیاو هیچ مه به سستیکی ناساییشم له وهجه نهوه ی زور نی یه، به لکو ده بینم شهوا کهس و کارو خزمانم خهریکه ده بنه شه پر خوانانی نیو که له که م و دنیا نیم لییان که کاروباری نایینیان بو به پریوهریت و دوی خوم له (پاش مردنم) کاره کانی خه لکی به داد گهری جیبه جی کهن، جا سه ره پای نه زوکی ی ژنه که شم به لام خودایه تو ههر به توانایت له سهر گیرا کردنی دو عام و به قدورته خوت ده توانیت که کوریکم پی به به خشیت تا کو له زانست و ناییندا میرا تگرم بیت و میرا تگری مه مله که تیش بیت له خیتی (یه عقوب) دا ههروه ها خودایه به گو پرایدل و خوشه ویستی لای خوتی دابنی...

نه مه ی پیشوو شیکاری شه نایه تانه بوو، که سه ره تای شه چیرۆکه ده گیر نه وهو فره مایشتی خودای گه وره ی له دوو سووره تی وه (آل عمران) و (مریم) دا له خوگرتوه:

﴿فَقَبِّلْهَا رَبُّهَا يَقْبُولُ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَمْرِئُ أَنَّى لَكَ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝٣٧﴾ هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿آل عمران/ ٣٧-٣٨﴾

﴿ذَكَرَ رَحْمَتَ رَبِّكَ عَبْدُهُ زَكَرِيَّا ۝٣٨﴾ إِذْ نَادَى رَبَّهُ، يَدَّاءُ خَفِيًّا ﴿٣٩﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤٠﴾ وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوْتَى مِنْ وَرَأَى ۝٤١ وَكَانَتْ أَمْرًا نِ عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ۝٤٢﴾ بَرِئْتُ وَبَرِئْتُ مِنْ آلٍ يَعْقُوبُ وَأَجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿مریم/ ٦-٢٠﴾

(١) خفت الموالی من وراثتی: واته من ترسی شهوه م لی نیشتوه که دوی خوم، واته (له پاش مردنم) خزم و کهس و کیره نزیکه کامم ده سه لات بگرنه ده ست و دین کزو لاواژکن و له بهینی بهرن.

(٢) ولیا: واته (کوریک له پشستی خوم)، که صالح بیت و جلهوی کاروبار بگریته ده ست له دوی نه مانی خوم.

مزگیننی ی به خشینۍ - یه حیا - به "زه کهریا"

خودای مەزن نرای - یه حیا - ی گیرا کردو چەند فریشتە (مەلانیکه) یه کی نارد بۆ لای تا مزگیننی ی پښ بدهن کهوا (خودا کوپړیکې پښ د به خشینت و ناوی (یه حیا) یشی بۆ هه لده بژیرت، ئەم ناو ههش هه به تابه تی بۆ ئەو کوپړه دانراوه له وه و پش کهسی تری پښ ناو نه نراوه و خیر و بهر هه کی خودای به سهردا ده پړت و باو پ به کتیبی خودا دینت و گه وری گه له کهی ده بیت و له هه مو وهواو ئاره زوویه کیش خۆی به دوور ده گریت).

"زه کهریا" لەم مژدیه سهرسام ده بیت، چونکه خۆی پیاوړیکې به سالآچوو و ژنه کهشی نه زۆکه له پړژانی گهغیدا مندالی نه بو و داخو ئیستا چۆن نه وه ده خه نه وه؟ له وه لای نه و پرسیارانه ئیدا وه لای ده دریته وه: (خودا بهم پرهنگه خواستی خۆی جیگیر ده کات و ئەو کارهش ناسانه له لای. ئەو مه گهر له مه و بهر تۆشی نه هینا وه ته بوون که پشتر شتیکی جی ی باس نه بویت؟) ...

له و ساته دا "زه کهریا" له خودای په وهر دگاری ده خوازیت که هیما یه کی بۆ دیاری کات تا به هۆی نه وه بزانیت ژنه کهی سکی پره (حامل). خودای گه و رهش پیتی را ده گه یه نیت که هیما و نیشانه ی زانینی ئەو هه وال هه نه وه یه ئەو خۆی (واته: "زه کهریا") هه تا سێ پړژ ناتوانیت له گهل خه لکی دا بدویت و سه و داو مامه له یان له گهل دا بکات، ته نه به ناماژه ی ده ست بزواندن نه بیت، یان به جو له و حه ره کاتی چاوو سهر را وه شاندن، یا خود به هه ره شتیاوړیکې تر له و شتیا زانه ی که که پولا له کان له تیگه یان دنی خه لکی دا به کاری ده هینن.

هه ره ها خودای گه و ره فرمانی پښ ده کات که له ما وهی ئەو سێ پړژ ده زیکرو یادی خودا زۆر بکات، به یان یان و ئیواران نوێ و ته سبیحات زۆر بخوینت، چونکه سهره پای نه وه ی گهر توانای قسه کردنی له گهل خه لکی دا نه بیت، به لایم خۆ توانای خوا په رستی به ندایه تی و ته سبیحاتی هیه.. هه ره وک خودای گه و ره ده یاره ی شتیاوړی گیرا بوونی تراکه ی و هیما ی زانینی فه رمویه:

﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اِنَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ اَسْمِعُوْا لِيْمْ يَخْبَرُ لَكُمْ مِّنْ قَبْلِ سَمِيْعًا ۚ قَالَ رَبِّ اَنْ يَّكُوْنُ لِيْ عِلْمٌ وَّكَانَتْ اَمْرًاۢيْ عَاقِرًا وَّكَانَتْ اَمْرًاۢيْ عَاقِرًا ۚ قَالَ

(۱) ﴿يَخْبَرُ لَكُمْ مِّنْ قَبْلِ سَمِيْعًا﴾: له مه و بهر هیه که سیکمان به و ناوه نه ناوه، به مانای له وه و پش کهس ناوی یه حیا نه بو و.

(۲) عتیّا: واته له حاله تیکې پیری و به سالآچوویی ی و دام که هیه نومی دیکې به گهر که و تنه وه ی چالا کیم تیانه ماوه.

كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَى هَيْنٍ وَقَدْ خَلَقْتَنِي مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُنْ شَيْئًا ﴿١٩﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿٢٠﴾ فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ ﴿٢١﴾ فَأَوْحَىٰ ﴿٢٢﴾ إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً ﴿٢٣﴾ وَعَشِيًّا ﴿٢٤﴾ مَرَمٌ/٧-١١
 خدای مه زن له جیبیه کی تری قورئان و له فەرما یشتیکی تری هاو شیوهی دا ده فەرمویت:
 ﴿فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَىٰ مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا﴾ ﴿٢٦﴾ وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَأَتِي عَاقِرٌ قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿٤٠﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْرًا وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٤١﴾ آل عمران/٣٩-٤١.

بیغه به ریتی - یه حیا - و سیفه ته کانی

خواستی خدای گه وره هاته دیو ژنه که ی "زه که ریا" سکی پرپوو، جا که ماوهی سک پری (حمل) که که ی ته و او بو - یه حیا - هاته دنیاوه، خدای گه وره ش چند به هره و سیفه تیکی گه وره ی پی به خشیبوو و هک زیره کی یه کی هیجگار زوړو، باش تیگه یشتن و، فەرمانیشی پیداوو که (تهورات) بخوینیتته وه به چوست و چالاکی و وری به رزه وه کار به ناوه پوک و رپساو ده ستوره کانی بکات.

خدای گه وره - یه حیا - ی هه له مندالیه وه زاناو داناو بینا کردبوو بو تیگه یشتن له زانستی دین و په پیره ی کردنی حوکه کانی شه ریعته، هه روه ها خدای گه وره له ده ریای بی پایانی په همه تییه وه ده و ونیکسی به سوزو دلکی میهره بانی به - یه حیا - به خشیبوو، هه روه که له به دکاری و کرداری چه پهل و نابه جیش پاراستبووی و پاکی کردبووه و پاشان کردبووی به

(١) ثلاث لیلای سويا: واته سئ شوی ته و او

(٢) المحراب: شوی نی نویت کردن.

(٣) أوحى: واته نیشاره تی بو کردن

(٤). بكرة: ماوهی نیوان سپیده (فجر) و چیشته نگاو (ضحی) یه.

(٥) عشيا: کوتابی رزوگار تا کاتی خوړئاو بوون.

(٦) حصورا: واته نهو پیاوهی خوئی له ناره زووی نفوس ده گریته وه به لای ناهره تا ناچیت، سه ره پای بوونی وزه و تواناشی له و رووه وه. گوتراویش نهو پیاوهیه که زور خوئی ده گریته وه له هه و ناره زو و دور ده که ویتته وه.

عه بدیځی گوږپرایه ل و له ژيانیدا تاکه هله یه کی نه کرد...
جگه له وهش خدای گه وړه وای لی کردبوو که نه وپه ری چاک و به نه مهک و په وشتبه رز بیت
له گهل باوک و دایکی دا...

نیدی یه حیا-ش پیاوړی د لږه ق و خږه زل زان نه بوو، به لکو له خږوردوو و دلته رم بوو،
به م په نگهش له خدای گه وړه وه سلوی گهرم و هیمنی و دلنیایی له هر زیان و کاره ساتیک لی
کراوو و هر له پوړی له دایک بوونیه وه و تا پوړی له دنیا ده چوونیو... تا پوړی دوايي
(قیامت) یش لوی بی خه م و بهره مه مند بوو که بیگومان له و پوړه دا نه ویش زیندوو ده کریته وه
تاکو حسابی خوی له بهر ده می خوادا له گهل بکریت

هه وړه ک خدای گه وړه ش ده رباره ی نه م به شه ی چیرۆکه کی فهرموویه:

﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَءَاتَيْنٰهُ الْحٰكَمَ صٰبِئًا ۝۱۲ وَحٰنٰنًا مِّنْ لَّدُنَّا ۝۱۱ وَزَكَوٰةً ۝۱۰﴾
وَكَانَ تَقِيًّا ۝۱۳ وَبَرًّا بِوٰلَدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَرًا عَصِيًّا ۝۱۴ وَسَلٰمٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوْتُ
وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿مريم/ ۱۰-۱۲-۱۵﴾

(۱) وحناناً من لدنا: واته سۆزو په رحمت و نهوینیک له نښمه وه... به مانای خودا خستویتی په بهر سۆزو
په حمتی خوی.

(۲) زکاة: واته (خیرو بهر ده کت) مان پيداوه... یان له گوناهاڼ پالا وتو ومانه.

(۳) عصیا: سه ریچیکار له فرمانی خودای په وړه دگاری، واته یه حیا ناوا نه بوه...

به ندى دووهم

((چيرؤكى - مەريەم - و له دايك بونى "مەسيح"))

(پلهو پايه "مەريەم" له لای خودا - فريشته كان مزگينى به "مەريەم" ده گهيښ -
"جيبريل" و "مەريەم" - سكرېبوونى "مەريەم" به "عسيا" وه له دايك بوونى "عيسا" -
"عيسا" له سر بيشكه وه ده دويټ)

پلهو پايه - مەريەم - له لای خودا

(عيمان-ى باوكى "مەريەم" له نيتو (بنو اسرائيل) دا پياوټكى گه وړه بوو و ژنه كهشى نه زوك بوو و مندا لټكى نه بوو بوو. به لآم ئەم ژنه په نای برده لای خودای گه وړه به ملکه چى و زه لیلی یه وه لى پاپا يه وه كه خودای گه وړه كوړيكي پى ببه خشيت، نه زرى كرد بوو گهر كاتيك خوا نهو كورې پى ده به خشيت تهرخانى كات (وه قفى كات) بو خزمهت و گوپرايه لى هه موو حوكم و فرمان يكي خوداو خزمهت كردنى ماله پېرؤزه كهى خودا.

خودای ميه ره بانېش نزاو پارانه وهى نهو ژنهى (عيمان) ى گيرا كرد. نينجا ژنه كهش هه ستي به وجودى كۆرپه له يه كه له نيتو سكى دا ده كرد، به لآم كاتيك مندا له كهى بوو ديتى (كچه) دياره كچانېش وهك كوران بو خزمهتى پهرستگان ده ست نادهن، به لآم ههر سوپاسى خودای كرد له سر نهو به خششه و ناوېشى نا "مەريەم" و دوعاى لای خودای گه وړه بو كرد كه نابرو و شكۆى خو و نه وه كانېشى له فروښلى شهيان به دوور كات.

جا وهك چۆن ژنه كهى (عيمان) نه زرى كرد بوو كه مندا له كهى تهرخان كات بو خوداو خزمهتى په يكه ره كه، خودای گه وړه ش نهو نه زرو دياريهى لى په سندرودو قايل بوو به وهى كه نهو كچه له خزمهتى په يكه ره كه دا بيت وهك وه فادارى يهك بو نه زره كهو نيتر له سر ره وشت به زرى و داوین پاكي پاراستى.

له لايه كى تريشه وه وا ده رده كه وټ كاتيك (عيمان) مردووه ئەم كچه بچوك بووهو پتيوستى به سر په رشتى و له خوگرتنى كه سيك هه بووه تاكو به خيوى بكات و په وړه ردهى بكات، بو ئەم مەبه سته دايكى ده سپېرټ به سر په رشتياريانى په يكه ره كه.

نشانېش له نېټو خزاندا ناتېبا دېن له سره شوه ی کامیان "مهریم" له خوږگریت و سرپه رشتیاری بیت، بویه په ناده به نه بهر شتوازی تیروپشک (قورعه) پاکیشان و له نه نجامدا نمرکی سرپه رشتاریه که به "زه کهریا" ده سپریت.

"زه کهریا" ش که میړدی پووری "مهریم" بووه میحرایک بؤ "مهریم" داده نیت تا کو جگه له خوی کهس نه چیت بؤ لای، ټینجا پینمایي ده کات بؤ سر خواپه رستیو به نډایه تی ی راسته قینه و له سره نه مه بهرده وام ده بیت تا پوژتیکیان دیارده یه کی عجب و سرسوپه ټینی بؤ دهرده که ویت، نه و بووه هرجاریک که ده چیت بؤ لای "مهریم" له میحرابه که دا، ده نیت خوراکیکی له لایه و نه م خورا که ش هیچ که سیک بؤی نه هیناوه و جگه له "زه کهریا - خوی" که سی دیش له و کاتانه دا نه چوون بؤ لای "مهریم". هر بویه به سر سامییه و لئی ده پریت: (نری "مهریم" تو نه مه ت له کوئ بوو؟) (مهریم) له و لامدا ده نیت: (نه مه له لای نه و خوادیه ویه که به ویستی خوی رزق و پوړی به هر که سیک بدات، ده بدات)..

نه مه ی پیشووش و اتا وشیکاری نه م نایه تانه که خودای گه وره به شیکی چیرو که که بیان تیدا ده گیریت نه ووه ده فرمویت: ﴿إِذْ قَالَتْ أَمْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ٣٥﴾ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَئِنْ أَلَدْتُ كَأَلَانَتْهُ وَإِنِّي سَمِيئُهَا مَرِيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ٣٦﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَمْرِئُ أَنَّىٰ لَئِذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿آل عمران ٣٥-٣٧..

له لایه کی تریشه ووه خودای مه زن ناماژه بؤ نه و ناتېبا یییه ی نټوان سرپه رشتیاری په یکه وره که ده کات، که به ووی نمرکی له خوگرتن و سرپه رشتی کردنی "مهریم" نه ووه له نټوانیاندا دروست بووه و قورعه ی له سره راده کیشن، هه ووه که لم فرمایشته ی دا که له ناراسته ی پیغه مبهری خوی محمد ﷺ کرد ووه فرمویه: ﴿ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَقُولُ أَفْلَهِمْ ١﴾ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرِيَمَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿آل عمران ٤٤..

(١) یلقون أفلامهم: واته تیره کانیان بؤ قورعه و تیروپشک هله ده دا تا کامیان نمرکی سرپه رشتیو په ووه ده کردنی "مهریم" له نه ستو بگریت. گوتراوه مده بست له وشی (أفلام) لم نایه تدا نه و قه له مانه شه که (ته ورات) بیان پچ ده نویسیه ووه.

فریشته کان مرگینى به "مهریم" ده گه یه نن

"مهریم" کاتیک گه وړه بوو و هک نافرته تانی پیگه یشتو بالغ بوو هو هولو کوششیکى هینگجار زوری بو خواپه رستی و به نډایه تی تهرخان کړدبوو. به وپه پری وزه توانا شیه وه عیبادتی خدای به شیوه یه که ده کړد که بی گومان لهو سرده مه دا هاوشان و هاو وینه ی نه بوو، ناسه واری شو ته قواو له خواترسانه شی به رهنګیک بو "زه که ریا" دهرده کهوت که هر به دیتنی زور دلشاد ده بوو، له بهر نه مه ش فریشته کان (مه لانیکه) مرگینى ی نه وه یان پیدا، که خودا به تاییه تی هه لیباردووو له هه موو نافرته تانی دنیای به باشر داناوه و فرموویه:

﴿وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَمْرُؤُا إِنَّ اللَّهَ اصْطَفٰكَ وَطَهَّرَكَ وَاصْطَفٰكَ عَلَىٰ سَائِرِ الْعٰلَمِيْنَ﴾^(۱) يَمْرُؤُا أَقْنِي لِرَبِّكِ وَأَسْجُدِي وَأَرْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِيْنَ آل عمران: ۴۲، ۴۳.

هه وړه فریشته کان مرگینى ی نه وه شیان پیدا که خدای گه وړه کورپکی پی ده به خشیت و هر تنه نیا به وشه ی (به: کن) خه لقی ده کات (نه مه ش جودایه لهو شیوازه باوو زانراوه ی زاووزی ی مرؤ) نه م کوره ش ناوی (مه سیح ی کورپ مهریم) ه خودا له دنیا دا پله و پاییه کی به رزی پی ده به خشیت و خاوه نی ده سلات و ریزو شکو مه ندی ده بیت، جگه له مه له رژی دوایشدا خاوه نی پله و پاییه ی بلند و هاوشانی به نده هه لېژیراوه له خودا نزیکه کان ده بیت و له گهل نه وان داده بیت، یه کی که لهو سیفه ته تاییه تیانه ی تری (عیسا) نه وه شه که له کاتیکدا مندالیکى ساوایه، له بیشکه که ی دا قسه ده کات و به شیوه یه کی دانیانه ش ده دوت که تنه انت کاتیک گه وړه ده بیت و هک پیاویکی ته وای لی دیت هر هینده ش توانای ناخاوتنی دانیانه ی ده بیت، واته هیچ جیاووزی یه که له نیوان حاله تی مندالی و گه وړه یی ی دانییت. هه وړه خودای گه وړه نه وی به یه کی که له پیاوچاکان و صالحان داناوه.

"مهریم" سه ری سورده مینیت له وه ی که کورپ ده بیت له کاتیکدا هیشتا خوی که چو شووی نه کړدوه، به لام فریشته کان هه والی تواناو قودره تی زیاد له پاده ی خدای پی پاده گه یه نن له سر هر کاروباریک که خواستی له سر بیت. جا خدای مه زن و بالاده ست برپاری له سر هر شتیکدا بیت و خواستی له سر دروست بوونی هر مه خلوقیک بوویت، نه وای پی

(۱) واصطفاک علی نساء العالمین: واته (خودا به سر هه موو نافرته تانی جیهاندا فه زلی داوی و هه لی بژاردوی). مه به ست له وشه ی (العالمین) له وانه یه نافرته تانی سرده می "مهریم" خوی بیت یاخود تیکرای نافرته تانی دنیا و بهم رهنګه ش "مهریم" له هه موو ژنای دنیای پی ش خوی دوی باشر بوویت.

ده فەرمووت (ببه) و ئەویش دەسبەجی (دەبی) .. (کن فیکون). هەر وەک لەم بەشە ی چڕۆکە کەدا
 فەرموویە: ﴿ إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ لِمَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ١٥ ﴾ وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ ^(١) وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ^(١٦) قَالَتْ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ
 إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿ آل عمران/ ٤٥-٤٧.

ئەمە بوو ئەو حالەتە ئەو کە بەسەر مەریەم داھات هەر لە ناو سکی دایکیەو تەو هاتنە
 دنیای، پەرەردەبوونی.. بەچاکیش تێبینی ئەو حالەتە ناسکەنی دەکریت کە کاتێک
 کۆرە ی نێو سکی دایکی بوو لە ژێر سایە ی خواپەرستی و پاکیزەیدا بوو تا کاتەکانی ژیا
 دنیای و هەموو قوناغەکانی و هەتا گەشتتۆتە تەمەنی گەرەبوونیش. بێگومان ئەم
 گەشتە کردنە پاکیزەییەش سەرەتایەکی پڕخۆش کردن بوو بۆ مەسەلە یەکی بەسام و هەبەت،
 واتە: بۆ ئەو ی خودای گەرە بەخواستی ئیلاھی ی خۆی هەلیبژێرت وەک دایکی کەسێک کە
 (بەرێساو نامرازە زانراوەکانی زاوژی ناسایی) لەم دایکە نەبیت، تاکو بێت بە بەلگەو
 نیشانە یەکی بەناوبانگی خودای گەرەو هەر لایەنیکی شارراوەو زیادەپۆیی تیدا کراویش ڕوون
 کاتەو بەو ڕەنگە ی کە گومانی گومانداران و زمانی هەر درۆ هەلبەستیکیش بپریت، چونکە
 هەموو ژیا "مەریەم" ئەو جۆرە گومانە نابەجێیانە پووجەل دەکاتەو لە کە لەبەرەکانی
 تۆمەتباریشی دوور دەخاتەو.

"جیبریل" و "مەریەم"

"مەریەم" تەرخان (وەقف) کرابوو بۆ خزمەتی پەرستگەو خواپەرستی تێیدا، ئەویش خۆی
 دوورە پەرێز گرتبوو لەخەلکی و بەتەنیا لەبەشی خۆرەلاتی پەرستگە کەو دەدەنیش و خودای
 تیدا دەپەرست.

لەم جۆرە حالەتە ی دا بوو کە خودا (روح الأمين) ی خۆی (جیبریل) ^(١) ناردە لای. ئەویش
 (جیبریل) لەڕوخساری پیاویکی راست و ڕێک و بێخەوشدا لەلای دەرکەوت تاکو "مەریەم"

(١) عیسی: زاراوی بەعەرەبی کراوی (یەشووع-ە بەمانای گەرە). (مەسیح) یش نازناوی بیو، گوتراوە
 (بۆیە بە "مەسیح" ناوبراوە چونکە دەستی بەسەر هەر کەسێکی دەردەدارو نەخۆش داھێنا بێت چاک
 کردۆتەو).. گوتراویشە (بۆیە بە "مەسیح" ناوبراوە چونکە بەپێڕۆزی و بەرکەت مەسیح کراوە). هەر وەها
 گوتراوە: (چونکە بەڕۆنی زەیت خۆی مەسیح کردوو و پێغەمبەرانیش هەر بەو مەسحی خۆیان کردوو).
 (٢) المهد: واتە (بێشکە.. لانکە) ئەو جێیە ی کە منداڵی شیرەخۆری تیا پالەدەخریت.

به‌لایه‌وه ئاسایی بێت و لێی هه‌له‌یه‌ت، به‌لام کاتێک "مه‌ریه‌م" شه‌و پیاوه‌ی بیینی به‌ ناده‌میزادێکی ده‌زانی و وای بو‌ ده‌جوو گوايه ده‌یه‌وێت خراپه‌یه‌کی ده‌ره‌ق بکات، هه‌ر بۆیه‌ش به‌ نیگه‌رانی یه‌وه پێی گوت: (من په‌نا ده‌گرم به‌خودا له‌شه‌رو خراپه‌ی تو و هانا بو‌ خودا ده‌به‌م که به‌ره‌همی خۆی پاکو نابرووم به‌پاریزێت، جا نه‌گه‌ر تۆش پیاویکی له‌خواترس و به‌ته‌قوايت شه‌وا ده‌بی‌ت لێم دوورکه‌ویته‌وه).

(جیبریل) یش پێی گوت: (من ناده‌میزادێک نیم به‌و ره‌نگه‌ی تو بو‌ی ده‌چیت، به‌لکو فریشته‌یه‌کم له‌ فریشته‌کان (ملائکة) و خودا ناردوومی بو‌ لای تو تاکو کوڕێکی صالح و خواپه‌رست و بێ‌خه‌وش و گوژشکراوی نیو خێرو به‌ره‌که‌ت پێی به‌خشم).

"مه‌ریه‌م" له‌م وته‌یه‌ی (جیبریل) سه‌رسام بوو و لێی پرسى: (چۆن من کوڕێکم ده‌بی‌ت له‌کاتێکدا هێشتا کچم و می‌ردێک نه‌هاتوه به‌لامداو، ئێ خۆ ئافه‌هه‌تێکی داوین پێشیش نیم)؟! (جیبریل) له‌وه‌لامدا پێی راگه‌یاند: (راستی یه‌که‌ ناویه‌ وه‌ك خۆت ده‌لێیت.. به‌لام خودای په‌روه‌ردگارت فه‌رموویه‌تی: (پێگومان دروست کردنی منداڵێک به‌بێ‌ وجودی باوکێک کارێکی زۆر ئاسانه‌ له‌لام و تاکو بێ‌ته‌ به‌لگه‌یه‌کی‌ش له‌سه‌ر توانای زۆرو گه‌وره‌م، هه‌روه‌ها تاکو بێ‌ته‌ هۆی په‌حه‌تێک بو‌ شه‌و که‌سانه‌ی، که‌ پێی راستی پێی ده‌گره‌به‌ر. مه‌سه‌له‌ی دروست کردنی (عیسا)ش کارێکی به‌پار له‌سه‌ردرای له‌مه‌وه‌پێشمان بووه‌ هه‌ر ده‌بی‌ت به‌دی بێت)).

هه‌روه‌ك خودای په‌روه‌ردگاریش شه‌م قوناغانه‌ی چیرۆکه‌که‌ له‌م نایه‌تانه‌دا ده‌گێڕێته‌وه‌و ده‌فه‌رموێت: ﴿وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ (١) مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْفِيًّا (١٦) فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا (١٧) فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا (١٨) فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا (١٧) قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ نَقِيًّا (١٨) قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا (١٩) قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا (٢٠)﴾ مريم/ ١٦-٢٠.

هه‌روه‌ها خودای گه‌وره‌ له‌م باره‌یه‌وه ده‌فه‌رموێت: ﴿وَالَّتِي أَحْصَيْتَ فَتَحَهَا فَفَنَحْنَا

(١) انتبذت: (خۆی دوورخسته‌وه). (دوو‌ره‌په‌ریزوخۆیه‌ناده‌ر بوو).

(٢) حجاباً: (په‌رده‌یه‌ك بو‌ خۆ چه‌شاردان لێ‌یان).

(٣) روحنا: پۆچه‌که‌ واته‌ (جیبریل) هه‌، بۆیه‌ش به‌ (رۆح) ناوبراوه‌ چونکه‌ گیانپه‌روه‌ر (رۆحانی) بووه‌، گو‌ترایه‌شه‌ هه‌ر له‌ (رۆح) خه‌لق کراوه‌.

(٤) غلاماً زكياً: واته‌ (كوڕێکی پالاوته‌ له‌هه‌ر تاوان و گونا‌ه و کارێکی ناشیرین).

(٥) بغياً: (زیناکار) - له‌شفروش -

(٦) والتي: مه‌به‌ست له‌ "مه‌ریه‌م" ه.

فِيهَا مِنْ رُوحِنَا^(١) وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿الأنبياء/٩١﴾.

بېگومان ټیمهش له و ټایه ته دا به لگه یه کی دیار و پږشن له مهسه له ی له دایک بوونی (عیسا) دا (به بی باوک) به دی ده کین و به کاریکی هیجگار مه زنی به رچا ومانی ده بینین، نو به لگه دیار و پږشنهش نه وه یه: له دایک بوونی (عیسا) به بی وجودی باوک ټک نه و توانو قودره ته بی هاوتایه ی خودا ناشکرا ده کات که له کاری خولقاندنی شته کاند پابه ندی هیج نامرازو هوکاریک نریه له و هوکارانه ی که جیهانیان له سر به پږوه ده چیت و له و سیسته مه شدا که بوی داناه..

هه ندیک که سیس له خه لکی (دروست بوونی "عیسا" به بی باوک) ده که نه به لگه یه ک له سر خودایه تی ی خودای مه زن، به لام هه ندیک تر له خه لکی نه مه ده که نه هو یه ک بوی تیر و توانج دان له دایکی و گومان کردن له وجودی "مه سیح". خودای گوره ش پروو له هه موو نه و جوړه که سانه ده کات و پیان ده فرمویت: ﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾^(٢) آل عمران/٥٩.

گومانیشی تیدا نی یه که کاری خه لک کردنی (ناده م) له کاری خه لک کردنی عیسا سرسورپه ټی تره، چونکه (عیسا) له می پینه یه کی مروؤ و -هاوپه گه زی خوی- دروست کراوه، به لام (ناده م) له (خاک) دروست کراوه.

سکیر بوونی "مه ریه م" به "عیسا" وه له دایک بوونی "عیسا"

خاتو "مه ریه م" ی پروو سوور و پاک داوین له و ساته وه خته دا، که (جیریل-ی فریشته ی خودا) فووی پیدا کرد، سکی پرپوو، دیاره "مه ریه م" نه وه شی له خه یا لدا بوو، که داخو خه لکی بی ناگچی ده رباره ی کچیک ده لټین کاتیک سکی پرپیټ و، بی نه وه ی میړدیک هه بیټ مندالی ده بیټ؟!

(١) فنفتحنا فیها من روحنا: واته (له پږچی خومان فووی نه ټینی یه کمان له نه نی یه کانی وجودی کزړه له له سکی دا-تی کرد) که (عیسا) و ټیانه که ی بووه، سه بارت به وه ی فووی تی کردوه زانایان بیروپای هه مه جوړولیک جودایان هه مه، هه ندیکیان ده لټین: (فووی کردنه که له خودا خویوه بووه، چونکه خودا شیوازی خولقاندنی (عیسا) ی به (ناده م) چواندووه و دباره ی ناده میس فرمویه: (ونفتح فی من روحی). هه ندیک زانای تریش ده لټین: (نه وه ی فووی تی کردوه (جیریل) بووه). دوا ی نه مهش ناته بایی نیوان زانایان له بیروپادا له سر چوټیه تی فووی کردنه که یه. بوی نمونه هه ندیکیان ده لټین: (جیریل-فووی به باخه لی "مه ریه م" دا کردوه و (باخه ل) (جیب) یش به گیرفانی کراس و به فقه ی سیننه ش ده گوتیت) تا کو فوه که گه یشتو ته نیو مندالان (په حم) ی، گوتراویشه فوه که له ده میوه بووه گه یشتو ته نیو سکیو شیدی ده سبه جی له و ساته دا سکی پرپوه).

(٢) من الممتین: واته (له گومان به ران).

ئەم جۆره بێرو خەیاڵانەش "مەریەم" ی زۆر ترساندو زۆر بێ ئارام و نیگەرانی کرد، ترسیکی زۆری لێ نیش و حەزی لەخۆداپران و گۆشەگیری دەکرد... بۆیه لەو کاتانەدا چو بۆ شوێنیکی دورو لەخەلکی و خۆی لێ شاردنەوهو لەبەرچاویان ون بوو.

ئینجا لەوێ کاتی مندالبوونی هاته پێشەوهو ژان گرتی و لەبەر ئازارو ژانی مندالبوونی پەنای برده بەر قەدی دارخورمایەك تاكو خۆی پێ حەشاردات و خویشی پێ پابگری، هەر لەو ساتەشدا ئەوهی بێرکەوتەوه کەوا مۆر و پەلەیه‌کی ناشیرینی پێوه دەلکینن و خەلکی خەتاباری دەکەن، هەر بۆیه‌ش هیوای ئەوهی دەخواست کە بەر لەو ڕووداوه بمرایه یاخود هینده بێ ناو و بێ کەلک بوايه کە لای هیچ کەسێک شایانی باس کردن نەبوايه.

بەلام کتوپر لوطف و بەزەیی ی خودای پێ گەیش و سۆزو سەرپەرشتی خودا بالی بەسەر داکتیشاو دەنگی (جیریل) ی لەنزیکەوه بیست کە لەخواروو خۆیه‌وه بوو و بانگی لێدەکرد هیچ خەمی نەبیست و خودا ڕزق و ڕۆژیشتی بۆ ڕیارداوه و با لەوه دلتیا بیست، هەر وه‌ها با قەدی دارخورماکە ڕاوه‌شینیست، چونکە خورمایەکی تەرو پێگەیشتووی بۆ بەرده‌داتەوهو بەناسانی و نیشتیهاوه بۆی دەخوړیت. پاشان پێی ڕاگەیاندا لەناوی ئەو جۆگە لە پاکەش بخواتەوه کە لەژێر درەختەکەوه دەڕۆیشت، تاكو خۆی پێ هێور و دلتیا بکاتەوهو بیستەوه سەرباری ئاسایی ی خۆی و، هیچ خەم و باک و ترسیکی نەبیست.

پاشان (جیریل) فێری کرد، ئەگەر هەر کەسێک سەرزەنشتی ی کرد و پرسیاری دەربارە ی ئەو مندالە لێکرد و لێیان کۆلیه‌وه، کە داخۆ ئەمە ی لەکۆیوه هیناوه، با ئەویش هیچ وەلامێکیان نەداتەوهو هەر تەنها بە ئیشارەتێک بیاندوینیست و تێیان گەیه‌نیست، کە: (من خۆم لەقسەکردن گرتۆتەوهو نەزری ڕۆژووی قسەنەکردم لەسەر خۆم داناهوهو دەبیست ئەمڕۆ لەگەڵ کەسدا نەدویم)...

ئەم بڕگەیهی پێشوی ئەم بەنده‌ش واتاو شیکاری ئەم نایەتانهی قورئانه، کە خودای مەزن قوناعیکی بەسەر هاته‌که‌یان تێدا دەگیرێتەوهو دەرەمۆیت:

﴿فَحَمَلَتْهُ فَانَبَذَتْ بِهٖ مَكَانًا فَوِصِيًّا^(١) ۞ فَاجَاءَهَا^(٢) الْمَخَاضُ^(٣) اِلَیْکَ جِئِجَ النَّخْلَةِ ۞ قَالَتْ يَلِیْتَنِي مِثُّ قَبْلِ هٰذَا وَکُنْتُ نَسِيًّا^(٤) ۞ مَنَسِيًّا ۞ فَادْنٰهَا مِنْ حَمِيٍّ اَلَّا تَحْزَنِي قَدْ

(١) قصیاً: دورو.

(٢) فاجاءها: ناچاری کرد... زۆری بۆ هیناوه تەنگی پێ هەلجێ.

(٣) المخاض: سک نیشە وژانی توندی مندالبوون.

(٤) نسیاً: واتە: شتیکی لەبیرکراوو و بێ‌یابه‌خی وا کە هەرگیز شایانی باسکردن و وەبیر هاتنەوهو دلتەنگ

جَعَلَ رَبُّكَ تَحَنُّكَ سِرًّا^(١) ۞ وَهَزَىٰ إِلَيْكَ مِجْنَدَ الْتَخْلَةِ سُنُطَ عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِيًّا^(٢) ۞
فَكُلْ وَأَشْرَبْ وَفَرِّ عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيْنَ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنِ
أَكْلِمَ الْيَوْمَ أَنْسِيًّا ۝ مريم/ ٢٢-٢٦.

"عیسا" له سهر بیسکه وه دمدویت

بهراستی دواى شهوى "مهریم" شهو منداله "عیسا" ی بووه بردویتی یه نیو
گه له که شیه وه، وهك پرووداوکی هیته قورس و له ناکاو دیار بووه له لایان که هه موانی
په شوکاندوه، چ شهوانه ناگاداری ته قواو خواپه رستی یه که ی بوون و چ شهوانه ش که هیچیان
دهرباره ی به ندایه تی و عیباده تی "مهریم" نه ده زانی، چونکه شتیکی سه یرو سه مه ره ی وای
پیشان دان که تا شهو پروژش لای شهوان به کچیکی شوونه کردوو و بی میرد ناسرابوو، ههر
بزیهش دیارده کتوپری و له ناکاوه که خوی له خوی دا هوکاریکی تاوانبارکردن بوو، چونکه (شتی
کتوپری) بوار به بیرکردنوه و تی فکرین نادات، به تاییه تی کهوا به لگه ی خه تابارکردن له نارادایه و
هوکاریش به بینراویکی ماددیه وه دیاره و هیچ پاکانه و پیچ و په نایه کی تیادا نه ماوه ته وه.

کاردانه وه ی خاتوو "مهریم" یش له بهرام بهر شهو گیزه لوو که یه دا شهو بوو په یه وه یی
راسپارده و رینمایى یه که ی (جیریل) ی کردو بی دهنگی ی خوی راگه یاندو به ئیشاره ت سه رنجی
شهو خه لکه ی بو لای کوپه پالخواوه که ی راکیشاو داوا ی لینکردن قسه ی له گه لدا بکه ن.

شهوانیش زیاتر تووره بوون و پیى دا هه لشاخان له بهر شهوى وا تیده گه یشت گوايه
"مهریم" گالته یان پی ده کات، چونکه له وه بهر نه یان دیبوو مندالیک له نیو بیسکه وه
قسه بکات لهو ته مه نه که مه ی دا، به لام "عیسا علیه السلام" وه لامی تیرو ته سه لی له سهر پاکى و
بی تاوانی ی دایکی ی دانموه بو سماندن که خودا ده یه نیته ناخاوتن و پیى گوتن: (من
عبدی خوام و له مه ولا کتیبی - ئینجیل - م بو ده نیتریت و ده مکات به پیغه مبه ریک و به سوودو

بوونی خه لکی نه بیته کاتیک له بهر چا و نامینیت و له ناو ده چیت.

(١) سريا: واته (جۆگه له ناوتیک) گوتراویشه مه به ست له "عیسا" یه، چونکه (سری) به و پیواوه گه وروه
دیارانده ده گوتریت که خاوه نی ره وشت و ناکار و یله ی به رزن.

(٢) رطباً جنياً: به بهر و بوومی شهو دار خورمایه ده گوتریت، که هیشتا ته رو نه رمه و وشک نه بووه ته وه، له
روانگه یه کی زانستیه شهو سه لیتراوه که خورمای ته رو خا و مادمه ی سه ره کی ی خوراکى زوری تیده یه و
له شیه ی گیراوه یه کی (به ناسان هه رس کراو) دایه و له پرووی ته ندروستی یه وه سوودی زوری بو نافرته تانی زه یستان
هه یه.

موباره کم ده کات و مامؤستای پينمايی کارى خيړوچا که تان دهم، ههروه ها خودای گه وړه فرمايم پي ده کات له سهر نويز کړدنې بهره وړام و زه کات دانى مال و سامان له ماوه ی ژيانم دا، جگه له وهى که فرمانيشم پي ده کات چا که له گهل دايکدا بکهم و ريزى ته وای لى بنيم، ديسان خودای مه زن منى به که سيکی خويه زل زان و له خوا ياخى دانه ناوه و سه ريچيکارى فرمانى نام، هيمنى و سه لام و ناسايش له سهر من بووه له رؤزى هاتنه دنيا و له رؤزى له دنيا دره چوون و له رؤزى زيندو و بوونه و هيشم دا).

هه موو نه دم ديړانه ی دواييش ماناو راښى نه م ثايه تانه ن که خودای گه وړه تياياندا فرمويه:

﴿فَاتَّيَّ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ، قَالُوا يَنْمِرُ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا فَرِيًّا^(١)﴾ (٢٧) يَتَّخِذَ هَرُونَ^(٢) مَا كَانَ أَبُوكَ أَمْرًا سَوًى وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَغِيًّا^(٣) فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ تُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْأَمْرِ صَبِيًّا^(٤) قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ ءَاتَنِي الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا^(٥) وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا ذُمْتُ حَيًّا^(٦) وَبَرًّا بِوَالِدِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا^(٧) وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا^(٨) مريم/ ٢٧-٣٣.

(١) فرياً: تاوانتيكى زؤر گه وړه سهخت که مندالتيكت بي باوك هه يه.

(٢) يا آخت هارون: واته (نمى خوشكه كى هارون). دهر باره ی وشه ی (هارون) ليره دا جياوازی بيروړا له نيټو زاناياندا هه يه له سهر ماناى نمو (خوشك و برياه تى يه) و داخو (هارون) كړييت؟ يو نمونه هه نديك له زانايان ده لين: (براكه ي-موسا-يه). مهبه ستيش له مو قسه يه ی خه لكى نمو سه رده مه به "مهر يه م" نه وه بووه كه (نيسه له كارى عيباده ت و خواپه رستيتدا وهك (هارون)ى خواپه رستمان ديوي ت و به خوشكيكي نمو خواناسه ت له قه له م ده دين). بيگومان "مهر يه م" له كوپانى (هارون)ى براى (موسا) بووه بهره چه لك براوه ته وه سهر (خوشك و برياه تى) يك له گهل (هارون) دا چونكه له نه وهى نمو بووه، هه وړه ك چؤن به (ته ميمى) يهك ده گوتري ت: (يا آخا تيم) واته: نه ی برايه كى (تيم). يان كه به عه ره بش ده گوتري ت: (يا آخا العرب) نه ی براى عه ره ب. هه وړه ها گوتراوه: له مو سه رده مه دا له نيټو (بنو اسرائيل) دا خوا په رستيتك هه بووه كه هه ر خؤى بو خواپه رستى ته رخان كړدووه ناوى (هارون) بووه "مهر يه م" يشيان له كارى خواپه رستى دا به خوشكيكي نمو داناه، چونكه له سهر پي بازى نمو پياوه خوداى په رستووه وهك نمو خؤى بو خزمه تى مالى خودا و عيباده ت ته رخان كړدووه... واته وهك نمو خؤى وه قف كړدووه.

به ندى سى يه م

((په يامى "عيسا"))

(گومرايى (بنو اسرائيل) - پيغه مبه ريتى ي "عيسا" - مزگينى دان به هاتنى "حمد" ﷺ -
شوينكه وتوانى "عيسا" - مو عيجيزه كانى "عيسا" - به ربه ركه كانى ي "جوله كه" له دژى
"عيسا" - كوتايى "عيسا" - بانگه وازى "عيسا" بو خوا به يه كگرتن بووه.)

گومرايى (بنو اسرائيل)

كاتيك (بنو اسرائيل) له پړى راست لايان داو له سنوورى شهرى خودا تپه پرين و
سهرنگوم بوون له كوكردنه وى مال و سامان چ له پړى حه لال و چ له پړى حه راميشه وه، نيت
خوداى گه ورهش گه ليك شتى حه لال لى حه رام كردن لهو شتانه ي كه له وه پيش حه لال بوو
بويان، هه روه ها خوداى گه وره له م باره يوه فهرمو ويه تى:

﴿فَيُظْهِرُ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا^(١) حَرَمًا عَلَيْهِمْ طَبِئَتْ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
كثيراً﴾ (١١٠) وَأَخَذَهُمُ الرِّبَا وَقَدْ هُمُوا عَنْهُ وَأَكْلَهُمْ آمُولُ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ
عَذَابًا أَلِيمًا النساء/١٦٠-١٦١.

هه روه ها نه وان له چه ند بېر و باوه ريكى پړى لايان دابوو، نه وه بوو كۆمه ليكيان نكو ولييان
له پړى دوايى و زيندوو كړدنه وه ده كرد، به م پي يهش نكو ولييان له سزاو ليپر سينه وه و پا داشت
ده كرد... نه مهش بووه هوى نغو بوونيان له هه واو ثاره زووه كان داو رۆچوونيان له به دكارى و
هه وه سپه رستى دا بى نه وى هه ست به سزاو ليپر سينه وه بكهن.

پيغه مبه ريتى "عيسا"

خوداى په روه ردگار عيساى كرد به پيغه مبه ر له ته مه نى (٣٠) سالي دا دواى نه وى سرووشى
(وهى) له په روه ردگار يوه پي گيشت و فيرى (تهورات) و (نينجيل) ي كرد، هه روه كه خودا
خوى ده فهرمويت: ﴿وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ﴾ آل عمران/٤٨

(١) هادوا: واته (يههود) - جوله كه كان.

«...وَأَتَيْنَهُ الْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ» (المائدة / ۴۶)

جا دواى نه‌مه "عیسا" ده‌ستی کرد به‌مزگینى دان به‌خه‌لکى و به‌گه‌یاندنى په‌یامى خودا پی‌یان و بانگى کردن بۆ پابه‌ندى پی‌وهى و په‌یره‌وى کردنى، چونکه وه‌ک پی‌ی راگه‌یاندبون نه‌و بۆ نه‌وه هاتووه، که ته‌قه‌للا بدات له‌پیناوى گیرانه‌وهى جوله‌که‌کان بۆ سه‌ر پی‌ی راست و به‌رگرتن له‌و گومراپوونه‌یان و، روونکردنه‌وه ره‌واندنه‌وهى نه‌و ئیختیلاف و نات‌ه‌باییه‌ش، که ده‌براره‌ی ره‌واو نار‌ه‌وا (حه‌لال و حه‌رام) له‌ نیوانیاندا دروست ببوو، پاشان نه‌و شتانه‌ی لی‌یان حه‌رام کرابوو، بۆیان حه‌لال‌کاته‌وه به‌فه‌رمانى خودا، هه‌روه‌ک خوداى گه‌وره‌ش ده‌فه‌رمویت: ﴿وَلَمَّا جَاءَ عِيسَى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلَفُونَ فِيهِ فَأَتَقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ۝۱۳۰ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَأَعْبُدُوا هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾ (الزخرف/ ۶۳- ۶۴).

مزگینى دان به‌هاتنى (محمد ﷺ)

یه‌کێک له‌و هه‌والانه‌ی له‌په‌یامى "عیسا" دا بوو مژده‌دانه به‌هاتنى پی‌غه‌مبه‌رىکى دیکه‌ی خودا له‌پاش خۆى که‌ناوى (ئه‌حمده‌-ه) واته: (محمد ﷺ)، هه‌روه‌ک خوداى گه‌وره له‌سه‌رزارى "عیسا" وه‌ ده‌گیریت‌ه‌وه ده‌فه‌رمویت:

﴿وَلَوْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ بَنِي إِسْرَءِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدٌ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّؤْتَيْنٌ﴾ (الصف/ ۶۰).

واته: (عیسای کورێ "مه‌ریه‌م" گوته‌ی: (ئه‌هى گه‌لى (بنو اسرائیل) بی‌گومان من پی‌غه‌مبه‌رى ره‌وانه‌کراوى خودام بۆ لای ئی‌وه‌و، باوه‌ره‌یت‌ه‌رو به‌راست دانه‌رى کتیبه‌کانى پی‌ش خۆم و ته‌هوراتیشم، هه‌روه‌ها مژده‌تان پی‌ده‌ده‌م ده‌براره‌ی هاتنى پی‌غه‌مبه‌رىک له‌دواى خۆم که‌ناوى (ئه‌حمده‌-ه).

"عیسا" به‌زاراوه‌و بی‌ژه‌ی (پی‌غه‌مبه‌ر) ناوى مژده‌ له‌سه‌ردراوه‌که‌ی ده‌ب‌رد، هه‌روه‌ها به‌ بی‌ژه‌ی "میسیا" و "فارقلیط"یش. بی‌گومان "فارقلیط" بی‌ژه‌یه‌کى ته‌ع‌ریب کراوى زاراوه‌ی یۆنانى (بیری‌کلتوس)ه‌ که‌ له‌ ته‌رجه‌مه‌ یۆنانى یه‌که‌ی ئینجیلدا هه‌یه‌و مانای (بیری‌کلتوس)یش به‌ زمانى یۆنانى واته (محمد واحمد)^(۱).

(۱) ده‌براره‌ی وشه‌ی (بیری‌کلتوس) مامۆستای زاناو عه‌لل‌امه‌ (عه‌بدال‌وه‌اب النجار) ی دانه‌رى کتیبى (قصص

شونځه وتوانی "عیسا"

"عیسا ﷺ" له بانگه وازه کهیدا رووبه پرووی مشتمرو شه پر قسه ی (صدوقی یه کان) بووه وه، که تا قمیک بوون له جوله که کان و نکوولیان له پوژی دوا یی (ناخیرهت) و سزاو پاداشته کانی ده کرد، هره وه ها رووبه پرووی سر کرده ناینی یه لاره کانیشیان بووه وه که به هژی بیروپا چه وته ناینی یه کانیانم وه له عه قیده ی راست لایان دابوو، وه (فریسی - نووسه رو کاهینان). به لام "عیسا" بهو به لنگه به هیزو قناعت پی هیته رانه یه وه هموویانی بی ده نگ کردو نارپکی ی رپیازه که شیان ی بۆ پرون کرده وه، سه ره پای شه وه له سه رنکوولی و بی باوه رپیان هر بهر ده وام بوون.

جا کاتیک "عیسا" دیتی شهوا ته ور می لاری و سه ریچی له نیوانیاندا په رده سه ینیت و نیشانه کانی بی باوه رپش زیاتر له دلیان ده چه سپیت، به ره رووی هموویان وه ستاو پیی گوتن: (کی شونځه وتوو ی منه له گه رانه وه بۆ سه ر رپیازی خوادا؟) له وه لامدا خیرا شه و قوتابیانه ی که باوه رپان پی هینابوو، به نازایه تی و چاوقاییه وه باوه ری خویان ناشکرا کرد هر چه نده که ژماره یه کی که میش بوون له چا و کژمه لانی بی باوه ردا، هره وه قورن بزمان ده گپ رپته وه ..

﴿فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْخَوَارِثُ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ ءَأَمَّنَّا بِاللَّهِ وَأَشْهَدُ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾ (۵۴) رَسَا ءَأَمَّنَّا بِمَا أَرْزَلَتْ وَأَتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿۵۳﴾ آل عمران/ ۵۲-۵۳.

له م نایه ته دا وشه ی (حواریون) مانای (هاوه لانی عیسا و قوتابی یه نزیکه کانی ده گه یه نیت)، شه وانیش دوا زده پیاو بوون و به زمانی شه سر ده مه به (مژده کاران = مبشرین) ناو ده برین - شه وانه بوون که (مه سیح) له ژپانی دا ناروونی بۆ لای خه لکی شونځه کانی تر تا کو مژده ی هاتنی شه ناینه تازه دیان پی بگه یه نن.

(الانبیاء) پرسپاریک له دکتور (کارلو نلینو) ی روژه لاتناسی یتپالی ده کات، شه ویش له وه لامدا ده لیت: (قه شه کان ده لیتن شه وشه یه مانای (نارام پی دراو) ده گه یه نیت. ماموستا (عبدالوهاب) پی پی ده لیت: (من پرسپار له دکتور پکی وه تۆ ده کم که (پروانامه ی دکتورات له نادابی زمان) دا هیه، نه ک پرسپار له قه شه یه ک بکم). شینجا دکتور دانی پی داده نیت و ده لیت: (مانای وشه که واته شه که سه ی همدو سواسی زوره). دوا یی ماموستا (النجار) لئی ده پر سیته وه: (نایا شه شایسته ی به باشر دانان و نامرزی (أفعل) نی یه که وا له جیاتی (همد) - أحمد بیت؟) شه ویش ده لیت (به لئ وایه) .. قورنانی پیروزیش زیاتر شه راستی یی سه لماندوه له م نایه ته دا (و مبشرا بر رسول یاتی من بعدی اسمع أحمد).

موعجزه کانی "عیسا"

له و سهرده مه دا پیاوړی نایینی هه ستیان به مه ترسی یه ک ده کرد، که گه ماروی داو، چونکه نهوا "عیسا" هاتووه و سهرزه نشتیان ده کات له سهر پوچوونیان له هه و او ناره زوو په رستی داو له سووربوونیان له سهر به دکاری، نه و به و ده سستی کرد به په رده لادان له سهر کاری نابه جی و نهینی یه کانیان و له نیو خه لکی دا رووی راسته قینه یانی باس ده کرد و ده رده خست.

نه و انیش به تیگرای ده نگ و ریکه و تنی نیو خوین بریاریندا به توندی دژایه تی بکه و به دروی بجه نه وه، بو نم مه به سته ش و یستیان شهرمه زاری بکه و داوای چهند به لگه یه کی به هیزیان بو سه لماندنی په یامه که ی لی ده کرد، خودای گه ورهش بو شو کاره به چهند موعجزه یه کی گه وره پشتگیری کرد، وه کم نم موعجزانه:

١- له قور شیوه ی په یکه ریکی بالنده ی دروست کردو پاشان قووی پیا کردو، به فهرمانی خودا بو به بالنده یه کی زیندووی راسته قینه.

٢- چا کردنه وه ی که سیکي کویرو نایینا که هر له مندالویه به کویری له دایک بووه و باوکیشی کویر بوویت، به وشیوه یی ده سستی به چاوانی داده یینا و به فهرمانی خودا چاوی ده یینیو چاک ده بووه و.

٣- ده ست هیئان به سهر که سینکا که تووشی نه خوشی به له کی بووه و په له ی سپی که ووتو ته پیستیه وه به یارمه تی خودا چاکی ده کرده وه.

٤- زیندو کردنه وه ی مردوان به فهرمانی خودا و (له ری بانه گکردنیان یان ده ست لیدانیانه وه).

٥- خه لکی له ماله وه هه رچه کیان بخواردایه و پاشه که وت کردایه، "عیسا" ده یزانی و هه والی نه و خوراک و پاشه که وت کراوانه یانی پی ده گوئن.

خودای گه وره نم پینچ موعجزه یی باس کردووه و له سهر زمانی "عیسا" وه فهرموویه:

﴿إِسْرَءِیْلَ اِنِّیْ قَدْ جَعَلْتُکُمْ نَبِیَّۃً مِّنْ رَّبِّکُمْ اِنِّیْ اَخْلَقْتُ لَکُمْ مِّنَ الطِّیْنِ کَهَیۡئَۃَ الطَّیْرِ فَاَنفُخُ فِیْهِ فَیَکُوْنُ طَیْرًا یُّدۡنِ اللّٰهُ وَاُتِیۡ اَۡلَکُمَہٗ وَاَلَا تُبۡرَکُ وَاُنۡحِی الۡمَوۡتَ یُّدۡنِ اللّٰهُ وَاُنۡبِئُکُمۡ بِمَا تَاۡکُلُوْنَ وَمَا تَدۡخِرُوْنَ فِیۡ بُیُوۡتِکُمۡ اِنَّ فِیۡ ذٰلِکَ لَاٰیَۃً لَّکُمۡ اِنۡ کُنۡتُمۡ مُّؤْمِنِیۡنَ﴾ آل عمران/ ٤٩ ..

"عیسا" موعجزه یه کی تریشی هه بوو که له سهر داوای هه واری یه کان (قوتابی و

شونیکه وتوانی) پیشان دا" نهوه بوو خوانیک خۆراک له ئاسانهوه نیررایه خوارهوه بۆ لایان تالعی بخۆن و به تهواویش له باوهریان دلتیا بن و بزائن که له سه رپی راستن و راستی ی په یامه کهی "عیسا" شیان بۆ سه ملینریت.

"عیسا"ش نزای له لای خودای په روه ردا گار کرد و لعی پارایه وه نهوه قاپه یان بۆ بنیریتته خوارهوه که داوایان کردبوو:

﴿إِذْ قَالَ الْخَوَارِثُ يَبْعِي ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَقْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾ قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنْزِلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدَ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١١٥﴾﴾ المائدة/ ١١٢-١١٥.

حیکمه ت له موعجیزه کانی

لیره ده خوینهری به پیر پرسیاریکی به خه یالدا دیت له سه ر نهوه ی بۆچی موعجیزه کانی "عیسا" بهو جوړه بوون؟ ده رباره ی لیکدانه وهی هۆی نهوه جوړه موعجیزانه ش گوتراوه: بۆ خه لکی نهوه رۆژگاره ی "عیسا" پتویست و شیاو بوون چونکه لهو سه رده مه دا خه لکی لارییان له (رۆح) هه بوو و باوه ریان به وجودی نه بوو، هه ربۆیه ش (مه سیح) به موعجیزه یه کی وه هاوه چوه بۆ لایان که کاریکی نااسایو سه رسوریه ین بوو و سه ملینه ری راستی په یامه که شی بوو، له هه مان کاتیشدا جاریکی راسته قینه و راستگوزیانه ی حه قیقه ته ی گیان (رۆح) بوو و به لگه یه کی به نه بر (قاطع) یش بوو له سه ر بوونی (رۆح).

نهوه قورپی که په یکه ری بالنده یه کی لی دروست کردبوو و فوی پیاده کرد و که به فه رمانی خودای گه وره ش ده بوو به بالنده یه کی زیندوو، ته نیا نهوه راستی یه نوئییه ی بۆ ده سه لماندن کهوا شتیکی تر به نیو جه سه قورینه که دا رۆشتوه وه له رپه گه زی خویشی نییه و ژیا نی به به ردا کردوو، جا نهوه مرۆقه ی، که مرده بوو و که عیسا بانگی ده کردو زیندوو ده بووه وه وه لایمی بانگه که ی ده دایه وه به لگه بوو له سه ر نهوه ی کهوا گیانیک لهو جه سه یه دا جیگیر ده بیته به پیی نهوه بانگ کردنه ی "عیسا" و ژیا نی تیدا دروست ده بیته وه..

موعجیزه کانی "عیسا" به پیتی داناییو حیكمه تی بانگه وازه کهی بووهو بۆ پهروه ردهی گیانی و باوه به زیندوو بوونهوه بووهو، که بینگومان ژیانیکه تری دواي ثم ژيانهی دنیامان ههیهو مروثی چاکه خواز پاداشتی کاره چاکه کانی تیادا ده دریتتهوهو مروثی خراپه کاریش له سهر خراپه کانی سزا ده دریت.

به ره ره کانیی جولە که له دژی "عیسا"

خودای مهزن بهو موعجیزه پۆشن و گه ورنه پشتگیری "عیسا" ی کرد که بینگومان هه موو زمانیک له ناستیاندا لال دهبوو و هه موو خاوهن گومانیکیشی دلنیا ده کرد و گومانی له دلدا نه ده هیستتهوه.

به لām جولە که کان که "عیسا" یان بۆ په وانه کرابوو دلپهق و په ست بوون لۆی و دژایه تییان ده کرد و به هه موو شیوهیه که هه و لیان ده دا ری له خه لکی بگرن و نه هیلن گوئ رادیرن بۆ بانگه وازه کهی، تا له دوا ییشدا پیلانی له دژ بگین.

جا کاتیک زۆر ماندوو بوون لهو فروفیلاتنه داو شکستیان خوارد له نه هیشتنی بانگه واز کردنی و دیتیان وا ههر سووره له سهر گه یاندنی په یامه کهی و هه ژاران و بی ده سه لاتانیش به رد هوام به دم بانگه وازه یه وه دین و له ده وری کوډه بنه وه، ئینجا دهستیان کرد به هاندانی پۆمه کان لی و وه می نهو هه و لانه یان ده خسته بیرو دلپانه وه که گوایه بانگه وازی "عیسا" بۆ له ناو بردنی مو لک و مه مله که تی (قه یسه ر) و پشه کیش کردنی ده سه لاته که یه تی..

له م پشگه یه شه وه توانییان حاکی پۆم هان بدهن بۆ شه وهی فه رمانیکی تایبه ت بۆ ده سگیر کردنی "عیسا" ده رکهن و حوکی له سیداره دان (له خاچ دان) یشی بۆ ده رکهن.. بۆ جیبه جی کردنی ثم فه رمانه سه ربازه پۆمانیه که کان دهستیان کرد به گه پان به دواي "عیسا" دا، لهو کاته شه دا له نیو هاوه لانی دا پیاوکی دووروو (منافق) هه بوو که درۆو ده له سه ی بۆ هه لده به ستن و دوو زمانی و سیخوپی له سهر ده کرد، به لām خودا پوخساری نهو پیاوه دوورووهی به شیویه که گۆری که له "عیسا" به چیت و ئیت به هۆی نه وه وه سه ربازه کان گرتیان و وایان زانی "عیسا" یه، نهویش په شوکاو زمانی ته ته له ی ده کرد، خودای گه ورهش به نه مری خۆی بی ده نگه کردبوو وهیچی بۆ نه ده گوترا.. له بهر نه وه حوکی له خاچدانی به سه ردا دراو "عیسا" ش بینگومان خودا پزگار بوونی بۆ نویسوو و نه که وته بهر دهستیان.

قورثانی پیرۆز راستیی ثم به سه رهاته ی وه ها گیرا وه ته وه که خودای گه وره پرسی نه دا وه "عیسا" بکوژن، به لکو له ده ست نه وان پزگاری کردوو، هه ره که فه رموویه تی: ﴿وَقُولِهِمْ إِنَّا

فَلَنَلَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قُلُّوهُ وَمَا صَلَّوْهُ وَلَٰكِن شَيْءَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ أَخْلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِّمَّا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا أَتْبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قُلُّوهُ يَقِينًا... ﴿النساء/ ١٥٧﴾

مانای شم نایه ته شهوه ده گه یه نیټ که (شهوان به شیدعا و پروپاگهندهی خویشیان نه یانتوانیږو "عیسا" بکوژن یان له خاچی بدن هه روه کو شیدعای ده کهن، به لام پیاوه له وچو تیراوه که یان له خاچ دابو و وایان زانیږو "عیسا" یه که له خاچیان داوه، به لکو که سیکی غه یری شهویان له خاچ دابو).

شم به شهي نایاته که ﴿وَإِنَّ الَّذِينَ أَخْلَفُوا فِيهِ...﴾ شهوه ده گه یه نیټ که (شهوانی گومانیان له م راستی یه هه یو له سهر شه و بیروپرایه ن گوايه "عیسا" خوی له خاچ درایت و سوورن له سهر شم بچوونه، شهوه دیاره به هه له داچوون، چونکه هیچ زانستیکی به لگه دار و پروون و ناشکریان له مېر سلمانندی بچوونه که یان نی یه، به لکو هه به دواي گومانیاندا وېلن).

قورثانی پیر ژ دواي باس کردنی عیساو شېرک و په یامی سهرشانی، باسی مه سه له ی کوشتن و له خاچ دانیسی کردووه و په نجهی ناماژهی بچ شهوش درېژ کردووه، که گومان و بچوونه هه له کان لهو دوو مه سه له یه ی (کوشتن) و (له خاچ دان) شهوه سهریان هه له داوه، شم شپوه گېرانه وه یه ی قورثان راستی یه کی میژوویی یه و تنانته له نیو خودی (مه سیحی یه کانیش) دا چند تاقمیک هه بوون نکوولیان له پرودواي له خاچ دان و کوشتنی "عیسا" کردووه، وه (ساترینوسی یه کان) و (مه کیوونی یه کان) و (پارديسیانی یه کان) و چندین هوزو تیره ی تریان لهو هوزو دهسته و تاقمانه ی که هه رگیز دانیان بهو گومانه سه یرو سه مه رانه دا نه ناوه که گوايه (مه سیح) له خاچ درایت و کوژرایټ.

خو نه گهر له پړی قورثانه وه نه بیټ شهوا پيغه مبهه ریکي نه خوینده واری وه کو (محمد ﷺ) چوون هه موو شه راستیانه ی ده زانی که تا شه روژه له لای گه لی عهره بی شه و سهرده مه نه زانراو په نهانی بوون؟ بینگومان شه مش لهو به لگه روشن و پرشن گدارانه یه له سهر شه راستی یه ی، که قورثانی پیر ژ سروشیکی خودایی (وحي الهي) بووه هه ر خودا خوی ناردویتی یه خواره وه بچ لای (محمد-ی) په وانه کراوی ﷺ تا کو شه حقیقه ته ی جی خیلاف و ناته بابیو گومانداریان بوو بویان پروون بکاته وه و چی دی له گېژاوی گومانه بی بنچینه کاندانه تلینه وه.

کوټای "عیسا"

نهی باشه نه گهر "عیسا" له خاچ نه دراوه، داخو چی ی به سهر هاتبیت؟

قورئان بهم فرمایشتهی خودای گه وره وه لایمی نهم پرسیارهی داوه ته وه: ﴿وَمَا قُلُوهُ يَقِينًا﴾ (١٥٧) بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ ﴿ کوټای نایه تی ١٥٧ و سهره تای نایه تی ١٥٨ ی سوره تی النساء .. واته (نهوان- جوله که کان- و سته مکاران به دلتیایه وه نه یانزانیبوو که نه مه "عیسا" یه وه له خاچ دراوه، به لکو تنه نا به وه هم و گومانی مه زنده کاری ی خوټیان وایان دانابوو گوایه نه وه عیسیا یه کوټایان پی هیئاوه).

ههروه ها خودای گه وره له م فرمایشتهی تری دا ده فرمویت: ﴿إِذْ قَالَ اللَّهُ يٰعِيسَىٰ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا...﴾ آل عمران/٥٥.. واته (خودا به عیسیا فرموو: نهی عیسا نهوا من بریاری چارنوس و کوټای هاتنت ده دم و به رزت ده که مه وه بو لای خوټم و، ناهیلیم کهس به سهرتا زالییت و بتکوټیت و، ده ریزت ده که م لوتیان و، پاکت ده که مه وه له و کرداره چه پلهی که نهوان که ده یانه ویت به مه به سستی له خاچدانت توخت بکهون)

سه بارت به پرستهی ﴿وَرَافِعُكَ إِلَيَّ﴾ له م فرمایشتهی خودا، زۆریه ی رافه کاران و موفه سیرین باسی نه وه یان کردوه کهوا بیگومان خودا "عیسا" ی به جه سته و رۆحه وه بو لای خوټی به رز کردوه ته وه. له چه ندین فرمووده ی راست (صحیح) ی پیغه مبه ریشدا ﷺ هاتوه که "عیسا" وه که نیشانه یه که له نیشانه کانی هاتنی رۆزی قیامت دیتته خواره وه بو سهر زهوی، وه که خودای گه وره ده فرمویت: ﴿وَإِنَّهُ لَلْصَّاعِقَةُ﴾، هاتنه خواره وه ییشی بو ناوه راستی نه ته وه ی موسلمانانه و تی که لیان ده بییت و حوکم به شه ریه تی نیسلام ده کات. له حوکم کردنیشیدا پشت به کتیبی خودا (قورئان) ده به سستی و ژیانی سهر زهوی خاوتین ده کاته وه داد و یه کسانیی تیادا بلاو ده کاته وه، دوا ی نه وه ی پرکراوو له زوټم و زۆرداری.

به لام به پیی بیرو پای دووه می رافه کاران و موفه سیرین "عیسا" تا کاتی مردنی به گویره ی مانا رواله تی یه که ی نایه ته کهش وه فاتی کردوه و ټینجا به رزکراوه ته وه: ﴿بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ﴾ واته: (چه ند پله یه که لای خودا به رزکراوه ته وه)، وه که چون له هه مان مه به سستا خودا ده رباری (نیدریس) یش فرموویه تی ﴿وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾ مریم/٥٧...

جا نه گهر بشگوتیت: دوا ی نه وه "عیسا" بو کوټی رۆشتوه و چاره نووسی به کوټی

گه ښتووه؟ وه لامی نه مېش ناسانو نه وېه کهدیگرمان خودا نه دوا لایه نه ی چاره نووسی "عیسا" ی باس نه کردووه بوی روون نه کردو وینه توه، ټیمهش زانیاری له م رووه هه ر بؤ خودا ده گپینه ووه به بی به لگه باسی مهسه له یه که ناکه ین که خودا خوی هیچی وای له باره وه باس نه کردیت.

بانگه وازی "عیسا" بؤ- خوا به یه گگرتن- بووه

گه ر به هوشیکي ساغ و ویزدانیکي هه قپه روه وه نه و ټایه تانه ی باسی "عیسا" و ټایه کدی ده کهن، بخوینینه وه، نه و به راستی بومان درده که ویت قورشان جه خت له سر نه و حه قیقه ته رۆشنه ده کات که "عیسا" ش هه ر مرؤفیک بووه پیغه مېهریکي خودا بووه ناروویه تی بؤ رپنمایي کردنی گروی به شهر و، په یامه که شی بانگه واز بووه بؤ یه کتاپه رستی و خوابه یه که گرتن له به ندایه تی و خواپه رستی دا، به ندایه تی و عیباده تیش ته نها پاک و پوخت بکړیتوه بؤ خودا و هه ر خودا به رسترت.

پاشان خوابه یه که گرتن له (ذات) و سیفه ته کانیدا که (ذات) ټیکي ماددی و ته به ننی کراوانه ی مرؤفی نییو له سیفه ته کانیشی دا هیچ هاو شپوه پي چوینراو (مشابه) ټیکي نییو و نه له کهس بووه نه که سی لی بووه، هه ر وه که خودای گه ورهش خوی له رووی گفتاری ناراسته کراویدا بؤ مه سیحیه کان و (اهل الکتاب) ده فرمویت:

﴿يَتَّاهِلَ الْكَتَبُ^(۱) لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ^(۲) وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ^(۳) أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَتَأْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهُ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا﴾ النساء/ ۱۷۱..

واته (نهی شوینکه وتوانی - ټینجیل- ټیوه زیاده رپی له دینه که تاندا مه کهن و نه و سنوورانه مه به زینن که خودا دایناوه قسه و باسی به تال و ناهق له سر خودا مه ټین وه که نه و ی گوايه خودا کورې هیه و "عیسا" کورې نه و بووه، چونکه به راستی (مه سیح)

(۱) یا اهل الکتاب: نامرأزيکی بانگ کردن (نداء) - هو بؤ مه سیحیه کان یان جوله که کان یان بؤ هه ردو لایان پیکه وه به کاردیت.

(۲) لا تغلوا في دينكم: واته له و سنوورانه تپه پهمېن که خودا دیاری کردوون.

(۳) کلمته: واته نه و که سیه که به وشی (کن= بیه) و به بی وجودی نامرأزي ناسایی (بووه).

"عیسا"ی کورپی "مه‌ریه‌م" ته‌نھا پی‌غه‌مبه‌ریک بسووه وهک پی‌غه‌مبه‌رانی دی و به وشه‌یهک (کلمه‌ی (ببه = کن) هاتوته دنیاوه و نهم وشه‌یهش مژده‌یهک بووه بۆ "مه‌ریه‌م" و دوا‌یی گیان به‌یهر لاشه‌ی "عیسا"ی کورپیدا کراوه، ئی‌تو‌هش ده‌بی‌ت باوه‌ر به‌خودا و پی‌غه‌مبه‌ره‌کانی بی‌سن و مه‌لّین (سئ خوا‌ه‌ند هه‌یه) یان خودا پینک هاتووه له سئ (آقنوم)ی-باب و کورپو گیانی پی‌روژ، وازی‌نن له‌م قسه‌و باسه‌ پووچه‌لانه‌و نهم وازه‌ینانه‌شتان باشترو به‌سوودتره‌ بۆتان، چونکه به‌راستی ههر خودا (الله) تاکه په‌رستراویکمو پاک و بی‌خه‌وش و دووره له‌وه‌ی کورپی هه‌بی‌ت، هه‌روه‌ها خودا خوا‌ه‌نی هه‌موو ئاسمانه‌کان و زه‌وی هه‌موو بوونه‌وه‌ری نی‌وانیانه و ههر خۆیشی به‌سه‌ بۆ پارێزگاری و پی‌وستی‌بی به‌هیچ یاریده‌ده‌رو جی‌گیرو وه‌کی‌لێک نی‌یه). ..

هه‌روه‌ها له‌م باره‌یه‌وه خودای گه‌وره فه‌رمو‌یه‌تی:

﴿وَقَالُوا^(١) اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا^(٢) لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِذَا^(٣) تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَنْفَطَرْنَ^(٤) مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَذَا^(٥) أَنْ دَعَا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا^(٦) وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا^(٧)﴾ م‌ر‌م/ ٨٨-٩٢.

هه‌روه‌ها خودای په‌روه‌ردگار فه‌رمو‌یه‌ی:

﴿مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ^(٨) كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ أُنْظُرْ كَيْفَ بُيِّنْتُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ أَنْظِرْ أَنَّ يُؤْفَكُونَ^(٩)﴾ المائدة/ ٧٥

واته: (مه‌سیح-ی کورپی مه‌ریه‌م) ته‌نھا پی‌غه‌مبه‌ریک بسووه له‌دوا‌ی پی‌غه‌مبه‌رانی تر هاتووه به‌رنامه‌کانی پێش خۆی به‌تال بوونه‌وه‌و داوا‌ی پابه‌ندبوونی خه‌لکی به‌و به‌رنامه‌و په‌یامه‌ تازه‌یه‌وه کردووه دایکیشی به‌ گفتارو کردار له‌گه‌ل خوا‌دا راستگو بسووه هه‌ردووکیان (عیساو دایکی) مرۆڤ بوون و خۆراکیان ده‌خواردو دیاره به‌خواردنی خۆراکیش وهک ههر مرۆڤێکی دی پاشه‌پۆکیان هه‌بووه، جا پ‌روانه چۆن به‌لگه‌و نیشانه‌کاغان له‌سه‌ر نه‌و مه‌سه‌له‌یه بۆ پ‌روان ده‌که‌ینه‌وه‌و دوا‌یش پ‌روانه نه‌وان چ‌ه‌ند گو‌م‌پ‌ران و چۆن شه‌یتان له‌خه‌شته‌یان ده‌بات و ناهێلێت له‌م به‌لگه‌و نیشانه‌نه‌ وردبینه‌وه). ..

(١) قالوا: واته نه‌سرا‌نی‌یه‌کان (مه‌سیحی یه‌کان) واده‌لّین.

(٢) إِذَا: واته کاریکی هه‌نگ‌جار به‌دو نا‌ش‌یرین نه‌ه‌جام ده‌ده‌ن کاتی‌ک خودا کورپی بۆ خۆی دانا‌وه.

(٣) يَنْفَطَرْنَ: در‌زیان تی‌ده‌بی‌ت و ورده‌و خاش ده‌بن.

(٤) صِدِّيقَةٌ: واته (خو‌ونه‌ری‌تی نه‌و: پاس‌ت‌گۆ‌یی‌و راست په‌روه‌ری‌یه).

لهو نایه تانه دا سه رنج بده چۆن خودای مه زن بیژهی (مه سیح) ی بهوشه ی (کورپی مه ریم: ابن مریم) نه وه لکاندوهه تاکو خه لکی بیدار کاته وه لهو راستی یه ی کهوا "عیسا" کورپی "مه ریم" نه نه ک کورپی خودا (سبحان الله).

له م پروه وه دکتۆر (عبدالحلیم محمود) ده لیت: (خودا کاتیک مه سیحی یه کان لهو راستی یه وریا ده کاته وه که مه سیح و دایکی خۆراکیان ده خوارد ﴿كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ﴾، نه وه پرون ده بیته وه کهوا نه وه که سه ی خۆراک ده خوات و به له شی دا ده پواته خواری و لی ی ده بیت به خوین و گوشت و ئیسک و، عه ره قیشی لی ده پرژیت و پاشان نه وه ی لی ی ده میته نه وه ده بیت به پاشه پرژیکتی زیاده وه له له شی ده ره ده جیت و گهر تی ی دا بمیته نه وه زیانی پی ده گه یه نیت.. جا وه ک پرون و ناشکرایه مه مخلوقیکتی له م ته رزه هه ره ده بیت مرۆفیکتی ملکه چی هه ره جوړه پيساو داب و نه ریتیکتی مرۆبی بیت لهو پيسایانه ی که له پله و پایه ی پیغه مبه ریتیشی که م ناکه نه وه که م و کوورپی ی بۆ دروست ناکه ن) (١).....

پاشان قورئان رووداو یکی ناینده مان له م باره یه وه بۆ باس ده کات که له پرۆژی قیامه تدا نه م گه تگوژی له نیوان خوداو عيسادا دیته ناراه، هه روه ک خودای گه وه خۆی له قورئاندا ناماژی پی داوه و فهرمو یه تی:

﴿وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يُعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ إِنِّي فَكَّرْتُ لِلنَّاسِ آيَاتِي وَأُنْمِيتُ الْبَنَاتِ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالَ سُبْحَنَكَ (١) مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعَلَّمَ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّمُ الْغُيُوبِ (٢) مَا قُلْتُ هُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ المائدة/١١٦-١١٨.

واته سه باره ت به و پروپاگهنده و ئیدعیایانه ی گه له که ی "عیسا" که گوایه -عیسا و دایکی- دوو خواوه ندن، سه باره ت به مه خودای گه وه له پرۆژی دواپی دا و به ناماده بوونی نه وه گه له و به مه به سستی سه رزه نه شت کردنیان، له "عیسا" ده پرست: (ته ری "عیسا" تۆ له دنیا دا به و خه لکه ت گوتبوو (خۆم و دایکم له جیاتی خودا بپه رسته؟) "عیسا" ش له وه لامی خوی په وره دگاری دا ده لیت: (خودایه پاکي و بی خه وشي هه ر بۆ تویه و چۆن بۆم هه بووه نه وه ته یه یان

(١) بروانه کتیبی (التفکیر الفلسفی فی الاسلام) دکتۆر (عبدالحلیم محمود).

(٢) سبحانک: واته (زۆر زۆر به رزه پیرۆزه و به دوریت له وه ی که هاوه لته هه بیت).

پئ بلیم، خۆ گریان نه گهر پېشم گوتبن نهوا خۆت زانیوته و ههر خۆیشت ده زانیت چیم له دل و دهروونی خۆمدا هشارداوه، چونکه بێگومان ههر خۆت زاناو ناگاداری نادیاره کانیت، جا خودایه وه خۆت ناگاداربوویت من تهنها نهو فهрман و پاسپاردانهی تۆم له دنیا دا پئ ده گه یاندن و ههرچی تۆ فرمانت پئ دابوو نهوهم پئ راگه یاندن که ده بیت ههر تۆ به رستن، چونکه پهروه ردگاری من و پهروه ردگاری نهوانیشیت، ههروهها من شایهت و ناگاداری کرداره کانیا ن بووم له دنیا دا و بهوردی چاودیریم ده کردن ههتا له ژياندا بسووم، بهلام دوا یی که منت برده وه بۆ لای خۆت و کۆتایی به ماوهی گه یاندنی په یامه کم هات، ههر خۆت چاودیر و ناگاداری کاروباریان بوویت و دوا ی نهوهم من هیچ له باره یانه وه نازانم، جا نهی خودای میهره بان نه گهر له سهر نهوهم سزایان بدهیت نهوهم ههر بریارو ههلسوکه وتی خۆته و ههر خۆت مافی ههلسوکه وت له سهر عه ده کانت ههیه و دیاره شایسته ی نهوهم سزایه شن، بهلام خۆ نه گهر لی پیا ن خوشبیت نهوهم هه میسان ههر بریار ی خۆته و نهوانیش ههر عهبدو بهنده ی تۆن و ههر خۆیشت بالاده ست و دانایت و هه موو کار یکی ئیلاهیانه ت له هیزو دهسلات و حیکمه تیکی گه و ره وه سه رچاوه ده گرن).

له م ئایه تانه دا رېبازیکی جوان و به سام و شکۆداری چۆنیه تی نامۆژگاری و بانگه واز بۆ راست کردنه وه ی بیروبۆچوون هه ست پئ ده کریت که ده باره ی حه قیقه تی بارو دۆخی مروفیانه ی عیسا یه (عليه السلام).

له فه رمایسته که ی خوا دا که له سهر زاری "عیسا" وه هاتوه و فه رمو یه: ﴿إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ﴾ "دیمه نی حاله تیکی کرانه وه ی دهروونی و سایه کۆلۆژی ی "عیسا" پیشان ده دریت که پرپه تی له سۆزو به زه یی بۆ گرو ی ئاده می و، له هه مان کاتدا دان نانه به تواناو ده سه لات ی خوداو به پیرۆزی و حیکمه تیشیدا له سهر مه سه له ی (سزادانی بهنده کانی) یاخود (لی) خوشبوونیان).

بێگومان نه م ئایه ته شوینه وار یکی گه و ره ی له نیو دل و دهروونه باوه رداره کاندایه وه له م باره یه شه وه له پێغه مبه ری خودا (محمد ﷺ) وه گێر را وه ته وه که شه و یکیان هه ستا وه بۆ نوێژ کردن و تابه یانی نهو دوعایه ی نیو ئایه ته که ی ﴿إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ...﴾ خویندوه و وتوه ته وه.

ئایینی "نەسرانی" و زۆرتین ریز و خوشەوێستی بۆ ئیسلام

یەکیەک لەو راستی یە گرنگانە ی که زۆر کەس نایزانیت ئەو یە ئیسلام بەتەنیا ئایینی نەسرانی یە کانی بەهۆی ریزو خوشەوێستی یەو لەهەموو ئایینەکانی دی جیاکردووەتەو، چونکە ئایینی "نەسرانی" لەگەل ئەو هەشدا که نکوولی له (خواوەندیستی مەسیح) و (لەخاچ دان) و بیروباوەری بە سیان دانان (التثلثیث)^(١) دەکات لەهەمان کاتدا بەناشکرا رایگەیانندووە که زیکیترین ئایینە لەئیسلامەو لەپرووی سۆزو خوشەوێستی بۆ نواندنیەو، هەرەک قورئانیش بەم فەرماشتهی خودا دووپاتی دەکاتەو: ﴿لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا اَلْيَهُودَ وَالَّذِينَ اَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُم مَّوَدَّةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا اَلَّذِينَ قَالُوا اِنَّا نَصْرَكَۤ اِنَّ ذٰلِكَ يٰۤاَنَّهُمْ قَتِيۡسِيۡنَ وَرُحُبَانَا وَاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوۡنَ﴾ المائدة/٨٢.. واتە: (ئە ی محمد تۆ بیگومان دەبینیت لەنبو ئەو کەسانە ی-أهل الكتاب- دا ئەوانە ی خوشەوێستی و سۆزیان زیاترە بۆ باوەرداران ئەو کەسانە، که گوتوویانە: ئێمە نەسرانی یەکانین، ئەم وتە یەشیان لەگیانیتکی لەخۆبوردووی و میانپەرە ی و هەست ناسکی یەو یە و زوو تریش مل بەهەق دەدەن، ئەمەش چونکە چەند پێشەواو زانیەکی وایان هەیه، که بەچاکی شوینکەوتوانیان پەرەردە دەکەن و هیندە سەرگەرمی دنیاو خۆشی و ئارەزووەکانی نین و بۆ خواپەرستی یە کلابونەتەو، وەک جولهکەکانیش لووتبەرزو خۆبەزل زان نین).

هەرەها خودای گەرە له شوینکی تری قورئاندا ستایشی ئەو کەسانە ی کردووە که بەراستی شوینکەوتووی مەسیح بوون و لەسەر رێبازەکە ی رۆشتوون و بەرەوشت و ناکاری ئەو جوولانەتەو: ﴿وَجَعَلْنَا فِي قُلُوْبِ الَّذِيْنَ اَتَّبَعُوْهُ رَافَةً وَرَحْمَةً﴾ الحديد/٢٧.

جا دوا ی ئەو ی باسی لێوەکراوە چ لەم پوانینە ی قورئاندا بۆ (مەسیح- بۆ- دایکی) و دانان نان بە پێوانگ و نەرز و بەرز ی پلەو پایە ی لای خودایان داو، چ لەوجودی ئەم جۆرە ریزو خوشەوێستی یە نیوان هەردوو ئایینەکەش دا، پێویستە ئەم جۆرە باسانە موسلمانەکان و

(١) بیروباوەری بەسیان دانان، یان دانانی سێ بنچینە ی خواپەرستی (التثلثیث) بەو سێ کوچکە ی پیرۆزی یە دەلێن که لەهەر سێ ئەسلەکە ی لای خویان پێک دێت واتە له (باوک و کوڕ و پۆی پیرۆز) پێک دێت و بە (عەقیدە ی- تثلثیث) ناودەبریت و گوایه له (ذاتی پەرستراویتی) (ألوهیة) دایە. (وەرگێڕ)

مهسیحی یه کانیش هان بدات لهسه سۆزو خوشه ویستی یه کدی و هاوکاری ی نیتوانیان لهسه
به دی هینانی چاکه و بهرزه وهندیه په واکانی مرۆفایه تی و وهستان له دژی نهو کفرو بی یساوه پری و
نیلحاده ی که خه ریکه سه رانسهری جیهان ده گریته وه و تهنگ به کۆمه لانی ئیمانداران
هه لده چنیت.

بهندی چوارهم

((چەند پەندو وانه يەك))

(خواستنی نهوې باش - پاريز کاروې سووده کانی - بانگهواز بۆ سرخستنی ثابینی خوا)

خواستنی نهوې باش

خواستن و ويستنی منداڵ خوويه که له دهروونی مرؤفایه تی و نارووزیه کی ناسایی و سروشتیشیه تیو به په مەك (غەریزه) ی مانه وې په گەز ناوده بریت... بیگومان نیسه لایمیش فطرهت و غەریزه ی مرؤفایه تی ی به دوور نه گرتوو و پيچه وانه شی نی یه، ههروهك له چیرۆکی پیغه مبهری خودا (زه کهریا) شدا سیمای سروشتی مرؤف ده کیشیت له خواست و خوشه و یستنی منداڵ و ههول بۆدانی دا. له مه شدا "زه کهریا" غوونه ی پيشه نگیکی چاک پيشان ده دات، چونکه پیاوێکی به ته مهن و به سالآچوووه و ژنه کهشی له ته مهنی شیاوی سکپری و زاوژی دا نه ماوه، له گهل نهوهدا له قاپی ی په حهتی خودا ده دات و به نزاو پارانهوه داوای لی ده کات لهو ته مهنه دا نهویه کی چاکي پي به خشیته: ﴿رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً﴾.

نهمه نامۆزگاری یه که بۆ تیمهش له سهه نهوې خوازیاری پۆله ی باش بین و سووربین له سهه پيگه یاندنی وه چهیه کی صالح و په وشته رزو جی ی شانازیان بن، تیمهش له گفتارو کردارماندا سهه مه شق و پيشه نگیان بین تاكو پۆله کاغان هو ی خوشی و ناسوده یی ژیاغان بن و پالېشت و یاریده ده ریشمان بن له ههه رووداو و کاره ساتیکدا که تووشان ببیت، جگه لهوې له دوا ی مردنیشمان گه نینه یه کی به نرخی پاشه کهوت کراومان ده بن و به نزاو دوعا کانیان شادو به ههه مه ند ده بین.

ههه بۆیهش پيغه مبهری خودا محمد ﷺ فەرموویه تی: ((اذا مات الانسان انقطع عمله الا من ثلاث: صدقة جاریه، او علم ینفع به، او ولد صالح یدعو له)). واته (کاتیك ناده میزاد ده مریت هه موو کارو کردهو یه کی چاکهشی کۆتایی پي دیت ته نهها له سنی بوارد نه بیت: (۱) خیرتیکی به دره دوام وهك چاندنی دره ختیك یان دروست کردنی مزگه وتیک یان ههه شتیکی هاوشیوه یان. (۲) به جیهیشتنی زانستیک، یان گه یاندنی زانستیک که سوودی بۆ خه لکی هه بیت، (۳) پۆله یه کی چاک و خواناس که نزای له لای خودا بۆ بکات).

نډهوی جیې ناماڅه پېدانش بیت نډهوی "زه کهریا" کاتیک پروی کرده قاپی ی پډهمتی خوداوی لی ی دپاراپهوه که کوریکې پې ببهخشیت، لهوپړی ملکهچی و پیزانین بهنیعمهت و بهخشندهیی خودا دابوو، دانی بهلاوازیو دهستهوسانی ی خوی دادهناو، بهتهمای بهدیهاثنی ناواتهکەشی بوو.

نهمهش وانهیه که بۆ باوهډاران لهچونیته پی ناپردنه بهر خوداوی لیپارانهوی بۆ هر شتیک که لئی دهخاژن. پاشان لهکاتی گیرابوونی نزاو پارانهوهو بهدیهاثنی ناواتدا پیویسته مروژ بهپادهیهکی زور سوپاس و ستایشی خودا بکات. خودای خوی بهرزو پیروز راگریست و بهپاک و تهواوی بزانتیت لههر کهم و کوروییهک، چونکه "زه کهریا" کاتیک دوعاکه ی گیرابوو بوو و مژدهی مندالیکې پې درابوو، نیشارته پی بۆ کهسوکارو شوتیکهوتوانی کرد که شهوانیش(وهک خوی) خودا بهپاک و پیروز راگرن و بهانیان و نیواران همردهم (تسبیحات)^(۱) بکمن.

وانهیهکی تر که لهم چیرۆکهوه دهی دینین نډهویه گهر مندالان لهنیو باوهشی کهسانی خواناس و بهتهقوادا پورهوده بکړین نډهوا بهدوور دهبن له بهدکاریو، پاشان لههر جوره مهترسییهکیش دهپاریزرین، پیشره و سهرمهشقیشمان لهم پرووهوه نډهوا جوره پورهوده نایابهی "زه کهریا"یه بۆ "مهریهم". نډهوبوو نهم کهچ کاتیک کهوته لای زه کهریا و شهویش بهو شیوازه راست و دروسته پورهودهیی یه له مالی خودادا بهختیوی دهکردو لهههموو نامپازیکی خراب و لههر جوره هویهکی کاریگهری نالهباری دوور خستبووهوه... دیاره بهم پډهنگهش کچیکې خواپهرستی وهک "مهریهم" دهگاته نډهوا پله بهرزهی لهخواترسان و نریک بوونیش لهخوداوه. تهنانهت قورنائیش بهم جوره ستایش و پریلینانه گهورهیه ستایشی دهکات و لهههموو ثافرهتانی دنیای بهچاکتردادهنیت: ﴿وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَمْرِئِمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ﴾.

پاریزکاری و سوودهکانی

خودای مهزن رزق و رۆزی خملکی لهم ژیانی دنیایه دا بهپتی چهند هۆکارو نامپازیک دابین کردووه. بهلام مروژ بههول و تهقلای زور و سهختی خوی بهدهستی دینیت. نهم ههول و تهقلایهش بهشیکې دیاری هوی دابین کردنی رزقی خودایه. هر بویهش خودای مهزن

(۱) تسبیحات: (التسبیح) گوتراوه لیردها بهمانای بهپاک راگرتنی خودا لههر خهوشیکه، گوتراویشه مانای نویزی گهیاوندوه لهلای نهوان.

فهرمانی به باوهرداران کردوه که چند کاتیک بؤ کوشش و کارکردن تهرخان بکمن: ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ﴾.

به لآم خو هم مو رزق و رۆزی یه که هر ته نها به هـول و کارکردنی زوری مـرؤفـه به دی نایهت، چونکه بیتگومان خودای گه وره هـندیک جار به بیـهـوکارو نامـرازو، به خواستی نیلاهی ی خو ی به شیکی فره ی رزق به چـهـند که سیـک له عـهـده کانی خو ی ده به خـشیت له و عـهـدانه ی که و ا به پیی مـهـرام و دانایی یه کی خو ی پیـان ده دات، بیـتهـوی نه و که سانه هـولیکـی زوریـشان بـؤ دابیت، هـروهـک خودای گه وره خو ی له م باره یه وه ده فـهـرمویت: ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾.

رزق و رۆزی یه کانی خـهـلک به نـده به رازو نهیـنی ی خودای گه وره وه و ده یه خـشیت به هـهر که سیـک که خو ی خواست و قـهـدهـری له سـهـریت و به پیی فـهـرمان و حیکمه تیکی پیوستیشی بیت، هـندیک له و رازو نهیـنی یانه ی زوریـونی رزق که قورئان ده ری خـسـتون نه وه یه: بیتگومان له خواترسان و پاریزکاری (التقوی) هو یه کی به ده ست هیـنـانی رزقی پاکه، هـروهـک خودای گه وره خو ی فـهـرمو یه: ﴿وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ ءَامَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾.

هـروهـها له چـرـو که کی "مهـریـم" و "عیـسا" شـدا قورئان نهیـنی ته قوا له خواترسانی بـؤ ده رـخـسـتـو یـن. بـؤ نمـونه "مهـریـم" پاکترین خو راکـی بـؤ ده هـات و ده یگوت: (نه مه له خودا وه یه)، دیاره نه مه ش هر له ناسه واره کانی نه و پاریزکاری و ته قوا له خواترسانه یه که خودا وه که رـهـوشـتیکـی پاک به تاییه تی پیی به خـشـیـبو: ﴿كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَكْرِيمُ إِنِّي لِلِّ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ له م نایه ته د و شـه ی (الحراب) سـهـرـنجـت راده کی شیت به لای نه و که شه عیبادی یه که مهـریـه می تیدابووه هر نه م که شه خاوینه شه که سیفه تی ته وای (پاریزکاری و دوریون له گونا هان) به و جوړه خوا به رستانه وه ده لکینیت.

هـروهـها بیر که ره وه له و چرکه ساته ناسکانه ی، که "مهـریـم" منداله کی هـلـده گریـت و له حاله تیکی ناخوش و شهـرمـه زاری ناوـادا چاوی به گـهـله کی ده که ویت، که به راسـتی مـرؤفـه تیایدا ته ریق ده بیتـه وه و چاودا ده خات و زمانیشی له گو ده که ویت له بهر گه وره یی و زوری ی نه و ترس و له رزی که له هـلـو یـسـتیکـی پر له عیب و عارو شووره یی ی ناواوه تووشی ده بیت.

به لآم خیرا له ویدا خدا نیلهامی نهوه به "مهریم" ده گیه نیت، که بؤ وه لآم دانه وې هر توانج و پلاریکی خه لکه که، با نیشارهت بؤ منداله که ی بکات، نه ویش به نیشارهت سهرنجی نهوان به لای منداله که دا راده کی شیت و، منداله که ش له نیو پیخه فده کی دا دیته قسه کردن و باشرین شایه تی و گفتار له سهر دایکی ده درکیتیت، نه مهش هر موعجیزه یه کی "عیسا" بووه مایه ی پرزو که رامه تیش بؤ دایکه ره و شته رزو پاک داوینه که ی بووه، چونکه خدا هر گیز عه بده چاک و پاریز کاره کانی فراموش ناکات و پشتیواییان لی ده کات.

هروهک له فرمایشتی به رزو پروریشی دا دهر باره یان ده فرمویت: ﴿وَمَنْ يَقْنُ اللَّهُ يَجْعَلْ لَهُ خَرْجًا...﴾ ﴿وَمَنْ يَقْنُ اللَّهُ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ آخِرِهِ يُسْرًا﴾. کهوا بوو ته قواو خواریز لی له گونا و له سزای خدا هوو نامرازیکه بؤ په دایوونی رزق و خوشگوز رانیو رزگار بوون له تن گانه. نیمهش زور زور پیوستان به و سیفته به رزو جونا نایه تاکو ره و شت و ناکاری خو مانی پیو برازینینه وهو تویشووی سهری قیامه تانی لوتپر که مین، بؤ نه وې چ له دنیا و چ له رژی دوا یی (ناخیرهت) یشدا به خته ورو شادمان بین. چونکه به راستی هر (ته قواو خواریز لی) باشرین تویشووی کاروانی ژیا نه، هروهک خدای گورهش له م رووه و فرمان به ته قواکاران ده کات که تویشوویان پر که م و پیان ده فرمویت: ﴿وَتَكْرُدُّوْا فَلَيْتَ خَيْرَ الزَّادِ النَّقْوَى...﴾.

بانگه واز بؤ سهر خستنی ثابینی خودا

بانگه واز بؤ سهر خستنی ثابینی خودا له و تانه ی "عیسا" دا بؤ مان دهر ده که ویت کاتیک له گمل گه له که ی دا ده ویت و هه ست به وجودی گومان و که م و کووپی له با وړی هندیکیاندا ده کات و، هیلکی جیا که روه له نیوانیاندا داده نیت: ﴿فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَى مِنْهُمْ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ...﴾ دیاره وه لآمی شوینکه وتوان (أنصار) یشی به راستی و بی پیچ و په نا نه و بووه: ﴿مَنْ أَنْصَارُ اللَّهِ عَامِنًا بِاللَّهِ وَأَشْهَدُ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾ ﴿رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا

أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتَسَبْنَا مَعَ الشَّهِيدِ﴾.

له م نایه ته دا قورنانی پیروز دهستی ریزو گوره یی و ستایش بؤ نه و کومه له که سه راده کی شیت که با وړیان به "عیسا" هینا و نیمانه کشیان ناشکرا کردو وه، ناماده ییان دهر بریوه بؤ سهر خستنی نایه که و باکیان نه و له وې که چنده قوربانی و خبه خت کردنی بویت.

به راستی نه مهش نمونه يه کی قهشه نگی باوه پرداری و قوربانی دانهو، خودا ده پخته بهر دیده باوه پرداران تاكو شوین پیی نهوان هه لگرن و له سر ټاكارو داب و نه ریتیان پرؤن، خودای گورهش لهم باره یوه فهران به نیمانداران ده کات که وهك شوینکه وتوه کانی "عیسا" بن و هه مان ههست و عه قیده و وړه ی نهوانیان هه بیت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِثِ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِثُ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ﴾ ..

هر باوه پری راسته قینه شه مرؤفی باوه پردار هان ده دات بؤ سرخستنی نایینی خوداو بهرز راگرتنی شان و شکوی و، گه یاندنی مژده ی سهر فرازی به خه لکی و، مردن له بهرگری لی کردنی دا و گرته بهری هه موو ریبازیکی خویه ختکاری بؤی... چونکه سرخستنی نایینی خودا سرخستنی داد په وړه ی و چاک سازی یه و، جینگیر کردن و چه سپاندنی هه ق و له ناو بردنی ستم و خراپه کاری یه.

به شى يازدهم

محمد

دوايين به شى نهم كتيبه يه و تايبه ته به ژياننامه ي
پيغه مبهري خودا (محمد) كه دوايين پيغه مبهريه بو گروي
به شهري و له سى لايه نه وه باسى ژياننامه (سيره) كه ي كراوه:

لله في يوم

زياتامى محمد لهر و زى له دايكوبنيره

تا و زى كوچكردنى له مكله وه بوزيره نريب

لله في يوم

جيهادى پيغه مبهري له ربني بانگه وازدا

لله في يوم

بوخته يرك له زياتى له خسى و كوزم لديره پيغه مبهري

لله فی یہ کہم

زیاتنامی مجھے کتنا کہ روزی لہ دایکبونیہ

تا روزی کو چکر دنی لہ مگہ وہ بویہ تریب

۱- گوزہ رانی مجھے کتنا کہ یس بونی بہ پیغمبر

۲- پیغمبر نی مجھے کتنا کہ

۳- نازار دانی پیغمبر رو برداران

۴- ہر وہ ندی بانگہ وازی نیلامی

۵- کو چکر دنی پیغمبر لہ مگہ وہ بویہ تریب

به راڼی

نهم توږښنه وه کورته: بڼگومان موسلماننه پښینه کان (خودا لی یان رازی بیت و په حمتی خودایان لی بیت) له هه وټی چرو بڼ وچانیان دا نهمه نده یان له فهرموده وگفتارو ټاکاری "محمد" نویسه ته وه له ده یان و سه دان بهرگ دا تواریان کردوه که به "کتیبه کانی فهرموده" یان (کتیبه کانی سوننه) ناوده برین.

سه باره ت به باس و لیکن ټولینه وهش له ژبانی (محمد) پیویسته سوود له (قورثانی پیرۆز) وه برگرین، که سه رچاوه یه کی سه ره کی یه له سه رچاوه کانی تایبته به (سیره) ی پښه مبهرو هره ها پوخته و سه رجه می نه و رښا و عقیده و شه رعه ته شه که خودا به سروش (وحی) بڼی روهانه کردوه. بڼ زانینی نهم بیروبا ورو رښایانه و شیکارو پروون کردنه وه یان ټاټاجان به توږښنه وه یه کی وردو تیروته سل ده بیت، له گهل چه ندین کتیب دا..

' منیش له سه ره تای نووسین و دانانی نهم کتیبه وه نیازم و ابو ته نه یان پښه مبهراڼی تر ناماده بکه م و له کتیبی کی سه ره خوی تایبته دا بیت، واته به ته ما بوم ژبان نامه ی (محمد) ی دوا ین پښه مبهری خودا له گهل ژبان نامه ی نه و پښه مبهراڼه ی له قورثان دا باسیان هاتوه پښکه وه دانه نیم له کتیبی ک دا. به لآم له بهر نه وه ی چه ندین که س له ها وړی و برایام دا وایان لی کردم و سووربون له سه ره نه وه ی، که پوخته یه که له ژبانی (محمد) یش بجه مه دوا به شی نهم کتیبه وه، منیش دوا جار برپارم دا نهم به شه ی دوا ینی به و باسه پرا زینه وه.

بڼ یش باسه که م ناوا به کورتي نویسه و باسی گه لیکن پرو دا و یتری ژبان نامه (سیره) که یم نه کردوه ټاکو قهواره ی کتیبه که ش له مه ی نیستا گه وره تر نه بیت. دیاره خو شم هیڼده به م کاره م قایل نیم، چونکه ناتوانم به م توږښنه وه کورته مافی ته و او به پښه مبهری خودا بده م و به گوږه ی شایسته ی خوی ته قدیرو رڼ له باسه که ی بنیم، جی ی باسیشه له و کتیبه ی ترمان دا (روح الدین الاسلامی) به شپوه یه کی تیروته سل باسی یاسا و شه رعه تی پښه مبهراڼ کردوه و به م پی یش ده توانین بلین نه و باسه ته و اوکاری نهم توږښنه وه کورته بیت..

چاکه و (فضل) ی "محمد" به سه ر مرؤفایه تی یه وه: به راستی هیچ شتی که له دنیا دا ناگاته پله و ناستی نه و هه موو چاکه و رؤل و (فضل) ی (محمد) ی پښه مبهری خودا له سه ر موسلمانان و ټنکرای گرو ی مرؤفایه تی یش. هه ر بڼ یش خودا فهرمانی به موسلمانان کردوه که هه رگیز نه و رؤل و فزؤل و چاکه یه ی "پښه مبهراڼ" له یاد نه که م و نه و رڼ بازه راسته شیان له بیر

نه چيته وه كه پيشاني داون. ههروه ها هه ميشه بير له وهه موو نهرك و زه حمهت و قورياني دانهي پيغه مبهه بكه نه وه، كه له رينگاي گهيانندي په يامي خوداو به ختيار كړدني به شه ريه ت دا پيشكه شي كړدوون.

خوداي په روه دگاريش بو بهرز راگرتنى نهم خاسيه تي فزل و چاكه يي، فهرموويه تي ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ الأحزاب / ٥٦ .. واته: {پيگومان خوداو فريشته كانى دروودوسلاو ده نيژن بو سهه رگياني پيغه مبهه، نيوهش نهى نه واندى باوه رتان به په يامه كه ي هيتاوه دروودوسلاوى بو بنيرن} .. لهم نايه ته دا وشى (يصلون)، كه له (صلاة) وهه هاتوه ماناي (نزاو به موباره ك دانانه)، جا سلاو (صلاة) موسىلمانان بو پيغه مبهه نزا كړدنيانه بو. سلاوى فريشته كانيش بو پيغه مبهه (داواى ليخوشبون نه بو)، سلاوو درووديش له خوداوو بو سهه رگياني پيغه مبهه ماناي گهيانندي په حمه تيه تي پي و ماناي ستايش كړدنيه تي له لاي فريشته كانى خوى.

جا كاتيك موسلمان ده لئت: ((اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّد)) واته: {خودايه له ريزوشان و شهو كه وتي پيغه مبهه له دنيا دا گه وروه زياد بكه به وي كه ياد كړدنه وي و باس كړدنى بهرز راگريژت و نايه كه ي سهه رجيژت و هه رده م كار به شه ريه ته كه ي بكريت. ههروه ها له ريزوژى دوايش دا پله وپايه ي پيغه مبهه به وه زيادو گه وروه بكه كه شه فاعه ت و داواى ليخوشبون بو نه ته وه كه ي بكات و، نه جوو پاداشتي ريزوژى دوايشي زووو بئشوماركو، فزل و چاكه ي بو هه موو خه لكى پيشين و دواين ده رخوا له سه ووه هه موو كه ساني نزيك له خوته وه داينى} ..

بۆچوونيكى هه له :

سه بهاره ت به چوڼيه تي سلاو (صلاة) بو سهه رگياني پيغه مبهه رى خودا مانايه كى نابه جى و بۆچوونيكى ناراستى وه ها خراوه ته زه ينسى هه نديك لهو خوڼنده واره هاوچه رخانه وهى، كه زانباري به كى نه وتزيان له باره ي چه مك و ماناكانى زمانى عه ره بى يوه نى يه و وا تيگه يشتون گوايه ماناي ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ﴾ وه كه نهو نوژانه (صلاة) بيت كه لاي خه لكى باوو زانراون و گوايه مل كه چ كړد و كړنووش بردن (ركوع وسجود) ي تيډايه و خودا بهم په نكه سلاوو (صلاة و سلام) له گياني پيغه مبهه كه ي بكات. به راستى نهم (جوړه بۆچوونه) بى باوه رى و نه فامى به كى ناشكرايه به رامبهه ر نايينى نيسلام. چونكه ((موحه مده)) پيغه مبهه ريكى خوداو بنده يه كه له بنده كانيه تي. خوداش كاتيك فهرمانى پي كړدووين

سلاوودروودی بۆ بنێرین: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ مەبەستی له‌وهیه نزاو دوو‌عای له‌لای خودا بۆ بکه‌ین وه‌ك رێژ لێنا‌ئێك له‌م پێغه‌مبه‌ره گه‌وره‌یه‌و، بۆ پاك كرده‌وه‌ی دل و ده‌روونی مو‌س‌لمانانیشه‌ تاكو رابه‌یتێرین له‌سه‌ر جواترین و پا‌ك‌ترین په‌وشت و سوپاسی هه‌ر كه‌سێك بکه‌ن كه‌ چاكه‌یه‌كی له‌گه‌ل دا كرده‌وون. پێغه‌مبه‌ری خوداش گه‌وره‌ترین و زۆرترین چاكه‌ی له‌گه‌ل مو‌س‌لمانان دا كرده‌وه‌و ده‌شیت ب‌لێن سلاوات دان له‌سه‌ر گیانی پێغه‌مبه‌ر مانای ستایش كردنی خودا و سوپاس كردنی پێغه‌مبه‌ره‌كه‌یه‌تی.

مه‌سه‌له‌ی —سلاوات دان— له‌سه‌ر پێغه‌مبه‌ر:

من له‌م باسه‌ی دوا‌یی ی ك‌تێبه‌كه‌دا له‌چه‌ندین شوێن دا ناوی پێغه‌مبه‌رم هێناوه‌و دروودوسلاوم له‌به‌رده‌م ناوه‌كان دا نه‌نووسیه‌ته‌وه‌. ئه‌مه‌ش بۆ مەبەستی كورت كرده‌وه‌ی دێره‌كان و پاشان تا خوێنه‌ری به‌رێژ خۆی له‌قوولایی ناخیه‌وه‌ هه‌ست به‌و به‌رزێو شكۆی گیانه‌ی پێغه‌مبه‌ری پێشه‌وای بكات و له‌ناست هه‌ر ناوێك دا سلاواتی بۆ بنێریت. هه‌روه‌ها سلاوات دان له‌سه‌ر پێغه‌مبه‌ری خودا له‌هه‌ر كاتێك دا كه‌ناوی ده‌ب‌ریت فه‌رزێكی دیاری كراو نی یه‌.

زانایانی ئیسلام له‌م باره‌یه‌وه‌ چه‌ندین حوكم و رێساو فه‌رمانیان بۆ (چۆنیه‌تی سلاوات دان له‌سه‌ر پێغه‌مبه‌ر) ده‌رهاویشته‌وه‌. هه‌ندێكیان ده‌لێن: {ئهم سلاوات دانه‌ كارێكی خۆشوستراوه‌ (مستحبه‌)}. هه‌ندێكی تریش له‌زانایان گوتویه‌نه‌: {ئهم كاره‌ پێویست (واجب)ه‌ به‌بێ دیاریكردنی جاره‌كان. به‌لام كه‌مترینیان یه‌ك جاره‌ كه‌ پاداشتی لێوه‌ ده‌سته‌به‌ر بێت}. هه‌ندێكی تریشیان ده‌لێن: {سلاوات دان له‌سه‌رگیانی پێغه‌مبه‌ر فه‌رزێكی ئیسلامی ی گشتگیر یه‌و به‌هیچ ژماره‌و جارو كاتێكی دیاری كراوه‌وه‌ نه‌به‌ستراوه‌ته‌وه‌و ده‌ب‌یت هه‌میشه‌ له‌گه‌ل یادیه‌تانی ناوه‌كه‌ی دا سلاواتی له‌سه‌ر ب‌دریت}. گوتراویشه‌: {له‌دوا‌ییین ر‌كاتی نوێژ له‌دانیه‌شتنی ته‌حیات خوێندن و له‌پێش سه‌لام دانه‌وه‌دا پێویسته‌}.^(١)

له‌دوا وته‌ی ئهم سه‌ره‌تایه‌دا ده‌لێم: خودایه‌ به‌ژماره‌ی گشت مه‌خلووقات خۆت سه‌لاوات و دروودی پر په‌حمه‌تی خۆت به‌سه‌رگیانی (عه‌مد)دا ب‌رێنه‌ و به‌و سه‌لاواته‌ش له‌پاداشتیو خه‌لاتی زیادكه‌و با‌ش‌ترین پاداشتی به‌تزا‌كانی ئێمه‌ بده‌ره‌وه‌...

((اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَدَدَ خَلْقِكَ صَلَاةً تُكَافِيهِ عَنَا وَتُجْزِيهِ خَيْرَ الْجَزَاءِ))..

به ندى يه كه م

((گوزهرانی "محمد" پيش بوونی به پيغه مبه ر))

(په چهلک و ناوه کانی - له دايک بوونی - دايه نه کانی - مردنی دايکی -
له لای باپيره يو مامی - سه فیری بؤ "شام" - ناگادار بوونی له "جنگی به د کرداران و
په یمانی فضول" - خونو ریتی پيش پيغه مبه ریتی سی - زه واجی له گهڼ "خه ديجه" دا -
دادوهری کردنی له بنیات نانه وهی "که عبه" دا - کار کردنی له پيش پيغه مبه ریتی دا)

په چهلک و ناوه کانی

ناوی "محمد سی کوری - عبدالله سی کوری - عبدالمطلب" ^(۱) له. دايکی شی ناوی "نامینه سی
کچی - وه هب" ^(۲) له، هه موو باوو باپیرانی پيغه مبه ر ^(۳) له گه ورو پیاوماقووله به ریزه کان
بوون. جگه له ناوی (محمد) ^(۴) یش چه ندين ناوی دیکه ی هدی هه وه: أحمد - ^(۵) و - پيغه مبه ر
(نبي) - و - په وانه کراوی خودا (رسول الله) - و - ماحی - ^(۶) و - عاقب - ^(۷) و - والمقفی - ^(۸) و -
پيغه مبه ر ی په حمت - و - پيغه مبه ر ی "توبه" - و - پيغه مبه ر ی داستان - و - فاتح - و - ته ها و
سیاسین - و - مصطفی - و - رسول - و - پيغه مبه ر ی نه خوینده وار (الرسول الأمي) - و چه ندين ناوی
به رزو به ریزی دی.

(۱) (عبدالمطلب) کوری - هاشم - کوری - عبدالمناف - کوری - قصی - کوری - حکیم - کوری - مرة - کوری -
کعب - کوری - لؤی - کوری - غالب - کوری - فهر - کوری - مالک - کوری - نضر - کوری - کنانه - کوری -
خزیه - کوری - مدرکه - کوری - الیاس - کوری - مضر - کوری - نزار - کوری - عدنان - کوری - أدد - و
په چهلک ی پیر وژی پيغه مبه ر یش له کوتاییدا ده چتته وه سهر (اسماعیل سی کوری - ابراهیم) سلاویان لی بیت..
(۲) (وهب) ی کوری (عبدمناف) ی کوری (زهره) ی کوری (حکیم) ه، که (حکیم) یش پینجه م باپیره گه ورو ی
پيغه مبه ر ه. (پروانه په راویزی یه که م).

(۳) وشعی (محمد) له سیفه تیک (ناوه ټاویک) وه دیت، که مانای سوپاس کراوو ستایش کراو (حمود)
ده گه یه نیت. به لām مانای زوری و دوو باره بوون (مبالغه و تکرار) یشی تیدایه، واته (شو که سهی دوا ی ههر
حه مدو سوپاسیک همدی زیاتری ده کرتیت. نه مهش ده لاله ته له سهر زوری شو که سانی به چاکي و
به ستایشه وه باسی رینگای راستی و په وشته گه ورو کانی ده کن.

(۴) (أحمد) له سهر کیشی (افعل) ریزلینانی همدی زیاتره. واته شو (حه مدو ستایشه ی که شایسته ی شوه)
ریزو به های زیاتره له هی که سانی دی.

(۵) ماحی: واته شو که سهی که خودا به هو ی شو وه کفرو بو بپاوه ری بنې ده کات.

(۶) العاقب: واته شو که سهی هیچ پيغه مبه ریکي تری له دوا نایه ت.

(۷) المقفی: واته شو تینکه وتوو و شوین پی هه لگری پيغه مبه ران.

له دايك بوونی

(عبداللہ) ی باوکی محمد ﷺ خوشه ویستترین کوری باوکی بوو له نیو براکانی تریدا، نهوه بوو باوکی کاتیک ویستی ژنی بۆ بخوازیست (نامینه-ی کچی وهه ب) ی بۆ خواست که له بهر پزیرینی بنه ماله کانی قوره بیه بوو، (نامینه) ش شوری به (عبداللہ) کردو دواي ماوه یه ک سکی پر بوو و پیغه مبهری خودای له سک دا بوو، لهو کاتهش دا هینده ی نه برد که (عبداللہ) به مبهستی کاروباری بازرگانی له مه که ده رچوو و هر لهو سه فهرهش دا مردوله لایه ن خالوانی یه وه که کورانی (عدی بن النجار) بوون له شاری (یه سرب) نیژرا، (عبداللہ) له ته مه نی (۲۵) سالی دا کۆچی دواي کرد.

کاتیک ماوه ی نو مانگی سک پری یه کهش ته و او بوو (نامینه) منداله که ی ده بیست و نه مهش له بهر به یانی رۆژی دوو شه مه (۹) یان (۱۲) ی مانگی (ربیع الاول)^(۱) بووه له سالی فیل (عام الفیل)^(۲) دا.

(نامینه) خیرا که سیك ده نیژیت بۆ لای (عبدالمطلب) ی خه زووری و (باپیره ی پیغه مبهر) تا کو مرده ی منالبنه که ی پی بگه یه نییت، نه ویش زور شادو خوشحال ده بیست و هر به نیلها میك له خودا وه ناوی ده نیست (موحه مه د). نه م ناوهش له وه و بهر له نیو عه ره ب دا بلاو نه بوو، ته نانه ت چه ند که سیکی که م هه لگری نه م ناوه بوون. له (عبدالمطلب) ی باپیریان پرسی بوو: (بۆچی تو ناویك له ناوه کانی باب و باپیرانییت لی نه نا؟) له وه لām دا ده لیست: {من به هیوا ی نه وم هه موو خه لکی سه ر زه ی حه مدو ستایشی بکات، بۆیه ناوی -موحه مه د- م لی ناوه}.

---

(۱) ماموستا (عمود الفلکی) خودا لی ی خوش بیست، به پیی رۆژمیری (هه تاوی -شمسی) له میژووی له دايك بوونی پیغه مبهری کۆلیوه ته وه که گه یشتۆته نه و نه غامه ی بۆی روون بیته وه که ریکه وتی (۲۰) ی نیسانی سالی (۵۷۱) ی زاینی یه.

(۲) سالی فیل (عام الفیل) پروداویکی به ناویانگی تیدابوو که له مه که که دا پرووی داوه و عه ره به کانی ش کردوویانه ته بهر وارو میژوویه ک بۆ خۆیان. پوخته ی نه م پرودا وه نه ویه پادشایه ک له پادشایانی (حه به شه) که حوکی یه مه نیشیان له ژێر ده ست دابوو شالاویکی هینا وه ته سه ر -مه که که- به مبهستی پر وخاندنی (که عبه) و فیلکی زۆرو گه رهش له پی شه وه ی سوپا که یان دابوو. دیا ره عه ره به کان له وه و بهر سوپای وا گه ره و سامناکیان نه دیوو. خودای مه زن و بالا ده ست بۆ پزیرلینان له هاتنی پیغه مبهری چاوه پوان کراو بۆ پاراستنی ماله که ی خۆشی (که عبه) نه و سوپا گه ریه ی ته فروتو نا کردوو. قورشان نه م به سه ر هاته ی له سووره تی (فیل) دا گێراه ته وه. نیدی له و ساله دا که نه و پرودا وه گه ریه ی تیدابوو پیغه مبهری خوداش له دايك بووه.

دایه‌نه‌کانی

له‌و سه‌رده‌مه‌دا داب ونه‌ریتی عه‌ره‌ب وابوو که دایه‌ن بۆ کۆرپه‌و ساواکانیان راگرن له خه‌لکی گوندنشین و هه‌ر له‌ویش پێ‌یان بسپێرن بۆ‌به‌خێوکردنیان تا‌کو له‌ش ساغ و ته‌ندروست و وریاو زیره‌ک ده‌رچن. عه‌ره‌ب ده‌یانگوت: (مندالی له‌شاردا به‌خێو‌کراو زه‌ینی پروون ناییت و نازاو دلێر ده‌رناچیت).

یه‌که‌م دایه‌نیش که پیغه‌مبه‌ری له‌خۆگرت و شیری پێ‌دا ناوی (تُوبیه) بوو و ماوه‌یه‌کی که‌م لای مایه‌وه.

دوای نه‌و خاتوو (حلیمه—کچی —أبي ذؤيب السعدية) به‌خێوی کردووه‌و شیری پێ‌داوه‌. ئه‌م دایه‌نه‌ش هه‌ژارو که‌م ده‌ست بوو، به‌لام به‌هۆی (محمد—هوه) ﷺ خودا خێرو به‌ره‌که‌تینکی زۆری به‌سه‌ردا رشتوووه‌و مه‌ره‌کانیشی شیریان زۆر بووه‌و می‌رگ و له‌وه‌ر‌گایه‌کی هێج‌گار زۆری بۆ په‌خساوه‌و له‌هه‌موو لایه‌نه‌که‌وه‌ بووژاوه‌ته‌وه‌و پیت و به‌ره‌که‌تی ده‌س‌گیر بووه‌و. کاتێک ته‌مه‌نی گه‌یشتۆته‌ پینج سال گه‌ران‌دیوتی یه‌وه‌ بۆ‌لای دایکی. له‌ویش (ام ایمن — برکه الحبشیه)^(۱) دایه‌نی بووه‌.

مردنی دایکی

له‌شه‌شم سالی ته‌مه‌نی دا، دایکی ده‌بیات بۆ سه‌ردانی خا‌لوانی له‌شاری (یه‌س‌ریب) و له‌هه‌مان کات دا سه‌ردانی گۆ‌ری می‌رده‌که‌شی بکات. (نامینه) له‌و سه‌فه‌رده‌دا که‌نیزه‌که‌ی خۆی واته‌: (ام ایمن)، که می‌رده‌که‌ی بۆی هێشتبووه‌و له‌گه‌ڵ خۆی دا ده‌بات و مانگی‌ک له‌وێ ده‌می‌ننه‌وه‌و پاشان ده‌گه‌ڕێنه‌وه‌ بۆ—مه‌که‌که‌—. به‌لام له‌رێگای نێوان هه‌ردوو شاری (یه‌س‌ریب— و مه‌که‌که‌) له‌جێگه‌یه‌ک، که به‌ (أبواء) ناوه‌به‌ریت —نامینه— نه‌خۆش ده‌که‌وێت و هینده‌ی پێ‌ناچیت که ده‌مریت و هه‌ر له‌و جێگه‌یه‌ش ده‌نی‌ژریت. پاشان (ام ایمن) ئه‌م منداله‌ هه‌تیوه‌ بۆ دایک و باوکه (محمد) دینێته‌وه‌ بۆ "مه‌که‌که‌".

(۱) به‌راستی له‌م ناوه‌نه‌دا (عبدالله) و (آمنة) و (توبیه) و (حلیمه السعدیه) و (ام ایمن) دا چه‌ندین ماناو ده‌لاله‌تی سه‌رسوپه‌هێن به‌دی ده‌کری‌ن. بۆ نمونه له‌ناوی باوکی دا (عبدالله) که‌مانای (به‌نده‌ی خودا ده‌گه‌یه‌نیت) ده‌لاله‌تی یه‌که‌خواپه‌رستی (توحید) هه‌یه. له‌ناوی دایکیشی دا (آمنة) ماناو ده‌لاله‌تی دل‌نیا‌یی (آمان) بۆ نه‌توه‌که‌ی پیشان ده‌دریت. له‌ناوی یه‌که‌م دایه‌نیشدا (تُوبیه) مانای پاداشت (ثواب) ده‌رده‌که‌وێت. له‌ناوی دایه‌نه‌ به‌ناوبانگه‌که‌شدا (حلیمه السعدیه) ماناو ده‌لاله‌ته‌ جوانه‌کانی ئارامی و به‌خته‌وه‌ری په‌نگ ده‌ده‌نه‌وه‌و. هه‌روه‌ها له‌ناوی (ام ایمن) دا ده‌لاله‌ت و هێمای خێویه‌ره‌که‌ت ده‌ده‌روشیته‌وه‌.

له‌لای باپیره‌ی و مامی

دوای مردنی دایکی.. (عبدالطلب) ی باپیره‌ی له‌خۆی ده‌گریت و نهرم و نیانی یه‌کی وه‌های بۆ ده‌نوینیت که له‌وه‌ویش بۆ هیچ کورپکی خۆی نه‌واندبوو، نه‌ویش له‌به‌ر چهند نیشانه‌یه‌کی جوامیری و په‌وشتبه‌ری که به‌دی کردبون له (محمد) دا.

باپیره‌شی دوای دووسال له‌سه‌ره‌رشتی و به‌خێوکردنی، کۆچی دوایی ده‌کات. ئینجا ده‌که‌وێته لای (ابوطالب) ی مامی و نه‌میش کابرایه‌کی هه‌ژار ده‌بیّت، به‌لام وێپرای نه‌وه‌ش به‌خشنده و دلفراوان و گه‌شین ده‌بیّت و (محمد) ی برازاشی به‌پاده‌یه‌ک خۆش ده‌ویست، که هیچ کورپکی خۆی هینده خۆش نه‌ویستبوو. نه‌ویش هه‌میشه له‌لای مامی یه‌وه ده‌خه‌وت و نه‌گه‌ر مامی بۆ کارێک برۆشتایه له‌گه‌ڵ خۆی دا ده‌یبرد.

(محمد) له‌ماوه‌ی سالانی منالی ی دا نمونه‌یه‌کی به‌ری چاوتیری و قناعت و له‌خۆپران بوو و ته‌نانه‌ت دووربوو له‌و جوړه کرداره بچووک و وردانه‌ی که منداڵان خویان پێو ده‌گرن و پێوه‌ی خه‌ریک ده‌بن. (حاله‌تی هه‌تیوی) یش شوینه‌وارینکی قوول و نازاره‌خشی له‌ده‌روونی (محمد) دا جێهێشتبوو، به‌لام دیاره به‌هۆی نه‌و سه‌ره‌رشتیاری به‌ پر سۆزو نه‌وینه‌ی مامی یه‌وه نازاری نه‌و حاله‌ته‌ی له‌سه‌ر سووک بووبوو. هه‌روه‌ک خوداش له‌قورئان دا نه‌و نیعمه‌ته‌ی بیرخستبووه‌وه و فەرموویه‌تی: ﴿أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى﴾.

سه‌فه‌ری بۆ - شام

کاتێک ته‌مه‌نی ده‌گاته -دوازه‌ه‌ سالی- مامی ده‌یه‌وێت بۆ کارینکی بازرگانی بچیت بۆ (شام) و نه‌ویش ته‌مه‌ی زۆر له‌لا ناخۆش ده‌بیّت که به‌ته‌نیا بمیّته‌وه‌و ماوه‌یه‌ک له‌مامی داپریت. هه‌ر بۆیه‌ش مامی دوای نه‌وه‌ی هه‌ست به‌و حاله‌ته‌ی ده‌کات به‌زه‌یی پێ دا دیته‌وه‌و له‌گه‌ڵ خۆی دا ده‌بیات.

ئینجا له‌گه‌ڵ کاروانینکی بازرگانی دا به‌رێ ده‌که‌ون و ده‌گه‌نه شاری (بوسرا)^(۱) و له‌وه‌ی راهیبیک به‌ناوی (بحیرا)^(۲) چاوی به‌ (محمد) ده‌که‌وێت و به‌وردی سه‌رنجی ده‌دات و بۆی

(۱) بوسرا (بصری): ئیستا گوندیکه له‌نیوان (سوریا) و نیمچه‌دورگی عه‌ره‌بی دا.

(۲) (بحیرا): راهیبیک مسیحی ی سه‌ر به‌و کۆمه‌له‌ مسیحی یه‌یه که به‌هۆی بانگه‌واز بۆ (توحید) یه‌ک خواپه‌رستی یه‌وه چه‌وسێترانه‌ته‌وه و راهیبه‌کانیشیان په‌نایان بردۆته‌به‌ر که‌ناره‌کانی بیابانی عه‌ره‌بی.

د درده كه ویت هم مو شو به لگه و نیشانانهای پیغه مبه ریتی ی تیدایه، كه له كتیبه نه صرانی یه كانی خویان دا خویندبوویه وه. هر بویه خیرا مامی راده سپریت، كهوا بهوریایی چاودیږی و پارټیزگاری ی لی بکات تاكو له ده ست جووله كه پارټیزاوییت. (ابو طالب) یش کار به و راسپارده یی (بحیرا) ی زانای نه صرانی ده کات و به په له ش شم کوره نه وجه وانه دینیت هوه بو "مه كهه".

ناگادار بونوی له (جنگی به دکرداران) و (په یمانی فضول)

كه ته مهنی ده گاته بیست سال ناگادارو هاوزه مانی جنگی به دکرداره كان (حرب الفجار) ده بیټ. شم جنگه له نیوان {تیره ی (قوره یش) به هاویه یانه كانیانه وه} و {تیره ی (قه یس) به هاویه یانانیانه وه} رووده دات و له جینگیه کی نیوان (مه كهه) و (طائف) دا ده بیټ كه به (غله) ناوبراوه. بیگومان شم جنگه زور دژوارو سامناك بووه له بهر نه وه ش كه سووكایه تیه کی زوری دهره ق به پیروژی موقه ده ساتی نه وسای عه رب له (مه كهه) دا تیا داکراوه به (جنگی به دکرداران) ناوبراوه. پاشان شو جنگه به ړیکه وتنیک کوتایی پی پهنراوه دواي شوه ی خه لکیکی زوری تیا دا کوژراوه.

جا دواي جنگی به دکرداران هه ندیک كه س له پیاوماقووله مه ككهی یه كانی -قوره یش- بانگه ازیان بو به ستنی په یانیک کردوه كه ناوی په یمانی (فضول) یان لی ناوه تیاي دا په یانیا ن داوه گهر هر ستم لیکراویك له -مه ككه دا- ببینن و له خه لکی مه ككه بیټ یان خه لکی هر جینگیه کی تریش بیټ ده سگریو یی ی بكن و یارمه تیی بدن له سهر قهره بوو كړنه وه ی ستمه كه یو گیرانه وه ی مافی خوی.

بیگومان (محمد) یش له گهل مامه كانی دا ناماده ی به ستنی شو په یانه بووه و لی ی ناگادار ده بیټ. نه ونده ش شو ناماده بونه ی پی خوش بووه كه دهر باره ی شو رژه (له دواي به هره مه ندبوونی به پله و پایه ی پیغه مبه ریتی) فرموویه تی: ((من له گهل مامه كام دا ناماده ی به ستنی په یانیک بووم له مائی (عبدالله-ی كوری -جدعان) كه هینده م پی خوش بوو زور زیاتر له وه ی خاوه نی حوشتره سووركه له كان^(۱) بوومایه. خو نه گهر هر شو رژه بانگه وازم بو نیسلام پی بكر دایه به ده موه ده هاتن)).

(۱) حوشتره سووركه له كان {هر النعم} بهو حوشتره هره گران و هره چاكانه ده گوترا كه لهو رژه دا له لای عه ربه كان به نرختین ولاخ بوون لهو ناو جوړه كانی حوشتره دا.

خوونه ریتی پیش پیغه مبه ریتی

"د" له نټو گهله کې دا به نه د ب ترین که س و راستگوترینیان و ده سپاکترینی هم موویان بووه. له هه مروشیان زیاتر دوور بووه له به دکاری و له و په فتاره ناهه موارانې که په وشتی پیاوان له که دار ده کم، نه ناهت گهله کې خوی ناوی (الأمین) یان لى ناوه، واته که سیکى جى ى متمانه و ده سپاک و دم پاک و داوین پاک، چونکه خوداش هه موو سیفه ته به رزو جوانه کانی تیدا کوکړدبووه.

هه ووه ها خودا پیش نه وې په یامی پیغه مبه رایه تی ى پی بسپیږت له هه موو تاوان و خراپه یه کی گهله کې پاراستبووی و هه موو بت و خواو نه دکانیانی له لای بیژراوو ناشیرین کړدبوو تا هیڅه رقی لى یان ده بږوه، که هرگیز ناماده ى هیچ ناهه نگیگ یان جه ژنیکی بته رستان نه ده بوو.

(محمد) ده ربارې قوناغه کانی مندالی و نه و جه وانی ى خوی فمرموویه تی: ((من هیچ کاتیک سهوداسه رى کاریک نه بوم لهو کارانه ى که شوینکه وتوانی جاهیلیه ت^(۱) (نه قامی) نه نجامیان ده دا، ته نه ها دوو جار نه بیت که له هه ردوو جاره که ش دا خودا بواړی نه دام و پاراستمى. نیدی لهو ته مهنه ى (پیش شه رهمه ندیم به په یامی خودا) نالووده و هژگری نه و جژه کردارانه نه بوم ته وه.. نه و دوو جار هه که خودا لهو کرداره نه قامی یانه به دووری گرتم و خه ریک بوو نالووده ى ېم، نه وه بوو شه ویکیان له ناوچه یه کی سه رووی شاری (مه که که) له گه ل کوپتیکی نه و جه وانی هاوړېم دا، که پیکه وه ناژله لمان ده له وه پاند پیم گوت: {بى زه همت چاودتیری یه کی تم مه پاندم بویه که تا کو ده چمه وه بى (مه که که) و منیش وه نه و گه نجانه ى نه وى بى خوم که یف و سه فایه که بکه م}. نه ویش داواکه مى په سندرکودو نینجا که و ته پرئو له گه ل گه یشتنم بى شارو نریک بونه ودم له یه که مین خانووی (مه که که) دا گویم له ناهه نگیکی به زم و گورانی بوو و پرسیم (نه مه چى یه)؟ پى یان گوتم: {نه وه زه ماوه ندى فلان پیاوه که فلانه کچی خواستوه}. منیش به مبه سستی نالووده یم به که یف و سه فایه کی گه نجی و نه و جه وانی دانیشتم، تا گوئ یان لى بگرم. به لام خودا پرده یه کی وای به سه رگویم دا دا که خه وم لى که وت و به هیچ شتیگ خه برم نه بووه وه تا گهرمای خوری به یانی هه لیساند. نینجا گه پامه وه بولای هاوړئ شوانه که م و لى پرسیم داخو چون که یف و سه فایه کم کردیت، منیش هه والی

(۱) جاهیلیه ت: به سه رده مى پیش هاتنی نیسلام داده نریت. قورنایش بویه نه و ناوه بى داناوه چونکه له و زه مانده ا گوناوه تاوان زور نه نجام ده دراو به و اشیان داده نا.

راستی ی به سهراته کم بژ گټر پايه... جاري دووه مېش، که هر به ته مای کردار ټکی و ابووم و که خوداش پاراستمی، نه و بو له شه و ټکی تر دا بژ هه مان مه به ست چوومه و بژ—مه ککه— و دووباره خودا خوی لی خستمه و نه به ټشت گوتم له هیچ ناهه ننگ ټکی نه فامی بیت. ټیدی هر گیز دواي نه و به ته مای هیچ کردار ټکی له و جوړانه نه بو و خه یال م به لای هیچ گونا هیک دا نه برد)).^(۱)

زه و اچي له گهل — خه دیجه — دا

له تهمه نی (۲۵) سالی دا بژ دووم جار سهره بژ سوریه (شام) ده کات، تهم سهره شی بژ کار ټکی بازرگانی ی خاتو (خه دیجه)^(۲) ی کچی (خو هیلید) ده بیت که هه نیک جار پیاوانی به کړی ده گرت، تا بازرگانی ی به پاره و مالیه و بژ کهن، چونکه خوی پیوه ژن بو و خزمه تکار ټکی شی به ناوی (میسره) هه بو.

(خه دیجه) بژیه نه و کاره ی به (محمد) سپارد، چونکه بیستبو ی مرؤ ټکی ده سپاک و راستگو یه و خاوه نی چهن دین ره و شتی به رزی دیکه شه. له و سهره دا خزمه تکاره که ی خوی شی له گهل دا ناردو هه ردوکیان (واته — محمد — و — میسره) له و تهرکی بازرگانی یه یان دا و له کاری کړین و فروشتن دا قازاغی ټکی هیجگار زوریان به ده ست هینا، و جودی خودی (محمد) یش له و سهره دا بووه هوی خیر و به ره که ټکی نه و نه ده زور، که (میسره) ش هه سستی پی کردو سهری سور مابو و کاتیک هاتنه و هه مو به سهراته که ی نه و سهره ی بژ (خه دیجه) ی خاتو نی گټر پايه^(۳). دپاره — خه دیجه — ش زور سهرام و خوشحال بو به و ره و شته جوان و به رزان ه ی — محمد — شادمانیش بو به و قازاغه زوره ی، که له و بازرگانی یه دا پیدای کرد بو. هر بژیه ش که سیکی نارد بژ لای و ناماده یی خوی دهر پری که ناماده یه شو ی پی بکات نه گهر داخوازی بکات. له و کاته ش دا — خه دیجه — تهمه نی گه یشتبو و چل سال. (محمد) یش ناماده یی خوی دهر پری و مامی خوی (ابوطالب) ی ناره داوای و نه ویش لای که س و کاری خوازی نیی کردو میړدی پی کرد.

(۱) بروانه: الکامل فی التاریخ — لأبن الأثیر — ج ۲.

(۲) (خه دیجه) ژنیکی ده و له مهن دبو و له خانه واده هه به رزو به رزه کانی — قور هیش — بو و به چهن دین ناوی وک (طاهرة و) (سیده قریش) ناسرا و ته نانه ت گه لیک له پیاوانی (قور هیش) داوای زه و اچیان لی ده کردو خوازی نییان ده کرد، به لام شو ی به که سیان نه ده کرد هه چهن ده پیوه ژنیش بو.

(۳) هه و هه گټر اوه ته و، که (میسره) هه و ال ټکی تری به (خه دیجه) گه یاندوه دهر باره ی نه و ی له کاتی نیوه و تین سهندنی گهرمادا دوو فریشته ی دیبو سیبه ریان بژ (محمد) کرد بو بژ پاراستنی له گهرمای خور.

دادوهریکردنی له بنیات نانهوی - کهعبه - دا

(محمد) له تهمەنی سی وپینج سالی دا ده بیټ، که لافاوکی توند پرووده دات و کهعبه ش ده گرتنه وه هه موو دیواره کانی درزو که له بهریان تی ده که ویت. قورپیشی یه کان به په له ده که ونه تیکدانی یه کجاره کی ی (کهعبه) تا کو سهر له نوی به شیوه یه کی چاکتر بنیاتی بنیته وه.

جا داوی نه وهی هه موو لایه کی بنیات ده نیته وه ده گنه نه و کاره ی که چون بهرده په شه که (الحجر الأسود) بخه نه وه جینگه که ی خوی. له مەش دا ناته بابی و جیاوازی بیرو دا ده که ویت نه یوان سهرانی قورپیشه وه ده یاره ی نه وهی کامیان بیخه نه وه سهر جینگه ی خوی. مشت ومی له سهر نه مه له نیوانیان دا ده گاته نه و راده یه ی خهریک بوو ناگری جهنگیان له نیوان دا هه لگیر سیټ.

له و کاته دا به ته مه نترین پیاوی قورپیش (أبو أمية - کوری - مغیره) هیوریان ده کاته وه و پیان ده لیت: { که لو نا کوک مه بن. باشر وایه یه کیک بکه نه دادوهر (حه که م) ی نیوانتان و با که سیکی واش بیټ که به حوکم و دادوهری کردنه که ی قایل بن }. نه وانیش ده لیتن: { کاری دادوهری ده سپرین به یه که مین که س که دیته لامان } واته له و که سانه ی ده چته ژووره وه بۆلایان له کهعبه دا بۆ دیتنی بینای نوی نه و کهعبه. بیگومان به ویست و نیراده ی دانایانه ی خوی په روه دگار یه که م که سیک که ده چته لایان (محمد) ده بیټ. نه وانیش دلخوش ده بن و دلنیش ده بن له ته حکیم و دادوهری کردنی نه م پیاوه ی که هه موویان به مروقیکی ده سپاک و جی متمانه و راستگو ژيرو زانا ناسیوانه. بۆیه ده لیتن: { نه وه - محمدی - نه مین و متمانه پی کراوه و نیمه ش قایلین به دادوهری کردنی له نیومان دا }.

جا کاتیک مه سه له که ی بۆ باس ده کهن، نه ویش خیرا بۆ چاره سهری نه و کیشه یه ی نیوان سهرانی قورپیش کراسه که ی خوی راخست و بهرده که ی خسته سهر و داوی له گه وره کانی قورپیش کرد که ههریه که و گو شه یه کی کراسه که هه لگریټ و به هه موویان هه ر چوار لای نه و کراسه به رز که نه وه.

نینجا خۆیشی بهرده ره شه که هه لده گریټ و به ده سستی خوی ده یخاته وه سهر جینگه که ی. به م په نگه و به و هه لئس و که وته دانایانه یه توانی ی نه و کیشه ئالۆزه ی نیوان سهره که هۆزه کانی قورپیش چاره سه رکات که خهریک بوو ببیته هۆی پروودانی کاره ساتیکی گه وره.

کارکردنی له پیش پیغه مبهريتی دا

"موحه مه د" هیچی وای له مال و کهلویل به میرات بۆ نه مابوووه تهنها بریککی کم نهیت. جگه له وای که به (هه تیوی) یش گه ووه بوو بوو. کاتیگ گه یشته نهو ته مه نهی توانای کارکردنی ههیت له گهل چهند برایه کی (شیری) ی دا که (له ووه پیش له دیهات دا پیکه وه لای دایه ن شیریان خواردبوو) مه پری دهله وه پاندو به پیشه ی شوانکاره یی یه وه خه ریک بوون. ده رباره ی نه م کاره ش فهرموویه: ((هه ر پیغه مبه ریک که خودا ناردوویه تی کاری شوانی کردووه)) هاوه لآن لی یان پرسی: {ئایا تۆش شوانیت کردووه نه ی پیغه مبه ری خودا؟} فهرمووی: ((به لئ منیش کاری شوانی و مه رله وه پاندنم بۆ خه لکی مه کهکه — ده کرد به چهند قیراط^(۱) — یگ)).

جگه له م کاری شوانکاره ییه ی که له ته مه نه یکی میرد مندالئو نه وچه وانیدا پیوه ی خه ریک بووه، کاری بازرگانیشی له تافی لای دا کردووه و شه ریک (هاوبه ش) هکه شی له و کاره دا (سانبی کوری — ابی السانب) بووه. هه روه ها — وه ک پیشتریش باسمان کرد — کاری بازرگانئو کپین و فروشتنی به کری بۆ (خه دیجه) کردووه و دای نه وای بووه به هاوسه رییشی و به پارو سامانی نه و کاری کردووه.

(۱) دهقی عه ره بی فهرمووده که: {وَأَنَا رَعَيْتُهَا لِأَهْلِ مَكَّةَ بِالْقَرَارِطِ} .. وشه ی (قراریط) کۆ (جه معی) وشه ی (قیراط) وه مانای نرخی که متر له دیناریک یان چهند به شی دیناریک ده گه یه نیت. گوتراویشه وشه ی (قراریط) نای جیگه یه ک بووه له و ناوچه یه ی که ناژه لیان تیدا له وه پاندووه به م پییه ش مانایه کی تری فهرمووده که نه مه یه: {به لئ منیش ناژه لم بۆ خه لکی مه کهکه له (قراریط) دهله وه پاند}.

سبه ندى دووهم

((پیغه مبه ریتی " محمد "))

(سه ره تاي سرووش بو پیغه مبه ر - بانگه وازی نهیتی پیغه مبه ر بو ئیسلام -
 ناشکر اکر دنی بانگه واز - "قوریش" به ره ئستی پیغه مبه ر ده کهن -
 هه ره شه کردن له پیغه مبه ر - چهند هه وئیک بو فریودانی پیغه مبه ر .)

سه ره تاي سرووش بو پیغه مبه ر

. کاتیک (محمد) تهمه نی گه یشته چل سالان خودا کردی به پیغه مبه ر و هک مژده ده رو
 تر سینه ریک (بشیرا و نذیرا) ناردی بۆلای خه لکی تا کو په یامی خودایان پی بگه یه نیته و پی
 راستیان بدات و مژده ی به هه شتیان له به رامبه ر ئیمان و کرده وه چاکه کانیان دا پی بگه یه نیته و
 به ناگری دۆزه خیش له به رامبه ر با وه رنه هیتان و گو مپاییدا بیاتر سینیت و ئاگاداریان بکاته وه،
 هه روه ک خوداش لهم باره یه وه فهرموویه تی:

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ ...

یه کهم سه ره تاي سرووش (وحی) یش به خه وینینی راست (الرؤیا الصادقة) دهستی پی کرد.
 (محمد) هه ر جارتیک خه ویتی بدیایه وه خۆی ده هاته دی.

دوای نه وه ش ته نهایی و دووری له گه له که ی لا خۆشه ویست کرا (واته: پیش له نه ستۆنانی
 نه رکی پیغه مبه ریتی)، چونکه ده بیینی نه و گه له ی خۆی له چ سه رلیشیواوی و گو مپایی یه کی
 ناشکر ادا نه هۆی بته رستی و کر نووش بر دنیان بو بته کانه وه. هاوکات بو له گه ل نزیک
 بو نه وه ی سرووشی خودا دا بۆلای ئهم حه ز له ته نهایی کردنه ی زۆر زیاد ده بو. بۆ ئهم خۆدا پران و
 ته نیایی یه یشی نه شه که وتی (حه رراء) ی دیاری کردبو و چه نده ها شه و خوا به رستی ی تی دا
 ده کرد. جاری وا هه بو ده شه و تیای دا ده مایه وه جاری واش هه بو زیاتر له مانگیك له وئ
 ده مایه وه. خوا به رستی به ندایه تی یه که شی له سه ر ئایینی (ابراهیم) عليه السلام بو. بو ئهم
 مه به سته ش خۆراکی له گه ل خۆی دا ده بردو هه ر جارتیک بو لای خێزانه که ی ده گه رایه وه خۆراکی
 تری له گه ل خۆی دا ده برد.

بهم رهنګه لهو نه شکموته وهختی بهسهر دهر د تاکو رږژتکیان فریشته یی خودا (جبریل علیه السلام) به فرموانی خودا گه یشته لایو یه که مین پاسپارده یی گه یاندو پی یی فرموو: (بخوینه: (اقرأ)). نو ویش فرمووی: (من خوینده وار نیم). پیغه مبه ر خو ی له یاسی نه م بهسهراته یی دا فرموویه تی: ((تینجا دوی نه وی پیتم گوت که من خوینده وار نیم توند گو شیمی به خو یه وه تا هیژو گوړم تیا نه ماو پاشان بهری دام و پی می فرموو: (بخوینه) منیش وه لآم دایه وه که: (خوینده وار نیم). دو باره توند به خو یه وه گو شیمیه وه هه تاکو هیژو پرستم لی پراو پاشان بهری دامه وه فرموانی پی کردمه وه فرمووی: (بخوینه). منیش وه ک جاری پی شو تر وه لآم دایه وه که (من خوینده وار نیم). بۆ سئیم جار به توندی باوه شی پیتم دا کرده وه پاشان بهر لآی کردمه وه فرمووی:

﴿أَقْرَأْ^(۱) بِاسْمِ رَبِّكَ^(۲) الَّذِي خَلَقَ^(۳) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ^(۴) اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ^(۵)﴾ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ^(۶) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ^(۷)﴾

تینجا پیغه مبه ر به لهو به هه لآه رزینه وه رږشته وه بۆ مال ه وه به (خه دیجه) ی هاوسه ری فرموو: (دامپو ش.. دامپو شن: "زملونی، زملونی"، نو وایش دایانپو شی و پالکوت هه تا نه و ترس و بیم و هه لآه رزینه ی تیا نه ما، پاشان دهستی کرد به گیرانه وی نه و حالته ی بهسهریا هاتبو بۆ (خه دیجه) و فرمووی: (به راستی ترسم له سرخو م هه بو). (خه دیجه) ش پی ی گوت: {نا، قهت ترست له سرخو ت نه بیت، چونکه قه سم به خوا هه رگیز خودا که ساس و مه لولت ناکات، له بهر نه وه ی تو په یوه ندی سوژ (صله ی - پرهم) ده گیه نیت و هاتو چو ی که س و کارت و خه لکی ده که یت و پریژیک ی زور له میوان ده گری و یارمه تی که سانی خاوه ن مال و منالی زور ده دیت و ده سگریو یی هه ژاران و نه داران ده که یت و هاوکاری و کومه کی خاوه ن هه ق ده که یت}.

(۱) وشه ی (اقرا) که مانای (بخوینه) ده گیه نیت بانگه وازی که بۆ خویندن و به ده ست هینانی زانست. له مه شه وه بۆ مان درده که ویت که نایینی نیسلام له یه که م ساته وه ختی سه ره لآیه وه مسوړیک یی زانستیانه ی پیوه دیار بو وه بۆ نه وه ش هاتوه که جهل و نه فامی له ناو بیات و زانست و زانیاری بلا و بکاته وه. (۲) (باسم ربک) هه ش تیشک ده خاته سر نه و راستی به یی که وای بیگو مان خویندن و خویندنه وه به ناوی پی شه وایه ک یان بۆ سوو دیک ی تاییه تیو شه خصی نی یه، به لکو به ناوی خودای خالق و په روهر دگاره وه یه. جا نه گه ر خویندن تنها له پی ناوی خواد بیت نه و له هه موو بارو دڅیک دا سوو دمه ند. بهم رهنګه ش نیسلام له یه که م سرده می په یدا بوونی یه وه شو ینکه وتوانی خستو ته سر پیگای دسوژیو یه کلا بو نه وه بۆ خودا. (۳) (وریک الاکرم) نه م تعبیره نایابه ش به لگه یه له سر نه وه که ده قه خویندرا وه که و زانسته ده سته بهر بو وه که تنها له دریای بی پایانی (کرهم) و به خششی خودایی یه وه یه. له م نایه ته دا وشه ی (اکرم) که خودا خو ی پی و هف کردوه به لگه یه کی تره له سر نه وه ی که زانست و مه عریفه به خرترین به خشش و خه لاتی خودایه بۆ مرو فایه تی.

دوای ئەم ستایشه — خەدیجه — خیرا (محمدی) له گهل خۆی دا برد بۆ مائی ئامۆزایه کی خۆی کهناوی (وههقه سی کورپی نه وهله) بوو و له سهرده می جاهیلی دا بووبوو به (نه سرائی) و له (ئینجیل) دا شاره زاو زانا بوو. ههروه ها پیاوێکی پیرو به سالآچوو و کوژیش ببوو. (خەدیجە) پێی گوت: {ئەو کورپی مامی خۆم گوی لەم برازایه ی خۆت بگره که به سه رهاتێکی زۆر گرنگی خۆیت بۆ ده گێژیت هه وه پاشان بزانه چی به سه ردیت و پروداوه که ی بۆ لیک ده ره وه}.

(وههقه) لێ ی پرسی: {کورپی بام چیت به سه رهاتوه؟} پیغه مبه ریش پروداوه که ی خۆی بۆ گێژایه وه. ئینجا (وههقه) (هه وائی بوون به پیغه مبه ری خودا) ی پێ گه یاندو پێی گوت: (ئهو په یامه به ره زه ی که خودا بۆ مووسای نارد هه وه وه له پێی (جیبریل) ی فریشته وه بۆ تۆشی ناردوه، خۆزگه له و رۆژدا لاوێک ده بووم. خۆزگه زیندوو بوومایه کاتی که له که ت له سه ره گه یاندنی ئهو په یامه شاریه ده رت ده که ن). پیغه مبه ر لێ ی پرسی: (ئهری به راست ئه وان ده ریشم ده که ن)? پێی گوت: (به لێ.. هه ره که سی که هه مان ئهرکی تۆی پێ سپێژاوه به ره به ره کانییه کی زۆری کراوه. منیش گه ر تا ئهو رۆژه له ژیان دا بێنم ئه و به ته واهه تی پشتگیریت ده که م)... به لām هێنده ی پێ نه چوو، که (وههقه) مردو سروهش (وحی) یش دوای ماوه یه کی که م بۆ پیغه مبه ره هات که پێشتر ماوه ی چل رۆژێک ده بوو سروهشی لێ پرا بوو. به لām دوای ئه وه به رده وام سروهشی بۆ ده هاته خواره وه.

بانگه وازی نه یینی ی پیغه مبه ر بۆ ئیسلام

پاشان پیغه مبه ر دهستی کرد به راپه راندنی ئهو ئهرکه ی که خودا پێی سپاردو به نه یینی بانگه وازی بۆ خواپه رستی ده کرد تا کو خه لکی هه مو یان پرو به پروی مه سه له یه کی کت و په ری تازه نه بنه وه له ناسه واری ئهو جۆره کاردا نه وانه خۆی بپاریژیت. یه که م که سیش که باوه ری پێ هێنا ها و سه ره که ی خۆی (خەدیجە سی کچی -خوه ییلید) هه ره ها (علی^(۱) سی کورپی -ابو طالب) و (عبدالله سی کورپی -أبو قحافه - واته نه بو به کر) و

(۱) (علی سی کورپی -ابو طالب) له لای (محمد) نیشته جی بوو و هه ره ئه و ئهرکی ژیا نیی ده کیشا، چونکه له و ماوه یه دا که (قوریش) تووشی کاره ساتیکی برستی ببوو (ابو طالب) ی مامی پیغه مبه ریش دو چاری هه ژاری ببوو و خاوه نی مال و منالێکی زۆریش بوو. جا بۆ سووک کردنی ئهو باره گرانه ی (ابو طالب)، (محمد) چوه لای مامیکی تری که ناوی (عباس) بوو و مه سه له که ی له گهل دا باس کردو پێی فهرموو: (بێگومان -ابو طالب سی برات مندا لی زۆری هه یه و تووشی ئهو بارگرانی و ته نگانه یه بووه و با پێکه وه بچین بۆ لای و ئهرکی مناله کانی له سه ره که م بکه ی نه وه. تۆ منالێکی لێ و ده رگه وه منیش منالێکی لێ و ده رگه و ئهرکی به خێو کردنیان

(زید-ی کوری - حارثه) بوو. چهند که سیکی که میس له نه شراف و پیاو و ماقولان له سهره تادا باوهریان پته پته، وهک (عثمان-ی کوری - عفان) و (زیر-ی کوری - عوام) و (عبدالرحمن-ی کوری - عوف) و (عبدالله-ی کوری - مسعود) و (سعد-ی کوری - ابو وقاص) و (طلحه-ی کوری - عبیدالله) و (ابوذری غفاری) و (صهیب-ی رومی) و نهوانی دی.

هممو نه م بهر پترانهش بهوپه پری چاوقایمی و قوریانی دانهوه موسلمان بوون، بهلام چوون قوریانی دانیک، نهوان تووشی نازارو نه شکه نجه دانی سهختی بی باوهریان و سهرانی قورپه شیش ده بوون...

بۆ نمونه له م باره یوه گپ پراوه تهوه (نه بو جهل) که یه کیلک بوو له سهرانی قورپه شیش کاتیک بیبستایه پیاو ویک موسلمان بووه گهر نهو پیاوه خاوهنی پله و پایه و هیژیک بوايه گلله یی و گازانده یی کی ژوری لیده کردو شهرمه زاری ده کردو پی ی ده گوت: (چوون وازت له نایینی باوکت هیناوه که نهو له تو باشتره... ده بیت به گه مژوه نه فامت دابنیت و بیروپات به هله و ناشیرین له قه لعم دهین و له و پله و پایه یه ت بجهین)...

خو نه گهر کابرا بازرگانیک بوايه (نه بو جهل) پی ی ده گوت: (بره و له بازارگانیت دا ناهیلین و پارو و مالت له ناوده بهین)...

بهلام نه گهر کابرای تازه موسلمان بوو بی کس و بی دهسلات و ههزار بوايه لی ی ده داو ههلی دهنه بۆ پاشگه زبوونهوه. ^(۱)

له م به سهرهاتانه شهوه گه وره ترین به لگه به دی ده کریت له سهر نهوه ی کهوا نیسلام به شمشیر بلاونه بۆ تهوه (وهک نهوه ی هه ندیک ناحهزو قین له دل) ئیددیعی له سهر ده کهن. چونکه پیغه مبه ری خودا خاوهنی هیژیک و نه بوو تا کو نهو خه لکه ناچارکات بۆ وه رگرتنی نیسلام، به لکو به پیغه وانه وه ته نانه ت خودی پیغه مبه رو شوینکه وتوانیشی به هژی باوهره که یانه وه به ده ست سهرانی قورپه شیش چه و سابوونه وه، ههروهک له باسه کانی داها تووش دا زیاتر پروونی ده که ینه وه.

ده کیشین. نینجا هه ردوکیان چوون بۆلای (أبو طالب) و بیروپاکه یان پترپاکه یاندو (عباس) کوپیک (أبو طالب) برده لای خو ی که (جعفر) بوو. (محمد) ش (علی) گرته خو و وهک یه کیلک له مناله کانی خو ی لای مایه وه به خیتی ده کرد تا نهو کاته ی خودا (محمد) ی کرد به پیغه مبه رو شیر (علی) شیش یه کیلک بوو له نیمانداره یه که مکهان. (علی) هه رگیز له ژانی دا کپنووشی بۆ بتیک نه برده بوو، هه ر بۆیه ش به نزی (کرم الله وجهه) ستایشی ده کریت.

ناشکراکردنی بانگه‌واز

پێغه‌مبه‌ری خودا ماوه‌ی سی س‌اڵ به‌نهی‌تی بانگه‌وازی بۆ به‌رنامه‌ی خودا ده‌کرد، نه‌مه‌ش له‌ سه‌ره‌تای ده‌ست پێ‌کردنی سه‌روو‌شه‌وه‌ بووه‌ هه‌تا ئه‌و کاته‌ی فه‌رمانی خودای بۆ هات له‌ سه‌ر ناشکرا کردنی نایه‌که‌ی و پ‌س‌ی فه‌رموو: ﴿فَاصْدَعْ^(١) بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾ الح‌جر/٩٤.. واته‌: {ئ‌ه‌و په‌یامه‌ی ئه‌رکی گه‌یاندنی‌یت پ‌س‌ سپ‌ی‌راوه‌ ناشکرای که‌و له‌سه‌ر کاری خ‌ۆت سوورو به‌رده‌وام به‌و باکت له‌موشریکان و ب‌ی باوه‌پان نه‌بی‌ت}.

پێغه‌مبه‌ر بۆ به‌ج‌ی ه‌ینانی ئ‌هم فه‌رمانه‌ی په‌روه‌ردگاری چووه‌سه‌ر به‌رزایی ی (صفا)^(٢) و هاواری له‌خه‌لکی کردو خه‌لک‌یش له‌نی‌و خ‌ۆیان دا پرس‌ییان (ئ‌ه‌وه‌ ک‌ی یه‌ هاو‌ارده‌کات)؟ گو‌تر‌ا (ئ‌ه‌وه‌ —م‌حمد—) ئ‌ینجا ک‌ۆبو‌ونه‌وه‌ (م‌حمد) یه‌که‌ یه‌که‌ رووی کرده‌ هه‌موو ه‌ۆزو ب‌نه‌ماله‌کان و فه‌رمو‌ی: {ئ‌ه‌ی ب‌نه‌ماله‌ی فلان.. ئ‌ه‌ی ب‌نه‌ماله‌ی —ع‌بدالم‌طلب.. ئ‌ه‌ی ب‌نه‌ماله‌ی —ع‌بدم‌ناف—، نایا گ‌هر پ‌یتان ب‌ل‌یم (له‌قه‌دپ‌اڵی ئ‌هم شاخه‌وه‌ له‌ش‌کرێک ده‌رده‌چ‌یت) باوه‌رم پ‌ه‌ده‌که‌ن؟} گو‌تیان: {ه‌هرگ‌یز در‌ۆمان ل‌ی نه‌ی‌ستوو‌یت}. ئ‌ینجا په‌یامی خ‌ۆی بۆ پ‌وون ک‌ردنه‌وه‌ و بانگی ک‌ردن بۆ پ‌ی‌ی ر‌استی خودا و فه‌رمو‌ی: {م‌ن ناگادارتان ده‌که‌مه‌وه‌ له‌سه‌زایه‌کی سه‌ختی خودا گ‌هر له‌سه‌ر ئ‌هم حا‌له‌ته‌تان ب‌ی‌ننه‌وه‌}. له‌و کاته‌دا (ئ‌ه‌بو له‌ه‌ب) گو‌تی: {ده‌که‌ سه‌رگ‌ه‌ردان بی‌ت.. ئ‌ه‌ری بۆ ئ‌ه‌مه‌ ئ‌ی‌مه‌ت ل‌ی‌زه‌ ک‌ۆکرده‌وه‌}؟ له‌سه‌رئ‌هم ق‌سه‌یه‌ش فه‌رمایه‌شتی خودا ﴿تَبَسَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ﴾ له‌سووره‌ت‌یک‌ی ک‌ورت دا هاته‌خواره‌وه‌..

پاشان خودا فه‌رمانی به‌پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی داو پ‌س‌ی فه‌رموو: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ الش‌ع‌راء/٢١٤-٢١٥.. واته‌: {یه‌که‌م جار بانگه‌وازی که‌س و کاره‌ ن‌زیکه‌کانت بکه‌و له‌ ناکامی ناکارو ک‌رداریان بیان‌ترس‌ینه‌، هه‌روه‌ها نه‌رم و له‌خ‌ۆبو‌وردوو‌یه‌ بۆ ئ‌ه‌و پ‌رواداران‌ه‌ی شو‌ی‌نت که‌وتوون}.

پێغه‌مبه‌ریش که‌س و کاره‌ ن‌زیکه‌کان و ب‌نه‌ماله‌ی خ‌ۆی ک‌ۆکرده‌وه‌ پ‌س‌ی فه‌رمو‌ون: {ب‌ینگومان پ‌ی‌شه‌رو (ر‌اند)^(٣) ی ه‌هر ه‌ۆزو ب‌نه‌ماله‌یه‌ک در‌ۆ له‌گ‌ه‌ل که‌س و کاری خ‌ۆی دا ناکات. وه‌ل‌لا‌ه‌ی ئ‌ه‌گ‌هر در‌ۆ له‌گ‌ه‌ل هه‌موو خه‌لکی دا بکه‌م در‌ۆ له‌گ‌ه‌ل ئ‌ی‌وه‌دا ناک‌م. خ‌ۆ ئ‌ه‌گ‌هر هه‌موو خه‌لکی فریو‌یده‌م ه‌هرگ‌یز ئ‌ی‌وه‌ فریو‌ ناده‌م. ده‌سا به‌و خودایه‌ی، که‌ جگه‌ له‌خ‌ۆی ه‌یچ

(١) (اص‌دع) واته‌: ه‌ق و نا‌ه‌ق له‌یه‌ک‌تر ج‌یا‌ب‌که‌روه‌: (اف‌رق ب‌ین الحق و الباطل).

(٢) (صفا): ج‌ینگه‌یه‌کی به‌رزه‌ له‌چ‌ای (اب‌ی ق‌بی‌س) له‌شاری (مه‌که‌که‌).

(٣) (ر‌اند) که‌ له‌ده‌قی ع‌ه‌ده‌ب‌یی فه‌رمو‌وده‌ک‌دا هات‌وه‌ (ان الر‌اند لای‌ک‌ذب أهله) مه‌به‌ست له‌و که‌سه‌یه‌ که‌ ر‌ی‌يازێکی دیاری‌ک‌راو له‌به‌رده‌م که‌سانی تر‌دا ناسان ده‌کات.

پەرستراویکی تر نی یه من پیغه مبهری خودام بۆلای ئیوه به تاییه تی و بۆلای هه موو خه لکی دنیاش به گشتی... قه سەم به خودا ئیوه ده مرن وهك چۆن ده خەون. زیندوو ده کرینه وه وهك چۆن له خه وه لده ستن. له سه ر کارو کرده وه تان لیتان ده پرسریته وه وه له بهرام بهر کاری چاکه دا پاداشتی چاکه تان ده دریته وه وه له بهرام بهر کاری خراپه ش دا سزای سه خت ده درین. ئیتر یان به هه شتی هه میشه یی، یان دۆزه خی هه میشه یی خانه ی پۆژی دوا ییتان ده بیت. {...

له وه لامی ئه وه فهرمایشته دا کهس وکاره نزیکه کانی و بنه ماله که ی به نه رمی له گه لای دا ده ووان ته نها (ابو له ب) ی مامی نه بیت، که توند بوو له گه لیا.

-قورەیش- به ره له ئستی ی پیغه مبه ر ده که ن

له پێش هاتنی ئیسلام دا عه ره به کان به تیان له شوینی (مسجد الحرام) دا ده بهرست که چه ند په یکه ریکی له به رد دا تا شراو بوون و ه یچ سوودو زیانیکیان نه بوو، به لام وێرای نه وه ش له لای قورەیش به بناغه ی ژیان داده نران. (قورەیشیه کانی ش پێشه وای هه موو عه ره ب بوون له و سه ره ده مه دا...). عه ره به کان قوربانی یه کانیان پێشکه شی ئه وه به تانه ده کردو به مه ش بهرژه وندی یه کی ئابووری و سوودیکی کۆمه لایه تی بۆ قورەیش دا بین ده بوو، چونکه قورەیش هه ر خۆیان ئه رکی پاراستنی خانه ی به تکه کانیان ده کیشاو گه ر ئه وه جوړه نایه ش له ناو به چوا به ئه وا بهرژه وندی یه کانی قورەیش و پێشه وایه تی یه که شیان له ده ست ده چوو.

هه ر بۆیه ش کاری پیغه مبه ری خودا له بلاو کرده وه ی نایینکی تازه دا هیجگار سه خت و گران بوو. چونکه پوچه لای و نه شیاوی دیارده ی به تبه رستی ئه وه بیروبا وه رانه ی تری بۆ ده سنیشان ده کردن که پێچه وانه ی تاکو ته نیایی خودای په ره ره دگاره.

پیغه مبه ر هه ر به مه شه وه نه وه ستا، به لکو شیاوی داب و نه ریته کۆمه لایه تی یه کانی شیانی ده ره ده خست. له به ره نه مه ش قورەیشیه کان به و ره نگه بۆ (محمد) یان ده روانی که گوایه یاخی به ووه له سیستم و داب و نه ریته کانی ئه وان لای دا وه هه موو بنه ما ئابووری و کۆمه لایه تی یه کانیان بۆ تیک ده دات. هه ر بۆیه ش به یاریان دا سوورین له سه ر به ره له ئستی کردنی به توندی تاکو قه واره ی خۆیان به یاری.

پۆژیکیان پیغه مبه ری خودا چوه نیو (مسجد الحرام) وه وه دیستی ئه وان کړنووش (سجده) بۆ به تکه کان ده بن، نه ویش هه ولای دا نه هیلێت واکه ن و نامۆزگاریی کردن له سه ر ئه وه ی له نایینی باوکیان (ئیره اهییم) ده رنه چن، به لام ئه وان له وه لام دا گوته یان: (ئیمه بۆیه سوژده بۆ ئه م به تانه ده به ین تاکو نزیکمان که نه وه له خودا، هه ره وه خوداش ئه م و ته یه یانی له قورئان دا دیاری

کردوو ه **﴿ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى ﴾**. پیغه‌مبه‌ر بۆی ڕوون کردنه‌وه، که بینگومان نهم ڕه‌فتاره (هاوبه‌ش دانانه بۆ نه‌و خودایه‌ی که هه‌رگیز نه‌وه‌یان لێ په‌سند ناکات). پاشان نه‌و خووبه‌شته‌ییانی به‌کارێکی ناله‌بارو ناهه‌موار دانا. نه‌وانیش تیکرا ڕیاریان دا له‌سه‌ر دژایه‌تی کردنی و نیدی به‌شیوازیکی گالته‌جاری و به‌سووک سه‌یرکردن به‌ره‌و ڕووی وه‌ستان. هه‌روه‌ک خوداش به‌سه‌رهاته‌که‌یان ده‌گێڕێته‌وه‌و له‌م فره‌مایشتانه‌ی دا ده‌فه‌رمویت:

﴿ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَوا وَلَا تَحِثْ مَنَاصِرَ ۖ ﴾ **﴿ وَعِجْبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سِحْرٌ كَذَّابٌ ۖ ﴾** **﴿ اجْعَلْ آلَ اللَّهِ إِلَهًا وَالْهَىٰ وَاجِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجَابٌ ﴾** **﴿ ص/ ٤-٥٠ ۖ ﴾** **﴿ وَإِذَا رَأَوْكَ إِِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ۖ ﴾** **﴿ ١١ ﴾** **﴿ إِنْ كَادَ لَيُضِلَّنَا عَنْ آلِهَتِنَا لَوْلَا أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ﴾** الفرقان/ ٤١-٤٢.

ئه‌مه‌ش پیغه‌مبه‌ری خودای دلتنه‌نگ ده‌کردو نازاری ی ده‌دا، خوداش بۆ که‌م کردنه‌وه‌ی نازارو خه‌می پیغه‌مبه‌ر، به‌م فره‌مایشتانه دلتنه‌وایی ی ده‌کرد که با نارام بگه‌ڕیت له‌به‌رامبه‌ر شیوازه گالته‌جاری به‌کانیان دا، چونکه پیغه‌مبه‌رانی پێش نه‌ویش تووشی هه‌مان حاڵه‌ت بوون:

﴿ وَلَقَدْ كَذَّبْتَ رَسُولٌ مِّنْ قَبْلِكَ فَصَبْرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا ۖ وَأَوْدُوا حَتَّىٰ أَنَّهُمْ نَصَرْنَا ۖ ﴾ الانعام/ ٣٤.

که‌سانی گالته‌جارو سووکایه‌تی پێی که‌رانیشی له‌و گه‌وره‌پیاوو سه‌روک هۆزانه‌بوون که هه‌رده‌م به‌وته‌ی ناشیرین و جێبوو تیروتوانج به‌ریه‌رچی پیغه‌مبه‌ریان ده‌دایه‌وه‌و ده‌ره‌باری خۆشی ده‌یانگوت گوايه ئه‌مه (که‌هینی که) یان شیتته، جگه له درۆ خستنه پالیشی. خوداش هه‌میشه ڕووی فره‌مایشتی به‌م ڕه‌نگه له‌پیغه‌مبه‌ر بوو:

﴿ فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ۖ ﴾ الطور/ ٢٩.

هه‌ندێک جاری تیریش قسه‌ی نابه‌جێ یان بۆ قورئان هه‌لده‌به‌ست و وایان ڕاده‌گه‌یانده‌ گوايه له‌ئه‌فسانه‌کانی پێشینانه، هه‌روه‌ک خودا خۆی ئاماژه بۆ نه‌و کرداره‌شیان ده‌کات:

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا إِلَهٌ لَّكُمْ أَفْتَرْتَهُ وَاعَانَاهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ ۖ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا ۖ ﴾ **﴿ وَقَالُوا أَأَسْطِطِرُّ الْأَوَّلِينَ أَكُتِّبَهَا فَهِيَ ثُلَّةٌ عَلَيْهِ بُكْرَةٌ وَأَصِيلًا ۖ ﴾** الفرقان/ ٤-٥.

شیوازیکی تری به‌ره‌ره‌کانی کردنیان له‌دژی پیغه‌مبه‌ری خودا نه‌وه‌بوو داوای چه‌ندین موعه‌زه‌یه‌ان ده‌کرد، وه‌ک ته‌قاندنه‌وه‌ی کانیاویک له‌زه‌وی دا یان دروست کردنی باخی زۆر له‌دارخورماو تری و ڕاکێشانی ڕووبار به‌نیویان داو هه‌لقولاندنی ئاوی ڕووباره‌که لێ یانه‌وه،

یاخود خستنه خواره‌وی چند هویه‌کی سزادان له‌ناسمانه‌وه، یان پیشان دانی خوداو مه‌لانیکه‌ته‌کان بۆ سه‌لماندنی راستی و ته‌کانی، یاخود خاوه‌نی خانوویه‌کی دروست کراو له‌ئالتوون بییت، یان به‌ناسمان دا سه‌رکه‌وێت و باوه‌ر به‌سه‌رکه‌وتنه‌کشی نه‌که‌ن هه‌تا کو کتییکیان له‌ناسمانه‌وه بۆ بییتنه‌وه تا بیخویننه‌وه.

له‌م باره‌یه‌شه‌وه خودا فرمویه: ﴿۸۹﴾ وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَنْزِلَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا ﴿۹۰﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّنْ نَّحِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجَّرَ الْأَنْهَارُ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿۹۱﴾ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسْفًا ﴿۹۲﴾ أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴿۹۳﴾ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّنْ زُخْرٍ ﴿۹۴﴾ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزَّلَ عَلَيْنَا مِثْلَ بَقَرَةٍ ﴿۹۵﴾ أَوْ يَنْزِلَ عَلَيْنَا مِثْلَ بَقَرَةٍ ﴿۹۶﴾

ئه‌مه هه‌ندێك له‌و به‌ره‌ستانه‌ بوو، كه ده‌هاتنه‌سه‌ر پێ ی پیغه‌مه‌به‌ر به‌هۆی دژایه‌تی به‌ره‌ره‌کانی ی گه‌له‌که‌یه‌وه، نه‌ویش زۆر به‌ ئارام و خۆراگر بوو و هه‌ر بانگه‌وازی بۆلای خودا ده‌کردو بیروباوه‌ره‌کانی نه‌وانی به‌نادانی و نه‌فامی داده‌نا به‌هۆی په‌رستی نه‌و به‌تانه‌وه‌ی، كه هه‌یج زیان و سوودیکیان نه‌بوو، هه‌روه‌ك خوداش له‌به‌شیکی سرووش و فرمایشته‌کانی دا فرمانی پێ ده‌کرد، كه ئه‌م راستی یه‌یان پێ بگه‌یه‌نیت:

﴿إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمِيَتْهُمَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَىٰ﴾ النجم/۲۳... ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَنبَغُ مَا أَفْتَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أُولَٰئِكَ هُمُ الْقَائِلُونَ إِنَّمَا يَهْتَدُونَ﴾ البقرة/۱۷۰... ﴿أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا﴾ الفرقان/۴۴.

هه‌ره‌شه‌کردن له‌ پیغه‌مه‌به‌ر

به‌هۆی نه‌وه‌ی پیغه‌مه‌به‌ر خاوه‌نده‌کانی نه‌وانی به‌هشتیکی پووجه‌ل و ناشیرین داده‌ناو عه‌قلیه‌تیشیانی به‌نه‌فامی و که‌موده‌نی داده‌نا کۆمه‌لێك له‌گه‌وره‌پیاوانی قوهریش بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ چوونه‌لای (ابوطالب)ی مامی و پێ یان گوت: (ئه‌ی "ئه‌بو تالیب" برازا که‌ت قسه‌ی

(۱) کسفاً: {چهند پارچه‌یه‌ك له‌سزا.. چهند به‌ش و هویه‌کی نه‌شه‌گه‌دان}.

(۲) قبیلًا: {گرتی و زامنی راستی ی ئیددیعا کانت بن}.

(۳) زخرف: {ئالتوون}.

نابه جی ی به خواوهنده کافان گوتووو ئاینه که مانی له که دار کردووو و عه قل و هوشمانی به نه فامی و که و ده نی داناوو و باب و بایرانمانی به که سانی گومرا له قه لالم داوه، جا توش یان ده بیئت وای لی بکه سیت ده ست هه لگرت لیمان یاخود ده سبهرداری ببه و هیچ هه قینکت به سه ر هه ردوولا مانه وه نه بیئت، دیاره توش (وهک بزانی) ده سبهرداری نابیت، بۆیه ئیمه له پری ی تۆوه ناگاداری ده که ینه وه)...

(ابوطالب) یش به وتی نهرم و ناسک قسه ی له گهل کردن و به جوانی به پری ی کردن، نه وانیش مائا وایان لی کردو و رۆشتن. به لام پیغه مبه ر له سه ر بانگه وازی خوی به رده وام بوو و هیچ شتیک له وه پاشگهزی نه ده کرده وه و هه رخه ریکی باس کردنی ئایینی خودا و بانگه واز بۆکردنی بوو. نه مه ش زیاتر رقی ره شی قوره یشی بزواندو هه موو سه ره ک هۆزو پیاوماقولا نیان کۆبوونه وه و جاریکی تر چوونه وه بۆلای "ابوطالب" و پری یان گوت: (ئه ی "ئه بو تالیب" بیگومان تۆ ته مه نیکت به سه ربردووو و پیاویکی به سالآچوو و خاوه ن پله و پایه ی تاییه تییت له نیومان دا. ئیمه له مه و پیش داوامان لی کردیت کۆتایی به مه سه له ی ئه و برازایه ت بیئت و نه هیلیت چی ی دی بۆ ئه و به رنامه تازه یه بانگمان بکات، به لام تۆ پری ئه وه ت لی نه گرتوه که کۆتایی به و قسه و باسه نه ی بیئت. ده سا به خودا ئیمه ش چی تر ئارام ناگرین له سه ر توانج دان له باب و بایرانمان و به پووچه ل دانانی عه قلمان و له که دار کردنی خواوهنده کافان، ئارام ناگرین هه تا کو وازی پری دینیت و لیمانی دوورده خه به وه، یان گه ر وانا که سیت ئه و خۆمان به رنه نگاری ئه ویش و توش ده بینه وه تا ئه و کاته ی لایه کمان لایه که ی تر له ناوده بات) ئینجا به جییان هیشت.

(ابوطالب) زۆری پری ناخۆش بوو گه ر له گه له که ی دابریت یان دژایه تی بکه ن. دیاره پییشی خۆش نه بوو، که پیغه مبه ریان ته سلیم بکات یان سه رده انه وینیت بۆ داواکانیان. پاشان ناردی به دوا ی داو پری ی گوت: (ئه ی کۆری برام، ئه مپۆ گه ره پیاوانی گه له که ت هاته نه لام و چه ند قسه یه کیان له باره ی تۆوه پری گوتم: (ئینجا ئه و قسه نه ی ئه وانی پری گه یاند)) و پری ی گوت (جا توش منیش و خۆیشته به یلله وه و هه ردو کمان پیاوێزه و باریکی و مه خه ره سه رشانم، که نه یتمان).

پیغه مبه ر به م و تانه گومانی وابوو، که مامی بیروپایه کی تازه و هه لۆیستییکی تری به رامبه ری هه بیئت و سازشی له سه ر کرد بیئت و هانده ری بیئت له سه رخۆ به ده سته وه دان و وازه ی تان له په یامه که ی. نه مه ش به وپی یه ی، که توانای پشتگیری کردنی لاواز بوو بیئت^(۱). هه ر بۆیه ش ئه و فەرمووده به ناو بانگ و نه مه ری به مامی فەرموو که هه تا کۆتایی دنیا هه ر به نه مه ری

ده ميٽيٽه وهو گوزارشت له (مردن له پيټناوي عه قيدهو بانگه واز بو پرستني خوداي تياك و تهنيا) دا ده كات، نهو بانگه وازي كه هه موو هه ره شهو گوره شهو چه شنه نازاردانيكيش له ناستيا بچوك ده بنه وه، نهو بوو پيټغه مبهري خودا له وه لامي و ته كاني مامي دا فهرمووي: (نه ي مامي خوم.. وه للاهي نه گهر خور بخه نه سهرشاني راستم و، مانگ بخه نه سهرشاني چه يم ته نها بو نه وه ي ده ست له م كار هه لگرم، ده ست ي له هه لئاگرم هه تا خودا سهر ي ده خات و ده چه سپيٽ يان له پيټناوي دا ده مرم).

به راستي نه م فهرمووده به ته عير له گه وره ي ي نيمان و به رزي و پيروزي ده كات كاتيڪ له قولا ي دل دا جينگر ده بيت، نيمانيش وه لا فاويكي هه لچوهو هيج هيٽيكي سهرزه وي خوي له بهردا راناگرٽ.

پيټغه مبهري دواي نه وي له بهرده م مامي دا ناماده ي ته ووي بو خوفي داردن له ري ي بانگه وازه كمي دا پيشان دا، نينجا گرياو روشت. به لام (ابو طالب) ي مامي بانگي كرده وهو پي ي گوت: (كوړي برام نه وي پيټ خوشه بيلي و وه للاهي منيش هه رگيز بو هيج شتيك ده سهردارت نام و ته تسليم به هيج كه سيكت ناكم).

چه ند هه وليك بو فريوداني پيټغه مبهري

روژ به روژ جه ماوه زياتر به ده م بانگه وازه ئيسلامي يه كه وه ده چوون و سهراني "قوره يش" يش هه ستيان به م حاله ته كرده بو، هه ر بويهش له نيټو خويان دا كوښونه وهو راويژيان له گه ل يه كتر داردن ده ربه ربه نهو مه ترسي يه تازه يه ي هه ره شه له بوون و ده سه لاتيان ده كات، له نه نجامي راويژيان دا بير و رايان هاته سهر نه وي چه ند پله وپايه و (نيمتيازات) يك بخه نه به رچاري (محمد) بو نه وي فريوي بدن و وازي له بانگه وازه كه پي بيټن.

بو نه م مه بهرسته ش كه سيكيان نارد به دواي داو نه ويش به گورجي چو بولايان چونكه سوور بو له سهر نه وي بهو بوټه يه و پيټنمائي يان بكات و په يامي خودايان پي بگه يه نيټ. هه ر كه گه يشته لايان، پي يان گوت: {نه ي — محمد — نيټه ناردمان به دواتا تا گفټ و گوت له گه ل دا بكه ين، بيټگومان نه مانديوه تا ئيستا پياويك وه تۆ ره فتاري كرديټ و نهو حاله ته ناله به ري به سهر گه له كمي دا هيټنايټ... تۆ جنيټو پلارت له باو ويا پيرانمان داو ئاينه كه مانت له كه داركردو قسه ي ناشيرينت به خوا وه نده كانمان گوت و عه قلي ئيټه به ناداني و نه فامي له قه له م دا. هه رزه ها كۆمه لټ په رته وازه و بهش بهش كرده وه. هيج شتيكي قيرزه ون و ناشيرين نه ماوه كه

بۆمانی نه هیئت و نیوانی خۆت و ئیمه ی پی تیک نه دهیت. جا ئیستاش نه گهر تۆ ئهم قسه و باسانهت بۆ ئه وه هیناییت که مال و سامانیکی پی پهیدا کهیت ئه وای ئیمه له هه موو مال و سامانی خۆمان بۆت کۆ ده کهینه وه تا کو له هه موومان ده و له مه ندرت بیت. خۆ نه گهر مه به ست له م قسه و باسانه ئه وه یه پایه داربیت ئه وای ئیمه ده تکهین به گه وه ره سه ردار ی خۆمان. یان نه گهر ئاماجت گه وه ییو پاشایه تی بیت ئه وای ده تکهین به پادشای خۆمان. یا خود نه گهر له (جن) و له شوینکه وته یی (جن) وه ئهم قسه و باسانه وه رده گریت و له ده سه لات ی خۆت دا نه ما وه (جن) زال بوون به سه رتا ئه وای ئیمه پاره و پوولیکی زۆرت له چاره سه رکردنی پزیشکی و چاک بوونه ودا بۆ خه رج ده کهین تا کو چاکت ده کهینه وه یان گهر چاره سه ریک بۆ ئهم نه خۆشی یهت نه بوو چیت لیت نه گرین و سه رزه نشت نه کهین}.

پیغه مبه ریش له وه لامی ئه و پێشنیارانه یان دا فه رموی: {من دو چاری ئه و حاله تانه نیم که ئیوه ده یلین. من به وه یامه ی بۆ ئیوه هینا وه دا وای پاره و مالتان لی ناکم، هه روه ها نه دا وای پله و پایه تان لی ده کهم و نه پادشایه تی و مو لک و سامان. به لکو خودا منی وه ک پیغه مبه ریک نارد وه بۆ لاتان و په یامیکی پی سپارد وه و فه رمانی پی کرد وه و وه ک مژده ده رو تر سین ه ریکتان بم و په یامی خودای په روه ر دگارتان پی را گه یه نم و ئاموژ گاری و رینموونیتان بکه م. جا نه گهر ئه وه ی بۆم هینان په سندی ده کهن و په یه وه یی ده کهن ئه وای مه ی به خته وه ریتان ده ییت له دنیا و پوژی دوا ییش دا، خۆ نه گهر په تی ده که نه وه به سه رما ئه وای له سه ر من پیویسته چا وه پی کهم و ئارام بگرم هه تا خودا بریاری خۆی له نیوان من و ئیوه دا ده رده کات} (۱).

پاشان بی با وه ره کان بۆ بهر گرتن له بانگه وازی هه ق له هه ولێکی تریان دا پێشنیار یکی تریان خسته روو، ئه وه بوو که پیغه مبه ر به شداری ی عیبا ده تی ئه وان بکات، واته: (به شداری بته رستی و رینگه چه وته کان یان بکات) له هه مبه ر ئه وه دا ئه مانیش ما وه یه ک به شداری خوا په رستی و ریا زه که ی ئه و بکه ن.

خوداش له وه لامی ئه و پێشنیاره دا ئهم سووره ته ی بۆ پیغه مبه ر که ی نارد ه خواره وه دا وای لی کرد ئا وای له میان بداته وه: ﴿قُلْ يٰۤاَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾ لَاۤ اَعْبُدُ مَاۤ اَعْبُدُوْنَ .... تا کۆتایی سووره ته که ﴿هه روه ها نم نایه ته شی هه ر له و باره یه وه بۆ نارد وه: ﴿قُلْ اَفَعٰیَرَ اللّٰهُ تَاۤمُرُوۡنَ اَعْبُدُۢهَا الْجَهْلُوۡنَ﴾.

جگه له و ههولّه فریوده‌رییانه‌یان چهند ریتچکه‌یه‌کی تریشیان له‌گه‌ئی دا گرتە‌بەر، وه‌ك شه‌وی داوایان لی ده‌کرد شه‌و ئایه‌تانه له‌قورئان فرامۆش کات، که شه‌وانی پی توورپه‌و زویر ده‌بن و باسی ریتچکه چه‌وته‌که‌یان و سه‌رزە‌نشتی بته‌کانیان و به‌لینی سزای سه‌خت له‌سه‌ر په‌رستیانی تیدایه.

له‌وه‌لامی شه‌م هه‌ولّه پووجه‌له‌شیان دا خودا شه‌م ئایه‌ته‌ی بو پیغه‌مبه‌ر ناردو فه‌رمانی پێ‌کرد که ئاوا وه‌لامیان بداته‌وه: ﴿قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَائِي نَفْسِي إِنْ أَتَيْتُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ﴾...

به ندى سى يه م

((نازاردانى پيغه مبهرو برواداران))

(نازاردانى پيغه مبهرو - نازاردانى برواداران - کوچ کردن بۆ (حبه شه) -
گمارؤدانى پيغه مبهرو برواداران - نه شكه نجه دانى پيغه مبهرو له (طائف))

نازاردانى پيغه مبهرو

بى باوه ران كاتيك ديتيان نهوا موسلمانان پوژ به پوژ ژماره يان زياد ده كات، ده ستيان كرد به كارى خراپه له دژى پيغه مبهرو پاشان تهنگ پى هه لچنينى، نهوه بوو كه سانى به دكارو شه پهنگيزيان ده نارد بۆ سووكايه تى پى كردن به خوئى و نهو بروادارانه ي له گه لى دابوون تاكو زيانى كى زوريان پى بگه يه نن.

ده رباره ي نهو هه موو نازاردان و گه پى كردن و به دكارى يانه پيغه مبهرو فهرموويه تى: { به راستى له پيئاوى دينى خواد نازارى كى وه ها دراوم كه هيج كه سيك ئاوا نازار نه دراوه، ههروه ها به شيويه كه لهو پيئاوه دا توقينراوم، كه هيج كه سيك ئاوا نه ترسيئراوه، ههروه ها ماوه ي وه هام به سهردا تى په رپوه كه سى شه وو سى پوژ من و (بيلال) ^(۱) خوژاكيكى وامان لانه بووه كه به شى زينده وه ريك بكات ته نها نه وه نده نه بيت كه (بيلال) بۆ ها توچوو سه فهر له بن ده ستى ناييت و به شيكى ئاتاجى خوئى پى مه يسهر كرديت } ^(۲).

بۆ نمونه لهو نازارانه ي، كه به پيغه مبهرو گه يشتوه، جاريكيان (ابو جهل)، كه به كيك بسو له گه وره پياوانى قوره يش به ردنيكى زلى به ده سته وه گرته بوو، تا بيدات به سه رى پيغه مبهرداو بيكوژيت، بۆ نه م مه به سته ش چاوديرى ي كردوه، تا ده چيته شوئى نويز كردنى له كه عبه داو ده ست به نويز ده كات و كاتيك ده چيته سوژدوه (ابو جهل) خيرا ده يه ويته به رده كه ي پياكيشيت، به لام خدا لهو ساته دا ترس و بيمى كى وه ها ده خاته دلئى (ابو جهل) وه تا واى لئ ديت لهو كاره پاشگه زيبته وه و پهنگى ده م و چاويشى تيك ده چيته و به دلله له رزى يه وه ده گه رپته وه.

(1) (بيلال) كارگوزار (خادم) يكى پيغه مبهرو بووه.
(2) نه م فهرموده يه له - تحريج سى "ترمذى" و "ابن ماجه" يه.

جاریکی تریشیان (ابو جہل) داوا لہ پیاویک دہکات، کہ پاشہ پڑکی نیو سکی خوشتری سہرپرراوی بۆ بیتیت (کہ بہ عہدہ بی پی ی دہلین: فرث جذور)، ٹینجا — ابو جہل — ٹو ہموو پاشہ پڑک و پیسی و پڑخلی یہ ہلہدہ گریٹ و دہیدات بہ سہری پیٹہ مہردا، کہ لہ حالہ تی سوژدہ دابوو۔ بہ لام ہیچ کہ سیٹک لہو چہند موسلمانہ کہ مہی ٹو پڑژہ جورنہ تی ٹوہی نابیت کہ پاکی بکاتہوہ لہو شتہ پیسانہ۔ دیارہ ٹہ مہش بہ ہوی کہ می ی ژمارہیان و ترسانیان لہ بۆ پیاوہ پہ کانی قورہیش، تا لہ دوایی دا (فاطمہ) کی کچی دیت و ٹو شتہ پیسانہی لی دہکاتہوہ سہرو پوخساری باوکی پاک دہکاتہوہ۔

جاریکی تریش ہمر (ٹہو جہل) لہ شاخی (صفا) بہ پیٹہ مہر دہگات و نازاری دہدات بہ جینیو قسہی نابہ جی بی حورمہ تی بہ پیام و ٹاینہ کہی دہکات و تیروتاچی لی دہدات۔^(۱) ہمر وہا پڑژیکیان پیٹہ مہر دہگہ پڑتہوہ بۆ مالہوہو نہختیک خۆل و تہپ و توژیش بہ سہریوہ دہ بیت (تومہز ٹہمہ لہوہو پیٹ ہندیک کہس لہ نہ فام و بہدہ فتارہ کان کردبووی بہ سہری دا)، یہ کیٹک لہ کچہ کانی خیرا ہلہدہ سیٹ و سہری بۆ دہشوات و دہگری، بہ لام پیٹہ مہر پی ی دہفہرمویٹ: (کچم مہگری، دلنیا بہ خودا پاریزہری باوکتہ)۔^(۲)

یہ کیکی دی لہو کہسانہی کہ نازاری پیٹہ مہریان دہدا (عقبہ سی کوری — ابو معیط) بوو۔ ٹم کاراباہ جاریکیان کہ پیٹہ مہر لہ کہ عہدا نویژی دہکرد دہچیت کراسہ کہی توند لہ ملی شہتہک دہدات و خہریک بوو بیخنکیٹیت ہتا (ٹہبویہ کر) فریای دہکہوٹ و کہ مہری (عقبہ) رادہوہ شینیت و لہ پیٹہ مہری دووردہ خاتہوہو پیٹیشی دہلٹ: {نایا پیاویک دہکوژن کہ تہنہا دہلٹ (پہرورہدگارم (اللہ) یہ) و بہ لگہی روون و ناشکراشی لہ خودای پەرورہدگار تانہوہ بۆ ہیناون}۔

ہمر وہا لہوانہی کہ نازاری پیٹہ مہریان دہدا (ابو لہب) و (ام جمیل) ی ہاوسہری بوو، (ام جمیل) دپک و دالی کۆدہ کردہوہ دہیخستہ سہر ٹو ریٹگہیہی کہ پیٹہ مہر پیایدا دہرؤشت۔^(۳)

نازاردانی پرواداران

دیارہ جگہ لہ خودی پیٹہ مہری خودا ٹو پروادارانہی لہ گہلشی دا بوون نازاریکی توندو کاریگہر دہدران، لہوانیش: (بیلال سی کوری — پرباح) کہ بندہی (ٹومہیہ سی کوری — خہلہف) بوو۔ لہ بہرٹہوہی (بیلال) ٹیمانی بہ (محمد) ہینابوو (ٹومہیہ) لہ سہرٹہمہ لہ کاتی

(1) ابن هشام.

(2) تاریخ الطبری.

(3) ابن هشام.

نیوه پروان و تین سه ندنی گهرمادا (بیلال) ی له سه رېشت پال ده خست له چۆلوانی یهك داو بهردیځی گه وره شی ده خسته سه ر سنگی و پاشان پسی ده گوت: { ههر بهم حالته وه ده مینیته وه تا ده مریت یان ده بیت پاشگهز بیته وه له باوه رېتانت به (محمد) و ههر (لات و عوززا) ^(۱) بهرستیت { به لām (بیلال) لهو حالته تی ناړه حه تی یهش دا ههر دهیگوت: ((اَحَد.. اَحَد)) ^(۲) واته: { خودا یه كهو تاك و ته نیایه }.

رۆژیکیان (نه بویه کر) به لایان دا تیده په رپیت و ده لیت: نه ری - ئومه ییه - تو له خوا ناترست كهوا لهم هه ژاره ده كهیت و هه تا كهی نازاری ده دیت؟ { ئومه ییه ده لیت: { تو خۆت ئاكارى ئهم عه ده ت تېك داوه، ده ههر خۆش رزگاری بکه لهم حالته تی كه ده یینیت {.

(نه بویه کر) یهش ئهو بهنده یه (واته - بیلال) ی لی ده کړیته وه و نازادیشی ده کات. خودای مه زن لهم باره یوه ئهم ئایه ته ی ناردۆته خواره وه:

﴿فَأَنْذَرْتُكَ نَارًا تَلْقَى ۝ لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ۝ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّى ۝﴾ اللیل/ ۱۴-۱۶ واته: { من ئاگادارم کردوونه وه له ناگرېځی بلېسه دارو کلپه سه ندوو كه ههر مرؤفی یاخو به ده به ختی تیده كه ویت، ئهو مرؤفه بى باوه رپى كه بهرنامه ی خوداو په یامی پیغه مبهره كه ی به درؤ ده خسته وه و روى له گوپړاپه لى كردنى فەرمانه كانى په روه رډگار وهرده گپړا {.

مه به ست لهم مرؤفه ش (ئومه ییه - ی کورې - خه له ف-ه). پاشماوه ی ئایه ته كانى ئهم ده قه قورئانی یهش باسی (نه بویه کر) ده کات و ستایشی رۆلى به خشنده یی و دلقراوانی ی ده کات:

﴿وَسَيَجَنَّبُهَا الْأَتَقَى ۝ الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى ۝ وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمٍ تُجْزَى ۝ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى ۝﴾ لیسوف ریحی/ اللیل/ ۱۷-۲۱. واته: { به لām مرؤفی له خواترس و به ته قوا (ئهو ی كه خۆی ده پارێزیت له ههر شتیک كه ده بیته هۆی په ستیو تووړه یی ی خودا) لهو ئاگره خۆی دوورده خاته وه، ئه ویش بهو په نځه ی له مال و سامانی خۆی له پیناوی خودا ده به خشیت به مه به ستی چا کسازى و خۆ پاك کردنه وه و خۆپاراستن نهك به مه به ستی رووپامایى و خۆه لئان. چونكه تنه ها دلسوزان و بۆ خوا سولخواوان پاداشتی ئهو کارانه یان ده دریته وه، واته ئه وانه ی ده یانه ویت بهو کاره جوامیرانه یان تنه ها خزمه تی رپیزای خوداو هه ولئى په زامه نډیى خودا بده. بینگومان خوداش لی یان رازی ده بیت {.

یه کيځی تر له وانه ی به هۆی ئیسلام بوونیه وه نازار درا (عه مار- ی کورې- یاسر) و باوکى و دایکى بوون. ئه وه بوو خپلى (بنو مخزوم) له کاتى گهرمای نیوه رډا هه ریه كه له (عه مار) و -

(۱) (لات و عوززا) ناوی دوو بیت كه كافران ده یان په رست.

(۲) ابن هشام.

ياسرى باوكى و، دايكيشيان پيڭكوه دههينانه دهرهوه به پرووتى له سهر لمى گهرم و سوررېوه پاليان ده خستن تاكو به سهختى شهشكهغجيان بدن و نازارى زوريان پي بجيژن. ههنديك جار لهو حاله تاندا پيغه مېهر به لايان دا تى پهرده بوو و زياتر له سهر باوه پ هانى دهدان و پى تى ده فهرمون: ((صَبْرًا آلَ يَاسِرٍ فَمَوْعِدُكُمْ الْجَنَّةَ))...

(دايكي عهمار) بهو سزا سهخته كوژراو بهم پي يهش يه كه مين شهيد بووه له نيسلام دا. يه كيكي دى له پرواداره نازاردراوه كان (خېابى كوپى - ارت) ه كه بهندهى ژنيكى بى باوه پېوو و ناسنى سورر كراوى به پششى دا دههيناو داخى ده كرد تا كافر بيتسهوه، به لام (خېباب) بهمه نيمانى زياتر ده بوو. رۆژيک (خېباب) چوه لاي پيغه مېهر و باسى سهختى نهو سزايى بۆكردو داواى لى كرد كه نزاو دووعاى بۆيكات و چيتر نه نالينييت به دهست نهو سزايه وه. به لام پيغه مېهر پى فهرمون: {بَيِّگومان پروادارانى پيش نيهو به مشارى ناسن پروانه ته وه و نيسك و گوشت و ماسولكه وه دماره خانه كانى جهسته شيانى گرتوته وه، به لام به وهش له نايانه كيان پاشگهز نه بوونه ته وه. پروادارى وا هه بووه كه مشاره كه خراوه ته سهر ته پلى سهرى و لاشى كراوه به دوو كه رته وه كه چى له دينه كى هه لنه گه پراوه ته وه. خداش نه دى نيمه بجى ده گه يه نيت هه تا واى لى ديت مړوشى سواره (واته نه وهى شهسپ سواره يان سوارپششى ولاخى به رزه بووه) له (صنعاء) وه بۆ (حه زره مهوت - حضرموت) ده پوات و جگه له خدا له هيچ كه سيكى دى ناترسييت} ^(۱).

ههروه ها چهندين موسلمانى تر لهو سهرده مه دا كه وتنه بهر هه موو جوړه سزايه كى وهك ليدان و برسى كردن و تينوو كردن و چهندين جوړه سزاو شهشكهغجيانى دى و تنانته ههنديك موسلمانى نازاردراو له بهر سهختى نازاره كى نه يتوانيوه به شيويه كى ناسايى دانيشييت له سهر زهوى.

لهو جوړه دوخانهش دا پيغه مېهرى خدا شهو نايه تانهى بۆ پرواداران ده خوينه وه كه تاييهت بوون به جيگير بوون و خوړاگرتن له سهر شهو جوړه حاله تانهو نازارى سزاي سهختى له سهر سووك ده كردن، ههروهك خدا لهو نايه تانه دا فهرمويه:

﴿أَحْسِبَ النَّاسَ أَنْ يَمُرُّوا أَنْ يَقُولُوا ءَمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ۖ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ﴾ العنكبوت ۲/۳۰. واته: {نایا خهلكى پروادار وا تى ده گهن گهر بلين باوه رمان هيناوه نيت وازيان لى دينريت و تاقي ناكريته وه له سهر نهو

نيمانه ي که به هژيوه هه لده سهنگيڼرين و تا راستگوز دروزنيان لي جيا بکړي ته وه؟ بينگومان پروادارانې پيش نه مانيشمان تاقې کړدو ته وه و راستگوياغان له ناپاک و دروزنان جودا کړدو ته وه و خودا هه ردوولای ناساندووه.

هه روها له نايه تيکي تر دا که هه مان چه مک و مانا ده به خشيت و باسي تالي و ناره حه تي و ناخوشي يه کاني سه رپنگاي باوه رده کات، فرمويه: ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسْتَهْمُ الْأَسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَزُلُّوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ ۚ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾ البقرة/۲۱۴.

کوچ کردن بو "حبه شه"

جا کاتيک پيغه مبهراڼ هه ستي به توندتر بووني سزاو نه شکه نجه له سره هاوه لاني کړد پي فرمون: {ده توانن ليړه ده رچن و پرؤن بو خاکی "حبه شه" چونکه پادشايه کی لي يه که هيچ که سيک لای نه و چه سواوه نی یو نه و خاکه ش نارچه يه کی هيمنه و له وي ميښنه وه هه تا کو خودای مه زن ده روويه کی رزگار بوونتان له م حاله ی نيستا لئده کاته وه}.

نيتر ژماره يه کی ديار له موسلمانان به ره و خاکی (حبه شه) به نايه که يانه وه و له پي خوادا هه لاتن که يه که م کو مديان يازده پياوو چوار نافرته بوون و گهمي (سفينة) يه کيان به کړي گرت بوگه يانديان. پاشان به دوايان دا موسلماناني تریش به ره و (حبه شه) کوچيان کړد هه تا له دوايي دا ژماره ی کوچ کړد ووه کان گه يشته هه شتاو سي پياوو هه ژده نافرته.

سهراني قورپه يش که هه والي کوچ کړدنی نه و پرژه زوره ی موسلمانان کانيان پي گه يشته خيرا وه فديکيان بو نه و مه سه له يه گه يانده لای پادشای حبه شه (نه جاشي) که (عبدالله - کوري - ابي ربيعه) و (عمر - کوري - عاص) ي تيدا بوون و چو بوون بو گيړانده وه کوچ کړد ووه کان بو (مه که که) تا سه رله نو ي سزا يان بده نه وه.

جا کاتيک وه فدي قورپه يش به ديداري (نه جاشي) گه يشته، (عمر - کوري - عاص) پروي کړده پادشاه و پي ي گوت: {چه ند که سيکی هه رزه و نه فام له لای نيتمه وه پرويان کړدو ته ولاته که ی تو وازيان له نايي گه له که ی خويان هيئاوه و په پيره وي دینه که ی توش ناکه. به لکو ناييکی تازه يان داهيئاوه که نه نيتمه و نه توش هيچمان له باره يوه نه بيستوه. نيتمه ش که سانی گه ووه پياو ما قوولمان له باوک و مام و خزم و که س و کاری خويان له هوزو تيره کانيانه وه

خستۆته ناويانه وه ناردوو مانن له گه ليان دا تا ههر به وان دا بيانگه پښيه وه، چونكه ههر نه وان باشت ده زانن كه چ عهيب و عاريكي پتوه ناون؟!}

(نه جاشي) دواي بيستني شه و قسانه يان پاي وابوو كاريكي دانايي ني يه گهر شه كوچكرد وانه يان ته سليم كاته وه پيش نه وه ي گوي له وانيش بگريته و بزانيته و ته و به لگه يان چي يه. نه وه بوو ناردی به دواي هاوه لاني پيغه مبهرداو هاتنه لاي و لي ي پرسين: {ته ري چي يه شه دينه ي كه به هويه وه وازتان له قوم و كهس و كار هيئاوه و هاتوون بو شه و لا ته و كه چي په پره وي دينه كه ي منيش ناكهن و له و هه موو دينه ش په پره وي يه كينكيان ناكهن؟}.

له وه لامي شه و پرسيا ره ي (نه جاشي) دا (جعفري كوري - ابو طالب) له نيو هاوه لان دا كه وته ناخوتن و گوتي: {به ريز جه ناي پادشا.. نيمه گه ليكي شويكه وتوي نه فامي بووين، بتمان ده پهرست و گوشتي مردوومان ده خواردو، به دره فتارييمان ده كردو، هيچ په يوه ندي يه كي سوزو كه سايه تييمان نه هيئشو وه وه خراپه مان دره هقي هاوسي ده كردو هاوسي يه تييمان له گه ل يه كدي باش نه بوو... به هيژه كانيشمان بي هيژه كاغانيان ده خوارد. نيمه له سهر شه حال ته بووين هه تا خودا پيغه مبه ريكي له خومان بوناردين كه ره چه لك و بنه ماله ي ده ناسين و به پياويكي راستگوو ده سپاك و داوئين پاك ناسراوه له لامان، نه و بانگي كردووين بو شه وه ي كه ههر خوداي تاك و ته نيا به پرستين و به تاك و بي هاوه لي دابنيين و واز له و به رد و بتانه ي پيشوومان بينين كه له وه پيش خومان و باب ويا پيرانمان له جياتي خوداي مه زن ده مانپهرستن.. پاشان شه پيغه مبه ره ي خودا فەرمانان پي ده كات به راستگويي و به جيگه يان دني سپارده و به تين كردني په يوه ندي سوز (صله - ي - رحم) و چا كه كردن له گه ل هاوسي داو وازهيئان له كاري حه رام و خوئينريزي. هه روه ها ريگريمان لي ده كات له به دكاري و قسه ي دروو بوختان هه لبه ستن و، خواردني مال و ساماني هه تيوان و، بوختان بو ئافره تاني ره وشته رز. ديسان فهرماني پي كردووين كه ههر خودا به پرستين و هيچ شتيك نه كه ين به هاوه لي. جگه له مانه ش فهرماني پي كردووين به نويز كردن و زه كات دان و رزوو گرتن... (جه عفره - هه موو كارو فهرمانه كاني تري بو پادشا كه بژارد) و به رده وام بوو له سهر قسه كاني و گوتي: (نيمه ش بروامان پي كردووه و ئيمانان پي هيئاوه و په پره وي ي هه موو شه فهرمانانه مان كردووه كه له لايه ن خوداوه بزي هاتووه و، ئيدي ههر خوداي تاك و ته نيامان ده پرستين و هيچ شتيك ناكه ينه هاوه ل و شه ريكي. هه روه ها شه شتانه ي كه پيغه مبه ر به حه رام ي داناه له سهرمان نيمه ش به حه رامان داناه و توخني نه كه وتووين، ههر شتيكي شي بو به حه لال دانابن نيمه ش به حه لالمان داناه و په پره وي مان كردووه. له به رامبه ر شه كرد وه يه مان دا گه له كه مان ده سدرزييان كرد وته سهرمان و

نازاریان داوین و بهر بهرچی ناینه که مانیان داوه تهوه تاكو له خوا بهرستی یهوه بمانگيرنه وه بۆ سهر بته بهرستی و سهر له نوێ نهو شته پيس و نابه جي يانه به حه لال بزانی، که له وه و پيش نه بمان ده دا. جا کاتيک زولم و زۆری نه وان گه شته نه بهرچی و به ته واویش تهنگیان پسي هه لچينين و هه موو جوړه بهر بهرستیکیان هینایه سهرچی دینه که مان ناچار بووین ده رچين و بيین بۆ ولاته که ی تۆ. ^(۱)

له و کاته ش دا سهره تاي سووره تی (مريهم) ی بۆ خوینده وه و نيت (نه جاشی سی پادشا) گریاو، گوتی: {به راستی نه م دینه و نه دینه ش، که عيسا- هیناويه تی هه ردوکیان له یه که تاق و خانه وه ده رچوون}.

ئینجا پروی کرده وه به لای نيتراوانی قورپه ش (عبدالله سی کوری -أبی ربيعه) و (عه مر سی کوری -عاص) داو پی ی گوتن: {بړۆن، ده سا به خودا نه مانه تان ته سلیم ناکه مه وه}.

دیاره (نه جاشی) هه ر که له بهر بواوه ی ئیسلا می تیگه شته، خیرا زانی ی که نه وه عه قیده به کی راسته و، نه م راستی یه ش له لای که سانی ژيرو خاوه ن عه قلی ساغ په نهان نی یه. هه روه که زانیویشی که نه و په یامه ی (محمد) هیناويه تی بۆ نه و خه لکه له هه مان سهر چاوه وه به که په یامه که ی (عيسا) شی لیتوه ده رچووه.

گه مارۆدانی پيغه مبه رو بهر واداران

کافرا نی -قورپه ش- به و هه موو ری و شوین و شیوازی فروفیل و ته فره دانانه یان نه بمانیکی وایان ده ست نه که وت و، بهر وونی بزیشیان ده که وت که گه یاندنی هه ر نازار و نه شکه نه یه که به پيغه مبه رو بهر واداران هه یچ ریگریک دروست ناکات له بهر ده م به ده نگه وه هاتنی زیاتری خه لکی بۆ نایینی خوا دا، ئیدی ویستیان به ناشکرا پيغه مبه ر بکوژن.

به لām (ابو طالب) ی مامی، که به و نیازه ی قورپه ش زانی خیلێ خۆی له (بنو عبدالمطلب) کوژد ده وه مه بهرسته که ی تی گه یاندن و داوایشی لی کردن که پيغه مبه ر له دۆلتيک له دۆله کانی چیا که له ده ره وه ی -مه که که- به شار نه وه، هه روه ها فه رمانی پیکردن، که به یاریزن له هه ر که ستيک له وانه ی ده یانه ویت پيغه مبه ر بکوژن.

ئینجا که قورپه شیش زانیان نه و هه زه که ی پيغه مبه ر ناهیلن که س ده ستی پی ی بگات بهر واپیه کی تریان ته به ننی کرد له سه ر نه وه ی نووسراویک دارپه نه وه و تیای دا رتيک بکه ون له سه ر

گه مارۆی ئابووری و کۆمه لایه تی له دژی هۆزی پیغه مبه ر، که له خێل و بنه ماله کانی (بنو هاشم) و (بنو عبدالمطلب) و پروادارانێ تر پێک هاتبوون، به و په نگه ی، که ته و او به رکه ناریان که ن و بێ به شیان که ن له هه ر مافیکی نیو کۆمه ل و ژنیان لی نه خوازن و ژنیشیان پی نه ده ن و هیچ که ره سه و پیوستی یه کی ژنیان پی نه فروشن و هیچیشیان لی نه کړن.

له م باره یه وه پرپارنامه یه کیان له نووسراویک دا به نیو که عبه دا هه لواسی. ئه م نووسراوه ش هه تا سی سا ل کاری پی کرا و به درێژایی شه سی سالی گه مارۆیه ی کافرانی (قورهبیش) پیغه مبه رو شوینکه وتوانی له هه موو مافیک بپه ش کرابوون و به ده ست ئاسه واره تفت و تاله کانی سه وه ده یاننانا لاند، ته نانه ت گه لای دره ختیان ده خواردو، نزووله و گریانێ مندا له کانیشیان به هۆی سه ختی ی برستی یه که یانه وه له دووره وه ده بیسترا.

ماوه ی شه ئابلووقه یه و درێژی کاته پر له ناسۆری یه کانیشی گه لیک مه ینه تیو نیش و نازاری به سه ر ئابلووقه دراوان دا هیناو تا کار گه یشته شه وه ی نه ختیک سۆزو به زه بی بکه و پته دلێ چه ند گه و ره پیاویکی قورهبه شه وه و پینج که س له گه و ره پیاوانیان داوایان کرد چتر کار به و برپازنامه یه نه کړیت هه رچه ند که هیشتا به ره له ستی یه کی توندیش له سه ر داواکه یان هه بوو، به لام دوا جار داواکه یان جیبه جی کرا و پیغه مبه رو پرواداران هاتنه وه بو سه رخانه و مالی خۆیان دوا ی شه وه ی نا په حه تی یه کی زۆریان به ده ست شه ته نگانه یه وه چه شت.

نه شه که نه ده دانی پیغه مبه ره - طائف

دوا ی شه وه ی پیغه مبه ره سه تی به سووکایه تی یه زۆره ی قورهبیش به بانگه وازه که ی کړدبوو، بیری کړده وه له وه ی سه ردانی هۆزی (ثقیف) بکات له شاری (طائف) بو شه وه ی باوه ری پی بینن و پشتگیری بکه ن له دژی گه له که ی و یارمه تی ی بدن له و ریگایه دا هه تا په یامی خودا به ته واهه تی ده گه یه نیئت. (ثقیف) یش نزیکترین هۆز بوون له هۆزه کانی (مه که که). پیغه مبه ره بو شه مه به سه ته له گه ل خزمه تگوزاریکی دا که (زه یه سی کوپی - حارثه) به و رووی کړده شه ناوچه یه و چاری که وت به گه و ره کانیان و داوا ی باوه ره یان و پشتگیری کړدنی له و کاره دا لی کردن تا کو بتوانیئت بانگه وازه که ی به جی بکه یه نیئت.

که چی شه وان به شیوازیکی ناشرین وه لامیان دایه وه، پیغه مبه ریش هیچ خیرو چاکه یه کی لی به دی نه کړد. به لام له هه مان کات دا تکه ی شه وه ی لی کردن که شه مه سه له یه بلاونه که نه وه لای که س باسی هانتی پیغه مبه رو مه به سه ته که ی نه که ن تا کو قورهبیش پی ی نزانیئت و نازاری توندترین نه ده ن و تاوانباری نه که ن به وه ی گوايه په نای بر دۆته به ر دۆژمسانی

نەوان. كه چى هؤزى (ثقيف) نهك هەر به دهم داواكانيه وه نه چوون، بهلكو به پيچه وانه وه كه سانى گه مژوه نه فام و منالانى خويانيان لى هان داو كه وتنه بهر دباران كردنى ههتا خوښ له بهرى پيى ده چؤرپاوه، (زهيدى كورپى - حاريسه) ى هاوهل و خزمهتگوزاريشى ببوه قه لغانيك بوى و خؤى ده خسته بهر نهو بهر دانه تا له دوايى دا خويان گهيانده لاي دره ختى (كه ره م) و له ژير سيپه ره كه ى دا دانىشتن.

لهو ساته ناسكانه دا هەر فرميسكينك له چاوى پيغه مبهره وه ده رچوبايه يان هەر خه مينكى ده رپريايه ته نها بؤ خوداى تاك و ته نيائى بوو، شيرين ترين پاز كه بارى قورسى ئازارى له سه ر سووك كر دايه ته نها نزيه كى (تؤبه كارى) بسوو، وهك ئهم نزيه ى كه پيى لى له خوا پارا وه وه كه سيمائى پرشن گدارى نهو دلسؤزى به گه وه ره يشى بؤ پهروه ردگارى ليته بهدى ده كه ين، نه وه بوو دواى نهو هه موو ئازار چه شتن و ناره حه تى يانه بهم نزيه وه رووى كرده پهروه ردگارى:

{خودايه من هەر بؤ تۆ سكالائى (بى هيزى) و كه م شاره زائى و (بى) ده سه لاتي م له ناست خه لكى دا) ده رده بېرم. نه ى به ره همترينى به ره همان تۆ خوداى چه وساوان و خوداى منى، ده سا به كيم ده سپريت؟ به كه سينكى دوورو نه ناسياو كه هەر رقى لي م ده بيته وه؟ يان به دوژمينك كه كاروبارى منت خستوته ده ستى؟ به لام هيشتا نه گهر تۆ رقيكت له من نه بيت و لي م زوير نه بوويت نهوا هيچ باكم له م ئازارو كارساتانه نى يه. سه رفرازى و ته ندروستى يه كيش له تۆوه بيت گه ليك زۆرو فراوانتره بۆمن. په نا ده گرم به رۆشنائى رووى تۆ، كه هه موو تاريكى يه كى بؤ پرووناك بۆته وه هه موو كاروباريكى دنياو رۆزى دوايى ي پى راست كرا وه ته وه (په نا ده گرم بهو رۆشنائى يه رووى تۆ) له وه ى كهوا تووره بوونت بۆم نازل بيت يان بكه ومه بهر رق و ناره زايست. من هه رده م تكاكارم تاكو لي م پازى ده بيت، هيچ هيزو توانايه كيش نى يه ته نها لاي تۆوه نه بيت} (۱)

نهو شوي نه ى كه لهو كاته دا پيغه مبه ر لى ى دانىشتبوو نزيك بيستانيكى (عه تبه) و (شه يبه) بوو كه هه ر دوو كيان كورپى (ره يبه) بوون. ئهم دووپياوه كاتي ك پيغه مبه ريان لهو حالته دا بينى دليان نه رم بوو و كورپي كى خزمهتكارى مي ردمنداللى خويان بانگ كرد (كه نه ويش له سه ر ئايىنى - نه سرائى - بوو) و ناوى (عه دداس) بوو و پييان گوت: (ئهم هيشووه ترى به هه لگه ره بيه ده بهو پياوه). نهو يش پيى گهيانده كه پيغه مبه ريش ده ستى بؤ هيشووه ترى كه برد فه رموى (بسم الله) - به ناوى خدا، لهو كاته دا (عه دداس) گوتى: (ئهم

وتەيە (واتە — بسم الله) بەزارى خەلکى ئەم ناوچەيەدا نايەت). پيغەمبەریش لى ى پرسى:
 {ئەي تۆ خەلکى چ ولاتىيکيت و لەسەر چ دينىيکيت}؟ ئەويش لەو ئەلام دا گوتى: (من نەسرانيم
 و خەلکى — نەينەوا — م). پيغەمبەریش لەو سەفى ولاتەکەى دا فەرمووى: (تۆ خەلکى شارى
 پياوە چاکەکە (يونس — کورپى — مەتتى) يەت). کورپە نەسرانى يەکەش بەسەر سوپمانەو پەرسى
 ى: (تۆ چى لەبارەى — يونس — هەو دەزانيت)؟ لەو پوووە پيغەمبەر چەند ئايەتتىكى قورئانى
 لەچىرۆکى — يونس — بۆ خویندەو. ئيتەر (عەدداس) يش دواى بىستنى ئەو ئايەتانه موسلمان
 بوو.

کاتىک چوووەو بۆلاى هەردوو کورپەکەى (پەيغە)ش پى ى گوتن: (هېچ شتێک لەزەوى دا
 لەو بانگەوازەى ئەو چاکتر نى يە. بەپراستى شتێكى وای پى پراگەياندم کە هېچ کەسێک
 ناياننيت مەگەر تەنھا پيغەمبەرێک نەبيت).

به ندى چوار هم

((پهره سندندي بانگه وازي ئيسلامي))

(بلا و بوونه وى ئيسلام له ننيو چهوساوه و بئدهسه لاته كان دا —
شهره وى و بهرزبوونه و بئ ناسان — سهره تاي بانگه وازي ئيسلام له شارى
"يه سريب" وه — خه لكى "يه سريب" په يمان به پيغه مبهراڼ ده ده.)

بلا و بوونه وى ئيسلام له ننيو چهوساوه و بئدهسه لاته كان دا

بينگومان زوريه ي پرواداران له سهره تاي بانگه وازي ئيسلامي يه وه له چينه هه ژارو بئ
دهسه لاته كان بوون و پراي شه وى ته گهر چهند كه سيكي هه لكه وتووش له چيني پياوماقوولان
باوه ريان پته ينيانييت. باوه رپي شه وه ژارانهش له ئيسلام دا په سندر او خودا فه رمانى
به پيغه مبهراڼ كه ي كردبوو ده ستى سوز به سهر يان دا بي نييت و شامي زي ره حم و خوشه ويستي يان
بويگري ته وه و بيو باوه رو ريساكانى ئيسلامي يان فيركات.

شه وه بوو پيغه مبهراڼ كه له مزگه وت و شوي ني خوا په رستي دا داده نيشت چهندين هاوه لي
له كه ساني هه ژارو بئ دهسه لاتي وه (سوهه يي رومي) و (عه ماري كوري ياسر) و (سه لماني
فارسي) و (خه بابي كوري نهرت) و... هتد. له لا داده نيشت، جگه له موسلمانان ي تري كه م
ده ست ونه دار، له ملا شه وه گه و ره پياواني قورپه يش كاتييك سهرنجي شه و حال ته يان ده دا به
(محمد) يان ده گوت: (تو چون قايليت به م جوړه كه سانه ي گه له كه ت؟ نايا له ننيومان دا ته نها
نه مانه خودا ئيماني بي به خشيون؟ نه ي نايا ئيمه دواي شه م عه بدو كويلانه ي خومان بكه وين؟
به راستي ئيمه شهرم له خومان ده كه ين گهر بيينه ننيو شه م كورو كومه شه وه له گه لئا دانيشين.
به لكو ده بيت ده ريان كه يت تاكو ئيمه بيين و له لات دانيشين و په پره وى به رنامه كه ت بكه ين؟
پيغه مبهراڼ له وه لامي شه و داواكار يه يان دا فه رموي: {من پرواداران له لاي خوم ده رنا كه م}.
ئينجا گه و ره پياواني قورپه يش به روا لته نه ختيك سازشيان پيشان داو گوتيان: {باشه گهر
ده ريشيان ناكه يت شه و كاتييك ئيمه ديينه لات، بهر كه نار يان كه و دوور يان خه ره وه}...

پيغه مبهراڼ به مبهه ستى شه وى موسلمان بن خهريك بوو شه و داواكار يه يان جيبه جي بكات،
به لام خودا فه رمانى خوي له م نا يه تانه دا بوناردو بي ي فه رموو: ﴿وَلَا تَقْرُؤْاَ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ

بِالْعَدْوِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٢﴾ وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿٥٣﴾

لەم دەقه قورئانی یەدا خودا پێگهی دەرکردنی ئەو ههژارو چهوساوانه لهپێغه مبهه ده گریته که بهیانیو ئیتواری هه موو رۆژیک خودای پهروهردگاری خۆیان ده په رستن، پاشان خودا به په ره چی ئەو گه وه په یوانه ی قو په یش (که تیرو توانجیان ده گرت به پرواداران) ئاوا ده داته وه که رووی گفتارو فه رمایشته ده کاته (محمد) و فه رمانی پی ده کات نابیت به پی ی حسابات و به روای ئەوان به و ئیتته وه و هک هه ژاره کانیش حسابیان به نه کات، چونکه هه مو ان به ره پرسن له به زده م خوا داو هه ر که سه ش له خۆی به ره پس یاره، جا نه گه ر ده ریان کات ته ویش یه کیك ده بیت له سه مکاران.

له به شیکێ تری ئەو فه رمایشته ی خودا (به لیکدانه وه ی و ته مو به یانوی گه وه په یوانی قو په یش له وه لامی ئەو په رسیاره خۆ په رستی به یان دا، که ده یانگوت: (چۆن خودا ئەو هه ژارانه له نیو ئیمه دا به ئیمان به هه ره مه ند ده کات)؟) ده فه رمویت: (هه ر خودا خۆی ده زانیته کێ به راستی سوپاسی نهعمهت و به خششه کانی خودا ده کات و په په ره وکاری به رنامه که یه تی، چونکه ئایینی ئیسلام یه کسانێ خستۆته ئیوان هه موو چین و توێژه کانی خه لکی به وه و گشت دیاره یه کی خۆ په سندیو، تاییه ته نه ندیتی یه کی نابه جی ی په یواما قو لآن و گه وه په یوانی هه لوه شان دۆته وه ... ئیدی هه یچ جیاوازی یه ک له نیوان به نه دیه ک و گه وه که ی داو له نیوان ده وه له مه ندیک و هه ژاریک دا نی یه . به لکو هه مو ان له پیوه رو ته رازووی ئیسلام دا وه ک یه کن و لیک جودانیین ته نها به با وه رو پارێزکاری و کاری چاکه نه بیت).

هه ندیک له په یوانی قو په یش هه ینه خۆیان دا بوو به ده م ئاره زووی خۆ به گه وه دانان و خۆ بوستنی سه رۆکایه تی و په وه پایه وه، که به هۆی ئه مانه وه به ده م بانگه وازی ئیسلامه وه نه چوون و به ره به ره کانینان ده کرد. یه کیك له وان (وه لیدی کورێ - موغیره) بوو، که ده یگوت: { ئایا به - محمد - قورئان بیته خواره وه و منیش که گه وه رو سه رداریکێ قو په یشم فه رامۆش به کریم .. ئەم ئایا (ئهو مه سعود) واته: (عه مرسی کورێ - عومه یری سه قه فی) ی گه وه ی هۆزی (سه قیف) فه رامۆش به کریت، ئایا ئەم دوو گه وه یه ی وه ک من و ئەو به ره که ناربین و ته ویش خۆی به کات به ده مه راستی خه لکی؟! }

به هژي نهم نيدديعاي لوتبه رزي و خو به گه وړه دانانه وه خودا نهم نايه تانه ي ناردو ته خواره وه فمر موبه تي: ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نَزَلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرِيبِينَ﴾ ^(۱) عَظِيمٌ أَهْمٌ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُلْخًا وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿الزخرف/ ۳۱-۳۲...

مده بست و واتاي گشتي ي نهم نايه تانه ش نه و به، که نايه شو گه وړه پياوانه خو يان (کاري پيغه مبهريتي) دابه ش ده گهن و به ناره زوي خو يان هه لي ده سووړين؟ به لگو ده بيت کاروبار هه مووي به خواستي خودا دابنريت و همر خوداش خو ي نه ركي بژيوي و گوزهراني خه لکي ي له نه ستوناو وه رزق و رږزي و پله وپايه ي زياتریش به هه نديک که س ده دات تا کو بيانکات به سهر دارو هاو کارو ياريد ده دري يه کترو پيويستي و کاره کاني يه کدي پرېکه نه وه. به م په نگه ش يارمه تي يه کتر ده دن و کار بږ يه کتر ناسان ده گهن له به ده ست هيناني رزق و رږزي و ريک خستني ژيان دا.

پاشان خودا ده فمر موي: ﴿وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ﴾... به راستي فمرمايشتي کي قه شه نگه و جوانترين ماناي دلسو زوي بږ خواصولحاني له دوو تو ي خو ي دا هه لگرتو وه و له مرؤ ده کات خو ي به دوو ر بگريت له شته فريوده ره کاني دنيا و خو ي به رزيش بگريت له همر ديارديه کي سهرنج را کيش و سهر شيو ين...

هه وړه ها نهم فمرمايشته ي خودا دلته واپي و ناسووده ي ي تي دايه بږ همر که سيک له وانه ي له هه نديک نيحه تي ژيان بي به ش بوون، دل دانه وه ش به م جوړه پرسيارانه يه که نايه ژيان خو ي شي به خش شي کي خودا ني يه و گه رانه وه ش همر بږ لاي خودا ني يه؟ نايه خه لکي له سهر کرده و ه کانيان لي يان ناپرسريته وه؟ نيدي مال و سامان و پله وپايه چ نرخي کيان هه يه گه بېنه هو ي دوو ر خسته وه ي مرؤ له خوداي خالقي؟ بينگومان خو ش ي دنيا که مه و همر رږزي دوايش باشترو به که لکتره بږ نه و که سه ي له خودا بترسي ت و پاريزکاري خو ي بيت.

نمونه ي به سهر هاتي کي تر که همر له م پوه وه به زه ي و بايه خي نيسلامان بږ هه ژارو چه وساو ه کان درده خات، نه و به يه جاري کيان پيغه مبهري خودا له گهل سهران و گه وړه پياواني قورپه ش دا ده دواو ده ويست په يوه نديان له گهل دا به هيزکات و بانگيان کات بږ نيسلام، له و کاته ش دا که سهر گهرمي قسه و وت وويژو له گهل يان دا، (عبدالله سي کوري - ام مکتوم) - که نابينا بو و يه کيک بو له وانه ي زو موسلمان بو بوون - چو بږ لاي پيغه مبهرو نه و ش

(۱) (القرين) مده بست پي ي همر دوو شاري (مه که ه) و (طاني ف) که نه و دوو زالمه ي تي دايوون.

له گهرمه ی قسه و یاس و ههولتی زوړی پاکتیشانی نهو سهرکردانه ی قوره یش دا بوو، لهو ساته دا (عبدالله-ی کورې -ام مکتوم) به پیغه مبهری گوت: {نه ی پیغه مبهری خودا فیرم، که لهو ی خودا فیری کردوویت}.

پیغه مبهر لهو ساته وه ختانه دا هینده گوئی لهو ته کانی نهو کابرا نابینایه نه گرت، که چند جاریک پرووی قسه و گفتاریشی تی کردبوو، نه مهش له بهر شهو ی پیغه مبهر به کاریکی زه جمه تی دهینی گهر لهو کاتانه دا وت وویژی خوی بېریت و له بهر چاوی گوره پیاوایی قوره یش وهلامی پیاوایی ناوا بداته وه، چونکه ده ترسا نهو بهیته هوی سارکردنه و دلی نهوان و لی ی تهره بین و جاریکی تر گوئی ی بؤ نه گرن. بویه پرووی خوی له ناست نهو کویره دا گرژکردو پرووی لی وهرگیپړاو وهلامی نه دایه وه.

خوداش له سهرمه سهر زه نشتی کردو لهم ثایه تانه دا پی ی فرموو:

﴿عَبَسَ وَتَوَلَّى ۱﴾ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى ۲ ﴿وَمَا يَذُرُكَ لَعَلَّهٗ يَرْىٰ ۳﴾ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الْذِكْرُ ۴ ﴿أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَىٰ ۵﴾ فَأَنَّىٰ لَهُ تَصَدَّىٰ ۶ ﴿وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَرْىٰ ۷﴾ وَآمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَىٰ ۸﴾ وَهُوَ يَخْشَىٰ ۹ ﴿فَأَنَّىٰ عَنْهُ تُلِىٰ﴾ عبس/ ۱-۱۰

واته: {پیغه مبهر پرووی گرژ بوو و پرووی وهرگیپړا کاتیك پیاوه کویره که هاته لایو پرسپاری کاروباری تازی دینه که ی لی ده کرد. جا نه ی پیغه مبهر تو چووزانیت نهو نابینایه له چ حالیک دا بووه بویه ش هاته لات تاكو خوی زیاتر پاکژکاته وه له پیسی و چه په لی ی نه فامی و له گوناهان، یان بونه و ی په ندو ناموژگاری زیاتر وهریگریت و نهو ناموژگاری و پینمای یه شت سوودی پی ببه خشیت. به لام نهوانه ی دهوله مندو ده ست رویشتون و به سامان و هیزو دهسه لاتیان دهنان و خویان له دینه که ی تو پی لاداوه توش ههر پرو لهوان ده کهیت و قسه یان بؤده کهیت، له کاتیك دا کهسانی تر به پی ی خویان دین بولات و له چینی هه ژارو له خو بووردوانت (وه که نهو پیاوه نابینایه)، که هاته لات و ههولتی فیریوونی زانستی زیاترو پینمای زورتر ددهات و له خوا ده ترسیت که چی توش خوت زیاتر سهرقال ده کهیت به کهسانی تره وه واز لهو دینیت}.

نهم گله ی یه ی خودا له پیغه مبهره که ی گه وره ترین به لگیه له سهرمه و ی کهوا قورنان سرووشیک (وحی) ی نیلاهی یه و له سهر راستی پیغه مبهرایه تی ی (محمد) یش، چونکه نه گهر (محمد) تنها یه کیك له پیاوه گوره و دانا به ناویانگه کان بوايه بی شه و ی پیغه مبهر بوايه و قورنانش (به پروپاگانده ی دوژمنانی) کتیبیکی ده سنوس و دانراوی خوی بوايه شه و ریگای

نه‌ده‌دا، که هه‌له‌و کم و کووری یه‌کانی بخریته به‌رچاری هه‌موو جوړه که‌سیک له‌خاس و عه‌وامی خه‌لکی. هه‌روه‌ک که‌پزیش نه‌ده‌بوو بلښت (نهم گله‌یی و گازانده‌یه له‌خوداوه‌یه‌و سرووشیکی خودایی یه). هه‌روه‌ها ده‌یشیتوانی پاساوښکی له‌بار بۆ کابرای نابینا (کوړی -ام مکتوم) بینښته‌وه به‌و شپوه‌یه‌ی که‌وا نه‌و هه‌ولئ داوه له‌و کاته‌دا پښماییی نه‌و گومړپایانه‌ی قورپیش بکات. دپاره هه‌موو هاوه‌لایشی نه‌و پاساوه‌یان به‌جوانترین شپوه په‌سند ده‌کرد.

به‌لام خودای زاناو به‌حیکمه‌ت وای ویستوهه پرواداران و موسلمانان ناگادارکات له‌وه‌ی، که بیگومان ده‌روونه پاک و پر له‌باوه‌ده‌کان شایان تره له‌پیشترن وه‌ک له‌ده‌روونه یاخی و سته‌مکاره‌کان، ته‌نانه‌ت گهر یه‌کیک له‌ده‌روون پاکان کم نه‌ندامی و په‌ک که‌وته‌یی یه‌کیشی هه‌بیټ. چونکه هیچ که‌سیک بۆی نی یه له‌ناست که‌سیکی ده‌روونپاکي بۆ ده‌سه‌لات و هه‌ژاردا پرووی خۆی گرژکات و پرووی لی وه‌رگپږیت له‌کاتیک دا نه‌و بۆ ده‌سه‌لاته بۆ وه‌رگرتنی زانستی به‌سوودو به‌هره‌مه‌ندبوون هاتبیټ که‌چی پرووی لی‌وه‌رگپږیت به‌بیانونی نه‌وه‌ی ناوړدراوه‌ته‌وه به‌لای که‌سیکی به‌هیزو ده‌ست رږیشتووی وادا، که له‌وپه‌ری گومړپای و لووتبه‌رزی دایه.

جی ی باسیشه پښغهمبه‌ر (هه‌روه‌ک لی‌وه‌ی گپږاوه‌ته‌وه) هه‌ر کاتیک دواي نه‌وه نه‌گهر (عبدالله‌سی کوړی -ام مکتوم) به‌چوايه بۆلای، پی ی ده‌فه‌رموو: ((مرحباً بمن عاتبي به‌ ربي))، واته: {به‌خیر بیټ نه‌ی نه‌و که‌سه‌ی که‌خودا له‌سه‌ر نه‌و گله‌یی ی لی‌کردم}.

له‌کاتیکیش دا پښغهمبه‌ر بۆ جه‌نگی (نوحود) له -مه‌دینه- ده‌رچوو بوو، (عبدالله‌سی کوړی -ام مکتوم) ی له‌جی ی خۆی دانابوو بۆ پښنونیز و نیمامه‌ت له‌نویژه‌کان دا. نه‌وه‌ش کرداریکی جوان بوو له‌و پږی و شوینانه‌ی که‌ پښغهمبه‌ر گرتبوونی یه به‌ر بۆ نه‌هیشتن و هه‌له‌وه‌شاندنه‌وی داب ونه‌ریت و نیمتیا‌زاتی نابه‌جی ی پیاوه‌گوره‌کانی نه‌و سه‌رده‌مه.

شه‌وپه‌وی و به‌رزبوونه‌وه بۆ ناسمان

خودای مه‌زن بۆ تاقیکردنه‌وه‌ی باوه‌پری نیمانداران و بۆ ده‌رخستنن فه‌زل و به‌خششی زیاتری به‌سه‌ر پښغهمبه‌ره‌که‌ی دا، چه‌ند نایه‌ت و نیشانه‌یه‌کی گه‌وره‌تری پیشانی نه‌و پښغهمبه‌ره‌ی خۆی داوه‌و نه‌مه‌ش له‌و پروداوه‌ ناوازه‌یه‌ی شه‌وپه‌وی و به‌رزکردنه‌وه‌ی بۆ ناسمان (اسراء و معراج) دایه، نه‌وه‌بوو خودا له‌پږی ی مه‌لانیکه‌تی خۆیه‌وه به‌شه‌و له (مسجدالحرام‌سی -مه‌که‌که‌) وه‌ گه‌یاندیه (مسجد الاقصی‌سی قودس)، که چه‌ندین پروبارو به‌روبووم و داهات

دوای ئەو کافرانی مەككه و یەسێیان پێغه مبه‌ر تاقی بکەنەو و لەراستی و ناپراستی ی رووداوه‌که بکۆڵنەو، ئەو بوو داوایان لێ کرد وەسفێکی (بیت المقدس) یان بۆبکات و باسی ئەو پیاوانەیان بۆبکات که لەو شوێنەدا بوون. پێغه مبه‌ریش وەسفی جێگه به‌جێگه‌ی بۆکردن، لەو کاتەدا هەندێکیان گوتیان (وايه راست ده‌کات)..

پاشان داوایان لێ کرد هەوالتی ئەو کاروانه‌ حوشرەیان پێ بدات که به‌پێوه‌یه‌و له‌ (سووریا) وه‌ دێته‌وه‌ بۆلایان و، که‌ شت و مه‌کی بازرگانێانی هه‌لگرتوه‌.

پێغه مبه‌ریش هەوالتی ئەو کاروانی بازرگانی یه‌ی خۆیانی پێ گه‌ياندن و ژماره‌که‌شی بۆ دیاری کردن و فهرمووی: (فلان پۆژ ئەو کاروانه‌ له‌ گەل هه‌لها‌نتنی خۆردا به‌پێ کەوتوون و حوشرتێکیان له‌ پێشه‌وه‌یه‌، که‌ په‌نگه‌که‌ی له‌ نێوان په‌ش و سپی دایه‌).

ئەوانیش به‌رده‌وام له‌ چاوه‌پوانی کردنی کاروانه‌که‌دا بوون، تا له‌ دوای دا گه‌یشته‌ و به‌و جۆره‌ش بێنێان، که‌ پێغه مبه‌ر بۆی باس کردبوون. که‌چی سه‌ره‌پای ئەوه‌ش بێ باوه‌پی و سه‌رکه‌شی و نه‌فامی یه‌که‌یان زیاتربوو.

سه‌ره‌تای بانگه‌وازی ئیسلام له‌ شاری "یه‌سریب" وه‌

پێغه مبه‌ر که‌ دیتیی ئەوا قورەیش به‌ده‌م بانگه‌وازیه‌وه‌ ناچن و ته‌نها چەند که‌سیکی که‌م نه‌یته‌ زوڕه‌یان باوه‌رنا‌هێتن، ده‌ستی کرد به‌ بانگه‌وازکردنی ئەو هۆزو تیرانه‌ی که‌ له‌ هه‌ندێک پێو په‌سم و بۆنه‌و مونا‌سه‌باتی عه‌ره‌ب دا ده‌چوونه‌ مه‌که‌که‌. هه‌ندێک له‌و هۆزو تیرانه‌ش به‌شیوه‌یه‌کی نا‌شیرین به‌رپه‌رچی بانگه‌وازه‌که‌یان ده‌دایه‌وه‌و هه‌ندێکی دیکه‌شیان به‌چاکی وه‌لامیان ده‌دایه‌وه‌.

چەند که‌سیکیش له‌ عه‌ره‌به‌کانی (یه‌سریب)،^(١) که‌ به‌ دیداری پێغه مبه‌ر گه‌یشته‌بوون، لێ ی پرسین: (ئێوه‌ کێن؟ ئەوانیش گوتیان: (ئێمه‌ چەند که‌سیکین له‌ هۆزی —خه‌زره‌ج—). ئینجا پێغه مبه‌ر لێ ی پرسین: {ئایا ئێوه‌ له‌ هاو‌په‌یمانانی جووله‌که‌ن؟} گوتیان: (به‌ئێ). ئیتر له‌لای دانیشته‌ و پێغه مبه‌ریش بانگی کردن بۆلای به‌رنامه‌ی خودا و نایینی ئیسلامی بۆ شیکردنه‌وه‌و قورئانی بۆخوێندنه‌وه‌و بۆی روون کردنه‌وه‌. ئەوانیش دوای بیستنی بانگه‌وازو باسی قورئان و په‌يامی ئیسلام له‌ نێو خۆیان دا هه‌ندێکیان به‌هه‌ندێکی دیکه‌یان گوت: {ده‌سا به‌خودا چاک

(١) یه‌سریب (یثرب) له‌ پێش ئیسلام دا به‌ شاری (مه‌دینه) ده‌گوترا، به‌لام دوای کۆچ کردنی پێغه مبه‌رو هاوه‌لانی بۆ ئەو شاره‌و دوای سه‌ره‌له‌دانی ئیسلام، به‌ (مه‌دینه) ناو‌برا واته‌ (شاری پێغه مبه‌ر). ئەمه‌روش به‌ناوی شاری رۆشن کراو (المدينة المنورة) ناوده‌بریت.

بزانن نهم پیاوه (واته محمد) نهو پیغه مبهیره که جووله که کان^(۱) هه والی هاتنی پئداون و ئیوهی لی ئاگادار کردوونهوه، جا با پیش ئیوه پئی نه گهن. ئینجا وه لامیان بۆ پیغه مبهیره نهوه بو کهوا نهوان پروایان (بهوهی نهو بانگه وازی بۆ کردوون) هیناوه وه نهو ئیسلامه ی بۆی باس کردن لی یان وه رگرتوه. پئیشیان گوت: (ئیمه گه لیکمان جیه پئشتوه که هیچ نیازتیکان له خراپه و دوژمنایه تنی خۆبه خۆی یه کتردا نی یه و هیوادارین خودا بیانگه یه نیت بهتۆ، کاتیک بۆ لایشیان ده گه پئیتوه بانگیان ده کهین بۆلای نهو ریبازه ی تۆ وه دینه ی له تۆشمان وه رگرتوه ده بیئت به وانیشی بگه یه نین. جا نه گهر خودا هه موویانی له سهر کۆیکاته وه و هیدایه تیان بذات نهوا ئیدی پیاویتی له تۆ باشترو به هیزتریان تیا نایت).

ئینجا نهم چه ند که سه ی (که له هۆزی (خه زه ج) بوون، چونه وه بۆ شاری (یه سرب) وه ستیان کرد به تیگه یاندنی هۆزه که یان و باس کردنی نهوه ی، که له پیغه مبهیره وه وه ریان گرتبو و بانگیان کردن بۆلای ئیسلام. بۆ به ده مه وه چونی نهو بانگه وازه ش ژماره یه کی زۆر باوه ریان هینا و ته نانه ت له دوا یی دا مالتیک نه ما بو، که باسی پیغه مبهیره ی خودای تیا دا نه کریت و کارلیکی ئیجابی ی له گه ل دا نه بیئت.

خه لکی - یه سرب - په یمان به پیغه مبهیره ده دن

سالتیک دوا ی نهوه و له وه رزی حه ج دا دوا زده پیا و له خه لکی (یه سرب) سه ردانی مه که که یان کرد و له شوینتیکیش دا که به (عه قبه) ناوده بریت به دیداری پیغه مبهیره ی خودا گه یشت و به یعه ت (واته په یمان) یان پئی دا له سه ر نهوه ی هیچ که سیکیان شه ریک و هاوه ل بۆ خودا دانه نیت و

(۱) پیش نهوه ی خودا په یامی خۆی بۆ پیغه مبهیره که ی بنیرت، هه ردوو هۆزی (نهوس) و (خه زه ج) و چه ند تیره و بنه ماله یه کی جووله که له شاری - یه سرب - دا ده زیان، زۆر جاریش شه رو کوشتار له نیوان عه ره به کان و جووله که کان دا به ریا ده بو، به لام جووله که کان پیلانیتکی تریان بۆ خۆیان دا رشتبو، نهوه بو و راسته وخز رو به رو ی عه ره به کان نه ده بو نه وه، به لکو شاگری شه رو دوژمنایه تیان له نیوان (نهوس) و (خه زه ج) دا هه لده گیرساند. نهو ناگه رهش به شیوه یه کله ی سه ندبو تا پۆژتیکان که به (یوم بعث) ناسراوه جه نگیکی خۆیناوی گه وره یان له نیوان دا به ریا بو و ژماره یه کی زۆر له هه ردوولای تیا دا بوونه قوربانی. دوا ی نهوه له نیوان هه ردوولادا هه رنه یه ک ئیمزاکرا و لهو هه رنه یه دا (خه زه ج) په یمانی له گه ل جووله که کان دا به ست و بوونه هاو په یمانیان. (نهوس) یش په یمانیان له گه ل عه ره ب دا به ستبو. دیا ره لهو سه رده مه دا پیکه وه ژیا نی جووله که له گه ل عه ره ب دا و نزیکیان لی یانه وه کارایی یه کی گیانی (پۆحی) ی بۆ سه ر عه ره ب هه بو، چونکه جووله که کان شوینکه و تووی کتیبی خودا (تهورات) بوون و بانگه وازیان بۆ تاکی و ته نیایی ی خودا ده کرد به لام شیرک و هاوه ل بۆ خوادانانی تیکه لا ژبو و به یه ده شیان پۆنه نابوو. هه روه ها جووله که کان عه ره ییان به وه وریا و ئاگادار ده کرده وه که پئی یان ده گوتن: (ئیتستا زه مانی په وانه کردنی پیغه مبهیره ی هاتوه و ئیمه ش دوا ی ده که وین و له گه ل نهوا ده تانکوژین وه چۆن هه ردوو گه لی (عاد) و (نیره م) کوژران).

دزي نه کات و زيناو به درې فتاري نه کات و منالنه کاني خوی نه کوژیت و کردار یکی ناشیرینی و اش نه کات، که پیچه وانه ی بیرو باوړه کوی بیت وک نه ووی که له خویوه مندالیک بداته پال هاوسه ری، یان هر بوختانیک لهو جوړه بؤ که سیکی دی بکات، هروها په میانان دا که سیان سه ریچی ی فرمانی پیغه مبهري له کاری چاک دا نه کمن و هر کاریکی چاکیان پی بسی پیریت جیبه جی ی بکمن. جا هر که سیکیان پابه ندییت بهو په میان نامه و (به یعته) وه نهوا به هشتی بؤخوی دهسته بهر کردوه، به لام نه گهر هندیکی لی جی به جی بکات نهوا کاروباری له لای خودایه و خوداش به خواستی خوی سزای ددات یان لی ی ده بوریت.

پاشان له سالی داهاتودا (واته سالیک دوی شو په میان نامه یه) و هر له همان وهرزو مونسه به ی حه ج داو له (به سرب) وه هفتاوسی پیاوو دوو شافرت هاتن بؤ —مه ککه— و چهند نیراوکیان چونه لای پیغه مبهري خودا وئویش به لینی پی دان، که له کاتی شه وداو له (عقه به) له گلیان دا دانیشت. فرمانیشی پیکردن که لهو کاته دا به نه یینی بی بؤلای و کهس پی یان نه زانییت و هیچ خوتوویه که به ناگانه هیئنه وه، تا کو قورپه ییش بهو کاره یان نه زانییت. نهوانیش دوی تپه ربوونی ماوه ی سی یه کی شو به نه یینی چوون بؤ (عقه به) و له گهل پیغه مبهري خودا کوپونه وه مامیشی (واته عباسی کوری —عبدالمطلب) که هر له سر دینی قورپه ییش بو لهوی ناماده بو. مامی لهو دیداره دا پروی گفتاری کرده ناماده بو و پی گوتن: (وه زانیوتانه محمد— له نیمه یه و نه شمانه یشتوه تا نیستا گله که ی خومان ده ستیان پی ی بگات، (واته پاراستو ومانه لهو که سانه ی که له سر باوړی خومان نین). ئویش (واته: محمد) سه ربهرزو پاریزراوه له نیو گهل و کهس وکارو ولاتی خوی دا. جا نیویش نه گهر و له خوتان راده بینن که توانای پابه ندبون به په یانه کهو بهو دینه شه وه هیه که و بانگه وازی کردوون بؤلای و ده توانن بهرگری ی لی بکمن له وانه ی دژی ده و ستن، نهوا ده ییت ئوبال و بهر پر سیاریتی ی نهو کاره هه لگرن، خو نه گهر وای ده بینن، که نه توانن به ووه پابه ندبن و دسه برداری ده بن له هر جوړه یارمه تیو به هاناوه هاتنیک دا دوی نه ووی، که هاتووه بولاتان لیړه، نهوا ده هر له نیستاوه وازی لی بینن چونکه نهو له نیو گهل و ولاتی خوی دا نازادو پاریزراوه).

نهوانیش له ولامی وته که ی (عباس) دا گوتیان: (نیمه تیگه یشتین له قسه کانی تو، به لام با پیغه مبهري خوداش خوی بدویت و به پی ویست و داواکاری ی خوی و خودای په وهر دگاری ناراسته مان بکات).

پیغه مبهريش که وته ناخوتن و قورثانی بؤ خویندنه وه و بانگی کردن بؤلای ریبازی خودا و هاندان له سه ربابه ندی به نیسلا موه و پاشان فرمووی: (به یعته تم پی بدن له سر گوی لی گرتن

به ندى پيښه م

((کوچکردنى پيغه مبهراڼ له مه ککه وه بویه سريب))

(پيلان گيران بۆ له ناوېردنى پيغه مبهراڼ — پيغه مبهراڼ له مالى "نه بويه کر" دا —
 پژاړبوونى پيغه مبهراڼ — گهراڼ به دواى پيغه مبهراڼ — پاريزگارى کردنى خودا له پيغه مبهراڼ —
 گه يشتنى پيغه مبهراڼ بۆ "قبا" — وتاريكى پيغه مبهراڼ — پيغه مبهراڼ له "يه سريب" —
 به ستنى برايه تى له نيوان کوچکاران و پشتيوانان دا)

پيلان گيران بۆ له ناوېردنى پيغه مبهراڼ

دواى شهوى نيسلام له (يه سريب) دا بلاوېوه وه پيغه مبهراڼ دواى له موسلمانان کرد
 (مه ککه) جى پيلان و بچن بۆ (يه سريب) له بهر شهوى ته شکه نجه و تازارى بى باوه پانيان له سهر
 زياتر بوو له — مه ککه — دا.

نه وانيش به نه يتنى له شار دهرچوون له ترسى شهوى نه بادا قورپه يش پى يان بزنان گهر
 به ناشکرا دهرچن، تا له دواى دا ژماره يه کى که ميان له (مه ککه) دا لى مابووه وه.

پيغه مبهراڼ دواى کوچکردنى هاوه لانى، هيشتا هر له (مه ککه) دا مابووه وه چاوه روانى
 فرمانى ريگه دانى خودابو بۆ کوچکردن بهر وه (يه سريب). تا خودا پينمايى کرد، که بهم
 نزايه له خودا بپاريتوه تا کو هيمنى نارامى له دهر وونى دا جيگير بيت:

﴿وَقُلْ رَبِّ ادْخُلْنِيْ مُدْخَلَ صِدْقٍ وَّاَخْرِجْنِيْ مُخْرَجَ صِدْقٍ وَّاجْعَلْ لِّىْ مِنْ لَّدُنْكَ سُلْطٰنًا

نَصِيْرًا﴾ (الاسراء/ ۸۰.. واته: (بلى خودايه بمخمره نيو شوينى کيه وه که بهر زامه ندى يه وه
 بى ترس و نيگه رانى داخلى بيم، له شوينى کيشه وه دهر بازم که که به هه مان وره ي زامه ندى و
 نارامى يه وه لى دهرچم. ههروه ها خودايه له لای خوتوه هيزو ده سلا تى کى وام پى بيه خشه که
 پالپشت و سهرخهرم بيت بۆ گهيانندن و بلاوکردنه وه نيسلام).

لهو موسلمانانه ي، که له مه ککه دا بازارو چه وسانه وه به ندرد نيان چه شتبوو که سيان
 له کوچ کردن دوانه که وتن ته نها (علي — کورى — ابوطالب) و (نه بويه کر — کورى — ابو قحافه)
 نه بيت که له گهل پيغه مبهراڼ دواى مابوونه وه. بىگومان (نه بويه کر) زورجار دواى مؤله تى

له پیغه مبهړ ده کړد، که کوچ بکات، به لَام پیغه مبهړ پی ی دهنه رموو: {په لَمه که به شکم خودا هاوه لیکت بۆ په یداکات}، ینجا (نه بویه کر) یش به هیواوو نهو هاوه له پیغه مبهړ بیت و لگه لئی دا کوچ بکات، همر بویه یش دوو حوشتی زورچاک و شیاو بۆ سه فهور بار هه لگرتنی کړی و سازی کردن به مبهړستی خو ناماده کردن بۆ هیجره ت.

قورپه یش زانییان که (عمد) لایه نگر و پشتیوانی هیجگار زوری له (یه سرب) دا بۆ په یدابوو و زانیشیان چندی که سی پروادار له خه لکی (مه که که) به رهو نهوی دهرچوون و به م په ننگه یش بویان دهرکه وتبوو که به بی هیچ گومانیک پیغه مبهړیش به دویان دا دهرپوات، که به مانه یان زانی خیرا له خانای راویژکاری (دار الندوة) دا کوونونه وو دهستیان کرد به راویژو راگوپینه وو بۆ گه یشتن به بریاریکی تازه له دژی پیغه مبهړ، نه وه بوو هندی که له سهرانی (قورپه یش) پیشتیاری دهر به دهرکردنیان بۆدانا، هندیکی تریشیان ناماژه یان بۆ ده سگیر کردن و به نذرکدنی کرد.

به لَام (ابوجهل) پیشتیاری کوشتنی بۆدانان به شیویه که، که له دواپی دا هۆزه که ی پیغه مبهړ توانای تۆله سندنه و یان نه بیت، نه وه یش به و په ننگه ی همر هۆزیک لاویکی به هیژو خانه دان هه لبریزیت و پاشان هه ریه که له و لاوانه شمشیریک تیژو پرنده یان بدریته ده ست و هه موویان پیکه وه (به یه که جار، وه یه که پیوا) به شمشیره کان لئی بدن و بیکوژن. چونکه نه گهر ناوا بیکوژن خوینه که ی به سهر هه موو هۆزه کانی قورپه یش دا بلاوه بیته وه و هۆزه که ی خویشی ناتوانن تۆله له و هه موو هۆزانه بکه نه وه، به لکو له و حالته دا ناچارده بن به (دیبه)^(۱) پازی بن، که پی یان دهریت.

دواپی نهو کوونونه و یه یان له (دار الندوة) بلاوه یان لئ کردو هه موویشیان ریکه وتبوون له سهر نهو رایه ی (نه بوجهل) سه باره ت به کوشتنی پیغه مبهړ. به لَام خودا (جیریل) ی نارد بۆلای پیغه مبهړ تا نهو هه واهه تازه یه ی پی بگه یه نیت و ناگاداری کرده وه له و پیلانه ی گه له که ی داواشی لئ کرد که با نهو شه وه له پیخه فه که ی خو ی دا نه مینیته وه.

پیغه مبهړ له مالی "نه بویه کر" دا

(عائیشه) له م باره یه وه ده لیت: {پیغه مبهړی خودا دروست بوو بۆی که له همر تاقیکی رۆژدا (سهر له به یانی بوایه یان سهر له تیاوه) بجیت بۆمالی نه بویه کر-. نه وه بوو نه و رۆژه ی که مۆلته ی کوچکردنی له مه که که وه پی درابوو له گهرمای نیوه رۆژاو به ناوه راستی خه لکی دا

(۱) (دیبه): نرخی خوینی (کوژراوه) که دهریت به که س وکارو خاوه نی کوژراوه که، سا نیت نرخی که به پاره و دراوبو بیت یان همر که ره سه یه کی هاو شیوه ی که که س وکاری بکوژ (قاتل) ه که دواپی سولخ و ریکه وتنیک ده یدن به خاوه نی کوژراو.

هات بؤ لامان. هاتنه کەشی بۆیه له گهرمای نیوه رۆد ابو، چونکه لهو ساته دا هیچ کەسیک هات و چۆی نه ده کرد).

ئینجا کە هات (باوکم - نه بوبه کر) ی بینى و پى ی فەرموو: {ئەوا خودا پى ی دام به ده رچوون و کۆچ کردن}. (نه بوبه کر) یش گوتى: (که وابو به هاوړى يه تى ی من) فەرموى (به هاوړى يه تیت). واته هاوړت ده بم له مسه فەره دا. ..

هەر خودى (عائيشه) ی کچى (نه بوبه کر) له وەسفى هەستى پر جۆش و خرۆشى باوکى دا ده لیت: {ده سا به خودا تا ئەو رۆژه نه مدیو کەسیک هینده ی باوکم خوشحال بیت و به راده کى وا، که له خوشى دا بگرى، ئەو به و دیتم ئەو رۆژه له خوشى دا ده گرى. پاشان به پیغه مبهرى گوت: (ئەى پیغه مبهرى خودا ئەو دوو حوشره و بؤ ئەم کاره سازم کردوون). ئینجا پى پيشاندهر (ده لیل) یکى به کرى گرت، که ناوى (عبداللہ) کورى - اریقط) بوو تا کو پى نىماى ی رىگا که یان بکات و پى ی سەفەریان پيشان دات.

رژگار بوونى پیغه مبهراڼ

بؤ جیبه جى کردنى ئەو پیلانە پوچه لای که سەراڼى قورەیش هۆنیوویانەوه، له تاریکایى شه ودا چەند لایىکى (قورەیش) له به رده رگای مالى پیغه مبهراڼ کۆبوو بونه ووه و چاوه پى ی ئەوه یان ده کرد، که پیغه مبهراڼ بجه ویت و هەلەمەت به رنه سەرى و بیکوژن.

کاتیک پیغه مبهراڼ به و حاله تەى زانى فەرمانى به (علی) کورى - ابوطالب) کردو پى ی فەرموو: {تۆ لەم پیخه فەم دا بجه ووه ئەم کراسەم بده به سەر خۆت داو لەش و دەم و چاوتى پى داپۆشه، (که کراسىکى سەوزى - حەزەرە مەوتى - خەت خەت) و پتیه ی بنوو، بىگومان تووشى هیچ نازارو نا په حەتى يه کیش ناییت}. هەروەها فەرمانى پى کرد که هەر سپارده و کەرسه يه کى خەلکى لایه پى یان بگه يه نیتەوه.

جى باسیشه زۆر کەس له خەلکى (مەکه) سپارده و شت و مەهکى گرنگى خۆیان له لای پیغه مبهراڼ داهەنا، چونکه به پیاویکى سەراست و دەسپاکیان ناسیوو.

ئینجا پیغه مبهراڼ له مال هاته ده روه ووه و خوداش لهو کاته دا هەموو لاوه کانى قورەیشى نابینا کردبوو له ئاستیا و نه یانده بینى، پاشان به ره و مالى (نه بوبه کر) رۆشت، تا کو هەردووکیان پیکه وه کۆچ بکەن. جا که پیک گەیشتن ریکه و تن له سەر نه وه ی سەر هتا رۆوبکه نه ئەشکه و تى (تور) بؤ خۆه شاردان تیاى دا.

بۆ ئاسان کردنی ئەمەش (ئەبویە کر) بەر لەرۆشتن فەرمانی بە (عبداللە)ی کورپی کردبوو
کە لەنێو خەلکی دا گۆی هەلخات و بەرۆژ گۆی یان لی بگریت، تا بزانیست چی دەبارەیان
دەلێن و دواى ئەو بەگەرپتەو بەلایان و هەوال و قسەوباسی ئەو رۆژەیانپێ بگەیهنیت.

هەرەها (ئەبویە کر) فەرمانی بەکەرە خزمەتکاری خۆی (عامر—ی کورپی—فەرە)
کردبوو، کە بەرۆژ مەرەکانی بۆ بەلەوەرپیتت و ئیوارەش لی یان خورپت بەرەو لای ئەوان
لەئەشکەوتە کەدا، تاکو لەشیرە کەیان بخۆنەو.

دواى ئەمە لەگەڵ پیغەمبەری خوادا لەدەروازەیهکی بچوکی پشتی خانووە کەیانەو
دەرچوون تاکو زیاتر لەبەرچا و ون بن و بەرەو ئەشکەوتە کە پێیان گرتەبەر. ئیدی بەم چەشنە
پیغەمبەری خودا لەپیلانی کوشتن رزگاری بوو.

هەرەك خوداش لەو بارەیهو فەرموویه: ﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ^(۱) أَوْ
يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ^(۲) وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ^(۳) وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِينَ ﴿الأنفال/۳۰﴾
واتە: {ئەمى پیغەمبەر ئەو کاتە بەیادپیتنەرەو کە بێباوەرانی قورەیش پیلانیان لەدژی تۆ
دەگیرا و نەخشەیان بۆ تاوانەکانیان دادەنا و هەندیکیان رایان وابوو بت کوژن یاخود دەرەدەرت
کەن و لەخاکی خۆت دوورخەنەو، بەلام لەکاتی کەدا ئەوان فرۆتیل و تەلە کە بازیان نەنجام دەدا
خودا بەرپەرچی فیل و نەخشەکانیانى دەدا یەو پووجەلێ دەکردنەو، جا ئەگەر ئەوان فیلەزاد
نەخشە کێش بن ئەوا خودا لەوان وریاترو نەخشە کێش ترە بۆ ریسواکردن و رەنجەرۆکردنیا.

گەران بەدواى پیغەمبەردا

دواى تێپەرپوونی ئەو شەو، کە بەتەمای پیلان و نەنجامدانی تاوانە کەیان بوون،
بێباوەرانی—قورەیش— لەگەڵ خۆرەلاتن و رۆژبوونەو هەدا بۆیان دەرکەوت، کە بێگومان
"موحەممەد" لەدەستیان دەرچوو و ئەو کەسە لەپیغەفە کەمى دا نووستبوو (علی—ی کورپی—
ابوطالب)^(۴) بوو... ئەوێش رووداویکی سەر سوپهین و کت و پیری ئەوتۆبوو کە عەقڵ و هۆشی

(۱) لیثبوتک: واتە (بۆ ئەوێ بت بەستەنەو بەندت بکەن).

(۲) یخروجوک: واتە (دەرت بکەن لە—مەککە).

(۳) وەیکەر اللە: واتە (خوداش نەخشەو پلان دادەنێت بۆ ئابڵووقەدانى فیل و پیلانە چەلەکانیان).

(۴) بەراستی لەو شەو هەوا خۆتێ (علی—ی کورپی— ابوطالب) لەپیغەفە پیغەمبەردا بەجەل بەرگری
ئەویشەو بەهەلۆتستیکى جوامیری و چاقایی و دادەنریت، کە ئەوێرێ گێانی فیداکاری و دلسۆزی ی بۆ
پیغەمبەری خودا تێدا، چونکە (علی) ژیاى خۆی خستە مەترسی یەو لەپێناوی رزگاربوونی پیغەمبەردا.

لێ بڕین. که‌چی به‌مه‌ش وازیان نه‌هێنا، به‌لکو خه‌لاتێکی هێجگار زۆریان دانا بۆ هه‌ر که‌سیک بتوانیت بیگێریتوه‌هه‌ بۆلایان و نه‌هیلێت ده‌رچیت، خه‌لاته‌که‌ش بپری سه‌ده‌ حوشره‌بوو. دیاره‌ که‌سانی به‌ته‌ماع و هه‌له‌به‌سه‌تیش به‌و خه‌لاته‌ زۆره‌ خرۆشان و له‌هه‌موو لایه‌که‌وه‌ به‌دوای پیغه‌مبه‌ردا ده‌گه‌ران تاکو هه‌ر که‌سه‌ بۆخۆی شه‌و خه‌لاته‌ی ده‌ستگیریه‌ت، شه‌وه‌بوو چه‌ندین شوێنیان پشکنی، تا گه‌یه‌شتنه‌ سه‌ر شه‌و چیایه‌ی، که‌ په‌نایان بۆ به‌رده‌سو و چوونه‌ به‌رده‌رگای شه‌و نه‌شکه‌وته‌ش، که‌ چووبوونه‌ ناوی، به‌لام قاچیان له‌به‌رده‌م ده‌روازه‌ی نه‌شکه‌وته‌که‌دا لاداوه‌ نه‌یانبینین، شه‌وه‌ش دیاره‌ هه‌ر به‌چاودێری و پارێزگاریی خودابوو. له‌و چرکه‌ساته‌ ناسکانه‌دا (ئه‌به‌یه‌که‌ر) خه‌مباربوو بۆ پیغه‌مبه‌ری خوداو ده‌یگوت: {ئه‌گه‌ر یه‌کیکیان جی پێی بیبینیت شه‌وا ده‌ماندۆزنه‌وه‌}.

پیغه‌مبه‌ریش هه‌ستی به‌و بێئارامی و نیگه‌رانییه‌ی هاوه‌له‌که‌ی کردبوو، بۆیه‌ له‌وه‌لامی نه‌ندیشه‌که‌ی دا فه‌رمووی: {ئه‌ی ئه‌به‌یه‌که‌ر چۆن ده‌روانیت بۆ حاڵه‌تی دووکه‌س، که‌خودا سی هه‌میانته‌؟ واته‌ بۆ پاراستنیان و چاودێری کردنیان. ئینجا ده‌روانیت بۆ (ئه‌به‌یه‌که‌ر) که‌ خه‌م و ده‌له‌راوکی له‌ده‌م وچاوی نیشته‌بوو و ده‌یویست نه‌ختیک له‌و خه‌م و په‌ژاره‌یه‌ی له‌سه‌رسووک کات، (ئه‌به‌یه‌که‌ر)یش رووده‌کاته‌ پیغه‌مبه‌رو ده‌لیت: (ده‌سا به‌خودا بۆ خۆم خه‌مناک و نیگه‌ران نییم، به‌لکو ده‌له‌نگه‌م له‌ترسی شه‌وه‌ی نه‌بادا تووشی کاره‌ساتی ناخۆش ببیت).. پیغه‌مبه‌ریش له‌وه‌لام دا پێی ده‌فه‌رمووت: (مه‌ترسه‌ چونکه‌ خودامان له‌گه‌له‌ دا به‌).

ده‌رباره‌ی شه‌و حاڵه‌ته‌ ناسک و هه‌سه‌سه‌ش خودا فه‌رموویه‌تی:

﴿إِلَّا نَضْرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّا نَظَرْنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ وَكَلِمَةَ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ التوبة/٤٠.

پیغه‌مبه‌ری خوداو هاوه‌له‌که‌ی له‌و نه‌شکه‌وته‌دا سی پۆژیان به‌سه‌ره‌برده‌و بێباوه‌پانی قوربه‌شیش بۆئومێد ببوون له‌وه‌ی بتوانن بیانده‌زنه‌وه‌، دوا‌ی شه‌و سی پۆژه‌ش پێنماکار (دلیل) که‌ه‌یان هاوه‌هه‌ بۆلایان و هه‌ردوو حوشره‌که‌شی پێبوو و به‌پێگایه‌کی نااساییو نه‌زانراوداوه‌ له‌پێی که‌ناره‌وه‌ به‌ردنی به‌وه‌ (یه‌سه‌ریب).

ئه‌م هه‌جهره‌ته‌ ناوازه‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ر له‌مانگی (ریبع الاول) دا‌بوو دوا‌ی شه‌وه‌ی سیازده‌ ساڵ بوو په‌یامی پیغه‌مبه‌ریته‌ی پێسپێررا‌بوو و ته‌مه‌نیشی له‌و کاته‌دا په‌نجاو‌سی ساڵ بوو.

پاریزگار یکردنی خودا له پیغه مبه‌ر

یه کیټک لهو که سانه‌ی به‌دوای پیغه مبه‌ردا ده‌گه‌را بۆ وه‌رگرتنی خه‌لاته‌که پیاویټک بوو که‌ناوی (سراقه‌ی کورپی — مالک‌ی کورپی — جعشم) بوو که نه‌ویش له‌پیاویټکی قوربه‌یشی یه‌وه هه‌والټیکی لهو باره‌یه‌وه پټ‌گه‌یشتبوو که‌وا سټ پیاوی دیوه‌و پټ‌که‌وه به‌ره‌و "یه‌سریب" ده‌رۆشتن. (سراقه‌ش پیاویټکی زل و که‌له‌گه‌ت بوو و به‌نازایه‌تیش ناوی ده‌رکردبوو، قه‌لغانه‌که‌ی له‌به‌رکرد بټ‌ئه‌وه‌ی که‌س پټی بزانیټت تا‌کو دوا‌ی (محمد) که‌ویټ و بی‌گرټټ و خه‌لاته‌ زۆره‌که‌ی چنگ که‌ویټ.

نیټر که‌وته‌ر پټی له‌دووره‌وه (ئه‌به‌به‌کر) دیتی ئه‌وا پیاویټکی چه‌کداری ئه‌سپ سوار به‌ره‌و پروویان دټټ و خه‌ریکه‌ نزیک ده‌بټ‌ئه‌وه لټ‌یان. ئه‌مه‌ش نه‌ختیټک بټ‌تارامی کرد. به‌لام پیغه‌مبه‌ری خودا به‌به‌ره‌ی هټ‌مینی و دټ‌نیا‌یی‌یه‌وه هه‌نگاوی ده‌ناو هه‌میشه‌ له‌نزاو دووعادا‌بوو و درټ‌غی له‌قورئان خو‌یندنیش نه‌ده‌کرد.

جا له‌کاتیټک دا (سراقه‌) به‌په‌له‌ رټ‌گای ده‌پری، کت و‌پر ئه‌سپه‌که‌ی سه‌رسمټ‌کی‌داو هه‌ل‌یدا‌یه سه‌ر زه‌وی، به‌لام جارټ‌یکی‌تر سواری پشتی بووه‌وه هه‌ول‌ی‌دا پټ‌یان بگاته‌وه. هټ‌نده‌شی نه‌ما‌بوو پټ‌یان بگات که له‌ناکا‌ودا ئه‌سپه‌که‌ی جارټ‌یکی‌تر هه‌له‌نگاوت و هه‌ر چوار په‌لی له‌زه‌وی‌دا چه‌قیو ئه‌ویشی دوور هه‌ل‌داو چه‌ک و تفاقه‌که‌شی لټ‌دا‌مال‌را.

له‌م حاله‌ته‌دا (سراقه‌) تووشی بټ‌ ئوم‌یدی بوو و به‌چاکی بۆی ده‌رکه‌وت، که ئه‌و له‌م هه‌ول‌ی‌دا ده‌سته‌وسانه‌و له‌دټ‌لی خو‌یشی‌دا ده‌ی‌گوت: (به‌راستی ئټ‌ستا — محمد — به‌م حاله‌ته‌می زانیوه‌و په‌رده‌م له‌سه‌ر هه‌له‌مالټټ و له‌کاره‌که‌ی خو‌شی‌دا سه‌رده‌که‌ویټ). هه‌ر بۆ‌یه‌ش به‌هټ‌مینیو سه‌رکزی یه‌وه چوو بۆ لایان و دا‌وای له‌پیغه‌مبه‌ر کرد که‌نووسرا‌ویټکی تایبه‌ت به‌پاراستنی سه‌رو گیانی پټ‌دات وه‌ک نیشانه‌یه‌کی پشت پټ‌به‌سه‌را‌وی نیوانیان. پیغه‌مبه‌ری خوداش فه‌رمانی به‌ (عامر‌ی کورپی — فه‌یره‌) کرد، که ئه‌و نووسرا‌وه‌ی بۆ بنووسټ. ئینجا (سراقه‌) نووسرا‌وه‌که‌ی هه‌ل‌گرت و به‌ر‌ی ی پټ‌شووی خو‌ی‌دا گه‌را‌یه‌وه له‌رټ‌گاش هه‌ر که‌سیټکی بدبایه‌ له‌وانه‌ی که‌وه‌ک خو‌ی به‌دوا‌ی پیغه‌مبه‌ردا ده‌گه‌ران و به‌و خه‌لاته‌ زۆره‌ له‌خسته‌برابوون، رټ‌ی‌گا‌که‌ی لټ‌ ده‌گۆر‌پین وای لټ‌ ده‌کردن نه‌که‌ونه سه‌ر ئه‌و رټ‌ی‌گه‌یه‌ی که پیغه‌مبه‌رو ئه‌به‌به‌کر ی هه‌وا‌ه‌لی پټ‌ی‌دا ده‌رۆشتن.

له دوايي دا، كه (سراقه) ته واو دلتيابوو و هه والي زاني، كه وا پيغه مبهراڼ به سه لامه تي
 گه يشته "يه سريب" ده ستي ي كرد به گيړانه وي نهو به سه رها ته ي خوي بو خه لكي، كه لهو
 ريگه يه دا به سه ري هاتبوو.

گه يشته پيغه مبهراڼ بو "قبا"

هه والي كوچي پيغه مبهراڼ به گه رمي بهرگو ي خه لكي يه سريب - كه وتبوو، نهو هبوو
 سه رله به ياني ي گشت روژنيك له كه ناري شاره وه چاره ورواني ي هاتني پيغه مبهراڼ ده كرد، تا
 نهو كاته ي گه رمي نيوه روژ تيني ده سه ندو بي هيو ده بوون له گه يشته ي ده گه رانه وه بو نيو مال و
 سه ركاره كانيان.

پيغه مبهراڼ هه شت روژي به گه رمي بهرگو ي تونده وه له سه فهدا پي چوو، تا گه يشته جيگه يه ك
 پي ده گوتري ت (قبا)، كه شش ميل له يه سريب دووره. له وي ژماره يه كي زور له
 شوينكه وتواني به چه كه كانيان وه له پيشوازي دابون له ترسي نه وي نه با دا دوژمنان پتي بگن.
 پيغه مبهراڼ له ميوانداريتي ي (عه مر ي كور ي - عه وف) دا بوو و پتر له ده روژ لايان
 مايه وه. لهو ماوه يه ش دا يه كه مين مزگه وتي له ميژووي نيسلام دا بنيات ناو به مزگه وتي
 (قبا) ناسرا. قورثانيش ناماژه بو نهو مزگه وته ده كات هه روه ك له م فهرمايشته ي خودا دايه:
 ﴿لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ
 يَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهِّرِينَ﴾ (التوبة/ ۱۰۸). پيغه مبهراڼ خويشي به شداري بنيات ناني نهو
 مزگه وتي له گهل هاوه لاني دا كرد.

وتاريكي پيغه مبهراڼ

پاشان پيغه مبهراڼ (قبا) ي به جي هيشته له روژي هيني (جمعه) داو به رهو (يه سريب)
 كه وته پي شوينكه وتوو و پشتگيري كارانيشي چوار ده وريان دابوو. له كاتي دوا نيوه روژ دا
 گه يشته شويني نيسته جي بووني بنه ماله ي (سالم ي كور ي - عه وف) له شيونك دا كه پي
 ده گوتري ت: (شيو ي - رانواناء) و له وي نويزي هيني كردو وتاريكي بو دان و تيا ي دا
 فهرمو ي:

{سوپاس و ستايش بو خودا كه زور سوپاسگوزارم بو ي داواي كومك و يارمه تي هه رهو
 ده كم. داواي ليخوشبوون و رينمايي لي ده كم. باوه ري پي ديتيم و بي باوه رنهام بهرامبه ري.
 دزي نهو كه سه شم كه باوه ري پي ناهي نيت. هه روه ها شا يه تي ده دم - به دل و به زمان - كه هيچ

خودا یه کی په رستراو نی یه تنهها —الله— نه بیټ و هره زوی ته نیاو بی هاوه له و شایه تیش دده دم، که —محمد بنده ی خودا پیغه مبه ریه تی، که بهر یی ی روشن و ثانیی راست و پرووناکی نیسلام و پندو ناموژگاری یه وه ناردوویه تی بولا ی خه لکی دوا ی ماویه کی دیار له نارندنی پیغه مبه ران و له که م بوونه وه ی زانست و، له گومر اېوونی خه لکی و، دابرانی په یم له زه مه نیک داو، نزیك بوونه وه له قیامت و، نزیکی له مردن... هره که سینک گوټر ایه لی ی خودا پیغه مبه ره که ی بکات به راستی ری ی راستی ده ست که وتووه، هره که سینکیش سه ریچ ی له فرمانیان بکات نهوا بیگومان سه رلی شیواوو که مته رخمه سووه و ژوریش گومر اېووه... هروه ها من راتان ده سپرم به له خواترسان و پاریزکاری، چونکه باشتین پاسپارده ی موسلمان بۆ موسلمان نهویه هانی بدات له سه ر کارکردن بۆ روژی دوا یی و فرمانی له سه ر خواپه رستی پی بکات. جا وریابن له وه ی که خودا یتوه ی لی وریا کردو ته وه. نییدی ناموژگاری یه که له وه چاکترنی یه... یادو زیکریک له وه باشترنی یه. خواپه رستی و پاریزکاری (تقوی الله) ی نهو که سه ش کاری پی ده کات به ترس و بیم له خوداوه فریاگوزاریکی راسته قینه ی مه رام و ناما نجه کانتانه له کاروباری روژی دوا یی دا. هره که سینکیش نیوانی خو ی و خودا له نه نیتی و ناشکرادا چاک بکات و تنهها مبه به ستی په زامه ندیی ی خودا بیټ نهوه بوی ده بیټه به ختیا ری له کو تایی ژبان داو بوی ده بیټه که نجه نیه که له دوا ی مردن که مروژ له و ساتانه ی دوا ی مردن دا ناتاجی به کرده وه چاکه کانی ژبان ی دنیا یه تی. دنا گهر کرده وه چاکه کانی فریا ی نه که من نهوا حه زده کات له نیوان خو ی و مردن دا ماویه کی هتجگار دوور هه بوا یه... خوداش ناگادارتان ده کاته وه له خو ی، له سزای خو ی. هروه ها خودا به رهم و به به زه بیسه له گه له بنده کانی دا. هره نهو خودا یه شه که فهرمایشتی خو ی به راست ده باته سه رو به لینی شی به جده گه یه نیټ و نایشکی نیټ، خودا ی مه زن و بالاده ست ده فهرمویټ: ﴿مَا يُدْلُ الْقَوْلُ لَدَىٰ وَمَا أَنَا بِظَلَمٍ لِّلْعَبِيدِ﴾، جا یتوه ش پاریزکارو له خواتر س بن له ناشکراو په نهانی دا بۆ ئاسوده یی ژبان ی دنیاو ناخیره تان، چونکه هره که سینک له خواتر س و پاریزکاری بیټ خوداش گونا هه کانی ده سپرته وه و پاداشتی گه وړه ی ده داته وه... ﴿وَمَنْ يَنْقُ اللَّهُ يَكْفِرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا﴾... له خواترسان مروژی برودار له رق و تورپه یی خودا ده پاریزیټ و سزاو کینه ی لاده بات... هروه ها له خودا ترسان پروی مروژ سپی ده کات و خودا رازی ده کات و پله و پایه ی برودار به رزده کاته وه.

جا ئێوه‌ش ده‌ست بگرن به‌به‌شی خۆتانوه‌وه له‌په‌نای دینی خوادا زیاده‌پۆیی مه‌که‌ن. خودا بێ‌گومان به‌کۆتیه‌که‌ی خۆی فیری کردوون و رێبازی خۆی بۆداناون تاکو راستگۆیان بناسیت و درۆزنانش بناسیت. جا ئێوه‌ش چاکه‌بکه‌ن وه‌ک چۆن خودا چاکه‌ی له‌گه‌ڵ دا‌کردوون، دژایه‌تی ی دوژمنانی‌شی بکه‌ن و جیهادی ته‌واویش له‌رێ ی خوادا بکه‌ن ﴿وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ﴾ خودا خۆی هه‌لیبژاردوون و به‌ (موسلمانان) ناوی بردوون، تا ئیدی هه‌ر که‌سی‌ک له‌ناوچیت به‌هۆی کفر و بێ‌باوه‌رییه‌که‌یه‌وه له‌ناوچیت هه‌ر که‌سی‌کیش بژێ به‌هۆی ئیمان و خواوێستییه‌که‌یه‌وه بژێ ^(١) ﴿لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ﴾. هه‌چ هه‌یزو ده‌سه‌لاتیکیش نیه‌ ته‌نها له‌خوداوه نه‌ییت. جا ئێوه‌ش هه‌ر زی‌کروب‌یادی خودا بکه‌ن و زۆریش زی‌کری بکه‌ن، کار بۆ دوا‌ی مردن بکه‌ن، جا هه‌ر که‌سی‌ک ئێوانی خۆی و خودا راست کاته‌وه نه‌وا خوداش ده‌یباریزیت له‌ناخۆشی ی ئێوان نه‌و که‌سه‌و خه‌لکی، چونکه‌ خودا توانای له‌ناوبردنی خه‌لکی هه‌یه، به‌لام خه‌لکی توانای له‌ناوبردنی ئه‌ویان نی یه‌. هه‌روه‌ها چونکه‌ خودا خاوه‌نی خه‌لکی یه‌و هه‌ل‌س و که‌وت له‌کاروباریان دا ده‌کات، به‌لام خه‌لکی تواناو مافی ئه‌ویان نی یه‌. هه‌ر هه‌یزو تواناو سه‌روه‌ری یه‌کیش ته‌نها له‌خودای گه‌وره‌و بالا‌ده‌سته‌وه‌یه ^(٢).

پێغه‌مبه‌ر له "یه‌سریب"

پێغه‌مبه‌ر دوا‌ی به‌جێ هه‌ینانی نوێژی هه‌ینی له — قباء —، که‌وته‌وه رێ و به‌رده‌وام بوو له‌پوشتن تا بگاته‌ شاری (یه‌سریب)، له‌وێ خه‌لکی شار هه‌موویان هاتبوونه ده‌ره‌وه‌و پێشوازیی پێغه‌مبه‌ریان ده‌کردو هه‌ر، که‌ به‌دی‌یان کرد هاواریان کرد: ((الله أكبر... نه‌وا پێغه‌مبه‌ری خودا هات.. الله أكبر نه‌وا — محمد — هات ﴿ژنان و مندالایش (بۆ به‌خێره‌اتن کردنی) شه‌م سه‌رووده‌یان ده‌گوته‌وه:

مَنْ ثِيَابُ الْوَدَاعِ

مَا دَعَا لَكَ دَاعٍ

... تا کۆتایی سه‌رووده‌که.

طَلَعَ الْبَدْرُ عَلَيْنَا

وَجَبَّ الشُّكْرُ عَلَيْنَا

(١) چونکه‌ باوه‌رو ئیمانداریتی هۆی ژبانی ئاسووده‌و راسته‌قینه‌ن چ له‌دنیاو چ له‌ئاخه‌ره‌تیش دا... به‌لام (کفر و بێ باوه‌ری) هۆی تیاچوون و سه‌رگه‌ردانی‌ن له‌دنیاو ئاخه‌ره‌ت دا.
(٢) (البداية والنهاية) — ابن کثیر — و "تاریخ الطبری".

بېگومان ئەو پۇژەش پېر لەشادىو خۆشى بوو و لەو ھەبەر شارەكە لەمىژووى خۆى دا پۇژى ناواى بەخۆيەو نەدىبوو. ئەو پۇژە ھەر خاوەن مالىك ھەزى دەکرد پىڭەمبەر پرووكتا مالىكەى داوايان دەکرد ميوانيان بىت.

بەلام پىڭەمبەر پاي وابوو، كە جەلەوى حوشترەكەى بەردات و لى ي گەپىت تا بەنارەزوى خۆى لەكوى دا چۆك دا دەدات، ئىنجا پرووى كرده ئەو جەماوەرە دل پېر لەشادىو بەپەرۆشەى چواردەوريان دابوو و پى ي فرمبون: {واز لەحوشترەكە بىتن چونكە فرمانى پى كراو} واتە فرمانى بەو پىكرارە كەوا لەشوتىكى تايەتى دا چۆك دا دەدات و لەبەردەرگاي ھەر مالىك بوو دەچنە ئەو مالى.

حوشترەكەش وردەردە پىگەى برى، تا گەيشتە شوپىت كەعەرب پى ي دەلەين (مىرد)، واتە: (شوتى وشك كەردنەو خورما) بەرامبەر مالى (أبو ايوبى أنصاري) بوو و لەوى دا چۆكى دادا. (مىرد) كەش مولكى دوو كورپى مېردمنەللى ھەتتو بوو و پىڭەمبەر ئەو زەوىيەى لەسەرپەرشتيارەكەى ئەو دوو ھەتتو كرى يەو ئەو مزگەوتەى تيا دروست كەرد كە تا ئەمروش بەمزگەوتى پىرۆزى پىڭەمبەر (الحرم النبوى الشريف) ناسراو. (ديارە ئەو مزگەوتە، تا ئەمرو چەندىن جار دروست كراو و پەرەى پىدراو).

جا كە حوشترەكە لەوى دا چۆكى دادا، پىڭەمبەرى خودا بوو ميوانى (أبو ايوبى أنصاري) لەتەنىشت زەوىيەكەو تا ئەو كاتەى مزگەوتەكەو مالى خۆشى لىبنات دەنرىت. ئەو ھەبو دەست كرا بەدروست كەردنى مزگەوتەكەو پىڭەمبەر خۆشى كارى دەكەرد لەبنات ناندا تاكو موسلمانانىش ھان بەدات بۆ كاركەردن، كۆچكاران و پشتيوانان (المهاجرون والأنصار) گشتيان پىكەو كاربان دەكەردو سەرگەرمى بنات نان و كارى دلسۆزانە بوون. پىڭەمبەرىش بەردى دەكىشا لەگەلەيان دا و بەدەم كاركەردنىشەو دەيفەرموو:

اللَّهُمَّ لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ الْآخِرَةِ فَاعْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ

{خودايە ھىچ ژيانىكى راستەقىنە نى يە تەنھا ژيانى پۇژى داوى نەبىت، خودايە ببورە لەپشتيوانان و كۆچكاران}...

ھەر ھە پىڭەمبەر مالى خۆشى لەتەنىشت مزگەوتەكەو بنات ناو تياى دا نىشتەجى بوو. جا كاتىك پىڭەمبەرى خودا لەشارەكەدا جىگىربوو، (كە ھەرداوى ئەو بەشارى — مەدينە — ناوبرا)، چەند كەسىكى نارد بەدواى ئەو كەسانەدا، كە لەبەر چەند ھۆيەك لەمەككەدا مابوونەو ھەواكەوتبوون لەكۆچ كەردن، تا بچن بۆ (مەدينە). ھەندىكيان توانييان

دەرچن وه (عبدالله— ى كورې —نهبويه كړ) له گهل منالنه كانى باوكى دا.
بى باوه پانى— مه ككه —ش نه يانده هيشته، كه موسلماننه هه ژارو بى دهسه لاتنه كان دەرچن و
كوچ بكهن، بهلكو به نديان كړدبوون و به چندين شيوهى درندانهش سزاو نه شكه غه يان ده دان.

به ستنى برايه تى له نيوان كوچكاران و پشتيوانان دا

له (يه سريب) ميژووى بانگه وازى ئيسلامى به چهند قوناعيتكى نوى ده ستنى پى كړد،
وهك: {قوناعى رينمايى كړدن (الهداية) و} قوناعى ريكخستن (التنظيم) و} قوناعى
سهر كه وتن (النصر). له و شارهداو له سهره تاي هيجه رتا چندين هوزو تيرهى هه مه جوړى تيدا
ده ژيان، له پيش هه مووشيانه وه نهو موسلمانانهى به دم بانگه وازه كه وه چووبوون و باوه پيان
به پهمه كهى —موحه ممد— هينابوو و، پيغه مبهريش ناوى نابوون (الانصار) واته پشتيوانان،
كه خلكى مه دينه بوون (واته — يه سريب) نهو موسلمانانهش كه له مه ككه وه بى (يه سريب)
دهرچووبوون ناوى نابوون (المهاجرون) واته كوچكاران. جگه له موسلمانان، جووله كه كانش له و
شاره دا هه بوون. له گهل نهو بته پرستانهش كه له سهر شيرك و هاوبهش بى خوادانان مابونه وه.
جا وپراى نهو دياردهى فره ركه زى يهش له دانيشتوانى —مه دينه— دا رق و كينه يه كى ديرين و
رهگ داكوتاو له نيوان چنده هوزو تيره يه ك دا هه بوو، كه زورجار ده بووه هوزى بهرپاوبونه وهى
جهنك و كوشتار له نيوانيان دا. هر بويهش نه ريكيتكى گه وړه پيغه مبهري خودا نهو هه بوو پى و
شوييتكى بنه رته بهر بى يه خستنى هه موو خواست و هه ست و بپروپايه كى نيو نهو
كومه لگه ليك ترازوو بهش بهشكراوه.

يه كه مين چالاكى ي پيغه مبهري خودا ريكخستن و دابين كړدنى گوزهرانى نهو كوچكارانه
بوو، كه له —مه ككه— وه هاتبوون و كه هه نديكيان له وى خاونهى مال و سامان و ژيانى خوښ
بوون و به لام هه موو نهو ژيان و گوزهران و مال و سامانه يان جى هيشته بوو و به نايه كه يانه وه
هه لاتبوون.

گرنگ ترين چاره سهرش (بى يه كتر ناساندنى خه لكى)، كه پيغه مبهري به كارى هينا به ستنى
نهو برايه تى يه بوو له نيوان هه ردوو كومه له موسلماننه كه (پشتيوانان و كوچكاران) دا، نهو هه بوو
پى ي فهرموون: {دوو دوو له پيناوى خودا ببنه براى يه كدى واته: هر برايه كه له كوچكاران و
هر برايه كه له پشتيوانان ببنه براى يه كتر... ((تَاخُوا فِي اللَّهِ أَخَوِينَ أَخَوِينَ))}. ببنگومان به و
برايه تى يه ئيمانى و ئاينپه روه ريه ش هاو خه م و هاو كارى يه كدى بوون له بهره وروبوونه وهى

بارە گرانەکانی ژیان داو ((تەنانەت میراتگری یەکتەریش بوون))^(۱) وەك چۆن بربایانی نیو یەك خیزان میراتگری یەكدی بوون.

ئیدی هەر پشیتیوانێك (واتە هەر ئەنصاری یەكی دانیشتیوی -مەدینە-) بربایەکی كۆچكاری لە (موهاجیرینی -مەككە) دالەداو لەمالی خۆی دا هواندی یەوێ زۆر بەچاکی خزمەتی كرد كە ئەو جۆرە میواندارییەیی ئەو سەردەمە، تا ئەمڕۆش جێ ی سەرسوڕمان و تێرمانە.

نۆونەییەکی ئەو حالەتەش: (عبدالرحمن-ی كۆری -عوف) كاتێك هات بۆ -مەدینە- پیغەمبەری خودا لەنیوان ئەو و (سعد-ی كۆری -ربیع- ی -انصاری) دا بربایەتی دروست كرد، (واتە ئەو دوو كەسە پێكەوێ دانا وەك چۆن ئەوانیتری دوو دوو كەردبوو بەبرای یەكدی). (جا(سعد) بە (عبدالرحمن) ی گوت: {برام.. بێگومان من لەهەموو خەلكی مەدینە مال و سامانی زیاترو خیزانی زۆترم هەیە، تۆش نیوی ئەو مال و سامانەم هەلگەرە بۆخۆت. دووژنیشم هەیەو لەم دوو هاوسەرم یەكێکیان، (كە کامیان بەباشتر و جوانتری دەبینیت) هەلبۆیترە تا بۆتی تەلەقبەم.

بەلام (عبدالرحمن- ی كۆری -عوف) لەوێ لای (سعد) دا گوتی: (خودا پیت و بەرەكەت بڤاتە مال و خیزانتەو... من یەك داواكاریم هەیە ئەویش ئەوێ پێگای بازارم نیشان دەن تا بچم كاریكەم)... ئینجا پێگای بازاری نیشان دراو ئەویش دەستی كرد بەكاری كڕین و فرۆشتن، دواي ماوێەك قازانجی چاکی بەدەست هێناو حال و گۆزەرانى بەرەو باشی پۆیشت و توانیشتی ئافەتێك لەپشتیوانان بڤوازیت و ژبانی هاوسەری پێكەوێ بنیت.

خودای پەرورەدگار ستایشی ئەو هەلبۆیست و پەوشتە بەرزانی پشیتیوانانی كردووە كەچۆن بەتەنگ برا كۆچكارەكانیانەو هاتوون، وەك فەرموویەتی:

﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْأَيْمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحْجُونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ الحشر/ ۹.. واتە: {ئەوانەش بەراستی زۆر بەئەمەك و راستگۆن

(۱) ئەم جۆرە میراتگری یە لەراستی دا لەئارادا بوو هەتا ئەو پۆڵە، كە ئایەتی ﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ﴾ هاتەخوارەوێ دواي ئەو میرات تەنها بۆ كۆر و كەس و كارە نزیکەكانی هەر كەسێك بوو لەوانە ی كە دەمرن و مال و سامانیان بەمیرات بەجێ دەهێنن بۆ كەس و كاریان.

له ئایینی خوادا، که خەلکی مەدینەن و له ویی نیشتەجی بوون و ئیمانیاں به چاکی و جوامیرانه پهیره و کردو ئەو کۆچکارانهیاں خوش دەوێت که چو نه ته لایان و هیچ هه سوودی به کیاں پێ نابەن و له مال و لانه ی خۆیاں دا ههواندیا نه نه، ههروه ها ئەوان (واته پشتیوانان) هه موو برا کۆچکاره کان له خۆیاں به چاکترو له پیشتەر داده نین ته نانه ت گهر خۆیشیاں هه ژارتربن له وان. جا ههر که سیك خودا به هره مه ندی کردییت به خۆگرتنه وه له چاو چنۆکی و به مال به خشین ئەوا بیگومان سه رفرازو سه رکه وتوه ە.

ههروه ها خودا له نایه تیکی تردا رێزوستایشی بۆ هه موو کۆچکاران و پشتیوانان پیکه وه داناهه و مژده ی به هه شتی پێ داوان که گه وه ره ترین هیوای نیو ده روونی برواداران ه، ههروه که له باره یانه وه ده فرمویت:

﴿وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ (التوبة/ ۱۰۰.. واته:) ئەو ئیمانداره پیشینه ی له کۆچکاران و پشتیوانان بوون و نهوانه ش، که به چاکی و چاکه کاری یه وه چ له هاوه لان و چ له (تابعین) و دوا ی (تابعین) یش شوینکه وتوو ی رێبازو نه ریتیاں بوون، که وتونه به ره زامه ندی خودا و رازیش بوون و خودا له رۆژی دوا ییدا چهن دین باخ و به هه شتی رازا وه ی وه های بۆ ئاماده کردوون که روبریاں به ژێردا ده روات و به نه مری و به هه میشه یی تیا یان دا ده میننه وه. به راستی ئەمه ش سه رکه وتنه هه ره گه وه که یه بۆیاں.

پیغمبهری خودا به م برایه تی یه ئایینی یه هه موو دله کانی به یه که گه یاندو حال و گوزه رانی کۆچکاره هه ژاره کانی شی چاک کرد. بیگومان ئەوه ش سیما یه کی هێجگار جوان و سه رکه وتوه له سیما و دیه نه کانی ئەو هاوسۆزی و خه مخۆزی یه کۆمه لایه تی یه که ئیسلام خستویتی یه نیودلی شوینکه وتوو و پهیره و کارانی یه وه بۆ دروست کردنی هاوڕێکی و یه کسا نی له نیوان چین و توێژه کانی کۆمه ل و پته و کردنی په یوه ن دیش له نیوانیاں دا.

جا دوا ی ئەوه پیغمبهری خودا ویستی له گه ل جووله که کان دا رێکه وتنیك مۆرکات، بۆ ئەم مه به سته ش په یماننامه یه کی فراوان و ئاشکرای له نیوان جووله که کان و موسلمانان دا (به کۆچکاران و پشتیوانانه وه) نووسی و تیا ی دا بریارداربوو له سه ر یه کیتی ی ریزی موسلمانان که یه که نه ته وهن، ههروه ها بریارداربوو له سه ر: قه ده غه کردنی کوشتن و، پاراستنی مال و

سامانی خەلکی و، ریزگرتن لەناسایش و سەرودەری ی شارەکە.

پاشان پەیمانێکی دی، کە بەجۆولەکەکانی دابوو ئەوەبوو، کە ئەوان شایینی خۆیان ھەبێت وەك چۆن موسڵمانان شایینی خۆیان ھەیە، ھەروەھا ھەر پووداوو پێکدادان و شەڕێکی نێوان دوو کەس یان نێوان چەند کەسیکی سەر بەو دوو کۆمەڵەیە کە پەیماننامە کەیان مۆرکردوو بەرپابوون ئەوا چارەسەرە کە دەگەرێتێتەو بەۆلای خودای بالادەست و پێغەمبەرە کە ی (محمد)، واتە بەپێی ئایەتی قورئان و پێی وشوێن (سوننەت) ی پێغەمبەری خودا چارەسەر بکری.

بێگومان بەھۆی ئەو پەیماننامەیەو بەھۆی چەسپاندنی بڕایەتی ی نێوان موسڵمانەکانیش ھێمنی بالێ بەسەر شاردن کێشاو موسڵمانان بە ئارامی یەو پەیرەویی ئاینە کەیان دەکردو ئەرك و فەرزەکانیان بەجێ دەگەیان و لەھیچ بەلاو ئازاردانێکیان نەدەترسان.

لله في وودوم

جیهادی پیغمبر لر بی بانگه وازدا

۱- جه نگی گه وره ی به در

۲- جه نگی نو حور

۳- به یمانامی حوره یییه

۴- نامه کافی پیغمبر بر بو یادشاد سر کره کان

۵- فتح کردنی مه لکه

۶- کزنا بر فوزه کافی زیانی پیغمبر

فهرمان کردن به جهاد

"محمد"ی پیغه مېهر سیازده سال له نېټو بې باوه رانی مه ککه دا توو شی چنده ها جوړ له نازارو نه شکه غېبوو و خوی هاوه لآن و شوینکه وتوانی به هه موو شیوازیك سازده دران و وږس ده کران.

لهو ماوه یه دا نایه ته کانی قورئانیس که له لاین خوداوه بوی ده هات هر شو و ټرکه ی بۆ پروون ده کړنه وه و هلس و کهوت و مامه له ی له گهل خه لکی دا بۆدیاری ده کړدن، وه که نه م نایه تانه و هاو شیوه کانیاں: ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجِدْ لَهُم مَّا لَمْ يَأْتِيَ أَحْسَنُ...﴾ ﴿فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرُ أُولُوا الْعِزْرِ مِنَ الْأَرْسِلِ﴾... جا کاتیک زولم و سته می کافران له سهریان توندوتیژتر بوو بوو و گه یشتبووه نه وه ی پیلان له سهر کوشتنی بگیړن (وه که چوڼ پیشت باسماں کړد) له مه ککه وه کۆچی کړد بۆ - یه سرب - تا بگات به و کۆچکارانه ی که پیس خوی پوشتبون.

دواى هیجره تی "محمد" و هاوه لانیسی بۆ - یه سرب - هه ندیک لهو هاوه لانه ی له - مه ککه - دا مابوونه وه له بهر چنده هویک نه یان توناییوو ده رچن که وتبوونه بهر مامه له یه کی توندتری خه لکی - مه ککه - وه، نه گهرچی پیشت به هوی پله و پایه ی (عمد) و گه وه هاوه لانه وه نازاریان که مټر ده دراو ته نها تا که تا که یه کی بې باوه ران نازاریان ده دان، به لام دواى هیجره ت نه وانه ی مابوونه وه که وتبوونه بهر هیترش و سوو کایه تی ی تی کرای بې باوه ران و به کۆمه ل نازاریان ده دان و پوژ به پوژ سزای سه ختر ده دران، تا وای لی هات نارامیان لی بړاو زور له خودا پارانه وه و داوای کۆمه ک و فریا گوزاری به په لیه یان لی ده کړد. نیدی لهو ساته وه خته ناسکانه دا خودا مؤله تی دا به برادران که جهاد بکن و فهرمانی ده کړد بۆ کۆچکاران و پشتیانان که به خیرای و ده سبه جی فریای برابر و اداره چه وساه کانیاں که ون له - مه ککه - و پرزگاریان که ون لهو هه موو زولم و سته مه ږندنه یه ی بې باوه ران، هه روه که فهرمو ی پی یان:

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقْتُلُونَكُمْ وَلَا تَعْدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ ﴿١١٠﴾ ﴿وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْبَلُونَهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تَقْبَلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقْتَلُوا فِيهِ فَإِنْ قَتَلْتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ﴾ البقرة/ ۱۹۰-۱۹۱. واته: {له پیناوی خودا بجه نګن دژى نه وانه ی شهړو کوشترتان ده کهن،

بہ لّام دەسدریژی مەكەنە سەر كەسانی بێ توانا وەك مندالّ وپیرو نافرەت و ئەوانەش كە شەپخواز نەبۆن. چونكە بێگومان خودا دەسدریژكارانی خۆش ناوێت و سەرخەریان ناوێت. هەروەها ئێوە ئەو برۆاداران لەهەر شوێنێك گەیشتن بەو بێ باوەرە ستمەكارانە بیانكوژن و راویان بنێن و دەریان پەڕێنن وەك چۆن ئەوان ئێوەیان دەریەپاند لە شوێنی خۆتان، شەپو كوشتاریان بكەن تاكو بێ باوەرەن و بێ باوەری و شیرك و گومرایی لەپێشەدێنن، چونكە بەراستی شیرك و هاوێڵ بو خوادانان و پاشان هەموو ئەو سزاو ئەشكەنجەییە كە لەدژی برۆاداران ئەنجامیان دەدا زۆر توندترو کاریگەرترە لەكوشتن}.

هەروەها خودا لەو فەرمانە پیرۆزەدا دەفەرموێت: ﴿وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا﴾ النساء/۷۵. واتە: {ئێدی چ بەرەبەستێكەن لەبەردەم دا ماوە كە پێتان لێ بگریێت بۆ كوشتار لەپێناوی خودا و پزگاركردنی ئەو پیاوو نافرەت و مندالە بێ دەسەلات و هەژارانەدا، كە كافران پێی هیجەرەتیان پێ نەداون و بەردەوام نازارو ئەشكەنجەیان دەدەن و ئەوانیش لەخودا دەپاڕێنەووە دەلێن: خودایە دەربازمان كە لەم شاری (مەككە)یە، كە تا ئەو پۆژە لەژێر دەسەلاتی بێ باوەرەن دابوو} كە خەلكەكە زولمێكی زۆرمان لێ دەكەن، هەروەها ئەو خودای پەروەردگار لەلایەن خۆتەووە سەپەرشتیارێكمان بۆ دابوو، كە بەتەنگ حالمانەووە بێت و پزگارمان كات لەستمی ئەو خەلكە، هەر لەلایەن خۆتەووە سەرخەرو پشٹیوانێكمان بۆدانی، كە سەرمان خەیت بەهۆیەو بەسەر زالمەن دا}.

ئەم نایەتەنەش ئەو پوون دەكەنەووە، كە هۆكاری پەواكردنی كوشتارەكە دەریەپاندنی برۆاداران بووە بەشیوێهەكی ناپەوا لەخاکی خۆیان، هەروەها بۆ بەرپەرچ دانەوێ سستم و دەستدریژكاری و سەرخستنی براو خوشكە هەژارو بێ دەسەلاتەكانیان لە -مەككە- داو بەهاناووە چوونیان تا لەو حالەتە سەخت و دژوارە پزگاربەن.

بەربانی پێگای بازەركانی لە -قوڕەیش-

قوڕەیشی یەكان عادیان وابوو كە لەكاری بازەركانی دا هەموو داهاڵتێكی كشتوكاڵی و كەرەسە دەسكردەكانیان لەگەڵ -شام- دا ئال و گۆڕ بكەن. هات وچۆشیان بۆ (شام) هەر لەپێگە -یەسریب- هەو بوو. پێتەمبەریش وای بەچاك زانی كە یەكێك لەنامپارەزەكانی

به رهنگار بوونه وې کافران نه وېه پښه گې باز رگاني ی دهره کييان لی بگریټ و دهست بگریټ به سر باز رگاني یه که یان دا، تا بهم په ننگه سزایان بداته ووه هیڅی داراییشیان کهم کاته ووه و هوش بیټه هڅیه کی ټیشکانیان له بواره کانی تر دا. بۆ ټم مبه به سته ش چه ند هه ولټک دراو هر هه ولټکیش به سر کردایه تی ی پیغه مبه ر خوی بوايه به (غزوه) ناو دهره، به لام گهر به سر کردایه تی ی که سیکی تر بوايه به (سریه) ناوده برا^(۱). دیاره له ووه بهر هه ندیک هه ول درابوو و زور به شیان له پرووی سهر بازی یه ووه سهر که وتنی بۆ نه نوو سرابوو و چه ندین که سیشیان ټیدا کوژ رابوو. به لام ناکامه سیاسی و مهنه ووی یه کانیان دوور مه وداو کاریگه ریی زوریان هه بوو.

ټیمه لهم به شه ی ژيانی پیغه مبه رو لهم به ندانه ی لی کوژ ټینه ووه کاغان دا باسی چه ند جه نگیټ له وانه ده که ین که خودی پیغه مبه رو بر واداران جهادیان ټیاد اکرد ووه و جواترین وینه ی قوربانی دانیان پیشان داوه.. ټو قوربانی دانه ی که له سر بنچینه ی باوه ری به هیڅ به خوداو، همز کردنی راستگو یانه له گیان به خشین له پیناوی ټاینه که ی داو، به دی هیټانی په زامه ندیی خودا بووه.. له نیو بر وادارانیښ دا که سانی خویه ختکاری وا هه بوون که راده ی راستگو ییو قارهمانیټییان له ووه سف کردن به دهره و مه گهر هر خودا توانی وه سف کردنیانی هه بیټ، وه که ده فهر مویټ: ﴿مَنْ الْمُؤْمِنِينَ رَجُلٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ وَمَا بَدَلُوا تَبْدِيلًا﴾ الأحزاب/ ۲۳.. واته: {له نیو بر واداران دا چه ند هه پیای و هها هه بوون، که راستگو بوون له و په یانه یان دا، که به خودایان داوه و خور اگریبون له جه ننگ و کوشتار دا، یان راستگو بوون له و (نهرز) انه یان دا که له سر خرزیان فهرز کرد ووه و پایه ند بوون پیوه ی له سر نه ووی، که یان زهر به دوژمنان ده گه یه نن، یان ده کوژر ین، جا هه ندیکیان هر جه ننگ و کوشتاریان کرد ووه، تا گیانی خویان به خت کرد ووه، هه ندیکیشیان هیشتا له ژیان دا ماون و چاوه پروانی خویه خت کردن له پیناوی خودا... به راستی ټه وان هیچیان له په یانی خویان نه کوژیوه و دوو دل و راپانه بوون له به خشین ژیان و گیان به پر ټبازی خودای په وهر دگاریان دا}.

(۱) ټو جه ننگ و (غزوه) یانه ی که پیغه مبه ر خوی سهر کردایه تی کردوون بیست و هوت جه ننگ بووه. ژماره ی ټو (سریه) و پۆل و ټیپانه ش که نار دوونی بۆ جه ننگ چل و هوت (سریه) بوون.. ټو جه ننگانه ش که سهر کردایه تی کردوون: جه نگی: به دری گوره (البدر الکبری)، جه نگی (توحد)، جه نگی (مطلق)، جه نگی (خندق)، جه نگی (قریظة)، جه نگی (خیمه ر)، فته کردنی (مه که که)، جه نگی (حنین)، جه نگی (طائف)..

به ندى يه كه م

((جهنگى گه وړه ي "به در"))

(له پښت کاروانه که وه - له دهست دهرچوونى کاروانه که - هه واليرسينى کاروانه که -
موسلمانان له "به در" - خوسازدان بؤ جهنگ - سهرکهوتنى موسلمانان)

له پښت کاروانه که وه

پيغه مبهراڼ زانيووى كه وا كاروانيكى بازرگانى ي گه وړه ي قورپه يښ له (شام) وه دپته وه و
به رپوه يه به ره و "مه ككه". سهر كرده ي كاروانه كه ش (نه بو سوفيان) بو و سى پياو يان چل
پياو يښ بؤ پاريزگاري له كاروانه كه دانرابوون. پيغه مبهراڼ به ته مابوو رپگه به م كاروانه بگريټ و
دهست به سهر كهل وپه له كانيشيا بگريټ تاكو زيانى دارايى به سهرانى (قورپه يښ) بگه يه نيټ و
داخ بكا ته دليانه وه. بؤ نه م مه به سته داواى له هاوه لان كرد له گه لى دا دهرچن بؤ دهست
به سهر اگرتنى كاروانه كه و نه وانيش ملكه چى فرمان بوون و سى سده و سياه زده پياو له هاوه لان
ناماده ييان پيشان دا له و كار هدا. دياره نه وه ش ژماره يه كى باش بو بؤ رپگه گرتن
به كاروانه كه و پيغه مبهريش نه وه نده يانى لى ديارى كردو رپگه يان به ره و (به در) گرته بهر، چونكه
نه و كاروانانه ي كه به رپگه ي كه ناردا له (سووريا) وه ده گه رانه وه بؤ (مه ككه) به (به در) دا
تيده پهرين. ماوه ي نيوان (يه سريب) و (به در) يښ پتر له (۱۶۰) كيلومتره تر ده بيت. نه و
ولاخانه ش، كه پى يان بوو بؤ سواربوون دوو نه سپ و حفتا حوشر بوو و هاوه لان به نوره سوارى
پشتيان ده بوون.

نوره ي پيغه مبهريش له گه ل (على) كورى (ابو طالب) و (مرشد) كورى (مرشد) غنوى -
غنوى) بوو، كه به ههرسيكيان يه ك حوشر يان پى بوو و ههر جاره ي يه كيكيان سوارپشتى
ده بوو. واته جاريك پيغه مبهرو جاريكى تر (على) و جاريكى تريش (مرشد). نه و دوو هاوه له
به پيغه مبهريان گوتبوو: (نيمه به پياده له گه لټ دا دهرچين و توش ههر خوت سوارى حوشره كه
به). به لام پيغه مبهراڼ نه وه ي په سندنه كرد بوو، به لكو فهرمووى پى يان: {نپوه له من
به هيزترين و منيش وه ك نپوه به ته ماى پاداشتى خودام و له نپوه كه متر به ته ماى نيم} ...
پيغه مبهراڼ به م نوره كارى و خو جيانه كرده وه يه ويستويټى خوى يه كسان كات له گه ل ههر
سهر بازيك له سهر بازانى هيزه كه ي دا.

له دهست دهرچوونی کاروانه که

(نېبو سوفیان) نهو هه والی که وته بهر گوی کهوا پینغه مېهر دهرچووه بۆ دهست گرتن به سهر کاروانه که دا، بۆیه خیرا یه کینک له پیاوه کانی نارد بۆلای قورپه شی یه کان له —مه کهکه— تا لهو هه واله ناگاداریان کاته وه. خویشی به کاروانه که وه لهو رینگه ناسایی یه جارانیان لای داو به رینگایه کی تر دا رۆشت تا کو دهرچن له دهستی نهوانه کی که بۆسه یان بۆ داناون.

له ملامشه وه گه وړه پیاوونی قورپه ش که وتنه خو بۆ به هاناوه چوونی کاروانه که یان. بۆ نه م مه به سته ش نو سه دوه نجا چه کداریان له ژیر سهر کردایه تی ی گه وړه کانیان دا ساز کرد که سه د نه سږ و ههوت سه د حوشریشیان پی بوو له گهل چه ک و نازووخه خو راکتیکی زۆردا.

له کاتیک دا به ری که و تېوون نیراوه که ی (نېبو سوفیان) یان پی گه یشت و هه والی قوتار بوونی خودی نه بو سوفیان و کاروانه که شیان پی ده گه یه نیت و پاشان داویان لی ده کات بگه ریته وه، (چونکه هیچ مه ترسی یه که نه ماوه). به لām (نېبو جهل) شه یدای جهنگ ده بیته و داو ده کات که ههر ده بیته بهر وه پیش برۆن و بهر ده وام بن له رۆشتن و هاو ارده کات و ده لیت: {ده سا به خوا وهنده کاغان ناگه ریته وه هه تا ده گه یه (به در) و سی رۆزی لی ده میینه وه وه به که یفی خۆمان تیارد هه بیرین و ناژه لی تیا سهر ده برین و ده خوین و مه ی ده خوینه وه و نافره تی که نیزه و سۆزانی گۆزانی و سه مامان بۆیکات و هه موو عه ره بیش ده نگو باس مان بیستن و ناگاداری نه م هاتنه مان بن و هه والی نه م هیزو سوپایه مان بزانن تا کو هه میسه لی مان بترسن}...

بیگومان نه مان به و لوت بهرزی خو هه لئانه یان وایان لی هه تېو که خودا بیانکات به په ندو عیبره ت و دهر باره یان به فرمویت: ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِشَاءَ النَّاسِ﴾ [الأنفال/ ۴۷] .. واته: {هه رگیز نیوه ی ئیماندار وه که نه و کۆمه له گومرپه نه بن که له —مه کهکه— وه به سهر کردایه تی —نېبو جهل— دهرچوون و به وپه ری بی باکی و خو هه لئانه وه ره فتاریان ده کرد تا کو له بهرچاوی خه لک دیار بن و وایان وه سف کهن گوايه به هیزو به سامن {.. هه ندیک له وانه ی دوا ی سوپا که ی —نېبو جهل— که و تېوون دوودل و بی نارام بوون له و کاره وه نه و بوو چه ند که سیکیان لی گه رپا یه وه، به لām هه موو نه وانی دی له قورپه ش دوا ی (نېبو جهل) که و تن و رینگه یان بری تا گه یشتنه دۆلی (به در) و له رۆخی نه مپه رو دوور له شوینه که لایان دا.

به لّام لهو راوئیهی پیغهمبهردا (ئه‌بویه‌کر)و (عمری کوپی خطاب) قسه‌یه‌کی وه‌ها ماقوول و پره‌ایان کرد که هه‌مووی گوزارشت بوو له‌باوه‌پی قوول و ناماده‌ییشیان بۆ قوربانی دان دهر‌بری و له‌گه‌ژ ئه‌مان دا (میقدادی کوپی عه‌مر) یش هه‌مان هه‌لوئستی پیشان داو گوتی: {ئه‌ی پیغهمبه‌ری خودا په‌یره‌وی ئه‌و سروه‌شه‌ بکه‌ که‌خودا پیشانی داویت، ده‌سا به‌خودا ئیتمه‌ وه‌ک

(بنو اسرائیل) نابین کاتیک بە (مووسا) ی پیغەمبەریان گوت: (بپرۆ ئەوی مووسا خۆت و خوداکەت بچەنگن، وا ئیتمەش لیڤە لی دانیشتووین)... نەخیر ئیتمە وات پی نالین، بەلکو دەلین تۆ خۆت و خداشت بچەنگن و ئیتمەش لەگەڵتان دا دین و دەجەنگین. سویند بەو خودایە، کە بەحق تۆی ناردوو و کردوویتی بەپیغەمبەر نەگەر بمانبەیت بۆ (برک الغماد)^(۱) یش ئەوا بەتوندی شان بەشانی تۆ دەجەنگین تاکو دەگەیت بەنامانج...

پیغەمبەری خوداش پڕزی لەو هەلۆیستە ناو نزای خیری بۆکرد. پاشان پرووی کردە ئەو پیاوانە ی کە خەلکی یەسریب-بوون و لەو ئاوردانەوێی بەلای ئەوان دا ئەو دەخوێنرایەو، کە بیگومان ئەو پەیمانە لەو و پیتش لەوانی وەرگرتبوو لەسەر ئەو بوو، کە ئەوان تەنها لەناوشاردا لایەنگیری دەکن، کەوا بێت نیستاش پیتچەوانە ی نیوەرۆکی پەیمانەکیە گەر لەدەرەوی شار شەڕبەکن.. بەلام خیرا یەکیک لەو پیاوانە ی (یەسریب)، کە (سعدی کوری - معاذی) گەرە ی هۆزی (ئەوس) بوو پرووی کردە پیغەمبەر و گوتی: {بەخودا وا دیارە ئەوی پیغەمبەری خودا تۆ مەبەستت ئیتمە بێت}، فەرموی: (بەلێ)، ئینجا (سعد) گوتی: {بیگومان ئیتمە لەمە و پیتش باوەرمان پی هیناویت و پراوشمان پی کردوویت و دانمان بەو پەیمانەش داناو، کە هیناوتە بۆمان و راستە لەسەر ئەوێش پەیمان و بەلینمان پی داویت کە گوی بیست و گوێرایەلت بین. جا ئەوی پیغەمبەری خودا تۆش لەسەر فەرمانی خۆت بەردەوام بەو ئیتمە لەگەڵتین، دەسا بەو خودایە ی، کە بەحق روانی کردوویت گەر دەریامان پیشان دەیت و پیای دا بڕۆیت ئیتمەش پیای دا دەرۆین لەگەڵتاو تاکە پیاویک لەئیتمە لیت دواناکەوێت. ئیتمە بیزارین لەو ی، کە سەبەینی دەمانگە یەنیت بەدوژمن، چونکە لەجەنگ دا بەئارامین و لەرووبەر و بوونەو دە راستگۆین، لەخوداش داواکارین تۆ بەئیتمە خۆشحال کات و چاوت پیمان روون بێت. جا پشت بەخودا ببەستەو لەکاری خۆت دا بەهێزو بەرەکەتی خوداوە هەنگاو بنی}.

ئینجا پرووی پیغەمبەر بەو قسانە گەشایەو و زۆر پی دڵشادبوو، پاشان فەرموی: {دەپرۆن و مژدەتان لی بێت، چونکە بەراستی خودا بەلین سەرکەوتن بەسەر یەکیک لەو دوانە (کاروانە کە یان سوپاکە) دای پی گەیاندووم... دەسا بەخودا وا خەریکە من بۆ تیاچوونی ئەو گەلە کافرە دەروانم}.

(۱) (برک الغماد): ئەم شوێنە بەپیتی وتە ی (هەمانی) لەوسەری ولاتی (یەمەن) دایە.

موسڵمانان لە - بەدر -

پاشان موسڵمانان کەوتنە پێ و هەر دەروێشتن تا کو گەشتنە ناوچەیەکێ نزیك لە (بەدر) و پێغەمبەریش بەسواری خوشترە کەمەوێ بوو کە پیاویکی بەسالاچووی عەرەبی بینی و لەوێوە زانی ی کەوا سوپای قورەیشیان لێ نزیك بۆتەو، بۆیە هەندێك لەهاوەلانی نارد بۆ زانیکی هەوالیان. ئەوانیش دوو کورپی میێرد مندالی قورەیشیان لەسەر ئاوی (بەدر) دەسگیرکرد لەکاتیك دا لەوێ ئاویان دەخواردەو، پێغەمبەر بەهۆی ئەوانەوێ جیگە سۆپاکە قورەیش و ژمارە سەربازەکانیان بۆ دەرکەوت.

ئینجا موسڵمانەکان لەدوای (بەدر) دابەزین لەسەرروی دۆلەکەوێ دوور لەئاوێکەوێ کە زەوی یەکی رەق و وشکانی بوو و وایان لێ هات ئاویان لەلا نەمابوو و خەریک بوو وەرەو تینیان کەم دەبووێوەو هێشتا (نەو موسڵمان) ییش بوون واتە تازە چوو بوونە نیو ئایینی ئیسلامەو، جگە لەوێ کە شەکەتی و ماندویتی تەنگی پێ هەلچنیبوون و وایان لێ هات وەنەوێک بەدەن و تۆزێک خەو بیانگریت، دواي ئەمەش بارانیکی بەلێزمەو زۆریان بەسەردا باری و لێ یان خواردەو و خۆیان پێ شۆردو چەند حەوزیکیشیان لێ پێک هێناو جەوێنەو قاپ و قاچاگیان لێ پرکرد، زەویەکەش بەو ئاوی باراناهە ساف و خۆش بووێوەو هەموو ئەم حالەتە نوێ یانەش چالاکي و گور و تیینی خستەوێ جەستەیان و ئارامی و خۆراگریشی لەدەل و دەروونیان دا ژیا نەوێ.

قورئانی پیرۆز ئاماژە بۆ ئەو کۆمەکە چاوەروان نەکراوێان کردووەو بەم فەرمايشەي خودا باسی دەکات: ﴿إِذْ يُغَشِّيكُمُ الْغَاسُ أَمْنَةً مِنْهُ وَيُنْزِلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمُ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ﴾ [الأنفال/ ۱۱] .. واتە: {لەکاتیك دا هێندە ماندوو بوو بوون کە وەنەوێ خەو دایبۆشیبوون و لێوێ دابوون ئەمەش وەک هێمن کردنەوێک بوو لەخوداوە بۆ ئێوێ پاشان خودا بارانیکی زۆری بەسەردا باراندن تا کو پاکتان کاتەوێ خۆتان لێ بشۆن و لێ ی بخۆنەوێ بەمەش هەر وەسوەسەو خورپەیکێ شەیتانتان لێ دوورخاتەوێ کە دەخستە دلتانەوێ (واتە کە شەیتان وەسوەسەي لەدلتاندا دەکرد بەوێ گوايە لەتینیوتی دا پەڕێشان دەبن و ئاوتان دەست ناکەوێت) هەرەها خودا بەو ئاوە زۆرەي بارانە کە دلتانی پرکردەوێ لەوێوەو باوەرو ئومێد بەخودا تا کو جیگیرتان

کات له سهر مه به سته که تان و بویری و جورته تی ته و اوتان هه بیته له سهر پرو به پرو و بونه وهی دوژمنتان. کاریه گهرییی ئه و بارانه بۆ موسلمانان به و پهنگه به و که خوداش ناماژی بۆ کردوه. به لām ئه و بارانه کاریه گهریی و ناسه واری ناله باری بۆ سهر بی باوه پان هه بوو، چونکه لافاوی بارانه که هه موو زهوی یه که ی ژیر شه وانی کرده قورولیتاوو وایان لایهات تی ی دا بچه قن و نه توانن جم و جوول بکه و بچه پی شه وه. به لām زهوی یه که ی ژیر موسلمانان کان ساف و لوس بوو بووه و چه و به رده کانی په قتر بوو بونه وه و پی یان تیای دا جیگیرو خوشپه و به و زور به ناسانی توانای جم و جوول و چونه پی شه و هیان هه بوو. بۆیه پی شه مبه رو هاوه لانی له پیش بی باوه رده کان دا گه شته لای ناوه که ی (به در) له نزیکترین سهر چاوه یه وه دانیشتن.

له و کاته دا یه کێک له هاوه لāن، که ناوی (حباب—سی کوری—منذر) بوو و به زیره که و بیرتیژی ناسرابوو به پی شه مبه ری گوت: (ئه ری ئه ی پی شه مبه ری خودا نایا تۆ به فهرمانی خودا نی ته له م جیگه یه دا دانا که بۆمان نه بیته بچه پی شه یان بی شه دواوه، یا خود ئه مه ههر به پای خۆته که له جهنگ دا بیروپا و ته کتیک و به ر بنیته؟ له وه لām دا پی شه مبه ر فهرمووی: (به لای ته نیا به پای خۆمه و ئه وه ش جهنگه و ته کتیک و بیروپای تیا دا و به رده نریت). ئینجا (حباب) گوتی: {که و ابو ئه ی پی شه مبه ری خودا ئه م جیگه یه شیوا نی یه بۆمان، خیرا هه لیان سی شه تا کو بچه نزیکترین سهر چاوه ی ئا و له سوپای دوژمنه وه له و جیگیڕین و پاشان هه موو سهر چاوه و بیر ناوه کانی تر کو یرکه ی نه وه و دایانپۆشین، دوا ی ئه مه ش له سهر ته م بیر ناوه ی نزیکیان هه و زیک دروست که ی و پر ی که ی له ئا و ئینجا ده ست بکه ی به جهنگ و کوشتاریان، تا کو ههر ئی شه ئا و بخۆینه وه و ئه وان ده ستیان نه که ویت و نه خۆنه وه}. ئیتر پی شه مبه ر به بیستنی ئه و قسانه فهرمووی: {به راستی بیروپایه کی باشت ده رپر ی} و خیرا ئه و رایه ی (حباب) ی په سند کرد و کاری پی کرد.

لێره دا جی ی خۆیه تی هه لۆیسته یه که بکه ی له ئاست ئه و کرداره جوانه ی پی شه مبه ردا، که به ده م بیروپای (حباب) وه چوه و له مه دا وانه یه کی دیاری بکه ی ده رباره ی ئه وه ی ده بیته بیروپا به پی ی پاوێژ کردنی نیو خۆی موسلمانان بیته و سهر کرده ش هه رده م ئاتاجی به پاوێژی چاکی کهسانی خاوه ن بیروپای راست هیه. ههر له به ر ئه مه شه خودا فهرمانی به پی شه مبه ری خۆی (محمد) کردوه که پاوێژ له گه ل کهسانی وادا بکات، هه روه که پیی ده فهرمویت: ﴿وَسَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾ آل عمران/ ۱۵۹.. له لایه کی تره وه بۆ سووربوونی موسلمانان له سهر ساغی و سه لامه تی پی شه مبه ره که یان، (سه دسی کوری—معاذ) گوتبووی: {ئه ی پی شه مبه ری خودا با ئی شه که پر یکت بۆ دروست بکه ی تا له ژیر سایه ی دا دانیشیت و لاخیش بۆ ساز بکه ی و له لای

خۆت بن، ئینجا خۆمان بچین بۆ بەرەو ڕووبوونەوهی دوژمن. جا ئەگەر خودا بەهێزی کردین و سەری خستین بەسەر دوژمن دا ئەو دیارە بەحەزو ئاواتی خۆمان دەگەین، خۆ ئەگەر بەپێچەوانەوهبوو ئەوا خێرا لەسەر وڵاخی خۆت بەو بگە بهوانە، کە لەگەڵ کەمان بەجێمان هێشتوون، چونکە بێگومان چەندین کەس و گەلی تر لەدوای ئێمە هەن و زۆر لەئێمە زیاتر تۆیان خۆش دەوێت و گەر بشزانن تۆ تووشی جەنگ دەبیت دواناکەون لێت و خودا بەوان تۆ دەپارێزێت و پێ و شوێن و ڕاویژت بۆ دادەنێن و جیهادیش لەگەڵتا دەکەن...
پێغەمبەر زۆر سوپاسی ئەو رێزو تەقدیری کردو نژای چاکە بۆکرد. ئینجا کە پێتک لەسەر گەردێک بۆ پێغەمبەر دروست کرا تا لەوێوە سەرپەرشتی و سەرکردایەتی ی جەنگە کە بکات.

خۆسازدان بۆ جەنگ

جا کاتێک موسڵمانان کۆبوونەوهو خۆیان سازدەکرد بۆ جەنگ، پێغەمبەری خودا هەستایە سەرپێو ریزەکانی بۆ پێتک خست و فەرمانی پێ کردن، کە یەكەم جار ئەمان دەست نەکەن بەهێرش بردن بۆ سەریان هەتا فەرمانیان پێ نەکات، خۆ ئەگەر ئەوان هێرشیان هێنا، خێرا تیربارانیا بکەن، هەورەها پێغەمبەر فەرمانی پێ کردن کە شمشێرەکانیان دەرئەهێنن هەتا دوژمنان دین و پێیان دەگەن. ئینجا گەراپەوه بۆ ئەو کەپرە ی کە بۆیان دروست کردبوو، تاکو لەوێوە سەرپەرشتی ی جەنگە کە بکات.

سوپای قورەیش سەر لەبەیانێ لەدۆڵەکەوه هاتن و پێغەمبەریش هەر، کە بەدیی کردن ڕووی کردە قاپی ی بارەگای خوداو لێ ی پاراپەوهو فەرمووی: {خودایە ئەو گەلی قورەیشەو بەفیزو خۆ بەزل زانیئەوه هاتوون و بەخۆیان دەنازن و دژایەتیی تۆدەکەن و پێغەمبەرەکەت بەدرۆ دەخەنەوه... جا ئەو خودای پەرورەدگار داوای ئەو سەرخستنت لێ دەکەم کە بەلێنت پێ داوم... خواپە هەر ئەم بەیانێ یە ئەمڕۆ لەناویان بەریت}.

پاشان پێغەمبەر ڕوانی ی بۆ هاوێڵانی کە ژمارەیان پتر لەسی سەد کەس^(۱) دەبوو و ڕوانییشی بۆ کافران و موشریکان کە ژمارەیان هەزارکەس دەبوو و، ڕووی کردە (قبیلە) و فەرمووی: {خودایە ئەو سەرکەوتنە ی بەلێنت لەسەری پێ داووم بۆم بەجێ بگەینە... خودایە

(۱) لەدەقە عەرەبی یە کەدا ژمارە ی موسڵمانان بە (ثلاثمائة و نيف) هاتووە. وشە ی (نیف)یش لەزمانی عەرەبی دا بەژمارە یەک دەلێن کە لەدەیک (عقد) زیاتریی و لەنیوان (۱-۳) دایبێت، کەواتە ژمارە ی موسڵمانان لە (۳۱۰-۳۱۴) کەس دا بووە. (وەرگێڕ)...

نه گهر نهم کۆمه له کهسهی شوینکه وتوانی نیسلام له ناوچن ئیتر تو له سه رهوی ناپه رسترییت}.

پینغه مبه ره ده وام نزای ده کردو داوای کۆمه ک و فریا که وتنی خودای ده کردو لی ی ده پاراپیه وه هتا کراسه که ی که وته خواره وه (نه بویه کر) به دهستی خۆی بۆی هه لگرته وه پێ ی گوت: {به سه نه ی پینغه مبه ری خودا، تو زۆر زۆرت له خودا داوا کردوه}.

هه ندیک له و ئایه تانه ی ده رباره ی نهم نزایه وه له داوای فریا گوزاری ی خودا وه هاتونه خواره وه، نهم ئایه ته بوو که خودا تیا ی دا فه رمویه:

﴿إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُم بِآلِفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ

مُرْدِفِيكَ﴾ الأنفال/۹.. واته: {کاتی که داوای کۆمه ک و فریا گوزاریستان له په ره ره دگارتان ده کردو خوداش وه لامي داواکاری یه کانی دانه وه که وا هه زار مه لانی که تان فریاده خه م، که ده سه ده سه دین و له پیش سوپای موسلمانانه وه و ترس و بیم ده خه نه ده روونی دوژمنانه وه}.

پاشان پینغه مبه ری خودا له ژیر که په ره که ده رچوو و به بازدان و قه له م باز ده رۆشت و قه لغانه که ی به ده سه ته وه گرتبوو و نهم ئایه تانه ی ده خوینده وه که خودا تیا یان دا ده فه رمویت: ﴿سَيَهْرِمُ الْجَمْعُ وَيُولُونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَذَىٰ وَأَمْرٌ ﴿٤٦﴾ الْقَمَرِ ۖ﴾ واته: {بیگومان نهو بی باوه رو موشریکانه ده به زن و پاده که ن و پشت هه لده که ن، به لام (پۆزی داوی) واده ی نه وانه، که سزای سه خت ترو گه وه ره تر ده درین، سزای تالتر ده درین که زۆر تونده کاریگه ره تره له و سزایه ی تیشکان و به زینی دنیا یان}.

سه ره که وتنی موسلمانان

سه ره تای جه نکه که به زۆر نابازی یه کی نیوان شه ش که سی هه ردوولا ده ستی پێ کرد، که هه رسی جه نگا وه ره ده سنی شان کرا وه که ی قو په ی شی تیدا کوژاو پاشان سوپای هه ردوولا پێک گه یشتن و شه رو کوشتر به ریابوو، له و ساتانه دا پینغه مبه ری خودا زیاتر به واداران ی بو جه نگ و روو به روو بو نه وه هان ده داو ده یفه رموو: {ده سا به وه ی گیانی (عه مد) ی به ده سه ته هه ر پیاویک له ئیوه کوشتاری نه وان بکات و به نارامی و باوه ر به پا داشت و په وایی یه که یه وه به نه گیت و بکوژریت که پرووی له وان بوویت و پشتی تی نه کرد بن نه وای هیچ گومانیک خودا ده یخاته به هه شته وه}...

یه کێك لهو پرۆادارانەی که ئەم وشانەی دەبیست (عمیر سی کورپی - الحمام) بوو، که چەند دەنگە خورمایەکی لەچنگ دابوو و خەریکی خواردنیان بوو و بەلام گوتی: {ئای ئای ئەمڕۆ بەراست نیتوانی من و چوونە بەهەشتم تەنھا ئەو کاتەیە، که ئەوانە دەمکوژن} .. (واتە خواردنی ئەو چەند دەنگە خورمایە لەلای ئەو ژیاڵنێکی درێژ دەبوو)، هەر بۆیە خێرا دەنگە خورماکان فری دەدات و شمشیرەکی دەگریتە دەست و کوشتاری دوژمنان دەکات، تاکو دەکوژرێت.

ئەوێ جی ی ئاماژە بۆ کردنیش بێت ئەوێ پێغه‌مبەری خودا خۆیشی بەشداری ی کوشتارەکی کردووە، هەروە (علی) (خودا لێ ی رازی بێت) لهو بارەیه‌وه گیراوتی یه‌وهو گوتویه: {نێمه لهو رۆژه‌ی-جەنگی بەدر-دا خۆمان دابوو پال پێغه‌مبەری خودا که‌نێکترین کەس بوو لەدوژمنه‌وه، هەروەها ئازاترین و بەزە‌برترین کە‌سیش بوو لەجەنگ‌دا} ...

جا کاتێک ئاگری جەنگ زیاتر کێپە‌ی دەسەند پێغه‌مبەری خودا چنگێک خۆلێ هە‌لگرت و پروی کردە قورە‌یش و فەرمووی: (پرویان رەش بێت)، پاشان چنگە خۆ‌لە‌کە‌ی بە‌پرویان‌دا هە‌لداو فەرمانی هێرش‌بردنی بە‌هاو‌ه‌لانی کردو ئەوانیش هە‌لمە‌تی شیرانه‌یان کردە‌سە‌ریان و لە‌هە‌نجام‌دا قورە‌یش بە‌زین و چە‌ندین کە‌س لە‌گە‌وره‌‌پیاوان و جە‌نگا‌وه‌ره‌ بە‌جە‌ربه‌زه‌کانی‌شان کوژران و چە‌ندانی تر لە‌پیاو ماقوول و کە‌سە‌دیاره‌کانیان لێ بە‌دیل گیران... لە‌بارە‌ی ئەو جە‌نگە‌ بۆ‌ئێ‌وه‌ نابه‌‌ره‌به‌روه‌ چە‌ندین ئایە‌ت هاتوونە‌ خواره‌وه‌، کە‌باسی حە‌قیقه‌تی جە‌نگە‌کە‌و کۆ‌مە‌کی خودای پە‌روه‌ردگار دە‌کە‌ن، وە‌ک ئەو ئایە‌تە‌ی، کە‌خودا تیا‌ی دا دە‌فە‌رمو‌یت:

﴿فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمٰی﴾ (الأنفال/۱۷)

دوای تەواوبوونی جە‌نگە‌کە‌ پێغه‌مبەری خودا فەرمانی دا، کە‌ کوژراوانی دوژمن فری‌دە‌رێ‌نه‌ ناو بیره‌وه‌، ئەوانیش فری‌یان دانە‌ نێو بیره‌کە‌وه‌و پێغه‌مبە‌ریش لە‌سەر تە‌رمە‌کانیان وە‌ستاو له‌و کاتە‌دا هاو‌ه‌لانی گو‌ی‌یان لێ‌گرتبوو کە‌ لە‌تاریکایی نیو‌ه‌شە‌ودا دە‌یفە‌رموو: {ئە‌ی خە‌لکی نێ‌و بیره‌کە‌... ئە‌ی - (عە‌بە‌سی کورپی - ریبە‌ه) و (ئە‌ی ئە‌بو جە‌هل)و... (ناوی هە‌موو کوژراوانی نێ‌و بیره‌کە‌ی هێ‌ناو) پێ‌ی دە‌فە‌رموون: ئە‌رێ‌ ئێ‌وه‌ دیتان خودا ئە‌وێ بە‌لێ‌نی لە‌سەر پێ‌ دابوون چۆ‌ن بە‌جێ‌ی هێ‌نا؟، بێ‌گومان منیش دیتم ئە‌وێ، کە‌خودا بە‌راستی بە‌لێ‌نی لە‌سەر پێ‌ دابووم بە‌جێ‌ی گە‌یاند...}

له‌و کاتە‌دا مو‌س‌لمانان بە‌ پێغه‌مبە‌ریان گوت: {ئە‌ی پێغه‌مبە‌ری خودا! ئایا لە‌گە‌ل کە‌سانێ‌کدا دە‌دو‌ی‌یت، کە‌ تە‌رمە‌کانیان وش‌ک بوونە‌تە‌وه‌؟}، ئە‌ویش لە‌وه‌لام دا فە‌رمو‌ی:

{تهوانیش وهك ئیوه گوی یان لیمه وه ئیوه باشر دهزانن چی یان پی ده لیم، بهلام ناتوان وه لامم بده نه وه}.

ژماره ی کورژاوانی قوریش گه یشتبوه هفتا کس و هفتا کس دیکهشیان لی به دیل گیرابوو، جگه له وه ی موسلمانان دهسکهوتیکی هیجگار فره ی ماددیشیان چنگ کهوتبوو. بهلام ژماره ی کورژاوانی موسلمانان تهنا چواره پیای خۆبهختکار بوو.

خودا باسی ئه وه سهرکهوتنه وه ئه مه نیعمه ته ده گمه نه ی بۆ موسلمانان کردوه وه پیی فره موه: ﴿وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ﴾ (العمران/ ۱۶۳). واته: (بیگومان ئیوه له بیرتان بیت چۆن خودا له جهنگی به دردا سهری خست له کاتیک دا ئیوه به ییزو کهم ژماره وه کهم چهک و تفاق بوون}.

بۆ سازا کردنی دیله کان قوریش هه ندیکانی به (فدیه) ی پاره ومال سازا کرد وه له موسلمانان یان وه رگرتنه وه، هه ندیکی تریش له و دیلانه ی که پاره ومالیان نه بوو، تا خۆیانی پی سازا کهن و بهلام خۆیندن و نووسینیان ده زانی (واته: که خۆینده وار بوون) شهوا له بهرام بهر سازا بوونیان دا ده بویه هه ریه که یان ده مندا له مندالانی (مه دینه) فیتری خۆیندن و نووسین بکه ن. شه مه ش (فیدیه) که ی بوو.

له مه شه وه شه وه به چاکی پروون ده بیته وه که (محمد) ی پیغه مبه ره ی خودا یه که مین کهس بووه، که نه خۆینده واری ی قه لاچۆ کردوه وه هه ولێ ته واوی بۆ بلاو کردنه وه ی زانست و خۆینده واری داوه.

شه مه ی پیشو پوخته یه که بوو له باسی جهنگی (به در)، سه باره ت به دیاری کردنی په ندو ده سه کانی شه جهنگه ش (ان شاء الله) له به ندی (په ندو وانه کان) دا باسیان لیوه ده که یه ن.

به ندى دووه م

((جهنگى - نوحود -))

(ههولئى قورهيش بۆ تۆله سەندنهوه له موسلمانان - گهړانه وهى دووړووه كان -
 پاسپارده كى پيغه مبهري خودا - سر كه وتنى موسلمانان له سهره تاي جهنگه كهدا -
 تيشكانى دواى سر كه وتن - بلاو بوونه وهى ههوالئى كوژرانى پيغه مبهري - موسلمانان
 ريزه كانيان پيك ده خه نه وه - موسلمانان كوژراوه كانيان كۆده كهنه وه - چەند وینه يه كى
 پالنه وانيتتى و قوربانى دان - به تين كرده وهى وړه موسلمانان - قسه وياسى مردن)

ههولئى قورهيش بۆ تۆله سەندنهوه له موسلمانان

كافرانى قورهيش ناراميان لئى هه لگيرابوو به هوى شو به زينه سهخت و ريسوا بوونهى
 له جهنگى به دردا تووشيان ببوو، چونكه په ليه كى شهرمه زارى و هياچوونى وه هيايان
 به ناوچه وانوهه نرابوو كه ههوليان ددها تنها به سهر كه وتنيكى گه وړه شو په ليه ره شه له خويان
 كهنه وه، واته: جهنگيكي تر هه لگيرسيئن و تياى دا تۆله له موسلمانان كان بسيئنه وه.
 بۆ ئهم مهبهستهش دهستيآن كرده وه به خو سازدان و ئاماده كردنى چهك و تفاق و ناردنى
 نوينه رانيان بۆلاى هوزوتيره بئى باوهړه كانى ترى عهره ب و بانگ كردن و كوژدنه وهيان بۆ
 جهنگ. دياره چەندين كۆمه ل له هۆزه بئى باوهړه كانى عهره ب به دهم بانگه شه كه يانه وه چوون.
 هه وړه ها قورهيش بۆ مهيسهركردنى خه رجبى و مه سرووفاتى شو جهنگه هه موو قازانجه كانى شو
 كاروانه بازركانى يه كى كه (ابو سوفيآن) له پيش جهنگى (به در) دا هينابوويه وه تهرخان كرد بۆ
 جهنگى داهاتوويان.

بئى باوهړان بهو شيويه توانييان سئى هه زار كهس له ژير سهر كرايه تى ي (شه بو سوفيآن) دا
 كۆيكه نه وه. كاتييك ئهم ههواله به پيغه مبهري گه شت، پاوريزئى له گهل هاوه لاني دا كرد
 له سهر شه وهى ئايا بۆ مهبهستى بهر په رچ دانوهى ههر هير شيكى تازه له - مه دينه - دا بميئنه وه
 يا خود له شار دهرچن و له دهره وهى شار بهر هه نگاريان ببنه وه ؟ بهر وړاى (پيغه مبهري خوى) لهو
 باره يه وه نه وه بوو كه له شاردا بميئنه وه و خويانى تيا قايم كهن تاكو نه گهر كافران هير شيان هيتا
 پياوانى موسلمانان تير بارانيان كهن و ژنان و مندالانيشيان له سهر يانه كانه وه بهر دبارانيان بكهن.

به لّام نهو پياوه موسلمانانہی که پيشتر نامادهی جهنگی (بهدر) نهووبوون (بهتابه تيش گهغه کانيان) زور زور حهزيان لهچونه دهرهوهی شارده کردو سووربوون لهسر نهو رايه. نهو پياوانهش، که پيشتر بهشاربی ی جهنگی (بهدر)يان کردبوو پشتگيری نهو رايه ی لاهه کانيان کرد تاكو لای خه لکی بهترسؤك دانه نرين. پيغه مبهريش له دوايیدا نهو بيروپايه ی نهواني پهسندکردو برياری دهرچوون لهشاريان دا.

ئينجا پيغه مبهري نويزی (جمعه) ی له گه لّ داگردن و لهو تاريکی دا پهن دو ناموزگاری به گویيان دا دايه وهو فرمانی پی کردن لهسر نارام گرتن و خوږاگرتن له بهرامبهري ههر نهو کيکی گران و ناره حهت دا.

دواي نويز داواي کرد قه لغان و چهکی خوی بو يينن و فرمانيشی به بانگدان (آذان) کرد بو دهرچوون له شارو بهرو پرووبونه وهی دوژمن. له کاتيک دا ههنديک له پياواني موسلمانان بينيان وا خه لکی نامادهی دهرچوون بو جهنگ له نيوخويان دا بهيه کتريان گوت: (نهري باشه خو پيغه مبهري خودا فرمانی پی دهادين که لهشاردا ميئينه وهو بيگومان ههر خويشي له کاروبار و خواستی خودا ناگادارهو، ههر خويشي له ناسمانه وه سرووشي بؤديت. خوژگه بگهراينايه وهو خويان له مه دا سهرېشك کردايه). .. ئينجا ههر نهو پياوانه به پيغه مبهريان گوت: {نهی پيغه مبهري خودا با له مه دينه دا ميئينه وه وهك چؤن يه كه م جار فرمانت به وه پيكردين}، به لّام پيغه مبهري له وه لّاميان دا فرمانوی: {هيچ پيغه مبهريك بؤی نی يه کاتيک گه له كهی بو جهنگ هان دهادت و پيگهی دهرچوونی بو پرووبه پروونه وهی دوژمن پيادابن، بؤی نييه بگهريته وهو بيانگريته وه بو ناوشار تا له وي جهنگ له گه لّ دوژمن دابكهن، راسته كه من پيشتر نهو قسه يه م بؤکردن و رام وابوو له نيؤ شاردا ميئينه وه، به لّام نيؤ ههر حهزتان لهچونه دهره وهی شاربوو، جا ئيستاش ده بيت له خودا بترسن و ته قواو پاريزگاريان هه بيت و به نارام بن له کاتي شهروکوشتاري دوژمن داو، چاوهري ی فرمانی تري خودابن و بزائن چ فرماننيك دهنرييت و په پره ويی ی لي بکهن و پابه ندبن پيؤهی}.

گه رانه وهی دوو پرووه کان

پيغه مبهري له گه لّ ههزار كهس له هاوه لّانی دا له شار دهرچوون بو بهر ههنگاريونه وهی كافران. به لّام هيشتا ههر بهريته بوون كه گهره وهی دوو پرووه کان (عبدالله سی کوري — ابي) به خوی و سی سد كهس له وانہی لهسر هه مان ته رزو داب و نهريتي بوون گه رانه وهو، لهو رؤشتنه و له جيهاد كه پاشگهزبونه وه. لهو کاته دا يه کيک له موسلمانان کان بانگی کردن و پی ی گوتن:

{گهلؤ نایا خودا راپانه سپاردوون بهووی نابیت گهله که تان و پیغمبره که تان لاوازو بی هیتر بکمن کاتیک دوژمن بهرو پروتان ده بیتهوه؟} نهوانیش له وه لایمی نهو موسلماندها گوتیان: {گهر بمانزانیایه ئیوه شهرو کوشتر ده کهن جلهوی خۆمان نه ده دایه ده ست ئیوه. لهو باوه رهش داین که هیچ شهرو جهنگیک بهرپانابیت}. ئیتر کاره که یان زۆر به گران ده زانیو ته نها پینگه ی گهرانه وه یان هه لپارد. نهو موسلماندهش پی ی گوتن {خودا دوژمنانی خۆیتان لی به دوور بگریت و پله ی جیهادو پرو به پرو بوونهو ی دوژمنانی خواتان پی نه به خشیت. بهراستی خودا هیچ ناتاجیکی به ئیوه ومانان نی یه}...

خودا خۆشی ده باره ی نهو دوورانه فرموویه: ﴿وَلْيَعْلَمِ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْ فَنَقُلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَكُمْ هُمْ لِلْكَفْرِ يَوْمِيذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَنِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ﴾ العمران/۱۶۷... واته: {دهبا چاک بزائن نهوانه ی کاتیک پی یان گوترا (وهن له گهل ئیমে ده کوشتاری موشریک و کافران بکهن و له پیناوی خوادا بجهنگن و بهرگری له خۆتان بکهن گهر ته نها بهو جودی خۆیشتان بیت وه ک چۆن ئیمه بهرگری له خۆمان ده کهین، یاخود له گهلمان دا بپیننه وه ته نها بۆ نهو ی زۆر دیاربین و بهسوپایه کی ژماره زۆره بهیترین و دوژمن لیمان بترسیت، بهلام کوشتاریش مه کهن و به شداری جهنگیش مهن، که چی نهوان تاکه وه لامیکیان نهو بهو، که گوتیان: (گهر بهراستی بمانزانیایه ئیوه به ته مای جهنگن و— یاخود ئه م جهنگه پروکاریکی حه قی تیدایه— یان چاک پیک نه خراوه، نهو به شداریان ده کردن. بهلام ده شیت له نیوان ئیوه موشریکان دا جهنگیش نه قومیت) جا نهوان بهم وه لامه یان با چاک بزائن که دوو رویی ی خۆیان ده رخست و نزیک ی خۆیان له کافرا نه وه ده رکهوت زیاتر لهو ی نزیک له موسلمانان بن، به لکو دوژمنی موسلمانان. نهو ی به ده م ده یانگوت له وه وپیش، پیچه وانه ی نیازی ناودلیان بوو. خوداش ههر خۆی ده زانیت و ناگاداره که چی له دلایان دایه}.

لهو کاته ده دوو کۆمه له موسلمانان له وانه ی تازه هاتبونه ئیو ئایینی ئیسلامه وه، به دیتنی نهو ره قتاره نامه ردانه یی (عبدالله ی کور ی—أبی) و تاقمه که ی، تووشی جوژه ترس و گومانیک بوون و خهریک بوو هه مان ره قتاری نهوان بنوینن و دویان کهون، به لام خودا پاراستنی له وه له سه ر خواستی راست جیگیری کردن و ده باره شیان فرموویه تی: ﴿إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ فُتِلَا وَاللَّهُ وَلِيَهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾ العمران/۱۲۲...

به م رهنگه ش پیغمبره ی خودا به حهوت سه د کهس له هاوه لانی یه وه خۆی سازکرد بۆ جهنگ و پرو به پرو بوونهو ی سی هزار کهس له دوژمنان.

رأسپارده‌کە‌ی پیغه‌مبەری خودا

موسلمانان بە‌پێوە بوون تا گە‌یشتنە یە‌کێ‌ک لە‌قە‌دپالە‌کانی چیا‌ی "ئوحود" کە‌ چیا‌یە‌کە‌و دە‌کە‌وێ‌تە‌ با‌کووری خۆ‌ره‌ه‌لاتی (یە‌س‌ریب) ه‌و‌ه‌و پ‌شتیان لە‌چیا‌کە‌بوو کاتێ‌ک لێ‌ ی‌ دانێ‌شتن، لە‌و‌ی‌دا پیغه‌مبەری خودا پێ‌ ی‌ فە‌رموون: {ه‌یچ کە‌سێ‌ک دە‌ست بە‌جە‌نگ نە‌کات ه‌ە‌تا فە‌رمانی پێ‌ دە‌کە‌م}.

بۆ‌با‌وه‌رانی‌ش لە‌نی‌و دۆ‌ڵە‌کە‌دا مۆ‌لێ‌ن و چە‌ندە‌ها ئاف‌ره‌تیشیان لە‌گە‌ڵ دابوو تا‌کو زیات‌ر ه‌انیان دە‌ن لە‌سەر ک‌وشتار، دو‌وسە‌د ئە‌س‌پیشیان پێ‌ بوو، تا لە‌جە‌نگدا بە‌کاری بی‌نن. لای راستی ئە‌س‌پە‌کان بە‌ (خالدی‌ ک‌ور‌ی -ولید) سپێ‌ررابوو (کە‌ ئ‌ه‌و ه‌یشتا موسلمان نە‌بو‌وبوو) و لای چە‌پیشی بە‌ (ع‌کر‌مە‌ی ک‌ور‌ی -أبو جهل) سپێ‌ررابوو.

پیغه‌مبەری خودا جە‌نگا‌وه‌ره‌ تیر‌ها‌وێ‌ژه‌کانی خۆ‌ی بانگ کرد، (کە‌ ژمارە‌یان پە‌غ‌ا تیر‌ها‌وێ‌ژ بوو) و دا‌وای لێ‌ کردن، کە‌ لە‌ پ‌شت سو‌یا‌کە‌ و لە‌ سەر قە‌دپالێ‌ چیا‌کە‌ بی‌ننە‌وه‌ و فە‌رمانیشی پێ‌ دان، کە‌ لە‌ه‌یچ حا‌له‌تێ‌ک دا شو‌ئنی خۆ‌یان چۆ‌ڵ نە‌کە‌ن، سا ئ‌ی‌تر گەر سەر‌کە‌وت‌و‌ش بس‌و‌وبن یان تیش‌کابن. ئ‌ینجا (ع‌بداللهی‌ ک‌ور‌ی -جبیر) ی‌ کرد بە‌ فە‌رماندە‌یان (بە‌ئە‌میریان).

د‌وای ئە‌مە‌ پیغه‌مبەری سەر‌کر‌ده‌ی دانا بۆ‌ خو‌لقاندنی پێ‌ش‌پ‌ر‌کی‌ لە‌سەر پالە‌وانی‌تی لە‌نی‌وان جە‌نگا‌وه‌ره‌کانی دا شمشیرێ‌کی بە‌دە‌سته‌وه‌گرت و رووی گ‌فتاری‌شی کردە‌ ها‌وه‌لان و فە‌رمووی: {کێ‌ ئ‌ە‌م شمشیرە‌ دە‌گری‌ت و مافی تە‌وا‌وی خۆ‌ی پێ‌ دە‌دات؟} (واتە‌ کێ‌ لە‌چاک بە‌کاره‌ینانی دا هە‌قی شی‌اوای خۆ‌ی پ‌ه‌چا‌وده‌کات).. چە‌ندین کە‌س هە‌ستان و بە‌لام لێ‌ ی‌ دە‌گرت‌نە‌وه‌ هە‌تا نۆ‌ره‌ گە‌یشتە‌ سەر (أبو د‌جانه) و گو‌تی: (مافی تە‌وا‌وی ئ‌ە‌م شمشیرە‌ چی یە‌ ئ‌ه‌ی پیغه‌مبەری خودا؟)، فە‌رمووی: (ئ‌ه‌وه‌یە‌ ه‌یندە‌ی لە‌دو‌ژمن پێ‌ بدە‌یت تا‌کو خ‌وار‌دە‌بی‌تە‌وه‌).

(أبو د‌جانه) کە‌ بە‌نا‌وی (س‌ما‌کی ک‌ور‌ی -خرشە‌)ش ناس‌رابوو پیا‌وی‌کی زۆ‌ر ئازاو چا‌ونە‌ترس بوو و پە‌ڕۆیە‌کی سو‌وری لە‌سەر دە‌بە‌ست و هەر کاتێ‌ک ئ‌ه‌و پە‌ڕۆیە‌ی بە‌سەر‌وه‌ ب‌وایە‌ خە‌ل‌کی دە‌یان‌زانای کە‌وا ئ‌ی‌تر بە‌ره‌و ک‌وشتار دە‌چێ‌ت.

(أبو د‌جانه) د‌وای وە‌لامە‌کە‌ی پیغه‌مبەر شمشیرە‌کە‌ی بە‌دە‌سته‌وه‌گرت و پە‌ڕۆ‌سو‌وره‌کە‌ی (کە‌ بە‌ پە‌ڕۆ‌ی مردن) نا‌ودە‌برا دەر‌ه‌یناو توند لە‌سە‌ری خۆ‌یی شە‌تە‌ک دا‌و بە‌نی‌و هە‌ردوو پ‌ری‌زه‌کە‌دا بە‌فیزو بە‌خۆ‌نا‌زینە‌وه‌ هە‌نگا‌وی دە‌ناو خو‌نە‌ریتیشی هەر وابوو کە‌ لە‌کاتی جە‌نگ دا بە‌و فیزو بە‌خۆ‌نا‌زینە‌وه‌ ب‌روات.

کاتێ‌ک پیغه‌مبەر دیتی (ئ‌ه‌بو د‌جانه) بە‌و شی‌وه‌یە‌ دەر‌وات، فە‌رمووی: {ئ‌ه‌م چە‌شنە‌ پ‌ۆ‌یشتنە‌ خودا ر‌قی لێ‌دە‌بی‌تە‌وه‌، تە‌نها لە‌م جۆ‌ره‌ جی‌گە‌یه‌دا نە‌بی‌ت}.

سهرکه وتنی موسلمانان له سهره تاي جهنگه که دا

هردوو سوپاکه پښک گه یشتن و موسلمانان زور به گورپوون له شه پر داو له لوتکهي قاره مانيتی و نازايه تی دا بوون. (ابو دجانه) ش وه که جهنگاوهریکي هه لکه وتوو له شه پر دا دیار بوو و بههر که سیک له بی باوه پران بگه شتايه خیرا دهیکوشت. ههروه ها (حه مزه) ی مامی پښه مبهړش له جهنگه که دا رولیکي پالسه وانيتی ی گه وړه ی دهیښی و دوو که سیشی له هه لگرانی بهی داخی کافران کوشت جگه له کوشتنی چندان که سی تریان.

له و جهنگه دا کزیله یه کی (حه بهشی) که ناوی (وه حشی) بوو دانرابوو بژ چاودیری کردنی وردی (حه مزه)، تا کو بیکوژیت. چونکه نه و عه بده (واته — وه حشی) زور شاره زابوو له ږم هاو یشتن داو که م جار هه بوو هه له بکات له و کاره ی داو نیشان نه پیکیت. خاوه نه که شی به لیتنی نه و ی پی داوو گهر بتوانیت (حه مزه) بکوژیت نه و نازادی کات و سهر به ست بیت و چی تر بهنده و کزیله ی نه و نه بیت.

دیاره خاوه نه که ی نه و عه بده که (هیندی ژنی (نه بو سوفیان) بوو دهیویست به و نه توله ی براو باوک و که س و کاره کانیتری بکاته وه که له جهنگی (به در) دا کوژرابوون. (وه حشی) نه و کاره ی بژ نه نجام داو به ږمه که ی خوی — حه مزه — ی پیکاو کوشتی و که و ته سهر زه وی. هه لگری بهی داخی موسلمانانیش (مصعبی کوری — عمیر) بوو که ده جهنگا هه تا کوژرا. ټینجا پښه مبهړی خودا بهی داخی دایه ده ست (علی — کوری — ابو طالب) و پی ی فهرموو: (بهی داخه که به بژ پی شه وه)، نه ویش چوه پی شه وه و دهیگوت: {من نه و که سه م که هه موو شتیک تیک ده شکینم}.

له و کاته دا (ابو سعدی کوری — ابو طلحه) که هه لگری بهی داخی بی باوه پران بوو به (علی) ی گوت: {نه ری نه ی تیک شکینم نایا ده توانیت به ره و ږوی من بیت هه وه له زوران بازی به ک دا؟} (علی) یش گوتی: (به لی). ټینجا هه ردوکیان له نیتوان ریزی هه ردوولا دا که و تنه زوران بازی و شه ږه شمشیر و ماوه یه کی خایاندو له دواپی دا له پشته وه له یه کیان ده دا تا (علی) له نه نجام دا هه لیکوتايه سه ری لی ی داو کوشتی.

دوا ی نه مه هیزی سواره ی بی باوه پران چه ندین جار هی رشیان برده سهر موسلمانان و هه موو جاریکیش ده شکانه وه به ووی نه و هه موو تیره وه ی که ناراسته یان ده کرا.

پاشان پیاده‌ی همدرد و لا پیک گه‌یشت و شه‌رو کوشتار به‌خه‌ستی ده‌ستی پی‌کردو
 ثافره‌تانی قوره‌بیشیش سروودی به‌جوش و حماسه‌ت خولقی‌نیان ده‌چری و هانی پی‌اوه گومراو
 موشریکه‌کانیان ده‌دا، به‌لام همه‌مو نه‌و سروود و به‌یت و بالورانه‌یان سوودیکی نه‌بوو بزیان،
 چونکه موسلمانان سهره‌رای که‌می ی ژماره‌شیان به‌وپه‌ری جوامیری و نه‌به‌ردی یه‌وه نارامیان
 گرتبوو و هینده‌ی نه‌برد که کافران هه‌ستیان به‌تیشکان و لاوازی ده‌کرد، بویه خیرا
 پاشه‌کشیان کردو ثافره‌ته‌کانیشیان هاواری وه‌یل و سهرگره‌دانیان بۆ ده‌کیشان.
 موسلمانانه‌کانیش دوايان که‌وتن بۆ کوک‌ردنه‌وی ده‌سکه‌وت و که‌ره‌سه جه‌نگی یه‌کانیان.

تیشکانی دواي سهرکه‌وتن

کاتیك نه‌و (جه‌نگاوه‌ره تیرهاوێژانه‌ی، که پیغه‌مبه‌ر له‌سهر قه‌دپالێ چیاکه داینا‌بوون بۆ
 پاراستنی موسلمانان له‌پشته‌وه) دیتیان نه‌وا حاله‌ته‌که‌یان به‌ره‌و سهرکه‌وتن ده‌چیت و کافران
 له‌به‌زین و پاشه‌کشی‌دان هه‌زیان کرد دابه‌زن و نه‌و به‌رزایی یانه به‌جی بیلن، به‌لام
 فەرمانده‌که‌یان (واته، عبدالله‌ی کوری -جبر- پی‌ی گوتن: (ئه‌م کاره‌تان سهرپیچی یه
 له‌فه‌رمانی پیغه‌مبه‌ر). که‌چی هه‌ر سووربوون له‌سهر نه‌و کاره‌و زۆربه‌یان هاتنه‌خواره‌وه بۆ
 چینه‌وه‌ی ده‌سکه‌وته‌کان ته‌نها ژماره‌یه‌کی که‌میان نه‌بیئت، که له‌ شوینی خۆیان جی‌گیربوون و
 له‌سهر چیاکه‌مانه‌وه.

له‌و ساته‌ش دا (خالد‌ی کوری -وه‌لید) هه‌ستی به‌نه‌مانی نه‌و ته‌گه‌ره‌یه‌ی به‌رده‌میان
 کردو ئیتر هه‌ر، که دیتی ی نه‌وا سهرچیاکه‌و دامینی چۆل کراوه خیرا هی‌رشێ برده‌سهر چیاکه‌و
 نه‌و چهند که‌سه‌شی کوشت که له‌سه‌ری مابوون و ئینجا له‌پشته‌وه په‌لاماری موسلمانانه‌کانی دا،
 موسلمانانه‌کانیش کاتیك نه‌و حاله‌ته‌ نااسایی یه‌یان دی تووشی نی‌گه‌رانی‌و په‌شوکان بوون و
 هه‌ر ده‌سکه‌وتی‌کیان هه‌ل‌گرتبوو فری‌یان داو ریزه‌کانیان تیک چوو و ته‌نانه‌ت وایان لێ‌هات
 هه‌ندی‌کیان له‌یه‌کتریان ده‌دا.

نه‌و هاوه‌لانه‌ش که له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا بوون لیک داب‌ران و هه‌ندی‌کیان به‌ره‌و (مه‌دینه)
 گه‌رانده‌وه چهند که‌سی‌کی‌شیان به‌ره‌و سهرچیاکه‌و لای گاشه‌به‌رده‌که ده‌پۆشت.

پیغه‌مبه‌ری خوداش له‌و چرکه‌ساته‌ ناسکانه‌دا بانگی موسلمانانه‌کانی ده‌کردو هاواری
 ده‌کرد: {هۆ به‌نده‌کانی خودا وه‌رنه‌وه ته‌نیشته‌ من.. وه‌رن له‌گه‌ل من دابن}. چهند که‌سی‌ک
 له‌به‌رگری کارانی له‌ده‌دوری خپروونه‌وه یه‌کێک له‌وان (ابو طلحه‌ی -أنصاری- بوو که
 پالنه‌وانی‌کی که‌م وینه‌بوو و به‌ده‌سپراست و نی‌شانپیک ناسرابوو، له‌و جه‌نگه‌ش دا دووکه‌وان یان

سياني شكاندبوو و پاريزگاري له پيغه مبهري خوداش ده كړد، لهو ساته دا به پيغه مبهري گوت: { نهی پيغه مبهري خودا باوك ودايكم به فيدات بن.. ده سا به خودا نه مړو ناهيتم هيچ نازايه ك بتيكتيت. گه ردني خوم له جياتي گه ردني تو داده نيتم و خوم به فيدات ده كه م }.

يه كيكي تر له وانه ي ده وري پيغه مبهري خودايان دابوو (سعدی كوري - ابو وقاص) بوو، كه به پيغه مبهري ده گوت: (سعد له پيناوتا خوی له ناوده بات و باوكم و دايكيشم فيدات بن)... هه روه ها يه كيكي تر لهو نازاو به جهر گانه (سهل - كوري - حنيف) بوو، كه له تيره او پيره ناوداره كان بوو و هينده ي تير گرته كافران تاكو له پيغه مبهري د وور خستنه وه.

يه كيكي تريش له وان (ابو دجانه - أنصاری) بوو، كه خوی كړد بووه قه لغانيتك بو پيغه مبهري خوی به سر دا چه ماند بووه وه هه رچی تيريكيش ده هات بهر پشتي شه و ده كه وت هه تا وای لتهات تيريكی زور به پشتيه وه بوو.

(زياد - كوري - حارث) يش يه كيكي بوو له وانه ي بهر گريي له پيغه مبهري ده كړدو لهو مه وقيعه دا مايه وه هه تا كوژرا.

هه ر لهو ساتانه دا يه كيكي له كافران كه (أبي - كوري - خلف) بوو به روه لای پيغه مبهري هه لمه تي هيناو ويستی بيكوژيت، جا هه ر كه لوی نزيك بووه وه خيرا پيغه مبهري پميكی تي گرت و بووه هو ي له ناوچوونی.

بيگومان لهو كاته دا پيغه مبهري خوی برينداريش بسوو به هو ي بهر ديكه وه، كه كه وتبوو به سر ياو كاكي له يه كي دانه كانی شكاندبوو و ناوچه وانيشي رووشابوو و ليويشي زامداربوو و خوین به گونای دا ده هاته خواره وه، هه ر لهو كاته دا ده يفرموو: { چون گه ليتك ناسوده و نازاد ده بن كه ناوا له پيغه مبهري كه يان بكن له كاتيك دا شه بانگيان ده كات بو سر ريگای راستي خودا }...

لهو باره يه شه وه خودا شم نايه تي نارده خواره وه، كه تياي دا فرمويه: ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ﴾ آل عمران/ ۱۲۸... واته: { بوت ني يه داواي ليوبورديان بو بكهيت و هه ولى راست كړدنه وه ي كاروباري تاييه تي ي قياصه تيان بدهيت، بهلكو شه به خواستي خودا خو يه تي و گه ر بيه و يت تو بيه يان لى ورده گريت يا خود سزا يان ده دات، بيگومان شه وانيش سته مكارن }.

هه روه ها پيغه مبهري كه وته چالتيكيشه وه لهو چالانه ي كه (ابو عامر) - راهيب - هه لى كهن دبوون بو شه وه ي موسلمانان يان تي بكه و يت له كاتي بئ تاگايان دا. (عه لى) - كوري (شه بو

تالیب) چوو بۆ دهرهینانه وه یو دهستی پیغه مبهری گرت و (طلحه)ش بهرزی کرده وه تا کو سهرپی که وته وه هاته وه دهره وه.

به م پهنگه دواى سهرکه وتنى سهره تاي جهنگ تيشكان.

خوداش له قورنان دا ئامازه ی بۆ ئهو تيشكانه ی ئه وان کرد، که به هوى ئیختیلافی نیو خوی موسلمانانه کان و سهرپیچی کردنیان له فهرمانی پیغه مبهره که یان و حه زکردنی هه ندیکیان له ده سه که وته کانه وه بوو. ههروهک فهرموویه تی:

﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُونَهُمْ^(۱) بِإِذْنِهِ حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَزَّعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِمَّا بَعْدَ مَا أَرْسَلَكُمْ مَا تُحِبُّونَ^(۲) مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ^(۳) لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾ العمران/۱۵۲..

ههروه ها خدا وه سفی هه لانتیان له جهنگه که و دوچار بوونیان به و کاره ساته به م چه شه نه ده کات که ده فهرمویت: ﴿إِذْ تَصْعَدُونَ وَلَا تَكُونُوا عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أَخْرَجِكُمْ فَأَتْبِكُمْ عَمَّا بَعْدَ لِكَيْلًا تَحْزَنُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ العمران/۱۵۳..

واته: {کاتی که به پانایی زهوی دا ده پوشتن و له شه پ هه لده هاتن و وه ها تيشکابون، که لاتان به لای یه کیک دا نه ده کرده وه له وان ی خۆراگرو دلیرسوون و یارمه تی یه کتان نه ده دان، پیغه مبه ریش له پشتتانه وه بانگی ده کردن تا کو بگه پی نه وه، که ئهو پووی له دوژمنان بوو و داوا ی به ره و روو بونه وه ی دوژمنانی لی ده کردن، به لام خدا خه فه تی تيشکانی پیگه یانندن وه ک چۆن ئیوه خه فه تی زۆرتان به پیغه مبه ر گه یانده بو به هوى سهرپیچی کردنی فهرمانه که یه وه، خودا خه فه تی تيشکان و له ده ست چوونی ده سه که وته کانی پیگه یانندن و خه فه ت و نازاری برینه داری و کوژرانی پی گه یانندن... خوداش هه ر خوی شاره زاو ناگاداری کردارو نه ریتانه ...}.

(۱) تحسونهم: واته (ده تانکوشتن).

(۲) أراکم ما تحبون: واته: (ئه وه ی پیشان دان که بیتان خوش بوو.. که به زینی کافران بوو..).

(۳) ثم صرفکم عنهم: واته (پاشان پووی ئیوه له کوشتاری ئه وان لادا به هوى حه زکردنتان له ده سه که وته کان و تا ئهو به زینه تان تروش بوو).

بلاوېوونه وهی هه والی کوژرانی پيغه مېهر

پاشان هر له گرمه می شهرو کوشتاردا نهو هه واله له نیو موسلمانان کان دا بلاوېوونه گوايه پيغه مېهر کوژراوه، بهم هویه شهوه چه ند موسلمانیک چه کیان فری داو هندیکی تریشیان گوتیان: {خوژگه که سیکنان بناردايه بولای (عبدالله سی کوری — اُبی) تاکو متمانوه سه لامه تی ی له (نهو سوفیان) هوه بو مسوگر کردینایه}.

(انس سی کوری — نصر) یش په خنه ی لی گرتن و گوتی: {خودايه من داوای لیبور دنت لی ده کهم له سر هه لویتستی نه هه ولانهو خویشم به دور ده گرم و په نات بو دینم له کاری نهو کافران ه... نینجا (انس) پرووی کرده نهوانه ی له چوار ده وری بسون و پی ی گوتن: {دوای پيغه مېهر زیاتان بو چی یه ؟ ده هه ست و خوتان به کوشت دهن له سر نهو پیازیه کی که نهو خوی له پیتاودادانا... نینجا شمیره کی به دهسته وه گرت و کهوته وه شهرو کوشتاری کافران و وازی لی نه هینان هه تا کوژرا.

دوای ته و او بونی جهنگ دیتیان، که نه هه وله قاره مانه پتر له هه شتا زامی پیوه یه و هندیکیان به هوی شمیره وه یان به رم بهری کهوته وه یاخود له تیره وه بووه.

بیگومان ده رباره ی خاوبوونه وهی هندیکی کهس له جیهادی پی ی خودا کاتیک هه والی کوژرانی پيغه مېهر ده بیست چه ند نایه تیکی قورثان بو پینمایي کردنی موسلمانان هاتوونه خواره وه و ناگاداریان کردوونه وه له وهی که نایینی نیسلام به تا که که سیکی وک پيغه مېهر وه نه به ستراوه که نه گهر هه تا نهو له ژیان دایت خه لکی په پیره ویی بکه ن و گهر نهویش (مرد) یان (کوژرا) نیدی واز له ناینه که بین. به لکو نه ه نایینه ده بیته له نه ستو بنریته و خه لکی خوژاگرو سوورین له سهری و هه رده م بهرگری لی بکه ن، سا نیتر خودی پيغه مېهر مایته یان مرد بیته. چونکه نه ه ناینه بانگه وازیکی (شه خصی) نه بووه، به لکو بانگه وازه ته نها بو په رستنی خودای تاک و ته نیاو شوینکه و تنی شهرع و پیسا که ی.. جا نایا ده شیته به مردنی (محمد) یان به کوشتنی، خیرا موسلمانان هه لگه پښه وه و بجه نه و سهر کفرو بی باوه ری؟ بیگومان گهر نهو حالته ش دروست ببیته و گهر موسلمانانیش پاشگه زینه وه نه وه دیاره هیچ زیانیک به خودا ناگات. به لام خودا پاداشتیکی زوری نهو موسلمانان ده داته وه که به نارامی خوژاگری یه وه له سر نیسلام ده میننه وه که سوپاس و شوکری نیعمه ته کانی خودا ده که ن، به تاییه تیش نیعمه تی گهره ی نیمان و پرواداریتی..

نه مه ی پیشووش پخته ی شیکاری نه ه نایه ته ی قورثانه، که خودا تیای دا ده فرمویته: ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَصُرَ اللَّهُ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ﴾ آل عمران/ ۴۴..۱

موسلمانان پڙهه ڪانڀان پڙيڪ دهه ڇهه نه وه

خڙ به ڪوشت دانى هه نديڪ لهه هاوه لائن لهه سر پيڻه مبهرو بلايوونه وهى هه والى مردنيسى لهه لايه ڪى تره وه هڙيڪ بوو بڙ دور ڪهوتنه وهى دوڙمن لهه موسلمانان.

ئينجا پيڻه مبهري خوداو نه وه جهنگاوه رانهى لهه چيا ڪه لهه گه لى مابوونه وهه سر ڪهوتنه سر چيا ڪه وه پيڻه تنه جى نه وه گاهه به ردهى، ڪه هه نديڪ لهه هاوه لائن هه لائيوون بڙ لاي.

جا يه ڪم ڪس لهه وانهى پيڻه مبهري ناسى يه وه (ڪعبى ڪورى — مالڪ) بوو ڪه پر به گهرووى و بهه ننگي ڪى بهر هه هاوارى ڪرد: (هڙ موسلمانان مڙهه تان لى پيٽ نه وه پيڻه مبهري خودايه)، موسلمانان ڪان بهو هه واله زور خوشحال بوون و خهه و خهه تيان لهه دل دانه ماو بهه ديدارى پيڻه مبهره ڪيان شادبوونه وهه دواى نه وهى گومانڀان وابو گوايه ڪوڙراوه.

ئينجا نه وه سر ڪهوتنه سهره تاي جهنگه ڪيان بهه پيرخويان هيٺايه وهه ڪه لهه دهه ستيان داو، ههروهه باسى نه وه هاوه لائينان دهه ڪرد، ڪه ڪوڙرابوون.

لهه ڪاتانهش دا (نهو سوفيان) و ژماره يه ڪه لهه بى باوه پان بهرو پرويان هاتن و موسلمانان ڪه بينڀانن نه وه دڙهه پيشوويان پيرچوهه وهه تاڪه نيازو نامانڀيان بهرگري لهه خڙ ڪردنيان بوو، پيڻه مبهريش فهرمووى: {نهه جاره نه وهان ناتوان پيٽه سهررومانه وهه نهه مسهرمان لى بگرن}. دهه سهه جى لهه ساههش دا (عمرى ڪورى — خطاب) و ڪڙهه لڙيڪ لهه موهاجيران بهرهه نگاريان بوونه وهه ڪوشتاريان ڪردن تاڪو لهه چيا ڪه ڪردياننه خواره وه.

دواى نهه مهه نيت ڪافران سوپا ڪه ڪيان ڪڙ ڪرده وهه خويان ساز ڪرد بڙ گهه رانه وهه بهرو (مهه ڪهه)، لهه ڪاتى خڙ سازدانيان دا (نهو سوفيان) هاوارى لهه سوپاي موسلمانان ڪردو لهه شويٽي ڪى بهرزه وهه پى ي گوتن: {وادهى پيڻه پيڻه تنه وهه مان سالى نائنده يه لهه بهه در—}.

پيڻه مبهريش يه ڪيڪ لهه هاوه لائى راسپارد ڪه لهه وهه لاهه دا پى پى بلڙي: (بهه لى لهه نيوان نيت وهه نيوهه وادهه ڪى ترهه يهه). پاشان (نهو سوفيان) و سوپا ڪه پڙشتن.

پيڻه مبهري خوداش پرووى ڪرده (على — ڪورى — ابو طالب) و پى ي فهرموو: {ههسته وهه دوايان ڪه وهه بهه پنهانى چاوديريان بڪه و بزانه چى دهه ڪن و بهه تهه ماي چين.. نهه گهر سواري نهه سهه ڪانڀان نهه بوون و جلهوى خوشترهه ڪانڀان گرتبو نه وهه دياره بهرو (مهه ڪهه) دهه ڀونه وهه. خڙ نهه گهر سواري نهه سهه ڪانڀان ببوون و خوشترهه ڪانڀان لى دهه خورى، نه وهه ماناي وايه بهرو (مهه دينه) دهه ڀون. دهه سا بهو خودايه ي گيانى منى بهه دههسته نهه گهر بهرو (مهه دينه) بهه ڀون نه وهه دهه ڪه وهه شويٽيان و بهرهه نگاريان دهه بهه وهه شهرو ڪوشتاريان دهه ڪم—}.

(علی) یش بۆ به جی هینانی نهو فرمانه بهوردی چاودیری پوشتنی سوپای کافرانی کردو بۆی ده رکهوت به رهو (مه دینه) نارۆن، بۆیه هاتهوهو به پیغه مبهری گوت: {به په نهانی دوايان که وتم تا بزائم کویان مه بهسته، جا کاتیک دیتیم به ته نیشته ئه سپه کانیانه وه ده پۆن و جلّه وی خوشتره کانیان گرتوه زانیم که نهوان به رهو (مه کهکه) مل ده نین}.

موسلمانان کوژراوه کانیان کۆده که نه وه

دواي تهواو بوونی جهنگ خه لک بواریان بۆ په خسا، تا کوژراوه کانیان کۆ بکه نه وهو بیاننیزن، که ژماره یان پتر له حه فتا که سیك ده بوو. هه ندیک له وانیه ی زۆرترین زامی پیوه بوو نهو جهنگاوه ره نازاو دلیرانه بوون که بهرگریان له پیغه مبهر کردبوو، بۆ غوونه (طلحه) پتر له حه فتا زامی پیوه بوو. کافران سووکایه تییان به کوژراوانی موسلمانانه کانه وه کردبوو، ته نانه ت (هیندی) ژنی (أبو سفیان) سکی (حه مزه) ی هه لدری و جگه ری ده رهینا بۆ نهو ی بیخوات، به لام نه یوانی هه یجی لی قووت بدات کاتیک که پارچه یه کی لی خسته سه ر دانه کانی و له ده می دا ده یگپرا. پیغه مبه ریش ﷺ، که دیتی ناوا سووکایه تی به تهرمه که ی (حه مزه) ده کریت تهواو په ست و تووره بوو و له تووره یی دا فه رمووی: {ئه گه ر خودا به سه ر قوره یش دا سه ری خستم له جیگه یه کی تر دا، ده بیت نیمه ش سووکایه تی به (۳۰) سی ته رمی نهوان بکه یین}.

موسلمانانه کانیان کاتیک دیتیان پیغه مبه ر چۆن په ست و تووره بووه له سه ر نهو کاره ناشیرینه ی، که به مامی کراوه، خیرا گوتیان: {وه للاهی ئه گه ر خودا ته نها یه ک پۆل له رۆژان به سه ر نهوان دا سه رمان خات ده بیت سووکایه تی یه کی وه ها به و ته رمانه یان بکه یین که هه رگیز له مه و پیش عه ره بیك وای نه کرد بیت}...

به لام خودای مه زن به م نایه تانه نامۆزگاریی کردن و فه رمووی:

﴿وَأِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ ۖ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾ وَأَصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ ۚ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَلَقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾ النحل/ ۱۲۶-۱۲۸..

واته: {ئه گه ر تۆله تان کرده وهو سزای نهوانتان دایه وه نهوا هه ر به قه د تاوانه که ی نهوان سزایان بدن و تۆله یان لی بسیننه وه. خو ئه گه ر نارام بگرن و چاویان لی پپوشن له کاتی سه رکه وتن به سه ریان داو هه مان کرداریان به رامبه ر نه که نه وه نهوا پینگومان نهوه بۆ ئیوه باشته ره جوانتریشه له ناکاری تۆله سه ندنه وهو سووکایه تی پی کردنی ته رمه کانیان. هه روه ها نه ی

پينځه مېر نارام بگره لېسېر نازارو ته شكه نځې گډله كېت و لېسېر نو سووكايه تي يه، كه پيتان ده كېن و په ست و خه مناكېش مېدو خوت مېخږه هلوښتي خه مېاري و په شيماني و سينه ته سكي يوه له ناست فروښل و بېدېرې فتاري ي نه وان دا. چونكه خدا هر لېگه ل ته قواكاران و له خواترسان دايو له گډل نه وانېه كه كاري چاك نه نجام دده دې.

بەرپراستی ئەم فەرمايشتهش پاسپاردهو نامۆژگاری يهکی کاریگهري وههيايه، که مرۆڤ بۆ ناستیکی بالا بهرزدهکاتهوهو لهخهياڵ و ئارهزووی تۆلهسەندنهوهو دهیبات بهرهو لوتکهی هههاری مرۆڤایهتی. وهک گێڕاوهتهوه دواي هاتنهخوارهوی ئەم نایهتانه پیغهمبهر نهیهیشتوه سووکایهتی بهتهرمی کوژراوانی دوژمن بکریّت.

چند وینہ کی پالہ وانیتی و قوربانیدان

پيغهمبەرى خودا زۆر پەرۋشى زانىنى ھەۋالى ھاۋەلانى بوو و دەيوست بزائيت چيان بەسەرھاتوۋە، بۆيە فرموۋى: {كى دەتوانيت ھەۋالى (سعدى كورې ربيع) م پۆيگەيەنيت و سۆراخى بزائيت، كە تايا ماۋە يان مردوۋە ؟ يە كيڭ لە پشتيانان (أنصار) بە دەم داۋاگەيەۋە چوو و گوتى: (ئەي پيغهمبەرى خودا من سۆراخى -سعدت بۆ دەكەم).

ئىنجا چوو، تا بگه پیت به دواى داو دیتی له نیتو کوژراوان دا كه وتوووه برینداروه هیشتا نه مردوووه نه ختیك گیانی تیا ماوه له هه ناسه کانی کوتایی ی دایه . لى ی پرسى: (پیتغه مبهرى خودا فرمانی پی کردم سۆراخی تو بكم و بزانم له زیندوووه كاندايت یان له مردوووه كان)؟ (سعد) گوتی: {من له مردوانم و سلاوم بگه یه نه به پیتغه مبهرى خوداو پی ی بلئى: (سعدى كورپى ربیع- ده یگوت: خودا له سهر ئیمه باشتین پاداشت بداته وه كه ههر شایسته ی پاداشتی ئه و پیتغه مبهره بیت، كه له سهر ههول دان بو نه ته وه كه ی پیى ده دریت). ههروه ها سلاوم به گه له كه ت بگه یه نه (واته به موسلمانان) و پی یان بلئى: (سعدى كورپى ربیع پیى ده گوتن: بیگومان هیچ پاساویكتان نامینیت كاتیك دوژمنان توانای هه لكوتانه سهر پیتغه مبهره كه تانیان بو ده ره خسیت و له نیتو ئیه وه دا هیشتا چاوانیك هه بن توانای بینینیان تداست) { .

ئەو پیاوە نېرراوە ماوەی ئەوەی ئەما کە قسە یە تری لە گەڵ دا بکات و ئیتەر (سعد) گیانی سیارد. ئەویش هاتەو بەزای بێغە مەرو هەوایی بێ گە یاند.

به راستی هم دیمه‌نش چندین پهن‌دو وانه‌ی کاریگر دبه‌خشیت، به‌تایه‌تی له‌خۆشه‌یستی و قوریانی دان و مردن له‌بێناوی بیروباوه‌ردا.

دیمه‌نیکي تر له‌م پوه‌وه (ابن اسحاق) گيږاویتي یه‌وه، که (عه‌مری کوری هجوع) که‌وا پیاوړیکي ته‌واو شهل بوو و چوار کورپیشی هه‌بوون و له‌نازایه‌تی دا وه‌ک شیر وابوون و له‌گه‌ل پښغه‌مبه‌ردا ناماده‌ی جه‌نگه‌کان ده‌بوون. کاتیک موسلمانان سه‌رقالتي خو‌سازدان بوون بۆ جه‌نگي "لوحود" کوره‌کانی ویستیان به‌ندی بکه‌ن و پییشیان گوتبوو: {خودا له‌تۆ بو‌وراوه‌و پاساوی نه‌چوون بۆ جه‌نگت هه‌یه‌}. شه‌ویش چوو بۆلای پښغه‌مبه‌ری خودا و پی‌ی گوت: {کوره‌کانم ده‌یانه‌ویت به‌ندم بکه‌ن و له‌م روخساره (واته له‌روخساری پښغه‌مبه‌ر) دوورم خه‌نوه‌و ناهیلن له‌گه‌لت دا ده‌رچم بۆ جه‌نگ و کوشتاری کافران... ده‌سا به‌خودا من ده‌مه‌ویت به‌م شهل یه‌مه‌وه به‌جه‌م به‌هه‌شت}. پښغه‌مبه‌ریش له‌وه‌لامی دا فه‌رمووی: {تۆ هه‌یچ گله‌یی یه‌کت له‌سه‌ر نه‌ماوه‌و خودا عوزری بۆ داناویت و جیه‌ادت له‌سه‌رنی یه‌}. هه‌روه‌ها پښغه‌مبه‌ر به‌کوره‌کانیشی فه‌رموو: {بۆتان نی یه‌ ری‌ی لی‌بگرن، به‌لکه‌ خودا پله‌ی شه‌هیدبوونی پی‌ی بیه‌خشیت}... ئینجا شه‌و پیاوه‌ شهل بۆ جه‌نگ روشت له‌گه‌لیان داو له‌ویش کوژرا.

دیمه‌نیکي دی (که‌ دوا غوونه‌ نی یه‌) شه‌وه‌بوو ژنیکی له‌خیلتی (بنو دینار) می‌رده‌که‌ی و براکه‌ی و باوکیشی له‌و جه‌نگه‌دا کوژرابوون، کاتیک هه‌والتي شه‌هیده‌کانیان پی‌گه‌یاند، تاکه‌ پرسیاریکي شه‌وه‌بوو گوتی: {ئه‌ی پښغه‌مبه‌ری خودا چی به‌سه‌ره‌اتوه‌؟ له‌وه‌لام دا پی‌یان گوت: (سوپاس بۆ خودا شه‌ی دایکی فلان— شه‌و— وه‌ک تۆ هه‌زکه‌یت— سه‌لامه‌ته‌)، ئینجا داوای کرد راستی ی شه‌وه‌ به‌ملین و گوتی: (ده‌ پښغه‌مبه‌رم پی‌شان به‌دن تا‌کو بی‌بینم). ئیتر پی‌شانی دراو ده‌ستیان بۆ راکیشا که‌ شه‌وه‌ پښغه‌مبه‌ر خۆیه‌تیو شه‌ویش به‌چاکی بۆی روانی تا بۆی ده‌رکه‌وت خۆیه‌تی و پاشان گوتی: {کل مصیبة بعدک جلل} - واته‌: {هه‌ر کاره‌ساتیکم به‌سه‌رییت و هه‌رتۆ شه‌ی پښغه‌مبه‌ر— تیای دا سه‌لامه‌ت بیت— شه‌وا به‌جووکی ده‌بینم}... موسلمانان پی‌شیننه‌کان به‌م باوه‌ره‌ به‌رزو قوربانی دانه‌ بی‌ وینه‌یه‌وه‌ سه‌رکه‌وتن و له‌ماوه‌یه‌کی که‌می وه‌ک چاره‌ که‌سه‌ده‌یه‌ک دا ئیمپراتۆریه‌ته‌که‌یان بنیات ناو گه‌وره‌و سه‌رداری دنیا‌بوون و پارێزه‌رانی دادو یه‌کسانی بوون.

به‌تین کردنه‌وه‌ی وره‌ی موسلمانان

موسلمانان گه‌رانه‌وه‌ بۆ—مه‌دینه‌— و خه‌م و په‌ژاره‌یه‌کی زۆریشیان له‌دل دابوو و شه‌و تیشکانه‌ی دواي سه‌رکه‌وته‌که‌ی یه‌که‌م جاریشیان له‌هه‌یزو بازووی شکانه‌بوون... له‌و ساته‌ وه‌ختانه‌ش دا سه‌رووشی خودایی یان بۆ هاته‌خواره‌وه‌و خودا به‌و ئایه‌تانه‌ دل‌سه‌واپی ده‌کردن و وره‌ی بۆ به‌تین ده‌کردنه‌وه‌و گیانی نازایه‌تی ی تیدا ده‌یاننه‌وه‌و ناسه‌واری به‌زینه‌که‌شی له‌سه‌ر

سووک ده کردن، ههروهک که بهم شیویه پرووی فرمایستی تی کردن:

﴿وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ (۱۳۹) **إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ** (۱) فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿آل عمران/ ۱۳۹-۱۴۰ واته:﴾ {لهجیهادو پروو به پروو بوونهوهی کافران دا لاواز مهبن و خۆتان بهی هیز دامه نین و، خهم و پهژاره لهسهه نهو تیشکانه تهنگتان پی ههله نهچنیت و چیدی نیگهران مهبن بۆ کوژراوه کانتان، چونکه بینگومان بههوی پشتگیری خوداوه ههه ئیوه لهسههروو نهوانهوه دهبن و لهناکام دا سههرده کهون بهسهریان دا. خۆ نهگهر ئیوه لهجهنگی -خوحد- دا کوشتاریکی زۆرتان لی کراو زامیکی قولن بهروکی گرتن نهوا ههمان کارهسات بهسهه نهوانیش دا پیشت لهجهنگی (بهدر) دا هات. کاتهکانی سههههوتنیش خودا خۆی لهنیوان خهلکی دا دابهشی دهکات و ههندیك جار سههههوتن بۆ نهوانهو برواداران پی ههلهسههنگینریت و باوهریان پی ی تاقی دهکریتهوه، ههروهها خودا چهند کهسیکی تی دا بهشههید دادهنیت و پلهی شههیدبوون لهپیناوی خودایان پی دهبهخشیت. بهلام خودا نهوسته مکارانهی خوش ناویت، که بههوی سههههچی کردنی فرهمانهکانی پهروههردگاریانهوه ستهمیان لهخۆیان کردوهو خۆیان خستۆته بههه سزای سههختی خودا}.

قورنان ناماژهی بۆهۆکارو حکمهتی نهو تیشکانه کردوهه که تاقیکردنهوهی رادهو گوری باوهری موسلمانانهو تاقیکردنهوهیانه بهو نارههتی یه تونده تاکو (مروفی برواداری راستگو) و (مروفی راپاو باوهه لاواز) دههکهون و لیک جیابکرینهوه، ههروهک خودا فرههوهیه:

﴿وَلِيُمَحِّصَ﴾ (۲) **اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَيَمَحَقَ الْكُفْرَ بَيْنَ** (۱۴۱) **أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ** وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الضَّالِّينَ ﴿آل عمران/ ۱۴۱-۱۴۲.

ههروهها خودا نهوهشی بۆ موسلمانان پروون کردۆتهوه که نهوهی تووشیان بووهو بهسهریان دا هاتوهو تووشی شوینکهوتوانی پیغهمهبرانی پیشوش بووهو بهلام لهپیناوی خودادا ههه جهادیان کردوهو جهنگیون و نهو کارهساتانه نهبۆته هۆی لاوازیونیان و ههست کردنیان بهه بهههیزیو بی ئومیدی و قایل بوون بهسهههشۆری، بهههکو بریوی تهواویان وابوهه که نهو

(۱) قرح: (جرح و قتل): واته (زامداری و کوشتنیش) دهههههیت.

(۲) لیمحص: واته (بۆ نهوهی تاقیان بکاتهوه).

کاره ساتی بې ھیزي و تیشکانانه ی به سهریان دا هاتووه ده گه پرتیه وه بۆ که مته رخ می خویان و بۆ گوناوه سهر پتیچی یه کانیان.

بۆیه دوا ی چه سپاندنی نه و بر وایه یان له خودا پاراونه ته وه که له گوناوه کانیان خوش بیت و له لایهن خویه وه هیزو خور اگری و جیگیر بوونیان پی به خشیت. خوداش نزو پارانه وه ی گیرا کردوون و خیر و به خششی دنیاو ناخیره تیشی پی به خشوون... هه روه که له باره یانه وه فهرموویه:

﴿وَكَايْنٍ مِّنْ نَّحْيٍ قَتَلَ مَعَهُ رَيْثُونٌ^(۱) كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا^(۲) وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ^(۳) وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ^(۴) فَكَانَهُمُ اللَّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحَسُنَ ثَوَابُ الْآخِرَةِ^(۵) وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ آل عمران ۱۴۶-۱۴۸.

قسه و باسی مردن

کاتی که پيغه مبهري خودا له گهل هاوه لانی دا گه یشتنه ناو (مه دینه) گوئی له گریانی موسلمانان و شین و واوه یلیان بوو، که بۆ کوژراوه کانیان ده کرد... پيغه مبهري خویشی به و حاله ته چاوی پر بوو له فرمیستک و خه مباربو بویان، به لام جگه له گریان پئی شیوه ن گپران و شین و واوه یلا کردنی پی نه دان.

له ملاشه وه دوور ووه کانی (مه دینه) نه و کاره ساته ی موسلمانانیان به هه لیکی باش ده زانی بۆ خویان تا پیلانی ژه هراوی دارپژن و موسلمانان له پيغه مبهريه که یان دوور خه نه وه. جووله که کانیش کهوتنه فیل و ته له که بازیو، دوور وویی ی نه وانیش له دیارترین شیوه دا ده رکه وت.

جووله که کان گوتیان (نه گهر نه م کابرایه پيغه مبهري بوايه نه و کافره کان به سهریا زال نه ده بوون و تووشی نه و کاره ساته نه ده بوو. به لام وادیاره نه و به ته مای پاشایه تیو ده سه لاتدارییه). هه لبه ته دوور ووه کانیش به هه مان شیواز ده دوان، وه چۆن به موسلمانانیان گوتبوو: (نه گهر نیوه گوئی بیستی ئیبه بوونایه و نه چوونایه ئاواتان به سه ر دانه ده ات)...

(۱) ریبون: واته (چند کۆمه لیکی خاوه ن باوه ی).

(۲) ما استکانوا: واته (سهریان بۆ دوژمنان شۆږنه کردووه).

قورئانیس ناماژهی بۆ پیلان و وته ژههراوی یهکانیان کردووو خودا فهرموویهتی:
﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا
عُزْرَىٰ لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللَّهُ ذَٰلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ ۖ وَاللَّهُ يُخَيِّئُ
وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ آل عمران/۱۵۶.

جا لهوهلام دانهووی نهو ههراوهوریاهی، که جولهکهو دووړووهکان بهریایان کردبوو
سرووشی خودایی هاته خوارهوه بۆ پیغهمبهرو هاوهلانی و حقیقهتی مردنی بۆ پروون کردنهوهو
پلهویایی شهیدانی لهلای پهروهردگاریان بۆ دیاریکردن تاکو نهو خهم و پهژاره زۆری
ناودلیان برهوتیتتهوه، چونکه مردنیش کاتی خۆی بۆ دیاریکراوهو نهپیش دهخریت بۆ هیچ
کهسیک و نهدواش دهخریت بۆی.

﴿وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُّؤَجَّلًا ۚ وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا
فَنُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِيهِ مِنْهَا وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ﴾ آل عمران/۱۴۵. واته:
{هیچ کهسیک بۆی نی یه بریت و مردن بهدهست خۆی بیت تهنها بهمولّت و فهرمانی خودا
نهیت، خوداش خۆی شهمی لهتوماری تاییهت بهدواسهکانی ژبانی خهلاکان دا نووسیوه. جا
هه کهسیک خوازیاری خوشو نیعمتهکانی دنیا بیت نهو بهشی لی ددههین و هه
کهسیکیش خوازیاری پاداشتی رۆژی دواپی بیت و بۆ نهو ههول بدات بینگومان پیتی
دههخشین، خوداش پاداشتی تهواووا پاستهقینهی نهو بهنده بروادارو سوپاسگوزارانه ددهاتهوه
که گویراپهلی فهرمانی جیهادیان کردووو بهسهرومال لهههول و جیهادی پیتی خودابوون}.

ههروهها قورئان نهو پاستی یهشی دوویات کردوتهوه، کهمردن لهپیناوی خودادا هۆیهکه بۆ
بهدهست هینانی رههمی خوداو لی خوشبوونی و، بینگومان شهمش لهدهسکهوتهکانی ژبانه،
وهک خودا دهفهرمویت: ﴿وَلَكِنْ قُلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مُتُّ لِمَعْفَرَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَحْمَةً خَيْرٌ
مِّمَّا يَجْمَعُونَ﴾ آل عمران/۱۵۷.

پاشان قورئان لهباسی حالتهی دواي کوژرانی نهو شهیدانهدا وایان وهسف دهکات که نهوان
زیندوون و لهلای خودای خۆیان بهردهوام رزق و رۆزیان پتدهدریت و نهو ژبانه بهختیارهی لای
خوداشیان به شیوهیهک باس دهکریت کهخوشهویستی شهیدبوون دهخاته دلانهوهو ترسی
مردنی تیادا ناهیتیت، وهک خودا دهفهرمویت:

﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ ﴿۱۴۴﴾ فَرِحِينَ

بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٧٧﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾ آل عمران/ ۱۶۹-۱۷۱

واته: {نهی موسلمانان وای دانه نین که نه وانه ی له پیناوی خوادا کوژراون مردووبن به لکو هر زیندوون و له لای پوره دگاریانه وه رزق و رژیسان پی دبه خشریت و به باشتین شیوه باسیان ده کریت و له خاځیره د ا بهه شتی نه پراوه یان پی ددریت، ټینجا نه وانیش زور شادمان و خوشحالن به و ریزو که رامه ته بی وینه یی که خوادا پی ی خه لات کردوون. دلشادیشن به و که سانه ی که دوا ی نه وان خوادا پله ی شه هاده تیان پی دبه خشریت و هیچ نیگه رانی و خه فته ټیکشیان له سمر مال و سامانی دنیا نی یه و پرهو شی هیچ سامان و پله و پایه کی دنیا نین و شاهی بو ه لئاکیشن. هه روه ها دلخو شن به و هه موو نیعمه ت به خشنه ی خوادا، به تابه تیش نیعمه تی شه هیدی و خو به خت کردن له پیناوی سهرخستنی دینی خوادا.. جا خواداش بیگومان پاداشتی نه و پرواداران و ناکات، که به دهم بانگه وازی خوادا پیغمبره که یه وه چوون و به ته وای خو یان یه ک لاکردو ته وه بو نه و نه کرکه گه ورو گرانانه ی، که پی یان سپیراوه له جیهاد و رو به رو بوونه وای دوژمنانی خوادا}...

* * *

نهم نایه تانه و هاوشیوه کانی تریان دوا ی نه و کاره ساته ی جهنگی (ثوحد) هاتوونه خواره وه که ټیشکانیان له جهنگه که دا خهم و خه فته ټیکه هیجگار زورو ناسه واریکی قولی ی دلته نگی ی له ده روونیان دا دروست کردبوو، چ له ده روونی پیغمبره و چ له ده روونی هاوه لانیسی دا، نه ویش دوا ی نه وای باشتین و چاکترین خو شه ویستانیان له پرواداران له ده ست چووبوو، له وانه ی خوادا پالاو تبوونی بو نه وای، که (نه و چیا سهرکه ش و بلنده) دوا بین نیشتگای دنیا یان بیت و باوهری ته و اویشیان به و مه سه لیه هه بوو که له پیناوی دا شه هیدبوون و، ره زامه ندی خواداشیان بو خو یان مسوگر کرد.

پیغمبره ی خوادا هه میسه یادی ژیان و هه لس و که وتی نه و پاله و انانه ی ده کرده وه. کاتیک له دواوړو که کانی ژیانیشیاوو و بهرله وهی مالئاوایی له دنیا بکات سهردانی گوړه کانی نه و پاله و انانه ی کردو نرای بو کردن و بو خه لکیش له باره یانه وه دواو پهنو ناموژگاری زیاتری پیگه یانندن، هه روه ک (عه قبه سی کوری - عامر) گپراویتی یه وه گوتویه: {پیغمبره ی خوادا دوا ی هشت سال نوژی له سمر هه موو کوژراوانی (ثوحد) کرده وه و هک نوژیکی مالئاوایش

وابو له زیندوان و له مردوان}، پاشان چووه سهر - مینبر - و فهر مووی :-
 {بیگومان من پیش هه مووتان وا خه ریکه مالتاواایی له دنیا بکه م و، شایه تیشم له سهرتان و
 واده مان سهر هه زه که یه^(۱)... چونکه من لهم جیگه یه مه وه بژی ده پروانم... بیگومان من
 سه بارهت به ئیوه ترسم له وه نی یه تووشی شیرک و هاوهل بۆ خوادانان بن، به لکو ده ترسم باوهش
 به دنیا دا بکه ن و پیشپرکی ی له سهر بکه ن}....

(عقبه) گوتوویه: (نیتر نه وه دواين جار بوو پروانم بۆ پیغه مبهری خودا)^(۲)...

چهند جوانه فهرمووده که ی پیغه مبهر!! (ده ترسم باوهش به دنیا دا بکه ن و پیشپرکی ی
 له سهر که ن)... نهم فهرمووده یه به لگه یه که لهو به لگانه ی، که راستی ی پیغه مبهرایه تی ی
 له چاخه کانی میژووی موسلمانان دا سه لماندوه. نه وه بوو له راستییش دا ترسناکترین به لا، که
 له دوا ی مردنی پیغه مبهر تووشی موسلمانان بوویت هه تا نه مرۆ پیشپرکی و کیبه رکی یه
 له سهر دنیا و پله وایه و پیشه وایه تی. ههر نهم پیشپرکی یهش نه وه ده ولته گه وره و فراوانه ی بۆ
 تیک دان که به باوهرو قوربانی دان بنیاتیان نابوو، بهرده وام، تا نه مرۆش ههر نه وه باوهش
 به دنیا دا کردن و پیشپرکی له سهر دنیا یه شه که بووه ته سیمای دیاری په رته وازه یی و لاوازیان و
 کهوتنه ژیر چه پۆکی داگیر که ران و زال بوونی نه ته وه کانی تر به سهریان دا.

(۱) هه زه که / بیگومان نهم هه زه له شته نادیاره کانی پۆژی دوا یی یه، به لام وا بۆ ده جیت شوینیکی به ههشت بیت.
 (۲) بخاری گێڕاوه تیه وه.

به ندى سى يه م

((په پماننامه ی - حوده یییه -))

- (سردانی "مسجد الحرام" - پښتړتن له سردانه کى پښه مبهړى خودا -
- دان وستان له نيتوان "قورېش" و "پښه مبهړى خودا" - به يعه تى (رضوان) -
- په پماننامه ی پښکھان - کاريگه رى ي په پماننامه که له سرد موسلمانان -
- به رنجامى په پماننامه ی "حوده یییه")

سهرنجيك :-

پښه مبهړى خودا جگه له جيهادى سهر بازى، جيهادى كى سياسيشى هه بووه و نه م جيهادهش (وهك نهوى دى) به هاو بايه خى ته واوى هه بووه، گرننگر تين دهسكهوت و ناكامى نه م جوړه جيهادهش به دى هاتنى نه و فته گه وړه يه، كه (فته كړدنى مه ككه) يه و ئيسلامى پى به هيتز بوو و له دورگه ي عه ربه ييش دا بووه تاكه مهنه جى دهسلات و بالاده ستى.

. فته كړدنى مه ككه به كاريكى سياسى دهستى پى كړد، كه خودى پښه مبهړ نه نجامى داو نه وپه رى دانابى و حيكه متى تيدا به كاره يتنا، كاره سياسى يه كهش (په پماننامه ی - حوده یییه) بوو، چونكه نياز و نامانجى پښه مبهړ هه رگيز شهرو كوشتار نه بووه، به لكو بلاو كړنه ووى بانگه وازى ئيسلامى بووه، به لام نه گه ر كارى بلاو كړنه ووى بانگه وازه كesh رى ي لى بگيرايه و ناتاج هه ر به كوشتار و ناچار بوون به خواستى سهر بازى بوايه نه و پنه اى ده برده به ر. هه ر كاتيكيش دهر فته تى ناشتى هه بوايه پنه اى بو دهر دو له كارى سولج و ناشته واى دا زور كارامه بوو.. له م بندهش دا به كورتى باسى (په پماننامه ی - حوده یییه) بو خوښه رى به رتيز ده كين و ناماژهش بو به رنجام و ناسه واره نايابه كانى ده كين...

سەردانی "مسجد الحرام"

لەشاری (مەككە) دا —مسجد الحرام— ڕووكەى عەرەبەكان بوو بۆ عیبادهتیان و هەموو سالتیک لەمانگە —حەرامەكان^(۱)— دا حەجیان تیا دا دەکردو هەر کەسێک بچواوەتە ناویەوه، پارێزراو دەبوو. تەنانەت گەر پیاویک لەوێ دا سەرخت ترین دوژمنی خۆی بدیایە جورئەتى ئەوێ نەبوو شمشیرەکەى بەڕوودا هەلکێشیت یان خۆنى بریژیت. کەچی قورەیشی یەکان لەو ڕۆژەوێ (محمد) و هاوێلانی کۆچیان کردبوو بریاریان داو نەهێلن بچنە ناو (مسجد الحرام) وەو لەنێو هەموو عەرەبەکانیش دا ئەو مافەیان تەنها لەموسڵمانان زەوت کردبوو.

بێگومان موسڵمانەکانیش ئەوێان زۆر پێ ناخۆش بوو، چونکە پێگرتنیان بوو لە بەجێهێنانی ئەو ئەرکە ئاینییەى لەسەریان فەرز کرابوو. تا ئەو کاتەش شەش سالت بوو هیجرەتیان کردبوو و زۆر پەرۆشی زیارەتى (مسجد الحرام) بوون.

ڕۆژێکیان موسڵمانان لەلای پێغەمبەرى خودا کۆبووونەوهو ئەویش ڕوى تى کردن و پوختەى خەونیکی ئەو شەوێ خۆی بۆ گێژانەوه کە لەخەونى دا هەوالی پى درابوو ئەوان بەپارێزراوى یەوه دەچنە نێو (مسجد الحرام) وەو لەکاتیکی دا دەچن کەسەریان تاشیوهو هەندیکیشیان قۆیان کورت کردۆتەوه بى ئەوێ لەکەس بترسن.

ئینجا پێغەمبەرى خودا دانیشتوانی (بەسریب) و خەلکی دەورووبەرى لەدیهایىو دەشتەکی یەکان کۆکردەوه تاکو لەگەلێ دا بچن بۆ بەجی هینانی (عومرە)^(۲) واتە بۆ سەردانی —مسجد الحرام— لە —مەككە— لەهەمان کاتیش دا پێغەمبەر پێشبینی ئەو ئەگەرەشى دەکرد، کە قورەیش لەجەنگێک دا بەرەو ڕوویان ببنەوه یان ڕێیان پێنەدەن بچنە ناو (مسجد الحرام) وەو. لەوێلامى داواکەى پێغەمبەردا زۆر کەس لەدەشتەکییەکان (الأعراب) ئامادە نەبوون ئەو سەردانەى لەگەل دا بکەن و هەروەك قورئان لەزارى ئەوانەوه دەگێژێتەوه گوتیان: ﴿شَعَلْنَا أَمْوَالَنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا﴾ (الفتح/ ۱۱). هۆکاری راستەقینەى نەچوونی دەشتەکی یەکان

(۱) مانگە حەرامەكان ئەو چوار مانگەبوو کە شەڕوکوشتار تیايان دا حەرام بوو، مانگەکانیش (ذوالقعدة — و — ذوالحجة — و — محرم — و — رجب)ن.

(۲) عومرە (عُمرة) فەرزی سەرشانى هەر موسڵمانێکە یەك جار لە تەمەنیدا (فرض عين) کە سى ڕوکن و قۆناغى تێدايە: (۱) —ئیحرام بەستن. ۲— سوڕانەوه بەدەورى کەعبەدا. ۳— هات وچۆی نێوان — صفا — و — مروة —).

له گهل پیغه مبهرو هاوه لانی دا نهو بهوو وایان ده زانی گوايه (محمد) و هاوه لانی هه رگیز لهو سه فهره یان ناگه پینه وه کافران له ناویان ده بهن...

ههروهك خوداش لهم نایه تانه دا ده باره یان ده فهرمویت:

﴿ سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنْ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ۝۱۱﴾ بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولَ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَزُيِّنَ ذَٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنًّا السَّوْءَ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا ﴿الفتح/ ۱۱-۱۲...﴾

واته: {ئهو خۆدواخه رانه ی له ده شته کویه کان بوون و که شهیتان پێ ی نه دان له گهل پیغه مبهردا ده رچن پیت ده لێن: (نیمه مال و حال و کارو کاسبی ی پۆزانه و کهس و کارو مندال و خێزانمان خه ریکیان کردوین به خۆیا نه وه به هۆی نه وان وه ناتوانین له گهل تا ده رچین و تۆش نه ی پیغه مبهری خودا داوای لیخۆش بوومان له خودا بۆیکه). به لām نه وان وه تی زمانیان و نیازی دلیان لێن جو دایه، چونکه خۆدواخت و نه هاتنیان له گهل تۆدا به هۆی گومان کردنیانه وه یه له سه رگرته ی نهو سه فهره. تۆش پێ یان بلی: (نه ی کێ ده توانیت پارێزگاری له مال و سامانتان بکات گهر خودا خواستی زیانیکی بۆتان هه بیته، کێ ده توانیت شتیکتان بۆ دابین کات گهر خودا لیتان قه دهغه بکات. به لām له راستی دا خودا خۆی ناگادرای نیازو ناکارو کردارتانه و ده زانیته بۆچی له گهل نه هاتن و له سه ره نه وه لیتان ده پرسیتته وه. ئیوه گوماتان و ابوو گوايه ئیدی پیغه مبهرو بپواداران هه رگیز بۆ -مه دینه - ناگه پینه وه).

ئینجا پیغه مبهری خودا له گهل کۆچکاران و پشتیوانان و هه ندیک لهو عه ره بانیه ی به ده م داواکه یه وه چوو بوون له شار ده رچوون^(۱) و ژماره یان هه زار و چوار سه د کهس بوو و هه یچ چه کێکیان پێ نه بوو ته نه ا نهو شم شیرانه نه بیته که خسته بوویانه نه نیو کیلانه کانیانه وه و ناژه له کانی دیاری (اله دی)^(۲) ش بۆ (بیت الحرام) یان له پیش خۆیا نه وه لی ده خوپی تاکو چ قوربه یش و چ هه ر خه لکیکی دی به چاکی بزانه، که نه وان بۆ سه ردان و زیاره تی مالی خودا ده رچوون نه ک بۆ جه ننگ و کوشتار.

(۱) ده رچوونیان له مانگی (ذوالقعدة) دابوو، که له مانگه هه رامه کان بوو.

(۲) هه دی (اله دی) نهو ناژه له یه که ده کرته دیاری بۆ (بیت الحرام) سانیتر حوشریت، یان مانگا، یان مه ر، جا پیغه مبهری خوداش لهو سه ردانه دا هفتا حوشری قه له وی دا بووه پیش خۆی. نهو ناژه لانه ش دوای کۆتایی هه نانی زیاره ت سه رده به رین و گۆشته که ی به سه ر هه ژاران دا دابه ش ده کریت.

رېځگرتن له سهر دانه کې پيغه مبهري خودا

پيغه مبهري گه شته شوئنيك پي ي دهليين (عسفان) و لهوي هه واليكي پي گه شته له مبهري نه وي، كهوا قور هيش هه ستيان به هاتني كرووه و برياريان داوه نه هيلن بچيته نيو مه ككه و خوشيان ساز داوه بژ جهنگ به سهر كرايه تي (خاليدي كوري - وليد) - كه تا نه و كاته هيشتا موسلمان نه بوو بوو.

پيغه مبهري خودا كاتيكي هه والي (خوساز داني قور هيشي بژ جهنگ) پي پراگه يانرا، فهرموي: (هه ي داخ بژ قور هيش چند شهر انين و شهر و كوشتار بيخي له بن دهر هينان و كه چي ناهيلن من و خلكي به يه ك بگه ين.. نايا جگه له خير چي رووه دات گهر پيگه بدن چاومان به خلكي بكه ويټ؟ نه گهر كوشتميان يان تووش شكستيان كرين نهوا خواستي نهوان به دي ديټ و نهوه رووه دات كه ده يانه ويټ.. خو نه گهر خوداش سهر رختا به سهر يان دا نهوا هه مويان به پاريز راوي و سهر به رزي يوه دينه نيو نيسلامه وه. ده سا به خودا له كروو كوشي خوم و له جيهاد له گه ليان دا به رده وام ده م و له پيناوي نهو دينه دا تيده كوشم، كه خودا مني به هويوه په وانه كرووه هه تا نهو كاته ي خودا به ناماغي ده گه يه نيټ يان هه تا نهو كاته ي مردن يه خه م پي ده گريټ).

پاشان پيغه مبهري خودا له گه ل هاهه لاني دا پيگه يان گوړي و لاي راستي پيگه كه يان گرته بهر له نزيك (خوده يييه) و لهوي خوشتره كه ي پيغه مبهري چوكي داداو خه لكه كه گوتيان: (نهوا خوشتره كه چوكي دادا)، نهويش فهرموي: (نه خير له خويوه دانه نيشتووه به لكو خوداي راگري فيل را يگر تووه (واته: مه به ستي نهو له شكره ي نه به هديه، كه فيليكي زوري له پيشه وه بوو و به ته ماي داگير كړني مه ككه و رووخاندي - كه عبه - بوون به لام خودا له جي يه ك دا بندي كړن و نهو كار هساته به ناهوانگه ي به سهر هينان، كه له ميژوودا تو مار كراوه).

هه روه ها پيغه مبهري فهرموي: {نه مړ قور هيش داواي هه ر كاريك لئ بكن، كه مه به ستيان گه يانديني په يوه ندي (صله ي په حم) بيت و بهيلن خزم و كهس و كاري هه ر دو لا به يه كتر شادين نهوا نهو كارانه يان بژ ناسان ده كين}. پاشان خوشتره كه ي به لايه كي تر دا لي خوري و خوشتره كه ش هه ستايه وه و كهو ته ري تا گه شته نهو سه ري (خوده يييه) و لهوي لايان داو خه لكه كه ش زور تينويان بوو و سكالاي بي ناوي و تينوييتيان لاي پيغه مبهري كرو. نهويش تيريكي له هه گه كه ي دهر هيناو دا يه ده ست پياويك له هاهه لاني و داواي لي كرو نهو تيره بخاته بيركيكي نهو ناوچه يه. نهويش هه ليديا ه ناوي و نيدي ناويكي زوري ليوه هه لقولاو ناويكي سازگارو شيرينيش بوو و هه موو قاپ و كه ره سه كانيان لي پر كرو له ده وري قه راغي بيره كه كزبونوه.

دانوستان له نيوان قوره ش و پښه مبهري خوادا

له و کاتانه دا، که موسلمانان له و ناوچه يوه لای بيره که لایان دابوو، قوره ش يه کان چهند نيرراويکيان يه که له دواي يه که روهانه کرد بولای پښه مبهري خواو هاوه لانی و پرسياي هوی هاتنه که يان ده کردو گومانيشيان هه بوو له و مبه سته ي پښه مبهرو هاوه لانی هه يانه له و سه فمده دا. پښه مبهري هه والی پي دان که نه و بۆ سه ردانی (مسجد الحرام) هاتوه. به لام قوره ش له کاتي هاتنه وهی هر نوينه ريکيان و بيستنی نه و هه والدا که و بۆ زيارت هاتوون گومانيان له دل دا دروست ده بووه وه و باوه ريان نه ده کرد. بۆيه دواجر نوينه ريکی جی ي متمانه ي ته و اويان نارد که خاوه ن پله يه کی کومه لايه تيش بوو، نه و ش (عروه ي کوري مسعودي ثقفي) ي گه وهی خه لکی (طائف) بوو، که چو و بۆ لای پښه مبهري خواو پي ي گوت: (نه ي محمد، تو هه موو جوړه خه لکيکت تيکه ل کردوه و به چاک و خراپه وه هيناوتن و به ته مايشيت بييت بولای بنه چه و باواني خوت و بولای هوژو تيره که ت تاكو به مانه ليکيان بترازييت و په رته وازه يان که يت. جا نه و قوره ش ي ش سوينديان خواردوه له سه رنه وهی، که نايت هه رگيز تو به هيزو ده سه لاتوه خوت بکه يت به ناويان دا. ده سا به خدا و ا ده بينم که هه موو نه م خه لکه هه مبه ري نه گي دوات که و توون پشتت به رده دن و ده بن).

له و ي دا خيرا (نه بريه کي) قسه که ي به (عروه) بري و به ربه رچی دايه وه گوتي (نه خير... هر نيتمه پشتگيري لي ده که مين و به که لکی دين نه و... جا وريابه له گفتارت)...
(عروه) کاتيک قسه ي له گه ل پښه مبهري خوادا ده کرد ريشي پښه مبهري ده گرت و (مغيره ي کوري - شعبه) ش به ده ستي دا ده دا هر جاريک بيويستايه ريشي بگري.

دواي نه و ناخواتنه ي نيوانيان (عروه) گه رايه وه به ر له گه رانه وه ش تيبيني نه و حاله تانه ي کردبوو، که هاوه لان چو ن ريز له پښه مبهري ده گرن و کاتيک ده سنويونک ده گريت خه ريکه له پي شپړکی ي خزمه ت کردنی دا يه کتري له سه ر ده خن و به فزل و عيباده تي به هره مده ن ده بن و کاتيک له گه ليشيا ده و دين ده نكيان له ناستي دا نرم ده که نه وه و ژوريش بۆ ناوچه وانی ناروانن، تا پتر ريزو شکوی بۆ دانين.

(عروه)، که گه رايه وه هه موو نه و دياردانه ي هه لس و که وتي نيوان پښه مبهري هاوه له کاني بۆ گي رانه وه گوتي: {نه ي کومه لي قوره ش به خدا من که چووم بۆ لایان وه که نه و ي (کيسرا) بينم له نيو ممله که تي داو - قيسره - بينم له ريزو گه وريه ي دا. به راستيش هيج پاشايه کم له نيو گه له که ي دا وه - محمد - له نيو هاوه لانی دا نه ديوه}. ديتم گه ليکن له هه موو شتيک دا

ئەو سەرکردەییەیان دەپارێزن و زۆر دڵسۆزن بۆی و ناھێلن ھەرگیز تووشی ھیچ ناخۆشی یەک بێت. جا ئێوەش بیربکەنەو و پاتان چی دەبێت لەسەر ئەو نیازە راستەقینەیی، کە خستۆتیی یە بەردەمتان و، کە بە راستی بۆ زیارەت دێت. جا ئێوەش ئەوێ خراوەتە بەرچاوتان پەسندی بکەن. منیش لەسەرئەو ئەمۆژگاریتان دەکەم و بەرژووەندی ئێوەم لەلا مەبەستە. لەگەڵ ئەمەش دا من دەترسم ئێوە بەسەریا زالا نەبن}.

لەو کاتەدا سەرانی قورەیش گوتیان: (ئەم قەسە مەکەو وای بۆ مەچۆ، بەلام لەو ئەلامی مەبەستەکە دا پڕیارمان وایە ئەمساڵا بیکەڕێنێنەو و با سالی نایندە بێت بۆ زیارەت).

دوای ئەمە پێغەمبەری خودا وای بەچاک زانی، کە (عثمانی کوری عەفان) وەک نوێنەریکی خۆی بنێرێت بۆلای قورەیش— تاکو لەنزیکەو مەبەستی ھاتنەکە ی بگەییەت پێیان. (عثمان) پەيامی پێغەمبەری خودای بە—قورەیش— گەیاندا کاتیکی لە وەو ناخاوتنی بوو، سەرانی قورەیش پێی یان گوت: {ئەگەر تۆ خۆت دەتەوێت بەدەوری (بەیت) دا بسوورێتتەو— طواف— بکەیت ئەو پێت پێدەدرێت و بۆخۆت بەدەوریا بسوورپێت}.

(عثمان) گوتی: (من وا ناکەم ھەتا پێغەمبەری خودا بەدەوریا نەسوورپێتەو)..

دوای ئەم وەلامە قورەیشی یەکان (عثمان) یان لای خۆیان بەندکرد. بەلام ئەم ھەوالە بەجۆریکی تر لەنێو موسلمانەکان دا بلاوکرایەو کە گواپە قورەیش (عثمان)، یان کوشتووە. کاتیکی بەھەمان جۆریش ئەم ھەوالە بەپێغەمبەر گەیشت، فەرمووی: {ئەم جێگەییە جی ناھێلن ھەتا ڕووبەر و یان دەبینەو و کوشتاریان دەکەین}.

بەیعەتی—رضوان—"بەلێنی رەزامە ندبوونی خودا"

کاتیکی بارودۆخەکە بەو بارەدا شکایەو پێغەمبەری خودا ھاوێلانی کۆکردەو و داوای لی کردن بەیعت و بەلێنی لەسەر—مردن— پێی بەدەن لەکاتی جەنگ و کوشتاری بێ باوەپان دا، ئەوانیش ھەموو تێکرا—تەنھا یەک کەسیان نەبێت— بەیەک دلا ئەو بەلێنەیان پێی داو پێ و پەسەیی بەیعتە کەشیان لەژێر درەختێکی دابوو. پرسیار کرابوو لەیەکیکی لەوانەیی ئەو پۆژە نامادەیی بەیعت دانەکە ببوون: (لەسەر چ شتێکی بەیعت و بەلێنتان بەپێغەمبەر دا بوو لەپۆژی—خودەیییەدا—؟). ئەویش لەو ئەلام دا گوتبووی: (لەسەر مردن)..

لەگێڕانەوێکی تریش دا ھاتووە: (ئەوان بەیعتیان دابوو بەپێغەمبەر لەسەرئەوێ لەجەنگ رانەکەن).. مەبەست لەمەش خۆراگرتن لەکوشتاردا بوو ھەتا سەرکەوتن بەدی دێت

سا نيتړ قوربانيدان همر چړنيك و همر چهنديكيشي بويت و كهسيان هله نهيته له بهرامبه ر
دوژمن دا ته ناته گهر تووشی همر نارحه تي و بارگرانی يه كيش بين.

له قورثان دا وهسفی ثم بهيعة ته كراوه و ستايشی شو پرواداره پالنه وانانهش كراوه، كه
بهيعة تي - مردن - يان دابو به پښه مېهره كی خويان، همره كه خدا له باره يانه وه ده فرموييت:

﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ

السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَبَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا﴾ الفتح/ ۱۸... واته: {بيگومان خدا پازی بووه لهو

پروادارانې بهيعة تيان پي داي و ناماده ي بهليني (ره زامه ندبوونی خدا - بيعة الرضوان) له -

خوده بيبييه - بوون له ژير دره خته كه داو ناگاداري نيازه كانی نيو دليانه، كه چهنده راستگوو

نيازيك بوون، له بهرامبه ر نه مېش داو له پاداشتي شو ههستي نازايه تي و جواميري يه

پرواداريتي يه يان دا خوداش هيمني و دلنيابي و خوراگريي ي زياتري پي به خشين و

له مېروداش بهم زوانه فه تخيكي ديارو سر كه وتنيكي تازه يان پي خه لات ده كات}.

په يمان نامه ي پيگهاتن

له كاتيک دا موسلمانان له گهر مې ناماده باشي و خوسازدان بو جهنگ دابوون، كت وېر

هه واليكي نو يان بوهات له سر نه وهی، كه - عثمان - نه كوژاوه و دواي هه وال كهش هينده ي

نه برد كه - عثمان - خویشي هاته وه بولايان. بهم هوپه وه دان وستان له نيوان همر دودلا ده ست

پيكر ايه وه و قورپه يش نوپنهرتيكي خويان نارد بولای موسلمانان كه (سهيل - كوري - عمرو)

بوو تاكو مېرجه كانی پيگهاتن و ريگه وتنيان پي بگه يه نييت، واته شو جوار مېرجه ي كه قورپه يش

دايانا بوون و، نه مانه بوون:

په كه م: پرياردانی هودنه ^(۱) يه كه له نيوان (قورپه يش) و (موسلمانان) دا بو ماوه ي ده سال.

دووه م: نه گهر كه سيك له قورپه يش په نای برده بهر موسلمانان و چووه ناويان لهو

ماوه يه دا، ده ييت موسلمانان بېگه رپننه وه بولای قورپه يش. به لام نه گهر كه سيك

له موسلمانان را ي كرده ناو قورپه يش، نهوا ناييت بېگه رپننه وه بولای موسلمانان.

(۱) - هودنه - له زمانې عېره بې دا بهو ماوه يې دواي وه ستاني جهنگ و ناگريه ست ده گوتريت، كه همدوو
لايمني ناكو تياي دا به چمند مېرجه كه شهروكوشتار پاده گرن و خويان سازه كن بو دان وستان و گف و گوی
تاييه ت به ريگه وتن و به دي هپناني ناشتي و پړانده وهی كي شه كان. (وه رگير) ..

سى ٻيهم: دهبيت ٺهڻ ساله موسلمانن کان بگهريٽنه وهو زياره ته كه ٻو (مسجد الحرام) و ٺهرڪي (عومره) يان ٺهڻام نه ڏهن، به لڪو سالي ٺاينده بيٺنه وهو ٻجهه نيو مهڪه ٻو ماوهي تنها سى رُوڙ، دواي ٺهوهي قورپهيش ٺهو سى رُوڙه ٻڙيان چوڙا دهڪن و به لام نايٽ موسلمانن کان هيچ چهڪيڪيشيان پي بيٽ، تنها ٺهو شمشيرانه نه بيت كه ڪرابن به ڪيلا نه ڪانيان دا.

چوارهم: هر كه سيڪ له — غهيري قورپهيش — ٻوي هديه بجيٽه نيو ريزي (حمد) وهه گهر خوازياري ٺهوهي بيت، هر كه سيڪيش (گهر بيهويت) ٻوي هديه بجيٽه نيو ريزي قورپهيشه وهه. پيغه مبريش ٺهو مهرجانهي "قورپهيش" ي په سندرڪد.

ڪاريگهري پهياننامه كه له سهر موسلمانان

موسلمانان له پهياننامه يدا ڪاريڪي قورسي وايان په چاو ده ڪرد كه نه توان شاني بده نه بهر، هر ٻويهش تيڪرا ريڪه وتن له سهرنه وهي لهو روه وهه له گهل پيغه مبردا بدوٽن. يه ڪيڪ لهو قسانهش كه ٻڙيان ڪرد ٺهوهو پويان گوت: (ٺهي پيغه مبري خودا چوڻ ده بيت ٺيحه هر كه سيڪ له ٻوٻاوهان بگهريٽينه وهه ٻولاي قورپهيش ڪاتيڪ ديت ٻولامان و موسلمان ده بيت كه چي له هه مان ڪات دا گهر كه سيڪ له ٺيحه هه لگهريٽنه وهه بجيٽه ناو نهوان نه يگهريٽينه وهه ٻولامان ؟) ...

لهو لاميان دا پيغه مبر فهرمووي: {گهر كه سيڪ له ٺيحه پاشگهريٽنه وهه بجيٽه نيو نهوان وهه ٺهوهه بيگومان خودا خوي دوروي خستوتنه وهه، هر كه سيڪيش لهوان بيٽه نيو ٺيحه وهه ٺيحهش بيگهريٽينه وهه ٻولايان ٺهوهه خودا هر دهر بازيڪي رزگار بوني ٻو ده دوزيٽنه وهه}.

بهراستي پهنگدانه وهه ڪارايي ٺهو پهياننامه يه هينده توندو ناخوش بو له لاي موسلمانن کان كه (عمرى ڪوري — خطاب) خوي بگهريٽنه لاي (ٺهويه ڪر) و نارهازي و خه م و ٺازاري خوي له سهر پهياننامه كه ٻو ٺاشڪراڪات. به لام (ٺهويه ڪر) به هيٺمي يهوه روي تي ڪردو پي ي گوت: {ٺهو خوي پيغه مبري خودا يهوه سهر پيچي له فرماني خودا ناکات و ههر خوداش پشتيوان و سهر خريه تي} ... كه چي (عومهر) بهو وتهيهي (ٺهويه ڪر) قايل نه بو، به لڪو چو ٻولاي خودي پيغه مبره وهه مان وتهشي ٻو دهر پري و خه م و نيگه راني ي خوي ٻو باس ڪرد له سهر ٺهو پهياننامه يه ... پيغه مبريش پي فهرموو: {من بهنده پيغه مبري خودام و سهر پيچي له هيچ فرمانيڪي ناهه م و خوداش فرمانوشم ناکات}.

پاشان پيغه مبري خودا — (علي ڪوري — ابو طالب) ي بانگ ڪرد ٻو نووسينه وهي مهرجه ڪان و فرماني پي ڪرد بنو سيٽ و دهقي پهياننامه كه بهم پهنگه داريٽيٽ: ﴿يٰۤاَيُّهَا

اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ﴿١﴾ به لām خیرا (سهیل) ی نوینه ری قوره یش به ره لهستی ی کرد، که ناییت وای دار یثیت و پی ی گوت: (قوره یش ته نها - بِاسْمِكَ اللّٰهُمَّ - ده زانییت). له و ساته دا موسلمانان کانی ش هاواریان لی به رزبووه ووه به و پیداکرته ی نوینه ره که ی (قوره یش) تووره بوون. به لām پیغه مبه ر فره مانی به (علی) کرد بنووسیت (بِاسْمِكَ اللّٰهُمَّ) و دوای نه وه ش پی ی فره موو بنووسیت (نعم نووسراوه نه وه یه که پیغه مبه ری خودا سولحی له سه رکردوه له گهل....)، دووباره (سهیل) به ره لهستی له سه رنه وه ش کردو گوتی: (گه ر بمانزانیایه تو پیغه مبه ری خودایت شه رو کوشترامان له گهل دا نه ده کردیت و ریگه ی زیاره تی (به یت) مان لی نه ده گرتیت. به لکو ده بیت له جیاتی نه وه ناوی خوت و باوکت بنووسیت. پیغه مبه ریش به (عه لی) فره موو: {نمی - علی - وشه ی (پیغه مبه ری خودا - که (رسول الله) بکوژینه ره وه}. دیاره (عه لی) یش زورگران بوو له سه ری گه ر نمو وشه یه بکوژینیت شه وه. بزیه پیغه مبه ر خوی نووسراوه که ی لی وه رگرت و وشه که ی (رسول الله) ی به دهستی خوی سپی یه وه و نینجا به (عه لی) فره موو: {بنووسه: نعم نووسراوه نه وه یه، که (محمدی کوری - عبدالله) سولحی له سه رکردوه له گهل (سهیل سی کوری - عه مر) دا...}

له م باره یه شه وه سروه شی خودایی هاتوته خواره وه نه و جوړه مامه له وه هه لئس و که وته ی (سهیل) ی به نابه جی داناهو له هه مان کاتیش دا ستایشی نه وه هه لئسته له خو بو ردوانه یه ی پیغه مبه رو بروادارانیشی تیداکراوه، هه روه ک خودا له باره یه وه ده فره مویت:

﴿ اِذْ جَعَلَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فِيْ قُلُوْبِهِمْ الْحَمِيْةَ الْحَمِيْةَ اَلْجَاهِلِيَّةَ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِيْنَةً عَلٰی رَسُوْلِهِٗ وَعَلٰی الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْاَزْمَهٗ كَلِمَةً اَلْفَوْى ۝۲۶﴾ الفتح/ ۲۶. واته: (کاتیک کافران له تونده رویو پیداکرنتی کویرانه ی خو یان دا نه و په ری لوتبه رزو خو به زل زان بوون و نه یانده هیشت موسلمانان بچه نیو - مسجد الحرام - وه، خوداش (ئارامی و دلنیایی) ی له لایه ن خو یه وه بو پیغه مبه رو برواداران ره خساندو فره مانیشی پیدان پابه ندبن به وشه ی خوا به یه ک گرتن (توحید) وه که وشه ی حقه ی (لا اله الا الله محمد رسول الله) یه که بنه مای ته قواو له خواترسانه).

دوای نووسینه وه ی نه و مه رجان ه که هه ردوولا پیوه ی پابه ندبوون و کاریان پی ده کرد، پیاوکی موسلمان که ناوی (أبا جندل) بوو و له وه و پيش قوره یش نه یه یشتبوو هیجره ت بکات، په نای برده لای موسلمانان و، پیغه مبه ریش پی ی فره موو: {ئیمه ری که و تننامیه کمان له گهل نه و قه ومه دا به ستووه په یمانیک له نیوانان دایه ناییت بیشکیتمین. جا تو ش بگه ری ره وه و ئارام بگه رو دلنیابه له پادا شت لای خودا، چونکه بیگومان خودا ده ربازی رزگار بوونی بو تو وه موو بی چاره و چه وساوانی نه وی داناهو}.

دروستی عه قلی هاوسه ری پیغه مبه ر

دواى ته و او بونى مه سه له ی سولج و ړيکه و تن نامه که، پیغه مبه ری خودا فره مانى به موسلماننه کان کرد کوتایى به (ثی حرام ی عومره) که یان بی نن و سه ریان بتاشن و نه و ناژه لانه ی بۆ قوربانى دواى عومره یان هی نابوو سه رېرن.

به لام موسلمانان تووشى خه م و خفه تیكى زۆر بېوون و ده ستیان نه ده چوه سه ر هېچ کار ټيک، نه مه ش وای لى کرد بېوون ده ست نه که ن به به جى هی نانی نه م فره مانه ی دواى و واقیان وړ ما بوو.

له و ساته وه خته ناسک و هه سه سه ش دا پیغه مبه ر چوه وه نیو شوینى هه وان هه ی خو ی له و چادره دا که بۆى نامه د کرابوو و یه کیک له هاوسه رانیشى (که - ام سلمه - بو) له گه ل خو ی دا برد بوو. جا که چوه لای (ام سلمه)، فره موو: (موسلمانان تیا چوون. فره مانیان پى ده که م که چى جې به جى ی ناکه ن). (ام سلمه) ش پى ی گوت: (نه ی پیغه مبه ری خودا نایا تو هز ده که یت نه وان تیا بچن؟ تو خوت سه رها نه و کارانه ی فره مانیان پى ده که یت جى به جى بکه، بړو دهر وه بۆ لایان و بى نه وه ی له گه ل که سیان دا بدو یت به رانی قوربانى خوت سه رېره و سه رتاشه که ت بانگ بکه با سه رت بۆ بتاشیت)...

پیغه مبه ری خودا نه و رایه ی هاوسه ره که ی به چاک زانی و چوه دهر وه بى نه وه ی له گه ل هېچ موسلمان ټيک دا بدو یت هه تا قوربانى یه که ی سه رېرى و سه رتاشیى بانگ کرد سه رى بۆ تاشى. موسلمانانیش هه ر نه وه یان لى بینى، خیرا هه ستان و قوربانى یه کانیان سه رېرى و ده ستیان کرد به سه رتاشیى یه کترو ئیدى گرفتى پا به ندنه بېوون به و فره مانه وه له نارادا نه ما. به م ږه نگه ش (ام سلمه) نموونه یه کی زیندووى له راستى ی بیروړاو دوور بینى و دروستى ی عه قل پیشان دا.

لابردنى مهرجیکى په یمان نامه که

هه ر له و ماوه یه ی کار به په یمان نامه که ده کرا، موسلمان ټيکى دى له لای قوړه یشه وه پای کرد بۆ لای پیغه مبه ر که (ابو بصیر - عتبه ی کورى - أسید) بو.

قوړه یشه یی یه کانیش دوو پیاویان نار دبوو به دواى داو داواى ته سلیم کرد نه وه یان ده کرد. پیغه مبه ری خودا ش فره مانى به (ابو بصیر) کرد له گه لیان دا بگه ړی ته وه. نه ویش له گه لیان دا

گه پايوه. به لام له پيگه دا کاتيک نزيکي جيگه يه ک بوونه و پتي ده گوترا (ذا الحليفة) په لاماري يه کيک له و دوو پاسه وانه ي داو کوشي و نه و تر شيان له ده ستي ه لآت. به م چه شنه بؤ دوو هم جار گه پايوه بؤ لاي پيغه مبهري پي ي گوت (بيگومان تو به په يمان نامه که ته وه پابه ند بوويت و منت بؤ لايان گه رانده وه و نيدی قورپيش گل ه ييت لي ناکه ن).

به لام پيغه مبهري خودا فدر موي: (نه خير، ليړه مبه، به لکو به نار ه زوي خوت برؤ بؤ جيگه يه کي دي و له -مه دينه -دا مه مينه روه).

نينجا (ابو بصير) به ره ناوچه يه کي نزيک له پيگه ي -شام- که و ته پي که کارواني بازار گاني قورپيش پيادا تي ده پري و له و ي جيگير بوو. بيگومان چند موسلمان يکي تر يش له وانه ي له -مه که -ره له و ما و يه دا ه لآت بوون له و شوينه لايان دا بوو. جا هه مويان له و ي به يه گه يشت و (ابو جندل) ي يه که م په نابري ه لآتووش گه يشته لايان و هه موان پيکه وه پيگه يان له کارواني بازار گاني قورپيش ده گرت تا دؤخه که گه يشته نه و راده يه ي (قورپيش) ناچار بن نوينه ريان بنيرن بؤ لاي پيغه مبهري خودا و تکاي لابردي نه و مه رج ي په يمان نامه کي ليچکه ن و هه ردولا بيسر نه وه به تالي که نه وه، و اته نه و مه رج ي که دوو مين خالي په يمان نامه که يان بو و تاييه ت بوو به گيړانه و ي هه ر موسلمان يک گه ر له مه که وه رابکات بؤ -مه دينه -و يان هه ر موسلمان يک پاشگه ز يته وه و هه ليت بؤ ناو قورپيش و له مه ولا ته سليمي بکه نه وه.

پيغه مبهريش نه و تکايه ي لي په سندر کون و به م جوړه ش نه و مه رج ي سه خته ي نيو په يمان نامه که ه لوه شايه وه که بازار يکي توندي به موسلمانان گه يان بوو.

به ره نجامي په يمان نامه ي -خو ده يبييه-

له (مجمع ي کوري -حارثه) گيړا و ته وه که گوتويه: (به سداري ي -خو ده يبييه- مان کردو کاتيک نه و جيگه يه مان به جي هيشت ديتمان پيغه مبهري خودا له شوينيک دا، که پي ي ده گوتريت (کراع الغميم) راوه ستاوو خه لکي کؤر کؤر ته وه و نه و ي له سرووش (وحى) بؤ ي هاتبو وه خواره وه ده بخويند وه بؤ يان، که نه م نايه تانه بوون:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ۝ (١) لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُنْزِلَ رِجْمًا عَلَيْكَ وَيَهْدِيكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ۝ (٢) وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَظِيمًا﴾ الفتح/٣-١

واته: {نيمه نه ي پيغه مبهري -بريار مان دا به -فه ي -مه که -و فه ي شويناني تر يش

له داهاتوودا، ئەو فەتەش ڕوون و ئاشکرایە. هەتا خودا بە گشتی لە هەموو شتیکی پیشوو و دوا بێشت ببوو ریت (بێگومان خودا ئەم فەتەو — مغفرة — شی پێکەو بە ستۆتەو و مەبەست لە لیخۆشبوونیکی ڕەهای گشتگیو ڕیزانە، چونکە پێغەمبەر پارێزراو بوو لە گوناو سەرپێچی)... هەر وەها بۆ ئەوێ خودا بە چەندین سەرکەوتن و فەتە تر نێعمەتی خۆی تەواو کات بۆتان و جێگیرتان کات لە سەر ڕێی راست و، سەرکەوتنیکی بالادەستی و سەر بەرزانه تان پێی بێ خەشیت کە ئاین بە هەموو لایەك دا بۆ کە نەو و هەموو شتیکی سەر زەوی بە ڕووی بەرنامە ی خودا دا بکە نەو (واتە — فەتە بکەن)... {..

کاتیک پێغەمبەر ئەم ئایە تانە ی لەو جێگە یە دا بۆ موسڵمانان دە خوێندەو، پیاویك لی ی پرسی: (ئەو ئە ی پێغەمبەری خودا ئەمە — فەتە — بوو)؟ فەرمووی: (بە لی بەو خودایە ی گیانی — محمدی — بە دەستە ئەمە فەتە کە) (١).

بێگومان خوێندەری بە ڕیزی سەری سوڤدە مینیت لەم وەسفە ی قورئان کەوا ئەو ڕێکەوتنە ی (حودە بییە) ی بە فەتە ی ڕوون و دیار (الفتح المبين) دادە نیت لە کاتیک دا سوپایە کی وە ک سوپاکە ی موسڵمانان هەموویان ئەو ڕێکەوتنە یان بە لاوازی و بێ دەسلاتی و خۆ بە دەستە وە دان لە قەلەم دە دا تەنها یە ک پیاویان نە بیت، کە (نەبوە کر) بوو — خودا لی ی رازی بیت —.

لە دوا بێش دا موسڵمانان بە ڕووبووی ئەو ڕێکەوتنە یان بێش بۆیان ڕوون بوو وە کە هەر ئەو ڕێگە چارە ی باشتربوو بۆیان و سوودی زۆرو گەورە تریشی لە هەر فەتە یکی پیشووتر هەبوو بۆیان. بە لکو تەنانە ت زیاتر بۆیان دەرکەوت کە دەبوا یە ئەو هودنە یە هە بیت تا کو ڕێگە خۆش بیت لە بەردەم ئیسلام دا بۆ فەتە ی دلان لە ڕێی قەناعە ت پێی هێنان و بە لگە ی سەلمینەر وە نە ک هەر لە ڕێی شەرو کوشتار وە. دەبوا یە هودنە یە کە هە بیت کە ماو یە ک چە ک بخریتە لاو و بوار بۆ عەقلە کان ڕە خەسین تریت بە شیو یە کی هێمانە بیربە نەو و لە ڕێساو بنە ماکانی ئەم ئایینە نوێ یە شارە زابین و پاشان لە ڕێی قایل بوون و قەناعە ت پێی هێنان وە وەری بگرن نە ک لە ڕێی ترساندن و سام پێدان وە.

زەمەن هێندە درێژە ی نە کیشا کە ئەوانە ی ئەو سولحە یان بە دل نەبوو هەموو حیکمە تیکی سولحە کە یان لە ڕۆشنترین ڕوالت دا بە دی کرد، ئەمەش تەنها دوا ی دوو سال لە سولحە کەو لە کاتی فەتە کردنی (مە کە) دا.

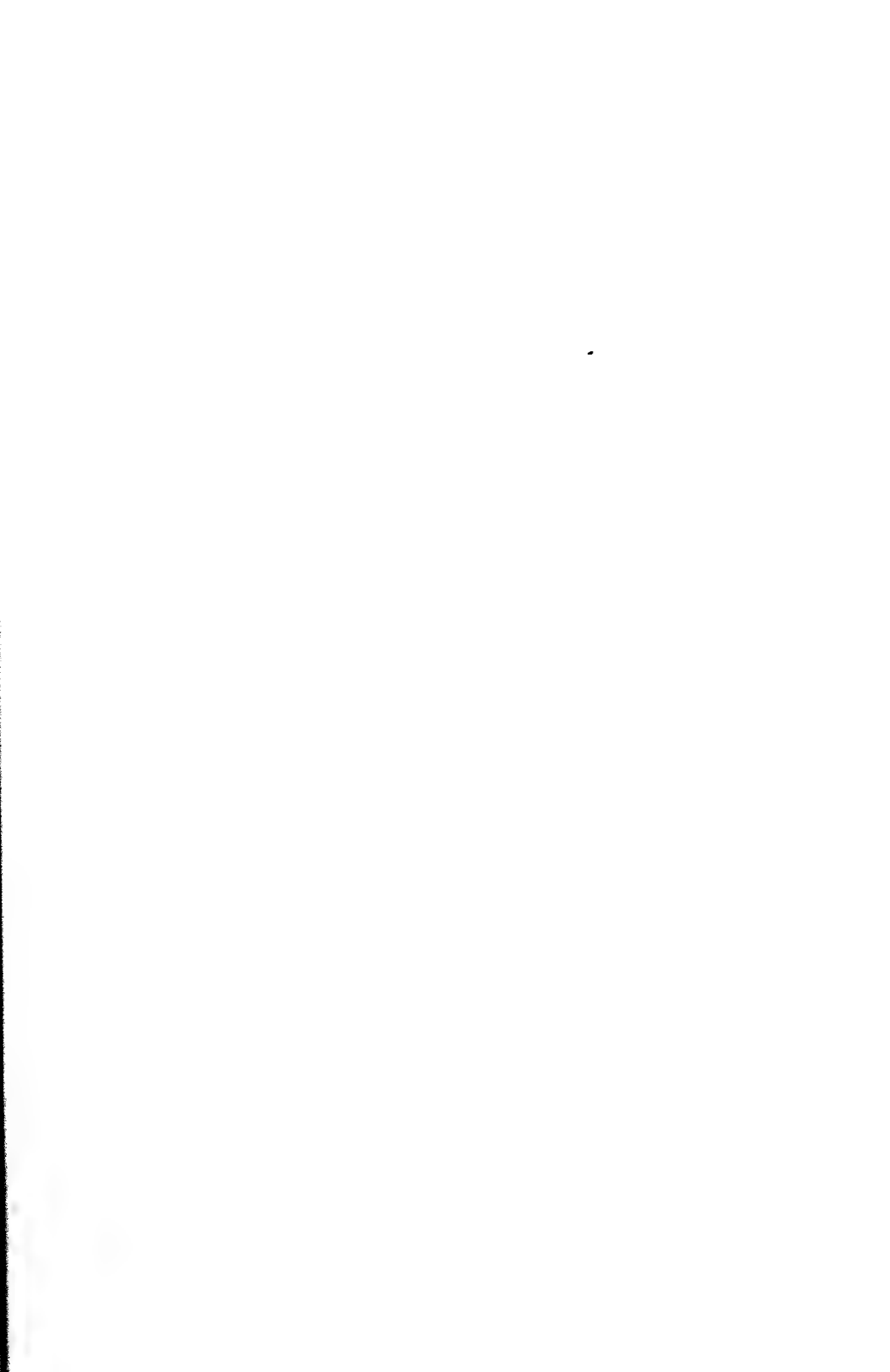
جا یە کێک لەو موسڵمانانە ی ئامادە ی ڕێکەوتنە یان کە ی — حودە بییە — ببوون ئەو ڕوودا وە گرنگە میژووی یەو بەرە نجام و ئاسەوارە کانی بەم چەشنە وەسف دە کات، کە دە لیت:

{دواى نهموى دۆخى - هودنه- ناگرهست داهات و جهنگ و شهړوكوشتار راگړواو دهنكى چك نه ماو خه لكى له يه كتر بڼخه م و پاريزراو بوون و بهيك دهگه شت و خهريكى دان وستان و ناشتهوايى بوون و ده ربارى ناكام و ناله بارى يه كانى كوشتار ده دوان و موسلمانانيش زياتر بواريان بۆ په خسابو كه په يوه ندى به كس و كارو هؤزو تيره كانى ترو چين و تويزه جوړبه جوړه كانى خه لكى يوه بكن و چهندين به رهه مى شيرينى بۆ نيسلام و موسلمانان تيدابوو... نهوه بوو هر كه سيكى خاوه ن عه قل و ژيرى بدوينا يه له و ماوه يه دا خيرا باوه پرى دهه يئاو موسلمان ده بوو.

بيگومان له و دووسال ده ژماره ي نهو خه لكه ي موسلمان ده بوون هينده ي ژماره ي نهو چهنه د ساله ي پيشو بوون و ته نانه ت زياتر يش بوون له و ژماره يه ي سالانى تر. به لگهش له م پوه وه نهويه كاتيك پيغه مبهري خودا بۆ (خوده يبييه) رۆشت هزارو چوارسده كهسى له گهل دا بوو، به لام دواى دووسال له پيكه وتنه كه و كاتيك به ره و فته ح كردنى - مه ككه - رۆيشت ده هه زار كهسى له گهل دابوو...

له (ابن مسعود) يشه وه گيړاوه ته وه، كه گوتويه تى: {تيوه (فه تحى مه ككه) به - فه تح - داده نيڼ - و نيمهش رپيكه وتننامه كه ي - خوده يبييه - به - فه تح - داده نيڼ}.

به راستى جوړنه ت و چاو قايمى ي پيغه مبهري له به جو هينان و به ستنى نهو جوړه پدما ننامه يه داو قايل بوونى به و مەرجه قورسانهش سهره راي پى ناخوش بوونى زوړبه ي هاوه لانيشى و، وه سف و پيناسه ي قورثان بۆ نه م سولح و پدما ننامه يه به وه ي - فه تحيكي پروون و ديار - له كاتيك دا هيشتا نه نجامه كانى دهرنه كه وتبوون و، پاشان شايه تى دانى نهو رۆژانه ي دوايى له سهر راستى و دروستى ي نهو هه نگاهه به جوړنه ت و چاونه ترسانه يه ي پيغه مبهري... هه مو نه مانه چهندين به لگه ي به هيژن له سهر راستى ي پيغه مبهري تى ي (محمد) و له سهر نه وه ي، كه - قورثان - سرووشكي خودايى يه و له خودا وه بوى هاتوه.

به ندى چوارهم

((نامه کانی پېغەمبەر بۆ پادشاو سه رکرده کان))

دواى گهراڼه وەى موسلمانان له (په پاننامه ی - حوده بيبییه) پېغەمبەرى خودا وای به چاک زانی که ئیدى کاتى ئەوه هاتوووه ئەو پەيامەى پێى پەوانه کراوه، به سه رجه م خەلکى جیهان بگه یه نیت، ههروهک خوداش له و باره یه وه ده فەرمویت: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ سبأ/٢٨...

ئەوه بوو پېغەمبەر چەند نوێنه رێکى خۆى به چەند نامه یه که وه نارد بۆلای ئەو پادشایانه ی حوکمى ولاته کانی خۆیان له و سه رده مه دا ده کردو له نامه کان دا بانگه وازی بۆلای ئیسلام ده کردن و هه ر نامه یه کیش به مۆرێک ئیمزاکرابوو که تازه دروست کرابوو و پرستەى (محمد رسول الله) ی له سه ر هه لکه ندرابوو.

نامه ی پېغەمبەر بۆ پادشای - رۆم -

پېغەمبەر نامه یه کى به (دحیه الکلبی) دا بۆ ئیمپراتۆرى رۆمه کان ناردو تیاى دا هاتبوو: {به ناوى خودای به خشنده ی میهره بان... له - محمد - پېغەمبەرى خوداوه، بۆ - هیرقل - گه وره ی رۆم - ... سلاو له و که سه ی دواى پێبازى راست ده که ویت. دواى ئەمه .. من به بانگه وازی ئیسلام بانگت ده که م بۆ سه ر ئەم پێبازه .. تۆش گه ر موسلمان ببیت سه لامه ت و پارێزراو ده بیت و خودا دووجار پاداشتت ده داته وه. خۆ نه گه ر به ده م ئەم بانگه وازه نه یه یت و رپووت وه رگێپێت ئەوا گوناھى جوتیارانى دێهاته کانت له نه ستۆدایه، جا وهک خوداش پێتان ده فەرمویت: ﴿يٰۤأَهْلَ الْكِتٰبِ تَمٰلَوْا۟ اِلٰی کَلِمٰتِ سَوَآءٍ بَيْنِنَا وَبَيْنَکُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُنْشِرَکَ بِهٖ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِۚ اِنَّ تَوَلَّوْا۟ فَقُوْلُوْا اَشْهَدُوْا۟ اِنَّا مُسْلِمُوْنَ﴾ آل عمران/ ٦٤. (١)

(١) واتای ئەم نایه ته له به ندىکى داها تووى ئەم به شه دا لیکندرا وه ته وه.

نامه‌ی پیغهمبهر بؤ پادشای - فارس -

همروه‌ها پیغهمبهر نامه‌یه‌کی به (عبداللہ سی کوری - حذافه) دا نارد بؤ (کیسراسی کوری - هورمز) ی پادشای فارسه‌کان و تی ی دا هاتبوو: { به‌ناوی خودای به‌خشنده‌ی میهره‌بان.. له محمد سی پیغهمبهری خوداوه بؤ - کیسراسی گه‌وره‌ی فارس - ... سلاو لهو که‌سه‌ی دوا ی ری‌بازی راست ده‌که‌ویتی و باوه‌ر به‌خودا پیغهمبهری دینیّت و شایه‌تی به‌دلّ و زمان ده‌دات له‌سهرنه‌وه‌ی که‌هیچ په‌رستراویک نی یه‌ ته‌نھا خودای تاک و ته‌نیای بیّ هاویه‌ش نه‌بیّت و، که محمد ش به‌نده‌و پیغهمبهری ثم خودایه‌یه... جا وا من به‌بانگه‌وازی خودا بانگت ده‌که‌م بؤ ثم ری‌بازه، چونکه بی‌گومان من پیغهمبهره‌و په‌وانه‌کراوی خودام بؤ‌لای سهرجه‌م خه‌لکی ی دنیا تا نه‌و که‌سه‌ی زیندووه‌و له‌ژیان دایه‌ ناگادراو وریا که‌مه‌وه‌و بریاری سزای خوداش له‌سهر کافران جینگیر بیّت و شایسته‌ی سزاین... جا تۆش موسلمان ببه‌ تا سه‌لامه‌ت و پاریزراویت، به‌لام گهر وانه‌که‌یت و نه‌یه‌یته‌ سهر ثم دینه‌ نه‌وا گوناھی هه‌موو ناگر په‌رستان و جادوو‌گه‌رانت له‌ئه‌ستؤدایه‌ {..

نامه‌ی پیغهمبهر بؤ پادشای - حه‌به‌شه -

همروه‌ها پیغهمبهر نامه‌یه‌کی به (جعفر سی کوری - ابو طالب) دا نارد بؤ پادشای - حه‌به‌شه - و تییدا هاتبوو: { به‌ناوی خودای به‌خشنده‌ی میهره‌بان، له محمد سی پیغهمبهری خوداوه بؤ (نجاشی الأصحم) ی پادشای حه‌به‌شه.. تۆ موسلمان ببه‌و په‌یره‌ویی ئایینی ئیسلام بکه، منیش سوپاسی خودات له‌سهر ده‌که‌م، خودای (الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن)^(١). شایه‌تیش ده‌ده‌م، که عیسا - له‌خوداوه پۆخی پی‌دراوه‌و ههر به‌و وشه (کلمه‌)یه‌ی خودا خۆی (که‌پیتی فهرموو ببه، بووه‌و) له (مه‌ریه‌م سی کچی پاکیزه‌و داوین پاکه‌وه) له‌دایک بسووه‌و خودای په‌روه‌ردگار له‌پۆخی خۆی دروستی کردووه‌و فووی ژیا نی پیّ دا کردووه‌و وه‌ک چۆن به‌ده‌ست و فووی خۆی ناده‌می خه‌لق کرد. همروه‌ها من بانگت ده‌که‌م بؤ‌لای به‌رنامه‌ی خودای تاک و

(١) به‌پیتیستم زانی که‌ رافه‌و شیکاری ئه‌و ناوه‌ پی‌رۆزانه‌ی خودا به‌تایبه‌تی له‌م په‌راویزه‌دا بنووسم: (الملك): واته‌ خاوه‌نی هه‌موو شتیک که‌ توانای هه‌لّس و که‌وت کردنیشی تیا یان دا هیه.. (القدوس): واته‌ زۆر پاک و دووره‌ له‌ههر که‌م و کووری‌یه‌ک.. (السلام): واته‌ سه‌لامه‌ت و پاریزراوه‌ له‌ههر خه‌وش و نه‌نگی‌یه‌ک.. (المؤمن): واته‌ په‌خسینه‌ری باوه‌ر به‌راست دانهری په‌یامی پیغهمبهرانه‌تی به‌هۆی موعجیزه‌ کانه‌وه. (المهيمن): واته‌ خاوه‌نی هه‌زموون و ده‌سه‌لّته‌ له‌سهر هه‌موو شتیک. (وه‌رگیز).

ته نیای بتهاو بهش و بهرده وامی له سهر گوپراهلی کردن و په رستنی و په پیره وی کردنی من و باوه پهیانت بهو په یامی که بۆمن هاتوه. چونکه من پیغه مبهری خودام و له گهل شه نامیه دا کوری مام (جعفر) و چهند که سیکم له موسلمانان بولات ناردووه، جا نه گهر (جه عفر) هات بولات دانی پی دانی و باوه بهم په یامه بیته له لای و، له خو بو ردو به و خو ت بهزل مه گره، چونکه من توش و سه ربازه کانیشت بۆ به رنامه ی خودا بانگ ده کم. جا وا ئیتر من بانگه وازه کم پی گه یاندن و نامۆژگاریم کردن. ئیوهش نامۆژگاری و پینماییم وه رگرن... سلاو لهو که سهش که دوا ی پتیازی راست ده که ویت}.

ههروه ها پیغه مبهرا به هه مان و اتاو مه به ست چهند نامه یه کی تری ناردووه بۆ هه ریه که له (مقه و قس ی گه و ره ی قیبتی یه کان) و — حاکمی میسر — و نه رانی یه کانی (نه جران) و پادشای (عومان) و — هه موو نهو سه رۆک و سه رکردانه ی که ولات و میرنشینی یه کانیان نزیک و هاوسی دورگی عه رهب بوون لهو سه رده مه دا.

د لنبابوونی پیغه مبهرا له سه رکه وتنی ئیسلام

ئوه ی شایانی سه رنج و تیبینی کردنه ئه وه یه پیغه مبهرا له کاتی که دا ئه و نامه ی بۆ ئه و پادشاه سه رۆکانه ناردبوو که هیشتا ده سه لاتنی له ناوچه ی دورگی عه رهبی دا په یدانه کردبوو. به لام به متمانه کردن و د لنبابوونی ته وای لهو سه رکه وتنه ی که خودای په و ره دگار به لینی پی دابوو و که ئیسلام به سه ر هه موو ئاینه کانی ئه و سه رده مه ی دا سه رده خات گرنگترین هۆکارو پالنه ربوو بۆ له نه ستۆنانی ئه و ئه رکه قورسه. به لینی خوداش لهو ئایه ته ی سووره تی (فتح) دا په نگه ده دایه وه که دوا ی ئیمزا کردنی (په یان نامه ی حوده یبیه) هاته خواره وه: ﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا﴾ الفتح/ ٢٨..

ببگومان ئایینی ئیسلام سه رکه وت و گه یشته هه موو ئه و مه مله که ت و میرنشینی یانه ی که پیغه مبهرا نوینه رانی خو ی به نامه کانیه وه ناردبوو بۆیان، ههروه ها له ماوه ی چهند ده هیه کی که می دوا ی وه فاتی پیغه مبهری خودا، ئیسلام به سه ر هه موو پتچکه و ئاینه کانی ترده سه رکه وت.. له راستی دا به دی هاتنی ئه و به لینه له گه و ره ترینی ئه و به لگانه یه له سه رئه وه ی که قورثان سرووشیکی خوداییه وه له سه ر راستی ی پیغه مبهریتی ی (محمد) یش.

ئىسلام بانگه‌وازيكى چاكسازى يه

ئىسلام ئاينىكى جيهانى يه نەك ئاينىكى ناسيونالى و نەتە‌وه‌يى... ئىسلام بۆ چاكسازى يەكى گشتى هاتووہ دواى ئەوہى ئاينەكانى ترى خودا پركران لەبىدعو شتى سەيرو سەمەرە. ھەر بۆيە دەبينىن پىڭغەمبەر لەنامەكەى دا بۆ (ھىرقل)ى پادشاى پۆم بەم ئايەتە قورئانى يە نەركى ئىسلام ديارى دەكات: ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا آزْبَابًا مِن دُونِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾ آل عمران/ ۶۴.. واتە: {ئەى پىڭغەمبەر بلى: (ئەى ئەھلى – كىتاب) – (واتە: ئەى شوپىنگە‌وتوانى تەورات و ئىنجىل)، ئەى جوولەكەو گاۋرەكان، وەرەن با ھەموومان لەسەر شوشەيەكى دادپەرورەيتى و يەكسانىخواز رىك كەوين سەبارەت بەوہى شوپىنگە‌وتوو يەك خوداى بى ھاوەل و تاك و تەنياين و ھىچ ھاوبەش و شت و مەكىكى ترى بۆ دانەتاشين و كەشيش نەكەين بەگەرورە بەدانەرى ھەرام و ھەلال و نەلەين (عوزير)، يان (مەسىح) كۆرى خودايە، خۆ ئەگەر ئەوان – واتە: جوولەكەو گاۋرەكان بەدەم ئەم بانگە‌وازەتەوہ نەھاتەن و بىسەرى ئامۆزگارى يەكانت نەبوون ئەوا تۆش خۆت و ئەو پڕوادارانەى لەگەڵتان پى يان بلىن: (دە ئىتر خۆتان شايتە بن لەسەرئەوہى، كە ئىمە موسلمانين و چووينەتە سەر ئەو ئاينەى كە ئىوہى بۆ بانگ دەكەين و كەچى پړوى لى وەرەگيڤن}.

بەراستى لەم ئايەتەدا بانگە‌وازيك بەدى دەكرىت بۆ شوپىنگە‌وتوانى ئاينەكانى تر، كە بە (أهل الكتاب) دادەنرين واتە: (جوولەكەو مەسىحى يەكان) كە ھەردوو كتيبى (تەورات و ئىنجىل)يان بۆ رەوانەكرايو و، بەلام دەسكاريان كردبو و، ريسا دروستەكانيان شيواندبوو، لەم ئايەتەدا بانگ كراون بۆ يەكخواپەرستى (تەوحيد) كە بىروباوہرپىكى ھاوبەشى نيوان ھەموو ئاينەكانە، ئەم يەكخواپەرستى يەش وشەيەكى دادپەرورەرى و راستى خوازى يەو، يەكسانى دەخاتە نيوان پڕوادارانەوہ. ھەر ئەم وشەيەش زامنى پاكر كردنەوہى عەقيدەى ھەموانە لە ئەفسانەو گومرايى، چونكە ھىچ خالق و كردگار ئى نى يە تەنھا خودا (اللہ) نەبيت، مافى خوايتەو (پەرورەدگاريتى)يش جگە لەخودا بۆ ھىچ كەسيكى دى نى يە، سا ئىتر پادشا بيت يان پىڭغەمبەريك، ياخود زانايەك بيت... ئا ئەمەيە عەقيدەى رەھاو بەريلاوى يەك خواپەرستى كەخەلكى پزگاردەكات لەعبىبادەت و پەرستنى يەكدى و رى نادات ھەندىك كەس ھەندىكى دى پەرستەن و، خويان بەسەر ئەوانى ترە بەرزو پړۆز بگرن، چونكە خەلكى ھەموويان بەندەى خودايەكى تاك و بى ھاوەل و جگە لەو ھىچ پەرستراويكى تريان نى يە.

بەم ڕەنگەش عەقیدەی یەكخوایەریستی و خوا بەیەك گرتن بۆ ڕزگارکردنی گەروێ بەشەری بوو. لەهەر كۆیله‌یه‌تیی و بەندایەتیی یەك. بەندایەتیی كردنیش بۆ یەكێكی دی (له مه‌خلوقات) بەه‌وایەش بۆ خ‌و‌ا‌دا‌نا‌ن له‌قه‌ڵەم دراوه‌. جا ئەگەر (ئەه‌لی كیتاب) بەدەم ئەم بانگە‌وا‌زه‌وه‌ هاتین ئەوه‌ دیاره‌ ئەوان له‌ئیس‌لام نزیک بوونەتەوه‌، خۆ ئەگەر ملیان بەمه‌ نەدایەت ئەوا پێغه‌مبه‌رو ئەو ڕ‌و‌ا‌دا‌رانه‌ی شۆینی كه‌وتوون ده‌بێت به‌فه‌رمانی خ‌و‌ا‌ پێ‌یان بلێن (ده‌ ئیتر خ‌و‌تا‌ن به‌شایه‌ت بن ئەوا ئێمه‌ موس‌ل‌ما‌نی‌ن و به‌دەم ئەو بانگە‌وا‌زه‌وه‌ هاتوین) ﴿فَقُولُوا أَشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾. چونكه‌ پێغه‌مبه‌ران هه‌موویان خوا بەیەك گرو یەكخوایەریست بوون. بۆ غ‌و‌ونه‌ له‌یه‌كه‌مین بنه‌مای شه‌ریعه‌تی —م‌و‌وس‌ا—دا فه‌رمایشتیكی خ‌و‌ا‌ هه‌یه‌ (هه‌روه‌ك له‌كتیبه‌كانی جووله‌كه‌ش دا هاتوه‌) كه‌خ‌و‌ا‌ پێ‌ی فه‌رم‌و‌وه‌: {منی -خ‌و‌ا‌- په‌رست‌را‌و‌تم، ناییت هه‌یج په‌رست‌را‌و‌تی‌كی ت‌رت له‌به‌رده‌ما هه‌بیت}.

ئەو (١٠) ڕاسپاردیه‌ش، كه‌ هه‌یج شتیکیان بۆ لی (نەسخ) نه‌ك‌را‌وه‌ته‌وه‌ ناواخن و كرۆکی هه‌ر له‌سه‌ر یەكخوایەریستی یه‌، (عیسا)ش ده‌لێت: {وا تئ مه‌گه‌ن من بۆ دانانی شه‌ریعه‌ت و ئایین هاتبم به‌لكو منیش و پێغه‌مبه‌رانی‌ش بۆ ته‌وا‌و‌ك‌رد‌نی په‌یامی یه‌ك‌دی هاتوین، من بۆ حه‌رام و حه‌لال دانان نه‌هاتوم، به‌لكو بۆ جیه‌جی كردنیا‌ن}.^(١)

له‌ (عه‌د الق‌دی‌م)یش دا له‌ —مه‌سیح—وه‌ دووپاتی ئەو ڕاستی یه‌ ك‌را‌وه‌ته‌وه‌... (دنا أحد الكتبة... فسأله‌ ایه‌ الوصایا هی أول الكل؟ أجابه‌ یسوع: ان أول الوصایا كلها، اسمع یا اسرائیل: ان الرب الهنا رب واحد).^(٢)

ئێستاش با بێینه‌ سه‌ر شیکاری به‌شی دووه‌می ئایه‌ته‌كه‌ ﴿قُلْ يٰٓأَهْلَ الْكِتٰبِ...﴾، كه‌ ڕ‌ی‌ا‌ر له‌سه‌ر یه‌ك‌یتیی ی په‌روه‌ردگاریتی ی خ‌و‌ا‌ ده‌دات: ﴿وَلَا يَتَّخِذْ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللّٰهِ﴾ قورئان ته‌فسیرو ڕ‌ا‌ه‌ی ئەم په‌روه‌ردگاریتی یه‌ی خ‌و‌دای به‌ ئایه‌تیکی‌دی ك‌رد‌و‌وه‌: ﴿اتَّخَذُواْ اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللّٰهِ﴾ التوبه‌/٣١.. واته‌: {جووله‌كه‌و دیانه‌كان زاناو خ‌و‌ا‌په‌رسته‌ خه‌لوه‌ت‌جی یه‌كانیان ك‌رد‌بوون به‌چەند په‌روه‌ردگاریكی وه‌ها بۆ خ‌و‌یا‌ن كه‌ وه‌ك خ‌و‌ا‌ گوێ‌پ‌ایه‌لیان ده‌ك‌رد‌ن}.

كاتێك پێغه‌مبه‌ر ئەم ئایه‌ته‌ی دوا‌یی بۆ خه‌لكی ده‌خ‌و‌ینه‌وه‌، پێ‌ی گوت‌را: {ئە‌ی

(١) - متی - (١٧: ٥).

(٢) - مرقس - (١٢: ٢٨ - ٢٩).

پینگه مبهري خودا ئەوان (واته جووله كهو ديانه كان) ئەو زاناو راهیبانه یان نەدەپەرست}. ئەویش فەرمووی: (مەگەر هەر ئەو زاناو راهیبانه یان نەبوو كە ئەوێ خودا بەحەڵاڵی دانابوو ئەوان حەرامیان دەكرد بزیان و ئەوێش كەخودا حەرامی كردبوو بەحەڵاڵیان دادەنا).؟. كەوابوو گۆپرایەڵی كردنی سەرانی ئایینی لەبەریارەكانیان داو دانانی بەریارەكانیشیان لەپەلێ ئەو حوكم و فەرمانانەدا، كەخودا بەشەرع و دەستور ناردوونیه خوارووه بۆ خۆیهستنهوه بەسرووشی خودایی یەوه، دەرچوونه لەواتاو رۆحی ئایین.

بێگومان هەر ئەو حالەتەش بووه هۆی دەسكاری كردنی ئایین و پەیدا بوونی ناكۆکیو خیلافات لەهەر ئاینێك دا كە وای بەسەر هاتیبێت.

كارىگهريى نامه كانى پینگه مبهري

با بێینهوه سەرباسى ئەو نامانەى پینگه مبهري ناردبوونی بۆ سەرۆك و پادشایانی ئەو سەردەمەو گەر ئامارەیهك بۆ كارایی نامه كان بکەین دەبینین هەرچەندە ئەگەر سەرکەوتنێکی وایان بەدی نەهێنایبێت، بەلام هەر جۆی بایەخ بوون، بەتایبەتیش كە هەندێك لەو پادشایانەى نامه كانیان پێگەشت بەباشى مامەڵەیان لەگەڵ داكردبوو، وەك (نەجاشى)ی پادشای - حەبەشه - و، - (مقەوقس)ی گەورەى قیبطى یەكان - كە ئەم پادشایە، واتە (مقەوقس) دیارى ی بۆ پینگه مبهري ناردو دیارى یەكەش دوو كەنیزەو چەند پۆشاك و ئیسترتیک بوون).

سەبارەت بە (قەيسەرى رۆم)یش كاتێك نامه كەى پینگه مبهري بەدەست گەشت داواى لە دارو دەستەكەى كرد چەند پیاویكێ عەرەبى گەشتیارى ناو ولاتەكەى خۆى بۆ بانگ كەن تاكو دەربارەى پینگه مبهري پرسیاریان لى بكات. ئەوانیش لەولات دا دەگەران بەدواى خەلكى عەرەب داو، تا دواجار وا رێكەوت (ابو سفیان)ى كۆرى (حرب)یان لە شام - دۆزى یەوه كە لەگەڵ كۆمەڵێك لەخەلكى قورەیش - دا بۆ كارى بازرگانى لەوى بوون و بانگیان كردن بۆ دیدارى ئیمپراتۆر. ئەوانیش چوونەلاى و لى پرسی (كامتان بە رەچەڵەك نزیكترن لەو كارابرایە، كە خۆى وا ناساندووێ گوايه پینگه مبهري كەو لەخوداوه رەوانەكراوه)؟ - ئەبو سفیان - گوتى: (مەن لە هەموویان نزیكترم لێوى). قەيسەرى پێى گوت: (نزیك بەرەوه لێم). پاشان لى پرسی: (پەلەواناستى كۆمەڵایەتى و خانەدانى ئەو پیاوه لەناتان دا چۆنە)؟ گوتى: (ئەو لەنیۆمان دا خاوەنى بنەمالەیه). هەرەها لى پرسی: (ئایا بەر لەو هیچ كەسێكى تەرتان ئیددیعای ئەم كارى پینگه مبهريتى یەى بۆ خۆى راگەیانداوه)؟ (ئەبو سفیان) گوتى: (نەخێر). ئینجا

(قهیسه) گوتی: (ئهی ئایا ئیوه لهوه وپیش تاوانی درۆکردنتان ده دایه پالتی بهرلهوهی ئهم جارِه بۆ خۆی بدات؟! گوتی: (نهخیر)^(١). دووباره لێ ی پرسی: (ئهی ئایا لهباب و باپیرانیوه هیچ مولک و دهسهلاتیکهی بۆ بهجی ماوه؟) - ابو سفیان - گوتی: (نهخیر). نیمپراتۆری رۆم لهپرسیاریکی تری دا گوتی: (ئایا لهنیو خه لکی دا گهوره پیاوو دهست پۆشتوان دواي ریتبازه کهمی کهوتون، یان ههژارو چهوساوان؟). لهوه لām دا گوتی: (تهنها ههژارو چهوساوهکان). ئینجا پادشا لێی پرسی: (ئهی ئایا ئهو ههژارو چهوساوانه ژماره یان زیاده کات یان کهم ده کات؟) ئه ویش گوتی: (لهزیادیوون دان). نیمپراتۆر^(٢) گوتی: (ئایا هیچ کهسیکیان له نا قایلی دا له دینه کهمی هه لده گه پتیهوه؟) گوتی (نهخیر)... قهیسهر گوتی (ئایا عه مد نه گهر په یان بدات پیشیلی ده کات؟) گوتی {نهخیر، ئیشتاش له نیوان ئیمه وه نه ودا په یاننامه یه که هیده و نازانین چی ی تیدا ده کات؟}. پاشان قهیسهر گوتی: (جهنگی نیوان ئیوه نه وان چۆنه و کام لا به تواناو سه رکه وتوون؟) (نه بو سو فیان) گوتی: (جهنگی نیوانان به نۆریه جاریک سه رکه وتن بۆ ئیمه یه جاریک بۆ نه وانه). قهیسهر گوتی: (- محمد - چ فه رمانیکتان پی ده کات؟) گوتی: { پیمان ده لیت: (تهنها خودای تاک و بی هاوه ل بهرستن و هیچ شتیک مه کهن به هاویه ش (شریک) بۆی)، داوای قه دهغه کردنی ئهو بتانه شان لێ ده کات، که باب و باپیرانمان په رستوویان، فه رمانیتمان پی ده کات به نویژکردن و راستگویی و داوین پاکي و په وشته رزی و په یان بردنه سه رو گه یاندنی سپارده }.

گێڕاویشه ته وه که دواي ئهو وت وویژه نیمپراتۆری رۆمه کان له هه موو ئهو وه لāmانه وه ئهو دهره نجامدی ده ست کهوتوه که بیگومان (محمد) به راستی پیغه مبهری خودایه. هه ر بۆیه ش له دوا وتهی دا به (نه بو سو فیان)ی گوتیوو: {ئهو قسانه ی بۆت کردم راست بن، رۆژیک دێ ئهو پیاوه - (محمد) - ده بیته خاوه و سه رداري ئهم جیگه یه ی که له سه ری وه ستاوم}.

(١) وا گێڕاوه ته وه، که (هیرقل) له بهرامبه ر ئهم وه لāmی دوايی دا گوتویه تی (که و ابو نه و - واته: محمد - نه گهر درۆ له گهل خه لکی دا نه کات چۆن درۆ له گهل خوا ده کات؟)

(٢) وشه کانی (قهیسهر و نیمپراتۆر) یه ش هه ر بۆ پادشای رۆمه کان (هیرقل) به کاره یتر اوه.

بەندى پىنجەم

((فەتەح كەردنى — مەككە —))

("قورەيش" پەيمانەكە دەشكىنن - بەرپىخستنى لەشكرىك بەنھىتى بۆ "مەككە" -
لەپىڭادا بەرەو "مەككە" - موسلمان بوونى سەرکردەى "قورەيش" - پىڭمەبەر دەچىتە نىو
"مەككە" وە - لىبوردنە گەرەكە - يەكسانى لەنپوان خەلكىدا - ھىمىتىن مەزۇ)

"قورەيش" پەيمانەكە دەشكىنن

لەسالى ھەشتەمى كۆچى (ھىجرى)دا رووداوىكى وا ھاتە ئاراوھ كە ھەلەشاندىنەوھى
پەيماننامەكەى (خودەبىيىيەى پىيوسىست و شىاوكرودو بەم پىيەش جەنگى لەدژى
قورەيشىش پەواكرەد. رووداوەكەش بەم شىوھىيە بەرپابوو:

ھۆزى (خزاعە) پەيمانپان لەگەل پىڭمەبەردا بەستبوو. روژىكيان پىاويك لەھۆزى (بنوبكر)
لەبەرچاوى پىاويكى (خزاعى) قسەى نابەجىى بەشەخسى پىڭمەبەرى خودا دەگوت، ئەوئىش
(واتە پىاوھ —خزاعى—يەكە) ھەستايە سەرىو لىى دا. ئىنجا ھۆزى (بنوبكر) بەپەلە خۆيان
سازدا بۆ تۆلەسەندەنەوھ لە (خزاعە)و برپارى ھەلگىرساندنى جەنگيان لەسەردان. لەملاوھ
قورەيشى يەكانىش بەنھىتى يارمەتىى ئەو ھۆزە شەرانگىزەى (بنوبكر)يان داو چەندان
جەنگاوھرو چەك و كەرەسەى جەنگىشيان بۆ ناردن و پتر لە (٢٠) پىاوى ھۆزى (خزاعە)ى
ھاوپەيمانى پىڭمەبەريان كوشت. دىيارە تاكە رىڭگە چارەى (خزاعى)يەكانىش ئەوھەبوو
وھەفدىكيان نارد بۆلاى پىڭمەبەر وھەوالى ئەو رووداوەيان پىي گەياند.

قورەيشى يەكانىش كاتىك بۆيان دەرگەموت ئەو كارەيان پىچەوانەى پەيماننامەى
رىكەوتنەكەيە خىرا سەركردەى خۆيان (ابو سفیان—ى كورپى—حەرب)يان نارد بۆ (مەدىنە) بۆ
تازەكردنەوھى رىكەوتن لەگەل پىڭمەبەردا و درىژكردنەوھى ماوھەكەى. ئەوئىش چووھەلاى
پىڭمەبەر و دەربارەى ئەو كارە بۆى دەدوا كە قورەيش پىيى سپاردووەو كە رىكەوتننامەكەى
نىوان ھەردوولا تازە بكرىتەوھەو خۆيشى وا دەرەخست گوايە ئاگای لەو ھەرايەى نىوان
(بنوبكر)و (خزاعە) نى يەو نەيشىزانىبوو، كە وھەفدى (خزاعە) پىيش خۆى گەيشتونە لای

پیغمبرو هه والی ئه و ده سدریژی یه قوریشیان پی گه یاندووه. جا دوا ی ئه و ی (ابو سفیان) کۆتایی به قسه کانی هینا، پیغمبر لی ی پرسی: {نایا هیچ شتیکی وا پروی داوه که ئه وه بخواریت تۆ بگه یته ئیره؟} ئه ویش له وه لام دا نکوولی ی له هه ر رو داوێک ده کرد. پیغمبر خیرا پی ی فرموو: {که و ابو ئیمه پابه ندین به کات و په یان نامه که ی نیوانا نه وه} ئیتر هیچی دیکه ی بۆ زیاد نه کرد، مانای ده سته واژه ی ئه م فرمووده یه ی پیغمبره ریش ئاماژه یه بۆ ئه و ی که نه گه ر ئه وان په یان نامه که پیشیل بکه ن ئه و موسلمانان کان مافی هیرش بر د نه سه ریان هه یه.. ئه و سا (ابو سفیان) بۆی ده رکه و ت که ئه و له و وت و وێژه ی دا سه رکه و ت تو نه بووه. هه ر بۆیه ش خۆی گه یانده لای چه ند پیاوکی دیاری موسلمانان و تکی لی کردن که بچه لای پیغمبرو داوای لی بکه ن ئه و ی، که (ابو سفیان) له پیناوی دا ها تووه بۆی جیبه جی بکات، واته ئه و په یان نامه ی نیوانیان بۆ ماوه یه کی تر درێژو نوێ بکۆتیه وه. به لام هیچ که سیک له و پیاوه موسلمانان به ده م داوا که یه وه نه چوون و ئه ویش به نا ئومیدی گه راپه وه بۆ - مه که که -.

به ریخستنی له شکرێک به نه ینی بۆ - مه که که -

کار دانه وه و هه لۆیستی پیغمبره ریش له به رامبه ر ئه و ده سدریژی و په یان شکی نی یه ی قوریه ش دا ئه وه بوو فرمانی دا به ریخستنی سوپا و کۆکردنه و ی هه موو ئه و خه لکه موسلمانان که له دێها ت و ناوچه کانی ده ورو به ری - مه دینه - دا ده ژیان. به لام باسی نیازو ئامانجی له ساز کردن و به ری خستنی ئه و سوپایه ی بۆ مه که که لای که س نه کرد تا کو ئه م هه و له بلا نه بیته وه نه با دا قوریه ش پی بزانه و خۆیان ئاماده بکه ن بۆ جه نگ. پیغمبره ریش به ته مای جه نگ و کوشتا ر له - مه که که - نه بوو و هه زی به خوێن پرشتنیش نه ده کرد، له به ر نه مه ش له خودا پاراپه وه و ئه م نزایه ی له لا کرد: (خودایه هه موو هه و له و نه ینی و ده نگ و باسی که مان له قوریه ش بشاره وه تا کو له ولاتی خویشیان دا پیمان نه زانه و سه ره خرمان بیت).

یه کی که له ها وه لانی پیغمبر که ناوی (حاطب سی کوری - ابو بلتعه) بوو و چه ند که س و کاریکی نزیکه له (مه که که) دا ما بوو و له پیناوی ئه وان دا ویستی کاریکی چاک بۆ قوریه ش نه نجام دا تا کو ئازاری قوریه ش له سه ر که س و کاری هه لگه ریت. کاره که شی ئه وه بوو نامه یه کی بۆ قوریه ش نووسی بوو ده رباره ی هه و والی ده رچوونی پیغمبر به و سوپایه وه به نه ینی بۆ لایان له - مه که که - پاشان نامه که ی دا یه ده ست ئافره تی که ی، که ئه ویش به کۆی بۆی بگه یه نیت. ئافره ته که ش نامه که ی لی وه رگرت و له نیو قۆی دا شاردی یه وه و که و ته ری بۆ گه یاندنی به سه رانی قوریه ش.

به لآم خدای ميهره بان له ناسمانه وه هه والی نهم كهين و بهينه ی به پيغه مبهره كه ی گهياند
 ده رباره ی نهو هه وله ناله رباره ی (حاطب). پيغه مبهريش ده سبه جي (علي سی كورپی - ابو طالب)
 و (زيری سی كورپی - عوام) ی به دوا ی نهو نافره ته دا ناردو پييشی فرمويون (خيرآ بگه نه وه بهو
 نافره ته ی كه - حاطب- ناردويه تی به نامه ميه كه وه بۆلای قورپه يش و وريايان ده كاته وه لهو
 نه خشه ميه ی كه بهرامبهر نهوان گرتو مانه ته بهر.

(علي) و (زير) به په له ده رچوون و گه يشته سهر نهو ريگه ميه ی، كه ژنه كه ی پيدا ده رۆشت و
 له سهر پي ی (مه ككه) گرتيانه وهو نامه كه شيان پي بينی و لي يان سنده وهو هيئا يانه وه بۆلای
 پيغه مبهرو نه يانه يشت بيگه ميه نيئت به قورپه يش.

پيغه مبهريش (حاطب) ی بانگ كړدو لي ی پرسى: (نه ی - حاطب- چي وای لي كړدیت نهم
 كار به كه يت)? نه ويش له وه لآم دا گوته: {نه ی پيغه مبهري خودا سه باره ت به خۆم وه لآله ی
 باوه ري ته و اوم به خودا و پيغه مبهره كه ی هيئا وه خۆم به نيماندار ده زانم.. نه گۆر اوم و نه خۆيشم
 لي گۆر اوه. به لآم كابر ايه كم هيچ بنه چهو تيره يه كم نييه، ته نها كورپي كم له گهل خيترانه كم
 له لايان به جي ماوه منيش له پيئاويان دا چا كه يه كي ناوام له گهل قورپه يش دا كړد}.

لهو كاته دا (عمر سی كورپی - خطاب) گوته: (نه ی پيغه مبهري خودا پيم بده ملي بهر پيتم
 چونكه نهم كابر ايه دووړو ده رچوه).. پيغه مبهريش فرموي: {نه ی - عومر- تو
 چوزانيت وايه، به شكم خودا له رۆژي جهنگي به در-ا پروي كړديته هاوه له به شدار بووه كاني
 نهو جهنگو پي ی فرمويين: (به ناره زووی خۆتان هه موو شتيك بكهن، چونكه وا ليتان
 خۆشبووم)}...

بيگومان (حاطب) يش لهو هاوه له جواميرانه بوو، كه به شداري جهنگي به در يان
 كړد بوو. جا هر دوا ی نهو مه سه له يش خودا ده رباره ی (حاطب) نهم نايه ته ی ناره خواره وهو
 فرموي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ﴾... تا
 كۆتايی ی نايه ته كه، كه نايه تی ژماره (١) ی سووره تی (المتحنة) يه. واته: {نه ی نهوانه ی
 باوه رتان هيئا وه دوژمني من و دوژمني خۆتان مه كه نه پالېشت و هاوكار و خۆشه ويستی و
 هاوكاريان بو بنوين}...

پيغه مبهريش به تيپراوتي ني كاروبارو وه رگرتني پاساو له كابر ايه به هله دا چوو وانه يه كي
 كاريگه ري خستۆته به رچاوی خه لكی، به تاييه تی كاتيک باری راستی و حقيقه تی مه ترسی
 يه كه ی بو روون كړدۆته وهو نهو يش لهو هه له ميه ی خۆي پاشگه ز بووه ته وه.

کهچی زۆر کەس لەبەر پەرسا و دەسەڵاتداران کاروباری خۆیان لێ تێکەڵ و پێکەڵ دەبێت و ناتوانن چاوپۆشی لەهەڵەیهکی بچووک بکەن گەر (ئەو کەسە بەهەڵەداچوو) هەر چەندێک پۆلێ گەورەو گەرنگیشی گیرابێت.

قورئانیش مەسەلە کە ی بەم فەرمايشتهی خودا پەروان کردۆتهوه: ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ أَلْسِنَاتٍ﴾ هود/١١٤. بێگومان پێغه مبه ریش کێشه ی ئەو هاوێله به هه له داچووه ی به و ته رازووه هه له سه نگانده به هۆی (مه ی نه تباربوونی پێشتری له خزمه ت کردنی ئیسلام) و (به شداریی له یه که م جیهاد) دا له و هه له کت و پیری یه ی خۆشبوو.

له پڕیگادا به ره و - مه که -

پاشان پێغه مبه ر به سه رکراویه تی ده هه زار جه نگاوه له ناوه پاستی مانگی - په مه زان - دا به ره و - مه که - به رێکه وتن. له پڕیگادا مامی خۆی (عباسی کورێ - عبدالمطلب) ی پێگه یشت که له گه ل مناله کانی دا هیجهرتی بۆ - مه دینه - ده کرد به مه به ستی موسلمان بوون و هەر له وێش دا چوو په ل موسلمانان.

هه ره وه له پڕیگه دا (ابو سفیان - کورێ - حارث - کورێ - عبدالمطلب) و (عبدالله - کورێ - أبي أمية) به کۆمه لای موسلمانان گه یشتن و ده یانویست چاویان به پێغه مبه ر بکه ویت. ئەم داواکاریه ش به هاوسه ری پێغه مبه ر (ام سلمه) گه یه نرا، که له گه لای دا بوو له و سه فه ره دا، ئەویش بۆ ئەو مه به سه ته له گه ل پێغه مبه ردا داوا پێی گوت: {ئەم پێغه مبه ری خودا نامۆزاکه ت و پورزاه و زاواکه ت هاتوون و ده یانه ویت داوا ی لێبوردنت لێ بکەن}. پێغه مبه ری خوداش له وه لامیان دا فەرمووی: {نامه ویت بیانیبنم و هیچ ئاتاجیکم پێی یان نی یه، نامۆزاکه م ئاپرووی پێشیل کردم و پورزاکه شم قسه ی خۆی له - مه که - پێی گوتم}.

ئەو قسه یه ش، که پورزاکه ی به رامبه ری کردبوو ئەوه بوو زۆر بێ باکا نه پێی گوتبوو: {وه للهی باوه رت پێی نا هێنم هه تا په یوه یه که به ره و ئاسمان هه لئه بڕیو پێی دا سه ره که ویت و منیش بۆت بڕوانم، پاشان کتیبیک و چاره مه لانی که ت بێنیته خواره وه و شایه تییت بۆ بده ن له سه ر ئەوه ی که خودا په وانه ی کردوویت و کردویتی به پێغه مبه ر}.^(١)

کاتیک (ام سلمه) ئەو وه لامی پێغه مبه ری به و خزمه نی گه یاند، (ابو سفیان - کورێ - حارث - کورێ - عبدالمطلب) ی نامۆزای له وه لام دا گوتی: {وه للهی یان ده بیته پێغه مبه ر

پێمان پێ بدات بە (چوونەلای و داواى لێبوردن لێکردنى) یاخود دەستى ئەم کۆپرەم دەگرم و سەرى خۆمان هەڵدەگرین و هەر دەڕۆین و دەڕۆین تاكو لەبرسان و لەتینوان دا دەمرین).
جا که ئەم وتەیه بەپێغەمبەر گەیهنرا دلێ نەرم بوو و پێى بەویش و بەهاورپێکەشى دا بچنەلای، ئەوانیش چوونە ژوورەو بەلای و موسڵمان بوون. بەم پێى بەش بۆمان دەردەکەوێت چۆن پێغەمبەرى خودا لەخۆبوردو بوو لەهەڵەوتوانى ئەوانەش بووراهە کەخراپەیان دەرهەق کردوو، ئەم لێبوردنەش بەهەستى پەرحەمت و میهرەبانى یەوە بوو.

موسڵمان بونی سەرکردەى – قورەیش –

لەشکرەکەى پێغەمبەر لەڕۆشتن بەردەوام بوو تا گەیشته جێگەىك پێى دەگوتریت (مر الظهران) و لەوێ لایان دا. دیارە ئەم هەوالەش لەقورەیش شارراو بوو و بەجم و جوولێ ئەو لەشکرەیان نەزانیبوو و هیچ هەوالێکیان لەبارەى پێغەمبەرەو پێى نەگەیشتبوو و نەشیان دەزانى پێغەمبەر چى دەکات بەرامبەریان...

لەشەوێك لە شەوانى ئەو ماوەیەش دا (ابو سفیانى كۆپى حرب) کە سەرکردەو پێشەواى قورەیش بوو لەگەڵ (حکیمى كۆپى حزام) و (بُدیلى كۆپى ورقاء) دا لەمەكە – دەرچوون بۆ زانینى چەند هەوال و دەنگ و باسێكى تازه. لەپێگاش دا ئاگرێكى ڕۆشنیان بەدى کرد، کە لەوەیەر ئاگرى لەو چەشنەیان لەسەر بازگەکانى موسڵمانانەو بەدى نەکردبوو. بەلام لەهەمان کات دا نەیان دەزانى کێ لەوێ یەو بۆچى ئەو ئاگرانەیان هەلگیرساندوو.

(عباسى) مامى پێغەمبەرىش بۆ قورەیش نیگەرەن بوو و دەترسا لەوێ بەرەنگارى پێغەمبەر ببنەو بەهۆى ئەوەشەو لەناوچن و تەفروتوونا بن. بۆیه خێرا سواری هێستەرەکەى پێغەمبەر بوو و لەسەربازگەى موسڵمانان دەرچوو هەتا کەسێكى وا ببینیت لەوانەى بۆ – مەكە – دەچن و نامەیه کى پێى دا بنێریت بۆیان و تىباى دا فەرمانیان پێى بکات کە تازوو دەرچن و بێن بۆلای پێغەمبەر داواى هێمنى و سەلامەتى خۆیانى لێ بکەن پێش ئەوێ پێغەمبەر بەو لەشکرەووەو بەتوندى هەلەت بەریتە سەریان.

جا کاتێک (عباس) بەرپۆهەو گەیشته بە (ابو سفیان) و هەردوو هاورپێکەى و هەوالێ گەیشتنى سوپا گەرەو بەفراروانەکەى موسڵمانانى پێراگەیانندن و نامۆزگارى (أبو سفیان) سەرکردەى قورەیشى کرد کە پەنا بباتەبەر پێغەمبەر، چونکە بەو ڕزگارى دەبێت، دیارە (عباس) بەلێنى ئەوەشى بە (ابو سفیان) دا کە داواى دلنایى و سەلامەتى ی بۆیکات، ئەویش

نامۆزگاری یه کهی په سندرودو ئینجا (عباس) دهسه جی (ابو سفیان) ی له دواى خۆیه وه سواری هیستړه کهی پیغه مبهړ کردو پیکه وه بهر وه سهربازگه ی موسلمانان کان بهر پیکه وتن.

کاتیک گه یشتنه لای چادره کهی پیغه مبهړ، پیغه مبهړ فرمانی کرد، که (نهبوسوفیان) بو ختیه ته کهی خوی ببات و سهر له بهیانی ی سبهینی بیهینیت بولای. ئینجا سهر له بهیانی ی نهو روزه (نهبو سوفیان) برا بولای پیغه مبهړو نه و وویزه له نیوانیان دا هاته کایه وه...

پیغه مبهړ فرمووی: {نه ی هاوار نه بو سوفیان، نه ری کاتی نه وه نه هاتوه وریابیته وه و بزائیت که هیچ په رستراویک نی یه تنه ها خدا (الله) نه بیت}؟

نهبو سوفیانیش گوتی: {باوکم ودایکم فیدات بیت.. چهند هیمن و بهر پیزو لیبور دوویت... من هه رده نه وه له دهروونم دا جیگیربوو گهر له گهل خوا دا په رستراویکی تر هه بویه نه وه هیشتا شتیکی لی دوورده خستمه وه}.

دووباره پیغه مبهړ پی ی فرموو: {نه ری باشه تو نه ی (نهبو سوفیان) کاتی نه وه نه هاتوه بزائیت من پیغه مبهړی خودام}؟

نهویش گوتی: (باوک و دایکم به فیدات بیت چهند له سه رخزو بهر پیزو لیبور دوویت. به لام سه باره ت به مه به خودا هیشتا شتیکم له دل دا هه رماوه)...

له و ساته دا (عباس) به (ابو سفیان) ی گوت: {کوړه قوربه سهرت شایه تان بیتنه به دل و زمان له سه رنه وه ی که هیچ خودایه کی نی یه -الله- نه بیت و، که -محمد-یش بنده وه پیغه مبهړی خودایه، شایه تان بیتنه، ده نا قه سم به خودا بهم حاله تی کافیه وه تیا ده چیت}.

ئینجا (نهبو سوفیان) به راستی شایه تانی هقی هیئاو موسلمان بوو و گوتی: (لا اله الا الله محمد رسول الله).

دواى نه مه -عباس- به پیغه مبهړی گوت: (نه ی پیغه مبهړی خودا تو خوت زانیوته، که له مه و بهر (ابو سفیان) چ پله و پایه یه کی هه بووه له چ ناستیکی به خوزاین و گه وره یی دا بووه، جا ئیستاش بریاری شتیکی وای بویده که ده لاله ت له پیزو شانازی یه ک بکات بو ی.

پیغه مبهړیش فرمووی: (به لی وایه و نیمه ش بریار ده دین ههر که سیك له خه لکی مه که که به چیتنه نیومالی -نهبو سوفیان- وه نهوا پاریزراوه و ههر که سیك ده رگای مالی خوی داخات ههر پاریزراوه و ههر که سیکیش به چیتنه نیو (مسجد الحرام) وه ههر پاریزراوه}. واته کاتیک له شکرى موسلمانان ده چیتنه نیو شاری -مه که که- وه ههر که سیك له دانیش توانی -مه که که- بهر بهر کانی نه کات و به چیتنه یه کیك لهو سی جیگایانه وه، نهوا پاریزراوه.

به راستی نه مه ش گه وره ترین لیبور دنه و داخو چ لیبور دنیك و چ بریار یکی دی له مه گه وره تربیت.. نهبو سوفیانی سه رکرده ی قوربه ش که ته واولی موسلمانانی بریندار کردبوو

له جهنگي (نوحود) داو كه هەر نهویش ههړه شهی ریشه كيښكردنی موسلمانانی له خاكي خويان دا ده كرد نيستا پيغه مبهراڼ لئی خوش ده بيت و جگه له وهش ههړ پړزو پلهی شياری بډ داده نيست تاكو شانازی پتو بېكات، نه مه له كاتيك دا هه موو تكيه كي (نه بو سوفيان) بډ مانده وي بووه له ژيان داو كه چي پيغه مبهراڼ مافي ژيان و پله و پايش به و دوژمنه به زيوه ده دات.

پيغه مبهراڼ ده چيته نيو - مه ككه - وه

دانيشتواني (مه ككه) بينيان نه واز هيزه كاني موسلمانان لييان نزيك ده بنه وه، تا نه و ساته ش هيتا برياريكي يه كجاريان ده رباري كوشتارو بهرنگار بوونه وي نه و له شكره نه دابوو، نينجا له ناكادا گوښان له دهنگي (أبو سفيان) ي پيشه وايان بوو، كه پر به گهرووي هاواري ده كردو پتي ده گوتن: { هو كومه لي قوره ش نه واز (محمد) هات و نيوش تواناي پرويه پروو بوونه و هيتان نيه .. ههړ كه سيك له نيو به چيته نيومالي منه وه نه واز پاريزراو سله ماته، ههړ كه سيكيش درگاي ماله كه ي خوي دا بخت و هيچ جم و جوړ ليك نه نوينيست نه ويش ههړ سله ماته، ههړ كه سيكي ديكه ش به چيته نيو (مسجد الحرام) وه ههړ سله ماته و پاريزراوه ... }

نيدي - مه ككه - چاوه پتي هاتنه ناو وه ي موسلماناني ده كرد، پياواني قوره شيش خويان له بخت ده رگا داخواه كانه وه حشار دابوو، ههړ ديكيشيان له - مسجد الحرام - دا خرپوونه وه، چنه توندره وديكيش ههړ سووربوون له سر جهنگ و بهرنگار بوونه وي له شكری موسلمانان. پيغه مبهراڼ له شكره كه ي كردبو به دوويه شه وه " به شيكاياني خستبووه ژير سر كر دايه تي (خالد - كوري - وليد) وه وه فرماني پيدا بوو له قولي كه وه به چيته ناو شاره وه كه به (كدي) ناو ده ريت و چيايه بوو له خوارووي (مه ككه) وه. به شي دووه مي له شكره كه ش پيغه مبهراڼ خوي سه رپرشتي ي ده كردو له قولي چياي (كدا) وه چوه نيو شاره وه كه نه ويش چيايه بوو له سهرووي مه ككه وه.

(خالد) له قولي كه ي خويه وه تووشی چنه پياويك له هاوپه يماناني قوره ش بوو و بهر بهر كانيان ده كردن و جهنگي له نيوانيان دا پرووي داو له ناكام دا دوو كس له موسلمانان و بيست وهشت كس لهو بډ باوه رانه كوژرا، به مه ش ترسيكي زوريان لي نيست و هه مويان به زين و رايان كرد.

به لام پيغه مبهراڼ له قولي كه ي خويه وه هيچ بهر هه لستكاريكي تووش نه بوو و سوارپشتي حوشته كه ي ببوو و خوي به سر به شي پيشه وه ي كزياني سه رپشتي حوشته كه دا چه ماند بووه وه

خهریک بوو پریشی بهری دهکوت، واته هیښه خزی دانه واندبوو، که له خوږوردویي و بڼی فیزی و ساددی ی پتوه دهینرا، نه مهش له ملکهچی ی دابوو بڼی شو خودایه ی که شو فتهح و سرکهوتنه بڼی وینه یه ی پڼی بهخشی و سهر بهری کرد پڼی ی.

بیگومان شو سادو ساکاری یه له پیغه مبه ره ده له کاتی بهدی نه اتنی شو فتهحه گه ورده یه و له ناوړه راستی شو سوپا گه ورده به هیژده اړه فتاریکی بڼی وینه یه و غوونه ی له هیچ فتوحات و سرکهوتنیکی دیکه دا نی یه و هیچ سرکرده یه له و جوړه کاتانه دا نه و ښه له خوږوردو و ساکارنه بووه هره وک له میژووش دا دیومانه. خو نه که هر هره شو سادو ساکاری یه ی پیغه مبه ره له کاتی فتهحی مه ککه دا به راورد که یی له که له هه مو شو هه لو یستی به خو نازین و خو بهزل زانینانه ی، که سهرجه مفرمانده و سرکرده ی له شکره کانی تر له سهرکهوتن و فتوحاتیان دا نواندوویانه شو زیاترو چه ندان هیښده رخ ی شو په ورشته به رزه ی له خوږوردنی پیغه مبه ره مان بڼی دهرده که ویت، له کاتی که دا نرخ و بهای هره سهرکهوتنیکی دیکه ی گشت فرمانده یه که زور که مته ره له ناست فتهح کردنی (مه ککه) دا.

جا دوی شو ی پیغه مبه ره به و شیوه ده چته نیو شاری (مه ککه) وه پروده کاته مالی پیروزی خود (بیت الله الحرام) که سی سده و شست بتی به چوار دورا دانرا بوو. پیغه مبه ره داریک به دهسته وه دهرکیت و دست به شکاندنیان دهکات و له کاتی شکان و کهوتنی بته کانیس دا دهیغه رموو: ﴿جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾، که نایه تیکی قورنایشه له سوورده تی (اسراء) داو نایه تی ژماره (۸۱) ی سوورده ته که یه.

پاشان پیغه مبه ره فرمانی دا به شکاندنی هه مو جوړه بتیکی که ورده بسچو وکی قوردهش له هر جی یه که دا هه بن.^(۱)

کاری شکاندن ی بته کان که (قوردهشی یه کان دهیان په رستن) بڼی شو ی (هره خودی شو بته نش توانای بهرگری له خوگردنیان بوو بیت)، یان (توانای ازار که یانندن به و که سه ی

(۱) بیگومان پیغه مبه ره ته نه ا نه و بته نه ی نیومالی خودای تیک نه شکاند، به لکو له پینجهم پوژی دوی فتهحی - مه ککه - فرمانی دا هرچی بت هیه له ده دور بهری مه ککه ش بشکینرین. نه و دبوو (خالد-ی کوری - ولید) ی به سی (۳۰) پیاوړه نارد بڼی شکاندن ی په یکه ری که ورده بتیکی قوردهش، که ناوی (عوززا) ی لی نرابوو و له سهر قده دارخورمایه که بوو له نریک شاری - مه ککه -. هه روه ها پیغه مبه ره (عه مر-ی کوری - عاص) یی نارد بڼی شکاندن ی بته که ورده که ی تیره ی (بنو هذیل)، په یکه ری شو بته شیان (سی میل) له مه ککه وه دووربوو و شکاندن یان. له هه مان کات دا (سعدی زید الاشل) ی به بیست سوارچاکه وه نارد بڼی شکاندن ی نه و بته به نایانگه ی که ناوی (مه نات) ی لی نرابوو و په یکه ره که ی له (مشلل) بوو له سهر پوخی ده ریای سوورو نه ویشیان شکاند.

دهیانشکینیت) بۆ له ریشه هیئانی دیاردهی بته رستی بوو له دورگه ی عهره ب داو پاشان بۆ به نه پرکردنی پیرۆزییه کهشی له هزری بی باوه ران و هاویهش بۆ خوادانه ران دا.

له دواى ئه مه پیغه مبه ر جهوت جار به وشتره که یه وه به ده وری مالتی خوادا سوورپایه وه به داره که ی دهستی ئه رکی روکنه کهشی به جی هیئاو دهستی پی گه یاند. ئینجا دواى سوورپانه وه (طواف) که وه به جی هیئانی ئه رکه عیبادی یه کانی، بانگی (عثمان ی کوری طلحه) ی کردو کلیلی — که عبه ی لى وه رگرت. ئیت ده رگا که ی که عبه ی بۆکرایه وه نوژی تیدا کرد، به لام دیتی ویتنه ی پیغه مبه رانی له سه رکیشراوه و خیرا فره مانی دا، که ئه و جوژه ویتنه و نه خش و نیگاران هس بسرپیتنه وه، هاوه لانیش فره مانه که یان به جی گه یاندو ویتنه کانیان سړی یه وه.

لیبورده نه گه وه رکه

پاشان پیغه مبه ر له به رده رگای که عبه دا وه ستاو خه لکیش چواره وه ریان ته نیوو و، فره رموی: ((لا اله الا الله وحده لا شريك له، صدق وعده، ونصر عبده، وهزم الأحزاب وحده))... واته: {هیچ خوادیه ک نییه تنها — الله — نه بیته و، هیچ هاویه شیکی نی یه، به لیتنی خۆی برده سه رو به نده ی خۆی سه رخست و هه ر خۆیشی هه موو دهسته و کۆمه لانی دوژمنانی به زاند}...

دواى ئه مه هه ندیک حوکمی شه رعی ی بۆ روون کردنه وه و باسی ره چه له کی به نه ره تی ی نیسلامی بۆکردن که بونیادی نه ته وه یه کی گه وه ری جیهانی ی له سه ر راگیر ده بیته و ئه م نه ته وه یه ش به هیچ ره گه زیکی تایبه تی یه وه به ند نی یه، به لکو خاوه نی ئاینیکی حقه. له م نه ته وه یه دا به سامان و پله و پایه خه لکی له یه ک جیا نا کریتنه وه و که س به هۆی ئه و شتانه وه له که س چاکتر و به ریزتر نی یه، به لکو (به ته قواو خوا به رستی) خه لکی له یه ک جیا ده کریتنه وه هه لده سه نگیتنن.

هه ر له م رووه وه پیغه مبه ر به خه لکی قوریشی فره موو: {ئیه کۆمه لای قوریش، ئه و! خودا لوتبه رزیی نه فامی ی تیدا نه هیشتوون و هه موو ریزو گه وه ری یه کتان بۆ باب و باپیره پیتشینه کانتان ده گپیتنه وه، خه لکی هه موویان له ئاده من و ئاده میش له خۆل دروست کراوه}... پاشان ئه م ئایه تی خودای بۆ خویتندنه وه: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ﴾ (الحجرات/ ١٣)

دواى ئه وه پیغه مبه ر رووی کرده قوریش، که له خانه ی تاوانبارو گونا هکارو ده سدریزکار دابوون و چه نده ها جار مو سلمانانیان به توندی سزادابوو له — مه که که — و ئه شکه نه جی

دهروونی و جهسته‌یی ی سهختیان دابوون و تنانته هه‌وئی کوشتنی پیغه‌مبه‌ریشیان دابوو و جار له‌دوای جاریش هیرشیان کردبووه سهر (مه‌دینه) تاكو زال بن به‌سهریان داو موسلمانانه‌كان ریشه‌کیش بکه‌ن و، چه‌ندین که‌سیشیان لی کوشتبوون. بیگومان به‌گویره‌ی سووک‌ترین و به‌به‌زه‌یی‌ترین یاسای تۆله‌سه‌ندن ده‌بوايه سهری زوربه‌ی سهرکرده گه‌وره‌کانیان به‌پرئترایه‌و هه‌ندیکی تریشیان به‌ندبکرانایه‌و پاشماوه‌ی خه‌لکه‌که‌ش ملکه‌چ و ژێرده‌سته بکرانایه‌و چه‌ندین سزای داراییان به‌سهردا به‌سپترایه‌و، هه‌ك چۆن نه‌مړۆ ده‌وله‌تانی پیشكه‌وتوو نه‌م جۆره یاسایانه پیاده‌ده‌که‌ن، یاخود ده‌بوايه هه‌موو خه‌لکی قورپه‌یش دوای له‌ناوبردنی سهرکرده‌کانیان بکرانایه به‌کۆیله هه‌ك چۆن نه‌توه دێرینه‌کانی نه‌و سهرده‌مه په‌نایان بۆ نه‌و جۆره یاساو نه‌ریتانه ده‌برد له‌کاتی سهرکه‌وتنیان به‌سهر نه‌توه‌یه‌کی تردا.

به‌لام خۆ پیغه‌مبه‌ر هه‌یج جۆره یاساو پۆ شوینیکی تۆله‌سیینی ئاوی نه‌گرته‌بهر، به‌لکو پرووی گفتاری کرده نه‌و گه‌له تاوانباری قورپه‌یش و لی ی پرسین: {هۆ گه‌لی قورپه‌یش... نایا ئیوه به‌پای خۆتان وا ده‌زانن ئیستا من چیتان لی ده‌که‌م؟}...

دیاره قورپه‌یش به‌ئاسانی ده‌یانزانی که‌پیغه‌مبه‌ر به‌توندی له‌گه‌لیان ناجوولیته‌وه‌و تۆله‌یان لی ناسپیتته‌وه، به‌لکو به‌پیچه‌وانه‌وه ته‌واو دانیابوون له‌په‌وشتی به‌رزنی پیغه‌مبه‌رو هه‌لس و که‌وتی نایاب و بی‌هاوتای.. هه‌ر بۆیه‌ش وه‌لامیان بۆ پرسیاره‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر نه‌وه‌بوو، گوتیان: {ئیمه هه‌ر خێرو چاکه‌ت لی چاوه‌روان ده‌که‌ین... ته‌و براهیه‌کی دلقراوان و له‌خۆبوردوویت و، کورێ براهیه‌کی به‌پێزمانیت}.

ئیتیر لی‌سهردا پیغه‌مبه‌ر وته‌و بریارێ لیخۆشبوونی بۆدرکاندن. نه‌و وته‌وبریاره هه‌ره‌گه‌وره‌یه‌ی، که به‌دریژایی میژووی به‌شهری و هه‌تاهه‌تایه شایه‌تی له‌سهر نه‌و په‌وشت و هه‌لس و که‌وته بی‌وینه‌و بلنده مرۆیی یه‌ی پیغه‌مبه‌ر ده‌ده‌ن، نه‌و ئاکارو په‌فتاره‌ی که‌خۆی پێ‌پازاندبووه‌و، نه‌وه‌بوو له‌بریارێ لی‌بوردنی دا له‌قورپه‌یش پێ‌ی فهرموون: ((اذه‌بوا فائمه‌ الطلقه‌)).. واته: {ئیتیر ئیوه هه‌مووتان نازادن و گه‌ردنتان نازادبیت له‌هه‌ر خراپه‌و گوناھه‌یک که به‌رامبه‌ر ئیمه کردووتانه}.

یه‌که‌سانی له‌نیوان خه‌لکیدا

دوای نه‌مه پیغه‌مبه‌ر له‌مالی خدا (مسجد الحرام) دانیشت و- (علی‌ی کورێ-أبو طالب) که کورێ مامی بوو و نزیک‌ترین که‌سیش بوو لی ی، چوه له‌یو پێ‌ی گوت: {نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خدا پله‌و نه‌رکه‌کانی (ده‌رگاوانی) و (ئاوگێڕی) و (خزمه‌تگوزاری‌یه‌که‌ی مالی خدا) مان بۆ مه‌یسه‌رکه}.

بەلام پيغهمبر پي ى چاك نه‌بوو، كه نه‌و نه‌رك و پله به‌رزانه‌ى خزمه‌تگوزارى له‌خواه‌نه‌كانى پيشوويان بسينيته‌وه‌و بيدات به‌خزم و كهس و كار هه‌ركه‌كانى خوي وه‌ك چوڻ حاكم و كاربه‌ده‌ستانى تر له‌كاتى چوونه‌سهر حوكميان دا نه‌و په‌فتاره ده‌نوئين و هه‌رچى خزم و كهسه نزيكه‌كانيانه ده‌يانكه‌ن به‌سهركارو به‌پي‌وه‌به‌ر... دياره پيغهمبهرى خوداش زور دووره له‌و په‌فتاره‌و هه‌ر بويه‌ش به‌و پيشنياره‌ى (على) ناموزاو ده‌سته‌راستى خوي قايل نه‌بوو، به‌لكو فهرمووى: {عثمانى كورى -طلحه} له‌كوئى به‌و بۆم بانگ كه‌ن، واته: {نه‌و پياوه‌ى، كه له‌وه‌وبه‌رو له‌كاتى بالا‌ده‌ستى ى قورپه‌يش دا ده‌رگاوانى كه‌عبه بوو}، كاتيك (عثمانى ده‌رگاوانى پيشوو) ى بۆ بانگ كراو گه‌يشته‌لاى، پيغهمبهر فهرمووى: {نه‌وه‌و كليله‌كه‌ته‌و خوت ده‌رگاوانى كه‌عبه‌يت، نه‌مروش پۆزى چاكه‌و نه‌مه‌كدارى و وه‌فايه}.

هه‌روه‌ها پيغهمبهر بۆ چه‌سپاندى يه‌كسانى نيوان هه‌موو موسلمانان و ده‌رخستنى نه‌و راستى يه‌ى كه‌هه‌چ جياوازى يه‌ك له‌نيوان مروقى په‌ش پيست و سپى پيست دا نى يه‌ فهرمانى به‌ (بيلال) ى به‌نده‌ى هه‌به‌شى -كرد، كه له‌و پۆزه‌ى فه‌تح كردنى -مه‌كه‌-دا له‌سه‌ربانى -كه‌عبه- بانگ بدات.

بينگومان نه‌مه‌ش ريزلينانينكى وه‌ها گه‌وره‌و به‌پي‌وته‌بوو بۆ (بيلال) كه هه‌موو موسلمانيك شاگه‌شكه‌ى پي‌ده‌به‌ردو هه‌زى ده‌كرد (وه‌ك نه‌و) هه‌مان ريزى لى بنرايه، چونكه (كه‌عبه) پيرۆزترينى شوينه به‌هادارو پيرۆزه‌كانى موسلمانان بوو. هه‌ر بويه‌ش له‌و ساته‌دا پياويكى قورپه‌يش زور سه‌رى سوڤماو به‌هاورپى يه‌كى خوي گوت: {نه‌رى ده‌بينيت نه‌و عه‌به‌ده په‌شه بۆ كوئى سه‌ركه‌وت}؟

هه‌روه‌ها (بخارى) له (عروه‌ى كورپى -زبير) وه‌ گي‌راو پي‌تى يه‌وه، كه له‌كاتى فه‌قى -مه‌كه‌-دا ئافه‌هه‌تيك دزى كردبوو، كهس و كار هه‌كه‌شى په‌نايان به‌دبووه لاي (اسامه‌ى كورپى -زه‌يد) تاكو هه‌ولتيكى بۆيدات و نه‌هيلايت سزاي دزى كردنه‌كه‌ى بدرت. جا كاتيك (اسامه‌)ش له‌و باره‌يه‌وه قسه‌ى له‌گه‌ل پيغهمبهرى خوادا كرد، پيغهمبهر پوي تيك چوو و په‌ست بوو و فهرمووى: {چوڻ له‌سه‌ر سووك كردنى ياسايه‌ك له‌ياساكانى خودا قسه‌م له‌گه‌ل دا ده‌كه‌يت؟} خيرا (اسامه‌)ش داواى له‌پيغهمبهر كرد لى ى ببوريت و گوتى: {نه‌ى پيغهمبهرى خودا داواى لى‌بووردم له‌خودا بۆيكه له‌سه‌ر ئه‌م هه‌لوسته‌ ناپاراسته‌م}.

بۆ سه‌ر له‌نيواره‌ى نه‌و پۆزه‌ش پيغهمبهر وتاريكى له‌و رووه‌وه بۆ خه‌لكى داو تياى دا داوى سوپاس و ستايشى خودا له‌سه‌ر نه‌وه‌ى پي‌سى سپاردوه، فهرمووى: {خه‌لكينه، هۆزو نه‌ته‌وه‌كانى پيش ئيه‌ به‌هۆى نه‌وه‌وه خودا له‌ناوى به‌ردوون كه نه‌گه‌ر كه‌سيكى خانه‌دان و

پایه‌داریان دزیی بکردایه سزایان نه‌ده‌دا، به‌لام نه‌گهر که‌سیکی ساده و بی‌کس و عه‌شره‌ت دزیی بکردایه سزای ته‌واویان ده‌دا. ده‌سا به‌و خودایه‌ی که گیان و ده‌روونی -محمد-ی له‌ده‌ست دایه نه‌گهر (فاطمه-ی کچی -محمد) دزی بکات نه‌وا ده‌ستی ده‌پریم ... (ده‌ست برپینیش سزای دزه) ... پاشان فرمانی کرد سزای نه‌و نافره‌ته دزه بدریت و ئیدی ده‌ستیان بری، نه‌ویش دوا‌ی نه‌و کاره نابه‌جی یه تۆبه‌یه‌کی چاک و ته‌واوی کردو تۆبه‌ی خوی برده‌سهر، دوا‌ی نه‌وه‌ش خوازیبتییی کراو شوویشی کرد.

بی‌گومان ره‌فتارو هه‌لس و که‌وتی به‌رزو مرویسانه‌ی پیغه‌مبه‌ر له‌پرۆژی فته‌ح کردنی -مه‌که‌که‌دا شوینه‌واریکی گه‌وره‌ی هه‌بوو له‌دلی نه‌و خه‌لکانه‌ی که‌شه‌یدای ره‌وه‌ق و گه‌وره‌یی ئیسلام ببوون و له‌ماناو کرۆکی نه‌وبه‌رنامه‌ جوانه تیگه‌یشتبوون. هه‌ر بۆیه‌ش هاتنه‌له‌ای پیغه‌مبه‌رو به‌یعه‌ت و په‌یمانان له‌سه‌ر ئیسلام پی‌دا. پیغه‌مبه‌ریش په‌یمانی لی‌ وه‌رگرتن به‌و چه‌شنه‌ی بیسه‌رو گوێراپه‌لی فرمانه‌کانی خودا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی بن هه‌تا له‌توانایان دا بیت. جاکاتی‌ک پیاوان هه‌موویان به‌یعه‌تیا‌ن پیندا، ئینجا نافره‌تان هاتن و وه‌ک نه‌وان به‌یعه‌تیا‌ن پیندا. له‌و باره‌یه‌شه‌وه سرووشی خودایی له‌م نایه‌تانه‌دا هاته‌خواره‌وه بۆ پیغه‌مبه‌ر که‌خودا فرمانی پی‌ کردبوو و پی‌ی فرموو: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْقَرِيْنَ بَيْنَ أَيْدِيْهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِيْنَكَ فِيْ مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ الممتحنة/ ۱۲.

واته: {نه‌ی پیغه‌مبه‌ر نه‌گهر نافره‌تان هاتنه‌لات بۆ په‌یمان و به‌یعه‌ت پیندان له‌سه‌ر نه‌وه‌ی که‌ه‌یچ که‌سیکیان شتی‌ک نه‌کات به‌هاوبه‌شی خودا، دزی نه‌کات و، زینا و به‌دره‌وشتی نه‌کات و، مندا‌له‌کانی خوی نه‌کوژیت^(۱) و بوختان و درۆ هه‌لنه‌به‌ستیت به‌و ره‌نگه‌ی له‌حاله‌تی منال‌بوونی دا مندا‌له‌که‌ بخته‌ پال می‌رده‌که‌ی له‌کاتی‌ک دا گه‌ر له‌و می‌رده‌ی نه‌به‌ووبو^(۲) و،

(۱) له‌سه‌رده‌می جاهیلی دا له‌به‌ر چه‌ند هۆیه‌ک مندا‌لیان ده‌کوشت، کچیان زینده‌به‌چال ده‌کرد له‌ترسی نه‌وه‌ی گوایه‌ عه‌یب و عاریان به‌سه‌ردا دینیت. کوپیشیان له‌ترسی هه‌زاری ده‌کوشت له‌هه‌ندیک جاردا. (وه‌رگێڕ)
(۲) نه‌م جوړه بوختان و درۆ هه‌لبه‌ستنه‌ی هه‌ندیک ژن له‌ترسی گیانی خویان بوو، له‌نایه‌ته‌که‌دا هاتووه (ولا یأتین بهتّان یفترینه بین ایدیهن وأرجلهن) لی‌رده‌ا وشه‌ی (بین ایدیهن وأرجلهن) مه‌به‌ست له‌وه‌یه نه‌و مندا‌له‌ی کاتی‌ک له‌دایک ده‌ییت و ده‌که‌وێته‌ نێوان هه‌ردوو ده‌ست و هه‌ردوو پی‌ی دایکه‌که‌یه‌وه می‌ردی دایکه‌که‌ش باوکی نه‌و مندا‌له‌ نی‌یه، واته‌ پیاوێکی تر ده‌ستی تی‌که‌ل کردووه له‌گه‌ل ژنه‌که‌ی داو نه‌و مندا‌له‌ش بووه. جا له‌وکاته‌دا ناییت ژنه‌که‌ مندا‌له‌که‌ی بداته‌ پال می‌رده‌که‌ی. ژنه‌کان ده‌بوا‌یه به‌یعه‌ت له‌سه‌ر نه‌وه‌ش بده‌ن. (وه‌رگێڕ)

سهر پيچيش له (نهر و نه هی) يه کانی تو نه کمن واته له (کار به چاکه و ريگرتن له خراپه) دا، نه گهر نافرته تانی موسلمان له سهر نهو کاروبارانه به يعه تيان پي دایت نهوا تو ش به يعه تيان لي وهر گرهو داوای ليخوشبوونیان له سهر گونا هه کانی له وه پيشيان بؤيکه و خوداش لي يان ده بوريت، ينگومان خودا زور لي بورده يو، به زه ييشی زوره بويان گهر نهوان په يان و به يعه تي خو يان به رنه سهر.

هينمترين مروف

بينگومان پيشتر پيغه مبه ر خو يني چهن د که سيکی که می له پياوان ه لال کردبو و برياری کوشننيانی دابو له وانه ی که به درنده و تاوانکاری خه ترناک ناسرابوون و دژايه تي يه کی توندی موسلمانان يان ده کردو دوايش (له دواي فتهی - مه که که) هه لاتبوون له دهستی و هه نديکیان لي کورثا يه وه و هه نديکی تريشيان موسلمان بوون و که و تنه به ر لي بوردنی پيغه مبه ر.

له وانه ی که موسلمان بوون و که و تنه به ر ليخوشبوون: (هبار - کوری - اسود)، بوو نه م پياوه خو ی شاردبو وه، کاتيک پيغه مبه ر گه يشته نهو شو ينه ی که به (جعرا نه) ناوده بریت هاته لای موسلمان بوو و پيشی کوت: (نه ی پيغه مبه ری خودا بينگومان من له ده ست ر ام کردو ويستم خوم بگه يغه لای عه جه مه کان و پاشان چاکه و لي بورده يی تو م بير که و ته وه که چهن د به سوزو ميه ر ه باني ت به رامبه ر به و که سه ی خراپه ی ده ره ق کردو ویت. جا نایا ئي ستاش نه ی پيغه مبه ری خودا ئيمه شو ينه که و تووی کفرو شيرک نه بووین و دوايی خودا به هو ی تو وه ري نمايی کردین بؤ سهر ري ی راست و رزگاری کردین له تيا چوون؟ جا تو ش به چاکي لي مان ببوره)...

پيغه مبه ريش فهرمو ی: (وا ليت خوشبووم).

هه روه ها يه کيکی تر له وانه ی که و تنه به ر لي بوردن و موسلمان بوون: (صفوان - کوری - أمية) بوو که هه موو خاکی سهرزه ويی له به رچاو ته نگ ببوو و له خو ی ناو مي تدبوو بوو و ته نانه ت رو يشت تا خو ی بخاته ده رياوه، به لام ناموزاکه ی خو ی (عمر - کوری - وهب) چوو بولای پيغه مبه رو پي ی کوت: (نه ی پيغه مبه ری خودا (صفوان - کوری - أمية) - که که وه ی تيره که ی خو يه تي -، رای کردوو ده يه وي ت خو ی فری بداته ده رياوه، جا تو ش دلتيای که و لي ی ببوره وه ک چو ن ره ش و سوورت دلتيای کردوو له هه موان بوورا ویت). پيغه مبه ريش ده فهرمو ي ت: (بگه به ناموزاکه ت، نهو دلتياکراو پاريزراوه). ئينجا (عمر) کوتی: (نه ی پيغه مبه ری خودا نيشانه يه کم پي بده، تا پيشانی بدهم). پيغه مبه ريش ﷺ

میژره که ی خۆی پئی دا، تا کو وه نیشانه یه ک پيشانی (صفوان) ی بدات له سه ر بریاری لیبور دنی پیغه مبه ر لی ی.

(عمیر) خیرا میژره که ی لی وه رگرت و رۆیشت، تا گه یشته وه به (صفوان) و پئی ی گوت: {باوک و دایکم به فیدات بیت دلنیا به من له لای باشتین و چاکه خوازترین و هیمنترین که سه وه هاتووم که چاکترین که سی نیو خه لکی یه و که کوری مامیشته، بیگومان سه ربه رزی بی نه و سه ربه رزی تۆشه و ئابروومه ندی نه و هی تۆشه و—مولک و ده سه لاتی نه و هی تۆشه}، (صفوان) گوتی: (من هه ر لی ی ده ترسم)، —عمیر— دووباره پئی ی گوت: {نه و زۆر هیمنتره له وه ی که تۆ وای لی راده بینیت و زۆر دلقران و لیبور ده یه} له گه ل شه م قسانه ش دا — عومه ر— میژره که ی پیغه مبه ر ی وه ک نیشانه یه کی دلنیا کردن پیشان دا. ئینجا —صفوان— گه راپیه وه بۆلای پیغه مبه ر و پئی ی گوت: (شه م پیاوه وای پئی راکه یاندووم که تۆ منت دلنیا کردوه). پیغه مبه ریش فه رمووی: (نه و راست ده کات). ئیتر (صفوان) یش گوتی: (دوومانگ مۆله تم بده). پیغه مبه ر فه رمووی: (ته نانه ت با چوار مانگیش بیت). دوا ی نه وه — صفوان— موسلمان بو و به چاکی په ریه ی ئیسلامی ده کرد.

پیاویکی تر له وانه ی که وتنه به ر لیبور دن و تاوانی گه وره شیان نه بجام دابوو، نه و بکوژیه (حه مزه) ی مامی پیغه مبه ر بوو که ناوی (وه حشی) بوو، نه وه بوو ناوبرا و هات بۆلای پیغه مبه ر و موسلمان بوو موسلمان بوو نیشی لی په سندرکا.

جگه له مان، شاعیر (کعبی کوری —زهیر) بوو که هات بۆلای پیغه مبه ر و موسلمان بوو و قه سیده یه کی له ستایش و ریزیلتانی پیغه مبه ردا هۆنی یه وه و تیای دا گوتویه تی:

انبت ان رسول الله أوعدني   والعفو عند رسول الله مأمول
مهلاً هداك الذي اعطاك نافلة الـ   قرآن فيها مواعظ وتفصيل^(١)

کاتیک له دوا یین دیری دا گوتی:

ان الرسول نور يستضاء به   مهند من سیوف الله مسلول^(٢)

ئیت پیغه مبه ریش که واکه ی خۆی دا که ندو پیشکه شی ی کرد وه ک پیخۆشحالی یه ک به و شیعه ی که بۆی خوینده وه.

(١) واته بیستم پیغه مبه ر ی خودا به لئنی لیبور دنی پئی داوم... ئی خۆ بیگومان نه و لیبور دنه له لای نه پیغه مبه ر ی خودا وه چاوه روان کراو جی ی ئومید بووه... تۆ نه ی پیغه مبه ر له سۆزو خۆشه و یستی خۆته وه یه که خودا به به خۆش و نیعمه تی قورنان هه موو په ندو ری خوشوین و شیکاریکی کاروباری بۆ تیا داناوه.
(٢) واته: (بیگومان پیغه مبه ر رووناکی یه که و ری ی پئی رۆشن ده بیته وه... شمشیریکی بۆلای نه له شمشیره کانی خودا و به رووی ناحه زان دا هه لکیشراوه).

بەم ڕەنگە لەفەتح کردنی —مەككە—دا كەسیتی پېغەمبەرمان وەك گەرەترین فەرماندەى میژوو بۆ دەردەكەوت، ئەو فەرماندە نمونەییەى بەدلقراوانى و چاپۆشى و ڕەحمەت بۆ ھەموو كەسێك بەرامبەر ناحەزان و دوژمنانى جوولاو و تەو، ئەوانەى بەشیوەیەكى درندانە ئازاریان دەدا و خۆی لایەنگرانیان دەچەوساندەو، كەچى لەھەموویان خۆشبوو.

بێگومان ئارەزوو لەتۆلەسەندنەو و كاردانەو، ڕەفتار بەھەمان جور لەدلى ھەندىك لەھاوەلانىدا ھەبوو. بەلام پېغەمبەر ئەو ئارەزووى تۆلەسەندنەو، ھەى لەدلىيان دا دامرکاندەو، لەجیاتى ئەو چاپۆشى و ناشتى و تەبايى لەدلىيان دا ناشت.

پېغەمبەرى خودا بەو ئاكارە بەرزەى (چاپۆشى) و (لەدوژمن خۆشبوونە) دەیویست ڕووى راستى ئیسلام پيشان دات كە سەرەپای ئەو شۆرشىكى بەسەر بیروباوە ڕەچەوت و تەقلیدیەكان و سیستەمە شیواوە كۆمەلایەتیەكان دا كردوو، بەلام بەرزو پېرۆزترە لەھەموو ئەو شۆرش و كودەتایانەى لەپەوتى كاروانى بەشەرىدا بەرپاكراون. چونكە تاكە نیازی شۆرشى سەرتاپاگیرى ئیسلام یەكخستنى كۆمەلگەى ئینسانى و چاكردنیى بەتین كردنى پەيوەندىیەكانى خۆشەویستیە لەنیوان ئەفراو چین و توێژەكانى كۆمەل دا، نەك قۆرخ كردنى چەند دەسكەوت و پلەو ئیمتیازاتىك بۆ خودى شۆرشەكو ھەلسووڕپنەر و شوینكەوتوانى پاشان بەیدەست كردنى تەواوى خەلكى لەژێر حوكمى چینیكى حوكم بەدەستى خۆپەرست دا.

بەندی شەشەم

((كۆتا رۆژەکانی ژيانى پېغەمبەر))

(حەجى مائىئاوىي - كۆچى دوايى ي پېغەمبەر)

حەجى مائىئاوىي

له سالى دەى هيجرى دا پېغەمبەر له مەدينەوه دەرچوو بەرهو مەككە بۆ حەج كردن، ئەو هەش لەرۆژى (٢٥)ى مانگى - ذو القعدة-ى ئەو سالىدا بسو و كۆمەلێكى هېجگار زۆرو گەورەى مۆسلمانانىشى لەگەل دابوو، كە لەو هەبەر لەولائى عەرەب دا دیاردەى سەفەرى ئاوايان بۆ حەج بەخۆوه نەدیبوو. هەمووشیان بە وەرەو تینی بروادارى دلى پر لەشەوق و شادییەوه دەرۆشت بۆ بەجى هێنانى فەرزى حەج، تا گەیشتنە -مەككە- و لەوى پېغەمبەر سەرمەشقى خەلكى بوو بۆ حەج و فێركردنى چۆنیەتى بەجى هێنانى ئەركە عیبادىیەكانى حەجكردنیان و پیشان دانى رێساو شیوازه كانی ئەو فەرزە گەورەیهیان.

له (مونا) لەرۆژى دووهەمى قوربانى كردنى دا پېغەمبەر وتاریكى گشتى و هەمەلایەنەى بۆ خوێندنەوه وتیای دا مافەكانى مەرۆفى دیارى كرد... لیژەش دا چەند پرگەیهكى ئەو وتارە بەناوبانگ و میژووییهى پېغەمبەر دیارى دەكەین، ئەو هەبوو فەرمووی:

{ئەى خەلكینه ئایا دەزانن ئێوه ئیستا لە چ مانگیك و لە چ رۆژێك دان و لە چ ولایتیکش دان؟} خەلكەكەش گوتیان: {لەرۆژێكى بەحورمەت گیراوو، ولایتیکى بەحورمەت گیراوو، مانگیكى بەحورمەت گیراوداین} ئینجا فەرمووی: {جا ئیتر خوین و مال و کیانیشتان هەمان حورمەت و رێزى هەیهو هەمووتان سەرومال و خوینتان لەیه كتر حەرامە وهك حورمەتداریى ئەم رۆژەتان لەم مانگەتان و لەم ولاتەتان دا، تا ئەو رۆژەى بەخودای خۆتان دەگەنەوه}.

پاشان فەرمووی: {گویم لى بگرن و تى بگەن و وریابن لەوهى كە ستم بکەن، ستم نەكەن... مال و سامانى هېچ مەرۆقیكى مۆسلمان بۆ مۆسلمانێكى دى رەوا نى یە تەنها بەقایل بوون و پێخۆشبوونی خۆى نەبێت. جا دواى خۆم پاشگەزمەبنەوه بۆ كفرو مەبنەوه

به کۆمه‌لی کافران و دواایش له ملی یه کتری بدهن. بئگومان شه‌یتان بی ئومیدبووه له‌وه‌ی که موسلمانان وا لی بکات بیه‌رسته، به‌لام ده‌توانیت ئیوانتان تیک بدات. ده‌بیت به‌جاکی بچوولینه‌وه له‌گه‌ل ئافره‌تانیش داو مافی خودا بیاریزن له‌ناستیان دا، چونکه وه‌ک دیل^(١) وان له‌لاتان و تا نه‌مرۆش خاوه‌نی هیچ شتیک نین بۆ خۆیان. به‌لام به‌راستی ئه‌وان هه‌قیان له‌سه‌ر ئیوه‌ی پیاوان هه‌یه، دیاره ئیوه‌ش هه‌قتان له‌سه‌ر ئه‌وان هه‌یه، وه‌ک ئه‌وه‌ی ناییت که‌سیکی‌دی پی بخته‌سه‌ر پیخه‌فتان و رینگه‌ش نه‌دریت به‌و که‌سه‌ی رقتان لی یه‌تی بیته‌ مالتانه‌وه. خو نه‌گه‌ر ترس و نیگه‌رانیان له‌سه‌ر پیچی هه‌ندیک له‌ئافره‌تان هه‌بوو ئه‌وا ئامۆزگاریان بکه‌ن و ناسه‌واری سه‌ر پیچی خوی نا‌ناسایی و ناره‌سه‌نیان بۆ رۆن بکه‌نه‌وه، گه‌ر ئه‌وه‌ش سوودی نه‌بوو ئه‌وا له‌قوناغیکی تری راست کردنه‌ویان دا پیخه‌فیان لی جیابکه‌نه‌وه له‌گه‌لیان دا مه‌خه‌ون، گه‌ر هه‌ر ئه‌وه‌ش سوودی نه‌بوو ئه‌وا له‌قوناغیکی دواتردا به‌سووکی لی‌یان بدهن^(٢). به‌لام له‌هه‌موو ئه‌و حاڵه‌ت و قوناغانه‌ش دا ده‌بیت خۆراک و پۆشاک پیوستیان به‌باشی بۆداین بکریت و بی‌به‌رگ و بی‌تان نه‌کرین. ئیوه ئافره‌تتان وه‌ک سپارده‌ی خودا له‌ئه‌ستۆدایه‌و به‌به‌رپارو وته‌ی خودا بۆتان هه‌لāl کراون. جا هه‌ر که‌سێک سپارده‌یه‌کی له‌لاییت ده‌بیت بیاریزیت و بیگه‌یه‌نیتسه‌وه به‌و خاوه‌نه‌ی که ئه‌وه‌ی پی راسپاردوه‌و به‌ده‌ستپاکی داناهه‌و متمانه‌ی پی‌کردوه‌و}...

دوا‌ی ئه‌مه پیغه‌مبه‌ری خودا هه‌ردوو ده‌ستی به‌لاو‌کرده‌وه‌و فهرمو‌ی: {ئایا راسپارده‌ی خودام پی‌گه‌یاندن؟} پاشان فهرمو‌ی: {ئهو که‌سه‌ی لی‌ره ئاماده‌بووه با ئه‌م راسپاردانه‌م بگه‌یه‌نیت به‌بزه‌کان، چونکه له‌وانه‌یه گه‌یه‌نه‌ریک به‌ختیارتری‌ت له‌گو‌نگریک^(٣)}. هه‌روه‌ها فهرمو‌ی: {هۆ خه‌لکینه بئگومان خوداتان یه‌که، باوکیشتان یه‌ک که‌س بووه، که ئاده‌مه — بئگومان پێ‌زوه‌گه‌وره‌یی بۆ هیچ عه‌ره‌بێک له‌سه‌ر که‌سیکی غه‌یری عه‌ره‌ب و بۆ

(١) ئه‌مه‌ش ئاماژه‌یه‌که بۆ‌حاڵی ئافره‌تان له‌و سه‌رده‌مه‌دا، به‌لام له‌ژێراسایه‌ی شه‌ریعه‌تی ئیسلامی دا هه‌رگیز ئافره‌تان مامه‌له‌ی دیل و کۆیله‌یان له‌گه‌لدا نه‌کراوه، به‌لکو ئه‌و مافه‌ په‌واو ماقوولانه‌ی که به‌ئافره‌تان دراوه له‌ئیسلام دا، تا نه‌مرۆش ئافره‌تانی سه‌ده‌ی بیست و سه‌ده‌ی یه‌ست ویه‌کی زاینیشی لی بی به‌شن ئافره‌تانی عه‌ره‌بیش له‌پیش ئیسلام دا له‌ژانیکی سه‌رشۆری و کۆیله‌یه‌تی دا‌بون. ته‌نانه‌ت ئن له‌دوا‌ی مردنی می‌رده‌که‌ی به‌میرات داده‌راو ده‌شفرۆشرا وه‌ک چۆن ئاژه‌لان ده‌فرۆشان و که‌مترین مافی له‌سه‌رمی‌رده‌که‌ی نه‌بوو و نه‌یانه‌هیشته به‌و مافانه‌ی خۆی به‌خته‌وه‌ری‌ت و وه‌ک مرۆفێک بۆی.

(٢) سووک لی‌دانی ئافره‌ت ئه‌و لی‌دانه‌یه که نازاری پی‌تنگه‌یه‌نریت و له‌شو‌ینه ناسک و ترسناکه‌کانی جه‌سته‌ی نه‌دریت. ئه‌م لی‌دانه‌ش بۆ ئه‌و چۆره ژنانه‌یه که له‌سنووری شه‌رم و پێ‌زی ناسایی ده‌رده‌چن، نه‌ک ئه‌و ژنانه‌ی که پێ‌زونا‌پرووی خۆیان ده‌پاریزن.

(٣) (امام احمد) گێ‌راوتی یه‌وه.

که سیکی غهیری عهده بيش له سهر عهده بیک و بۆ ره شپيستیك له سهر سوورپیستیك و بۆ سوورپیستیكیش له سهر ره شپيستیك نی یه تهنها به خواهرستیو ته قواو له خواترسان نه بیئت...
 ئایا پیم گه یاندن؟ هه موو گوتیان: (به لێ... پیغمبهری خودا گه یاندی)^(١).

(طبرانی) ییش گێڕاویستی یهوه، که پیغمبهری خودا له وتاری حه جی مالتاواپی دا فهرموویه تی: {ئایا پیتان بلیم موسلمان کی یه؟ موسلمان نهو که سه یه که موسلمانان له زمان و دهستی پارێزرابن. نهی پیتان بلیم بروادار کی یه؟ نهو که سه یه، که جی ی باوهرو متمانه ی خه لکی بیئت و دلنیا بن له مال و سامان و نه فسیان لێ ی. نهی پیتان بلیم کۆچکار (مهاجر) کی یه؟ نهو که سه یه کۆچی کرد بیئت له خراپه و گوناوه وازی لێ یان هیئنا بیئت. مرۆفی بروادار خوین و نه فسی حهرامه له برواداران وهك حهرام بوونی شه م پۆژه بۆ شهروکوشتار. گوشتی موسلمان حهرامه و نابیی موسلمانێ تر (به غه یبهت کردنی) گوشتی بچوات، (واته نابیی موسلمان غه یبهتێ برای موسلمانێ بکات). ههروهها دهروونی موسلمان حهرامه و نابیی سته می لێ بکریئت و نازار بدریئت. نازاردانیشی حهرامه...}

* * *

پیغمبهری خودا نهو وشانه ی ئاراسته ی کۆمه لانی ئاماده بووی موسلمانان کردو شه م وشانه ش چه ندین ریسای بنچینه یی و گرنگیان له خوگرتبوو که له وه و پيش هیچ وتاری بۆ نهو له ولاتی عه ره ب دا نه یدرکاند بوون... لهو ریسای بنچینه یی یانه ش:

* قه ده غه کردنی خواردنی مال و سامان به نا ره وایو، قه ده غه کردنی کوشتن و پيشیل کردنی ئابروو و سهروه ربی مرۆقه کان، بێگومان خه لکی له وه پيش بۆ په یدا کردنی به شی زۆری بۆ ئیویان په نایان ده برده بهر دزی و جهرده یی و کوشتنی که سانی دی به نا هه ق.

* رزگار کردنی ئافرهت دوا ی نه وه ی له لای عه ره ب و سه رجهم گه لانی نهو ناوچانه به کۆیله داده نرا. رزگار کردنی شیان به پریری راشکاوانه ی پیغمبهر بوو له سه ر نه وه ی که وا ئافره تان حه قیان له سهر پیاوان هه یه و ده بیئت پیاوان به چاکی له گه لیان دا ره فتار بکه ن.

* نه وه ی شایانی باسیش بیئت هه ر ئیسلام مافی میرا تگیری بۆ ئافره تان چه سپاندو جیگیر کرد دوا ی نه وه ی لهو مافه سروشتیه ی خو یان بێ بهش کرابوون. ههروهها ئیسلام مافی سه ره به سته ی پیدان له بهر پۆه بردنی مال و سامانیان داو له په سندر کردنی شایه تی دانی شیان دا. نه مه ش له نێو گهل و نه ته وه کانی نهو سه ر ده مه دا دانی پیدانه نرابوو.

※ چه سپاندنی بنه‌مای یه‌کسانی له‌نیوان سه‌رجه‌م تاکه‌کانی کۆمه‌ل و شه‌فرادی ره‌گه‌زی به‌شهری دا به‌چاونووقان له‌زمان و ره‌نگ و ره‌گه‌زیان و، شوین و پیوه‌ری به‌چاکتردانانی هه‌ندیک کهس و خه‌لکی له‌هه‌ندیکی تریان به‌پێی سیفه‌ته‌ ده‌روونی یه‌کانی تایه‌ت به‌ته‌قواو خواپه‌رستی بیت و له‌سه‌ر کاری چاکه‌بیت.

له‌پیش ئیسلامیش دا هیچ که‌سێک ئه‌م بنه‌مایه‌ی نه‌درکاندبوو و نه‌که‌وتبووه سه‌رزاری کهس، چونکه خه‌لکی به‌پێی ره‌نگ و ره‌گه‌زه‌کانیان هه‌لده‌سه‌نگیتران و له‌یه‌کتر به‌چاکتر داده‌نران. ته‌نانه‌ت ئه‌م ره‌فتاره‌ ناپه‌سنده فه‌یله‌سووفه گه‌وره‌کانیشی گرتبووه‌وه.

بۆ نمونه (ئه‌فلاتون) ده‌یگوت: (من له‌سه‌ر سێ شت سوپاسی خودا ده‌که‌م:

۱- له‌به‌رنه‌وه‌ی به‌مرۆڤ دروستی کردووم و نه‌یکردووم به‌ناوه‌.

۲- کردوومی به‌ره‌گه‌زی -یۆنانی- و به‌ره‌گه‌زیکی‌تری دانه‌ناوم.

۳- له‌به‌رنه‌وه‌ی له‌سه‌رده‌می - سوکرات - دا دایناوم)..

♦ جا دوا‌ی نه‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ر ئه‌رکه به‌ندایه‌تی خواپه‌رستی یه‌کانی شه‌و جه‌ه‌ی ته‌واو‌کرد گه‌رایه‌وه بۆ (مه‌دینه). هه‌ر که‌شاری (مه‌دینه)‌شی به‌دی کرده‌وه سێ جار بێژهی (الله اکبر) ی گۆته‌وه‌و پاشان فه‌رمووی: { لا اله الا الله وحده لا شریک له، له الملك وله الحمد وهو على کل شیء قدير، آيُون، تائبُون، عابدُون، ساجدُون، لربنا حامدُون، صدق الله وعده، ونصر عبده، وهزم الأحزاب وحده }^(۱).

کۆچی دوايي ی پېغەمبەر

سەرەتای نەخۆشیی و پەرەسەندنی:

پېغەمبەر چەند مانگێک دواي حەجی مالتاواي، هەستی بەتووشبوونی نەخۆشی یەك دەکرد کە وردەوردە نازارەکانی زیاتر دەبوون و سەرئێشەییەکی توندیان بۆ پەیدادەکرد. جا کاتێک ئێش و نازار پەرهی سەند پېغەمبەری خودا داواي لەهاوسەرەکانی کرد ری ی بدەن لەمالی —عائیشە—دا بکەوێت لەجیاتى ئەوەی وەك نەریتی جارانی لەنیوان مالاڤی هاوسەرەکانی دا بگەڕێت. ئەوانیش (خودا لى یان پازى بێت) مۆلەتیان پى دا.

ئیدی نەخۆشی و نازارەکانی ئەو نەخۆشی یەي پۆژبەرۆژ توندتر دەبوون لەسەری. لەم بارەیهو (عبداللە — ی کۆری مسعود) دەلێت: (لەو کاتانەدا چووم بۆلای پېغەمبەر و نازاریکی توندی لەئەنجامی زۆر ماندوووبوون و نەخۆشی یەو هەبوو، دەستم لى ی داو پیم گوت: ئەي پېغەمبەری خودا خۆ تۆ نازاریکی زۆرت هەیه و زۆر ناساغیت). ئەویش فرموی: (بەلێ وایە من وەك هەر پیاویك لەنیوێ نەخۆش دەکوم و نازارم دەبێت)... ئینجا پیم گوت: (پینگومان تۆ دوو پاداشت هەیه)، فرموی: (بەلێ، بەو خودایەي گيانی منى بەدەستە هەر موسلمانێک لەسەرزهوی دا بژی و تووشی نازاری نەخۆشی یەك بێت، یان هەر نازاریکی دی، ئەوا خودا لەبەرەمبەردا گوناھەکانی دەسپێتەو وەك چۆن گەلاي درەخت دەوهرێت).

ئەو هەموو نازارانەش، کە پېغەمبەر لەو نەخۆشی یەي دا چەشتبووی وای لە —عائیشە— ی هاوسەری کردبوو کەنەریتی حەز لەنازار چەشتنی لەدل دا بچەسپێت و لەوبارەیهشەو بلیت: (هەمیشە حەزم دەکرد چکۆسی و شاگەشکە بەهەر برۆاداریک ببەم لەتوندی و سەختی مردنی دا دواي ئەو توندی یەي لەسەر پېغەمبەری خودا بینیم).

وتاری بۆ موسلمانان:

گەرمی ی تاو دەرەدە کە هێندە لەجەستەي پېغەمبەردا تیینی سەند وای لى هات داواي ئەو بکات کە ئاویکی زۆری بۆ بهینن تا خۆی پى فینک بکاتەو... فرموی پى یان: (حەوت جەوهندە ئاوم لەئاوی چەند بیریکی هەمەجۆرەو پیاواکەن).

(عائیشە) لەم بارەیهو گوتویەتی: (ئیمەش لەتەشتیکی —حفصە— ی هاوسەری دا دامانیشانو ئاوەکەمان بەو شیوێ کرد بەسەر و لەشیا تا وای لى هات بفرموی: بەسە، بەسە، چیتەر ئاوم پیامەکەن). دواي ئەم خۆشتنە پېغەمبەر هەستی بەحەوانەوێەك دەکردو چالاکی ی بەبەرداهاوە، بۆیە سەری بەست و چووێ دەرەو بۆ نیو خەلکی و پێشنوێژی

بۆکردن، دواي تەواۋىيۈنى نوپۇز سەلام دانەۋە، چۈەسەر مەنبەرۈ دەستىكرد بە وتاردان بۆ خەلگىۋ سەرەتا داۋاي لىخۇشېۋىنى خۇداي بۆ شەھىدانى جەنگى (نوحۇد) كىردو بۆيان پاراپىۋە. پاشان پاسپاردەي خۇي لەمەر پىشتىۋانان (أنصار) دەرپىۋىۋىۋى كىردە كۆچكاران (مهاجرىن) ۋە فەرمۇي:

{ئەي كۆمەلى كۆچكاران ئىۋە لەزىادېۋون دان، بەلام پىشتىۋانان لەسەر ئەۋ شىۋازەي ئەمىرۋ لەسەرى دەرۋون لەزىادېۋون دان نىن. پىشتىۋانان ھەردەم جىۋى مەنەي مەنن ۋە دائىدە رەمانن. جا ئىۋەش دەبىت رىز لەۋ كارە جۋامىرىۋىۋى چاكانەيان بنىن ۋە چاكانە لەگەل چاكانە كارىيان دا بىكەن}.

ئىنجا فەرمۇي: {بەندەيەك لەبەندەكانى خۇدا گەر لەنىۋان دىۋاۋ بەشى خۇدا سەرپىشك بىكرىت ھەر بەشى لاي خۇاي ھەلپۇزاردۋە}. لەۋ كاتەدا (ئەبۋبەكر) تىگەيشت ۋە زانىي مەبەستى پىتغەمبەر لەۋ سەرپىشك كىردە خۇيەتى، بۆيە گىيا ۋە گۈتى: {بەلگۈ خۇمان ۋە مال ۋە مىندالمان دەكەين بەفەيدى تۆ}... پىتغەمبەر پىۋى فەرمۇي: {لەسەرخۇيە ئەي ئەبۋبەكر}، ئىنجا پىۋى كىردەۋە مۇسلىمانان ۋە لەبەشىكى تىرى وتارەكى دافەرمۇي:

{ھەر دەرگايدەك لە مەزگەۋتدا ھەيە دادەخىرىت تەنھا دەرگاي - ئەبۋبەكر - نەبىت. چۈنكە نايىنم كەسىكى دى لە (ئەبۋبەكر) باشتىر بۋوبىت لەھاۋەلىتى كىردىن مەن داۋ گەۋرەترىن پۇلى ھەبۋە. جا ئەگەر مەن يەكەمەن ھاۋىرىۋى دىلۋىز بۆ خۇم دىۋارى كەم ئەۋا ھەر - ئەبۋبەكر - لەپىش ھەمۋە كەسىك دا دىۋارى دەكەم. بەلام جارى ھەر (ھاۋىرىۋى يەتى ۋە برايەتى يىمەندارى) تاكو خۇدا لاي خۇي بەيەكەم دەگەيەننىتەۋە}.

پىتغەمبەرى خۇدا سەبارەت بە داھاتۋى نەتەۋەكەي لەۋەش دەترسا، كە كارى خۇدا پەرسىيەكەيان ھەندىك خەتەي ھاۋەش بۆ خۇدادانان (شېرك) تىۋى بىكەۋىت ۋە خەلگى دىيان بەمەزارو گۇرى پىتغەمبەران ۋە پىۋاچاكانەۋە بىسەتق لەجىياتى ئەۋەي دىۋ دەۋرونىان تەنھا بەخۇداۋە پەيۋەست كەن. ھەر بۆيە لەم پۋەشەۋە لەبەشىكى تىرى وتارەكەي دا فەرمۇي: {ھەندىك لەگەلانى پىش ئىۋە گۇرەكانى پىتغەمبەران ۋە پىۋاچاكانىيان دەكەم مەزگەۋت ۋە شۋىتنى نوپۇزتىكارىدن. جا ئىۋەش نايىت گۇرەكان بىكەنە چەند مەزگەۋتىك ۋە مەزگەۋتى لەسەربىيات بنىن چۈنكە مەن ئەۋەتان لىۋ قەدەغە دەكەم}.

پاسپاردەنى - ئەبۋبەكر - بۇ پىشۋىۋى مۇسلىمانان:

لەكاتىك دا پىتغەمبەر نەيدەتۋانى پىشۋىۋى بىكات، فەرمۇي: {فەرمانم بگەيەنن بە - ئەبۋبەكر - با ئەۋ پىشۋىۋى يەكە بۆ خەلگى بىكات. لەۋ ساتەدا (عائىشە) ھاۋسەرى، پىۋى گۈت: (ئەي پىتغەمبەرى خۇدا - ئەبۋبەكر - پىۋاۋىكى بەسۇزۇ دەنگ كىزەۋ زۇرىش دەگىرى

له کاتی قورئان خوێندن دا، به‌لام پێغه مبه‌ر هه‌ر فهرمووی: {فه‌رمانی پێ‌بگه‌یه‌نن به‌چیت پێشنوێژی بۆ خه‌لکی بکات}. (عائیشه) ده‌لێت: (هه‌مان وته‌ی پێششوم پێ‌گوته‌وه‌). ئێنجا پێغه مبه‌ر له‌وه‌لامی من دا فهرمووی: (ئێوه‌ی ئافه‌رت زۆر عاطیفی و هه‌ست ناسکن. بپۆن فهرمانم بگه‌یه‌نن به‌ئه‌بویه‌ کر با خۆی پێشنوێژی یه‌که‌ بۆ موسلمانان بکات).

هه‌ر له‌م باره‌یه‌وه‌ (عائیشه) گوتویه‌تی: {ده‌سا به‌خودامن تا که مه‌به‌ستێکم له‌و وتانه‌م دا بۆ پێغه مبه‌ر ئه‌وه‌بوو، که ئه‌و به‌رپرسیاریتی یه‌ له‌سه‌ر باوکم (ئه‌بویه‌ کر) لایبات و تی‌گه‌یشته‌بوومه‌که‌ خه‌لک هه‌ز نا که‌ن هه‌رگیز که‌س شوێنی پێغه مبه‌ر بگه‌یه‌ته‌وه‌، له‌و حااله‌شه‌ش خه‌لکی له‌هه‌ر پووداویکی له‌ناکاوا دا ره‌شبین ده‌بوون پێ‌ی، بۆیه‌ هه‌زم ده‌کرد ئه‌وه‌ له‌ ئه‌بویه‌ کر دوور که‌وته‌وه‌}.

ئێنجا پێغه مبه‌ر هه‌ندێک وزه‌ی له‌خۆی دا به‌دی ده‌کرد، که بتوانیت بروات بۆ نوێژ، بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ به‌یارمه‌تی دووبیاو گه‌یشته‌ مزگه‌وت، که خۆی له‌سه‌رشانیان راگیر کردبوو. جا که گه‌یشته‌ مزگه‌وت (ئه‌بویه‌ کر) سه‌رقالێ پێشنوێژی کردن بۆ خه‌لکی بوو، به‌لام ویستی خۆی له‌کاره‌که‌ دوا بجات، پێغه مبه‌ریش ئاماژه‌ی بۆ کرد، که له‌جێگای خۆی دا بیه‌یته‌وه‌. ئێنجا چوه‌ ته‌نیشته‌وه‌ دانیش و نوێژی کرد، (ئه‌بویه‌ کر) یه‌ش له‌دوای پێغه مبه‌ر نوێژی ده‌کرد و خه‌لکیش له‌دوای ئه‌بویه‌ کر وه‌ه‌ نوێژیان ده‌کرد.

دوا وه‌سیه‌ت:

جا که ورد هه‌ورده‌ ژیا‌نی پێغه مبه‌ر به‌ره‌و کۆتایی ده‌چوو، هاوه‌له‌کانی له‌مالی (عائیشه) کۆ کرد هه‌و بۆی روانین و سه‌ره‌نجی له‌سه‌ر راگرتن و فرمێسک که‌وته‌ چاوه‌کانی و فهرمووی: {به‌خه‌یرین.. خودا بتانه‌یت.. خودا ره‌ه‌متان پێ‌ بکات.. خودا بتانه‌وینیه‌وه‌... خودا بتانپارێزێت.. خودا به‌رزتان بکاته‌وه‌... خودا سه‌رکه‌وتوتان کات. خودا ساغ و سه‌لامه‌تتان کات.. خودا قبوڵتان بکات.. من وه‌سیه‌ت و پاسپارده‌م بۆ ئێوه‌ ئه‌وه‌یه‌ خودا به‌رست و به‌ته‌قواو پارێزکار بن.. له‌خوداش ده‌خوازم ناگای لیتان بیت و کاروبارتان هه‌لسووړینیت و ئێوه‌ پێ‌ ده‌سپێرم. بیه‌گومان من ترسینه‌ر و مزگێکنی ده‌رم له‌لایه‌ن خوداوه‌ بۆ ئێوه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی سه‌رپێچی له‌فه‌رمانی خودا ده‌ره‌ق به‌به‌نده‌کانی و ولا ته‌که‌یان نه‌که‌ن. خوداش خۆی به‌ منیش و ئێوه‌شی فهرمووه‌: ﴿تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ القصص/٨٣..

پاشان وه‌سیه‌تی بۆ کردن که چۆن کفنی بۆ به‌رن و چۆن به‌نیژن و هیچ هاوارو شین و رۆژویه‌ که‌نه‌.

له جابريشهوه گيٽرپراوتهوه گويَ ي له پيڼغه مبهري خودابووه له پيش مردني دا فهرموويه:
{گوماني باشتان به خودا هه بيت}.

پيڼغه مبهري دهشترسا له ودي، كه له پاش خوي نه ته وه كهي دواي هه و او ټاره زوو بكهون، دياره
نهمهش ده بيته هوي وازه ينان له نويژو خواپه رستي، ههروه ها ده ترسا له وهش، كه نه رسته كاني
لووتبه رزي و خويه زل دانان به سهر يان دا زال بن، ههري بويهش ديار ترين وهسيه تي له پيش كڅجي
دوايي دا نه وه بو دواي له موسلماننه كان ده كرد، كه پابه ندبن به نويژو كړنه وه به رده وام له نويژو
زيكري خوادبن و شان به شاني نهمهش زور نهرم و نيان و به رده حم بن له گهل كه ساني
خرمه تكارو كارگوزارو به بنده دا.

له م باره يوه (انس) - خودا لي ي پازي بيت - ده ليت: {به گشتي راسپارده ي پيڼغه مبهري
خودا بهر له گيان ده رچووني، نه وه بو ههري ده يه رموو: ((الصَّلَاةُ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ...))
واته: (به رده وام بن له سهر نويژو كړن و ناگاتان له ژنه كانتان بيت و نهرم و نيان بن له گهل يان دا).

كوټا ساهه كاني ژياني پيڼغه مبهري:

(نه بويه كړ) پيشنويژي بي موسلمانان ده كړدو به مبهري گويږايله لي خوي بو فهرمانه كهي
پيڼغه مبهري خودا ده رده بري و له وه دا به رده وام بو، تا پوژي دووشه م (واته نه و پوژي
پيڼغه مبهري تياي دا وه فات ده كات)، له و پوژده دا پيڼغه مبهري په رده ي ژوره كهي لا دا، كه ده يرواني
به سهر مزگه و ته كه داو موسلماناني بيبي له نويژو دا بوون و زه رده خه نه يه ك گرتي، موسلماننه كانيش
كه ليك دلشاد بوون و ته نانه ت و ايان لي هات خهريك بوو ده ست به نويژو نه كهن له بهر زوري و
جوش سه ندني شادي له دليان دا به ديتني پيڼغه مبهري كه يان، ته نانه ت (نه بويه كړ) ويستي خوي
دوايخات تاكو بگاته ريزي دواوه بواري بو پيڼغه مبهري بكا ته وه تاكو پيشنويژي يان بو بكا ت. به لام
پيڼغه مبهري خودا ئيشاره تي بو كړدن، كه نويژه كه يان ده ست پي بكهون و په رده كهي دادايه وه و
كه رايه وه سهر پيڼغه مبهري.

نه وهش دوا ديدارو چاوپيڅه و تني بوو له گهل موسلمانان دا.

كاتيك ههستي كړد نه و مردني لي نزيك ده بيته وه نه ختيك ناوي له بهر دهستي دا دانابوو
دهستي پي ته رده كړدو ده يه ينا به سهر گوناي داو ده يه رموو: {ناي خه م و نازاري مردن چهنه
كه وريه}، (فاطيمه) ي كچيشي ده يگوت: (ههري باهر پو چ كار ه ساتي كه ... خه مي تو هه مووي
بو من بيت نه ي باه گيان) ... پيڼغه مبهري خوداش پوي فهرموو: (له مرپوه خه م و كار ه سات
له سهر باوكت ناميني ت)، به لام پيڼغه مبهري كه ييني (فاطيمه) چهنه بي نارام و دلته نكه

له خوی نزيك كرده وه سهری خسته ژير قوټی يه وه و ته يه کی به گوئی دا چرپاند، فاطيمه ش به و ته يه گريا، پاشان بۆ جاری دووم و ته يه کی تری به گوئی دا چرپاندو (فاطيمه) پيځه نی.
(دواي وه فاتي پيغه مبهرا، عائيشه ده ربارهی نه و دو و ته يه له فاطيمه ی پرسى بو)،
نه ویش گوتبووی: (له يه که م و ته دا که باوکم به گوئی ی دا چرپاندم فهرمووی پيځ که نه و کوچی
دوايی ده کات و منيش گريام. پاشان له دووم و ته يدا هه والی نه و ی پى راگه ياندم که من
يه که م که سم له که سه نزيکه کانی که دواي مردنى خوی پى ی ده گم، نيتر به و مژده يه
پيځه نيم).

ههروه ها (عائيشه) ی هاوسهری له وه سفی کوټا ساته کانی بهر له وه فاتي پيغه مبهرا
گوتوويه تی: (له بهر ده ستی پيغه مبهرا دوتوويه ک ناو هه بوو ده ستی تی ده خست و دم وچاوی
پى ده سړی و ده يه فرموو: ((في الرفيق الأعلى، في الرفيق الأعلى...)) هه تا گيانی کيشراو
وه فاتي کرد.

وه فات کردنيشی له پرژي دووشه مه (۱۲) ی ربيع الأول-دا و له ته مهنی (۶۳) سالی دابوو.
بيگومان هه ر که سيک به وردی سهرنجی فهرمووده کانی پيغه مبهرا بدات (له پيش له دنيا
دهرچوونی داو له و چرکه ساتانه ی کوټايی ی دا) به ته واوی قناعت به و راستی يه روونه
ديټيت، که نه و به راستی و به حق پيغه مبهري خودا بووه. چونکه وه سيهت کردنی به نويزو
پاريزکاری و له خواترسان و بهرگرتن له به دکاری، له دواين پاسپارده کانی بووه. نه و ساتی
به رده ی ژورو ده کشی لاداوو موسلمانانی له نويزه که يان دا بينيوه که نه وانيش هه ستيان
به بينینی نه و کردوو، له جوانترینی نه و ديمه نانه بووه که شادی و خوشی ی به ده روونی
گه ياندوو له هه مان کاتيش دا زانيويه تی که کاتی له دنيا دهرچوونی هاتوته پيشه وه.

به لām گريمان گهر پيغه مبهرا نه بوايه وه که خه لکی دی تووشی نه و سهره مهرگه بوايه نه و
له و چرکه ساتانه ی دوايی ی دا، که مروؤ هه ست به نزيك بوونه و ی مردنی ده کات تاکه (هيواو
خه م و خه يالتيکی) بير کرده وه بوو (له که س وکاری خوی به تاييه تی)، که خوڼ دواي خوی ده ژين
و بير کرده وه ش بوو له خوشی و ناره زوووه کانی دنياو له و مال و سامان و شت و مه کانه ی به جييان
ديټيت.

ته نانه ت هه نديک که س له وانه ی که هه ميشه له ژيانيان دا فروفيټيان کردوو له کاتی
سهره مهرگ و کوټا ساته ترسناک و به سامه کانی له دنيا دهرچوونيان دا لی يان بينراوه
بيستراوه، که دانيان به هه مو تاوانه کانيان داناوه خويان له گومرايی بی بهری کردوو.
به لām نه و ی، که خه لکی له (محمد) ی پيغه مبهريان بينيوه له کاتی سهره مهرگ و
کوټا ساته کانی به خوا گه يشته وه ی دا پيچه وانه ی نه و حالته زانراوه ی سهره مهرگی

جادو و گهران و تہ لہ کہ بازان بووہ . چونکہ خودا هاوسۆزی بووہ و پالآوتوویہ تی بۆ ئہو پڑیہی، کہ پلہی (خلیل)ی پی بیه خشیت. تاکہ هیواو داواکاری ی پیئغہ مہر گہیشتنہوہ بہ خودای پەرورددگاری بوو، کہ بہ (رفیق الاعلی)ی و ہسف کردبوو لہ بہر ئہو ہہ موو سۆزو پڑہمت و هاوخہ می یہی خودا بۆی، ئہو (رفیق الاعلی)یہی، کہ ہہ تا دواہناسہی لہ سہرزمانی بووو بہ چاکی دہیدرکاند.

بینگومان پیئغہ مہری خودا کۆچی دواپی کردو لہ دوا ی خۆیشی ئہو بہرنامہ ییہی بۆ موسلمانان بہ جی ہیئت، کہ (قورئانہ کہی خودا)و (سوننہ تی خۆی) بوو ئہ گہر موسلمانان پہ پیرہویی بکہن ہہرگیز گومراو سہرگردان نابن، ہہروہا لہ دوا ی خۆی ئہو هاوہ لہ پیگہیشتوو و تیگہیشتانہی بہ جی ہیئت، کہ بہ چاکی ئیسلاامیان پروون دہ کردہوہو کاری فہتہ کردنی شارو ولاتانی تریان پی تہواودہ کردو پڑگہ راستہ کہی ئیسلاامیان بہ جیہان دہ گہ یاند.

ئیمہش لہ خودا دہ پارئینہوہ، کہ خودا پاداشتی (محمد)ی پیئغہ مہری بداتہوہ (بہو پاداشتہ خیرہی، کہ بۆ پیئغہ مہرانی دیاری کردوہ) لہ سہر ئہو ہہ موو ہہول و جیہادہی، کہ بۆ نہتہوہ کہی گپراویتی. ہہروہا لہ خودا دہ پارئینہوہ کارمان بۆ مہیسہرکات لہ پہ پیرہوی کردنی پڑبازہ راستہ کہی، تاکو بہختیاری و ئاسودہ بیی ی دنیاو پڑزی دواشمان دہست کہویتی..

لله في سبيلهم

موضتيرك لرياني سخي وكونم نديرتي پيغم مبرر

۱- لئلا ره برزه B في پيغم مبرر

۲- هاوسه راني پيغم مبرر

۳- چه ندوانه وپه نديك

۴- گوره ي هموگه وره پياوان

به‌ندی یه‌که‌م

((له‌ناکاره‌ به‌رزه‌کانی پێغه‌مبه‌ر))

("محمد" نمونه‌ی ته‌واو - شیوه‌ی پوخسارو جه‌سته‌ی - له‌خۆبۆردوویی ی -
 په‌حم و به‌زه‌یی ی - لی‌خۆشیوون و له‌سه‌رخۆیی ی - زوهدو دنیانه‌ویستی ی -
 خواپه‌رستی و عیباده‌تی - په‌وانبێژی و دانایی ی)

"محمد" نمونه‌ی ته‌واو

ژیا‌ننامه‌ی (محمد) په‌ له‌ناکاری هه‌ره‌به‌رزى مرۆیی و په‌وشتی نایاب و بێ‌وێنه‌و، هه‌موو
 نه‌و هه‌لوێسته نه‌مرانه‌ش که‌ ناما‌ژه‌ بو‌ خانه‌دانی و گه‌وره‌یی یه‌ په‌سه‌نه‌که‌ی و خو‌نه‌ری‌تی
 جوان و دره‌وشاوه‌ی ده‌که‌ن. به‌راستی (نه‌و) هه‌ر خودای په‌روه‌ردگار نه‌ده‌بی پی‌ به‌خشیوه‌و
 با‌ش‌ترین ئاداب و هه‌لس و که‌وتیشی فی‌رکردوه‌و پاراستو‌ویشیه‌تی له‌خراپه‌و به‌دکاری یه‌کانی
 نه‌و ژینگه‌یه‌ی تیایدا گه‌شه‌ی کردوه‌و، هه‌چ په‌وشتی‌کی جوان نه‌ما‌بو‌و، که‌ پێغه‌مبه‌ر خاوه‌نی
 نه‌بو‌وێت. هه‌موو په‌وشت و په‌فتاری‌کی جوان هه‌ر له‌وه‌وه‌ بینراوه‌و زانراوه‌. هه‌ر بۆ‌یه‌ش خودا
 له‌قورئاندا ئا‌وا وه‌سفی په‌وشتمه‌ندی یه‌که‌ی ده‌کات و ده‌فه‌رمو‌یت: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ
 عَظِيمٍ﴾ القلم/٤.

به‌م په‌نگه‌ -محمد- نمونه‌ی بالا‌ی پێگه‌یشتوانه‌و کمالی ی مرۆ‌فایه‌تی و، پێشه‌نگی
 هه‌ره‌چاکی موس‌لمانان بو‌وه، خوداش فه‌رمانی پێ‌کردو‌وین که‌ بیکه‌ین به‌ سه‌رمه‌شقی خۆمان
 له‌هه‌موو کارو‌کرداری‌که‌دا هه‌مان په‌فتارو نه‌ری‌تی نه‌و په‌په‌رپه‌که‌ین و دوا‌ی ئا‌کارو خه‌سه‌له‌ته‌کانی
 بکه‌وین تا‌کو په‌زامه‌ندی خودامان ده‌ست که‌و‌یت، هه‌روه‌ک خودا پێمان ده‌فه‌رمو‌یت:

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ

كَثِيرًا﴾ الأحزاب / ٢١.

هه‌ر تو‌ی‌ژه‌ره‌وه‌و لی‌کۆلیاری‌ک گه‌ر بیه‌و‌یت له‌و په‌وشته به‌رزانه‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا
 بکۆ‌لیته‌وه‌ ده‌بێ‌ت شه‌ره‌زایی ی ته‌واوی له‌قورئان هه‌بێ‌ت و بو‌ نه‌و مه‌به‌سته زیاتر سه‌وود

له قورئان وەر بگریت. چونکه هەر ږهوشتیکی بهرز، که قورئان بانگه وازی په پیره وکردنی کردووه (محمد) پیش هه موو کهس له خوږی دا بهرجهسته و پیاده ی کردووه.

لهم ږووهه دایکی پرواداران (عائیشه) که نزیکتین کهس بووه له پیغه مبهروه ده لیت: {ږهوش و ناکاری پیغه مبهری خودا (قورئان) بووه} واته هه موو ږهوشتیکی بهرینمایي قورئان بووه. جگه له قورئانیش، کتیبه پیرۆزه کانی فهرمودهش (أحادیث)^(۱) دهیان هه زار له گفتارو ږهفتاره بهرزه کانی پیغه مبهرو شو وه سیه و پاسپاردانه یشیانمان بو ده گیرنهوه، که بانگه واز بو هه موو ږهوش و خوویه کی جوانی ینسانی ده کهن و ههر خودی شو کتیبانه ی له سهر فهرموده کانی نووسراون و دانراون به هیترتین به لگه و گوره ترین شایه تی دانن له سهر پابه ندی و تایبه تمه ندی پیغه مبهرو به نه خلاق ی نمونه یی و بهرزی به شهری یه وه.

نیمه ش لهم به شهی کتیبه که مان و لهم چهند لاپهړه که مه دا، پوخته یکه له سیفات و ږهوشته بهرزه کانی پیغه مبهرو بو خوینه ران دیاری ده کین تا کو رینمایي ی ژیان ی لیوه رگرن و له سهر شو شتوازه راست و دروسته ش هه نگاوبینن و بهم پی یش بهرزه زامه ندی خودا به خته وه ربڼ.

به لام پیش شووی سیفته و ږهوشته جوانه کانی دیاری بکهین وا چاکه ناماژه یکه بو ږوخسارو شتووی جهسته یی پیغه مبهرو بکهین، که هاوه لانی باسیان لیوه کردووه.

شپوه ی ږوخسارو جهسته ی

پیغه مبهرو له نیو خه لکی دا جوانترین ږوو و ږوخساری هه بوو و ههر که سیکیش وه سفی کرد بیت به مانگی شهوی چوارده (شهوی به در) ی چواندووه. ږوخساری سپی و تیکه ل بهر نه گیک ی سوور بووه، ههر دوو چاوی گوره و گلینه کانی ږهشی توخ بوون، هه روه ها چاوه کانی وه ک چاوی کلرپژکراو ده رکه وتوون بی نه وی کلیشی تی کردبن. پیلووی چاوه کانیشی نه ختیک دریژبوون، برزکانیشی دریژبوون و ورده کاری یه کی جوان له هه ردو لای برزکانی دا هه بووه، تا نه ملاولای چاوه کانی دریژبوونه ته وه. ناوچه وانی پان بووه لووتی ریک بووه، ده می فراوان بووه. جوانترین دوولوی هه بووه، له نیوان دانه کانی دا ماوه هه بووه، هه ردو ږوومه تی کهم گوشت و مام ناوه ندی بوون، مل و گهر دنی له هی هه موو کهس جوان تر بوون، ملی نه کورت بووه نه دریژبووه، سینه ی پان و فراوان بووه، دوو شانی ریک و دوو پی ی پته و بووه، بالای

(۱) کتیبه کانی فهرموده به کتیبه کانی سونه تیش (کتب السنه) ناوده بریت و گرنگترینان نه مانمن: (صحيح البخاري- صحيح مسلم- ترمذي- نسائي- ابوداود- ابن ماجه- (موطاي- امام مالك) (مسند- امام احمد) ..

بهرز بووه بهلام هیندهش دريژ نهبووه، که زیاد له پادهی مهئولوف سوو بیټ، دیاره هیندهش کورته بالا نهبووه، که بالای نزم بیټ.

ورگ و سکی زلی نهبووه، سک وسنگی لهناستی یه کتردا سوون. ههروهه لهش ولاریشی نهقهلهو بووه نهزۆر لاواز بووه. پشتی راست و گهوره بووه. لهنیوان ههردوو شانی دا نیشانهی پیغه مبهريتی ههبووه که لهلای شانی راستیا بووه، که بریتی سووه له خالتيکی پهش بهسه زهردا روانیویهتی و چهند تاله موویهك دهوری داوه، قژیشی نهلول سووه نهخاوبوه، بهلکو لهنیوان نهو دووچۆره دا بووه گهیشتهتۆته سهرنیوهی ههردوو گوئی ی، یان سهرنه رمایی ی ههردوو گوئیکانی، لهپۆشتن و ههنگاونانیشی دا گورج وگۆل سووه گهر بهپێگه دا پڕۆشتایه هینده چالاكانه دهپۆشت وهك نهوهی بهپێگهیهکی سهروهلیژدا پڕۆشتایه. گهر ناوپی بهلایهك دا بدابایهوه هه موو لهشی پێكهوه دهسپرانده. دهنگيكي ساف و زولالسی ههبووه. لهخهه و نهنديشهی نهتزازوو بهردهوام دا بووه، ههردهم لهبیر کردنهوهو تيفكرين دا بووه. زۆر بى دهنگ بووهو بۆ پيويستی يهك نهبيټ قسهی نه کردوه، ههر بهناوی خودای گهروهوه وتهکانی دهست پيټکردوهو کوتایی پيټ هیناوه. له وتهو ناخوتنی دا بهروونی باسی نیعمهتی خودای کردوهو نیعمهتهکانی به گهروهو گرنگ داناوهو گهر کهميش بوويټ بهبی بايهخ بۆی نهروانیوه. نه گهر تووهره پهست بوويټ پرووی بهلایهکی تر دا وهگيټراپه، نه گهر دلشاديش بوويټ چاوی داخستوه، لهپێکههين دا تهنها بهوه زهردهخه نهی ههبووه. ههركهسيك يه كهه جار دييټی شرمی ليټکردوهو بهپیاوټيکی بهههيههت و سهنگيینی ی بينیوه. ههر کهسيكيش تیکه ليټ بوويټ و ناسيبيټی خۆشیی ويستوه. نهوهی وهسفی کرديټ ههر گوټوويهتی: (ههركيز پيش نهوو دواي نهو پياوی ناوام نهديوه)...

پیغه مبهراڼ ههردهم ههزی لهبۆن و بهرامهی خۆش بووهو لهزۆرترينی کاتهکانی دا بهکاری هیناوه بۆ بهديدار گهيشتنی مهلائیکهتهکان و دانیشتن لهگهل موسلمانان و لهبهه خهريک بوونی بهزۆریهی نهو ديدارو کۆرو کۆبوونهوانهوه ههركيز پيازو سیری نهدهخوارد. سیريشی به (باقلهی پيس) ناودهبرد.

له خۆبوردوویی ی

سيفهتی لهخۆبوردوویی (تواضع) لهژمارهيهکی کهمی نهو حاکم و دهسهلاتداراندا ههيه که جلهوی حوکميان دهکويټه ژيژردهست و حوکمپراڼی دهکهن، نهخاسه لهو زههههه رابردوانهی که لووتبهريزی و گهروهی تاکه بنههاو سيمای ديارى حاکمانی سهرزوهی بووه.

(محمد) ی پیغه مبهرو (حاکم به نهمری خودا) ش پیچه وانە ی ئەو بنە ماو سیما باوو زانراوانە
 رەفتاری کردوو. لەخۆبوردویی خۆبەکم گریش لەدیارتیرینی سیفەتەکانی بوو، یەکیک
 لەنامانجەکانی پەيامی خۆی لەناو بردنی نەریتی خۆ بەزل زانین بوو کە نەریتیکی ناهەموار
 بوو و لەسەر انسەری دنیا دا بڵاوبوو.

پیغه مبهرو زۆرجار لەپەندو نامۆژگاری یەکانی دا بۆ نەتەو کە ی دەیفەر موو: {هەر
 کەسێک تۆز قالیک لەنەریتی خۆ بەزل زانی لەدل دا بێت ئەو ناچیتە بەهەشت} (١). پیغه مبهرو
 لەژیانی خۆی دا لەو پەری سادە و ساکاری لەخۆبوردویی دا بوو. هەر وە کە لەژیاننامە کە ی دا
 باس کراوە کە لەنێو کۆڕو کۆمەڵێک دا دانیشتا یە لەکۆتایی و خوارووی مەجلیسە کە دا
 دادەنیش. هەر وە ها لەکۆڕو دانیشتنەکانی دا مافی هەریە کە لەهاونشینانی لەجینگە و مەوقیع
 دا بێ دەدا تا کو هیچ کەسیکیان وای دانەنن گوا یە ئەو تر لەو بەرێژترە.

جاریکیان پیغه مبهرو، کە خۆی دابوو بەسەر دار دەستە کە ی داو دەچوو بۆلای هەندیک لە
 هاو لەنێو هەر کە گەشتە لایان هەموویان هەستانە سەری (واتە لەبەری هەستان). ئەویش
 فەر موو: (هەڵمەست بۆم وە ک چۆن عەجەم و بیانی یەکان بۆ هەندیک کەسی تایبەتیان
 هەڵدەست و بەنا بەجی بەگەرەیان دەگرن)، واتە زیاد لەپادە ی پێویست و بۆ هەندیک مەبەست
 لەبەریان هەڵدەست و بەگەرەیان دەگرن...

هەر لەم بارە یەو فەر موو یەتی: (زیادە پەری لەمەدح و ستایش کردنی من دا مەکن وە ک
 چۆن مەسیحی یەکان هێندە ستایش عیسا یان کردو زیادە پۆیان تیا دا کرد تا کو کردیانە
 کوپی خودا، بێگومان منیش بەندە یەکی خودام، جا کە وابوو بڵین: بەندە و پیغه مبهرو
 خودا) (٢).

هەندیک لەدیاردەکانی لەخۆبوردویی و پۆلەتەکانی سادە و ساکاری پیغه مبهرو ئەو بوو
 خۆی پێلاوەکانی خۆی دەدووری یەو و جەلەکانی پینە دەکرد، لەناو مالیش دا یار مەتی
 هاوسەری دەدا و خزمەتی خەلکی دەکرد، گۆشتی لەگەڵ هاوسەری دا لەت دەکرد و
 کاروباری تر لەگەڵ دا پادە پەڕاند.

لەهەموو کەسیش زیاتر بەشەرم و شکۆبوو و زۆر بۆ خەلکی نە دەپوانی سەرغی
 لەسەر پووی بەرامبەرە کە ی پانە دەگرت. بە دەم داواکاری و پێویستی هەموو جۆرە چین و
 توێژێکی خەلکی یەو دەچوو سا نێر بەندە (عەبد) بوونایە یان نازاد (حەر) بوونایە. لەنێو

(١) - مسلم - گێراویتی یەو.

(٢) - بخاری - گێراویتی یەو.

هاوه لانی دا داده نیش و تیکه لای هه موویان ده بو و له دواچینگه ی مه جلیسه کهش دا ستاری ده گرت. هه که سیک له گه لای دا دابنیش تبايه یاخو له گه لای بۆ پتووستی یه که هه لبتایه خۆی راده گرت تاکو نهو که سه پیتی که ویت. هه که سیکیش داوای یارمه تی و پیدایستی یه که لای بکر دایه ناو میدی نه ده کردو شتیکی هه پسی ده به خشی، گه نه شیتوانیایه و نه ییوایه شتیکی بۆ دابن کات نهوا به و ته یه کی جوان به ری ی ده کرد.

له رۆژی فه ته کردنی مه که که دا پیاوینک به دلته راوکی و شله راوی یه وه هاته لای و له به رده می دا هه لده له رزی، به لام پيغه مبه ری خودا پتی گوت: (له سه رخۆیه و مه ترسه، خۆ من پادشایه ک نیم، من کوری ژنیکی قوره یشم، که گوشتی وشک بووه وی ده خوارد).

گه نهو که سه ی داوای به لگی به نه بر (قاعه) له سه ر پيغه مبه ریتی یه که ی ده کات و له م فه رمووده یی وردیته وه (من کوری ژنیکی قوره یشم که گوشتی وشک بووه وی ده خوارد) نهوا به هیزترین به لگی له سه ر راستی پيغه مبه ریتی یه که ی بۆ ده رده که ویت، چونکه فه رمانده یه که سه رتا پای ولاتیکی که وتبیته ژیره ده ست و هه ر خۆی بوویته خاوه نی بریارو ده سه لات و که چی خۆی له هه موو ناوو نازناویکی گه وره ییو ده سه لاتداری دابریت، به راستی جگه له (وه سفی پيغه مبه ریتی) هیچ وه سفیکی تر شایانی نی یه.

رهم و به زه یی

نه گه ر به راوردیک به کین له نیوان نهو تاییه ته ندیتی یه جوانانه ی که مرؤف پسی ناسراوه نهو سیفه ت و ره وشانه ش که خۆی پسی رازاندۆته وه نهوا ده بینین هیچ سیفه تیک به قه ده (رهم و به زه یی ی) چاک و به هادار نی یه.

رهمه ت و به زه یی سیفه تیکی دیاری نیسلا مه، خوداش یه کیک له سیفه ته کانی که هه رده م موسلمان پسی ده پارینه وه لی (سیفه تی ره همه ته) خودا خۆی به رهم و میهره بانه و له ناوه پیروژه کانیشی (الرحمن - الرحیم) وه فه رمووشیه تی: ﴿وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ﴾

الأعراف/ ١٥٦.

خودا پيغه مبه ره که ی خۆی (عه د) یشی بهو سیفه ته گوش کردوه و دیارترین ناکاری به سۆزی میهره بانای پتبه خشیوه، هه والی نهوی بۆ موسلمانانیش دوویات کردۆته وه و فه رمویه: ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ التوبة/ ١٢٨.

نعم نایه ته شایه تی دانیکه بۆ پیغه مبه ر، که چنده دلته نگ و بارگران بووه بۆ ناره حه تی و بارگرانی ی موسلمانان و چند سووبووه له سهر پینمایی و دلشاد کردنیان و پاشان چهند به سۆزو به ربه حمیش بووه بۆیان.

سۆزو به زه بی ی پیغه مبه ر بۆ موسلمانان له وه دا رهنگی داوه ته وه که شتی زیانبه خش و زهره ر مه ندیان لی دوورده خاته وه و شتی سوود به خشیان بۆ دینیت.

نایه ته که ستایشی پیغه مبه ر ده کات ههروه ک ستایشیشه بۆ نه و خودایه ی که فرما نه ربه وایه کی به ربه حم و دلۆفانی دانه بۆ موسلمانان کان و به هۆی میهره بانی و به زه بی یه که یه وه بی نارام و دلته نگ ده بیت کاتیک گه له که ی دلته نگ و خه مبارین و تووشی زهره رو زیان بن.

جگه له و نایه ته، خودای به ربه ر دگار وه سفیکی ره حم و نه رم و نیانی پیغه مبه ر له جی یه کی تری قورشان دا ده کات و ده فره رمویت: ﴿فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَئِنْ لَمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَأَنْفَضُوا مِنْ حَوْلِكَ﴾ آل عمران/ ۵۹... خودای مه زن له م فره میشته ش دا ناوا وه سفی پیغه مبه ربه که ی ده کات که بیگومان نه و نه رم و نیان بووه بۆ گه له که ی، نه م نه رم و نیانی یه ش له ربه حمه تیک خاوه یه که به پیغه مبه ربه که ی به خشیوه، چونکه گه ر تووره و مۆن و وشک بوایه له گه ل خه لکی داو هیچ که سین له گه لیا هه لی نه کردایه و، پاشان گه ر دلره ق و بی ره حم و به زه بی بوایه نه و هه موو خه لکی رقیان لی ی ده بووه و لی ی ده ته کینه وه. به لام پیغه مبه ر هه موو ژیا نی یه که پاچه ره حمه ت و سۆزو به زه بی بووه، چ له هه لئس و که وتی له گه ل خه لکی داو چ له رینمایی یه کانی دا بۆ نه ته وه که ی...

هه ر پیغه مبه ر بوو، که به م فره مووده زپینانه نه ته وه که ی پاسپاردوووه فره موویه تی: ((ارحموا من في الارض يرحمكم من في السماء))... واته: {ئێوه ره حم به خه لکی سه رزه وی بکه ن، نه و خاواش له ناسمان دا ره حمان پی ده کات}، هه روه ها ده فره رمویت: ((لا يرحم الله من لا يرحم الناس))... واته {خودا ره حم به و که سه ناکات که ره حم به خه لکی ناکات}... هه روه ها پیغه مبه ر فره موویه: ((لا تترع الرحمة الا من شقي))... واته: {ره حمه ت ته نها له ئینسانی گو مپا و به دبه خت ده سه ریتته وه}.

ره حم و به زه بی کاتیک به رپوونی له مرۆڤ دا ده بینریت که مامه له ی باش بیت له گه ل که سانی خوا رو خۆیه وه که له خۆی بی هیزو توانا ترن... سه رنج بده مامه له ی پیغه مبه ر له گه ل کارگوزاران و خزه تکارانی دا چۆن سووه، هه روه که یه کیک له ها وه لانی گپرا ویتسی یه وه و

(۵) - بخاری - گیارویستی یهوه.

هەر دەربارەى پەحم کردن بەناژەلان، پێغه مەبەر دەفرمویت: {ئافەرەتێک کەوتەبەر سزای خودا لەسەرئەوێ پشیلەیهکی بەندکردبوو و هیچ خۆراک و خواردنەوێهەکی پێنەدابوو بەرەڵاشی نەکردبوو، تا پشیلەکە خۆی لەجێوچانەوێ سەرزەوێ بخوات} (١).

سەبارەت بە کوشتنی ناژەلانی زیان بەخەش و سەرپرێنی مەڕ و مالا تیش بێگومان نیسلام پێی داوێ کە ناژەلێ زیانبەخەش (وەک سەگی هارو گازگر) بکوژرێن بەلام فرمانی کردووە کە بەشیوازیکی چاکی شەرعییانە کاری کوشتنەکەى نەبجای بدریت، هەرەها نیسلام پێی داوێ ئەو ناژەلانی کە گۆشتیان حەلال کراوە سەرپرێن و دەبێت ئەوانیش بەشیوازیکی دروست سەرپرێن، هەرەک پێغه مەبەرش فرموویەتی: ((ان الله كتب الاحسان على كل شيء فاذا قتلتم فاحسنوا القتله، واذا ذبحتم فاحسنوا الذبحة، وليحد احدكم شفرته وليرح ذبيحته)) (٢)... واتە: {بێگومان خودا فرمانی بەچاکەکاری لەهەموو شتێک دا کردووە... چا ئەگەر ناژەلێ زیانبەخەشێ کوشت خێراو بەشیوازی دروست بیکوژن و با زوو گیانی دەرچیت، ئەگەر ناژەلێ حەلال کراوێشتان سەرپرێ بەچاکی سەری پر و تیغەکەتان تێشکەن و جێ و پێی سەرپرێنەکە سازو لەبارییت و چاکە لەگەڵ سەرپرێراوەکەدا بکەن}.

خۆ ئەگەر لەبەر کەمى ی ماوێ نەبواوە ئەوا چەندەها نمونەو بەسەرهایێ ترمان لەمەڕ بەزەبى هاتنەوێ پێغه مەبەر بەلاوازو بێ هیژەکان دا دیاری دەکرد.

لێخۆشبوون و لەسەرخواى

پێغه مەبەری خودا هەردەم خۆی گرتبوو بەدان بەخۆداگرتن و لێخۆشبوون لەهەر کەسێک هەڵێ بەرامبەر کردییت سەرپای ئەوێ توانای تۆڵەکردنەوێهەشی هەبوو. بەم خۆنەریتەش پابەندى تەواوی بەفرمانەکانی پەرورەدگارێهە لێ دەبینرا، هەرەک خۆداش فرمانی پێکردووە فرموویە: ﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴾ (الأعراف/ ١٩٩)... واتە: {ئەو پێغه مەبەر ئەو پێگاسانای ساکارەى لێبوردن و بەرنی، کەهیچ ناپەرەتێو ئالۆزییەکی تی دا نی یەو فرمان بەو کارە چاکەو جوامێریانە بکە کە خەڵکی عورف و نەریتیان پێوەگرتووە، ڕوو وەرگێڕە لەو کەسە گەمژەو بێ عەقلانەى کە بەرەبەرەکانیان کردوویت}.

(١) - بخاری - و- مسلم - گێڕاویانەتەو.

(٢) - بخاری - گێڕاوتی یەو.

هروه ها له مېر تېفسرو شيكاري نهم نايه ته گوتراوه: {واته: نهى پيغه مېهر گهرهات وچوى نهو كه سانه بكهيت، كه پى يان لى بريويت و پويه ندى سوز (صلة)ى - پرهم - بگيه نييت و، به خشندهو دهست بلاوييت له گهل نهوانهش دا كه بپه شيان كردوييت و، ببوريت لهوانهش كه ستميان لى كردوييت، نهو ماناي وايه تز چاوپوشييت كردووه لهو كه سى سمرداني نهده كرديت و، چاكهت كردووه له گهل نهوى بپه شى ده كرديت و گه ماروى ده خستيه سهر، بوراويشيت لهوى كه زولم و ستمى لى ده كرديت}.

همديسان هر له قورثان دا بو هاندان له سمر ليېورده يى، خدا ده فرمويت: ﴿وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ﴾ فصلت/٣٤. واته: {چاكو خراپه، باوهرو هاوهل بو خوادانان، وهك يهك نين و ناخرينه يهك پلهو ناستى هاوشيوه هاوتاي يه كه وه، توش بهو رپيازه هره جوان و جواغه ردى يه له گهل بى باوه ران و خراپه كاران دا رپهفتار بكه، كه هميشه چاوپوشى له نهمام و هرزه گزيان بكهيت و به نارام بيت له گهل نهوانه ههلهت بهرامېر دهكن و دووعاى خير بو گومراو سمر لى تيكدراويان بكهيت و له سمر نازارو خراپه يان دان به خودا گرو هيمن بيت، گهر ناوا رپهفتار بكهيت له گهل يان دا كه باشرين رپيازي سهوداو مامه ليه نهوا بيگومان دوژمن ده بيت به دؤست و ناحهز ده بيت به خوشه ويست و ياخى ده بيت به گوپرايهل و همومان ده بنه نهو هاوپر پاريزگارو نزيكه ي كه بايه خ به كاروبارت بدن}.

له راستى به كرده وش خودى پيغه مېهر هر ناوا رپهفتارى كردووه و چندين رپويايات و (نه خبر) هديه له سمر نهوى كه هه موو نهو سيفه ته قه شنگ و نايابانه ي تيدا هه بوون. ههروهك له م باره يوه گيپراوه ته وهو گوتويانه: {هه رگيز پيغه مېهرى خدا تاكه جاريك توله ي بو نه فسى خوى له كهس نه كردو ته وهو له سمر به رزه وندى شه خصصى خوى تووړه و ده مارگرژ نه بووه، بهلكو ته نها لهو كاتانه دا په ست بووه كه ياسايه كى خوداو پيروزى يه كى نيسلام پيشل كراييت و، نيتر توله ي له پيشل كاران كردو ته وه} ^(١).

هروه ها لهو رپهوشته به رزانه ي تر كه پيغه مېهرى پي ناسراوه: خوږاگرتنى بووه له به رده م كه ساني ناموى تووړه دلړه ق دا، ههروهك له م پروه شهوه (انس) به سهرهاتيكي ده گيپرته وهو ده لپت: {من له گهل پيغه مېهر دا به رپيگادا ده رويشتين و نهو يش به رگيكي (نه جراني) ي له به ردا بوو، كه كراستيكي زور زېرو رهق بوو، له رپيگه پساويكي ده شته كى خوى گهيانده لاي

پيڻغه مبهرو به توندی ٿو ڪراسه زبره ی به سهرشان و ملی دا ڀاڪينشاو له ناکام دا ٿو به شه ی سهرمل و گهر دنی ڀووشاندو سوور ڪرده وه، پاشان کابرا به توڙه یی یه وه به پيڻغه مبهري گوت: (نه ی - محمد - فهرمان بده لهو مالهي خودا به شی منیش بدن، که له لای تڙیه)، پيڻغه مبهريش به پيڻکه نينه وه بڙ کابرای ڀواني و سهرنجيکی لی داو پاشان فهرمانی دا نه ختيکی پی بدن}.

به سهرهاتيکی تر، که پيڻغه مبهري ليخوشبوني خوی تيڊا نواندو وه، که به لگه يه کی دياريشه له سهر نارامی و له سهرخوی یه بی نمونه که ی، نه وه يه گيڙاويانه ته وه: {جاريکیان هه شتا پياوی چه کدار له - مه که وه - له ناکاو به په نهانی هه لمه تيان برده سهر پيڻغه مبهري و هاوه لانی له چياي (تنعيم) وه، تا به يه ک جار بدن به سهریان داو له ناويان بهرن، به لام ههر زوو گشتيان به دليل گيران و شکستيان تروش بوو. پاشان پيڻغه مبهري له هه موويان خوش بوو}.^(۱) پياويکی تريش که پيڻغه مبهري له وه وپيش زور دلته نگ ڪردبوو و گريان دبوو و خه فه تيکی زوريشی به موسلمانان کان دابوو: ٿو عه بده حبه شيه بوو که ناوی ((وه حشی)) بووو، بکوڙی (حه مزه) ی مامی پيڻغه مبهري بوو. (وه حشی) ده رباره ی چوڻيه تي موسلمان بوونی خوی و گهيشته لای پيڻغه مبهري ده ٿيت:

{دواي فته ی ((مه که)) و ((طائف)) له شوي نی خوم ده رچووم تا بگه مه لای پيڻغه مبهري خودا که زور حزم به ديتنی ده ڪرد، کاتيک گهيشته لای له ناکاويک دا بوو که به وردی سهرنجی له شيوه ڀوخسارم نه دابوو و منیش له به رده میدا وه ستام و شايه قمانی هه قم هيئا، ههر که بينيمی پرسی: (نه ری تڙ وه حشی - يت)؟ گوتم: (به لي نه ی پيڻغه مبهري خودا)، فهرمووی: (ده دانيشهو بوم باس بکه چون حه مزه ت کوشت)؟ منیش ڪاره ساهه کم وه ک خوی بو گيڙاوه وه کاتيک کو تاييم به قسه کانم هيئا زور دلته نگ بوو و فهرمووی: (هه ی مالويران، ون به له بهرچاوم با نه تبينم)...

((وه حشی)) ههر لهو باره يه وه ده ٿيت: (تيڊی منیش خوم له پيڻغه مبهري به دوورده گرت تا کو نه مبینيت و به ديتنم دلته نگ نه بيت).

به راستی زور گهروهو گرنگه، پيڻغه مبهري له عه بدنيکی حبه شی ی بی کس و بی عه شره ت ببووريت که پيشتر بکوڙی مامی بووهو، له کاتيک دا هه موو موسلمانانیش تا که ٿوميدو خوشه ويسترين ڪار له لايان ٿوه بوو به چاوی خويان کوشته وه ی ٿو (عه بده حبه شی يه

بکوژه) بیینن وهك چۆن كوشتنی حه مزه یان له وه ویش به چاوی خۆیان بینیبوو. به راستی نه وه لیبوردنیکه له کاتی تواناو دهسلات دا، نه وه سیفه تیک بوو له و سیفه ته جوانانه ی پیغه ممبر که (پیرۆزیی نامانج) و (جوانی ی پهفتار) و (سه رکوتن به سه ر شاره زوی دهروون) ی تی دا دره وشاوه ته وه.

زوه دو دنیا نه ویستی

نه مړۆ دیارترین عاده ت له جیهانی هاوچه رخان دا: ((سووریو نه له سه ر دنیا و که ره سه و خوشی یه هه مه چه شه کانی)). هه ر نه م سووریو ون و دنیا په رستی یه شه چه ندین هه را و نا کوکی له نیوان کۆمه لگه کان و تاکه کانی کۆمه لگه دا ناوه ته وه و مړۆقیشی وا لی کردو وه هه رده م له کیشمه کیشی به رده وام و به دوا ی ماده ده دا بیت تاکو به هه ر شتوازیك بیت په یدای کات. به م پتیه ش دنیا و ماده ده مړۆقیان شپرزو ماندوو کردو وه و کردووشیا نه به دیلی خه م و دلته راوکتو نیدی هه ر به دوا ی به ختیار ی دا ده گه رپت و که چی نابشی دۆزیته وه.

له دیدو تپروانی نیی نیسلام دا نابیت ماده ده به جوړیک باوه شی پیدابکریت که مړۆق بیتاگا بکات له نه رکه بنه رته ی یه کانی به رامبه ر خودای خالقو، به رامبه ر خوشک و بریا ن له کۆمه لگه ی نینسانی دا. جا نیتر چه ندیک له که ره سه و شت و مه که جوانه کانی ژیا نی چنگ که ویتیت و کۆی کردبته وه، به لام سه ره فجام و چاره نووسی هه ر مردنه و هه ر به جیهیشتنی نه و که ره سه هه مه جوړه کۆکرا وانه یه تی. خوداش مړۆقی له و چاره نو سه حه قییه ناگا دار کردۆته وه و پتی فهرمو وه: ﴿اَلْهٰکُمُ التَّکَاثُرُ ۝۱ حَتّٰی زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ۝۲﴾ التکاثر ۱-۲. واته: {زۆزی مال و دنیا و پتیه رکی و کیشمه کیش له سه ر دنیا و پتیه نازینی، وای لی کردو ون که له په رستی و گوپراهی ی خودای دوورخستو نه وه، تا کۆتایی به ته مه تان دیت و ده مرن و ده چه نیو گوپره کانتانه وه و نه و کاته ش ناتوان سوود به خۆتان بگهیهن}.

بیگومان خودا له مړۆق ده پرستیته وه — محاسبه ی ده کات له سه ر نه و هه موو نیعه ته ی که تیا ی دا ده زی و که نه گه ر بنه هۆی نه وه ی خودای خالق له بیربجیتته وه، یا خود نه گه ر به نا په را و به نا هه ق دهستی که وتن، وهك ده فهرمویت: ﴿ثُمَّ لَنَسْأَلَنَّ یَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِیمِ ۝﴾.

هه روه ها خودا بانگهواز بو (زوه دو دنیا نه ویستی) ده کات و ده فهرمویت: ﴿وَلَا تَعْدَنَّ عَیْنُكَ اِلٰی مَا مَتَّعَا بِهٖۤ اَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا لِنَفْسِنَہُمْ فِیْہِۤ وَرِزْقُ رَبِّکَ خَیْرٌ

وَأَبْقَى طه/١٣١.. واته: {خۆت خەریک مەکه بەسەرئەنج دان و ڕوانین بۆ ئەو نەعمەت و دەسلەلات و دارایی و شت و مەکە ی که بەخشیومانە بەچەندەها کەس لەبەئابوهران و لەبەندەکانی، چونکە هەموو ئەو نەعمەتە جۆرەجۆرانە زینەت و جوانی ژبانی دنیان و بەزویی و خێرای تۆ پەر دەبن و لەناودەچن، ئێمە بۆیە ئاوا نەعمەتمان بەسەردا ڕژاندوون تاکو تاقیبان بکەینەوه و هەر خۆیان نەفس و ئاکاری خۆیان بۆ ڕوون بێتەوه و بۆ خەلکی سەرزەمینیش دەرکەوێت کە ئایا ئەوانە سوپاسی خودا دەکەن لەسەر ئەو نەعمەتانە یاخود هەر سێلەو پێ نەزان و بێ باوەڕ دەرەدەچن، بەلام دڵنیابە ئەو بەندە ی برۆادار هەر ئەو ڕزق و ڕۆژییە خودا بۆ تۆ چاکتر و بەردەوام و نەپراوێه کە بەهەشتی نەمری یه}.

خودای مەزن لەم ئایەتەدا پێغەمبەر یه کە بەیە کە ی برۆادارانیش ئاگادار دەکاتەوه لەوه ی، کە نایبێت چاوپێرە دنیاو هەر هیوای جوانی و شادییەکانی بموازن و خۆزگە بەهەبوونی ئەو کەرەسە و شت و مەکه هەمە جۆرانە بەرن کە کافران هەیانه، چونکە هەموو ئەو شتانە بۆ تاقی کردنەوه یانه، ئەو ڕینگە راستەش کە خودا بە ئیماندارانی بەخشیوه و ئەو پاداشتەش کە لە ڕۆژی دوایی دا بۆی پاشەکەوت کردوون باشترو نەپراوێه بۆ ئەوان.

بێگومان ئەم ڕێسایەش (بانگاشە ی گۆشەگیری) و (فەرمانۆش کردنی نامپرازەکانی ژبان) و (پەنابردنەبەر سستی و تەمەلی)یش نی یه، بەلکو مەبەست لەمە قوربانی دان بەو هەموو نەعمەت و خۆشی یانەیه لەپێناوی سەرخستنی هەق و بۆ بەهاناوەچوونی لاواز و چەوساوانە. هەر بۆیەش یه کێک لەوه سیەتەکانی پێغەمبەری خودا زوهدو دنیانەویستی ی بووه تاکو باری تەماع و سووربوون لەسەر دنیا سووک بکەیت، هەورە ک فەرموویە: {ئەگەر لەدنیادا زاهیدو خۆنەویست بیت ئەوا خوداش خۆشی دەوێت، گەر لەنێو خەلکیش دا ئەوه ی ئەوان حەزیان لی یەتی تۆ خوازیاری نەبیت، ئەوا سەرچەمی خەلکی خۆشیان دەوێت} (١).

پێغەمبەری خودا لەژبانی دا نمونە ی زوهدو دنیا نەویستی ی ڕوو وەرگێڕان لەتام و خۆشی یەکانی بووه. هەر ئەو زوهدەیشی، یه کێک لەبەلگەکانی راستی ی پێغەمبەری ی بووه، چونکە دنیا بەهەموو خێرو خۆشی و پلەویایەکیههه خرابووه ڕووی (بەتایبەتیش دوا ی فەقە ی مەککە) و کەچی لەو شێوازو نەڕیتە ی خۆی لای نەدا، کە لەجۆری بەرگ پۆشین و خۆراک و شت و مەکی ناومالی دا لی ی بێنرابوو. با لەم بارەیههه زیاتر گوێ ڕاگرین لە (عائیشە ی) هاوسەری کە چۆن وەسفی ژبانە سادە و ساکارەکی پێغەمبەر دەکات، (عائیشە) دەلێت: {ئەو

پيڅه فې که پښه مېهرې خودا له سهرې دهنوست له (پيستهې خوش کراو) و (تويکلی دار خورما) پيکها تبو {^(١)}. هرهو ها ده لیت: (هر چنده نيمه کس وکارو بنه مالهې — محمد — بويين، به لام جاري وا هه بوهو بؤ ماوهې مانگيکي ره بق ناگر له مالمان دا بؤ چيشت لينان نه کراوه تهوهو خوراکمان هر ناو و خورما بوهو) ^(٢)...

ديسان (عائيشه) له م پرووهو گوتويه: {خانه وادهې (محمد) هتا نهو پژهې کوچي دوايي کردوه دوورژي له سهره که له ناني جو تيرنه بويين} ^(٣).

له (ابن عباس) يشوهو گيپراوه تهوه، گوتويه: {پښه مېهرې خودا چنده ها شهوي به برسيستي به سهر دهر دو نه خوې و نه مال و مندال و هاوسهري هيچ خوراکيکي نيواره يان شک نه دهر دو، زورجار نانه که شيان هرناني جو بويو} ^(٤).

مه به ست له م پړوايات و قسه وباس و به سهره تانه ش نهوه ني يه، که له هه مو ژياني دا هر نهو خوراکه ساده و وشکانهې خوارديت، به لکو هرهو که پړوايه تيش کراوه پښه مېهر حهزي له شيريني و هه نگوين بووه و خواردووشيه تي، گوشت و سهوزه و ميوه شي خواردوه، به لام هه نديک جاريش خوې لي بي به ش کردوون و نه يخواردوون، نه مهش له پيناوي هه ژاراني نه تهوه کهي دا. گهر خوراکيکيشي خوارديت هه هيندهې لي خواردوه، که ته نگه تاوي و برسيستي يه کهي بؤ سوک بکات.

خواپه رستي و عياده تي

پښه مېهرې خودا له هه مو کس زياتر به تنگ خواپه رستي و عياده ت کردني خوداوه بووه. خو شه ويستي عياده ت چوبووه نيو قولايي ناخ و دليوهو ته نهاوته نها به خوداوه په يوه ست بووه هر له پيناوي خوداش دا ژياو خوې بؤ دابن کردو له پيناوي خواش دا مرد.

به کورتي (عياده ت) به شيکي هره گورهو هره دياري قهواره جهسته يي و پژه يه کهي بوو. گه ورته ترين سيمای خواپه رستي يه کهي نهوه بوو له هه مو حاله تيک دا خو سپير (مسلم) و پرو له خودابوو، خو سپاردن و پرو له خوا کردنيشي له جوانترين و باشريني ديارده کاني دينداري و نايينپه روه ري ي بوو. خوداش فهرمويه: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ حَلِيلًا﴾ النساء/ ١٢٥.

(١) — مسلم — و — ترمذي — (اخراج — يان کردوه).

(٢) — مسلم — (اخراج — ي کردوه).

(٣) — ترمذي — (اخراج — ي کردوه).

(٤) — ترمذي — (اخراج — ي کردوه).

لەنێو هەموو کتێبە ئاسمانییەکان دا تەنھا ئەم دەقە بێ وێنە نیلاهییه بەدی دەکەین کە ئەمیش لەقورئان دایەو (چۆنەتی پروکردنە خوداو خۆبەخوداسپاردن) پروون دەکاتەووە تیایدا خودا پرووی فرمایشت دەکاتە پیڤەمبەری خۆی (عمەد) و دەفرمویت: ﴿قُلْ إِنْ صَلَّيْتُ وَشُكِّرْتُ وَحَيَّيْتُ وَمَمَّافْتُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (١٣٣) لَا شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿الأنعام/١٦٢-١٦٣.. واتە: {ئەمێ پیڤەمبەر بلی: هەموو نوێژو عیبادهت و ژيان و مردنم تەنھا بۆ خودای پەرورەگاری جیهانیانە، ئەو خودایە هیچ هاوبەش و هاوێلکی نی یەو بەو فرمانم پێ کراوە من بێگومان یەکەمین خۆبەخودا سپێڕام}... واتە یەکەمین ئەو کەسانەم، کە پەپەرەویی ئەم رێبازە دەکەن لەئیسلاام بوون و موسلمانیتێی دا.

بەرپاستی ئەم دەقە نیلاهی یە بێ وێنە هەموو لەخۆپران و دڵسۆزی یەکی بۆخودا تێدایە. هەرەها پیڤەمبەری خودا لەهەموو حال و بارودۆختیکی دا لەخودا دەترساو هەمیشە زیکرویدی دەکردو داوای لیڤخۆشبونی لی دەکردو پڕۆژانە دەیان جار نزای دەکرد. هەرەو کە خۆی لەم بارەیهووە فرمویەتی: (دەسا بەخودا من پڕۆژانە پتر لەحەفتا جار داوای لیڤخۆشبون لەخودا دەکەم و تۆبە ی لەلا دەکەم).^(١)

پیڤەمبەری خودا هەمیشە بەنوێژو پڕۆژوی زیاترو قورئان خوێندن خۆی لەخودا نزیک دەکردەو. بەشەو خواپەرستیو شەونوێژی دەکردو سیازدە پرکات نوێژی لەشەودا دەکرد^(٢)، هەرەو کە خودا فرمانی پێ دابوو و پێی فرمۆه: ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا﴾ (الاسراء/٧٩... واتە: {ئەمێ پیڤەمبەر، بەشەو داوای خەوتن هەستەو نوێژی زیاده (وەک فەرزێکی زیاتری تاییبەت بەخۆت) بکە بۆ ئەوێ خودا بەرز هەلت سەنگینیت و واشت زیندووت کاتەو کە هەموو خەلکی سوپاسی تۆ بکات و لەپلە ی بەرزێ شەفاعەتکاردا دات بنین}.

پیڤەمبەری خودا لەشەونوێژدا هیندە بەپێتو دەوێستا تا هەردوو پێی دەئاوسان و لەو پروووە پێی گوتراو: (ئەمێ پیڤەمبەری خودا تۆ ئاوا لەخۆت دەکەیت و کەچی بێگومان خوداش لەگوناھی یەکەم و دوايیت خۆش بوو)^(٣). بەلام پیڤەمبەر لەو لایە ئەو وتیەدا

(١) - بخاری - گێڕاوتی یەو.

(٢) - بخاری - و - مسلم - (- اخراج بیان کردووە).

(٣) ناماژەیه بۆ نایەتی (لِغَفَرٍ لَّكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ) کە خودا تیا دا مژدە لی لێبوردنی لەگوناھی یەکەم و دوا ی (لەهەموو گوناھەکانی) پێ گەیاندووە. دیارە گوناھەکانی پیڤەمبەر شتێکی نەبوو نەبوون و وەک گوناھی مژدەکانی دی نەبوون.

فەرمووێه: (ئەو ئایا نابێت بەندەیه‌کی سوپاسگوزارم لەسەر ئەو بەخششەوی خودا)؟! ^(١) سەبارەت بە پۆژوو گرتنی زیاده‌شی (پۆژووی سوننەت)، مانگی وا هەبوو (واتە لە‌غەیری ڕە‌مه‌زان) دا تێک‌پرای مانگە‌که بە‌پۆژوو بوو و ایان زانیو هه‌یچی لی ناخوات، لە‌مانگی واش دا هە‌بوو که هەر لی‌ی خواردوو و وا زانراو که نایه‌وێت له‌هه‌یج پۆژیکیان دا به‌پۆژوو‌بێت. پۆژانی دووشه‌مه‌و پێنج شه‌مانیش به‌پۆژوو بوو و له‌و باره‌یه‌وه فەرمووێه: {پۆژانی دووشه‌مان و پێنج شه‌مان کردووه‌کانی بە‌نده ده‌خ‌ریته به‌رده‌م خودا، منیش هه‌ز ده‌که‌م که به‌پۆژووم له‌کاتی پێشان دانی کردووه‌کام دا}.

هه‌روه‌ها ئەوه‌ی زیاتر جی‌ی سه‌رنج و لی‌وردبوونه‌وه بێت له‌عیبادەت و به‌ندایه‌تی کردنی پێغه‌مبه‌ردا ئەو پێکه‌وه گرێ دانه ناوازه‌یه‌ی نێوان (به‌رزترین پله‌کانی خواپه‌رستی) و (به‌جی هه‌ینانی نه‌رکه‌کانی سه‌رکرده‌یه‌تی کردنی نه‌ته‌وه‌که‌ی) بوو. خۆ نه‌گه‌ر پێغه‌مبه‌ری خودا ته‌نها له‌و عابیده ناساییانه بواپه که خۆیان بۆ گۆشه‌گیری و خه‌لوه‌تگیری داده‌برن و خۆیان له‌خه‌لکی دوورده‌خه‌نه‌وه ئەوا له‌کاری به‌ندایه‌تی‌و عیباده‌تی دا شتیکی جی‌ی سه‌رنج و تێپه‌رامان به‌دی نه‌ده‌کرا.

جا ئەو به‌یه‌ک گه‌یاندنی نێوان {به‌لندترین پله‌ی خواپه‌رستی} و {په‌په‌راندنی نه‌رکه‌کانی ژیان} له‌دیارت‌رینی سیفه‌ته‌کانی پێغه‌مبه‌ر بوو.

له (أنس‌ی کوری -مالک) وه‌ه گێپه‌راوه‌ته‌وه، گو‌توویه‌تی: {سێ پیاو هاتن بۆ مائی هه‌وسه‌رانی پێغه‌مبه‌ر بۆنه‌وه‌ی په‌رسیار ده‌باره‌ی چۆنیه‌تی عیبادەت و خواپه‌رستی پێغه‌مبه‌ر بکه‌ن. کاتی‌ک بۆیان باس کراو چۆنیه‌تی ئەو خواپه‌رستی یه‌یان بۆ ڤوون کردنه‌وه وا دیاربوو که به‌که‌میان زانیبێت. هه‌ر بۆیه‌ش گو‌تیان: (ئەو ئێمه له‌کوێ ی‌ن له‌ناست پێغه‌مبه‌ردا که خودا له‌گونا‌هی یه‌که‌م و دوایی خوش بوو). ئینجا یه‌کیکیان گو‌تی: (من به‌دریژایی شه‌وگار تا به‌یانی شه‌ونوێژ ده‌که‌م و پشوو ناده‌م). یه‌کیکی تریشیان گو‌تی: (من به‌دریژایی سال هه‌موو پۆژیک به‌پۆژووم و هه‌یج پۆژیک‌کی لی ناخۆم). سێ هه‌میشیان گو‌تی: (من خۆم له‌ژن به‌دوورده‌گرم و هه‌رگیز ژن نا‌هه‌ینم).

دوای ئەوه پێغه‌مبه‌ری خودا هاته‌وه بۆ ماله‌وه‌و چاوی پێ‌ی‌ان که‌وت و قسه‌کانیانی پێ‌ی گه‌یه‌نرابوو و پێ‌ی فەرموون: {ئایا ئێوه ئەو جۆره قسانه‌تان کردووه؟ ده‌سا به‌خودا من که له‌هه‌مووتان زیاتر له‌خواترس و پارێزکارم، به‌لام کاتی‌ک پۆژووی سوننەت ده‌گرم پۆژی وا هه‌یه به‌پۆژووم و، پۆژی واش هه‌یه پۆژووی تیدا ناگرم. هه‌روه‌ها بۆ شه‌ونوێژی‌ش نوێژ ده‌که‌م و

پشووښی تیا ددهم و دهخوم، سهارهت بهژيانی هاوسهريش من ژن دینم و خوم لهژن و هاوسه دانابرم... جا هر که سيک روو لهم ريساو سونه تهی من وهرگيريت شهوه له نه ته وهی من نی یه.

روبه نديکي تری خواپهرستی ی پیغه مېهر شهويه هميشه دلېستهی خوداو خوېه نديکار به خوداوه بووه له هه موو حال و بارودوځيک دا هر بولای خودا گهراو ته وه. لهم باره يوه چه ند زيکړيکي له حالته جوړبه جوړه کان دا ديارى ده کين، که به نديا تهی ی خوۍ بؤ خودا پيشان ددهات، بؤ نمونه:

* له کاتي بيستنی هه واليکي خوش دا فەرموويه تی: ((الحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات)).^(١)

* له کاتي بده مابوونی شتيک دا فەرموويه تی: {اللهم خِر لي واختر لي}.^(٢)

* له کاتي نووستی دا فەرموويه تی: {اللهم باسمك وضعت جنبي، وباسمك ارفعه}.^(٣)

* له کاتي له خه وههستان دا فەرموويه تی: {الحمد لله الذي احيانا بعدما امانا واليه النشور}.^(٤)

* له کاتي پوښینی بهرگيکي نوی دا فەرموويه تی: {الحمد لله الذي رزقني ما اتجمل به في حياتي}.^(٥)

* دواي نان خواردنیش فەرموويه تی: {الحمد لله الذي اطعمنا وسقانا وجعلنا مسلمين}.^(٦)

* له کاتي روانینی دا بؤ ناسمان فەرموويه تی: {يا مصرف القلوب ثبت قلبي على طاعتك}.^(٧)

* له کاتي له مال دهرچوونیشی دا فەرموويه تی: {بسم الله توكلت على الله ولا حول ولا قوة الا بالله، اللهم ابي اعوذ بك أن اضل أو أضل، أو أذل أو أذل، أو أظلم أو أظلم، أو

(١) واته: (سویاس بؤ شهو خودایهی که به نیعمه ته کانی شهو هه موو کاریکی چاک سهرده گريت).

(٢) واته: (خودایه خيرو چاکم بؤ ديارى بکهو باشترينام بؤ هه لېوږه).

(٣) خودایه به ناوی تزه خوم پال خستوهو هه به ناوی تزه شهو هه لده ستمه وه).

(٤) واته: (سویاس بؤ شهو خودایهی، که نيمه ی زيندووکرده دواي شهو مراندبووینی و ژوی

زيندووکړنده هه هه به ده ست خوېه تی).

(٥) واته: (سویاس بؤ شهو خودایهی، که لهو پوښاکه ی پې به خشم تا خومی پې پړک وپيک کم له ژيام دا).

(٦) واته: (سویاس بؤ شهو خودایهی که خوراک و خواردنه وهی پې داوین و کردوینی به موسلمانان).

(٧) واته: {خودایه شهو هه لگېره وهی دلان دلم له سهه (گوږپايه لی و به نديا تهی کردن بؤ تو) جيگړکه}.

أَجْهَلُ أَوْ يَجْهَلُ عَلَيَّ} ^(١)

جگه له چندها نزاو دووعای تر، که له کتیبه کانی (سوننه) دا دیاری کراون و به لām ئیمه لیږه دا همر هینده مان لی ده سنیشان کرد.

په وان بیژنی و دانایی

پیغه ممبری خودا له نپو عمر به به کان دا پاراوترین زمانی ئاخاوتنی هه بوو و به وشه ی هه مه گپو په ندی دانایانه ده دواو و ته کانیشی له بیژه یه کی پوون و ده سته واژه ی پرته و دارو پووشنایی به خش دا ده درکاند بپه وه ی خوی تیدا شپزه بکات، یان بۆ وشه یه کی ناسک زۆر له خوی بکات و خوی پي ماندووکات، فرموده و ته شیرینه کانیشی زۆر پوون و ناشکرا بوون و هیچ که م و زیاده یه کیان تیدانه بووه و هه که سیکیش لای دانیشتا یه و گوی لی بگرتایه و ته کانی له به رده کرد. هه میسه هه ر بانگه وازی بۆ هه ق ده کرد، به دانایی و حکمه ت نه بوا یه زاری نه ده جوولاند. نه و ته جوانه ی که به شیوازیکی په وان بیژی بدرکیتیت زووتر ده گاته نیو دلان وه که نه و ته جوانه ی که به بی شیوازی په وان بیژی ده درکیتیت.

به م هویه شه وه پیغه ممبر کاریگه ربی یه کی هینده به هیزی له سه ر له گه که ی هه بووه که هیچ که سیکی دی کاریگه ربی ناوای نه بووه.

لیږه ش دا چه ند نمونه یه که له و ته و فرمودانه ی دیاری ده که ین که سه ره پای کورتی به کیان به لگه ی زمان پاراوی نیشانه ی دانایی و ده لیلی پتیموونین:

◆ {إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى} ^(٢). (رواه البخاري ومسلم).

◆ {لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يَحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يَحِبُّ لِنَفْسِهِ} ^(٣). (رواه البخاري ومسلم).

◆ {الدِّينُ النَّصِيحَةُ} ^(٤). (رواه مسلم).

(١) واته: (به ناوی خودا، پشتم به خودا به ست، هیچ هیژو بزوتیتیک نی یه تنه نا به یارمه تی خودا نه بیت، خودایه من په نا ده گرم به تۆ له وه ی که: (سه ر له خه لگی تیک ده م یان سه رم لی تیک بدرت)، (یان خه لگی بچه وسپنمه وه، یاخود بچه وسپنریمه وه)، یان (ستم له خه لگی بکه م یاخود ستمم لی بکرت)، (یان خه لگی گه مژه ونادان بکه م یاخود گه مژه ونادان بکرتیم) خودایه له هه مو نه مانه په نات پي ده گرم.

(٢) واته: (کاروباره کان و کرده وه کان به پتی نیازه کانه .. پاداشتی کاری هه که سیکیش له قه ده ر نیازه که یه تی).

(٣) واته: (که ستان باوه ری ناچه سپیت هه تا نه وه ی که بۆ خوی پتی خۆشه بۆ برا که شی پتی خوش بیت).

(٤) واته: (نایین ناموژگاری و پتیمایی یه).

- ◆ { لا إيمان لمن لا أمانة له } .^(١)
- ◆ { كلکم راع وکلکم مسؤول عن رعيته } .^(٢)
- ◆ { اذا لم تستح فاصنع ما شئت } .^(٣) (رواه البخاري).
- ◆ { من حسن اسلام المرء تركه مالا يعنيه } .^(٤) (رواه الترمذي وابن ماجه).
- ◆ { دع ما يريبك الى ما لا يريبك فان الخير طمانينة وان الشر ريبه } .^(٥) (رواه الترمذي).
- ◆ { خصلتان لا تجتمعان في مؤمن: البخل وسوء الخلق } .^(٦)
- ◆ { اتق الله حيثما كنت واتبع السيئة الحسنة تمحها وخالق الناس بخلق حسن } .^(٧)
- ◆ { آية المنافق ثلاث: إذا حدث كذب، وإذا وعد أخلف، وإذا أؤتمن خان } .^(٨)
- ◆ { رحم الله عبداً قال خيراً فغنم أو سكت فسلم } .^(٩)
- ◆ { انما الصبر عند الصدمة الأولى } .^(١٠)
- ◆ { الغنى غنى النفس } .^(١١)
- ◆ { ذو الوجهين لا يكون عند الله وجهاً } .^(١٢)
- ◆ { لا يلدغ المؤمن من جحر مرتين } .^(١٣)

-
- (١) واته: (نهوئ دهسپاک نه بیئت نیمانیسی نی یه).
- (٢) واته: (هه ریه که تان سه ره رشتیاریتکو هه ریه که شتان بهر پرسن له سه ره رشتکراوانتان).
- (٣) واته: (گهر شهرمت نه کرد هه رچی ناره زووت لی بوو بیهکه).
- (٤) واته: (به لگهی موسلمان بوونی که سیتک به چاکی، نهو یه واز له مه سه له یه که بیئتت که په یوه ندیی بهو ده نی یه).
- (٥) واته: (نهوئ گومانان لی یه وازی لی بیته بونهوئ گومانان لی نی یه، چونکه خیره چاکه له دلتیایی دایه و شهرو خراپهش له گومان بردنایه).
- (٦) واته: { دوو رهوشی نابه جی نابیئت له پروادارا هه بیئت: (چارچنژی بو (به دخویی) }.
- (٧) واته: (له هه ر جیه گیه که بوویت له خوابترسه و پاریزکاریه، له دوای خراپهش چاکه بکه، چونکه ده سپریتتهو، به ره فزاری چاکیش له گهل خه لکی دا هه لئس و کهوت بکه).
- (٨) واته: (نیشانهی مروئی ناپاک و دووروو سی شته: ١- نه گهر قسه بکات دروی تیا ده کات. ٢- نه گهر به لئین بدات نایباته سه ر. ٣- نه گهر متمانی یوئکراو به ده سپاک دانرا خیانهت ده کات).
- (٩) واته: (ره همه تی خودا له بهنده یه کی خودا بیئت که بهو تهی باش و سوو ده مند دهوئیت و پاداشتی ده بیئت، یان که بهنده نگ ده بیئت و له نه یغامی بی دهنگی یه کهی دا ساغ و سه لامهت ده بیئت).
- (١٠) واته: (خویرا گرتن له یه که کم حاله تی زانینی کاره سات و له گهر مهی ناخوئی دایه).
- (١١) واته: (دهو له مه ندیی، دهو له مه ندییی دهروونه).
- (١٢) واته: (نیشانی دووروو له لای خودا بیاماقوول و پرووسی نی یه).
- (١٣) واته: مروئی پروادار دوو جار له کونیکهوه پیته نادریت).

◆ {السعيد من وعظ بغيره} ^(١).

◆ {من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليقل خيراً أو ليصمت، ومن كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليكرم جاره، ومن كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليكرم ضيفه} ^(٢). (رواه البخاري ومسلم).

◆ {البر حسن الخلق، والأثم ما حاك في نفسك وكرهت أن يطلع عليه الناس} ^(٣). (رواه مسلم).

◆ {من رأى منكم منكراً فليغيره بيده، فإن لم يستطع فبلسانه، فإن لم يستطع فبقلبه وذلك أضعف الأيمان} ^(٤). (رواه مسلم).

◆ {أربع من كنَّ فيه كان منافقاً، ومن كانت فيه خصلة منهن كانت فيه خصلة من النفاق حتى يدعها: إذا حدّث كذب، وإذا وعد أخلف وإذا خاصم فجر، وإذا عاهد غدر} ^(٥). (رواه البخاري ومسلم).

خۆ نه گهر له بهر که می ی ماوهو له ترسی درێژهدان به باسه که نه بوايه شهوا سه دان فەر مووده ی ترمان لهم باره یوه ده هینا یوه، که نه و په ری زمان په وانی و شتوازی پرتنمایي کورت و کاریگه ریان تیدا یوه گه لیک چه مک و واتای قوولیش ده به خشن.

(١) واته: (مرؤفی به خته وهر نهو که سه یه که پندو عیبه ت له کهسانی تر وهرده گریت).

(٢) واته: (هر که سیک باوه ری به خوداو پوژی دوا یی هیناوه با قسه ی باش بکات یان بی دهنک بیت، هر که سیکیش باوه ری به خوداو پوژی دوا یی هیناوه با پرتز له هاوسی ی بگریت، هر که سیکیش باوه ری به خوداو پوژی دوا یی هیناوه با پرتز له میوانی بگریت).

(٣) واته: (چاکه کردن ناکاری جوانه، خراپه کردنش نهویه له ده رووتا رتک خرابیت و هونرا بیتت مهو توش حمز نه که میت خه لکی پی ی بزنان).

(٤) واته: (هر که سیک له نیتوه به دکاری یه کی بینی با به ده ست و بازو له ناوی به ریت و بیگزوت به چاکه گهر به هیزو ده ست و بازووش نهیتوانی، با به زمان بیگزوت، خۆ نه گهر به زمانیش نهیتوانی با به دل دوی بیت و پشتگیری نه کات هر چه نده نه مه ی دوا یی له لاواز ترینی باوه ره ویه).

(٥) چوار دیارده ی ناشرین هدیو له هر که سیک دا هه بن نهو که سه به دوو روو (منافق) داده نرین، گهر که سیک به شیکشی له وانه تیدا بیت نهوا له سر به شیکشی دوو رووی یه تا نهو کاته ی ده ستی لی هه لده گریت، چوار دیارده که ی دوو روویش نه مانه ن: (١) نه گهر قسه بکات دروی تیا دا ده کات.. (٢) نه گهر به لاین بدات نایا ته سه .. (٣) نه گهر دوا یه تی ی له گهل خه لک دا هه بوو به دکرداری ده کات.. (٤) نه گهر په یانی ته باییو دۆستایه تی به ستیت سته می تی دا ده کات و په یان شکین ده بیت.

به ندى دووهه

((هاوسه راڼی پیغه مبهراڼ))

(یاسای فره ژنی له نیسلاام دا - نمونوی زیندوو له سهرا داوین پاکي ی پیغه مبهراڼ -
هۆیه کانی فره ژنی له ژیاڼی پیغه مبهراڼ - پوخته یکه له ژیاڼی هاوسه راڼی پیغه مبهراڼ -
هاوسه راڼی پیغه مبهراڼ بارگرانی ی ژیاڼ)

یاسای فره ژنی له نیسلاام دا

له م باسه دا ده رباره ی شه نادوین، که چۆن نیسلاام نافرته ی رزگار کردووو چه نده مافی پی
داوه لهو مافانه ی، که نافرته ی سه ده ی بیسته میش پی ی نه گه یشتبوو، به لکو لیږده دا ته نها
باسی فره ژنی ده که ین له گهل باسی شه هۆیه هه ره پیو یست و گرنگانه ی که هانی پیغه مبهراڼ
به ریزیاڼ دا بۆ هی ناڼی چه ند ژنیك و پیاده کردنی سیستمی فره ژنی ی.
بیگومان فره ژنیش له زوریه ی شه ریعه ت و ریساکانی پیشترو له لای گهلانی دیرین باوو
زانراو بووه. عه ره به کان خۆشیاڼ له پیش نیسلاام دا له هه موو نه ته وه کانی تر زیاتر فره ژنییاڼ
په یږه وه ده کرد. به لام نیسلاام هات و سنووریک ی بۆ پیاو دانا که ناییت لی ی ده رجیت، نه ویش
سنووری تا چوار ژن له حالته ی هه ره پیو یست و شیاوی خۆی داو به چه ند مه رجیک ی گه ووه
گرانیش، وهك: په چاو کردنی دادگه ری له نیواڼ هاوسه ره کانی داو ریزو به های هیچ که سیکیان
له وی تر به زیاتر نه زانی ت و پاشان دلنیا کردنیان له هه ره سته م و زولم لی کردنیکیان، سا نیتر سته م
کردنه که له نه رک ی دارایی و مه سه رفی ناوما ل و نیشتگه دا ده بیت، یاڼ له چۆنیته ی و چه ندیتی و
شیاو بوونی شوینی نیشته جی کردن داییت، هه ووه ها ده بیت به چاک ی و به خۆشی مامه له
له گهلان دا بکات و خۆی به دوور بگری ت له هه ره خوونه ریتیکی وا، که بیته هۆی نه بوونی
یه کسانو هاو به شی له نیواڼ هاوسه ره کانی دا.

بیگومان (فره ژنی) شیوازیکی زور پیو یستی کۆمه لایه ته ی به بۆ ری گرتن له پیاو که
گوناه ی زینا کردن نه بجا م نه دات و مندا لانی بی کس و کار (زۆل) بۆ کۆمه ل به جی نه هیلیت.
له بنه رته دا شه ریسای فره ژنی یدش بۆ پاراستنی ژنان دانراوه و پاشان بۆ داهرا کاندنه وه ی
ناره زووی پیاوان و، دوا بیش بۆ پاراستنی هه موو مافیکی ژن و مناله کانی.

نہم ڀڳه چارهي فرھڙني يهش زياتر له حالتہ نانسايي يه کان دا پهنای بؤ دهریت، بهتايهتي کاتيڪ گهل ونه ته وه کان له دواي جهنگ و تياچووني ژماره يه کي زوري پساوان نافره تيکي هيڄگار زوريان تيدا ده ميٽي ته وه ژماره يان چندان هيٺندي پياوه ماوه کان دهن و هه مووشيان بيوه ڙن و بي کس ده مينن. جا نه گهر هدر پياويکي رزگار بووي جهنگ يه کيک لهو بيوه ڙنانه بخوازيٽ نهوا بارستايي کاره سات و بي ٽوميدى، تا راده يه کي باش کس ده کرتيه وه. ياخود جاري وا هديه پياويک ڙنه کي تووشي نه خوئشي يه کي هه ميشه يي بي چاره سهر ده بيت و ناتوانيٽ پيويستي يه کاني ميڙده کي به جي بيت، جا نايا لهو حالتده دا پياوه که ته لاقى بدات باشتره يان ڙنيکي تر بيتيت و هه مان ماف و ناتاجي ڙني يه که ميشي پيازيٽ و هيچ جياوازي يه که نه خاته نيوانيانده ؟!

ههروهه پياوي واش هديه ڙنه کي نه زوکهو نهوئش بويه ڙني هيناهه تا کو مندالي هه بيت، جا نه گهر ڙنيکي دي بهيٽ نهوا باشتره بوي بهو مهرجهي هه مان ڙني نه زوئشي به هه مو ريزو ماف و نه رکيکيه وه بهيٽيه وه. جگه له چندان هو تر که دياردهي فره ڙني ده سله مينن. بيگومان هدر فره ڙنيه کهش باشتره له ته لاق دان و گهر نهوه رهوا نه کرايه نهوه دياره مروه به ڙن و پياويشه وه په نايان دهرده بهر کاري نار هواو گونا هکاري.

(محمد) ي پيغه مبهريش له ڙنيان دا يازده ڙني له حالت و ناسته جيا جيا کان دا خواستوه وه نه م کارهش تنهها په يوه ست بووه به خوئيه وه له نيو قوم ونه ته وه که شي دا ههر خوئ له لايه نه خوداوه نهو کاري پي سپيراوه واته (خواستني يازده ڙن).

دياره دوڙماني نيسلام، که هدرگيز دريغيان نه کردوه له ناشيرين کردني بروداران و شه خصي پيغه مبهرو هيرش کردنه سهر بهرنامه ي خودا، دريغيان نه کردوه له تيرو توانج دانه نهو لايه نه ي ڙيان و سهرتي پيغه مبهرو دروست کردني ههراو هوريواو پروپاگهنده له سهرته وه ي گوايه (پيغه مبهري ڙياني به ناره زووبازي بردوه ته سهر و نه مهش هدرگيز ناگوئيٽ له گهل نهو شان و شکو ريزه گه وره يه ي که ده بوايه پتوي دهرکه وتايه.

نموونه ي زيندو له سهر داوين پاكي ي پيغه مبهري

بؤ وه لامى پروپاگهنده ي دوڙماني، که گوايه (پيغه مبهري نيسلام ڙياني به ناره زووبازي بردوته سهر) زور به سانايي ثماژه بؤ نهو نمونه زيندوه ي ڙياني ده کهين و ده لئين: (ههر خودي نهو ڙيانه ي — محمد — له منداليه وه تا پيري باشترين نمونه يه، که به مروه ڙنيکي به حه يواو داوين پاك ناسرابوو و هيچ که سيک لي ي نه بينيوه که نهو روه ڙنيک له روه ڙان له هره تي لوي ي دا خوئ

به دهه ناره زووی جنسی یهوه داییت، ههروه ها لیشی نه بیستراوه که نهو ههزی له به زمی گۆرانی و مهی خواردنه وه مهی بازی و هاوړی یهتی کردنی ئافره تان بوو ییت. ته نانهت هیچ که سیکیش له دوژمنانی سهرده مهی خوی تۆمه تیکی لهو جوړانه ی نه خستۆته پال، له کاتیک دا نهو دوژمنانه ی زۆر سووربوون له سهر دۆزینه وهی ههر خهوش و شووریه ی یهک تیای دا تا کو زیاتر زلی کهن بۆی و جار بهن له دژی و گومان له دلی خه لکی دا له سهر پیغمبهه ریتی یه که ی دروست کهن.

خاتوو (خه دیجه ی کچی خووه یلیلد):

(خاتوو خه دیجه) یه که مین هاوسه ری پیغمبهه ربووه که خواستویه تیو بیوه ئنیک بوو له ته مه نهی چل سالی دا. به لام ته مه نهی (محمد) - ٢٥ - سال بوو، تا - خه دیجه - ش ما بوو ژنی تری نه هیتا... (خه دیجه) ^(١) پيش هیجرت کۆچی دوا یی کرد... واته له پیش هیجرتیه تان دا بۆ (یه سرب) که ته مه نهی له شه ست سال زیاتر بووه به لام (محمد) هیتا ته مه نهی له په نجا سالی نزیک نه بوو بۆوه.

به م رهنگه پیغمبهه ر نزیکه ی بیست و پینچ سالی له گهل (خه دیجه) ی تا که هاوسه ری دا به سهر برد. سهره پای نه وه ش له ولاتی عه ره به کانی نهو سهرده مه دا وا باو بوو که پیاو چه نه ئنیک هه ییت، که چی پیغمبهه ر ژنی تری به سهر (خه دیجه) دا نه هیتا. به م خۆراگرتنه ش په یه وهی داب و نه ریتی خه لکی ی له فره ژنی یه که ی نهو کاته دا نه ده کردو نهو غوونه ساکاره شی به رجه سته ده کرد، که پشای بنچینه یی له ژیا نی هاوسه ری دا بوونی یه ک ژنه بۆ پیاو له حال ته ئاسایی یه کان دا.

(خه دیجه) له گهل نه وه دا، که به ته مه ن و به سالآچوو بوو، به لام خۆشه و یستترین هاوسه ر بوو لای پیغمبهه رو هه رده م یادو باس و خوا سی (خه دیجه) ی له سهر زمان بوو ته نانهت له لای نهو هاوسه رانه شی باسی ده کرد که دواتر خواستبوونی که نهو وانیش جوړه (غیره) و ده مارگیری یه کیان له دل دا بۆ دروست ده بوو له کاتی باس کردنی (خه دیجه) دا بهو راده یه.

(عائیشه) ی هاوسه ری پیغمبهه ر ده لیت: (پیغمبهه ری خودا زۆرجار له کاتی له مال دره چوونی دا هه ر باسی - خه دیجه - ی ده کردو ستایشی باشی ده کرد. رۆژیک له رۆژان له کاتی

(١) خاتوو خه دیجه - خودا لی ی پازی بیت - پيش نه وه ی شووبکات به پیغمبهه ر هاوسه ری (عتیق - کوری - عاندی - کوری - عبدالله - کوری - محزوم) بووه کاتیک - عتیق - مردووه (ابو هاله - کوری - زه راره - کوری - نباش التیمی) خواستویتی و پاشان دوا ی نهو ئینجا شوی کردووه به پیغمبهه ر.

باسکردنی دا به جۆړنیک تووشی ده مارگیری بسووم، که گوتم به پیغه مېهر: (نهری شو ههر پیره ژنیک نه بوو که رږشت و خوداش لهو باشتی کرد به هاوسه رت)؟ (عائیشه لیږه دا مېه سستی خوی بووه). پیغه مېهریش په ست بوو و ټینجا گوتی: {نه وه لا، خودا لهو باشتی پی نه داوم، چونکه خدیجه شو نافره ته خور اگړه بوو، که له کاتیک دا خه لکی باوه ری پی نه ده هیڼام، شو باوه ری پی هیڼام و له کاتیکش دا خه لکی به درویان ده خسته موه شو برپای به هه موو و ته یه کم ده کردو پاشان له دؤخیک دا که خه لکی کومه ک و یارمه تی یان لی ده گرتمه وه شو به هه موو مال و سامانی خوی دلته وایی ی ده کردم. هه روه ها خودا له وه وه کورپکی پی به خشیم که له هاوسه رانی دوايممه وه کورم نه بووه} (۱).

بیگومان هوکاري شو هه موو خو شه ویستی یه ی پیغه مېهر بو (خدیجه) له ناره زووبازی یه وه نه بووه، هه روه ک که له جوانی شیه یه یان له بهر گنجی و که تم ته مهنی ی (خدیجه) ش نه بووه، به لکو هوکارو سه رچاوه کی (نهو خو شه ویستی یه) چاکه خوازی و ره وشته رزی و وه فاداری ی خدیجه و زو باوه ره ټینانی شی به په یامه کی بووه.

هو یه کانی فره ژنی له ژیانی پیغه مېهر دا

خو نه گهر هوکارو فاکته ری فره ژنی ی پیغه مېهر له ناره زووی جنسی یه وه سه رچاوه ی بگرتایه شو بیگومان جوانترین کچی دورگه ی عه ره بی ی هه لده بژاردو هه موو هوو تیره کانیش شانازیان پیوه ده کرد، که کچانی خو یانی پی بدن و پییشی رازی ده بسوون. به لام شو خو ی خوازیاری شو جوړه کارانه نه بووه و له هه موو هاوسه ره کانیشی دا ته نها (عائیشه) کچ سوو که خواستی، دنا هه موو هاوسه ره کانی تری پیوه ژن بسوون مېه سستی یه شو فره ژنی یه بو راپه راندنی چنده ها کاروباری (فیترکاری) و (یاسادانان) و (کومه لایه تی) و (سیاسی) بووه.

بو غوونه ویستوویه تی چنده ماموستایه کی ژن پی بگه یه نیټ تا کو نافره تانی تر فیتری حوکمه شهرعی یه کان بکه ن، نی خو نافره تانی ش نیوه ی کومه لن و له نیسلام دا هه مان نهرک و فرمان که به سه ر پیواو دا دراوه، به سه ر نه وانی ش دا دراوه. بیگومان لهو سه رده مده زوربه ی نافره تان شهرمیان ده کرد گهر دربارهی چنده مه سه له یه کی تاییه ت به خو یان پرسیار له پیغه مېهر بکه ن، نه خاسه شو مه سه له و حاله تانه ی، که ته و او په یوه ست به ژنان خو یانه وه وک سوو ری مانگانه (حیض) و زه یستانی و له شگرانی (جنابه) و کاروباری تری هاوسه ری و ژن و

(۱) پروانه کتیبی (الأصابة - فی تمیز الصحابه) ی (ابن حجر).

ميردايه تي. له بهر نه وه باشت و ابو نه و پرسياران به هاوسره کاني بگه يه نن و نه و انيش
ناراسته ي پيغه مبهري هاوسهريان بگه ن و پاشان وه لامه کانيان به نافرته تان بگه يه ننه وه.

له لايه کي تريشه وه کاروباري ياسادانان له سر بنچينه ي قورئان و سوننه ت بووه.
سوننه تيش پيک هاتووه له فهرمووده و کردارو پريارداني پيغه مبهري (قوله و فعله و تقريره). جا
نایا جگه له هاوسه راني، کي ي تر توانيو يه تي هه لس و که وتي پيغه مبهري له ناوما ل دا به ر ه فتارو
گفتاري يه وه به موسلمانان بگه يه ني ت^(١)؟ نه وه بوو دواي ماوه يه ک هه نديک له هاوسه راني بوونه
چهن د ماموستايه کي لي هاتوو و به هه موو نه مانه ت و ده سپاکي يه کيان ه وه ياساو رتي بازي
پيغه مبهريان به موسلمانان ده گه يان د.

هه روه ها جگه له م لايه نه ش چهن دين حيکه مته تي ديکه له کاري هيناني چهن د ژنيک له ژياني
پيغه مبهري ده بووه و سوودي به کاروباري ((ياسا ريژي و کومه لايه تي و سياسي)) گه يان دووه و
له کاتي باسکردني پوخته يه ک له ژياني هه ري که له هاوسه راني دا ناماژهي بژده که ين.

(١) يه کتيک له سر چاوه کاني نه م باسه مان (محاضرة) يه کي ماموستا (محمد علي الصابوني) يه که له (ندوة
المحاضرات لرابطة العالم الاسلامي) له سالي (١٩٧١) دا بلا وکراوه ته وه.

پوختہ یهك له ژيانی هاوسه رانی پیغه مبه ر

خاتوو (سوده ی کچی زمعه):

دوای کۆچی دوایی ی (خه دیجه)، پیغه مبه ر خواستویه تی، که بیوه ژنیك بووه یه کیك بسو له وانم ی کۆچیان کرد بۆ (حه به شه) و به لام میرده که ی^(۱) له حه به شه بووه به گاورو هه ر له ویش مردوو ه^(۲). ئەم ژنهش بێ کەس و بێ سەرپەرشتیار ماوێتهوه و ئەگەر بۆلای خزم و ماله بای بهاتایه وه (له مه کهکه) ئەوا به زۆر ناچاران ده کرد له ئیسلام پاشگه زیته وه یان نازاریکی زۆریان ده دا. پیغه مبه ریش ئەوی له خوگر و خواستی بۆته وه ی ریزی لی بنیت له سه ر راستی و پابندیی به باوه ره که یه وه.

خاتوو (عائیشه ی کچی ئەبویه کری صديق):

کاتیک پیغه مبه ر خوازیینی کردوو، ئەو کچیک بووه له ته مه نی نۆ سالی داو خۆیشی له ته مه نی په نجاو پینج سالی نزیک بۆته وه. هه ر ته نها (عائیشه) له نیو هه مو هاوسه ره کانی تری دا کچ بووه کاتیک داخوازیی کردوو. ئیتر که پیغه مبه ر بۆته زاوی (ئه بویه کری) باوکی (عائیشه)، ئەوه گه وه ترین خه لات بووه بۆ (ئه بویه کری) له ژيانی دا، هه ره که چۆن باشتین شیوازیش بووه بۆ بلاوکرده وه ی سونه ت و فه رمان و حوکه شه رع ی یه کان، به تاییه تیش ئەو سونه ت و حوکه مه نی، که په یوه ست بوون به کاروباری ژيانی ئافره تانه وه. چونکه (عائیشه) زیره کترینی دایکانی پروا داران بووه له هه مووشیان زیاتر زانستی شه رع یی له به ربوو ه. هه ر بۆیه ش زۆر کەس له گه وه هاوه لان ده رباره ی هه ندیک له و حوکه شه رع ییانه پرسیا ریان لی ده کرد، که ئالۆزو گران ده بوو له سه ریان. پیغه مبه ریش شایه تی ی زانین و له به رکردنی ئەو هه مو زانسته ی بۆ (عائیشه) داوه فه رمو یه: {خذوا شطر دینکم عن هذه الحمراء}... واته: {نیوه ی فه رمان و حوکه کانی ئایینه که تان له م ئافره ته سوور که له یه وه رگرن}.

هه ندیک کەس له رۆژه لاتنسان (مستشرقین) تیرو توانجیان داوه له و ژن و میرده یه یه نیوان به سالآچوویه ک و کچه عازه بیك، واته نیوان (پیغه مبه رو عائیشه). به لام هه ر له نیو بیانییه کان خۆیان دا که سانی به ویژدان و دادپه ره ره وه لامی درۆو ده له سه و تیرو توانجه کانی داونه وه راستییه که یان پوون کردۆته وه.

(۱) میرده که ی (سوده) ناوی (سکران سی کوپی عمروی کوپی عبده شمس) بوو.

(۲) پروانه (تاریخ الطبری) - ج ۲ -.

بؤ نمونه (بودلی) ی روزه لاتناس ده لیت: {عائیشه- وپرای بچوکی و که می ی ته مهنی، به لām نافرته تیکي پيگه یشتو و بالغ بووه، چونکه نافرته ی عهره ب لهو سهرده م و ژینگه یه دا زوو پيډه گه یشتن و له دوا ی بیست سالی و سهره تاي سی سالیانده به ره و پیربون ده چون.

نهم حاله تی ژن و میتردایه تی یه ش (واته له نیوان پیغه مېهر و عائیشه دا) هه ندیک له میژوونو سانی به خویوه خه ریک کردوه و ته نها له ده لاقه ی کومه لگه ی هاوچه رخواه بؤی ده پوانن، بی شه وی به وردی سهرنج له م په وشه بدن، که هه تا نه مپوش له (ناسیا) دا به داب و نه ریتیکي کومه لایه تی ماوه ته وه، یان بی شه وی بیربکه نه وه ناگادارین له وهی، که له خوره لاتي - نه ورپا-ش دا نهم داب و نه ریته هیه و پیاوی به سالآچووی وا هیه، که هیشتا هاوسره که ی له ته مهنیکي گه یی ی دایه. ته نانه ت، تا چه ند سالیکی که م له مه و به ر له (نیسپانیا) و (پورتوگال) حاله تیکي ناسایی بوو له لای خه لکی. نه مپوش له هه ندیک ناوچه ی دووری شاخوایی ویلایه ته یه کگرتوه کانی نه مریکا دا به دیارده یه کی ناسایی ده بیهریت^(۱).

خاتوو (حفصه ی کچی عمری کوری خطاب):

نه ویش بیته ژن بوو کاتیک پیغه مېهر خواستی. میترده که ی (حفصه)^(۲) موسلمانیکي چاک بوو و له جه نگی (به در) دا شه هیدبوو، دوا ی شه وی رولیکي گه وره ی تیا دا گیرابوو. (حفصه) ش پاش شه هیدبوونی میترده که ی دوا ی ته وایوونی ماوه ی (عده) ی ماته می یه که ی، باوکی (واته عومهر) هزی کرد ماره ی بکات له (ته بویه کر) و بؤ نه و مه سه له یه چووه لای (ته بویه کر)، به لām نه و بیته نگ بوو (واته نه یو یست). پاشان هزی ده کرد بیدات به (عثمان) به تاییه تیش که له و ماوه یه دا هاوسره که ی (عوسمان)، که (رقیه) ی کچی (پیغه مېهر) بوو کؤچی دوا یی کرد بوو. به لām (عوسمان) یش نه یو یست و پی ی گوت (جاری له م ماوه یه دا نامه ویت ژن بیستم). نیدی (عمری کوری خطاب) نه و باس و خواسه ی خوی بؤ پیغه مېهری خودا گیرایه وه، نه ویش فهرمووی: {حفصه شوو به پیاوینکی چاکتر له عوسمان ده کات و، (عوسمان) یش نافرته تیکي چاکتر له حفصه ده خوازیت^(۳). دوا ی شه وه پیغه مېهر (حفصه) ی له عومهر خواست و کچه که ی خویشی (ام کلثوم) دا به (عوسمان).^(۴)

(۱) پروانه کتیبی (الرسول) ی (بودلی) ص - ۱۲۹ - له ترجمه عهره یی به که یه وه.

(۲) میترده که ی (حفصه) ناوی (خنس) ی کوری - حذافة السهمي) بووه.

(۳) پروانه کتیبی (الأصابة فی تمییز الصحابة).

(۴) بهم شپوه یه ش به عه مه لی مانای فهرموده که به دی هات و - حفصه - شوی کرد به پیاوینکی چاکتر له

بەم ڕەنگەش پێغەمبەر هەمان پلە ی خزمایەتیشی بە عەر داو بوو بەزاوای، وەك چۆن ئەو پلەیی بە (ئەبویەك)یش لەوەو پێش داو. كەوابوو ئەم ژن هێنانەو پیاوەكردنی فرەژنی لەم ڕووەوەش بۆ بەتین كردنی پەيوەندیی نێوان خۆی و هاوێلانی بوو وەك خەلاتێك بۆیان لەسەر بەجێ هێنانی ئەركە قورسەكانی جیهاد لەرێ ئیسلام دا. ئەمەش خۆی لەخۆی دا حیکمەتییکی ترو هۆیکەکی تری فرەژنی بوو لەژیانی پێغەمبەردا.

خاتوو (أم حبیبه) واتە (رملە ی کچی ابو سفیان) :

ئەویش هەر بێوەژن بوو کاتێك پێغەمبەر خواستی. مێردەكەشی^(١) لەو موسلمانانە بوو كە كۆچیان كردبوو بۆ (حەبەشە) و (رملە)ش لەگەڵیا كۆچی كردبوو، بەلام ئەویش وەك مێردەكە ی (سوودە) ببوو بەگاوری (نصرانی) و هەوێی داو بوو كە ژنەكەشی (رملە) بختە سەر ئەو ئایینە، ئەویش گۆتپرایەتی ئاكاك و ئارام دەگریت و لەسەر ئایینەكە ی خۆی (ئیسلام) دەمینیتەوه. دوایی مێردەكە ی لەسەر ئایینی (نەسرانی) و بە (گاوری) دەمریت. کاتێك پێغەمبەر بەوه دەزانیت نێراویکی خۆی بۆلای (نەجاشی) ی پادشای -حەبەشە- ڕەوانە دەكات تاكو ئەو ژنە ی بۆ بخوازیت. ئەویش بۆی داواوەكات و دەبێتە هاوسەری پێغەمبەر.

ئەوه ی بەروونی لەم ژن هێنانە ی دا دیارییت ئەو نیازە جوانە ی پێغەمبەرە كە ویستووێتە ی ئەو ژنە خاوەن باوهره قایل كات و ڕیزی لی بنیت بەو خواستە ی لەبەرەمبەر خۆراگرەتی و پابەندبوونی بەئیسلامەوه. هەرۆها بۆ ڕاکیشانی دلی (ابوسفیان) ی باوکیشی بوو كە سەرکردە ی قورەیش بوو تاكو لەراده ی دوژمنایەتی یەكە ی كەم كاتەوه بەرامبەر بەموسلمانان و سۆزو خۆشەویستی بختەجی ی.

خاتوو (أم سلمه) واتە (هندی کچی ابی أمیه) :

لەنێو خەلکی دا ئەم ژنە بەتینترین باوهره جیهادی هەبوو، ئەمیش لەگەڵ مێردەكە ی دا كۆچیان كردبوو بۆ (حەبەشە) تاكو بەتاینەكە یانەوه لەدەست ئازارو درندەیی ی قورەیشی یەكان دەربازبن، دوا ی ئەوه بۆ مەدینەش كۆچی كردووه. لەجەنگی (ئوحد) دا مێردەكە ی (هیند) كەناوی (ابوسلمە ی كور ی عبدالأسد) بوو بەسەختی برینداربووه و بەهۆی ئەو برینەییەوه كۆچی

—عوسمان— و هەرۆها —عوسمان—یش ئافەرەتییکی چاکتر لە —حفصه— ی هینا، كە كچەكە ی پێغەمبەری خودا بوو (واتە—أم كلثوم) بوو.

(١) مێردەكە ی (رملە) ناوی (عبیدالله—ی كور ی—جحش—ی كور ی—خزیمه) بووه.

دوايي كړدوه. پيغه مبهري هم هاوسره شي كاتيك خواستوه كه بيوه ژنيكي به ته مه نه بووه و له ولامي داخوازي يه كه ي پيغه مبهريدا پي گوتوه: (من ژنيكي به ته مه نه و مندا لم زوره و ده بيت به خويان كم و پاشان من ثافره تيكي زور ده مارگيرم)... پيغه مبهريش ده فرموي: (من له تو به ته مه نه ترم و، مندا له كانيش خودا سهرپرشتيان ده كات و دهر باره ي نه ريتي ده مارگيريشت له خودا ده پاريمه وه له دلتا نه يه يليت).^(١)

جا نيا هم جوړه ژن هينانه به مبهريستي خوشي و رابواردن بووه؟ نه خير هرگيز كه سيك نسي يه و ا بليت، به لكو هم ژن هينانه به مبهريستي (ريزان له و ثافره ته به ته مه نه و) (له نه ستوگر تني نهركي مندا له كاني) و (قايل كړني دل و دهر ووني) و (خولات كړنيسي له سهر نه و هم مو جيهاد و نارام گرته ي) بووه.

خاتوو (زهينه بي كچي جحش):

پيغه مبهري خودا بويه هم بيوه ژنه شي خواستوه تاكو هه نديك داب ونه ريتي سهرده مي نه فامي هه لوه شينيتته وه، چونكه (زهينه ب) ثافره تيكي قورپه شي و له بنه ماله يه كي گه وروه ناسراو بو و له هه مان كات دا كچي پوري پيغه مبهريش بووه، واته كچي (نومه يه كي كچي عبدالمطلب) بووه و له و پيشت ژني (زهيد كوري حاريسه) بوو. (زهيد كوري حارثه) ش به نده (عبد) يك بوو له مالي پيغه مبهريدا و له لاي خو و (خه ديجه) ي هاوسه ري بووه و به يي داب ونه ريته نه فامي يه كه ي نه و سهرده مش هر كه سيك (يه كيكي دي خاوه ني بوايه و به نده ي نيوماليان بوايه) به كوري (كابري خاوه ن مال) داده را. هه بويه عه ره به كان (زهيد) يشيان به (زهيد كوري محمد) ناوده برد.

خوداي په ورو ردگار سهره تا خواستي و ابو (زهينه ب) ي خانه دان و خاوه ن پله وپايه ي ديارى كومه لايه تي بدريت به (زهيد). نه مش تاكي كړنه وه ي خودا بووه بو (زهينه ب) بو تي كشكاندنې هه ستي شانازي به (ده مارگيري ي تيره پرستي) و (خوه لنان به بنه ماله و خانه واده ي ناوداره وه) كه ديارده يه كي ناله باري نيو دورگه ي عه ره بي بوو. نيت پيغه مبهري خودا له و باره يوه له گهل (زهيد) دا ده دويت و باسي خواستني زهينه بي بژه كات و كاتيك زهينه بيش به وه ده زانيت قايل نايت و نه و جوړه شوو كړنه رت ده كاته وه به هوي نه و شانازي كړنه به بنه ماله و پله وپايه ي به رزي كومه لايه تي يوه...

(١) پروانه كتيبي (الأصابع في تمييز الصحابة) د انراوي (ابن حجر).

خوداش لهو بارهیه وه نهم فەرمايشتهی خۆی لهچهند نایهتیک دا ده نیریتته خواره وه ده فەرمویت:

﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا﴾ (الأحزاب/ ٣٦) . واته: {هیچ پیاویکی بروداری وهك براكه ی زهینهب (عبدالله ی کوری جحش) و هیچ برودارینکی نافره تیش وهك (زهینهب) خۆی بۆیان نی یه سهرهست بن له فهرمانیک دا، كه خوداو پیغه مبه ره كه ی برپاریان له سهر دابیئت و به ناره زووی خۆیان ههلس و كهوت كه ن، جا ههر كه سیك له بروداران (پیاو بیئت یان ژن) سه ریچی له فرمانه كانی خوداو پیغه مبه ره كه ی بكات نه وه بیگومان تووشی گومرایی سه کی ناشكرابوه} ... كاتیك نهم نایه تانه هاتنه خواره وه نییدی (زهینهب) ی برودار ملكه چی فرمانه كه ی پیغه مبه ربوو و قایلش بوو بهو شوكرده، به لام هیشتا نیش ونازاری درهروونی له ناخ دا مابوو، چونكه ناچار كرابوو به كاریك، به لام به هۆی نه وه ی هینه ده مارگیرییو به خۆنازینی تیره گهریتی تییداوو، ههروا به ناسانی نهیده توانی به سه رخۆی دا زال بیئت.

(زهینهب) شوی به (زهید) كردو ماوه یهك له گه لی دا ده ژیا، به لام دواپی په یه ندی ی نیاوانیان به ره و خراپی و ناتهبایی ده چوو، چونكه هه میشه قسه ی ره قی به میرده بی كس و عه شیرته كه ی ده گوت و خۆی به سهردا باده داو شانازی به پله و پایه كۆمه لایه تی یه كه یه وه ده كرد تا كار گه یشته نه وه ی (زهید) نه توانیئت له گه لیا بژی و ناچاروو ته لاقی بدات. ^(١)

دوا ی نه وه ی (زهینهب) ته لاق درا خودا فهرمانی به پیغه مبه ره كه ی كرد، كه (زهینهب) بخوازیئت و بیكات به هاوسه ریکی خۆی تاكو نهو بیدعه و داب و نه ریتته شیواوه ی نه فامی بسپرتته وه كه بیدعه ی به كوردانان (بدعة التبني) بوو، چونكه له وه و بهر به پیتی نهو داب و نه ریتته كۆترانه یه كه (زهید) به كوری (محمد) دانرابوو (محمد) بۆی نه بوو هاوسه ری ته لاق دراوی (زهید) ماره كاته وه، له بهر نه وه ی گوايه (ژنی كۆره كه ی خۆی ده خوازیته وه)، به راستی نهو داب و نه ریتته ی نهو سای عه ره به كان زۆر نابه جی بوو، جا بۆ ریشه كیش كردنی نهو جوژه داب و نه ریت و بیدعه ناشیرینه ش ده بوايه پیغه مبه ری خودا سه ره تا له خۆیه وه ده ست پێ بكات، تاكو

(١) بیگومان لهو ماوه یه دا كه (زهینهب) زۆر پهستی ده كرد، (زهید) ههردهم ده چوه لای پیغه مبه رو سكالای حالی خۆی له لاده كردو پیغه مبه ریش هه میشه نامۆزگاریی ده كرد كه به نام بیئت و هاوسه ره كه ی به یلێته وه، وهك له نایه ته كه ش داهاتوه: ﴿وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ... تا كۆتایی نایه ته كه ﴿ - (الأحزاب/ ٣٧) ..

نډو عاده ته نه فامی په هله وښیښته وه و پر تسانکی نیسلا میښ به و جوړه جیځیرو په پیره وکات، که خدا دهیو ویت و فهرمانی پی کردبوو.^(۱)

دیاره و گومانیشی تیدا نی په، که پښه مبه ر له به رده م کاریکی ودها قورس دا له زمان و قسه و قسه لویکی خه لکی نه فام و دووړو وه کانیش ده ترساو سلی ده کرده وه له وهی پی ی بلین: (نه و) محمد هاوسه ری کوره کهی خوی ده خوازیته وه بڅ خوی). هر بویه ش نه ختیک سستی ی ده کرد له به جی هینانی کاروباری نه و ژن هینانه ش دا. له به ر هم سستی یه ش خدا گله یی ی لی کرد و لم فهرماشته دا پی ی فهرموه: ﴿وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ^(۲) إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا^(۳)﴾ الأحراب/ ۳۷. واته: {نه ی پښه مبه ر نایا تو له خه لکی ده ترسیت، به لام خدا هر خوی شایسته ی نه وه یه لی ی برتسیت و فهرمانی جبه جی که ی. جا کاتیک (زهید) ناتاجه گرنگه کهی خوی لیوه ده سکوت و وای لی هات نهیو ویت و به ووی مامه لای توندی زهینه به وه هاوسه ری خوی (واته — زهینه ب) ته لاق دا، نیمه بریارمان دا تو بیخوازیت و کرد و ومانه به هاوسه ری تو تا کو نیدی هیج عیب و شهرمه زاری یه که نه می نیت له سه رنه وانه ی که کورپی تر کراوه به کورپان به پی ی داب ونه ریته نه فامی یه که و نیدی گونه نه بی ت له سه ریان گهر هاوسه ره ته لاق دراوه کانی نه و کوره (به کورپانرا وانه ی خویان) ماره که نه وه}.

بیگومان (محمد) ی پښه مبه ر، هر له مندالی یه وه (زهینه ب) ی ده ناسی، چونکه کچی پووری بوو (واته کچی خوشکی باوکی بوو) و که سیش بوی نه بوو پی ی لی بگری ت گهر بیوی ستایه هر له سه ره تا وه (زهینه ب) بڅ خوی بخوازیت و گهر به ته مای خوشی و پابواردن و چیتی دنیایی بویه لی ی.

دیاره (زهینه ب) یش نه و خالو زایه ی خوی (واته محمد) ی له هه موو پی او ټکی تر به باشتر ده زانی. که و ابو و چو ن که سی که نه گهر خوی کچی کی خزمی بویت، داوای کات بڅ پی او ټکی ترو

(۱) عاده تی جیځیرو په چا وکراوی عه رب تا نه و کاته ش نه وه بوو هاوسه ری ته لاق دراوی که سی کی به کورپانراوی پی او ټک بوی نه بوو شو بیکاته وه بهو پی او ی که به باوکی نه و می زده ی پشوری دانرا بوو. (زهید) یش کورپی (حاریسه) بووه نه که کورپی (محمد) ی پښه مبه ر.

(۲) (أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ) واته: (هاوسه رانی به کورپانرا وانیان).

(۳) (لَقَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا) واته: (کاتیک ته لاقی داوه)...

دواییش، که دهیئت به ژن به تهمای بیئت و بۆخویی ماری بکاتهوه؟

به م پهنه بۆمان دهرده که ویت که ثم ژن هینانه شی (واته خواستنه وهی زهینه ب) تهنها بۆ پهیره وکردنی فەرمانه کهی خودابوو به مبهستی پووجهل کردنه وهی هه ندیک داب ونه ریتی نه فامی و بۆ راپه راندنی کردهیی (عه مه لی) یانهی رپساگانی نیسلام بووه تاکو له عه قل وهوشی برواداران دا رهگ داکوتن.

خاتوو (جوهیرییهی کچی الحارث ی کوری أبوضرار):

پیغه مبه ر بۆیه ثم ژنه شی خواستوه تاکو هۆزه کهی راکیشیت به لای نیسلام داو پاشان نهو سه ره به سستییه شیان پیدبات که له دهستیان دابوو، واته (نازادیان کات له دیلی دوی نه وهی له جهنگ دا به زی جوون). چونکه (جوهیرییه) له هۆزی (بنو المصطلق) بوو، واته (نهو هۆزه ی له وه پیش خۆیان سازدابوو بۆ هیرش برده سه ر پیغه مبه ر) به سه رکردایه تی سه ره که هۆزه کهیان (حارث ی کوری أبوضرار) ی باوکی (جوهیرییه).

کاتیک ثم هه والّه به پیغه مبه ر ده گه یه نریت، خیرا نهو ده سپیشکه ری ده کات و هیرش ده کاته سه ر نهو هۆزه و له ناوچه کهی خۆیان دا ده یانه بزیتن و ژماره یه کی زۆریشیان لی به دیل و کۆیله ده گیریت چ له پیاوانیان و چ له ئافره تان و وه چه و مال و منالیان و سامان و داراییه کی زۆریشیان به ده سه کوه ت ده گیریت.

یه کیک له ئافره ته کۆیله کراوه کانش: {خاتوو (جوهیرییهی کچی حارث) ی سه ره که هۆزه که بوو} که که وتبووه به رده سستی یه کیک له موسلمانانه کان (واته به ر نهو موسلمانانه که وتبوو وه ک کۆیله و که نیه یه ک).

ثم ئافره ته ش ده یه ویت به پاره خۆی لی رزگارکات و له کۆیله یه تی نازادییت. بۆنه م مه به سته دیت بۆلای پیغه مبه رو پی ده لیت: {نه ی پیغه مبه ری خودا من (جوهیرییهی کچی حارث ی کوری أبوضرار) ی گه وهی هۆزه که مم. وه که له تۆش په نهان نی یه دوچار ی مهینه تی کۆیلایه تی بووم و که توومه ته به رده سستی موسلمانیک که ناوی (ثابتی کوری قیس) وه برپیارم داوه له گه لی دا ریک کهوم له سه رکاری نازادبووم (واته: له به رامبه ر چه رده یه ک پاره دا که به کۆیله گیراوه که دهیدات به خاوه نه کهی)، جا نیستاش هاتووم بۆلات و داوای یارمه تی یو ده سه گیرویت لی ده کهم له کاری نازادبووم دا}.

لیره ش دا حیکمه تی پیغه مبه ر به پرونی دهرده که ویت له به ره وه ندیی (بنو المصطلق) دا، که له دیارترین و به هیزترینی هۆزه کانی عه ره ب بوون و به دیل گیرانی نهو هه موو ئافره ت و

پياوېان بهو ژماره زړی يهش حاله ټيکي توندو ناخوشي له لای که سانی جواميرو ماف خواز ده خولقاند، جگه له وهی که گرفتیکي گه وره ی کومه لایه تی ی دهنایه وهو چاره سریشی هه روا ناسان نه بوو.

حیکمه تی پيښه مېهری خودا بهر په فتاریکی جوان و دروست ده رکوت که بووه هو ی نازاد بوونی سر جهم دیل و به کویله گیراوه کان، نه وه بوو پيښه مېهر له وه لامی قسه کانی (جویریڼه) دا فهرمووی: {نایا ده ته ویت له وهش باشرت ده ست که ویت}؟ واته (باشتر له نازاد بوونی خزی به تنیا). نه ویش گوتی: {له وه باشرت چی یه نه ی پيښه مېهری خودا}؟ فهرمووی: {من پیکه و تنی نازاد بوونه که ت له ته ستو ده گرم (واته کری ی نازادی یه که ت بو ده دم) و ټینجا ده ت خوازم}...

ټیدی (جویریڼه) ش به وپړی شادی و خوشحالی یه وه گوتی: (زورباشه نه ی پيښه مېهری خودا، منیش ناماده م)...

جا هر که تم هه واله به موسلمانان کان گیش ت و بیستیان پيښه مېهری خودا (جویریڼه) کچی حارث ی خواستوه گوتیان (که و ابو نابی ت خزمه کانی پيښه مېهر به بنده و کویله به ټیننه وه)، هر بزیه ش ده سبه چی گشت دیل و گیراوه کانی به رده ستیان به پیاو وژن و مندال و مال و سامانیان وه نازاد کرد.

لهم باره یه وه (عائشه) گوتویه تی: (پيښه مېهری خودا به خواستنی نه و ژنه سد خیزانی له (بنو المصطلق) نازاد کرد. به راستی نه مدیوه نافرته ټیک به قهد (جووهیریڼه) سوود و خپرو به رده که تی به و راده یه بو هوزره که ی خزی بوو ییت).

خاتوو (صفیه تی کچی خبی کوری اخطب):

باوکی صفیه گه وره ی هو زی بنو النضیری سر به خپلی (بنو اسرائیل) بوو. تم ژنه له دوا ی کوشتنی میړده که ی له جه نگی (خبیهر) دا به دیل ده گیریت^(۱). پيښه مېهریش دوا ی ته و ابو بوونی جهنگ بانگی ده کات و پی ی فهرمویت: {گهر له سر دینی خوت (که جووله که بووه) بمینیتوه نه و به زور ناچارت ناکه ین بو سر تم دینه تازه یی خو مان. خو نه گهر باوه پریش بییت و خودا و پيښه مېهره که ی هه لېو ټیریت نه و ده تکه مه هاوسه ری خوم}. نه ویش ده ټیت: {من هر خودا و پيښه مېهره که ی هه لده یو ټیرم} واته باوه رډنیم و موسلمان ده یم. ټینجا پيښه مېهریش له کویلا یه تی نازادی کرد و خواستی و کری ی نازاد کرده که ی بو کرده ماره یی}.

(۱) میړده که ی (صفیه) ناوی (کنانه ی کوری ربیع ی کوری ابوالحقیق) بووه.

بیگومان پیغمبر مہرجی لہسہر شو ژنہ داناو شہویش پەسندی کرد. بہم رەنگہ خواستنی ئەم ژنہش بۆ ریزلێتان و خەلات کردنی ژنہکە خۆی بوو، چونکہ شو ژنہ خانمی ھەرەگەورە ھۆزەکە ھوو. ئەم ھۆزەش سەر سەختترینی دۆژمنانی موسلمانان بوون لہو سەر دەمەدا. کەوابوو پیغمبر بہم ژن ھینانەشی ویستوو یەتی شو ھۆزە بەلای ئیسلام دا راکیشیت و وانەکیان فیکرات لہسہر پیکمەو ھەل کردنی ناشیانەو بەلاوہ نانی دۆژمنایەتی و ناکۆکی.

خاتوو (میمونہ ی کچی حارث ی ھاللی):

دواہین ھاوسەری پیغمبر بوو و پێوہ ژن بوو کاتیکی خواستویتی و^(١) کاری خواستە کەشی وەک ریزلێتان و پیزانیکی بوو بۆ رۆلی جوامیرانە ی تیرەکە، کە بەراستی ھەردەم ھاوکاری پیغمبریان کردوو و یارمەتیو پشتگیریان کردوو.

منالەکانی

ھەموو منالەکانی پیغمبر لہ (خەدیجە) ی یەکەم ھاوسەری بوون، تەنھا (ئیسراھیم) نەبیّت، کە لہ (مارییە قیبطی) بوو، منالەکانیشی ئەمانەن: (قاسم، طیب، طاھر، عبداللہ، زینب، رقیہ، ام کلثوم، فاطمە). لەنێو منالەکانی دا کورەکان ھەر زوو و بەمنداڵی مردوون، کچەکانیشی شوویان کردوو و مندالیان بوو.

ھاوسەران ی پیغمبر و بارگرا نیی ژیان

کۆتایی ئەم بەندەش بەدیاری کردنی لایەنیکی ئەو ژیان و گوزەرانە دینین، کە پیغمبر ھاوسەرەکانی تیای دا ژیاون، ژیانیک کە ھەمووی ھەر نەداریو بارگرا نی و بێ بەش بوون و دووری لہ خۆشی و ئارەزووہکانی دنیا بوو و ھەرگیز خۆیان بە دەم ئارەزووہکانی دەروون و نەریتی خۆدەوڵەمەند کردن و کۆکردنەوی مال و سامانەو نەداوہ. پیغمبر ھاوچەندە ھا شو خۆی و خێزانی بەبرسیستی ماونەو و خواردنی تیارەیان نەبوو و بێ شیو سەریان ناوہ تەوہ، زۆرجار نانە کەشیان ھەر لەنانی جۆ بوو.

(١) خاتوو (میمونہ) پیشتەر ھاوسەری (ابارھم - ی کورپی - عبدالعزی) بوو.

(عائیشه) ی هوسه ری پښه مبهراڼ ده لیت: (خانه واده ی — محمد — بۆ سی رۆژی له سه ری هک تیریاڼ له نانی جو نه خوار دووه تا نهو رۆژی کۆچی دوا یی کردو به خودای خزی گه شته وه). خانووه کانی هوسه راڼی پښه مبهراڼ به ساده ترین شپوه دروست کرابوون، له قورپو داری پر او هی دارخورما بنیات نرابوون، له سه رده رگاڼیشیاڼ چهند په رده هک له تووکی بزڼ، یاڼ له پیستی حوشر هه لئو اسرابوون، (واته له جیاتی ده رگا).

ناوا بووه دیارده و روال ته کانی نهو ژیاڼه ی که پښه مبهری خوداو هوسه راڼی به سه ریاڼ ده برده. به لام خو نه گهر پښه مبهراڼ هره زوی له ژیاڼی فته تازی و باق ویریقی دنیا بکر دایه نه و ده ی توانی له قاپ و پیاله ی نالتوونی دا خوراک و خوار د نه وه ی بۆ دا بریت و، گهر خوازیاری کوشک و ته لاریش بوا یه نه و به ناسانی بۆی بنیات ده تراو به ته نها ئیشاره تیک هه موو خه لکی ی ده خسته خزمه تی خو ځیه وه، به تاییه تیش دوا ی نه وه ی له ولات و ناوچه کانی دورگی عه ره یی دا خه لکی هه موو که و تنه بهر سایه ی حوکم راڼی نه وه وه و هه ر خو ځیشی تاکه گه و ره و ده سه لاتداریاڼ بوو و نهو گه له ش یه کپارچه هه موویاڼ گوړپرا یه لیاڼ ده کردو خو ځشیاڼ ده ویست. بېگومان هوسه راڼی پښه مبهراڼ به و په ری له خو ځو برد نه وه هاو به شی پښه مبهراڼ ده کرد له و ژیاڼی بارگراڼیو محروم بوونده بۆ نه وه ی شاخ و نو فیکیاڼ لی بیسترتیت، یاڼ بیزارین داواکاریاڼ هه بیت، ته نها نه ونده نه بیت، که یه جار مه سه له یه کی تاییه تیاڼ باس کردو وه و قورنانش وه که به سه ره تیا تیک تو ماری کردو وه بو وه ته به لگه نامه یه کی وه لام دهره وه ی هه موو نه و تاوان و تو مته هه لبه ستر او انه ی که له و رو وه درا ونه ته پالیاڼ.

نه و به و جار یکیاڼ هوسه راڼی پښه مبهراڼ (به هو ی شانازیو خو نازینیاڼ به وه ی که و خیزاڼ و خانه واده ی نه و) سکا لیاڼ له لای دهر پری له سه ر نه وه ی بۆچی به شی پیویست و ناسایاڼ له نه رکی دارایی و شت و مه کی ناو مال و پو شک بو دا بې نه کردوون؟! له به ر نه مه داوای زیاد کردنی پری خه رچی و نارایشی نیو مال و کهل و په لی پیویستتیاڼ کرد وه چو ن نا فره تانی تری خه لکی بۆیاڼ دا بېن کراوه.

وه لامی پښه مبهراڼ بۆ نه و داواکاری و سکا لیه یاڼ نه و به و ماو هیه که به جی ی هیشتن و لی یاڼ زویریو و نه هاته وه بۆلایاڼ تا کو سروشی خودایی ی له م ثایه تانده دا بۆ هاته خواره وه و خودا نه م نه خشه و پلانه ی بۆدانا و فرمووی:

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُحِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّتْهَا فَأَعَالَيْكَ أَمْتَعَكُنَّ وَأَسْرَعَكُنَّ سَرْعًا جَمِيلًا ۝٢٨ وَلَئِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالذَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ۝٢٩﴾ (الأحزاب/ ٢٨-٢٩). واته: {نه ی پښه مبهراڼ به هوسه ره کانت

بلي: ته گهر ٿيوه پهروشي ڙياني دنياو ٺارهزوو و خوشي يه ڪاني بوون و حهز له نيعمه ته
جوربه جوره ڪاني ده ڪمن و هوگري جواني و نيگاره سه رنج ڀاڪيشه ڪاني بوون ٿوا هه رگيز من
ٿو و شتانم بڙ ٿيوه ده ست ناکه وٽ و ناتوانم ٿو و چه شنه داوا ڪاريانه تان بڙ په سندنو جي به جئ
بڪم، خو ته گهر هه له سه رنه وه سوورن ٿوا و هرن با مافي خوتان پي بدهم و ته لاقتان بدهم و
به جواني ده سه ردارتان بم. به لام ته گهر خوازياري په زامه نديي ي خداو مانه وه له گهل
پيغه مبه ره ڪهي و پاداشتي پڙي دوايي (آخه)^(۱) بن ٿوا ده بيت نارام بگرن له سه ر ٿو ڙياني
بارگري و ده سڪورتي يهي ڪه له گهل من دا ده يه نه سه ر ٿيدي خداش له به رام به ري ٿو
نارامي يه دا پاداشتي ڪي گهرو و نه پراوهي له قيامت دا بڙ نافره تاني چاڪه ڪاري نيو خوتان
ناماده ڪردوه، واته: (ٿو نافره تانهي ڪه له ڪارو ڪرده وي ڙيانيان له گهل من دا به نه مه ڪ و
چاڪه خوازو به نارامن).

ڪاتيڪ ٿو دوو نايه ته ي سوورته ي (نه حزب) هاتنه خواره وه، پيغه مبه بڙ په پره و ڪردني ٿم
فرمانه تازه يي خدا يه ڪه يه ڪه به سه ر هاوسه راني دا گهراو سه رتا له —عائيشه— وه ده ست ي
پي ڪردو پي ي فرممو: {من ٿم پڙ مه سه له يه ڪ ده خمه به رچاوت توڻ پهل مه ڪه هه تا
پرس وڙا به دايڪ و باو ڪيشت ده ڪه يٽ}، ٿينجا هه ردو نايه ته ڪهي بڙ خوينده وه (عائيشه) ش
ده سه به جئ گوتي: {ٿم ري من له م مه سه له پرونه دا پرس وڙا به دايڪ و باو ڪم بڪم؟ من
بيگومان ٿيتر هه خداو پيغه مبه ره ڪهي پڙي دوايييم ده وٽ}. پاشان دواي (عائيشه)
پيغه مبه ره ٿو مه سه له يه ي خسته به رچاوي هاوسه ره ڪاني تري و ٿه وانيش هه مان خواستي
(عائيشه) يان ده پري تنه ا خداو پيغه مبه ره پڙي دواييان هه لڙارد له جياتي دنياو خوشي و
ٺارهزوو و جواني يه —ڪاتي— و به سه رچوه ڪاني.

جانايا ٿوه ڙياني ڪه سيڪ بووه ڪه به دواي ٺارهزوو و خوتير ڪردن و خواستني چهند ڙنيڪ دا
وٽل بيت به مه به ست ي هه وهس په رستي؟ ناي ٿوه نه ريتي پيغه مبه ريڪ بووه؟ به پراستي هه رگيز
ڪه سيڪي دادگهرو به ويڙدان قسه ي واي له زار ده رنا چيٽ گه به چاڪي و به م شيويه له وه ڪارو
پالنه رانه تيگه به ست بيت ڪه پيغه مبه ريان والي ڪردوه ٿو چهند ڙنه بجوازيٽ له ڪاتيڪ دا
ته مه نيشي له په نجا سالي تيپه پري ڪردبو و دواي ٿوه هه، ڪه زوري ي هه ره زوري وه خته ڪانيشي
بڙ پيڪ خستني ڪاروباري موسلمانان و پڙنيامي ڪردنيان و، بڙ خواپه رستي و عيبادت ته رخان
ڪردبو.

(۱) ناخبرهت (الآخه) ٽم ده قه قورناني يه به لگه يه ڪي پرونه له سه رنه وهي ڪه هه ڪه سيڪ خوازياري بيت
ده بيت ريگهي (بارگري و ده سڪورتي و خوم حروم ڪردن له خوشي يه ڪاني دنيا) هه لڙيٽ. واته ريگهي
خوگرتنه وه له دنيا تاڪه ريگهي گه شتنه به پاداشتي پڙي دوايي و به به هشت وه پيغه مبه ريش فرمويه تي:
((حفت اللجنة بالمكاره وحفت النار بالشهوات)).

له ویش له (یه سرب) پیغه مبر سیستمیکی نوؤ و کؤمه لگه یه کی نیسلامی بنیات ده نیت که همه موو جوړه فرق و جیاوازی یه کی تیدا هه لده گیریت و چین و تویرؤه کان وه که یه کیان لی دیت و دادپه روه ربی ی تیدا ده چه سپیت... هر له - یه سرب - یش دا پیغه مبر سوپای نیسلامی ی له کزچکاران و پشتیوانان (المهاجرین والأنصار) پیک هیئا، نهو سوپایه که بیروباوهری نیسلامی ی بلاوکرده وه و ده سه لاتی وه حشیانه ی قوره یشی ریشه کیش کردو بته رستیشی له دورگی عهره بی دا له ناویرد.

هەر بۆیەش هیجەرت ڕووداویکی ترسناک بوو لەمیژووی بانگەوازی ئیسلامی داو شوێنێکی جوانەردی دلیزانەبوو، چونکە سەرەتایەک بوو بۆ سەرکەوتنی پیغەمبەری خودا لەجیهادی دا بۆ گەیانانی بانگەواز. یەکیەک لەکارە دانایییەکانی گەرەمان (عمری کوری - خطاب) یش ئەوەبوو هیجەرتی کردە ڕێساو بنچینەی میژووی ئیسلامی و لەم بارەیه‌شەوه گوتویەتی: {هیجەرت هەق و ناھەقی لەیەک جیا کردەوه، جا ئێوەش بیکەن بەبەرەوارو میژووی خۆتان} .. جوانترین هیماو نامازەیکیش بۆ واتای هیجەرت لەئیسلام داو بۆ ئەنجامدەرانی کارەکش ئەویە (میژووی ئیسلام) ئەو موسلمانانەی بە (پەنابەران) ناوێنەبردووێ کە مەککەیان جێهێشتبوو بەرەو - یەسریب - ئەوان شایستەیی ڕێزو پێزانینی خودابوون کە ستایشی کردوون وەک چۆن ستایشی پشتیوانان (أنصار) یشی کردوو، کە بەویەری سنگ فراوانی و گیانی بڕایەتی ی بۆ وێنەوه پێشوازیان لێکردن. وەک خودا خۆی ستایشی هەموویان دەکات و دەفرمۆت: ﴿وَالسَّيِّقُونَ﴾ أَلَاؤُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ﴿التوبة/ ١٠٠... واتە: {خودا ڕازی بوو لەو کۆچکارە پێشینانەی کە یەکەمین جار هیجەرەتیان کرد، ڕازی بوو لەو پشتیوان و (أنصار) یش کە بەو ڕەفتارە بەرزە بۆ وێنەوه پێشوازیان کردن و هاوخم و هاوئازارو هاوڕێبازیان بوون، هەرەها خودا ڕازی بوو لەهەموو ئەو کەسانەش کەشۆین پێی ئەو برادارانەیان هەلگرتووێ چ لە (تابعین) و (تابعینی تابعین) و سەرچەم ڕۆڵە خواویستەکانی ئەتەوهی ئیسلام، خودا لەهەموویان ڕازی بوو، کە بە (احسان) و چاکەکاری و دڵسۆزی ئەتەواوه دواي ڕێبازی راستی خودا دەکەون و ئەوانیش بەپاداشتی خودا قایل و سەرکەوتوون}.

هیجەرت لەڕێبازو نەرتی هەموو ئەو موسلمانە چاکسازی خاوانەیه کە خودی کۆچکردنە دەکەن پێگەیه‌کی نوێی بانگەوازه‌کیان. لەمیژووش دا باسی هیجەرتی باوکی پیغەمبەرە (ئێبراهیم) کراوه کە بۆ پاراستنی دینه‌کی لە -عیراق- هە بەرەو (شام) هەلا تۆوه دواي ئەوێ فارسەکان بەرەبرەکانییه‌کی زۆریان کردووێ هەولێ سووتاندنیشیان داوه، هەر لەمیژوودا باسی هیجەرتی (موسا) ش کراوه، کە چۆن لە (میسر) هە خۆی و ئەو برادارانەیی لەگەڵی دابوون کۆچیان کردووێ دەرەبازبوون لەدەست فیرعەون و سوپاکەیی، هەرەها باسی هیجەرتی (عیسا) کراوه لەشاری (بیت لحم) هە بۆ (ئۆرشەلیم) - واتە بۆ (قودس).

کەوابوو هیجەرت سرووشی گەرەترین وانەمان دەخاتە دڵ و دەرورنەوه، چ لەپرووی خۆراگرتن لەسەر ناپەهەتی و، چ لەپرووی قوربانی دان و خۆبەخت کردنەوه، چ لەپرووی جێگیربوون لەسەر بیروباوه‌رو، پاشان لەپرووی متمانه بەسەرکەوتنەوه.

هيجرته و مهرجه کاني

هيجرته چند مهرج و نړکيکي گرنکي تيدايه و ده بيت مرؤفي برودار جگله و دهرس و پندانه ي له مهرپيش دياريمان کرد په چاويان بکات، وهک: (هه لاتن به ره و لای خودا) ^(۱) ... هه لاتنیش به ره و لای خودا سرکه وتنه به سر مادده و هه موو پيداويستی به ماددی و شت و مه که فریوده و سهریوسه مهره کاني دا..

هر بویه ش خودا له مهر به سرهاتي هيجرته ي پيغه مبه ره وه فهرموويه:

﴿إِلَّا نَضْرِبْهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَخْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْغَلِيَّةُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ التوبة/ ٤٠.

واته: {نه گهر نيوه يارمه تي پيغه مبه ر نه دن و هيجرته ي له گهل دا نه کن و هر باوه ش بکن به دنيا و مال و سامان و شت و مه که فریوده ره کانتان داو ياریده دان و سرخستنی فهراموش بکن، به لام خودا خوی نړکی سرخستنی له نه ستو ناوه و کاری هيجرته يشی بو مه سرکرد له کاتيک دا خوی و هاوه له که ي (که نه بویه کره) له نه شکوه ته که لایان دابوو، دوژمنانیش وپړای زوری و به هیزی و هر لکوتانه سدریان و دهر پهراندنيان له (مه که که)، به لام خودا هر خوی هه ردو کيانی له و نه شکوه ته دا پاراست، نه وه بوو پيغه مبه ر به هاوه له که ي راگه ياند که نه ترسیت، چونکه خودا مان له گهل دايه. خوداش هیمنی و دلنيایی پی به خشین و دلای هاوه له که شي هیور کرده و و متمانه ي سرکه و تنیشی پی گه ياندن و چندین سهریازی له مه لانيکه ت بوژاردن، که پاريز گاريان لی بکن و، هيچ که سيکيش توانای بينینی نه و سهریازانه ي نه بوو. بهم چه شنه خودا چاوی موشريکان و کافرانی له ناستيان دا و هر گيړا و شيرکی هه لته کاندو (بانگاشه و پروپاگنده ي هاوه ل بو خوادانان و بی باوه پي و گومراییانی خسته نرمترین ناسته وه) و له چینی هه ره خواروودا سهرنگومی کرد، له بهرامبه ردا (وشه و فهرمایشی خودا و بانگه واز بو نیسلام) ي به رز کرده و به يداخی دین و بیرو باوه پي خواپه رستی ي به رز شه کاندوه. بیگومان خوداش هر خوی به هیزو دانايه ... به هیزه له کاروباری داو هيچ که سيک

(۱) سهرچاوه ي نه م باسه کتیبی (القرآن والنبي) ي دکتور (عبدالحليم محمود) ه.

توانای پروو به پروو بونوهی نی یه، داناشه لهپشتگیری کردنی پرواداران و موجهیدانی دلسۆزو سهرخستیانی دا.

لهم نایهتدا خودا وینهی پرووداویک دهگریت، که تیای دا کافران پیغهمبهه له —مهکه— دهردهکه و نهویش بهپهنهانی لهتاریکیی شهودا بهرهو شاریکی تر دهردهچیته تا لهوی بهنازادی بانگهواز بۆ بهرنامهی خودا و عیبادت بکات. خودا ئه مه بهسهرکهوتنیك وینادهکات له کاتیک دا پیغهمبهه خۆی و هاوهله ههره دلسۆزو راستگۆکهشی (ئه بویه کر) لهو نهشکهوته دا خۆیان ههشاردابوو و کافرانیش لههه موو شوینیك دهگهرا ن بهدوایان دا تاکو بهناشکرا زه فهران پی بهرن و بیانکوژن.

کهوابوو هیجهرت له — دیدوتیروانیی قورشان — دا سهرکهوته، چونکه ههلاتنه بۆلای خودا گه تهنانهت بپیته هۆی مردنیش، ههرهوک خوداش خۆی لهم پرووه دهفرمویته:

﴿وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِلَٰهَ اللَّهِ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾ (الحج/ ٥٨)... واته: (ئه گه نهو پروادارانهی لهپیتاوی خودا کۆچیان کردوه، له پێگهی کۆچ و هیجهرتیان دا بکوژرین یان برن شهو خودا دواي مردن و له دنیا ده رجوونیان رزق و پۆزیان ههه پی ده داو به چاکی پاداشتیان ده داتهوه که بهههشتی نه پراوهیه. بپگومان ههه خودا خۆی باشتینی پۆزی دهرو پاداشت دهروانه).

موسلمانانیش هه میشه فرمانی هیجهرت کردنیان پی کراوه خودا شهو هیجهرتهی به {ههلاتن بۆلای خۆی (الفرار الی الله)} نایبردوهو فرمویهتی: ﴿فَقَرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكَرُمَةٌ نَذِيرٌ مُبِينٌ﴾ (الذاریات/ ٥٠)... واته: {ئهی پرواداران ئیوه له ژێردهستی دا مه پیتنهوهو به ناین و بیروباوه ده کاتهانهوه پاکه ن بهرهلای خودا، چونکه به راستی من ترسینه ریکی لیکده رهوه م بۆ ئیوه}، واته: (له سزای سهختی خوداوه پاکه ن بۆلای پاداشته کی).

کۆچ کردنی مرۆفی ئیماندار به رهو لای خودا ده پیته هۆی دلتیایی و هیمنی ی دهروونی و دهسته بهرکردنی پشتگیری خودا و ده یخاته بهر سایه ی پارێزگاری و سه ره رشتیاری ی خۆی... ههه بۆیهش پیغهمبهه ری خودا له نهشکهوته که دا به هاوهله کی خۆی (ئه بویه کر) ده فرموو: (دلته نگ مبهه، چونکه بپگومان خودا له گه لمان دایه = لا تحزن ان الله معنا).

دیسان هیجهرتهی ئیماندار بۆلای خودا به لگهی دلسۆزی و پیشاندانی خۆشه ویستی یه بۆ خودا. ئه مهش بهنده به وازه یان لهو کارانه وهی که خودا پری ی لئو گرتوون، ههرهوک پیغهمبهه ری خودا ده رباره ی واتایه کی تری هیجهرت ده فرمویته: {موسلمان شهو که سهیه، که

موسلمانان له زمان و دهستی پارێزراوین، موهاجیریش نهو کهسهیه هیجهرهتی لهو کردارو رهفتارانهد کردووه کهخودا قهدهغه ی کردوون}.

ههروهها له مهرج و ئاکاری بهرزی کۆچکردن: (نیازی خاویڤ و پوخته کراوه بۆ خزمهتی رێبازه که ی خودا به ته نهها). جا نه گهر نیازه که بۆ نهوه تهرخان و ئاراسته بکریته نهوا هه موو کرده ویه که ی پر له خێرو چاکه ده بن و ههر کرداریکی هیجهره تی که.

ده نا گهر نیازه که بۆ مه بهستی خزمهت کردنی راسته قینه ی رێبازی خودا ئاراسته نه کرابیته نهوا سه ره پای نه وهش کاره کان به پراوته چاک ده رکه ون به لام لای خودا په سندن اکریڤ..

ههر بۆیه ش پیغه مبهراڼ له فرموده به ناوبانگه که ی دا فرموویه: ((اِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَانَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَىٰ. فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهُوَ حَقَّ هِجْرَتِهِ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ. وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَتَزَوَّجُهَا فَهُوَ حَقَّ هِجْرَتِهِ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهَا)).

له واتای نه م فرموده یه وه نایینی ئیسلام دژی نهو که سانهیه که ده لێڤ (کاری خێر ههر خێره ههر بۆ چاکه کاریه)، یان که ده لێڤ: (کاری خێرو چاکه کردن بۆ قایل کردنی ویژدانه). جا نه گهر کاری خێر له بنه رته وه بۆخودا نه نجام نه درابیته نهوا ههوا و ئاره زووی مرۆفه کان له رێی راست لای ده دن و به رهو خراپه و شیواندنی ده بن. چونکه (نیهتی پاک) و (ته به ننی کردنی نیاز ته نهها بۆ رێبازی خودا) له گرنگترینی نهو کۆله که پته وانه یه که نایینی ئیسلامیان له سه ردامه زراوه.

پیغه مبهراڼی خودا بۆ پوون کردنه وه ی بایه خی (نیهت پاک) له دوای فه تحی مه که که وه فرموده یه که ی له م باره یه وه هیه له دوای نهو فه تحه بی وێنه یه که تیا ی دا ئیسلام و موسلمانان به سه ر دوژمنانیان دا سه رکه وتوون، فرموویه تی: {لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ - أَيِ فَتْحِ مَكَّةَ، وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ}...

چەند وانە يەك لە جيهادی پيغه مەبرو بپروادارانەوه

ورە ی گیان و خۆراگری:

هەر کەسێک بە وردی سەرنج لە هەردوو جەنگی "بەدر" و "نوحود" بدات هەست بە بوونی ورە ی گیان و ئازایەتی لە دژی بپرواداران دا دەکات. ئەمەش لە گەشتی هۆیه کانی سەرکەوتنیان و خۆراگرتنیان بسووه لە ناخۆشترین حالەتی کوشتاردا. ورە ی گیان و (پروخی مەعنهوی) ئەو راستییەیه کە فەرماندە گەورە کانی گەل و نەتەوه کانی تریش دانیان پێ داناوه.

بۆ نمونە (ناپلیۆن) گوتویەتی: {پێژە ی هیزی مەعنهوی لە مەیدانی کوشتاردا سی ئەوهندە ی هیزی ماددی یه}. لە جەنگی دووهمی جیهانییش دا (مۆنتیگمری) جەختی لە سەر گەشتی ی ورە ی گیان و کاریگەری لە بە دەست هێنانی سەرکەوتن دا دە کردەوه. ئەم سەرکەوتنە هەر لە خۆیهوه دانی بەوه دانهناوه، بە لێکۆ لە سەر بنچینهیهکی ئاگاداریی تهواوو شارەزایییهکی زۆریهوه لە سەر جەنگ و سەرکردایەتی کردنی لە شکرەکان بهو حەقیقهتە گەشتووه.

تۆیۆئینهوه نوێ یه جەنگی یه کانیس سەلمان دوویانە، کە جەنگاوهری لێتاهو ئەوهیه هەردوو هیزی مەعنهوی و ماددی تێداییت.

هیزی مەعنهوییش لە کانگای باوهڕهوه هەڵدەقوڵیت، واتە باوهڕ بهو دۆزو کێشهیهی کە سەربازە کە لە پێناوی دا دە جەنگیت، جگە لە متمانه به خۆکردن و متمانه به توانای خۆیشی، پاشان متمانه کردن به سەرکردە و به تواناو دانی ی سەرکردە.

خودای مەزن دوا ی جەنگی — بەدر — چەند ئایەتیکی ناردۆتە خوارهوه و تییان دا پلە ی هیزی مەعنهوی و پێویستی ی ئەو جۆره هیزی لە جەنگ دا پرون کردۆتەوه. وهك دەفرمویت:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحَفًا فَلَا تُولُوهُمُ الْأَدْبَارَ ۝١٥﴾ وَمَنْ يُولُوهُمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرُهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَلَبَّسَ الْغَبِيرَ ۝١٥-١٦. واتە: {ئەو ئەوانە ی باوهڕتان هێناوه نەگەر پووبەرپووی سوپای کافران بوونەوه کاتیکی ئەوان بەژمارهوه هیزیکی زۆرهوه بهرو لاتان دەهاتن

نیووش بهوپه‌پری نازایه‌تی و سووربوونه‌وه پووبه‌پرویان ببنه‌وه و پشتیان تیحه‌که‌ن و پامه‌که‌ن. چونکه ههر که‌سیک لهو پۆزه‌دا بگه‌رپه‌ته‌وه و پشتیان تیبه‌کات (مه‌گه‌ر بۆ فروفیلی جه‌نگیو فریودانی کافران بیته تا وازنان هه‌لدیت و به‌لام دوایش بیته‌وه سه‌ریان، یاخود بۆنه‌وی بگاته‌لای کۆمه‌لێکی تری نیمانداران و یاریده‌یان بدات له‌جه‌نگ دا) ههر که‌سیک له‌به‌ر نه‌و دووه‌ویه له‌جه‌نگ هه‌لته‌یه‌ت و خۆراگره‌بیته و به‌ره‌رچی له‌شکری کافران نه‌داته‌وه نه‌وا که‌وتۆته‌به‌ر توورپیی و رق و کینه‌ی سه‌ختی خوداو له‌پۆزی دوایش دا ههر دۆزه‌خ جیه‌گی ده‌بیته. دۆزه‌خیش خراپترین چاره‌نوسه‌ بۆیان}.

خودای مه‌زن له‌م شه‌م نایه‌ته‌دا هه‌لاتن له‌جه‌نگی قه‌ده‌غه‌کردوو و داوای خۆراگری له‌به‌رامبه‌ر دوژمنان دا ده‌کات. چونکه هه‌لاتن له‌ده‌ست دوژمن و به‌ره‌و‌پو نه‌بوونه‌وی له‌و گومانه‌وه سه‌ره‌لده‌دات که‌ گوايه‌ برواداری به‌زیو گومانی له‌به‌لێنی خودا هه‌بیته سه‌باره‌ت به‌سه‌رخستنی نه‌ته‌وه‌ی خاوه‌ن باوه‌ر له‌جه‌نگ دا. هه‌روه‌ها له‌وه‌شه‌وه سه‌ره‌لده‌دات که‌موسلمان ترسی هه‌بیته له‌هه‌ر هیژیک له‌هیژه‌کانی دوژمن دوا‌ی گومان کردنی له‌هیژی خودای خالق. شه‌مش له‌م لایه‌نه‌وه به‌جۆریک له‌جۆره‌کانی (شیرک و هاوبه‌ش بۆ خوادانان) له‌قه‌له‌م ده‌دریت و دوا‌ی نه‌وه‌ش ترس و دل‌پاوکی و لاوازی ده‌که‌ویته‌ نیو‌ریزی جه‌نگاوه‌رانه‌وه‌و ئینجا دوژمنانیش حاله‌تی نه‌وانی بۆ ده‌رده‌که‌ویت و ده‌بیته‌ هۆی کوشتنی موسلمانان.

له‌پراستییش دا دل‌ی مرۆفی خاوه‌ن باوه‌ر ده‌بیته‌ وه‌ک چیاکان پته‌وو په‌گ داکوتابیته‌ له‌سه‌ر نیمانه‌که‌ی به‌هیچ هیژیکی سه‌ره‌زه‌ی نه‌به‌زیت، چونکه نه‌و دل‌ی په‌یه‌سته‌ به‌خوداوه‌و، پاشان مردن و نه‌جه‌لیش ههر به‌ده‌ست خودا خۆیه‌تی و مرۆفی نیماندار بۆی نی یه‌ له‌ترسی ژبان و گیانی هه‌لبیته‌ و تی‌ی ته‌قیته‌یت.

دیسان ههر له‌و نایه‌تانه‌ی ده‌رباره‌ی شه‌م حاله‌تانه‌ هاتونه‌خواره‌وه بۆ پیغه‌مبه‌رو برواداران، شه‌مانیه‌، که‌خودا تێیان دا ده‌فه‌رمویت:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (٤٥) وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَنفَشِلُوا وَنَذْهَبَ رِجْلكُمْ وَأَصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ (٤٦) وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿الأنفال/ ٤٥-٤٧...﴾

خودای مه‌زن له‌و نایه‌تانه‌دا ناما‌زه‌ بۆ نه‌و هۆکاره‌ پراسته‌قینانه‌ی سه‌ره‌که‌وتن ده‌کات که‌ له‌کانگه‌ی وره‌ی گیان و هیژه‌ مه‌عنه‌وی یه‌کانه‌وه هه‌لده‌قولێن، وه‌ک: خۆراگرتن له‌کاتی

پووبه پرووبونهوی دوژمن داو، یادی خوداو په یوهستی به خوداوه که سهرچاوهی ههر هیژیکه له وجود داو، گوئی پرایه لئی کردنی خوداو پیغه مبهره که ی بهو چه شنه ی خویان له سهریچی به دور بگرن و موسلمانان پابه ندبن به فهرمانه کانه وه، پاشان به لاوه نانی ههر ناکوکی یه کی نیوخویان، چونکه ناکوکی و ململانی ی خویه خوی یه کدی هوکاری شکستی یه، ههروه ها نارام گرتن له سهر باره گرانه کانی جهنگ و، دهروون بؤکوشتار بی له خویایی بوون و لوتبه رزیو شانازی به هیژو سوپاوه، له دواییش دا ههر ته نها له پیناوی خودادا بجه نگیت نه که له خوشه ویستی ی ناویانگ و خوده رختن دا...

خودای مهن له نایه تیکی دی دا گرنگی ی نارام گرتن دهرده خات و دهره مریت:

﴿الْفَن خَفَّ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ (الأنفال/ ٦٦)..
 واته: {گهر سه که سی خوراگر له نیوه هه بیته نهوا دووسه که س له کافران دهبه زینن. گهر هزار جهنگاوه ری خوراگر به جهربه زهشتان هه بیته نهوا دووه هزار جهنگاوه ری دوژمن دهبه زینن به یارمه تی خودا. خوداش ههر له گهل جهنگاوه رانی خوراگری به نیمان دایه و پشتگیریان دهکات و سهریان دهخات}.

له دواپی دا پیویسته هویه کی زور گرنگ بؤ به هیژکردنی گیانی معنه وی و وری پرواداران دیاری بکهین، نهویش پیویستی ی باوه پروونی موسلمان به راستی یه به لگنه ویستی که نه گهر له پیناوی خودا بکوژیته نهوا نه مردوه و له لای خودای په روه ردگاری ههر زیندوه و خودا پاداشتیکی هیجگار زور و گهری بؤ ناماده کردوه، (وهک پیشتتر له باسی جهنگی - نوحود - دا ناماژه مان بؤکرد).

سهرکه وتن له خوداوه یه:

جا نه گهر نهو هیژه معنه وی یه که له (باوه به خوداوه سهرچاوه دهگریته) و که له ههر تهماع و چاوپرینه دهسکه و تیکی ماددیش دا پراوه، له نارادابیت نهوا (سهرکه وتن له خوداوه) له دیارترین و رۆشنترین وینه ی دا به دی دیت، وهک له - جهنگی بهدر - دا دهرکهوت..
 پیگومان موسلمانان له - جهنگی بهدر - دا ژماره یان کم و کهرسه و تفاقیشیان هینده نه بو، دوژمنه کانیشیان ژماره یان زور بو و کهرسه و تفاقی ی زوریشیان پی بو.

به لام نهوان (واته موسلمانان) بؤ گوئی پرایه لئی کردنی پیغه مبهره که یان و بهرگری له عهقیده که یان جهنگین و خوداش له قورنان دا به وشه ی (اذلة) وه سفی کردوون، واته: (به هوئی

که می ی ژماره و چهک و تفاقى جهنگى یوه موسلمانان بى هیزو لاوازیبون). دیاره مرؤشیش
تهنها له دوڅى شکستى ی نه فسى دا ههست به لاوازی دهکات، خدا فەرمووی پى یان: ﴿وَلَقَدْ
نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ﴾ (ال عمران/ ۱۲۳). واته: (بیگومان خدا له جهنگى به دردد ا سهرى
خست له کاتیکدا نیوه بى هیز بوون)، ههروه ها موسلمانان پيشبینى ی سهرکه و تنیان له پرؤزى
جهنگى (به در) دا نه ده کرد، به لکو دواى نه وه له پرئى ی موعجیزه ی خودایى یوه ههستیان پى
کرد که نه وان سهرکه و تنوون، وهک خدا له م فەرمايشته ی دا پى یان ده فەرمویت: ﴿إِذْ
تَسْتَعِثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِآلِفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ﴾ (الأنفال/ ۹)..
واته: {کاتیک نیوه داواى به هاناوه هاتنى خوداتان ده کردو خوداش به دهم داواکه تانه وه هات و
پى ی راگه یانندن کهوا ههزار مهلائیکه تى یاریده دهرو یهک له دواى یهک ده نیرم بو لاتان تا
یاریده تان بدهن}...

دیسان موسلمانان ده زانن که نه وان کاتیک به سهر دوژمنان دا سهرکه و تنوون نه و
سهرکه و تنه یان هه له خوداوه بووه نهک تهنها به هیزی خوین، وهک خوداش ده فەرمویت: ﴿فَلَمْ
تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتْ إِذْ رَمَيْتْ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى﴾ (الأنفال/ ۱۷)... جا
مادام مه سه له و باری راستى ناوابیت که و ابو سهرکه و تن هه رده بیت له خوداوه به یارمه تى
خودا بیت، وهک خودای بالادهست خویشى به پرونى ده فەرمویت: ﴿وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ﴾
نه م رسته یه له هه رده و نایه تى ژماره (۱۲۶) ی س وره تى (آل عمران) و ژماره (۱۰) ی
سوورته تى (الأنفال) دا هیه، واته: {سهرکه و تن تهنها له خوداوه یه}. خوداش سهرکه و تن تهنها
به و که سه ده به خشیت که خوئ بو خودا تهرخان و یه کلا کردۆته وه.

له جهنگى (نوحود) دا موسلمانان به شیوه یهک دهستیان به جهنگ کرد که پابه نده بوون
به فەرمانى خودا و پیغه مبهره که یه وه و رده و رده نیشانه سهره تاییه کانى سهرکه و تنیان بو
ده رده که و ت.

به لام کاتیک هه ندیک که س له موسلمانانى سهرچیاکه سهرپنچیان له فەرمانه کانى
پیغه مبهر کردو هاتنه خواروه و نیازو هیوایان له شهرو کوشتاره که هاته سهر کوکرنه وه ی
ده سه که و ته ماددى یه کان، ئیدى دواى سهرکه و تن تووشى به زین و تیشکان بوون.

سەرکه‌وتنی پێغه‌مبەر بە لێگە یە که لە سەر راستی ی پێغه‌مبەریتی یە که ی:

کاتێک پێش جەنگی بەدر موسڵمانەکان دەرچوو بوون بۆ دەست گرتن بە سەر کاروانە کە ی قورەیش دا، خۆیان نامادە نە کرد بوو بۆ جەنگێکی گەورە، چونکە وایان زانیبوو بەرەو ڕووی چەند پاسەوانێکی کاروانە کە دهنه‌وه‌و نەمه‌ش تهنه‌ا ناتاجی بە چەند چەکیکی سووکە تا دەست بە سەریان دا دەگرن. بەلام لە ڕووبەر و ڕووبونەوی سوبایە کە گەرەدا دەبیست ژمارە یە کە ی زۆر لە سەربازو لە کەرەسه‌و نازووخوا چەک نامادە بکریت.

پێغه‌مبەریش لە حالەتی زانینی جەنگێکی نابەرەبەر دا فەرمانی کردووە بە موسڵمانان ڕووبەر و ڕووی سوباکە ی قورەیش ببنه‌وه‌و کە بۆ پاراستنی کاروانە کە یان نارد بوویان، نەمه‌ش بە بیست بەستنی بەو بەلێنی سەرکه‌وتنە ی کە خودا پێی گە یاند بوو. خودا فرمویە: ﴿وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَهْلًا لَّكُمْ﴾... واتە: {کاتێک خودا بەلێنی یە کێک لەو دوانە: (کاروانە کە)، یان (تیکشکاندنێ سوبای قورەیش) ی پێی دەگە یاندن}. جا کاتێک یە کێک لەو دوانەش، (کە کاروانە کە) بوو لە دەستیان دەر دەچیت، ئەوا هەر دەبیست بەلێنی خودا لەو ی تریان دا بە دی بیست کە سەرکه‌وتنە بە سەر سوبای گەرە کە ی قورەیش دا. نیتر پێغه‌مبەریش داوا لە هاو لەانی دە کات کە بەرەو ڕووی لەشکری قورەیش ببنه‌وه‌و. دیارە لە بەرامبەر داواکاری یە کە ی ناواش دا هەندێک لە هاو لەان تووشی هەلۆ یستی دوو دڵی و دڵە ڕاوکێی کت و پیری بوون و پێغه‌مبەریش هەر کە بەو ی زانیو خیرا هیروو نارامی کردوونە ته‌وه‌و.

خۆ ئە گەر پێغه‌مبەر بە ته‌واو ته‌تی دلتیانە بوایە لە راستی ئەو بەلێنە ی کە بە سرووش پێی گە یە نرابوو ئەوا هەر گیز ئەو لەشکەر بچووک و کەم ژمارە یە ی تووشی ئەو جەنگە نە دە کرد کە هیچ نیشانە یە کە ی سەرکه‌وتنی تیا دا نە دە بینی، لە بەر ئەم هۆیانە:

یە گە م: زیاتر بوونی ژمارە ی سەربازانی نیو سوباکە ی قورەیش، کە لە پێژی (٣) بەرامبەر (١) دا بوو لە ناست سەربازانی موسڵمانە کان دا. نەمه‌ش بە ڕای پسپۆزانی سەربازی ژمارە یە کە ی زۆر گەرەو نابەرەبەر، بە تاییه‌تیش لە سەردە مین دا، کە شەڕ و کوشتار تهنه‌ا بە تیرو شمشیر و پم کراو. ژمارە ی موسڵمانە کان تهنه‌ا (٣١٥) کەس بوو و ژمارە ی بێ باوهرە کانیشت (٩٥٠) کەس بوو.

دووهم: بالادەستی ی دوژمن لە ڕووی چەک و تفاق و نازووخواوە کە ئەمانەش چەند هۆکاریکی دیاری سەرکه‌وتن و یە کلا کەرەو ی جەنگن. کافرە کان (٢٠٠) ئەسپیان پێی بوو، بەلام موسڵمانە کان تهنه‌ا دوو ئەسپیان پێی بوو. کەچی وێرای ئەو هەموو نابەرەبەر یە ش هیشتا و ره‌و گیانی نازی ته‌تی ی موسڵمانە کان زۆر بەرزو بە تین بوو. جا سەرکەرە یە کە ی شارە زاو

هه لکه وتوی ناوا سوپاکه ی بهرهو جهنگ ببات و دلنیا بیت له سهرکه وتن و بهر له ده ست پیگردنی جهنگ بهر مویت: {مژده تان لی بیت نیستا واده ی شهو نزیك بۆته وه، که بۆ له ناوچوونی شهو قهومه بروام} و پاشان فرموده که ی بهدی بیت و موسلمانان بهو شیویه سهرکه ون به سهر قورپه یش داو ته فروتو نایان بکه ن، شهو بیگومان له لیکن دانه وی باری شه خصی شهو فرمانده یه دا هره ده بیت بگوترت (به راستی و به حق شهو سهرکرده یه ههر پیښه مېرکی خودایه و خودا ههر خوی ناوا پشتگیری ی کردوه و (نه صره ت) ی داوه. ^(۱)

گه وره یی قوربانیدان:

پیش به ستنی په یان نامه ی -خوده یییه- گه وره ترین وینه ی قوربانی دانی موسلمانانان دیت بهرچا، شهو بو پیښه مېرو برواداران به شیوازیکی ناشتوخوازان بهر پی که وتبون بۆ سهر دانی (مسجد الحرام) به لām قورپه یش رنګه ی شهو سهر دانه یان پی نه دان. پیښه مېریش (عثمان ی کوری -عفان) ی له لایه ن خویوه نارد بۆلای قورپه یش، که چی قورپه یش یه کان - عثمان یان به ندردو هواله که شی وا گه یشت به موسلمانان کان که گوايه کوژراوه. نیدی پیښه مېریش به ته مای کوشتارو پرو به پرو بونه وی شهو دوژمنه ده سدریژکارانه بوو. داخو له وساته وه خته دا راده ی به ده نګه وه هاتنی موسلمانان کان بۆ شهو هه نګاوه ی پیښه مېره که یان چند بو بیت؟ له راستی دا شهوان له سهر مردن په یان یان پی دا، په یان یان پی دا که له به رده م دوژمن دا هه لته یه ن ته ناته گهر هه مووشیان مردن.. چند گه وره به ریزه شهو نیمانه ی که ژیان و مردن تیای دا وه که یه ک وه ستاوه. بیگومان موسلمانان پیشینه کان بهو نیمانه یانه وه تیکوشاون و هیچ هیژیک ی سهر پروی زه وی نه ی توانیوه به پرو یان دا بووه ستیت.. ههر بۆیه ش چه ندین ولات و ممله که تیان شازاد کردوه و به سهر یه که له دوا ی یه کی حاکم و سوپا سهر کو تکره کان یان دا سهر که وتون.

جا نه گهر هه مان باوهرو نیمان له دلی موسلمانانی شه مرؤش دا بچه سپیت شهو چی دی له ژیان ی لاوازی و ژیرده سته یی دا نابن، چونکه هیژ ی گه لان (به ژماره و سهر ژمیریان) پیوانه ناکریت، به لکو به راده ی باوهرو عه قیده و قوربانی دانیان ده پیوریت.

دیارتیرین نمونه ی شهو راستی یه ش موسلمانان پیشینه کان و، {له چه رخی نویش دا گه لی

(قیتنام) ه. ^(۲)

(۱) له سهرچاوه کانی شه باسه چند و تاریکی بلاو کراوه ی مامؤستا (محمد فرید وجدی) یه له گؤفاری (أزهر) دا.

(۲) دیاره من وه که شه مانه تیک شهو رسته یه م کردوه به کوردی، نه که له بهر شه وی هاوړای نوو سهر م. (وهر گپت).

گەلى عەرەبى مۇسلمان و (ھەر گەلىنكى تىرى مۇسلمانىش) ئەمىرۆ ئاتاجىكى ھىجگار
فرەيان بەو ئىمانە ھىيە. جا ئايا ئامادەن بۆ بەيەت و پەيان دان بەسەر كوردە دىسۆزو
خاويسە كانيان لەسەر مردن لەپىناوى سەندنەوى خاكىيان و بنپر كوردنى ئەو سەرشۆرى و
سووكايەتى يەى، كەپىيانەو لەكاو؟ يان ھەر وەك دەشتەكى يەكان (اعراب) برۆيانو دىننەو
كاتىك بەپىغەمبەريان دەگوت: (بە كاروكاسبى و بەخىركردنى مال و مندا ئانەو خەرىك
بووین و ناتوانین بىین بۆ جىھاد، تۆش داوى لىخۆشبوغان لەلاى خودا بۆيكە) = (شغلتنا
أموالنا وأهلنا فاستغفر لنا).

له‌راستیش دا ئەمڕۆ زۆر کەس سەرقالی دەست بلاوی و خەرج کردنی پارەو پسوولی زۆرن
له‌کاری بنیات نانێ کۆشک و ته‌لاری به‌رزداو، له‌سەرکردنه‌سەر خۆشی و پا‌پاوردنی زیاد له‌پارده‌ی
دنیاو هۆگرپوونی ژیا‌نی که‌م خایه‌نی دنیا‌دا، له‌م بواره‌ش دا له‌په‌رته‌وازه‌یی و دژایه‌تی یه‌ک‌تر‌دا
ده‌ژین و ململانێ له‌سەر دنیا ده‌که‌ن بۆ په‌یدا‌کردنی ده‌سکه‌وته‌کانی و زه‌وت کردنی ده‌سه‌لات و
بیه‌وايه‌ ته‌با‌ی دا.

همه‌مو نه‌مانه‌ش جیهادی پئی ی‌ پزگارکردنی خاکی خوئیانیان له‌بیردرونه‌وه، که ده‌بویه له‌واقیع دا هه‌رچی هه‌یانه له‌مال و سامان و پله‌وبایه له‌و بێتاوه‌دا به‌کاربان بێتاوه‌.

ژيانی پیغمبر شایه تی له سه راستی پیغمبر یتتی دهدات

زوربه‌ی شوینکه‌وتوانی ناینه‌کانی تر، به‌تایبه‌تی نه‌وانه‌ی به‌شیوه‌یه‌کی راست له‌نایینی ئیسلامیان نه‌کۆلیوه‌ته‌وه و هیچ شاره‌زایی یه‌کیان له‌ژیاننامه (سیره‌ی) —محمدی— پیغه‌مبه‌ردا نی یه وای بۆ ده‌چن گوايه‌ قورئان له‌دانان و صیاغه‌ی (محمد) خۆیه‌تیو بۆ چه‌ند مه‌به‌ست و ئاره‌زوویه‌کی شه‌خصی به‌که‌سیکی تری نووسیه‌ته‌وه، که‌وابوو (به‌گوێره‌ی ئهم بۆچوونه) پیغه‌مبه‌ریش نه‌بووه و له‌لایهن خوداوه بۆ رێنمایی گروژی ئاده‌می ره‌وانه‌ نه‌کراوه.

به‌لّام پښويسته نه‌وې به‌دواى حقيقت دا ده‌گه‌ریت و خوازياريه‌تې، به‌وردې له ژياننامې (محمد) بکولّیت‌وهو سهرنج بدات له‌و هم‌مو رووداو به‌سهره‌تانه‌ي ژيانې، نه‌وسا به‌دلّيايې يوه‌وې بډى روون ده‌ييت‌وه که به‌راستې و به‌يگومان نه‌و يغه‌مه‌ري خودابوه.

هەر میژووی (محمد)یش ئەو گۆرمانە لادەبات کە گواهیە ئەو ئیددیعیای پیڤەمبەریتی ی بۆ خۆی بەدرۆ کردبێت، چونکە ئەو بەجوانترین ڕەوشت و ئاکارەوه ناسرابوو هەر لە کاتی منداڵی یهوه، تا بالغ بوون و گەشەکردنی تەواوی و بەشیۆهێک وەسفی دەکرا، کە خەڵکی ھاورەمانی خۆی ناوی (الأمین)یان لێ نابوو، واتە (دەسیاک و سەرراست و جێی ھەموو متمانەبەک)...

(عبدالحميد) تا تهمه نى چل سالى دهرباره ي پيغه مبه ريتي و وهرگرتنى په يامى خودا هيچ باس و خواستك بؤ گه له كى ناكات. خو نه گهر كابرليه كى بزيسو بى باك بوايه ياخود كه سيكي خوږه سندو به تهماع بوايه نهوا لهو ماوه يه ي پيشووى داو له هره پتى لاوى دا بواريتكى ده دوزى يه وه بؤ گرته به رى ههركاريك كه موركى بى باكي و گوى نه دان به ناكامه كانى تيدا بوايه. به لام به تهماع هيچ كاروباريتكى لهو شيويه نه بووه.

گهر سه رنج له كارو هه لس و كه وتى زوربه ي نهو بى باك و بزوانه ش بدين ده بينين له تهماع نه گه نغى و هره پتى لاويتى دا ده ستيان به چالاكي خوږدرنه پيشه وه و پى نانه سر مه ترسى كردووه. پاشان نهو ي زياتر شايانى ليورد بوونه وه بيت نهو يه پيغه مبه رى دواى نهو ي تهماع نه گاته چل سالان هزى له تهنه ي بوه و رووى كردو ته نه شكه وتى (حه ر) و چنده ها شه و تياى دا ماوه تهماع به عيادت و بير كړنه وه و ليورد بوونه وه و خهريك بوه، لهو ساتانه ش دا سرووشى له خوداوه بؤ ديت كه له نيئو نه شكه وته كه دايه و تووشى ترس و بيميكى زور ده بيت و ده سه جى ده گه رپته وه بولاى خيزانه كى و به دم هه ل له رزينه وه پى د ده رمويت: {ترسم له سه رخوم هه بووه}، نه م و ته يه ش به لگيه كى ناشكرايه له سه ر راستگويى و دلسوزى و دووربوى له هه ر گومانيك لهو گومانانه ي كه بوى ده هوننه وه له سه رنه وه ي گوايه ئيدديعاى پيغه مبه ريتى به درؤ كردووه. چونكه (عبدالحميد) وه سفى حقيقه تيكى كردووه كه به هه ر دوو چاوى خو ي بينويه تى و زوريش لى ترساوه و ترس و له رزيكى ته واوى خستو ته دليه وه، به م هويه شه وه تووشى سه رماو سوله يه كى جهسته يى بوه و له سه رمان دا هينده هه ل له رزيوه كه به هاوسه رو نه فرا دى خيزانه كى فهرمووه: (دام پو شن، دام پو شن).

به لگيه كى دى لهو به لگانه ي، كه راستى ي پيغه مبه ريتى يه كى ده سه لمينن گهواه ي دانه كى (ورقه كورى نوفل) ه كه پياو يكي شاره زاي (ئينجيل) بووه و كاتيك رووداوى هاتنه خواره وى سرووشى بؤ سه ر (عبدالحميد) بيست، گوتى: {نهو هه مان رپسا و شه ريعة ته، كه خودا بؤ مو سا شى نارد بوو}. (ورقه كورى نوفل) نه م قسه يه ي له خو يه نه كردووه به لكو به پى ناگادار بوونى لهو ژيانه پاك و بى گه ردو سه ر پرستانه يه ي (عبدالحميد) يش گوتويه تى، كه هه ردم دووربوه له ناوبانگ و خواستنى پله وپايه ي به تال. چونكه (وهرقه) له ناخواتنى (عبدالحميد) دا سيمايه كى راسته قينه ي راستگويى به دى كردووه نهو ي ليوه ي بيستوه له كاتى گيړانه وى رووداوه كى نه شكه وتى (حه ر) دا گوزارشتيكى پاك و به ريئانه ي دوور له هه ر بير كړنه وه و قسه ريكه خستنيكى پيشتر بووه.

پاشان دواى نهو ي خودا فه رمان به پيغه مبه ر ده كات كه بانگه وازه كى به ناشكرا راگه يه نيټ، نهو يش ده چپته سه ر چپاى (صفا) و هه موو روله كانى قورپه يش - بانگ ده كات و

پئیان دهفرمویت: {نایا نه گهر پیتان بلیم نهوا له شکر یکی نهسپ سوار لهقه دپالی نهو دیوی
نهم شاخهوه بهرولای نیوه دین، باوهړم پتده کهن {؟ هه موویان دهلین: (بهلی، باوهړت پی
دهکهن، چونکه تو لای نیمه هیچ تاوانیکت نی یه و تا نیستاش وتهی درومان لی
نه بیستویت).

لهوی دا — محمد — بهوه متمان به پینغه مبه ریته که ی دهسته بهر کردووه که لهوه وپیش
هه ردهم بهیداخی راستی و راستگویی ی بهر زکردووه تهوه، ژيانی یه کپارچه بهر په مزی
بهراشه تیکی تهواو و پاکژی و بی گهردی تهواو وهسف کراوه، هه نهه په مزهش بهراشکاوی
بهر په رچی هه گومانیک دهاته وهوه به پوښنی جاپی راستی و بی خهوشی گفتار و ناخاوتنی
داوه.

بو جهخت کردنه سهر نهم راستی یهش، لهه باره یهوه که سیکي وهک ماموستا (محمد الخضر
حسین) لهوته یه کی جوانی دا دهلیت: {نه گهر — محمد — بهراستگویی یهوه نی ددیعای گه یاندنی
نهو په یامه ی نه کردایه نهوا کهسانی ژيرو تیگه یشتو لهو ماوه یه دا جاریک ناراستی ی نهو
بانگه وازه ی له کهم وکوړی یهک دا هه بؤده رده کهوت. چونکه پیغه مبهری خودا (محمد) بیست
وسی سال له نیویان دا بهو بانگه وازه وه مایه وهوه نه مهش ماوه یه کی دريژه بؤ موله تی هه
که سیک گهر بیویستبایه له گوشه و که ناریکه وه چاو بهو بانگه وازو په یامه ی دا بگپرته وهوه
چاودیری په فتارو هه لس و کهوته کانی نهو بانگه وازکاره (واته — محمد) بکات تا کو
له سووچیکه وه ناسه واریکی وا کهشف کات که ده لالت له سهر (پیچه وانه بوونی گفتاری له گه
په فتاری) دا بکات، یان له سهر نه وهی گویا هشتیک لهباری خوداوه باس دهکات، که خوی هیچی
لهباره وه نازانیت. بهلگه یه کی شایه تیده ره له سهر راستی پیغه مبه ریته یه که ی نهوه یه (په وتی
ژیان) و (ناکارو په وشتی) پاک و بیگه رده بووه له هه په لیه که که (بانگه وازی په یامه ربی) ی
ناشیرین بکات.

نهوانه ی که به تین ترین و قوولترین باوهریان بهو په یامه ی هیناوه و زوړترین سوزو
خوشه ویستی و شکریان له دل دا بؤ هه لگرتوه نهو که سانه بوون، که دروژترین ماوه یان له گه لیا
به سهر دوه و زوړترین ماوه ی شهره فی هاوه لیتی، یان له گه لیا هه بووه و چه ند ساتیکی که م
نه بیت هه رگیز لی ی دانه پراون. هه روه ها کوچکاران و پشتیوانان بهر دهوام له خزمه تی دابوون و
رؤز بهرؤژ نیمانیان زیاتر بووه {.

جا بیگومان — محمد — له گشت هیوا و ناواتیکی دنیایی دابرابوو (وهک پیشت
له ژیان نامه که ی دا نامه مان بؤ کرد) کاتیک وه فاتی کردووه له دنیا ش دره چوه هیچ کوشک و

ته‌لارو مال و سامانيكی له‌پاش خۆی به‌جی نه‌ماوه كه هاوسه‌رو منال‌ه‌كاني سوودی لی‌بیینن. وه‌ك خۆشی فەرموویه‌تی: {نیمه‌ی گرووه‌ی پيڤه‌مبه‌ران هیچ شتی‌كمان به‌میرات لی به‌جی نامینیت}. نه‌و رۆژه‌ی كۆچی دوايش ده‌كات قه‌لغانه‌كه‌ی به‌بارمه‌ته له‌لای كاریابه‌كی جووله‌كه ده‌بی‌ت كه‌خه‌رجی ده‌كات بۆ به‌خێو‌کردنی مال و مندالی خۆی (واته: جووله‌كه‌كه‌ ناوا سوودی لی ده‌بینیت).

جا نه‌گه‌ر له‌مێژوودا باسی هه‌ر پيڤه‌وايه‌ك وا كرابیت كه‌چهند كه‌سیكی نزیک و دلسۆزی له‌سه‌ر هه‌مان ره‌فتارو نه‌ریتی خۆی هه‌لبژاردی‌ت بۆ نه‌وه‌ی یارمه‌تی‌ی بدن له‌ به‌ده‌ست هیئانی ئاماڤه‌كاني داو نه‌ختیك هاوبه‌شیشی بن له‌ده‌سه‌كه‌وت و قازانچه‌ دنیایی یه‌كان دا، به‌لام نزیک‌ترینی هاوه‌لانی پيڤه‌مبه‌رو به‌تایبه‌تییش (هاوسه‌رو كه‌س و‌كاره‌كاني) نمونه‌ی زوه‌دو روو و هه‌رگیزان له‌دنیا‌بوون و هه‌رده‌م روویان له‌عیباده‌ت و خواپه‌رستی بووه. جا ئایا نیتر هیچ به‌لگه‌یه‌كی له‌مه‌ به‌هێزتر هه‌یه له‌سه‌ر راستی ی پيڤه‌مبه‌ریتی یه‌كه‌ی ؟!

ناهه‌نگ گێژان به‌یادی له‌دايك بوونی پيڤه‌مبه‌ره‌وه

موسلمانە پيڤه‌مه‌كان هه‌رگیز به‌بۆنه‌ی یادی سال‌رۆژی له‌دايك بوونی پيڤه‌مبه‌ره‌وه ناهه‌نگ و رێ‌په‌رە‌سی تایبه‌تیان سازنه‌كردوه‌. ئهم دیاره‌یه‌ش چهند سه‌ده‌یه‌ك دوا‌ی كۆچی دوا‌یی‌ی پيڤه‌مبه‌ر داهێنراوه. (ئهمه‌ش داهێنراویكی باشه)^(١) و نه‌و ژياننامه‌و سیره‌ته‌ی‌و نه‌و رێ‌په‌زێه‌ راسته‌شیمان وه‌ب‌ر‌دی‌نیت‌ه‌وه كه‌ وزه‌یه‌كی نویمان پێ ده‌به‌خشیت بۆ پابه‌ندی به‌ئیسلا‌مه‌وه كه‌هۆی به‌خته‌وه‌ری خه‌لكی‌یه له‌دنیا و رۆژی دوا‌ییان دا.

یاد‌كردنه‌وه‌ی رۆژی له‌دايك بوونی پيڤه‌مبه‌ر به‌خوێندنه‌وه‌ی ره‌وتی نه‌و ژيانه‌ی ده‌بی‌ت كه‌تیای دا باسی (پيڤه‌وايه‌تی چاك) و (ئاكاری ده‌سگيرۆیی كردنی هه‌ژاران) و (ته‌نجامدانی خێرو‌چاكه‌) و (به‌هێز‌کردنی په‌یوه‌ندی (صله‌) ی ره‌حم و‌سۆز) و (بانگه‌واز بۆ رێگه‌ی خودا) بكریت، چونكه‌ هه‌موو ئهم ره‌وشت و كرداره‌ نایابانه‌ ناوه‌رۆكی په‌یامی (عمدی) بوون. به‌لام له‌شاری (به‌یرووت)^(٢) و-له‌وانه‌یه له‌چهند شارێكی تری جیهانی ئیسلا‌می‌یش دا به‌شێوه‌یه‌ك ناهه‌نگی یادی له‌دايك بوونی پيڤه‌مبه‌ر ده‌گێریت كه‌جی ی ره‌زامه‌ندی ی خودا و

(١) وه‌ك نه‌مانه‌تیك ئهم بڕه‌گه‌یه‌ی دوا‌یی باسه‌كه‌م كردوه به‌كوردی، دهنه‌ به‌هیچ شێوه‌یه‌ك له‌سه‌ر بیرو‌رای نووسه‌ری كتیبه‌كه‌نیم له‌م دێرانه‌ی دوا‌یی‌دا. (وه‌رگێژ).

(٢) جی‌ی باسه‌ نووسه‌ری ئهم كتیبه‌ خه‌لكی لوینانه. (وه‌رگێژ)

پيغه مبه ره که ی نی یه، چونکه له هه نديک له و ئاهه نگانهدا مه وادی گردار ده ته قيننه وه و یاری و گولله ی ناگرين به ئاسمان دا هه لده دهن و دهیان هه زار (لیره)^(١) ی تيدا خه رج ده که ن. ئهم کارانه ش له قورئان دا قه ده غه کراون، چونکه به فپرۆدانی مال و سامانه بی ئه وه ی سوودنيکیان تيا داييت، ههروه ها دروست کردنی مه ترسييشه بۆ خه لکی و وه پس کردنيانه و تیکدانی ئارامی و حه وانه وه یانه. چونکه یاد کردنه وه ی له دايک بوونی پيغه مبه ر به ته قانده وه ی مه وادی گردار و فيشه ک ته قانده به هه وادا ده بيته هۆی دوور خستنه وه ی خه لکی له پريازی پيغه مبه ر له جياتی ئه وه ی دلی خه لکی ی به لادا رابکيشريت.

جا هه تاکه ی حکومه ت به بی ی پيتمایی یه کی به ريز (موفتی ی ولات) نابزویت بۆ دانسانی چه ند یاسایه کی توند بۆ ريگرتن له فروشتن و به کارهینانی مه وادی ته قه مه نی و ته قه کردن به هه وادا به و بۆ نه یه وه؟

ئهی بۆچی ماموستا به ريزه کانی ئاین و پیاوماقوول و نوينه رانی گه ره کانه له و بۆ نه یه دا ده ست ناکه ن به کۆ کردنه وه ی کۆمه کی دارایی و پاشان له کاروباری خيرو به رژه وه نديی موسلمانان دا به کاری بينن، وه ک بنيات نانی مزگه وت و نه خۆشخانه و خانه ی به ختو کردنی هه تيوان و په ک که وته کان؟!

(١) له به رئه وه ی له ده قه عمره بی یه که دا وشه ی (لیره) هه بوو ئيمشه هه روامان دانایه وه، لیره ش پاره یه کی لوبنانی یه وه ک دراوه کانی (دينارو دۆلارو تمه ن و ... هتد). (وه رگيتر).

به‌ندی چواره‌م

((گه‌وره‌ی هه‌موو گه‌وره‌ پیاوان))

به‌لگه‌یه‌ك له‌و به‌لگه‌ به‌هێزانه‌ی ئاماژه‌ بۆ راستی ی پێغه‌مبه‌ریتی ی (محمد) ده‌كهن و پاشان ئاماژه‌ش بۆ ئه‌و راستییه‌ ده‌كهن كه‌ئهو خۆی گه‌وره‌ی هه‌موو گه‌وره‌پیاوان و ده‌سه‌لاتداران و پێشه‌وايانی میژوو، ئه‌و كاره‌ چاكسازى و ریفۆرمه‌ كۆمه‌لايه‌تى و سیاسى یه‌ گه‌ورانه‌یه‌ كه‌ هه‌رخۆی (به‌یارمه‌تى خودا) له‌دوورگه‌ی عه‌ره‌بى دا رێكى خست و له‌ماوه‌ی له‌چنده‌ سالیكى كه‌میش دا ئه‌نجامی دان، كه‌ته‌نها به‌پێغه‌مبه‌ران ئه‌نجام ده‌درێن. دهن‌ا گه‌ر پێغه‌مبه‌ر نه‌بوايه‌ له‌وانه‌یه‌ چهن‌دین سه‌ده‌و هه‌زاره‌ی درێژی به‌جایاندايه‌و له‌پاش گۆرانكارى‌یه‌كى سه‌خت و زۆرى یه‌ك له‌دواى یه‌كیش بوايه‌و له‌وانه‌شه‌ ئه‌گه‌رى سه‌رگرتنیان كه‌میش بوايه‌. له‌و ریفۆرم و كاره‌ چاكسازى‌یه‌ بى‌ وێنانه‌ش، بۆمونه‌:

١- یه‌كخستنى گه‌لى عه‌ره‌ب له‌و سه‌رده‌مه‌داو بریاردانى له‌سه‌ر یه‌كسانی له‌نیوان رۆژه‌كانى‌دا دواى ئه‌وه‌ی هۆزو تیره‌كان له‌نیو خۆیان دا له‌سه‌ر بچووكترین مه‌سه‌له‌ به‌گۆیه‌كه‌دا ده‌چوون و، شانازیان به‌بنه‌ماله‌و رچه‌له‌كه‌وه‌ ده‌كردو خۆیان به‌ناوبانگ و نازناوه‌و به‌اده‌ا.

٢- گۆڕینی روه‌تى ئاكارى عه‌ره‌ب بۆ به‌رزترین ئاستى روه‌شتمه‌ندى جواترین رێسى ئاداب و هه‌لس و كه‌وت، پاشان به‌دی‌هینانى دادگه‌ری كۆمه‌لايه‌تى دواى ئه‌وه‌ی كه‌چانیان زینه‌به‌چال ده‌كردو به‌چاوى سووك و شووریه‌ی بۆ ئافره‌تیان ده‌روانى‌و سلیشیان له‌كه‌مترین به‌دكارى‌و هه‌وه‌سه‌بازى نه‌ده‌كرده‌وه‌ گه‌ر بۆیان بلوايه‌، هه‌روه‌ها هه‌یج مافیكى هه‌زارو كه‌م ده‌ستانیان نه‌ده‌پاراست.

٣- زال بوونی به‌سه‌ر دیارده‌ی بته‌هرستى داو بنه‌ركردنى، كه‌چه‌ند سه‌رده‌میكى درێژبوو له‌نیو خه‌لكى دا باوبوو و نه‌وه‌ دواى نه‌وه‌ بۆ یه‌كتریان به‌جى‌ هه‌شتبوو، له‌جى‌ ی ئه‌و باوه‌ره‌ شیواو نابه‌جى‌ یه‌ی (بته‌هرستى)یش دا ئاینیكى ئاسمانى ی جیگه‌ركرد، كه‌ له‌سه‌ربنچینه‌ی خوا به‌یه‌ك گرتن و شه‌ریعه‌تێك دامه‌زراوو، تاكو ژيانى مرۆڤ و په‌یوه‌ستى ی به‌خوداو به‌كۆمه‌لگه‌كه‌شیه‌وه‌ رێك خات، ئیدی مرۆڤى رزگارکرد له‌خه‌تو شوێنه‌وارى نه‌فامى‌و، له‌پشێوى ئه‌فسانه‌و شتى پووجه‌، به‌م بى‌ یه‌ش ئه‌و كۆمه‌لگه‌ نمونه‌یى ئاییاڵیسته‌ی له‌واقیع دا به‌دى‌ هه‌تا، كه‌ فه‌یله‌سووفه‌كان له‌كلۆرۆژنه‌ی هزرو خه‌یاڵانه‌وه‌ باسیان لێوه‌ده‌كرد.

بِیْگومان تهنه‌ها یه کار (به‌لّی تهنه‌ها یه کار) لهو کاره گه‌وره و نه‌مرانه له‌سهرده‌ستی
بیاوێك به‌دی بیټ نه‌وا شایانی گه‌وره‌ترین ناوو نازناو ده‌بیټ و پاشان ده‌بیټه یه‌کێك له‌نه‌مرانی
میژوو.

ئه‌ی باشه ئه‌م هه‌موو کاره گه‌وره و پڕۆژانه‌ی که‌سه‌رجه‌می هه‌موویان له‌سهرده‌ستی
(محمد) ﷺ به‌دی هاتوون چۆن هه‌لسه‌نگیترین و چ وه‌سف و ناوو نازناوێك بۆ نه‌نجامده‌ره‌که‌یان
دابزیټ؟ ئیمه‌ لیڤه‌دا و ته‌ی هه‌ندێك له‌زانا به‌ویژدانه‌کانی خۆرشاواو ئه‌دیبه‌ دادپه‌روه‌ره‌کانیان
دیاری ده‌که‌ین که‌تیای دا شایه‌تی له‌سه‌ر گه‌وره‌یی پیغه‌مبه‌ر ده‌ده‌ن...

(ویل دیوران) ده‌لێت: {نه‌گه‌ر باسی گه‌وره‌یی بکه‌ین و سه‌نگی خۆی بۆ دابنێین به‌و
چه‌شنه‌ی که‌مرۆفی گه‌وره چ جیگه‌و پله‌یه‌کی له‌ده‌روونی ئاده‌می دا هه‌یه، ده‌بیټ بلیټن که‌ -
محمد- له‌گه‌وره‌ترینی گه‌وره‌پیاوانی میژوو... چونکه‌ نه‌و ئه‌رکه‌ی له‌نه‌ستۆناو به‌و که‌ ناستی
رۆحی و ره‌وشتمه‌ندیی گه‌لێك به‌رزکاته‌وه که‌ له‌که‌ش و ناووه‌ه‌وای گه‌رمه‌سیرو بیابانیکی
وشک دا ده‌ژیان و خۆیان خستبووه‌ نێو شه‌وه‌زه‌نگی نا‌ئارامی و گو‌مراپی یه‌وه.

-محمد- له‌به‌دی هێنایی نه‌و مه‌به‌ست و نیازه‌ی دا به‌را‌ده‌یه‌کی وا سه‌رکه‌وت که‌هیچ
که‌سیکی چاکسازو چاکه‌خوازی دی له‌میژووی هه‌موو به‌شه‌ریه‌ت دا پێی ناگات و هاوشانی
نابێت. که‌م که‌شیش هه‌ن، که‌ جگه‌ له‌و هه‌ندێك هیواو مه‌به‌ستیان به‌دی هێناییټ.

هه‌روه‌ها نه‌و (واته‌ محمد) له‌پێی نایینه‌وه به‌ئامانجی خۆی گه‌یشته، چونکه‌ به‌وپه‌ری
سووربوون و هۆگریه‌وه پابه‌ندبوو به‌ئایینه‌وه، له‌و رۆژگاره‌ش دا هیچ هێزیکی دی وه‌ک (هێزی
ئایین) عه‌ره‌بی هان نه‌ده‌دا بۆ گرتنه‌به‌ری نه‌و رێبازه‌ی که‌ نه‌و بۆی هێنان و که‌ گرتیانه‌به‌ر.

پیغه‌مبه‌ری ئیسلام توانی یه‌ بچێته‌ نێو زه‌ین و ئه‌ندیشه‌یانه‌وه‌و، له‌هه‌موو مه‌ترسی
یه‌کانیان و هیواو ئه‌ندیشه‌کانیان تی‌ بگات و به‌گوێره‌و را‌ده‌ی تیگه‌یشتنیان له‌گه‌ڵیان دا
بدوێت.

ولاتی عه‌ره‌بیش له‌کاتی ده‌سپێکرانی بانگه‌وازا دا بیابانیکی وشک و برینگ بوو و چه‌ند
هۆزو تیره‌یه‌کی له‌به‌تپه‌رستان تیدا ده‌ژیا که‌ نمونه‌و هاوشیوه‌یان له‌به‌تپه‌رستی دا که‌م بوو و
په‌رته‌وازه‌و لێك جودا و دژ به‌یه‌کیش بوون. به‌لام دوا‌ی هاتنی ئیسلام و پاشان دوا‌ی کۆچی
دوایی - محمد - یش بوون به‌نه‌ته‌وه‌یه‌کی یه‌که‌گرتوو و به‌هێز. چونکه‌ -محمد- هه‌موو داب
و نه‌ریتیکی ده‌مارگیری کۆیانه‌و ئه‌فسانه‌و دیاره‌ پووجه‌له‌کانی ریشه‌کیش کردو له‌جێ ی
ئایینه‌کانی (یه‌هودی و نه‌سرانی و نه‌و ئایینه‌ کۆنه‌ی ولاته‌که‌ی دا) نایینیکی ئاسان و رۆشن و
تۆکه‌می جیگیرکرد، جگه‌ له‌جیگیرکردنی بونیادیکی نه‌خلاق‌ی به‌کۆله‌که‌ پته‌وه‌کانی نازایه‌تی و

سەر به‌رزى نەتەوايەتى، كە لە ماوەى كەمتر لە چارەكە سەدەيه كيش دا لە سەد جەنگ دا سەر كەوت، شۆنكە و توانيشى لە ماوەى سەدەيه ك دا گەورە ترين دەوڵەتيان لە دنيا دا دامەزرا نەد. كە هەتا ئە مەزۆش وەك هێزێكى گەورە بە سام لە نيوەى جيهان دا ماوە تەو و سەنگ و بارستايى خۆى هەيه^(١)...

هەروەها ئە ديبى فەرەنسايى (لامارتين)^(٢) دەلێت: {ئە گەر (ئامانجى گەورە) و (كەرەسەى سادە) و (دەسكەوتى مەزن) بەو سى پېوهرەى هەلسەنگاندنى بلي مەتى ي مەژۆ دابنرێن، ئيتەر كى دەتوانێت لە سەر (ئاقارى مەژوايه تى) -مەد- بە راورد كات لە گەل يە كێك لە گەورە پياوانى مەژوودا؟ چونكە گەورە ترين پياو لە مەژوودا بە تەنيا نەيتوانيوە لە يەك سەردەم دا سويا دروست كات و ياساى پێك و پێك دابنێت و دەوڵەت بنیات بنێت و چەندين وڵات و مەملەكە تيش ئازادو يەك خات.

هەندێك لە گەورە پياوان تەنها تواناى بنیات نانى دەوڵەتيكى مادديان هەبوو، كە زۆر جار لە پيش مردنى خۆيان دا دەوڵەتە كانيان رووخاون و بەر لەو ي كە شانۆى ژيان بە جى بيلن بە چاوى خۆيان لە ناو چوونى حوكم و شكستى ئەزمونە كانيان بپنوو.

بەلام (مەد) هەستى ئينسانيه تى ئينسانى بزواندوو، ياساو شەريعه تى راستى پەي پەركردوو و وڵات و مەملەكە تانى لە دەورى كۆكردۆتە و و هەموو گەلان و حكومەت و مليۆنە ها كەسى لە سى يە كى قەرەبالغى گۆى زەوى خستۆتە ژير سايهى ئەو حوكمە عاديلانە يەو، سەرەراى ئەو هەش مەلەبەندى هەر پەيكەر و بت و خواوەندو ناين و بيروپا و عەقيدە يە كى نامۆى هەلەكە كاندوو و چەندين مەژۆى ناوچە كانى ترى هوشيار كەردۆتە و...

بە راستى ئەو (واتە مەد) لە سەربى چينەى (كتيبىك)، كە هەر پيتىكى ياسايەك بسوو، نەتەويه يە كى گەورە فراوانى وەهاى پێك هێنا كە هەموو گەل و تيرە و هۆزى كى لە هەموو چەشنە زمان و پەگەزىك لە خۆ گرتبوو. لە دۆ و دەروونى ئەو نەتەو موسلمانەش دا نەريتى رڤ لىبۆنەو يە بت و خواوەندە ساخته كانى چاندبوو و واى لى كەردبوون هەردەم پەيوەست بن بە يەرستى خوداى راستە قينەى تاك و تەنياو، ئەو خودا يە، كە هەر خۆى هەيه و لە وجودا يەو ئە گەر چى بە چاوى سەريش نابى نريت بەلام ئاگادارى هەموو شتىكە. بەم مەنە جەش سىماو تايبە تەندى يە كى زىندووى جوانى بەو نەتەويه يە خۆى بە خشيوە كە مۆركى جيا كەردنەو ي

(١) بېروانە: كتيبى (قصة الحضارة) (ويل ديوران). جوزنى (٢) بەرگى (٤)، وەرگێڕانى بۆ عەرەبى (مەد بدران).

(٢) (لامارتين) شاعيرى كى بە ناوبانگى پۆمانسى ي فەرەنسا يە (١٧٩٠ - ١٨٦٩) چەند دېرانه شيعرى كى هەيه، شيعرە كانيشى بە جواتر ي شيعرى شاعيرانى فەرەنسا دادە نريت لە سەدەى نۆزدە هەم دا. هەروەها ئەنداميش بوو لە حكومەتى كاتى ي فەرەنساو لە ساى (١٨٤٨) دا وەزيرى دەرەو بوو.

له نه ته وه کانی دی بۆ دهسته بهر ده کات. پابه ندبوونی موسلمانانیش به و عه قیده یه وهی، که بهر په رچی هه ر شتیکی سنوور به زینتی حورمه تی راسته قینه ی نیلاهی ده داته وه و که به توندی دژایه تی ده کات ته و پێژو (فه زله) یه که شوێنکه وتوانی (محمد) ی پێ ده ناسرێنه وه.

موعجیزه ی — محمد — له وهش دا دیاره که توانیویه تی سی یه کی گۆی زه وی له و سه رده مه دا له ژێر به یداخ ی بیروبا وه په که ی دا کۆبکاته وه. ته مهش نه که هه ر موعجیزه ی ئینسانێک بێت، به لکو موعجیزه ی ته و بیروبا وه پو فیکره یه که په پره ویی کردوه. بێگومان ته و بیروبا وه پری خوا به یه که دانانه ی که (محمد) له سه رده مه ی زāl بوون و بالاده ستی ی فیکره ته فسانه ییو بۆش و پوچه له کان دا هینایو بانگه وازی بۆ ده کرد خۆی له خۆی داو له کرۆک و ناواخنی پاک ی دا کاراییو کارلیکی چه سپاندنی ده رده خست، ته ویش له و چرکه ساتانه دا که پێی که وته ئاخوتن و دواندنی خه لکیو هه ر به و ناوه پۆکهش سه رکه وت به سه ر هه موو په یکه ره کانی عه قیده ی بته رستی و تێک شکاندنی بته کان دا، تاکو به نوورو پۆشنایی ی ته و گه وه ره پر خێرو به ره که ته سی یه کی قه ره بالغی پر له دانیشتوانی گۆی زه وی پرووناک بێته وه و بدره وشیتته وه.

نیدی تاکه (فه یله سووف) و (وتارییژ) و (پێغه مبه ر) و (بنیات نه ری حوكمی یاساو شه رع) و (جه نگاهه ر) و (بزوینه ری بیر) و (چه سپینه ری ته و عه قیده راسته ی که له سه ر بناغه ی عه قلی ساغ ده وه ستیت و که هه یچ وینه و په یکه رو نیگارێک به پیرۆز دانانیت) و (دامه زرینه ری ئیمپراتۆریه تیکی پۆحی له بیست ولات و مه مله که تی سه ر زه وی دا) هه ر ته نیا (محمد) بووه.

جا ته گه ر وردبینه وه له هه موو ته و پێوه رانه ی که بنسچینه یه که بۆ گه وره یی مرۆفایه تی داده نین ته و ا چ مرۆفیکی دی له (محمد) گه وره تر ده بینین؟! ^(١)....

(١) له کتیی (Mahomet) محمد، به پینووسی (فرانسکو گابریل) — (Franeesco Gabrieli) ی به پێوه به ری په یانگه ی (دیراساتی ئیسلامی) له دانشگای (پۆما) که هاوړی به پێزیشمان مامۆستا (محمد صالح البنداقي) ته و چه ند دیره ی له و کتیبه وه بۆ کردبووین به عه ره بیو به و ته رجه مه وردوړێک و پێکه ی یارمه تی داین. (نووسه ر).

ناوهرۆكى كىتېب

۱۷

۱- پېناسەيەكى پېغەمبەرئىتى

هەوالبەرەن و پېغەمبەرەن كىن؟ - هەوالبەرەن و راستى ى وجوديان - تايىبەمەندىيەكانى
پېغەمبەرئىتى - فەرمانى پېغەمبەرئىتى- ژمارەى هەوالبەرەن و پېغەمبەرەن - پىتويست بوونى
باوهرەينان بە هەوالبەرەن - پاكى ى پېغەمبەرەن - پېغەمبەرەن پېشەنگى مروئن -
موعىزەكانى پېغەمبەرەن

۳۷

۲- ئامانجەكانى داستانى پېغەمبەرەن

مەبەست لە چىرۆكى پېغەمبەرەن - مەنەجى قورشان لە چىرۆكەكانىدا - شىوازى
گىرپانەوى چىرۆكى پېغەمبەرەن - رازى دووبارەبوونەوى چىرۆكەكان-جىاوازى نىوان قورشان و
تەورات لە چىرۆكەكانى پېغەمبەرەن دا

۴۳

ئادەم

۴۵

۱- دروست كردنى ئادەم و پىزلىننى

دەرکەوتنى ئادەم- پلەو پاىەى ئادەم- پىزلىننى ئادەم - كرنوش بردنى مەلانىكەو
سەرکىشى ى ئىيليس.

۵۱

۲- ئادەم و ئىيليس

دەرکردنى ئىيليس لەبەهەشت - خەلق کردنى (هەواء) - فريودانى ئادەم لەلايەن
ئىيليسەو - هەلەى ئادەم - لىبوردين لە ئادەم و دەرکردنى لەبەهەشت - ئەو بەهەشتەى كە
خودا ئادەمى تيا دانابوو.

۵۹

۳- چەند وانەو پەندىك

پىزلىننى مروؤ - ئاكامى لووتبەرزى - داوايەك بۆ شكۆمەندىي گيان - ئادەم يەكەم
كەس نەبوو كە نىشتەجى زەوى بووبىت - روانىنى زانست بۆ ماددەى مروؤ - وانەيەك بۆ
خوپاراستن لەخراپە.

٤- چیرۆکی قابیل و هابیل

٧٧

٨١

ئیدریس

٨١

٥- پیغه مبه ریستی ئیدریس

٨٣

نوح

٨٥

١- چیرۆکی نوح

پهرستنی بت و خواوهندهكان - بانگهواز بۆ لای خودا - خۆبەزل زانیهیی بێ-یاوه‌پان -
به‌رده‌وامی (نوح) له‌سه‌ر بانگه‌وازه‌که‌ی- نکه‌وولتی کوشنده - سکالا له‌لای خودا-
ئاوه‌پیتدانه‌ویان به‌لای توانای خودا- هه‌رپه‌شه‌کردنیان له‌ نوح

٩٥

٢- لافاوه‌که

نزاکردن له‌به‌درۆخه‌ره‌وان - دروست کردنی که‌شتی پزگاربوون - ده‌سپێکردنی لافاوه‌که -
پوودانی لافاوه‌که - سه‌رنگووم بوونی کوپه‌که‌ی (نوح) - (نوح) داوای پزگاربوونی کوپه‌که‌ی
ده‌کات - کۆتاییه‌اتی لافاوه‌که - دابه‌زین له‌که‌شتیه‌که - دۆزینه‌وه‌ی چهند شوینه‌وارێکی
لافاوه‌که له‌عیراقدا

١٠٥

٣- چهند په‌ند وانه‌یه‌ك

په‌وانبێژی قورشان له‌وه‌سفی لافاوه‌که‌دا - چهند پاستی یه‌کی زانستی ی قورشان -
یه‌کسانی له‌نیوان چینه‌كان دا - وانه‌یه‌ك له‌هێزی خۆراگری - کوده‌تا به‌سه‌ر په‌یوه‌ندییه
نادروسته‌کانی که‌سایه‌تی و خزمایه‌تی دا

١١٧

هود

١٢١

١- چیرۆکی هود

خانوه‌کانی (عاد) و خواوهنده‌کانیان - بانگه‌واز بۆ خودا - به‌بیرخستنه‌وه‌ی به‌خششه‌کانی
خودا - وت وێژ له‌گه‌ڵ بت په‌رستان دا - بانگه‌وازیك بۆ گه‌رانه‌وه - پزگاربوونی باوه‌رداران و
له‌ناوچوونی بێ-یاوه‌پان

صالح

١٢٩

١٢٩

٢- چيروکی صالح

خانوهه کانی "ثمود" و خواوهنده کانیان - بانگه واز بو خواپهرستی - زیاده پړویی کوشنده -
 "ثمود" داوای موعجزیه که ده کمن - ته قینه وهی دوژمنایه تی - سه پرینی حوشتره که - پیلان
 دانان بو وشتنی "صالح" - له ناوچوونی گهلی سه مود "ثمود"

١٣٧

٣- چهند په ند و وانهیه که

میانړه وهی له بډیوی دا - بانگه واز بو شوړش له دژي زوردارانی مله وړ - وانهیه که له بویری دا
 - ناکامی خو به زل دانان تیاچوونه - داوای لیخو شېبون و تویه کردن و شوینه واره کانیان

١٤٣

نیبراهیم و نیسماعیل

١٤٥

"نیبراهیم ... باوکی پښه مبهراڼ"

١٤٩

١- نیبراهیم - و دیاردهی بته پرستی

پینگه یشتنی "نیبراهیم" له خاکی "بابل" دا - "نیبراهیم" و خواوهنده کانی "بابل" - نیبراهیم
 دا و له باوکی ده کات واز له بته پرستی بیت - نیبراهیم بته کان تیک ده شکیتیت -
 دادگای کردنی "نیبراهیم" - فته تیکی زانستیانه ی قورثان

١٦١

٢- نیمانی نیبراهیم

به لگه ی (نیبراهیم) له سهر پووجه لوی فره خواوهندی - به لگه له سهر په روه ردگار تیتی خودای
 تانک و تنیا - توانای خودا له سهر زیندوو کرده وهی مردوان

١٦٧

٣- چيروکی - نیسماعیل -

کوچ کردنی "نیبراهیم" بو میسر - خودا "نیسماعیل" به (نیبراهیم) ده به خشیت - کوچ
 کردنی (نیبراهیم) به "نیسماعیل" ی کوریه وه بو دژي (مه که که) - هه لقولانی شای (زمزم) -
 قوربانیدان به "نیسماعیل" - "نیبراهیم" و هاوسه ره که ی "نیسماعیل" - "نیبراهیم" و
 "نیسماعیل" - که عبه بنیات ده نین

۱۷۹

۴- له خاسیهته بهرزه کانی ئیبراهیم

پلهو پایهی "ئیراهیم" - له نزاکانی "ئیراهیم" - "ئیراهیم" موسلمانانی ئاینپهروهه - بهخشندهیی "ئیراهیم"

۱۸۹

۵- چهند پهند وانهیهك

دلقراوانی "ئیراهیم" - وانهیهك له نازایهتی - قوربانی دان بهخۆ و بهكوپ له پیناوی خوادا - بت پهستی و هاوشتیه کانی

۱۹۷

لوط

۱۹۷

۶- چیرۆکی "لوط"

به د پهفتاری گهله کهی "لوط" - په یامی "لوط" - فریشته کان له ریگه یان دا بو "سه دوم" - فریشته کان له میوانداریی "لوط" دا -- سزای خودا بو گهله کهی "لوط"

۲۰۵

۷- چهند پهند وانهیهك

ئاگادار کردنه وه له نیربازی - زیانه تهنه دوستیه کانی نیربازی - سزای خودا بو نیربازان - بهرگری کردن له میوان

۲۱۱

"ئیسحاق" و "یهعقوب"

۲۱۳

۱- چیرۆکی "ئیسحاق" و "یهعقوب"

پهغه مبه ریستی "ئیسحاق" و (یهعقوب) - کورتهیهك له ژبانی "ئیسحاق" و "یهعقوب" - نه وه کان - پهغه مبه ریستی "یوسف"

۲۱۹

"یوسف"

۲۱۹

۲- "یوسف" و فیلی براکانی

خه ونه کهی "یوسف" - پیلان گێژان له "یوسف" - "یوسف" له بیره کهدا -- پژگار کردنی "یوسف" و فرۆشتنی به وهزیره کهی پادشا

۳- "يوسف" ونه‌ريتي چه‌واشه‌کاريي ژنه‌که

۲۲۵

ژنه‌کي "عزيز" يوسف فریوده‌دات - يوسف ونافره‌ته‌کان

۴- "يوسف" له‌زيندان دا

۲۳۱

تۆمه‌تبار کردنی "يوسف" و زيندانی‌کردنی - "يوسف" بانگه‌واز بۆ په‌رستنی خودای
تاک و تنه‌ها ده‌کات - "يوسف" خونی همدوو هاوه‌له‌کي ليک ده‌داته‌وه

۵- يوسف.. وه‌زيري پادشا

۲۳۵

خونی پادشا - سهرۆکی ناوکيشه‌کان له‌لای "يوسف" - "يوسف" خونه‌کي پادشا
ليک ده‌داته‌وه - ليکۆلینه‌وه له‌پيلانه‌که - پادشا وه‌زاره‌تی دارایی به "يوسف" ده‌سپيړيت

۶- يوسف و ناسينه‌وه‌ی براکاني

۲۴۳

براکاني "يوسف" له‌ميسر - گه‌رانه‌وه‌ی براکان بۆ لای "يعقوب" ی باوکيان - "يوسف"
"بنيامين" ی برای به‌بارمه‌ ده‌گريټ - براکاني "يوسف" داوای په‌حم و به‌زه‌يی لی ده‌که‌ن

۷- به‌يه‌که گه‌يشته‌وه‌ی "يعقوب" و "يوسف"

۲۵۳

"يعقوب" نيچيري خم و په‌ژاره - براکان "يوسف" ده‌ناسنه‌وه - "يعقوب" هه‌والی
ساغی و سه‌لامه‌تی "يوسف" ی پی ده‌گات - پيک گه‌يشته‌وه‌ی پر شه‌وق و و شادی و..
به‌دی‌هاتنی خونه‌کي "يوسف"

۸- چه‌ند په‌ندو وانه‌يه‌که له‌چيرۆکی -يوسف-وه

۲۶۳

وانه‌يه‌که له‌سه‌ر باوه‌ر له "يعقوب" وه - به‌لگه له‌سه‌ر تاک و ته‌نيایي خودا -
زيانه‌کانی تيکه‌لاوبوونی همدوو په‌گه‌ز - وانه‌يه‌که له‌سه‌ر داوین پاکی - به‌ره‌نجامي نارام گرتن
- سوودی چاکه‌کردن - نابروومهندي وناکاری جوان - ليبوردين له‌کاتو. ده‌سه‌لاتداريتي‌دا -
دادگه‌ريتي باوکان له نيوان پۆله‌کانيان دا

شوعه‌يب

۲۷۷

۱- چيرۆکی شوعه‌يب

۲۷۹

گومرايي خه‌لکی "مه‌ديه‌ن" - گالته‌کردنی گه‌له‌که به‌(شوعه‌يب) - هه‌ره‌شه‌کردن
له "شوعه‌يب" - له‌ناوچوونی خه‌لکی "مه‌ديه‌ن" - گه‌لی نيو دارستاني چر "أصحاب الأيكة"

۲- چەند پەندو وانەیکە ۲۸۹

بنەماکانی چاکسازی - کاریگەری نوێژ - هاندان لەسەر دەسپاکی

۲۹۳ ئەیوب

۳- چیرۆکی - ئەیوب - ۲۹۳

مەینەتیی "ئەیوب" - "ئەیوب" لەقورئان دا - سویندەکە "ئەیوب"

۴- چەند وانەیکە لە "ئەیوب" ۵۰۰... ۲۹۹

خۆراگرتن لەسەر میەینەتی- پەنابردنە بەر خودا- تیمارکردن- نەرمی لەگەڵ هاوسەردا

۲۹۹ "ذوالکیفل"

۳۰۳ موسا و هارون

۱- ژیاانامەی-موسا-پیش پیڤەمبەریتی ۳۰۹

بەختی کردنی "موسا" لەکۆشکی شاهانە "فیرعەون" دا - "موسا" بەهانای (ئیسرائیلییکە) ەو دەچیت - کەشف بونی "موسا" و پراکردنی - "موسا" لە خاکی "مەدینە" - ژنەینانی "موسا"

۲- پیڤەمبەریتی "موسا" و "هارون" ۳۱۷

سەرەتای پیڤەمبەریتی - خودا فرمان بە "موسا" دەکات بچیت بۆ لای "فیرعەون" - موسا و هارون پەيامی خودایان دەگەیهنن - وت و وێژیکێ نێوان "موسا" و "فیرعەون" دەبارە پەرورەدگاریتی خودا - "فیرعەون" فرمان دەکات بەبنیات نانی کۆشکێک بۆ سەرکەوتن بۆ ئاسمان.

۳- تیکۆشانی "موسا" و گەلهکە ۳۲۵

موعجیزەکانی "موسا" و باوەڕهینانی سیحریازەکان-خۆراگرتنی "موسا" و شوینکەوتوانی-باوەڕداریکێ بنەمالە (فیرعەون) ەوزەکە بەناگا دیتیتەو-باوەڕدارەکە بانگەواز بۆ رزگاری دەکات-بەخۆو نازینی فیرعەون.

۳۳۵

۴- چاره نووس خراپی فیرعه ون و گه له که ی

ئهو کاره ساتانه ی که خودا تووشی کردن- دهرچوونی (بنو اسرائیل) و له ناوچوونی "فیرعه ون" و گه له که ی- چاره نووسی هۆزه که ی "فیرعه ون" له رۆژی دوا یی دا

۳۴۳

۵- له ریگادا به ره و خاکی ژوان (ارض الميعاد)

پاشماوه ی بته رستی له نیو (بنو اسرائیل) دا- نیعمه ته کانی خودا بۆ (بنو اسرائیل)- واده ی دیداریکی (موسا) له گهل خودا دا- (بنو اسرائیل) و په رستنی گوێره که- سزادانیکی (بنو اسرائیل) و... پاشان لیبور دنیان- به رزکردنه وه ی چیا که به سهر (بنو اسرائیل) دا- روو وهرچهر خاندنی (بنو ئیسرا ئیل) له چوونه نیو خاکی پیرۆزه وه- پێ لێ ون بوونی (بنو اسرائیل).

۳۵۷

۶- چهند په ندو وانه یه ک له چیرۆکی "موسا" وه

راست کردنه وه ی گهلان دوا ی تیگچوونیان - ناکامی بی باوه پری و سته مکاری - توکمه یی و پته ویی بیرو باوه پ - سهرکه وتنی هه ق به سهرنا هه ق دا - نازادی گهلان - بانگه واز بۆ خه بات - له ریشه هینانی سته م- نازاد بوونی باوه پ داران - دهرچوون له ژیر پکیفی داب و نه ریت- ناخواتن به وته ی نهرم - باوه پ هینان له پێی عه قله وه - پووچه ل کردنه وه ی عه قیده ی میسری یه کۆنه کان - پیرۆز راگرتنی خودا و پێزلیتانی ته واو و شایسته ی

۳۷۹

۷- "موسا" و عه بده صالحه که ی خودا

گه یشتنی "موسا" به عه بده صالحه که - "موسا" داوا ی زانست ده کات - "موسا" به ره هه ئستیی عه بده صالحه که ده کات - پازو مه به سته ی عه بده صالحه که له کرداره کانی - چهند وانه یه ک له م چیرۆکه وه.

۳۸۷

داود

۳۹۱

۱- "طالوت" و "داود"

به زینی (بنو اسرائیل) و سهندنی داره مه یته که ش لی تیان - (بنو اسرائیل) داوا ی پادشایه ک ده که ن - بوونی "طالوت" به پادشا - نیشانه کانی پادشایی "طالوت" - "طالوت" سوپا که ی هه لده سه نگی نی ت - سهرکه وتنی "طالوت" - "داود" و کوشتنی "جالوت" - مردنی "طالوت" و بوونی (داود) به پادشا.

۲- پېغەمبەرئىتى - محمد -

۵۱۱

سەرەتاي سىرووش بۆ پېغەمبەر - بانگەوازی نېھىنىسى پېغەمبەر بۆ ئىسلام -
 ئاشىراکردنى بانگەواز - "قورەيش" بەرھەلىستى پېغەمبەر دەكەن - ھەرەشەکردن
 لەپېغەمبەر - چەند ھەولتەك بۆ فريودانى پېغەمبەر.

۳- ئازاردانى پېغەمبەر باوەرداران

۵۲۳

ئازاردانى پېغەمبەر - ئازاردانى باوەرداران - كۆچ كىردن بۆ (حەبەشە) - گەمارۆدانى
 پېغەمبەر باوەرداران - ئەشكەنجەدانى پېغەمبەر لە (طائف)

۴- پەرەسەندنى بانگەوازی ئىسلامى

۵۳۳

بلاۋبونەۋە ئىسلام لەنىۋو چەساۋە بۆدەسەلاتەكان دا - شەۋرەۋى بەرزبونەۋە بۆ
 ئاسان - سەرەتاي بانگەوازی ئىسلام لەشارى "يەسىرىب" ۋە - خەلىكى "يەسىرىب" پەيمان
 بەپېغەمبەر دەدەن.

۵- كۆچكىردنى پېغەمبەر لەمەككەۋە بۆ يەسىرىب

۵۴۳

پىلان گىران بۆ لەناۋىردنى پېغەمبەر - پېغەمبەر لەمەككەۋە "ئەبۇبەكر" - رزگاربونى
 پېغەمبەر - گەران بەدۋاي پېغەمبەردا - پارىزگارى كىردنى خودا لەپېغەمبەر - گەيشتنى
 پېغەمبەر بۆ "قبا" - وتارىكى پېغەمبەر - پېغەمبەر لە "يەسىرىب" - بەستنى براپەتى
 لەنىۋان كۆچكاران و پىشتىوانان دا

لايەنى دوۋەم: جىھادى پېغەمبەر لەپىرى بانگەوازدا

۵۵۷

۱- جەنگى گەرەۋى "بەدر"

۵۶۳

لەپشت كاروانەكەۋە - لەدەست دەرچوۋنى كاروانەكە - ھەۋالپرسىنى كاروانەكە -
 مۇسلمانان لە "بەدر" - خۇسازدان بۆ جەنگ - سەرگەۋتنى مۇسلمانان

۲- جەنگى - ئوحد -

۵۷۳

ھەۋلى قورەيش بۆ تۆلەسەندەۋە لەمۇسلمانان - گەرەۋەۋى دوۋرپوۋەكان - راسپاردەكەۋى
 پېغەمبەرى خودا - سەرگەۋتنى مۇسلمانان لەسەرەتاي جەنگەكەدا - تىشكانى دۋاي
 سەرگەۋتن - بلاۋبونەۋە ھەۋالى كۆژرانى پېغەمبەر - مۇسلمانان رىزەكانيان رىك دەخەنەۋە

- موسلمانان کوژراوه کانيان کۆده که نه وه - چهند وینه یه کی پالنه وانیتتیو قوریانیدان - به تین کردنه وهی وره ی موسلمانان - قسه وباسی مردن

۵۹۱

۳- په یماننامه ی - حوده ییبیه -

سهردانی "مسجد الحرام" - ږیگرتن له سهردانه که ی پيڻه مبهری خودا - دان وستان له نیوان "قورپه ش" و "پيڻه مبهری خودا" - به یعه تی (رضوان) - په یماننامه ی پیکهاتن - کاریگریی په یماننامه که له سهر موسلمانان - به ره نجامی په یماننامه ی "حوده ییبیه"

۵۹۵

۴- نامه کانی پيڻه مبهر بو پادشاو سهر کرده کان

۶۱۳

۵- فتح کردنی - مه که -

"قورپه ش" په یانه که ده شکینن - به ږی خستنی له شکرک به نه ښی بو "مه که" - له ږیگادا به ره "مه که" - موسلمان بوونی سهر کرده ی "قورپه ش" - پيڻه مبهر ده چته نیو "مه که" وه - لیبور دنه گوره که - یه کسان ی له نیوان خه لکی دا - هیمنترین مروؤ

۶۲۹

۶- کوټا ږوژه کانی ژیانی پيڻه مبهر

حه جی مالتاوا یی - کچی دوا یی پيڻه مبهر

لایه نی سی یه: پوخته یه که له ژیانی شه خصی - و - کوټه لایه تی ی
پيڻه مبهر

۶۳۹

۶۴۱

۱- له ټاکاره به رزه کانی پيڻه مبهر

"حمد" نمونه ی ته واو - شیوه ی ږوخسارو جهسته ی - له خوږوردو یی - ږه حم و به زه یی - لیخو شبوون و له سهر خو یی ی - زوه دو دنیا نه ویستی یی - خوا په رستی یو عیباده تی - ږه وانیتتیو دانایی

۶۶۱

۲- هاوسه رانی پيڻه مبهر

یاسای فره ژنی له نیسلام دا - نمونه ی زیندو له سهر داوین پاک یی پيڻه مبهر - هویه کانی فره ژنی له ژیانی پيڻه مبهردا - پوخته یه که له ژیانی هاوسه رانی پيڻه مبهر - هاوسه رانی پيڻه مبهرو بارگرا نی ژیان

۶۷۷

۳- چەند پەندو وانەیک

چەند وانەیک لەهیجرەتەو - چەند وانەیک لەجیهادی پیغەمبەر و باوەردارانەو - زیانی پیغەمبەر شایەتی لەسەر راستی ی پیغەمبەریتی ی دەدات - ناهەنگ گێران بەیادی لەدایک بوونی پیغەمبەرەو

۶۹۳

۴- گەرە ی هەموو گەرە پیاوان